

**Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ
ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ
ΤΑ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ**

ISBN 960-7036-03-4

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, Ἀθήναι 106 72, Fax (01) 3609 689
ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

*Κατὰ τὸν Κανονισμὸ τῶν Δημοσιευμάτων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας,
οἱ συγγραφεῖς εὐθύνονται γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν βιβλιογραφικῶν παραπομπῶν
ποὺ ἀναδημοσιεύονται στὶς ἐκδόσεις τῆς.*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡ. 119

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ

Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ
ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ
ΤΑ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ

ΑΘΗΝΑΙ 1991

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συνοτομογραφίες	θ'
Βιβλιογραφία	ια'
Πρόλογος	ιζ'
Είσαγωγή	1
Φυσικὸ Περιβάλλον	3
Τὸ ἱστορικὸ τῆς ἀνασκαφῆς	6
A. Φάσεις κατοικήσεως	12
Φάση 1	12
Φάση 2	13
Φάση 3	16
Φάση 4	22
Φάση 5	36
Φάση 6	71
Φάση 7	92
Φάση 8	104
Φάση 9	120
Φάση 10	133
Φάση 11	136
Φάση 12	144
B. Οἰκοδομικὰ ὑλικά	153
Λίθος	153
Πλίνθοι	154
Λάσπη	155
Κονίαμα	156
Ξύλο	157
Γ. Κατασκευές	159
Κτιστὰ οἰκοδομήματα	159
Πλεκτὲς καλύβες	166
Δρόμος	171
Πυρὲς καὶ Ἑστίες	173
Ἀποθήκες	176
Ἀποθηκευτικοὶ Βόθροι	178
Λάκκοι Ἀπορριμμάτων	179
Αὐλάκια	180
Πηγάδι	181
Χρονολογικὸ Πλαίσιο	182
Δ. Συμπεράσματα	183
Παράρτημα	188
Summary	191
Εὔρετήριο	197

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

<i>AA</i>	Archäologischer Anzeiger
<i>AAA</i>	Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν
<i>ΑΔ</i>	Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον
<i>AJA</i>	American Journal of Archaeology
<i>AM</i>	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung
<i>AnatSt</i>	Anatolian Studies
<i>Antiquity</i>	Antiquity. A quarterly Review of Archaeology
<i>ASAtene</i>	Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente
<i>BAM</i>	Beiträge zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturräumens
<i>BAR</i>	British Archaeological Reports. International Series
<i>BCH</i>	Bulletin de correspondance hellénique
<i>BSA</i>	Annual of the British School at Athens
<i>CAH³</i>	Cambridge Ancient History. Τρίτη Ἔκδοσις
<i>Hesperia</i>	Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens
<i>IstMitt</i>	Istanbulur Mitteilungen
<i>JFA</i>	Journal of Field Archaeology
<i>ΠΑΕ</i>	Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
<i>Palast und Hütte</i>	Papenfuss D. – Storcka V.M. (Ἔκδ.), Palast und Hütte. Tagungsbeiträge eines Symposiums der Alexander von Humboldt – Stiftung, Bonn – Bad Godesberg, 25-30 Nov. 1979 in Berlin (Mainz am Rhein 1982)
<i>PPS</i>	Proceedings of the Prehistoric Society
<i>SIMA</i>	Studies in Mediterranean Archaeology

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- AKURGAL, 1983
ALEXANDER, 1970
ANGEL, 1971
AURENCHE, 1977
AURENCHE, 1981
BAETEMAN, 1985
BAKALAKIS-SAKELLARIOU, 1981
BEHN, 1926
BERSU, 1936
BLEGEN, 1928
BLEGEN, 1937
BONNIN, 1984
BRYUSOV, 1955
BUKOWSKI, 1982
BUTTLER, 1936
CASKEY, 1957
CATLING, 1970
CHILDE, 1949
CLARK, 1952
COLEMAN, 1977
DAVEY, 1961
E. AKURGAL, *Alt-Smyrna*, τ. I. (Ankara 1983).
J. ALEXANDER, *The directing of Archaeological Excavations* (London 1970).
J.L. ANGEL, *Lerna*, τ. II, *The People* (Princeton 1971).
O. AURENCHE, *Dictionnaire illustré multilingue de l'architecture du Proche Orient Ancien* (Paris 1977).
O. AURENCHE, *La maison orientale. L'architecture du Proche-Orient ancien des origines au milieu du quatrième millénaire*, τ. 1-3 (Paris 1981).
C. BAETEMAN, Late Holocene geology of the Marathon Plaine (Greece), *Journal of Coastal Research*, I, 1985, 173-185.
G. BAKALAKIS-A. SAKELLARIOU, *Paradimi* (Mainz 1981).
F. BEHN, λ. Haus, στὸ Ebert M. (ἐκδ.), *Reallexikon der Vorgeschichte*, τ. 5, 160 κέ. (Berlin 1926).
G. BERSU, Rössener Wohnhäuser vom Goldberg, OA. Neresheim, Württemberg, *Germania* 20, 1936, 229-243.
C.W. BLEGEN, *Zygouries. A Prehistoric Settlement in the Valley of Cleonae* (Cambridge Mass. 1928).
C.W. BLEGEN, *Prosymna: The Helladic Settlement preceding the Argive Heraeum* (Cambridge 1937).
J. BONNIN, *L'eau dans l'antiquité. L'hydraulique avant notre ère* (Paris 1984).
A. BRYUSOV, Neolithic Dwellings in the Forest Zone of the European Part of the U.S.S.R., *PPS*, 21, 1955, 77-83.
Z. BUKOWSKI, Offene Siedlungen und Burgen nördlich der Karpaten und Sudeten an der Wende der Bronze- und frühen Eisenzeit, *Palast und Hütte*, 153-171.
W. BUTTLER, Pits and Pit-Dwellings in Southeast Europe, *Antiquity* 10, 1936, 25-36.
J.L. CASKEY, Excavations at Lerna, 1956, *Hesperia* 26, 1957, 142-162.
H.W. CATLING, Cyprus in the Neolithic and Chalcolithic Periods, *CAH³* I, 1, 539-556 (Cambridge 1970).
C. GORDON CHILDE, Neolithic House-Types in Temperate Europe, *PPS*, 15, 1949, 77-86.
J.G.D. CLARK, *Prehistoric Europe: The Economic Basis* (London 1952).
J.E. COLEMAN, *Keos I. Kephala: A Late Neolithic Settlement and Cemetery* (Princeton 1977).
N. DAVEY, *A History of Building Materials* (London 1961).

- DESHAYES, 1974
 DIKAIOS, 1953
 DIKAIOS, 1961
 DIKAIOS – STEWART, 1962
 DIMITRIOU, 1982
 DRERUP, 1969
 EFSTRATIOU, 1985
 ELIA, 1982
 EVANS, 1964
 EVANS – RENFREW, 1968
 FELSCH, 1988
 FRENCH, 1962
 GARSTANG, 1953
 GIMBUTAS, 1974
 GIMBUTAS κ.ᾶ., 1989
 GINOUVÈS – MARTIN, 1985
 GJERSTAD κ.ᾶ., 1934
 GOLDMAN, 1931
 ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ, 1984
 GUEST PAPAMANOLI, 1978
 ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, 1957
 HELLSTRÖM, 1987
 HEURTLEY, 1939
 HÖCKMANN, 1975
 J. DESHAYES, *Fours néolithiques de Dikili Tash. «Mélanges helléniques offerts à G. Daux»*, 67-91 (Paris 1974).
 P. DIKAIOS, *Khirokitia* (Oxford 1953).
 P. DIKAIOS, *Sotira* (Philadelphia 1961).
 P. DIKAIOS – J. STEWART, *The Swedish Cyprus Expedition*, τ. IV, 1A (Stockholm 1962).
 A. DIMITRIOU, *Leben im frühen neolithischen Zypern, Palast und Hütte*, 111-124.
 H. DRERUP, *Griechische Baukunst in Geometrischer Zeit, Archæologia Homerica*, τ. II, κεφ. O (Göttingen 1969).
 N. EFSTRATIOU, *Agios Petros: A Neolithic Site in the Northern Sporades*, *BAR* 241 (Oxford 1985).
 R.J. ELIA, *A Study of the Neolithic Architecture of Thessaly, Greece*. Διατριβή, Boston University, 1982 (Δακτυλόγραφο αντίτυπο).
 J.D. EVANS, *Excavations in the Neolithic Settlement of Knossos 1957-1960, μέρος I*, *BSA* 59, 1964, 132-240.
 J.D. EVANS – C. RENFREW, *Excavations at Saliagos near Antiparos* (Oxford 1968).
 R. FELSCH, *Samos II: Das Kastro Tigani. Die Spätneolithische und Chalkolithische Siedlung* (Bonn 1988).
 D.H. FRENCH, *Excavations at Can Hasan*, *AnatSt.* 12, 1962, 27-40.
 J. GARSTANG, *Prehistoric Mersin* (Oxford 1953).
 M. GIMBUTAS, *Achilleion: A Neolithic Mound in Thessaly. Preliminary Report on 1973 and 1974 Excavations*, *JFA* 1, 1974, 277-302.
 M. GIMBUTAS, S. WINN, D. SHIMABUKU κ.ᾶ., *Achilleion. A Neolithic settlement in Thessaly, Greece, 6400-5600* (Los Angeles 1989).
 R. GINOUVÈS – R. MARTIN, *Dictionnaire Methodique de l'Architecture Greque et Romaine*, I (Paris 1985).
 E. GJERSTAD, J. LINDROS, E. SJÖQVIST, A. WESTHOLM, *The Swedish Cyprus Expedition: Finds and Results of the Excavations in Cyprus 1927-1931* (Stockholm 1934).
 H. GOLDMAN, *Excavations at Eutresis in Boeotia* (Cambridge Mass. 1931).
 Δ. ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ, *Νεολιθικές έρευνες στην Κεντρική και Ανατολική Μακεδονία* (Θεσσαλονίκη 1984).
 A. GUEST PAPAMANOLI, *L'emploi de la brique crue dans le domaine égéen à l'époque néolithique et à l'Age du Bronze*, *BCH* 102, 1978, 324.
 Α. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, *Σαρακατσάνοι*, τ. Α, μέρος Β' (Αθήνα 1957).
 P. HELLSTRÖM, *Paradeisos. A Late Neolithic Settlement in Aegean Thrace* (Stockholm 1987).
 W.A. HEURTLEY, *Prehistoric Macedonia* (Cambridge 1939).
 O. HÖCKMANN, *Zu dem Kykladischen Gebäudemodell von Melos*, *IstMitt* 25, 1975, 269-299.

- HODGES, 1972 H.W.M. HODGES, *Domestic Building Materials and Ancient Settlements*, στὸ P. Ucko κ.ἄ. (Ἔκδ.), *Man, Settlement and Urbanism* (Cambridge Mass. 1972), 523-530.
- HOLLAND, 1920 L.B. HOLLAND, Primitive Aegean Roofs, *AJA* 24, 1920, 323-341.
- HOLMBERG, 1944 E.J. HOLMBERG, *The Swedish Excavations at Asea in Arcadia* (Göteborg 1944).
- HOOD, 1981 S. HOOD, Excavations in Chios 1938-55: Prehistoric Emporio and Agio Gala, *BSA Supp.* 15, τ. I (London 1981).
- ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1969 Γ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, Πήλινον ὁμοίωμα Νεολιθικοῦ οἰκίσκου, *ΑΑΑ* 2, 1969, 36-38.
- ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1971 Γ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, Δύο νέαι ἐγκαταστάσεις τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς εἰς τὴν Δυτικὴν Θεσσαλίαν, *ΑΑΑ* 4, 1971, 164-174.
- ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1973 Γ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, Ἕνα πήλινο ὁμοίωμα Νεολιθικοῦ σπιτιοῦ, *Ἀρχεῖον Θεσσαλικῶν Μελετῶν* 2, 1973, 213-233.
- ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1979 Γ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, *Τὸ Νεολιθικὸ Διμῆνι. Προσπάθεια γιὰ μιὰ νέα προσέγγιση τοῦ Νεολιθικοῦ Ὑλικοῦ* (Βόλος 1979).
- HOWELL, 1970 R. HOWELL, A Survey of Eastern Arcadia in Prehistory, *BSA* 65, 1970, 79-127.
- IMMERWAHR, 1971 S.A. IMMERWAHR, *The Athenian Agora XIII. The Neolithic and Bronze Ages* (Princeton 1971).
- KAVADIAS, 1965 G.B. KAVADIAS, *Pasteurs-Nomades Méditerranéens: Les Saracatsans de Grèce* (Paris 1965).
- ΚΩΤΣΑΚΗΣ, 1981 Κ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ, Τρία οἰκήματα τοῦ οἰκισμοῦ τοῦ Σέσκλου. Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα, *Ἀνθρωπολογικά* 2, 1981, 87-108.
- LAMBERT, 1981 N. LAMBERT, *La grotte Préhistorique de KITSOS (Attique)*, (Paris 1981).
- LAVEZZI, 1978 J.C. LAVEZZI, Prehistoric investigations at Corinth, *Hesperia* 47, 1978, 402-451.
- LE BRUN, 1984 A. LE BRUN, *Fouilles récentes à Khirokitia (Chypre) 1977-1981* (Paris 1984).
- LEVI, 1930-31 D. LEVI, Abitazioni preistoriche sulle pendici meridionale dell'Acropoli, *ASAtene* 13-14, 1930-31, 411-498.
- LEVI, 1989 D. LEVI, I primi abitanti di Atene, *La Parola del Passato*, 1989, 5-14.
- LLOYD-MELLAART, 1962 S. LLOYD-J. MELLAART, *Beycesultan I. The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels* (London 1962).
- MALLOWAN-ROSE, 1935 M.E.L. MALLOWAN-J.C. ROSE, Excavations at Tell Arpachiyah 1933, *Iraq* II (1935), 1-178.
- MARINATOS, 1968 S. MARINATOS, Some new evidence on Ash Pits or Bothroi, *ΑΑΑ* 1, 1968, 83-84.
- MARINATOS, 1971 S. MARINATOS, *Excavations at Thera IV, 1970 Season*, (Athens 1971).
- ΜΕΓΑΣ, 1949 Γ.Α. ΜΕΓΑΣ, *Ἡ Ἑλληνικὴ οἰκία* (Ἀθῆναι 1949).
- MELLAART, 1965 J. MELLAART, *Earliest Civilisations of the Near East* (London 1965).
- MELLAART, 1967 J. MELLAART, *Catal Hüyük: A Neolithic Town in Anatolia* (New York 1967).

- MELLAART, 1970
J. MELLAART, *Excavations at Hacilar*, 2 τόμοι (Edinburgh 1970).
- MELLAART, 1975
J. MELLAART, *The Neolithic of the Near East* (London 1975).
- MILOJČIĆ, 1955
V. MILOJČIĆ, Vorbericht über die Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula 1954, *AA* 1955, 157-182.
- MILOJČIĆ, 1960
V. MILOJČIĆ, Präkeramisches Neolithikum auf der Balkanhalbinsel, *Germania* 38, 1960, 320-335.
- MILOJČIĆ κ.ά., 1962
V. MILOJČIĆ, J. BOESSNECK, M. HOPF, Die Deutschen Ausgrabungen auf der Argissa-Magula in Thessalien. I. Das präkeramische Neolithikum sowie die Tier- und Pflanzenreste, *BAM* 2 (Bonn 1962).
- MILOJČIĆ, 1971
J. MILOJČIĆ v. ZUMBUSCH, V. MILOJČIĆ, Die Deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien. I. Das Frühe Neolithikum, *BAM* 10 (Bonn 1971).
- MILOJČIĆ κ.ά., 1976
V. MILOJČIĆ, A. von den DRIESCH, K. ENDERLE, J. MILOJČIĆ v. ZUMBUSCH, K. KILIAN, Die Deutschen Ausgrabungen auf Magulen um Larissa in Thessalien 1966: Agia Sofia-Magula, Karagyös-Magula, Bunar Baschi, *BAM* 15 (Bonn 1976).
- MILOJČIĆ, 1983
V. MILOJČIĆ, Otzaki-Magula II: Das Mittlere Neolithikum. Die Mittelneolithische Siedlung, *BAM* 20 (Bonn 1983).
- MYLONAS, 1929
G. MYLONAS, *Excavations at Olynthus I: The Neolithic Settlement* (Baltimore, London, Oxford 1929).
- MYLONAS, 1959
G. MYLONAS, *Aghios Kosmas, an Early Bronze Age Settlement and Cemetery in Attica* (Princeton 1959).
- ΜΥΛΩΝΑΣ, 1973
Γ.Ε. ΜΥΛΩΝΑΣ, *Ὁ Ταφικὸς Κύκλος Β τῶν Μυκηνῶν* (Ἀθῆναι 1973).
- NAUMANN, 1971
R. NAUMANN, *Architektur Kleinasien von ihren Anfängen bis zum Ende der hethitischen Zeit* (Tübingen 1971)².
- ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1954
Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Ἡ ξυλόστερος Παλαιοχριστιανικὴ Βασιλικὴ τῆς Μεσογειακῆς λεκάνης* (Ἀθῆναι 1952-1954).
- ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1955
Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα, μέρος Α΄* (Ἀθῆναι 1955).
- ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1958
Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Τὰ ὑλικά δομῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κατὰ τοὺς συγγραφεῖς, τὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ μνημεῖα, μέρος Α΄, τεύχος 2* (Ἀθῆναι 1958).
- ΟΡΛΑΝΔΟΣ – ΤΡΑΥΛΟΣ, 1986
Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ – Ι.Ν. ΤΡΑΥΛΟΣ, *Λεξικὸν ἀρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν ὄρων* (Ἀθῆναι 1986).
- ÖZGÜÇ, 1950
T. ÖZGÜÇ, *Ausgrabungen in Kültepe* (Ankara 1950).
- ΠΑΛΥΒΟΥ, 1988
Κ. ΠΑΛΥΒΟΥ, *Ἀκρωτήρι Θήρας. Οἰκοδομικὴ τέχνη καὶ μορφολογικὰ στοιχεῖα στὴν Ὑστεροκυκλαδικὴ Ἀρχιτεκτονική*. Ἐθνικὸ Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο, Τμῆμα Ἀρχιτεκτόνων, Διδακτορικὴ Διατριβή (Ἀθήνα 1988).
- ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ, 1975
Μ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ, *Αἱ Προϊστορικαὶ Ἀθῆναι* (Ἀθῆναι 1975).
- PAPADEAS, 1973
G. PAPADEAS, Zur Geologie der Kristallinen Gesteine von Marathon, *Bulletin of the Geological Society of Greece*, 10, 1973, 13-64.
- ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, 1971
Γ.Α. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Σπήλαια Διροῦ, *ΑΑΑ* 1971, 12-26, 149-154.

- ΠΕΤΡΙΤΑΚΗ, 1980
 M. ΠΕΤΡΙΤΑΚΗ, Λείψανα Πρωτοελλαδικού συνοικισμού στο Ρούφ, *ΑΔ* 35, 1980, Μελέτες, 147-185.
- PHILIPPSON, 1952
 A. PHILIPPSON, *Die Griechischen Landschaften*, I, 3 (Bonn 1952).
- ΠΛΑΤΩΝ, 1964
 Ν. ΠΛΑΤΩΝ, Ἔργασίαι διαμορφώσεως καὶ τακτοποιήσεως τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἀκροπόλεως, *ΑΔ* 19, 1964, *ΒΙ Χρονικά*, 21-38.
- PYRGAKI, 1987
 Μ. PYRGAKI, *L'habitat au cours de la Préhistoire (de la période Précéramique à l'âge du Bronze) d'après les trouvailles effectuées à Sesklo et à Dimini, en Thessalie* (Athènes 1987).
- RENARD, 1989
 J. RENARD, Le site Néolithique et Helladique ancien de Kouphovouno (Laconie). Fouilles de O.W. von Vacano (1941), *Aegaeum* 4 (Liège 1989).
- RENFREW κ.ά., 1986
 C. RENFREW, M. GIMBUTAS, E. ELSTER, *Excavations at Sita-groi. A Prehistoric Village in Northeast Greece*, τ. I (Los Angeles 1986).
- RHOMIOPOULOU – RIDLEY, 1973
 K. RHOMIOPOULOU – C. RIDLEY, Prehistoric Settlement of Servia, *AAA* 4, 1973, 419-424.
- RIDLEY – WARDLE, 1979
 C. RIDLEY – A. WARDLE, Rescue Excavations at Servia 1971-1973: A Preliminary Report, *BSA* 74, 1979, 185-230.
- RODDEN, 1962
 R.J. RODDEN, Excavations at the Early Neolithic Site at Nea Nikomedeia, Greek Macedonia (1961 Season), *PPS*, 28, 1962, 267-288.
- ΣΑΜΨΩΝ, 1981
 Α. ΣΑΜΨΩΝ, *Ἡ Νεολιθικὴ καὶ ἡ Πρωτοελλαδικὴ I στὴν Εὐβοία* (Ἀθήνα 1981).
- ΣΑΜΨΩΝ, 1988
 Α. ΣΑΜΨΩΝ, *Ἡ Νεολιθικὴ κατοίκηση στὸ Γυαλί τῆς Νισύρου* (Ἀθήνα 1988).
- SHAW, 1971
 J. SHAW, Minoan architecture: Materials and techniques, *ASAtene* 33, 1971, 5-256.
- SINOS, 1971
 S. SINOS, *Die Vorklassischen Hausformen in der Agäis* (Mainz am Rhein 1971).
- SOUDSKY, 1969
 B. SOUDSKY, Étude de la maison néolithique, *Slovenská Archeológia* 17, 1969, 5-93.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1951
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἀνασκαφὴ ἐν Παλαιᾷ Κοκκινιᾷ Πειραιῶς, *ΠΑΕ* 1951, 93-116.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἀνασκαφὴ Νεολιθικοῦ συνοικισμού ἐν Νέᾳ Μάρκῃ (Ἀττικῆς), *ΠΑΕ* 1954, 114-122.
- THEOCHARIS, 1956
 D.R. THEOCHARIS, Nea Makri. Eine grosse Neolithische Siedlung in der Nähe von Marathon, *AM* 71, 1956, 1-29.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1958
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Νεολιθικὰ ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Ἰωλκοῦ, *Θεσσαλικά* 1, 3-15.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1958α
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἐκ τῆς Προκεραμεικῆς Θεσσαλίας. Προσωρινὴ ἀνασκαφικὴ Ἔκθεσις, *Θεσσαλικά* 1, 1958, 70-86.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Πύρασος, *Θεσσαλικά* 2, 1959, 29-68.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1962
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἀνασκαφαὶ ἐν Σέσκλῳ, *ΠΑΕ* 1962, 24-35.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, *Ἡ Αὐγὴ τῆς Θεσσαλικῆς Προϊστορίας. Ἀρχὴ καὶ πρόωμη ἐξέλιξη τῆς Νεολιθικῆς* (Βόλος 1967).
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1968
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἀνασκαφαὶ ἐν Σέσκλῳ, *ΠΑΕ* 1968, 24-30.

- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1971
 ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1972
 ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973
 ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1976
 ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1977
 ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1981
 THOMAS, 1967
 TRAVLOS, 1988
 TREUIL, 1983
 TRINGHAM, 1971
 ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908
 ΤΖΑΒΕΛΛΑ ΕΥJEN, 1984
 WACE – THOMPSON, 1912
 WALKER KOSMOPOULOS, 1948
 WARNER, 1979
 WEINBERG, 1962
 WEINBERG, 1965
 WEINBERG, 1970
 WELLS, 1984
 WIJNEN, 1981
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 'Ανασκαφαὶ ἐν Σέσκλῳ, ΠΑΕ 1971, 15-19.
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 'Ανασκαφὴ ἐν Σέσκλῳ, ΠΑΕ 1972, 6-11.
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, *Νεολιθικὴ Ἑλλάς* ('Αθήναι 1973).
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 'Ανασκαφὴ Σέσκλου, ΠΑΕ 1976, 153-162.
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 'Ανασκαφὴ Σέσκλου, ΠΑΕ 1977, 159-161.
 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, *Νεολιθικὸς Πολιτισμὸς. Σύντομη ἐπισκόπηση τῆς Νεολιθικῆς στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο* ('Αθήνα 1981).
 H.L. THOMAS, Near Eastern, Mediterranean and European Chronology, *SIMA* XVII: 1-2 (Lund 1967).
 J. TRAVLOS, *Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika* (Tübingen 1988).
 R. TREUIL, *Le Néolithique et le Bronze Ancien Égéens* (Paris 1983).
 R. TRINGHAM, *Hunters, Fishers and Farmers of Eastern Europe 6000-3000 B.C.* (London 1971).
 X. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, *Αἱ Προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου* ('Αθήναι 1908).
 X. ΤΖΑΒΕΛΛΑ ΕΥJEN, *Λιθαρές* ('Αθήναι 1984).
 A.J.B. WACE – M.S. THOMPSON, *Prehistoric Thessaly* (Cambridge 1912).
 L. WALKER KOSMOPOULOS, *The Prehistoric Inhabitation of Corinth* (Munich 1948).
 J. WARNER, The Megaron and Apsidal House in Early Bronze Age Western Anatolia: New Evidence from Karatas, *AJA* 83, 1979, 133-147.
 S.S. WEINBERG, Excavations at Prehistoric Elateia, 1959, *Hesperia* 31, 1962, 158-209.
 S.S. WEINBERG, The Relative Chronology of the Aegean in the Stone and Early Bronze Ages, στὸ R. Ehrich ('Εκδ.) *Chronologies in Old World Archaeology* (Chicago 1965)², 285-320.
 S.S. WEINBERG, The Stone Age in the Aegean, *CAH*³ I, 1 (Cambridge 1970), 557-617.
 P.S. WELLS, *Farms, Villages and Cities, Commerce and Urban Origins in Late Prehistoric Europe* (London 1984).
 M.H.J.M.N. WIJNEN, The Early Neolithic I Settlement at Sesklo: An early farming community in Thessaly, Greece, *Analecta Praehistorica Leidensia* XII (Leiden 1981).

Ο νεολιθικός οικισμός της Νέας Μάκρης καλύπτεται κάτω από τη σημερινή παραθαλάσσια πόλη της βορειοανατολικής Ἀττικής. Τὰ πρῶτα ἔχνη ἐντοπίσθηκαν ἀπὸ τὸν τότε ἐπιμελητὴ ἀρχαιοτήτων Δ. Θεοχάρη, ὁ ὁποῖος τὸ 1954 πραγματοποίησε τὴ γνωστὴ ἔρευνα μέσα σὲ τρία κτήματα μὲ ἰσάριθμες δοκιμαστικὲς ἀνασκαφές. Ἡ διεξοδικὴ ἔκθεση τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀποτελέσσει ἐπὶ δεκαετίες τὴν πληρέστερη μαρτυρία γιὰ τὴν πρώτη ἐγκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου στὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς.

Παλαιότερες ἢ νεώτερες ἀπὸ τότε μελέτες καὶ δημοσιεύσεις μὲ βασικὸ ὕλικὸ τὴν κεραμεικὴ ἢ λοιπὰ κινητὰ εὐρήματα, ἔχουν παρουσιάσει οὐσιώδη στοιχεῖα γιὰ ἄλλες τοποθεσίες τῆς Ἀττικῆς, κυρίως τὴν ἀρχαία Ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν, τὶς κλιτύς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὸ Λαύριο.

Ἡ σωστικὴ ἀνασκαφὴ τοῦ 1977 σὲ θέση ποὺ ἐπρόκειτο τελικὰ νὰ καταστραφεῖ μὲ μηχανικὰ μέσα καὶ νὰ σφραγισθεῖ μὲ οἰκοδομὴ, ἐπέβαλε τὴν ἀποκάλυψη εὐρείας ἐπιφάνειας, ἐνῶ ἡ πορεία τῆς ἔρευνας ὑποχρέωνε συχνὰ τὴ συγκέντρωση τῆς προσοχῆς καὶ ἐργασίας σὲ περιορισμένο χῶρο. Οἱ λεπτὲς ἐπάλληλες στρώσεις παρουσίαζαν διαδοχικὲς φάσεις κατοικήσεως μὲ ἀδιάσπαστη συνέχεια καὶ «κλειστά» ἀρχαιολογικὰ στρώματα. Ἡ ἄριστη κατάσταση τῶν ἐπιχώσεων προσέδωσε στὰ εὐρήματα ἰδιαίτερη ἀξία καὶ ἡ συστηματικὴ δημοσίευση τοῦ ὕλικου ἀποτελέσσει ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη.

Οἱ κατασκευὲς καὶ τὰ κινητὰ εὐρήματα περιέκλειαν τόσα νέα στοιχεῖα καὶ ἀσφαλεῖς πηγές, ποὺμποροῦσαν νὰ διηγηθοῦν σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴν «ἱστορία» τῶν πρῶτων κατοίκων τῆς Ἀττικῆς. Παράλληλα, ἡ τεράστια πρόοδος ποὺ σημειώθηκε πρόσφατα στὴν ἔρευνα τῆς νεολιθικῆς περιόδου ἐπέτρεπε νέα θεώρηση τῶν γνωστῶν ἀπόψεων καὶ τὸν ἐκσυγχρονισμό τῶν παλαιῶν διατυπώσεων.

Κατὰ τὴ μακρὰ πορεία τῆς ἐργασίας μου εἶχα τὴν πρόθυμη συμπαράσταση ἑμπειρῶν ἐπιστημόνων καὶ δέχθηκα τὴ βοήθεια ἄξιων συνεργατῶν.

Ὁ ἔφορος ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς Β. Πετράκος μοῦ ἀνέθεσε μὲ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη τὴ διεύθυνση τῆς ἀνασκαφῆς καὶ παρακολούθησε μὲ ἐνδιαφέρον τὴν ἐξέλιξή της. Πολύτιμη καὶ συχνὰ ἀπαραίτητη ὑπῆρξε ἡ συνεχὴς ὑποστήριξή του γιὰ τὴν ὀλοκληρωμένη παρουσίαση τῆς ἐργασίας, ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ὕλικου στὸ Μουσεῖο Μαραθῶνος, μέχρι τὴν ἐκτέλεση τῶν σχεδίων καὶ τὴν ἐπιμελημένη ἐκτύπωση τῆς δημοσιεύσεως.

Μὲ βαθειὰ συγκίνηση ἐνθυμοῦμαι τὸ ἐντονο ἐνδιαφέρον ποὺ εἶχε ἐπιδείξει γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἔρευνας ὁ μελετητὴς καὶ βαθὺς γνώστης τῆς ἀττικῆς γῆς Ἰ. Τραυλός. Στὴν ἀρχὴ μὲ παρότρυνε νὰ ἀναλάβω τὴ διεύθυνση τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἀργότερα ἀπέδειξε ἔμπρακτα τὴν ἐπιθυμία του νὰ βοηθήσει, ὅταν ἤλθε νὰ μετρήσει ὁ ἴδιος τὸ δάπεδο τῆς καλύβας 9-B.

Ἡ ἰδιοκτήτρια τοῦ οἰκοπέδου κυρία Δ. Παππὰ δέχθηκε τὴν ὁμάδα ἀνασκαφῆς ὡς οἰκοδέσποινα καὶ ἡ συναίνεσή της γιὰ τὸ ἔργο μας ὑπῆρξε ἀπόλυτη καὶ συνεχής.

Τὴν προσεκτικὴ σκαφὴ τοῦ χώρου ἀνέλαβε εἰδικευμένο προσωπικὸ τοῦ συνεργείου τῆς Ἐφορείας Ἀττικῆς, ὑπὸ τὴν ἀγρυπνὴ καθοδήγηση τοῦ παλαίμαχου ἀρχιεργάτη Ἰ. Καραμήτρου. Ἡ συμβολὴ του στὴ σχολαστικὴ παρακολούθηση τῆς στρωματογραφίας καὶ στὴν ἀνίχνευση τῶν δεικνυτικῶν σημείων στὸ χῶμα ὑπῆρξε ἰδιαίτερα ἀποτελεσματικὴ.

Γιὰ τὴ λεπτομερὴ ἀποτύπωση τῶν ποικίλων κατασκευῶν ἐργάσθηκε μὲ ὑπευθυνότητα, προσοχὴ καὶ σοβαρότητα ἡ σχεδιάστρια τῆς Ἐφορείας Κ. Περιβολαροπούλου.

Μὲ τὸν καθαρισμὸ καὶ τὴ συγκόλληση τῆς κεραμεικῆς προτίμησα νὰ ἀσχοληθῶ προσωπικὰ γιὰ νὰ ἔχω τὴ δυνατότητα νὰ διακρίνω τὸ πλῆθος τῶν τεχνικῶν λεπτομερειῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖο στάδιο συνεργάσθηκα μὲ τὸν ἑμπειρο τεχνικὸ Ἀ. Μαρίνη, ποὺ ἐξέτασε ὅλα τὰ ὄστρακα καὶ ἐμόχθησε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση καὶ συντήρηση τοῦ εὐθραστοῦ ὕλικου.

Κατὰ τὴ μελέτη τῶν εὐρημάτων καὶ κατὰ τὴν παραβολὴ καὶ σύγκριση τῆς κεραμεικῆς μὲ ἀνάλογες συλλογὲς ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ χῶρο, διευθυντὲς Μουσείων καὶ ἀνασκαφῶν μὲ διευκόλυναν στὴν

έρευνα και μοῦ ἐπέδειξαν πρόθυμα γνωστὰ καὶ ἄγνωστα εὐρήματα. Οὐσιαστικὴ βοήθεια προσέφεραν οἱ κυρίες Ὁ. Ἀλεξανδρῇ Τζάχου, Κ. Δημακοπούλου, Ἀ. Ἀνδρειωμένου, Ἀ. Δουλγέρη Ἰντζεσίσογλου καὶ Φ. Παχύγιαννη· οἱ κύριοι Ἰ. Παπαχριστοδούλου, Κ. Γαλλῆς καὶ Ἀ. Σάμπων· οἱ καθηγητὲς S. Miller, Th. Jacobsen, Ch. Williams, J. Lavezzi, J. Wright καὶ ἡ καθηγήτρια P. Spitaels.

Ἰδιαίτερα πολύτιμες ἀποδείχθηκαν οἱ ἐπιστημάνσεις τοῦ καθηγητῆ S. Weinberg στὴν ἀρχὴ τῆς μελέτης μου, τὰ σχόλια γιὰ τὴ χιακὴ κεραμεικὴ τοῦ καθηγητῆ S. Hood καὶ οἱ συγκριτικὲς παρατηρήσεις τοῦ κ. W. Phelps γιὰ τὴν ἑλλαδικὴ κεραμεικὴ.

Στὴν προσέγγισή τῆς γεωλογικῆς βιβλιογραφίας καὶ στὴν ἀξιοποίηση τῶν πρόσφατων ἐρευνῶν μετέδωκε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον ὁ καθηγητὴς Π. Μαρίνος. Τὸ ἰδιότυπο κονίαμα δέχθηκε μετὰ προθυμίας νὰ ἐξετάσει ὁ γεωλόγος Δρ Σπ. Ἀρανίτης, καὶ λυπᾶμαι βαθύτατα ποὺ δὲν πρόφθασε τὴ δημοσίευση, γιὰ νὰ αἰσθανθεῖ τὴν ἱκανοποίηση τῆς ἐπιστημονικῆς συμβολῆς του.

Τὴν ἐκπόνηση τῶν σχεδίων ἀνέλαβε μετὰ ζῶηρόν ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον ὁ ἀρχιτέκτονας Δρ Δ. Ζιρώ. Κατὰ τὴ συνεργασία μας διαπίστωσα τὴν ἐπιμονή του στὴν ἀκριβὴ δήλωση τῶν εὐρημάτων, στὴν ἐκφραστικὴ ἀπόδοση τῆς μορφῆς καὶ στὸν ἔλεγχο τῶν στοιχείων ποὺ συνθέτουν τὶς προτεινόμενες ἀναπαραστάσεις. Οἱ παρατηρήσεις καὶ ὑποδείξεις του μετὰ βοήθησαν νὰ ἐξάρω ὀρισμένες λεπτομέρειες ἢ νὰ διατυπώσω σαφέστερα σκέψεις καὶ ἀπόψεις μου.

Ἡ ἀρχαιολόγος Ἰ. Κραουνάκη σχεδίασε πιστὰ, μετὰ ἐπιστημονικὴ γνώση, προσωπικὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀκάματη προσπάθεια γιὰ τὴ διάκριση τῶν λεπτομερειῶν, ὅλες τὶς ἰδιομορφίες τῆς ἐγγράμμης καὶ ἀκόσμητης κεραμεικῆς. Γιὰ τὴ λεπτὴ καὶ ἐπίπονη ἐργασία τῆς πολλῇ κατανόηση ἐπέδειξαν οἱ κυρίες Κασ. Οἰκονόμου καὶ Χ. Κατσιράκη.

Κατὰ τὴ φωτογράφιση τῶν κινητῶν εὐρημάτων καὶ τὴν ἐκτύπωση ἀνασκαφικῶν φωτογραφιῶν ὁ Ἡ. Ἠλιάδης κατέβαλε κάθε προσπάθεια νὰ ἀποδώσει πιστὰ τὴ μορφή καὶ ὑφὴ τῶν ἀντικειμένων. Δὲν μπορῶ ὅμως νὰ μὴ θυμηθῶ τὴν ἐπίπονη καὶ ἀποδοτικὴ ἐργασία τοῦ Σπ. Τσαβδάρου στὴν ἐμφάνιση καὶ ἐκτύπωση πολλῶν φωτογραφιῶν τῆς ἀνασκαφῆς, τὴν ἀριστη ἐπὶ τόπου φωτογράφιση σημαντικῶν εὐρημάτων ἀπὸ τὸν Κ. Κωνσταντόπουλο καὶ τοὺς κόπους τῆς Μ. Βιοῦ γιὰ τὴν ἀποτύπωση τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐγγράμμης κεραμεικῆς κατὰ τὴν ἀρχικὴ φωτογράφιση.

Πρόθυμοι καὶ ἐξυπηρετικοὶ ὑπῆρξαν ὅλοι οἱ φύλακες τοῦ Μουσείου Μαραθῶνος, ἰδιαίτερα δὲ οἱ Εὐ. καὶ Δ. Χριστοφίλη, Ἀ. Κούκη, Γ. καὶ Ἀ. Μπουκουβάλα.

Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς μελέτης καὶ κυρίως στὸ στάδιο τῆς δημοσιεύσεως εἶχα τὴ βοήθεια δύο Ἰδρυμάτων. Τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν διευκόλυνε κατὰ καιροὺς τὴν παρουσία μου στὸ Μουσεῖο Μαραθῶνος καὶ ἀνέλαβε μέρος τῶν δαπανῶν φωτογραφήσεως.

Οὐσιαστικὴ ὑποστήριξη εἶχα ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία. Τὴ δημοσίευση τῆς ἀνασκαφῆς εἶχε ἐνθαρρύνει ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Γ. Μυλωνᾶς καὶ εἶχε εἰσηγηθεῖ νὰ περιληφθεῖ τὸ βιβλίον στὴ σειρὰ ἐκδόσεων τῆς Ἑταιρείας. Μετὰ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον τὸ νέο Διοικητικὸ Συμβούλιο, ἀνέλαβε νὰ πραγματοποιήσει τὴν παλαιὰ ἀπόφαση, χρηματοδότησε τὶς δαπάνες σχεδιάσεως καὶ μερίμνησε γιὰ τὴν ἄρτια παρουσίαση τοῦ βιβλίου.

Τὶς ἐργασίες ἐκδόσεως συντόνισε ὁ κ. Ἀ. Χριστοδούλου, τὴν ὀρθὴ ἐκτύπωση τοῦ κειμένου ἐπιμελήθηκε μετὰ πολλὴ προσοχή καὶ ὑπευθυνότητα ἡ κυρία Ζ. Ζωγράφου Καραχρήστου καὶ τὴν καλλιτεχνικὴ ἐπιμέλεια τοῦ εἰκονογραφικοῦ μέρους ἀνέλαβε ἡ κυρία Ἀ. Γιαννουλάκη.

Τὴ μετάφραση τῆς περιλήψεως στὴν Ἀγγλικὴ ἀπέδωσε μετὰ ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια ἡ φίλη ἀρχαιολόγος Τ. Δημητριάδου Dinsmoor.

Ἡ οἰκογένειά μου παρακολούθησε στενὰ τὴν πορεία τῆς μελέτης καὶ μετὰ στήριξε οὐσιαστικὰ σὲ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἔρευνας.

Γιὰ τὴ βοήθεια, συμπαράσταση ἢ ἐνθάρρυνση στὴν ἔρευνα, τὴ σύνταξη καὶ ἐκτύπωση τῆς μελέτης μου, εὐχαριστῶ ὅλους θερμά.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀνίχνευση τῶν πρώτων βημάτων τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνω στὸ ἔδαφος τῆς Ἀττικῆς βασίζεται συχνὰ σὲ ἐπιφανειακὰ εὐρήματα, σὲ παρατηρήσεις ἀπὸ μικρὲς δοκιμαστικὲς τομὲς ἢ ἀκόμα στὴ διάσπαρτη κεραμεικὴ ποὺ περιλαμβάνουν νεώτερες ἐπιχώσεις. Συστηματικὲς ἔρευνες σὲ σπήλαια καὶ πηγὰδια ἔχουν ἀποδώσει περισσότερο ὕλικό, ἀλλὰ οἱ γενικότερες πληροφορίες ποὺ συνάγονται προκύπτουν καὶ πάλι ἀπὸ τὴν κεραμεικὴ καὶ τὰ λοιπὰ κινητὰ εὐρήματα. Τὰ ἐλαφρὰ ἢ φθαρτὰ ὑλικά τῶν τεχνητῶν κατασκευῶν, ἡ φυσικὴ διάβρωση καὶ ἡ συνεχὴς παρουσία τοῦ ἀνθρώπου στὴ λεπτόγειω Ἀττικῇ, ἔχουν περιορίσει τὶς ἀπτεῖς μαρτυρίες περὶ τῶν πρώτων οἰκισμῶν σὲ ἐλάχιστα καὶ ἀσύνδετα κατάλοιπα.

Ἡ μεγάλη ἐξάπλωση τῶν εὐρημάτων στὴ θέση τῆς Νέας Μάκρης, ὅπως διαπίστωσε καὶ ὁ Θεοχάρης, τὰ πολλὰ ἐπάλληλα στρώματα καὶ κυρίως οἱ ἀδιατάρακτες ἐπιχώσεις, διακρίνουν τὸν οἰκισμό τῆς περιοχῆς ἀπὸ τὶς ἄλλες νεολιθικὲς ἐγκαταστάσεις τῆς Ἀττικῆς.

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ 1977 ἔγινε σὲ σημεῖο ποὺ ἀπέχει ἐλάχιστα ἀπὸ τὴν παραλία (εἰκ. 2) καὶ ἀποκάλυψε, ὡς φαίνεται, πολὺ μικρὸ τμῆμα τοῦ οἰκισμοῦ. Παρὰ τὴν περιορισμένη ἔκταση τοῦ χώρου, ἡ πλήρης δημοσίευση τῶν εὐρημάτων, γιὰ τὴν παρουσίαση καὶ μελλοντικὴ ἐκμετάλλευσή ὧν τῶν εἰδήσεων ποὺ μετέδωσε ἡ γῆ, ὑπῆρξε ἐξ ἀρχῆς ὁ κύριος στόχος τῆς μελέτης.

Τὰ κατὰ χώραν οἰκοδομικὰ κατάλοιπα ἀποκάλυψαν κατασκευὲς ἄριστα διατηρημένες ἢ ἄλλες ἐλάχιστα μέχρι σήμερα γνωστές. Ὅμοίως, ἡ κεραμεικὴ ἀπέδωσε σχήματα καὶ κατηγορίες ποὺ μόνο μετὰ ἀπὸ μακροχρόνια παρατήρηση καὶ μελέτη ἦταν δυνατόν νὰ ἐπισημανθοῦν καὶ νὰ ἀξιολογηθοῦν. Βαθμιαῖα, ἡ λεπτομερὴς ἐπεξεργασία ὁλόκληρου τοῦ ὑλικοῦ παρουσίασε νέες μορφές, ποὺ δημιούργησαν ἀπρόβλεπτες καταστάσεις. Οἱ ἰδιοτυπίες τῆς κεραμικῆς δυσχέραναν ἐπὶ πολὺ τὴν παραβολή, τὴν ταύτιση καὶ τὸ συγχρονισμό της μὲ ἄλλες γνωστὲς κατηγορίες. Ἐπὶ πλέον δημιούργησαν ἀντίστοιχα προβλήματα στὴ σχετικὴ χρονολόγηση τῶν οἰκοδομικῶν φάσεων. Σὲ ὅλα τὰ στάδια πολῦτιμος ὁδηγὸς ὑπῆρξε ἡ στρωματογραφία (Σχ. 1, εἰκ. 3-7), ποὺ ἐπέτρεψε τὴν ἀναγνώριση καὶ ἀπομόνωση ὁμάδων χωρὶς ἔντονα χαρακτηριστικά, τὴ διάκριση τυπολογίας βασισμένης σὲ νέα στοιχεῖα καὶ κατέστησε δυνατὴ τὴν ἀσφαλὴ ἔνταξη ἀνόμοιων ἀντικειμένων σὲ ἐνιαῖα χρονικὰ πλαίσια.

Τὰ ποικίλα εὐρήματα, ἀλληλένδετα μεταξύ τους στὸ χωρὸ, ἀπαρτίζουν συγχρόνως αὐτοτελεῖς ἐνότητες μορφῶν. Ἡ συγκέντρωση τοῦ ὑλικοῦ σὲ ἰδιαίτερα κεφάλαια κατὰ εἶδη καὶ ἡ διεξοδικὴ μελέτη κάθε ἐνότητος σὲ ὅλες τὶς φάσεις, διευκολύνει τὴν παρακολούθηση τῶν σημειούμενων μεταβολῶν ἢ ἀποκαλύπτει σαφέστερα τὴ σταθερὴ διατήρηση καὶ ἐπανάληψη τῶν ἴδιων τύπων καὶ κατασκευῶν ἐπὶ μακρὸ χρονικὸ διάστημα. Παράλληλα, ἡ κατὰ φάσεις, τομεῖς καὶ χώρους διάταξη τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ καθιστᾷ ἀπολύτως εὐχερὴ τὴ σύνθεση ὧν τῶν εὐρημάτων κάθε σημείου, τὴ χρονικὴ συσχέτιση τῶν συνόλων καὶ τὴν παραβολὴ μὲ ἀνάλογες μορφές ἄλλων περιοχῶν.

Ἡ ἔκθεση τῶν στοιχείων ἔχει ἐνταχθεῖ σὲ ἀπόλυτα καθορισμένο πλαίσιο ποὺ δηλώνει σαφῶς τὴ φάση, τὴ συγκεκριμένη θέση εὐρέσεως καὶ τὸ ὑλικὸ κατασκευῆς. Ἡ ἀρίθμηση τῶν φάσεων ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἀρχαιότερη καὶ καταλήγει στὴ δωδέκατη ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸ στρῶμα καλλιέργειας. Γιὰ τὴν ἄμεση ἀναγνώριση καὶ κατάταξη τῶν εὐρημάτων ἐφαρμόζεται συγκεκριμένο σύστημα. Ἡ περιγραφὴ παρακολουθεῖ τὴ θέση αὐτῶν στὸ χωρὸ κατὰ τοὺς τρεῖς κύριους

τομείς και σὲ κάθε φάση ἀρχίζει ἀπὸ τὸ βορρὰ γιὰ νὰ καταλήξει στὸ νότο. Κάθε εὕρημα ἀποκτᾷ εἰδικὸ διακριτικὸ σημεῖο, ποὺ περιλαμβάνει πάντοτε τὸν ἀριθμὸ τῆς φάσεως.

Τὰ οἰκοδομικὰ κατάλοιπα χαρακτηρίζονται μὲ ἀριθμὸ καὶ γράμμα τῆς ἀλφαβήτου, χωρισμένα μὲ παύλα. Ὁ ἀριθμὸς δηλώνει τὴ φάση κατασκευῆς καὶ τὸ γράμμα τὸ συγκεκριμένον εὕρημα, τοῖχο, δάπεδο, ἐστία κλπ. Ἐπὶ πλέον, οἱ κατὰ χώραν ὁπὲς πασσάλων ἢ οἱ διαμορφωμένες θέσεις γιὰ τὴ στήριξη αὐτῶν ἀριθμοῦνται ἰδιαίτερος καὶ σὲ συνάρτηση μὲ τὴ συγκεκριμένη κατασκευή. Ἐπίσης, τὸ σύνολο τῶν τοίχων ἢ δαπέδων ἐνὸς τομέα σὲ μία συγκεκριμένη φάση χαρακτηρίζεται καὶ συνοπτικὰ μὲ τὸν ἀριθμὸ τῆς φάσεως καὶ τοῦ τομέα μόνο, ὅπως κτίσμα 5 II, 6 IV.

Στὴν κεραμεικὴ, ὅπως καὶ σὲ ὅλα τὰ κινητὰ εὐρήματα, χρησιμοποιοῦνται μόνο ἀριθμοί. Ἡ φάση διαχωρίζεται μὲ παύλα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τοῦ ὀστράκου, ἐνῶ ἡ σειρά ἀκολουθεῖ πάλι τὴ θέση τοῦ κατὰ τομείς. Τὰ ἐργαλεῖα, λίθινα σκεύη καὶ λοιπὰ ἀντικείμενα χαρακτηρίζονται ἐπὶ πλέον μὲ ἓνα γράμμα στὴν ἀρχή, ποὺ καθορίζει τὸ ὑλικὸ κατασκευῆς τους.

Οἱ ἐνόητες τοῦ ὑλικοῦ ἀπαρτίζουν τὰ μέρη τῆς μελέτης. Τὸ πρῶτο μέρος (δηλ. τὸ παρὸν βιβλίον), περιλαμβάνει ὅλα τὰ οἰκοδομικὰ κατάλοιπα καὶ τὶς πάσης φύσεως τεχνητὰ κατασκευὰς ἢ ἐπεμβάσεις τοῦ ἀνθρώπου στὸ χῶρο. Τὰ σωζόμενα ἔχνη περιγράφονται λεπτομερῶς, συμπληρώνονται κατὰ τὸ δυνατόν, παραβάλλονται μὲ τὶς γνωστὰς μορφὰς καὶ ἐπισημαίνονται τὰ νέα τους στοιχεῖα. Σὲ ἰδιαίτερα κεφάλαια ἐξετάζονται τὰ οἰκοδομικὰ ὑλικά, ἀναλύεται ἡ τεχνικὴ καὶ ἐρευνᾶται ὁ τρόπος σχηματισμοῦ τῶν κατασκευῶν κατὰ εἶδη. Στὸ τέλος τοῦ πρώτου μέρους διατυπώνονται τὰ συμπεράσματα τῆς οἰκοδομικῆς καὶ παρατίθεται χρονολογικὸ πλαίσιο γιὰ τὴν εὐχερέστερη, ἀνεξάρτητη χρῆση τοῦ βιβλίου.

Στὸ δεύτερο μέρος, ποὺ θὰ ἀποτελέσει ἐπίσης αὐτοτελὴ ἔκδοση, ἀναλύεται, περιγράφεται καὶ σχολιάζεται ὅλη ἡ κεραμεικὴ τῆς ἀνασκαφῆς. Ἰδιαίτερη ἔμφαση δίδεται στὰ ἰδιότυπα σχήματα, στὶς τοπικὰς ομάδες καὶ στὴν ἐγγράφη διακόσμηση. Τὰ τυπολογικὰ στοιχεῖα ἀπομονώνονται, ἐλέγχονται καὶ συγκροτοῦν νέον πρωτότυπον πλαίσιον συγχρονισμῶν, βασισμένον πάντοτε στὴν ἀδιατάρακτη στρωματογραφία. Ἀπὸ τὴν παραβολὴ καὶ σύγκριση ὅλων τῶν χαρακτηριστικῶν προκύπτει ἡ χρονολόγησις τῶν φάσεων τοῦ οἰκισμοῦ. Τὰ εἰδικὰ συμπεράσματα διαφωτίζουν οὐσιαστικὰ τὶς ἐπιδράσεις καὶ ἐπιρροάς.

Ἀκολουθοῦν τὰ διάφορα ἀντικείμενα καὶ τὰ ἐργαλεῖα, ποὺ ἐξετάζονται καὶ σχολιάζονται κατὰ τὸν ἴδιον πάντοτε τρόπο καὶ σύστημα.

Στὸ τέλος τοῦ ἔργου ἡ ἐπισκόπησις καὶ σύνθεσις ὅλων τῶν μορφῶν ὁδηγεῖ στὰ γενικὰ συμπεράσματα. Ἀποδίδεται ἡ εἰκόνα τοῦ οἰκισμοῦ, ὁ τρόπος ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, οἱ ἀσχολίες τους, οἱ σχέσεις τους μὲ τὸν ἔξω κόσμον, οἱ ἐπιδράσεις ποὺ ὑπέστησαν ἀπὸ τὴ γνωριμία ἄλλων περιοχῶν, οἱ ἐμπειρίες ποὺ μετέδωσαν οἱ ἴδιοι στὸν κόσμον γύρω τους καὶ οἱ μορφὰς ἢ ἀντιλήψεις ποὺ κληροδότησαν στὶς ἐπόμενες γενεάς.

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ἡ παραλία τῆς Νέας Μάκρης ἐκτείνεται στὴν ἐξοδο τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου, νότια τῆς πεδιάδας τοῦ Μαραθῶνος, μετὰ τὸ ἔλος τῆς Βρέξιζας καὶ στὸ μέσον περίπου τῆς ἀκτῆς ποὺ ὀρίζεται ἀπὸ τὰ ἀκρωτήρια τῆς Κυνόσουρας καὶ Ραφήνας (εἰκ. 1). Τὸ Πεντελικὸ προστατεύει ἀπὸ τὴ Δύση τὴ στενὴ πεδινὴ λωρίδα, ποὺ κατέρχεται ὁμαλὰ ἀπὸ τοὺς δασωμένους λόφους μέχρι τὴ θάλασσα¹. Τὸ πλησιέστερο ὑδατόρευμα στὴν περιοχὴ, ὁ Χάραδρος, βρίσκεται μερικὰ χιλιόμετρα βορειότερα, δὲν ἔχει σαφῶς διαμορφωμένη κοίτη καὶ ἔχει νερὸ μόνο ὕστερα ἀπὸ ἰσχυρὲς βροχοπτώσεις.

Στὴ θέση τοῦ οἰκισμοῦ ἀπολήγει γενικὰ ἡ φυσικὴ ὁδὸς ποὺ διασχίζει τὸ Πεντελικὸ καὶ ἐνώνει μέσω τοῦ Διονύσου, ἀκόμα καὶ σήμερα, τὴ ΒΑ ἀκτὴ τῆς Ἀττικῆς μὲ τὸ λεκανοπέδιο τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ θαλάσσια περιοχὴ κλείνεται ἀντίκρυ, στὰ ἀνατολικά, ἀπὸ τὸ νοτιότατο τμήμα τῆς Εὐβοίας ποὺ σχηματίζει στὴ σειρὰ τοὺς μικροὺς καὶ ἀσφαλεῖς ὄρμους τῶν Στύρων, τῶν Πεταλιῶν μὲ τὸ Μαρμάρι καὶ τέλος τῆς Καρύστου.

Ἡ βορειοανατολικὴ πλευρὰ τοῦ Πεντελικοῦ ἀνήκει γεωλογικὰ στὴν ἀττικοκυκλαδικὴ μάζα, ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ ποικίλα μεταμορφωμένα πετρώματα ὅπως μάρμαρα, ἀσβεστολιθικοὺς σχιστόλιθους, ἡφαιστειακοὺς τόφους κλπ.². Μεταξὺ τῶν ἄλλων στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Νέας Μάκρης, περὶ τὸ Ἄνω Σοῦλι, ἀναφέρονται σχηματισμοὶ ἀνοικτόφαιων μαρμαρυγιακῶν σχιστολίθων ποὺ ἀποσαθρώνονται εὐκόλα καὶ στὸ Μπελέτσι ἀργιλικῶν σχιστολίθων μὲ παρεμβολὲς ψαμμίτη³. Παρόμοιοι σχηματισμοί, ποὺ δικαιολογοῦν τὴν παρουσία μαρμαρυγία ἢ ἄμμου στὸ ἀργιλικὸ ὑλικό, πολὺ πιθανὸν νὰ ὑπάρχουν ἐπίσης σὲ θέσεις πλησιέστερες στὸν οἰκισμό. Πάντως σὲ διάφορα σημεῖα ὁ μαρμαρυγιακὸς σχιστόλιθος προβάλλει στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους⁴.

Κατὰ τὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε ἀπὸ τῆς πρώτης χρήσεως τοῦ χώρου μέχρι σήμερα, ἡ γραμμὴ τῆς ἀκτῆς ἔχει ὑποστῇ μεταβολή. Ἀκριβῶς στὴ θέση τοῦ οἰκισμοῦ εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἡ παράκτια λωρίδα ἔχει διαβρωθεῖ σὲ σημαντικὸ βάθος καὶ ἡ ἀκτὴ πέφτει κατακόρυφα 3.50 μ. περίπου, μέχρι τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πάχος, ἐπὶ μήκους 150 μ. περίπου εἶναι εὐδιάκριτοι οἱ σχηματισμοὶ ἀρχαίων ἐπιχώσεων, ποὺ περιέχουν μεταξὺ ἄλλων κεραμεικὰ, λεπίδες ὀψιανοῦ καὶ ὀστά⁵. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ οἰκισμοῦ θὰ εἶχε μεγαλύτερη ἔκταση πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας καὶ θὰ ἀπέληγε πιθανότατα ὁμαλὰ στὴν παραλία, χωρὶς τὴ σημερινὴ κατακόρυφὴ πτώση, ποὺ πάντως δὲν θὰ δυσκόλευε τοὺς ναυτικοὺς νὰ ἀποσύρουν τὶς βάρκες τους στὴν ἄμμο.

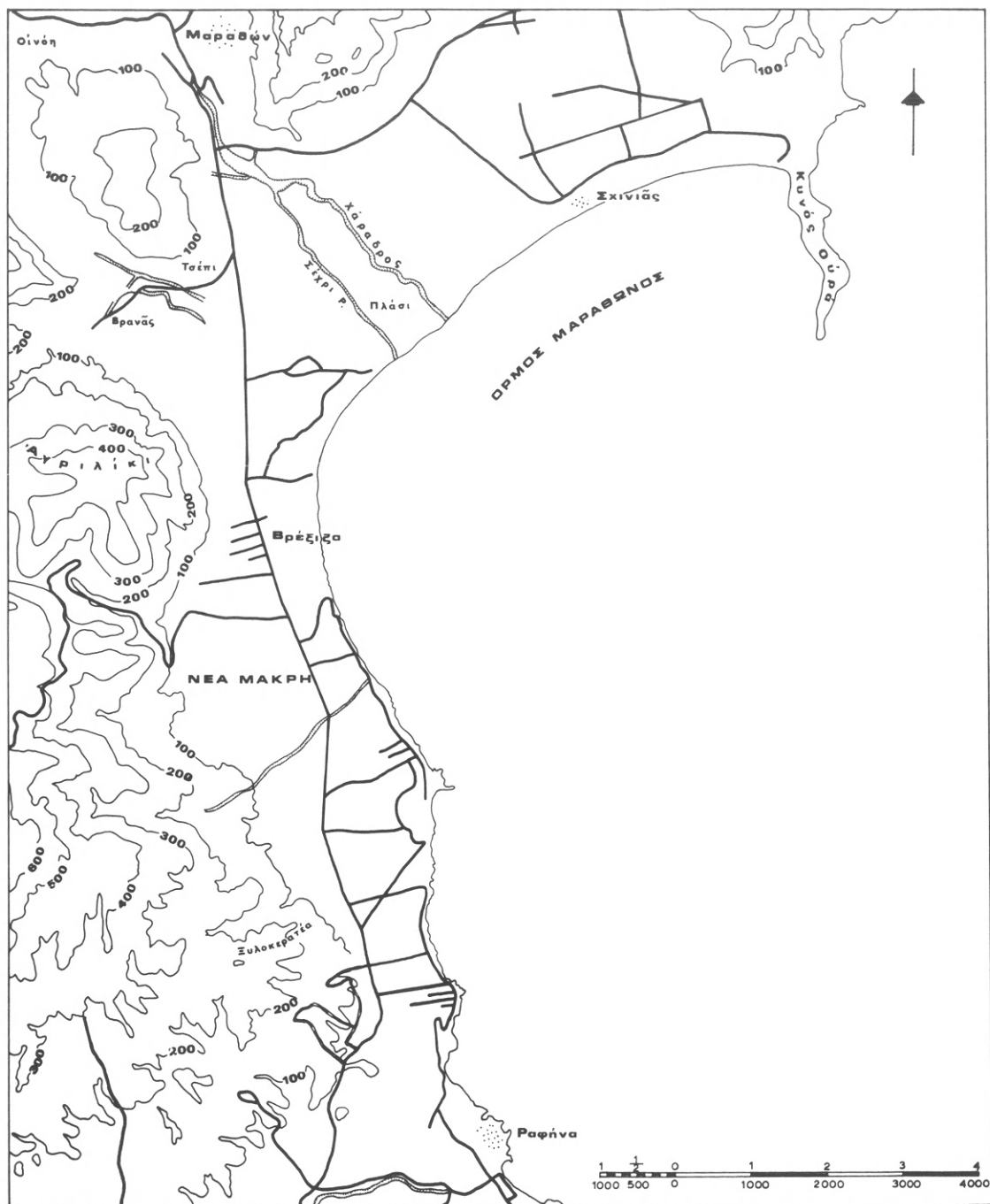
1. PHILIPPSON, 1952, 791.

2. PAPADEAS, 1973.

3. Ἐ.ἀ. 32.

4. Εἰδικὴ μελέτη γιὰ τὴ θέση δὲν ὑπάρχει ἀκόμα.

5. Ἡ παρατήρηση ἔγινε τὸ 1977 κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνασκαφῆς. Ὁ THEOCHARIS, 1956, 3 ἀναφέρει ἀμμόδη στρώματα πάχους μέχρι 3.00 μ. Βλ. καὶ γενικότερη παρατήρηση μὲ σχετικὴ βιβλιογραφία, TREUIL, 1983, 358, σημ. 28.

Σε πρόσφατη παλαιογεωγραφική έρευνα της πεδιάδας του Μαραθῶνος καί ειδικότερα του Σχινιά, διαπιστώθηκαν σημαντικές μεταβολές του περιβάλλοντος, που διαδοχικά έγινε θαλάσσιο καί χερσαίο στην περίοδο από 4700-3500 π.Χ.⁶. Όμοιας φύσεως περιβαλλοντολογικές μεταβολές πιθανόν να έχουν παρουσιασθεί στη θέση του οικισμού καί να έχουν ειδικότερα επιφέρει μετατοπίσεις στην όριογραμμή της ακτής. Δεν αποκλείεται μάλιστα οί μικρές διαφορές που παρατηρήθηκαν κατά τὸ σχηματισμὸ τῶν ἐπιχώσεων στὶς ἀνώτατες φάσεις τῆς ἀνασκαφῆς νὰ σχετίζονται εὐρύτερα μὲ τὶς μεταβολές αὐτές⁷.

Μέσα στὶς προσχώσεις τῆς πεδινῆς περιοχῆς, ὅπως καὶ βορειότερα στὴν πεδιάδα Μαραθῶνος, δημιουργεῖται σὲ μικρὸ βάθος ὑπόγειος ὑδροφόρος ὀρίζοντας, πὺν τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὶς διηθήσεις τῶν νερῶν τῆς βροχῆς στοὺς ὑπερκείμενους ἀσβεστολιθικοὺς ὄγκους καὶ συγκρατεῖται ἀπὸ λιγότερο διαπερατοὺς σχηματισμοὺς πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας. Ἐνδεικτικὴ σχετικὰ εἶναι καὶ ἡ παρουσία τοῦ ἔλους. Μέχρι καὶ πρόσφατα γινόταν ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση τοῦ ὑδροφόρου αὐτοῦ ὀρίζοντα μὲ πηγὰδια γιὰ ὕδρευση καὶ πότισμα.

Τὸ κλίμα τῆς περιοχῆς εἶναι ὄχι μόνο ἥπιο ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα εὐνοϊκὸ γιὰ τὴ γεωργία. Ἀρχαῖες μαρτυρίες ἀναφέρονται στὰ μεγάλα κτήματα τοῦ Μαραθῶνος, ὅπου καὶ ἡ ἔπαυλη τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ⁸, ἀλλὰ ἡ διαπίστωση προκύπτει ἀβίαστα ἀπὸ τὴ σημερινὴ βλάστηση τῆς πεδιάδας. Λαχανικὰ ἀποδίδουν ἐπὶ μακρὰ περίοδο τοῦ ἔτους, εὐπαθὴ δένδρα ὅπως τὰ ἐσπεριδοειδῆ εὐδοκιμοῦν, ἐνῶ ἡ προτίμηση τῶν γεωργῶν ἔχει στραφεῖ πρὸ πολλοῦ στὰ ἄνθη πὺν ἀποτελοῦν εὐαίσθητες καὶ προσοδοφόρες καλλιέργειες.

Ἀτυχῶς, στὴ θέση ἀκριβῶς τῆς ἀρχαίας ἐγκαταστάσεως ἐλάχιστη καλλιεργήσιμη γῆ ἔχει ἀπομείνει. Ὁ προσφυγικὸς συνοικισμὸς πὺν ἀναγνωρίζει στὸ χάρτη ὁ Philippson τὸ 1952 καὶ οἱ συνεχῶς πληθυνόμενες νέες οἰκοδομὲς πὺν διαπιστώνει ὁ Θεοχάρης τὸ 1954⁹, ἔχουν σχηματίσει πόλη μὲ μικρὰ ἢ πολυώροφα κτήρια καὶ περιορισμένους κήπους, πάντα ὁμως πράσινους καὶ ἀνθισμένους.

6. BAETEMAN, 1985.

7. Βλ. ἀργιλώδη χῶματα στὶς φάσεις 10-12 καὶ ειδικότερα στρώματα λάσπης μέσα σὲ λακκοῦβες καὶ βυθίσματα στὴ φάση 12.

8. Γενικὰ στοιχεῖα γιὰ τὰ εὐρήματα τῆς περιοχῆς Μαραθῶνος καὶ πλούσια βιβλιογραφία παρέχει ὁ TRAVLOS, 1988, 216-257.

9. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954, 116.

Περὶ τὶς ἀρχὲς Φεβρουαρίου 1977, ὅταν εἶχα ἀρχίσει νὰ μελετῶ στὸ Μουσεῖο Μαραθῶνος τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Σπ. Μαρινάτου ἀπὸ τὶς θέσεις Τσέπι καὶ Βρανᾶ, ὁ ἔφορος ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς κ. Β. Πετράκος μοῦ ἐπρότεινε νὰ ἀναλάβω τὴ διεύθυνση μιᾶς σωστικῆς ἀνασκαφῆς σὲ οἰκόπεδο τῆς Νέας Μάκρης. Τὸ οἰκόπεδο ἀνήκει στὴν κυρία Δήμητρα Παππᾶ καὶ βρίσκεται στὴν ὁδὸ Μιχ. Μαυρικίου, πάροδο τῆς ὁδοῦ Ν. Πλαστήρα, κατεβαίνοντας πρὸς τὴ θάλασσα δεξιὰ, σὲ 90 μ. περίπου ἐλάχιστη ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ὄριο τῆς παραλίας (εἰκ. 2).

Οἱ δοκιμαστικὲς τομὲς ποὺ εἶχαν ἀνοιχθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιμελήτρια Ἑ. Φωκᾶ εἶχαν ἀποκαλύψει μερικοὺς τοίχους καὶ κυρίως παχειὰ στρώματα μὲ νεολιθικὴ κεραμικὴ. Τὸ εὕρημα παρουσίαζε πρόσθετο ἐνδιαφέρον ἐπειδὴ, κατὰ τὶς μαρτυρίες τῶν περιοίκων καὶ τοῦ ἀρχιεργάτη Γιάννη Καραμήτρου, ποὺ εἶχε ἐργασθεῖ καὶ τὸ 1954 στὴν ἴδια περιοχὴ, οἱ θέσεις τῆς ἀνασκαφῆς Θεοχάρη βρίσκονται σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τοῦ οἰκοπέδου τῆς κυρίας Παππᾶ. Στὸ μεταξὺ ὅμως ἡ ραγδαία μεταβολὴ χρήσεως τῆς γῆς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀλλαγὴ ιδιοκτησιῶν εἶχε ἀλλοιώσει τὴν εἰκόνα τῆς περιοχῆς καὶ καθιστοῦσε ἀδύνατο τὸν ἀπόλυτο καθορισμὸ τῶν σημείων τῆς παλαιότερης ἔρευνας.

Κατὰ τὶς ἐκτιμήσεις τῆς Ὑπηρεσίας τὸ οἰκόπεδο τῆς κυρίας Παππᾶ δὲν ἦταν δυνατόν λόγω τῆς ὑψηλῆς του τιμῆς νὰ ἀπαλλοτριωθεῖ καὶ θὰ ἔπρεπε τουλάχιστον νὰ ἐρευνηθεῖ συστηματικὰ. Ἀπὸ τὶς δοκιμαστικὲς τάφρους εἶχε φανεῖ ὅτι οἱ παχειὲς ἐπιχώσεις περιεῖχαν πολλὰ λεπτὰ στρώματα καὶ ἡ συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ὅλης τῆς ἐκτάσεως, 500 τ.μ. περίπου, θὰ ἀπαιτοῦσε συνεχὴ ἐργασία μερικῶν ἐτῶν ἀπὸ ὀργανωμένη ὁμάδα ἐπιστημόνων, τεχνικῶν βοηθῶν καὶ ἐργατῶν. Συγχρόνως ὅμως τὸ ἐπιστημονικὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀνασκαφῆς διαγραφόταν τεράστιο καὶ ἦταν προφανῶς ἀδύνατο νὰ δοθεῖ ἄδεια καταστροφῆς ἀρχαίων ἐρειπίων.

Τελικὰ, μετὰ τὴ συνεκτίμηση ὅλων τῶν στοιχείων ἀποφασίσθηκε νὰ διενεργηθεῖ ἀνασκαφὴ σὲ μικρὸ μόνο τμῆμα τοῦ οἰκοπέδου, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου ἐπρόκειτο νὰ κτισθεῖ ἡ οἰκοδομὴ καὶ νὰ διαρκέσει ὅσο διάστημα ἐπέτρεπαν οἱ δυνατότητες τῆς Ἑφορείας¹⁰. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀρχισε στὶς 14 Ἀπριλίου 1977 καὶ τελείωσε μετὰ τρεῖς μῆνες ἀκριβῶς, στὶς 15 Ἰουλίου¹¹. Μερικὲς ἀκόμα συμπληρωματικὲς ἐργασίες γιὰ τὴ διασάφηση συγκεκριμένων ἐρωτημάτων ἔγιναν ἀργότερα, ἀπὸ 26 ἕως 29 Σεπτεμβρίου.

Κατὰ τὸ Νοέμβριο τοῦ 1976 εἶχαν ἀνοιχθεῖ τέσσερα σκάμματα, ποὺ κάλυπταν τὴ μισὴ περίπου ἔκταση τοῦ οἰκοπέδου καὶ στὰ ὁποῖα εἶχαν ἀποκαλυφθεῖ μόνο τὰ ἀνώτατα ἀρχαῖα στρώματα, μέχρι βάθους 0.60 μ. τὸ πολὺ ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφάνειας τοῦ ἐδάφους. Μέσα στὰ δύο ἀπὸ αὐτὰ καὶ σὲ τέσσερα πολὺ περιορισμένα σημεῖα (δοκιμαστικὲς τάφροι Α-Δ), ἡ διερεύνηση εἶχε προχωρήσει σὲ μεγαλύτερο βάθος, ἐνῶ στὴν τάφρο Δ εἶχε φθάσει καὶ μέχρι τοῦ βράχου.

Ἡ ὀργάνωση τῆς ἔρευνας καὶ ἡ πορεία τῶν ἐργασιῶν καθορίσθηκε ἀπὸ τοὺς παράγοντες ποὺ

10. Βλ. ἀνάλογα προβλήματα καὶ λύσεις ποὺ δόθηκαν στὸ Ὅτζάκι, MILOJČIĆ, 1971, 7-11. MILOJČIĆ, 1983, 1 καὶ στὸ Catal Hüyük, MELLAART, 1967, 54-55.

11. Στὸ TRAVLOS, 1988, 219, ἐκ παραδρομῆς σημειώνεται τὸ ἔτος 1979.

συνήθως διέπουν όλες τις σωστικές ανασκαφές¹². Μέσα στο περιορισμένο χρονικό διάστημα έπρεπε να συναχθούν κατά τὸ δυνατόν περισσότερα στοιχεία, χωρίς να απομονωθούν ούτε ἐπὶ στιγμή ἀπὸ τὸ ἀρχαιολογικὸ τους στρώμα καὶ κυρίως χωρίς να διακοπεί ἡ συνέχεια τῶν ἐπάλ-
ληλων ἐπιχώσεων ποὺ διαγράφουν τὴν ἱστορία τοῦ χώρου. Ἡ ἐφαρμογὴ κανάβου ἀπορρίφθηκε, διότι θὰ διευκόλυνε μὲν τὴν παρακολούθηση τῆς στρωματογραφίας καὶ τὸν ἀπόλυτο καθορισμὸ τοῦ σημείου εὐρέσεως κάθε ἀντικειμένου, θὰ καθυστεροῦσε ὅμως τὶς ἐργασίες καὶ θὰ ἀπομόνωνε τὰ κατὰ χώραν εὐρήματα¹³. Χωρὶς τὴν ἄνεση χρόνου καὶ κυρίως χωρὶς τὴ συνεχὴ παρουσία ἀρχιτέκτονα καὶ ἄλλου βοηθητικοῦ προσωπικοῦ ὑπῆρχε ἀκόμα ἡ πιθανότητα νὰ μὴ καταστεῖ δυνατὴ ἡ συσχέτιση τῶν λεπτῶν παράπλευρων στρωμάτων μεταξύ τους καὶ νὰ ἐπέλθει τελικὰ σύγχυση ἢ ἀβεβαιότητα ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα τῶν φάσεων στὰ διάφορα τετράγωνα.

Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῶν ἐργασιῶν οὐσιαστικὴ καὶ πολύτιμη ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ τοῦ ἔμπειρου ἀρχιτεράτου Γ. Καραμήτρου. Ἡ ὀξυδέρκεια καὶ ἡ ἀπόλυτη ἐξοικείωσή του μὲ τὴν τεχνικὴ τῆς ἀνασκαφῆς συνέβαλαν σημαντικὰ στὴ συνεχὴ καὶ μὲ σχολαστικότητα παρακολούθηση τῆς στρωματογραφίας. Τὶς μετρήσεις γιὰ τὴν ἀποτύπωση τῶν ἐρειπίων ἀνέλαβε ἡ σχεδιάστρια Κικὴ Περιβολαροπούλου, ἡ ὁποία μὲ ἐνδιαφέρον καὶ πνεῦμα στενῆς συνεργασίας παρακολουθοῦσε καὶ σημείωνε τὶς λεπτομέρειες κατασκευῆς.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἄρχισε στὰ δύο σκάμματα τῶν δοκιμῶν τοῦ Νοεμβρίου 1976, ποὺ κάλυπταν ὅλη τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ οἰκοπέδου. Ὁ χώρος διαιρέθηκε σὲ τρεῖς τομεῖς, προσαρμοσμένους στὴν ἀρχικὴ χάραξη. Οἱ τομεῖς *II* καὶ *III* ἦταν συνεχόμενοι, ἐνῶ μεταξύ τοῦ *III* καὶ τοῦ *IV* ἀφῆθηκε ἀρχικὰ ἄσκαφη διαχωριστικὴ λωρίδα πλάτους 1.20 μ. περίπου, ποὺ χρησίμευε γιὰ ἀρκετὸ διάστημα ὡς μάρτυρας στρωματογραφίας καὶ συγχρόνως περιοχὴ ἐξυπηρετήσεως τῶν ἐργασιῶν (Σχ. 9-12). Τὸ ἀπόλυτο ὑψόμετρο τῆς ἐπιφάνειας τοῦ οἰκοπέδου εἶναι +5.00 μ. περίπου, καὶ αὐτὸ ἔχει ληφθεῖ ὡς ὑψομετρικὴ ἀφετηρία (0.00) κατὰ τὶς μετρήσεις τῶν στρωμάτων τῆς ἀνασκαφῆς.

Τὰ λίγα κατάλοιπα τῶν τριῶν ἀνώτατων φάσεων δὲν προκάλεσαν ἀνωμαλίες. Στὴν ἐπόμενη φάση ὅμως, ποὺ ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν 9η τοῦ οἰκισμοῦ, τὸ δάπεδο τῆς καλύβας 9-Β κυριάρχησε ὅχι μόνο στὸν χώρο ἀλλὰ καὶ στὰ προβλήματα τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ ἄριστη διατήρηση τοῦ εὐρήματος παρουσίασε στοιχεῖα ἀνέπαφα, ποὺ ἔπρεπε νὰ καταγραφοῦν καὶ ἀποτυπωθοῦν μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ καὶ μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια. Τὴν ἀποτύπωση αὐτοῦ ἀνέλαβε μὲ προσωπικὸ ἐνδιαφέρον ὁ ἀείμνηστος Ἰ. Τραυλός, ποὺ ἐνημερωνόταν τακτικὰ γιὰ τὴν πορεία τῆς ἀνασκαφῆς, ἡ δὲ φωτογράφησή του ἀνατέθηκε στὸν Κ. Κωνσταντόπουλο. Τὸ κοῖλο δάπεδο, μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα γύρω του, διατηρήθηκε γιὰ ἀρκετὸ διάστημα στὸν χώρο, καταλαμβάνοντας μεγάλο μέρος τοῦ κεντρικοῦ τμήματος.

Παράλληλα ὅμως οἱ ἐργασίες ἔπρεπε νὰ συνεχισθοῦν καὶ ἡ ἀνάγκη ἐπέβαλε τὴ μεταβολὴ τῆς ἀρχικῆς διαιρέσεως. Ὁ τομέας *II* περιορίστηκε ἀπὸ μέγιστο πλάτος 4.30, σὲ 3.50-2.00 μ. (Σχ. 5-8), ἐνῶ μικρὸ τμῆμα του ἐνώθηκε μὲ τὸ ὑπόλοιπο τοῦ *III*. Αὐτὰ τὰ δύο ἀνατολικά τμήματα μαζί, χαρακτηρίστηκαν ὡς τομέας *III A* (Σχ. 2-7), ποὺ συνέχισε νὰ σκάβεται σχεδὸν μέχρι τοῦ τέλους, ἔως ὅτου δηλ. ὅλη περίπου ἡ ἐπιφάνειά του καταλήφθηκε ἀπὸ τοὺς λάκκους 2-Α καὶ 2-Β. Ὁ μικρὸς τομέας *III A* ἀπέδωσε τελικὰ τὴν πληρέστερη στρωματογραφία, ἄριστα ἀποτυπωμένη στὴν ἀνατολικὴ παρειὰ τῆς ἀνασκαφῆς μὲ 18 διαδοχικὰ ἀδιατάρακτα στρώματα καὶ 11 φάσεις, ὅλες πλὴν τῆς πρώτης τοῦ οἰκισμοῦ (Σχ. 1, εἰκ. 5-6). Μετὰ τὴν ἀφαίρεση τοῦ κοίλου δαπέδου 9-Β, τὸ κεντρικὸ τμῆμα ποὺ εἶχε ἐν τῷ μεταξύ παραμένει ἄσκαφο, ἀποτελέσσει ἀπὸ τὴ φάση 8 καὶ χαμηλότερα τὸν τομέα *III B* καὶ πλαισιώθηκε βόρεια καὶ νότια ἀπὸ δύο στενοὺς

12. Βλ. RIDLEY – WARDLE, 1979, 188.

13. Πρβ. δυσκολίες συσχέτισμοῦ στρωμάτων, LAMBERT, 1981, 71 κέ.

ΦΑΣΗ 2 (Σχ. 2)

Λάκκοι 2-A και 2-B

Το χαμηλότερο έρευνημένο στρώμα μέσα στον τομέα *III A* φθάνει σε βάθος 2.43 από 0.00, και οι ιδιάζουσες συνθήκες της ανασκαφής είχαν βαθμιαία περιορίσει την έκτασή του σε μήκος 2.75-2.85 και μέγιστο πλάτος 1.60 περίπου. Το δάπεδο του χώρου αυτού αποκαλύφθηκε μόνο σε μία στενή λωρίδα πλάτους 0.25-0.50 το πολύ και δεν διαπιστώθηκε αν ανήκε σε στεγασμένο ή ακάλυπτο χώρο.

Το μεγαλύτερο μέρος του τομέα καταλαμβάνουν δύο όρυγματα, ανοιγμένα μέσα σε ακόμα παλαιότερες επιχώσεις (εικ. 8). Οι επιχώσεις αυτές¹⁸, προσιτές μόνο από τη στενή λωρίδα στα δυτικά του, παρέμειναν τελικά άσκαφες. Στον ιδιαίτερα περιορισμένο χώρο δεν ήταν δυνατόν να γίνει λεπτομερής στρωματογραφική μελέτη και συνεπώς οι τυχόν παρατηρήσεις όχι μόνο δεν θα ήταν χρήσιμες, αλλά ίσως τελικά απέβαιναν και παραπλανητικές.

Το νότιο όρυγμα, λάκκος 2-B, ήταν σχεδόν κυκλικό (διαμ. 1.25-1.30) με παρειές λαξευμένες πρακτικά κατακόρυφες και πυθμένα περίπου οριζόντιο, που φθάνει μέχρι του στερεού εδάφους¹⁹ σε βάθος 0.57 από του χείλους ή 3.00 από 0.00. Το χείλος του λάκκου διαγράφεται καθαρά κατά το μεγαλύτερο μέρος. Το υπόλοιπο τμήμα παραμένει μόλις καλυμμένο κάτω από άσκαφα χώματα και βόρεια είχε αποκοπεί από το γειτονικό δεύτερο όρυγμα, με το οποίο ενώνεται σε βάθος 2.63.

Ο λάκκος 2-A λαξευμένος σαφώς αμελέστερα, έχει σχήμα έλλειπτικό με ανοικτή τη νότια πλευρά. Το μήκος του, μέχρι της παρειάς του λάκκου 2-B, φθάνει σε 1.40 μ. και το πλάτος του φαίνεται να ήταν λίγο μεγαλύτερο της ορατής διαστάσεως 0.88. Το χείλος, όπως διακρίνεται δυτικά, είναι σχηματισμένο κακότεχνα, οι δέ παρειές του ανώμαλες και άμορφα επικλινείς έως βαθμιδωτές, συγκλίνουν προς τον επίσης ανώμαλο πυθμένα, μέγιστου βάθους 2.73.

Οι δύο παράπλευροι λάκκοι απέδωσαν επίχωση απόλυτα όμοιογενή, με καστανά άμμόδη χώματα, ελάχιστες μικρές πέτρες, πολλά όστρα ζώων και λίγους όψιανούς. Βέβαιο είναι ότι το τελικό γέμισμα είχε γίνει και στους δύο συγχρόνως, διότι όστρακα όρισμένων αγγείων ήταν κατασπαρμένα στους δύο λάκκους²⁰. Σημειώνεται πάντως ότι στον 2-A το πάχος της επιχώσεως περιορίζεται σε 0.10, γιατί το ανώτερο τμήμα της αφαιρέθηκε αργότερα, όταν στο ίδιο ακριβώς σημείο σχηματίσθηκε το μεταγενέστερο όρυγμα 2-Γ.

Παρά την προφανή διαφορά στην ποιότητα έργασίας, το περιεχόμενο της επιχώσεως φανερώνει ότι και οι δύο λάκκοι είχαν τελικά χρησιμοποιηθεί για άπορρίμματα. Η λάξευση των όρυγμάτων μέσα σε επιχώσεις μαλακές και άμμόδεις, όμοιες προφανώς με της τάφρου 1-A θα ήταν ασφαλώς έργασία εύκολη και άπλη, ακόμα και με τα πρωτόγονα μέσα της εποχής. Και όμως, παρά τις ίδιες εύνοϊκές συνθήκες, ο δεύτερος λάκκος 2-A έχει λαξευθεί πολύ πρόχειρα και άτεχνα. Αντίθετα ή έπιμελημένη διαμόρφωση των παρειών του 2-B, το σχήμα και ή διάμετρός του, οδηγούν στην υπόθεση ότι αρχικά κατασκευάσθηκε για άλλο σκοπό, όπως π.χ. για αποθήκευση αγαθών²¹ ή ως πηγάδι. Η επίχωση πάντως, ακόμα και στο κατώτατο τμήμα της, δεν απέδωσε

18. Άλλο τμήμα τους ανασκάφηκε μέσα στην τάφρο 1-A.

19. Λάξευση όποιουδήποτε βυθίσματος στο μαλακό βράχο, όπως αναφέρεται στο THEOCHARIS, 1956, 4, δεν παρατηρήθηκε στην ανασκαφή. Βλ. κατ. πηγάδι 8-A.

20. Πρβ. RODDEN, 1962, 270.

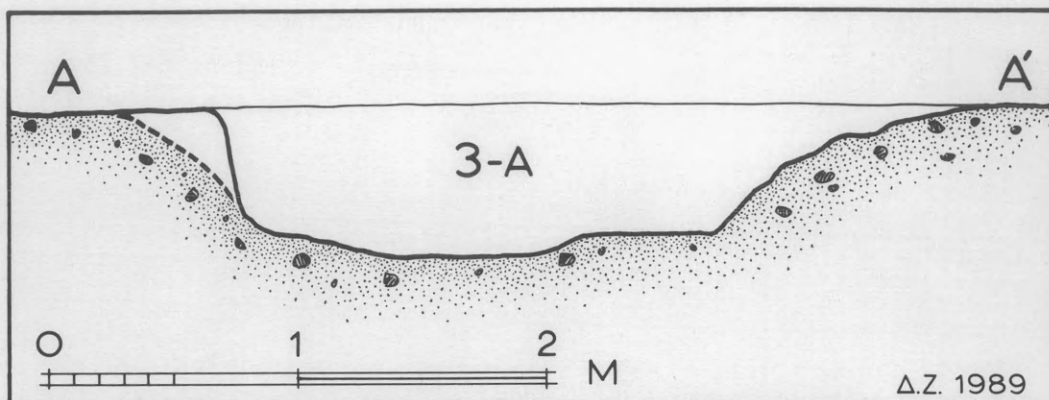
21. Περί μορφών και χρήσεων λάκκων, BUTTLER, 1936, 25 κέ.

11 Ἀρχικὴ χάραξη τάφρου 1-Α ἐγκάρσια πρὸς τὸ δάπεδο τῆς καλύβας 4-Α.

12 Λάκκος 3-Α ἀπὸ ΝΑ. Ἀριστερὰ διακρίνεται τὸ ἄσκαφο τμήμα, στὸ μέσον τὰ σημεῖα 3-Αα καὶ 3-Αβ καὶ δεξιὰ τὸ χεῖλος τῆς καλύβας 4-Α.

13 Τομή λάκκου 3-A.

Το γέμισμα του όρυγματος περιείχε καστανοκίτρινα χαλαρά χώματα, πολλά όστρακα άγγείων κατ' έξοχην κοινής οικιακής χρήσεως, όστá μικρών και μεγάλων ζώων και στο ύψηλότερο σημείο πολλές πέτρες. Οί ίδιες επιχώσεις είχαν επικαλύψει τó χείλος τού όρυγματος σέ πάχος 0.10-0.15. Μικρό τμήμα αὐτῶν αφαιρέθηκε ανατολικά (3-Aα) και δυτικά (3-Aβ), κατá τήν άρχική προσπάθεια διανοίξεως τής τάφρου I-A (Σχ. 2, εικ. 11-12).

Όλα τá μορφολογικά στοιχεΐα, τó μέγεθος, τó βάθος, ή σχετικά άμελής διαμόρφωση τῶν παρειῶν και τού πυθμένα, ύποδηλώνουν ότι τó όρυγμα είχε λαξευθεΐ με άρκετή προχειρότητα και χωρίς νά επιδιώκεται συγκεκριμένη μορφή²⁶. Η άπουσία άλλων σημείων επεμβάσεων, όπως θά ήταν όπες πασσάλων, ίχνη έστίας κλπ., σημαίνει ότι ό ίδιος χώρος δέν είχε άλλη προγενέστερη χρήση²⁷. Έξ άλλου, ό σχηματισμός τού όρυγματος μέσα σέ παλαιότερα στρώματα, όπως βεβαιώνουν οί επιχώσεις τού γειτονικού τομέα III A και άκόμη περισσότερο τής τάφρου I-A, άποκλείει τήν περίπτωση βαθμιαίας δημιουργίας του κατá τήν έξόρυξη καθαρού χώματος για τήν παρασκευή λάσπης ή πλίνθων²⁸.

Κατá συνέπεια, ό λάκκος σχηματίσθηκε έξ άρχής για νά περιλάβει άχρηστα ύλικά, πού όπως ύποδηλώνεται άπό τήν επίχωση τῶν δύο παράπλευρων σημείων 3-Aα και 3-Aβ, ανατολικά και δυτικά, θά ήταν τόσα πολλά, ώστε υπερέκάλυψαν κατá 0.15 τήν επιφάνεια τού στομιού²⁹.

ΤΟΜΕΑΣ III A

Δάπεδο 3-B

Στήν ανατολική λωρίδα τού τομέα III A τó επίπεδο διαμορφώνεται κατá τήν 3η φάση σέ βάθος 2.10 ως 2.00 άπό 0.00 (Σχ. 1).

26. Παρόμοιο σχήμα και βάθος έχουν όρυγματα ποικίλης άρχικής χρήσεως, πρβ. και όρυγματα κατώτατου στρώματος Άργισσας, ΜΙΛΟΖΙĆ κ.ά., 1962, 8-13.

27. Βλ. καλύβες 4-A και 9-B. Σύνοψη στοιχείων στο PYRGAKI, 1987, 273.

28. Πρβ. RODDEN, 1962, 270. Τά κυκλικά δάπεδα καλυβῶν πού αναφέρει ό THEOCHARIS, 1956, 4, σημ. 9, βάθους 0.50-0.65, χωρίς σημεία έστίας, μοιάζουν περισσότερο με λάκκους άπορριμμάτων.

29. Πρβ. μέγεθος λάκκου, WEINBERG, 1962, 165.

16 Χαλίκι καλύπτει την περιοχή επάνω από τὸ δάπεδο 3-B.

δάπεδο αὐτὸ ἀνῆκε ἀσφαλῶς σὲ κλειστὴ καὶ στεγασμένη κατασκευή. Χωρὶς ἀποτελεσματικὴ κάλυψη εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ λάσπη δὲν θὰ εἶχε διατηρηθεῖ, ἔστω καὶ μερικῶς, γιὰ πολὺ καιρὸ στὸ ὑπαιθρο. Παράλληλα ὅμως, καὶ τὸ ὑλικὸ ποὺ τοποθετεῖται ἐπάνω σὲ στραγγιστικὴ στρώση πρέπει νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὴ φυσικὴ διάβρωση καὶ τὴν ἐπίδραση τῆς βροχῆς.

Τὸ εἶδος τῆς ἀνωδομῆς καὶ ἡ μορφή τῆς καλύψεως δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἐμφανή. Ξύλινο ἢ πλεκτὸ τοίχωμα δὲν φαίνεται πιθανό, διότι μέσα ἢ γύρω ἀπὸ τὸ δάπεδο δὲν ὑπάρχουν σημεῖα στηρίξεως τοῦ σκελετοῦ³⁶. Ἄρα, ὁ χῶρος θὰ εἶχε καλυφθεῖ εἴτε μὲ πήλινη θόλωση, κατὰ τὸν τύπο τῶν φούρνων, εἴτε μὲ πέτρες ἢ πλίνθους ἢ ἀκόμα καὶ μὲ τὸ συνδυασμὸ τῶν δύο ὑλικῶν³⁷. Στὴν πρώτη περίπτωση, καὶ ἐν μέρει στὴ δεύτερη, φυσικὸ εἶναι νὰ μὴ ἀπέμειναν ἴχνη, διότι ἡ πήλινη θόλωση ἢ οἱ πλίνθοι ἔλιωσαν. Ἀντίθετα, ἂν ἡ κατασκευὴ ἦταν ἐν μέρει λίθινη³⁸, τότε οἱ πολλὲς πέτρες ποὺ βρέθηκαν μέσα στὸ χαλίκι, καὶ κυρίως γύρω καὶ μέσα στὰ χώματα, θὰ προέρχονταν ἀπὸ τὴν κατακρήμνιση τῶν τοιχωμάτων τῆς.

36. Πρβ. δάπεδα 5-Γ καὶ 7-Ε.

37. Πρβ. καὶ ὑποθετικὸ τρόπο κατασκευῆς πήλινης θόλου κλιβάνου Ὁλύνθου, MYLONAS, 1929, 16 καὶ φούρνο Πυράσου, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959, 40, εἰκ. σελ. 32. Ἀπὸ τὸν μειωμένο πρὸς τὰ ἄνω ὄγκο τῶν χαλικίων δὲν προκύπτει ὀριζόντια στέγαση κατὰ τὸν τύπο φούρνου τοῦ Δικιλὶ Τάς, DESHAYES, 1974 καὶ τοῦ Bylany Τσεχοσλοβακίας, TRINGHAM, 1971, πίν. 6. Γιὰ κτιστὲς κατασκευὲς βλ. ΟΡΑΝΔΟΣ, 1958, 287 κέ.

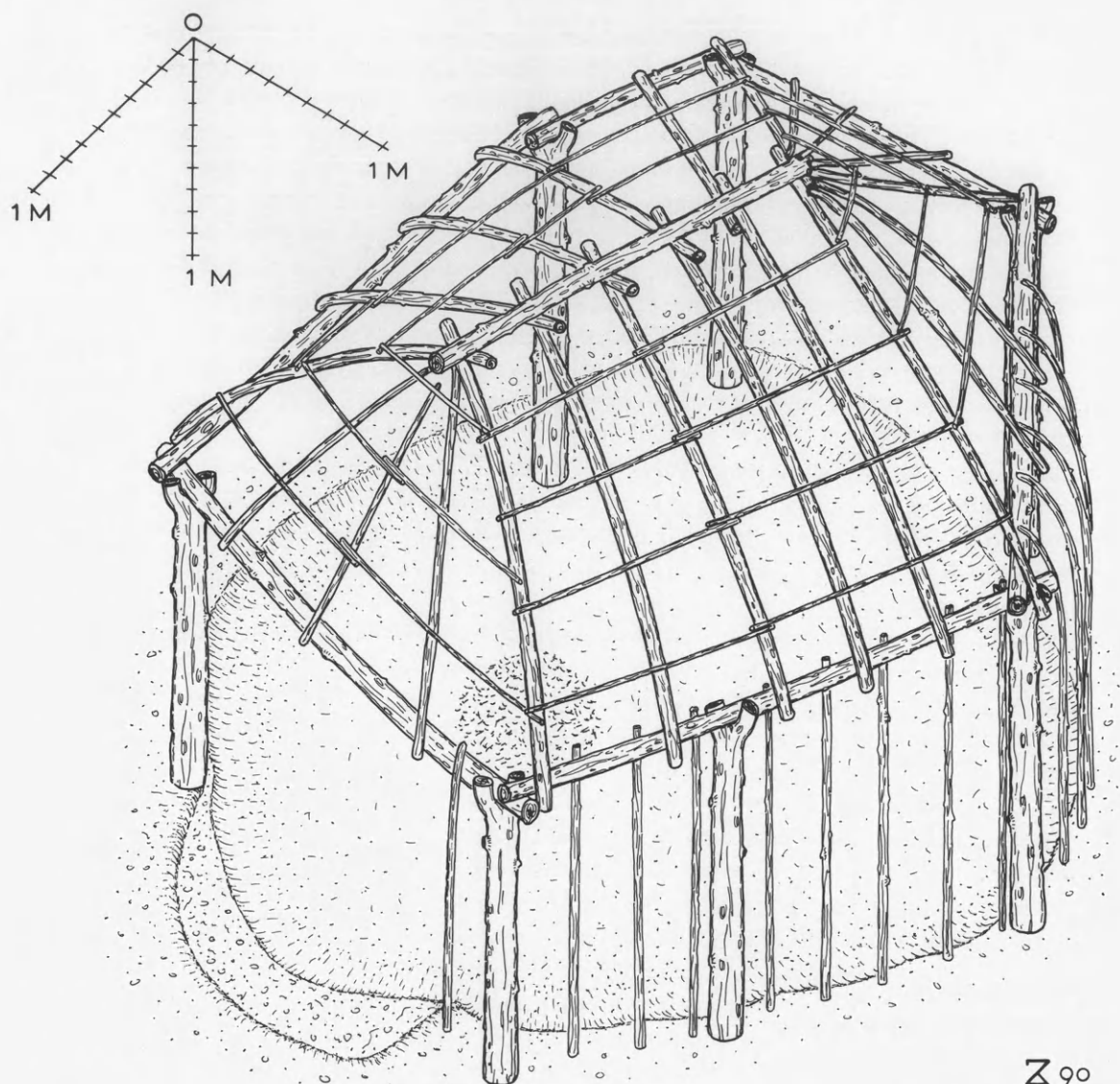
38. Πλήρης στέγαση μὲ ἐκφορικὴ θόλο πρέπει νὰ θεωρεῖται ἀπίθανη σὲ τόσο παλαιὰ ἐποχή.

23 Ὅπες πασσάλων 1 καὶ 2 τῆς καλύβας 4-Α, ἀπὸ Ν. 24 Ὅπὴ πασσάλου 3 τῆς καλύβας 4-Α, ἀπὸ Δ.

25 Ὅπὴ πασσάλου 4 τῆς καλύβας 4-Α, ἀπὸ Δ.

Σ 90

27 Ἀναπαράσταση σκελετοῦ καλύβας 4-Α.

στή θέση τους⁶⁰. Εἶναι ἐπίσης δυνατόν τὰ δύο ἄκρα τῆς νὰ ὑποστύλωναν ἰσάριθμοι κατακόρυφοι πασσαλίσκοι (ὀρθοστάτες) ἀκουμπισμένοι στὸ ὀριζόντιο πλέγμα⁶¹.

Ἄν τέλος θεωρήσουμε ὅτι ἡ κορυφαία δοκὸς ἦταν μακρύτερη καὶ κατέληγε κατὰ τὰ δύο ἄκρα τῆς σὲ στύλους τοποθετημένους πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς καλύβας, μέσα στὰ ἄσκαφα τμήματα, στὸ

60. Ἀναπαράσταση κορυφαίας δοκοῦ στέγης, σχηματισμένης ἀπὸ λυγισμένα κλαδιὰ ἢ βούρλα, ποὺ λειτουργοῦν ὡς δοκίδες στὸ CLARK, 1952, 150, εἰκ. 78. Δοκίδες ἐνωμένες χιαστί ἐπάνω στὴ δοκό, στὸ WELLS, 1984, 44, εἰκ. 5.

61. Παρατηρεῖται πάντως ὅτι ἡ λύση αὐτὴ θεωρεῖται τυπολογικὰ ἐξελιγμένη, DAVEY, 1961, 45, εἰκ. 31: 4. Σκελετὸς ὀρθογώνιας καλύβας μὲ κορυφαία δοκὸ στηριγμένη σὲ πασσάλους (ἀντὶ ὀρθοστατῶν), KAVADIAS, 1965, 63-64, εἰκ. 49.

υποθετικό στήριγμα 10 και σε άλλο ανάλογο νότια, τότε το μήκος της υπερβαίνει τα 4.50 μ. και θα είχε απαραίτητως ανάγκη έσωτερικής υποστυλώσεως. 'Επί πλέον, ο νοτιότερος θα αποτελούσε εμπόδιο στην είσοδο και ο μεσαίος θα γειτνίαζε άμεσα με τη θέση της πυράς⁶².

Το βέβαιο είναι ότι μέσα στο δάπεδο δεν υπήρχε το ελάχιστο ίχνος πασσάλου, που θα σημείωνε κάποια λιθόστρωτη βάση, όπη πασσάλου ή έστω κυκλικό σημείο με έντονότερα πιεσμένα χρώματα⁶³. 'Αρα ή στέγη ήταν δικλινής χωρίς έσωτερικά στηρίγματα. 'Επάνω στο όριζόντιο τετράπλευρο πλέγμα πρέπει να φαντασθούμε ότι κατέληγαν επίσης τα άνω άκρα των πλεκτών τοιχωμάτων της καλύβας⁶⁴. 'Η βάση τους, έφ' όσον δεν υπάρχει κανένα ένδεικτικό στοιχείο, θα πατούσε άπλως επάνω στο δάπεδο του έξωτερικού χώρου. Το ύψος των πλευρών, αν και άγνωστο, δυνατόν να μη υπερέβαινε το 1.30-1.40, διότι μαζί με τα 0.25 του λαξεύματος θα πλησίαζε συνολικά το 1.60 μ., δηλ. το μέσο ύψος ανθρώπου της εποχής εκείνης⁶⁵. 'Ετσι θα ήταν δυνατόν να κυκλοφορούν όρθιοι και άνετα, ενώ ή κατασκευή μέχρις ύψους 1.40 δεν παρουσιάζει καμιά τεχνική δυσκολία⁶⁶.

'Ανατολικά, τα τοιχώματα μπορούσαν να είναι κατακόρυφα ή επικλινή, άκουμπισμένα στην ευθεία όριζόντια δοκό και στο έξωτερικό δάπεδο. 'Η επιφάνεια της βόρειας πλευράς παρουσιάζεται κεκλιμένη, με πλεκτά τοιχώματα που αρχίζουν από την εγκάρσια δοκό μεταξύ των σημείων 1 ή 2 και 8 ή μάλλον τις δοκούς 1 έως 10 και 10 έως 8 και καταλήγουν πέρα από το καμπύλο περίγραμμα του χείλους.

'Επίσης κεκλιμένο θα ήταν και το δυτικό τοίχωμα, άκουμπισμένο άνω στην όριζόντια δοκό μεταξύ των σημείων 5 και 8, και κάτω στη στενή επίπεδη λωρίδα του έξωτερικού χώρου, που μεσολαβεί μεταξύ χείλους του λαξεύματος και αυλακιού. 'Αλλη θέση δεν μπορεί να προταθεί, διότι τότε ή βάση των τοιχωμάτων θα κατέληγε μέσα στο αυλάκι ή ακόμα χειρότερα, πέρα απ' αυτό καταργώντας ουσιαστικά τη χρησιμότητά του.

'Η επίχωση του λαξεύματος, από της επιφάνειας του πυθμένα μέχρι του χείλους του, είχε σχηματισθεί από μερικούς παράπλευρους σωρούς χωμάτων και άλλων υλικών, με πλευρές κοινές και εν μέρει επικαλυπτόμενες, που διακρίθηκαν αρκετά καθαρά. 'Ο μεγαλύτερος έξ αυτών στα ΝΔ, 4-Β ήταν πολύ πλατύτερος άνω, 2.45×1.50 , απ' ό τι στη βάση του, 1.76×1.15 , διότι τα χρώματά του είχαν άπλωθεί και στα πρηνή του λαξεύματος (είκ. 28, 30). 'Αλλος παρόμοιος, 4-Γ υπήρχε στα ΝΑ (είκ. 29) και όπως προκύπτει από την επικάλυψη των χωμάτων στην κοινή τους πλευρά, είχε σχηματισθεί μετά τον προηγούμενο. Οί σωροί στο βόρειο τμήμα δεν ήταν τόσο ευδιάκριτοι.

'Ο ΝΔ σωρός 4-Β περιείχε χρώματα στακτοκάστανα ή τελείως μαύρα, με διάσπαρτα μικρά κάρβουνα, όψιανούς και πολλά όστρακα, καθώς επίσης και τελείως καθαρά κόκκινα, προερχόμενα σαφώς από διάλυση πλίνθων.

'Ο ΝΑ σωρός 4-Γ αποτελείτο από έντονα χρησιμοποιημένα μαύρα χρώματα, χωρίς τα χαρακτη-

62. Πυρές κοντά σε πασσάλους άνάβονται μόνο όταν είναι περιορισμένες μέσα σε κατάλληλα διαμορφωμένες ή κτιστές έστιες, ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, 1957, 216, είκ. 114, 116, 126, 141, 154, κλπ.

63. Βλ. π.χ. καλύβα 9-Β, σημείο 7.

64. Τρόπος κατασκευής πλεκτών τοιχωμάτων και είδη ξυλείας ή θάμνων που χρησιμοποιούνται σήμερα, ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, 1957, 162-164. Πρβ. και DAVEY, 1961, 55 κέ.

65. 'Αν και ή διαφορά ύψους των ανθρώπων κατά μερικά έκατοστά δεν προκαλεί κατασκευαστικές δυσχέρειες, για τον ανθρωπολογικό τύπο στην αρχαία 'Ελλάδα βλ. ANGEL, 1971, ιδίως 110. Του ίδιου, Παράρτημα στο MYLONAS, 1959, 169 κέ, Κεφάλαιο στο ΜΥΛΩΝΑΣ, 1973, 386 κ.ά. 'Υψος 1.60 για τα πλευρικά τοιχώματα καλύβας Σαρακατσάνων μαρτυρεί και ό ΚΑΒΑΔΙΑΣ, 1965, 64.

66. Κατά την κατασκευή της στέγης θα χρησιμοποιούσαν ύπουτώδη σκαλωσιά ή θα πατούσαν στα όριζόντια παχύτερα κλαδιά του πλευρικού πλέγματος. Πρβ. ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, 1957, είκ. 107, 128, 129. DAVEY, 1961, πίν. XIX.

32 Τομέας 5 IV, από Β· στο βάθος τὸ τμήμα δρόμου 7-Γ.

ἀκόμα μικρὸ κυλινδρικό βύθισμα (εἰκ. 41). Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ τοίχου, κατὰ μῆκος τῆς βόρειας ὀψews, ἔχουν τοποθετηθεῖ ἐπὶ πλέον τρεῖς πέτρες στὴ σειρά, ἐνῶ ἐμπρὸς τους, μέσα στὸ δάπεδο ὑπάρχει ἡμικυκλικὴ ὀπή 3, διαστ. 0.16×0.18 , μὲ μικρὲς πέτρες σφηνωμένες στὶς παρειάς της (εἰκ. 35).

Στὸ δυτικὸ τέρμα ὁ τοῖχος παρουσιάζεται φθαρμένος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπέκτασή του δυτικότερα βρίσκεται τὸ τμήμα τοίχου 5-Αα (εἰκ. 36). Τὸ μικρὸ αὐτὸ τμήμα ἀπέχει 0.18 ἀπὸ τὸν 5-Α, σώζεται σὲ μῆκος 0.60 , πατάει στὸ ἴδιο δάπεδο μὲ τὸν προηγούμενο, ἀκολουθεῖ τὴν ἴδια χάραξη καὶ ἔχει τὸ ἴδιο πλάτος. Τὸ ἀνατολικὸ ἄκρο παρουσιάζεται ἐπίσης φθαρμένο καὶ στὴ νότια ὄψη του διατηρεῖται ὀρθογώνια ὀπή 4, διαστ. 0.16×0.12 , πλαισιωμένη ἀπὸ μικρὲς πέτρες στὸ χεῖλος καὶ στρωμένη μὲ χαλίκια στὸν πυθμένα (εἰκ. 36-37). Ἡ ὀπή βρέθηκε καλυμμένη, μέχρι τῆς ἐπιφάνειας τοῦ ἐπόμενου δαπέδου, μὲ κόκκινα πολὺ σκληρὰ καὶ πατημένα χώματα.

Νότια τοῦ τοίχου 5-Α τὸ δάπεδο τοῦ χώρου βρίσκεται κατὰ 0.15 χαμηλότερα, σὲ βάθος 1.92 , στρωμένο ἀραιὰ μὲ ψιλὸ χαλίκι. Μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ τοίχου εἶχε χωσθεῖ μὲ καθαρὰ κόκκινα χώματα, ποὺ εἶχαν γίνει στὴν ἐπιφάνεια, σὲ ἔκταση $0.50-0.60$ ἀπὸ τοῦ 5-Α, φαιοκάστανα καὶ

35 Λεπτομέρεια τοίχου 5-Α· άριστερά όπή 3, δεξιά θέση 2.

36 Τμήμα τοίχου 5-Α και ό 5-Αα προσκολλημένος στόν 6-Α.

σκληρά, σὰν ψημένα. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ χώματα, παράλληλα πρὸς τὸν τοῖχο, περὶ τὸ ἀνατολικὸ τέρμα τῆς ἀνασκαφῆς διακρίθηκε τὸ περίγραμμα τεσσάρων πλίνθων ἐνωμένων κατὰ ζεύγη (τὸ ἓνα ζεῦγος καλυπτόταν ἐν μέρει ἀπὸ τὰ ἄσκαφα χώματα τῆς ἀνατ. παρειᾶς), διαστάσεων 0.16×0.26 . Δύο ἀκόμα μάζες λάσπης (ἡ μία διαστάσεων 0.46×0.26 καὶ πάχους 0.10), σχηματισμένες ἀπὸ περισσότερες ἐνοποιημένες πλίνθους, βρέθηκε δυτικότερα σὲ ἀπόσταση $0.30-0.85$ ἀπὸ τὸν 5-A (εἰκ. 32-34).

Πέρα ἀπὸ τὴ βόρεια ὄψη τοῦ τοίχου 5-A εἶχε σκαφεῖ λάκκος μὲ τρεῖς εὐθύγραμμα καὶ μία καμπύλη πλευρά, μέγ. διάστ. 1.60 , καὶ κοῖλο ἀνώμαλο πυθμένα, μέγ. βάθους 0.20 (εἰκ. 38). Ὁ λάκκος περιβάλλεται βόρεια ἀπὸ ἓνα καμπύλο χαμηλὸ τοιχάριο 5-B κτισμένο ἐπάνω στὸ χεῖλος του. Τὸ λάξευμα εἶχε γεμισθεῖ ἕως ἄνω μὲ σκῦρα καὶ πέτρες ἀσύνδετα καὶ χυτά, σχηματίζοντας στὴν ἐπιφάνεια ἰσοπεδωμένο λιθόστρωτο 5-Γ. Στὰ ἀβαθέστερα σημεῖα, δυτικὰ καὶ ἀνατολικὰ, τὸ γέμισμα εἶχε φθαρεῖ σημαντικὰ καὶ σήμερα τὰ ὅρια του εἶναι ἀσύμμετρα καὶ ἐν μέρει ἀσαφὴ (εἰκ. 34). Ἡ ἐπιφανειακὴ στρώση ἔχει στερεωθεῖ μέσα σὲ στῤῥωμα λάσπης καὶ στὸ κέντρο διαγράφεται ρομβοειδὲς βύθισμα 0.03 , διαστάσεων 0.24×0.27 , θέση 5-Γ1. Ὁλόκληρη ἡ ἐπιφάνεια διατηροῦσε σαφὴ ἵχνη πυρᾶς, ποὺ εἶχαν καλύψει μὲ στάκτη τὰ σκῦρα καὶ εἶχαν μαυρίσει τὴ φθαρμένη ἐπιφάνεια καὶ τὸ κεντρικὸ ρομβοειδὲς βύθισμα, ἀλλὰ ἡ συνδετικὴ λάσπη δὲν ἦταν καμένη.

Τὰ ἵχνη τῆς πυρᾶς εἶχαν ἐξαπλωθεῖ ἀκόμα δυτικότερα, ἔξω ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ κύκλου, ὅπου φαίνονταν περισσότερο σὰν σκορπισμένα, παρὰ ὡς ἐνιαία στρώση, καθὼς καὶ νότια τοῦ τοίχου 5-A, ὅπου σχηματίζαν τὴ φαιοκάστανη καὶ σκληρὴ ἐπιφάνεια. Ἐπάνω στὸ λιθόστρωτο δάπεδο καὶ νότια τοῦ 5-A εἶχαν ἐπικαθῆσει σκληρὰ κόκκινα χώματα σὰν λάσπες. Τέλος, ὁλόκληρο τὸ ἀνασκαμμένο τμῆμα τοῦ στρώματος 5 IV εἶχε καλυφθεῖ σὲ πάχος 0.06 ἀπὸ χώματα καστανὰ καὶ πολλὰ χαλίκια.

Ἡ διαφορὰ στὴ σύσταση τῶν χωμάτων διαγράφεται σαφέστερα στὴ στρωματογραφία τῆς ἀνατολικῆς παρειᾶς (εἰκ. 42, Τομὴ Δ-Δ'). Ἀπὸ τὸ τοιχάριο 5-B ἀρχίζει κόκκινο στῤῥωμα ἐλαφρῶς κυρτό, πάχους $0.06-0.07$ καὶ σβῆνει περὶ τὰ $0.50-0.60$ νοτιότερα τοῦ 5-A. Ἀκριβῶς ἀπὸ κάτω καὶ ἀπὸ τὸ μέσον περίπου τοῦ λιθόστρωτου μέχρι νότια τοῦ 5-A, δηλ. κάτω ἀπὸ τὸ κυρτὸ στῤῥωμα καὶ ἐπάνω ἀπὸ τὶς διαλυμένες πλίνθους ποὺ εἶχαν ἐπιχώσει τὸ δάπεδο, ξεχωρίζει ἀμυδρά, χωρὶς ἀπολύτως σαφὴ ὅρια, ἐνδιάμεση στρώση πάχους $0.07-0.08$ ἀπὸ στάκτες καὶ σκούρα χώματα.

Τὸ χαμηλὸ καμπύλο τοιχάριο 5-B, κτισμένο μὲ μικρὲς πέτρες σὲ τρεῖς ὡς τέσσερις τὸ πολὺ στρώσεις, ὕψους 0.23 , σχηματίζει γύρω ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ λάκκου στενὸ περιθώριο πλάτους $0.20-0.25$, ποὺ καταλήγει ἀνατολικὰ σὲ $0.60-0.65$ (εἰκ. 39-40). Συγχρόνως, περὶ τὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τῆς καμπύλης ἡ ἄνω ἐπιφάνεια κλίνει πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν περιφέρεια, χαμηλώνοντας μέχρι μιᾶς στρώσεως (εἰκ. 42, Τομὲς Β-Β', Γ-Γ'). Ἡ ἐσωτερικὴ κάμπτεται σὲ ἀμβλεία γωνία καὶ συνεχίζει ἀνατολικὰ πέρα ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ λάκκου ὡς λιθόστρωτη λωρίδα 5-Ba μὲ εὐθύγραμμο πρόσωπο μήκους 0.70 νότια καὶ καμπύλο βόρεια. Ἐκεῖ, παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν περιφέρεια, καθὼς καὶ μέσα στὴ λιθόστρωτη λωρίδα σημειώθηκαν οἱ κυκλικὲς θέσεις τριῶν πασσάλων 1, 2, 3, διαμ. $0.12-0.14$. Δυτικὰ ὁ 5-B διακόπτεται καὶ παρὰ τὴν ἐπισταμένη ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ λάκκου, ἐντοπίσθηκαν μόνο μία πέτρα καὶ λίγα σκῦρα μεταξύ τους ἀσύνδετα, ποὺ πιθανὸν νὰ ἀποτελοῦν κατάλοιπα τῆς συνέχειάς του (εἰκ. 38).

Ὁλόκληρο τὸ τοιχάριο 5-B ἦταν καλυμμένο κάτω ἀπὸ λεπτὸ στῤῥωμα ἄψητης λάσπης, ποὺ σχηματίζει ἐνιαία ἐπιφάνεια μὲ τὰ κόκκινα χώματα τοῦ δαπέδου 5-Γ (εἰκ. 41), ἐνῶ ἐπάνω ἀπὸ τὴ λιθόστρωτη λωρίδα 5-Ba, καθὼς καὶ στὸ δάπεδο ποὺ τὴ χώριζε ἀπὸ τὸν τοῖχο 5-A, ὑπῆρχε μόνο ἡ φυσικὴ ἐπίχωση.

Μέσα στὸν περιορισμένο χώρο τοῦ στρώματος 5 IV παρατηροῦμε ὅτι τὸ δάπεδο δίπλα στὶς ὀψεις τοῦ 5-A σχηματίζεται σὲ δύο διαφορετικὰ ἐπίπεδα καὶ φυσικὰ ὁ τοῖχος εἶναι θεμελιωμένος ἐπάνω στὴ χαμηλότερη ἐπιφάνεια. Ὁ τρόπος διαμορφώσεως τῶν δύο ὀψεων τοῦ 5-A δὲν φαίνε-

39 Τοιχάριο 5-B, από Α.

40 Τοιχάριο 5-B, από Δ. Στο βάθος δάπεδο εισόδου.

ται να είναι τυχαῖος καὶ ἀποτελεῖ μία σαφὴ ἔνδειξη ὅτι ἡ περισσότερη ὁρατὴ πλευρὰ τοῦ τοίχου θὰ ἦταν ἡ εὐθύγραμμη νότια. Ἡ ἰσοπέδωση τῆς κορυφῆς του μὲ λάσπη καὶ οἱ ἀνὰ ζεύγη πεσμένες πλίνθοι κατὰ μῆκος τοῦ τοίχου πιστοποιοῦν ὅτι ἡ ἐπίστρωση ἀπέβλεπε στὴ δημιουργία κατάλληλης ἐπιφάνειας γιὰ τὴν τοποθέτηση πλίνθινης ἀνωδομῆς⁶⁹, καὶ ὅτι ὁ 5-A σώζεται στὸ ἀρχικὸ του ὕψος⁷⁰. Ἐπὶ πλέον, τὸ συνολικὸ πλάτος τῶν δύο πλίνθων (0.32), ποὺ ἀντιστοιχεῖ περίπου στὸ πλάτος τοῦ τοίχου, δηλώνει ὅτι ἡ ἀνωδομὴ ἦταν κτισμένη σὲ μία τουλάχιστον στρώση δρομικά. Ἀπὸ τὸ μέγεθος ὅμως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συναχθεῖ ἂν κτίζονταν ἐναλλάξ δρομικὲς καὶ διάτονοι (μπατικὲς) στρώσεις, διότι τίποτα δὲν ἀποκλείει νὰ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες, μακρύτερες τῶν σωζομένων⁷¹.

Μέσα στὸ πάχος τοῦ τοίχου, πρὸς τὴ νότια ὄψη, σχηματίζεται καθαρὰ ἡ ὀπὴ 4 καὶ σὲ ἀπόσταση 0.70 ἀπὸ κέντρου σὲ κέντρο ἡ τετράπλευρη ἐγκοπὴ 2, μὲ τὴν καμπύλη κοιλότητα, ποὺ περιβάλλεται κατ' ἐξαίρεση ἀπὸ μία ἐπὶ πλέον στρώση λίθων⁷². Στὴν ἴδια εὐθεῖα βρίσκεται

69. Παλαιότατη τεχνική, ἀπαντᾷ στὴν Κύπρο ἀπὸ τὴν προκεραμικὴ περίοδο, ΔΙΚΑΙΟΣ-STEWART, 1962, 7.

70. Στὰ Ζερέλια, ἐξ ἴσου χαμηλὴ λίθινη κρηπίδα στήριξε πλίνθινο τοῖχο σωζόμενο σὲ ὕψος 0.80, WACE - THOMPSON, 1912, 161.

71. Πρβ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1955, 77-78.

72. Ἡ τρίτη στρώση διακρίνεται καλύτερα στὴν εἰκ. 38. Ἀτυχῶς, οἱ ἄρμοι τοῦ τοίχου καθαρίστηκαν πρὶν φωτογραφηθεῖ εἰδικῶς ἡ λάσπη στὴ θέση 2, καὶ ἀπὸ τὴν εἰκ. 41 μπορεῖ νὰ σχηματισθεῖ ἡ ἐντύπωση ὅτι ἀπλῶς ἀπουσιάζει μία πέτρα.

Ἀπὸ τὰ κενὰ σημεῖα 1, 2 καὶ τὴν ὀπὴ 4 συνάγεται ὅτι ἀσχέτως διατάξεως τῶν πλίνθων, ἡ ἀνωδομὴ τοῦ τοίχου 5-Α εἶχε συνδεθεῖ μετὰ ξυλοδεσιὰ⁷⁶ ποὺ σχηματίζει πλέγμα στὴ νότια ὄψη⁷⁷ (εἰκ. 43). Οἱ κατακόρυφες πατοῦσαν ἐπάνω σὲ λίθους⁷⁸ ἐνῶ ἀπὸ τὶς ὀριζόντιες δοκοὺς δὲν σώθηκε κανένα σημεῖο. Ἄν ὅμως δεχθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ τους, τότε διαπιστώνεται ὅτι ἡ πρόσθετη πέτρα σὲ τρίτη στρώση, δίπλα στὴ θέση 2 ὑποδηλώνει ἐμμέσως ὅτι ἡ κατώτατη ὀριζόντια δοκὸς θὰ ἦταν τοποθετημένη κάπως ὑψηλότερα τῆς ἐπιστρωμένης μετὰ λάσπη ἐπιφάνειας τοῦ 5-Α⁷⁹.

Ἡ μορφὴ τῆς κατασκευῆς, στὴν ὁποία ἀνῆκε ὁλόκληρος ὁ τοίχος 5-Α καὶ 5-Αα δὲν εἶναι προφανής. Ὅσο τμῆμα ἀποκαλύφθηκε μέσα στὸ στῶμα τῆς 5ης φάσεως (μήκους 2.90 μ.) παρουσιάζεται εὐθύγραμμο, χωρὶς καμμία κάμψη ἢ σύνδεση μετὰ ἄλλον ἐγκάρσιο. Τὸ κτίσμα του πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἐπεκτεινόταν νότια, ἐπάνω ἀπὸ τὸ δάπεδο μετὰ τὰ ἀραιὰ στρωμένα χαλίκια. Αὐτὸ εἶχε διαμορφωθεῖ κατὰ 0.15 χαμηλότερα τοῦ ἐξωτερικοῦ χώρου, γιὰ νὰ μειωθεῖ ἴσως τὸ ὕψος τῶν πλευρικῶν τοίχων καὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς στέγης⁸⁰. Ὁ ἀπέναντι, πιθανῶς παράλληλος τοίχος, εἶναι πολὺ φυσικὸ νὰ θεωρήσουμε ὅτι παρέμεινε κρυμμένος κάτω ἀπὸ τὸ ἄσκαφο τμῆμα ποὺ ἀπέχει μέχρι 1.70 ἀπὸ τὴ νότια ὄψη τοῦ 5-Α. Δυτικά, τὸ ἴδιο δωμάτιο παρουσιάζεται ἐν μέρει ἢ τελείως ἀνοικτό, διότι τὸ μικρὸ τμῆμα τοῦ 5-Αα δὲν σώζει σύνδεση μετὰ ἄλλον ἐγκάρσιο τοῖχο.

Ἡ στέγη τοῦ δωματίου, παρὰ τὴν τέλεια ἀπουσία δηλωτικῶν σημείων, δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ κατὰ ὁποιαδήποτε ἔννοια δικλινής, γιὰτί ἔτσι θὰ μεταβίβαζε τὰ νερὰ ἐπάνω στὸ καμπυλόγραμμο γειτονικὸ κτίσμα ἢ ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴ δυτικὴ ὄψη ποὺ λόγω τῆς φυσικῆς κλίσεως θὰ πλημμύριζαν τὸ δωμάτιο. Λογικὸ εἶναι νὰ ὑποτεθεῖ ἀπλῶς ἐπικλινής⁸¹, μετὰ σκελετὸ ἀπὸ ἐγκάρσιες δοκοὺς στηριγμένες στοὺς δύο παράλληλους τοίχους (μετὰ τὸν ὑποθετικὸ νότιο χαμηλότερο τοῦ βορείου), ρίχνοντας τὰ νερὰ νότια, σὲ περιοχὴ ποὺ δὲν παρουσίασε ἄλλο κτίσμα (τομέας III Α)⁸². Οὕτως ἢ ἄλλως, κύριο χαρακτηριστικὸ τοῦ 5-Α ἀποτελεῖ ἡ ἐνίσχυση τῆς κατασκευῆς του μετὰ ἐνσωματωμένη ξυλοδεσιὰ, ἐνῶ δηλωτικὸ στοιχεῖο κλειστοῦ χώρου ἀποτελεῖ τὸ λεπτὸ χαλίκι στὸ δάπεδο.

Ὁ λάκκος βόρεια τοῦ 5-Α μετὰ ἰδιαίτερα περιορισμένο ὠφέλιμο χῶρο, εἶναι προφανές ὅτι λαξεύθηκε εἰδικὰ γιὰ νὰ γεμίσει ἕως ἄνω μετὰ σκυρὰ. Ἡ ἐπιφάνειά τους στρώθηκε μετὰ λάσπη καὶ σχηματίσθηκε τὸ συμπαγὲς δάπεδο 5-Γ⁸³, μιᾶς κατασκευῆς ποὺ πλαισιωνόταν βόρεια ἀπὸ τὸ καμπύλο τοιχάριο 5-Β καὶ νότια ἀπὸ τὴν ὑψηλὴ πλίνθινη ἀνωδομὴ τοῦ 5-Α. Τὸ στῶμα στάκτης καὶ μαύρων χρωμάτων, ποὺ εἶχε ἐξαπλωθεῖ δυτικὰ καὶ πέρα ἀπὸ τὴ νότια πλευρὰ τοῦ 5-Α, ἐπάνω στὶς

76. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1955, 80-81. ΠΑΛΥΒΟΥ, 1988, 61 κέ. Ἡ πλίνθινη ἀνωδομὴ βεβαιώνεται ἀπολύτως ἀπὸ τὶς σωζόμενες δίπλα στὸν τοῖχο πλίνθους, ἐνῶ ἀποκλείεται πλεκτὴ κατασκευὴ στηριγμένη σὲ πασσάλους, ὅπως ἀπαντᾷ στὴν Ἑρήμη, ΔΙΚΑΙΟΣ – STEWART, 1962, 113. Πρβ. ΣΙΝΟΣ, 1971, 16.

77. Κατὰ τὸν NAUMANN, 1971, 107, τὰ ξύλα τοποθετοῦνται μόνο στὴ μία ὄψη, διότι τὸ σύστημα κατάρχεται ἀπὸ τοὺς πασσάλους ποὺ ἔστεκαν πρὸ τοῦ τοίχου. Βλ. κατ. Κτιστὰ Οἰκοδομήματα.

78. Πρβ. NAUMANN, 1971, 108, εἰκ. 106α.

79. Στὴ Θήρα τὸ χαμηλότερο ὀριζόντιο ξύλο -θρᾶνος- βρίσκεται σὲ ὕψος 0.20 ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ΠΑΛΥΒΟΥ, 1988, 63.

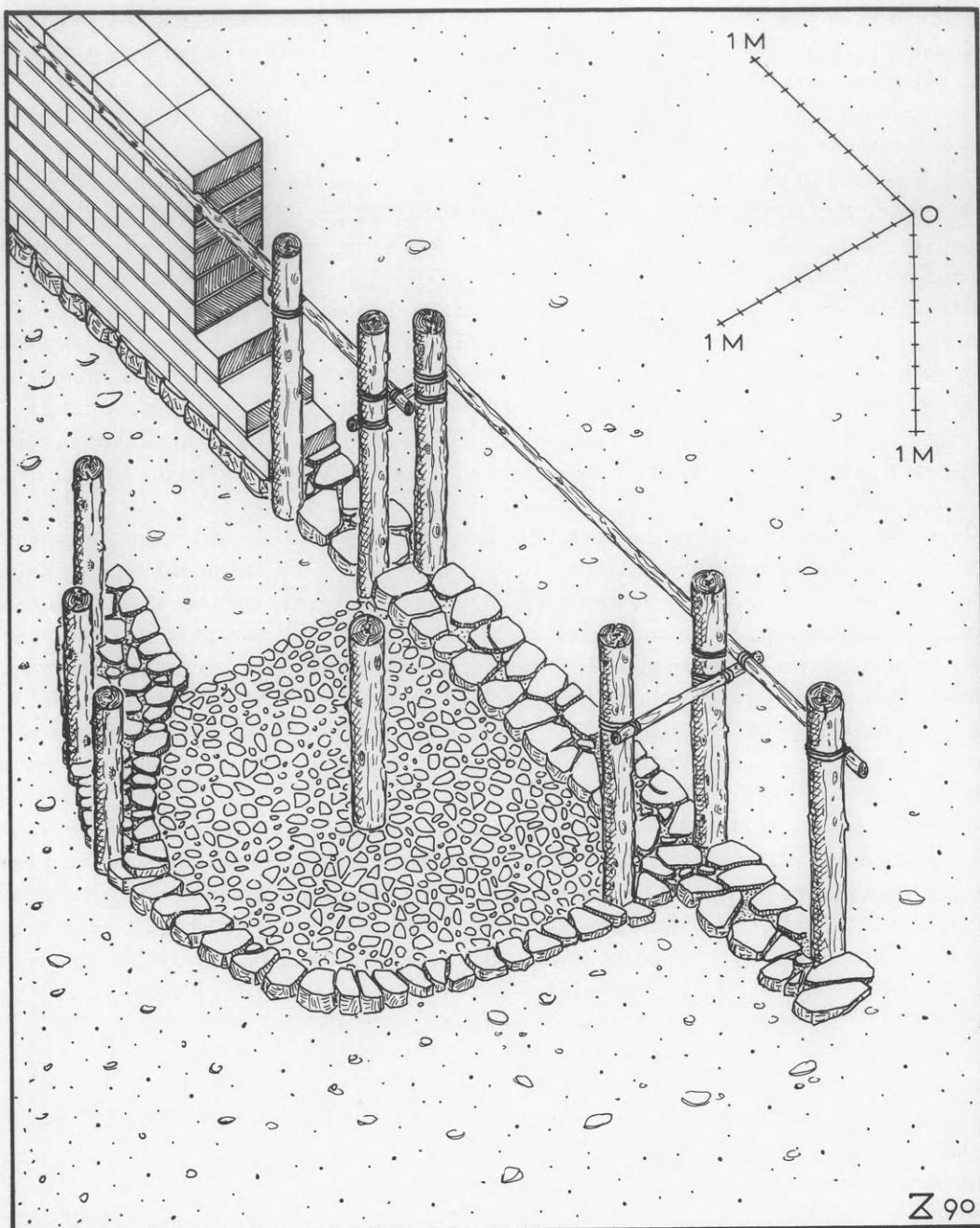
80. Οἰκίαις μετὰ δάπεδα χαμηλότερα τοῦ δρόμου κατασκευάζονται στὴν Ἀττικὴ κατὰ τὴν ΠΕ περίοδο, ΜΥΛΟΝΑΣ, 1959, 22.

81. Πρβ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ, 1981, 88, στέγη μονόριχτη. Προσαρμογὴ μορφῆς τῆς στέγης γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἀνέμου ἢ βροχῆς παρατηρεῖ ὁ HODGES, 1972, 523-524.

82. Ἡ κλίση τῆς στέγης ἀπὸ τὴ δύση πρὸς τὴν ἀνατολή, θεωρητικῶς ἐφαρμόσιμη, θὰ περιέπλεκε τὸν τρόπο στεγάσεως τοῦ κτίσματος ἐπάνω ἀπὸ τὸ δάπεδο 5-Γ. Βλ. εὐθὺς κατωτέρω.

83. Βλ. παρόμοιο στὸν Σάλιαγγο μετὰ τρεῖς στρώσεις λιθόστρωτου, EVANS-RENFREW, 1968, 17-18, εἰκ. 7, πίν. VII.

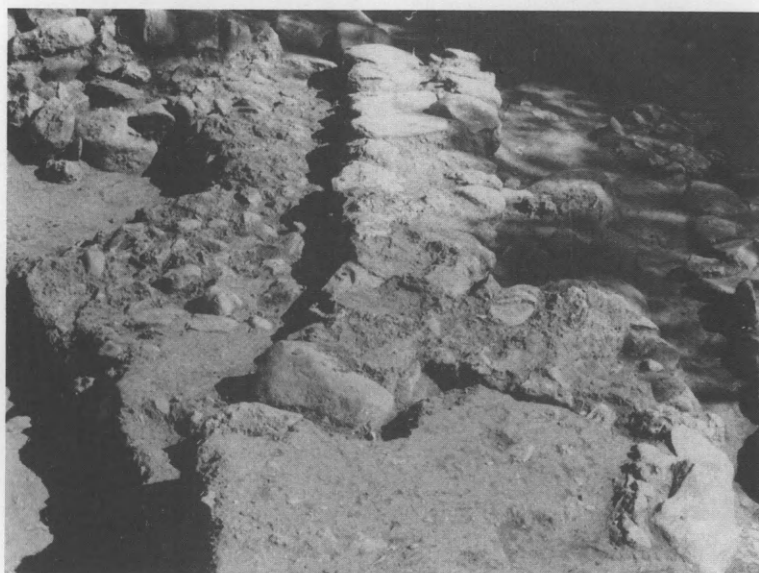

43 Αναπαράσταση ξύλινου σκελετού και πλίνθων του τοίχου 5-Α και της αποθήκης 5-Γ.

48 Κτίσμα 5 II, από Α.

49 Τοίχος 5-Z, από Δ, με στρώμα σκύρων βόρεια.

52 Κτίσμα 5 II, από Δ· ἀριστερά τοίχος 5-Z, στο βάθος λιθόστρωτη είσοδος 5-A και τοίχος 5-I. Ἐμπρὸς δεξιά, ἀγωγὸς 5-N.

0.40 σχηματίζεται ἀπὸ δύο σειρὲς πέτρες τοποθετημένες κατὰ τὸ πλεῖστον ἐγκάρσια πρὸς τὸ μήκος του, δηλ. μπατικές αἰσθητὰ μεγαλύτερες στὴν ἐξωτερικὴ πλευρά, ἀπ' ὅ,τι στὴν ἐσωτερικὴ¹⁰².

Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια, σχετικὰ ἐπίπεδη, χωρὶς σημαντικὲς ἀνωμαλίες σώζει κατὰ τόπους ἴχνη ἐπιστρώσεως λάσπης καὶ ἐξέχει τοῦ δαπέδου 0.05-0.07 νότια καὶ 0.15 βόρεια, ἐπάνω ἀπὸ τὸ καλντερίμι. Στὴν προέκταση τῆς ἐξωτερικῆς σειρᾶς τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου ἔχουν προστεθεῖ δύο συνεχόμενες πέτρες, πὺν μαζὶ μὲ τὸ πλάτος τοῦ τοίχου σχηματίζουν ἐγκοπὴ μήκους 0.42, ἴσου δηλ. πρὸς τὸ συνολικὸ μήκος τῶν δύο λίθων καὶ ἐλάχιστου πλάτους 0.16.

Τὸ δυτικὸ τμήμα τοῦ 5-Z, ἐπὶ μήκους 0.87, ὑπερυψώνεται κατὰ 0.45 μὲ τέσσερις ἐπὶ πλέον

102. Ἡ τεχνικὴ εἰκονίζεται στὸ ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1973, εἰκ. 2, ἀλλὰ δὲν φαίνεται νὰ ἐφαρμόζεται συχνὰ σὲ εὐθύγραμμους τοίχους. Βλ. καὶ κατ. σημ. 197. Γιά τὴν ΠΕ ἐποχή, MYLONAS, 1959, 21, εἰκ. 10.

53 Τμήμα τοίχου 5-Η, από Ν· στην κορυφή του σκῦρα και ἔμπρός, στὸ νότιο σκέλος του, βαθμιδωτὴ διαμόρφωση καὶ ἐγκοπὴ 1.

54 Βόρεια ὄψη τοῦ τοίχου 5-Η. Διακρίνονται οἱ βαθμιδωτὲς ἀπολήξεις του καὶ τὰ σκῦρα στὴν κορυφή.

να στήριζε στέγαστρο επάνω από το λιθόστρωτο επίπεδο¹¹¹, το οποίο βεβαίως θα ήταν ακουμπισμένο και σε δεύτερο πάσσαλο, τοποθετημένον σε κάποια επίπεδη πέτρα του 5-M, στην επιφάνεια του «θρανίου» ή και πέρα από αυτό.

Εσωτερικά, στην περιοχή της εισόδου, σχηματίσθηκαν κατά τη χρήση του χώρου δύο ακόμα μορφές, που δεν αποτελούν κατασκευές. Το σκληρό καμπυλόγραμμο στρώμα στο δάπεδο δημιουργήθηκε βαθμιαία με τις λάσπες που μετέφεραν τα πατήματα των διερχομένων. Τουτό σημαίνει ότι η πυκνότερη κίνηση είχε κατεύθυνση προς νότον, άρα ο χώρος 5 II εκτεινόταν κυρίως νοτιότερα, ίσως και σε αρκετό μήκος πέρα από τα όρια της ανασκαφής¹¹².

Το скаμμένο αulάκι εμπρός ακριβώς από το άνοιγμα δείχνει τη διαδρομή των ύgrων στο χώρο μετά το τέρμα του άγωgu. Στο σημείο αυτό δεν υπάρχει καμμία διαμόρφωση για τη συλλογή του περιεχομένου του άγωgu και τίποτα που να υποδηλώνει κάποια πρόβλεψη για την κατάληξη των ύgrων. Αντίθετα, όπως δείχνουν τα κατά χώραν σημεία, λόγω φυσικής κλίσεως, τα ύgrά που κυλούσαν αναγκαστικά προς την πλευρά του ανοίγματος, χαλάρωσαν κατά τη διαδρομή τους τα χώματα και όταν αφαιρέθηκαν στην ανασκαφή, ως μαλακότερα των άλλων, διαγράφηκε τογωνιώδες αulάκι.

Ο χώρος 5 II με τέσσερις τοίχους και ένα κτιστό άγωgu παρουσιάζει όρισμένες κατασκευαστικές ιδιοτυπίες, που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως παραπλανητικές. Τη βόρεια πλευρά σχηματίζουν ο εulύγραμμος 5-I και ο καμπύλος 5-Z, που ακολουθούν ένιαία χάραξη και χωρίζονται μόνο από το άνοιγμα της εισόδου.

Ο 5-Z με κυρτή τη νότια πλευρά¹¹³ δημιουργεί κατ' αρχήν την έντύπωση ότι ανήκε σε κτίσμα εκτεινόμενο προς το βορρά. Στην κατεύθυνση όμως αυτή και σε έκταση 4.50 μ. περίπου δεν παρουσιάσθηκε ή ελάχιστη ένδειξη καταστραμμένου τοίχου που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι ανήκε στο ίδιο κτίσμα ή έστω ιδιαίτερα σκληρού δαπέδου που θα δήλωνε έσωτερικό χώρο¹¹⁴. Η βόρεια όψη του σώθηκε όλόκληρη και δεν φέρει καμμία ένδειξη προσαρμογής και συνδέσεως με άλλο τοίχο. Ακόμα και αυτή ή μορφή του δαπέδου στις δύο πλευρές του 5-Z, με παχύ καλντερίμι βόρεια που προστατεύει από τη φυσική διάβρωση, σε αντίθεση προς το άραιό χαλικόστρωτο στο νότο, καθώς και ο τρόπος οικοδομήσεώς του, με μεγάλους λίθους στη βόρεια όψη και μικρότερους στη νότια¹¹⁵, δηλώνουν σαφώς ότι ο υπαίθριος χώρος εκτεινόταν αναμφισβήτητα προς το βορρά και κατά συνέπεια το έσωτερικό του κτίσματος βρισκόταν στο νότο.

Οί τοίχοι 5-I και 5-Z απολήγουν δεξιά και άριστερά της εισόδου σε μία ή δύο συνεχόμενες πέτρες, ιδιαίτερα στενές για να υποτεθεί ότι στηρίζουν άνωδομή. Η παρουσία τους πιθανόν να μη είναι τυχαία και ή θέση των έγκοπών στα πλάγια της εισόδου φαίνεται χαρακτηριστική. Παρά την έλλειψη όποιουδήποτε δηλωτικού σημείου βάσεως θα μπορούσε να υποτεθεί ότι μέσα στα κενά αυτά είχαν τοποθετηθεί πάσσαλοι για να σχηματίζουν παραστάδες του ανοίγματος¹¹⁶.

111. Έλεύθερο έξέχον προστώο, κατά την προέκταση των μακρών τοίχων, τοποθετείται σε οικία του Ότζάκι, MILOJČIĆ, 1983, 8, πίν. III. Βλ. όμως και κατ. καλύβα 9-B.

112. Βλ. λάσπες στην είσοδο του κτίσματος 6 IV και στο κατώφλι της καλύβα 9-B.

113. Κακότεχνη χάραξη αποκλίνουσα της ευθείας παρατηρείται συχνά στις δημοσιευόμενες κατόψεις, ιδίως όταν ή αποτύπωση είναι πιστή και όχι συμβατική, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, Σχ. 11. Του ίδιου, 1976, εικ. 1. ΚΩΤΣΑΚΗΣ, 1981, 88 κέ., Σχ. 2-4, κ.ά. Παρόμοια καμπύλη σε τοίχο του Έμποριο, στρώμα VIII, HOOD, 1981, 100-101, εικ. 53, τοίχος 13.

114. Πρόκειται για την έκταση του τομέα III B με την καμπυλόγραμμη κατασκευή 5-A.

115. Βλ. τοίχο 5-A και σημ. 102.

116. Λίθινος όλμος θύρας, όπως στο Διμήνι και στο Σέσκλο, ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, στ. 35, 61, 94, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1972, 10, στην Έλάτεια, WEINBERG, 1962, 166-167, εικ. 4, κ.ά., δεν παρατηρήθηκε, αλλά και αν υπήρχε θα είχε σχηματισθεί μέσα στο ξύλινο κατώφλι.

Ὁ τοίχος μπορεί νὰ μὴ ἀπέληγε στὸ κακότεχνο ἄλλωστε ΒΑ ἄκρο του, ἀλλὰ νὰ συνέχιζε πολὺ βορειότερα, εὐθύγραμμος ἢ καμπύλος, σχηματίζοντας τὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ χώρου 6 IV. Ἡ σκέψη εἶναι τελείως αὐθαίρετη καὶ σημειώνεται ὅτι στὴ θέση τῆς ὑποτιθέμενης συνέχειάς του δὲν ὑπάρχει κανένα ἔχνος ὑποθεμελιώσεως ἢ σχετικῆς διαμορφώσεως τοῦ δαπέδου, ἢ συμπλήρωση ὅμως αὐτὴ δίνει μία μορφή.

Τέλος, τὸ κυκλικὸ βύθισμα 6-E στὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ ἀνασκαμμένου χώρου, ποὺ βρέθηκε γεμάτο στάκτες, ἀποτελεῖ προφανῶς τὴ θέση μόνιμης ἐστίας¹³⁷ γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση οἰκιακῶν ἀναγκῶν, διαμορφωμένης μέσα σὲ κλειστὸ δωμάτιο ἢ στὸ ἄκρο ὑπαίθριας αὐλῆς. Μόνιμη ὅμως ἐστία εἶναι δύσκολο νὰ φαντασθοῦμε ὅτι εἶχε τοποθετηθεῖ δίπλα ἀκριβῶς σὲ ξύλινο στήριγμα τῆς οἰκοδομῆς.

Ἔτσι, τὸ μικρὸ χαλικόστρωτο τμήμα τῆς περιοχῆς 6-Z, ἂν δὲν ἐξυπηρετοῦσε τὴ λειτουργία τῆς ἴδιας τῆς πυρᾶς, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς χαρακτηριστικὴ ἐπίστρωση δαπέδου ὑπαίθριου χώρου¹³⁸.

Ἡ παράθεση καὶ μελέτη τῶν διαφορῶν εὐρημάτων τοῦ δαπέδου 6 IV ὁδηγεῖ σὲ ὁρισμένες διαπιστώσεις καὶ μεμονωμένες παρατηρήσεις σχετικὲς μὲ τὴν οἰκοδομικὴ τέχνη τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ ὄχι καὶ στὴν ἀναπαράσταση τῆς ἀρχικῆς μορφῆς τοῦ χώρου αὐτοῦ. Οἱ βασικοὶ τοῖχοι 6-A καὶ 6-B μὲ 6-Γ ὀρίζουν τὶς δύο πλευρὲς στεγασμένου δωματίου, μέγιστης γνωστῆς διαστάσεως ἀπὸ Α πρὸς Δ 3.50 μ., μὲ εἴσοδο στὸ νότο, ποὺ ἴσως ἐκκλίνει μὲ θύρα ἢ ἦταν προφυλαγμένη μὲ στέγαστρο. Ἡ κάλυψη τοῦ δωματίου μὲ ὀροφὴ προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑποθετικὰ στεγασμένη εἴσοδο καὶ ἀπὸ τὴν ἐπίστρωση τοῦ δαπέδου μὲ πατημένο χῶμα καὶ ἀραιὰ λεπτὰ χαλίκια, κοινὸ χαρακτηριστικὸ ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν χώρων τῆς ἀνασκαφῆς¹³⁹.

Γιὰ τὴ μορφή καὶ τὸν τρόπο στηρίξεως αὐτῆς καμμία ὑπόθεση δὲν μπορεί νὰ διατυπωθεῖ, διότι δὲν ὑπάρχουν τὰ σχετικὰ στοιχεῖα. Ἀσαφὲς ἐπίσης παραμένει τὸ ἀκριβὲς σχῆμα τοῦ δωματίου. Μόνο ὁ ἐνιαῖος τοίχος 6-B καὶ 6-Γ, ἂν βέβαια θεωρηθεῖ ἐξωτερικὸς, παρέχει τὴν ἀμυδρὴ ἔνδειξη ὅτι ἡ στέγη θὰ ἀπέληγε πέραν τῆς θέσεως τοῦ πασσάλου B2, ὥστε νὰ ἀπομακρύνονται τὰ νερὰ ἀπὸ τὴ βάση του καὶ νὰ προστατεύεται ἡ πλίνθινη ἀνωδομή του.

ΤΟΜΕΑΣ III B

Αὐλάκι 6-H

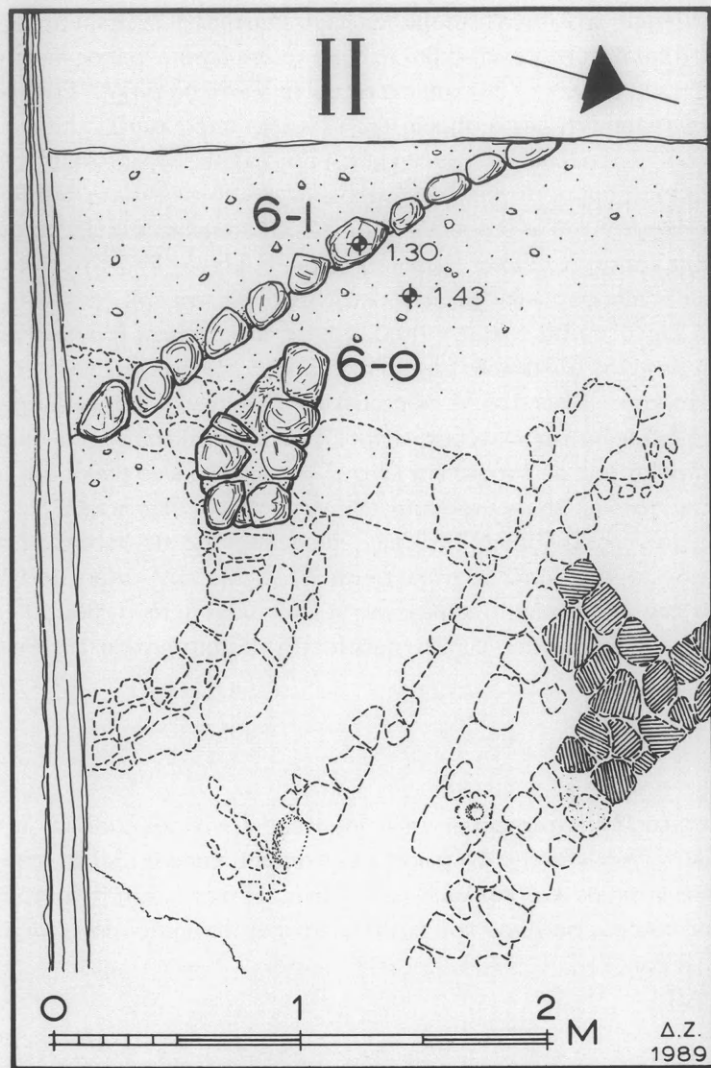
Ὁλόκληρο τὸ κεντρικὸ τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς ποὺ περιλαμβάνεται στὸν τομέα III B καλύφθηκε βαθμιαῖα μέχρι βάθους 1.60 ἀπὸ 0.00, δηλ. μέχρι τοῦ χείλους τῆς κατασκευῆς 5-A, ἀπὸ διάφορα φορητὰ χρώματα, κατὰ τόπους ἐρυθρά, καστανὰ καὶ μαῦρα. Στὴν κορυφὴ τῆς ἐπιχώσεως αὐτῆς καὶ στὰ ὅρια τοῦ τομέα III B διαμορφώθηκε ρηχὸ αὐλάκι 6-H, βάθους 0.04 δυτικὰ ὡς 0.09 ἀνατολικά, μὲ ἀσύμμετρα κυκλικὴ χάραξη (εἰκ. 73).

Τὸ πλάτος του, κατὰ μέσο ὅρο 0.45, ποικίλλει ἀπὸ 0.33 μέχρι 0.85, ἐνῶ τὸ βάθος αὐξάνεται ἀντίστοιχα στὰ στενότερα σημεῖα. Εἰδικότερα νότια, καὶ σὲ μικρὸ τμήμα, τὸ ἐξωτερικὸ χεῖλος

137. Ὅμοια θὰ ἦταν ἡ ἀναφερόμενη ἀπὸ τὸν ΘΕΟΧΑΡΗ, 1954, 115 ἐστία «περιοριζομένη διὰ λίθων, ἐμπεπηγμένων ἐντὸς τοῦ δαπέδου». Βλ. καὶ ΘΕΟΧΑΡΙΣ, 1956, 6. Πρβ. ΔΙΚΑΙΟΣ – STEWART, 1962, 116, πίν. XXXV, 3.

138. Βλ. ἄλλα ἐξωτερικὰ δάπεδα στρωμένα μὲ σκῦρα, ὅπως καὶ ἀνατολικά τοῦ τοίχου 6-A. Ὁ ΘΕΟΧΑΡΗΣ, ἔ.ἀ., ἀναφέρει «αὐλὴ ἐνίοτε ἐστρωμένη διὰ χαλίκων». Ἐπίσης, ΘΕΟΧΑΡΙΣ, ἔ.ἀ.

139. Ὅπως στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κτίσματος 5 II.

75 Κάτοψη τοίχων 6-Θ και 6-Ι.

ἀκριβῶς τὸ στοιχείο τὸν κατατάσσει στὴ φάση 6, διότι ἄλλως τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ εἰσέχει μέσα στὴν ἐπίχωση 5.

Στὸ ἴδιο δάπεδο καὶ ἐμπρὸς ἀπὸ τῆ βόρεια ὄψι τοῦ 6-Θ ὑπάρχουν ἀκόμα μερικὲς πέτρες, καθὼς καὶ μία πολὺ μεγάλῃ, ὅμοια μὲ ἐκεῖνες ποὺ χρησιμοποιήθηκαν κατὰ τὴν προηγούμενη φάση στὸ κρηπίδωμα τοῦ 5-Θ¹⁴³ (εἰκ. 76).

Ὁ τοῖχος 6-Ι φέρεται λοξὰ πρὸς τὸν 6-Θ καὶ τὸν 5-Θ, πατάει ἐπάνω στὸ ἴδιο ἀνυψωμένο δάπεδο δυτικὰ τοῦ χώρου 5 ΙΙ σὲ βάθος 1.43, ἀλλὰ τὸ ἀρχικὸ μῆκος παραμένει ἄγνωστο, γιατί καὶ τὰ δύο ἄκρα του χάνονται κάτω ἀπὸ ἄσκαφα χώματα (εἰκ. 61). Ἀνατολικά, οἱ πρῶτες ὁρατὲς

143. Τοποθετημένη ανάποδα, με τὴν ἄνω, ὁρατὴ σήμερα ἐπιφάνεια ἐπὶ τοῦ δαπέδου 5 II, καλύπτει τὸ κενὸ καὶ συναρμόζεται μετὰ τὰς κατὰ χώραν δύο μεγάλας πέτρας τοῦ 5-Θ.

78 Έστία 6-K καλύπτει άκραιο τμήμα τοίχου 6-Θ, κτισμένου επάνω σε στρώμα χώματος.

πέτρες του 6-I πατούν λοξά, απ' ευθείας επάνω στην επιφάνεια του 5-Θ, τὸ μεγαλύτερο ὅμως τμήμα του στηρίζεται στὸ πατημένο χώμα. Δύο ὡς τρεῖς πέτρες του ἔχουν κυλίσει επάνω στὸν 6-Θ καὶ στὴν επιφάνεια τοῦ δαπέδου.

Κτισμένος σε μία ὡς δύο στρώσεις, με κορυφή σε βάθος 1.30, σχηματίζεται ἀντίθετα πρὸς ὅλους τοὺς προηγουμένους ἀπὸ μία μόνο σειρά, ὁρατοῦ μήκους 2.35 μ. με εὐθύγραμμη ὄψη στὰ ΒΑ καὶ τὴν ἄλλη ἀνώμαλη σκεπασμένη πίσω ἀπὸ σκληρὰ χώματα. Ἡ μορφή αὐτὴ συγκεντρώνει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ ἑνὸς ὑποτυπώδους ἀναλήμματος, με πρόσωπο διαμορφωμένο στὴ μία μόνο πλευρά, στὸ τέρμα συμπαγοῦς ὑψηλότερου τῆς περιοχῆς δαπέδου, πού ἐδῶ ἐκτείνεται ΝΔ. Ἡ συγκεκριμένη θέση του φανερῶνει ἐπίσης ὅτι πρὶν ἀπὸ τὴν κατασκευὴ του ἡ ἀνωδομὴ τοῦ τοίχου 5-Θ εἶχε καταρρεύσει τελείως.

Τὴν καταστροφὴ τοῦ ἴδιου τοίχου δηλώνει καὶ ἡ παρουσία τοῦ 6-Θ, πού πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονος τοῦ «ἀναλήμματος»¹⁴⁴ ἐφ' ὅσον καὶ οἱ δύο πατοῦν δυτικὰ στὸ ἴδιο δάπεδο. Ἐξ ἄλλου, οἱ λίγες πέτρες τοῦ 6-I, πού ἔχουν κυλίσει επάνω ἀκριβῶς στὴν επιφάνεια τοῦ δαπέδου καὶ στὸν

144. Ἡ κατασκευὴ ἀναλημμάτων στὴ νεολιθικὴ οἰκοδομικὴ παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία. Πλίνθινο στὴν Κόρινθο, LAVEZZI, 1978, 415-416. Λίθινο, ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, στ. 85. ΣΑΜΨΩΝ, 1988, 36 κέ. ΚΩΤΣΑΚΗΣ, 1981, 89. Παχὺ καὶ ἰσχυρό, HOOD, 1981, 93. Ἀκόμα καὶ ὁ λιθόκτιστος δρόμος στὴν Χοιροκοιτία ἐπέχει θέση ἀναλήμματος, ΔΙΚΑΙΟΣ, 1953, 187. Πρβ. καὶ ELIA, 1982, 339-340, πού ἐρμηνεύει τοὺς περιβόλους τοῦ Διμηνίου ὡς ἀναλήμματα.

δύο όπες 1 και 2, αν υποθέσουμε ότι σημειώνουν τη θέση κοντών κατακόρυφων πασσάλων με διχαλωτές κορυφές, επάνω στις όποιες στηριζόταν ξύλινος όβελός για τὰ μεγάλα θηράματα. Ό ένας πάσσαλος θά ήταν μόνιμα τοποθετημένος μέσα στη βαθειά όπη 1, κοντά αλλά ύψηλότερα της πυρᾶς, ώστε νὰ προστατεύεται από την άμεση επίδραση της φλόγας. Ό άλλος άρκετὰ μακριά, στηριγμένος στη ρηχή όπη 2 του δαπέδου, ίσως νὰ μετεκινείτο κατά περίπτωση, ώστε νὰ μὴ έμποδίζεται ή διέλευση και ή εργασία έμπρός από την κτιστή βάση¹⁴⁹.

Ό έγκάρσιος βραχύς τοίχος 6-Α, παρά τη στερεά κατασκευή του, δέν μπορεί νὰ θεωρηθεί υπόλειμμα μεγαλύτερου θεμελίου, διότι και τὰ δύο άκρα του, ιδίως τὸ έφαπτόμενο της έστίας, έχουν σαφές τέρμα. Επί πλέον οί συγκλίνουσες πρὸς τὸ διαμήκη άξονα πέτρες της έπιφάνειάς του δέν άποτελοῦσαν κατάλληλη κρηπίδα για πλίνθινη άνωδομή.

Τελείως υποθετική αλλά εύλογη έρμηνεία της πραγματικής χρησιμότητας του τοίχου προκύπτει από τὸ συνδυασμὸ τῶν στοιχείων του. Η προέκταση του άξονα με τις συγκλίνουσες πέτρες διέρχεται επάνω άκριβῶς από τὸ καμπύλο βύθισμα και λίγο ύψηλότερα από τὸ συμπαγές επίπεδο της έστίας 6-Κ. Επάνω του, μέσα στη σχηματιζόμενη «κοίτη», πιθανόν νὰ άκουμποῦσε όριζόντια άλλος ξύλινος όβελός. Με τὸ ένα άκρο του περασμένο κάτω από τη μεγάλη πέτρα του δυτικού τέρματος (είκ. 85), άκάλυπτος ή και σκεπασμένος άκόμα με διάφορες κινητὲς πέτρες, ήταν δυνατόν νὰ συγκρατείται στη θέση του. Ακίνητος ή περιστρεφόμενος, δέν είχε ανάγκη άλλου άκραίου στηρίγματος, διότι μεγάλο τμήμα πατοῦσε επάνω στὸν τοίχο.

Όταν τὰ ἐπὶ μέρους βοηθητικά στοιχεία άχρηστεύθηκαν και ή κτιστή έστία εξαφανίσθηκε κάτω από τις στάκτες με τὰ χώματα, ή πυρὰ συνέχισε νὰ άνάβει στην ίδια πάντα θέση, καθ' όλη τη διάρκεια της φάσεως αὐτῆς, σχηματίζοντας όμοιογενή έπίχωση.

ΦΑΣΗ 7 (Σχ. 7)

ΤΟΜΕΙΣ IV ΚΑΙ III Α

Δρόμος

Η 7η φάση χαρακτηρίζεται από μία νέα κατασκευή πὸν καλύπτει τὸ παλαιὸ κτίσμα 6 IV, ενώ ή αδιάλειπτη συνέχιση της ζωῆς στὸ χῶρο της άνασκαφῆς μαρτυρεῖται από τη διατήρηση μερικῶν άπλῶν στοιχείων.

Στὸ ΒΑ άκρο του τομέα III Α και σὲ μικρὸ τμήμα του IV, άποκαλύφθηκε λιθόστρωτη λωρίδα 7-Γ (είκ. 86). Έχει κατεύθυνση από ΝΑ πρὸς ΒΔ, μέσο πλάτος 1.20 πὸν στενεύει μέχρι 0.80, και παρακολουθεῖται ἐπὶ μήκους 4.00 μ. Οί πέτρες, μεγάλες ή μικρὲς (μήκους 0.20-0.10), ήταν στερεωμένες με λάσπη σὲ μία ή δύο στρώσεις και άρκετὲς φαίνονταν στην έπιφάνεια τριμμένες από τη χρήση. Η λωρίδα σχηματίζει ιδιαίτερο ύπερυψωμένο επίπεδο, πὸν άρχίζει άνατολικά σὲ βάθος 1.60 και φθάνει δυτικά σὲ 1.45 μ. Η κατά πλάτος τομή του ίδιου επιπέδου διαγράφει έλαφρὰ καμπύλη με ιδιαίτερη κλίση πρὸς βορρὰ και συνδέεται πρὸς τὸ δάπεδο του περιβάλλοντος χώρου με τεχνητὰ χωμάτινα πρανή. Τὸ νότιο πρανές, καταστραμμένο στὸ άνατολικὸ τμήμα, έχει γενικά ὕψος 0.10 περίπου και άπολήγει σὲ άπόσταση 0.20-0.35 από τη λιθόστρωτη παρυφή. Τὸ βόρειο παρουσιάζεται ύψηλότερο και σὲ ένα σημείο πὸν φθάνει τὰ 0.25, καταλήγει στὸ στρώμα 5 IV, σὲ βάθος 1.81 μ. (είκ. 87).

149. Πρβ. σχηματική παράσταση, ALEXANDER, 1970, 131, πίν. XIXa.

88 Βόρειο πρανές δρόμου 7-Γ στρωμένο με πέτρες και όπη πασσάλου στη βάση του.

89 Έπιφάνεια δρόμου 7-Γ, από ΝΑ. Άνω δεξιά διακρίνεται κοιλότητα στη θέση του πασσάλου.

92 Έστία 7-Θ, από Δ.

93 Παράπλευρος κύκλος 7-Θα κτιστής έστιας, από Δ.

96 Δάπεδο 7-E, από N.

7-H, ὄρατοῦ πλάτους 0.20-0.30, ἐπίσης ἀποκομμένο νότια, πού περιβάλλει ἀπὸ τὴν πίσω πλευρὰ τὸ δάπεδο 7-Z. Ἡ ἐπίχωση τοῦ δαπέδου δὲν παρουσίασε ἰδιαίτερα ἐνδεικτικὰ στοιχεῖα χρήσεως. Μόνο μία μεγάλη πέτρα φαίνεται κυλισμένη στὸ ἄκρο του καὶ στὸ χεῖλος τοῦ αὐλακιοῦ 7-Δ.

Πίσω του, τὴ ΝΔ γωνία τοῦ ἀνασκαμμένου τμήματος τοῦ τομέα καὶ τὴ θέση πού θεωρητικὰ ἔπρεπε νὰ καλύπτει ἡ συνέχεια τοῦ στρωμένου μὲ σκῦρα ἐπικλινοῦς ἐπιπέδου 7-H, καταλαμβάνει ὁλόκληρος σωρὸς ἀπὸ ριγμένες πέτρες¹⁵⁸.

Τὸ δάπεδο 7-E παρουσιάζει τὴν ἴδια τυπικὴ ἐπίστρωση καὶ ἐπίχωση μὲ τὶς παλαιότερες κατασκευές 3-B καὶ 5-Γ. Τὸ λίθινο δάπεδο μὲ τὴν ἐπίστρωση λάσπης μπορεῖ ὁμοίως νὰ χρησίμευε γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς ὑγρασίας καὶ τὰ μαῦρα χώματα νὰ ἦταν κατάλοιπα φθαρτῶν ὑλικῶν. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους τὰ τοιχώματα τοῦ χώρου δὲν ἄφησαν ἴχνη. Ὅπως νὰ ἦταν ἐξ ὁλοκλήρου

158. Πιθανὸν νὰ ἀνήκουν σὲ στρῶμα ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἀνασκαφῆς.

97 Στρώμα στάκτης πυρᾶς 7-Ι.

Δὲν χρειάζεται ιδιαίτερη μελέτη ἢ πρόσθετες ἀποδείξεις γιὰ νὰ συμπεράνουμε ὅτι κατὰ τὴ νέα φάση ἡ πυρὰ συνέχισε νὰ ἀνάβει στὴν ἴδια θέση, χωρὶς καμμία διακοπή, ἀλλὰ καὶ χωρὶς καμμία οὐσιαστικὴ μετασκευή, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πρόχειρη ἀνύψωση, σὲ μία ἀπροσδιόριστη χρονικὰ στιγμὴ τοῦ προστατευτικοῦ κτιστοῦ μετώπου 6-Κα. Οἱ δύο ὅμως πάσσαλοι 1 καὶ 2, τοποθετημένοι στὸ κέντρο τῶν λίθινων κύκλων, δὲν εἶναι βέβαιο ὅτι σχετίζονται μὲ τὴ λειτουργία τῆς πυρᾶς. Ἡ εὐθεία ποὺ συνδέει τὰ δύο σημεῖα διέρχεται ἀπὸ τὸ ΝΔ ὄριο τῆς περιοχῆς μὲ τὶς στάκτες καὶ τὰ καμένα χώματα. Ἡ ἄμεση γειτνίαση ξύλινων πασσάλων καὶ φωτιάς δὲν συμβιβάζεται εὐκόλα, ἐκτὸς ἂν ὑποθέσουμε ὅτι ἀποτελοῦσαν χαμηλὰ διχαλωτὰ στηρίγματα ὀβελοῦ, τοποθετημένα ὄχι στὸ κέντρο ἀλλὰ στὸ ἄκρο τῆς πυρᾶς.

ΦΑΣΗ 8 (Σχ. 8)

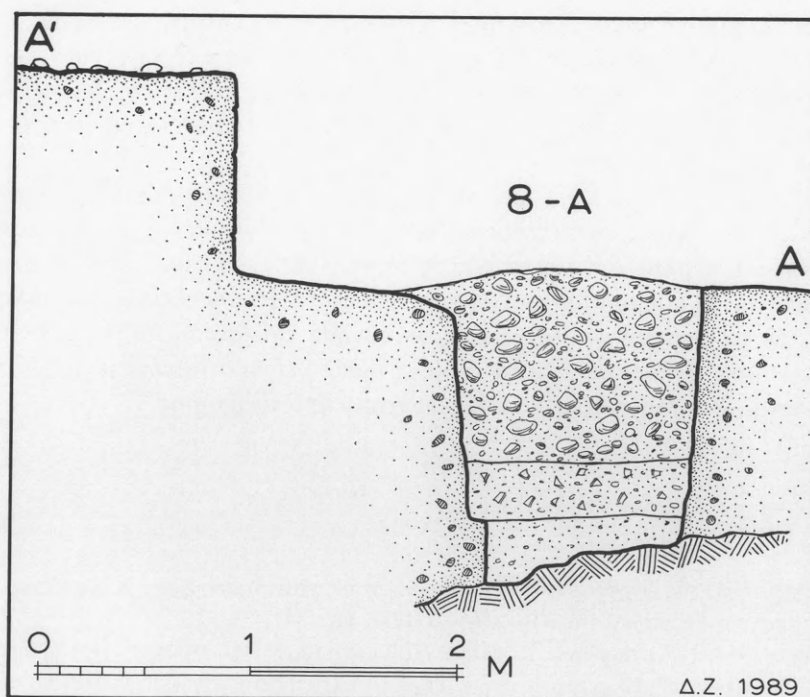
ΤΟΜΕΑΣ IV

Πηγάδι 8-Α

Κατὰ τὴ νέα φάση τὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπιφάνειας ἔχει σημαντικὰ ἀνυψωθεῖ καὶ ὅλες οἱ προηγούμενες κατασκευές, ἀκόμα καὶ ὁ δρόμος, βρίσκονται καλυμμένες κάτω ἀπὸ τὸ νέο δάπεδο, ποὺ διαμορφώνεται σὲ βάθος 1.20 περίπου ἀπὸ 0.00, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ νότιο καὶ κυρίως τὸ ΝΔ τμήμα, ὅπου ἀνέρχεται μέχρι 1.03 μ. Μεγάλο μέρος τῆς ἀνασκαφῆς παρουσιάζεται ὡς ὑπαίθριος χώρος, ἐνῶ περὶ τὰ ἄκρα, νότια καὶ βόρεια, ὑπάρχουν κατάλοιπα κτισμάτων καὶ ἓνα βαθὺ ὄρυγμα.

100 Πυθμένας πηγαδιού 8-Α με μικρή κοιλότητα άριστερά και οδόντωση στο τοίχωμα.

101 Τομή πηγαδιού 8-Α.

Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄψη καὶ σὲ ἀπόσταση 0.75 ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τέρματος, λίγα σκῦρα στερεωμένα στὸ δάπεδο διαγράφουν κύκλο *I* ἐξωτερικῆς διαμ. 0.23 (εἰκ. 105). Νότια τοῦ τοίχου *8-B*, τὸ δάπεδο ἦταν καλυμμένο μέχρι βάθους 1.09 ἀπὸ χαρακτηριστικὰ κόκκινα χρώματα διαλυμένων πλίνθων καὶ πολλὰς ριχτὲς πέτρες, ὁλόκληρος δὲ σωρὸς λίθων βρισκόταν δίπλα στὴν ἄσκαφη λωρίδα τοῦ μάρτυρα, μέσα στὴ ΝΔ γωνία τοῦ τομέα *IV* (εἰκ. 102).

Τὸ σωζόμενο τμήμα τοῦ τοίχου *8-B* ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖο κατάλοιπο τελείως καταστραμμένου κτίσματος. Τὰ νερὰ τῆς βόρειας ἐκβολῆς τοῦ παλαιότερου αὐλακιοῦ *7-A* φυσικὸ εἶναι νὰ εἶχαν διαποτίσει τὰ γειτονικὰ χρώματα, ἐνῶ τὸ ἰδιαίτερα παχὺ ὑπόστρωμα λάσπης, κάτω ἀπὸ τὸ ἀνατολικὸ ἄκρο τοῦ τοίχου, πρέπει νὰ τοποθετήθηκε ἐπίτηδες γιὰ νὰ γίνῃ ὁ χῶρος ὀριζόντιος. Συγχρόνως ἡ ἐκβολὴ διατηρήθηκε ἀκάλυπτη γιὰ νὰ ἀπομακρύνονται τὰ λίγα νερὰ ποὺ συγκέντρωνε ἀκόμα τὸ βόρειο τμήμα τοῦ αὐλακιοῦ.

Παρὰ τὴν ἰδιαίτερη αὐτὴ πρόνοια, οἱ πέτρες ποὺ ἔχουν κυλίσει ἐπάνω στὸ τοίχωμα τῆς ἐκβολῆς καὶ ἡ κλίση τοῦ δαπέδου μαρτυροῦν ὅτι ὁ διαποτισμὸς συνεχίσθηκε, τὰ χρώματα κατολίσθησαν καὶ ἡ ἀνωδομὴ ἔγειρε νότια σχηματίζοντας τὸ παχὺ στρώμα διαλυμένων πλίνθων. Κατὰ τὴν πτώση τῆς ἴσως νὰ συμπαρέσυρε καὶ τοὺς ἄλλους τοίχους τοῦ κτίσματος.

Ἡ ἀνώμαλη ἐπιφάνεια τῆς κορυφῆς τοῦ *8-B* καὶ οἱ διάφορες σκόρπιες ἢ σωρευμένες πέτρες, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τῶν πλίνθων, ἀφήνουν νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι μετὰ τὴν κατάρρευση οἱ περισσότερες πέτρες τῆς ἄνω στρώσεως ἀφαιρέθηκαν, ἴσως δὲ γιὰ τὸν ἴδιο ἄγνωστο λόγο οἱ πέτρες τῶν γειτονικῶν τοῦ τοίχων νὰ ἐξαφανίσθηκαν. Πάντως μέσα στὸν περιορισμένο χῶρο τῆς ἀνασκαφῆς ὁ τοίχος *8-B* παρουσιάζεται τελείως μεμονωμένος, κτισμένος κατὰ μῆκος ἐξωτερικοῦ σκυρόστρωτου δαπέδου, ἀρκετὰ χρησιμοπονημένου καὶ μὲ ἓνα πάσσαλο πλάι στὴ νότια ὄψη του, σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ ἀνατολικοῦ τέρματος.

ΤΟΜΕΙΣ III B ΚΑΙ III A

Ὁλόκληρος ὁ χῶρος ποὺ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τοὺς τομεῖς *III B* καὶ *III A* παραμένει ὑπαίθριος. Τὸ ἐπίπεδο στὴ θέση αὐτὴ συνεχίζει νὰ ἀνυψώνεται μὲ χρώματα φορητά, κατὰ τόπους κόκκινα ὡς μαυριδερά, σχηματίζοντας τρία ἢ τέσσερα ἐπάλληλα στρώματα συνολικοῦ πάχους 0.30 περίπου, ποὺ παρουσιάζουν ἐπιφάνεια ἀνώμαλη μὲ πολὺ χαμηλά, ἀλλὰ σαφὴ ἐξάρματα (εἰκ. 106). Τὸ παλαιὸ αὐλάκι *7-A* ἐξαφανίζεται τελείως ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ΒΔ τμήμα, μήκους 3.00 μ. περίπου, ποὺ διαγράφεται στὰ ἐπόμενα στρώματα ὡς στενὸ καὶ μακρὸ βύθισμα γεμισμένο μὲ μαλακὰ σκουῖρα χρώματα.

ΤΟΜΕΑΣ II

Κτίσμα 8 II

Μέσα στὸν τομέα *II* τὸ δάπεδο *8* σχηματίζει ἐλαφρὰ καὶ ὁμαλὴ κλίση ἀπὸ βάθους 1.03 στὰ δυτικά, μέχρι 1.20 σὲ ἀπόσταση 4.30 μ. ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς παρειᾶς τοῦ οἰκοπέδου.

Στὸ δυτικότερο τμήμα ὑπάρχουν δύο τοῖχοι, ποὺ συνδέονται μεταξύ τους θεωρητικῶς μόνο κατ' ὀρθὴ γωνία, γιὰτὶ ὁ ἓνας *8-Γ* εἶναι καμπυλόγραμμος καὶ ὁ ἄλλος *8-E* εὐθύγραμμος (εἰκ. 107). Ὁ πρῶτος σώζεται σὲ μῆκος 3.60 μ. καὶ ὁ δεύτερος σὲ 1.60, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο συνεχίζουν νοτιότερα, κάτω ἀπὸ τὴν ἄσκαφη παρειὰ τοῦ οἰκοπέδου. Ὁ καμπυλόγραμμος ἀρχίζει βόρεια καὶ φέρεται ἐνιαῖος πρὸς τὰ ΝΔ, κατὰ τὴν περιγραφὴ ὅμως, γιὰ λόγους καθαρὰ πρακτικούς, διακρίνεται σὲ δύο τμήματα, ἐκατέρωθεν τοῦ σημείου συνδέσεως μὲ τὸν ἐγκάρσιο *8-E* καὶ ἀποκαλεῖται *8-Γ* τὸ βόρειο τμήμα του καὶ *8-Δ* τὸ νότιο.

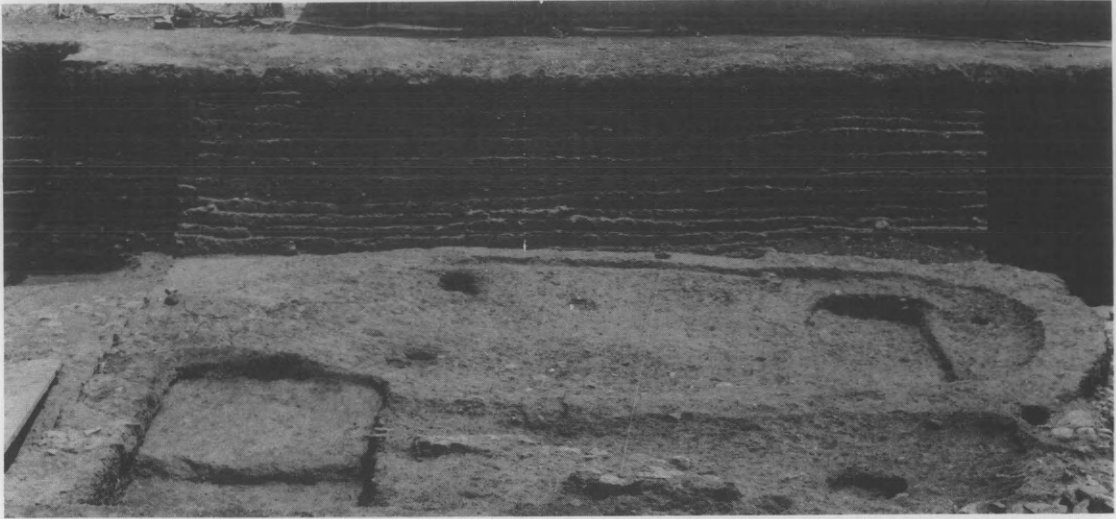

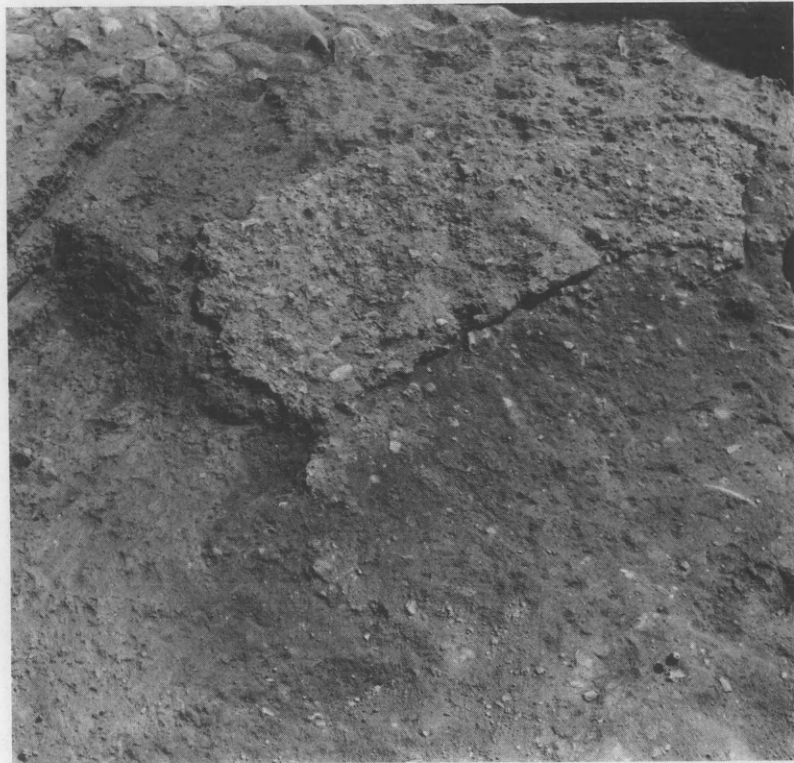
107 Τοίχοι 8-Γ, 8-Δ και 8-Ε, από Α. Στη μέση φαίνεται η κορυφή του τοίχου 8-Δ.

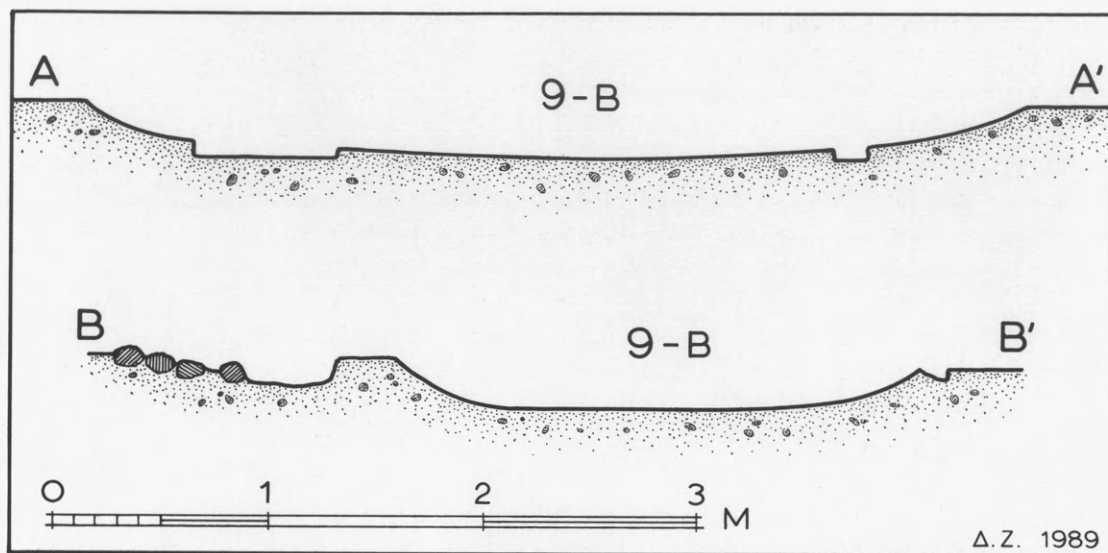
108 Θεμέλιο και κρηπίδα τοίχου 8-Ε, από Α.

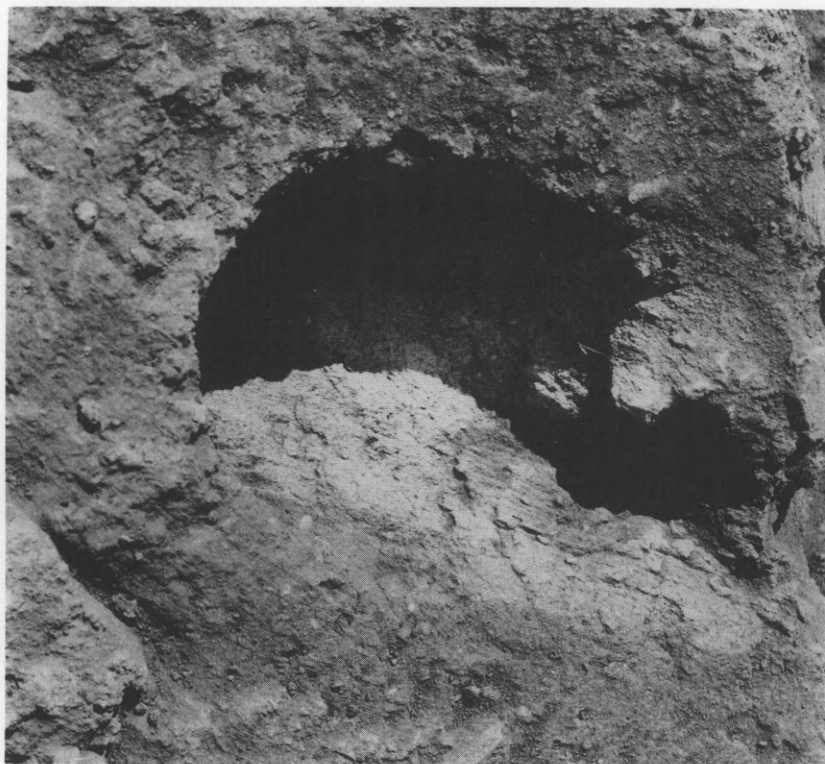
120 Δάπεδο καλύβας 9-B και τάφος δοκιμής Γ, από Δ.

121 Έπίστρωση κονιάματος στην είσοδο της καλύβας 9-B και ψιλό χαλίκι στο δάπεδο.

124 Τομές δαπέδου καλύβας 9-B.

125 Όπη πασσάλου I καλύβας 9-B με επάλειψη λάσπης, από Ν.

126 Βόρειο τμήμα δαπέδου καλύβας 9-B με όπες πασσάλων 1-5, από Δ. Ἀριστερά τμήμα τάφρου δοκιμῆς Γ με ἵχνος πιθανῆς θέσεως 12 στὴ ΝΔ γωνία.

Στὴ θέση τῆς εἰσόδου¹⁷⁶ ἡ παρειὰ σχηματίζει μικρότερη κλίση καὶ ἐπιστρώνεται με σκληρὸ κονίαμα¹⁷⁷, ποὺ ἀποκτᾷ μορφή μόνιμου κατωφλίου. Βαθμιαῖα, τὸ κονίαμα καλύφθηκε καὶ ἐξαφανίσθηκε τελείως κάτω ἀπὸ λάσπες, ποὺ μεταφέρθηκαν με τὰ πατήματα τῶν διερχομένων μέχρι τοῦ κεντρικοῦ τμήματος τοῦ πυθμένα¹⁷⁸.

Τὸ μικρὸ τετράπλευρο βύθισμα στὸ νότιο ἄκρο τοῦ δαπέδου, με τὴ χαρακτηριστικὴ ἐπίχωση, ἀποτελοῦσε προφανῶς τὴ θέση μόνιμης ἐστίας, μέσα σὲ ἓνα χώρο τοῦ ὁποίου τὰ πλευρικὰ τοιχώματα, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὶς ὁπές πασσάλων καὶ τὴν ἀπουσία ὁποιουδήποτε ἱχνους κτιστοῦ θεμελίου, εἶχαν κατασκευασθεῖ ἀπὸ φθαρτὰ ὕλικά¹⁷⁹. Ἔτσι, ἡ θέση τῆς πυρᾶς γειτνιάζει ἄμεσα με τὰ τοιχώματα. Τὰ πλεκτὰ κλαδιὰ ἢ ξύλα θὰ κινδύνευαν συνεχῶς νὰ πυρποληθοῦν ἀπὸ τὶς φλόγες ἢ σπίθες, ἂν δὲν ὑποθέσουμε ὅτι ἐσωτερικὰ τουλάχιστον ἔφεραν ἐπίχρισμα λάσπης¹⁸⁰.

176. Πρβ. φάση 4, καλύβα 4-A, θέση εἰσόδου ἐκτὸς κεντρικοῦ ἄξονος καὶ σημ. 50.

177. Ὅμοιο με τοῖχου 8-Γ στὴ θέση 2. Ἡ κατὰ μήκος τομὴ Α-Α', εἰκ. 124 ἔχει μετρηθεῖ μέχρι τοῦ ὁρίου τῆς λάσπης.

178. Πρβ. δάπεδο ἐσωτερικὰ τῆς εἰσόδου κτίσματος 5 II καὶ περιοχὴ εἰσόδου κτίσματος 6 IV.

179. Πρβ. πυρὰ ἀναμμένη ἐπιφανειακὰ στὸ δάπεδο τῆς καλύβας 4-A. Μέσα στὰ ὀρύγματα τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς ποὺ ἐρμηνεύονται ὡς δάπεδα, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954, 115, δὲν ἀναφέρονται σημεῖα πυρᾶς.

180. Στὴν περίπτωση αὐτῇ, ὅπως παρατηρεῖ καὶ ὁ Sinos, 1971, 8, ἡ πλήρης ἀπουσία τεμαχίων λάσπης δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀποδεικνύει τὴν ἔλλειψη ἐπαλείψεως, μπορεῖ ὅμως νὰ ὑποδηλώνει ὅτι ἡ καλύβα δὲν κήκε, ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1973, 214-216. Ἀνάλογη ὑπόθεση γιὰ τὴν ἀπουσία μαρτυρίας, τοῦ ἰδίου, 1979, 132.

ή ευστάθεια μεγαλύτερη, αν ή κορυφαία δοκός στηριζόταν στην κορυφή των πασσάλων 2 ή 3 και σε κάποιον άλλον, τοποθετημένον έξωτερικά του δαπέδου, αλλά αρκετά κοντά στην προέκταση του μεγάλου άξονα της έλλείψεως. Καί όμως, παρά την ιδιαίτερα προσεκτική εξέταση και ανίχνευση της αδιατάρακτης επιφάνειας του δαπέδου σε όλο το χώρο μεταξύ των όπων 2 και 11, παρόμοιο σημείο δεν διακρίθηκε πουθενά.

Ός τελευταία λύση λοιπόν απομένει ή αρχική ύπαρξη ένός πασσάλου στο χώρο της δοκιμαστικής τάφρου Γ, με τὸ διακριτικό 12, είτε μέσα στο δάπεδο σε θέση αντίστοιχη περίπου με τὸν 1 στη θέση του άμυδροῦ ἴχνους ή έξω ακριβῶς από τὸ χεῖλος, σε απόσταση ανάλογη με τὴν από 1 ὡς 2. Με τὴ συμπλήρωση αὐτὴ παρουσιάζεται ένας τετράπλευρος ὀριζόντιος σκελετός, πὸν φέρεται από τοὺς πασσάλους 1, 11, 9, 12 καί κείται ἐπάνω από τὸ μεγαλύτερο τμήμα τοῦ ἐπιπέδου, ἐκτός από τὴν περιοχὴ τῆς εἰσόδου.

Από αὐτὰ τὰ τέσσερα στηρίγματα μόνο τὸ 1 ή ἴσως καί τὸ 12, βρίσκονται μέσα στο δάπεδο, ἐνῶ τὰ 9 καί 11 εἶναι έξω από τὸ περίγραμμα, ὅπως θὰ ἀπαιτοῦσε ή στοιχειώδης προστασία τους από τίς φλόγες τῆς πυρᾶς πὸν ἄναβε μέσα στήν εὐρύχωρη ἐστία. Στὸν ὀριζόντιο σκελετὸ κατέληγαν οἱ κορυφές των πλεκτῶν πλευρικῶν τοιχωμάτων πὸν παρακολουθοῦσαν στή βάση τους τὸ περίγραμμα τοῦ δαπέδου. Καί αὐτὸ μὲν γιὰ τὴν ἀνατολική πλευρά με τὸ στενὸ χάραγμα εἶναι προφανές. Ἀνάλογη ἐπίσης στήριξη μπορεῖ νὰ ὑποτεθεῖ γιὰ τὴν ἄλλη μακρὰ πλευρά, τὴ δυτική, με τὰ κλαδιά νὰ πατοῦν ἐπάνω στο ἐπίπεδο χεῖλος.

Γιὰ νὰ ἀκουμπήσουν ὅμως οἱ κορυφές τοῦ νότιου περιβλήματος ἐπάνω στο σκελετὸ καί μάλιστα με μικρὴ κλίση πρὸς τὰ μέσα¹⁸⁹, ἔπρεπε τὸ ἀντίστοιχο νότιο τμήμα του νὰ εἰσέχει λίγο τοῦ περιγράμματος τοῦ δαπέδου. Τὸ σχῆμα αὐτὸ εἶναι ἀπλὸ νὰ κατασκευασθεῖ με δύο τρόπους. Τὰ ἄκρα των δοκῶν, πὸν ἄρχιζαν από τοὺς πασσάλους 1 καί 12, δυνατόν νὰ μὴ κατέληγαν νότια στίς κορυφές των 11 καί 9 ἀλλὰ ἐπάνω στήν ἐγκάρσια δοκὸ πὸν συνέδεε αὐτούς. Τὰ συγκεκριμένα σημεία ἐνώσεως θὰ ἀντιστοιχοῦσαν στο δάπεδο με τὴν καμπύλη τοῦ περιγράμματος ή θὰ εἰσεῖχαν αὐτοῦ γιὰ νὰ σχηματίζεται ή σχετικὴ κλίση των πλευρικῶν τοιχωμάτων πρὸς τὰ μέσα.

Ἡ στήριξη των ἄκρων τοῦ ὀριζόντιου πλαισίου σε ἐγκάρσια δοκὸ δὲν ἐφαρμόζεται συνήθως στίς πλεκτὲς καλύβες. Ἡ μέθοδος ὅμως αὐτὴ εἶναι δόκιμη καί προτείνεται ὡς λύση γιὰ οἰκία τῆς πρωτογεωμετρικῆς Σμύρνης, στήν ὁποία μάλιστα ἔχει διατηρηθεῖ ένας μόνο πάσσαλος ἐσωτερικά καί τὰ λοιπὰ στηρίγματα συμπληρώνονται ὑποθετικά¹⁹⁰. Συνηθέστερα, ή κατασκευή ἀκουμπᾶ ἐπάνω σε κατακόρυφα στηρίγματα κατὰ τὴν περίμετρο καί κατὰ μήκος τοῦ μεγάλου ἄξονα ἐσωτερικά, ὅταν δὲν ὑπάρχει κοντὰ ἐστία¹⁹¹.

Ἀπλούστερη λύση παραμένει ή σύνδεση των ὀριζόντιων δοκῶν με τίς κορυφές των τεσσάρων ἀκραίων πασσάλων, ἄκόμα καί στο νότο. Στο σημείο αὐτὸ γιὰ τὴν προσαρμογὴ τοῦ καμπύλου τοιχώματος στὸν ὀριζόντιο τετράπλευρο σκελετὸ προστίθεται στίς γωνίες από μία μικρὴ δοκός, ή ὁποία αὐξάνει καί τὴν ἀκαμψία τῆς κατασκευῆς (εἰκ. 128). Με τὸ σχῆμα αὐτὸ τὰ δευτερεύοντα στηρίγματα των θέσεων 5 καί 4 βρίσκονται ἐκτός τῆς εὐθείας των δοκῶν καί χρησίμευαν προφανῶς ὡς λοξὰ τοποθετημένα συμπληρωματικά ὑποστυλώματα.

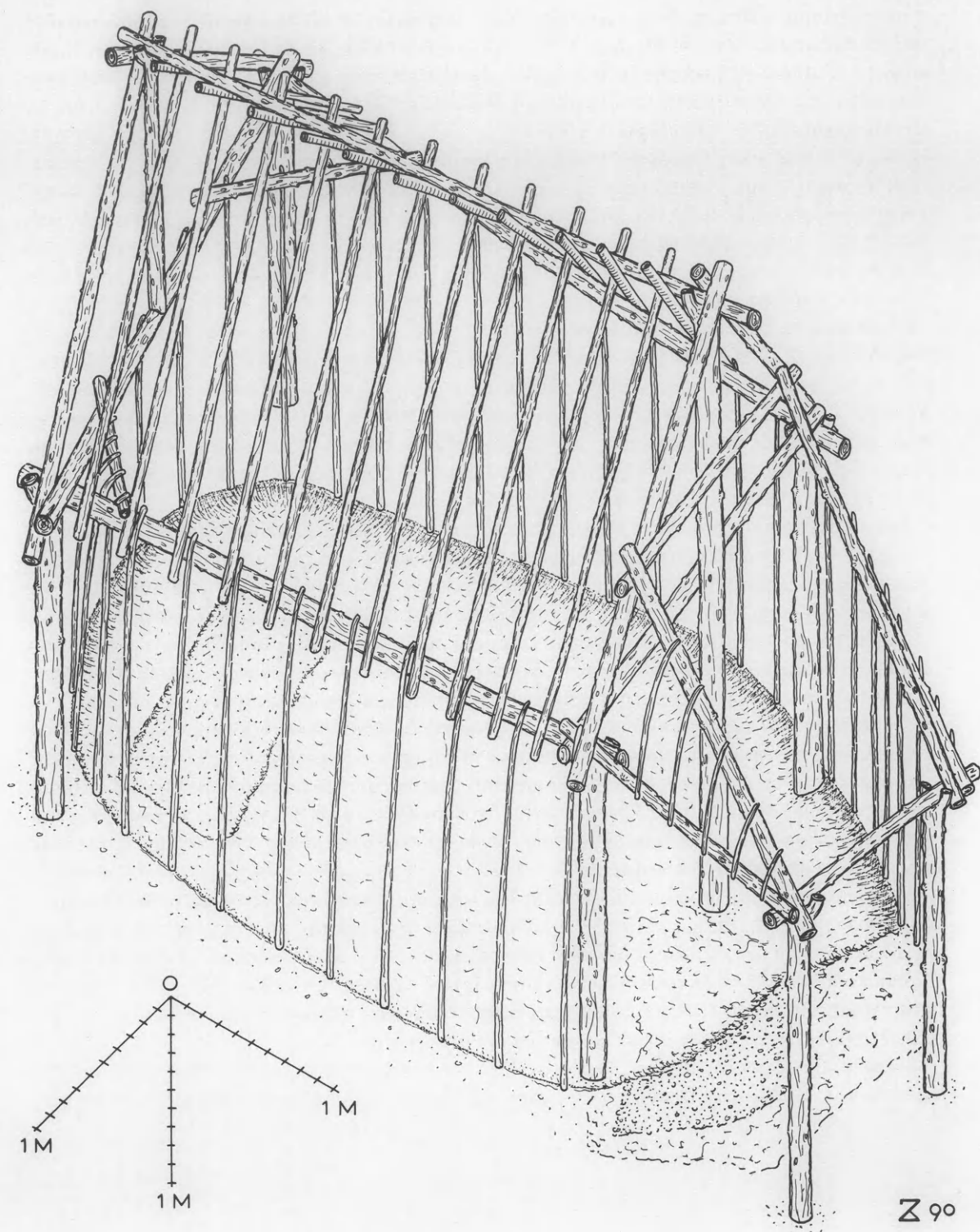
Μετὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ὀριζόντιου σκελετοῦ, ή στέγη κατασκευάζεται ὅπως περίπου στήν καλύβα 4-Α. Ἐπάνω στίς δοκοὺς των μακρῶν πλευρῶν θὰ ἀκουμποῦσαν κατὰ τὸ ἓνα ἄκρο τους

189. Ὅπως καί στίς σημερινὲς κατασκευὲς των Σαρακατσάνων, ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ, 1957, εἰκ. 126.

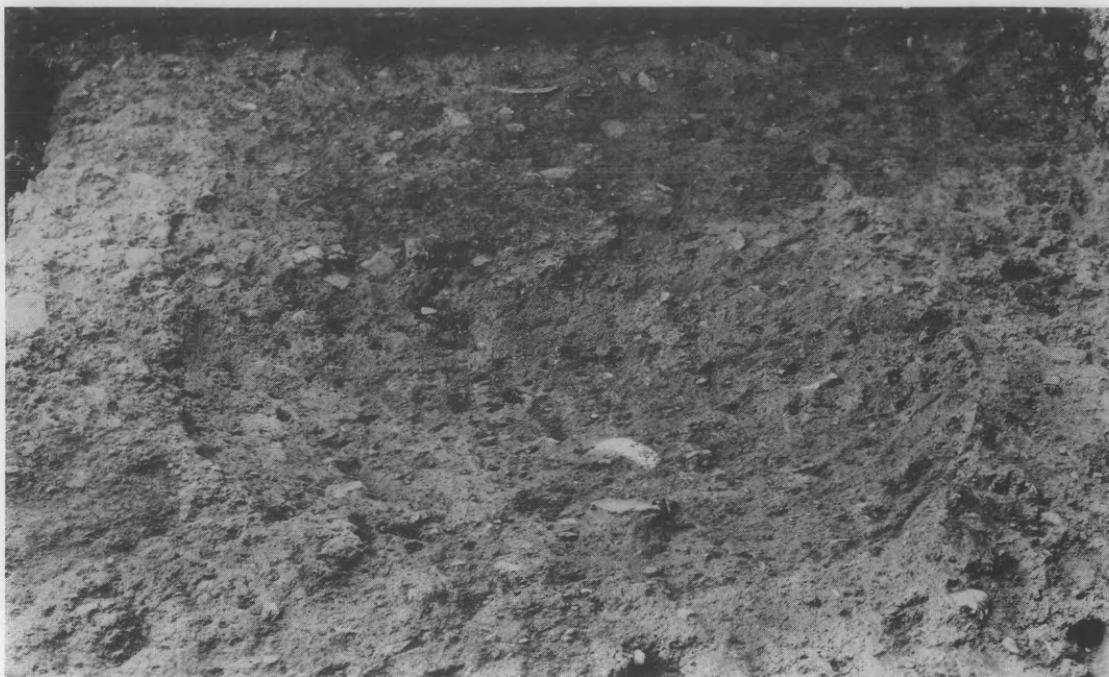
190. AKURGAL, 1983, 17, εἰκ. 8 καί 18b. Πρβ. DRERUP, 1969, 44-45, εἰκ. 40.

191. Βλ. π.χ. κατόψεις δαπέδων, CHILDE, 1949, 77-86, GIMBUTAS κ.ά., 1989, 36 κέ. καί περιγραφὴ HOLLAND, 1920, 334-336. Ἡ ἐστία στίς καλύβες των Σαρακατσάνων, ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ 228 κέ., εἰκ. 126 κλπ. εἶναι κτιστὴ με ὄρθιο μέτωπο πρὸς τὸν πάσσαλο καί ή λειτουργία της διαφέρει αἰσθητὰ από τὸ εὐρὺ ὄρυγμα τῆς 9-Β. Βλ. καί παρατήρηση γιὰ σχέση πασσάλου καί ἐστίας, ἔ.ά. 201.

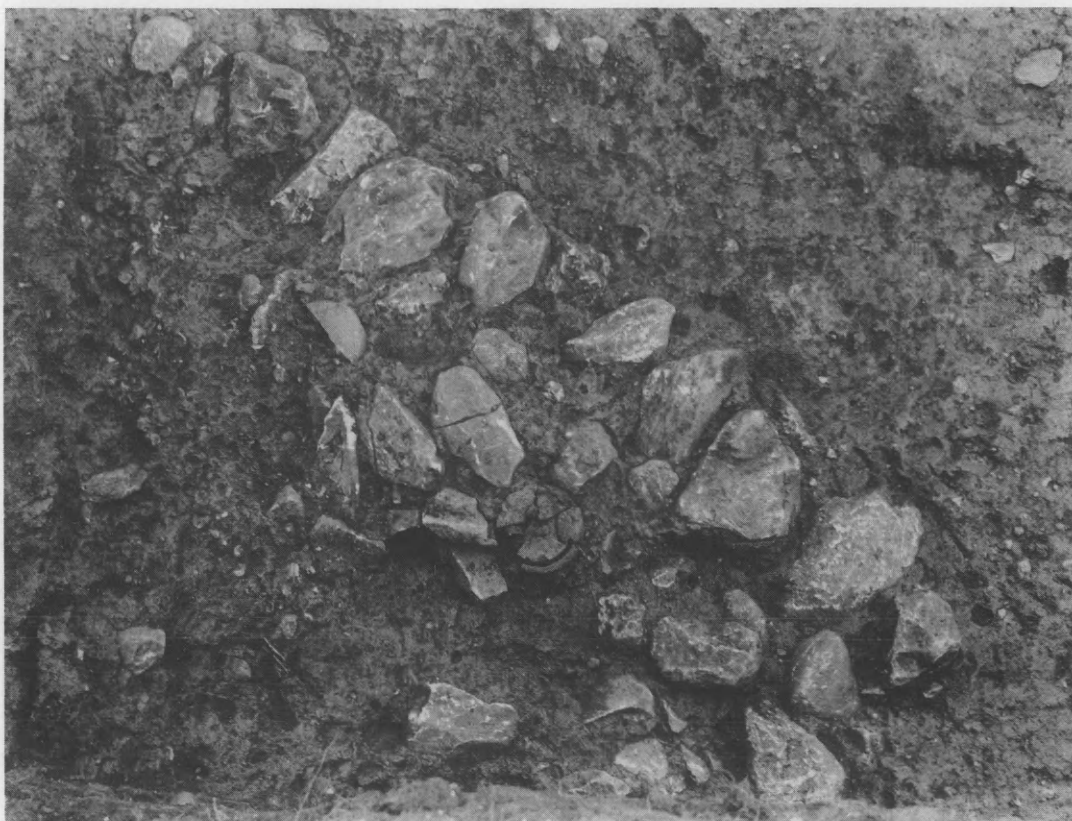

128 Αναπαράσταση σκελετού καλύβας 9-B.

130 Λάκκος έστίας 10-A, από Α.

131 Τοίχος 10-B, από Ν, με βάση άγγείου μέσα στο πάχος του.

Ὁ σωζόμενος τοῖχος 10-B εἶναι τόσο καταστραμμένος, ὥστε ἡ θέση του μέσα στοῦ ἀρχικοῦ κτίσματος νὰ φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκαθόριστη. Ἡ κυρτὴ ὄψη, ὅπως γνωρίζουμε ἀπὸ παλαιότερη φάση (τοῖχοι 5-Z καὶ 5-Θ, 5-H), δὲν δηλώνει ὅπωςδήποτε τὴν ἐξωτερικὴ πλευρά, οὔτε καὶ τὸ δάπεδο δίπλα του διατηρεῖ χαρακτηριστικὰ ἔχνη ἐπιστρώσεως ἐσωτερικοῦ ἢ ἐξωτερικοῦ χώρου. Τὸ ψιλὸ χαλίκι πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ μεταγενέστερη κατάσταση, διότι ἐπεκτείνεται μέσα στοῦ πάχους τοῦ τοίχου καὶ ἔχει καλύψει ὅπῃ πασσάλου ἐνσωματωμένου στὴν ἀρχικὴ τοιχοποιία.

Οὐσιαστικότερα στοιχεῖα παρέχει τὸ θεμέλιο ποὺ διατηρεῖται τμηματικά. Ἡ ἀνατολικὴ προέκταση, μὲ τέρμα σαφὲς καὶ χαρακτηριστικὰ μεγαλύτερο πλάτος, καθορίζει ἀπόλυτα τὴν ἀρχὴ τοῦ τοίχου. Ἐξ ἄλλου, ἂν τὸ μικρὸ τμήμα 10-Γ στὰ δυτικὰ συνδεθεῖ μὲ τὸν 10-B, τότε ἡ χάραξη τοῦ τοίχου διαγράφει ἔντονη καμπύλη, μὲ ἐξωτερικὴ ὄψη τὴ βόρεια, ποὺ εἶναι ἄλλωστε καὶ ἐπιμελέστερα διαμορφωμένη.

Ἀπὸ τὴ συμπλήρωση αὐτὴ προκύπτει μία νέα μορφή κτίσματος μὲ καμπυλόγραμμο σχῆμα καὶ ἄνοιγμα στὰ ἀνατολικά¹⁹⁹. Παρὰ τὴν καμπυλότητα τῆς χαράξεως, στὴν οἰκοδόμηση τοῦ τοίχου φαίνεται νὰ διατηρεῖται τὸ σύστημα ἐνισχύσεως μὲ ἐνσωματωμένους πασσάλους.

Τὸ θεμέλιο ὅμως γίνεται τώρα αἰσθητὰ πλατύτερο τῆς κρηπίδας²⁰⁰ καὶ σχηματίζει παχὺ σύμπαγες σῶμα κτισμένο ἀπὸ μικρότερες πέτρες καὶ πολλὴ λάσπη στὰ κενά²⁰¹. Τὸ μεγαλύτερο πλάτος διαπιστώνεται μόνον στὸ ἀνατολικὸ τμήμα 10-B, ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς ἐνίσχυση τοῦ ἐλεύθερου τμήματος. Ἀντίθετα, τὸ ἄλλο τμήμα τοῦ θεμελίου 10-Γ, ποὺ φαίνεται νὰ ἀνήκει σὲ κάποιο σημεῖο τῆς περιφέρειας ἔχει πλάτος 0.40, ὅσο καὶ ἡ ὁρατὴ κρηπίδα 10-B.

ΦΑΣΗ 11 (Σχ. 11)

TOMEAS III

Καλύβα 11-A καὶ λάκκος 11-B

Μετὰ τὸ στρώμα τοῦ κτίσματος 10-B ὁ χώρος καλύπτεται μὲ ἐπίχωση σχετικὰ καθαρὴ, πάχους 0.10-0.15 μ. βόρεια καὶ κάπως παχύτερη δυτικά. Τὰ χρώματα εἶχαν γενικὰ χρῶμα καστανὸ καὶ σύσταση ἀργιλώδη χωρὶς νὰ ξεχωρίζουν ἀνάμεσά τους, ὅπως σὲ χαμηλότερες φάσεις, περιοχὲς μὲ διαφορετικὴ σύνθεση ἢ μεμονωμένοι σωροί. Ἡ ἐπίχωση φαίνεται νὰ σχηματίσθηκε βαθμιαία, κατὰ καιροὺς ἴσως μὲ χρώματα παρασυρμένα ἀπὸ τὶς βροχές, ἐνῶ ἡ ζωὴ θὰ συνεχιζόταν περισσότερο ἔντονη γύρω καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν χώρον τῆς ἀνασκαφῆς.

Σὲ βάθος 0.60-0.78 τὸ ἐπίπεδο τῆς νέας φάσεως σχηματίζει ἐλαφρὰ κλίση ἀπὸ Δ-Α, μὲ σαφὴ

199. Καμπυλόγραμμα κτίσματα εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴν Προκεραμεικὴ στὴν Κύπρο, ΔΙΚΑΙΟΣ, 1953, 14 κέ., ΔΙΚΑΙΟΣ - STEWART, 1962, 5 κέ. LE BRUN, 1984, 33-46. Στὴ νεολιθικὴ Ἑλλάδα ἀπαντοῦν σπάνια καὶ ἀνήκουν ἰδιαίτερα σὲ βοηθητικὰ κατασκευές. Βλ. EVANS-RENFREW, 1968, 17-18, εἰκ. 7, πίν. VII. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1979, 128 καὶ ἀνωτ. τοῖχος 5-B. Ὁ καμπύλος, ΕΦΣΤΡΑΤΙΟΥ, 1985, 14 ἴσως ἀνήκει σὲ ἀνάλημμα. Στὸ Γυαλί βοηθητικοὶ χώροι καὶ περίβολος αὐλῆς, ΣΑΜΨΩΝ, 1988, 45 κέ. Πρβ. καὶ PYRGAKI, 1987, 281. Βιβλιογραφία νεώτερων ἀψιδωτῶν κτηρίων, ΣΑΜΨΩΝ, ἑ.ἀ., TREUIL, 1983, 313-316, SINOS, 1971, 21.

200. Πρβ. κατασκευὴ ΠΕ τοίχων στὶς Ζυγουριές, BLEGEN, 1928, 4.

201. Πρβ. οἰκοδόμηση θεμελίων στὸ Κουφόβουνο μέσα σὲ τάφρον ποὺ γεμίζεται μὲ χαλίκια καὶ ἄργιλο σὲ μεγάλο βάθος καὶ πλάτος, RENARD, 1989, 32.

ἴχνη χρήσεως μόνο μέσα στους τομείς *II* καὶ *III*, ἐνῶ ὁ χώρος τοῦ *IV* ἔξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἀκάλυπτος καὶ ἐλεύθερος.

Στὸ κεντρικὸ τμήμα τοῦ τομέα *III* διαγράφεται ἀβαθέστατο λάξευμα *II-A* μέγ. μήκους ἀπὸ *A-Δ* 3.30, ποὺ ὀρίζεται ἀνατολικά καὶ δυτικά ἀπὸ δύο χαμηλὰ κατακόρυφα μέτωπα (εἰκ. 133). Τὸ δυτικὸ διαγράφει τεθλασμένη γραμμὴ μήκους 1.90, ἔχει ὕψος 0.08 καὶ χαμηλώνει ὁμαλὰ πρὸς τὸ νότιο τέρμα μέχρι πλήρους ἐξαφανίσεως. Βόρεια, καὶ μέχρι τῆς δοκιμαστικῆς τάφρου *Γ*, τὰ ἴχνη του μόλις διακρίνονται μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιχώσεως καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ δαπέδου, ποὺ εἶναι καλυμμένο μὲ σκῦρα καὶ λάσπες. Τὸ ἀνατολικὸ μέτωπο, ἐλαφρῶς καμπύλο, μὲ σταθερὸ περίπου ὕψος 0.09 σώζεται σὲ μήκος 2.00 μ. περίπου καὶ ἀπολήγει βόρεια σὲ λίγες πέτρες τοποθετημένες κυκλικά, ἀφήνοντας στὸ κέντρο κενὸ σχήματος *Π*, διαστάσεων 0.16 × 0.18, θέση *1* (εἰκ. 133-134). Ἡ τυχὸν συνέχεια τοῦ μετώπου ἔχει διακοπῇ ἀπὸ τὴ δοκιμαστικὴ τάφρο *Γ*. Ἄλλη μία ομάδα ἀπὸ πέτρες, θέση *2*, τοποθετημένες σὲ ἀπόσταση 0.60-1.50 ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ μετώπου, πλαισιώνουν στενὴ λωρίδα μέγ. πλάτους 0.20, ἀνοικτὴ στὰ ἄκρα (εἰκ. 133).

Τὸ δάπεδο τοῦ λαξεύματος, ἀπόλυτα ὀριζόντιο σὲ βάθος 0.86 ἀπὸ 0.00 φέρει περὶ τὸ μέσον τοῦ νότιου τμήματος ἐπ᾿ἀλλήλα λεπτότατα στρώματα ἀπὸ κολλημένες λάσπες, ποὺ σχηματίζουν ἐπίμηκες χαμηλὸ ἔξαρμα μὲ κλίση ἀπὸ *N-B*. Τὸ ὑπόλοιπο τμήμα καλύπτεται ἀπὸ χώματα μαλακά, σκοῦρα καστανὰ ἕως καστανόφαια.

Δίπλα ἀκριβῶς στὸ ἀνατολικὸ μέτωπο ὑπάρχει μεγάλο ἐπίμηκες ὄρυγμα *II-B*, μέγ. διαστάσεων 3.20 × 1.95 (εἰκ. 135-136). Τὸ περίγραμμα τοῦ στομίου εἶναι καμπυλόγραμμο ἕως ἀκανόνιστα ἐλλειπτικόν, ἀλλὰ στὸ τμήμα ποὺ συνορεύει μὲ τὸ ἀνατολικὸ μέτωπο τοῦ χαμηλωμένου δαπέδου μετατίθεται παράλληλα πρὸς τὴ χάραξη τοῦ μετώπου καὶ σχηματίζει ἔσοχή, κυρτὴ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὄρυγματος. Οἱ παρειᾶς εἶναι λίγο ἢ περισσότερο ἐπικλινεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τμήμα τῆς ἔσοχης, ὅπου πέφτουν πρακτικὰ κατακόρυφες. Ὁ πυθμὲνας εἶναι ἐπίσης ἐξαιρετικὰ ἀνώμαλος καὶ μὲ ἔντονη πτώση χωρίζεται κατὰ τὸ μήκος του σὲ δύο τμήματα. Ἀνατολικά ἀρχίζει ἀπὸ 0.92 καὶ φθάνει μέχρι 1.01 ἀπὸ 0.00 στὸ κέντρο, ἐνῶ στὸ δυτικὸν τμήμα ἡ κλίση εἶναι ἐντονότερη καὶ μὲ φορὰ ἀπὸ *B-N* χαμηλώνει σὲ βάθος 1.26 (εἰκ. 137).

Τὸ γέμισμα τοῦ ὄρυγματος διαφέρει ἀπὸ τὴν ἐπίχωση τοῦ ἐξωτερικοῦ χώρου καὶ τοῦ γειτονικοῦ ἀβαθοῦς λαξεύματος. Ἐπάνω στὸν πυθμένα καὶ κυρίως στὸ βαθύτερο τμήμα εἶχε ἐπικαθῆσει λεπτὸ στρώμα ἄμμου, ἢ κυρίως ὅμως ἐπίχωση περιελάμβανε πολλὰ ὅστὰ ζῶων, λεπίδες καὶ ἀπολεπίσματα ὀνιανοῦ, καθὼς καὶ ὄστρακα. Ὑψηλότερα ὑπῆρχαν σκῦρα καὶ πέτρες, ποὺ διατηροῦσαν ἀκόμα ἐπάνω τους κολλημένες λάσπες.

Ἀπὸ τὴν ἐκτίμηση τῶν σωζόμενων στοιχείων συνάγεται κατ' ἀρχὴν ὅτι τὸ ὀριζόντιο χαμηλωμένο δάπεδο *II-A* ἢ ἀβαθὲς λάξευμα, περικλείεται ἀπὸ καμπύλες πλευρές, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ τεθλασμένη γραμμὴ τοῦ δυτικοῦ μετώπου ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ μία καμπύλη μὲ μικρὴ γωνιώδη προεξοχή. Οἱ γνωστὲς διαστάσεις του ὀρίζουν ὥρο ἄρκετὰ εὐρύν, ποὺ ἂν προεκτεινόταν ἐπάνω ἀπὸ τὴ δοκιμαστικὴ τάφρο, πράγμα πολὺ πιθανὸν ἂν ὄχι βέβαιον, μποροῦμε νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἀνῆκε σὲ κατοικίσσιμο ὥρο²⁰². Οἱ δύο ομάδες τῶν λίθων *1* καὶ *2* πλαισιώνουν ἢ περιβάλλουν τμήμα τοῦ δαπέδου, ὁμοίων περίπου διαστάσεων πρὸς τὶς ὁπές πασσάλων παλαιότερων φάσεων, ἐνῶ τὸ χαμηλὸ ἔξαρμα εἶναι προφανὲς ὅτι σχηματίσθηκε βαθμιαῖα μὲ λάσπες ποὺ μετέφεραν τὰ πατήματα τῶν διερχομένων ἀπὸ αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο σημεῖο²⁰³.

Τὰ κατάλοιπα καὶ οἱ ἐνδείξεις μαρτυροῦν ὅτι τὸ ἐλάχιστον χαμηλωμένο δάπεδο ἀνῆκε σὲ πλε-

202. Πρβ. διαστάσεις καλύβας *4-A*: 4.00 × 3.00 καὶ καλύβας *9-B*: 5.00 × 2.60 μ.

203. Ὁμοίος σχηματισμὸς στὴν εἴσοδο τοῦ κτιρίου *δ IV*, στὴν καλύβα *9-B*, ἐπὶ τῆς βαθμίδας τῆς καλύβας *4-A* καὶ ἐσωτερικὰ τῆς εἰσόδου τοῦ κτίσματος *5 II*.

133 Δάπεδο καλύβας 11-Α, από ΝΑ. Στο βάθος, τάφος δοκιμής Γ.

134 Ανατολικό τμήμα δαπέδου καλύβας 11-Α με θέση πασσάλου 1, από ΝΑ. Άνω δεξιά τμήμα λάκκου 11-Β.

135 Τομέας III, από Α. Ἐμπρὸς λάκκος II-B, στὸ κέντρο δάπεδο καλύβας II-A, δεξιὰ τάφος δοκιμῆς Γ.

136 Λάκος II-B, ἀπὸ Ν.

142 Λάσπες γεμίζουν κοιλότητες του δαπέδου στη φάση 12.

ρια. Οί πέτρες εξέχουν γενικά του δαπέδου, όπως ακριβώς και οί προγενέστερες, παρουσιάζοντας εξ ίσου ανώμαλη επιφάνεια.

Ανατολικότερα, μερικές ομάδες από πέτρες σχημάτιζαν πέντε σημεία γύρω από ισάριθμες όπες ή θέσεις (είκ. 143). Στην πρώτη θέση 12-Γ1 οί πέτρες περιέβαλλαν κενό τμήμα διαστάσεων 0.10×0.15 (είκ. 148). Δίπλα στο χείλος της δοκιμαστικής τάφρου Α διατηρήθηκε ήμικυκλική όπη 12-Γ2, βάθους 0.05 και διαστάσεων 0.17×0.13 με κατακόρυφα τοιχώματα. Ίσως μάλιστα από την ομάδα αυτή λίγες μικρές και μία μεγάλη πέτρα νά είναι κάπως μετατοπισμένες (είκ. 149).

Στό κέντρο της τρίτης ομάδας σχηματίζεται τριγωνικό περίπου βύθισμα 12-Γ3, βάθους 0.02 και διαστάσεων 0.14×0.18 (είκ. 150), ενώ ή όπη 12-Γ4, βάθους 0.05 είναι τετράγωνη, πλευράς 0.08-0.10, με κατακόρυφα τοιχώματα (είκ. 151). Από τις γύρω πέτρες ή μία είναι κυλισμένη κάπως μακρύτερα. Η πέμπτη ομάδα, στη ρίζα της νότιας παρειάς του οικοπέδου, περιβάλλει όριζόντιο τμήμα δαπέδου, θέση 12-Γ5 διαστάσεων 0.18×0.28 , και όλες οί πέτρες μοιάζουν λίγο μετακινημένες από του κέντρου πρὸς την περιφέρεια (είκ. 152).

Οί θέσεις 1, 3 και 4 βρίσκονται επάνω σέ μία νοητή καμπύλη γραμμή, κοίλη πρὸς ΝΑ, με κατεύθυνση από ΝΔ-ΒΑ. Η απόσταση από κέντρο σέ κέντρο μεταξύ της 1 και 3 είναι 2.40 και μεταξύ 3 και 4 είναι 2.00 μ. Στα ανατολικά της καμπύλης οί θέσεις 2 και 5 όρίζουν τὰ άκρα νοη-

143 Δάπεδο τομέα II στη φάση I2, από ΒΑ, με σημεία παραβιάσεων.

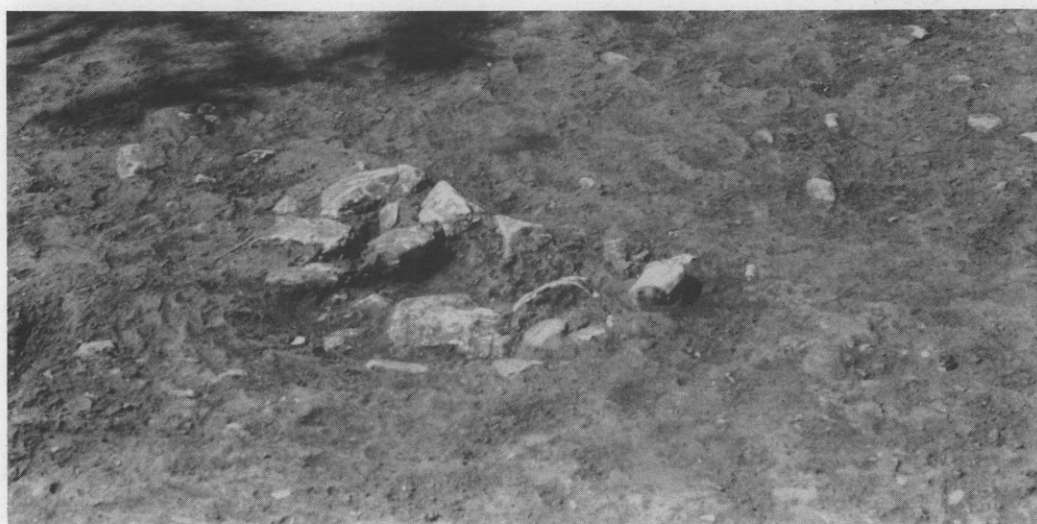

144 Στρώμα λίθων στο δάπεδο της καλύβας I2-A, από Α.

149 Πέτρες γύρω από την όπη 2 του σχηματισμού 12-Γ, από Δ.

150 Πέτρες γύρω από την όπη 3 του σχηματισμού 12-Γ, από ΒΑ.

στηριχθεῖ πάσσαλοι²¹⁶, καὶ μάλιστα κατακόρυφοι, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ μορφὴ τῶν τοιχωμάτων καὶ τὴν ὀριζόντια ἐπιφάνεια στὸ κέντρο τῶν λίθων, τότε οἱ πάσσαλοι τῶν θέσεων 1, 3 καὶ 4 ἀποτελοῦσαν τὰ βασικὰ στηρίγματα καμπύλου πλευρικοῦ τοιχώματος, μήκους 4.40 ἢ καὶ περισσότερο. Τὰ ἄλλα δύο στηρίγματα τῶν θέσεων 2 καὶ 5, ἂν ὑποθεθεῖ ὅτι ἀνῆκαν στὴν ἀπέναντι πλευρά, παρουσιάζουν εὐθύγραμμη χάραξη. Ἡ ἐνδιάμεση ἀπόσταση, τὸ πολὺ 1.50 μ. εἶναι ἀρκετὰ μικρὴ καὶ δὲν θὰ ἐπέτρεπε τὴν ἀνετη ἢ ἔστω μὲ ἱκανοποιητικὸ τρόπο μετακίνηση ἀτόμων μέσα στὸ συγκεκριμένο χῶρο.

Κατὰ συνέπεια πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὰ ἴχνη τῶν στηριγμάτων τῆς ἄλλης, καμπύλης πιθανῶς πλευρᾶς, παρέμειναν καλυμμένα κάτω ἀπὸ τὰ ἄσκαφα χῶματα τῆς νότιας παρειᾶς τοῦ οἰκοπέδου. Στὶς θέσεις 2 καὶ 5, ἴσως δὲ καὶ σὲ ἄλλη μία μέσα στὸ χῶρο τῆς δοκιμαστικῆς τάφρου Δ, εἶχαν τοποθετηθεῖ κατακόρυφα στηρίγματα, ποὺ συγκρατοῦσαν τὴν κορυφαία ὀριζόντια δοκὸ ἀμφικλινοῦς στέγης.

Οἱ γνωστὲς ἢ ὑποδηλούμενες διαστάσεις (ἐλάχ. μήκος 4.40 μ., μέγ. πλάτος περὶ τὰ 3.30 μ.) καὶ τὸ ἐλλειπτικὸ ὡς φαίνεται σχῆμα, συνθέτουν μία καλύβα ἐξ ἴσου μεγάλη μὲ τὴ γνωστὴ μορφὴ 9-B, ἐνῶ ὁ τρόπος κατασκευῆς θὰ ἦταν παρόμοιος μὲ τὴ λιγότερο γνωστὴ καὶ ἐλλιπῶς διατηρημένη 11-A. Ἡ κυριότερη καὶ ἴσως μοναδικὴ διαφορὰ εἶναι ἡ ἀξονικὴ σειρὰ ὑποστυλωμάτων τῆς στέγης ἀπὸ τουλάχιστον δύο (2 καὶ 5) πιθανῶς δὲ καὶ περισσότερους πασσάλους. Ἄρα ἡ στέγη δὲν ἦταν κωνικὴ ἀλλὰ δικλινὴς ἢ ἴσως μὲ τρία ὡς τέσσερα ἐπικλινῆ ἐπίπεδα, ὅπως σχηματίζεται στὰ πῆλινα ὁμοιώματα σπιτιῶν²¹⁷ ἢ ὅπως συμπληρώνεται στὸ πηλόκτιστο οἶκημα τῆς Ν. Νικομήδειας²¹⁸.

216. Συγκεντρωμένες πέτρες περὶ τὴ θέση πασσάλου ἀξονικῆς «κιονοστοιχίας» ἐπιμήκους κτίσματος στὸ Τρουλλὶ Κύπρου, DIKAIOS-STEWART, 1962, 64, εἰκ. 33, πίν. XX, 3.

217. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1973, 218 κέ.

218. Ἀναπαράσταση κατὰ Rodden, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, σχ. 14, TREUIL, 1983, εἰκ. 125, κ.ἀ.

τερες πληροφορίες δὲν παρέχονται στὴ σύντομη ἀνασκαφικὴ ἐκθεση. Ὅμως, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ προκύπτει ὅτι τὸ πάχος καὶ ἰδίως ἡ ἀνθεκτικότητα τῆς λευκῆς ἐπιστρώσεως εἶναι πολὺ μικρότερα τοῦ κονιάματος τῆς Νέας Μάκρης.

Δάπεδα λευκοῦ κονιάματος παρατηροῦνται ἐπίσης στὸ Ἀχίλλειο, ἤδη ἀπὸ τὴ φάση Ια καὶ ἐξῆς, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε τὰ τεχνικὰ χαρακτηριστικά²⁴⁷.

Τελικά, παρὰ τὶς πιθανὲς ὁμοιότητες μετὰ ὑλικά ἄλλων περιοχῶν, εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ λευκὸ κονίαμα τῆς Νέας Μάκρης ἀποτελεῖ τοπικὴ ἰδιοτυπία καὶ τεχνικὴ ἐπινόηση τῶν κατοίκων τοῦ οἰκισμοῦ.

ΞΥΛΟ

Τὸ ξύλο τοποθετεῖται συχνὰ στὶς κατασκευὲς τοῦ οἰκισμοῦ, ἀλλὰ ἡ χρῆση του διαπιστώνεται πάντοτε ἔμμεσα ἀπὸ τὰ κενὰ ποὺ σχημάτισε ἡ ἐξαφάνισή του. Σὲ ὅλα τὰ οἰκήματα, κτιστὰ ἢ πλεκτά, ἀκόμα καὶ σὲ ὀρισμένες ἀποθήκες, ἡ ὀροφὴ στηριζόταν μερικῶς ἢ ἐξ ὀλοκλήρου σὲ ξύλινους πασσάλους (εἰκ. 17, 34, 69, 96, 118). Ἡ διάμετρός τους, ὅπως συνάγεται μετὰ ἀρκετὴ ἀκρίβεια ἀπὸ τὶς διαστάσεις τῶν ὀπῶν στὸν πυθμὲνά τους, κυμαίνεται γενικὰ ἀπὸ 0.12-0.15, χωρὶς νὰ λείπουν οἱ ἐξαιρέσεις καὶ οἱ ἀκραῖες περιπτώσεις²⁴⁸.

Εὐθύγραμμο τμήμα μετὰ τὸ πάχος αὐτὸ ἀπαντᾷ εὐκόλα σὲ κορμούς ἢ χοντρά κλαδιὰ μέχρι μήκους 2.00-2.50 μ.²⁴⁹ Τὰ λεπτότερα τμήματα μποροῦσαν νὰ γίνουν δοκίδες ἢ καὶ καύσιμη ὕλη. Μία φορά, στὴν ὀπὴ Ι τῆς ἐλλειπτικῆς καλύβας 9-B, εἶχε τοποθετηθεῖ κορμὸς μετὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ρίζας τοῦ, ποὺ ἄφησε τὸ ἀποτύπωμά της στὸ περίβλημα λάσπης μέσα στὴν ὀπή. Ἡ χρῆση τοῦ ξύλου στὶς στέγες γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ σκελετοῦ καὶ τοῦ πλέγματος δὲν πιστοποιεῖται ἀπὸ εὐρήματα, ἀλλὰ συνάγεται μετὰ βέβαιους ὑπολογισμούς καὶ ὑποθέσεις ἀπὸ τὰ κατὰ τόπους σημεῖα καὶ τὸ γενικότερο τρόπο κατασκευῆς τῶν οἰκημάτων.

Νέα τεχνικὴ, καινοφανὴ στὸν αἰγαιακὸ χῶρο τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς, προδίδει ἡ ἐνσωμάτωση κάθετων ξύλινων πασσάλων στὴν πλίνθινη τοιχοποιία²⁵⁰ (εἰκ. 34, 36, 67, 110). Ἡ διατομὴ τῶν πασσάλων πρέπει νὰ ὑποτεθεῖ κυκλική, ὅπως βρίσκεται στὴ φύση, χωρὶς ὅποιαδήποτε ἐπιφανειακὴ ἀποκοπὴ τῶν καμπύλων τμημάτων, ποὺ θὰ προϋπέθετε βελτιωμένα τεχνικὰ μέσα (πρίονι, ξέστρο κλπ. μεταλλικὰ ἐργαλεῖα ἀντοχῆς), γιὰ ἐργασία οὐσιαστικὰ περιττή²⁵¹.

Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ δὲν προκύπτει μόνο ἀπὸ τὴν ἀπλὴ λογικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς θέσεις τῶν ἐνσωματωμένων πασσάλων. Παρατηρεῖται πράγματι ὅτι μερικὲς ὀπὲς ἢ κενὰ στὴν τοιχοποιία ἔχουν σχῆμα ὀρθογώνιο, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ ὅτι μαρτυρεῖ τὸ περίγραμμα τοῦ πασσάλου. Ὅμως ἡ μορφή τῶν θέσεων 5-A1 καὶ τῆς ἐγκοπῆς 5-H1 ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὸ εὐθύγραμμο οἰκοδομικὸ ὑλικό. Ἐπίσης ἀπὸ τὶς τρεῖς ὀρθογώνιες ὀπὲς, οἱ λιθοπερίβλητες 5-A4 καὶ 6-K1 γίνονται κυκλικὲς στὸν πυθμὲνά τους, ἐνῶ ἡ 7-Γ1 εἶναι σχηματισμένη μέσα σὲ χώματα (εἰκ. 37, 84, 88).

247. GIMBUTAS κ.ἄ., 1989, 35 κέ.

248. Βλ. περιγραφὲς καὶ διάμετρο ὀπῆς Ι στὸ δάπεδο 7-E καὶ 8 στὴν καλύβα 9-B. Ὅμοιες διαστάσεις στὴν Ἀργίσσα, ΜΙΛΟЈСІС κ.ἄ., 1962, 7 καὶ στὴν Πύρασο, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959, 38.

249. Διαστάσεις ξύλων καὶ διατομῶν αὐτῶν βλ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1955, 30-33, ἀλλὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ἡ δυνατότητα ὕλοτομήσεως καὶ κατεργασίας στὴ νεολιθικὴ ἐποχὴ.

250. Βλ. SHAW, 1971, 139 κέ. καὶ κατ. Κτιστὰ Οἰκοδομήματα.

251. Πρβ. TREUIL, 1983, 249 καὶ σημ. 6 καὶ 7. «Πραγματικὴ ξυλουργικὴ ἐπεξεργασία» ἔχουν ὑποστεί μερικοὶ κορμοὶ ἀπὸ τὸ σκελετὸ στέγης στὸν Πρόδρομο, ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1971, 174, εἰκ. 13. Στὶς ξυλοδεσιὲς τῆς Θήρας τὰ ξύλα διατηροῦν τὴ φυσικὴ τους μορφή, χωρὶς πελέκημα, ΠΑΛΥΒΟΥ, 1988, 61.

μάλιστα σὲ ἐπικάιρα σημεῖα, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ συνδέονται μεταξύ τους μὲ ἐγκάρσιες δοκίδες (εἰκ. 35, 67). Ὅλο αὐτὸ τὸ σύστημα σχηματίζει ἓνα πλέγμα μὲ διασταυρούμενα κατακόρυφα καὶ ὀριζόντια στοιχεῖα, ποὺ φέρονται κατὰ τὸ μῆκος καὶ κατὰ τὸ πλάτος τοῦ τοίχου (εἰκ. 43, 72).

Σύμφωνα μὲ αὐτά, οἱ ἐντοιχισμένοι πάσσαλοι ἀποτελοῦν τὰ κατακόρυφα στηρίγματα ξύλινου πλέγματος, ποὺ συγκρατοῦσε καὶ ἐνίσχυε τὴν πλινθοδομή, κατὰ τὸ γνωστὸ ἀπὸ μεταγενέστερους χρόνους σύστημα τῆς ξυλοδεσιᾶς, ἀλλὰ ἄγνωστο μέχρι σήμερα γιὰ τὴ νεολιθικὴ Ἑλλάδα²⁸⁰.

Ἡ ἐνίσχυση πλίνθινων τοίχων μὲ ἐξωτερικοὺς κατακόρυφους ξύλινους πασσάλους ἐμφανίζεται στὴν Ἀνατολὴ ἤδη κατὰ τὴν πρωτοκεραμεικὴ ἐποχὴ τοῦ Catal Hüyük²⁸¹ (7η καὶ 6η χιλιετία). Ὁρθογώνιοι στὴν ἀρχὴ ἢ κυκλικοὶ ἀργότερα τοποθετοῦνται ἐξωτερικὰ σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὴν ἐπιφάνεια τῆς τοιχοδομίας²⁸², ὅπως περίπου ὁ 6-A2 τοῦ τοίχου 6-A ἢ ὁ 5-A3 τοῦ 5-A.

Ἡ παλαιότερη ἐφαρμογὴ ξυλοδεσιᾶς ἐντοπίζεται στὸ χαλκολιθικὸ Can Hasan 2B, ποὺ συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς Μέσης Νεολιθικῆς στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα²⁸³. Γενικὰ ὅμως χρησιμοποιεῖται ἀργότερα, κατὰ τὴ χαλκὴ ἐποχὴ, τόσο στὴν Ἀνατολή, ὅταν οἱ τοῖχοι γίνονται λεπτότεροι²⁸⁴, ὅσο καὶ στὴν Κρήτη, στίς λίθινες οἰκοδομές²⁸⁵. Σύμφωνα μὲ αὐτά, τὸ σύστημα ξυλοδεσιᾶς μὲ κατακόρυφους πασσάλους ἐνσωματωμένους στὸ πάχος πλίνθινων τοίχων παρουσιάζεται στὸν οἰκισμὸ πολὺ πρὶν ἀπὸ ὅλες τὶς γνωστὲς περιπτώσεις τοῦ αἰγαιακοῦ χώρου καὶ συγχρόνως περίπου μὲ τὸ Can Hasan 2B.

Ἀπὸ τὴν παρακολούθηση τῶν σημείων στηρίξεως μέσα στοὺς τοίχους συνάγεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε ἐνιαῖος τρόπος ἐντοιχίσεως τῶν πασσάλων καὶ ὀργανώσεως τῆς ξυλοδεσιᾶς. Στὸν τοῖχο 5-A ὅλα τὰ σημεῖα βρίσκονται ἐπὶ μιᾶς εὐθείας κατὰ μῆκος τῆς νότιας ὀψεως²⁸⁶. Ἀπὸ τὸν 6-A γνωρίζουμε μόνο μία θέση στὸ μέσον τοῦ ὁρατοῦ μήκους του, στὴ δυτικὴ ὄψη, ἐνῶ οἱ 6-A2, 6-A3, 6-A5 βρίσκονται σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ τέρμα του, ἀλλὰ ἔξω ἀπὸ τὴν τοιχοποιία. Ἀπὸ τὴ θέση αὕτὴ ἐνισχύουν τὸ ἄκρο καὶ συνδέονται μὲ τὰ ὀριζόντια ξύλα²⁸⁷. Στὸν τοῖχο 8-Γ ὁ πάσσαλος 8-Γ2 εἶχε τοποθετηθεῖ στὸ μέσον τοῦ πάχους του, χωρὶς ὡς φαίνεται νὰ φθάνει μέχρι τῆς μιᾶς ἢ ἄλλης ὀψεως. Στὴν ἴδια εὐθεία μπορούσε νὰ βρίσκεται τὸ στηρίγμα τῆς θέσεως 8-Γ1, ἐνῶ ἡ καμπύλη χάραξ τῆς συνέχειας τοῦ τοίχου καθιστᾷ κατ' οὐσίαν ἀδύνατη τὴ σύνδεση αὐτοῦ μὲ ἄλλο πάσσαλο πρὸς νότον. Πάντως ὁ νεώτερος τοῖχος 10-B, ποὺ συμπληρώνεται ὡς καμπυλόγραμμος, περικλείει ἐπίσης ὀπὴ 10-B1. Ὁ πάσσαλος αὐτός, ἐνῶ μπορούσε βεβαίως νὰ συμβάλει στὴν αὔξηση εὐστάθειας τοῦ κτίσματος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐνταχθεῖ σὲ ὀρθογώνιο πλέγμα.

Παρὰ τὰ ἐλλειπὴ καὶ ἀποσπασματικὰ στοιχεῖα στηρίξεως, εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ πλέγμα τῆς

280. SINOS, 1971, 19. Πρβ. σχόλιο ELIA, 1982, 260. Περὶ χρήσεως ξυλοδεσιᾶς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα βλ. γενικὰ ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1955, 80-81. Γιὰ τὸ ρόλο τῆς ξυλοδεσιᾶς στὴν οἰκοδομικὴ καὶ τὴ χρῆση τῆς στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο, ΠΑΛΥΒΟΥ, 1988, 70-77.

281. MELLAART, 1967, 63-64, εἰκ. 11. Πρβ. NAUMANN, 1971, 105.

282. MELLAART, 1970, 36, εἰκ. 23.

283. FRENCH, 1962, 30. NAUMANN, 1971, 105. TREUIL, 1983, 265. Περὶ χρονολογήσεως Can Hasan καὶ συγχρονισμῶν βλ. MELLAART, 1975, πίνακα σ. 15. WEINBERG, 1965, πίνακα σ. 313. THOMAS, 1967, 22, 25-26, πίνακες I:6a καὶ I:7b.

284. Βλ. παρατήρηση NAUMANN, 1971, 107-108, εἰκ. 106, σχετικὰ μὲ τὸ πάχος τῶν τοίχων. TREUIL, 1983, 253 καὶ 264.

285. SHAW, 1971, 139 κέ. Ἡ μεμονωμένη ὀπὴ πασσάλου στὸ μεταγενέστερο τοῖχο τῆς Χίου, HOOD, 1981, ἔ.α., ἔχει ἐρμηνευθεῖ ὡς ὑποστύλωμα τῆς στέγης.

286. Ὁ τρίτος πάσσαλος τῆς θέσεως 5-A1, στὴ βόρεια ὄψη, πιθανὸν νὰ ἀνήκει σὲ ἄλλη στήριξη, βλ. ἀνωτ. περιγραφὴ, ἢ νὰ συνδέεται μὲ πλέγμα στὴ βόρεια ὄψη, ὅπως στὴν ἀναπαράσταση τῆς εἰκ. 43.

287. Ἡ τεχνικὴ ἀπαντᾷ ἀνεπτυγμένη στὴ μινωικὴ Κρήτη, SHAW, 1971, 146 κέ., εἰκ. 172-175.

χώρο. Οί πάσσαλοι του σκελετού των πλεκτών τοιχωμάτων ή τα υποστυλώματα της στέγης, τοποθετούνται κατακόρυφα, σπανίως σε ρηχές όπες και ούδέποτε σε λιθόστρωτη βάση. Κατά τη συνήθη πρακτική στηρίζονται στο έδαφος και περιβάλλονται στη βάση τους από μερικές πέτρες³⁴⁷.

Το περίγραμμα του δαπέδου παρουσιάζεται πάντοτε καμπύλο, ποτέ ευθύγραμμο και στη 12-Α, αν όχι και στην 11-Α, μπορεί με αρκετή βεβαιότητα να θεωρηθεί περίπου έλλειπτικό. Η είσοδος στις δύο υπερκείμενες καλύβες του τομέα III (11-Α και 12-Α) βρίσκεται στο νότο, ανοιγμένη περί το μέσον της μακράς πλευράς. Η θέση αυτή επιφέρει ουσιώδη μεταβολή στην έσωτερική λειτουργία, διότι ο ωφέλιμος χώρος μετατίθεται από το βάθος στα πλάγια, ενώ όλο το έσωτερικό φωτίζεται περισσότερο και σχεδόν όμοιόμορφα³⁴⁸.

Πάντως ή προχειρότητα της κατασκευής είναι προφανής και επί πλέον μαρτυρείται από την άπουσία μερικών τεχνικών βελτιώσεων που είχαν παρατηρηθεί παλαιότερα. Στις καλύβες των φάσεων 11 και 12 έχει παραλειφθεί το σταθερό, διαμορφωμένο κατώφλι (βαθμιδωτό στην 4-Α, κεκλιμένο με κονίαμα στην 9-Β), το έξωτερικό αύλακι για την απομάκρυνση των νερών και ή έσωτερική έστία. Οί λάσπες αντιμετωπίζονται με άραιη επίστρωση σκύρων, έξω και μέσα, τα πλεκτά τοιχώματα αλείβονται ως φαίνεται με πηλό³⁴⁹, ενώ ή πυρά άναβε όπωσδήποτε στο ύπαιθρο και όχι πολύ κοντά στην καλύβα. Το σωζόμενο τμήμα της 12-Γ δεν μπορεί να σχολιασθεί, διότι κατώφλι και πυρά δυνατόν να καλύπτονται μέσα στο υπόλοιπο άσκαφο μέρος της. Αύλακι όμως άσφαλώς δεν ύπήρχε, διότι ή θέση του, λόγω φυσικής κλίσεως θα ήταν δυτικά.

Πλεκτές καλύβες τοποθετημένες στην ίδια στάθμη με τον έξωτερικό χώρο ύπάρχουν πολύ λίγες και φαίνεται να έχουν πλευρές ευθύγραμμες³⁵⁰. Από το δεύτερο στρώμα της Άργισσας γνωρίζουμε ένα όρθογώνιο δάπεδο στρωμένο με πηλό, που σώζει αρκετά σημεία πασσάλων, άσύντακτα μέσα στην επιφάνεια³⁵¹. Στη νότια κλιτύ της Άκροπόλεως των Άθηνών³⁵² το δάπεδο έφερε υπόστρωμα χαλικιών, κάλυψη πηλού και εικάζεται ότι ύπήρχε επί πλέον ξύλινη επένδυση. Τα τοιχώματα της καλύβας θεωρούνται πλεκτά, χωρίς να σημειώνονται όπες πασσάλων και μέσα στο στεγασμένο χώρο είχε διατηρηθεί μόνιμη κτιστή έστία.

Οί τρεις καλύβες από τις άνώτατες φάσεις (11-Α, 12-Α, 12-Γ) συμπληρώνονται περίπου έλλειπτικές, όπως και οί παλαιότερες, διαφέρουν όμως από αυτές ουσιαστικά όχι μόνο στη θέση της εισόδου, αλλά κυρίως στη στηρίξη, άρα και στη μορφή της στέγης. Ο κεντρικός πάσσαλος στις 11-Α και 12-Α μαρτυρεί άμέσως κωνική μορφή (είκ. 135, 145) και το ένα μόνο στηρίγμα 11-Α1, που διασώθηκε στην περίμετρο, είναι άρκετο για να βεβαιώσει ότι ύπήρχαν κατά διαστήματα

347. Η λεπτομέρεια αυτή δεν εικονίζεται συνήθως στα σχέδια των καλυβών, αν και λίθοι δηλώνονται επάνω στα δάπεδα. Βλ. προχείρως σχέδια στο TREUIL, 1983, 280 κέ., είκ. 123 κέ., CLARK, 1952, 135 κέ., είκ. 61 κέ.

348. Άσαφής παραμένει ή θέση της εισόδου στις καλύβες άλλων περιοχών, βλ. όμως παρατήρηση TREUIL, 1983, 336 και σημ. 163.

349. Εκτός από τα τρία κομμάτια πηλού της φάσεως 11, παλαιά είχαν βρεθεί περισσότερα με άποτυπώματα κλαδιών και φύλλων, THEOCHARIS, 1956, 6. Παρά τη συχνότητά τους, π.χ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1973, 214-215, σημ. 3, WIJNEN, 1981, 17-18 κ.ά., στην άνασκαφή δεν βρέθηκαν άλλα, ούτε όμως και ίχνη καμένων σκευών ή άλλων άντικειμένων.

350. Πρβ. ELIA, 1982, 187.

351. ΜΙΛΟJΙCΙC κ.ά., 1962, 6-7. Βλ. και ELIA, 1982, 159-160, σημ. 24. Στην Άρχαιότερη Νεολιθική έπίσης (φάση II Α) κατασκευάζεται ή πλεκτή καλύβα στο Άχίλλειο και ό τύπος επαναλαμβάνεται μέχρι τη Μέση Νεολιθική (φάση III Β), GIMBUTAS κ.ά., 1989, 36 κέ.

352. LEVI, 1930-31, 413 κέ. Του ίδιου, 1989, 8-10.

ίδια περιοχή, στην ίδια σχεδόν θέση με την 5-Ε και με τις ακόμα χαμηλότερες κατασκευές 4-Ε, 3-Β καθώς και με τους λάκκους ή βόθρους 2-Γ, 2-Β και 2-Α. Παρόμοιο φαινόμενο έχει παρατηρηθεί στην Έλätteia, όπου επάλληλες πυρές, αναμμένες μέσα σε άβαθείς κοιλότητες είχαν διαμορφωθεί επάνω από τη θέση βόθρου απορριμμάτων³⁸⁷. "Αν και το στόμιο του βόθρου βρισκόταν κατά 0.65 χαμηλότερα της βαθύτερης πυράς, ο Weinberg δεν θεωρεί τυχαία την απόλυτη σύμπτωση της θέσεως πυράς και βόθρου, χωρίς όμως να προχωρεί σε έρμηνεία του γεγονότος. Στην περίπτωση της ανασκαφής, ή συγκέντρωση έστιών και κάθε μορφής αποθηκών έρμηνεύεται απλούστατα από την άμεση γειτνίαση καλυβών και κτισμάτων, των οποίων αποτελούσαν βοηθητικούς χώρους.

Τελείως διαφορετικό τύπο κτιστής έστίας παρουσιάζει ή 6-Κ, στον υπαίθριο χώρο του στρώματος 6 ΙΙ (είκ. 78-83). Το καμπυλόγραμμο επίπεδό της, διαμ. 0.80-0.90, διαμορφώνεται 0.15 υψηλότερα του δαπέδου και ή προστασία της φωτιάς από τον άνεμο ή τα ρεύματα αντιμετωπίζεται με παχύ κτιστό μέτωπο, που όρθώνεται εμπρός από τη λιθόστρωτη νότια πλευρά 6-Κα. Το ψήσιμο των τροφών μπορούσε να γίνεται είτε επάνω σε αναμμένα κάρβουνα τοποθετημένα σε στενή σχισμή είτε μέσα σε χύτες στερεωμένες στους δύο κτιστούς βραχίονες ή στην πολύ ευρύτερη επιφάνεια του κτιστού επιπέδου (είκ. 78). "Από τις τρεις εναλλακτικές χρήσεις επικράτησε ασφαλώς ή τελευταία για μακρύ χρονικό διάστημα, όπως δηλώνει το παχύ στρώμα στάκτης, ενώ ή κτιστή έστία μεταβλήθηκε σε ανοικτή ελεύθερη πυρά. Δίπλα στην έστία και κατ' επέκταση αυτής, υπάρχει βραχύς τοίχος 6-Α με κορυφή κοίλη, τομής σχήματος V, που φαίνεται να είχε ειδικά κτισθεί για να στηρίζεται επάνω του όβελός (είκ. 79, 84). "Άλλον, συνηθέστερο τρόπο στηρίζεως των άκρων όβελου σε διχαλωτούς πασσαλίσκους, πρέπει να υποδηλώνουν δύο όπες, μία βαθειά 6-Κ1 ανοιγμένη πίσω από το προστατευτικό μέτωπο της πυράς 6-Κα και άλλη εμπρός της πολύ ρηχή 6-Κ2, που ασφαλώς δεν αποτελούσε μόνιμη και σταθερή θέση³⁸⁸.

"Η έστία 6-Κ συγκεντρώνει ποικίλα στοιχεία. Το ανυψωμένο επίπεδο συναντάται συχνά στις κτιστές συμπαγείς έστιες³⁸⁹ που αποτελούν συνήθη τύπο για τον ελληνικό χώρο³⁹⁰. "Αντίθετα, οί δύο κτιστοί βραχίονες για την τοποθέτηση της χύτρας, παρά την απλούστατη μορφή και λειτουργία τους, δεν αποτελούν τυπικό στοιχείο³⁹¹. Φαίνεται ότι το σκεύος με τον καμπύλο πυθμένα του στηρίζεται αρχικά επάνω στα κάρβουνα, μέσα στη στάκτη, ή ακόμα, πρόχειρα και συμπτωματικά, επάνω σε πέτρες. Στην "Ανατολή ή στηρίξη αυτή προβλέπεται στις κινητές έστιες³⁹², αλλά όχι στις μόνιμες.

387. WEINBERG, 1962, 164-165. "Όμοια παρατήρηση για επάλληλη κατασκευή έστιών διατυπώνει και ή GIMBUTAS κ.ά., 1989, 50.

388. Πρβ. RIDLEY-WARDLE, 1979, 198. MELLAART, 1970, 14, φάση VI. Βλ. και έρμηνεία πολλών όπών σε δάπεδο της Κορίνθου, LAVEZZI, 1978, 415-416, είκ. 2, πίν. 106α. "Ανάλογη χρήση μπορεί να υποθεθεί για τις δύο πολύ βαθύτερες όπες κατά μήκος της μικρής όρθογώνιας έστίας του Διμηνίου, δωμάτιο 27, ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, στ. 60-61, είκ. 11, μοναδικές μέσα στο κτίσμα, τις όποιες ό συγγραφέας θεωρεί θέσεις κίωνων, χωρίς να σχολιάζει την άμεση γειτνίαση της φωτιάς. Παρόμοια άποψη διατυπώνει ό TREUIL, 1983, 255 για τους κίονες του κεντρικού μεγάρου. Βλ. και PYRGAKI, 1987, 225. Κατασκευή και χρήση όβελου από τους Σαρακατσάνους, KAVADIAS, 1965, 116, 118.

389. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, στ. 60 και 103. HEURTLEY, 1939, 49, 65. RIDLEY-WARDLE, 1979, 202. Πλίνθινο, MILOJČIĆ 1983, 14.

390. "Η κοίλη έστία της "Ανατολής, MELLAART, 1970, είκ. 12, πίν VII κέ. παρουσιάζει διαφορετικό κατασκευαστικό τύπο.

391. Πρβ. τύπους κτιστών έστιών Θεσσαλίας, τομής άνεστραμμένου Π, όλες κοίλες έσωτερικά, ΧΟΥΡΜΟΥ-ΖΙΑΔΗΣ, 1979, 135, είκ. 8.

392. NAUMANN, 1971, 184-185.

κλινή, πού χαμηλώνει μέχρι της επιφάνειας του δαπέδου έτσι, ώστε να υποκαθιστά το τοίχωμα της μιάς πλευράς⁴⁰⁰.

Τὰ λίθινα δάπεδα⁴⁰¹ και ὁ τρόπος κατασκευῆς τοῦ 3-B, ἀκόμα δὲ καὶ ἡ ἐπίχωση αὐτῶν, παρουσιάζουν πολλὰς ὁμοιότητες μετὰ τὰ κατάλοιπα φούρνων ἢ ἐστιῶν, πού φέρουν λιθόστρωτα δάπεδα ἐπίσης καὶ ἔχουν βρεθεῖ σὲ διάφορες νεολιθικὲς ἐγκαταστάσεις⁴⁰². Ἀπόλυτα καθοριστικὴ εἶναι ὁμως ἡ ἐπάλειψη λάσπης στὴν ἐπιφάνεια αὐτῶν, σαφῶς σκληρυμμένη ἀπὸ τὴ φωτιά στοὺς γνωστοὺς φούρνους⁴⁰³ καὶ πάντοτε ἄψητη καὶ μαλακὴ στὰ τρία λιθόστρωτα δάπεδα τῆς ἀνασκαφῆς⁴⁰⁴.

Τὸ λίθινο δάπεδο τῶν φούρνων συντελεῖ στὴ διατήρηση τῆς θερμότητος⁴⁰⁵. Στὶς ἀποθήκες, γιὰ λόγους μονώσεως ἐπίσης, εἶναι ὁμοίως ἀναγκαῖο, γιὰτὶ σχηματίζει στραγγιστικὴ στρώση. Ἀπομονώνει τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ τὴν ὑγρασία τοῦ χώματος καὶ ἀπομακρύνει αὐτομάτως τὰ νερὰ πού τυχὸν θὰ εἰσχωροῦσαν μέσα στὸ χῶρο⁴⁰⁶. Σημεῖα πλευρικοῦ ἀνοίγματος δὲν ἔχουν διασωθεῖ στὶς δύο μικρὲς κατασκευές.

Τὸ ἀνοῖγμα θὰ μποροῦσε νὰ ὑποτεθεῖ ὅτι βρίσκεται στὸ ἄσκαφο τμήμα τῆς 3-B καὶ στὸ καταστραμμένο τῆς 7-E. Ὅμως γιὰ τὴν κυκλικὴ 3-B, πού εἶχε οὐσιαστικὰ μορφὴ καὶ μέγεθος πίθου, ἀπλουστερὴ λύση καὶ εὐκολότερη χρῆση θὰ προσέφερε ἓνα ἀνοῖγμα στὴν κορυφή. Ἀντίθετα, ἡ ἔντονα ἐπικλινὴς πλευρὰ τῆς 7-E, πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ στηρίζεται κατὰ τὸ ὑψηλότερο σημεῖο τῆς σὲ κατακόρυφο πάσσαλο, ἀποδίδει μορφὴ μικροσκοπικοῦ δωματίου μετὰ πιθανότερο ἀνοῖγμα στὴ θέση τοῦ φθαρμένου δαπέδου.

Πιὸ στερεὰ κατασκευὴ παρουσιάζει ἡ μεγαλύτερη ἀποθήκη 5-Γ, πλάτους 1.60 μ. Στὴ μία τουλάχιστον πλευρὰ ὑπάρχει καμπύλο λίθινο κρηπίδωμα ὕψους 0.23, ἐπάνω στὸ ὁποῖο πατοῦσε ἀνωδομή, κτισμένη πιθανῶς μετὰ δρομικὲς πλίνθους σὲ μία σειρά (εἰκ. 38-40). Ἡ ἀπέναντι πλευρὰ σχηματίζεται ἀπὸ τὸν εὐθύγραμμο τοῖχο γειτονικοῦ δωματίου. Ἡ εἴσοδος διαμορφώνεται ἀνατολικά μετὰξὺ τοῦ ἴδιου τοίχου καὶ εὐθύγραμμου λιθόστρωτου κράσπεδου. Σχετικὰ χαμηλὴ, ἀλλὰ μετὰ πλάτος 0.90 καὶ ξύλινο ἀνώφλι, εἶχε διαστάσεις συνήθους θύρας. Ἡ μορφὴ τῆς στέγης, ὅπως ἀποκαταστάθηκε μετὰ τίς θέσεις τῶν πασσάλων, παρουσιάζεται σχετικὰ σύνθετη, ἡμικωνικὴ ἐπάνω ἀπὸ τὸ βόρειο καμπύλο τμήμα καὶ ἀμφικλινὴς στὸ ὑπόλοιπο (εἰκ. 43-44).

Κυκλικὸ λιθόστρωτο δάπεδο, ἀποτελούμενο ἀπὸ τρεῖς στρώσεις διαφορετικοῦ μεγέθους ὕλικου κάθε μία καὶ παχὺ τοῖχο στὴν περιφέρεια ἔχει βρεθεῖ στὸν Σάλιαγγο⁴⁰⁷. Μέσα στὸ ὑπόστρωμα ὑπῆρχαν πολλοὶ ἀπανθρακωμένοι κόκκοι σιτηρῶν, ἡ δὲ ἐπιφάνεια ἦταν, ὅπως καὶ στὸ 5-Γ καλυμμένη μετὰ σκοτεινὸχρῶμο χῶμα. Ἰχνη ἢ ἐνδείξεις ἀνωδομῆς δὲν διασώθηκαν, ἀλλὰ οἱ ἀνα-

400. Κατασκευὲς τομῆς ὀρθογωνίου τριγώνου δὲν ἔχουν ἐπισημανθεῖ. Στὴν 7-E τὸ σχῆμα τῆς ὀπῆς 1 εἶναι ἀπόλυτα καθοριστικὸ τῆς κλίσεως πασσάλου.

401. Τύπους βοηθητικῶν κατασκευῶν κυκλικοῦ καὶ ἑλλειπτικοῦ σχήματος ἔχει συγκεντρώσει ὁ HÖCKMANN, 1975.

402. DESHAYES, 1974. LAVEZZI, 1978, 414-415. RIDLEY-WARDLE, 1979, 197-198 καὶ γενικὰ TREUIL, 1983, 331-335, ὅπου ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

403. DESHAYES, 1974, 68. TREUIL, 1983, 331. HEURTLEY, 1939, 49. RENFREW κ.ἀ., 1986, 191 καὶ 199.

404. Στὴν ἐστία τῆς Κορίνθου, LAVEZZI, ἔ.ἀ., δὲν διευκρινίζεται ἂν ἡ λάσπη ἦταν καμένη ἢ ὄχι.

405. DESHAYES, 1974, 68, κ.ε., 86.

406. Οἱ πλακωτὲς πέτρες, τὸ ἐντόπιο οἰκοδομικὸ ὕλικό, στρωμένες στὸν πυθμένα τῶν θηκῶν τοῦ Διμηνίου, ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1979, 136, εἰκ. 9α καὶ γ, δὲν σχηματίζουν στραγγιστικὴ στρώση.

407. EVANS-RENFREW, 1968, 17-18 καὶ 81, εἰκ. 7, πίν. VII καὶ ἄλλα δύο ἀκαθόριστης χρήσεως, 26-27, πίν. XIII b.

SUMMARY

The neolithic settlement of Nea Makri lies under the modern coastal town in NE Attica (fig. 1); the first excavation in 1954 by D. Theocharis identified the extensive area of the settlement as well as the results of natural erosion which had destroyed its coastal zone¹.

In 1977, salvage excavations were carried out by the author² for the Ephoria of Attica in a lot of M. Maurikios Street, near the hotel «Nereus». This site, in a generally flat area, with only a slight inclination towards the shore, lies 90 m from the coastline (fig. 2), and is apparently situated near the areas investigated by Theocharis. The publication of the 1977 excavation begins with the present volume, on the architectural remains of the settlement; the pottery, tools and minor finds will appear in a separate volume, to be followed by general conclusions. At this point, it should be noted that the ceramic evidence dates period *I* and *2* of the settlement to mainland Early Neolithic, periods 3-8 to Middle Neolithic and 9-12 to Late Neolithic.

The excavation lasted three months, over an area originally 15 × 10 m, which was, for technical reasons, gradually limited in the lowest level to trench *I-A*, 0,80 × 1.70-1.90 m.

Of the twelve periods distinguished in a total depth of 2.50 m, each consists of one or more layers 0.10-0.25 m thick (plan 1, figs. 3-7). The site was divided into three sections, labeled *II*, *III*, and *IV*; when the excavation progressed below the eight period layer, section *III* was distinguished into *III A* and *III B* (plans 2-12).

The following description and numbering of the periods of the settlement begins with the older and concludes with the latest which lies just under the layer of cultivation. Arabic numerals from 1 to 12 distinguish the different periods; within each, the buildings are listed under Greek letters.

The lowest Neolithic stratum was found to lie on bedrock in a depth of 2.85 m; The excavation, limited in scope and area as it was, did not yield any dwellings and other structures of the earliest inhabitants of Nea Makri. In the trench labeled *I-A* (plan 2) pottery, opsidian and bones belonging to this phase prove that the area was in use; the stratigraphy shows that this phase was of relatively long duration.

To the 2nd period (plan 2) belong three circular or elliptical cuttings (diam. 1.30-1.50 m) at most 0.57 m deep; of these, *2-B* and *2-Γ* (figs. 8-10) were evidently storage pits (bothroi) and contained provisions that speak of permanency: under different conditions hoarding of any type would be useless and irrational.

Perishables stored in these underground, unroofed compartments were, eventually, protected from humidity, by the simple expedient of a soft, loose fill set in the bottom to act as a filtering layer and allow drainage. This solution is absent in the earliest pit (*2-B*), which was cut to bedrock.

1. THEOCHARIS, 1956, 1 ff.

2. TRAVLOS, 1988, 219, where the year is mentioned as 1979.

We do not have enough evidence to understand the exact relationship of these pits to a settlement of the same period. Nevertheless, the pottery contained in the layers around them seems to be too dense for the fill of a dwelling and perhaps it would be more appropriate to assume that the pits were located in the open³.

No break in the rhythm of life, but rather a smooth transition effected the change from the 2nd to the 3rd period of the settlement. The stratum corresponding to this phase has the same thickness as in the previous ones; only the composition of the layer is differentiated, the new layer containing less sand; no upheaval of any type is detectable in the deposit. Only the two finds (3-A and 3-B), of this period show changes which will be adopted and prevail in the succeeding centuries. Pit 2-Γ was covered by floor of a new construction interpreted as a storeroom (3-B) representing a drastic change in hoarding and storing perishables (figs. 14-15). Underground bothroi fall out of use and are replaced by light constructions above ground, their paved floors providing drainage⁴. This latter element exists already, in rudimentary form, in pit 2-Γ: the case for continuity would have been stronger if the early examples were in fact more numerous. A much bigger cutting, (3-A) measuring ca. 2.15 × 3.80 at the mouth and 0.50-0.60 m in depth, was found in the center of the area under investigation (figs. 12-13). The nature of the fill (not only household refuse, but also debris) shows that the pit accommodated material from cleaning operations in another area, which may have been put to different use at that time. The earth from the original cutting of the pit was carried away; its removal does not disturb our stratigraphy.

In the 4th period, the floor of hut 4-A was sunk into pit 3-A (figs. 17-22). The floor in question was horizontal with sloping borders, irregular curving contours ranging from elliptical to oval, and measuring 3.35 × 2.20. It lay sunken 0.25 m lower than the surrounding area. On its shorter SE end, a step cut on the border marks the entrance. Walls and pitched roof were evidently thatched. The roof frame was supported by four main, and some subsidiary vertical posts spaced ca. 1.50 m apart (figs. 23-26). One additional post (10) probably existed to the north, under the unexcavated *martyras*; cuttings 6 and 7 (fig. 18) are possibly later and were opened to provide additional support.

The floor of hut 4-A is the oldest certain evidence for construction of a dwelling in the area under investigation. The original cutting of a stepped entrance (figs. 18-19) removes any doubt as to the character of the structure as a house rather than an animal shelter⁵. It belongs to a type of dwelling with sunken floor (pit-house), which is usually found less well preserved⁶. The limited depth of the sunken floor (0.25) did not isolate the compartment from its surroundings, as in other cases, where the difference in level may amount to 0.60, or sometimes more, but was nevertheless enough to facilitate the construction and maintenance of the roof⁷.

A simple, though not the most obvious method was used in constructing the roof. The ridge beam was not supported directly on posts placed on axis⁸ (since no traces of interior posts were

3. Cf. RIDLEY-WARDLE, 1979, 197.

4. Compare modern installations, AURENCHE, 1981, 257, fig. 207.

5. SINOS, 1971, 8-9.

6. For some characteristics of pit dwellings see BRYUSOV, 1955, 77-78. ELIA, 1982, 141.

7. For present day parallels cf. XATZHMIXAAH, 1957, figs. 107, 128, 129. DAVEY, 1961, pl. XIX.

8. A row of supports on axis has prevailed both in antiquity, TREUIL, 1983, 255-257, and in modern times, XATZHMIXAAH, 1957, 228 ff., figs. 126, 127.

tion, speaks against its identification as a courtyard or assembly area: this spot was used for dumping; in this deposit was fashioned a storeroom (5-*A*) with plaster insulation on the sloping walls (fig. 46); its form is peculiar, being a cross between a subterranean bothros and a storeroom above ground.

Period 6 overlays the remains of 5 and follows without any substantial chronological gap. In section *IV* were found walls of half timber construction belonging to a building of undeterminable plan (6-*A* to 6-*D*); the most substantial of them (6-*A*) had two exterior buttresses (also in half-timber) at its termination (figs. 64-67, 72). The hearth (6-*E*) on the W edge of this section was probably an exterior one (fig. 71). In the center of section *III B*, an open area is surrounded by an irregular circular channel (6-*H*) cut in the fill, which terminates on the East (fig. 73). Finally, on the SW of section *II*, two phases of construction were distinguished within this period: A built hearth (6-*K*), with an opening on the N side and a protecting wall (6-*Ka*) on the back (figs. 78-83) was built over an earlier short wall (6-*Θ*) and an oblique retaining wall (6-*I*) (figs. 75-77). A small wall on one side of the hearth (6-*A*) possibly supported a cooking spit (fig. 79).

The structures of this phase preserve the technical characteristics of the previous period; only the half-timber of the short buttresses of wall 6-*A* present a novel detail, if not a different aspect in experimentation¹².

Period 7 (plan 7) is dominated by a paved road (7-*A* to 7-*F*) extending obliquely across the N half of the excavation (figs. 86-91). This road constitutes the first certain public construction of the settlement. Its short built section shows good planning and careful workmanship¹³. The raised surface 7-*F* is set apart from its muddy surroundings, the borders are solidified with stones and rare white plaster (figs. 88, 90); the width, averaging 1.20 m, is sufficient for circulation of man and beast. Its orientation breaks away from the pattern of the earlier structures.

No dwellings belonging to this period were found in the excavation, but the area was definitely inhabited. Hearth 7-*I* was placed exactly on the spot of the earlier 6-*K* (fig. 97); a second hearth (7-*Θ*) (fig. 92) was located on the East (Section *III A*) where the auxiliary installations of this area have always been located¹⁴; to this period dates also the small paved storeroom 7-*E* (fig. 96). In front of it, the earlier channel, now curtailed (7-*D*) is still in use (fig. 94). The distribution of auxiliary structures in this area indicates no substantial change in the arrangement of the settlement but rather a temporary suspension of building activity.

The road falls out of use during period 8 (plan 8); a shallow wall (at most 1.42 m deep) is opened along its line, on the NW part of the excavation, (8-*A*) (figs. 98-101). It was easily cut through earlier fills, but when it reached bedrock, the difficulties proved too much and the work was abandoned. A remnant of wall (8-*B*) was found near it (figs. 102-105). The important find of the period was another building (8-*F* to 8-*E*) on the SW area of the excavation (figs. 107-112); it shows a development, elsewhere introduced in earlier times, in the construction of foundations¹⁵: The low socles once built on the floors are now placed somewhat deeper, in shallow trenches, as true foundations.

12. For the development of this construction technique in Minoan Crete see SHAW, 1971, 146 ff., figs. 172-175.

13. A comparable, but earlier road was found in Khirakitia, DIKAIOS, 1953, 186-195. For a different interpretation, cf. LE BRUN, 1984, 17-21.

14. Bothroi 2-*B*, 2-*F*, storeroom 3-*B*, hearth 5-*E*, cuttings 2-*A* and 4-*E*.

15. For foundations, cf. ELIA, 1982, 186 and 191.

The socles are still limited in height, and are composed of one or two courses. The stones used vary in size, but are packed more densely¹⁶. The wall thickness remains the same and half timber construction is still used; in addition, at critical points, strong white plaster, an import, is applied (fig. 113).

To period 9 (plan 9) belongs the elliptical floor of a thatched hut (9-B), occupying the same site as the earlier hut 4-A, but left unused in the intervening centuries (figs. 118-120, 124, 127). The sunken floor, the system of supporting the thatched walls and, in part, the roof, remain unchanged, in spite of the great interval in time between the two structures. In details, however, one observes the construction experience acquired in the meantime: The elliptical floor plan is set out with accuracy, the threshold is covered with hard plaster (fig. 121), along the east side runs a cutting on the floor for the insertion of the ends of the thin vertical posts or reeds (fig. 122). On the west side, the rain channel is cut wider than the similar one of hut 4-A (fig. 123). A shed roof, as evidenced by two post holes, protected the entrance on the North.

A fixed hearth is added in the interior (figs. 122, 127). This, in turn, results in a complex system employed for supporting the frame of the pitched roof, evidently dictated by the need to protect the posts from the fire: The frame for the roof was supported in peculiar fashion by two posts placed on the interior, on either side of the door, while the other two had been placed on the exterior, in order to avoid close contact with the fire on the hearth (fig. 128); the solution employed here demonstrates the development in building techniques, and the ease by which new methods are adopted. It should be noted that the local tradition of roof supports on the perimeter rather than on axis still remains strong.

From the 10th period onwards the deposits become compact, with greater proportion of clay and some silt. This may be connected with geomorphological changes in the area¹⁷. The architectural remains of this period are very meager (plan 10): Wall 10-A seems to belong to a structure of curved, but otherwise indeterminate plan (fig. 131); its foundation, built of small stones, and thicker than the base of the wall indicates the progress in techniques we noted in the 8th period (fig. 132); its small stones constitute perhaps one of the earlier instances of construction techniques more properly belonging to the beginning of the Bronze Age¹⁸.

The two latest periods (plans 11-12) have common characteristics that set them apart from the earlier phases of the settlement: both strata, over the entire excavation, were occupied by thatched huts (11-A, 12-B, 12-F), which resemble the earlier hut 9-B only in their curved, probably elliptical plan: now the floor is flat (fig. 133), horizontal and the entrance is opened on a long side, allowing more light to penetrate the interior; the conical roof is supported on a central post and others on the sides. Hut 12-F, the longest found (fig. 143), had at least two posts on axis supporting the ridge beam of the pitched roof. The finds *in situ* do not provide information as to the function of the hut. No fixed hearth, or remnants of temporary fire were found here, though the thatch had been covered with a layer of clay. The hearth must have been located a safe distance away, outside the excavated area. A refuge pit 11-B had been opened next to hut 11-A (figs. 135-137). Some possible traces of wooden floors exists on the SW area of the excavation; the evidence is, admittedly, rather meager¹⁹.

16. Cf. walls 8-F, 8-A and 8-E.

17. BAETEMANN, 1985.

18. Cf. MYLONAS, 1959, 21. ΠΕΤΡΙΤΑΚΗ, 1980, 152, pl. 42γ. ΤΖΑΒΕΛΛΑ ΕΥΓΕΝ, 1984, 92, σελ. 6. Γ, type b.

19. See EVANS - RENFREW, 1968, 25, pl. XIa.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

- ἄγγεῖα 13, 18, 58 σημ. 103, 108, 135, 153
 Ἀγιοργήτικα 155
 ἄγωγος 68 σημ. 120, 172· 5-*N* (αὐλάκι) 58, 62, 63, 66, 68-71, 180, 181, 185
 Ἀθῆναι 3, 12 σημ. 17, 176
 Αἰγαῖο 154 σημ. 227, 168 σημ. 331, 178 σημ. 409· Αἰγαίου νῆσοι 164, 178
 αἰγαιακὸς χῶρος 43, 157, 163, 185
 Ἀκρόπολη Ἀθηνῶν 144 σημ. 212, 170, 176, 180 σημ. 423, 181
 ἀνάλημμα 54, 86 καὶ σημ. 144, 87, 136 σημ. 199, 172
 Ἀνατολή 43, 153 σημ. 223, 154 σημ. 227, 155, 162 σημ. 279, 163, 164, 165 σημ. 306, 167 σημ. 324 καὶ σημ. 327, 174 καὶ σημ. 384, σημ. 386, σημ. 390, 175 καὶ σημ. 390, 176 καὶ σημ. 399, 178 καὶ σημ. 415
 ἀντηρίδα 69, 78 καὶ σημ. 131, σημ. 133, 94, 160, 162, 164 καὶ σημ. 298, 185, 186 καὶ σημ. 442
 Ἄνω Σούλι 3
 ἀνώφλι 47, 67, 79, 158, 166, 177
 ἀποθήκη 48 καὶ σημ. 89, 155, 157, 175-177, 179, 185· 3-*B* (δάπεδο, στραγγιστική στρώση) 19, 36, 47, 52, 83, 102, 154, 175, 176, 177, 179, 184, 185, 186 σημ. 444· 5-*Γ* 21 σημ. 36, 41, 45 καὶ σημ. 82, 48, 52, 102, 154, 158, 176-178, 185· 7-*E* 21 σημ. 36, 100, 102, 103, 154, 157 σημ. 248, 176, 177 καὶ σημ. 400, 186
 ἀπορρίμματα 13, 15, 19, 52 σημ. 95, 105, 108, 141, 180, 183, 184, 187. Βλ. καὶ λάκκος
 Ἀργισσα 18 σημ. 26, 140 σημ. 206, 157 σημ. 248, 166 σημ. 318, 169, 170
 Aqrachiyah 172
 Ἀττική 1, 3, 6, 12 σημ. 17, 45 σημ. 80
 αὐλάκι 181· 5-*N* βλ. ἄγωγος· 6-*H* 81, 83, 98, 100, 103, 180· 7-*A* 73, 97, 100, 102, 103, 108, 110, 180, 186· δρόμου 94, 97, 105, 171, 172, 180· καλυβῶν 29 σημ. 52, 127 σημ. 181, 160, 168, 170, 180, 184· καλύβας 4-*A* 22, 26, 29 καὶ σημ. 53, 32, 141 σημ. 207, 168 σημ. 332· καλύβας 9-*B* 121, 124, 127, 128, 131, 187· γωνιῶδες 54, 62 καὶ σημ. 105, 66· κλημάτων 144
 αὐλή 81 καὶ σημ. 138, 83 καὶ σημ. 142, 119 σημ. 173, 136 σημ. 199, 154 σημ. 226, 166 σημ. 316, 173 σημ. 371, 181, 185 καὶ σημ. 440
 Ἀχίλλειο 52 σημ. 93, 91 σημ. 147, 157, 169, 170 σημ. 351
 βαθμίδα 22, 29 καὶ σημ. 51, 137 σημ. 203, 167 σημ. 322, 169, 184
 βαθμιδωτὸς τοῖχος 58, 69, 78, 160, 164, 185· εἴσοδος 167, 170, 184· παρειὲς λάκκου 13
 Βαλκάνια 168 σημ. 331
 βάση σποράδην
 Βασιλικά (Μακεδονίας) 160 σημ. 261
 Βέρνης Μουσεῖο 12 σημ. 17
 βόθρος (ἀποθηκευτικός) 16 σημ. 24, 52, 155 σημ. 242, 175, 178 καὶ σημ. 409, 179 καὶ σημ. 418, 180, 183, 184 καὶ σημ. 433, 185· ἀπορριμμάτων 141 σημ. 208, 175. Βλ. καὶ λάκκος
 Βρανὰς 6
 Βρέξιζα 3
 Bylany Τσεχοσλοβακίας 21 σημ. 37
 Γυαλί 136 σημ. 199
 Can Hasan 163 καὶ σημ. 283, 164
 Catal Hüyük 6 σημ. 10, 163, 164, 176, σημ. 397
 δάπεδο σποράδην· καλύβας 18 σημ. 28, 26, 29, 63, 124, 126 σημ. 179, 128, 133, 137, 141 καὶ σημ. 208, 184· κοῖλο 8, 26 καὶ σημ. 41, 49, 51 σημ. 91, 168, 180, 184, 186· λίθινο, λιθόστρωτο 19, 41, 45 σημ. 83, 47, 83 σημ. 140, 102, 103, σημ. 159, 120, 155, 165 σημ. 303 καὶ 307, 176, 177, 184-186· ξύλινο 144 καὶ σημ. 212, 153, 158, 170, 171 καὶ σημ. 355, 184· πηλοῦ 169, 170· σκαπτὸ 26 σημ. 41, 29 σημ. 49, 30 σημ. 56 καὶ 57, 124 σημ. 175, 127 σημ. 181, 128 σημ. 185 καὶ 187, 166 σημ. 317, 167 σημ. 319 καὶ 322, 169, 184 σημ. 436· σκληρό (πατημένο χῶμα) 12, 15, 58, 66, 81, 119, 166· σκυρόστρωτο 100, 110, 112, 119, 154· χαλικόστρωτο 19 σημ. 33, 63, 66, 79, 81, 87, 119, 154, 165 σημ. 301, 169· 3-*B*, 5-*Γ*, 7-*E* βλ. ἀποθήκη· 7-*Z* 100, 102, 103, 154
 δέρμα 16, 26, 165
 Δικιλί Τὰς 21 σημ. 37
 Διμήνι 63 σημ. 108, 66 σημ. 116, 68 σημ. 120, 86 σημ. 144, 153 σημ. 222, 165 σημ. 303, 175 σημ. 388, 177 σημ. 406, 181
 Διροῦ σπήλαιο 178
 δοκίδες 30, 31 σημ. 60, 43, 47, 131, 157, 163, 184
 δοκὸς σποράδην· ἐγκάρσια 30, 45, 47, 129· κορυφαία 30, 31 καὶ σημ. 60 καὶ 61, 47, 128,

- 321, 169, 172, 175 σημ. 388, 177
 Κουφόβουνο 174 σημ. 379
 κρηπίδα – κρηπίδωμα σποράδην
 Κρήτη 43, 163 και σημ. 287
 κτίσμα (δάπεδο, χώρος) σποράδην· 5 II 2, 53, 62, 63, 66, 69, 71, 81 σημ. 139, 83, 84, 100, 126 σημ. 178, 137 σημ. 203, 156, 158-160, 164-166, 180, 185· 5 IV 41, 159, 165· 6 IV 2, 66 σημ. 112, 79, 81, 83, 92, 126 σημ. 178, 137 σημ. 203, 156, 158, 164-166, 171 σημ. 357· 8 II 119, 160, 165, 173
 Κυθραία 26 σημ. 42, 159 σημ. 258
 κύκλος μελανός 4-Z 36
 Kültepe 162 σημ. 278
 Κυνόσουρα 3
 Κύπρος 26 σημ. 42, 42 σημ. 69, 136 σημ. 199, 161 σημ. 269, 167 σημ. 324, 168 και σημ. 333, 173 σημ. 373, 178
- λάκκος (βόθρος, ὄρυγμα) σποράδην· 2-A 8, 11, 13, 15, 16, 19, 175, 179, 186 σημ. 444· 2-B 8, 11, 13, 15, 16, 175, 178, 183, 186 σημ. 444· 2-Γ 13, 15, 16, 19, 175, 178, 179, 183, 184, 186 σημ. 444· 3-A 16, 22, 179 και σημ. 421, 184· σημεία 3-Aa και 3-Ab 18
 λάκκος ἀπορριμμάτων (ὄρυγμα) 13, 16, 18 σημ. 28, 26, σημ. 41, 105, 141, 179, 180 σημ. 423· II-B 137, 141, 143 σημ. 211, 153, 179 και σημ. 421, σημ. 422, 187
 Λακωνία 174
 λάξευμα σποράδην· 4-E (κατασκευή) 35, 36, 175
 Λάπιθος 67 σημ. 118
 λάσπη σποράδην· ἄψητη 19, 41, 47, 155, 176, 177· καμένη 177 σημ. 404· κίτρινη 145, 155· κολλημένη 105, 108, 120, 124, 133, 137, 143, 153· λάσπης ἐπάλειψη 70, 124, 145, σημ. 214, 161, 165, 166 και σημ. 318, 177, 178, 187· ἐπίστρωση 36, 57, 63, 76, 100, 102, 108, 112, 117, 155, 161 σημ. 269, 185· ἐπίχρισμα 126, μάζα 41, 161, σημ. 270· στρώμα 5 σημ. 7, 19, 41, 47, 58, 63, 68, 71 και σημ. 128, 75, 97, 133, 140, 144, 156, 159
 Λέρνα 47 σημ. 86, 68 σημ. 121, 87 σημ. 145, 159 σημ. 258, 160 σημ. 262, σημ. 266, 178
 Λιθαρές 135 σημ. 198
 λίθινο στρώμα (δάπεδο) II-Γ 141, 143-145, 153, 158, 171· 12-B 145, 153, 158, 171
 λίθος – λίθινος σποράδην
 λιθοσωρός 72, 73, 75, 78
- Μακεδονία 155, 165 σημ. 301, 166 σημ. 318, 174 σημ. 381
 μακεδονικός οἰκισμός 172
 Μαραθών 3, 5 και σημ. 8, 6, 12 σημ. 17
- Μαρμάρι 3
 μάρτυρας (στρωματογραφίας) 8, 11, 16, 29 σημ. 53, 30, 110, 124, 168
 Μ. Βρετανία 168
 μέγαρο 131 σημ. 192, 166, 175 σημ. 388.
 Μερσίνα 19 σημ. 35, 178
 Μεσόγειος 163 σημ. 280
- Νέα Μάκρη 1, 3, 6, 48, 153, 155, 157, 164, 165 σημ. 301, 169, 172, 174 σημ. 381, 181, 183, 185
 Ν. Νικομήδεια 141 σημ. 210, 152, 179
- ξύλο σποράδην
 ξυλοδεσιά 45, 47, 48, 119 σημ. 172, 157 σημ. 251, 163 και σημ. 280, 164, 166, 185, 186
- ὄβελος 92, 104, 175, 186
 οἰκισμός σποράδην
 ὄλμος 66 σημ. 116, 165
 Ὀλυνθος 21 σημ. 37
 ὀπή σποράδην
 ὀροφή 47, 64, 70, 81, 119, 128, 131, 157, 167 σημ. 323
 ὀστὰ 3, 12, 13, 16, 18, 34, 49, 52, 76, 98, 105, 124, 137, 179
 ὄστρεα 16, 179
 Ὀτζάκι 6 σημ. 10, 53 σημ. 97, 66 σημ. 111, 78 σημ. 131, 164 και σημ. 298
 ὀψιανός 3, 12, 13, 16, 23, 52, 105, 124, 137
- Π. Κοκκινιά 141 σημ. 208, 167 σημ. 321, 169
 Παλατίνος λόφος 30 σημ. 56
 Παπαδημή 178
 παραστάδες 66, 67, 70, 119 και σημ. 170, 120, 158, 165, 166
 πάσσαλος σποράδην· ἐνσωματωμένος (ἐντοιχισμένος) 79, 117, 119 σημ. 172, 136, 157, 162 και σημ. 278, 163, 185
 Πελοπόννησος 165 σημ. 301, 174
 Πεντελικό 3
 περίοδος (ἐποχή) προκεραμική 12 σημ. 17, 42 σημ. 69, 136 σημ. 199, 155, 161 σημ. 269, 165 σημ. 301 και σημ. 302, 167 σημ. 319, 168, 169, 171, 173 σημ. 370 και σημ. 373· πρωτοκεραμική 163· νεολιθική 12 σημ. 14, 78 σημ. 131, 86 σημ. 144, 156, 157 και σημ. 249, 161, 163, 181, 182, 185· ἀρχαιότερη 140 σημ. 206, 155, 161, 165 σημ. 301 και 309, 169, 170 σημ. 351, 182· μέση 159 σημ. 256, 161, 163, 166 σημ. 312, 170 σημ. 351, 172, 182· νεώτερη 98 σημ. 157, 144 σημ. 212, 145 σημ. 214, 156, 161, 172, 174, 181, 182· χαλκή 163, 164, 185· χαλκολιθική 163· πρωτοελλα-

Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ — ΤΑ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΑ
ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ
ΑΡ. 119 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ 1991
ΣΕ ΧΙΛΙΑ ΑΝΤΙΤΥΠΑ
ΣΤΟ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
ΕΠΑΜ. ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ Ο.Ε.
ΓΡΑΜΜΟΥ 24 — ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΖΙΝΑ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΚΑΡΑΧΡΗΣΤΟΥ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΡΓΥΡΩ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΚΗ

Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ
ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ

Η ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

ISSN 1105-7785
ISBN 960-7036-53-0

© Ἡ ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Πανεπιστημίου 22, Ἀθῆναι 106 72, Fax (01) 3644 996
ΓΡΑΦΕΙΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡ. 153

ΜΑΡΙΑΣ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ

Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ

Η ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ

ΑΘΗΝΑΙ 1995

ΜΝΗΜΗ
ΑΡΓΥΡΩΣ Α. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Συντομογραφίες	11
Βιβλιογραφία	13
Πρόλογος	19
Είσαγωγή	21
Α' Ἡ κεραμεικὴ στὶς φασεὶς κατοικήσεως	23
Τεχνικὰ χαρακτηριστικά	25
Φάση 1	31
Φάση 2	37
Φάση 3	44
Φάση 4	60
Φάση 5	71
Φάση 6	79
Φάση 7	86
Φάση 8	92
Φάση 9	99
Φάση 10	109
Φάση 11	115
Φάση 12	122
Β' Ἡ κεραμεικὴ στὶς περιόδους τοῦ οἰκισμοῦ	131
Πρώτη περίοδος	133
Δεύτερη περίοδος	137
Τρίτη περίοδος	151
Γ' Χρονολόγηση	161
Δ' Συμπεράσματα	171
Ε' Κατάλογος	183
Summary and Conclusions	301
Παραρτήματα	311
1. Διαγράμματα	313
2. Προσδιορισμὸς τῆς ὀρυκτολογικῆς σύστασης κεραμεικῶν δειγμάτων ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ νεολιθικοῦ οἰκισμοῦ στὴ Νέα Μάκρη καὶ ἐκτίμηση τῆς θερμοκρασίας ψησίματός τους	319
Εὑρετήριον	325
Εἰκόνες	333
Σχέδια	377

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

<i>AA</i>	Archäologischer Anzeiger
<i>AAA</i>	Ἀρχαιολογικὰ Ἀνάλεκτα ἐξ Ἀθηνῶν
<i>AΔ</i>	Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον
<i>AE</i>	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
<i>AEM</i>	Ἀρχεῖον Εὐβοϊκῶν Μελετῶν
<i>AJA</i>	American Journal of Archaeology
<i>AM</i>	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts. Athenische Abteilung
<i>AnatSt</i>	Anatolian Studies
<i>ASAtene</i>	Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni italiane in Oriente
<i>BAM</i>	Beiträge zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kultur- raumes
<i>BAR</i>	British Archaeological Reports. International Series
<i>BSA</i>	Annual of the British School at Athens
<i>CAH³</i>	Cambridge Ancient History. Τρίτη Ἔκδοση
<i>Hesperia</i>	Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens
<i>IstMitt</i>	Istanbuler Mitteilungen
<i>ΠΑΕ</i>	Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας
<i>PPS</i>	Proceedings of the Prehistoric Society
<i>SIMA</i>	Studies in Mediterranean Archaeology

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- BARBER-MACGILLIVRAY, 1984 R.L.N.BARBER - J.A.MACGILLIVRAY, *The Prehistoric Cyclades: A Summary*, στο MACGILLIVRAY-BARBER, 1984, 296-302.
- BELMONT-RENFREW, 1964 J.S.BELMONT-C.RENFREW, Two Prehistoric Sites on Mykonos, *AJA* 68, 1964, 395-400.
- BETANCOURT-LAWN, 1984 P.P.BETANCOURT-B.LAWN, *The Cyclades and Radio-carbon Chronology*, στο MACGILLIVRAY-BARBER, 1984, 277-295.
- BIERS, 1969 W.R.BIERS, Excavations at Phlius, 1924. *The Prehistoric Deposits, Hesperia* 38 (1969) 443-458.
- BLEGEN, 1975 C.W.BLEGEN, Neolithic remains at Nemea. Excavations of 1925-1926, *Hesperia* 44 (1975) 251- 279.
- CASKEY, 1951 J.L.CASKEY, Neolithic Sherds from Thespiai, *Hesperia* 20 (1951) 289-290.
- CASKEY, 1955 J.L.CASKEY, Excavations at Lerna, 1954, *Hesperia* 24 (1955) 25-49.
- CASKEY, 1956 J.L.CASKEY, Excavations at Lerna, 1955, *Hesperia* 25 (1956) 147-173.
- CASKEY, 1957 J.L.CASKEY, Excavations at Lerna, 1956, *Hesperia* 26 (1957) 142-162.
- CASKEY, 1958 J.L.CASKEY, Excavations at Lerna, 1957, *Hesperia* 27 (1958) 125-144.
- CASKEY, 1959 J.L.CASKEY, Activities at Lerna, 1958-59, *Hesperia* 28 (1959) 202-207.
- CASKEY, 1960 J. και E.CASKEY, The earliest settlements at Eutresis, supplementary excavations, 1958, *Hesperia* 29 (1960) 126-167.
- COLEMAN, 1977 J.E.COLEMAN, *Keos I. Kephala: A Late Neolithic Settlement and Cemetery* (Princeton 1977).
- COLEMAN, 1992 J.E.COLEMAN, *Greece, the Aegean, and Cyprus*, I: 247-288, II: 203, στο R.W. Ehrich, *Chronologies in Old World Archaeology* (Chicago-London 1992³).
- DAVIS, 1992 J.L.DAVIS, Review of Aegean Prehistory I: The Islands of the Aegean, *AJA* 96 (1992) 699- 756.
- DOUMAS, 1977 C.DOUMAS, Early Bronze Age burial habits in the Cyclades, *SIMA* 48 (Göteborg 1977).
- EFSTRATIOU, 1985 N.EFSTRATIOU, *Agios Petros: A Neolithic Site in the Northern Sporades*, *BAR* 241 (Oxford 1985).
- EVANS-RENFREW, 1968 J.D.EVANS-C. RENFREW, *Excavations at Saliagos near Antiparos* (Oxford 1968).

- FELSCH, 1971 R.C.S.FELSCH, Neolithische Keramik aus der Höhle von Kephalaria, *AM* 86 (1971) 1-12.
- FELSCH, 1988 R.C.S.FELSCH, *Samos II: Das Kastro Tigani. Die Spätneolithische und Chalkolithische Siedlung* (Bonn 1988).
- FISCHER, 1967 F.FISCHER, Ägäische Politurmusterware, *IstMitt.* 17 (1967) 22-33.
- FRENCH, 1962 D.H.FRENCH, Excavations at Can Hasan, *AnatSt.* 12 (1962) 27-40.
- FRENCH, 1972 D.H.FRENCH, *Notes on Prehistoric Pottery Groups from Central Greece*, Athens 1972 (Δακτυλόγραφο ἀντίτυπο).
- FURNESS, 1956 A.FURNESS, Some Early Pottery of Samos, Kalimnos and Chios, *PPS* 22 (1956) 173-212.
- GARSTANG, 1953 J.GARSTANG, *Prehistoric Mersin* (Oxford 1953).
- GIMBUTAS κ.ἄ., 1989 M.GIMBUTAS, S.WINN, D.SHIMABUKU κ.ἄ., *Achilleion. A Neolithic settlement in Thessaly, Greece, 6400-5600 B.C.* (Los Angeles 1989).
- GOLDMAN, 1931 H.GOLDMAN, *Excavations at Eutresis in Boeotia* (Cambridge, Mass. 1931).
- GRUNDMAN, 1932 K.GRUNDMANN, Aus Neolithischen Siedlungen bei Larissa, *AM* 57 (1932) 102-123.
- HADJIANASTASIOU, 1986 O.HADJIANASTASIOU, *A Late Neolithic Settlement at Grotta, Naxos*, στὸ E.B. French-K.A. Wardle (Ἑκδ.), *Problems in Greek Prehistory*, Manchester, April 1986.
- HAUPTMANN, 1971 H.HAUPTMANN, Forschungsbericht über die Ausgrabungen und Neufunde zur ägäischen Frühzeit. Das Festland und die kleineren Inseln, *AA* 86 (1971) 348-387.
- HAUPTMANN, 1981 H.HAUPTMANN, Die Deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien, III. Das späte Neolithikum und das Chalkolithikum. *BAM* 21 (Bonn 1981).
- HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969 H.HAUPTMANN-V.MILOJČIĆ, Die Funde der frühen Dimini-Zeit aus der Arapi-Magula, Thessalien. *BAM* 9 (Bonn, 1969).
- HODGES, 1976 H.HODGES, *Artifacts* (London 1976).
- HOLMBERG, 1944 E.J.HOLMBERG, *The Swedish Excavations at Asea in Arcadia* (Göteborg 1944).
- HOLMBERG, 1964 E.J.HOLMBERG, *The Neolithic Pottery of Mainland Greece*, Göteborgs Kungl. Vetenskaps-och Vitterhets-Samhälles Handligar, Serie A, Band 7, 1964.
- HOOD, 1981/2 S.HOOD, Excavations in Chios 1938-55: Prehistoric Emporio and Agyo Gala, *BSA Suppl.* 15 (Oxford 1981-82).
- HOOD, 1984 S.HOOD, *The relative chronology of the Neolithic and the beginning of the Early Bronze Age in the Cyclades*, στὸ MACGILLIVRAY-BARBER, 1984, 26-30.
- ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1971 Γ.ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, Ἡ διακεκοσμημένη κεραμεικὴ τῆς Ἀρχαιοτέρας Νεολιθικῆς περιόδου εἰς τὴν Θεσσαλίαν, *AE* 1971, 165-187.
- ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1977 Γ.ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, Ἐνα εἰδικευμένο ἐργαστήριον κεραμεικῆς στὸ νεολιθικὸ Διμήνι, *AAA* 10 (1977) 207-226.

- HOWELL, 1970 R. HOWELL, A Survey of Eastern Arcadia in Prehistory, *BSA* 65 (1970) 79-127.
- IMMERWAHR, 1971 S.A. IMMERWAHR, *The Athenian Agora XIII. The Neolithic and Bronze Ages* (Princeton 1971).
- JACOBSEN, 1969 TH. JACOBSEN, Excavations at Porto Cheli and vicinity, Preliminary Report II: The Franchthi Cave, 1967-1968, *Hesperia* 38 (1969) 343-381.
- JACOBSEN, 1973 TH. JACOBSEN, Excavations in the Franchthi Cave, 1969-1971, Part I, II, *Hesperia* 42 (1973) 45-88, 253-283.
- KELLER, 1982 D. KELLER, Final Neolithic Pottery from Plakari, Karystos, *Miscellanea Graeca*, fasc. 5, Gent 1982, 47-67.
- KUNZE, 1931 E. KUNZE, *Orchomenos II: Die neolithische Keramik* (München 1931).
- LAMBERT, 1981 N. LAMBERT, *La Grotte Préhistorique de KITSOS, Attique* (Paris 1981).
- LAVEZZI, 1978 J.C. LAVEZZI, Prehistoric investigations at Corinth, *Hesperia* 47 (1978) 402-451.
- LEVI, 1925/26 D. LEVI, La grotta di Aspripetra a Coò, *ASAtene* 8/9 (1925/26) 235-312.
- LLOYD-MELLAART, 1962 S. LLOYD-J. MELLAART, *Beycesultan I. The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels* (London 1962).
- MACGILLIVRAY-BARBER, 1984 J.A. MACGILLIVRAY-R.L.N. BARBER (Editors), *The Prehistoric Cyclades. Contributions to a workshop on Cycladic chronology* (Edinburgh 1984).
- MAIURI, 1928 A. MAIURI, Esplorazione di grotte con avanzi preistorici nell'isola di Kalimno, *Clara Rodos I* (1928) 104-117.
- MAPINATOS, 1972 ΣΠ. MAPINATOS, *Θησαυροὶ τῆς Θήρας*, Ἐκδόσεις Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος (Ἀθῆναι 1972).
- MELLAART, 1970 J. MELLAART, *Excavations at Hacilar, 2 τόμοι* (Edinburgh 1970).
- MELLAART, 1975 J. MELLAART, *The Neolithic of the Near East* (London 1975).
- MELLINK, 1992 M. MELLINK, *Anatolian Chronology*, στο R.W. Ehrich, *Chronologies in Old World Archaeology*, I: 207-220, II: 177-184. Third edition (Chicago - London 1992).
- MILOJČIĆ, 1959 V. MILOJČIĆ, Ergebnisse der Deutschen Ausgrabungen in Thessalien 1953-1958, *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 6 (1959) 1-33.
- MILOJČIĆ, 1960 V. MILOJČIĆ, Überblick über die Deutschen Ausgrabungen und Forschungen in Thessalien 1953-1959, *AA* 16 (1960) 186-194.
- MILOJČIĆ, 1971 J. MILOJČIĆ v. ZUMBUSCH-V. MILOJČIĆ, Die Deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula I. Das frühe Neolithikum, *BAM* 10/11 (Bonn 1971).
- MILOJČIĆ κ.ἄ., 1976 V. MILOJČIĆ-A. von den DRIESCH-K. ENDERLE-J. MILOJČIĆ v. ZUMBUSCH-K. KILIAN, Die Deutschen Ausgrabungen auf Magulen um Larisa in Thessalien 1966: Agia Sofia-Magula, Karagyös-Magula, Bunar Baschi, *BAM* 15 (Bonn 1976).

- MOTTIER, 1981 Y. MOTTIER, Die Deutschen Ausgrabungen auf der Otzaki-Magula in Thessalien, II. Das mittlere Neolithikum, *BAM* 22 (Bonn 1981).
- ΜΥΛΩΝΑΣ, 1975 Γ. ΜΥΛΩΝΑΣ, *Ἡ Νεολιθική ἐποχή ἐν Ἑλλάδι* (Ἀθήναι, ἀνατύπωσις 1975).
- ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1958 Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, *Τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1958* (Ἀθήναι 1959).
- ΟΤΤΟ, 1985 Β. ΟΤΤΟ, *Die verzierte Keramik der Sesklo- und Diminikultur Thessaliens*, (Mainz 1985).
- ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ, 1975 Μ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ, *Αἱ Προϊστορικαὶ Ἀθήναι* (Ἀθήναι 1975).
- ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991 Μ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, *Ἡ Νεολιθικὴ Νέα Μάκρη. Τὰ Οἰκοδομικά* (Ἀθήναι 1991).
- ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991α Μ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, Κεραμικὰ ἐργαλεῖα, *ΑΕ* 1991, 1-13.
- ΡΑΠΑΔΕΑΣ, 1973 Γ. ΡΑΠΑΔΕΑΣ, Zur Geologie der Kristallinen Gesteine von Marathon, *Bulletin of the Geological Society of Greece*, 10 (1973) 13-64.
- ΡΗΕΛΠΣ, 1975 W. W. ΡΗΕΛΠΣ, *The Neolithic Pottery Sequence in Southern Greece*, Thesis presented for the degree of Doctor of Philosophy at the University of London, 1975 (Δακτυλόγραφον ἀντίτυπο).
- ΠΛΑΤΩΝ, 1964 Ν. ΠΛΑΤΩΝ, Ἔργασια διαμορφώσεως καὶ τακτοποιήσεως τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἀκροπόλεως, *ΑΔ* 19 (1964) Β1, 21-38.
- RENARD, 1989 J. RENARD, Le site Neolithique et Helladique Ancien de Kouphouvouno (Laconie). Fouilles de O.-W. von Vacano (1941), *Aegaeum* 4 (Liège 1989).
- RENFREW, 1972 C. RENFREW, *The Emergence of Civilisation. The Cyclades and the Aegean in the Third Millennium B.C.* (London 1972).
- RODDEN, 1964 R. J. RODDEN, Recent Discoveries from Prehistoric Macedonia, *Balkan Studies* 5 (1964) 109-124.
- SACKETT κ. ἄ., 1966 L. H. SACKETT - V. HANKEY - R. J. HOWELL - T. W. JACOBSEN - M. R. POPHAM, Prehistoric Euboea: Contributions toward a survey, *BSA* 61 (1966) 33-112.
- SAMPSON, 1984 Α. SAMPSON, The Neolithic of the Dodecanese and Aegean Neolithic, *BSA* 79 (1984) 239-249.
- ΣΑΜΨΩΝ, 1981 Α. ΣΑΜΨΩΝ, *Ἡ Νεολιθικὴ καὶ ἡ Πρωτοελλαδικὴ Ι στὴν Εὐβοία* (Ἀθήνα 1981).
- ΣΑΜΨΩΝ, 1987 Α. ΣΑΜΨΩΝ, *Ἡ Νεολιθικὴ Περίοδος στὰ Δωδεκάνησα* (Ἀθήνα 1987).
- ΣΑΜΨΩΝ, 1988 Α. ΣΑΜΨΩΝ, *Ἡ Νεολιθικὴ κατοίκηση στὸ Γυαλί τῆς Νισύρου* (Ἀθήνα 1988).
- ΣΑΜΨΩΝ, 1993 Α. ΣΑΜΨΩΝ, *Σκοτεινὴ Θαρρουνίων. Τὸ σπήλαιον, ὁ οἰκισμὸς καὶ τὸ νεκροταφεῖο* (Ἀθήνα 1993).
- SCHACHERMEYR, 1954 F. SCHACHERMEYR, Die vorderasiatische Kulturtrift, *Saeculum* 5 (1954) 268-291.
- SCHACHERMEYR, 1962 F. SCHACHERMEYR, Forschungsbericht über die Aus-

- grabungen und Neufunde zur Ägäischen Frühzeit 1957-1960, AA 77 (1962) 105-382.
- SCHACHERMEYR, 1976 F. SCHACHERMEYR, *Die Ägäische Frühzeit. Band I. Die vormykkenischen Perioden des griechischen Festlandes und der Kykladen* (Wien 1976).
- SCOTT, 1954 Sir L. SCOTT, *Pottery*, στο Ch. Singer κ.ἄ., *A History of Technology*, vol. I, σελ. 376-412 (Oxford 1954).
- SHEPARD, 1954 A.O. SHEPARD, *Ceramics for the Archaeologist* (Washington 1954).
- SPERLING, 1976 J.W. SPERLING, Kum Tepe in the Troad. Trial Excavation, 1934, *Hesperia* 45 (1976) 305-364.
- SPITAELS, 1982 P. SPITAELS, Final Neolithic Pottery from Thorikos, *Miscellanea Graeca*, fasc. 5, Gent 1982, 9-44.
- ΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, 1991 Π. ΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Τὸ Ἀκρωτήρι τῆς Θήρας κατὰ τὴ Νεολιθικὴ καὶ τὴν Πρώιμη Ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ* (Ἀθήνα 1991, Δακτυλόγραφο ἀντίτυπο).
- ΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, 1992 Π. ΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Οἱ πρωιμότερες φάσεις τοῦ Ἀκρωτηρίου: Νεολιθικὴ καὶ πρώιμη ἐποχὴ τοῦ Χαλκοῦ*, στο «Ἀκρωτήρι Θήρας», Ἡμερίδα, Ἀθήναι 19 Δεκεμβρίου 1987, (Ἀθήναι 1992), 185-198.
- ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, 1908 Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, Προϊστορικὰ ἀγγεῖα Χαιρωνείας καὶ Ἐλατείας, *ΑΕ* 1908, 63-96.
- ΤΕΛΕΒΑΝΤΟΥ, 1990 Χ. ΤΕΛΕΒΑΝΤΟΥ, *Ἐνδυμασία - Κοσμήματα - Καλλωπισμός*, στο «Κυκλαδικὸς Πολιτισμός: Ἡ Νάξος στὴν 3η π.Χ. Χιλιετία», Ἰδρυμα Ν. Π. Γουλανδρῆ, Μουσεῖο Κυκλαδικῆς Τέχνης (Ἀθήνα 1990), 57.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἀνασκαφὴ Νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ ἐν Νέᾳ Μάκρῃ (Ἀττικῆς), *ΠΑΕ* 1954, 114-122.
- THEOCHARIS, 1956 D.R. THEOCHARIS, Nea Makri. Eine grosse Neolithische Siedlung in der Nähe von Marathon, *AM* 71 (1956) 1-29.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἐκ τῆς προϊστορίας τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Σκύρου, *ΑΕΜ* 6 (1959) 279-328.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959α Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Πύρασος, *Θεσσαλικά* 2 (1959) 29-68.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1962 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἀπὸ τὴ Νεολιθικὴ Θεσσαλία, I. *Θεσσαλικά* 4 (1962) 63-83.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, *Ἡ Αὐγὴ τῆς Θεσσαλικῆς Προϊστορίας. Ἀρχὴ καὶ πρώιμη ἐξέλιξη τῆς Νεολιθικῆς* (Βόλος 1967).
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1970 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Ἀνασκαφὴ ἐπὶ τῆς νησίδος τοῦ Ἀγίου Πέτρου (Κυρά-Παναγιᾶς), *ΑΔ* 25 (1970) Β2, 271-276.
- ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973 Δ.Ρ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, *Νεολιθικὴ Ἑλλάς* (Ἀθήναι 1973).
- THOMAS, 1967 H.L. THOMAS, Near Eastern, Mediterranean and European Chronology, *SIMA* XVII:1-2 (Lund 1967).
- TRAVLOS, 1988 J. TRAVLOS, *Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika* (Tübingen 1988).
- TREUIL, κ.ἄ., 1989 R. TREUIL - P. DARCQUE - J.C. POURSAT - G. TOUCHAIS, *Les civilisations égéennes du Néolithique et de l'Age du Bronze* (Paris 1989).

- ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908 X. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, *Αἱ Προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου* (Ἀθήναι 1908).
- VITELLI, 1974 K.D. VITELLI, *The Greek Neolithic Patterned Urfinis Ware from the Franchthi Cave and Lerna* (University of Pennsylvania, 1974).
- VITELLI, 1984 K.D. VITELLI, *Greek Neolithic Pottery by Experiment* στὸ P.M. Rice (ἐκδ.) *Pots and Potters* (Los Angeles 1984), 113-131.
- WACE-THOMPSON, 1912 A.J.B. WACE-M.S. THOMPSON, *Prehistoric Thessaly* (Cambridge 1912).
- WALKER KOSMOPOULOS, 1948 L. WALKER KOSMOPOULOS, *The Prehistoric Inhabitation of Corinth* (Munich 1948).
- WALTER-FELTEN, 1981 H. WALTER-F. FELTEN, *Alt Ägina III,1: Die vorgeschichtliche Stadt.Befestigungen.Häuser.Funde* (Mainz/Rhein 1981).
- WARREN-HANKEY, 1989 P. WARREN-V. HANKEY, *Aegean Bronze Age Chronology* (Bristol 1989).
- WEINBERG, 1937 S.S. WEINBERG, Remains from Prehistoric Corinth, *Hesperia* 6 (1937) 487-524.
- WEINBERG, 1962 S.S. WEINBERG, Excavations at Prehistoric Elateia, 1959, *Hesperia* 31 (1962) 158-209.
- WEINBERG, 1965 S.S. WEINBERG, *The Relative Chronology of the Aegean in the Stone and Early Bronze Ages*, στὸ R. Ehrich (Ἐκδ.) *Chronologies in Old World Archaeology* (Chicago 1965)², 285-320.
- WEINBERG, 1970 S.S. WEINBERG, The Stone Age in the Aegean, *CAH* I, 1 (Cambridge 1970), 557-618.
- WELWEI, 1992 K.W. WELWEI, *Athen. Von neolithischen Siedlungsplatz zu archaischen Grosspolis* (Darmstadt 1992).
- WIJNEN, 1981 M.H.J.M.N. WIJNEN, The Early Neolithic I Settlement at Sesklo: An early farming community in Thessaly, Greece, *Analecta Praehistorica Leidensia* XIV (Leiden 1981).
- ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, 1990 Φ. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, *Κεραμεική*, στὸ «Κυκλαδικὸς Πολιτισμός. Ἡ Νάξος στὴν 3η π.Χ. Χιλιετία» Ἰδρυμα Ν. Π. Γουλανδρῆ. Μουσεῖο Κυκλαδικῆς Τέχνης (Ἀθήνα 1990), 165-167.
- ZERVOS, 1962 CH. ZERVOS, *Naissance de la Civilisation en Grèce* (Paris 1962).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ συστηματική δημοσίευση τῶν εὐρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1977 στὸ Νεολιθικὸ οἰκισμὸ τῆς Νέας Μάκρης συνεχίζεται μετὰ τὴν παρουσίαση τῆς Κεραμεικῆς.

Στὸ πρῶτο βιβλίό με τίτλο Ἡ Νεολιθικὴ Νέα Μάκρη, Τὰ Οἰκοδομικά (Ἀθῆναι 1991) διακρίθηκαν παραστατικὰ οἱ δώδεκα φάσεις τοῦ οἰκισμοῦ καὶ ἐξετάσθηκαν ἀναλυτικὰ ὅλες οἱ τεχνητὲς κατασκευές. Ὁ φυσικὸς σχηματισμὸς τῶν ἐπιχώσεων καὶ ἡ διατήρησή τους μέχρι σήμερα, χωρὶς καταστροφές καὶ μεταγενέστερες ἐπεμβάσεις, ἀποτελεῖ τὴν ἐγκυρότερη ἀπόδειξη γιὰ τὴ σταθερὴ σχέση χρονικῆς διαδοχῆς ποὺ χαρακτηρίζει τὰ εὐρήματα στὰ ἐπάλληλα στρώματα τῆς ἀνασκαφῆς, ἀπὸ τὸ παλαιότερο στὴ φάση 1 μέχρι τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ χώρου στὴ φάση 12. Μέσα ἀπὸ τὰ κλειστὰ καὶ συγκεκριμένα ὅρια τῶν ἀρχαιολογικῶν στρωμάτων προβάλλει τὸ πλούσιο κεραμικὸ ὕλικό με ἰδιότυπα καὶ ἰδιαίτερα τοπικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ διαμορφώνουν τὸ ρυθμὸ Νέας Μάκρης.

Ἡ μελέτη τῆς κεραμεικῆς ἄρχισε ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνασκαφὴ καὶ με ἱκανοποίηση ἀναφέρω ὅτι ἡ προσωπικὴ μου ἐνασχόληση μετὰ τὸν καθαρισμὸ καὶ τὴ συγκόλληση τῶν ὀστράκων ἐπιμήκυνε μὲν ἐξαιρετικὰ τὸν χρόνον τῆς ἔρευνας, μοῦ ἔδωσε ὅμως τὴ δυνατότητα νὰ ἀποκτήσω ἄμεση γνώση τοῦ ὕλικου καὶ νὰ ὀδηγηθῶ σὲ λεπτομερειακὲς τεχνικὲς παρατηρήσεις. Κατὰ τὴ μακρὰ διάρκεια τῆς ἐργασίας μου, εὐχαρίστως ἐπαναλαμβάνω, ὅτι συνάντησα πάντοτε πρόθυμη βοήθεια καὶ ἄμεση ἀνταπόκριση ἀπὸ ἐπιστήμονες καὶ εἰδικευμένους συνεργάτες.

Ὁ κ. Β. Πετράκος ὡς Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Ἀττικῆς μοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐργασθῶ με κάθε ἄνεση καὶ εὐκολία στὸ Μουσεῖο Μαραθῶνος, ἐνῶ ἀπὸ τὴ θέση τοῦ Γ. Γραμματέα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ὑποστήριξε καὶ μερίμνησε προσωπικὰ γιὰ τὴν ἄρτια ἐμφάνιση τοῦ βιβλίου.

Ἐφοροὶ ἀρχαιοτήτων, διευθυντὲς Μουσείων καὶ ἀνασκαφῶν με διευκόλυναν νὰ προσεγγίσω καὶ νὰ μελετήσω κεραμεικὴ ποὺ φυλάσσεται στίς ἀποθήκες.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς κυρίες Ο. Ἀλεξανδρῇ Τζάχου, Κ. Δημακοπούλου, Α. Ανδρειωμένου, Α. Δουλγέρη Ἰντζεσίλογλου, Φ. Παχύγιαννη καὶ τοὺς κυρίους Ι. Παπαχριστοδούλου, Κ. Γαλλῇ καὶ Α. Σάμπων, τοὺς ὁποίους εὐχαριστῶ στὸν πρόλογο τοῦ πρώτου βιβλίου, ἐπιθυμῶ ἀκόμα νὰ σημειώσω ὅτι οἱ κυρίες Φ. Ζαφειροπούλου, Κ. Εὐστρατίου, Ο. Χατζηαναστασίου καὶ Π. Σωτηρακοπούλου μοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἐξετάσω ἀδημοσίευτη κεραμεικὴ ἀπὸ τίς Κυκλάδες καὶ τὴν Ἀττικὴ καὶ νὰ διατυπώσω τίς παρατηρήσεις μου.

Τὸν προσδιορισμὸ τῆς ὀρυκτολογικῆς συστάσεως τεσσάρων κεραμικῶν δειγμάτων ἀνέλαβαν οἱ κυρίες Α. Ὀρφανουδάκη καὶ Θ. Περράκη, λέκτορες στὸ Ε.Μ. Πολυτεχνεῖο.

Τὰ συμπεράσματα καὶ τὴν περίληψη τοῦ βιβλίου ἐπεξεργάσθηκε καὶ ἀπέδωσε στὴν Ἀγγλικὴ με σαφήνεια, ὀρθὴ διατύπωση καὶ ἐπιστημονικὴ ὑπευθυνότητα ἡ φίλη ἀρχαιολόγος Τ. Δημητριάδου Dinsmoor.

Ἡ παρουσίαση καὶ εἰκονογραφικὴ τεκμηρίωση τοῦ βιβλίου βασίσθηκε στίς φιλότιμες προσπάθειες εἰδικευμένων συνεργατῶν. Ἡ κ. Τ. Βουτσινᾷ Diamond με καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία καὶ γνώση τοῦ ἀντικειμένου ἐπεξεργάσθηκε τὴν τελικὴ γραφὴ τῶν σχεδίων τῆς ἀκόσμητης κεραμεικῆς, ποὺ εἶχε ἀρχικὰ ἐκπονήσει ἡ Ι. Κραουνάκη, συμπλήρωσε τὰ σχήματα καὶ ἀποκατέστησε τὴ μορφή ὧν τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων. Τὴν τελικὴ γραφὴ τῆς ἐγ-

χάρακτης κεραμεικῆς εἶχε ἀπὸ καιροῦ περατώσει ὁ Εὐ. Ὀλύμπιος. Ἡ ἀπόλυτη πιστότητα στὴ φωτογραφικὴ ἀπόδοση τῆς ὑφῆς τῶν ὀστράκων καὶ τῶν τόνων τῶν χρωμάτων ὀφείλεται στὴν ὑψηλὴ ποιότητα ἐργασίας τοῦ Η. Ἡλιάδη.

Τὴ γενικὴ ἐπιμέλεια κατὰ τὴν ἐκτύπωση ἀνέλαβε καὶ πραγματοποιοῖσε μὲ σχολαστικὴ προσοχή, μεθοδικότητα καὶ σεβασμὸ στὸ ὕφος τοῦ κειμένου ὁ Γ.Α. Πίκουλας, ἐνῶ τὸ συντονισμὸ τῶν ἐργασιῶν ἐκδόσεως κατηύθυνε ὁ κ. Α. Χριστοδούλου.

Ἡ συμβολὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπῆρξε, ὅπως πάντοτε, οὐσιαστικὴ. Τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο μὲ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ συνέχιση τῆς δημοσιεύσεως περιέλαβε τὸ βιβλίο στὴ σειρὰ ἐκδόσεων τῆς Ἑταιρείας καὶ ἐπὶ πλέον χρηματοδότησε τὴ φωτογράφιση τῶν εὐρημάτων.

Ἡ ὁλοκλήρωση ὁμῶς τῆς ἐργασίας μου ὀφείλεται ἀσφαλῶς στὴ συνεχῆ ἠθικὴ καὶ οὐσιαστικὴ ὑποστήριξη ποὺ εἶχα πάντοτε ἀπὸ τὴν οἰκογένειά μου.

Πρὸς ὅλους ἐκφράζω θερμὲς εὐχαριστίες γιὰ τὴν ἐκτίμηση στὸ ἔργο μου καὶ τὴ βοήθεια ποὺ πρόθυμα μοῦ προσέφεραν.

Ἀθήνα, Ὀκτώβρης 1993

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ κεραμεικὴ ἀποτελεῖ βασικὸ κεφάλαιο στὴν ἔρευνα τοῦ Νεολιθικοῦ οἰκισμοῦ τῆς Νέας Μάκρης. Ὑλικὸ πλούσιο, ἰδιότυπο, μὲ καινούργια χαρακτηριστικὰ καὶ κυρίως ἀπόλυτα στρωματογραφημένο, ἀπαιτεῖ ἑκτενὴ ἀνάπτυξη ποὺ παρέχεται μὲ τὴ δημοσίευσή του σὲ ἰδιαίτερο τόμο. Συγχρόνως, ἡ προέλευση τῆς κεραμεικῆς ἀπὸ συγκεκριμένους χώρους καὶ γνωστὲς κατασκευὲς ἐπιβάλλει τὴ διατήρηση τῆς σχέσεως μὲ τὸ περιβάλλον της καὶ τὴ δυνατότητα ἀναγωγῆς ὁμάδων ἢ μεμονωμένων ὀστράκων στὸ σημεῖο εὐρέσεως. Ἡ σύνδεση αὐτὴ τηρεῖται συστηματικὰ μὲ τὴν ὀργάνωση τοῦ ὕλικου σύμφωνα μὲ τὰ ἀνασκαφικὰ στοιχεῖα, δημοσιευμένα ἤδη στὸν ἰδιαίτερο τόμο *Τὰ Οἰκοδομικά* καὶ μὲ τὴν ἔνταξη τῶν εὐρημάτων στὴν ἀρχικὴ τους θέση.

Ὁ τόμος *Ἡ Κεραμεικὴ* ὑπὸ τὸ γενικὸ τίτλο *Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ* διαιρεῖται σὲ πέντε κύρια μέρη. Προτάσσονται οἱ τεχνικὲς παρατηρήσεις καὶ ἀμέσως μετὰ παρουσιάζονται κατὰ φάσεις οἱ κεραμεικὲς κατηγορίες καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων μὲ τὰ ἐπὶ μέρους τμήματά τους. Ἀκολουθεῖ ἡ συγκέντρωση τῶν τοπικῶν στοιχείων κατὰ τὶς τρεῖς σαφῶς διακρινόμενες περιόδους τοῦ οἰκισμοῦ καὶ σχολιάζονται τὰ κοινὰ καθὼς καὶ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ ποὺ διαμορφώνουν τὴν τυπολογία Νέας Μάκρης. Κατὰ τὴ διατύπωση τῶν σχολίων γίνεται κάποτε ἀναφορὰ σὲ σημεῖα προηγουμένων κεφαλαίων, γιατί θεωρεῖται ὅτι ἡ ἐπανάληψη τῶν τεκμηρίων συμβάλλει στὴν ἀνετη παρακολούθηση τοῦ κειμένου. Ἄλλοτε πάλι ἰδιαίτερα λεπτομερὲς περιγραφή καὶ ἐπιμονὴ στὴν ἀνάλυση ἀποβλέπει στὴν προβολὴ χαρακτηριστικῶν μὲ βαρύνουσα σημασία.

Στὸ τρίτο μέρος ἐπισημαίνονται οἱ ἐντόπιες κατηγορίες καὶ οἱ τύποι ποὺ ἀπαντῶνται παράλληλα σὲ ἄλλες περιοχὲς καὶ ὁδηγοῦν στὴ συγκριτικὴ χρονολόγηση τῶν περιόδων. Ἡ μελέτη ὁλοκληρώνεται στο τέταρτο μέρος μὲ τὰ συμπεράσματα καὶ τὶς οὐσιωδέστερες παρατηρήσεις, ποὺ ἀφοροῦν στὰ κεραμικὰ εὐρήματα. Τὸ ἴδιο κείμενο μεταφράσθηκε στὴν Ἀγγλικὴ γλῶσσα.

Στὸ τέλος προστίθεται ἐπιλεκτικὸς κατάλογος τοῦ ὕλικου ποὺ περιλαμβάνει ὅλους τοὺς τύπους κατὰ φάσεις καὶ τόπο εὐρέσεως μὲ σειρὰ πάντοτε ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότο στὸ χῶρο τῆς ἀνασκαφῆς. Στὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ εὐρήματος τὸ πρῶτο ψηφίο δηλώνει τὴ φάση καὶ μετὰ τὴν παύλα ἀκολουθεῖ ὁ ἰδιαίτερος ἀριθμὸς του.

Γιὰ τὴν εἰκονογραφικὴ τεκμηρίωση τοῦ κειμένου, παρὰ τὶς τεχνικὲς δυσκολίες ποὺ ἀνέκυψαν ἀπὸ τὴν κακὴ κατάσταση τῶν ὀστράκων, σχεδιάστηκαν οἱ ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι καὶ φωτογραφήθηκαν τὰ τεμάχια ποὺ ἀποδίδουν μορφή. Μερικὲς συμπληρώσεις σχημάτων, κατὰ τὸ δυνατόν ἀσφαλεῖς, βασίζονται σὲ πληρέστερα διατηρημένα ἀγγεῖα ἄλλων περιοχῶν καὶ σὲ βεβαιωμένα στοιχεῖα τῆς ἴδιας ἀνασκαφῆς. Διευκρινίζεται ἀκόμα ὅτι ἡ καταχώρηση στὸν κατάλογο ὀστράκων χωρὶς ἄλλη ἀναφορὰ τοὺς στὸ κείμενο ἀποσκοπεῖ στὴν παρουσίαση τῶν βασικῶν ὁμάδων καὶ κατηγοριῶν μὲ περισσότερα δείγματα, ἀκόμα καὶ ὅταν αὐτὰ δὲν προσφέρονται γιὰ ἀπεικόνιση καὶ σχεδίαση. Τέλος, ἡ συνοπτικὴ καταγραφή τοῦ ἁμορφου, κατεστραμμένου ἢ ἄλλως κοινοῦ ὕλικου ἀποδίδει τὴ συνολικὴ ποσότητα τῆς κεραμεικῆς κατὰ ἀνασκαφικὴ ἐνότητα.

Ἡ κεραμεικὴ τῆς ἀνασκαφῆς Νέας Μάκρης ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρὰ ὄστρακα. Ἀκέραια ἀγγεῖα δὲν ὑπάρχουν, διότι ἀκόμα καὶ τὰ ἐλάχιστα ποὺ διατήρησαν πολλὰ τεμάχια τοῦ σώ-

ματος είναι έλλιπη κατά τὸ στόμιο, τὴ βάση ἢ ἄλλο τμήμα καὶ σπανίως ἀποδίδουν πλήρες περίγραμμα. Ὅλα ἀνεξαιρέτως εἶναι χειροποίητα καὶ διακρίνονται κατ' ἀρχὴν σὲ σκυφοειδῆ (bowls), πιθόσχημα μὲ εὐρὺ στόμιο (jars) καὶ πιθόσχημα μὲ λαιμό (collar jars). Τὰ τρία βασικά σχήματα, μὲ τὶς ποικίλες μορφές τους, κατασκευάζονται κατὰ τὸν κοινὸ τύπο συμμετρικά, μὲ στόμιο καὶ σῶμα κυκλικό. Ἡ τυπικότητα αὐτὴ χαρακτηρίζει τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ δὲν ἀποτελεῖ τὸν κανόνα.

Συχνὰ παρατηρεῖται ἀσυμμετρία. Τὸ στόμιο καὶ ὁ λαιμὸς μπορεῖ νὰ ἔχουν σχῆμα ἐλλειπτικό ἢ ὠοειδὲς καὶ ἐπιφάνεια χεῖλους ἄλλοτε ὀριζόντια καὶ ἄλλοτε ἀνυψωμένη πρὸς μία πλευρά. Ἀπὸ τὰ ὄστρακα δὲν προκύπτουν συνήθως περισσότερα στοιχεῖα, γιατί τὸ μικρὸ τους μέγεθος δὲν ἀφήνει νὰ διακρίνουμε ἄν, πότε καὶ πόσο ἐπηρέαζε ἡ ἀσυμμετρία τὴ μορφή τοῦ σώματος. Ἡ ἰδιοτυπία προκαλεῖ κατὰ τὴ μελέτη σημαντικὲς πρακτικὲς δυσκολίες καὶ συχνὰ καθιστᾷ ἀδύνατη τὴν ἐξακρίβωση τῆς συγκεκριμένης μορφῆς τῶν ἀγγείων.

Ἀσυμμετρία παρατηρεῖται ἐπίσης στὸ πάχος ἢ στὴ διαμόρφωση τοῦ χεῖλους. Στὰ ὄστρακα αὐτὰ εἶναι πολὺ δύσκολο καὶ μᾶλλον ἀδύνατο νὰ καθορισθεῖ μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα ἂν ἡ διαφορὰ πάχους τῶν δύο πλευρῶν ὀφείλεται στὴ χειροποίητη κατασκευὴ¹ ἢ ἂν δηλώνει ὅτι ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρχίζει νὰ σχηματίζεται μεταβολὴ τοῦ στομίου. Κατὰ συνέπεια, ἡ συγκεκριμένη μορφή του, δηλ. κυκλικὸ ἢ ἀσύμμετρο στόμιο, δὲν ὀρίζεται στὴν περιγραφὴ, ἐνῶ σημειώνεται ἡ διαφορὰ τοῦ πάχους, ἢ ἄλλη τυχὸν ἀνωμαλία ποὺ γεννᾷ τὴν ἀμφιβολία. Ἐξ ἄλλου, ἡ ὀριζόντια ἐπιφάνεια τοῦ χεῖλους παρουσιάζεται συχνὰ φθαρμένη, ὅχι μόνο ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τὴν κακὴ διατήρηση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ μετατροπὴ τοῦ ὀστράκου ἀμέσως μετὰ τὴ θραύση τοῦ ἀγγείου σὲ κεραμικὸ ἐργαλεῖο². Αὐτὰ καὶ ἄλλα μειονεκτήματα ἀναπληροῦνται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ παρέχει ἡ ἀδιατάρακτη στρωματογραφία. Σὲ κάθε φάση δίδεται κατ' ἀνάγκην ἰδιαίτερη προσοχὴ στὴ μορφή τοῦ ὑλικοῦ, ποὺ σχηματίζει τὶς ἐπὶ μέρους κατηγορίες, καὶ στὰ συμπληρωματικὰ τμήματα τῶν ἀγγείων, ὅπως εἶναι οἱ βάσεις, οἱ ἀποφύσεις, τὰ ἐπιθήματα κλπ.

1. Συχνὸ φαινόμενο στὴ Νεολιθικὴ κεραμική, βλ. π.χ. HOOD, 1981/2, 242. WIJNEN, 1981, 25. GIMBUTAS κ.ἄ., 1989, 83. Βλ. καὶ VITELLI, 1984, 120.
2. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991α, 1 κέ.

Α΄

Η ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΣΤΙΣ ΦΑΣΕΙΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΕΩΣ

ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Τὰ ἀγγεῖα τῆς Νέας Μάκρης κατασκευάζονται ἀπὸ πηλὸ γενικὰ καθαρὸ, ποὺ περιέχει λίγα ἢ περισσότερα λεπτὰ χαλίκια καὶ φέρει ὡς χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τὸν ἀργυρόχρωμο μαρμαρυγία (mica)³. Ἡ ἀνάμειξή του μέσα στὶς τοπικὲς ἀργίλους ὀφείλεται στὴ διάλυση τῶν σχιστολιθικῶν πετρωμάτων τῆς ἀμέσου περιοχῆς⁴, ἀλλὰ τὸ ποσοστὸ περιεκτικότητος ποικίλλει κατὰ φάσεις, στρώματα, ἢ ἀκόμα καὶ συγκεκριμένα σημεῖα τῆς ἀνασκαφῆς μέσα στὸ ἴδιο στῶμα. Ἀνάλογα μὲ τὸ γενικὸ βαθμὸ καθαρότητος, ὁ πηλὸς μπορεῖ νὰ διακριθεῖ σὲ λεπτότεχνο, κοινὸ, ἢ τραχύ, μὲ ἀσαφῆ συχνὰ τὰ μεταξύ τους ὅρια.

Ὁ λεπτότεχνος εἶναι πάντα πολὺ καθαρὸς, χωρὶς ἐμφανεῖς προσμείξεις, ἢ περιέχει ἐλάχιστα, πολὺ μικρὰ χαλίκια καὶ μαρμαρυγία. Εἶναι συμπαγῆς, σχηματίζει λεπτὰ τοιχώματα πάχους τὸ πολὺ 0.005 καὶ γενικὰ χρησιμοποιεῖται σὲ ἰδιαίτερες κατηγορίες μὲ καθορισμένα τεχνικὰ χαρακτηριστικά. Παράλληλα, κοινὸς πηλὸς, ἐπιμελέστερα κατεργασμένος, μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ λεπτότεχνη μορφή.

Ἀπὸ κοινὸ πηλὸ ἔχει κατασκευασθεῖ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ ὑλικοῦ ὅλης τῆς ἀνασκαφῆς. Διακρίνεται σὲ μερικὲς μεγάλες κατηγορίες καὶ πολλὲς μικρότερες, μὲ ποικίλα χρώματα. Ἡ συνηθέστερη μορφή περιέχει ἀρκετὰ μικρὰ χαλίκια καὶ λίγα μεγαλύτερα, γενικὰ ὅμως χαρακτηρίζεται ὡς καθαρὸς γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μαρμαρυγία σὲ μικρὴ ὡς μεγάλη ποσότητα, ἄλλες προσμείξεις δὲν ἀλλοιώνουν τὴ μορφή του. Τὸ χρῶμα του ποικίλλει ἀπὸ ἀνοιχτὸ καστανὸ μέχρι μελανό, ἀλλὰ μετὰ τὶς πρῶτες φάσεις ἐπικρατεῖ τὸ ἐρυθρό. Ἡ κατηγορία ἐρυθρὰ κοινὰ εἰκονίζει τὴν τοπικὴ κεραμεικὴ καί, παρὰ τὶς κατὰ καιροὺς μεταβολὲς προτιμήσεων, ἀπὸ αὐτὴν κατασκευάζονται ἀγγεῖα καθημερινῆς χρήσεως, συνεχῶς, μέχρι τὴν τελευταία φάση τοῦ οἰκισμοῦ. Δεῖγμα τοῦ ἀπὸ τὴ φάση 5 ἐξετάσθηκε ἰδιαίτερα καὶ ἡ ὀρυκτολογικὴ του σύσταση δημοσιεύεται στὸ Παράρτημα 2, εἰκ. 4 καὶ 5 μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ 5-Γ. Κοινὸς εἶναι ἐπίσης ὁ ἀμμόδης πηλὸς, εὐδιάκριτος πάντοτε ἀπὸ τὴ μεγάλη περιεκτικότητα ἄμμου, ἐνῶ ἀντίθετα δὲν περιλαμβάνει χαλίκια οὔτε μαρμαρυγία⁵. Τυπικὰ χαρακτηριστικὰ ἀποτελοῦν οἱ πορτοκαλόχρωμες ἐπιφάνειές του καὶ οἱ φθαρμένες ἀκμὲς τῶν ὀστράκων ποὺ καθιστοῦν τὴ συγκόλλησή τους ἀδύνατη. Ὁ πηλὸς Urfirnis καταλέγεται στὴν κοινὴ κεραμεικὴ, ἔχει ἰδιότυπα, τοπικὰ χαρακτηριστικά καὶ δὲν περιέχει μαρμαρυγία.

3. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954, 116. ΤΗΟΧΑΡΙΣ, 1956, 10. PHELPS, 1975, 72 καὶ ἄλλοι. Βλ. καὶ γενικὰ SHEPARD, 1954, 30, 162.

4. Περὶ πετρωμάτων στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Πεντέλης, βλ. ΡΑΠΑΔΕΑΣ, 1973. Γιὰ τὸν μαρμαρυγία στὴν ἄργιλο βλ. SHEPARD, 1954, 11 καὶ 162. Κυρίως κατ. Παράρτημα 2, κεραμεικὸ 2-B.

5. SHEPARD, 1954, 26-27, 162. HODGES, 1976, 24. Πρβ. VITELLI, 1984, 116. Παρόμοιος πηλὸς χρησιμοποιεῖται στὸν Ἅγιο Πέτρο, ΕΦΣΤΡΑΤΙΟΥ, 1985, 26, στὴ Σκύρο, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959, 318-319 καὶ στὰ Θαρροῦνια Εὐβοίας σὲ κεραμεικὴ ποὺ εἶδα μὲ ἄδεια τοῦ κ. Ἄ. Σάμψων. Βλ. καὶ VITELLI, 1984, 116.

Ὁ τραχύς πηλός προέρχεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἄργιλο μὲ τὸν κοινό, ἀλλὰ σὲ αὐτὸν ἔχουν προστεθεῖ, ἢ ἀφθεῖ, μεγαλύτερα καὶ περισσότερα ἀσβεστολιθικά χαλίκια. Ἡ ποσότητα τοῦ μαρμαρυγία εἶναι συνήθως μικρή. Ἀκόμη τραχύτερος γίνεται ὅταν περιέχει λεπτὰ φύλλα σχιστολίθου, πού ἐλαττώνουν ὑπερβολικά τὴν πλαστικότητα τῆς μάζας. Στὶς ἀκραίες περιπτώσεις, μειώνεται ἡ συνοχή τῆς ὕλης καὶ τὰ τοιχώματα φαίνονται στὴν τομὴ τους σὰν νὰ σχηματίζονται ἀπὸ ἐπάλληλα λέπια πηλοῦ.

Ὁ πηλός τῶν ἀγγείων καλύπτεται κατὰ τὶς ὁρατὲς ἐπιφάνειες μὲ ἀλείφωμα ἢ μὲ ἐπάλειψη. Τὸ ἀλείφωμα (slip)⁶ ἀποτελεῖται ἀπὸ καθαρότατο, ἀραιὸ πηλὸ καὶ σχηματίζει συμπαγὴ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπένδυση πού καλύπτει τὴν ἀρχικὴ, ἀδιαμόρφωτη ἐπιφάνεια τοῦ σκεύους. Γενικὰ εἶναι πολὺ λεπτό, σταθερὰ προσκολλημένο στὸ τοίχωμα καὶ συχνὰ εἶναι δύσκολο νὰ διαπιστωθεῖ, ἂν ὀφείλεται πράγματι σὲ πρόσθετο ὕλικό. Ἡ ἐπάλειψη (wash)⁷ εἶναι λεπτότατο περίβλημα στὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ, πού σχηματίζεται χωρὶς πρόσθετο ὕλικό. Δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ὁμοίομορφη κατανομὴ τῶν μορίων τοῦ ὑπάρχοντος πηλοῦ κατὰ τὴν ἐξομάλυνση τῆς ἐπιφανείας μὲ τὰ ὑγρὰ χέρια τοῦ κεραμέως, ἢ μὲ κάποιο ὕφασμα, ἢ ἀκόμα μὲ μαλακὸ δέρμα. Παρὰ τὴν οὐσιαστικὴ διαφορὰ μεταξὺ ἀλειφώματος καὶ ἐπαλείψεως, ἡ διάκρισή τους στὴν κεραμεικὴ τῆς Νέας Μάκρης δὲν εἶναι πάντοτε σαφής. Οἱ σχετικὰ χαμηλὲς θερμοκρασίες ὀπτήσεως, στὶς πρῶτες φάσεις κυρίως, σχημάτισαν μαλακὸ περίβλημα, πού φθείρεται εὐκόλα, ἰδίως ἐξωτερικά. Ἀμεση συνέπεια εἶναι ἡ ἀλλοίωση τῆς ἀρχικῆς μορφῆς καὶ ἡ μείωση τοῦ πάχους τοῦ ἀλειφώματος, πού φαίνεται σὰν ἐπάλειψη. Στὰ μελανὰ πάντως ἡ διάκρισή του εἶναι σχεδὸν ἀδύνατη καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει σὲ ὅλες τὶς μελανὲς ἐπιφάνειες τῶν ὀστράκων⁸ πού ἔχουν στὴν ἄλλη ὀψη ὁρατὸ ἀλείφωμα διαφορετικοῦ χρώματος. Οἱ μεταβολὲς αὐτὲς δημιουργοῦν ἀρκετὰ μεγάλα περιθώρια λάθους, καὶ γι' αὐτὸ κατὰ τὴν περιγραφὴ τῶν ὀστράκων ἀποφεύγεται πολλὲς φορές ὁ καθορισμὸς τοῦ τρόπου ἐπικαλύψεως τῆς ἐπιφανείας. Μόνο τὸ σκληρὸ εὐδιάκριτο ἀλείφωμα ἀναφέρεται, καὶ τοῦτο ὅταν ἀποτελεῖ οὐσιώδες στοιχεῖο μιᾶς κατηγορίας. Ἐξ ἄλλου, σὲ ὁλόκληρες κατηγορίες ἢ ἐπὶ μέρους ὀστρακα, μετὰ τὸ ἀλείφωμα ἢ τὴν ἐπάλειψη, ἡ διαμόρφωση συμπληρώθηκε μὲ τὴν ἔντριπτη τεχνικὴ, πού σχηματίζει ἐπιφάνεια συμπαγῆ, ἀρκετὰ σκληρὴ καὶ συνήθως στιλπνὴ (burnishing)⁹.

Ὁ βαθμὸς ὀπτήσεως δὲν ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν ποιότητα ἢ τὴν κατηγορία τῆς κεραμεικῆς, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ τὴν ἐποχὴ. Ἐξ ἄλλου ἀτελῶς ὀπτημένα ὀστρακα βρέθηκαν σὲ διάφορα στρώματα (2-10: εἰκ. 3, 5-116: εἰκ. 26 κλπ.) ἀλλ' αὐτὰ ἀποτελοῦν προφανῶς ἀποτυχίες τοῦ «κλιβάνου». Στὶς πρῶτες φάσεις, οἱ συνθῆκες ἀερισμοῦ τοῦ θερμαινόμενου χώρου δὲν ἐλέγχονται ἀρκετὰ¹⁰ καὶ τὰ ἀγγεῖα ἀποκτοῦν κατὰ τὴν ὀξειδωτικὴ πυρὰ ἀκαθόριστο χρῶμα. Ἀντίθετα, ὁ ἔλεγχος τῆς ἀναγωγικῆς πυρᾶς φαίνεται ἀπόλυτα ἱκανοποιητικός, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχουν κηλίδες καὶ οἱ ἐπιφάνειες, μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἔντριπτης κατεργασίας, πλησιάζουν συχνὰ τὸ βαθθὺ μελανό. Ἡ θερμοκρασία τοῦ χώρου δὲν φθάνει σὲ ὑψηλοὺς βαθμούς, ἢ ἐπιφάνεια συνήθως φθείρεται στὸ νερὸ καὶ μὲ τὸ τρίψιμο ἀποβάφει. Οὐσιαστικώτερη φθορὰ ἐπέρχεται στὰ ἔντριπτα πού, μαζὶ μὲ τὴν ὀξειδωση, χάνουν συχνὰ κατὰ τὸ πλῆσιμο τὴ στιλπνότητα τῆς ἐπιφανείας καὶ συγχέονται μὲ τὰ κοινά. Βαθμιαῖα μετὰ τὴν 3η φάση ἡ ἀντοχή

6. SHEPARD, 1954, 67-69, 191-193.

7. PHELPS, 1975, 75: wet-smoothed. HODGES, 1976, 33: Slurry or Wet-hand surface.

8. PHELPS, 1975, 74. SHEPARD, 1954, 192. Πρβ. καὶ VITELLI, 1984, 122.

9. SHEPARD, 1954, 123, 191. VITELLI, 1984, ἔ.ἀ. Βλ. καὶ HODGES, 1976, 31-32 πού ἐπεξηγεῖ τὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ὀρθοῦ burnished: «ἐντριπτος» καὶ τοῦ λανθασμένου polished: «στιλβωτός».

10. Ἀπλὲς μορφὲς κλιβάνου, ἔ.ἀ. 35 κέ. SHEPARD, 1954, 75 κέ. VITELLI, 1984, 123. Πρβ. LAVEZZI, 1978, 419, σημ. 47. WEINBERG, 1970, 583. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1977, 207 κέ.

αυξάνει, οί επιφάνειες σταθεροποιούνται, αν και οί μελανές, ιδίως στο έσωτερικό, είναι για λίγο ακόμα σχετικά ευπαθείς. Το χρώμα βελτιώνεται και γίνεται ένιατο σε όλη την όψη, εκτός από τη συγκεκριμένη κατηγορία καστανόμαυρα κοινά με τη σκοτεινότερη ταινία περί το στόμιο, πού είναι προφανώς ήθελημένη. Ίσχυρή όπτηση εφαρμόζεται από την 9η φάση, όταν τα καθημερινής χρήσεως σκεύη αποκτούν σκληρά τοιχώματα, απόλυτα ανθεκτικά στον εργαστηριακό καθαρισμό. Παράλληλα όμως, οί συνθήκες άερισμού στον κλίβανο παραμελούνται και οί περισσότερες κατηγορίες παρουσιάζουν πάλι στις επιφάνειες άσταθές, άκαθόριστο χρώμα¹¹.

Ή έγχάρκτη κεραμική της Νέας Μάκρης άποτελεί ιδιότυπη κατηγορία της Νεολιθικής έποχής. Τα συγκεκριμένα τεχνικά χαρακτηριστικά της περιγράφονται έδω συγκεντρωμένα, για να σημειωθούν οί όμοιότητες με την κοινή κεραμική και να διακριθούν τα ιδιάζοντα στοιχεία, κύρια και λεπτομερειακά.

Ό πηλός είναι γενικά καθαρός ως πολύ καθαρός, έρυθρός ως μελανωπός και ή ποσότητα του χαρακτηριστικού τοπικού άργυρου μαρμαρυγία στην κατηγορία των έγχαρακτων είναι περιορισμένη ή έλάχιστη. Μικρότερη ομάδα, με ιδιότυπη διακόσμηση, έχει κατασκευασθεί από πηλό άμμόδη, χωρίς άλλες προσμείξεις ή μαρμαρυγία, με επιφάνειες πάντοτε πορτοκαλόχρωμες και πυρήνα στα παλιότερα στρώματα συνήθως φαιό. Τα έρυθρά κοινά, με επιφάνειες σε φυσικό καστανέρυθρο χρώμα και όμοιόχρωμο καθαρό πηλό, πού άποτελούν τη μεγαλύτερη ομάδα της έντόπιας κοινής χρήσεως κεραμικής, σπανίως διακοσμούνται με έγχαραξεις.

Τά σκοτεινόχρωμα έγχάρκτα άγγεία φαίνονται ψημένα σε ύψηλές σχετικά θερμοκρασίες, άντέχουν στο πλύσιμο με νερό και οί επιφάνειές τους δέν προσβάλλονται από την άραιή διάλυση ύδροχλωρικού όξέως. Ή κατηγορία άμμόδους πηλοϋ, γενικά ευαίσθητη και κακώς διατηρημένη, με τοιχώματα περισσότερο εύθραυστα, πρέπει να έχει ψηθεί σε χαμηλότερη θερμοκρασία. Γενικά, ό ένιατός χρωματισμός της επιφανείας φανερώνει προσεκτική και έπιτυχή διαδικασία όπτησεως, χωρίς να άπουσιάζουν οί έντονες κηλίδες, πού όφείλονται στην άνομοιομερή επίδραση των φλογών ή σε ρεύμα άέρος¹².

Όλα άνεξαιρέτως τα όστρακα φέρουν διακόσμηση μόνο στην έξωτερική επιφάνεια. Κάτω από το χείλος, σε άπόσταση 0.003-0.004, πού φθάνει σπανιώτερα μέχρι 0.002 ή 0.009, σχηματίζεται μία όριζόντια έγχάραξη, και συνήθως προστίθεται άλλη μία όμοια χαμηλότερα, σε θέση πού μπορεί να προσδιορίζεται από την κάμψη του περιγράμματος. Ή επιφάνεια πού όρίζεται και πλαισιώνεται από τις δύο γραμμές άποτελεί τη ζώνη διακοσμήσεως. Ή όριζόντια του χείλους έπηρεάζει ουσιαστικά την άπόληξη του περιγράμματος και άναγκάζει τόν κεραμέα να κατασκευάσει το τοίχωμα παχύ ως άνω, μετατρέποντας τόν τύπο του όξυκόρυφου, λεπτυνομένου χείλους (tapered) σε αυλακωτό (grooved), με επιφάνεια καμπύλη ή επίπεδη. Το θέμα άρχίζει πάντα από την έγχάραξη του χείλους και καταλήγει στη χαμηλότερη, ή, όταν ή δεύτερη παραλείπεται, ή έκτασή του προσδιορίζεται από τις συνήθειες και τούς κανόνες της έποχής.

Ή διακόσμηση καταλαμβάνει, ως φαίνεται, όλόκληρη την περιφέρεια της ζώνης και σχηματίζεται από ομάδες λοξών παραλλήλων έγχαραξεων, πού είναι πάντοτε ευθύγραμμες και διαμορφώνουν συνεχείς τεθλασμένες ή όμόκεντρους ρόμβους. Πλαστικά έπιθήματα ή μικρές άποφύσεις προστίθενται σε όλες τις χρονικές περιόδους, αλλά όχι πολύ συχνά. Στην

11. PHELPS, 1975, 75 και 296. Λεπτομερείς παρατηρήσεις κατά φάσεις και κατηγορίες βλ. κατ. στά άντίστοιχα κεφάλαια.

12. SHEPARD, 1954, 92.

κατηγορία άμμόδους πηλού και μόνον, οί ομάδες λοξών γραμμών πλαισιώνονται από μία σειρά στιγμών, ένώ στους ρόμβους ή έσώτατη κεντρική επιφάνεια διακοσμεΐται συχνά με στικτό σταυρό. Τά δύο κύρια θέματα, τεθλασμένες και ρόμβοι, εΐναι εύκολο νά χαραχθούν επί του πηλού και καθ' έαυτά άπλούστατα στη σύλληψη τους ή στην άντιγραφή τους από τη γραπτή διακόσμηση¹³, αλλά ό συμμετρικός σχηματισμός των παραλλήλων γραμμών σε ίσες θεωρητικά μεταξύ τους άποστάσεις και ή άκριβής επανάληψη του θέματος γύρω από τό σώμα του άγγείου έξαρτάται από την εύχέρεια και την έμπειρία του τεχνίτου.

Η χάραξη των κοσμημάτων γίνεται πάντοτε πριν από την όπτηση με αίχμηρό έργαλειό τριγωνικής κορυφής¹⁴. Κατά την εκτέλεση της διακοσμήσεως ό πηλός θά πρέπει νά ήταν σκληρός (leather-hard), αλλά όχι άπόλυτα στεγνός, ώστε νά εκτοπίζεται εύκολα μέσα από τις δημιουργούμενες αύλακώσεις, χωρίς νά σχηματίζονται στις άκμές όδοντώσεις ή άλλες άνωμαλίες¹⁵. Τά σκληρά τοιχώματα μπορούσαν επίσης νά άντέξουν στην άσκούμενη επ' αυτών πίεση και νά μη παραμορφωθούν κατά τη διάρκεια της έργασίας. Κακή εκτίμηση της καταστάσεως του πηλού ήταν δυνατόν νά δημιουργήσει επιφανειακές παραμορφώσεις και άνυψωμένες άκμές στις έγχαράξεις ή, αντίθετα, νά δυσχεράνει τη χάραξη των γραμμών.

Ό πηλός άφαιρείται τελείως μέσα από τις αύλακώσεις και ή έξωτερική επιφάνεια παραμένει άπόλυτα όμαλή, με άκμές σαφείς και καθαρές, χωρίς περιχειλώματα. Τό αλείφωμα της επιφανείας, όπως δηλώνει ή παρουσία του στο βάθος των αύλακώσεων, προστίθεται αργότερα και έξαφανίζει όρισμένες άνωμαλίες¹⁶.

Τό πλάτος των έγχαράξεων κυμαίνεται από μισό ως δύο χιλιοστά, με συχνά άνάλογο βάθος, αφού όσο βαθύτερα εισχωρούσε ή τριγωνική κορυφή του έργαλείου στο πάχος του τοιχώματος, τόσο πλατύτερη λωρίδα χάρασσε στην επιφάνεια. Σε κάθε ομάδα οί μεταξύ των έγχαράξεων άποστάσεις φθάνουν κατά μέσο όρο σε 0.003, συνήθως όμως ποικίλλουν μέσα στην ίδια ομάδα από 0.005-0.001, ακόμη και σε δείγματα άρίστης εκτελέσεως. Όπου σώζονται δύο συγκλίνουσες ομάδες παρατηρήθηκε ότι ή μία, και συνήθως ή άριστερή, εΐναι χαραγμένη πιο άδέξια από την άλλη, με πυκνότερα ή άραιότερα διαστήματα, με έλαφρώς καμπύλες ή αποκλίνουσες της παραλλήλου γραμμές, παρουσιάζοντας τη μειωμένη εύχέρεια του τεχνίτου νά εργάζεται προς αυτή την κατεύθυνση.

Παρά τις επί μέρους άτέλειες ή άδεξιότητες εκτελέσεως, ή σύνθετη μορφή των κοσμημάτων και κυρίως ή έλλειψη κάθε δυνατότητας διορθώσεως των τυχόν σφαλμάτων μετά τη βαθειά χάραξη του στεγνού τοιχώματος, φαίνεται ότι επέβαλλαν, πριν από την τελική φάση της έργασίας, την προκαταρκτική μερική σχεδίαση του θέματος στην επιφάνεια του άγγείου¹⁷. Ήδη από την άρχή, δηλ. την τρίτη φάση της άνασκαφής, μπορεί κανείς νά συμπεράνει ότι, τουλάχιστον οί δύο όριζόντιες γραμμές, χαράσσονται κατά τό πρώτο στάδιο έργασίας

13. Συνεχείς τεθλασμένες και ρόμβους γραπτής διακοσμήσεως βλ. BLEGEN, 1975, 267 κέ., πίν. 63, 66-67. PHELPS, 1975, 103 κέ., εϊκ. 10, 12:1, 15:3, 17 κλπ. WEINBERG, 1962, 175-176, πίν. 56, 57, 58 α.

14. Πρβ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1977, 218. SHEPARD, 1954, 195 κέ.

15. "Ε.ά., 198. Έξ ίσου στεγνός θά ήταν ό πηλός και στα άγγεία του Διμηνίου κατά τη χάραξη των κοσμημάτων, παρά τη διαφορετική άποψη του Χουρμουζιάδη, 1977, 218. Δείγματα πλαστικού πηλού βλ. GRUNDMANN, 1932, πίν. XX, 9. ZERVOS, 1962, εϊκ. 258 κάτω κέντρο, και άλλου.

16. SHEPARD, 1954, 196.

17. "Ο ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954, 117, θεώρησε άρχικά πιθανόν νά ήταν τά κοσμήματα τυπωμένα. Όμως ή χρήση σφραγίδας αποκλείεται, διότι τά κοσμήματα παρουσιάζουν άσυμμετρίες και ό πηλός έχει χάσει την πλαστικότητα του.

τελείως επιφανειακά. Από την επομένη όμως φάση διαπιστώνεται άλλη μέθοδος, της οποίας τὰ ἴχνη διαφαίνονται σποραδικὰ σὲ δείγματα διαφόρων στρωμάτων. Κατὰ τὴν προέκταση τῶν ἐγχαραξέων ἢ, σπανιότερα, παραπλεύρως αὐτῶν, διακρίνονται ἀμυδρῶς, τελείως ἐπιφανειακὲς εὐθεῖες γραμμὲς ποὺ ἐντοπίζονται ἐπάνω στὸ χεῖλος ἢ στὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου καὶ κυρίως μέσα στὰ διάκενα ὁμάδος ἀντιθέτου φορᾶς ὡς ἐγκάρσιες παῦλες (5-77: εἰκ. 25 καὶ Δ, σχ. 27. 5-83: εἰκ. 25, σχ. 27. 9-160: εἰκ. 46, σχ. 45, κλπ.).

Ὁ συνδυασμὸς τῆς θέσεως καὶ διατάξεως τῶν ἐπιφανειακῶν γραμμῶν πρὸς τὸ εὐδιάκριτο κύριο θέμα ἀποδίδει τὴ μέθοδο ἐργασίας τῶν τεχνιτῶν. Μὲ τὴ βοήθεια τεντωμένου νήματος, ἢ μᾶλλον ἀνθεκτικῆς τρίχας ζώου, τυπώνεται κατ' ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ζώνης διακοσμήσεως συνεχὲς πλέγμα¹⁸, ἢ λίγες μόνο λοξὲς γραμμὲς, στὴ θέση τοῦ περιγράμματος τῶν τεθλασμένων καὶ ρόμβων, ποὺ χρησιμεύουν ἀργότερα ὡς ὁδηγοὶ γιὰ τὴ βαθειὰ χάραξη τῶν πλευρῶν τοῦ συγκεκριμένου κοσμήματος (σχ. 75). Ἡ προσθήκη τοῦ ἀλειφώματος καλύπτει τελείως τὰ ὑπόλοιπα, περιττὰ τμήματα τῶν ἀποτυπωμάτων, καὶ μόνο σὲ σπάνιες περιπτώσεις, ὅταν ἡ «τρίχα» ἔχει πιεσθεῖ κάπως βαθύτερα καὶ τὸ ἀποτύπωμά της δὲν ἔχει τελείως ἐξαφανισθεῖ, διαφαίνονται κάτω ἀπὸ τὸ στρώμα τοῦ ἀλειφώματος, στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου, τὰ ἀμυδρά ἴχνη τοῦ προσχεδίου. Μὲ τὴ μέθοδο αὐτὴ, ἀπλὴ στὴν ἐφαρμογὴ καὶ τὰ χρησιμοποιούμενα μέσα, ἐπιτυγχάνεται θεωρητικὴ συμμετρία καὶ συγχρόνως παρέχεται ἡ δυνατότητα διορθώσεως τυχόν σφαλμάτων ἢ καὶ μεταβολῆς τοῦ θέματος, χωρὶς καθόλου νὰ ἐπηρεάζεται ἡ καθαρότητα τοῦ ἐγχαρακτοῦ κοσμήματος¹⁹.

Στὸ τέλος, ἀλλὰ πάντως πρὶν ἀπὸ τὴν ὀπτηση, οἱ ἐγχαραξεις, ρηχὲς ἢ βαθειές, στενὲς ἢ πλατεῖες, γεμίζονται μὲ λευκὴ πυκνὴ ὕλη γαιώδους συστάσεως, δηλ. καθαρὸ καολίνη²⁰. Συχνά, τὸ λευκὸ ἔχει ἀποπέσει τελείως, χωρὶς νὰ ἀφήσει τὸ ἐλάχιστο ἴχνος, ἀλλὰ ἡ χρῆση του διαπιστώνεται συνεχῶς σὲ δείγματα ὅλων τῶν φάσεων. Ὅπως διδάσκουν τὰ σωζόμενα κατάλοιπα, ἡ διατήρησή του θὰ πρέπει νὰ ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴ σύνθεση τῆς ὕλης καὶ ἀπὸ τὴν πρόσφυσή της ἐπὶ τοῦ πηλοῦ²¹. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν στὴν ἐπιφάνεια τῶν ἀγγείων διαγράφεται λευκὴ διακόσμηση, ἰδιαίτερα ἀνθεκτικὴ, ποὺ ὑποκαθιστᾶ τὴ γραπτὴ²² καὶ ἐξαφανίζει ὀπτικὰ τὴν ἐγχάρακτη.

Κατὰ συνέπεια, ἐνῶ ἡ τεχνικὴ μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ πρὸς τὶς μεθόδους ποὺ ἐφαρμόζονται σὲ ἄλλες περιοχές, ἡ ὀπτικὴ ἐντύπωση θὰ διέφερε ριζικὰ ἀπὸ τὶς κατηγορίες ποὺ δὲν περιέχουν λευκὸ²³. Ἐπίσης, ὁ συνήθης χρωματικὸς συνδυασμὸς, ποὺ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι τυχαῖος, παρουσιάζεται ἰδιότυπος γιὰ τὴ Μέση Νεολιθικὴ περίοδο. Τὰ περισσότερα ὄστρακα, ἀκόμη καὶ ὅταν ἔχουν πηλὸ ἐρυθρό, εἶναι ἐξωτερικὰ σκοτεινόχρωμα μέχρι μελανὰ, ἀποδίδοντας οὐσιαστικὰ τὸ ρυθμὸ «λευκὸ ἐπὶ μελανοῦ», ἐνῶ ὁ χρωματικὸς συνδυασμὸς «λευκὸ ἐπὶ ἐρυθροῦ» περιορίζεται στὴν εὐτελέστερη κατηγορία τοῦ ἀμμόδους πηλοῦ.

Παρά τὴ γενικὴ ὁμοιογένεια, ἡ διάνοιξη τῶν ἐγχαραξέων δὲν ἀπέδωσε τὴ ἴδια πάντοτε μορφή, καὶ ἡ λεπτομερὴς ἐξέταση τοῦ βάθους, πλάτους καὶ πυκνότητος τῶν γραμμῶν ὁδηγεῖ

18. Πρβ. πυκνότατο λεπτὸ πλέγμα στὰ γραπτὰ Ἀγ. Πέτρου, EFSTRATIOU, 1985, 33-34, εἰκ. 5 καὶ 6, πίν. 166, παρὰ τὴν ἐκ μέρους τοῦ ἀπόρριψη χρησιμοποίησεως τρίχας ἀντὶ πινέλλου.

19. Παρὰ τὴν ἑλλειψη στοιχείων, μπορεῖ ἀκόμη νὰ ὑποθεθεῖ ὅτι ὁ τεχνίτης διαιρούσε ἀρχικά, μὲ στίγματα ἐξίτηλα, τὴ ζώνη διακοσμήσεως σὲ τμήματα ἴσου πλάτους. Βλ. καὶ VITELLI, 1974, 12.

20. Ὑλικὸ ὁμοιο μὲ κεραμικὸ 3-A, βλ. Παράρτημα 2.

21. Πρβ. π.χ. τὴ διατήρηση λευκοῦ στὰ μόλις σωζόμενα ἄκρα ἐγχαραξέων τῶν ὀστράκων 5-80: εἰκ. 25 καὶ 12-63: εἰκ. 64 καὶ τὴ φθορὰ του στὰ ἀρίστης τεχνικῆς 5-77: εἰκ. 25 καὶ 12-70: εἰκ. 65.

22. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, 1908, 87. THEOCHARIS, 1956, 12.

23. Βιβλιογραφία ἐγχάρακτης κεραμικῆς μὲ γεμίσματα λευκοῦ βλ. HOOD, 1981/2, 227-233.

στη διάκριση δύο βασικῶν τύπων τεχνικῆς (Γραμμικῆς καὶ Στικτῆς) καὶ ὁρισμένων παραλλαγῶν τῆς πρώτης.

Γραμμικές

1. Κοινή: Ἐγχαράξεις μέσου πλάτους καὶ βάθους 0.001, σὲ ἀποστάσεις 0.002-0.004, ἀκρίβεια ἐκτελέσεως μετρία.
2. Ρηχή: Ἐγχαράξεις πλάτους 0.001, βάθους μέχρι 0.0005, σὲ ἀποστάσεις 0.002-0.004, ἀκρίβεια ἐκτελέσεως ἱκανοποιητικὴ.
3. Βαθειά: Ἐγχαράξεις μὲ βάθος μεγαλύτερο τοῦ πλάτους, καὶ πάντως ἄνω τοῦ 0.001, σὲ ἀποστάσεις 0.002-0.003, ἀκρίβεια ἐκτελέσεως ἀρίστη ὥς μετρία.
4. Λεπτή: Ἐγχαράξεις μέσου βάθους καὶ πλάτους μικροτέρου τοῦ 0.0005, σὲ ἀποστάσεις 0.001-0.003, ἀκρίβεια ἐκτελέσεως ἱκανοποιητικὴ ὥς μετρία.
5. Λοξή: Αὐξανόμενο βάθος ἐγχαράξεων κατὰ τὸ ἓνα μόνο ἄκρο, σχηματισμένες μὲ ἐργαλεῖο πού εἰσέρχεται λοξὰ στὸ τοίχωμα τοῦ ἀγγείου καὶ μετὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς γραμμῆς ἀνασύρεται ἀπότομα. Πλάτος καὶ βάθος ἐγχαράξεων ἀκαθόριστο, σὲ ἀποστάσεις 0.003-0.005, ἐργασία ἀμελής.

Στικτὴ (pointillé): Ὅπες ἄτρητες ποικίλου πλάτους καὶ βάθους, συνήθως κωνικῆς τομῆς. Ἐφαρμόζεται μόνο στὴν κατηγορία ἀμμόδους πηλοῦ.

Οἱ παραλλαγές αὐτὲς ἐντοπίζονται σὲ μία ἢ περισσότερες χρονικὲς περιόδους, ἐνῶ ἡ Κοινή, πού ἀπαντᾶται στὰ περισσότερα δείγματα, καὶ ἡ Στικτὴ στὸν ἀμμόδη πηλό, ἐφαρμόζονται συνεχῶς, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος. Κατὰ συνέπεια, ἡ χρονολόγηση τῶν ἐγχαράκτων χωρὶς τὴ βοήθεια τῆς στρωματογραφίας ἢ τῆς τυπολογίας τῶν σχημάτων πρέπει νὰ βασισθεῖ σὲ ἰδιαίτερα προσεκτικὴ ἐξέταση γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἡ συγκεκριμένη τεχνικὴ.

ΦΑΣΗ 1

Ἡ παλαιότερη φάση κατοικήσεως²⁴ ἐρευνήθηκε στὸν περιορισμένο χώρο τῆς τάφρου 1-A καὶ ἀπέδωσε κεραμεικὴ πού ἀνήκει κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος σὲ κοινὲς κατηγορίες. Τὰ ὄστρακα λεπτότεχνης κατασκευῆς εἶναι ἐλάχιστα καὶ διακρίνονται ἀπὸ τὴν ἰδιαίτερη ποιότητα πηλοῦ.

Κατηγορίες Κεραμεικῆς

Ὁ λεπτότεχνος λασπώδης πηλὸς (gritless) εἶναι τελείως συμπαγῆς, χωρὶς ἵχνος μαρμαρυγίας ἢ ἄλλων προσμειξεων καὶ μόνο σποραδικὰ φαίνεται νὰ ἔχει παρεισφρῦσει κάποιο μεμονωμένο χαλίκι²⁵. Εἶναι προφανὲς ὅτι ἔχει κατασκευασθεῖ ἀπὸ εἰδικὴ ἄργιλο, διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη πού χρησιμοποιεῖται στὸν κοινὸ πηλό, καὶ ἀποκτᾷ χρῶμα φαιὸ σκοτεινόν²⁶. Οἱ ἐπιφάνειες εἶναι πάντα μελανωπές, ἀλαμπεῖς, πολὺ λεῖες, χωρὶς ἵχνη ἐργαλείου τριβῆς καὶ ἡ ἀφή τους εἶναι λιπώδης²⁷. Τὰ τοιχώματα εἶναι γενικὰ στερεά, ἀνθεκτικὰ στὸ νερό, καὶ οἱ τομές τους εὐθύγραμμες, ὅπως ἀκριβῶς στὴν κοινὴ κεραμεικὴ²⁸.

Στὴν κατωτάτη φάση ὁ κοινὸς πηλὸς εἶναι καθαρὸς καὶ σπογγωτός²⁹. Περιέχει λίγα λευκὰ χαλίκια, καθὼς καὶ μερικὰ μεγαλύτερα, πού ἀναφαίνονται σπάνια ὡς ξένα σώματα μέσα στὴν ὁμοιογενῆ μᾶζα. Μαρμαρυγίας ὑπάρχει σὲ μικρὴ ποσότητα καὶ ἡ παρουσία του δὲν γίνεται ἔντονα αἰσθητὴ στὶς ὀψεις. Ἡ σπογγωτὴ μορφή, ὁρατὴ στὴν ἐπιφάνεια καὶ τὴν τομή, θὰ δημιουργήθηκε ἀπὸ ἄλλες ἐπὶ πλέον προσμειξεις, πού ἐξαφανίσθηκαν κατὰ τὴν ὀπτησι καὶ ἄφησαν στὴ θέση τους κενά³⁰. Οἱ πυκνὲς ὁπὲς παραμένουν περίπου ἀκάλυπτες (1-13:

24. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 12.

25. Βλ. καὶ περιγραφὴ πηλοῦ gritless καὶ χρονολόγησι PHELPS, 1975, 72. Ἰδια ποιότητα φαίνεται νὰ βρέθηκε στὴ Σουφλί Μαγούλα, σὲ στῤῥωμα τῆς τελευταίας προκεραμεικῆς, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967, 99-100. Ἰδιότητες καθαροῦ πηλοῦ, SHEPARD, 1954, 25.

26. SHEPARD, 1954, 162. Σὲ ἓνα δείγμα εἶναι καστανός.

27. Ἐ. ἀ., 153.

28. Δὲν ὑπάρχουν ἀκόμα κίτρινα, ὅπως στὴ φάσι 2.

29. Πρβ. PHELPS, 1975, 72: Fine ware. WEINBERG, 1962, 168. Στὸ Φράγχθι ἡ σπογγωτὴ μορφή εἶναι ἐμφανέστερη.

30. WEINBERG, 1970, 584. Τοῦ ἰδίου, 1962, 168. PHELPS, 1975, ἔ. ἀ. BLEGEN, 1975, 268-269, σημ. 36. Οἱ ὁπὲς παρατηρήθηκαν πρὶν ἀπὸ τὸν ἐργαστηριακὸ καθαρισμὸ μὲ ὕδροχλωρικὸ ὀξύ, πρβ. JACOBSEN, 1973, 264. Ἡ πορώδης ἢ σπογγωτὴ μορφή τοῦ πηλοῦ αὐξάνει τὴν ἀνθεκτικότητά τῆς κεραμεικῆς στὶς ἀπότομες μεταβολὲς θερμοκρασίας, SHEPARD, 1954, 126.

είκ. Α, 1-7, 1-10, 1-16: είκ. 1) και μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις εξαφανίζονται κάτω από το παχύ σταθερό και έντριπτο αλείφωμα (1-25: είκ. 1).

Το χρώμα του κοινοῦ πηλοῦ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν τομὴ τῶν ὀστράκων, ἀκολουθεῖ, μὲ μικρὲς διαφορὲς, τὸ χρώμα ἐπιφανείας. Οἱ ἀτελεῖς σχετικὰ συνθήκες ὀπτήσεως ἔχουν ἐπηρεάσει καὶ τὴ μᾶζα, ποὺ παρουσιάζει τὶς ἴδιες χρωματικὲς μεταβολὲς μὲ τὸ ἐξωτερικό. Πάντως, σὲ κάθε ὀστρακο ἐπικρατεῖ ἓνα χρώμα, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι ἐρυθρόξανθο, ἐρυθρό, καστανό, φαιό ἀνοικτὸ ὡς σκοτεινόν, ἢ ἀκόμη καὶ μελανόν³¹. Κατὰ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τὸ χρώμα τοῦ πηλοῦ εἶναι φαιό, ἐρυθρό ἢ καστανό, καὶ σὲ πολὺ λίγα καστανόφαιο. "Ὀστρακα μὲ ὁμοιογενὲς ἐρυθρὸ χρώμα πηλοῦ εἶναι εἰσίστα. "Ὅταν ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἔχει διαφορετικὸ χρώμα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ, ἡ τομὴ τοῦ ὀστράκου παρουσιάζεται δίχρωμη, ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὸ χρώμα τῆς πλησιέστερης ἐπιφανείας. Τὸ κεντρικὸ τμήμα τοῦ τοιχώματος, δηλ. ὁ πυρῆνας (core), διατηρεῖ τὸ γενικὸ χρώμα καὶ μόνο σὲ εἰσίστα ὀστρακα εἶναι κατ' ἐξαίρεση φαιός (1-12, 1-22, 1-35)³². "Ὁ ἐνιαῖος χρωματισμὸς ἐπιφανείας καὶ τομῆς τοῦ πηλοῦ ὀφείλεται στὴν ἐπαρκὴ ὀξυγόνωση τῆς πυρᾶς καὶ ὑποδηλώνει ὅχι βέβαια σημαντικὴ, ἀλλὰ πάντως σχετικὴ ἐμπειρία τοῦ κεραμέως κατὰ τὸν ἔλεγχο τῶν συνθηκῶν ὀπτήσεως³³.

Ἡ έντριπτη τεχνικὴ γιὰ τὴ διαμόρφωση τῆς ἐπιφανείας δὲν φαίνεται νὰ ἐφαρμόζεται συχνά. Σὲ λίγα ὀστρακα τὸ τρίψιμο εἶναι ἐντονώτερο στὸ ἐσωτερικό, ἀλλὰ καὶ πάλι οἱ ὀπὲς τοῦ σπογγωτοῦ πηλοῦ δὲν ἔχουν ἀπόλυτα καλυφθεῖ (1-8, 1-13). Ἐπίσης, ἴχνη χρωστήρα ἢ ἄλλου μέσου προσθήκης τοῦ αλείφωματος δὲν ὑπάρχουν, καὶ σπάνια διακρίνονται, ὅπως στὸ 1-25: είκ. 1, τὰ σημεῖα τῆς έντριπτης τεχνικῆς.

Συχνότερα, οἱ ἐπιφάνειες ἐξομαλύνονται μόνο μὲ ἀπλὴ ἐπάλειψη. Τὸ πραγματικὸ αλείφωμα εἶναι ἤδη γνωστὸ, ἀλλὰ γίνεται τόσο λεπτὸ, ὥστε δὲν διακρίνεται πάντοτε μὲ βεβαιότητα ὡς πρόσθετο ἐπίστρωμα πηλοῦ³⁴. Ἰδιαίτερη ποιότητα καὶ μορφή παρουσιάζει τὸ κιτρινωπὸ στὰ ὀστρακα 1-29: είκ. 2, 1-35: είκ. 2, 1-36: είκ. 2. "Ὅλα ἐρυθρά, μὲ ὁμοιόχρωμο τοῦ πηλοῦ αλείφωμα ἢ ἐπάλειψη, καλύφθηκαν τελικὰ κάτω ἀπὸ δεύτερο αλείφωμα, μαλακόν, κιτρινωπὸ σὲ χρώμα ὠχρας, ποὺ σώζεται ἀρκετὰ φθαρμένο. Ἀπὸ ἴχνη του ποὺ διατηροῦνται καὶ σὲ σημεῖα θεωρητικῶς ἀθέατα, ὅπως εἶναι ἡ μέσα ὀψη τῆς ἀποφύσεως καὶ ἡ ἐπιφάνεια τῆς γάστρας κάτω ἀπὸ τὴν ἀπόφυση τοῦ 1-29, συνάγεται ὅτι τὰ ἀγγεῖα θὰ ἐμβαπτιζόταν στὸ διάλυμα τοῦ αλείφωματος. Σημειώνεται ἀκόμα ὅτι τὰ λεπτὰ χαράγματα στὸ 1-36 δὲν εἶναι σημεῖα χρωστήρα ἢ βούρτσας, ἀλλὰ ἐγχαράξεις ποὺ προκλήθηκαν κατὰ τὴν ἀρχικὴ ἐξομάλυνση τῆς ἐρυθρῆς ἐπιφανείας, καὶ μέσα σὲ αὐτὲς συγκρατήθηκε καλύτερα τὸ κιτρινωπὸ αλείφωμα.

Στὰ ἀνοικτὰ ἀγγεῖα, ποὺ ἀποτελοῦν ἄλλωστε τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῆς κεραμεικῆς, ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια μὲ αλείφωμα, ἐπάλειψη ἢ έντριπτη διαμόρφωση, παρουσιάζεται ἀπόλυτα λεῖα³⁵. Παρόμοια ὁμως ἐργασία ὑπάρχει καὶ σὲ κλειστὰ ἀγγεῖα. Στὸ τμήμα τοῦ λαιμοῦ καὶ ὤμου τοῦ 1-18 τὸ ἀθέατο ἐσωτερικὸ ἔχει διαμορφωθεῖ πρόχειρα καὶ ἀδέξια. Καὶ ὁμως, παρὰ τὴν ἀνώμαλη κατασκευή, ἡ ἐπιφάνεια δὲν γίνεται ἄδρῃ, μὲ χαράγματα ἀπὸ παρασυρμένα χα-

31. WEINBERG, 1962, 168.

32. "Ὁ THEOCHARIS, 1956, 8, παρατηρεῖ συχνὰ φαιὸ πυρῆνα ἐνῶ ὁ WIJNEN, 1981, 77 ἀναφέρει ὁμοιόχρωμο τῆς ἐπιφανείας. Στὴν Ἐλάτεια, WEINBERG, ἔ. ἀ. φαιός ἢ μελανός. Διάφορα χρώματα πυρῆνα στὸ Ὀτζάκι, MILOJČIĆ, 1971, 49. Συνήθως εἶναι φαιός, ὅπως JACOBSEN, 1969, 362.

33. SHEPARD, 1954, 21. "Ὁ ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, στ. 160, παρατηρεῖ ὅτι «ἤδη εἰς τὸ βαθύτατον στρώμα... ἡ κεραμικὴ ἐμφανίζεται παρὰ δόξαν προηγμένη ὡς πρὸς τὸ τεχνικὸν μέρος».

34. Πρβ. VITELLI, 1984, 122.

35. Πρβ. JACOBSEN, 1969, 362 μόνο περὶ τὸ χεῖλος ἐσωτερικά.

λίκια ή με μεγάλες όπες, αλλά λεία κυματιστή. Η τέλεια έσωτερική έξομάλυνση έρχεται σε σχετική ή έντονη αντίθεση με την εργασία νεωτέρων στρωμάτων, ακόμη και μερικών της έπομένης φάσεως, άποτελεί κύριο διαγνωστικό στοιχείο της παλαιότερης τοπικής κεραμεικής και χαρακτηρίζει την ποιότητα εργασίας στη φάση Ι.

Κατά το χρώμα της έξωτερικής επιφανείας, το σύνολο της κεραμεικής κατατάσσεται σε ομάδες με όρια πάντοτε άσαφή. Περισσότερα είναι τα καστανά, στα όποια εντάσσονται και μερικά έρυθρά. Η όνομασία τους είναι συμβατική, γιατί το χρώμα είναι ουσιαστικά άκαθόριστο, σαν να προέρχεται από άτελη άνάμειξη ποικίλων χρωμάτων, ή μεταβάλλεται κατά τόπου³⁶. Πάντως, κυριαρχεί το καστανό, από τόνους άνοικτους μέχρι καστανόφαιους ή καστανόμαυρους. Το ίδιο συμβαίνει στα πολύ λιγώτερα έρυθρά, με έξαιρέσεις τα ένιαίου χρωματισμού 1-8 και 1-9. Στο έσωτερικό επικρατεί χρώμα σκοτεινότερο, που φθάνει μέχρι το μελανό³⁷.

Τα κηλιδωτά και ιριδίζοντα άποτελούν δύο ομάδες της ίδιας κατηγορίας³⁸, ουσιαστικά όμοιες στην κατασκευή αλλά διαφορετικές κατά τη χρωματική σύνταξη της επιφανείας³⁹. Ο πηλός είναι καθαρότερος και πιο λεπτόκοκκος από τον κοινό. Οί επιφάνειες φέρουν άπλη έπάλειψη που συνήθως έχει φθαρεί, όχι μόνο από το χρόνο, αλλά και από την άφαιρέση της στερεά προσκολλημένης όξειδώσεως⁴⁰. Είναι προφανές ότι ή κεραμική αυτή δεν έχει όπτηθεί σε ύψηλές θερμοκρασίες, διότι όταν είναι ύγρη, ακόμα και με έλαφρό τρίψιμο άποβάφει.

Τα περισσότερα είναι κηλιδωτά (mottled ware)⁴¹ με στίγματα στην επιφάνεια ποικίλου σχήματος, μεγέθους και χρώματος (1-3: εικ. Α). Στο έσωτερικό έχουν χρώμα ένιαίο, μελανό⁴². Ιριδίζοντα (rainbow) με όμαλή χρωματική διαβάθμιση όριζοντίων ταινιών από του χείλους προς τον πυθμένα⁴³, υπάρχουν μόνο δύο, με διαφορετική το καθένα πολύχρωμη όψη. Το 1-4: εικ. 1 και Α, ιριδίζον έξωτερικά, είναι έρυθρό περί το χείλος, ύστερα μεταβάλλεται σε κίτρινο και στο χαμηλότερο τμήμα γίνεται μελανό, ένω έσωτερικά έχει ένιαίο καστανό χρώμα.

36. WEINBERG, 1970, 584. PHELPS, 1975, 74. MILOJČIĆ, 1971, 47.

37. JACOBSEN, 1969, έ. ά.

38. Ο PHELPS, 1975, 75, διακρίνει τις δύο όνομασίες variegated και rainbow. Στην έλληνική βιβλιογραφία χρησιμοποιούνται οι όνομασίες «Ποικιλόχρωμος», ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954, 118 και 121, «Διαφορόχρωμος», του ίδιου 1967, 145. «Στικτή», ΜΥΛΩΝΑΣ, 1975, 181. Στην έντόπια κατηγορία περιλαμβάνονται μόνο τα λεπτότεχνα με έντονες χρωματικές διαβαθμίσεις, που διακρίνονται ως ιριδίζοντα, ένω τα κηλιδωτά έχουν, ως το όνομα δηλοϊ, σαφείς κηλίδες. Καστανά με μικρότερες χρωματικές μεταβολές εντάσσονται στα «καστανά κοινά».

39. Η κατηγορία άπαντάται εκτός της Πελοποννήσου κυρίως στις Άλές Λοκρίδος, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1956, 8, σημ. 11, στην Εύβοια, ΣΑΜΨΩΝ, 1981, 59 και στον Άγ. Πέτρο, ΕΦΣΤΡΑΤΙΟΥ, 1985, 36. Βλ. και FRENCH, 1972, 55, εικ. 2.

40. Παρά τον έπιμελημένο εργαστηριακό καθαρισμό, συχνά ήταν άδύνατον να άφαιρεθεί μόνο ή όξειδωση χωρίς να συμπαρασύρει και μέρος της επιφανείας.

41. WALKER KOSMOPOULOS, 1948, 16, πίν. Ια. Πρβ. και ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967, 107. Τα στερεότερα, 1-13, 1-25: εικ. 1, από κοινό πηλό και με σκληρό άλείφωμα, κατατάσσονται, παρά τις κηλίδες, στα κοινά καστανά, με τα όποια συγγενεύουν περισσότερο.

42. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954, 116. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1956, 8.

43. BLEGEN, 1975, 260-261. Για χρωματικές διαβαθμίσεις άγγείων της Πελοποννήσου βλ. WIJNEN, 1981, 79-84. Τα όστρακα του Φλιοδντος, BIER, 1969, 448-449 φαίνεται να είναι κηλιδωτά. Δείγμα ιριδίζοντος των Άλων εκτίθεται στο Έθνικό Άρχαιολογικό Μουσείο. Τα λίγα της Έλάτειας είναι είσηγμένα, WEINBERG, 1962, 171. Για Στερεά Έλλάδα βλ. κυρίως FRENCH, 1972, 4-5. Ός πυθμένας νοείται πάντοτε ή έξωτερική κυρτή επιφάνεια όπου στηρίζεται το άγγείο, χωρίς άλλη ιδιαίτερη διαμόρφωση.

Ἀντίθετα, τὸ ὄστρακο μὲ τοξωτὴ ἀπόφυση 1-26: εἰκ. 1, ἀποτελεῖ σπάνιο δείγμα ἐσωτερικὰ ἱριδίζοντος. Παρουσιάζει τὸν ἴδιο μὲ τὸ προηγούμενο χρωματικὸ συνδυασμὸ (ἐρυθρό, κίτρινο, μελανό) καὶ ἐξωτερικὰ εἶναι μόνον ἐρυθρό. Ἀπλούστερα εἶναι τὰ ὄστρακα μὲ ταινία κίτρινοπῆ ἢ μελανὴ περὶ τὸ χεῖλος. Στὸν ἐρυθρὸ λαϊμὸ 1-17, τὸ χεῖλος ἔχει γίνει καὶ στίς δύο ὄψεις μελανό, ἐνῶ στὰ 1-5, 1-15 καὶ στὸ κηλιδωτὸ 1-2, ἡ ἐσωτερικὴ μελανὴ ἐπιφάνεια μεταβάλλεται περὶ τὸ στόμιο σὲ κίτρινῃ ἢ καστανῇ.

Ἡ κοινὴ μελανὴ κεραμεικὴ σχηματίζει μικρὴ κατηγορία καὶ εἶναι κυρίως γνωστὴ ἀπὸ ἄμορφα ὄστρακα γάστρας, ποὺ δὲν διατηροῦν χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα περιγράμματος. Ὁ πηλὸς εἶναι μελανωπὸς καὶ σπάνια φαιὸς ἢ καστανός, δὲν εἶναι ὅμως σπογγωτὸς καὶ περιέχει μικρὴ ποσότητα μαρμαρυγία. Οἱ δύο ἐπιφάνειες παρουσιάζονται ὁμοιόχρωμες μελανές ὡς μελανωπές, ἀπόλυτα λεῖες, ἀλαμπεῖς καί, σὲ λίγα τουλάχιστον ὄστρακα, φαίνονται ἐντριπτες. Ἀλείφωμα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διακριθεῖ⁴⁴. Ἡ ὀπτησὴ τους πρέπει νὰ εἶχε φθάσει στὴν ἴδια περίπου θερμοκρασίᾳ μὲ τὰ κηλιδωτὰ καὶ ἱριδίζοντα, διότι χωρὶς νὰ λειώνουν μέσα στὸ νερό, ἀποβάφουν μὲ τὸ τρίψιμο καὶ σὲ ἄρκετὰ ἡ ἐπιφανειακὴ στιλπνότητᾳ ἔχει ἀλλοιωθεῖ. Πάντως, ὁ χρωματισμὸς τους εἶναι ἐπιτυχής, γιατί μόνον ἓνα (1-31) φέρει ἐξωτερικὰ κηλίδα.

Τέλος, ὑπάρχουν πέντε ὄστρακα ποὺ διαφέρουν ἀπὸ τὴ λοιπὴ κεραμεικὴ τῆς φάσεως 1 καὶ ἴσως εἶναι εἰσηγμένα. Τὸ χεῖλος 1-38: εἰκ. 2 καὶ δύο ἀκόμα τοῦ ἰδίου μᾶλλον ἀγγείου διακρίνονται γιὰ τὸν καθαρότατο ἐρυθρόξανθο πηλὸ καὶ τὴ μαλακὴ ἐπιφάνεια, ποὺ φαίνεται σὰν σκονισμένη. Παρόμοια εἶναι τὰ 1-34: εἰκ. 2 καὶ 1-37, μὲ ἴχνη ἐντριπτης τεχνικῆς.

Σχήματα

Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων τῆς φάσεως 1 στίς δύο μεγάλες κατηγορίες, λεπτότεχνα καὶ κοινά, παρουσιάζουν πολλὲς μεταξύ τους ὁμοιότητες ἀλλὰ καὶ ὁρισμένα ἰδιαίτερα γνωρίσματα.

Τὰ ἱριδίζοντα καὶ κηλιδωτὰ (σχ. 1) ἀποτελοῦν τὴ λεπτότεχνη κατηγορία μὲ συγκεκριμένα τυπολογικὰ χαρακτηριστικά. Ἔχουν σχῆμα μικροῦ ἡμισφαιρικοῦ σκύφου μὲ στόμιο πάντα κυκλικό, ἀπὸ λίγο κλειστὸ (1-2, 1-3: σχ. 1) ὡς κυλινδρικό (1-1, 1-4: σχ. 1) ἢ ἀνοικτὸ (1-6). Ὅλα ἀπεικονίζουν μορφές κοινές στὴ ΒΑ Πελοπόννησο καὶ παραβάλλονται μὲ ἀντίστοιχα δείγματα τῆς Νεμέας καὶ τῆς Κορίνθου⁴⁵. Ἡ ἀπόληξη τοῦ χείλους εἶναι πάντοτε εὐθεῖα καὶ λεπτύνεται ὁμαλὰ ἀπὸ τίς δύο πλευρές, ὅπως συμβαίνει συχνὰ στοὺς κοινούς συγχρόνους τύπους⁴⁶. Ἡ ἀπουσία διαμορφωμένων βάσεων ὑποδηλώνει ὅτι τὰ ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας αὐτῆς δὲν στηριζόταν σὲ χαμηλές δακτυλιόσχημες, ἀλλὰ ἔφεραν ἀπλὸ καμπύλο πυθμένα, ποὺ συγγέεται μὲ τὰ λοιπὰ ὄστρακα⁴⁷. Κυκλικά ὡς ἑλλειπτικά ἐπιθήματα, πολὺ μικρά, ὑποτυπώδη, τοποθετημένα στὴ γάστρα ἄρκετὰ χαμηλότερα τοῦ χείλους⁴⁸ μένουν σχεδὸν ἀπαρατήρητα καὶ γίνονται αἰσθητὰ κυρίως μὲ τὴν ἀφή (1-3: εἰκ. Α). Ἀπὸ τὴν κατηγορία αὕτῃ σώζεται μόνον μία ἀπόφυση, κατακόρυφη, τοξωτὴ, σὲ ὄστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου (1-26: σχ.

44. PHELPS, 1975, 74. Κατὰ τὸν MILOJČIĆ, 1971, 67, δὲν ὑπάρχει.

45. Πρβ. ὄστρακα 1-3 μὲ PHELPS, 1975, εἰκ. 3:1, ὄστρ. 1-2 μὲ ἔ. ἀ., εἰκ. 3:6, ὄστρ. 1-4 μὲ ἔ. ἀ., εἰκ. 1:17, ὄστρ. 1-1 μὲ ἔ. ἀ., εἰκ. 1:13 καὶ ὄστρ. 1-6 μὲ ἔ. ἀ., εἰκ. 1:16.

46. Πρβ. WIJNEN, 1981, εἰκ. 11:14. GIMBUTAS κ.ἀ., 1989, 87. Γιὰ τὸ ταινιωτὸ χεῖλος ποὺ ἀναφέρει ὁ PHELPS, 1975, 116, βλ. κατ. φάση 3 κέ.

47. Πρβ. π.χ. PHELPS, 1975, εἰκ. 1:10, 17, 4:1. Στὸ Φλιοῦντα ἐπικρατοῦν οἱ δακτυλιόσχημες, BIEBS, 1969, 448.

48. PHELPS, 1975, 109 εἰκ. 3:1, 7. BLEGEN, 1975, 264.

2)⁴⁹. Μονόχρωμο εξωτερικά και ιριδιζόν εσωτερικά, με εὐθύ τοίχωμα, δὲν μπορεῖ νὰ ἀνήκει σὲ ρηχὸ σκύφο, ἀλλὰ σὲ μεγαλύτερο καὶ βαθύ, ὅμοιο περίπου μὲ τὸ καστανό 1-22: σχ. 1, 65. Τὸ σχῆμα δὲν εἶναι σπάνιο⁵⁰, ἀλλὰ ὁ συνδυασμὸς τῶν τριῶν στοιχείων (βαθὺ σκυφοειδὲς-ἐσωτερικὰ ιριδιζόν-ἀπόφυση) εἶναι μοναδικός⁵¹.

Ἡ μελανὴ κεραμεικὴ, ἐπίσης λεπτότεχνη, περιλαμβάνει καὶ τὴν κατηγορίαν λασπώδους πηλοῦ. Ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἐνδεικτικὰ ὄστρακα σημειώνεται τὸ στόμιο 1-33: εἰκ. 2 καὶ ἡ μοναδικὴ δακτυλιόσχημη βάση τῆς φάσεως (1-32: εἰκ. 2, σχ. 2), τελείως ὑποτυπώδης, σχηματισμένη μὲ πρόσθετο χαμηλότατο, στενὸ δακτύλιο.

Ὁ κοινὸς καστανὸς πηλὸς μὲ ἀκαθόριστο χρῶμα στὶς ἐπιφάνειες χρησιμοποιεῖται γιὰ μεγαλύτερα ἀγγεῖα σκυφοειδῆ (σχ. 1), μὲ κλειστὸ (1-16: σχ. 1,65), κατακόρυφο (1-22, σχ. 65) ἢ ἀνοικτὸ στόμιο⁵², διαμέτρου 0.20-0.25. Στὰ 1-8 καὶ 1-9 τὸ τοίχωμα τῆς γάστρας, δυσανάλογα λεπτὸ, παχύνεται περὶ τὸ στόμιο στὸ διπλάσιο⁵³ καὶ ἀπολήγει σὲ χεῖλος τελείως ἐπίπεδο, ἐνῶ ἐπάνω σὲ ἄλλο (1-21: εἰκ. 2) ἔχουν χαραχθεῖ ἐγκοπές. Γενικὰ πάντως κατὰ τὴ φάση 1 τὰ περισσότερα σκυφοειδῆ εἶναι ἀνοικτά, μὲ περίγραμμα διευρυνόμενο πρὸς τὸ στόμιο (1-10, 1-14, 1-15: σχ. 1,65)⁵⁴. Ἄτυπο εἶναι μόνον τὸ 1-13: εἰκ. Α μὲ στόμιο κυκλικὸ καὶ γάστρα στρεβλή, ἔτσι ὥστε ἡ διατομὴ τῆς νὰ μὴ σχηματίζει ὀριζόντιο κύκλο. Ἡ μορφή τοῦ ἀγγείου, χωρὶς ἄλλα στοιχεῖα, εἶναι ἀσαφὴς καὶ μόνον ὡς ἀκαθόριστα ἀσκοειδὲς μπορεῖ νὰ παρασταθεῖ.

Ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους λαιμοὺς ἀναφέρεται ὁ 1-17: σχ. 2 πού εἶχε κατασκευασθεῖ ἀνεξάρτητα τοῦ σώματος, ὡς ἰδιαίτερο τμῆμα, κομμένος λοξὰ στὴ ρίζα, γιὰ νὰ συνδεθεῖ στερεώτερα στὸν ὄμο. Τὸ χεῖλος τοῦ λεπτύνεται ἐσωτερικά, ἀλλὰ ὄχι ὁμοιόμορφα. Ὁ 1-18: εἰκ. 2, σχ. 2,65 ἔχει πλασθεῖ ἐνιαῖα μὲ τὸ σῶμα καὶ ἀνήκει σὲ ἀγγεῖο μικρὸ, μὲ διάμ. μόλις 0.07. Στὸ ὕψος καὶ τὸ πάχος τοῦ λαιμοῦ ὑπάρχουν ἀνισότητες πού ὀφείλονται στὴ γενικὰ ἄτεχνη κατασκευὴ του. Ἰδια μορφή φαίνεται νὰ ὑπάρχει στὴν Πελοπόννησο καὶ γι' αὐτὸ εἰκάζεται ὅτι ὁ 1-18 προέρχεται ἀπὸ μικρότατο σφαιρικὸ πιθόσχημο⁵⁵.

Τὰ καστανὰ ἀγγεῖα, ἀνεξαρτήτως σχήματος, δὲν στηρίζονται ἀκόμα σὲ διαμορφωμένες βάσεις. Μέσα στὸ πλῆθος τῶν ὀστράκων διακρίνονται ἕξι κομμάτια ἰσοπεδωμένων πυθμένων, πού κάμπτονται πρὸς τὰ τοιχώματα, χωρὶς ἰδιαίτερα τονισμένη τὴν περιφέρεια. Καλύτερα διατηροῦνται οἱ 1-19: σχ. 2, 65 καὶ 1-20, διαμέτρου περίπου 0.08-0.10.

Οἱ ἀποφύσεις (σχ. 2) εἶναι ἐλάχιστες καὶ προέρχονται ὅλες ἀπὸ ἀγγεῖα μὲ διαμορφωμένη ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια, σκυφοειδῆ ἢ εὐρύστομα πιθοειδῆ. Ἐχουν σχῆμα τοξωτό, μὲ τομὴ ράχης ἡμικυκλική, καὶ εἶναι τοποθετημένες κατακόρυφα (1-26, 1-27: εἰκ. 1). Τοξωτὲς ἐπίσης εἶναι ἡ 1-29: εἰκ. 2 καὶ τρεῖς ἀκόμα πού σώζονται μόνον στὴ ρίζα τους. Τοποθετημένες ὀριζόντια, ἔχουν διατομὴ τύπου ταινιωτῆς πού εἶναι ἰδιότυπη γιὰ τὴν ἐποχή⁵⁶.

Ἐξ ἴσου λίγα εἶναι τὰ πλαστικὰ ἐπιθήματα, χαμηλὰ κωνικά, ὅπως τὸ 1-25: εἰκ. 1, σχ. 2,

49. Κοινὲς στὸ Φλιοῦντα, BIRS, 1969, ἔ. ἀ.

50. Ὑπάρχει στὴν Κόρινθο, PHELPS, 1975, εἰκ. 9:36.

51. Ἡ VITELLI, 1974, 87, παρατηρεῖ ὅτι στὰ ιριδιζόντα δὲν ὑπάρχουν ἀποφύσεις.

52. Δείγματα ἀπὸ τὰ Ἀγιοργήτικα, τὴ Νεμέα καὶ τὸ Φράγγθι, PHELPS, 1975, εἰκ. 2:4, 10, 4:9. JACOBSEN, 1969, πίν. 94c.

53. Ὁ PHELPS, 1975, 116 σημειώνει ὅτι τὸ παχυνόμενο τοίχωμα εἶναι Ἀττικὸ χαρακτηριστικόν. Στὸ Ἀχιλλεῖο, GIMBUTAS, κ.ἀ., 1989, 85 καὶ διάγραμμα εἰκ. 5:13 θεωρεῖται στοιχεῖο πρωιμότητος. Πρβ. καὶ VITELLI, 1985, 120.

54. Πρβ. LAVEZZI, 1978, εἰκ. 3:1. JACOBSEN, 1973, 262, εἰκ. 3:5. PHELPS, 1975, εἰκ. 1:10, 18.

55. Παρόμοιο BIRS, 1969, 446, εἰκ. 2:2 καὶ πίν. 113:2 μὲ στενότερο σῶμα περὶ τὸν ὄμο.

56. Πρβ. PHELPS, 1975, 98-99.

ἀλλὰ πάντως ὑψηλότερα ἀπὸ ὅτι στήν κατηγορία τῶν κηλιδωτῶν (1-3: εἰκ. Α, σχ. 1). Τὸ μοναδικὸ ταινιωτὸ (1-28: εἰκ. 2) σώζεται ἐλλιπὲς καὶ ἦταν κολλημένο λοξὰ στὸ σῶμα εὐρύστομου πιθοειδοῦς⁵⁷. Ἰδιαίτερα σημειώνεται τὸ ὄστρακο 1-24: εἰκ. 1, ποὺ φέρει πολλὰ μικρὰ φακοειδῆ ἐπιθήματα, τοποθετημένα σὲ πυκνὰ μεταξύ τους διαστήματα⁵⁸.

57. LAVEZZI, 1978, 433, πίν. 105:2. PHELPS, 1975, 110, εἰκ. 2:3.

58. Βλ. κατ. Φάση 3 γιὰ νεώτερη μορφή.

ΦΑΣΗ 2

Ἡ ἀνασκαφή τῆς φάσεως 2 χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὰ τρία ὀρύγματα 2-A, 2-B καὶ 2-Γ, σκαμμένα μέσα σὲ στρώματα οὐσιαστικὰ ἀδιατάρακτα⁵⁹. Σημαντικὸ ὅμως μέρος τῆς κεραμεικῆς τοῦ ὑψηλότερου λάκκου 2-Γ (ἀρ. 2-102 ἕως 2-122) ἔχει χαρακτηριστικὰ ποὺ φαίνονται νεώτερα. Αὐτὰ τὰ ὄστρακα, μὲ τὴν ἰδιαίτερη μορφή καὶ τὰ ἰδιαίτερα τυπολογικὰ στοιχεῖα, κρίνεται σκόπιμο νὰ σχολιασθοῦν στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο γιὰ νὰ παραβληθοῦν μὲ ἀνάλογο ὑλικὸ τῆς φάσεως 3.

Κατηγορίες Κεραμεικῆς

Ἡ σύσταση τοῦ λασπώδους πηλοῦ παραμένει ἀμετάβλητη, ὅπως ἦταν στὴ φάση 1, ἀλλὰ τὰ ἀγγεῖα φαίνονται βελτιωμένα. Ὁ προσδιορισμὸς τῆς ὀρυκτολογικῆς του συστάσεως δημοσιεύεται στὸ Παράρτημα 2 μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ 2-A, εἰκ. 1, 2. Κατὰ τὸ χρῶμα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφάνειας τὰ ὄστρακα διακρίνονται κυρίως σὲ κίτρινα καὶ σὲ πολὺ λιγώτερα μελανά. Στὰ πρῶτα (2-34: εἰκ. Α) τὸ ἀλείφωμα στιλπνὸ, σκληρὸ καὶ ἀνθεκτικὸ, ἔχει χρῶμα οὐσιαστικὰ ἀκαθόριστο, μὲ διαβαθμίσεις ἀπὸ ἐρυθρόξανθο μέχρι κιτρινόφαιο, ἐνῶ ὁ πηλὸς τους εἶναι πάντα κιτρινόφαιος. Ἡ ἐσωτερικὴ ὄψη εἶναι κατὰ κανόνα μελανὴ ἢ μελανωπὴ, συνήθως ἀλαμπής. Στὰ μελανά (π.χ. 2-27: εἰκ. Α), ὁ πηλὸς εἶναι φαιὸς καὶ ὅλες οἱ ἐπιφάνειες μελανές ἢ μελανωπές, ἴσως ἀρχικὰ στιλπνές, ὅπως εἶναι σήμερα τὸ 2-24: εἰκ. 5. Ἡ ὀπτηση πρέπει νὰ εἶχε γίνῃ σὲ ἱκανοποιητικὰ ὑψηλὴ θερμοκρασία, διότι ἡ κεραμεικὴ εἶναι ἀρκετὰ ἀνθεκτικὴ στὸ νερὸ καὶ ὀρισμένα τουλάχιστον ἀγγεῖα ἦταν σχετικὰ μεγάλα (π.χ. τὰ τμήματα 2-35: εἰκ. 4 καὶ 2-65). Διαγνωστικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς νέας ὁμάδος ἀποτελεῖ ἡ μορφή τῶν φθαρμένων ἀκμῶν. Ἡ ἐπιφάνεια ἀποφλοιώνεται καὶ οἱ ἀκμὲς σχηματίζουν ὀδοντώσεις κατὰ ὀριζόντιες στρώσεις, ποὺ διαμορφώνουν σὲ κάθε ὄψη ἀκανόνιστο περίγραμμα μὲ ἀρκετὲς ὀξεῖες γωνίες (2-24: εἰκ. 5, 2-35: εἰκ. 4, 2-80: εἰκ. 6)⁶⁰.

Ἰδιαίτερα καλὴ ποιότητα παρουσιάζει ὁ πλούσιος σὲ μαρμαρυγία πηλὸς ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τῆς φάσεως 2. Ἡ ὀρυκτολογικὴ του σύσταση προσδιορίστηκε μὲ τὴν ἐξέταση τοῦ δείγματος 2-B καὶ δημοσιεύεται στὸ Παράρτημα 2, εἰκ.

59. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 13-16.

60. Ὁμοίο τρόπο φθορᾶς, παρὰ τὰ στερεώτερα τοιχώματα, παρατήρησα σὲ μερικὰ ὄστρακα λασπώδους πηλοῦ τῆς Νεμέας, ἐνῶ στὸ Φράγχθι οἱ ἀκμὲς εἶναι εὐθείες.

5. Είναι πολύ καθαρός, λεπτόκοκκος, συμπαγής, συχνά χωρίς χαλίκια και διακρίνεται κυρίως για την εξαιρετικά μεγάλη ποσότητα άργυρόχρωμου μαρμαρυγία⁶¹. Έρυθρός, καστανόφαιος ή μελανωπός⁶², αποκτά στις επιφάνειες βαθύτερο χρώμα, και συχνά γίνεται μελανός στις εσωτερικές όψεις όλων των ομάδων. Η κάλυψη των επιφανειών του με αλείφωμα συνάγεται μόνο από τη διαφορά μορφής σε ελάχιστα φθαρμένα σημεία. Επί πλέον οι επιφάνειες είναι άριστα λειασμένες, χωρίς όρατά ίχνη εργαλείου τριβής και η προβολή του πυκνού μαρμαρυγία προσδίδει στην κεραμική όψη λαμπυρίζουσα (2-23: εικ. 5)⁶³. Τα μελανά έχουν συνήθως τοιχώματα λεπτότατα, μέχρι 0.002 και πολύ ανθεκτικά⁶⁴, χρώμα ένιαίο, χωρίς σκιές ή κηλίδες, στοιχειά που προϋποθέτουν άριστη κατεργασία της μάζας και απόλυτα ελεγχόμενη διαδικασία όπτησεως. Τα περισσότερα όστρακα (π.χ. 2-22: και 2-23: εικ. 5, 2-46) βρέθηκαν μέσα στους λάκκους 2-A και 2-B, και τούτο ενισχύει την άποψη ότι κατασκευάσθηκαν αρχικά σε μία σύντομη χρονική περίοδο, ίσως από έναν άριστο τεχνίτη ή κάποιο συγκεκριμένο εργαστήριο. Γενικά πάντως, η ομάδα των μελανών μπορεί να χαρακτηριστεί ως η τελειότερη κεραμική της Νέας Μάκρης σε όλη τη Νεολιθική περίοδο.

Ο κοινός πηλός από τη φάση 2 και εξής γίνεται συμπαγέστερος, διατηρεί τα λεπτά λευκά χαλίκια, ενώ τα δείγματα του σπογγωτού ελαττώνονται σημαντικά. Η περιεκτικότητα του μαρμαρυγία είναι μικρή, και κάτω από το αλείφωμα μένει σχεδόν άπαρατήρητος. Τα ανθεκτικά τοιχώματα υποδηλώνουν όπτηση ικανοποιητική και το ένιαίο χρώμα τους σπάνια γίνεται στόν πυρήνα φαιό. Η ποιότητα του αλείφματος βελτιώνεται, και διακρίνεται ευχερέστερα από την απλή επάλειψη. Συχνά είναι σκληρό, σταθερό, αλαμπές, απόλυτα ενοποιημένο με το σώμα του πηλού. Στα καλύτερα δείγματα είναι τελείως λείο, λιπώδες στην αφή, και πολύ πιθανόν να προέρχεται από το λασπώδη πηλό, με τον όποιο παρουσιάζει την ίδια ποιότητα εξωτερικά και το ίδιο ακαθόριστο χρώμα (2-63: εικ. 6). Σε άλλες μεμονωμένες περιπτώσεις, ή κάπως πρόωρη εξομάλυνση του αλείφματος με χονδρό ύφασμα ή βούρτσα, έφερε το αντίθετο αποτέλεσμα και χάραξε επάνω στόν πλαστικό πηλό λεπτές οριζόντιες και λοξές γραμμές (π.χ. 2-3: εικ. 3 και ιδίως το μελανό 2-50: εικ. 5)⁶⁵. Το γνωστό από τη φάση 1 μαλακό κιτρινωπό αλείφωμα υπάρχει σε λίγα πάλι δείγματα και καλύπτει έρυθρή (2-18: εικ. 3, 2-84) ή φαιή (2-40 και 2-41: εικ. 4) επιφάνεια.

Μερικά όστρακα με παχύτερα κατά κανόνα τοιχώματα (2-15, 2-64 έσωτ.: εικ. 5) φέρουν οριζόντιες παράπλευρες ραβδώσεις. Οι ραβδώσεις αυτές, τελείως επιφανειακές, φαίνεται να δημιουργήθηκαν από στενό εργαλείο, πλάτους περίπου 0.005, με το όποιο εξύσθηκε ή αρχική επιφάνεια. Τα σαφή ίχνη του δέν εξαλείφθηκαν εκ των υστέρων και παρέμειναν όρατά κάτω από την επίστρωση του αλείφματος. Η διαμόρφωση αυτή (paring και scraping) μπορεί να ονομασθεί «ραβδωτή»⁶⁶ και παρατηρείται σε ελάχιστα δείγματα από την αρχή της φάσεως (π.χ. 2-16: εικ. 3), μόνο στην εσωτερική ή και στις δύο όψεις⁶⁷.

61. SHEPARD, 1954, 162. Κατ' εξαίρεση σπογγωτός και με μεγάλα χαλίκια στο 2-66.

62. Ο ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1954, 116 και THEOCHARIS, 1956, 10 αναφέρει μόνο τη μελανή ομάδα, που είναι και η πιο αντιπροσωπευτική.

63. Ο MILOJČIĆ, 1971, 49 σημειώνει τη διακοσμητική αξία του μαρμαρυγία.

64. Έξ' ίσου λεπτά είναι και στους μελανούς σκύφους της Νεμέας.

65. SHEPARD, 1954, 190.

66. Ορθότερος χαρακτηρισμός θα ήταν «ξεστή» ή «πτυχωτή», αλλά οι δύο αυτές λέξεις έχουν καθιερωθεί ως όροι για άλλες συγκεκριμένες διακοσμήσεις της προϊστορικής κεραμικής, και ως εκ τούτου προτιμάται η ιδιαίτερη ονομασία «ραβδωτή».

67. JACOBSEN, 1969, 362-363. Κατά τόν PHELPS, 1975, 75, στην Πελοπόννησο περιορίζεται στην έσωτερική όψη των κλειστών αγγείων. Πρβ. SHEPARD, 1954, 188 επεξήγηση εικ. 13f.

Στόν κοινό πηλό ή εξωτερική επιφάνεια διατηρεί τὸ ἀκαθόριστο χρώμα τῆς προηγούμενης φάσεως, κυρίως ἀνοικτὸ καστανὸ μὲ τόνους κίτρινους ὡς ἐρυθροὺς ἢ καστανόφαιο. Ἐν καὶ ἡ διάκριση τῶν ὀστράκων σὲ δύο ὁμάδες εἶναι ἄρκετὰ σαφής, στὴν πραγματικότητα πρόκειται γιὰ μία ἐνιαία κατηγορία μὲ ἐξωτερικὲς διαφορὲς ποὺ ὀφείλονται στὶς συνθήκες ὀπτήσεως. Τὰ ἐρυθρὰ μὲ ἐνιαῖο σταθερὸ χρώμα εἶναι πάντοτε πολὺ λίγα. Εἰδικώτερα παρατηρεῖται ὅτι πολλὰ τμήματα στομίων εἶναι ἐρυθρωπά, τὰ περισσότερα ὄστρακα γάστρας καστανὰ ἢ σκοτεινότερα, καὶ μερικὰ ἄλλα ἀπὸ σημεῖα ἔντονης καμπύλης τοῦ περιγράμματος παρουσιάζουν σαφὴ διαβάθμιση ἀπὸ ἀνοικτὸ ὡς πολὺ σκοτεινὸ χρώμα. Ἀπὸ τὴ σχέση αὐτή, ποὺ δὲν φαίνεται τυχαία, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὰ κοινὰ ἀγγεῖα καθημερινῆς χρήσεως ἦταν περὶ τὸ στόμιο ἀνοικτόχρωμα καὶ στὸ κατώτερο τμήμα σκοτεινὰ. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια μπορεῖ νὰ εἶναι ὁμοιόχρωμη μὲ τὴν εξωτερική, ἢ φαιή, ἢ μελανή, ἐνῶ στὰ καστανόφαια σπανίζει ἡ φαιή. Κατὰ συνέπεια, ἂν ἡ προηγούμενη ὑπόθεση εἶναι ὀρθή, τότε μποροῦμε νὰ θεωρήσουμε ὅτι τὰ ἀγγεῖα παρουσίαζαν ὁμοιες χρωματικὲς διαφορὲς καὶ στὶς δύο ὀψεις, ἢ ἄλλως τὸ ἐσωτερικὸ τους ἦταν ἐξ ὀλοκλήρου σκοτεινόν⁶⁸.

Τὰ ἱριδίζοντα καὶ τὰ κηλιδωτὰ διατηροῦν τὴν ἴδια μὲ παλαιότερα ποιότητα λεπτόκοκου πηλοῦ. Ἰριδίζοντα ὄστρακα ὑπάρχουν ἄρκετὰ, μὲ διάφορες χρωματικὲς παραλλαγές. Ἡ τυπικὴ σειρά τῶν διαβαθμίσεων, ἀπὸ τοῦ χεῖλους πρὸς τὸν πυθμένα, εἶναι ἐρυθρὸ-κίτρινο-μελανό, ἀλλὰ τὰ δύο πρῶτα ἐναλλάσσονται, καὶ ἄλλοτε τὸ ἓνα ἀπὸ αὐτὰ παραλείπεται (2-61 καὶ 2-75: εἰκ. 6, 2-59: εἰκ. Α).

Ἀπὸ τὴν 2η φάση, τὰ καστανόμαυρα διακρίνονται ὡς μικρὴ κατηγορία καὶ ἀρχίζουν νὰ διαμορφώνουν ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ (2-14, 2-15: εἰκ. 3, 2-72: εἰκ. 6). Ὁ πηλὸς τους εἶναι ἐρυθρὸς ἢ καστανός, περιέχει ἄρκετὴ ποσότητα μαρμαρυγία καὶ τὰ ἀγγεῖα πρέπει νὰ εἶχαν ὀπτηθεῖ σὲ πολὺ χαμηλὲς θερμοκρασίες, διότι ὑγρὰ ἢ στεγνὰ εἶναι εὐθριπτα καὶ λειώνουν εὐκόλα, σὲ σύντομο διάστημα, μέσα στὸ νερό⁶⁹. Τὸ στόμιο ἀποκτὰ συχνὰ μελανωπὸ χρώμα, ἢ γάστρα καστανό, ἢ μέσα ἐπιφάνεια γίνεται μελανή καὶ διαμορφώνεται ραβδωτὴ (2-15). Λίγο κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος τοποθετεῖται χαμηλὸ ἐλλειπτικοῦ σχήματος ἐπίθημα, ποὺ μοιάζει περισσότερο μὲ ὄστρεο πεταλίδας, βραχὺ στὸ 2-72: εἰκ. 6, ὀγκωδέστερο στὸ 2-15: εἰκ. 3.

Τὰ μελανὰ κοινὰ ἀποτελοῦσαν, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ μελανὰ, πολυτελὴ σκεύη. Διακρίνονται ὁμως ἀπὸ τὶς δύο ἄλλες ὁμοιόχρωμες κατηγορίες, τοῦ λασπώδους πηλοῦ καὶ τοῦ πλούσιου σὲ μαρμαρυγία, διότι συγκριτικὰ εἶναι τραχύτερα, ὅμοια περίπου μὲ τὰ ἐρυθρά. Ὁ πηλὸς τους περιλαμβάνει λίγα λευκὰ χαλίκια, ἄρκετὴ ποσότητα μαρμαρυγία, ἀλλὰ αἰσθητὰ λιγώτερη ἀπὸ τὰ λεπτότεχνα καὶ ἔχει στὴν τομὴ τοῦ χρώμα φαιὸ ἢ καστανόμαυρο. Ἀλείφωμα δὲν διακρίνεται, πρέπει ὁμως νὰ ὑπάρχει, ὅπως φανερώνει τὸ 2-50: εἰκ. 5, καὶ ὅλα τὰ ὄστρακα εἶναι ἔντριπτα, μὲ σαφὴ τὰ ἴχνη τοῦ ἐργαλείου (2-20, 2-25, 2-26, 2-87).

Ἡ παλαιότερη γραπτὴ κεραμεικὴ τῆς Νέας Μάκρης ἐμφανίζεται στὸ κατώτατο στρώμα τῆς φάσεως 2 (λάκκος 2-Α), σὲ δύο διαφορετικοὺς τύπους. Στὸ 2-17: εἰκ. 3 καὶ Α, ἀπὸ σῶμα κλειστοῦ ἀγγείου, ἢ βαφὴ εἶναι ἐρυθρή, σχετικὰ παχειά, ἀλαμπής, ἀποφλοιούμενη, ἀλλὰ πάντως καλὰ διατηρημένη. Τὸ θέμα σχηματίζει δικτυωτὸ καὶ διακρίνεται ἔντονα ἐπάνω στὸ παχὺ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα⁷⁰. Ὁ πηλὸς τοῦ ὀστράκου, ἐρυθρὸς χωρὶς μαρμαρυγία καὶ μὲ λε-

68. Παρόμοια εἶναι τὰ μεγάλα βαθειὰ variegated τῆς Νεμέας, BLEGEN, 1975, 260-261, πίν. Α καὶ 58.

69. Ἡ κατηγορία αὐτή, THEOCHARIS, 1956, 8, εἰκ. 11, b-e, εἶχε ἐνταχθεῖ γενικῶς στὰ μονόχρωμα μὲ παχειὰ τοιχώματα. Τώρα διακρίνεται ὡς ὁμάδα μὲ ἰδιαίτερα τυπολογικὰ καὶ κατασκευαστικὰ χαρακτηριστικὰ, ποὺ ἐντοπίζονται σὲ ἀγγεῖα ὀρισμένης μορφῆς καὶ χρήσεως. Βλ. κατ. φάση 3 καὶ ἐξῆς.

70. Στὸ ἴδιο ἀγγεῖο ἀνήκουν καὶ μερικὰ ἄλλα, ὅλα μὲ τὸ ἴδιο ἀλείφωμα σὲ χρώμα ὠχρας. Σήμερα τὸ γραπτὸ ἔχει χρώμα βαθύτερο τοῦ ἀρχικοῦ λόγω ἐμβαπτίσεώς του σὲ σταθεροποιητικὸ ὑλικό.

πτότατα λευκά ή μελανά χαλίκια, διαφέρει σχετικά από τον κοινό εντόπιο. Πιο εμφανής είναι ή διαφορά έργασίας στη διαμόρφωση της έσωτερικής επιφανείας με τὰ άδρά όριζόντια χαράγματα έξομαλύνσεως που θυμίζουν κατεργασία Urfinis. Από τὰ κύρια στοιχεία του όστράκου, πηλός-κατασκευή-αλείφωμα, μόνο τὸ τελευταίο είναι γνωστό στην άνασκαφή. Τὰ άλλα είναι νέα ή ιδιότυπα και υποδηλώνουν άγγείο είσηγμένο. Τὰ διάφορα κομμάτια του (2-18: εικ. 3, 2-39: εικ. 4, σχ. 6) σχηματίζουν σε γενικές γραμμές άγγείο πιθόσχημο με άγραφο κυλινδρικό λαιμό, διακόσμηση δικτυωτού στὸν ώμο και λίγα άμυγδαλωτά επιθήματα στην κοιλιά.

Ο δεύτερος τύπος άναγνωρίζεται στὸ χεῖλος 2-43: εικ. 4 και Α, σχ. 76, από τὸ κατώτατο επίσης στρώμα της φάσεως 2 (λάκκος 2-Β). Στην ίδια ομάδα φαίνονται ακόμα νὰ ανήκουν τὰ όστρακα εντάπιου πηλού 2-19 και 2-42 με ελάχιστα και άβέβαια ίχνη καστανού χρώματος. Στὸ 2-43 ή καστανή βαφή είχε τοποθετηθεί άπ' ευθείας στην αλειφωμένη κιτρινόφαιη λιπώδη επιφάνεια. Είναι έξαιρετικά έξίτηλη και διατηρείται τόσο ώστε νὰ διαφαίνονται έσωτερικά τὰ υπολείμματα από δύο ένωμένα στη σειρά όλόβαφα τρίγωνα, κρεμάμενα από τὸ χεῖλος⁷¹, και έξωτερικά τμήμα ένὸς τριγώνου. Μικρό, χωρίς ιδιαίτερα τυπολογικά χαρακτηριστικά, είναι τὸ όλόβαφο 2-85, από εντόπιο καστανὸ πηλό. Οί επιφάνειές του καλύπτονται τελείως με βαθύχρωμο καστανέρυθρο αλείφωμα πυκνό, άλαμπές και σταθερό⁷².

Σχήματα

Κατὰ τή 2η φάση τὰ ιριδίζοντα και κηλιδωτά (σχ. 3) παραμένουν άμετάβλητα και άποτελοῦν λεπτότεχνη ομάδα με σκύφους ρηχούς, μικρούς (2-75: σχ. 3,66, 2-77, 2-90) και σπανιότερα βαθύτερους (2-33, 2-59: εικ. Α). Τὰ χείλη διαμορφώνονται ευθέα, λεπτυνόμενα όμαλά από τις δύο όψεις ή μόνο την έσωτερική. Τὸ περίγραμμα στὸ στόμιο είναι πρακτικῶς κυλινδρικό, με μικρές αποκλίσεις πρὸς τὸ άνοικτὸ ή κλειστὸ σχῆμα (2-30, 2-56, 2-59, 2-76 κλπ.) και τὰ σωζόμενα τμήματα έχουν στόμιο κυκλικό. Τὰ άγγεία στηρίζονται σε καμπύλο πυθμένα⁷³ και στὰ τοιχώματά τους κατὰ την περιοχὴ της μεγίστης διαμέτρου, έπικολλώνται όπως στη φάση Ι-χαμηλότατα κυκλικά επιθήματα, αίσθητά κυρίως με την άφή (2-59). Σκεύη μικρά με λεπτά τοιχώματα κατασκευάζονται επίσης από λασπώδη πηλό (2-24, 2-42) και σ' αὐτή την ομάδα ανήκει ὁ γραπτὸς σκύφος 2-43: σχ. 76.

Η καστανή κοινή κεραμική με άκαθόριστο χρώμα επιφανείας περιλαμβάνει άρκετὰ μεγάλα άγγεία με τοιχώματα στερεά, πάχους μέχρι 0.006 και άπόληξη χείλους καμπύλη. Τὸ περίγραμμα υποδηλώνει βαθειά σκυφοειδὴ με στόμια μόλις κλειστά, διαμ. 0.20-0.24 (2-29, 2-62), κατάλληλα για συνήθεις οικιακές χρήσεις άποθηκεύσεως ή μεταφορᾶς άγαθών⁷⁴. Στην ίδια κατηγορία υπάρχουν και λίγα άνοικτά (2-2, 2-67, 2-79: σχ. 4,66), επίσης μεγάλα, συχνά με τὸ περίγραμμα τὼν κηλιδωτῶν⁷⁵. Όμοια άγγεία με χεῖλος ευθὺ ὡς προέχον που μόλις κάμ-

71. Τυπικὸ θέμα πρώιμης φάσεως Πελοποννήσου, PHELPS, 1975, 105. Πρβ. JACOBSEN, 1973, 262, εικ. 2:15. Βλ. όμως και WEINBERG, 1962, 175.

72. "Όμοια ποιότητα με τὸ ίδιο περίπου χρώμα παρατήρησα σε ομάδες της Ἀρχαιότερης Νεολιθικής του Φράγγθι.

73. Δέν υπάρχουν διαμορφωμένες βάσεις από πηλό αὐτῆς της κατηγορίας. Τὸ χρώμα τους θὰ ήταν μελανὸ όπως τὸ κατώτερο τμήμα της γάστρας.

74. Πρβ. 2-29: σχ. 4 με PHELPS, 1975, εικ. 4:9 και JACOBSEN, 1969, πίν. 94c.

75. Πρβ. 2-79 με 2-75: σχ. 66.

πτεται πρὸς τὰ ἔξω κατασκευάζονται ἐπίσης ἀπὸ λασπώδη κιτρινωπὸ πηλὸ, ἢ ἀπλῶς μὲ λιπῶδες ἀλείφωμα (2-3: σχ. 4,66, 2-32, 2-62). Παρὰ τὴν πλήρη καθαρότητα τοῦ ὑλικοῦ, τὶς περισσότερες φορές τὰ τοιχώματα εἶναι παχέια (0.007-0.008) καὶ τὰ σκευὴ ἡμισφαιρικά, ἀρκετὰ μεγάλα (2-35: σχ. 5,66) μὲ διάμετρο στομίου 0.20-0.26. Μεγάλα σκυφοειδῆ μὲ στόμιο τυπικὰ κλειστὸ μέχρι κυλινδρικό εἶναι τὰ καστανόμαυρα (σχ. 4, 2-38: εἰκ. 4, 4,66, 2-70 καὶ 2-72: εἰκ. 6, 2-92). Στὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τους περιλαμβάνεται ἡ ἐπίπεδη ἢ καμπύλη ἀπόληξη τοῦ χεῖλους, τὸ μελανὸ στόμιο (2-71: εἰκ. Α) καὶ τὸ χαμηλὸ ἐπίθημα σὲ σχῆμα ὀστρέου πεταλίδας (2-15: εἰκ. 3)⁷⁶. Ἐξ ἄλλου ὀστρακο τῆς ἴδιας κατηγορίας (2-9: εἰκ. 3) εἶχε ἐπιλεγεῖ γιὰ νὰ κοπεῖ μὲ προφανῇ ἐπιμέλεια ὡς πολυγωνικὸς δίσκος.

Πολλὰ στόμια ὄλων τῶν κατηγοριῶν τῆς κεραμεικῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιγραφοῦν μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα ὡς κυκλικά. Μικρὲς διαφορὲς στὴ διάπλαση τοῦ χεῖλους (π.χ. 2-27: εἰκ. Α) ἢ στὴν κλίση τοῦ περιγράμματος εἶναι φυσικὸ νὰ παρουσιάζονται σὲ χειροποίητα σκευή⁷⁷. Οἱ ἰδιομορφίαι ὅμως ποὺ παρατηροῦνται στὶς ἐπόμενες φάσεις τοῦ οἰκισμοῦ ἐπιβάλλουν μεγαλύτερη προσοχὴ καὶ ἀπόλυτη σαφήνεια στὸν καθορισμὸ τῶν μορφῶν. Ἀσφαλῶς ἀσύμμετρα εἶναι τὰ δύο στόμια, 2-47 καὶ 2-99, τὸ πρῶτο ἀπὸ χαμηλὸ στρώμα καὶ τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο ποὺ ἀνοίχθηκε τὸ στόμιο τοῦ λάκκου 2-Γ. Σὲ αὐτὰ προστίθεται ὁ λαιμὸς 2-5: εἰκ. 3, σχ. 6 μὲ αὐξανόμενο ὕψος (διαφορὰ ὕψους 0.004 σὲ πλάτος ὀστράκου 0.025) ποὺ δηλώνει ἀνύψωση τοῦ στομίου πρὸς τὴ μία πλευρά.

Τὰ κομμάτια λαιμῶν εἶναι λίγα καὶ ἀνήκουν ὅλα στὴν καστανὴ κατηγορία (σχ. 6). Κατὰ τὸ ὕψος διακρίνονται σὲ μέσους καὶ ὑψηλοὺς⁷⁸. Μεγαλύτερος ὄλων εἶναι ὁ 2-66, μὲ διαμ. στομίου 0.20 καὶ ἀνῆκε ἀσφαλῶς σὲ ὀγκῶδες, βαρὺ ἀγγεῖο. Ὅλοι σχεδόν, ἀκόμη καὶ ὁ ἀσύμμετρος 2-5 ἢ ὁ εὐρὺς 2-66, ἔχουν κατασκευασθεῖ ἀπὸ ταινία πηλοῦ ἐνιαίου πάχους σὲ ὅλο τὸ ὕψος καὶ ἡ σύνδεσή τους μὲ τὸν ὅμο διαγράφει συνεχῆ καμπύλη. Παχύτερος στὴ ρίζα παρουσιάζεται μόνο ὁ 2-39, κατὰ τὸν τύπο ποὺ θὰ ἐπικρατήσῃ ἀργότερα. Τὸ περίγραμμα τῶν λαιμῶν εἶναι γενικὰ κυλινδρικό (π.χ. 2-4, σχ. 66), ἀκόμα καὶ στὸ 2-40 μὲ ἐσωτερικὰ λεπτυνόμενο χεῖλος, πλὴν τοῦ 2-84: σχ. 6,66 ποὺ διευρύνεται ἔντονα καὶ γίνεται χωνοειδῆς.

Στὴ μεγάλη κατηγορία τῶν καστανῶν οἱ πρῶτες διαμορφωμένες βάσεις ἐμφανίζονται κατὰ τὴ φάση 2 (σχ. 7). Οἱ ἰσοπεδωμένοι ἢ καμπύλοι πυθμένες θὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν τὸν κοινὸ τρόπο στηρίξεως (2-37), παράλληλα ὅμως ἀρχίζει νὰ παρουσιάζεται ἡ δακτυλιόσχημη βάση (2-83). Τὸ μέρος αὐτὸ κατασκευάζεται ὡς ἰδιαίτερο, ἀνεξάρτητο τμῆμα καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ χαμηλὸ δακτύλιο ποὺ ἐπικολλᾶται ἐξωτερικά⁷⁹. Ἡ σύνδεση τοῦ δακτυλίου μὲ τὸν πυθμένα ἐνισχύεται μὲ ἄλλο, τριγωνικῆς τομῆς τμῆμα πηλοῦ ποὺ προστίθεται ἀπὸ κάτω περὶ τὸ σημεῖο ἐνώσεως. Παρόμοια ἐνίσχυση παρέχει ὁ πρόσθετος δίσκος στὴ 2-91, ποὺ ὑποκαθιστᾶ, ἴσως πειραματικά, τὸ τριγωνικὸ τμῆμα.

Ὅλες οἱ ἀποφύσεις ἀνήκουν σὲ ἀνοικτὰ ἀγγεῖα (σχ. 7). Ἀπὸ τὶς κατακόρυφες διακρίνεται ἡ πολὺ μεγάλη τοξωτὴ 2-65 (μήκους 0.12) ποὺ θὰ χρησίμευε ὡς πραγματικὴ λαβή⁸⁰ στὸ σκύφο 2-35: σχ. 5, καθὼς καὶ λίγες ἀκόμα ὅμοιες, πολὺ φθαρμένες. Συνήθως ὅμως τὸ μήκος τους

76. Στὴν ἴδια θέση ἐπιθήματα ἄλλου σχήματος, βλ. PHELPS, 1975, εἰκ. 9:1-3.

77. Πρβ. GIMBUTAS, κ.ἀ., 1989, 83. Συνήθης μορφή διαπλάσεως νεολιθικοῦ σκεύους. Βλ. καὶ GRUNDMANN, 1932, XIX, 2. Ἀκριβὴς σχεδιαστικὴ ἀπεικόνιση ἀνωμάλου χεῖλους, JACOBSEN, 1969, εἰκ. 6:2 δεξιὸ τμῆμα. HOOD, 1981/2, εἰκ. 122:112 καὶ ἄλλοι.

78. Ὁ PHELPS, 1975, 87 παρατηρεῖ ὅτι τὸ ὕψος ἀποτελεῖ χρονολογικὸ στοιχεῖο.

79. Σχηματικὴ ἀπεικόνιση τμημάτων KUNZE, 1931, εἰκ. 21.

80. Ἡ ἀπόρριψη ὀστράκων τοῦ ἰδίου ἀγγείου σὲ ἐπάλλῃλα στρώματα ὀφείλεται προφανῶς στὴ δευτέρη χρῆση τοῦ 2-65 ὡς κεραμικοῦ ἐργαλείου, βλ. σχετικὰ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991α, 1 κέ.

κυμαίνεται από 0.07-0.10 (2-31: εικ. 4 και 2-36). Ἡ ἀνάγκη κατασκευῆς ὁπῆς μὲ διάμετρο σχεδὸν πάντοτε περὶ τὰ 0.015 μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴ διαμόρφωσίν της στὴν ἀπόφυση 2-36. Ἡ χαμηλὴ ράχη ἄφησε ἀρχικὰ περιορισμένο, ἀνεπαρκὲς ἄνοιγμα καὶ γιὰ νὰ διευρυνθεῖ χρειάστηκε νὰ κοιτανθεῖ ἀντίστοιχα τὸ τοίχωμα τοῦ ἀγγείου. Οἱ τοξωτὲς τοποθετοῦνται ἐπίσης ὀριζόντια καὶ γίνονται ἐπιμήκεις (2-94) ἢ βραχεῖες (2-68: εικ. 6), ὅπως εἶναι γνωστὲς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἄλλοι⁸¹. Περισσότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἐλαφρὰ ἀνυψωμένη 2-69, ποὺ εἰκονίζει τὴ γένεση τῆς ἀγκύλης λαβῆς, σὲ ἀγγεῖο μὲ τραχύτερη ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια⁸².

Τὰ ἐπιθήματα στὰ καστανὰ κοινὰ ὅπως καὶ στὰ μελανὰ (2-86: εικ. Α, σχ. 6) εἶναι κυρίως ἀμυγδαλόσχημα χαμηλά, τοποθετημένα ὀριζόντια ἢ λοξὰ (2-18: εικ. 3, 2-32). Λίγα εἶναι τὰ ὀγκώδη (2-93: σχ. 7)⁸³ καὶ τὰ χαμηλότατα κυκλικά, ποὺ αὐτὰ πρέπει νὰ ἀντιγράφηκαν ἀπὸ τὰ κηλιδωτὰ καὶ ἱριδίζοντα (2-3: σχ. 4, 2-33: σχ. 3).

Τὰ μελανὰ τῆς φάσεως 2 (εἰκ. 5, σχ. 8) ἔχουν ὀρισμένα δικά τους χαρακτηριστικὰ καὶ γι' αὐτὸ σχολιάζονται ἰδιαιτέρως. Κατὰ τὴν ἐξέταση τοῦ ὕλικου διαιρέθηκαν σὲ τρεῖς ὁμάδες, ἀναλόγως τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς ἐπιφανείας. Τυπολογικὰ ὅμως ἡ κατηγορία τοῦ λασπώδους πηλοῦ εἶναι ὅμοια μὲ τὰ ἀντίστοιχα καστανὰ, ἐνῶ ὅλα τὰ λεπτότεχνα ἀποτελοῦν μία ἐνιαία κατηγορία, στὴν ὁποία τὰ περισσότερα εἶναι ἔντριπτα. Τὰ σχήματα δὲν διαφέρουν οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὰ ἱριδίζοντα καὶ ὅλα ἀνήκουν σὲ ἡμισφαιρικοὺς σκύφους μικροῦς, διαμ. 0.14-0.16 (π.χ. 2-49: εἰκ. 5: σχ. 6, 66, 2-86), ἢ μεγάλους, διαμ. 0.26 (π.χ. 2-50: εἰκ. 5), μὲ στόμιο ἐλάχιστο κλειστὸ ἢ κυλινδρικό⁸⁴. Διακριτικὸ στοιχεῖο τῆς κατηγορίας ἀποτελοῦν τὰ λεπτότατα τοιχώματα μεγάλων ἀγγείων, ποὺ ἡ διάμετρός τους μπορεῖ νὰ φθάσει σὲ 0.26 (π.χ. 2-45, 2-73). Τὰ στόμια εἶναι γενικὰ κυκλικά, ἀκόμα καὶ στὰ 2-27: εἰκ. Α, 2-48 ποὺ ἀνυψώνονται λίγο πρὸς τὴ μία πλευρά. Τὰ μελανὰ ἀγγεῖα φαίνεται ὅτι στηριζόταν συχνότερα σὲ βάσεις δακτυλιόσχημες, χαμηλές⁸⁵, ὅπως οἱ 2-53, 2-54, 2-89. Ἰδιαίτερο σχῆμα, περιορισμένο στὴ μελανὴ κατηγορία, ἀποτελοῦν οἱ ὑψηλὲς κωνικὲς ἀπὸ πηλὸ κοινὸ (2-74, 2-97: εἰκ. 5, 2-98) ἢ λασπώδη (2-12). Κατασκευάζονται ὅπως καὶ οἱ δακτυλιόσχημες ἀλλὰ σημαντικὰ ὑψηλότερες καὶ ὁ δακτύλιος ἐπικολλᾶται στὸν καμπύλο πυθμένα. Ἡ ἐσωτερικὴ περιφέρεια ἐνισχύεται καὶ πάλι στὴ ρίζα της μὲ πρόσθετο, λεπτὸ σχετικὰ δακτύλιο τριγωνικῆς τομῆς⁸⁶. Μελανὲς ἀποφύσεις εἶναι ἐλάχιστες καὶ μόνο ἡ ρίζα 2-26 ἀπὸ ἔντριπτο ἀγγεῖο ἀνῆκε σὲ σχῆμα τοξωτῆς. Ὁ τύπος τῆς μικρῆς «ὀκτώσχημης» περιορίζεται ἀποκλειστικὰ στὰ λεπτότεχνα μελανὰ (2-23: εἰκ. 5, 2-46). Ὅμοια ἀκριβῶς ὑπάρχει στὴ Μαγούλα τοῦ Πύργου Βοιωτίας καὶ στὴ φάση Frühkeramikum τῆς Ἀργισσας⁸⁷, ἐνῶ στὴν Πελοπόννησο εἶναι ἄγνωστη. Ἡ κίτρινη ταινία περὶ τὸ χεῖλος τοῦ 2-21 πιθανὸν νὰ ἀποτελεῖ προσπάθεια ἐξωτερικῆς διακοσμήσεως, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε παραμένει μοναδικὸ δείγμα καὶ ἡ τεχνικὴ δὲν φαίνεται νὰ ἐπικράτησε. Τὸ τελειότερο δείγμα τῆς φάσεως 2 ἀποτελεῖ τὸ ἀγγεῖο μὲ τὸ στόμιο 2-22, τὴν ἀπόφυση 2-23

81. BLEGEN, 1975, πίν. 64:22. PHELPS, 1975, τύπος εἰκ. 9:31. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959, εἰκ. 36 ἀριστερά.

82. Βλ. καὶ EFSTRATIOU, 1985, εἰκ. 39:4.

83. Ἐ. ἀ., εἰκ. 44:1.

84. Ἡ ἀπόλυτη σύμπτωση περιγράμματος καὶ διαμέτρου τοῦ μελανοῦ 2-50: σχ. 6 καὶ τοῦ κηλιδωτοῦ 2-62: σχ. 4 ἀποτελεῖ ἄλλο ἓνα δείγμα ὁμοιότητας.

85. Τύπος PHELPS, 1975, εἰκ. 1:1. WIJNEN, 1981, εἰκ. 11:8. GIMBUTAS, κ.ἀ., 1989, εἰκ. 5.37:15.

86. Γιὰ τὸν τρόπο κατασκευῆς στὴν Πελοπόννησο, βλ. PHELPS, 1975, 95.

87. KUNZE, 1931, εἰκ. 14. MILOJČIĆ, 1959, εἰκ. 5:10. Ἡ ἰδιαίτερη ὀνομασία ποὺ δόθηκε γιὰ νὰ διακριθεῖ ἀπὸ τὶς τοξωτὲς κλπ., εἶναι τελειῶς συμβατικὴ καὶ προκύπτει ἀπὸ τὴν εἰκόνα ποὺ σχηματίζουν οἱ δύο μεγάλες ὀπές της.

καὶ τῇ βάσει 2-54: σχ. 66 πού κόλλησε μὲ τὴν 3-167. Ἡ ποιότητα τοῦ ὑλικοῦ ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι κατασκευασμένο ἀπὸ κεραμέα ἀσφαλῶς ἐντόπιο πού εἶχε πλήρη ἔλεγχο τοῦ ὑλικοῦ. Ὁ καθαρότατος πηλός, πλουσιώτατος σὲ μαρμαρυγία, ἀποδίδει ἐπιφάνειες ἔντονα λαμπυρίζουσες καὶ τέλεια ἐξομαλυσμένες. Τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα, ὅπως ἡ χαμηλὴ στερεὴ δακτυλιόσχημη βάση καὶ ἡ μικρὴ ἀπόφυση δείχνουν ἀκρίβεια ἐκτελέσεως καὶ στερεότητα κατασκευῆς. Ἐντύπωση προκαλοῦν τὰ λεπτὰ τοιχώματα πού ἀπολήγουν σὲ χεῖλος λεπτυνόμενο, πάχους 0.002. Ἡ ἐξαιρετικὴ ποιότητα τοῦ ἀγγείου θὰ εἶχε ἀσφαλῶς ἐκτιμηθεῖ ἀπὸ τὸν κάτοχό του, πού, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὶς ὁπές συγκολλήσεως, προσπάθησε νὰ τὸ διατηρήσει σὲ χρῆση, ἀκόμα καὶ μετὰ τὴ θραύση του.

ΦΑΣΗ 3

Ἡ κεραμεικὴ τῆς φάσεως 3 προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὸ μεγάλο λάκκο 3-A, ποὺ κατασκευάσθηκε μέσα στὰ χρονικὰ ὅρια τῆς περιόδου αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν πολὺ μικρότερο 2-Γ, ποὺ σχηματίσθηκε στὴν προηγούμενη φάση⁸⁸. Ἡ ἀνόρυξη τοῦ 2-Γ ἔγινε ἀπὸ τὸ ὑψηλότερο στρώμα τῆς φάσεως 2 (2δ), τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπίχωση, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, ἀπέδωσε κεραμεικὴ (ὄστρ. 2-90 ἕως 2-101) ὅμοια μὲ τὰ λοιπὰ χαμηλότερα στρώματα.

Σύγχρονη τοῦ στρώματος 2δ ἦταν ἀσφαλῶς καὶ ἡ χρῆση τοῦ λάκκου 2-Γ, ἐνῶ ἡ ἀνάμειξη ποικίλης κεραμεικῆς μέσα στὴν ἐπίχωσή του, πρέπει νὰ συντελέσθηκε ὅταν χρειάσθηκε νὰ συμπληρωθεῖ τὸ γέμισμα γιὰ νὰ κτισθεῖ ἐπάνω του σταθερὰ τὸ λιθόστρωτο δάπεδο τῆς ἀποθήκης 3-B. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ παλαιότερα, κατὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ λάκκου 2-Γ μέσα στὸ ἤδη γεμᾶτο ὄρυγμα τοῦ 2-A, θὰ προκλήθηκε κάποια μικρὴ καὶ πολὺ περιορισμένη διατάραξη τῶν ἐπιχώσεων⁸⁹. Ἔτσι ἐρμηνεύεται ἡ μετακίνηση τῆς βάσεως 3-167 ποὺ κόλλησε μὲ τὴ 2-54, ἀπὸ τὴν παλαιὰ τῆς θέσης στὴ νέα, δηλ. στὸ ἐπίπεδο τοῦ στρώματος III A. Μὲ τὴν ἴδια αἰτία μπορεῖ νὰ μετατοπίστηκε ἀπὸ χαμηλότερο στρώμα ἢ παλαιότερου τύπου βάση 3-166, ποὺ χρησιμοποιήθηκε σπασμένη πλέον ὡς ἐργαλεῖο, ἂν καὶ ἡ διατήρηση ἑνὸς σχήματος γιὰ λίγο ἀκόμα διάστημα ἀποτελεῖ γνωστὴ πρακτικὴ. Ὁ ἰδιαίτερος σχηματισμὸς τῆς ἐπιχώσεως ποὺ γέμισε ἕως ἄνω τὸ λάκκο 2-Γ ὁδηγεῖ στὴν ἐξέταση τοῦ νεωτέρου τμήματος τῆς κεραμεικῆς του, παράλληλα μὲ τὸ σύνολο τοῦ ὕλικου τῆς νέας περιόδου. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἡ τυπολογικὴ κατάταξη ἀποβαίνει σαφέστερη καὶ διευκολύνεται ἡ παρακολούθηση τῶν συγχρόνων μορφῶν.

Κατὰ τὴ 3η φάση παρουσιάζονται πολλὰ νέα στοιχεῖα καὶ συγχρόνως διατηροῦνται ἀρκετὰ παλαιά. Ἀπὸ τὰ νέα ἐπισημαίνεται κυρίως ἡ ἐμφάνιση τῆς ἐγχάρακτης διακοσμήσεως, ἡ κατασκευὴ ἀγγείων ἀπὸ ἀμμόδη πορτοκαλόχρωμο πηλὸ καὶ ἄλλων ἀπὸ λευκὴ ἄργιλο, ἡ τοπικὴ κεραμεικὴ Urfirnis καὶ ἡ παρασκευὴ στιλπνοῦ ἀλειφώματος γιὰ τὰ λεπτότεχνα. Οἱ γνωστὲς κατηγορίες τοῦ πολὺ καθαροῦ πηλοῦ μειώνονται αἰσθητά. Ὁ λασπώδης χρησιμοποιεῖται τώρα σὲ ἐλάχιστα μελανά καὶ κίτρινα ἀγγεῖα (3-10, 3-155), ποὺ φαίνονται ὡς ἐξαιρέσεις μέσα στὸ πλῆθος τῆς κοινῆς κεραμεικῆς. Ὁ πλούσιος σὲ μαρμαρυγία πηλός, καστανός ἢ μελανός, ἀπαντᾶται σπάνια μέσα στὴν ἐπίχωση 3-A, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀποτελεῖ ἀρκετὰ κοινὸ ὕλικὸ σὲ ὄστρακα τοῦ λάκκου 2-Γ, ποὺ ἀνήκουν στὴν προηγούμενη φάση (κυρίως ἀρ. 2-102, 2-111, 2-114, 2-117).

88. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 15-21, σχέδιο 1.

89. Τὸ γέμισμα τῶν λάκκων 2-A καὶ 2-B ἦταν ἐνιαῖο, βλ. π.χ. περιγραφὴ 2-11 καὶ 2-53, 2-13 καὶ 2-37.

Κατηγορίες Κεραμεικής

Τὰ ἐρυθρά κοινὰ τῆς ομάδος 3-A παρουσιάζουν μερικὰ νέα χαρακτηριστικά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ χαλίκια, ὁ πηλὸς περιέχει συχνὰ καὶ λίγη λεπτὴ ἄμμο, ἢ γίνεται λιγώτερο σπογγωτὸς, συμπαγέστερος ἀπὸ τὸν τύπο τῆς φάσεως I (3-6: εἰκ. 8), ἀλλὰ καὶ μὲ ὀρισμένα δείγματα κυριολεκτικὰ διάτρητα (3-47: εἰκ. 12). Κυρίως ὅμως ὁ πηλὸς τῆς ομάδος 3-A περιλαμβάνει πολὺ μικρὴ ποσότητα μαρμαρυγία, πού δὲν διακρίνεται εὐκόλα στὴν ἐπιφάνεια. Ἀπὸ τὸν ἴδιο πηλὸ, πλουτισμένον μὲ κάπως χονδρότερα χαλίκια, κατασκευάζονται κάθε μεγέθους σκεύη, ἀκόμα καὶ μεγάλα ἀγγεῖα μὲ παχεῖα τοιχώματα, ὅπως ὁ βαθὺς κάδος 3-130: σχ. 11.

Τὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ εἶναι γενικὰ ἐνιαῖο καὶ πιὸ ἀνοικτὸ ἀπὸ παλαιότερα. Κυριαρχεῖ τὸ ἐρυθρὸ πού φθάνει ὡς καστανό, καὶ σὲ μικρὴ ομάδα τὸ φαιό, πού γίνεται ὅμως καὶ πάλι ἐρυθρὸ στὶς ἐπιφάνειες (3-80). Τὸ ἀλείφωμα εἶναι λεπτό, συνήθως φθαρμένο, καὶ δὲν διακρίνεται εὐκόλα ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ὑγρὴ ἐπάλειψη, πού καὶ αὕτῃ χρησιμοποιεῖται συχνὰ στὴ διαμόρφωση τῆς ἐπιφανείας. Ἄλλοτε γίνεται παχύτερο, ἀλαμπές, μαλακὸ ἢ σκληρό, ὁμοιόχρωμο τοῦ πηλοῦ καστανὸ ὡς καστανέρυθρο, χρῶμα ὅμως πού διατηρεῖ ἀκόμα καὶ σὲ ἐλάχιστα δείγματα μὲ πηλὸ μελανό (3-52, 3-53). Οἱ ἐπιφάνειες ἀποκτοῦν σταθερὸ ἐνιαῖο χρῶμα. Στὸ ἐσωτερικὸ εἶναι λίγο βαθύτερο καὶ κάποτε φθάνει ὡς μελανό. Στὰ εὐρύστομα πιθοειδῆ, δηλ. στὰ τραχύτερα, ὁ πηλὸς φαίνεται σπογγωτὸς καὶ ἐσωτερικὰ ἔχει διαμορφωθεῖ ἀδρά, μὲ ἐργαλεῖο πού ἄφησε ἀσύντακτα ἴχνη. Ὡς ἐξαιρέσεις παρουσιάζονται τὰ σύγχρονα κηλιδωτά (3-13, 3-84: εἰκ. 13)⁹⁰, ἢ τὰ ἀκαθορίστου χρώματος καστανά (3-1, 3-44), τὰ δὲ ἱριδίζοντα εἶναι τελείως ἄγνωστα. Ὅλα τὰ ἀγγεῖα τοῦ κοινοῦ πηλοῦ φαίνονται ὀπτημένα σὲ ἱκανοποιητικὲς θερμοκρασίες μὲ ἐλεγχόμενη πυρά, καὶ τὰ τοιχώματά τους ἀντέχουν στὸ συστηματικὸ πλύσιμο μὲ ὑδροχλωρικὸ ὀξύ.

Στὴν κοινὴ κεραμικὴ παρουσιάζεται νέος τύπος μὲ ἰδιαίτερη σύσταση πηλοῦ καὶ χαρακτηριστικὸ χρῶμα. Ὁ πηλὸς περιέχει ἀρκετὴ ποσότητα ἄμμου, καθίσταται συμπαγής, χωρὶς τίς λεπτότατες ὁπές τοῦ σπογγωτοῦ καὶ εἶναι πορτοκαλόχρωμος σὲ ὅλο του τὸ πάχος, ἢ στὸν πυρῆνα φαιός (3-15: εἰκ. Β καὶ 3-96: εἰκ. 13). Ἐρυθρὸς ἢ καστανὸς ἀπαντᾶται σπανιότερα καὶ οἱ ἐπιφάνειες καλύπτονται μόνο μὲ ἐπάλειψη, χωρὶς ἰδιαίτερο ἀλείφωμα. Λόγω τῆς ἄμμου, οἱ ἀκμές τῶν ὀστράκων φθείρονται ἢ καμπυλοῦνται⁹¹ καὶ ἡ συγκόλλησή τους εἶναι σχεδὸν ἀδύνατη. Παρόμοιος πηλός, ἰδιότυπα ρόδιнос, ὑπάρχει σὲ μερικὰ ὄστρακα πού ἀνήκουν ὡς φαίνεται σὲ τρία σκεύη (3-95: εἰκ. 13 καὶ Β, ἐσωτ. ὄψη). Ὁ ἀμμώδης πηλὸς ἀπαντᾶται γενικὰ σὲ ἀκόσμητα μεγάλα καὶ εὐτελῆ ἀγγεῖα, μὲ ἀποφύσεις ὡς ἡ 3-86: εἰκ. 13 καὶ μεγάλες βάσεις ὡς ἡ 3-63 καὶ ἡ 3-64: σχ. 16. Παράλληλα χρησιμοποιεῖται σὲ μικρὴ ομάδα μὲ ἰδιότυπη ἐγγάρακτη διακόσμηση, πού φέρει ὀρισμένα διακοσμητικὰ στοιχεῖα ἄγνωστα στὴ σκοτεινόχρωμη ἐγγάρακτη καθαροῦ πηλοῦ. Ἀπὸ τὴ φάση αὕτῃ ὑπάρχει μόνο τὸ ὄστρακο 3-147: εἰκ. 16, μὲ πυρῆνα φαιό.

Μεγάλο ποσοστὸ τῆς κοινῆς κεραμεικῆς μὲ ἰδιαίτερο χρωματισμὸ διακρίνεται ὡς νέα κατηγορία, ἂν καὶ πολλὰ στοιχεῖα τῆς εἶναι ὅμοια μὲ τὰ ἐρυθρά. Ὁ πηλὸς ἔχει ἐνιαῖο φαιὸ σκοτεινὸ χρῶμα, περιέχει ἐπίσης λίγη ἄμμο, χαλίκια καὶ μικρὴ ποσότητα μαρμαρυγία, ἀλλὰ εἶναι συμπαγὴς καὶ ἐντονώτερα ὀπτημένος ἀπὸ τὰ λοιπὰ οἰκιακὰ σκεύη. Οἱ ἐπιφάνειες διαμορφώνονται συχνὰ μὲ ἀπλὴ ἐπάλειψη, εἶναι ὅμως σκληρὲς καὶ ἀνθεκτικὲς, σὲ χρῶμα γενι-

90. Διακριτικὰ στοιχεῖα τῶν νέων κηλιδωτῶν εἶναι ὁ ἀνοικτόχρωμος καὶ τραχύτερος πηλός, καθὼς καὶ τὰ νέα σχήματα.

91. Πρβ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959, 318-319. Ἡ φθορά αὕτῃ δὲν ἔχει προκληθεῖ ἀπὸ δεύτερη χρῆση του, ὅπως σὲ ἄλλα, πού ἀναφέρονται σὲ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991α, 1 κέ.

κά καστανόφαιο, με σκιές ή κηλίδες από καστανό ως κιτρινόφαιο. Έσωτερικά είναι πάντα αδρότερα διαμορφωμένα και φαίνεται ως να ανήκουν σε άγγεϊα πιθόσχημα με ευρύ στόμιο, καμιά φορά μεγάλα με τοιχώματα αρκετά παχιά (κυρίως 3-22: εικ. 10: σχ. 13, 70).

Τυπική μορφή παρουσιάζουν τα καστανόμαυρα κοινά, με κύρια χαρακτηριστικά το χρώμα, τη μέτρια όπτηση και τα κάπως παχύτερα τοιχώματα. Ο πηλός, ζωηρός έρυθρός ή καστανός, χωρίς να σχηματίζει συμπαγή μάζα, δεν είναι σπογγώτος, ούτε περιέχει άμμο, και η ποσότητα του μαρμαρυγία είναι πολύ μικρή (3-23: εικ. 8, 3-24: εικ. Β, 3-27). Η έξωτερική επιφάνεια, κυρίως καστανόμαυρη, ποικίλλει από έρυθρή ως μελανή και πολύ συχνά είναι αρκετά φθαρμένη. Η έσωτερική παρουσιάζεται λίγο αδρότερη, με χαράγματα από το πέραςμα εργαλείου, και έχει χρώμα καστανό ως μελανωπό, αλλά όχι μελανό. Πάντως, ο μελανός χρωματισμός στα χαμηλότερα σημεία των άγγειών δημιουργεί συχνά σύγχυση και όρισμένα όστρακα, όπως οι δύο βάσεις 3-72 και 3-73, που έχουν πηλό καστανό, είναι δύσκολο να καταταγοῦν με βεβαιότητα στα καστανόμαυρα ή στα μελανά.

Σε ελάχιστα όστρακα απαντάται πηλός τραχύς, με πολλά χαλίκια και συμπαγή τοιχώματα. Ακόμα σπανιότερα, λόγω κακής μαλάξεως, ο πηλός δεν αποκτά την απαιτούμενη συνοχή και αποδίδει έντύπωση φολιδωτή, ως να σχηματίζεται το τοίχωμα από επάλληλα στρώματα (3-18, 3-20: εικ. 8)⁹². Καστανός ή μελανωπός, διατηρεί το ίδιο χρώμα στις επιφάνειες και καμιά φορά καλύπτεται με παχύ αλείφωμα. Χρησιμοποιείται κυρίως σε μεγάλα σκεύη, υπάρχουν όμως και δείγματα με τοιχώματα λεπτά, πάχους 0.004-0.005 από άγγεϊα αρκετά ευρύστομα με τραχεία έσωτερική διαμόρφωση (3-19, 3-81, 3-85).

Στη μελανή κεραμεική διακρίνονται τρεις ως τέσσερις κατηγορίες, που είναι όμως όλες μικρές. Εκτός από το λασπώδη πηλό (3-10), διατηρούνται επίσης τα έντριπτα (3-43, 3-110: εικ. 14) και τα κοινά, που διαφέρουν από τα έρυθρά μόνο κατά το χρώμα και τη συμπαγέστερη σύσταση του πηλού⁹³. Νέα κατηγορία, μικρή και αυτή, αποτελούν τα χονδροειδή, κάπως τραχύτερα των κοινών, που προέρχονται από ευτελή σκεύη. Ο πηλός είναι κυρίως μελανός ή μελανωπός, με άμμο, ελάχιστο μαρμαρυγία και αρκετά χαλίκια. Η έξωτερική επιφάνεια γίνεται ανοικτότερη, καστανόφαιη, άδρά εξομαλυσμένη και η έσωτερική έχει ακόμα αμελέστερη διαμόρφωση (3-104: εικ. 14, 3-108: εικ. Β, 3-109). Όπως φαίνεται, πολλά χαρακτηριστικά τους απαντώνται στα καστανόφαια κοινά, ή ομάδα όμως των μελανών διακρίνεται από το βαθύ καθαρό χρώμα του πηλού και αποχωρίζεται των λοιπών ομοιόχρωμων, για να μελετηθεί ευχερέστερα ή συνέχειά της στις επόμενες φάσεις.

Παράλληλα με τα έρυθρά κοινά, και σε πολύ μικρότερη ποσότητα, παρουσιάζεται ο πηλός Urfirnis. Η κατηγορία έχει όρισμένες ομοιότητες αλλά και προφανείς διαφορές με τα γνωστά Νεολιθικά Urfirnis της Πελοποννήσου και της Βοιωτίας⁹⁴. Ο τοπικός πηλός είναι πολύ καθαρός, με ελάχιστα πολύ μικρά χαλίκια που δύσκολα έντοπίζονται⁹⁵ και είναι «λεπτότεχνα» σπογγώτος, φέρει δηλ. λεπτότατες όπες στην επιφάνεια και το σῶμα. Στις όρατες επιφάνειες και σε όλο του το πάχος είναι ομοιόχρωμος, έρυθρόξανθος ή έρυθρωπός ως ανοι-

92. Για την κατασκευή βλ. SHEPARD, 1954, 162. Λίγα παρόμοια όστρακα είδα στην κεραμεική της Νεώτερης Νεολιθικής του Φράγχθι.

93. Πρβ. και ομοιότητα με καστανόμαυρα, ιδίως βάσεις 3-70, 3-71.

94. Περιγραφή χαρακτηριστικών της κατηγορίας, KUNZE, 1931, 31-35. WEINBERG, 1937, 500-503. PHELPS, 1975, 124 κέ. VITELLI, 1974, 2 κέ. Η ονομασία Urfirnis διατηρείται αμετάφραστη ως δηλωτικό συνόλου χαρακτηριστικών.

95. Στην Πελοπόννησο και άλλοι περιέχει πολλά χαλίκια, PHELPS, έ. ά. VITELLI, έ. ά.

κτὸς πορτοκαλόχρωμος καὶ φέρει ὁμοιο ἀλείφωμα ἢ ἀπλὴ ἐπάλειψη πού δὲν ἔχει καλύψει ὅλες τὶς ὁπές. Παρὰ τὰ ἀνθεκτικὰ τοιχώματα, ἡ θερμοκρασία κατὰ τὴν ὀπτησὴ θὰ ἦταν σχετικὰ χαμηλὴ, διότι οἱ ἐπιφάνειες εἶναι μαλακές, σὰν σκονισμένες, πάντοτε ἀλαμπεῖς, φθείρονται καὶ ἀποβάθουν⁹⁶.

Περὶ τὰ δέκα ὄστρακα (3-112: εἰκ. Β, 3-113, κλπ.), μερικὰ ὡς φαίνεται τοῦ ἴδιου ἀγγείου, ἔχουν ἐξωτερικὰ καλυφθεῖ με βαφὴ μελανὴ ἐξίτηλη, ἀλαμπῇ, διάστικτη ἀπὸ τὶς ὁπές τοῦ σπογγωτοῦ πηλοῦ⁹⁷. Σὲ ὀρισμένα ὑπάρχουν καὶ ἐσωτερικὰ ἔχνη βαφῆς, λεπτότερης καὶ ἀνοικτότερης, πού εἶναι τόσο φθαρμένη, ὥστε νὰ συγγέεται με ἐπάλειψη (3-112)⁹⁸. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια, τόσο τῶν βαμμένων ὅσο καὶ ὅλων τῶν ἀνοικτῶν (3-113: εἰκ. 15) εἶναι ὁμαλὴ, χωρὶς τοὺς γνωστοὺς τυπικοὺς κυματισμοὺς ἢ τὶς λεπτότατες γραμμὲς πού διατηροῦνται στὰ κλειστὰ σχήματα τῶν Urfirnis.

Συνοψίζοντας τὰ χαρακτηριστικὰ, παρατηροῦμε ὅτι ὁ νέος πηλὸς τῆς Νέας Μάκρης εἶναι ὁμοιογενὴς, σπογγωτὸς, ὁμοιόχρωμος με τὸν τυπικὸ Urfirnis καὶ φέρει παρόμοια με αὐτὸν μελανὴ βαφὴ, διάστικτη ἀπὸ τὶς λεπτότατες ὁπές. Εἶναι ὅμως πολὺ πιὸ καθαρὸς τοῦ συνήθους καὶ ἔχει ὀπτηθεῖ σὲ χαμηλότερες θερμοκρασίες, ὡς φαίνεται χαμηλότερες καὶ τῶν ἐρυθρῶν κοινῶν⁹⁹.

Κύριο στοιχεῖο τῆς φάσεως 3 ἀποτελεῖ ἡ νέα μορφή ἀλειφώματος πού καλύπτει ἐπιφάνειες ὀστράκων με λεπτὰ τοιχώματα καὶ πηλὸ συμπαγῇ, πολὺ καθαρὸ, βαθύχρωμο καστανό, χωρὶς μαρμαρυγία (3-32: εἰκ. 11, 3-33 καὶ 3-34: εἰκ. 8). Τὸ ἀλείφωμα εἶναι λεπτὸ, σκληρὸ, λειο καὶ στιλπνὸ, ἀπόλυτα ἐνοποιημένο με τὴν ἐπιφάνεια τοῦ πηλοῦ (3-36: εἰκ. Β). Ἡ καλὴ πρόσφυση φαίνεται νὰ ὀφείλεται στὴν ἐπισταμένη ἐξομάλυνση τῆς ἀρχικῆς ἐπιφανείας, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίστρωσή του, με ἐργαλεῖο πού ἀφήνει μακρὲς ὀριζόντιες ἢ βραχεῖες εὐκρινεῖς γραμμὲς, τυπικὲς τῆς ἐντριπτῆς τεχνικῆς. Στὸ ἐσωτερικὸ τὰ ἔχνη εἶναι βαθύτερα καὶ συχνὰ δημιουργοῦνται λεπτὰ χαράγματα. Συχνὰ ἐπίσης ἡ ὁρατὴ, ἀλειφωμένη ἐπιφάνεια εἶναι ἐντριπτη, καὶ ἀποκτᾷ ἐντονώτερη στιλπνότητα¹⁰⁰. Τὸ χρῶμα δὲν εἶναι ὁμοιογενὲς καὶ μεταβάλλεται ἀπὸ καστανέρυθρο μέχρι καστανόμαυρο ἢ μελανωπό, με κηλίδες ἢ σκιές, ἀλλὰ συνήθως εἶναι πολὺ βαθύτερο καὶ σταθερώτερο ἀπὸ τὸ ἀκαθόριστο τῶν δύο προηγουμένων φάσεων, καὶ πάντως δὲν συγγέεται με αὐτό.

96. Βλ. παρατηρήσεις VITELLI, 1974, 23-24 καὶ 30-34. Στὸ στρώμα I-J-C τῆς Λέρνας ... the biscuit is soft and powdery ..., ἔ. ἀ. 52.

97. Ἡ μελανὴ βαφὴ τῶν Urfirnis περιγράφεται ὡς ἀλαμπῆς σὲ KUNZE, 1931, 31, WEINBERG, 1962, 181. Βλ. καὶ VITELLI, 1974, 16 καὶ 74 ὅπου ἀναφέρεται ὅτι στὸ στρώμα I-J-C τῆς Λέρνας ὑπάρχει Dull monochrome Urfirnis. Ὁ PHELPS, 1975, 127-128, παρατηρεῖ ὅτι ἡ βαφὴ γίνεται ἀλαμπῆς ἐπάνω σὲ ἀμελῶς διαμορφωμένη ἐπιφάνεια, ἀλλὰ γενικὰ ἡ ἀλαμπῆς ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸ τῆς Ὑστερης φάσεως τῆς Περιόδου II. Ἐπίσης ἀλαμπῆς εἶναι στὴν Εὐτρησὴ καὶ Ἀλιάρτο, ἔ. ἀ. 174-175. Στὸ Φράγγχι εἶδα ἐλάχιστα δείγματα Urfirnis με ἀλαμπῇ βαφὴ, ὅπως ἡ ἐξωτ. ὀψη τμήματος σκύφου Q554, πού φαίνεται ψημένος σὲ θερμοκρασία χαμηλότερη τοῦ συνήθους. Ἀλαμπῆς καὶ στὸ Κουφόβουνο, RENARD, 1989, 99.

98. Αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ σὲ ἐπόμενες φάσεις.

99. Τὴν ἀπόδοση τῆς ὁμάδος στὴν κατηγορία τῶν Νεολιθικῶν Urfirnis πιστοποίησε κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς μελέτης μου ὁ S. Weinberg.

100. Εἶναι σαφῶς διαφορετικὴ κατηγορία ἀπὸ τὸ red-slip ἄλλων οἰκισμῶν, ὅπως WEINBERG, 1962, 168. JACOBSEN, 1969, 363. PHELPS, 1975, 76, πού ἀποτελεῖ πρόδρομη μορφή τῶν Urfirnis, ἔ. ἀ. 118-119. Τὸ ἀλείφωμα ὅταν φθαρεῖ χάνει τὴν στιλπνότητα ἢ ἐξαφανίζεται, ἀλλὰ σπανίως ἀπολεπιζεται ὅπως στὸ 3-36: εἰκ. Β.

Κατά τη φάση 3 εμφανίζεται η κατηγορία της λευκής κεραμεικής¹⁰¹. Ο πηλός είναι λευκός ως λευκωπός, από εισηγμένο λευκό καολίνη, και σχημάτιζε άγγεϊα πραγματικά «πάλλευκα»¹⁰². Η όρυκτολογική του σύσταση προσδιορίστηκε στο δείγμα 3-A και δημοσιεύεται στο Παράρτημα, 2. Πολύ καθαρός, χωρίς ίχνος μαρμαρυγία, είναι άραια σπογγωτός και περιέχει ελάχιστα λευκά ή μελανά χαλίκια. Τα τοιχώματα σχηματίζονται λεπτά, οι επιφάνειες στα δείγματα της 3ης φάσεως είναι λευκές (3-158: εικ. Β), λευκόφαιες (3-124, 3-125) ή κιτρινώλευκες (3-159), με επικρατέστερο χρώμα το λευκό και είναι απλά εξομαλυσμένες ή φέρουν σκληρό, συμπαγές αλείφωμα. Ένδεικτικό σχήμα διατηρούν το κομμάτι 3-120: εικ. 15 από κλειστό πιθόσχημο και η ύψηλη κωνική βάση 3-158: εικ. Β. Τα λίγα όστρακα, από έξι ως επτά άγγεϊα, προέρχονται μόνο από το λάκκο 3-A. Την ομάδα αυτή μιμείται προφανώς το 3-118: εικ. Β, με καστανό πηλό που καλύπτεται τελείως κάτω από το κιτρινωπό σταθερό αλείφωμα. Στο 3-160: εικ. 15 το ίδιο αλείφωμα έχει μεταβληθεί σε φαιό. Η εξέτασή του χρειάζεται πολλή προσοχή, γιατί το επιφανειακό έρυθρό χρώμα, λεπτό και διαφανές, είναι κατά πάσα πιθανότητα όξειδωση και φαίνεται σαν βαφή.

Γραπτά όστρακα βρέθηκαν στο μεγάλο λάκκο 3-A και διακρίνονται, όπως συνέβη και στην προηγούμενη φάση, σε δύο ομάδες. Η πρώτη περιλαμβάνει τέσσερα όστρακα από πηλό κοινό καστανό, ασφαλώς εντόπιο. Η εξομαλυσμένη επιφάνεια χρησιμεύει ως βάθος για την έρυθρή ή καστανή βαφή, με την οποία γράφονται λοξές παράλληλες γραμμές (3-116: εικ. 15, 3-117, 3-161: εικ. 15) ή, στον ώμο του 3-48: εικ. 12, σχ. 14, 70, 76, ασύμμετρο πλέγμα¹⁰³. Η χαμηλή ποιότητα της βαφής και η κακή πρόσφυση στο σώμα του άγγείου, όπως επίσης και η γραφή της στο σχετικά σκοτεινό βάθος, έχουν αλλοιώσει εξαιρετικά τη διακόσμηση, που μόλις διακρίνεται. Στην ίδια ομάδα πρέπει να ένταχθεί το 3-119: εικ. 15, με πηλό Urfinis και βαφή επίσης εξίτηλη. Αντίθετα, στο τμήμα στομίου 3-115: εικ. Β, κατασκευασμένο από πηλό πορτοκαλόχρωμο, λιγότερο άμώδη από το συνήθη κοινό και με πολλά λευκά χαλίκια, φέρει στις επιφάνειες ομοιόχρωμο αλείφωμα. Η βαφή, ήδη γνωστή από το 2-17: εικ. Α είναι καστανέρυθη, παχειά, αλαμπής, αποφλοιούμενη, αλλά με έντονο χρώμα και διαγράφει συμμετρικό δικτυωτό, κρεμάμενο από το χείλος¹⁰⁴.

Η πρώτη εμφάνιση της εγχάρακτης κεραμεικής (εικ. 16, σχ. 9), σημειώνεται στο γέμισμα του λάκκου 2-Γ που, όπως ήδη τονίστηκε, περιλαμβάνει υλικό δύο φάσεων. Στο μεγάλο λάκκο 3-A βρέθηκαν οκτώ όστρακα με εγχάρακτη διακόσμηση (3-140 έως 3-147). Άλλα πέντε (2-118 έως 2-122: εικ. 7, σχ. 9) είχαν ριφθεί μέσα στο λάκκο 2-Γ και το στιλπνό αλείφωμα, ασχέτως διακοσμήσεως ή και σχήματος, τα εντάσσει στη νέα κατηγορία της 3ης φάσεως. Όμοια εργασία και κατασκευή διακρίνεται στο 3-179: εικ. 16, που βρέθηκε ανάμεσα στις πέτρες του λιθόστρωτου δαπέδου 3-B. Στα περισσότερα οι γραμμές των θεμάτων έχουν πλάτος και βάθος 0.001, ενώ στα 2-118 και 2-119 η χάραξη είναι πολύ ρηχή. Οι αποστάσεις μεταξύ των παραλλήλων κάθε οστράκου, πλην των 2-122, 3-140, 3-143, 3-144, είναι θεωρητικά ίσες (0.002-0.004), οι ομάδες λοξών γραμμών με αντίθετη κατεύθυνση ενώνονται κατά το πλείστον με ακρίβεια στις κορυφές τους και γενικά η συμμετρική απόδοση των θεμάτων φανερώνει

101. Στη κατηγορία A4, WACE-THOMPSON, 1912, 15, ο πηλός δεν είναι λευκός, αλλά κιτρινωπός. Λευκός είναι στο Σέσκλο, ZERVOS, 1962, εικ. 151. Ο ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967, 145-146 θεωρεί ότι τα A4 «κατάγονται ασφαλώς από την όλόλευκη κεραμική που θυμίζει πορσελάνη».

102. Η όνομασία δόθηκε από το ΘΕΟΧΑΡΗ, 1973, 57. Ο πηλός αυτός δεν πρέπει να συγχέεται με τους λευκωπούς της Πελοποννήσου, PHELPS, 1975, 125, που δεν είναι ποτέ τελείως λευκοί.

103. Πρβ. WEINBERG, 1962, 175-176, πίν. 56β, 7-8.

104. Αυτόθι.

ικανοποιητική γνώση της τεχνικής. Ἀπὸ τὸ σύστημα σχεδιάσεως συνάγεται ὅτι δύο ὀριζόντιες ἐγγάρακτες γραμμὲς ὀρίζουν τὴ ζώνη διακοσμήσεως, ποὺ περικλείει τὸ θέμα, καὶ ἀπὸ αὐτὲς ἡ ὑψηλότερη διαμορφώνει τὸ καμπύλο χεῖλος σὲ αὐλακωτό. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γενικὲς ὁμοιότητες, ὀρισμένα ὄστρακα παρουσιάζουν ἐπὶ μέρους σχεδιαστικὲς ἀτέλειες ἢ ἰδιομορφίες, πολὺ χαρακτηριστικὲς γιὰ τὰ πρῶτα στάδια ἐφαρμογῆς τῆς ἐγγάρακτης τεχνικῆς.

Στὸ 3-141 τὰ ἄκρα τῶν δύο ομάδων παραμένουν ἐλεύθερα, χωρὶς νὰ ἐνώνονται ἀντίστοιχα σὲ γωνίες καὶ φαίνονται σὰν δύο ἄσχετα μεταξὺ τους συστήματα λοξῶν γραμμῶν ἀντιθέτου κατευθύνσεως. Ἄν ὅμως τὸ θέμα εἶχε καὶ ἄλλες ομάδες ἐγγαράξεων, εἶναι δυνατόν νὰ σκεφθοῦμε ὅτι ὁ τεχνίτης μιμήθηκε τὸ κόσμημα τῶν ὁμοκέντρων ρόμβων κατὰ τρόπο ἀδέξιο καὶ ἀτελεῖ. Ἀπὸ τὸ περίγραμμα τοῦ ὀστράκου¹⁰⁵ προκύπτει ὅτι τὸ θέμα κατέρχεται πολὺ χαμηλότερα τῆς μεγίστης διαμέτρου τοῦ ἀγγείου καὶ ἴσως κατελάμβανε τὸ μεγαλύτερο τμήμα τῆς ἐπιφανείας του.

Στὸ 3-142: εἰκ. Β με ὁκτὼ παράλληλες γωνίες, ἡ ἐνωση τῶν κορυφῶν εἶναι ἀρκετὰ ἀκριβής, ἀλλὰ ἡ σχετικὴ ἀπειρία τοῦ τεχνίτου φαίνεται ὅχι μόνο στὶς δύο ἐξωτερικὲς πλευρὲς τῆς δεξιᾶς ομάδας, ποὺ ἀπολήγουν σὰν ἀπλὰ χαράγματα, ἀλλὰ κυρίως στὸ λανθασμένο ὑπολογισμό τοῦ πεδίου σχεδιάσεως. Ἀρχικά, ἡ ὀριζόντια γραμμὴ εἶχε ἐπιφανειακὰ χαραχθεῖ λίγο χαμηλότερα τῆς μεγίστης διαμέτρου, στὸ ὕψος τῆς τρίτης ἐκ τῶν κάτω γωνίας. Τελικὰ ὅμως ὁ τεχνίτης προτίμησε νὰ μεγαλώσει τὸ κόσμημα καὶ νὰ μεταθέσει τὴν ὀριζόντια γραμμὴ ἀκόμη χαμηλότερα¹⁰⁶, χωρὶς νὰ εἶναι πλέον δυνατόν νὰ ἀπαλειφθοῦν τὰ ἴχνη τοῦ ἐπιφανειακὰ χαραγμένου, καὶ ὅχι ἀκόμη τυπωμένου, προσχεδίου.

Στὰ 2-122, 3-140, 3-143, 3-144, τὰ διαστήματα μεταξὺ τῶν λοξῶν γραμμῶν εἶναι σημαντικὰ ἀραιότερα τοῦ συνήθους (0.015-0.026 στὸ 2-122) καὶ τὰ σωζόμενα σημεῖα δὲν μποροῦν νὰ συμπληρωθοῦν ὡς συνεχεῖς τεθλασμένες ἢ ὡς ὁμόκεντροι ρόμβοι¹⁰⁷. Στὰ δύο τελευταῖα (3-143, 3-144) ὑπάρχει ἀκόμα ἓνα μικρὸ πλαστικὸ ἐπίθημα, ποὺ προφανῶς θὰ ἀλλοίωσε τὴν ἐνδιαία μορφή τοῦ ἐγγάρακτου κοσμήματος¹⁰⁸. Ἰδιότυπα ἀραιὰ θέματα¹⁰⁹ δὲν ἀπαντῶνται σὲ καμμία ἄλλη φάση καὶ ἡ διάταξη αὐτὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ χαρακτηριστικὸ πιστῆς μιμήσεως ξένου προτύπου ἢ πρωιμότητος ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τοῦ τεχνίτου νὰ χαράζει πυκνὸ κόσμημα.

Τὰ ὄστρακα 2-118: εἰκ. 7 καὶ Β προέρχονται ἀπὸ διαφορετικὰ σημεῖα τῆς περιφερείας ἐνὸς σκύφου μετρίου βάθους¹¹⁰ καὶ βρέθηκαν μέσα στὸ μικρότερο λάκκο. Ὁ συνδυασμὸς τῶν γραμμῶν ἀποδίδει ομάδες παραπλευρῶν συμπλεκόμενων γωνιῶν με κορυφὴ ἐφαπτόμενη στὴν ὀριζόντια τοῦ χεῖλους. Τὸ περίγραμμα δηλώνει ὅτι τὸ μικρότερο ὄστρακο, προέρχεται ἀπὸ χαμηλὸ σημεῖο τοῦ ἀγγείου καὶ οἱ συγκλίνουσες γραμμὲς του φανερώουν ἴσως τὸ τέρμα τοῦ κοσμήματος τὸ ὁποῖο ἐκάλυπτε ὅλη τὴν πρακτικῶς ὁρατὴ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια. Τὸ θέμα πιθανὸν νὰ ἀντιγράφει πιστὰ ἢ μερικῶς γραπτὰ πρότυπα¹¹¹, ἀλλὰ ἡ χάραξη ἐπὶ πηλοῦ ὑποδη-

105. Ἡ θέσις τοῦ ὀστράκου στὸ σχέδιο εἶναι συμβατικὴ. Τὸ σφαιρικὸ πιεσμένο περίγραμμα μεγ. διάμ. 0.14 ὑποδηλώνει σκύφο τύπου WEINBERG, 1937, εἰκ. 12 καὶ 13.

106. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν πλευρῶν καὶ τὸ μήκος αὐτῶν σημαίνει ὅτι σχημάτιζαν συνεχεῖς τεθλασμένες. Ἀκμὴ τῆς ἐγγαράξεως σώζεται στὴν κάτω πλευρὰ τοῦ ὀστράκου καὶ ἀποδίδεται στὸ σχέδιο με παχύτερη ὀριζόντια γραμμὴ.

107. Βλ. καὶ THEOCHARIS, 1956, πίν. 4:20.

108. Παρόμοιος συνδυασμὸς ὑπάρχει καὶ στὴ γραπτὴ κεραμικὴ, βλ. PHELPS, 1975, πίν. 3:1.7. WEINBERG, 1962, πίν. 57α, 12. Στὸ 3-143: εἰκ. 16 ἡ κοιλότης τῆς ἐπιφανείας δηλώνει μᾶλλον ἀπόφυση, διότι τὰ ἐπιθήματα ἦταν συνήθως προσκολλημένα ἐπιφανειακά.

109. Πρβ. BLEGEN, 1975, 267, 274-275, πίν. 60:N20, 64:2. PHELPS, 1975, 113, εἰκ. 3:3, 6, 15.

110. Πρβ. τύπο ἔ. ἀ., εἰκ. 12:8 ἢ 11 με στενώτερη διάμετρο.

111. Πρβ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, 1908, εἰκ. 1 καὶ 9. WEINBERG, 1962, πίν. 55c.

λώνει τεχνίτη ἔμπειρο καὶ ἱκανό. Μὲ τὴ ρηχὴ τεχνικὴ, σπάνια γιὰ τὴν ἐποχὴ, ἀποφεύγεται ἡ φθορὰ τῆς ἐπιφανείας γύρω ἀπὸ τὰ εὐαίσθητα σημεῖα τῆς διασταυρώσεως τῶν γραμμῶν καὶ δὲν ἀποκλείεται ὁλόκληρη ἡ διακόσμηση νὰ εἶχε ἀρχικὰ διαγραφεῖ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου μὲ ἐπιφανειακά χαράγματα. Πάντως χάραγμα προσχεδίου διακρίνεται μόνο ἐπάνω στὴν κυρτὴ ἐπιφάνεια τοῦ χεῖλους¹¹² καὶ φέρεται παράλληλα πρὸς τὴν τελικὴ, βαθύτερη ὀριζόντια γραμμὴ. Οὕτως ἢ ἄλλως, παρόμοια θέματα ἀπουσιάζουν τελείως ἀπὸ τὶς ἐπόμενες φάσεις καὶ εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ τεχνῖτες ἀπέφευγαν συστηματικὰ τὴν ἐκτέλεση διασταυρούμενων ἐγχαραξέων¹¹³. Ἡ ἴδια ρηχὴ τεχνικὴ διακρίνεται ἀκόμη στὸ ἄκρο τοῦ ὀστράκου 2-119, μὲ παρόμοια κατασκευαστικὰ χαρακτηριστικὰ πρὸς τὸ προηγούμενο (σύσταση πηλοῦ, χρῶμα καὶ διαμόρφωση ἐπιφανείας), ἀλλὰ τὸ περιγράμματά του δηλώνει σχῆμα τελείως διαφορετικό¹¹⁴.

Τὸ 3-147 ἀνήκει στὴν κατηγορία ἀμμόδους πηλοῦ καὶ προέρχεται ἀπὸ τὸ σῶμα κλειστοῦ ἀγγείου. Μὲ τὴ φθορὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας οἱ γραμμὲς φαίνονται νὰ εἶναι πολὺ ρηχὲς καὶ μεταξὺ τους ἀσύνδετες, ἐνῶ ἀρχικὰ, ὀρισμένες τουλάχιστον, πιθανὸν νὰ ἦταν ἐνωμένες στὶς γωνίες σχηματίζοντας ὁμόκεντρος ρόμβους μὲ στικτὸ σταυρὸ στὴν κεντρικὴ ἐπιφάνεια. Οἱ στιγμὲς ἔχουν μεγάλη σχετικὰ διάμετρο (0.006) καὶ τομὴ κυλινδρική, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα πρῶιμα δείγματα, ἀνοιγμένες ἴσως μὲ διαφορετικὸ μέσον ἢ ἐργαλεῖο ἀπὸ τὶς μεταγενέστερες. Τὰ ὑπόλοιπα ὀστρακα (2-120, 2-121, 3-145, 3-146, 3-179) διατηροῦν μικρὸ ὡς ἐλάχιστο τμῆμα τῆς διακοσμήσεως. Τὰ δύο πρῶτα (2-120, 2-121: σχ. 9, 74) μὲ γωνιώδη κάμψη τῆς γάστρας καὶ εὐρυνόμενο στόμιο, δύσκολα παραβάλλονται μὲ γνωστούς τύπους τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότερη καὶ Μέση Νεολιθικὴ¹¹⁵, ἐνῶ στὴν Ἀνατολὴ ἡ μορφή τους φαίνεται νὰ εἶναι κοινὴ. Πλησιέστερο σχῆμα ἀποδίδει ἀγγεῖο ἀπὸ τὸ στρώμα 2-B τοῦ Can Hasan¹¹⁶, σύγχρονο πρὸς τὸ τέλος τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς στὴν Ἑλλάδα¹¹⁷, ποὺ συνδυάζει παρόμοια γραπτὴ διακόσμηση μὲ κακότεχνους καὶ ἀτελεῖς ὁμόκεντρος ρόμβους. Τὸ ἴδιο διακοσμητικὸ θέμα καὶ σὲ παρόμοιο σχῆμα ἀγγείου ἀπαντᾶται ἐγχάρακτο γεμισμένο μὲ λευκὸ πηλὸ στὴν ἐπόμενη φάση¹¹⁸ Can Hasan 2-A.

Ἐπανερχόμενοι στὴν ἀδιακόσμητη κεραμεικὴ παρατηροῦμε ὅτι ἡ πολὺ μικρὴ ὁμάδα ποὺ βρέθηκε στὸ λάκκο 2-Γ, στὸ δάπεδο 3-B καὶ στὴν ἐπίχωση τοῦ τομέα III A δὲν περιλαμβάνει ὅλες τὶς κατηγορίες τοῦ λάκκου 3-A. Ἀπὸ αὐτὴν ἀπουσιάζουν τὰ πορτοκαλόχρωμα, τὰ κα-

112. Λόγω τῆς καμπυλότητος ἡ γραμμὴ αὐτὴ μόλις φαίνεται στὴ φωτογραφία καὶ ἀπὸ τὸ σχέδιο παραλείφθηκε γιὰ νὰ μὴ μειωθεῖ ἡ καθαρότητά του.

113. Τὰ ὀστρακα 2-118: εἰκ. 7 καὶ B, σχ. 9 καὶ 8-87: εἰκ. 40 καὶ E, σχ. 40 μὲ ὅμοιο θέμα, εἶναι τὰ μόνα στὴ Νέα Μάκρη μὲ διασταυρούμενες ἐγχαραξεις. Βλ. καὶ THEOCHARIS, 1956, εἰκ. 24-26, 41, πίν. 4-7. Πρβ. BLEGEN, 1975, πίν. 65:13. Ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς ὑπάρχουν γενικὰ λίγα δείγματα, ὅλα τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς. Βλ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, πίν. 17:4,6. HOOD, 1981/2, εἰκ. 114:11,13, 115:25 ἐνῶ στὸ ἀρ. 408, εἰκ. 112:24, πίν. 41, ἡ μία ὁμάδα γραμμῶν φέρεται συνεχῆς καὶ ἡ συγκλίνουσα διακόπτεται πρὸ τῶν ἐγχαραξέων. Ὁμοίως ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, 1977, εἰκ. 5, 6, 17, 18.

114. Ὁ τύπος ὑπάρχει στὴ Λέρνα, PHELPS, 1975, εἰκ. 14:15 καὶ στὸ δεύτερο στρώμα τοῦ Ἀγ. Πέτρου, EFSTRATIOU, 1985, εἰκ. 6:3, 8:2.

115. Πρβ. σκύφους μὲ εὐρυνόμενο στόμιο ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, PHELPS, 1975, 80, 134-135, εἰκ. 12:1 καὶ ἀπὸ τὴ Θεσσαλία, MILOJČIĆ, 1971, 9-10, 12. Μεγαλύτερη ὁμοιότης μὲ γραπτὸ Ἀγ. Πέτρου, EFSTRATIOU, 1985, εἰκ. 7:2.

116. FRENCH, 1962, 37, εἰκ. 7:4.

117. Τόσο κατὰ τὶς παλαιότερες, ὅσο καὶ τὶς πρόσφατες ραδιοχρονολογήσεις πιστοποιεῖται χρονικὴ σύμπτωση, βλ. THOMAS, 1967, 22 πίν. I:6a καὶ 7a, COLEMAN, 1992, II, 206, εἰκ. 4 καὶ MELLINK, 1992, II, 172, πίν. 2.

118. FRENCH, 1962, εἰκ. 5:13. Πρβ. HOOD, 1981/2, 231.

στανόφαια και τὰ λευκά, ἐνῶ τὰ καστανόμαυρα (3-164) και τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα (3-171) κατασκευάζονται ἀπολύτως ὅμοια με τὰ λοιπά. Μικρὴ ἀλλὰ αἰσθητὴ διαφορὰ σημειώνεται στὸν κοινὸ ἐρυθρὸ πηλὸ, ποὺ δὲν εἶναι σπογγωτὸς και περιέχει ἀρκετὴ ποσότητα μαρμαρυγία (3-164), ἐνῶ σὲ ἄλλες ὁμάδες, με παχύτερα τοιχώματα, ἐφαρμόζεται ἡ «ραβδωτὴ» διαμόρφωση (2-109, 3-173). Τὰ μελανὰ εἶναι γενικὰ λεπτότεχνα με ἐπιφάνειες λαμπυρίζουσες ἀπὸ τὸν πλούσιο μαρμαρυγία. Πηλὸς Urfirnis ἐντοπίζεται σὲ μερικὰ ὄστρακα ἐνὸς πιθανῶς ἀγγείου και σὲ τρία ὀλόβαφα ἐρυθρά (2-108: εἰκ. 7 ἐξωτ. και ἐσωτ., εἰκ. Β). Ἡ «βαφή», ζωηρὴ, ἐρυθρὴ, ἀλαμπής, ἀποφλοιούμενη και χωρὶς τὶς τυπικὲς ἐπιφανειακὲς ὁπές, φαίνεται νὰ εἶναι οὐσιαστικὰ τὸ ἀλείφωμα ποὺ ἀπαντᾶται περιορισμένα στὴν Πελοπόννησο (low lustre red slip)¹¹⁹. Ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς συνάγεται ὅτι ἡ κεραμεικὴ τοῦ τομέα III A ταυτίζεται μεν τυπολογικὰ με τὴ φορητὴ ἐπίχωση τοῦ λάκκου 3-A, ἀλλὰ δὲν περιλαμβάνει ὅλα τὰ στοιχεῖα οὔτε ὅλες τὶς νέες κατηγορίες. Ἡ ἀπουσία τους θεωρεῖται πολὺ φυσικὴ, γιατί ἡ διαφορὰ ὅγκου μεταξὺ τῶν δύο ὁμάδων εἶναι πράγματι πολὺ μεγάλη. Ἀντίθετα, θὰ πρέπει νὰ εἵμαστε ἰδιαίτερα προσεκτικοὶ στὴ διατύπωση ἄλλων σκέψεων και σὲ ὁποιαδήποτε ἀπόπειρα συναγωγῆς οὐσιωδῶν συμπερασμάτων ποὺ θὰ προέκυπταν ἀπὸ τὴν ἀπουσία ὀρισμένων δειγμάτων κεραμεικῆς.

Σχήματα

Ἡ τυπολογικὴ κατάταξη και μελέτη τῶν σχημάτων τῆς τρίτης φάσεως εἶναι ἀρκετὰ δύσκολη. Τὸ σημαντικὸ ποσοστὸ τῶν ἀκαθορίστου μορφῆς στομίων, ὅπως ἐπίσης ἡ φθορὰ τῆς ἐπιφανείας σὲ πολλὰ χεῖλη και σὲ ὅλα τὰ πορτοκαλόχρωμα, περιορίζουν στὸ ἐλάχιστο τὴ δυνατότητα σχεδιάσεως και μελέτης τοῦ ἀκριβοῦς περιγράμματος. Παρατηρήσεις προκύπτουν ἀπὸ τὰ δείγματα κυκλικοῦ στομίου καλῆς διατηρήσεως και, φυσικὰ, ἀπὸ ἄλλα στοιχεῖα τῶν ἀγγείων.

Ἡ κεραμεικὴ τοῦ λάκκου 3-A μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς κοινὴ, συνήθους οἰκιακῆς χρήσεως. Οἱ περισσότερες κατηγορίες, ἐρυθρά, πορτοκαλόχρωμα, καστανόφαια, τραχεῖα, ἐν μέρει δὲ και τὰ μελανὰ, ἔχουν τοιχώματα πάχους 0.005 ἢ περισσότερο και ἐπιφάνειες ἐξομαλυσμένες χωρὶς ἰδιαίτερη προσοχή. Ὅλες γενικὰ παρουσιάζουν πολλὰ περιγράμματα ποὺ κλείνουν στὸ στόμιο, κυρτὰ ὡς κωνικά, και ἀπολήγουν σὲ χεῖλος καμπύλο, λεπτυνόμενο ἢ και προέχον (σχ. 11). Μεταξὺ τῶν κοινῶν (3-3: εἰκ. 8, 3-4, 3-16 κλπ.) διακρίνεται τὸ 3-17: εἰκ. 8, σχ. 11, 67, ποὺ φέρει στὸ χεῖλος πρωτόγονη διακόσμηση με τυπωμένες νυχιές. Ὀλόκληρο τὸ περίγραμμα μαζί με τὸν πυθμένα διατηρεῖ ὁ σκύφος 3-32: εἰκ. 11, σχ. 13, ποὺ ἔχει λεπτότατο τοίχωμα και φέρει συγχρόνως δύο ἀπὸ τὰ νέα στοιχεῖα τῆς φάσεως 3, τὸ λεπτὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα και τὴν ἡμισφαιρικὴ ἀπόφυση. Ἀπὸ τὸ ἀπὸσχημο 3-22, εἰκ. 10, σχ. 13, 70 σώζεται ἐπίσης ὀλόκληρο τὸ περίγραμμα και ἀπὸ τὶς διαστάσεις του συνάγεται ὅτι θὰ ἦταν πράγματι μεγαλύτερο τοῦ μέσου τύπου. Τὸ ἴδιο περίπου σχῆμα φαίνεται νὰ ὑπάρχει σὲ λίγα μικρότερα ἀγγεῖα (3-52: σχ. 11) ποὺ παραβάλλονται με πιθοειδῆ τῆς Πελοποννήσου¹²⁰.

Τὰ καστανόμαυρα με τὰ τυποποιημένα τεχνικὰ χαρακτηριστικὰ τους, ἔχουν στόμιο κυκλικὸ και πιθανὸν ὀρισμένα νὰ στηρίζονται σὲ δακτυλιόσχημες βάσεις (3-72 και 3-73: σχ. 16). Ὅλα τὰ ὄστρακα τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἀπὸ τὸ λάκκο 3-A παρουσιάζουν μικρὴ ὡς ἐντονὴ κλίση στομίου πρὸς τὰ μέσα, τοίχωμα στὸ ἄνω μέρος κωνικὸ και διάμετρο ἀρκετὰ μεγάλη, ἀπὸ 0.18-0.26. Τὸ χεῖλος εἶναι καμπύλο, ἢ σχηματίζει ἐσωτερικὰ διόγκωση ποὺ μπορεῖ νὰ

119. PHELPS, 1975, 76-77. JACOBSEN, 1969, 363. Τοῦ ἰδίου, 1973, 264.

120. HOLMBERG, 1944, εἰκ. 62b.

είναι μικρή ως εμφανέστατη (3-25 έως 3-28: σχ. 11). Ἡ χαρακτηριστική διαμόρφωση προκύπτει ἀπὸ τὴ λεπυνόμενη ἀπόληξη χεῖλους, πού συνδυάζεται συχνά μὲ τοίχωμα παχύτερο στὸ στόμιο.

Τὰ ἀσύμμετρα παρουσιάζουν ποικίλες μορφές περιγράμματος, πού ὀφείλονται κυρίως στὴ μεταβολὴ κλίσεως τοῦ τοιχώματος ἀπὸ σημείου σὲ σημεῖο. Τὸ στόμιο σχηματίζει συνήθως ἐπιφάνεια ὀριζόντια καὶ περίγραμμα τοιχώματος κωνικό, μὲ ἐλαφρὰ ὥς ἔντονη κλίση πρὸς τὰ μέσα. Στὸ 3-16: εἰκ. Β ἡ ἀκτίνα καμπυλότητος εἶναι περίπου 0.12 καὶ σημαίνει ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ εὐρὺ τμήμα τῆς ἐλλείψεως τοῦ στομίου. Μεταβαλλόμενη κλίση ἔχει τὸ στρεβλὸ ὄστρακο 3-2: σχ. 10, 69 ἀπὸ βαθὺ ἐπίσης ἀγγεῖο, πού φαίνεται νὰ ἀνῆκε σὲ μεγάλο ἀνοικτὸ σκύφο ἢ λεκάνη. Παρὰ τὸ μέγεθος, ἡ ἀκτίνα καμπυλότητος τοῦ συγκεκριμένου ὀστράκου εἶναι 0.08 καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι προέρχεται ἀπὸ στενότερο σημεῖο τῆς ἐλλείψεως. Ἀπὸ τὴ σύνθεση τῶν στοιχείων αὐτῶν¹²¹ προκύπτει ἓνα γενικὸ σχῆμα μεγάλου σκεύους μὲ τοίχωμα κυρτὸ περὶ τὸ εὐρὺ τμήμα τοῦ στομίου καὶ ἀνοικτὸ, μὲ κλίση πρὸς τὰ ἔξω στὸ στενότερο σημεῖο, σὲ αὐτὸ πού θὰ χρησίμευε ὡς περιοχὴ κενώσεως τοῦ σκεύους, δηλ. ὡς «προχοή»: σχ. 69. Τὸ ἐλλειπτικὸ σχῆμα φαίνεται καλύτερα στὸ πλατύτερο ὄστρακο 3-38: σχ. 10, τοῦ ὁποίου κάθε ἄκρο παρουσιάζει ὄχι μόνον διαφορετικὴ κλίση, ἀλλὰ καὶ διαφορετικὸ περίγραμμα.

Σκύφους μὲ κατακόρυφο στόμιο ἀποδίδουν ἄλλα ὄστρακα κοινῆς κεραμεικῆς (σχ. 11). Τὸ 3-80: εἰκ. 12 σχηματίσθηκε μὲ προέχον χεῖλος, ὅπως τὸ 3-3: εἰκ. 8, καὶ στὸ μέσον περίπου τῆς γάστρας του τοποθετήθηκε γλωσσοειδὲς ἐπίθημα, ὅμοιο μὲ συμπαγῇ ἀγκύλῃ ἀπόφυση. Κατὰ τὸ σχῆμα φαίνεται νὰ ἀντιγράφει ἄλλα καλύτερης ποιότητος ἐντόπια σκεύη, ὅμοια μὲ τὸ πολὺ εὐρύτερο φαιὸ ἐντριπτο 3-79: εἰκ. 12, σχ. 67, πού φέρει κανονικὴ ἀγκύλῃ ἀπόφυση. Ἀποκολλημένη ἀπὸ τὴ ρίζα τῆς, ἡ ἀπόφυση αὐτὴ φανερῶνει ὅτι δὲν τοποθετεῖται ἐπιφανειακά, ὅπως τὰ ἐπιθήματα, ἀλλὰ εἰσέρχεται σὲ ἀντίστοιχη κοιλότητα τοῦ τοιχώματος γιὰ νὰ συνδεθεῖ στερεότερα¹²². Ἄλλη κυκλικὴ κοιλότητα σὲ ὑψηλότερο σημεῖο τοῦ ὀστράκου δείχνει ἀκόμα ὅτι ὁ τεχνίτης τὴν τελευταία στιγμή μετατόπισε τὴν ἀπόφυση. Ἀπλούστερο καὶ ἄτεχνο εἶναι τὸ 3-13. Λίγο κλειστὸ στόμιο σχηματίζουν τὰ ὄστρακα 3-81: σχ. 11, 67, 3-85, ἀπὸ τραχὺ πηλὸ μὲ κάθετες τοξωτὲς ἀποφύσεις, τοποθετημένες κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ χεῖλος, σύμφωνα μὲ τοπικὴ συνήθεια¹²³. Τὸ δεύτερο ὅπως καὶ τὸ 3-149: εἰκ. 15 ἀνυψώνεται πρὸς δύο κατευθύνσεις, ἀλλ' ἴσως οἱ διαφορὲς νὰ ὀφείλονται σὲ ἀμελῆ κατασκευὴ τοῦ χονδροειδοῦς ἀγγείου.

Ἐπικρατέστερη λεπτότεχνη κεραμεικὴ τῆς φάσεως 3 εἶναι ἡ νέα κατηγορία μὲ στιλπνὸ ἀλείφωμα. Τὰ ὄστρακα εἶναι γενικὰ λίγα, ἀλλὰ φαίνεται νὰ προέρχονται ἀπὸ ἀγγεῖα συμμετρικὰ μὲ κυκλικὰ στόμια. Τὸ 3-32: εἰκ. 11, σχ. 13, 68 σώζει πλῆρες περίγραμμα καὶ τὰ χαρακτηριστικά του ἀναγνωρίζονται σὲ ἐπὶ μέρους δείγματα. Ὅλα ἀνήκουν σὲ ἀγγεῖα μὲ στόμιο εὐρὺ (σχ. 12) διαμέτρου περίπου 0.25 (3-1: σχ. 68), περίγραμμα κυρτὸ καὶ χεῖλος συνήθως τονισμένο (3-31, 3-35, 3-42 κλπ.). Τὰ δύο καλύτερα (3-33 καὶ 3-34: εἰκ. 8, σχ. 12) μὲ σημαντικὴ διαφορὰ πάχους μεταξύ τους, ἔχουν κοινὸ στοιχεῖο τὸ ταινιωτὸ χεῖλος. Παρὰ τὸ μεγάλο σχετικὰ μέγεθος, ἡ ὑψηλὴ ποιότητα τοῦ πηλοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τεχνικῶν στοιχείων δείχνουν ἐπιμελημένη κατασκευή. Τὸ ταινιωτὸ χεῖλος χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα στὴν Ἀρχαιότερη Νεολιθικὴ τῆς Θεσσαλίας, ἐνῶ στὴ νοτιότερη Ἑλλάδα εἶναι πάντοτε σπάνιο καὶ ἀπουσιάζει

121. Τὸ σχέδιο ἀποδίδει τὴν περισσότερο χαρακτηριστικὴ κλίση τῶν ὀστράκων.

122. Βλ. ἀποφύσεις 3-126: εἰκ. 14, 3-129 καὶ ἄλλες ἀκατάγραφες.

123. Στὴν Πελοπόννησο καὶ Εὐβοία τοποθετοῦνται χαμηλότερα ἢ στὴν κοιλία, PHELPS, 1975, 98, 157-158. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, 74, εἰκ. 27. Στὴ Θεσσαλία δὲν ὑπάρχουν.

τελείως από την κεραμεική Urfirnis¹²⁴. Στο ύλικό της Νέας Μάκρης αποτελεί νέο στοιχείο της φάσεως 3 και η προτίμησή του στη λεπτότεχνη κεραμεική θα πρέπει ασφαλώς να συνδέεται με το στερεότυπα αυλακωτό χεῖλος των ἐγγράκτων¹²⁵.

Στά μελανά (σχ. 12) διακρίνεται κυρίως ὁ χαρακτηριστικός τύπος τοῦ ρηχοῦ σκύφου με ἡμισφαιρικό χαμηλὸ ἐπίθημα (3-37: σχ. 68) ποὺ τώρα φαίνεται νὰ στηρίζεται σὲ δακτυλιοσχημὴ βάση. Μελανὸ με λεπτὰ τοιχώματα καὶ εὐρύ, σχεδὸν κυλινδρικό στόμιο εἶναι τὸ 3-43. Κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴ παραβάλλεται μετὰ τὸ 2-73: σχ. 6 καὶ δίνει μία ἰδέα τοῦ μεγέθους τῶν λεπτῶν ἀγγείων. Ἀλλὰ μελανά, ὅπως τὸ 3-23: εἰκ. 8 ἔχουν χαρακτηριστικὰ κοινῆς κεραμεικῆς καὶ δὲν διαφέρουν οὐσιαστικά ἀπὸ τὰ καστανὰ 3-4 καὶ 3-17: σχ. 11. Γενικὰ πάντως καὶ σ' αὐτὴ τὴν κατηγορίᾳ τὰ περισσότερα στόμια παρουσιάζουν κλίση πρὸς τὰ μέσα, ἔστω καὶ μικρή.

Τὰ ρηχὰ ἀνοικτὰ σκεύη (σχ. 12), ὅπως ὁ σκύφος 3-11, εἶναι πολὺ λίγα, ἐνῶ ἀντίθετα στὴν Πελοπόννησο καὶ Θεσσαλίᾳ εἶναι κοινά. Στὸν οἰκισμό, μετὰ τὴ μεγάλη χρῆση τους κατὰ τις δύο πρώτες φάσεις, διατηροῦνται τώρα μόνο γιὰ «πολυτελεῖ» σκεύη. Τὸ 3-10 κατασκευάσθηκε σχεδὸν κατ' ἐξαίρεση ἀπὸ λασπώδη πηλὸ, πλησιάζει τὸ σχῆμα τοῦ κηλιδωτοῦ 2-33: σχ. 3 καὶ μοιάζει με σκύφους τῆς Πελοποννήσου, ἢ με σχετικὰ εὐρύτερο δεῖγμα τῆς Ἑλλάδας¹²⁶. Τὸ 3-8 διατηρεῖ τὴ μορφή καὶ ποιότητα τοῦ κηλιδωτοῦ, ὅμοιο σχεδὸν μετὰ τὸ 2-30: σχ. 3 καὶ ταυτίζεται κατὰ τὸ σχῆμα μετὰ ἀγγεῖο ἀπὸ τὸ στρῶμα τῶν χαλίκων τῆς Λέρνας¹²⁷. Τὸ 3-9 ἀπὸ ἱριδίζοντα σκύφο, ὅμοιο στὸ περίγραμμα μετὰ τὸ 1-6: σχ. 1, εἶναι πολὺ μικρὸ καί, γιὰ νὰ μὴν ὑπερβάλλουμε στὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας του, σημειώνεται ὅτι μπορεῖ νὰ εἶχε ἀναμειχθεῖ σὲ νεώτερα χρώματα. Στὰ ρηχὰ ἀνοικτὰ προστίθεται ἀκόμα τὸ μελανὸ 3-37, ποὺ μόλις σχολιάσθηκε. Τελείως διαφορετικὸ εἶναι τὸ παχὺ ὄστρακο 3-20 ἀπὸ εὐρύτατο ρηχὸ καὶ τραχὺ σκεῦος μετὰ χεῖλος ταινιωτό, ποὺ φαίνεται νὰ μοιάζει σὲ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ μετὰ τις λεκάνες τῆς Θεσσαλίας¹²⁸. Ὅρισμένα μεγάλα εὐρύστομα μετὰ τοιχώματα κατακόρυφα (3-6) ἢ ἀνοικτὰ σὲ σχῆμα κάδου (3-18, 3-130: σχ. 11) ἀνήκουν στὰ χονδροειδῆ.

Ἰδιότυπο σχῆμα μέσα στὰ ἐντόπια ἀγγεῖα ἔχει τὸ λεπτὸ χεῖλος 3-125: σχ. 12, με ἐντονὴ κλίση πρὸς τὰ ἔξω. Παρὰ τὸ φαιδρὸ χρῶμα του, θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς πάλλευκο ποὺ μετέβαλε χρῶμα κατὰ τὴν ὀπτησιν. Τὸ περίγραμμα εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἄλλες περιοχές, μελανὸ ἀπὸ τὸν Ὀρχομενὸ, παρόμοιο ἐρυθρὸ ἀπὸ τὴν Εὐβοία καὶ εὐρύτερο ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο¹²⁹. Ἀλλὴ μορφή παρέχει τὸ ἐπίσης λευκὸ 3-159: σχ. 12 με παχειὰ στερεὰ τοιχώματα ἀνοικτῆς λεκάνης, ὅπως ἦταν ἡ 1-9: σχ. 1.

Τὸ σχῆμα τῶν λαιμῶν παρουσιάζει ποικίλες μορφές καὶ δύο εὐδιάκριτους τρόπους κατασκευῆς. Τὰ ἀγγεῖα ἀνήκαν κυρίως στὶς κατηγορίες ἐρυθρὰ ἢ καστανὰ κοινά, ποὺ περιλαμβάν-

124. Στὴν Πελοπόννησο ἀπαντᾶται ὡς κατάλοιπο τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς, PHELPS, 1975, 154, εἰκ. 14:3. Ὑπάρχει ὅμως στὰ Urfirnis Ὀρχομενοῦ σὲ σκύφους μετὰ κυρτὸ περίγραμμα στομίου, KUNZE, 1931, 32, εἰκ. 32.

125. Ἡ κατασκευὴ τῶν δύο τύπων εἶναι διαφορετικὴ, πλαστικὴ-ἐγγράκτων, ἀλλὰ ἡ ὀπτικὴ ἀπόδοσις περίπου ἡ ἴδια. Τὸ ταινιωτό χεῖλος ἀποτελεῖ Θεσσαλικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς, ποὺ διατηρεῖται καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς Μέσης, στὸν πρώιμο ρυθμὸ Σέσκλου, MILOJČIĆ, 1971, 54-55, πίν. 7-10. MOTTIER, 1981, 37, πίν. 1 καὶ Α.

126. PHELPS, 1975, εἰκ. 12, κυρίως 12:4. WEINBERG, 1962, εἰκ. 6:2.

127. PHELPS, 1975, εἰκ. 12:8.

128. MILOJČIĆ, 1971, πίν. 9:12. MOTTIER, 1981, πίν. 12:20. Πρβ. FRENCH, 1972, εἰκ. 20:7 ἀπὸ τὴ Σουβάλα.

129. KUNZE, 1931, εἰκ. 3b. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 18:61. PHELPS, 1975, εἰκ. 13:5. Βλ. καὶ EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 40:6, 50:15-17.

νουν και τὸ μεγάλο γραπτὸ τεμάχιο 3-48: εἰκ. 12, σχ. 14, τὰ πορτοκαλόχρωμα και τὰ Urfirnis. Τὰ μελανὰ και τὸ «στιλπνὸ ἀλείφωμα» δὲν κατασκευάζονται μὲ λαιμούς, διότι ὡς λεπτότεχνα δὲν ἦταν κατάλληλα γιὰ κοινὴ χρῆση. Παρὰ ταῦτα, ὑπάρχει τουλάχιστον ἓνα πάλλευκο (3-120: εἰκ. 15), ἀσφαλῶς κλειστό.

Ἡ παλαιὰ μορφή τοῦ μετρίου ὡς χαμηλοῦ κυλινδρικοῦ λαιμοῦ (σχ. 14) γνωστὴ ἤδη ἀπὸ τῆς φάσης 1, διαπιστώνεται σὲ μερικὰ δείγματα μὲ στόμιο κυκλικό. Ὁ λαιμὸς κατασκευάζεται σὲ ὅλο του τὸ ὕψος ἰσοπαχῆς, ἢ λεπτύνεται, ὅχι στὸ χεῖλος ὡς θὰ ἀνεμένετο, ἀλλὰ στὴ ρίζα. Συχνὰ μάλιστα φαίνεται ὡς νὰ ἔχει κατασκευασθεῖ συγχρόνως μὲ τὸ σῶμα, στὴν προέκταση τοῦ ὤμου του (2-104 και 2-105: σχ. 10, 3-41: σχ. 14, 70, 3-61: σχ. 14). Κατὰ τὴ διαδρομὴ τῆς περιφέρειας, τὸ περίγραμμα τῶν ἀσυμμέτρων μεταβάλλει κλίση και ἡ γενικὴ μορφή μένει ἀκαθόριστη. Ἔτσι, στὴ συμπλήρωση τοῦ 3-39: σχ. 15, ὁ λαιμὸς σχεδιάστηκε κατακόρυφος. Πολὺ ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ σημειούμενη παραλλαγή τοῦ περιγράμματος στὰ δύο τμήματα τοῦ ἴδιου λαιμοῦ 3-59 και 3-60, μαζί μὲ τὴ «λογικὰ» ἀντίστροφη διάπλαση τοῦ τοιχώματος ποὺ λεπτύνεται πρὸς τὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ. Στους κυλινδρικοὺς ἀνήκει ὁ 3-45, κατασκευασμένος ἀνεξάρτητα, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ γωνία στὸ σημεῖο συγκολλήσεώς του στὸν ὦμο¹³⁰. Πολὺ ὑψηλότερος κύλινδρος παχυνόμενος πρὸς τὴ ρίζα σχηματίζει τὸν 3-49, σχ. 70 τῆς νέας ποιότητος Urfirnis¹³¹. Ἡ ἀνεξάρτητη διάπλαση τοῦ λαιμοῦ ἀπὸ μία ἰδιαίτερη ταινία πιστοποιεῖται ἀπόλυτα στὸν εὐρύτατο, ὑψηλὸ 3-50, ποὺ ἔχει ἀποκολληθεῖ ἀπὸ τὸν ὦμο και στὸν κυρτὸ 3-44 μὲ ἐμφανὴ ἐγκοπὴ στὸ σημεῖο ἐνώσεως¹³².

Παράλληλα πρὸς τὸ γνωστὸ, ἀρχαϊκὸ τύπο ἐμφανίζεται τώρα ἡ κοινὴ και ἐπικρατοῦσα μορφή μὲ τοίχωμα τριγωνικῆς τομῆς, δηλ. τοίχωμα παχύτερο πρὸς τὴ ρίζα ἢ ἀπλῶς λεπτυνόμενο στὸ χεῖλος (σχ. 14). Συχνὰ τὸ περίγραμμα διαγράφει ἐξωτερικὰ πολὺ ἐλαφρὰ κυρτὴ καμπύλη, σὰν νὰ σχηματίζει «ἐνταση» στὸ τοίχωμα. Στὸ ἐσωτερικὸ εἶναι εὐθὺ (3-46, 3-54, 3-55) ἢ κοῖλο (3-56, σχ. 70) ἀλλὰ σὲ κάθε ὄψη ἡ κορυφὴ τῆς καμπύλης σχηματίζεται σὲ διαφορετικὸ ὕψος. Αὐτὴ ἡ ἔλλειψη ἀντιστοιχίας ἀποδίδει σχέδιο μὲ περίγραμμα κυματιστό, ἐνῶ ὀπτικά στὸ ἴδιο τὸ σκεῦος οἱ ἐναλλασσόμενες καμπύλες μένουν ἀπαρατήρητες. Ἀπὸ τὴν ἐξέταση τῶν ὀστράκων διαπιστώνεται ὅτι ἡ διαφορὰ πάχους δὲν ὀφείλεται σὲ ἐνιαῖα κατασκευασμένο κύλινδρο τριγωνικῆς τομῆς, ὅπως στὸν Urfirnis 3-49, ἀλλὰ σὲ πρόσθετη ἐνίσχυση. Στὴν ἀρχικὰ ἰσοπαχῇ κυλινδρικῇ ταινίᾳ ἐπικολλᾶται ἐσωτερικὰ ἢ ἐξωτερικὰ ἐπένδυση, ἢ ὁποία συχνὰ κατέρχεται μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ ὤμου και ἐνοποιεῖ τὰ δύο τμήματα. Ἡ προσθήκη αὐτῇ, ἀναλόγως τῆς ἱκανότητος και ἐπιδεξιότητος τοῦ τεχνίτου, ἀποδίδει περίγραμμα συμμετρικό, μὲ εὐθύγραμμο (2-103: σχ. 10) ἢ καμπύλο τοίχωμα και ἄλλοτε κυματιστό (3-48: σχ. 14, 70). Ἐσωτερικά, στὴ σύνδεση τοῦ λαιμοῦ μὲ τὸν ὦμο, διαγράφεται καμπύλη ἢ γωνία.

Ὁ νέος τρόπος συνδέσεως τῶν λαιμῶν παρατηρεῖται σὲ ὅλους τοὺς τύπους (σχ. 14) οἱ ὁποῖοι σχηματίζονται μὲ ὕψος μέσο, κυλινδρικοὶ (3-21, 3-48, 3-54, 3-58, 3-62) ὅπως στὴν Πελοπόννησο ἢ, συνηθέστερα, λίγο (3-55) ὡς περισσότερο χωνοειδεῖς (3-46, 3-56) κατὰ τὸ λεγόμενο Βοιωτικὸ τύπο¹³³. Ἐξαιρετικὰ μεγάλος εἶναι ὁ κυλινδρικός 3-21: εἰκ. 9, σχ. 14, 70. Ἀκόμα ὅμως και ὁ πολὺ χαμηλὸς 3-127 ποὺ θὰ μπορούσε νὰ κατασκευασθεῖ στὴ συνέχεια τοῦ σώματος ὡς γωνιώδες στόμιο, σχηματίζεται ἀνεξάρτητος και προστίθεται ἢ ἐπένδυση, ἢ ὁποία προσκολλᾶται ἐξωτερικὰ στὸν ὦμο τοῦ κλειστοῦ ἀγγείου 3-128: εἰκ. 12. Ἡ διαπί-

130. Τύπος PHELPS, 1975, εἰκ. 20:1.

131. VITELLI, 1974, εἰκ. 137a.

132. Ἐ. ἀ., εἰκ. 147c. Πρβ. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 22:124.

133. PHELPS, 1975, 88, 145. Πρβ. VITELLI, 1974, 52.

στωση όμως ότι η «κυματιστή» ή «τριγωνική» τομή εμφανίζεται για πρώτη φορά μέσα στις επιχώσεις της φάσεως 3, προσδίδει στη νέα τεχνική χρονολογική αξία. Ο νέος τρόπος διαπλάσεως μπορεί να αποτελέσει ασφαλές χρονολογικό στοιχείο και να ισχύσει ως *terminus ante quem* για το υλικό των δύο κατωτάτων φάσεων της Νέας Μάκρης.

Για την αναζήτηση παραλλήλων δειγμάτων σε άλλες θέσεις περισσότερο ενδεικτική είναι η κυματιστή τομή, ενώ η τριγωνική μπορεί να ανήκει και σε ένια διαμορφωμένους λαιμούς, όπως ο 3-49: σχ. 14, που και αυτοί όμως δεν ήταν παλαιότερα γνωστοί¹³⁴. Ο συμβατικός σχεδιασμός του περιγράμματος, που πιθανόν να έχει γίνει σε άλλα εύρηματα, εξαφανίζει το χαρακτηριστικό του κυματιστού, ή μορφή όμως είναι γνωστή από την Εύβοια, τη Χίο¹³⁵ και κυρίως την Πελοπόννησο. Εκτός από τα πολλά Urfirnis της Μέσης Νεολιθικής, υπάρχουν επίσης δύο πρώιμα δείγματα. Το ένα προέρχεται από το στρώμα χαλίκων της Λέρνας που, ως γνωστόν, διαχωρίζει την Αρχαιότερη από τη Μέση Νεολιθική¹³⁶. Το δεύτερο βρέθηκε στη Νεμέα και, όπως παρατηρήθηκε, διακόσμηση και εργασία πλησιάζουν τα Urfirnis¹³⁷.

Πολλά αγγεία πρέπει να κατέληγαν σε καμπύλους πυθμένες, αλλά τα τμήματα αυτά δεν μπορούν να διακριθούν μέσα στο πλήθος των ποικίλων καμπύλων οστράκων. Επίπεδη είναι μόνο η βάση 3-67: σχ. 16 σε σχήμα γενικά απλό, κοινό και παλαιό, είτε ως βάση επίπεδη ή ελαφρά κοίλη¹³⁸.

Το παλαιό σχήμα της ύψηλης κωνικής, τύπου καρποδοχείου αντιγράφει ή μελανή 3-166: εικ. 15, σχ. 16 και κυρίως ή πάλλευκη 3-158: εικ. Β, σχ. 16, που διατηρεί το περίγραμμα και αποδίδει τη λεπτότερη μορφή των 2-97, 2-98 κλπ. της φάσεως 2 (σχ. 8).

Οι δακτυλιόσχημες (σχ. 16) χρησιμοποιούνται ευρύτατα σε όλες τις κατηγορίες της κεραμικής και στηρίζουν ποικίλα σχήματα αγγείων. Από το λάκκο 3-A μπορούν να μετρηθούν περί τις 15 βάσεις, οι περισσότερες καστανές ή καστανόφαιες και 9 ακόμα μελανές. Το εξωτερικό τους περίγραμμα διαγράφεται κυλινδρικό ή κωνικό, ανάλογα με τη θέση ή την κλίση του δακτυλίου, ενώ στην άλλη όψη εξαρτάται από το πάχος της τριγωνικής ενισχύσεως. Εξαιρετικά μεγάλη, με διαμ. 0.22 και ύψος 0.05 παρουσιάζεται η 3-63, από άμμοδη πορτοκαλόχρωμο πηλό, αλλά οι φθαρμένες επιφάνειες δεν επιτρέπουν ακριβέστερο καθορισμό της μορφής του αγγείου. Το σωζόμενο τμήμα υποδηλώνει οριζόντιο πυθμένα της γάστρας όπως σχηματίζεται στους βαθείς σκύφους και αποκλείει τη φιάλη ή τα πιθόσχημα με έντονη καμπυλότητα¹³⁹. Πάντως βάσεις με όμοιες αναλογίες δεν είναι γενικά γνωστές. Χαμηλότερες, με εύρεϊα διάμετρο υπάρχουν στην Πελοπόννησο και πολύ στενότερες αλλά εξ ίσου ύψηλές παλαιότερα στη Θεσσαλία¹⁴⁰. Η ύψηλη και κυλινδρική μορφή της 3-63 πρέπει να θεωρηθεί στοιχείο πρωιμότητας¹⁴¹, διότι αργότερα και τα μεγάλα αγγεία στηρίζονται σε χαμηλές βάσεις, οι δε ύψηλές είναι πάντοτε κωνικές, κατά τον τύπο του καρποδοχείου, ή κυλινδρικές αλλά ευρύτατες¹⁴².

134. Μοναδική εξαίρεση ο 2-39: σχ. 6.

135. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εικ. 22:135-137, 142. HOOD, 1981/2, 276, εικ. 132:282, εικ. 130:252.

136. PHELPS, 1975, 88, εικ. 7:3. CASKEY, 1956, 160.

137. BLEGEN, 1975, εικ. 5h. PHELPS, 1975, εικ. 7:1 και 66:14.

138. Πρβ. ε.ά., εικ. 3:17. MILOJČIĆ, 1971, πίν. 15:21 και 25. GIMBUTAS κ.ά., 1989, εικ. 5.49.14, φάση Ib.

139. Βλ. τύπο VITELLI, 1974, εικ. 20 και πρβ. τύπους ε. ά., εικ. 1 και 2.

140. PHELPS, 1975, εικ. 11:11. MILOJČIĆ, 1971, πίν. 13:1.

141. Πρβ. αντίστοιχη διάπλαση στους ύψηλους λαιμούς 3-49 και 3-50: σχ. 14. Το αντίθετο διαπιστώνεται στο Άχιλλειο, GIMBUTAS, κ.ά., 1989, 90.

142. Πρβ. PHELPS, 1975, εικ. 18, 22, 24-28, 32. JACOBSEN, 1969, πίν. 97a.

Κακότεχνη ή ιδιότυπη είναι ή 3-72, με δακτύλιο κατακόρυφο και τριγωνική ένιςχυση τοποθετημένη σε τμήμα μόνο της περιφέρειας. Το σωζόμενο όστρακο παρέχει την έντύπωση ασύμμετρης, έλλειπτικής βάσεως, αλλά είναι αρκετά μικρό για να αποδείξει, μόνο αυτό, την ύπαρξη παρομοίου σχήματος. Δύσκολο επίσης είναι να καθορισθεί ή κατηγορία της κεραμικής του. Ό πηλός, όπως και στην 3-73, είναι καστανός, οι επιφάνειες μελανές και με τα στοιχεία αυτά θα μπορούσαν να ανήκουν έξ ίσου στα κοινά μελανά (3-71) ή στα καστανόμαυρα (3-25 έως 3-28: σχ.11).

Οί κωνικές είναι λεπτές (3-75) ή παχύτερες (3-76) και της τελευταίας ό πυθμένας χρησιμοποιήθηκε εκ των ύστερων ως «δίσκος». Όμοιο σχήμα κατασκευάζεται από την Άρχαιότερη Νεολιθική στη Θεσσαλία και στην Εύβοια¹⁴³, ενώ στην Πελοπόννησο επιβάλλεται στη Μέση Νεολιθική¹⁴⁴. Πολύ χαμηλές είναι οι μελανές 3-69 και 3-70: εικ. 12, που παρουσιάζονται μόν στην Πελοπόννησο και στην Εύβοια από ένωρίς¹⁴⁵, αλλά τα μελανά άγγεϊα είναι ούτως ή άλλως μικρά και οι βάσεις τους θα είχαν ανάλογες διαστάσεις. Λεπτή τύπου καρποδοχείου είναι επίσης ή μελανή 3-68: σχ. 16, που διευρύνεται στο πάτημα.

Οί βάσεις 3-65 και 3-66, κυλινδρικές, μέτριες ως ύψηλές, σχηματίζουν στο έξωτερικό περιγράμμα κυρτή καμπύλη, που θυμίζει άμέσως την ιδιότυπη διάπλαση των λαιμών¹⁴⁶. Στο ίδιο ύψος, ή άλλη πλευρά, κρυμμένη κάτω από τον πυθμένα, είναι πάντα ένιςχυμένη με το πρόσθετο καμπύλο τριγωνικό τμήμα, άπόλυτα ένοποιημένο στο γενικό κοίλο περιγράμμα. Είναι προφανές ότι ή έξόγκωση του περιγράμματος προήλθε από την πίεση του δακτύλιου κατά την επικόλληση της ένιςχύσεως στην έσωτερική πλευρά και ή λεπτομέρεια αυτή άπλως σημειώνεται λόγω της συγχρόνου έμφανίσεως στους λαιμούς και στις βάσεις. Παρόμοια διαμόρφωση παρατηρείται επίσης σε διάφορες περιοχές, όπως στο Άχίλλειο, στο Ότζάκι, στην Εύβοια, στην Πελοπόννησο¹⁴⁷. Κυλινδρική κατακόρυφη είναι ή 3-64 και 3-77.

Οί άποφύσεις διατηρούν ή αναπτύσσουν τις παλαιές μορφές και παράλληλα έμφανίζουν ένα νέο σχήμα. Παλαιές και πολύ κοινές είναι οι τοξωτές (εικ. 13, σχ. 17), τοποθετημένες ως φαίνεται πάντοτε κατακόρυφα σε άγγεϊα κυρίως καστανά (3-85, 3-91). Ό πηλός και ή κατασκευή τους φανερώνουν σκευή καθημερινής χρήσεως, μάλλον χονδροειδή, αν και στην 3-92: εικ. 14 ή γάστρα είχε πάχος μόλις 0.003. Την τεχνική συνδέσεως άποκαλύπτει ή 3-126: εικ. 14 με την ανώμαλη διαμόρφωση στις επιφάνειες προσκολλησεως. Βραχύτερες είναι ή 3-86, από πηλό άμμόδη πορτοκαλόχρωμο και ή 3-88, έξωτερικά έρυθρή όλόβαφη. Παρόμοιες υπάρχουν σε όλο τον Έλληνικό χώρο¹⁴⁸ και συνήθως τοποθετούνται περί το μέσον της γάστρας ή λίγο χαμηλότερα¹⁴⁹. Άκριβώς κάτω από το χείλος είναι προσκολλημένες οι συμμετρικές 3-81: σχ. 11 και 3-85, που ανήκουν σε παρόμοια μεταξύ τους τραχειά άγγεϊα. Στο 3-85, όπως ήδη σημειώθηκε, το χείλος άνυψώνεται προς δύο κατευθύνσεις και, αν τουτο δέν είναι συνήθης κακοτεχνία, σημαίνει ότι ή άπόφυση ήταν προσκολλημένη στο «κεντρικό», δηλ. στο χαμηλότερο σημείο του στομίου.

143. MILOJČIĆ, 1971, πίν. 13:7, 14, 16. Για διάκριση μεταξύ κυλινδρικών και λοξών-κωνικών καθώς και χρονολόγησή τους, βλ. GIMBUTAS, κ.ά., 1989, έ. ά. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εικ. 19:91.

144. PHELPS, 1975, 155, εικ. 12,1 και 7. HOLMBERG, 1944, εικ. 55d.

145. PHELPS, 1975, τύπος εικ. 9:24. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εικ. 19:54.

146. Πρβ. π.χ. 3-66: σχ. 16 και λαιμούς 3-48, 3-55, σχ. 14.

147. GIMBUTAS, κ.ά., 1989, εικ. 5.60.18, χωρίς μνεϊα στο κείμενο. MILOJČIĆ, 1971, πίν. 13:11. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εικ. 19:84. Πρβ. και 3-65 με VITELLI, 1974, εικ. 1.

148. PHELPS, 1975, 157-158, τύπος εικ. 22:1. VITELLI, 1974, εικ. 74a. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εικ. 24:164, πίν. 4γ κάτω. EFSTRATIOU, 1985, εικ. 41:1. PHELPS, 1975, εικ. 15:5, 8, 11.

149. THEOCHARIS, 1956, εικ. 4.

Τοξωτή είναι επίσης ή μεγάλη, σπασμένη απόφυση 3-90, αλλά παρουσιάζει νεώτερο τύπο. Ἀκέραιη θὰ εἶχε μήκος τουλάχιστον 0.14 καὶ χρησίμευε ὡς πραγματική λαβὴ γιὰ τὴν μετακίνηση τοῦ σκεύους. Ἡ τριγωνικὴ διατομὴ τῆς χαρακτηρίζει προηγμένες μορφές καὶ παρὰ τὸ καμπύλο περίγραμμα πρέπει νὰ παραβληθεῖ περισσότερο μὲ τις ἐπίσης μεγάλες γωνιώδεις τῆς Πελοποννήσου παρὰ μὲ τὰ συνήθη, μικρῶν διαστάσεων, καμπύλα δείγματα¹⁵⁰. Δύο ἀκόμη σημεῖα ἴσως εἶναι χρήσιμα γιὰ ἐπὶ μέρους συγκρίσεις. Ἡ κατ' ὄψιν μορφή τῆς διαγράφει ἐλαφρὰ καμπυλότητα πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ὁ πηλὸς τοῦ ἀγγείου ἀπαντᾶται ὅμοιος ἢ λίγο τραχύτερος στὰ ὄστρακα 3-91, 3-93: εἰκ. 13 πού σώζουν μόνο τὴ ρίζα ἀποφύσεως καὶ παρουσιάζουν τὴν ἴδια ἐλαφρὰ καμπυλότητα. Πιὸ φθαρμένη εἶναι ἡ 3-93, τελείως ἀποκομμένη, ἀλλὰ σώζει στὸ τοίχωμα τοῦ ἀγγείου ἓνα χαμηλὸ φακοειδὲς ἐπιθήμα. Ὁ πηλὸς τοῦ ὀστράκου καὶ τὸ χρῶμα τῶν ἐπιφανειῶν, χαρακτηριστικὰ ἐρυθρὸ ἔξω καὶ φαιὸ μέσα, δὲν ἀφήνουν ἀμφιβολία ὅτι ἀνῆκε σὲ σκεῦος καλυμμένο ἐξωτερικὰ μὲ πολλὰ φακοειδῆ ἐπιθήματα¹⁵¹.

Οἱ πρῶτες ἀβέβαιες προσπάθειες σχηματισμοῦ ἀγκύλης ἀποφύσεως εἶχαν σημειωθεῖ κατὰ τὴ δευτέρη φάση στὸ ὄστρακο 2-69: σχ. 7. Παρόμοια διάπλαση, μὲ ράχη σχεδὸν ταινιωτή, διαπιστώνεται τώρα στὴ μελανὴ ἔντριπτη 3-110: εἰκ. 14, σχ. 18, πού παρουσιάζεται ὡς ἐξαίρεση μέσα στὴ λεπτότεχνη κεραμεικὴ. Κατὰ τὴν τρίτη φάση, ὁ τύπος ἐμφανίζεται τελείως διαμορφωμένος σὲ κοινὸ καστανό, ἀλλὰ κυρίως σὲ μελανὸ χονδροειδῆ πηλὸ (3-106: εἰκ. 14, σχ. 18, 3-108: εἰκ. Β, σχ. 18), μὲ ἀνυψωμένη ράχη, διατομὴ περίπου κυκλική, βραχεῖες συμμετρικὲς ρίζες, καὶ τοποθετεῖται σὲ ἀγγεῖα τραχεῖα¹⁵². Πηλὸ κοινὸ ἔχει μόνο ἡ 3-79: εἰκ. 12. Μικρότερες εἶναι ἡ καστανόμαυρη 3-83 καὶ ἡ μελανὴ ἔντριπτη 3-107: εἰκ. 14. Παρόμοια μορφή ἀποφύσεως ἀπαντᾶται λίγο ἀργότερα στὰ νησιὰ, ἀλλὰ ὑπάρχει οὐσιώδης κατασκευαστικὴ διαφορὰ. Ὁ ἐντόπιος τύπος σχηματίζεται πάντα ἀπὸ κυλινδρικό τμήμα πηλοῦ γυρισμένο σὰν θηλειὰ μὲ τὰ ἄκρα τοῦ στερεωμένα στὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Στὸ νησιωτικὸ χρησιμοποιεῖται συμπαγὲς τριγωνικὸ ἢ ἡμιελλειπτικὸ τμήμα πηλοῦ, μὲ κατακόρυφη ὀπὴ καὶ μὲ ἐνιαία ἐπιμήκη ρίζα κολλημένη ὀριζόντια¹⁵³.

Νέα χαρακτηριστικὴ μορφή ἀποτελεῖ ἡ μικρὴ σφαιρικὴ ἢ, ἀκριβέστερα, ἡμισφαιρικὴ 2-106, 2-107: εἰκ. 7, σχ. 10, 3-32: σχ. 13. Σχηματισμένη ἀπὸ ἓνα βῶλο πηλοῦ τρυπημένον κάθεται καὶ στερεωμένη μέσα σὲ κοιλότητα τοῦ τοιχώματος (ὅπως ἡ 4-25: εἰκ. 17, σχ. 22), ἀπαντᾶται συγχρόνως μὲ τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα καὶ μόνο σὲ ἀγγεῖα τῆς κατηγορίας αὐτῆς. Τὸ σχῆμα εἶναι σχετικὰ γνωστό¹⁵⁴, ἀλλὰ ἡ συνάρτησή του μὲ τὴ συγκεκριμένη κατηγορία ἀποτελεῖ ἀποκλειστικὰ τοπικὸ χαρακτηριστικόν.

Δύο ἀκόμα τεμάχια παρουσιάζουν μεμονωμένες μορφές μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Τὸ κυρτὸ στέλεχος 3-89: εἰκ. 13, σχ. 17, μὲ διατομὴ ἐλλειπτικὴ, εἶχε κατασκευασθεῖ ἀπὸ πηλὸ Urfinnis καὶ σώζει ἴχνη καστανέρυθρης βαφῆς. Ὅμοιες λαβὲς τοποθετοῦνται σὲ ἀσκοειδεῖς πρόχους

150. PHELPS, 1975, 158 καὶ εἰκ. 22:5. Παλαιότερες μορφές, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959, εἰκ. 35-36. BIRS, 1969, 448, πίν. 114:20.22. WEINBERG, 1962, 170, πίν. 53b.

151. Βλ. εὐθὺς κατ.

152. Βλ. καὶ THEOCHARIS, 1956, εἰκ. 7.

153. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 24:162, πίν. 4γ ἄνω σειρά. HOOD, 1981/2, εἰκ. 135:351, 352, 354. EFSTRATIOU, 1985, εἰκ. 39:4. EVANS-RENFREW, 1968, 39, εἰκ. 46:1, 47:6, 9, 10. RENARD, 1989, 113, πίν. XXVI-II:1.2.

154. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, πίν. 2γ ἄνω σειρά, κέντρον. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 57:4. HOOD, 1981/2, εἰκ. 8:4. Στὶς Ἀλὲς φαίνεται νὰ ὑπάρχει σὲ πρωιμότερο, ἱριδίζον, ἐκτεθειμένο στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο. Πολὺ πιθανὸν νὰ περιλαμβάνεται στὸ ἀδημοσίευτο ὑλικὸ τῆς Πελοποννήσου μεταξύ τῆς pierced lug variety, JACOBSEN, 1969, 363.

της Πελοποννήσου, της Θεσσαλίας και σε κοινές πρόχους της Χίου¹⁵⁵. Τμήμα άλλης λαβής, κυκλικής διατομής, σώζεται επάνω στο χείλος του όστράκου 3-84: εικ. 13, σχ. 17 και πιθανόν να ήταν δακτυλιόσχημη. Είναι η μοναδική στη Νέα Μάκρη, αλλά το σκευός δεν φαίνεται είσηγμένο, γιατί το όστρακο παρουσιάζει όλα τα τυπικά εντόπια χαρακτηριστικά. Από τα σωζόμενα στοιχεῖα του σημειώνεται η κατακόρυφη ανύψωση του δεξιού σκέλους της λαβής, ή διαφορὰ μεταξύ εξωτερικοῦ και ἐσωτερικοῦ περιγράμματος τοῦ σκεύους, καθὼς καὶ ἡ ὀδοντωτὴ διαμόρφωση τῆς ἐπιφανείας τοῦ χείλους. Τὸ πλήρες σχῆμα τοῦ δὲν μπορεῖ νὰ ἀναπαρασταθεῖ, γιατί παρόμοια σκευὴ δὲν εἶναι ἀρκετὰ γνωστὰ. Μόνο ἡ λαβὴ θὰ μπορούσε ἐν μέρει νὰ παραβληθεῖ με πληρέστερες τοξωτὲς μορφές τῆς Χίου¹⁵⁶, στὶς ὁποῖες ὁ σχηματισμὸς τοῦ τόξου ἀρχίζει ἀπὸ τὴ ρίζα, ἐνῶ τὸ τοίχωμα τοῦ στομίου δὲν παχύνεται. Καὶ οἱ διαφορὲς αὐτὲς εἶναι οὐσιώδεις γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ περιγράμματος¹⁵⁷. Πιὸ ἐνδεικτικὸ γιὰ τὴ μορφή τοῦ σκεύους 3-84 εἶναι ἴσως τὸ κατερχόμενο ὀδοντωτὸ χείλος, ποὺ ἀρμόζει περισσότερο σὲ εἶδος ἀρυτήρος με δακτυλιόσχημη λαβή. Ἰσως δὲ νὰ μὴν εἶναι ἀπλῶς συμπτωματικὸ τὸ ὀδοντωτὸ περίγραμμα παρόμοιου τύπου λαβῆς ἀπὸ τὸ Λιανοκλάδι, ὅπου βρέθηκε καὶ ἄλλη δακτυλιόσχημη λαβή¹⁵⁸, παρόμοια τῆς 3-84.

Τὰ ἐπιθήματα εἶναι λίγα καὶ ὅλα βρίσκονται σὲ ἀγγεῖα κοινὰ καστανά. Ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἀμυγδαλόσχημα ὑπάρχουν ἓνα μικρὸ στὸ ἐγγράκτο 3-144: εικ. 16 καὶ δύο ὀγκώδη¹⁵⁹ (3-98: σχ. 18, 3-100), ἐνῶ ἔχουν τελείως ἐξαφανισθεῖ τὰ μεμονωμένα μικρὰ σφαιρικά. Τὰ χαμηλὰ ἐλλειπτικά σὲ σχῆμα πεταλίδας συνδυάζονται πάντοτε με τὴν καστανόμαυρη κεραμικὴ (3-97: εικ. 13). Τὸ διπλὸ ταινιωτὸ (3-102: εικ. 14) τριγωνικῆς διατομῆς εἶναι λοξὰ τοποθετημένο καὶ ὁ Phelps θεωρεῖ τὸν τύπο αὐτὸν¹⁶⁰ χαρακτηριστικὸ τῆς ὕστερης φάσεως τῆς Περιόδου I, συνηθέστερο ὅμως στὴν Περίοδο II.

Νέο ἐπιθήμα τῆς 3ης φάσεως εἶναι τὸ γλωσσοειδὲς (3-94 ἕως 3-96: εικ. 13, σχ. 18). Σχηματίζεται ἀπὸ τριγωνικὸ τμήμα πηλοῦ με πάχος μειούμενο σταθερὰ ἀπὸ τὴν κορυφή πρὸς τὴ βάση τοῦ καὶ ἡ μία τοῦ ἐπιφάνεια προσκολλᾶται ὀλόκληρη στὸ τοίχωμα τῶν ἀγγείων, ποὺ φαίνεται νὰ εἶναι μεγάλα. Ἡμικυκλικά, ἢ, ὅπως χαρακτηρίζονται, μηννοειδῆ, γνωρίζουμε ἀπὸ τὸ Σαλιάγγο, ἀλλὰ εἶναι ὀγκωδέστερα με κορυφή ἐλεύθερη σὲ λοξὴ θέση πρὸς τὸ τοίχωμα¹⁶¹. Ὀπτικά, τὸ γλωσσοειδὲς ἐπιθήμα δίνει περίπου τὴν ἐντύπωση λεπτῆς ἀγκύλης ἀποφύσεως ἐπικολλημένης στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου. Σὲ θέση ὀξείας γωνίας πρὸς τὴ γάστρα εἶναι μόνο τὸ 3-80: εικ. 12, σχ. 11 καὶ ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ τὴν ἀτρητὴ κατασκευὴ τῆς ἀγκύλης ἀποφύσεως 3-79: εικ. 12, σχ. 11, πάντα ὅμως διαφορετικὴ ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ Σαλιάγγου.

Νέα μορφή παρουσιάζει ἐπίσης τὸ ἐρυθρὸ δισκοειδὲς 3-101, διαμ. 0.03, ἐπάνω σὲ ὀστρακο χρησιμοποιοῦμενο ἐκ τῶν ὑστέρων ὡς «δίσκος», ἐνῶ τὸ μικρότερο καὶ ἄτεχνο 3-13: σχ. 11 φαίνεται νὰ μιμεῖται τὰ μικρὰ σφαιρικά τῶν παλαιότερων κηλιδωτῶν. Τέλος, κατὰ τὴ φάση αὕτὴ ἐμφανίζονται τὰ πολλὰ πυκνὰ τοποθετημένα φακοειδῆ ἐπιθήματα. Ὅμοια ἦταν ἤδη γνωστὰ ἀπὸ τὴ φάση I (1-24: εικ. 1), ἀλλὰ ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς τοποθετοῦνται σὲ μεγάλα

155. PHELPS, 1975, εικ. 22:7, 15. MILOJČIĆ, 1971, 60, πίν. XXIV:13, 14. HOOD, 1981/2, εικ. 124:164, 132:290.

156. "Ε. ἀ., εικ. 134.

157. Ὅμοιος τύπος λαβῆς σὲ ὀριζόντιο στόμιο ἀπὸ τὸ Τσανί, WACE-THOMPSON, 1912, 135, εικ. 82e.

158. "Ε. ἀ., 176, εικ. 121.

159. Πρβ. τύπο HOOD, 1981/2, εικ. 20:98.

160. PHELPS, 1975, 112 καὶ 168. HOOD, 1981/2, τύπος εικ. 9:1 ἢ 2. BIER, 1969, πίν. 114:23. Ὅμοιο μόνον EFSTRATIOU, 1985, εικ. 32:6. Βλ. καὶ κατ.σημ. 213.

161. Οἱ EVANS-RENFREW, 1968, 39, εικ. 47:12, 13, εικ. 58:2 τὰ ταυτίζουν με τὶς ἀγκύλες ἀποφύσεις. Πρβ. GIMBUTAS, κ.ἀ., 1989, εικ. 5.66.18.

ἀγγεῖα τυποποιημένης ποιότητος, ἴσως καὶ μορφῆς (3-103: εἰκ. 14). Ὁ πηλὸς εἶναι τραχὺς φαιὸς, ἐξωτερικὰ γίνεται πάντα καστανέρυθρος καὶ τὰ παχειὰ τοιχώματα ὑποδηλώνουν ὀγκώδη πιθόσχημα ποὺ ἔφεραν ὡς φαίνεται μεγάλες λαβὲς σὲ τύπο τοξωτῆς ἀποφύσεως¹⁶².

162. Βλ. ἀπόφυση 3-93: εἰκ. 13. Παρόμοια ὠσειδῆ ἐπιθήματα στὴν Εὐβοία, ΣΑΜΨΩΝ, 1981, 63, καὶ 75, εἰκ. 16:2 καὶ εἰκ. 20. Πρβ. καὶ GIMBUTAS, κ.ἄ., 1989, εἰκ. 5.50.1.

ΦΑΣΗ 4

Ἡ νέα φάση κατοικήσεως ἀνασκάφηκε, ὅπως καὶ ἡ προηγούμενη, μέσα στοὺς δύο τομεῖς τοῦ Κεντρικοῦ τμήματος. Τὸν τομέα III B καταλαμβάνει τὸ κοῖλο δάπεδο τῆς καλύβας 4-A, ποὺ γέμισε ἀργότερα μὲ σωρούς ἀχρήστων ὑλικῶν. Οἱ δύο ἀπὸ αὐτοὺς, 4-B καὶ 4-Γ, ἀπομονώθηκαν στὴν ἀνασκαφή καὶ ἀπέδωσαν τὰ ὄστρακα 4-55 ἕως 4-80 καὶ 4-81 ἕως 4-116 ἀντίστοιχα, ἐνῶ στὸ βόρειο τμήμα ὁ σχηματισμὸς ἄλλων δὲν ἦταν σαφὲς καὶ τὸ ὑλικὸ καταγράφηκε ὅλο μαζί, χωρὶς νὰ διακριθεῖ σὲ σωρούς (4-1 ἕως 4-50)¹⁶³. Στὴν ἴδια ἔκταση ἡ συγκέντρωση τῶν χωμάτων συνεχίσθηκε καὶ σχημάτισε στρώμα πάχους 0.10 μὲ ὄστρακα 4-117 ἕως 4-160.

Τὸ μικρὸ καμπύλο λάξευμα 4-E, χωρὶς χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα, ἦταν τόσο ρηχό, ὥστε δὲν ἐγίνε ἀμέσως ἀντιληπτὸ καὶ τὸ τυχὸν ἰδιαίτερο περιεχόμενό του ἐνώθηκε μὲ τὰ γύρω χώματα. Ἡ ἐπίχωση τοῦ τομέα III A δημιουργήθηκε βαθμιαῖα καὶ χαρακτηρίζεται, ὅπως καὶ στὴ φάση 3, ἀπὸ κεραμεικὴ πλούσια σὲ μαρμαρυγία, ποὺ δὲν ὑπάρχει στὸ ὑλικὸ τῶν σωρῶν. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ κεραμεικῆς τῶν δύο παραπλεύρων σημείων περιορίζεται στὸν πηλὸ κατασκευῆς, χωρὶς νὰ ἐπεκτείνεται στὰ τυπολογικὰ χαρακτηριστικὰ. Ἡ σχετικὴ ἀνάμειξη στὰ ὅρια τῶν δύο τομέων εἶναι φυσικὴ καὶ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ μερικὰ ὄστρακά τους ποὺ συγκολλήθηκαν μεταξύ τους (4-163 καὶ 4-42) ἢ ἀνῆκαν στὰ ἴδια ἀγγεῖα.

Ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς συνάγεται ὅτι ἡ λίγη λαμπυρίζουσα κεραμεικὴ τοῦ τομέα III A εἶχε χρησιμοποιηθεῖ ἐπὶ τόπου, ἐνῶ ἡ φορητὴ ποὺ γέμισε τὸ κοῖλο δάπεδο τῆς καλύβας 4-A προῆλθε ἀπὸ χῶρο διαφορετικῆς χρήσεως ἢ ἀπὸ διαφορετικὸ ἐργαστήριον. Ἐπίσης διαπιστώνεται ὅτι οἱ σωροὶ τῆς καλύβας προέρχονται ἀπὸ περιοχὴ ποὺ εἶχε ἄμεση σχέση μὲ τὴ φορητὴ ἐπίχωση τοῦ λάκκου 3-A, διότι καὶ πάλι ὄστρακα τῶν δύο ὁμάδων κόλλησαν μεταξύ τους καὶ ἄλλα ἀνῆκαν ἀσφαλῶς στὰ ἴδια κοινὰ ἀγγεῖα (π.χ. 3-53 καὶ 4-90 κολλοῦν, 3-34 καὶ 4-120). Ἡ σχέση αὐτὴ θὰ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι τὰ δύο σύνολα τοῦ τομέα III B εἶναι σύγχρονα καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχουν οἱ δύο φάσεις 3 καὶ 4, ἢ ὅτι τὰ ἐπάλληλα στρώματα ἔχουν ἀναμοχλευθεῖ. Ὑπάρχει ὁμως ἡ ἀπολύτως σαφὲς, ἀδιατάρακτη στρωματογραφία μὲ τὸ σφράγισμα τῆς μιᾶς κάτω ἀπὸ τὴν κατασκευὴ τῆς ἐπομένης φάσεως, ποὺ βεβαιώνουν τὴ χρονικὴ ἀλληλουχία καὶ ἀποκλείουν τὴν ἐπὶ τόπου διατάραξη. Κατὰ συνέπεια, οἱ δύο φορητὲς ἐπιχώσεις θὰ σχηματίσθηκαν σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα, στὸ ἴδιο ἀρχικὸ σημεῖο, ἐνῶ μέσα στὰ νεώτερα χώματα ἔχουν εἰσχωρήσει μερικὰ παλαιότερα σκόρπια ὑλικά.

163. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 22-36. Ὁ τομέας IIIB διαιρέθηκε σὲ βόρειο καὶ νότιο τμήμα, τελείως συμβατικά, γιὰ λόγους ἀνασκαφικῆς πρακτικῆς.

Κατηγορίες κεραμεικής

Ἡ λεπτομερὴς περιγραφή καὶ ἀναλυτικὴ ἐξέταση τῆς κεραμεικῆς ἐπιβεβαιώνει τὸ ἀνασκαφικὸ συμπέρασμα. Οἱ περισσότερες ὁμάδες εἶναι ὅμοιες μετὰ τὰς προηγούμενες, ὑπάρχουν ὁμοσὶ καὶ μικρὲς μεταβολὲς στὴ μορφή ἢ τὴ συχνότητα χρήσεως κάθε κατηγορίας.

Στὰ ἐρυθρὰ κοινὰ (π.χ. 4-21, 4-144) ὁ πηλὸς γίνεται συμπαγέστερος, ἀλλὰ διατηρεῖ τὸ χρωματισμὸ τῆς προηγούμενης φάσεως. Ἐπὶ πλέον διακρίνεται νέα παραλλαγή, μετὰ λεπτὰ τοιχώματα (4-78), ποὺ φέρει ἐξωτερικὰ φαιὴ ἐπάλειψη καὶ ἀποδίδει τὴν ἴδια περίπου ἐντύπωση μετὰ τὰ φαιὰ τῆς κατηγορίας Urfirnis. Τὰ πορτοκαλόχρωμα ἀμμόδους πηλοῦ μειώνονται (4-7, 4-12), ἐνῶ τὰ ἐλάχιστα ρόδινα φέρουν σκοτεινὸ ἀλαμπὲς παχὺ ἀλείφωμα, μετὰ σαφὴ ἴχνη χρωστήρα (4-149: εἰκ. 18), ποὺ θυμίζει τυπικὴ κεραμεικὴ Urfirnis Πελοποννήσου. Τὸ ἀλείφωμα αὐτὸ εἶναι συμπαγέστερο τοῦ πηλοῦ, τελειῶς διαφορετικῆς συστάσεως, δὲν ἔχει καλὴ πρόσφυση καὶ εὐκολὰ ἀποπίπτει. Ἐπίσης, τὰ καστανόφαια εἶναι τόσο λίγα (4-13: εἰκ. 17, 4-22, 4-97), ποὺ δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ἰδιαίτερη κατηγορία. Γιὰ τὰ μεγάλα ἀγγεῖα (εἰκ. 22) προτιμᾶται ὁ τραχὺς κοινὸς ἢ ἀμμόδης πηλὸς (4-14, 4-32).

Στὰ καστανόμαυρα κοινὰ τυποποιεῖται τὸ χρῶμα τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας. Ἀπὸ τὴ μορφή τῶν ὀστράκων συνάγεται ὅτι τὸ ὑψηλότερο τμήμα τῆς γάστρας εἶχε χρῶμα βαθὺ καστανόμαυρο, ποὺ συχνὰ ἄρχιζε ἀπὸ μελανὴ ζώνη περὶ τὸ στόμιο (4-6: εἰκ. 17, 4-133) καὶ χαμηλότερα, μεταβάλλεται βαθμιαίᾳ ἀπὸ καστανόμαυρο ὡς ἀνοιχτό, καστανό. Στὸ ἐσωτερικὸ, τὸ χρῶμα εἶναι ἐνιαῖο μελανὸ (4-11, 4-136: εἰκ. 21) ἢ ἀνοιχτότερο (4-131). Οἱ ἐπιφάνειες κατασκευάζονται συχνὰ ραβδωτὲς μετὰ ἐντονώτερα ἴχνη στὴν ἐσωτερικὴ ὄψη (4-137) ποὺ λειαίνεται περισσότερο γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ συμπαγὴς. Βάσεις δὲν ἀνευρέθησαν, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὀστρακα πυθμένα μετὰ ἐντονη καμπυλότητα. Εἶναι ὅμως καὶ πάλι πιθανόν, ὅπως συμβαίνει μετὰ τὰς 3-72, 3-73, ὁρισμένους μελανὲς μετὰ καστανὸ πηλὸ νὰ ἀνῆκαν στὴν καστανόμαυρη κατηγορία.

Ὁμοιο παραμένει ἐπίσης τὸ λεπτὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα, ποὺ διατηρεῖ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα. Ἴσως μάλιστα ἡ χρῆση του νὰ διευρύνεται, ἀλλὰ πάντοτε σὲ ἀγγεῖα μετὰ καθαρό, συμπαγὴ πηλὸ καὶ λεπτὰ τοιχώματα (4-2 καὶ 4-3: εἰκ. 17 καὶ 4-4, 4-55, 4-83: εἰκ. Γ).

Τὰ μελανὰ ἐντρίπτα, ἐπιμελημένης κατασκευῆς (4-8, 4-10: εἰκ. 17, 4-125), εἶναι στόν καθαρισμὸ εὐαίσθητα καὶ φαίνονται περισσότερα ἀπὸ τὰ κοινὰ (4-81). Ἀντίθετα, λίγα εἶναι τὰ χονδροειδῆ μετὰ ἀμμόδῃ πηλὸ καὶ φαιὴ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια, ποὺ μόλις εἶχαν ἐμφανισθεῖ στὴν προηγούμενη φάση. Ἡ κατηγορία τῶν λεπτότεχνων μετὰ πλούσιο μαρμαρυγία καὶ λαμπυρίζουσες ἐπιφάνειες ὑπάρχει, ὅπως ἤδη παρατηρήθηκε, στὰ στρώματα γύρω ἀπὸ τὴν καλύβα 4-A (4-164, 4-165, 4-168), ἐνῶ ἀπουσιάζει ἀπὸ τὰς ἐπιχώσεις ποὺ γέμισαν τὸ κοῖλο δάπεδόν της.

Ἡ κατηγορία τοῦ καθαροῦ ἐρυθρόξανθο (4-141, 4-142) ὡς ἀνοιχτόφαιου πηλοῦ Urfirnis (εἰκ. 18) συγκεντρώνει περισσότερα τυπικὰ χαρακτηριστικὰ καί, ἐπὶ πλέον, περιλαμβάνει ἓνα γραπτὸ τεμάχιο, τὴ βάση 4-92: εἰκ. 18. Ὁ τοπικὸς πηλὸς Urfirnis βάφεται μετὰ ἀραιὸ διάλυμα καὶ χρωστήρα (4-100: εἰκ. 19, 4-108) ἢ μετὰ παχεῖα ἀποφλοιούμενη βαφή (4-101, 4-102: εἰκ. Γ, 4-105). Ἀλλὰ Urfirnis φέρουν ἀνοιχτόχρωμο καστανὸ ἀλείφωμα ἢ βαφή, λεπτὴ καὶ διαφανὴ, προσκολλημένη ἀπόλυτα στὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου καὶ πολλὰς ὁπὲς στὴν ἐπιφάνεια (4-151). Ὅταν ὁ πηλὸς εἶναι φαιὸς, μεταβάλλεται πρὸς τὴν ἐξωτερικὴ πλευρὰ σὲ ἐρυθρόξανθο καὶ καλύπτεται πάλι μετὰ φαιὴ μαλακὴ ἐπάλειψη ἢ βαφή (4-65, 4-103, 4-104, 4-152). Ἐπίσης, τὸ ἐρυθρὸ ἀλείφωμα ἢ βαφή ποὺ εἶχε ἐντοπισθεῖ στὰ τρία ὀστρακα 2-108: εἰκ. Β τοῦ λάκκου 2-Γ, πιθανόν νὰ ὑπάρχει σὲ λίγα νέα δείγματα ὅπως τὰ 4-70: εἰκ. 19, 4-154: εἰκ. Γ, ἀλλὰ πάλι ἡ φύση τοῦ χρώματος εἶναι ἀμφίβολη διότι εἶναι στιλπνότερο καὶ συγχέεται μετὰ τὸ «στιλπνὸ ἀλείφωμα», ἐνῶ ὁ πηλὸς δὲν εἶναι τῆς κατηγορίας Urfirnis.

Ἡ δακτυλιόσχημη βάση 4-92: εἰκ. 18, σχ. 24, ἀποτελεῖ τὸ παλαιότερο γνωστὸ δείγμα γραπτῆς Urfirnis διακοσμήσεως σὲ ἐντόπιο ἀγγεῖο. Πλατεῖα, διαφανὴς καστανόμαυρη ταινία, μετὰ σαφέστατα σημεῖα πινέλου, καλύπτει ὁλόκληρη τὴν βάση καὶ τὴν ρίζα τοῦ πυθμένου. Ὁμοία ἀκριβῶς βάση καὶ ταινία ἀπαντᾶται στὰς Θεσπιές, ἀλλὰ ἡ διακόσμηση αὐτὴ, παρὰ τὴν

άπλούστατη μορφή της, δέν είναι κοινή¹⁶⁴. Από τὸ σύνολο τῶν γραπτῶν Urfirnis, καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὴ στρωματογραφημένη κεραμεικὴ τῆς Λέρνας καὶ τοῦ Φράγγθι, γνωρίζουμε ὅτι ἀκόμα καὶ στὰ πρωιμώτατα δείγματα ἡ ὁλόβαφη κάλυψη δέν περιορίζεται στὴ βάση, ἀλλὰ φθάνει πολὺ ὑψηλότερα, μέχρι τὴ ζώνη διακοσμήσεως¹⁶⁵. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια, ἀρκετὰ φθαρμένη, ἔφερε ἀπλὴ ἐπάλειψη καὶ εἶχε διαμορφωθεῖ ἀρχικὰ μὲ πλατὺ ἐργαλεῖο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παρέμειναν ἀδιόρατοι τυπικοὶ κυματισμοί.

Στὰ ὁλόβαφα μελανὰ ὡς καστανόμαυρα ἀμμόδους ἢ κοινοῦ πηλοῦ ποὺ μιμοῦνται Urfirnis, ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἔχει ἄλλοτε τὶς τυπικὲς πυκνὲς ὁπές (4-33: εἰκ. 18) καὶ ἄλλοτε παχειὰ ἀλαμπὴ βαφὴ μὲ ἀδρά σημεῖα χρωστήρα (4-149: εἰκ. 18). Τὰ ἴδια ἀκριβῶς σημεῖα καὶ βαφὴ καλύπτουν τὸ 4-34: εἰκ. Γ, ποὺ ἀνήκει στὴν κατηγορία τοῦ κοινοῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ μὲ μαρμαρυγία¹⁶⁶.

Γραπτὴ διακόσμηση μὲ παχειὰ ἐρυθρὴ βαφὴ ἀπαντᾶται σὲ ἑπτὰ συνολικὰ ὄστρακα κοινῆς κεραμεικῆς. Ἑλλιπῆ θέματα διακρίνονται στὰ 4-67 καὶ 4-68: εἰκ. Γ, σχ. 76, ἔχνη στὸ 4-153: εἰκ. Γ καὶ ἀκόμα λιγότερα στὸ 4-66: εἰκ. 19. Τὰ δύο πρῶτα (4-67 καὶ 4-68) προέρχονται ἀπὸ τὸ λαιμὸ καὶ τὸ σῶμα ἀγγείου κατασκευασμένου ἀπὸ τὸν ἴδιο πηλὸ μὲ τὸ παλαιότερο γραπτὸ 3-115: εἰκ. Β. Εὐθρυπτος, μὲ πολλὰ λευκὰ καὶ μαῦρα χαλίκια, δέν ἔχει βρεθεῖ σὲ ἀκόσμητα ὄστρακα, ἐκτὸς φυσικὰ ἀπὸ ὀρισμένα ποὺ ἀποδόθηκαν στὰ ἀγγεῖα τῶν γραπτῶν, καὶ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση ὅτι προέρχονται ἀπὸ ἄλλη περιοχὴ. Γιὰ τὴ δημιουργία ὁμαλοῦ καὶ ἐνιαίου βάθους, οἱ ὀρατὲς ἐπιφάνειες καλύφθηκαν πρόχειρα μὲ ὁμοιόχρωμο ἀλείφωμα καὶ τὰ ὄστρακα ἀποδίδουν τὸν τύπο «ἐρυθρὸ ἐπὶ ἐρυθρόξανθου» (red on buff). Ἀπὸ τὴ διακόσμηση διακρίνεται στὸ λαιμὸ ἀκαθόριστο γωνιῶδες θέμα, ἴσως σειρὰ ὀριζοντίων ἀμειβόντων. Οἱ ὑποτιθέμενοι ἀμειβόντες κρέμονται ἀπὸ ὀριζόντια ταινία τοῦ χείλους καὶ ἐπειδὴ ὁ λαιμὸς θὰ ἦταν ὑψηλότερος ἀπὸ τὸ σωζόμενο τμήμα του, τὸ θέμα μπορεῖ νὰ σχηματίζε σειρὰ τεθλασμένων σὲ κατακόρυφη διάταξη. Παρόμοιο ἀπαντᾶται σὲ σκύφους κεραμεικῆς Urfirnis τῆς Πελοποννήσου¹⁶⁷ καί, σὲ σύντμηση μὲ ὀριζόντια διάταξη, στὸ λαιμὸ πιθόσχημου τῆς Χαιρώνειας¹⁶⁸. Στὸν ὅμο τὸ θέμα εἶναι σαφέστερο καὶ εἰκονίζει ἄτεχνα γραμμένο δικτυωτό, ἀρκετὰ συχνὸ στὴν πρώιμη γραπτὴ κεραμεικὴ τῆς Στερεᾶς¹⁶⁹.

Ἀσφαλῶς ἐντόπια εἶναι τὰ μελανὰ ὄστρακα 4-36 καὶ 4-107: εἰκ. 19. Ἡ ἐρυθρὴ βαφὴ, τέλεια προσκολλημένη στὸ λαμπυρίζοντα πηλὸ τοῦ 4-107, ἡ ἐξίτηλη στὸ 4-36, σχηματίζει παρὰλληλες λοξὲς ταινίες καὶ ἀποδίδει τύπο «ἐρυθρὸ ἐπὶ μελανοῦ». Ἰδιαίτερα ἐπισημαίνεται τὸ χρῶμα τοῦ βάθους, ἐπειδὴ μέχρι τὸ τέλος τῆς Μέσης Νεολιθικῆς παρόμοιος συνδυασμὸς εἶναι γενικὰ ἄγνωστος στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ νησιωτικὸ χῶρο, πλὴν τῶν νεωτέρων φλοιωτῶν (crusted) τῶν Κυκλάδων¹⁷⁰. Πιθανότερο θεωρεῖται ἡ μελανὴ ἐπιφάνεια τοῦ 4-107 νὰ ἀποτελεῖ ἀποτυχία τοῦ κλιβάνου, ἐφ' ὅσον μάλιστα περὶ τὸ ἄκρο του μεταβάλλεται σὲ καστανό. Καὶ πάλι ὅμως τὸ ὄστρακο παραμένει ἰδιότυπο, διότι ἡ λαμπυρίζουσα ἐπιφάνεια δέν ἀποτελεῖ

164. CASKEY, 1951, 289-290, πίν. 87:26. Λόγω τῆς ταινίας ἡ βάση 4-92 κατατάσσεται στὰ γραπτὰ.

165. VITELLI, 1974, 47-48, 213-214.

166. Παρόμοια ἀδρά σημεῖα βούρτσας παρατήρησα σὲ ὄστρακα καστανόμαυρης βαφῆς Urfirnis ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, στὸ Μουσεῖο Χαιρώνειας. Πρβ. καὶ πρώτη ἐμφάνιση ἀλαμποῦς βαφῆς στὸ στρώμα I-J-C τῆς Λέρνας, VITELLI, 1974, 74.

167. FELSCH, 1971, 3, εἰκ. 3. BIRS, 1969, 450, πίν. 114:30. Πρβ. PHELPS, 1975, 160-161, εἰκ. 23:30.

168. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, 1908, εἰκ. 9. Πρβ. WEINBERG, 1962, 178, πίν. 55h.

169. Ἐ. ἀ., 175-176, πίν. 56b:7, 8. KUNZE, 1931, 35, πίν. XVII, 2d.

170. Βλ. γενικὰ WEINBERG, 1970, 584 κέ. Φλοιωτὰ τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς EVANS-RENFREW, 1968, 42, 76. HADJIANASTASIOU, 1986, 17, εἰκ. 3:6.

κατάλληλο βάθος για γραπτή διακόσμηση. Το 4-36 είναι μικρότατο και μπορεί να προέρχεται από κηλίδα, ή να αποτελεί δείγμα ατυχούς πειραματισμού¹⁷¹.

Λευκή βαφή στη φάση 4 απαντάται μία φορά, ως λεπτή ταινία αρκετά φθαρμένη στη ρίζα του έρυθρου ασύμμετρου λαιμού 4-162: εικ. 19. Τα ελάχιστα διάσπαρτα λευκά ίχνη επί της επιφανείας του και ή διαφαινόμενη ταινία επί του χείλους, πιθανόν να σημαίνουν ότι αρχικά ήταν ολόβαφος¹⁷².

Εκτός από τα ελάχιστα γραπτά υπάρχουν ακόμα μερικά μικρά όστρακα καλυμμένα ολόκληρα με την ίδια παχειά έρυθρή βαφή. Στα 4-35 και 4-37, από λαιμό και σώμα δύο κλειστών άγγειων, ή βαφή, αλαμπής και μαλακή, έχει ζωηρό έρυθρο χρώμα¹⁷³, ενώ στο έσωτερικό του 4-35: εικ. 19 ή ίδια βαφή έγινε καστανή. Η μεταβολή του χρώματος από τη μία στην άλλη επιφάνεια απαντάται συχνότατα, ενώ ή διακόσμηση έσωτερικά του στομίου αποτελεί Βοιωτικό χαρακτηριστικό¹⁷⁴. Όμως στο 4-35 ή βαφή, παρά τη μεγάλη φθορά της, σώζεται τόσο ώστε να διαφαίνεται ότι δεν σχημάτιζε τα γνωστά μικρά θέματα. Ίχνη της είναι διασκορπισμένα σε όλη την επιφάνεια (μεγ. πλ. όστράκου 0.048) και πιθανότερο είναι να προέρχονται από ολόβαφη κάλυψη, παρά από πλατύ θέμα περί το λαιμό. Η ίδια κατάσταση υπάρχει στο 4-66, από έντόπιο κιτρινόφαιο πηλό, χωρίς ιδιαίτερο αλείφωμα, που φέρει αρκετά διάσπαρτα ίχνη έρυθρης βαφής. Τέλος, αλείφωμα καλύπτει τις δύο επιφάνειες μικρού όστράκου 4-108, που στιλβώθηκαν με την έντριπτη τεχνική.

Παχύ κιτρινωπό αλείφωμα διατηρείται, αρκετά φθαρμένο, στην επιφάνεια μερικων όστράκων (4-39, 4-109, 4-155: εικ. 19) και τονίζεται ότι είναι πάντοτε κιτρινωπό, ποτέ απόλυτα λευκό. Στόν οικισμό υπάρχει από την πρώτη φάση (εικ. 2) ως επικάλυψη (1-29, 1-35, 1-36), στη δεύτερη ως βάθος διακοσμήσεως (2-17: εικ. 3 και Α) και στην τρίτη ως παχύ σταθερό αλείφωμα που μιμείται το λευκό πηλό (3-118: εικ. Β, 3-160: εικ. 15). Ός βάθος διακοσμήσεως είναι πολύ γνωστό από τα πρώιμα γραπτά της Βοιωτίας, ενώ στην Πελοπόννησο σπανίζει¹⁷⁵. Ένδιαφέρονσα ιδιοτυπία παρατηρείται στα 4-106: εικ. 19 και 4-153: εικ. Γ, από δύο διαφορετικά άγγεϊα. Το μαλακό κιτρινωπό αλείφωμα έχει καλύψει κατ' εξαίρεση όχι τόν κοινό τοπικό πηλό, αλλά όστρακα με πηλό Urfirnis. Επί πλέον, το 4-153 σώζει ίχνος μέν, αλλά άσφαλές, έρυθρου γραπτού κοσμήματος. Ο συνδυασμός πηλού Urfirnis και γραπτής διακοσμήσεως «έρυθρο επί άνοικτού» (Α3β) της Στερεάς είναι πράγματι ιδιότυπος και, καθ' όσον γνωρίζω, μοναδικός. Άλλα ακόμα και αν άμφισβητηθεί ή γραπτή διακόσμηση του 4-153, ή επικάλυψη πηλού Urfirnis με το κιτρινωπό αλείφωμα αποτελεί ιδιόμορφη σύνθεση δύο τεχνικών, ή όποια δεν επικράτησε¹⁷⁶.

Στο 4-106 ή σκοτεινή καστανέρυθη βαφή είχε τοποθετηθεί σε όλη την έκταση του όστράκου επάνω σε κιτρινωπό μαλακό αλείφωμα και μπορεί να προέρχεται από γραπτό άγγείο. Η γραφή του διακοσμητικού θέματος περί το στόμιο και ή επικάλυψη όλης της διακοσμημένης ζώνης με λεπτό έρυθρο αλείφωμα απαντάται στην Πελοπόννησο και, κατά τόν

171. Σκοτεινόχρωμες επιφάνειες χρησιμοποιούνται κατά προτίμηση στην εγγράκη κεραμική και πιθανόν κάποτε να επιχειρήθηκε ό συνδυασμός μελανού βάθους και της δοκιμασμένης έρυθρης βαφής.

172. Ο πηλός είναι έντόπιος και ή επιφάνεια φαίνεται σήμερα στιλπνή, διότι αλείφθηκε με στερεωτικό ύγρό.

173. Κατά τόν καθαρισμό του 4-37 μέγα μέρος της βαφής άπολεπίσθηκε και εξαφανίσθηκε.

174. WEINBERG, 1962, 175, 178, πίν. 56b και d. BL. PHELPS, 1975, 108, 116, 179 και άνωτ. όστρακο 2-43.

175. WEINBERG, 1962, 175 κέ. KUNZE, 1931, 35. PHELPS, 1975, 101.

176. Το λευκό αλείφωμα της Λέρνας και του Φράγγχι δεν αποτελεί τεχνητό πρόσθετο στρώμα, VITELLI, 1974, 28-29. Βλ. και κατ. όστρακο 7-99.

Phelps¹⁷⁷, αποτελεί τυπικό χαρακτηριστικό της μεταβατικής περιόδου. Στο 4-106 όμως, ή επιφάνεια είναι σχετικά μεγάλη (μεγ. διαστ. 0.038) για να θεωρηθεί ενδιάμεσο τμήμα του θέματος καί, αν πράγματι άνηκε σε γραπτό, θα πρέπει να προέρχεται από χαμηλότερο σημείο του άγγείου.

Από τὰ σπάνια πάλλευκα ὄστρακα (4-41: εἰκ. Γ, 4-110), περισσότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ἀσύμμετρο στόμιο 4-156: εἰκ. Γ, πού σχηματίζει στὸ τοίχωμα κάμψη κατακόρυφη¹⁷⁸. Ἡ ἐπιφάνεια φέρει κατὰ τόπους πολλὰ καστανέρυθρα στίγματα, μόνο ἐξωτερικά, πού ἴσως γὰ μὴν εἶναι ἐπικολλημένη ὀξειδωση, ἀλλὰ ὑπολείμματα βαφῆς. Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴ διπλὴ ἢ μονὴ γωνία πού διαγράφεται λευκὴ μέσα σὲ σκοτεινότερο βάθος. Τὰ ἴχνη εἶναι ὅπωςδὴποτε ἀσαφῆ καί, ἂν τὸ ὄστρακο ἦταν πράγματι γραπτό, τότε εἶναι τὸ μοναδικὸ στὴν ἀνασκαφή. Στὰ πάλλευκα πρέπει ἀκόμα νὰ ἐνταχθοῦν τὸ ἀνοικτόφαιο 4-71: εἰκ. 19 καὶ τὸ κιτρινωπὸ 4-72: εἰκ. 19. Ἡ μεταβολὴ τοῦ χρώματος φαίνεται νὰ ὀφείλεται σὲ μὴ ἐλεγχόμενη ὀπτηση γιὰ τὸ πρῶτο καὶ σὲ ἄλλους τεχνικοὺς λόγους γιὰ τὸ δεῦτερο.

Ὅλα τὰ ἐγγάρακτα τῆς τετάρτης φάσεως (εἰκ. 20, σχ. 19) προέρχονται ἀπὸ τὶς φορητὲς ἐπιχώσεις τοῦ τομέα III B. Ἡ διακόσμηση σχηματίζεται ἀπὸ ὁμάδες συνεχῶν τεθλασμένων σὲ ὀριζόντια διάταξη καὶ ἀπὸ ὁμόκεντρους ρόμβους σὲ ὀριζόντια σειρά. Τὰ θέματα ἐκτελοῦνται μὲ τὴν κοινὴ τεχνικὴ, πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐγχαράξεις πλάτους καὶ βάθους 0.001, σὲ ἀποστάσεις 0.002-0.004 καὶ μέτρια ἀκρίβεια ἐκτελέσεως, ἐνῶ σὲ ἀρκετὰ ὄστρακα ἐντοπίζονται ἀκόμα στοιχεῖα πρωιμότητος.

Ἰδιότυπη καὶ ἐν μέρει αἰνιγματικὴ εἶναι ἡ χάραξη στὸ τμήμα κοιλιᾶς κλειστοῦ ἀγγείου 4-45, τοῦ ὁποίου βρέθηκαν καὶ ἄλλα μὴ συγκολλούμενα κομμάτια μέσα σὲ διάφορους σωροὺς τοῦ γεμίσματος τῆς καλύβας. Στὴν κοιλιὰ τοῦ ἀγγείου τρεῖς ἐπιφανειακὲς ἀλλὰ σχετικὰ πλατεῖες γραμμὲς (πλ. 0.0015), πού δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν προσχέδια, σχηματίζουν γωνιώδεις ἡμιτελὲς κόσμημα, χαραγμένο μετὰ τὴν προσθήκη τοῦ ἀλειφώματος. Ἡ ἀπόπειρα πιθανὸν νὰ ἐγκαταλείφθηκε ὅταν διαπιστώθηκε ὑπερβολικὴ σκληρότητα τοῦ πηλοῦ ἢ, πιθανότερο, ἡ χάραξη νὰ ἐπιχειρήθηκε μετὰ τὴν ὀπτηση. Σημειώνεται ἀκόμα ὅτι δίπλα σὲ μία σπασμένη πλευρὰ ἐγίνε προσπάθεια διανοίξεως ὀπῆς.

Διαφορετικὴ ἐρμηνεῖα μπορεῖ νὰ δοθεῖ ἂν ἐξετάσουμε τὸ ὄστρακο ἀπομονωμένο ἀπὸ τὸ ἄγγείο, ὡς πλατὺ φυλλόσχημο «ἐργαλεῖο»¹⁷⁹. Ἡ ὀπῆ, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα δείγματα, παραμένει ἠθελημένα ἄτρητη καὶ οἱ τρεῖς γραμμὲς, ἂν χαράχθηκαν μετὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ὀστράκου σὲ «ἐργαλεῖο», ἀποτελοῦν δηλωτικὸ σημεῖο τῆς «ἀξίας» του. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπισήμανση αὐτὴ δὲν μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὴ στήριξη συγκεκριμένης ἐρμηνείας γιὰ τὴ δευτέρη, αὐτοτελεῖ χρήση τοῦ ὀστράκου, ἢ νὰ καθορίσουμε τὴ σημασία τῶν γραμμῶν.

Προχειρότητα ἢ ἔλλειψη ἱκανότητος παρουσιάζει τὸ 4-46, μὲ ἐγχαράξεις μεταβαλλόμενου πλάτους σὲ ἄνισες μεταξὺ τους ἀποστάσεις (0.004-0.009) καὶ ἐν μέρει ἐλαφρὰ καμπύλες, πού ἀπολήγουν ἐλεύθερες, χωρὶς νὰ ἐνώνονται μὲ τὶς γραμμὲς τῆς ἄλλης ὁμάδος. Ἐνδεικτικὸ τῆς προτιμήσεως τῶν τεχνιτῶν πρὸς τὶς σκοτεινῶχρωμες ἐπιφάνειες εἶναι τὸ μελανωπὸ χρῶμα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἐντονα ἐρυθροῦ πηλοῦ. Τὰ δύο ὄστρακα 4-49 ἀνήκουν σὲ ἓνα χαμηλὸ σκύφο¹⁸⁰ πού ἔφερε, ὡς φαίνεται, ὁμόκεντρους ρόμβους σὲ ὅλο σχεδὸν τὸ ὕψος τῆς ἐπιφανείας του. Ἡ δευτέρη ὀριζόντια γραμμὴ βρίσκεται πολὺ κοντὰ στὴ βάση καὶ τὸ ἀποτύπωμα «τρίχας» φανερώνει ὅτι ἡ θέση της καθορίσθηκε πρὶν ἀπὸ τὴ χάραξη τοῦ κυρίως θέματος.

177. PHELPS, 1975, 103.

178. Πρβ. ὁμοία κάμψη σὲ Urfirnis τοῦ Φράγγχθι, VITELLI, 1974, 176, εἰκ. 97d,e.

179. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991α, 1 κέ., εἰκ. 2.

180. Πρβ. τύπο PHELPS, 1975, εἰκ. 12:8, 13:1. Βλ. καὶ καστανὴ ἐντριπτη ρηχὴ φιάλη μὲ ἐγγάρακτους ρόμβους, πού παραβάλλεται μὲ Νέα Μάρκη, EFSTRATIOU, 1985, 35, 67, εἰκ. 11:4, πίν. 18b.

Ἡ ἔκταση ὅμως τοῦ κοσμήματος δὲν ὑπολογίσθηκε ὀρθά καὶ ἡ ἔλλειψη χώρου ἀνάγκασε προφανῶς τὸν τεχνίτη νὰ μὴ μεταθέσει τὴν ὀριζόντια χαμηλότερα, ὅπως εἶχε πράξει ἄλλος στὸ 3-142, ἀλλὰ νὰ διακόψει τὴ χάραξή της στὰ σημεῖα ποὺ συναντοῦσε τὶς ἐξωτερικὲς κορυφές τῶν ρόμβων. Τὸ ἴδιο θέμα εἰκονίζεται σὲ τέσσερα ἀκόμα ὄστρακα ρηχῶν σκύφων (4-47, 4-48, 4-79, 4-114: εἰκ. Γ). Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ 4-79, ποὺ σώζει ἕξη παράλληλες πλευρές, στὰ ἄλλα οἱ ρόμβοι φαίνονται λιτότεροι, κατὰ ὁμάδες τῶν τριῶν ἢ τεσσάρων γραμμῶν¹⁸¹. Ἐξ ἄλλου, ἀπὸ τὴ σωζόμενη ἀκμὴ γωνίας τοῦ 4-47, διαπιστώνεται ὅτι τὰ κοσμήματα ἦταν σχεδιασμένα παράπλευρα, ἐφαπτόμενα στὶς κορυφές τῶν ἐξωτερικῶν γωνιῶν σὲ ὀριζόντια διάταξη. Τέλος, ἀπὸ τὸ συνδυασμὸ διακοσμήσεως καὶ περιγράμματος¹⁸², μπορούμε βάσιμα νὰ υποθέσουμε ὅτι τὸ θέμα θὰ ἐκάλυπτε τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς ἐπιφανείας τῶν ἀγγείων. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ συμπλήρωση ἑνὸς ὀστράκου ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ Θεοχάρη¹⁸³, ποὺ ἔχει περίγραμμα ὁμοιο ἀκριβῶς μὲ τὸ 4-114. Ἐπιδεξιότητα διαφαίνεται στὰ ὄστρακα 4-50 καὶ 4-80, μὲ πολλὲς παράλληλες γωνίες, χαραγμένες κατὰ τὴν κοινὴ τεχνικὴ, εὐθύγραμμα καὶ συμμετρικά. Εἰδικότερα, στὸ πρῶτο σώζεται ἵχνος προσχεδίου, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψη ἐμπειρίας ὁδηγεῖ τὸν κεραμέα νὰ χαράξει τὰ σημεῖα τῶν ἐνώσεων σχεδὸν ἐπιφανειακά. Οἱ γωνίες του, σὲ ὀριζόντια θέση, δυνατόν νὰ προέρχονται ἀπὸ ρόμβους, ἐνῶ ἡ διάταξη τῶν ἄλλων δὲν εἶναι καθοριστικὴ. Τὰ πολὺ μικρὰ ὄστρακα 4-115 καὶ 4-160 προέρχονται ἀπὸ δύο ἀκόμα ἀγγεῖα, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐγχαρακτῶν τοῦ στρώματος φθάνει στὰ δεκατρία.

Τὸ 4-116, μὲ ἀμμόδη πηλὸ καὶ ἐρυθρὸ σκληρὸ ἀλείφωμα, ἀποδίδει τὴν τυπικὴ διακόσμηση τῆς κατηγορίας του, μὲ ἀντίκτους ρόμβους ποὺ περιβάλλονται ἀπὸ μία σειρὰ στιγμῶν. Οἱ σωζόμενες γωνίες συμπίπτουν μὲ τὴν ἐντονη κάμψη τοῦ τοιχώματος καί, ὥς φαίνεται, τὸ κόσμημα θὰ κατελάμβανε μεγάλο τμῆμα τῆς ἐπιφανείας, χωρὶς νὰ καταλήγει σὲ ὀριζόντια χαμηλὴ ἐγχάραξη.

Τὸ 4-159 προέρχεται ἀπὸ ρηχὸ γωνιώδες σκεῦος, μᾶλλον τετράπλευρο¹⁸⁴, διακοσμημένο πρόχειρα καὶ ἀδέξια. Ἡ ὀριζόντια τοῦ χείλους φέρεται κάπως λοξὰ καί, ἀπὸ ἐκτροπὴ τοῦ ἐργαλείου, χαράχθηκε ἄλλη μία, ἐπιφανειακά. Οἱ γραμμὲς σχηματίζουν ἀσύμμετρες ὁμάδες ποὺ δὲν εἶναι πάντα μεταξύ τους παράλληλες, τὰ ἄκρα τους δὲν ἐνώνονται σὲ γωνίες καὶ ὁ ἀριθμὸς τους ποικίλλει. Μικρὴ κοίλανση τῆς ἐπιφανείας καὶ ἀποτύπωμα νυχιοῦ στὸ κάτω ἄκρο τῆς ἀριστερῆς ὁμάδος δείχνουν ἀκόμα ὅτι ἡ ἐκτέλεση τῆς διακοσμήσεως ἄρχισε πρὶν στεγνώσει ἄρκετὰ ὁ πηλός.

Σχήματα

Ἡ κοινὴ κεραμεικὴ τῆς φάσεως 4 περιλαμβάνει πολλὰ ὄστρακα τῆς καστανόμαυρης κατηγορίας: σχ. 21. Τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ εἶχαν στόμιο εὐρύ, κυρτό, τοιχώματα σχετικὰ παχειά, ποὺ συγκλίνουν πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἀπολήγουν σὲ χεῖλος καμπύλο ἢ ἐσωτερικὰ λεπτυνόμενο, συχνὰ

181. Ἡ διαφορὰ μιᾶς ἐπὶ πλέον πλευρᾶς μεταξύ ἀριστεροῦ καὶ δεξιοῦ τμήματος τοῦ 4-48 ἀποτελεῖ συνήθη ἀσυμμετρία.

182. Τὸ περίγραμμα στομίου 4-47 μπορεῖ νὰ συμπληρώνει γάστρα ὅπως ἡ 4-49. Τὰ ὄστρακα 4-48 καὶ 4-114 ἀνήκουν σὲ τύπους PHELPS, 1975, εἰκ. 13:2.

183. THEOCHARIS, 1956, πίν. 5, ἄνω.

184. Παρόμοια σκεῦη βλ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, 167, 181-182, εἰκ. 86. WACE-THOMPSON, 1912, 26, εἰκ. 5. Ἐπίσης λίθινα ἐντόπια, THEOCHARIS, 1956, 25, εἰκ. 46, πίν. 16 κάτω. Πρβ. καὶ ὁμοίωμα οἰκίας, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, σχ. 33, εἰκ. 242.

μέ χαρακτηριστική διόγκωση, καμπύλη ή γωνιώδη¹⁸⁵. Έντονότερη είναι στο 4-117 με τοίχωμα που στενεύει προς τη βάση και υποδηλώνει, ανοικτό σκύφο. Από τα άγγεϊα της κατηγορίας, μερικά τουλάχιστον, πρέπει να ήταν ασύμμετρα (4-56: εικ. 21, 4-161: εικ. 19). Το πλατύ τεμάχιο 4-136: σχ. 67, έχει περίγραμμα μεταβαλλόμενο και χείλος καμπύλο, που αποκτά βαθμιαία διόγκωση. Στα μικρότερα όστρακα δεν υπάρχουν τόσες διαφορές, είναι όμως πολύ πιθανόν, ή μάλλον σχεδόν βέβαιο, ότι στα ασύμμετρα ή μορφή του χείλους μεταβάλλεται συγχρόνως με την ανύψωση του στομίου. Φαίνεται δηλ. ότι η καμπύλη απόληξη αντιστοιχεί στο όριζόντιο τμήμα της περιφέρειας και η διόγκωση στο ανυψωμένο. Από τη σύνθεση των επί μέρους στοιχείων συνάγεται ότι η κατηγορία περιελάμβανε ογκώδη οικιακά σκεύη με στόμιο κυκλικό, ωοειδές ή έλλειπτικό, όριζόντιο ή ανυψούμενο προς τη μία πλευρά. Κάτω, θά απέληγαν σε καμπύλο πυθμένα και ίσως, σπανιότερα, σε δακτυλιοσχημη βάση¹⁸⁶. Έξωτερικά κοσμούνται με πλαστικό έπιθήμα πεταλίδας, τοποθετημένο πάντοτε όριζόντια, λίγο χαμηλότερα του χείλους (4-132).

Τα περισσότερα όστρακα από καστανόμαυρα ασύμμετρα στόμια (4-124) ανήκουν στο εύρύ τμήμα της έλλείψεως¹⁸⁷ με άκτίνα καμπυλότητας 0.10-0.13, ενώ στο 4-138: εικ. 21, σχ. 21 που είναι κυκλικό, ή διάμετρος υπερβαίνει τα 0.40. Κατ' εξαίρεση, το χείλος του διακοσμεϊται έξωτερικά με έπικολλημένη πλαστική ταινία που φέρει σε κανονικές αποστάσεις ρομβοειδείς κοιλότητες και δίνει την εντύπωση σχοινοῦ¹⁸⁸. Πλαστική διακόσμηση φέρει επίσης το χονδροειδές τμήμα πίθου 4-89: εικ. 22, σχ. 20. Κάτω από το πλατύ επίπεδο και προέχον χείλος που σχημάτιζε άκμη κυματιστή¹⁸⁹, στη θέση της γωνίας, τοποθετούνται κατ' αποστάσεις άμυγδαλοσχημα έπιθήματα, που μειώνουν την έντονη κάμψη του περιγράμματος. Η διακόσμηση αυτή ένισχύει ουσιαστικά το πάχος του στομίου και φαίνεται να ταυτίζεται με την κοινή πρακτική που εφαρμόζεται στα χονδροειδή Urfirnis της Λέρνας και του Φράγχθι¹⁹⁰. Μικρό πιθόσχημο ήταν το άγγεϊο του τεμαχίου 4-64: σχ. 20. Το παχύ του τοίχωμα σχηματίσθηκε από δύο στρώματα πηλού και η κατασκευή του είναι γενικά πρόχειρη ή άτεχνη. Παρουσιάζει άπλο σχήμα οικιακής χρήσεως και στον ώμο του μόλις σώζεται ρίζα τοξωτής άποφύσεως¹⁹¹.

Σχεδόν κατακόρυφο κυλινδρικό στόμιο αποδίδουν όστρακα παχειά με εύρεϊα διάμετρο (4-15: σχ. 20, 4-16) από άγγεϊα βαθειά¹⁹², ενώ το 4-14: εικ. 22, σχ. 20 έχει διαστάσεις κανονικού πίθου. Όμοιο περίγραμμα όμως αποδίδουν και όστρακα με λεπτότερα τοιχώματα και μικρή διάμετρο (4-118: σχ. 20) που δεν φαίνεται να είχαν διαφορετική μορφή.

Ιδιαίτερη ομάδα άπαρτίζουν τα όστρακα της λεπτότεχνης κατηγορίας στιλπνου άλει-

185. Όμοια THEOCHARIS, 1956, εικ. 121, b.c. EFSTRATIOU, 1985, 29, εικ. 18:1 χωρίς να σημειώνεται σε ποιά κατηγορία κεραμεικής ανήκει το όστρακο.

186. Μόνο μία χαμηλή και φθαρμένη μπορεί να ανήκε στην καστανόμαυρη κατηγορία.

187. Η άναλογία όστράκων μικρής και μεγάλης άκτίνας καμπυλότητας κρίνεται φυσική, έφ' όσον το στενό τμήμα της περιφέρειας είχε πάντοτε μικρότερη έκταση από το εύρύ.

188. Όμοια από την παλαιότερη άνασκαφή, THEOCHARIS, 1956, εικ. 18 και του ίδιου, 1967, εικ. 76. Πρβ. EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 40:15 όπου και άλλα όστρακα με πλαστικό χείλος. Επίσης PHELPS, 1975, 111-112, εικ. 9:4. KUNZE, 1931, 36, εικ. 35.

189. Όμοιο σε EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 42:7. Βλ. και ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959, εικ. 38. Βλ. και KUNZE, 1931, 45, πίν. XI, 2a.

190. VITELLI, 1974, 92 και 173, εικ. 24b. Πρβ. και έπιθήματα γύρω από χείλος, EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 42:1-4, 12.

191. Πρβ. VITELLI, 1974, 8. Σχήμα όπως HOLMBERG, 1944, εικ. 62b. Πρβ. και PHELPS, 1975, εικ. 15:8.

192. Πρβ. PHELPS, 1975, εικ. 13:14. EFSTRATIOU, 1985, εικ. 22:1.

φώματος (σχ. 22). Τὴν ὑψηλὴ τους ποιότητα ὑποδηλώνει καὶ μία ὀπὴ συγκολλήσεως στὸ ἄκρο τοῦ 4-3: εἰκ. 17, σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα δείγματα ἐπισκευῆς ἀγγείου στὸν οἰκισμό. Ὅλα εἶναι σκοτεινόχρωμα, καστανόφαια ὡς καστανόμαυρα ἢ μελανωπὰ καὶ ἀνήκουν σὲ σκευὴ συμμετρικὰ ἢ ἀσύμμετρα. Τὸ περίγραμμα τοῦ στομίου ποικίλλει ἀπὸ ἀνοικτὸ καμπύλο (4-1, 4-25: σχ. 69, 4-129) μέχρι κλειστὸ κωνικὸ (4-2: εἰκ. 17, 4-55), ἢ πιθανὸν ἀμφίκωλο (4-169, σχ. 69), δηλ. δὲν προέρχονται μόνο ἀπὸ ἓνα συγκεκριμένο σχῆμα ἀγγείου, ὅπως ἦταν στὴ φάση 3, ἀλλὰ ἔχουν συνήθως κοινὸ χαρακτηριστικὸ τὸ ταινιωτὸ χεῖλος¹⁹³. Τὸ παχύτερο ὄστρακο (4-129: εἰκ. 21) δηλώνει μεγάλη λεκάνη¹⁹⁴, πρὶν ἀνοικτὴ ἀπὸ τὴν 3-20: σχ. 12 καὶ τὸ μικρότερο (4-1) ρηχὸ σκύφο¹⁹⁵ διαμέτρου μόλις 0.10. Τὸ 4-81 πιθανὸν νὰ ἀνῆκε σὲ σκύφο μὲ κυλινδρικό ὡς λίγο στενούμενο στόμιο, μικρὸ καὶ λεπτότεχνο ποὺ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴ Θεσσαλία¹⁹⁶, ἐνῶ τὸ 4-55: εἰκ. Γ, ἀρκετὰ πρὶν κλειστὸ, δὲν συγκρίνεται εὐκόλα μὲ τὰ σχήματα τῶν περιοχῶν αὐτῶν¹⁹⁷. Τὸ 4-83: εἰκ. Γ, εἶναι ἀπὸ ἀγγεῖο ἀσύμμετρο, μὲ χεῖλος ἀνυψούμενο καὶ ἡ μικρὴ ἀκτὶνα καμπυλότητος (0.03) δηλώνει τὸ στενότερο σημεῖο ποὺ ἀντικαθιστοῦσε τὴν προχοή. Κακὴ καὶ ἄτεχνη μίμηση ταινιωτῶν ἀναγνωρίζουμε στὸ 4-13 (εἰκ. 17) καὶ στὸ τραχὺ 4-130: εἰκ. 21, ποὺ δημιουργεῖται μὲ ἐξωτερικὰ προσκολλημένη ταινία. Σπάνιο δείγμα ταινιωτοῦ σὲ κοινὴ κεραμικὴ ἀποτελεῖ τὸ 4-5.

Οἱ ἀνοικτοὶ ρηχοὶ σκύφοι ἢ φιάλες (σχ. 22), ποικίλης διαμέτρου (0.15-0.30), ὅπως καὶ στὴ φάση 3, εἶναι κυρίως ἀγγεῖα μελανὰ καὶ ἐπιμελημένης κατασκευῆς. Ἐχουν περίγραμμα καμπύλο, ὅμοιο μὲ τὰ εὐρύστομα ἀγγεῖα τῆς Πελοποννήσου, περισσότερο (4-85, 4-134) ἢ λιγώτερο ἀνοικτὰ (4-59)¹⁹⁸. Τὸ μεγαλύτερο ὄλων (4-85: σχ. 69) φέρει κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος ὀγκῶδες κωνικὸ ἐπίθημα καὶ παρουσιάζει τύπο τῆς Πελοποννήσου συμπληρωμένο μὲ δακτυλιόσχημη βάση¹⁹⁹, ἐνῶ τὸ μικρότερο καστανόμαυρο 4-25: εἰκ. 17, σχ. 69, ἔχει λεπτὴ σφαιρικὴ ἀπόφυση, προσκολλημένη σὲ κοιλότητα τοῦ τοιχώματος. Μελανὸ ἔντριπτο εἶναι καὶ τὸ 4-60 ποὺ φαίνεται τελείως κατακόρυφο. Τὸ περίγραμμα, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀκτὶνα καμπυλότητος (μόλις 0.025), δηλώνει ἀμέσως ὅτι προέρχεται ἀπὸ ἰδιαίτερα στενὸ τμήμα ἐλλειπτικοῦ στομίου, ποὺ χρησίμευε σὰν προχοή. Ἀμφίκωλο περίγραμμα καὶ διευρυνόμενο στόμιο (σχ. 22) ἔχουν τὰ 4-57, 4-126: σχ. 69, 4-150. Τὸ δεύτερο ἀνῆκε σὲ μικρὸ μελανὸ ἀγγεῖο. Τὰ ἄλλα δύο, μὲ πηλὸ Urfirnis, ὑποδηλώνουν μορφὲς τῆς ἴδιας κατηγορίας, γνωστὲς ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, χωρὶς ὅμως νὰ διακρίνεται ἡ ἀκριβὴς διαμόρφωση τοῦ κατωτέρου τμήματος²⁰⁰. Σημειώνεται πάντως ὅτι παρὰ τὴ διαφορὰ μεγέθους, τὸ 4-150 ἔχει τὴν ἴδια περίπου διαμόρφωση μὲ τὸ λευκὸ 3-125: σχ. 12.

Τὸ σχῆμα τῶν ἀσύμμετρων δὲν προκύπτει μὲ σαφήνεια ἀπὸ τὰ σωζόμενα ὄστρακα. Βέβαιον εἶναι ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ καστανόμαυρα, (4-56: εἰκ. 21) κατασκευάζονται καὶ σὲ ἄλλες ποιότητες, ὅπως στιλπνὸ ἀλείφωμα (4-58, 4-83: εἰκ. Γ, 4-128), λεπτὰ μὲ μαρμαρυγία (4-121) καὶ ἐρυθρὰ κοινὰ (4-123). Οἱ μόνες παρατηρήσεις σημειώνονται στὸ στόμιο, ποὺ γίνεται ἐλλειπτικὸ ὀριζόντιο ἢ ἀνυψούμενο πρὸς μία πλευρά.

193. Βλ. ἀνωτ. σημ. 125 καὶ παρατήρηση γιὰ beaded rim, PHELPS, 1975, 94 καὶ 154.

194. MOTTIER, 1981, πίν. 3:22. VITELLI, 1974, 88, 92, εἰκ. 24b, ἀπὸ τὴ δεύτερη φάση τῆς Λέρνας.

195. MOTTIER, 1981, πίν. 15:14. PHELPS, 1975, εἰκ. 12:6 καὶ 7.

196. Ἐ. ἀ., εἰκ. 14:7,8,10,13. MOTTIER, 1981, πίν. 3:21.

197. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 14, κυρίως 14:14.

198. Πρβ. Ἐ. ἀ., εἰκ. 11:10, εἰκ. 12:6,8,1.

199. Ἐ. ἀ., 132-133, εἰκ. 11:10. Ὁ τύπος τῆς περιόδου I εἶναι μικρότερος καὶ πρὶν ρηχός, VITELLI, 1975, 67-69, εἰκ. 13 καὶ 80. Πρὶν κλειστὴ ἦταν ἡ 3-11, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ μιμεῖται ἀρχαιότερο τύπο, ὅπως π.χ. PHELPS, 1975, εἰκ. 1:10.

200. Ἐ. ἀ., εἰκ. 13:5,7. VITELLI, 1974, τύπος εἰκ. 19 ἢ 88, βλ. καὶ εἰκ. 91c.

Τὰ δύο λευκά ὅπως σχεδιάζονται (σχ. 22) δίνουν περίγραμμα κλειστό. Τὸ 4-72, μὲ χεῖλος ἐσωτερικά διογκωμένο, ἀνυψώνεται ἀριστερά καὶ μεταβάλλεται σὲ προέχον. Τὸ δεύτερο (4-156: εἰκ. Γ), ὀριζόντιο ἐλλειπτικό, ἔχει περίγραμμα σιγμοειδὲς καὶ κανονικά δὲν συνδυάζεται μὲ τὸν τύπο πού προκύπτει ἀπὸ τὴ γωνιώδη γάστρα ἄλλου ἀγγείου, τοῦ 4-110: σχ. 22. Ἀπὸ ὅ,τι γνωρίζουμε, ὁ τύπος αὐτὸς τοῦ κυρτοῦ περιγράμματος πρέπει νὰ ἀπολήγει σὲ εὐθύγραμμο κλειστὸ στόμιο. Εἶναι ὅμως πιθανὸν τὰ ἐντόπια ἀσύμμετρα λευκά νὰ εἶχαν στόμιο σιγμοειδὲς καὶ γάστρα γωνιώδη, σχῆμα πού τελικά δὲν παραλλάσσει οὐσιαστικά ἀπὸ τὰ γνωστά πρότυπα²⁰¹. Ὅμοια κάμψη γάστρας ἀναγνωρίζεται στὸ 4-169: εἰκ. Γ, σχ. 22, 69, ἀλλὰ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ πολὺ εὐρύτερο ἀγγεῖο τῆς κατηγορίας στιλπνοῦ ἀλειφώματος²⁰².

Ἐλάχιστες καὶ ἀσήμαντες μεταβολὲς σὲ σχέση μὲ τὴ φάση 3 παρατηροῦνται στὰ πιθόσχημα μὲ λαιμό (σχ. 23). Τὰ περισσότερα κατασκευάζονται ἀπὸ κοινὸ πηλὸ, ἀλλὰ ὄχι ἀμμόδη πορτοκαλόχρωμο. Ἐπὶ πλέον ὑπάρχουν λίγα μὲ στιλπνὸ ἀλείφωμα (4-17) καὶ ἐλάχιστα μελανὰ (4-9). Τὸ ὕψος καὶ ἡ διάμετρος παρουσιάζουν ποικιλία μεγέθους, πού ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴ μελέτη ἢ τὴ σύγκριση τῶν διαστάσεων ὅποιαδήποτε χρονολικὴ ἀξία²⁰³. Οἱ περισσότεροι ἔχουν σχῆμα κυλινδρικό καὶ πολὺ λιγώτεροι ἐλαφρὰ χωνοειδὲς (4-91). Γιὰ τὴ σύνδεση τοῦ λαιμοῦ μὲ τὸν ὄμο ἐφαρμόζονται παράλληλα, σὲ ὅλα τὰ σχήματα καὶ μεγέθη, οἱ δύο τεχνικές, ἡ ἀρχαϊκὴ καὶ ἡ νεώτερη. Ὁ χαμηλὸς πού κατασκευάζεται μαζὶ μὲ τὸ σῶμα καὶ σχηματίζει συνεχῆ καμπύλη (4-87) διατηρεῖται ἀπὸ τὴν 1η φάση ἀμετάβλητος καὶ ἀπαντᾷ σὲ ἀσύμμετρα στόμια. Παρόμοιοι οἱ 4-139: εἰκ. 21 καὶ 4-17, ἐντονα στρεβλοί. Χαμηλοὶ καὶ μέτριοι, σχεδὸν κυλινδρικοὶ καὶ ἐπιμελημένης κατασκευῆς (4-9, 4-20) προοιδοῦν τὴ νέα μέθοδο συνδέσεως, πού μπορεῖ νὰ μελετηθεῖ καλύτερα στὸν 4-144. Ὁ λαιμὸς σχηματίζεται ἀρχικὰ ὡς κύλινδρος μὲ λοξὴ ἀπόληξη, προσκολλᾶται σὲ ἀντίστροφα διαμορφωμένη ἀρχὴ τοῦ ὄμου καί, τελικά, τὰ δύο σῶματα συνδέονται ἐσωτερικά μὲ στρώση πηλοῦ, ὡς ἐπένδυση τοῦ κυλίνδρου, πού καλύπτει ἐνιαῖα τὰ δύο ἄκρα. Τὸ κυματιστὸ ἢ κυρτὸ χαρακτηριστικὸ περίγραμμα προβάλλει στοὺς 4-18, 4-19. Χαμηλότερος ὅλων φαίνεται ὁ 4-88: εἰκ. 22, μὲ ὕψος μόλις 0.015, ἀλλὰ ἡ ἀνύψωση τοῦ στομίου του εἶναι προφανὴς καὶ μέσα στὸ μικρὸ πλάτος τοῦ ὀστράκου κερδίζει 0.005. Οἱ πολὺ χαμηλοὶ στρεβλοὶ μὲ μεταβαλλόμενη ἀκτῖνα καμπυλότητος, ὅπως ὁ 4-139, παρουσιάζουν ἀγγεῖα γενικά εὐρύστομα, πού σὲ ἄλλες περιοχὲς ἔχουν ὀγκώδη κοιλία καὶ στηρίζονται σὲ δακτυλιόσχημες βάσεις²⁰⁴. Οἱ ὑψηλοὶ καὶ εὐρεῖς μὲ τοιχώματα παχειὰ (4-140, 4-143) προέρχονται ἀσφαλῶς ἀπὸ ἀγγεῖα πολὺ μεγάλα, ὅπως καὶ ὁ παλαιότερος 3-53.

Οἱ βάσεις εἶναι κυρίως δακτυλιόσχημες (σχ. 24), γενικά ὅμοιες μὲ τὶς προηγούμενες καὶ φέρουν τριγωνικὴ ἐνίσχυση, πού ἀποδίδει ἀνάλογο σχῆμα στὴν τομὴ τους. Τώρα ὅλες εἶναι χαμηλὲς ὡς πολὺ χαμηλές, μέχρι ὕψους 0.015 καὶ ἡ 4-166: εἰκ. 21 εὐρυτάτη, μὲ πλατὺ πέλμα, ὅπως κατασκευάζεται καὶ στὴν Πελοπόννησο²⁰⁵. Ἀντίθετα, ἡ 4-146 ἀπὸ λασπώδη πηλὸ καὶ ἀσύμμετρη τριγωνικὴ ἐνίσχυση στὸ δακτύλιο, παραβάλλεται μὲ δείγματα τῆς Ἐλάτειας καὶ τοῦ Ἀγίου Πέτρου²⁰⁶. Ὑψηλότερη ὅλων εἶναι μόνο ἡ 4-22 πού ἀνῆκε σὲ μεγάλο βαρὺ ἀγγεῖο. Οἱ τυπικὲς δακτυλιόσχημες, ἡ γραπτὴ 4-92: εἰκ. 18, μερικὲς ἄλλες μὴ σχεδιαζόμενες (4-93, 4-94) καὶ ἡ χαμηλότερη ὅλων 4-95 ἐπαναλαμβάνουν μορφὲς γενικά γνωστές, τόσο στὴν Πε-

201. PHELPS, 1975, εἰκ. 14:15 καὶ συνδυασμὸ μὲ 14:16.

202. Βλ. τύπο VITELLI, 1974, εἰκ. 84d, 85b, 88.

203. Πρβ. ἄποψη PHELPS, 1975, 87 καὶ 144. VITELLI, 1974, 53 πίν. 4, 147.

204. Βλ. τύπο Ἐ. ἀ., εἰκ. 3. PHELPS, 1975, εἰκ. 19.

205. BIRS, 1969, εἰκ. 2:15.

206. WEINBERG, 1962, εἰκ. 7:8. EFSTRATIOU, 1985, εἰκ. 38:7. Ὁ PHELPS, 1975, 95-96 διαχωρίζει τὴν κοίλη ἀπὸ τὴ δακτυλιόσχημη κατὰ τὸν τρόπο κατασκευῆς τους.

λοπόννησο όσο και στη Θεσσαλία ή στον Όρχομενό²⁰⁷. Σχετικά παλαιότερη, με δισκοειδή ενίσχυση του πυθμένα, είναι ή 4-61 που παραβάλλεται με τη 2-91: σχ. 8 καί, κυρίως, ή υπό-τυπώδης κοίλη 4-145 από φαιό λασπώδη πηλό, που ίσως νά μὴν ἀντιγράφει ἀπλῶς πρωιμο-τάτη μορφή, ἀλλὰ νά προέρχεται ἀπὸ παλαιότερο ἀγγεῖο. Ἐξαίρεση κατὰ τὴν κατασκευὴ ἀποτελεῖ ή 4-21, σχηματισμένη ἀπὸ δακτύλιο μόνο, χωρὶς τριγωνικὴ ενίσχυση, πού στήριζε μάλιστα μεγάλο ἐρυθρὸ ἀγγεῖο. Παράλληλα, διακρίνονται ἐλάχιστοι ἰσοπεδωμένοι πυθμένες (4-96, 4-97), ἀλλὰ ὁ πραγματικὸς ἀριθμὸς τοὺς μπορεῖ νά ἦταν μεγαλύτερος.

Οἱ ἀποφύσεις (σχ. 25) διατηροῦν τὶς μορφές τῆς φάσεως 3, τοξωτές, ἀγκύλες καὶ σφαιρι-κές. Οἱ τοξωτές κατασκευάζονται σὲ διάφορους τύπους πηλοῦ καὶ εἶναι πάντα κάθετες (4-62, 4-99). Οἱ ἀγκύλες τοποθετοῦνται ὀριζόντια, συνήθως σὲ κοινῆς χρήσεως μελανὰ τραχειὰ πιθόσχημα χωρὶς λαιμό²⁰⁸, ἀλλὰ καὶ στὸ μικρὸ πιθόσχημο 4-167: εἰκ. 19, ὅπως καὶ στὸ μελανὸ ἐντριπτο 4-31. Οἱ σφαιρικές²⁰⁹, ἀπὸ τὴ μορφή τοὺς λεπτότεχνες, ἀπαντῶνται πάλι μόνο σὲ ἀγγεῖα μὲ στιλπνὸ ἀλείφωμα (4-25: εἰκ. 17 σχ. 22, 4-30: εἰκ. 17). Ἐνδιαφέρουσα φαίνεται ή 4-24: εἰκ. 17, τῆς κατηγορίας στιλπνοῦ ἀλειφώματος, πού συνδυάζει τοὺς τύπους τῆς σφαι-ρικῆς καὶ τῆς ἀγκύλης, μὲ ράχη ἀνυψωμένη καὶ κορυφὴ ὀξεῖα. Ἐπίσης, ἰδιότυπη παρουσιάζ-εται ή μελανὴ ἐντριπτή 4-63: εἰκ. 21, βραχεῖα κυλινδρική, μὲ ὀριζόντιο τρῆμα, ἀπὸ ἀγγεῖο ἀνοικτό²¹⁰. Ἡ πελώρια τοξωτὴ 4-148: εἰκ. 22, σχ. 26, τοποθετημένη κάθετα σὲ πῖθο, εἶναι γενικὰ σπάνια καὶ ἔχει ράχη, ὡς φαίνεται, τριγωνικῆς διατομῆς, ὅμοια μὲ τὴ μικρότερη 3-90: εἰκ. 13, σχ. 17. Ὁ πηλὸς καὶ ή κατασκευὴ τῆς, παρὰ τὴν ἀπουσία ἐπιθημάτων ἀπὸ τὸ σωζό-μενο τμῆμα τῆς γάστρας, παραβάλλονται μὲ τὴν ἀπόφυση 3-93: εἰκ. 13.

Τὰ ἐπιθήματα γίνονται λιγώτερα. Ἀπὸ τὰ προηγούμενα σχήματα ἐξαφανίζεται οὐσιαστι-κά τὸ γλωσσοειδές, πού μόλις εἶχε παρουσιασθεῖ στὸ γέμισμα τοῦ λάκκου 3-A, ἀλλὰ διασώ-ζεται ὡς δείγμα μέσα στὰ φορητὰ χρώματα τῆς καλύβας 4-A. Μεμονωμένες μορφές ἀποτελοῦν τὸ μεγάλο δισκοειδές 4-28: σχ. 25²¹¹ καὶ τὸ κερατοειδές-κωνικὸ (4-23 καὶ 4-27: εἰκ. 17) ἀπὸ ἀνοικτὸ ἀγγεῖο μὲ στιλπνὸ ἀλείφωμα²¹², τοποθετημένο πολὺ χαμηλότερα τοῦ χεῖλους. Μονα-δικὸ εἶναι ἐπίσης τὸ δίδυμο ταινιωτὸ 4-147: εἰκ. 21, σχ. 25, ἀπὸ ἀγγεῖο μεγάλο μὲ παχειὰ τοιχώματα καὶ ἐξαιρετικὰ λεῖα ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια. Τὸ ἐπίθημα σχηματίζεται ἀπὸ δύο ἡμι-κυλινδρικές ταινίες κολλημένες, ὡς φαίνεται, ὀριζόντια²¹³. Κωνικὰ (4-85: σχ. 22) καὶ ἀμυγδα-λόσχημα (4-26) εἶναι ἐλάχιστα, ἐνῶ «πεταλίδες» ὑπάρχουν ἀρκετὲς καὶ προσκολλῶνται πάν-τα ἐπιφανειακὰ κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος τῶν καστανόμαυρων (4-132: σχ. 21). Μοναδικὴ μελανὴ πεταλίδα ὑπάρχει στὸ 4-158 καὶ τὸ τμῆμα αὐτὸ κόπηκε ἀργότερα ὡς ἐλλειπτικὸς δίσκος. Πέν-τε μεγάλα ὄστρακα, ἀπὸ ἓνα ἢ δύο τὸ πολὺ τραχειὰ ἀγγεῖα, καλύπτονται ἐξωτερικὰ μὲ πυκνὰ φακοειδῆ ἐπιθήματα (4-32: εἰκ. 22). Ὅλα τὰ τεχνικὰ χαρακτηριστικά, ποιότητα καὶ χρῶμα

207. Ἐ. ἀ., τύπος εἰκ. 9:24, 11:7. HOLMBERG, 1944, εἰκ. 49 καὶ πίν. III. KUNZE, 1931, εἰκ. 13 κάτω, ὅμοια μὲ 4-22.

208. THEOCHARIS, 1956, εἰκ. 3.

209. Ἐ. ἀ., πίν. 9 κάτω. Πρβ. TRAVLOS, 1988, εἰκ. 319. Τύπος HOOD, 1981/2, εἰκ. 14:1. EFSTRATIOU, 1985, εἰκ. 39:5.

210. HOOD, 1981/2, 35, εἰκ. 18:84. Πρβ. κάθετα τρυπημένη ἀπὸ τὴ Νεμέα, PHELPS, 1975, 99, εἰκ. 2:14.

211. Πρβ. Ἐ. ἀ., 112 καὶ 168. EFSTRATIOU, 1985, 34, πίν. 21d, εἰκ. 54.

212. PHELPS, 1975, 157, εἰκ. 12:1. VITELLI, 1974, 86.

213. Ἡ ἀπάλειψη τῶν σημείων λειάνσεως ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια καὶ ή μεγάλη διάμετρος τοῦ ἀγγείου δυσχεραίνουν τὴν ἀναγνώριση τῆς ὀρθῆς θέσεως τοῦ ὀστράκου. Πρβ. λεπτότερο, μονὸ καὶ ὀριζόντιο (;) EFSTRATIOU, 1985, εἰκ. 32:6. Βλ. ἀνωτ. 3-102 μὲ τρία διαφορετικὰ στοιχεῖα: Ἐσωτ. χρῶμα ἀνοικτότερο, ή μεταξὺ τῶν ταινιῶν ἀπόσταση κατὰ τι μικρότερη καὶ θέση λοξή.

πηλού εξωτερικά και έσωτερικά, πάχος τοιχωμάτων, μορφή και διαστάσεις έπιθημάτων, συμπίπτουν απόλυτα με τα δείγματα της φάσεως 3, αλλά τα όστρακα ανήκαν σε διαφορετικά άγγεϊα²¹⁴.

214. Βλ. λαβή 3-93: εικ. 13 και όστρακα 3-103: εικ. 14. THEOCHARIS, 1956, 14, πίν. 8 άνω. PHELPS, 1975, 110, από φάση Lerna I. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εικ. 20:203.

ΦΑΣΗ 5

Κατά την 5η φάση, μέσα στα διευρυμένα όρια της ανασκαφής παρουσιάζονται τα πρώτα λίθινα οικοδομήματα²¹⁵. Το μικρό ΒΑ τμήμα είχε καταληφθεί από τη λιθόστρωτη αποθήκη 5-Γ με τους τοίχους 5-Α και 5-Β. Στο κεντρικό, εκεί που υπήρχε το κοίλο δάπεδο της καλύβας 4-Α, συνεχίσθηκε με τον ίδιο τρόπο ή συσσώρευση φορητών χωμάτων. Άχρηστα υλικά, προερχόμενα ως φαίνεται από την ίδια πάντοτε περιοχή, ανύψωσαν το γενικό επίπεδο κατά 0.20 από του χείλους της καλύβας, και μέσα σε αυτά διαμορφώθηκε τέλος η αποθήκη 5-Δ. Στο νότιο άκρο του ερευνημένου χώρου υπάρχει το κτίσμα 5 Π με τον έσωτερικό λίθινο άγωγο. Η επίχωση του χώρου απέδωσε λίγη κεραμική (5-157 έως 5-188) που φαίνεται ακόμα λιγότερη αν συγκριθεί με την ποσότητα του υλικού που συγκεντρώνεται στους έξωτερικούς χώρους.

Η εξέταση της κεραμικής των τριών τμημάτων αποδίδει όμοιους μεταξύ των τύπους, αλλά ή ποιότητα του υλικού των φορητών επιχώσεων παραμένει σχετικά χαμηλότερη και υποδηλώνει κατασκευή διαφορετικού εργαστηρίου ή άλλους τεχνίτες. Για την κοινή κεραμική του κεντρικού τμήματος χρησιμοποιείται άργιλος με μικρή περιεκτικότητα μαρμαρυγία, ενώ στις επιχώσεις των οικημάτων, και ιδίως του 5 Π, χρησιμοποιείται συχνά πλούσιος σε μαρμαρυγία πηλός, που αποδίδει λαμπυρίζουσες επιφάνειες. Στα άκραία αυτά σημεία μεμονωμένα όστρακα φέρουν χαρακτηριστικά γνωστά από τις πρώτες φάσεις του οικισμού. Παλαιότερα πρέπει προφανώς να θεωρηθούν τα 5-1, 5-15, 5-62, 5-157, 5-158 με άκαθόριστα καστανές επιφάνειες και τα όστρακα με χαμηλότατα κυκλικά επιθήματα 5-171, 5-172. Σημειώνεται όμως ότι από το κτίσμα 5 Π ανασκάφηκε μόνο ένα τμήμα του και δεν αποκλείεται σε άλλο σημείο να υπήρχε κάποια διατάραξη. Λάκκοι ή άλλα ίχνη παραβιάσεων δεν παρουσιάσθηκαν στο δάπεδό του, γενικά όμως το επίπεδο της δεύτερης φάσεως δεν απέχει πολύ και οι επιχώσεις είναι όλες αρκετά λεπτές, έτσι ώστε οποιαδήποτε σκαφή των δαπέδων να φέρνει στην επιφάνεια υπολείμματα αρχαιότερων στρωμάτων.

Κατηγορίες Κεραμικής

Στην κεραμική παρατηρούνται μικρές μεταβολές, χωρίς να σχηματίζονται ιδιαίτερες κατηγορίες ή να διαμορφώνονται άλλα ευδιάκριτα χαρακτηριστικά.

Τα έρυθρά κοινά είναι πάντοτε τα περισσότερα όλων και διατηρούν τη μορφή της προη-

215. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 36-71.

γούμενης φάσεως. Οί επιφάνειες όμως φαίνονται ανοικτότερες καστανές, ό πηλός στήν τομή του παρουσιάζει όμοιόμορφο χρώμα, με ελάχιστες εξαιρέσεις φαιού ή μελανού πυρήνα και τά τοιχώματά τους είναι σταθερώτερα. Ή έσωτερική επιφάνεια διατηρεί τό χρώμα τής έξωτερικής, ή γίνεται μελανωπή και άπουσιάζει ή έντονα μελανή τών χαμηλών στρωμάτων. Άπό τίς παλαιότερες κατηγορίες επιβιώνουν ελάχιστα πορτοκαλόχρωμα με ένιαίο περίπου χρωματισμό στις επιφάνειες και τήν τομή (5-14) ή έσωτερικά φαιό, όταν τό τοίχωμα είναι παχύ (5-31, 5-69) και έξαφανίζονται τά ρόδινα.

Τά καστανόμαυρα κοινά (5-55, 5-92) χρησιμοποιούνται λιγώτερο, άμβλύνονται τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και μεταβάλλονται ουσιαστικά σέ σκοτεινότερη κατηγορία τών έρυθρών. Ό πηλός γίνεται συμπαγέστερος, είναι καλύτερα όπτημένος, τά τοιχώματα άποκτούν μεγαλύτερη άνθεκτικότητα και στο έξής ή κατηγορία αυτή δέν μπορεί νά χαρακτηριστεί ως εύθριπτη. Οί επιφάνειες γίνονται άλαμπεις, ή τυπική μελανή ζώνη περί τό στόμιο άμβλύνεται, ένώ στο έσωτερικό δέν είναι πιά μόνο μελανές ή μελανωπές, αλλά υπάρχουν επίσης καστανές, διαμορφωμένες λείες, ραβδωτές ή έντριπτες.

Ή κατηγορία *Urfirnis* φαίνεται νά αύξάνεται ποσοτικά. Ό πηλός παρουσιάζει μεγαλύτερη χρωματική ποικιλία και είναι κιτρινωπό (5-139) μέχρι φαιός (5-5), με συνηθέστερα τά έρυθρόξανθα (5-6) ως πορτοκαλόχρωμα (5-115). Ή επάλειψη συχνά έχει φθαρεί και αφήνει τήν επιφάνεια σάν σκονισμένη. Στα καλύτερα δείγματα ύπάρχει αλείφωμα άλαμπές καστανόφαιο ή καστανέρυθρο και σέ μεμονωμένες περιπτώσεις σώζεται ίχνος λεπτής καστανής (5-115) ή έρυθρης (5-20: εικ. 23) στιλπνής βαφής. Έσωτερικά όλες οί όρατές επιφάνειες είναι έξομαλυσμένες και δέν υπάρχουν όριζόντιοι κυματισμοί. Ή τυπική μορφή πηλού *Urfirnis* με πολλά λεπτά χαλίκια, επιφάνεια έσωτερικά κυματιστή, έξωτερικά διάστικτη από μικρές όπες και βαφή στιλπνή δέν ύπάρχει. Χαρακτηριστικά είσηγμένου έχει τό μοναδικό γραπτό όστρακο 5-112: εικ. 23 και Δ, πού φέρει συνηθέστατη *Urfirnis* διακόσμηση από λοξές παράλληλες γραμμές και παχύτερη ταινία, με βαφή λεπτή, έρυθρή, άλαμπή σέ καστανό βάθος²¹⁶.

Στή λεπτότεχνη κεραμική συνεχίζεται ή χρήση του σκληρού στιλπνού αλειφώματος, πού τοποθετείται σέ επιφάνειες ήδη τριμμένες και έξομαλυσμένες. Τό χρώμα του παραμένει βαθύ καστανόμαυρο, καστανόφαιο ως μελανωπό (5-16 και 5-44: εικ. 24), ύπάρχουν όμως και λίγα δείγματα με ανοικτότερο καστανέρυθρο (5-98: εικ. 26) ως έρυθρό (5-190: εικ. 26). Τό ανοικτόχρωμο αλείφωμα άποφλοιώνεται εύκολότερα, γι' αυτό και μπορεί νά μοιάζει με βαφή, ένώ συχνά είναι ευαίσθητο στον έργαστηριακό καθαρισμό. Συγχρόνως αρχίζει νά εμφανίζεται σποραδικά ή στιλπνή επάλειψη (5-26: εικ. 24, 5-47, 5-135) πού έχει τό καστανόφαιο (5-71: εικ. 24 και Δ) ή καστανόμαυρο χρώμα (5-17) του παλαιού αλειφώματος. Ή διάκρισή της από τό αντίστοιχο αλείφωμα δέν είναι αρκετά σαφής, αλλά πάντα είναι πολύ λεπτή και ιδιαίτερα εύφθαρτη.

Τά μελανά έντριπτα, λόγω κακής διατηρήσεως, αλλά άσφαλώς και λόγω κατώτερης ποιότητας, συγγέονται συχνά με τά κοινά, ιδίως αυτά πού προέρχονται από τίς φορητές επιχώσεις. Άκόμα και στα καλύτερα δείγματα ή έντριπτη διαμόρφωση, άντί τών γνωστών βραχέων σημείων, έχει αφήσει επιμήκεις και βαθύτερες γραμμές, πού σημαίνουν ταχύτερη και άμελέστερη έργασία (5-93: εικ. 26). Ό πηλός τους, καστανόμαυρος, φαιός ή μελανωπός, παρουσιάζεται πτωχός σέ μαρμαρυγία (5-93, 5-94: εικ. 26, 5-132) μέσα στους σωρούς του κεντρικού τμήματος και πλούσιος στα άκραία κτίσματα (5-13, 5-18, 5-169). Άπό τό ίδιο ύλικό κατασκευάζεται επίσης ή κατηγορία τών κοινών με άλαμπή επιφάνεια (5-28). Τά χονδροειδή, προορισμένα για πρόχειρη και κοινή χρήση, έχουν τραχύτερο άμμόδη πηλό, τελείως μελα-

216. Πρβ. HOLMBERG, 1944, εικ. 50-51, 53-54. WEINBERG, 1937, εικ. 18 και 20. VITELLI, 1974, 116, κυρίως εικ. 32-35.

νό, που γίνεται ανοικτότερος στις επιφάνειες (5-21: εικ. 24), ενώ ή άδρή έξομάλυνση του έσωτερικού (5-152) προδίδει την κλειστή μορφή του στομίου.

Στό σύνολο της κεραμεικής παρουσιάζονται μόνο τρία πάλλευκα, τό 5-111: εικ. 23 από τό κεντρικό τμήμα που φαίνεται νά άνήκει στό ίδιο άγγείο με τό 4-110 τών σωρών της καλύβας, τό 5-8 από τό δωμάτιο νότια του τοίχου 5-Α και τό 5-54 από την επίχωση που σκέπασε την αποθήκη 5-Γ.

Παχύ κιτρινωπό αλείφωμα καλύπτει έξωτερικά μερικά όστρακα (5-42: εικ. 24, 5-68: εικ. 23, 5-76: εικ. Δ, 5-114, 5-162, 5-191) και είναι πάντα μαλακό, άλλ' άρκετά καλά διατηρημένο. Στα 5-19: εικ. 23 και 5-183 δέν είναι κιτρινωπό, αλλά λευκό και φαίνεται νά αποδίδει τό αρχικό χρώμα. Τό ανοικτόχρωμο αλείφωμα τών άγγείων θεωρείται βάθος γραπτής διακοσμήσεως και από αυτήν στό 5-113: εικ. 23 σώζονται ύπολείμματα έρυθρης βαφής. Ή αρχική μορφή διατηρείται στα δύο όστρακα κλειστού άγγείου 5-53: εικ. 23 και Δ, σχ. 76, που αποδίδουν τελείως διαφορετική τεχνική από τό Urfirnis 5-112. Ή επιφάνεια τών 5-53 φέρει τό γνωστό ανοικτόχρωμο αλείφωμα, ή βαφή είναι έρυθρή, παχειά, άλαμπής, και από τό θέμα διατηρούνται λοξές παράλληλες γραμμές που σχηματίζουν τεθλασμένες²¹⁷.

Άλλη ποιότητα παρουσιάζει ή έρυθρή βαφή στό γραπτό 5-131: εικ. 23. Είναι πολύ λεπτή, διαφανής, τελείως άλαμπής και απόλυτα προσκολλημένη στό ανοικτότερο, επίσης άλαμπές, αλείφωμα. Ο πηλός του όστράκου δέν φαίνεται νά είναι έντόπιος και παρουσιάζει μεγάλη όμοιότητα με τόν πηλό τών παλαιότερων γραπτών 3-115: εικ. Β και 4-68: εικ. Γ. Τέλος σέ λίγα όστρακα κοινού πηλού και στό 5-119: εικ. 23 διακρίνεται αλείφωμα όμοιο με τών προγενεστέρων 4-70 και 4-154: εικ. Γ, που φαίνεται νά άνήκει στη μικρή ομάδα του πρωίμου έρυθρού στιλπου αλειφώματος.

Οί επιχώσεις της 5ης φάσεως που άνασκάφηκαν σέ μεγαλύτερη έκταση από την προηγούμενη, περιείχαν δεκατρία έγχάρακτα όστρακα (εικ. 25, σχ. 27). Ο λαιμός 5-125 της κατηγορίας άμμόδους πηλού θυμίζει τό κλειστό άγγείο 3-147: εικ. 16. Τό θέμα και ό τρόπος έκτελέσεως είναι όμοια στα δύο κομμάτια, έδω όμως σώζονται επί πλέον δύο κατακόρυφες έγχαραξεις, που πιθανόν νά διαχώριζαν τά παράπλευρα ρομβοειδή θέματα, στην επιφάνεια του λαιμού. Τό περίγραμμά του, χωνοειδές και τό πάχος ίσο σέ όλο του τό ύψος, άπεικονίζει την τυπική ιδιομορφία τών πρώτων φάσεων που άναγνωρίζεται και σέ λίγα δείγματα της Εύβοιας κατά τό τέλος της Άρχαιότερης Νεολιθικής²¹⁸.

Τό χεϊλος και τό όστρακο γάστρας 5-151: εικ. Δ άποτελούν τμήματα ενός μεγάλου άγγείου με παχύ τοίχωμα²¹⁹. Τό θέμα πιθανόν νά άπεικονίζει πολλαπλές τεθλασμένες όπως εικάζεται από τό μέγιστο σωζόμενο μήκος πλευράς 0.053, αλλά τό ένδιαφέρον συγκεντρώνεται στόν τρόπο έκτελέσεως. Οί γραμμές είναι απόλυτα ευθείες και μεταξύ τους παράλληλες, χαραγμένες με σταθερό χέρι βαθειά, καθαρά και συμμετρικά, άνα 0.004, έκτός από την άκρσία. Φθαρμένο φαίνεται τό αλείφωμα στις άκμές τών έγχαραξεων και τό γέμισμα λευκού έχει άφήσει ελάχιστα ίχνη. Ή τέλεια όμως χάραξη σέ συνδυασμό με όλα τά χαρακτηριστικά του, δηλ. τόν πολύ καθαρό πηλό, τις στιλπνές μελανωπές επιφάνειες και την καλή όπτηση, προδίδουν ύψηλή ποιότητα εργασίας από τεχνίτη έμπειρο και ίκανό που κατασκεύασε τό μεγαλύτερο και συγχρόνως τελειότερο γνωστό άγγείο της έντόπιας έγχάρακτης κεραμεικής.

Άλλα τρία όστρακα φανερώνουν ισάριθμα μεγάλα έγχάρακτα άγγεία με παχειά τοιχώματα. Στο πρώτο (5-77: εικ. Δ, σχ. 27, 74) που πιθανότατα ήταν άρκετά βαθύ, σώζεται ελάχιστο αλλά ένδεικτικό τμήμα διακοσμήσεως βαθειάς τεχνικής και άρίστης έκτελέσεως. Άριστερά

217. Πρβ. WEINBERG, 1962, πίν. 55g.

218. Πρβ. και 5-190: σχ. 29. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εικ. 22:135, 136, 142.

219. Πρβ. σχήμα 5-44: σχ. 28, κλπ. εύρύστομα με κωνικό στόμιο.

υπάρχει άκμή έγγαράξεως και στα δεξιά μία άκέραιη με άποτύπωμα «τρίχας» του προσχεδίου έπάνω στο χείλος, καθώς και ή άκμή της δεύτερης, που κατέρχεται χαμηλότερα της πρώτης. Τα σημεία αυτά άποκλείουν το σχηματισμό όμόκεντρων ρόμβων και ύποδηλώνουν ομάδες τεθλασμένων σε όριζόντια διάταξη με έξωτερικές πλευρές να καταλήγουν ασύνδετες στην όριζόντια του χείλους²²⁰. Αντίθετα, στο 5-83 όλα τα στοιχεία ύποδηλώνουν προχειρότητα και άπειρο τεχνίτη. Το βάθος και το πλάτος των έγγαράξεων ποικίλλει, οί λοξές και ή όριζόντια του χείλους εκτρέπονται της εϋθείας και το ίδιο το καμπύλο χείλος σχηματίσθηκε έξωτερικά ασύμμετρο. Άκόμα και το προσχέδιο του θέματος φαίνεται να ύπολογίσθηκε άρχικά λανθασμένα, διότι μεταξύ έξωτερικής και μεσαίας έγγαράξεως διακρίνεται σαφώς λοξή επιφανειακή γραμμή, που έρμηνεύεται ως άποτύπωμα «τρίχας». Από το κόσμημα ή έσωτερική γραμμή σώζεται άκέραιη, είναι βραχύτερη των άλλων και φανερώνει όμόκεντρους ρόμβους που θα κάλυπταν όλόκληρη σχεδόν την επιφάνεια του άγγείου, πιθανότατα μις λεκάνης με παχειά τοιχώματα²²¹. Το τρίτο παχύ όστρακο 5-82: σχ. 27, 74 άποτελεί το μοναδικό δείγμα εργασίας σε ύλικό σχετικά ύγρο που διατηρούσε άκόμα την πλαστικότητα του. Μέρος του πηλού που εκτοπίσθηκε από τη θέση των έγγαράξεων παρέμεινε στην επιφάνεια και σχημάτισε άνυψωμένες άκμές, κυρίως κατά μήκος της όριζόντιας γραμμής²²². Τυπολογικά, το περίγραμμα του σκεύους δείχνει συγγένεια με άγγεία της Μέσης Νεολιθικής, ίσως δέ και με τις ρηχές εϋρύστομες φιάλες της Θεσσαλίας²²³, ενώ το πάχος του τοιχώματος λεπτύνεται προς τον πυθμένα, σύμφωνα με τοπική πρακτική²²⁴.

Τα 5-123, 5-124 και 5-197, χαραγμένα κατά την κοινή τεχνική, σώζουν μικρό ως ελάχιστο μέρος της διακοσμήσεως και μορφή θέματος άκαθόριστη. Στο 5-124 παρατηρείται και πάλι ή δεύτερη όριζόντια γραμμή άρκετά χαμηλά, το δέ πάχος του τοιχώματος λεπτύνεται προς τον πυθμένα, όπως και στο 5-82.

Η μικρή επιφάνεια του 5-78 παρουσιάζει ένα νέο συμπληρωματικό στοιχείο που θα χρησιμοποιηθεί και στην επόμενη περίοδο. Άριστερά σώζονται δύο γωνίες άνοικτες προς τα άνω, προερχόμενες από τεθλασμένες ή ρόμβους και δεξιά διακρίνεται μία άνάστροφη που καταλήγει σε όριζόντια γραμμή. Η θέση και ή σχέση μεταξύ των έγγαράξεων φανερώνει ότι στον κενό τριγωνικό χώρο προστίθεται μία επί πλέον γωνία για να μειωθεί ή άκάλυπτη επιφάνεια μεταξύ των παραπλεύρων θεμάτων. Από τα ύπόλοιπα όστρακα 5-79, 5-80, 5-81, κοινής τεχνικής, άξίζει να σημειωθεί μόνο το τελευταίο, που ανήκε σε ένα άκόμα έγγάρακτο κλειστό άγγείο.

Σχήματα

Κατά την 5η φάση τα σχήματα της προηγούμενης επαναλαμβάνονται χωρίς σημαντικές μεταβολές και τα σκυφοειδή είναι πάντα περισσότερα (σχ. 28). Μεγαλύτερη κλίση προς το στόμιο και περίγραμμα κωνικό παρουσιάζουν τα 5-16: είκ. 24 και 5-86: σχ. 67 από άγγεία

220. Όμοια διαμόρφωση τεθλασμένων στα 2-118, 6-64, 8-87 και στο άτεχνο 4-159.

221. Ένδεικτική είναι ή κάμψη του περιγράμματος που άρχίζει στο τέρμα του όστράκου. Πρβ. παλαιό σχήμα PHELPS, 1975, είκ. 1:11.

222. Βλ. SHEPARD, 1954, 198. Παρόμοιο δείγμα π.χ. HOOD, 1981/2, πίν. 6, 8η εικόνα άριστ., χωρίς άριθμό.

223. PHELPS, 1975, είκ. 12:1. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959α, 49-52, είκ. 16, 18.

224. Βλ. και όστρακο 4-85: σχ. 22. Πρβ. WEINBERG, 1962, είκ. 6:11. VITELLI, 1974, 120.

μεγάλα και βαθειά²²⁵. Παρατηρείται μάλιστα ότι στο 5-16, όπως και στο επίσης μεγάλο 4-138: εικ. 21, σχ. 21 έχει προστεθεί περί το χεῖλος πλαστική ταινία με κατακόρυφες ἐγχαραξεις²²⁶. Ἀκόμα μεγαλύτερα ἦταν τὸ ἐρυθρὸ 5-24, με ἀμυγδαλωτὸ ἐπίθημα κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος²²⁷ καὶ τὸ τραχὺ χονδρὸ 5-3: εικ. 24, με πρόχειρα τυπωμένες νυχιές στὸ χεῖλος πίθου μεγάλων διαστάσεων. Τὸ ἴδιο σχῆμα ἀλλὰ μικρότερο μέγεθος πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε στὰ λεπτότεχνα (σχ. 28); ἐντριπτα με στιλπνὸ ἀλείφωμα, ἢ μελανὰ (5-25, 5-44, 5-169: σχ. 69). Ἄλλα, με πολὺ μικρότερη κλίση, ἐλαφρῶς κυρτὰ (5-62, 5-71, 5-168) κατατάσσονται ἐπίσης στοὺς βαθεῖς σκύφους, ἐνῶ τὰ λίγα με ἔντονα κυρτὸ στόμιο (5-28: σχ. 68), ὅπως ἦταν περίπου τὸ 4-117: σχ. 21, ἀνῆκαν σὲ ἡμισφαιρικά²²⁸.

Στόμιο σχεδὸν κατακόρυφο παρουσιάζει τὸ σκεῦος 5-55: σχ. 29, 67 τῆς νέας καστανόμαυρης κατηγορίας. Τὸ σχῆμα του, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὸ μεγάλο πλάτος τοῦ τεμαχίου, ἦταν ἀσφαλῶς συμμετρικὸ καὶ φαίνεται νὰ μοιάζει πολὺ με κοινότατους τύπους τῆς Πελοποννήσου²²⁹. Ἄλλα κατακόρυφα ὄστρακα (5-17, 5-87, 5-95: σχ. 29, 5-146, 5-147) εἶναι μικρότερα καὶ δὲν ὑποδηλώνουν διαφορετικὸ σχῆμα. Ἰδιαίτερα λεπτὴ κατασκευὴ σὲ σύγκριση με τὴν τοπικὴ παραγωγὴ παρουσιάζει τὸ 5-127: εικ. 23, σχ. 29 καὶ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ εἰσηγμένο, ἐφ' ὅσον ὁ πηλὸς του δὲν ὑπάρχει στὸν οἰκισμό, ἐνῶ τὸ ἐπίσης λεπτὸ 5-162 εἶναι τυπικὰ ἐντόπιο.

Ἄνοικτὸ συμμετρικὸ περίγραμμα²³⁰ εἶχε ἡ ρηχὴ μελανὴ φιάλη 5-43: σχ. 29, 69 καὶ οἱ σκοτεινόχρωμες 5-2, 5-161: σχ. 29 με σχῆμα ποὺ ὑπάρχει στὸν οἰκισμό ἀπὸ τὴν προηγούμενη φάση (4-85 καὶ 4-134: σχ. 22). Βαθύτερες (σχ. 29) ἦταν ἡ λεπτὴ 5-47, ἡ καστανόμαυρη 5-66 καὶ ἡ κακότεχνη ἐρυθρὴ 5-46, ποὺ ὑποκαθιστᾷ στὴ χρῆση τὴ 4-129: σχ. 22, κατὰ τοὺς τύπους πρώιμων χρόνων τῆς Μέσης Νεολιθικῆς²³¹.

Λίγα γωνιώδη περιγράμματα γάστρας ἀνήκουν σὲ ἀγγεῖα ἐπιμελημένης κατασκευῆς (5-129: σχ. 29, 69, 5-181). Τὸ τοίχωμά τους διευρύνεται πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἀπὸ τὰ σωζόμενα τμήματα συνάγεται ὅτι μοιάζουν ἀκόμα καὶ στὶς λεπτομέρειες με τοὺς ἀπλοὺς γωνιώδεις σκύφους ποὺ γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο²³².

Ἡ ἀπὸληξη τοῦ χεῖλους σὲ ὅλα τὰ κυκλικὰ στόμια διαμορφώνεται ὅπως ἀκριβῶς στὶς δύο προηγούμενες φάσεις (καμπύλο, ἐπίπεδο, προέχον, ἐσωτερικὰ διογκωμένο κλπ.). Νέα μορφή, ποὺ ὀφείλεται μᾶλλον σὲ παραλλαγὴ τοῦ διογκωμένου, ἀποτελεῖ τὸ κομμένο ἐσωτερικὰ λοξά, καὶ ἀπαντᾷ σὲ ἀγγεῖα με λεπτὰ τοιχώματα (5-159: σχ. 29, 5-89: εικ. 26, σχ. 29).

Στὰ ἀγγεῖα τῆς 5ης φάσεως διατηροῦνται τὰ ἀσύμμετρα στόμια καὶ ὅσα ἀπὸ αὐτὰ σχεδιάζονται ἀποδίδουν περίγραμμα κλειστὸ ἢ κυλινδρικό. Τὸ χεῖλος τους σχηματίζεται ὅπως ἀκριβῶς στὰ κυκλικά, γι' αὐτὸ καὶ ἡ διάπλάσή του δὲν προδίδει τὴ μορφή τοῦ στομίου. Καλύτερα διατηρεῖται τὸ μικρὸ τραχὺ μελανὸ πιθόσχημο 5-21: εικ. 24, ποὺ σώζει μεγάλο τμήμα τῆς περιφερείας. Τὸ χεῖλος του εἶναι λοξὸ στὸ ὀριζόντιο τμήμα τοῦ στομίου καὶ στὸ ἀνυψούμενο μεταβάλλεται σὲ καμπύλο. Ὅπως δείχνουν ἄλλα ὄστρακα, ἡ θέση τοῦ λοξοῦ χεῖ-

225. Ὅμοια εἶναι τὰ 5-22, 5-25: σχ. 28, 5-67, 5-166 κλπ. Πρβ. PHELPS, 1975, εικ. 14:6, 14.

226. Γιὰ συνήθεια διακοσμήσεως χονδροειδῶν βλ. VITELLI, 1974, 92. Πρβ. EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 40-42.

227. PHELPS, 1975, εικ. 14:17.

228. Ἐ. ἀ., εικ. 14:4.

229. Ἐ. ἀ., εικ. 13:1 καὶ 16:13. VITELLI, 1974, εικ. 17 κάτω.

230. PHELPS, 1975, εικ. 12:1.

231. Ἐ. ἀ., 134-135, εικ. 12:4 ἢ 12:1. VITELLI, 1974, 67-69, εικ. 51α.

232. Τύπος Ἀκράτας, PHELPS, 1975, εικ. 13:6. VITELLI, 1974, τύπος εικ. 17 ἄνω. Πρβ. κυκλικὸ ἐπίθημα 5-129 με Ἐ. ἀ., εικ. 17d.

λους στην περιφέρεια του στομίου δὲν εἶναι καθορισμένη. Τὸ καστανόφαιο 5-84: εἰκ. 26 προέρχεται ἀπὸ σημεῖο ποὺ σχηματίζει ἔντονη ἀνύψωση τοῦ στομίου. Τὸ 5-89: εἰκ. 26 ἀνῆκει σὲ λεπτὸ καστανὸ ἄγγειο καί, ὡς συνάγεται ἀπὸ τὴν ἀκτῖνα καμπυλότητος, θὰ σχημάτιζε τὸ σημεῖο τῆς «προχοῆς». Τὰ ἀνυψωμένα χεῖλη γίνονται ἐπίσης καμπύλα (5-88, 5-142), ἐπίπεδα (5-73: εἰκ. 24, 5-143) ἢ ἐσωτερικὰ διογκωμένα (5-92, 5-95).

Οἱ λαιμοὶ (σχ. 29), κυκλικοὶ ἢ ἑλλειπτικοί, εἶναι κυρίως κυλινδρικοὶ καὶ χρησιμοποιοῦνται παράλληλα μὲ τοὺς χωνοειδεῖς²³³. Ὁ 5-6 ἀπὸ πηλὸ Urfirnis, ὕψλός μὲ τοίχωμα τριγωνικῆς τομῆς, ἐπαναλαμβάνει πιστῶ τύπο τῆς κατηγορίας του, ποὺ ὑπάρχει στὸν οἰκισμὸ ἀπὸ τὴν 3η φάση (3-49: σχ. 14), δηλ. τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Urfirnis. Ἡ ἀπόλυτη ὁμοιότητα μορφῆς πιθανὸν νὰ ὀφείλεται στὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς κατηγορίας, σημειώνεται ὅμως ὅτι τὸ κομμάτι προέρχεται ἀπὸ περιοχὴ ποὺ ἀπέδωσε καὶ ἄλλα, ἀκόμα παλαιότερα ὄστρακα (5-1, 5-15). Ὁ 5-69, πραγματικὰ χωνοειδὴς καὶ περίπου ἰσοπαχὴς σὲ ὅλο του τὸ ὕψος, εἶναι τυπικὰ ἐντόπιος. Στὸ νότιο κτίσμα βρέθηκε ὁ ἐλαφρὰ κωνικὸς καὶ ἰδιότυπος 5-174: εἰκ. 26. Τελείως ἀποχωρισμένος ἀπὸ τὸ σῶμα, διαμορφώνει στὴ ρίζα βαθειὰ αὐλάκωση, στὴν ὁποία εἰσχωρεῖ καὶ προσκολλᾶται στερεώτερα τὸ τελείωμα τοῦ ὤμου²³⁴. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους ὁ 5-190: εἰκ. 26 κατασκευάσθηκε ἀπὸ δύο φύλλα πηλοῦ καὶ ἀπολήγει σὲ διχαλωτὴ ρίζα²³⁵. Τὸ διπλὸ τοίχωμα σχηματίζει ἰδιόμορφο χωνοειδὲς περίγραμμα, ἔντονα κοῖλο ἐσωτερικὰ καὶ ἐλαφρὰ κυρτὸ ἐξωτερικὰ. Παρόμοιο περίγραμμα παρατηρεῖται σὲ γραπτὸ Urfirnis τῆς Λέρνας καὶ ἡ προβολὴ τῆς ἐσωτερικῆς καμπύλης ἀποδίδεται ἀπὸ ὀρισμένους στῖς ἀνάγκες τῆς εἰδικῆς χρήσεως²³⁶. Ἐκεῖ ὅμως, στὸ ἄγγειο τῆς Λέρνας, ἡ διχαλωτὴ ἀπόληξη τοῦ λαιμοῦ εἶναι ἐσωτερικὰ ἐλεύθερη καὶ δὲν συνδέεται μὲ τὸ σῶμα. Οἱ λίγοι ἀσύμμετροι διακρίνονται ἀπὸ τὸ ἄνισο πάχος τοῦ τοιχώματος (5-90, 5-141) ἢ ἀπὸ τὸ ἀνυψωμένο στόμιο (5-91). Τέλος ὑπάρχει καὶ τὸ ὄστρακο λαιμοῦ 5-116: εἰκ. 26 ποὺ ἔμεινε ἄψητο.

Ἀπὸ μικρὸ σφαιρικὸ πιθοειδὲς σώζεται τμήμα τοῦ σώματος μὲ κάθετη τοξωτὴ ἀπόφυση, τριγωνικῆς διατομῆς στὴ θέση τῆς μεγίστης διαμέτρου (5-26: εἰκ. 24, σχ. 29, 70). Ὁμοιο, μὲ καμπύλο πυθμένα, ἔχει βρεθεῖ στὰ πρῶιμα στρώματα τοῦ Φράγχθι καὶ ἐκεῖ τὸ σχῆμα του συμπληρώνεται μὲ τέσσερις ἀποφύσεις²³⁷. Ἄλλο μεγαλύτερο ἦταν ἀσφαλῶς εἰσηγμένο καὶ ἀπὸ αὐτὸ διασώθηκε μόνο τὸ ὄστρακο ὤμου 5-49: σχ. 29. Ὁ καθαρὸς, συμπαγὴς, φαιὸς πηλὸς του εἶναι ἄγνωστος στὴ Νέα Μάκρη καὶ ἡ σχετικὰ ἰδιότυπη διαμόρφωση τῆς καμπύλης μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μὲ ἓνα μεγαλύτερο ὄστρακο, ἐπίσης ἀπὸ τὸ Φράγχθι²³⁸.

Οἱ βάσεις (σχ. 30) εἶναι κυρίως δακτυλιόσχημες, ὅλες χαμηλές, οἱ πολλὲς μὲ παχειὰ τριγωνικὴ ἐνίσχυση στὴν ἐσωτερικὴ περιφέρεια καὶ οἱ λιγότερες μὲ ἀπλὸ χαμηλὸ δακτύλιο χωρὶς καμμία ἐνίσχυση. Ἐπὶ πλέον ὑπάρχουν σπάνια δείγματα τῆς ἐπίπεδης (5-100) καὶ τῆς ὕψηλης κωνικῆς, τύπου καρποδοχείου (5-50). Οἱ δακτυλιόσχημες «ἐνισχυμένες» ἔχουν περίγραμμα ἐξωτερικὰ κυλινδρικό καὶ συνήθως παχειὰ τριγωνικὴ ἐνίσχυση (5-13, 5-177), ποὺ κάποτε

233. PHELPS, 1975, 146, εἰκ. 20. VITELLI, 1974, 51-52, εἰκ. 10.

234. Ὁ λαιμὸς τῆς φωτογραφίας WEINBERG, 1962, πίν. 66,b,3, ποὺ φαίνεται παρόμοιος τοῦ 5-174: σχ. 29, ὅπως διαπίστωσα ἀπὸ τὴν ἐξέτασή του στὸ Μουσεῖο τῆς Χαιρώνειας, εἶναι κατασκευασμένος διαφορετικὰ, ἀπὸ δύο ἐπ'ἀλλήλα φύλλα πηλοῦ κομμένα στὴ ρίζα σὲ ἄλλο ὕψος τὸ καθένα.

235. Ὁμοιος μπορεῖ νὰ ἦταν ὁ ἐξ ἴσου παχὺς καὶ κολοβὸς 5-141. Ἰδια διαμόρφωση στὸν 8-110: σχ. 42 καὶ ὁμαλότερη στὸν 2-103: σχ. 10.

236. CASKEY, 1957, 159, πίν. 48d. PHELPS, 1975, 148, εἰκ. 21:19. Ἡ VITELLI, 1974, 60-61, εἰκ. 61 ἀπορρίπτει τὴν ἄποψη στηρίγματος πώματος.

237. VITELLI, 1974, 146-147, εἰκ. 73 l.

238. Ἐ. ἀ., εἰκ. 73m.

γίνεται λεπτή (5-59, 5-75) και τότε φαίνεται να χρησιμεύει κυρίως ως συνδετική ύλη. Μέσα στην ίδια ομάδα εντοπίζονται μερικές που φέρουν ενίσχυση, αλλά το πάχος της μεταβάλλεται σταθερά και δεν αποκλείεται σε όρισμένο τμήμα της περιφέρειας να εξαφανίζεται τελείως. Τα σωζόμενα κομμάτια, γενικά μικρά (5-97, 5-130), φαίνονται κυκλικά και δεν επιτρέπουν, αυτά τουλάχιστον, να υποθέσουμε ότι οι βάσεις είχαν σχήμα έλλειπτικό ή ωοειδές.

Ο δεύτερος τύπος, ή κατ' έξοχην δακτυλιόσχημη, σχηματίζεται από ένα απλό δακτύλιο χωρίς πρόσθετη ενίσχυση, κολλημένον λίγο λοξά στον πυθμένα και, σε αντίθεση με την πρώτη μορφή, μπορεί να ονομασθεί «άπλη». Οι 5-176 και 5-194 είναι χαμηλές, όμοιες μεταξύ τους, ενώ οι επίσης χαμηλές 5-30 και 5-189, αν και αποκολλημένες από τον πυθμένα, σώζουν λεπτή ενίσχυση που σημαίνει ότι η τεχνική διατηρείται.

Επίπεδη κατά την περιφέρεια, με έλαφρη κοίλανση της κεντρικής επιφανείας, είναι μόνο η βάση 5-100, που μπορεί να ανήκε σε διάφορους σκύφους. Έλλιπής αλλά αρκετά ένδεικτική είναι η παλαιότερη σωζόμενη υψηλή κωνική βάση 5-50. Το σχήμα και κυρίως το μέγεθος υποδεικνύουν ότι στηρίζαν άλλης μορφής άγγεϊα απ' ότι οι παλαιότερες της φάσεως 2. Ανάλογοι τύποι υπάρχουν στην Πελοπόννησο και Στερεά, αλλά η τριγωνική ενίσχυση της ρίζας κάτω από τον πυθμένα φαίνεται να αποτελεί έντοπια ιδιομορφία²³⁹.

Τα λοιπά συμπληρωματικά στοιχεία των άγγεϊων επαναλαμβάνουν τις γνωστές μορφές. Οι αποφύσεις, ασχέτως υλικού, είναι κυρίως τοξωτές κατακόρυφες (5-70: σχ. 30, 5-132), αλλά τώρα υπάρχουν και τοξωτές με τριγωνική διατομή (5-26: εικ. 24, σχ. 29, 5-106), όλες πολύ έλλιπεις για απεικόνιση. Οι σφαιρικές είναι λίγες και τοποθετούνται πάντα στα λεπτότεχνα με στιλπνό αλείφωμα (5-51, 5-84: εικ. 26). Οι γνωστές άγκυλες παραμένουν για τα μελανά χονδροειδή και μόνο κατ' εξαίρεση τοποθετούνται σε κοινά καστανά. Μεταξύ των δύο τελευταίων τύπων βρίσκεται η μικρή και κακότεχνη 5-42: εικ. 24 που μιμείται κυρίως τις σφαιρικές. Το άγγεϊο είχε κατασκευασθεί πρόχειρα, αλλά αν στηριχθούμε στο ίχνος κιτρινωπού αλειφώματος επεδίωκε να παρουσιάσει καλύτερη ποιότητα. Η πελώρια απόφυση 5-195: εικ. 26, σχ. 30, τύπου πραγματικής λαβής, διαφέρει από τις προηγούμενες (3-90: σχ. 17 κλπ.) κατά την πλατειά ράχη αλλά και τον πηλό, που μπορεί να σημαίνει άλλο σχήμα άγγεϊου²⁴⁰. Τέλος, υπάρχει το τμήμα ταινιωτής 5-170, που θυμίζει την παλαιότερη 3-89: εικ. 13, σχ. 17 και θα μπορούσε να ανήκει σε παλαιό κατάλοιπο, αλλά είναι τόσο κακότεχνη, που δηλώνει μάλλον άποτυχημένη κατασκευή.

Ως επιθήματα τοποθετούνται οι γνωστές χαμηλές πεταλίδες, σε μικρή απόσταση από το χείλους. Στην ίδια περίπου θέση υπάρχει τώρα στα κοινά έρυθρά το άμυγδαλωτό 5-4: εικ. 24, 5-24: σχ. 28 και, όπως φανερώνει το 5-140, ή επίπεδη επιφάνεια επικολλήσεως είχε έγκοπή για στερεώτερη πρόσφυση. Σαφώς κωνικό είναι μόνο το μελανό 5-52: εικ. 24. Τα δισκοειδή πλάθονται σε διάφορα μεγέθη (μεταξύ 0.025 και 0.02) και ποιότητες πηλού (5-23, 5-61, 5-129). Μία μορφή που προκύπτει από το συνδυασμό γνωστών στοιχείων παρουσιάζει το παχύ όστρακο πίθου 5-109: εικ. 26. Η επιφάνεια καλύπτεται τελείως με πυκνά τοποθετημένες πεταλίδες που συγκρατούνται στη θέση τους από το «μανδύα» του αλειφώματος και μιμείται τη διάταξη των μικρών φακοειδών. Το δείγμα θα μπορούσε να θεωρηθεί μοναδικό, αλλά όμοιο φαίνεται να ήταν και το στόμιο μελανωπού πίθου 5-175. Η επιφάνειά του φέρει πυκνά

239. PHELPS, 1975, εικ. 22:21, 22. Η VITELLI, 1974, 84 σημειώνει την εμφάνισή τους σε προχωρημένο στάδιο της Μέσης Νεολιθικής, στρώμα II-J-F. Βλ. και WEINBERG, 1962, εικ. 8:7, 12. Πρβ. νεότερη, ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εικ. 51:265.

240. Παρόμοιες PHELPS, 1974, 158, εικ. 21:7. JACOBSEN, 1969, 365, εικ. 6:4. Πρβ. VITELLI, 1974, 145-146, εικ. 71a, 142.

ἐλλειπτικά σημεῖα ἀποκολλημένων ἐπιθημάτων πού εἰκάζεται ὅτι θὰ ἦταν καὶ αὐτὰ πεταλίδες. Τέλος, τὰ γνωστὰ φακοειδῆ ὑπάρχουν σὲ μικρὸ ὄστρακο (5-7, εἰκ. 26), μὲ τοιχώματα λεπτὰ, πού διαφέρει ἀπὸ τὰ παχεῖα καστανὰ τοῦ τύπου 5-108: εἰκ. 26, 4-32: εἰκ. 22 κλπ.

ΦΑΣΗ 6

Κατά την 6η φάση κυριαρχεί στο χώρο της ανασκαφής το σύνθετο οικόδομημα 6 IV, άπλωμένο σε όλη την έκταση του βορείου τμήματος²⁴¹. Το παλαιότερο κτίσμα 5 IV, όπως και το 5 II στο νότιο τμήμα, καλύπτονται με λεπτή επίχωση και μέσα στο σχετικά ίσοπεδωμένο κεντρικό τμήμα διαμορφώνεται πρόχειρα πεταλοειδές ρυάκι με δύο παράπλευρες έκβολές, που συλλέγει και απομακρύνει τα νερά. Γενικά η επίχωση του στρώματος φαίνεται να σχηματίστηκε σε όλα τα σημεία φυσικά, αν και η κεραμεική στο βόρειο τμήμα μαρτυρεί κάποια περιορισμένη διαταραχή, που θα συνέβη εκτός των ορίων της ανασκαφής. Μερικά ένδεικτικά παλαιότερα όστρακα που βρέθηκαν στο σύνθετο οικόδομημα θα σχολιασθούν ειδικότερα στο τέλος του κεφαλαίου.

Η κατασκευή των κοινών αγγείων ακολούθησε τις γνωστές και δοκιμασμένες μεθόδους, ενώ στα λεπτότεχνα παρατηρείται εξωτερική μεταβολή. Τα έρυθρά κοινά (6-27, 6-35: εικ. 28, 6-38) διατηρούν τη μορφή και όλα τα στοιχεία της προηγούμενης φάσεως με χρώμα πηλού ένιαιο και επιφάνειες ομοιόχρωμες, η σκοτεινότερη ως μελανή την έσωτερική. Η λεπτή επάλειψη είναι γενικά μαλακή και φθείρεται, όπως ακριβώς στον πηλό Urfirnis, το αλείφωμα όμως είναι σκληρό και άλαμπές. Ραβδωτή εξωτερική διαμόρφωση αναφάνεται σε ελάχιστα δείγματα (6-34: εικ. 28, 6-42), ενώ η έσωτερική επιφάνεια των κλειστών και χονδροειδών αγγείων διατηρεί συχνά βαθειά χαράγματα από τραβηγμένα χαλίκια. Τραχειά είναι μόνο στο 6-10: εικ. 27 και φαίνεται σαν να προαναγγέλει μία εργασία που θα επικρατήσει στην 7η και 8η φάση.

Τα πορτοκαλόχρωμα παραμένουν ως μικρή κατηγορία, με πηλό ομοιόχρωμο (6-90, 6-116: εικ. 29), ή φαιό (6-29, 6-104) και τα καστανόμαυρα (6-81, 6-82, 6-107: εικ. 30) διατηρούν τη μορφή της προηγούμενης φάσεως. Καλύτερη ποιότητα πηλού και κατασκευής παρουσιάζει το τελευταίο και ιδίως το 6-144: εικ. 30 περί το στόμιο μελανό και χαμηλότερα καστανόμαυρο, με το τυπικό επίθημα πεταλίδας κάτω από το χεῖλος.

Ο πηλός Urfirnis, χαρακτηριστικά καθαρός, χωρίς μαρμαρυγία, αποκτά χρώμα έρυθρόξανθο (6-13: εικ. 27, 6-93: εικ. Δ), έρυθρωπό (6-99: εικ. 29), πορτοκαλόχρωμο (6-131, 6-132) ή φαιό (6-140) με μαλακή εξωτερική επάλειψη και, σε ελάχιστα δείγματα, εξωτερικά όλόβαφος. Η βαφή είναι στιλπνή (6-80: εικ. 29, 6-93: εικ. Δ) ή θαμπή (6-98) και στο 6-141: εικ. 29 σχηματίζει διακόσμηση.

Στην κατηγορία των μελανών τα έντριπτα είναι πολύ περιορισμένα και έχουν χάσει την παλαιά γνωστή έντονη στιλπνότητα (6-7: εικ. 27, 6-45, 6-129, 6-138). Περισσότερα όλων τὰ

241. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ 1991, 71-92.

κοινά (6-54, 6-78, 6-118: εικ. 30, 6-137) έχουν πηλό φαιό σκοτεινό, μελανωπό ή, σπάνια, καστανό, όπως ακριβώς και τα έντριπτα, αλλά είναι τελείως άλαμπη. Στα χονδροειδή, με πηλό εξ ἴσου καθαρό κοινό ή μέτρια τραχύ, οί επιφάνειες σχηματίζονται εξωτερικά καστανόμαυρες και στο έσωτερικό τών άνοικτών λείες μελανές, άλαμπεις (6-41, 6-134).

Ούσιαστική μεταβολή παρατηρείται μόνο στην ομάδα του στιλπνού αλειφώματος. Η κατηγορία που είχε έμφανισθεί κατά την 3η φάση με χρώμα σκοτεινό, παρουσίασε πολλά έρυθρά κατά την 5η φάση και συνέχιζε αδιάκοπα να άπαρτίζει τα λεπτότεχνα άγγεϊα του οικισμού, έλαττώνεται τώρα αισθητά (6-9: εικ. 27, 6-11, 6-39: εικ. 28, 6-108: εικ. 30). Άλλά και αυτά τα λίγα δέν φθάνουν τη στιλπνότητα και την ένιαία ποιοτική μορφή της άρχικης έμφανίσεως. Μόνο τó 6-111: εικ. 30 είναι κατ' εξαίρεση πραγματικά στιλπνό, όπως τα παλαιότερα, άν όχι και περισσότερο. Στη θέση τους αναπτύσσεται μία νέα μορφή που είχε σποραδικά έμφανισθεί κατά την προηγούμενη φάση. Η έπιφάνεια παραμένει στιλπνή, αλλά περιβάλλεται από λεπτότατη μεμβράνη, συχνότατα φθαρμένη. Η στιλπνότητα αυτή δέν όφείλεται σέ πρόσθετο αλείφωμα²⁴², ούτε σέ έντριπτη διαμόρφωση της άρχικης έπιφανείας, αλλά φαίνεται να προέρχεται από τόν ίδιο τόν πηλό, όπως και ή συνήθης θαμπή επάλειψη. Πολύ πιθανόν μέσα στην άργιλο να προστίθεται κάποια ιδιαίτερη πρόσμειξη με χαμηλότερο σημείο περιτήξεως που τήκεται κατά την όπτηση και σχηματίζει την εξωτερική μεμβράνη²⁴³. Αυτή ή στιλπνή επάλειψη έχει χρώμα σκοτεινό, δηλ. μελανωπό (6-19: εικ. Δ), φαιό 6-17: εικ. 27, καστανόμαυρο ή, σπανιώτερα, καστανέρυθρο (6-24: εικ. 27). Στο έσωτερικό είναι μελανωπή ή μελανή, αλλά υπάρχουν και σκεύη άρκετά άνοικτά όπως τó 6-10: εικ. 27, με έπιφάνεια άκάλυπτη, άδρά διαμορφωμένη, που διατηρεί τραβήγματα ή και κοιλότητες από άποπεσόντα χαλίκια. Γενικά, πρέπει να θεωρηθεί ως ευτελέστερη μορφή του στιλπνού αλειφώματος, με τó όποιο τώρα καμιά φορά συγχέεται. Η νέα επάλειψη συνδυάζεται με ιδιαίτερο τύπο πηλού, πάντα καθαρό, σκοτεινό καστανό ή φαιό, αλλά όπτημένο σέ χαμηλές σχετικά θερμοκρασίες και γι' αυτό εύφθαρτο. Κατά τη σύσταση παραβάλλεται με τόν πηλό Urfirnis και ως κεραμεική φαίνεται, σήμερα τουλάχιστον, ευτελής.

Άλλες κατηγορίες σχηματίζονται από έλάχιστα όστρακα ή κάθε μία και από αυτές άπουσιάζουν τελείως τα πάλλευκα. Κιτρινωπό αλείφωμα καλύπτει τρία συνολικά όστρακα κοινού πηλού (6-32, 6-97 και 6-139: εικ. 29) από τα τρία σημεία της άνασκαφής, που παρουσιάζεται τώρα παχύ, σκληρό, άνθεκτικό (όπως στο 5-9: εικ. 23), ενώ προηγουμένως ήταν μέν παχύ, αλλά μαλακό και εύφθαρτο. Στο πρώτο, 6-32, είχε τοποθετηθεί μόνο έσωτερικά και στα άλλα μόνο εξωτερικά. Λεπτό και λευκωπό σώζεται στο 6-33 που άνήκε, ως φαίνεται, στο ίδιο άγγεϊο με τα όστρακα 5-19: εικ. 23 του προηγούμενου στρώματος και τó αλείφωμα είναι έπίσης φθαρμένο. Τα δύο όστρακα του 6-123: εικ. 29, ψημένα έντονα και σκληρά, βρέθηκαν κολλημένα τó ένα επάνω στο άλλο και μόνο μετά από φθορά τών όψεων και χρήση μηχανικού μέσου μπόρεσαν να άποχωρισθούν. Ο πηλός τους μαρτυρεί έισηγμένο άγγεϊο με τοιχώματα άνθεκτικά σάν πέτρα καί, παρά τη φθορά, σώζεται έλάχιστο τμήμα της άρχικης έπιφανείας με παχύ κιτρινωπό αλείφωμα στις δύο όψεις.

Τρία όστρακα διατηρούν γραπτή διακόσμηση. Τó 6-136: εικ. Δ, σχ. 76 άνήκε σέ ευρύστομο πιθόσχημο, είναι εξωτερικά έρυθρό με σκληρό αλείφωμα και άποτελεί σπάνιο δείγμα λευκής διακοσμήσεως. Η βαφή έχει άπολεπισθεί, αλλά τó θέμα είναι άκόμα άρκετά σαφές. Διαφαίνεται κατακόρυφο πλέγμα γωνιώδους περιγράμματος (τριγωνικό ή ρομβοειδές) με τρεις παράπλευρες κορυφές, αλλά από την προέκταση τών σωζόμενων γραμμών συνάγεται

242. Οί γραμμές στο 6-17: εικ. 27 όφείλονται στην άδρή διαμόρφωση έπιφανείας.

243. SHEPARD, 1954, 125. Πρβ. PHELPS, 1975, 128.

ὅτι θὰ ἦταν τουλάχιστον ἕξη. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ θέματος εἶναι πράγματι ἀπλός, δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ἀπαντᾶται σὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη κατηγορία τῆς ἐποχῆς²⁴⁴. Περὶσσότερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὸ δεύτερο καὶ τὸ τρίτο ὄστρακο μὲ τὴ σκοτεινόχρωμη βαφή. Στὸ 6-31: εἰκ. 27 ὑπάρχουν δύο λοξὲς παράλληλες ταινίες, γραμμένες μὲ βαφή μελανή, ἐξίτηλη, θαμπή, ἐπάνω στὴν ἐρυθρὴ ὡς πορτοκαλόχρωμη ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου. Ἀσαφὲς εἶναι τὸ 6-141: εἰκ. 29, μὲ πέντε καστανόμαυρες λοξὲς γραμμὲς καὶ στὰ ἐνδιάμεσα ἴχνη ζωηροῦ ἐρυθροῦ, ποὺ φαίνονται νὰ καλύπτουν ἐν μέρει καὶ τὴν καστανόμαυρη βαφή. Ὁ πηλὸς εἶναι ἐρυθρωπὸς Urfirnis καί, παρὰ τὸ μικρὸ μέγεθος τοῦ ὄστράκου, διακρίνονται στὸ ἐσωτερικὸ οἱ χαρακτηριστικοὶ κυματισμοί. Τέλος, στὸ 6-100: εἰκ. Δ, σχ. 76 ἡ βαφή ἔχει ἀποπέσει συμπαρασύροντας τὸ ἀρχικὸ ἀλείφωμα, καὶ ἀπὸ τὸ θέμα σώζονται μόνο τὰ θαμπὰ ἴχνη τριῶν λοξῶν παράλληλων γραμμῶν ἐπάνω στὴν καστανέρυθρη ἐπιφάνεια τοῦ πηλοῦ.

Ὅλα σχεδὸν τὰ ἐγγράκτα ὄστρακα (εἰκ. 31, σχ. 31) βρέθηκαν στὸ βόρειο καὶ μόνο ἕνα στὸ νότιο τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς διακοσμῆσεως παραμένουν περίπου ἀμετάβλητα, οἱ κεραμεῖς ἀκολουθοῦν τὶς ἴδιες μεθόδους καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἐμπειρία τους. Ἡ βαθειὰ τεχνικὴ, γνωστὴ ἀπὸ δύο παλαιότερα δείγματα ἀρίστης ἐκτελέσεως, διακρίνεται τώρα σὲ τέσσερα ὄστρακα (6-60: εἰκ. Δ ἔως 6-63), πὶδὲ πρόχειρα χαραγμένα, μὲ γραμμὲς θεωρητικὰ μόνο παράλληλες μεταξύ τους καὶ μὲ ἄλλες ἀτέλειες στὶς λεπτομέρειες. Τὰ παχειὰ τοιχώματα ὑποδηλώνουν μεγάλα ἀγγεῖα καὶ τὸ μῆκος τῶν γραμμῶν κοσμήματα ἀναλόγων διαστάσεων, μὲ πολλὰ ἢ λίγες παράλληλες πλευρὲς. Ἀπὸ ἐλάχιστες ἐνδείξεις μποροῦμε ἀκόμα νὰ διακρίνουμε σὲ αὐτὰ ὅτι οἱ ὁμάδες τῶν πολλῶν γραμμῶν σχηματίζουν τεθλασμένες καὶ τῶν λίγων ρόμβους²⁴⁵. Στὸ 6-61 οἱ ὀριζόντιες γωνίες ἀποδίδονται σὲ ὁμόκεντρος ρόμβους καὶ ὄχι στὴν ἄγνωστη ἀκόμα κατακόρυφη διάταξη τεθλασμένων, ἀλλὰ τὸ ὕψος τῆς ζώνης διακοσμῆσεως παραμένει ἀκαθόριστο, ἐφ' ὅσον τὰ σωζόμενα ὄστρακα οὔτε σχῆμα ἀποδίδουν, οὔτε ὁλόκληρο τὸ κόσμημα διατηροῦν. Ὁ πηλὸς εἶναι συνήθως καθαρὸς, ἀπαντᾶται ὅμως καὶ τραχύς, γενικὰ ἀκατάλληλος γιὰ παρόμοια διακόσμηση, ὅπως στὸ 6-63 μὲ ἐπιφανειακά χαλίκια ποὺ ἔχουν ἐκτρέψει τῆς εὐθείας τὸ ἐργαλεῖο χαράξεως, ἀλλοιώνοντας τὴ συμμετρικότητα τοῦ κοσμήματος. Συγχρόνως στὸ 6-64 διαπιστώνεται ἡ πρώτη ἐφαρμογὴ τῆς λεπτῆς παραλλαγῆς, τελείως διαφορετικῆς ἀπὸ τὴ βαθειά, μὲ τὴν χαρακτηριστικὴ ἐπιφανειακὴ χάραξη στενῶν γραμμῶν. Τὸ θέμα του, πυκνὸ καὶ πρόχειρα σχεδιασμένο, ἀποδίδει τεθλασμένες²⁴⁶. Ὡς πρὸς τὸ περίγραμμα τοῦ ὄστράκου εἶναι ὁμοιοακριβὼς μὲ τὸ στόμιο τοῦ ἀδιακόσμητου 6-101: σχ. 33, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλο ἐγγράκτο τῆς ἀνασκαφῆς Θεοχάρη, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι ἐκεῖνο εἶχε πολὺ μικρότερη διάμετρο²⁴⁷. Δείγματα κοινῆς τεχνικῆς ὑπάρχουν πάντοτε καὶ σὲ δύο ἀπὸ αὐτὰ (6-65: εἰκ. Δ, 6-66) ποὺ φαίνεται νὰ προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀγγεῖο, οἱ εὐθύγραμμες συμμετρικὲς ἐγχαράξεις, σχεδιασμένες μὲ ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια, προδίδουν ἐξαιρετικὴ ἐργασία. Λίγο κατώτερο εἶναι τὸ 6-67, ποὺ

244. Βλ. συγκεντρωμένα θέματα Πελοποννήσου σὲ PHELPS, 1975, εἰκ. 23-24, εἰδικὰ τῶν Urfirnis τῆς Λέρνας καὶ Φράγγθι, VITELLI, 1974, εἰκ. 25 κέ., τῆς Ἑλάτειας, WEINBERG, 1962, πίν. 56-58a καὶ Θεσσαλίας OTTO, 1985, πίν. 3 κέ.

245. Στὸ 6-62 ἡ μεγάλη ἐγχαράξη ἀριστερὰ συνδέεται στὰ ἄκρα τῆς μὲ δύο ἄλλες συγκλίνουσες, ἐνῶ στὴν ἄνω δεξιὰ γωνία ἀβέβαια ἴχνη φαίνεται νὰ σημειώνουν κάποια παραλλαγή. Στὸ 6-63 ἡ ἐξωτερικὴ ἐγχαράξη ἀριστερὰ τερματίζει χαμηλότερα τῶν ἄλλων γραμμῶν τῆς ὁμάδας.

246. Ἡ καμπυλότητα τοῦ περιγράμματος φανερώνει ὅτι στὴ ζώνη διακοσμῆσεως δὲν ἀπομένει ἀρκετὸ ὕψος γιὰ νὰ σχηματισθεῖ ρόμβος.

247. THEOCHARIS, 1956, πίν. 7 ἄνω. Βλ. καὶ τύπο PHELPS, 1975, εἰκ. 13:1.

διατηρεῖ ἀποτύπωμα προσχεδίου καὶ φανερώνει τὸ σημεῖο ἀποκολλήσεως ἀποφύσεως ἢ ἐπιθήματος. Στὶς παράλληλες λοξὲς γραμμὲς τοῦ 6-68 διακρίνονται γωνίες ἀντίρροπες ποὺ σχημάτιζαν ρόμβους ἢ τεθλασμένες καὶ θὰ κάλυπταν μεγάλο μέρος τοῦ ἀγγείου ὡς «κόσμημα ἐπιφανείας»²⁴⁸. Λίγα ἀκόμα ὄστρακα (6-69, 6-70, 6-71, 6-102, 6-103, 6-133) μὲ κοινὴ ἢ ἀκαθόριστὴ τεχνικὴ, προέρχονται ἀπὸ πέντε διαφορετικὰ ἀγγεῖα.

Σχήματα

Στὰ σχήματα τῶν ἀγγείων συνηθισμένος παραμένει ὁ κλειστὸς σκύφος (σχ. 32) μὲ περίγραμμα στομίου κωνικὸ (6-75), ἢ πιὸ ἀνοικτὸ καὶ ἐλαφρὰ κυρτὸ (6-81, 6-82). Τὰ σωζόμενα ὄστρακα εἶναι πολὺ μικρὰ γιὰ νὰ δηλώσουν ἀκριβῶς τὴν καμπυλότητα τῆς γάστρας. Ἡ διάμετρος ὁμως, συνήθως ἄνω τῶν 0.20, σημαίνει ὅτι τὰ σκεύη ἦταν μεγάλα καὶ ἀνάλογα βαθεῖά²⁴⁹. Ὁμοιο στόμιο μὲ ἐπιμελημένο χεῖλος καὶ ἴδια περίπου διάμετρο ἔχουν περισσότερα ὄστρακα λεπτότερης κατασκευῆς (6-12: σχ. 68, 6-18, 6-106: εἰκ. 30, 6-115). Τὴν καθιερωμένη μορφή τοὺς διατηροῦν τὰ λεπτότεχνα τῆς κατηγορίας μὲ στιλπνὸ ἀλείφωμα (6-111: σχ. 68), ποὺ τῶρα συχνὰ ὑποκαθίσταται ἀπὸ ἄλλη μὲ ἐπάλειψη (6-10, 6-11, 6-24: εἰκ. 27, Δ). Τὸ στόμιο εἶναι κάπως κλειστὸ καὶ ἀπολήγει σὲ χεῖλος ταινιωτὸ ἢ προέχον. Σὲ αὐτὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν τὸ 6-85: σχ. 68 καὶ τὸ παχὺ μελανὸ 6-114, σχεδὸν σφαιρικά.

Κυλινδρικό κατακόρυφο ὡς ἐλάχιστα ἀνοικτὸ (σχ. 33) ἔχουν μερικὰ ὄστρακα μὲ παχειὰ καὶ λεπτὰ τοιχώματα (6-16: εἰκ. 27, 6-17, 6-55, 6-125, 6-144, εἰκ. 30: σχ. 67) ποὺ προέρχονται ἀπὸ βαθεῖς σκύφους κοινῆς κεραμεικῆς²⁵⁰. Ὁ ρηχὸς τύπος μὲ περίγραμμα κυρτὸ καὶ εὐρεῖα ἢ στενότερη διάμετρο²⁵¹ ποὺ ἐμφανίζεται πάντα μὲ λίγα δείγματα (4-117: σχ. 21, 5-28: σχ. 28) ἀντιπροσωπεύεται τῶρα ἀπὸ τὸ 6-128.

Οἱ γνωστὲς μεγάλες φιάλες (σχ. 33) τύπου Φράγχθι, ὅπως καὶ οἱ παλαιότερες 4-85: σχ. 22, 5-43: σχ. 29, κατασκευάζονται σπάνια, μὲ μορφή πιὸ κλειστή (6-14, 6-52, 6-101, 6-127), ὅμοιες περίπου μὲ τῆς Λέρνας²⁵². Διαφορετικὴ εἶναι ἡ μελανωπὴ 6-19: εἰκ. Δ, σχ. 69 μὲ χεῖλος τονισμένο ταινιωτὸ ὡς περίκυρτο ποὺ ἀπαντᾷ στὴν Ἑλλάτεια²⁵³. Ἐπίσης μεμονωμένη εἶναι ἡ ὀλόβαφη 6-93: εἰκ. Δ, τυπικὴ τῶν Urfinnis, μὲ πολὺ λεπτὸ τοίχωμα καὶ κωνικὸ περίγραμμα²⁵⁴. Τὸ ὄστρακο 6-105 διατηρεῖ στενὸ τμήμα χεῖλους καὶ ἀπὸ αὐτὸ προκύπτει ἰδιαίτερα ρηχὸ σκεῦος ὡς πινάκιο. Τὸ σχῆμα, διαδεδομένο γεωγραφικά, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ λίγα πάντοτε δείγματα μᾶλλον ὄψιμα καὶ θεωρεῖται ὅτι στηρίζεται σὲ χαμηλὴ δακτυλιόσχημη βάση²⁵⁵. Ἀκόμα πιὸ ρηχὸ μὲ παχύτερα τοιχώματα καὶ ἰσοπεδωμένο πυθμένα εἶναι τὸ 6-134: σχ. 67. Κατὰ τὸ περίγραμμα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ νεώτερο ἀπὸ τὰ λοιπὰ σχήματα τοῦ στρώματος²⁵⁶, ἀλλὰ ἡ

248. Μεγαλύτερο δείγμα τοῦ ἰδίου θέματος THEOCHARIS, 1956, πίν. 4:28. Πρβ. HOOD, 1981/2, εἰκ. 112:35.

249. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 14:1-3.

250. Πρβ. ἔ. ἀ., εἰκ. 13:10, 11, 14.

251. Ἔ. ἀ., εἰκ. 14:4.

252. JACOBSEN, 1969, εἰκ. 6:2. PHELPS, 1975, εἰκ. 11:10. Πρβ. ὄστρακο 6-14 μὲ 5-161: σχ. 29 καὶ 4-59: σχ. 22.

253. WEINBERG, 1962, εἰκ. 11:7.

254. PHELPS, 1975, εἰκ. 12:7 καὶ εἰκ. 73.

255. Ἔ. ἀ., 132, εἰκ. 11:1 καὶ VITELLI, 1974, 155, εἰκ. 81 παρατηροῦν ὅτι τὰ ρηχὰ εἶναι ὄψιμα.

256. Πρβ. τύπους PHELPS, 1975, εἰκ. 25:15 ἢ 20.

άπλουστατη κατασκευή του με τὰ χονδρά τοιχώματα θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς πρόχειρη διαμόρφωση σκεύους ἐκτὸς τυπολογίας. Τέλος, τὸ κωνικὸ ἀνοικτὸ στόμιο 6-48: εἰκ. 28, σχ. 33 ἀνῆκε σὲ εὐρύστομη λεκάνη, πὺ ἐφερε ἐξωτερικὰ στιλπνὴ μελανωπὴ ἐπάλειψη καὶ πυκνὰ ἀμυγδαλωτὰ ἐπιθήματα. Ὅμοια πλαστικὴ διακόσμηση ἀπαντᾶται κατὰ τὴν Ἀρχαιότερη Νεολιθικὴ στὸ Φράγχθι καὶ σὲ πρῶιμα κοινὰ Urfirnis τῆς Λέρνας²⁵⁷. Τὴ χρονολόγηση τοῦ 6-48 καθορίζει με βεβαιότητα ἡ στιλπνὴ ἐπάλειψη, πὺ ἀποτελεῖ τὸ νέο καὶ χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τῆς φάσεως 6.

Ἀσύμμετρα στόμια, ἀνυψούμενα πρὸς μία πλευρά, ἀποκτοῦν κυρίως ἐπιμελημένα ἀγγεῖα (6-23: εἰκ. 28), με ἀκαθόριστη μορφή. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι πολὺ συχνά, ἀν ὅχι πάντοτε, τὸ πάχος τοῦ τοιχώματός τους μεταβάλλεται (6-76) καὶ μάλιστα σκοπίμως, γεγονὸς πὺ δηλώνεται σαφῶς ἀπὸ τὴν ὁρατὴ προσθήκη πηλοῦ στὸ χεῖλος τοῦ 6-22: εἰκ. 27. Ἀλλὰ ἀσύμμετρα ἔχουν στόμιο ὀριζόντιο καὶ γάστρα στρεβλὴ με περίγραμμα συνεχῶς μεταβαλλόμενο (6-108: εἰκ. 30).

Γωνιώδη γάστρα σχηματίζουν τὰ ὄστρακα 6-29 καὶ 6-104 ἀπὸ διαφορετικὰ πορτοκαλόχρωμα ἀνοικτὰ ἀγγεῖα. Ὁ ἴδιος τύπος εἶχε παρουσιασθεῖ καὶ σὲ προηγούμενες φάσεις²⁵⁸, ἀλλὰ σὲ ὄστρακα ἐπιμελημένης κατασκευῆς (5-129, 5-181), ὅπως εἶναι ἀκόμα τὸ 6-28 καὶ τὸ μελανὸ 6-129, ἐνῶ ἡ πορτοκαλόχρωμη κατηγορία χρησιμοποιεῖται γιὰ σκεῦη κοινῆς χρήσεως.

Οἱ λαιμοὶ (σχ. 34) τῶν κλειστῶν ἀγγείων εἶναι σχεδὸν ὅλοι μέσου ὕψους καὶ στενοί. Κυκλικοὶ εἶναι οἱ 6-27 καὶ 6-86, χωνοειδῆς καὶ κυλινδρικοὶ ἀντίστοιχα. Τὸ ἐξωτερικὸ περίγραμμα τῶν ἀσύμμετρων, πὺ φαίνεται στὰ σχέδια κυρτὸ π.χ. 6-83, δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθεῖ με τὸ ἐπίσης κυρτὸ τῆς Λέρνας, τοῦ Φράγχθι καὶ τῆς Ἐλάτειας²⁵⁹, γιὰτὶ ἐδῶ εἶναι τυχαῖο καὶ ἀποδίδει ἀπλῶς κάποιο σημεῖο τῶν ἀσύμμετρων μορφῶν. Ἡ τυπολογικὴ τους παρατήρηση περιορίζεται στὸν τρόπο συνδέσεως, πὺ παραμένει ὁ ἴδιος με τῶν προηγούμενων φάσεων.

Ἰδιότυπο μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τὸ κομμάτι 6-25: εἰκ. 28, σχ. 34, με χαμηλὸ κυλινδρικὸ στόμιο καὶ σφαιρικὸ σῶμα. Ἡ σχετικὰ μικρὴ διάμετρος δὲν ὀφείλεται σὲ στενούμενο σημεῖο «προχοῆς», ἀλλὰ δίνει τὸ μέτρο μεγέθους τοῦ ἀγγείου. Τὸ στόμιο ἀνῆκε σὲ μικρὸ μελανὸ πιθόσχημο με ἡμισφαιρικὸ ἐπίθημα στὴν κοιλιά καὶ δυσανάλογα παχὺ τοίχωμα, πολὺ παχύτερο ἀπὸ τὸ 5-26: σχ. 29 τῆς προηγούμενης φάσεως. Σὲ ἄλλο σχῆμα ἀγγείου ἀνήκει τὸ κυλινδρικὸ στόμιο 6-117: σχ. 34 με πολὺ μεγάλῃ διάμετρο (0.26) πὺ ἀποκλείει τὸ σχῆμα τοῦ πιθοειδοῦς καὶ ὑποδηλώνει σκύφο με γωνιώδες περίγραμμα²⁶⁰. Τὸ σχεδὸν κατακόρυφο στόμιο δὲν ἀπαντᾶται στὴν Πελοπόννησο, ἀλλὰ οἱ στρωματογραφημένοι τύποι τῆς Λέρνας καὶ τοῦ Φράγχθι διδάσκουν ὅτι ἡ μορφή τῆς γωνίας πὺ σχηματίζει τὸ στόμιο με τὸ σῶμα ἀκολουθεῖ σὲ κάθε τόπο ἀνεξάρτητη τυπολογία. Κατὰ συνέπεια, δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει γιὰ χρονικὸ συσχετισμὸ με δείγματα ἄλλων περιοχῶν²⁶¹.

Σχετικὴ ποικιλία παρατηρεῖται στὶς δακτυλιόσχημες βάσεις καὶ τὸ σχηματισμὸ τους (σχ. 34). Ἐπικρατοῦν οἱ πολὺ χαμηλές (6-118: εἰκ. 30) καὶ σὲ ἀρκετὲς ἡ τριγωνικὴ ἐνίσχυση μεταβάλλει βαθμιαῖα πάχος (6-57, 6-58, 6-78) πὺ φθάνει μέχρι πλήρους ἐξαλείψεως (6-45: εἰκ. 30). Χαμηλὴ με πλατὺ πάτημα, εἶναι ἡ 6-91. Ἡ 6-143, ἰδιαίτερα χαμηλὴ, ἔχει τριγωνικὴ ἐνίσχυση πὺ ἀπλώθηκε πρὸς τὸν πυθμένα, μεταβάλλοντας τὴ μορφή σὲ κοίλῃ δισκοειδῇ.

257. JACOBSEN, 1973, εἰκ. 2:12. VITELLI, 1974, 92, εἰκ. 24a, πίν. 7a καὶ παρατήρηση ἔ. ἀ. 173, ὅτι δὲν ὑπάρχουν ὅμοια στὸ Φράγχθι. Πρβ. EFSTRATIOU, 1985, 34, πίν. 21a.

258. Τύποι PHELPS, 1975, εἰκ. 13:6 καὶ 17:7.

259. VITELLI, 1974, εἰκ. 57b, στρώμα Λέρνας II-J-A καὶ εἰκ. 147c, στρώμα Φράγχθι 6a. Βλ. καὶ PHELPS, 1975, εἰκ. 19:6. WEINBERG, 1962, 174.

260. Πρβ. τύπους PHELPS, 1975, εἰκ. 18.

261. VITELLI, 1974, 161.

Ύψηλότερες όλων, μέχρι 0.025 είναι ή 6-87, ή κακότεχνη 6-59 και ή 6-116: εικ. 29. Ἡ τελευταία παρουσιάζει ιδιαιτεριότητα μοναδική στην ανασκαφή. Στην κάτω επιφάνεια του πυθμένα της έχουν τυπωθεῖ λεπτές, μὴ διαμπερεῖς ὁπές, σὲ τρεῖς παράλληλες σειρές. Ἡ κατασκευή τους δὲν φαίνεται νὰ ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τεχνικὲς ἀνάγκες, ὅπως π.χ. θὰ ἦταν ἡ καλύτερη ὀπτηση, γιατί εἶναι πυκνὲς σὲ μία περιοχὴ καὶ δὲν καλύπτουν ὅλη τὴν παχεῖα ἐπιφάνεια τοῦ ὀστράκου. Ἀντίθετα, ὁ συμμετρικὸς καὶ ιδιότυπος σχηματισμὸς πιθανὸν νὰ ἀποδίδει τὰ ἀτομικὰ στοιχεῖα κεραμέως ἢ ὀρισμένου ἐργαστηρίου²⁶². Ὑψηλὴ, κωνικὴ, τύπου καρποδοχείου ὑπάρχει μόνο ἡ μελανὴ ἐντριπτή 6-138. Παρουσιάζει ὁμοιο σχῆμα μὲ τὴν προγενέστερη 5-50: σχ. 30 καὶ φέρει τὴν ἴδια τριγωνικὴ ἐνίσχυση τῆς ρίζας. Τέλος, ἡ ἀπολύτως ἐπίπεδη 6-145 ἀπὸ λασπώδη πηλὸ πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ σὲ ἀνοικτὸ κυλινδρικό σκύφο, ὁμοιον μὲ τύπους τῆς Πελοποννήσου²⁶³.

Ἀπὸ τὸ κεντρικὸ καὶ νότιο τμήμα προέρχονται ἐλάχιστες ἀποφύσεις (σχ. 35), οἱ συνήθειες κάθετες τοξωτὲς μὲ διατομὴ ἡμικυκλική (6-88: εικ. 29, 6-90), πού φθάνουν μέχρι μεγέθους πραγματικῆς λαβῆς (6-119: εικ. 29). Ἀντίθετα, στὶς ἐπιχώσεις τοῦ βορείου κτίσματος ἐμφανίζονται ὅλες οἱ γνωστὲς μορφές, ἀκόμα καὶ ιδιότυπες παραλλαγές τους. Οἱ τοξωτὲς κάθετες (6-41: εικ. 28, 6-44), περιορίζονται στὴν κοινὴ κεραμεικὴ καὶ οἱ σφαιρικὲς στὴ λεπτότεχνη (6-39: εικ. 28, 6-77). Ὅριζόντια εἶναι μόνο ἡ 6-46, ἐνῶ ἡ 6-42 εἶχε τοποθετηθεῖ λοξά. Ὡς μοναδικὴ κυλινδρική φαίνεται ἡ μελανωπὴ 6-50: εικ. 29, ἀλλὰ ἴσως εἶναι ὀρθότερο νὰ θεωρηθεῖ σφαιρικὴ μὲ πλατεῖα ράχη. Εὐρύτατη χρῆση παρουσιάζει ἡ ἀγκύλη, πού ἐμφανίζεται σὲ διάφορα μεγέθη καὶ τοποθετεῖται σὲ πάσης κατηγορίας κεραμεικὴ (εικ. 28) μελανὴ ἐντριπτή (6-51), ἐρυθρὴ κοινὴ (6-38) μὲ στιλπνὴ ἐπάλειψη (6-36) καὶ πελωρία σχετικὰ, χονδροειδῆς (6-34). Ἡ 6-37 βρίσκεται σὲ ἀγγεῖο κηλιδωτό, πού δίνει τὴν ἐντύπωση δίχρωμης ἐπιφανείας, μελανῆς καὶ ἐρυθρῆς. Μετὰ τὴν ἐπικόλληση ἡ ὀπὴ διευρύνθηκε ἢ ἀπλῶς διαμορφώθηκε μὲ κάποιο λεπτὸ στέλεχος, ἀφήνοντας ἐπιμήκη αὐλάκωση στὴν ἐπιφάνεια τοῦ πηλοῦ. Τέλος, σὲ μεγάλο σκεῦος ἀνήκε ἡ ρίζα ταινιωτῆς ὀριζόντιας ἀποφύσεως 6-35 ἀπὸ ἐρυθρὸ σπογγωτὸ πηλὸ καὶ χαράγματα χαλικίων ἐσωτερικά. Τὸ σχῆμα της, παρὰ τὴ διαφορετικὴ διατομὴ, θυμίζει κάπως τὴν 1-29: εικ. 2, σχ. 2, ἀλλὰ ἡ τραχεῖα ἐσωτερικὴ διαμόρφωση δὲν ἀπαντᾶται στὴν πρώτη φάση.

Τὰ ἐπιθήματα παρουσιάζουν τὶς γνωστὲς μορφές σὲ λίγα δείγματα. Πολλὰ φακοειδῆ τοποθετοῦνται στὸν τραχὺ φαιδρὸ πηλὸ μὲ ἐρυθρὴ ἐπιφάνεια (6-96) ἢ σὲ λεπτὸ τοίχωμα κοινῆς κεραμεικῆς. Οἱ πεταλίδες ἀνήκουν στὰ καστανόμαυρα (6-40, 6-81: σχ. 32) καὶ ὀγκωδέστερες σὲ ἄλλες κατηγορίες, ὅπως δείχνει τὸ χονδρὸ μελανὸ 6-47: εικ. 28. Πολλὰ ἀμυγδαλωτά, τόσο πυκνὰ ὅσο περίπου τὰ φακοειδῆ, καλύπτουν τὸ ὄστρακο στομίου 6-48: εικ. 28, σχ. 33. Κωνικὸ ὑψηλὸ, πού θὰ μπορούσε νὰ χρησιμεύσει ἀκόμα καὶ ὡς λαβή, εἶναι τὸ 6-49: εικ. 28, σχ. 33, ἐνῶ ἡμισφαιρικὸ εἶναι τὸ χαμηλὸ 6-25: εικ. 28, σχ. 34. Τὰ δισκοειδῆ παρουσιάζονται σποραδικὰ καὶ εἶναι μεγάλα (6-89). Ἡ συνήθεια διακοσμῆσεως τοῦ χεῖλους τῶν μεγάλων ἀγγείων μὲ πλαστικὴ ταινία, συμμετρικὰ χαραγμένη, ἐκτείνεται τώρα πέρα ἀπὸ τὰ καστανόμαυρα, στὰ ἐρυθρὰ κοινὰ (6-15, 6-16: εικ. 27, σχ. 33).

Ἡ παλαιότερη κεραμεικὴ (σχ. 31) πού βρέθηκε διασκορπισμένη μέσα στὶς ἐπιχώσεις τοῦ Βορείου τμήματος παραβάλλεται μὲ τύπους τῶν πρώτων φάσεων τῆς ἀνασκαφῆς. Τὸ συμμετρικὸ, κυκλικὸ στόμιο 6-1: εικ. 27 ἀνῆκε στὰ καλύτερα δείγματα τῆς ἱριδίζουσας κατηγορίας. Ἡ ὀπὴ συγκολλήσεως μαρτυρεῖ ἐπισκευή, πού πάντως πρέπει νὰ ἔγινε παλαιότερα τῆς φάσεως 6, διότι εἶναι ἄκρως ἀπίθανο νὰ χρησιμοποιεῖται πῆλινον ἀγγεῖο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες.

262. Πρβ. PHELPS, 1975, 170-171.

263. Ἔ. ἀ., εικ. 16:13. VITELLI, 1974, εικ. 17 i-g.

Στις δύο πρώτες φάσεις ανάγονται επίσης τὰ 6-2: εἰκ. 27, 6-3, 6-4, με ἀκαθόριστο καστανὸ χρῶμα ἐπιφανείας. Ἀπὸ λασπώδη πηλὸ, κιτρινόφαιο, ἔχουν κατασκευασθεῖ τὸ στόμιο 6-5: εἰκ. 27 καὶ ἡ κατακόρυφη ρίζα ἀποφύσεως 6-6: εἰκ. 27, ποὺ ἴσως ἀνήκαν στὸ ἴδιο ἀγγεῖο καὶ ἀπὸ μελανὸ ἢ βάση²⁶⁴ τύπου καρποδοχείου 6-8. Πολὺ παλαιὸ εἶναι ἀκόμη τὸ μελανὸ στόμιο 6-20 με λιπώδη ἀφή, τὸ μελανὸ 6-7: εἰκ. 27 με χαμηλὸ καμπύλο ἐπίθημα καὶ ὁ λαιμὸς²⁶⁵ 6-26. Τέλος, ἓνα ὄστρακο τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς (6-110) ἐντοπίσθηκε στὸ νότιο τμῆμα μέσα στὶς καθαρὲς καὶ ἀδιατάρακτες ἐπιχώσεις.

264. Πρβ. ἀνωτ. ὄστρακα 2-12, 2-74, 2-110.

265. Βλ. ὄστρακα 2-4 καὶ 2-6: σχ. 6.

ΦΑΣΗ 7

Κατά την 7η φάση πλατύς λιθόστρωτος δρόμος διασχίζει διαγωνίως τὸ βόρειο τμήμα τῆς ἀνασκαφῆς καὶ χάνεται ἀνατολικά κάτω ἀπὸ τὸ ἄσκαφο ὄριο τοῦ κεντρικοῦ τμήματος. Τὸ παλαιὸ κυκλικὸ αὐλάκι διατηρεῖται, ἀλλὰ ἡ χάραξη τοῦ δρόμου ἐπιφέρει τὴ σύντμηση τῆς διαδρομῆς του, πὺ ἐκβάλλει τώρα δίπλα στὸ πρᾶνές τοῦ δρόμου καὶ σὲ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετο σημεῖο νότια. Τὰ οἰκήματα κτίζονται πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ἐρευνημένου χώρου, ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπινη δραστηριότητα μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸ παχὺ στρώμα στάκτης πὺ σχηματίζεται ἐπάνω στὴν παλαιὰ κτιστὴ ἐστία 6-K²⁶⁶.

Ὅπως καὶ σὲ χαμηλότερες φάσεις, ἡ ἄργιλος κεραμεικῆς παρουσιάζει κατὰ τόπους διαφορές, πὺ ὑποδηλώνουν τὴν παλαιὰ διαίρεση τοῦ χώρου. Στὸ νότιο τμήμα καὶ περὶ τὴν ἀνατολικὴ ἐστία, στὰ σημεῖα δηλ. πὺ προφανῶς γειτνίαζαν μὲ οἰκήματα, διατηρεῖται ἀκόμα ὁ πηλὸς μὲ μεγάλη περιεκτικὴ μαρμαρυγία. Ἀντίθετα, στὸ κεντρικὸ τμήμα ὁ πηλὸς εἶναι συχνὰ κοινός, καὶ τονίζει τὴ διαφορετικὴ προέλευση τῶν ἐπιχώσεων. Τέλος, στὸ βόρειο τμήμα ὑπάρχουν ὅλα τὰ εἶδη, χωρὶς ἐμφανῆ προτίμηση πρὸς ὀρισμένη ποιότητα ἄργιλου. Στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ βρέθηκαν καὶ πάλι μερικά ὄστρακα παλαιότερων ἐποχῶν, πὺ φανερόνουν διατάραξη τοῦ στρώματος σὲ πολὺ περιορισμένο χῶρο. Τὰ λίγα δηλωτικὰ κομμάτια σχολιάζονται στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου. Πάντως, οἱ κατηγορίες τῆς κεραμεικῆς καὶ ἡ τυπολογία τῶν σχημάτων ἀκολουθοῦν σὲ ὅλα τὰ τμήματα ἐνιαῖες μορφές, πὺ ἀποδίδουν τὰ στοιχεῖα τῆς φάσεως. Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ δὲν ἐντοπίζονται καὶ οἱ ὁμοιότητες μὲ τὴν 6η φάση εἶναι μεγάλες. Οἱ ἐλάχιστες διαφορές ἴσως ὀφείλονται σὲ ἰδιοτυπίες συγκεκριμένων τεχνιτῶν, καὶ δὲν ὑποδηλώνουν οὐσιαστικώτερη μεταβολή.

Τὰ ἐρυθρὰ κοινὰ εἶναι συνεχῶς λιγώτερα, μὲ χρῶμα συνήθως ἐνιαῖο στὴν τομὴ καὶ τὶς ἐπιφάνειες (7-65: εἰκ. 32, 7-80, 7-84: εἰκ. 32). Ὅταν τὸ ἐσωτερικὸ διαφέρει, τότε γίνεται σκοτεινότερο, καστανὸ ὡς φαιό, ἀλλὰ σπάνια μελανό (7-58). Τὸ ὁμοιόχρωμο ἀλείφωμα εἶναι γενικὰ σκληρό, ἀλαμπές, ἐνῶ ἡ ἀπλὴ ἐπάλειψη παραμένει μαλακὴ καὶ οἱ ἐσωτερικὲς ἐπιφάνειες γίνονται χαρακτηριστικὰ ὁμαλές. Ἀντίθετα, στὰ κλειστὰ καὶ χονδροειδῆ ἀγγεῖα διατηροῦνται συχνὰ βαθειὰ χαράγματα ἀπὸ τραβηγμένα χαλίκια τοῦ πηλοῦ (7-56: εἰκ. 34). Πολὺ ἀβαθέστερες, ἀλλὰ παράλληλες καὶ κατακόρυφες, εἶναι οἱ δύο ἐσωτερικὲς ἐγχαράξεις στὸ 7-13: εἰκ. 32, πὺ δείχνουν σαφῶς ὅτι δὲν εἶναι τυχαῖες. Ἡ ἀπάλειψή τους θὰ ἦταν πολὺ εὐκόλῃ, καὶ μάλιστα ἀπὸ μία ἀλειφωμένη ἐπιφάνεια. Βαθύτερες καὶ ἐπίσης παράλληλες εἶναι δύο ἄλλες ἐγχαράξεις στὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ 7-84: εἰκ. 32. Τὸ ὄστρακο ἀνήκει σὲ στόμιο

266. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ 1991, 92-104.

άγγειου με παχύ τοίχωμα, από πηλό εντόπιο καθαρό, και οι γραμμές χαράχθηκαν όταν ακόμα ο πηλός ήταν πλαστικός. Η άδρη επιφάνεια σημαίνει ότι δεν είχαν διακοσμητική θέση, αλλά ούτε και λειτουργική και ορθότερο θα ήταν να θεωρηθούν ως τυχαία σημεία έργαλείου άδρης διαμορφώσεως²⁶⁷.

Τα όστρακα πηλού Urfirnis είναι γενικά πολύ λίγα και ένα μόνο φέρει έσωτερικά βαμμένη ταινία (7-76: εικ. 33). Ίδιαίτερη όμως αξία αποκτά το 7-99: εικ. 33 που ήταν έξωτερικά καλυμμένο με λευκωπό αλείφωμα όπως ακριβώς τα έρυθρά κοινά. Η εφαρμογή τεχνικής της κατ' έξοχην εντόπιας κεραμεικής στην κατηγορία με τα τυποποιημένα χαρακτηριστικά αποτελεί πρωτότυπο συνδυασμό²⁶⁸ και οφείλεται σαφώς σε νέο πειραματισμό τοπικού τεχνίτου, που πάλι δεν βρήκε μιμητές.

Τα καστανόμαυρα έχουν χάσει τις ιδιομορφίες τους ήδη από την 5η φάση, επανέρχονται όμως εν μέρει ως εύθυπτα, ψημένα σε χαμηλές θερμοκρασίες (7-57). Σε αυτά η έξωτερική επιφάνεια είναι πολύ φθαρμένη και συχνά αποφλοιώνεται, ενώ τα παλαιότερα ήταν στιλπνά και άνθεκτικά. Πορτοκαλόχρωμα κατασκευάζονται λίγα μεγάλα άγγεια (7-14) και ακόμη λιγότερα μικρά λεπτά (7-67: εικ. 32). Μερικά τραχειά με λεπτά τοιχώματα διακρίνονται ως ιδιαίτερη ομάδα, που μόλις αρχίζει να εμφανίζεται. Ο πηλός τους, καστανός ή φαιός, περιέχει πολλά λευκά και φαιά χαλίκια και έχει έξωτερικά ομοιόχρωμη καστανή επάλειψη που δεν καλύπτει όλες τις ανωμαλίες. Τα όστρακα είναι σκληρά, ψημένα σε ύψηλές, ως φαίνεται, θερμοκρασίες, και, παρά τα λεπτά τοιχώματα, κατατάσσονται στην κοινή κεραμική (7-1 και 7-30: εικ. 32, 7-38, 7-101).

Στά λίγα μελανά επικρατεί η ομάδα των κοινών με πηλό καστανό ή μελανωπό και πολύ μαρμαρυγία όταν προέρχονται από τα δύο άκρα τα τμήματα και το ανατολικό (7-32, 7-104, 7-123: εικ. 34) σε αντίθεση με το ευτελέστερο υλικό του κεντρικού (7-83). Τα έντριπτα είναι λιγότερα και ως καλύτερο δείγμα αναφέρεται το στόμιο 7-70: εικ. 34, από βαθύ ασύμμετρο σκύφο.

Όμοια με την προηγούμενη φάση είναι η κατηγορία με τη στιλπνή επάλειψη (7-51, 7-98: εικ. 34) και πηλό καθαρό, φαιό, συμπαγή, αλλά τα δείγματα δεν είναι πολλά. Παράλληλα, υπάρχουν άλλα με αλαμπή επάλειψη που αποτελούν προφανώς την κατώτερη ποιότητα (7-1, 7-28: εικ. 32, κλπ.). Ίδιότυπα είναι πράγματι λίγα όστρακα ανοικτών άγγείων του βορείου τμήματος (7-50: εικ. 34, 7-59, 7-60). Ο πηλός είναι ζωηρός έρυθρός, όπως στα παλαιά καστανόμαυρα, τελείως καθαρός, χωρίς μαρμαρυγία και σχηματίζει τοιχώματα λεπτά που καλύπτονται από σκληρό, στιλπνό αλείφωμα, μελανό ως καστανόμαυρο. Η εργασία όμως είναι ιδιαίτερα άτεχνη και η εξομάλυνση της επιφανείας έχει γίνει έσωτερικά με στενό εργαλείο που σχημάτισε βαθειά, όριζόντια ή λοξά σημεία επί του αλειφώματος. Η συγκέντρωση όλων των οστράκων σε ένα μόνο στρώμα και μία περιοχή, υποδηλώνει ότι η μικρή ομάδα δεν αποτελεί ιδιαίτερη κατηγορία κεραμεικής με γενικότερη αξία. Αντίθετα, διακρίνεται ως δείγμα εργασίας ενός κεραμέως μετρίας ικανότητας. Η ασύντακτη φορά των έσωτερικών σημείων και το πλάτος τους είναι τόσο χαρακτηριστική, που μπορεί να αναγνωρισθεί ως «προσωπικός τρόπος εργασίας».

Τραχειά έσωτερική διαμόρφωση, με κοινότερα χαρακτηριστικά, όπως χαράγματα, όπες κλπ. διακρίνεται επίσης σε δείγματα ευτελέστερης κεραμεικής με θαμπή επάλειψη (7-1: εικ. 32, 7-6: εικ. E, 7-29: εικ. 32, 7-101) στα όποια η εργασία έναρμονίζεται με την ποιότητα του

267. Ο σχηματισμός διαφέρει από τα πολύ τραχύτερα huskings bowls της Λέρνας και Νεμέας, με τις πολλές και πλατύτερες έγχαρξεις. Βλ. CASKEY, 1957, 159, πίν. 48e. VITTELI, 1974, 5, 88-92, εικ. 23 και 171-172, πίν. 14a. BLEGEN, 1975, 270, εικ. 5m, πίν. 68:13-16. WEINBERG, 1970, 595.

268. Βλ. και άνωτ. 4-106, 4-153.

ύλικοῦ. Ἰδιότυπος φαίνεται ἀκόμα ὁ πηλὸς στὸν ἑλλειπτικό, ἀνυψούμενο λαιμὸ 7-75: εἰκ. 33. Κιτρινόφαιος, σπογγωτός, μὲ ἄσπρα χαλίκια καὶ μαλακός, δὲν περιέχει ἵχνος μαρμαρυγία καὶ φαίνεται διαφορετικὸς ἀπὸ τοὺς ἐντόπιους. Οἱ ἐπιφάνειες διατηροῦν κατὰ τόπους ἐρυθρὴ ἀλαμπὴ βαφή, ἀλλὰ ἡ γενικὴ ἐμφάνιση τοῦ ὄστράκου μαρτυρεῖ κατασκευὴ πρόχειρη καὶ εὐτελεῖ, ποὺ δὲν δικαιολογεῖ τὴ μεταφορὰ τοῦ ἀπὸ ἄλλη περιοχῇ.

Τρεῖς ἐρυθρὲς ταινίες ἐπάνω σὲ κιτρινωπὸ παχὺ ἀλείφωμα σώζονται ἀμυδρὰ στὸ 7-26: εἰκ. 33, ποὺ ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ τὸ μοναδικὸ γραπτὸ ὄστρακο ὁλόκληρου τοῦ στρώματος, διότι ἡ ταινία περὶ τὸ στόμιο τοῦ 7-76: εἰκ. 33 δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ διακόσμηση. Ἀντίθετα, κοινὸ παρουσιάζεται τὸ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα σὲ ἄρκετὰ ὄστρακα, ποὺ εἶναι λίγο περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι σὲ προηγούμενες φάσεις καὶ κατασκευάζεται σὲ δύο ποιότητες: παχὺ, σκληρὸ, συμπαγές (7-22: εἰκ. 33, 7-23, 7-24, 7-31 καὶ τὰ 7-77: εἰκ. 33, 7-78: εἰκ. 33 καὶ Ε ποὺ φαίνονται ἀπὸ τὸ ἴδιο στρεβλὸ ἄγγειο), ἢ ἐπίσης παχὺ ἀλλὰ μαλακὸ καὶ εὐφθαρτὸ (7-25, 7-27, 7-35 καὶ 7-69: εἰκ. 33). Πάλλευκο εἶναι τὸ 7-81, ἀπὸ τὶς ἐπιχώσεις τοῦ κεντρικοῦ τμήματος, καὶ ἀνήκει σὲ γάστρα ἀνοικτοῦ ἄγγειου.

Κατὰ τὴν ἑβδομὴ φάση ἡ ἐγγράρακτη κεραμεικὴ (εἰκ. 35, σχ. 36) ἦταν καὶ πάλι συγκεντρωμένη στὸ βόρειο τμήμα (7-39 ἕως 7-48), ἐνῶ στὸ κεντρικὸ καὶ νότιο ὑπῆρχαν ἐλάχιστα δείγματα. Τὸ στόμιο 7-39 ἔχει τοίχωμα περίπου κατακόρυφο καὶ τὸ θέμα μπορεῖ νὰ ἐκάλυπτε ὁλόκληρὴ τὴν πρακτικῶς ὁρατὴ ἐπιφάνεια. Τὸ 7-40, κοινῆς τεχνικῆς, διατηρεῖ μικρὸ τμήμα στομίου, ἐνῶ τὸ 7-41 ἀνῆκε σὲ ἀνοικτὸ κωνικὸ σκύφο χαραγμένο μὲ βαθειὰ τεχνικὴ, καὶ σώζει ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὀρίζοντια τοῦ χεῖλους λοξὸ ἀποτύπωμα «τρίχας». Ἡ ρηχὴ παραλλαγὴ ἐμφανίζεται μὲ πλατεῖες ἐγχαράξεις στὸ 7-42, ποὺ σχηματίζουν γωνίες σὲ ὀρίζοντια διάταξη, ὅπως καὶ στὸ 7-43: εἰκ. Ε, μὲ ἐργασία κοινῆς τεχνικῆς.

Ρόμβους μικρῶν διαστάσεων μέσα σὲ καθορισμένη διακοσμητικὴ ζώνη εἰκονίζει τὸ 7-47: εἰκ. Ε (μεγ. μῆκος πλευρᾶς τοῦ ἐσωτερικοῦ, 0.015). Χαραγμένοι πρόχειρα, ἀσύμμετρα καὶ προφανῶς χωρὶς προκαταρκτικὸ σχέδιο, συμπλέκονται κατὰ τὶς ἐξωτερικὲς τοὺς πλευρὲς ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ ἐνιαῖες λοξὲς ἐπιμήκεις γραμμές. Στὸ 7-48 οἱ ἀντίκωτοι ρόμβοι σχεδιάστηκαν εὐκρινέστερα καὶ στὴν ελεύθερη ἐπιφάνεια προστέθηκε μία παραπληρωματικὴ γωνία. Ἀδιάφορα τὰ 7-62 καὶ 7-129.

Ἀρκετὲς ἰδιοτυπίες²⁶⁹ ἐντοπίζονται στὸ μικρὸ γωνιώδη σκύφο 7-87. Οἱ δύο ὀρίζοντιες γραμμὲς παραλείφθηκαν τελείως καὶ ἡ ὑποτυπώδης διακόσμηση περιορίζεται σὲ δύο ρηχές, ἀσύνδετες, συγκλίνουσες ἐγχαράξεις καὶ σὲ μία κατακόρυφη δεξιὰ, ποὺ πιθανῶς θὰ διαχώριζε τὰ παράπλευρα θέματα. Γενικὰ διαφέρει τελείως ἀπὸ τὰ ἄλλα ὄστρακα, ἀλλὰ ἔχει κατασκευασθεῖ ἀσφαλῶς ἐπὶ τόπου, ἀπὸ πηλὸ πλούσιο σὲ μαρμαρυγία, ποὺ χρησιμοποιοεῖται στὴν κοινὴ κεραμεικὴ.

Τὸ χεῖλος 7-111 καὶ ἓνα παλαιότερο εὑρημα τῆς ἀνασκαφῆς Θεοχάρη παρουσιάζουν τὸ ἴδιο ἴσως θέμα καὶ κατακόρυφο περίγραμμα στομίου, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι τὸ 7-111 ἔχει πολὺ μικρότερη διάμετρο, ποὺ ἀλλάζει οὐσιαστικὰ τὴ μορφή τοῦ ἄγγειου²⁷⁰.

Ἀπὸ τὴν κατηγορία ἀμμόδους πηλοῦ τὸ 7-45: εἰκ. Ε ἀποτελεῖ, μετὰ τὸ 6-64: εἰκ. 31, σχ. 31, τὸ δεῦτερο γνωστὸ δείγμα λεπτῆς τεχνικῆς. Οἱ γραμμὲς, ποὺ φαίνεται νὰ σχημάτιζαν τεθλασμένες, εἶναι χαραγμένες τελείως ἐπιφανειακὰ μὲ διάκενα 0.003-0.004 καὶ οἱ ὁπές τοῦ στικτοῦ περιθωρίου λεπτότατες. Τὸ 7-130 ἀπὸ τὸ Νότιο τμήμα σώζει τρεῖς ἐγχαράξεις, ἀλλὰ εἶναι πολὺ φθαρμένο γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ἡ μορφή τῆς τεχνικῆς. Ἡ παλαιὰ ἐργασία ἀναγνω-

269. Τὸ σχῆμα ἀπαντᾶται στὴ Νεώτερη Νεολιθικὴ, KUNZE, 1931, 41, εἰκ. 36 καὶ εἶναι δύσκολο νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἐπιβίωση τύπου τῆς Ἀρχαιότερης, γνωστοῦ ἀπὸ τὴ Νεμέα, PHELPS, 1975, εἰκ. 1:6.

270. THEOCHARIS, 1956, πίν. 5 κάτω.

ρίζεται στὰ τέσσερα πολὺ μικρὰ κομμάτια 7-86. Πηλὸς καὶ ἐπιφάνειες εἶναι πορτοκαλόχρωμα καὶ τὸ κόσμημα τῶν λοξῶν γραμμῶν φέρει στικτὸ περιθώριο γνωστοῦ μεγέθους.

Τέλος, στὸ ὄστρακο 7-46, κατασκευασμένο ἀπὸ κιτρινόφαιο κοινὸ πηλὸ μὲ ἐπιφάνειες μελανωπές, ὑπάρχουν λίγες ὀπές, διαμ. 0.004 σὲ λοξή σειρά, ποὺ πιθανὸν νὰ ἀποτελοῦσαν μέρος στικτῆς διακοσμῆσεως ἢ ἀκόμα ἐγγάρακτου θέματος κατὰ μίμηση τῆς κατηγορίας ἀμώδους πηλοῦ.

Σχήματα

Στὰ ἀγγεῖα τῆς 7ης φάσεως διακρίνονται ὅλες οἱ γνωστὲς τυπικὲς ομάδες. Οἱ κλειστοὶ σκύφοι (σχ. 37) μὲ διαμ. ἄνω τῶν 0.20 ἔχουν περίγραμμα κωνικὸ περὶ τὸ στόμιο (7-64: εἰκ. 34, 7-83: σχ. 67, 7-103, 7-112), ἢ σὲ λεπτότερη κατασκευὴ καὶ μὲ στενότερο ἄνοιγμα, ἐλαφρὰ κυρτὸ (7-3, 7-69: εἰκ. 33, 7-70: εἰκ. 34, 7-88, 7-101, 7-121)²⁷¹. Τὸ εὐρύτερο ὅλων 7-97 καὶ σχεδὸν κατακόρυφο ἴσως ρηχὸ εἶναι ὀρθότερο νὰ συγκριθεῖ μὲ παλαιότερα παρομοίου περιγράμματος ὄστρακα (6-128: σχ. 33, 5-28: σχ. 28 κλπ.), ποὺ ὑπάρχουν ἀπὸ λίγα σὲ ὅλες τὶς φάσεις. Μέτρια ὡς βαθειὰ ἀγγεῖα, μὲ σχεδὸν κατακόρυφο στόμιο ὑποδηλώνονται ἀπὸ λίγα ὄστρακα (7-5 καὶ 7-6: εἰκ. Ε, 7-63) καὶ πρέπει νὰ μοιάζουν μὲ τὰ κυλινδρικὰ σκυφοειδῆ²⁷². Τὸ πρῶτο (7-5) ἔχει χεῖλος ταινιωτὸ καί, ἂν πράγματι κάμπτεται, ὅπως διαφαίνεται στὴν ἀπόληξη τοῦ ὀστράκου, τότε ὑποδηλώνει ρηχὴ γωνιώδη φιάλη ποὺ ὑπάρχει στὴν Ἑλλάτεια²⁷³.

Γνωστὴ μορφή, σπάνια ὅμως στὸν οἰκισμό, σχηματίζει τὸ 7-2: σχ. 37, 70 ἀπὸ κλειστὸ σιγμοειδὲς ποὺ στενεύει ἔντονα στὸ στόμιο διαγράφοντας μεγάλη καμπύλη²⁷⁴, ἐνῶ στὸν ἴδιο τύπο πιθανὸν νὰ ἀνῆκε καὶ ἡ «προχοή» 7-113: σχ. 37. Ἀπίοσχημα, λίγα ἀλλὰ μεγάλα (3-22, 3-52: σχ. 13, 11) εἶχαν παρουσιασθεῖ στὴ φάση 3 καὶ ὕστερα ἐξαφανίσθηκαν τελείως.

Ἀπὸ τοὺς ἀνοικτοὺς σκύφους (σχ. 37) συνηθέστερος εἶναι ὁ συντηρητικὸς 7-28, 7-95, 7-127²⁷⁵, ἐνῶ τὸ πολὺ εὐρὺ καὶ ρηχὸ σχῆμα τῆς φιάλης²⁷⁶ μόλις ἀντιπροσωπεύεται πάλι ἀπὸ τὸ μελανὸ 7-11. Πολλὰ ὄστρακα μαρτυροῦν ἠθελημένη ἀσύμμετρη κατασκευή, ἀλλὰ σπάνια διαπιστώνεται ἡ βαθμιαία ἀνύψωση τοῦ στομίου (7-51) μὲ τοίχωμα περὶ τὸ σημεῖο τῆς «προχοῆς» κατακόρυφο (7-89, 7-98: εἰκ. 34) ἢ πολὺ ἀνοικτό, χωνοειδές (7-12).

Τὸ ἀπλὸ καμπύλο χεῖλος ἀποτελεῖ τὴ συνηθέστερη μορφή γιὰ ὅλες τὶς κατηγορίες καὶ σχήματα (σχ. 37). Πολὺ συχνὰ ὅμως, σὲ κοινὰ καὶ σὲ πιθόσχημα χονδροειδῆ (7-6: εἰκ. Ε, 7-13: εἰκ. 32, 7-64: εἰκ. 34) ἡ ἀπόληξη διαμορφώνεται ἐπίπεδη. Ταινιωτὸ χεῖλος διατηροῦν τὰ ἀγγεῖα ἐπιμελημένης κατασκευῆς, καὶ κυρίως τὰ καλυμμένα μὲ στιλπνὸ ἀλείφωμα ἢ ἐπάλειψη (7-3, 7-88, 7-121). Στὶς ἴδιες κατηγορίες ἀπαντᾶται ἐπίσης τὸ προέχον (7-52, 7-77, 7-126) καὶ τὸ λεπτυνόμενο (7-4, 7-97, 7-101). Τέλος, τὸ περίκυρτο (7-95, 7-112) καὶ τὸ ἐσωτερικὰ διογκωμένο (7-103) βρίσκονται σὲ ἐλάχιστα ὄστρακα. Τὸ πρῶτο (7-95) θυμίζει τὸ μεμονωμένο 6-19: σχ. 33, τὸ δεῦτερο εἶναι πιὸ γνωστὸ ὡς κατάλοιπο παλαιό. Σημειώνεται ὅμως ὅτι ἡ στρωματογραφικὴ ἀξία τοῦ 7-103 μειώνεται κατὰ πολὺ, διότι ὁ χῶρος παρὰ τὸ λιθόστρωτο δρόμο, στὸ ἀνατολικὸ τμήμα, μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει καὶ φορητὰ ὑλικά. Ἐπίσης τὸ 7-95

271. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 14:14, 2, 3.

272. Ἐ. ἀ., εἰκ. 14:15. VITELLI, 1974, εἰκ. 17.

273. WEINBERG, 1962, εἰκ. 11:7.

274. VITELLI, 1974, τύπος εἰκ. 18e καὶ 40a.

275. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 12:11. Βλ. καὶ 6-101 ὅπως κλπ. προηγούμενα.

276. Πρβ. VITELLI, 1974, εἰκ. 133a καὶ 123a,b.

δὲν διαφέρει οὐσιαστικά ἀπὸ τὸ 6-114: σχ. 32, πού βρέθηκε καὶ αὐτὸ στὴ χαμηλότερη φάση. Πλατὺ ἐπίπεδο εἶναι μόνο τὸ 7-15, ἐνισχυμένο μὲ ἀπλὴ πρόσθετη ταινία πηλοῦ, ὅπως στὰ λίγο παλαιότερα μὲ ἐγκοπὲς 6-15, 6-16: σχ. 33, 4-138: σχ. 21.

Οἱ κυκλικοὶ λαιμοὶ (σχ. 38) στὴ φάση αὐτὴ εἶναι χωνοειδεῖς, μέσου ὕψους (7-65: εἰκ. 32, 7-99: εἰκ. 33) καὶ κυλινδρικοὶ χαμηλοὶ (7-80). Οἱ ἀσύμμετροι ἀνυψώνονται πρὸς τὴ μία πλευρὰ (7-75: εἰκ. 33, 7-79) καὶ τοῦτο πιθανὸν νὰ ὑποδηλώνει τὸ πάχος τοῦ τοιχώματος πού αὐξάνεται πρὸς τὴν πλευρὰ αὐτὴ (7-53, 7-90). Κατὰ τὴ μέθοδο κατασκευῆς διακρίνεται ὁ κοινὸς τρόπος συνδέσεως μὲ πρόσθετη ἐσωτερικὴ ἐνίσχυση, πού ἀποδίδει τοίχωμα παχὺ μὲ περίγραμμα λεπτυνόμενο μόνο στὸ χεῖλος (7-90) καὶ ἄλλοτε περίγραμμα κυματιστό (7-80), διογκωμένο στὴ ρίζα (7-82: εἰκ. 34). Ἀκόμα, ὑπάρχουν οἱ 7-65 καὶ 7-99, ἰσοπαχεῖς σὲ ὅλο τὸ ὕψος, πού εἶναι κατασκευασμένοι ἀπὸ μονὸ φύλλο πηλοῦ στερεωμένο ἀπ' εὐθείας στὸν ὄμο.

Τὰ λίγα τμήματα βάσεων παρουσιάζουν ἀνάλογες μορφὲς καὶ τύπους (σχ. 38). Οἱ πολὺ χαμηλὲς δακτυλιόσχημες, ὕψους μέχρι 0.01, κατασκευάζονται ἀπὸ δακτύλιο μὲ τριγωνικὴ ἐνίσχυση (7-21). Ἄλλες, ὑψηλότερες, μὴ σχεδιαζόμενες σχηματίζονται εἴτε μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ αὐτές (7-32, 7-85), ἢ ἀπὸ δακτύλιο ἀπλό, χωρὶς καμμία προσθήκη πηλοῦ (7-123: εἰκ. 34). Ἰδιότυπη γιὰ τὸν οἰκισμὸ παρουσιάζεται ἡ 7-100: εἰκ. 34. Συμπαγῆς, μὲ ἐπίπεδο στερεὸ πέλμα καὶ πηλὸ φαιό, ἀπολύτως καθαρὸ, χωρὶς μαρμαρυγία, φαίνεται ἐξ ἀρχῆς εἰσηγμένη. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἐνισχύεται ἀπὸ τὸν ἰδιότυπο ἐπίσης τρόπο κατασκευῆς. Ἡ βάση σχηματίζεται ἀπὸ ἓνα συμπαγῆ, τριγωνικῆς τομῆς δακτύλιο καὶ ὄχι ἀπὸ δύο τμήματα, δακτύλιο καὶ ἐνίσχυση. Ἐπίπεδη εἶναι μόνο ἡ 7-66: εἰκ. 33 καὶ ἀνήκει σὲ ἄγγεϊο ἀπὸ λεπτότεχνο σπογγώδη πηλὸ, φαιό, μὲ ἀνθεκτικὰ τοιχώματα.

Οἱ ἀποφύσεις (σχ. 38) γίνονται κυρίως τοξωτὲς (7-102, 7-115) καὶ ἀγκύλες, οἱ πρῶτες κάθετες, οἱ ἄλλες πάντα ὀριζόντιες. Μοναδικὴ ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ 7-83: σχ. 37, τοξωτὴ καὶ ὀριζόντια, ἀλλὰ κακότεχνη. Οἱ ἀγκύλες κατασκευάζονται σὲ διάφορα μεγέθη, ἀπὸ τὴ μικρὴ ἐρυθρὴ 7-18 μέχρι τὴν ὀγκώδη 7-68, ἀλλὰ πάντα σὲ σχετικὰ εὐτελεῖ ποιότητα. Ἀσύμμετρη, παχύτερη στὴ μία πλευρὰ ἀπὸ ὅ,τι στὴν ἄλλη, εἶναι ἡ 7-50: εἰκ. 34, πού μαρτυρεῖ τὴν ἀδεξιότητα τοῦ κεραμέα. Οἱ σφαιρικὲς περιορίζονται στὴν κατηγορία τῆς στιλπνῆς ἐπαλείψεως (7-16: εἰκ. 32), ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ μεγαλύτερη 7-19, σὲ κακῆς ποιότητος μελανὴ κεραμεικὴ.

Τὰ παλαιὰ χαμηλὰ ἐπιθήματα σὲ μορφή πεταλίδας ἀντικαθίστανται τώρα ἀπὸ ὀγκωδέστερα ἀμυγδαλόσχημα. Τοποθετοῦνται σὲ περισσότερες κατηγορίες κεραμεικῆς, ἀλλὰ στὴν ἴδια θέση, ὀριζόντια κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος (7-64: σχ. 37, 7-125: εἰκ. 34) ἢ λίγο χαμηλότερα (7-49). Στὸ 7-61 χαράχθηκε μιὰ νυχιά ὅταν ὁ κεραμέας πίεσε τὸ δάκτυλό του στὸν πηλὸ, γιὰ νὰ κολλήσει τὸ ἐπιθήμα²⁷⁷. Γιὰ τὸ κατακόρυφο 7-35: εἰκ. 33 παρατηρεῖται ὅτι ἀνῆκε σὲ κλειστὸ ἄγγεϊο μὲ κιτρινωπὸ μαλακὸ ἀλείφωμα. Νέα κατασκευὴ παρουσιάζει τὸ χαμηλὸ σφαιρικὸ 7-17: εἰκ. 33 καὶ τὸ δισκοειδὲς 7-67: εἰκ. 32, σὲ λεπτότερη κεραμεικὴ. Ἰδιότυπο εἶναι τὸ 7-34: εἰκ. 32. Τὸ ὄστρακο σώζει δύο λεπτὰ ταινιωτὰ ἐπιθήματα ἐνωμένα σὲ ὀξεῖα γωνία, πού ἴσως σχημάτιζαν ρόμβο καὶ περικλείουν ἐπιφάνεια γεμισμένη μὲ πολλὰ φακοειδῆ ἐπιθήματα. Τὸ σύνολο φαίνεται μοναδικὸ στὸ χῶρο τῆς Νέας Μάκρης, γιὰτί ὅλα τὰ λεπτὰ ὄστρακα, παλαιότερα καὶ νεώτερα, πού καλύπτονται μὲ φακοειδῆ ἐπιθήματα, δὲν παρουσιάζουν τὸ ἐλάχιστο ἴχνος ταινιωτοῦ πλαισίου²⁷⁸.

Ἀπὸ τὴν παλαιότερη κεραμεικὴ τοῦ βορείου τμήματος σημειώνεται ἡ μελανὴ ἀπόφυση 7-20, πού ἀνήκει στὸν τύπο 2-23: εἰκ. 5, σχ. 8, καὶ οἱ ἐπιφάνειες τῶν 7-55: εἰκ. Ε καὶ 7-57

277. Οἱ νυχιὲς κάτω ἀπὸ τὰ ἐπιθήματα τυπώνονται σπάνια καὶ τυχαῖα, πρβ. 5-143. Ὁ THEOCHARIS, 1956, 8 καὶ 10, εἰκ. 20, πίν. 2:3 φαίνεται νὰ θεωρεῖ τὴν παρουσία τους κάπως συχνότερη καὶ ὁ PHELPS, 1975, 116, ἀναφέρει τὶς νυχιὲς ὡς ἀποκλειστικὰ ἀττικὸ χαρακτηριστικόν.

278. Ἀρτιώτερο δεῖγμα ὑπάρχει στὸ Πούσι Καλογέρι ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ 1992.

που είναι ραβδωτές, όπως στις προηγούμενες φάσεις. Μερικά ακόμα ὄστρακα δὲν διατηροῦν δηλωτικά σημεῖα, ἀλλὰ ἡ κατηγορία τοῦ πηλοῦ καὶ ἡ ποιότητα κατασκευῆς παραβάλλονται μὲ τὸ ὑλικὸ χαμηλοτέρων στρώσεων.

ΦΑΣΗ 8

Κατά την 8η φάση σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῆς ἀνασκαφῆς ἔχει σχηματισθεῖ παχειὰ σχετικὰ ἐπίχωση. Ὁ παλαιότερος δρόμος ἐγκαταλείπεται καὶ δίπλα ἀκριβῶς στὸ ρεῖθρο τοῦ ἀνοίγεται στὰ ΒΔ τὸ πηγάδι 8-Α. Ἡ ἀνόρυξή του ἐπιφέρει τὴ γνωστὴ ἀπὸ παρόμοιες περιπτώσεις διατάραξη τῶν ἐπιχώσεων καὶ ὄστρακα παλαιότερων φάσεων βρίσκονται σκορπισμένα γύρω ἀπὸ τὸ στόμιο, καθὼς καὶ μέσα στὸ τελικὸ τοῦ γέμισμα. Τὰ ὑπολείμματα τοῦ τοίχου 8-Β, στὸν ἴδιο τομέα, δείχνουν ὅτι πολὺ κοντὰ στὸ πηγάδι ὑπῆρχε οἰκία, ἐνῶ στὸ ἄλλο ἄκρο, ΝΔ, ἔχουν ἀπομείνει ἀπὸ ἄλλο κτίσμα οἱ τοῖχοι 8-Γ, 8-Δ, 8-Ε, καθὼς καὶ μερικὲς θέσεις πασσάλων²⁷⁹.

Οἱ ἐπὶ μέρους κατηγορίες τῆς κεραμικῆς διατηροῦνται στὶς ἴδιες περίπου ἀναλογίες καὶ διακρίνεται ἀκόμα ἡ ἰδιαίτερη ποιότητα ἀργίλου στὰ τρία τμήματα τοῦ χώρου. Τὰ ἐρυθρὰ κοινά, τὰ Urfirnis, τὰ πορτοκαλόχρωμα, τὰ καστανόμαυρα, τὰ μελανά, ἔχουν τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐμφάνιση μὲ τὰ ἀντίστοιχα προγενέστερα καὶ ὑπάρχει ἀκόμα ἓνα Urfirnis κιτρινωπὸ μὲ βαφὴ μελανή (8-115: εἰκ. 36 καὶ Ε). Τώρα ὅμως ἀρχίζει ἐπὶ πλέον νὰ χρησιμοποιεῖται ἓνας πηλὸς κιτρινόφαιος σὲ ὄστρακα γενικὰ κακῶς διατηρημένα, ψημένα σὲ χαμηλὲς θερμοκρασίες καὶ μὲ ἐπιφάνειες σὰν σκονισμένες, ὁμοιόχρωμες μὲ τὸν πηλό, καστανὲς ἢ καστανόφαιες (8-27, 8-67: εἰκ. 37, 8-121: εἰκ. 38, 8-154: εἰκ. Ε). Τὰ λίγα τραχειὰ τῆς προηγούμενης φάσεως, μὲ λεπτὰ ἀλλὰ σκληρὰ τοιχώματα ἀποκοῦν σαφέστερα χαρακτηριστικά. Ὁ πηλὸς εἶναι φαιὸς ἢ καστανός, σπογγωτός, ἡ ἐπιφάνεια ὁμοιόχρωμη ἢ καστανὴ καὶ ἡ ὀπτηση χαρακτηριστικὰ ἔντονη (8-4 καὶ 8-28: εἰκ. 37, 8-78: εἰκ. 38). Ὅμως, παρὰ τὴ χαμηλὴ ποιότητα τοῦ πηλοῦ, ἡ κατηγορία αὐτὴ ἀρχίζει νὰ χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ καλύτερα σκεύη. Παράδειγμα, τὸ χεῖλος 8-4 ποὺ σχηματίζεται ταινιωτό, ὅπως στὰ λεπτότερα ἀγγεῖα.

Στὶς ἐπιμελημένες κατηγορίες ἐντάσσεται κυρίως τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα καὶ ἡ στιλπνὴ ἐπάλειψη, ἡ ὁποία εἶναι γενικὰ ἀλαμπής. Τὰ πάλλευκα ἀπουσιάζουν τελείως. Περισσότερα γίνονται τώρα τὰ ὄστρακα μὲ παχὺ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα, ἀλλὰ εἶναι πάντα τόσο μικρὰ καὶ χωρὶς χαρακτηριστικὰ τμήματα, ὥστε δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ὁποιοσδήποτε ἀριθμητικὸς ὑπολογισμός. Βέβαιο ὅμως εἶναι ὅτι ἐπικρατεῖ ἡ ποιότητα τοῦ σκληροῦ ἀλειφώματος, ποὺ τοποθετεῖται πάντα σὲ ἐρυθρὴ ἀλειφωμένη ἐπιφάνεια καὶ διατηρεῖται ἄλλοτε σὲ ἄριστη κατάσταση (8-14: εἰκ. 37, 8-18: εἰκ. 36) ἢ συνηθέστερα φθαρμένο (8-35, 8-36). Σὲ ἄλλες περιπτώσεις, στὶς ὑψηλὲς βάσεις 8-14: εἰκ. 37 καὶ 8-96, τὸ παχὺ σκληρὸ ἀλείφωμα ἔχει μετατραπεῖ σὲ ὅλη σχεδὸν τὴν ἐπιφάνεια σὲ φαιό. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ φαίνεται ἀκόμα καθαρότερα

279. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 104-120.

στά δύο όστρακα 8-33. Εύτελέστερη ποιότητα καί μαλακή, ύπάρχει στά 8-34 καί 8-130: εικ. 36. Στό πρώτο τά ίχνη του σχηματίζουν τρεῖς όμόκεντρες καμπύλες, πού φαίνονται σάν βαφή κιτρινωπή, άλαμπής καί φθαρμένη²⁸⁰. Παρά τό πάχος τῆς επιχώσεως καί τό πλῆθος τῆς κεραμεικῆς, μέσα στη φάση 8 ύπάρχει μόνο ένα γραπτό όστρακο (8-116: εικ. 36 καί E) καί αὐτό σχετικά ιδιότυπο, δηλ. μέ συνδυασμό πορτοκαλόχρωμου άμμώδους πηλοῦ καί καστανοῦ σκληροῦ άλειφώματος, πού περιέχει άφθονο μαρμαρυγία. Ἐπάνω στη λαμυρίζουσα όψη ύπάρχουν μία πλατειά καί δύο ὡς τρεῖς λεπτές ταινίες θεωρητικά λευκές, πού έγιναν κατά τήν όπτηση φαιές. Ἡ βαφή εἶναι λεπτότατη, άπόλυτα προσκολλημένη στην επιφάνεια κατά τήν τεχνική Urfirnis καί στην κατηγορία αὐτή πρέπει νά αναζητηθεῖ ἡ μορφή τοῦ κοσμήματος²⁸¹.

Ἐγχάρακτα όστρακα βρέθηκαν σέ όλα τά σημεῖα τοῦ βορείου τμήματος, στην επιχώση τοῦ στρώματος, στό πηγάδι 8-A καί περί τόν τοῖχο 8-B (εικ. 39, 40, σχ. 39). Ἐξ άλλου ἡ διατάραξη πού προξενήθηκε ἀπό τήν κατασκευή τοῦ πηγαδιοῦ ἔφερε στην επιφάνεια παλαιά κομμάτια πού, όταν δέν ἔχουν τυπολογικά στοιχεῖα, εἶναι πολὺ δύσκολο νά χρονολογηθοῦν άκριβῶς.

Στά ἑπτά όστρακα τοῦ 8-87: εικ. 40 καί E, σχ. 40 ὁ πηλός, ἡ διαμόρφωση τῶν επιφανειῶν, τό κόσμημα καί ἡ ρηχῇ τεχνική θυμίζουν άμέσως τά όστρακα 2-118: εικ. 7 καί B, σχ. 9, ἀπό τό μικρὸ λάκκο άπορριμμάτων 2-Γ. Τό διακοσμητικό θέμα, πού σώζεται καί ἐδῶ ἑλλιπῶς, φαίνεται νά διαφέρει ελάχιστα ἀπό τό προηγούμενο καί άποτελεῖται ἀπό όμάδες συμπλεκόμενων γωνιῶν πού διαμορφώνουν όμόκεντρους ρόμβους. Ἴχνη «τρίχας» τοῦ προσχεδίου διακρίνονται κυρίως ἑπάνω ἀπό τήν ὀριζόντια τοῦ χείλους, ἴσως δέ καί κατά τήν προέκταση τῆς ἐγχαράξεως στό μικρὸ όστρακο τοῦ χείλους. Τά σωζόμενα τμήματα άποδίδουν ένα βαθὺ σκύφο²⁸², διακοσμημένο στό ἄνω τμήμα, χωρίς φυσικά νά διαφαίνεται ἂν τό θέμα συνεχίζει στό κατώτερο τμήμα, ἢ άκόμα καί ἂν τερμάτιζε σέ ὀριζόντια ἐγχάραξη.

Ἀρχαιότερο ἐπίσης θά πρέπει νά εἶναι τό 8-83, ἀπό ὄμο εὐρύστομου πιθοειδοῦς μέ πολὺ χαμηλὸ λαιμό, σχηματισμένον ἐνιαῖα μέ τό σῶμα²⁸³. Λίγες λοξές γραμμές, χαραγμένες μέ τήν κοινῇ τεχνική, συμπληρώνονται ὡς πλευρές όμάδας τεθλασμένων, ἀλλά τά κύρια χαρακτηριστικά του εἶναι ἡ άπουσία τῆς ὀριζόντιας ἐγχαράξεως στη ρίζα τοῦ λαιμοῦ, ἀπό τήν ὁποία θά ἔπρεπε νά ἀρχίζει τό θέμα. Ἀργότερα, ἴσως καί τήν ἴδια ἡμέρα πού ἔσπασε τό ἄγγειο, τό όστρακο αὐτό κόπηκε σάν πλατὺ φυλλόσχημο, χρησιμοποιήθηκε, καί πάλι άπορρίφθηκε, ἐνῶ ένα μικρὸ άπόκομμα, αὐτό πού συγκολλήθηκε, παρέμεινε ἄχρηστο μέσα στά χῶματα²⁸⁴.

Ἀμφίβολη εἶναι ἡ χρονολόγηση μερικῶν άκόμα όστράκων τῆς κοινῆς τεχνικῆς, πού προέρχονται ἀπό σημεῖα τῆς γάστρας, χωρίς ἰδιαίτερα ἐνδεικτικά στοιχεῖα ἢ μέ χαρακτηριστι-

280. Τὸ ὑποτιθέμενο θέμα εἶναι άγνωστο στη σύγχρονη διακόσμηση τῆς Πελοποννήσου, Στερεᾶς καί Θεσσαλίας. Ἡ VITELLI, 1974, 101 καί 186, εικ. 41c, 51b κλπ. εἰκονίζει μόνο κυματοειδεῖς γραμμές τῶν πρώτων φάσεων Urfirnis, πού διαγράφουν πολὺ πυκνότερες καμπύλες, σάν zig-zag. Γιά τὴ Θεσσαλία, βλ. ΟΤΤΟ, 1985, 66 κέ., πίν. 9 κέ. Μοναδικὰ καμπυλόγραμμα, ἔ. ἄ., πίν. 32:9 καί 37:4. Ἐπίσης WEINBERG, 1962, πίν. 57,d,7 καί 58a:9. Παρόμοιες καμπύλες στη νησίδα Ἁγιος Πέτρος τῶν Σποράδων, τοῦ τύπου «ἐρυθρὸ ἐπὶ λευκοῦ», στρώματα II-III τοῦ τέλους τῆς Μέσης Νεολιθικῆς, ΕFSTRAΤΙΟΥ, 1985, 34, εικ. 49 καί 53. Πρβ. καί λευκῆς EVANS-RENFREW, 1968, πίν. XXIIb, XXIIIa.

281. Βλ. ἄνωτ. όστρακο 5-112: εικ. 23 καί Δ.

282. Βλ. σχῆμα JACOBSEN, 1973, εικ. 2:1. MILOJČIĆ, 1971, πίν. 8:7.

283. Πρβ. PHELPS, 1975, 86, εικ. 5 καί 145, εικ. 19:16.

284. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991a, 1 κέ.

στικά που δὲν εἶναι ἀπόλυτα καθοριστικά (8-40, 8-41, 8-103, 8-104). Μέσου βάθους σκύφοι μὲ στόμιο ὅπως στὸ 8-100, κατασκευάζονται στὶς δύο πρώτες περιόδους, Ἀρχαιότερη καὶ Μέση Νεολιθική²⁸⁵.

Στὰ περισσότερα πάντως, περίγραμμα, πηλὸς ἢ ἐξωτερικὴ διαμόρφωση φανερώνουν χαρακτηριστικά τῆς ὀγδότης φάσεως, κατὰ τὴν ὁποία ὅλες οἱ γνωστὲς παραλλαγές τῆς ἐγχάρακτης τεχνικῆς συνεχίζουν νὰ ἐφαρμόζονται, ἐνῶ σύγχρονως διακρίνονται σποραδικὰ οἱ μορφές ποὺ θὰ ἀναπτυχθοῦν στὶς ἐπόμενες φάσεις. Ἡ κοινὴ, πάντοτε συνηθέστερη, διαπιστώνεται σὲ πολλὰ δείγματα, ὅπως στὰ χαμηλῆς ποιότητος μελανὰ κομμάτια 8-99, ποὺ διατηροῦν μέρος διακοσμῆσεως μὲ συνεχεῖς τεθλασμένες. Ἡ βαθειὰ χάραξη περιορίζεται φυσικὰ σὲ ἀγγεῖα μὲ παχιὰ τοιχώματα (8-62, 8-86, 8-101) καὶ στὸ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὰ (8-62), ἐξαιρετικὰ ἱκανὸς τεχνίτης ἔχει διακοσμήσει τὸ ἀνώτατο τμήμα μὲ ζώνη ρόμβων ἢ τεθλασμένων. Ἡ ρηχὴ παραλλαγή ἐφαρμόζεται ἀπὸ ποικίλους τεχνίτες μὲ ἀνάλογα ἐπίσης ἀποτελέσματα (8-46, 8-84, 8-85, 8-102, 8-103). Στὰ 8-85 καὶ 8-102 οἱ ἐγχαράξεις εἶναι εὐθύγραμμες καὶ συμμετρικές, μὲ ποικίλο ἀριθμὸ πλευρῶν. Στὰ περισσότερα, τὸ θέμα δὲν μπορεῖ νὰ καθορισθεῖ, ἐνῶ στὰ 8-40, 8-45, 8-102, ἡ ὀριζόντια διάταξη τῶν γωνιῶν φανερώνει ὁμόκεντρος ρόμβους, διότι τεθλασμένες σὲ κατακόρυφη διάταξη δὲν ἔχουν ἀκόμα πιστοποιηθεῖ. Ἐπὶ πλέον, στὸ κέντρο τοῦ 8-40 ὑπάρχει ἄτρητη ὀπή, ποὺ σποραδικὰ συνδυάζεται μὲ τὴ δεύτερη χρῆση κομμένου ὀστράκου²⁸⁶. Ἡ μόλις σωζόμενη ἀκμὴ ἐγχαράξεως στὸ 8-43 ἴσως σχημάτιζε γωνία, ἀλλὰ τὸ ὄστρακο εἶναι πολὺ μικρὸ γιὰ ἀσφαλεῖς παρατηρήσεις. Σὲ δύο ἄλλα, 8-42 καὶ 8-46, ἡ ζώνη διακοσμῆσεως δὲν τερματίζει μὲ τὴ συνήθη ὀριζόντια ἐγχάραξη ἀλλὰ, ὅπου διακρίνεται, τὸ θέμα φθάνει ἄρκετὰ χαμηλά, στὸ σημεῖο ποὺ τὸ περίγραμμα κάμπτεται γιὰ νὰ σχηματίσει τὴ βάση²⁸⁷. Τέλος, σὲ γάστρα εὐρύστομου πιθοειδοῦς ἀνήκε τὸ 8-63, μὲ ὁμόκεντρος ρόμβους, ποὺ περικλείουν μία μικρὴ ἀπόφυση τοποθετημένη λοξά.

Κατώτερη ποιότητα διακρίνεται στὸ 8-118, μὲ ἀραιὲς γραμμὲς ποικίλου βάθους σὲ πηλὸ κοινὸ καὶ μὲ ἐπιφάνεια κατ' ἐξαίρεση ἐρυθρῇ. Ἀπὸ τὸ σωζόμενο τμήμα δὲν μπορεῖ νὰ συμπληρωθεῖ τὸ θέμα, μόλις ὅμως διαφαίνεται ὅτι οἱ λοξές γραμμὲς ἀπολήγουν σὲ μία κατακόρυφη, ὅπως σὲ δύο ἄλλα ὄστρακα τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς²⁸⁸.

Ἰδιότυπη διακόσμηση φέρει τὸ 8-44, μὲ πηλὸ καὶ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια φαιά, καὶ μελανωπὴ ἐντριπτη τὴν ἐσωτερικὴ. Τὸ ὄστρακο προέρχεται ἀπὸ τὴ γάστρα καὶ διακοσμεῖται μόνο μὲ μικρὲς στιγμὲς οἱ ὁποῖες, ἂν καὶ φαίνονται ἀσύντακτες, ἴσως νὰ διαγράφουν παράλληλες γωνίες σὲ ὀριζόντια διάταξη, μὲ λίγες ἀκόμα διάσπαρτες ὀπές, ποὺ προκαλοῦν τὴ σύγχυση τοῦ θέματος. Οὕτως ἢ ἄλλως, ἡ ἐργασία ἐκφράζει προχειρότητα καὶ ἔλλειψη ἐμπειρίας, τὸ δεῖγμα ὅμως ἀποκτᾷ ἐνδιαφέρον, διότι ὑποδηλώνει κάποια προσπάθεια ἐφαρμογῆς, ἀπὸ τὴ φάση αὐτῇ, τῆς στικτῆς διακοσμῆσεως (pointillé) στὸν οἰκισμὸ τῆς Νέας Μάκρης.

Σχήματα

Ἡ ἐπανάληψη τῶν προηγουμένων μορφῶν συνεχίζεται ἀκόμα καὶ στὰ λεπτομερειακὰ στοιχεῖα. Βαθεῖα σκευή (σχ. 41) μὲ στόμιο λίγο κλειστὸ (8-105, 8-106) καὶ περίγραμμα σχετικὰ

285. Τύπος PHELPS, 1975, εἰκ. 3:9 καὶ 13:13 ἀπὸ τὰ Ἀγιοργήτικα καὶ τὸ Φράγγχι τῆς Ἀρχαιότερης καὶ Μέσης Νεολιθικῆς ἀντίστοιχα.

286. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991α, 9 κέ.

287. Πρβ. περίγραμμα καὶ διακόσμηση γραπτοῦ Ἀκράτας, PHELPS, 1975, εἰκ. 12:1.

288. THEOCHARIS, 1956, πίν. 4:6,9, 6:ἄνω.

καμπύλο άνευρίσκονται σέ όλες τις κατηγορίες, κοινές και λεπτές (8-19, 8-107, 8-133), επαναλαμβάνοντας άπλά σχήματα καθιερωμένα στον οικισμό. Έντονότερη καμπύλη²⁸⁹ διαγράφουν τὰ μελανά 8-114 και 8-136, όπως και άλλα προηγουμένως, π.χ. τὸ 6-128: σχ. 33 κλπ., ἐνῶ τὸ κομμένο χεῖλος τοῦ πρώτου βρίσκεται σποραδικὰ σέ παλαιές φάσεις (5-89: εἰκ. 26, σχ. 29) και σέ καστανόμαυρα. Ἐλαφρά κωνικὸ (8-3, 8-64) ὡς κατακόρυφο και με εὐρεῖα διάμετρο σχηματίζεται τὸ στόμιο στὰ κοινὰ καστανὰ ἢ καστανόμαυρα (8-65, 8-120, 8-145, 8-146). Ὅμως στὸ 8-1: σχ. 41, παρὰ τὴ σχετικὴ ὁμοιότητα με αὐτά, ἡ κοίλη κάμψη τοῦ περιγράμματος στὸ χαμηλότερο σημεῖο δηλώνει ρηχὸ και εὐρύστομο σκύφο, τὸ ρηχὸ τύπο τῆς φάσεως, με χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια τὸ ἐξωτερικὰ λεπυνόμενο χεῖλος. Οἱ μεγάλες ρηχές (8-30, 8-55) ἢ βαθύτερες φιάλες (σχ. 41) εἶναι πάντοτε συμμετρικές με κυκλικὸ στόμιο²⁹⁰ και ἡ καστανόμαυρη 8-119 ἔφερε κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος ἐπίθημα ὀγκωδέστερο τῆς πεταλίδας και σέ κατακόρυφη θέση²⁹¹. Παρόμοιο σχῆμα ἔχουν ἐπίσης μερικά λεπτότεχνα, ἀνοικτὰ και ρηχὰ (8-2, 8-148, 8-149)²⁹².

Κυριότερα χαρακτηριστικὰ τῆς φάσεως ἀλλὰ ὄχι νέα, ἀποτελοῦν τὸ παχυνόμενο τοίχωμα τοῦ στομίου και τὸ ἐπίπεδο χεῖλος (σχ. 41). Τὰ δύο στοιχεῖα συνδυάζονται μεταξύ τους (8-3, 8-64: εἰκ. Ε, 8-105), συχνότερα ὁμῶς ἀπαντῶνται ἀνεξάρτητα, ἄλλοτε μόνο τὸ παχυνόμενο στόμιο (8-120) και συχνότερα τὸ ἐπίπεδο χεῖλος σέ τοίχωμα ἰσοπαχές (8-19, 8-107, 8-145 κ.ἄ.). Τὸ τελευταῖο σχηματίζεται στὴν κοινὴ κεραμεικὴ, ἐρυθρὴ, καστανόμαυρη και μελανωπὴ (8-3, 8-89, 8-109), περισσότερο ὁμῶς στὶς λεπτότερες κατηγορίες, ὅπως εἶναι ἡ μελανὴ και ἄλλες με στιλπνὴ ἐπάλειψη ἢ ἀλείφωμα (8-69, 8-133). Παρόμοιος συνδυασμὸς εἶχε παρατηρηθεῖ κατὰ τὴν 1η φάση, και σέ αὐτὴν πιθανότατα ἀνήκει τὸ 8-56: σχ. 42, με ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια χαρακτηριστικὰ λεία και χρῶμα ἀκαθόριστο²⁹³. Ἡ προτίμηση πρὸς τὸ ἐπίπεδο χεῖλος ἴσως νὰ μὴν εἶναι ἄσχετη πρὸς τὴν παράλληλη μείωση τοῦ ταινιωτοῦ, πού συνήθως ἐφαρμόζεται μόνο στὰ λεπτότεχνα ἀγγεῖα, με στόμιο ὀριζόντιο ἢ λοξὸ (8-6, 8-7: εἰκ. 36, 8-136: σχ. 68). Ἀκόμα και τὸ 8-4: εἰκ. 37, παρὰ τὸν τραχὺ πηλὸ του, πρέπει νὰ ἐνταχθεῖ στὴν ἴδια ὁμάδα, διότι τὸ τοίχωμα εἶναι πολὺ λεπτὸ και σκληρό. Βαθειές ἐγχαράξεις στὸ χεῖλος ἔχει μόνο τὸ 8-8: εἰκ. 37.

Ἀσύμμετρα στόμια ὑπάρχουν σέ ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ στρώματος. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα τμήματα ὀρισμένα παρουσιάζουν διαφορὲς περιγράμματος (8-7, 8-94), ἐνῶ ἄλλα προέρχονται ἀπὸ τμήμα ἀνυψούμενου στομίου (8-138).

Οἱ περισσότεροι λαιμοὶ (σχ. 42) εἶναι συμμετρικοὶ χωνοειδεῖς, ἀλλὰ ὑπάρχουν και λεπτοί, ἰσοπαχεῖς σέ ὅλο τους τὸ ὕψος (8-37, 8-121: εἰκ. 38, 8-139). Ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἐλαφρὰ κυρτὸς 8-37, ἂν και διαφέρει ἐλάχιστα ἀπὸ τὸν 8-139, θυμίζει τὸν πολὺ παλαιότερο 3-44: σχ. 14. Δὲν ἀποκλείεται νὰ προέρχεται ἀπὸ τὰ χῶματα ἀνορύξεως τοῦ πηγαδιοῦ, διότι και ἡ ποιότητα τῆς κεραμεικῆς του φαίνεται παλαιότερη. Πολὺ ἀνοικτοὶ χωνοειδεῖς εἶναι οἱ 8-12: εἰκ. 36, 8-150 και διαφέρουν σημαντικὰ ἀπὸ τοὺς κυλινδρικοὺς τῆς Πελοποννήσου. Παρόμοιο σχῆμα ἔχει βρεθεῖ στὴν Ταρσίνα, ἀλλὰ συγγενέστεροι φαίνονται οἱ Θεσσαλικοί, πού κατασκευάζονται σέ μεγάλη ποικιλία ὕψους και διαμέτρου²⁹⁴. Ἀρκετὰ πιὸ κλειστὸς εἶναι ὁ

289. Πρβ. CASKEY, 1959, πίν. 41c.

290. VITELLI, 1974, εἰκ. 13.

291. Πρβ. κωνικὰ Πελοποννήσου, ἔ. ἄ., εἰκ. 13h, PHELPS, 1975, εἰκ. 12:11.

292. Ἐ. ἄ., εἰκ. 12:6,8.

293. Πρβ. περιγραφή τοῦ 8-56 με 1-8 και 1-9 γιὰ σπογγωτὸ πηλὸ και ὁμοία ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια.

294. PHELPS, 1975, εἰκ. 20:15. Πρβ. MOTTIER, 1981, 23, Typentafel B, 124-165. Πρβ. και εὐρύτερο 6-27.

8-58. Οί δύο χαμηλοί χωνοειδείς (8-72, 8-137) και κοινής διαμέτρου (0.11-0.12) μπορεί να ανήκαν σε άγγεϊα μικρά²⁹⁵. Ίδιότυπος ή μάλλον κακότεχνος φαίνεται ο 8-110, κυλινδρικός και έξωτερικά κυρτός, που κατασκευάστηκε από δύο ισοπαχείς ταινίες πηλοῦ, κολλημένες μεταξύ τους κατά την κατακόρυφη έννοια. Η έξωτερική προστέθηκε μετά το σχηματισμό του σκεύους, τερματίζει σε λοξή επιφάνεια και, μαζί με την αποκομμένη έσωτερική πλευρά, παρουσιάζουν σήμερα διχαλωτή απόληξη, όμοια με την 5-190: εικ. 26, σχ. 29. Κυρίως όμως σημειώνονται δύο κυκλικοί (8-9, 8-10: εικ. 36) και τρεις στρεβλοί (8-13 και 8-130: εικ. 36, 8-131) με χείλος ιδιότυπο, ταινιωτό²⁹⁶. Τέλος, το χωνοειδές στόμιο 8-11: εικ. 36 δεν ανήκει στους λαιμούς, αλλά σε γωνιώδη σκύφο, που προβάλλει μέσα στα πολλά καμπύλα περιγράμματα του οικισμού²⁹⁷.

Οί βάσεις (σχ. 43) παραμένουν δακτυλιόσχημες και διαμορφώνονται κατά τους δύο τύπους που διακρίθηκαν και στην προηγούμενη φάση. Οί περισσότερες σχηματίζονται ακόμα από χαμηλό δακτύλιο, που απολήγει συχνά σε επίπεδο πάτημα και φέρει στη ρίζα του μικρή τριγωνική ενίσχυση (8-16, 8-141). Η πρώτη, 8-16: εικ. 37, είναι σπασμένη και διατηρεί τα ίχνη ακιδωτού έργαλείου, που απέκοψε το δακτύλιο για νεώτερη, διαφορετική χρήση²⁹⁸, ενώ μία άλλη, ή 8-97: εικ. 38, διατηρεί μέρος διαμετροῦς όπης και φέρει στον πυθμένα έσωτερικά ρηχές εϋθύγραμμες έγχαραξεις σαν σημεία κεραμέων²⁹⁹. Παραλλαγή του τύπου με τριγωνική ενίσχυση αποτελεί ή βάση 8-38, έφοδιασμένη από κάτω με πρόσθετο δίσκο, που σχηματίζει με τον πυθμένα συμπαγές σώμα³⁰⁰. Η μορφή της πλησιάζει τη μικρότερη, λεπτότεχνη, έισηγμένη 7-100 της 7ης φάσεως και, ίσως, ή όμοιότητα αυτή να μην είναι τυχαία.

Ο άλλος τύπος, σπανιότερος, κατασκευάζεται από ένα απλό κύλινδρο, χωρίς ενίσχυση και απολήγει σε πάτημα όμοίως επίπεδο ή καμπύλο. Οί βάσεις αυτές είναι όλες ύψηλές καστανές³⁰¹ (8-39, 8-49, 8-151: εικ. 38), με ύψηλότερη όλων την 8-113, που υπερβαίνει τα 0.04. Στην τελευταία σώζεται ελάχιστο τμήμα της γάστρας που φαίνεται, σε σχέση προς τη βάση, ασύμμετρη και έτσι συνάγεται ότι ένα από τα δύο μέρη, βάση ή γάστρα, ήταν στρεβλό. Άλλα κομμάτια (8-15, 8-111) έχουν ενίσχυση σε τμήμα μόνο του δακτυλίου, αλλά δεν είναι καθόλου σαφές αν πράγματι μεταβάλλεται το σχήμα ή αν ή προσθήκη όφείλεται απλώς σε κακοτεχνία του κεραμέα.

Τα όστρακα 8-14: εικ. 37 και 8-96 με το λευκωπό σκληρό αλείφωμα ανήκαν σε ένα άγγείο. Από το συνδυασμό τους, χωρίς να κολλούν, προκύπτει βάση στενή και ύψηλή, τύπου καρποδοχείου, με γέμισμα περί τη ρίζα τριγωνικό.

Οί δύο ίσοπεδωμένοι πυθμένες 8-144 και 8-122 προέρχονται από διαφορετικά, αλλά κοινής χρήσεως σκεύη. Ο πρώτος σχηματίζει έναία, συνεχή καμπύλη με την ανοικτή γάστρα και ταιριάζει περισσότερο σε σκύφο με γωνιώδες στόμιο παρά σε πιθόσχημο³⁰². Ο άλλος (8-122), με εϋθύγραμμο τοίχωμα γάστρας, θυμίζει τους Θεσσαλικούς τύπους ή τα νησιώτικα κύπελλα³⁰³.

295. Πρβ. PHELPS, 1975, εικ. 19:2,5.

296. Έ. ά., εικ. 19:7.

297. Έ. ά., εικ. 18:3. VITELLI, 1974, εικ. 15d, από το στρώμα II-J-E της Λέρνας.

298. Πρβ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991α, εικ. 9.

299. Πρβ. KUNZE, 1931, 29-30, πίν. XIV,1 επίσης κάτω από τη βάση, και WACE-THOMPSON, 1912, 90, εικ. 43. Βλ. και άνωτ. όστρακο 6-116.

300. Η λύση αυτή εφαρμόζεται και αργότερα, βλ. 10-8, 10-54: σχ. 51.

301. VITELLI, 1974, τύπος εικ. 79a. PHELPS, 1975, εικ. 22:23.

302. Γωνιώδες Έ. ά., εικ. 18:5. Πιθόσχημο, Έ. ά., εικ. 15:11.

303. MOTTIER, 1981, Typentafel D: 30, 39 κλπ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, 284, πίν. V,6. EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 35:13, 36:13. HOOD, 1981/2, εικ. 120:32, 39.

Οί ἀποφύσεις διατηροῦν τοὺς τύπους τῆς τοξωτῆς καὶ τῆς ἀγκύλης (σχ. 43). Ἡ μικρὴ σφαιρική ἀπαντᾶται μόνο μία φορά, στὸ γέμισμα τοῦ πηγαδιοῦ καὶ εἶναι μελανωπὴ (8-81). Ἄντ' αὐτῆς διαμορφώνεται μία παραλλαγή τῆς ἀγκύλης, ποὺ πλησιάζει τὴ μορφή τῆς σφαιρικής (8-22: εἰκ. 36, 8-80: εἰκ. 37). Οἱ κοινοῦ τύπου ἀγκύλες εἶναι λίγες (8-135: εἰκ. 38) καὶ βρίσκονται σὲ χονδροειδῆ οἰκιακὰ σκεύη, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς 8-20 καὶ 8-142, 8-151: εἰκ. 38 ποὺ τοποθετήθηκαν σὲ ἀγγεῖα κοινά. Μόνο ἡ 8-79 διαφέρει σχετικὰ, διότι ἔχει γίνει πολὺ χαμηλὴ καὶ μοιάζει μὲ τοξωτὴ. Οἱ τοξωτὲς κάθετες, μικρὲς καὶ μεγάλες, ἔχουν κυρίως τριγωνικὴ διατομὴ καὶ συνοδεύουν τὴν κοινὴ κεραμεικὴ, ἐρυθρὴ ἢ πορτοκαλόχρωμη (8-60, 8-75, 8-76: εἰκ. 38). Πολὺ μικρὲς τοξωτὲς εἶναι οἱ 8-21: εἰκ. 37, 8-151: εἰκ. 38, ἀπὸ ἀγγεῖα μέσου μεγέθους, καὶ εἶναι κάποτε ὀριζόντιες, ὅπως οἱ 8-23: εἰκ. 36 καὶ 8-50. Ἀπὸ τὶς συνήθειες τοξωτῶν σημειώνεται ἡ θέση τῆς κατακόρυφης 8-140: εἰκ. 38, κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος σκύφου, λεπτῆς κατασκευῆς. Τὸ ὄστρακο δὲν παρουσιάζει σημεῖα ἀσυμμετρίας, ἡ διάμετρος ὅμως τοῦ στομίου, μόλις 0.10, πιθανὸν νὰ ὑποδηλώνει στενὸ ἄνοιγμα τόξου, δηλ. σημεῖο «προχοῆς» ἐλλειπτικοῦ σκεύους³⁰⁴.

Στὰ ἐπιθήματα παρατηρεῖται προτίμηση πρὸς τὸ ὀγκῶδες ἀμυγδαλωτό. Τοποθετημένο ὀριζόντιο καὶ στερεωμένο μέσα στὸ τοίχωμα τοῦ ἀγγείου, ἴσως εἶχε κάποια χρησιμότητα λαβῆς (8-27: εἰκ. 37, 8-78: εἰκ. 38). Τὸ παλαιὸ σχῆμα πεταλίδας διατηρεῖται ὄχι μόνο στὰ κλασσικὰ καστανόμαυρα (8-26, 8-61: εἰκ. 37, 8-66), ἀλλὰ καὶ σὲ νεώτερες κατηγορίες (8-77, 8-152). Ἡ γνωστὴ τοπικὴ διακόσμηση μὲ τὰ πολλὰ πυκνὰ φακοειδῆ³⁰⁵ δὲν συνδέεται πιά μόνο μὲ τὸν τραχὺ πηλὸ (8-112), ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν κοινὴ κεραμεικὴ (8-31, 8-132). Διάφορα ἄλλα σχήματα ἐμφανίζονται μεμονωμένα. Τὸ μικρότατο ἀμυγδαλωτὸ ὡς κωνικὸ 8-25: εἰκ. 37 τοποθετεῖται χαμηλότερα τῆς γωνιώδους κάμψεως τοῦ σκύφου³⁰⁶, ὅπως καὶ τὸ σφαιρικὸ 8-154: εἰκ. E, ἢ τὸ προγενέστερο πορτοκαλόχρωμο 7-67: εἰκ. 32. Τὸ δισκοειδὲς 8-52 βρέθηκε σπασμένο, καὶ ἀπὸ τὰ ἐπιμήκη ταινιωτὰ σώζεται πάντοτε μικρὸ τμήμα (8-28: εἰκ. 37, 8-143). Τέλος, ὑπάρχουν ἀκόμα δύο ὄστρακα, πιθανότατα τοῦ ἴδιου ἀγγείου (8-90: εἰκ. 36, 8-91) μὲ πρόσθετη πλαστικὴ ταινία στὸ χεῖλος, ποὺ φέρει τριγωνικὲς ἐγκοπὲς καὶ μιμεῖται σχοινί.

Μερικὰ ὄστρακα τοῦ τομέα IV εἰκονίζονται παλαιότερες μορφές (σχ. 42) καὶ πρέπει νὰ σκορπίστηκαν στὸ στρώμα μετὰ τὴν ἀνόρυξη τοῦ πηγαδιοῦ. Παλαιότερα ὅλων εἶναι τὸ 8-57, λασπώδους πηλοῦ καὶ τὸ 8-56, ποὺ ἤδη σχολιάσθηκε. Σὲ ἀνοικτὸ σκυφοειδὲς ἀνῆκε τὸ τμήμα γάστρας 8-32 μὲ κυκλικὸ ἐπίθημα στὸ σημεῖο τῆς μεγίστης διαμέτρου³⁰⁷, τόσο χαμηλό, ποὺ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἀνῆκε στὴν κεραμεικὴ τῶν χαμηλοτέρων στρωμάτων. Σὲ τοῦτο συνηγορεῖ καὶ ἡ καλὴ ποιότητα τῆς μελανῆς ἔντριπτης κεραμεικῆς του. Τὸ 8-108 φέρει ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κηλιδωτῶν τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς, ἐνῶ τὸ 8-125, ἀπὸ ἀνοικτότερο ἡμισφαιρικὸ σκύφο μὲ παρόμοια στοιχεῖα καὶ χρῶμα σταθερὸ καστανὸ εἶχε μετατραπεῖ σὲ «δίσκο». Ἀπὸ λίγο ὑψηλότερο στρώμα θὰ προῆλθε τὸ ἐρυθρὸ 8-59, μὲ πυκνὰ ἀμυγδαλωτὰ ἐπιθήματα³⁰⁸, ποὺ ὑπάρχουν καὶ στὸ μελανὸ 6-48: εἰκ. 28, σχ. 33, ἐνῶ ἡ κεραμεικὴ του παραβάλλεται μὲ τὸ 4-147: εἰκ. 21 καὶ ἄλλα, ἀκατάγραφα, τῶν φάσεων 4 καὶ 5. Τέλος, ἐνδια-

304. Πρβ. θέση ὁπῶν ἀναρτήσεως στὴ μεταγενέστερη ἐλλειπτικὴ λεκάνη, COLEMAN, 1977, πίν. 27 καὶ 74, ἀρ. 138.

305. Ὁ PHELPS, 1975, 116, καταλέγει τὴ διακόσμηση στὰ τυπικὰ Ἀττικὰ χαρακτηριστικὰ.

306. Θεωρεῖται τοποθετημένο χαμηλότερα καὶ ὄχι ὑψηλότερα τῆς κάμψεως σύμφωνα μὲ παλαιὰ συνήθεια τῆς Πελοποννήσου, PHELPS, 1975, εἰκ. 3:1.

307. VITELLI, 1974, εἰκ. 17d, στρώμα Lerna II-J-C καὶ εἰκ. 29b. Βλ. ὅμως καὶ ἀνωτ. ὄστρακο 3-37.

308. Ἐ. ἀ., εἰκ. 24a.

φέρον παρουσιάζει ή έσωτερική έπιφάνεια του σκύφου 8-64, από τὸ γέμισμα του πηγαδιοῦ, και του 8-89 από τὰ χώματα του στρώματος. Η τραχειά έσωτερική διαμόρφωση με λοξά χαράγματα είναι ὅμοια ακριβῶς με τή μικρή ομάδα του ίδιου τομέα στην 7η φάση και φαίνεται ὡς νά έγιναν από τὸν ίδιον ἀδέξιο κεραμέα.

ΦΑΣΗ 9

Ἡ 9η φάση παρουσιάζει ιδιαίτερο χαρακτήρα μὲ πολλά νέα στοιχεία. Ἡ κυριώτερη καὶ σχεδὸν μοναδική κατασκευή στὸ χώρο εἶναι τὸ κοῖλο δάπεδο τῆς ἀψιδωτῆς καλύβας 9-B, ποὺ καταλαμβάνει τὸ κέντρο τῆς ἀνασκαφῆς³⁰⁹. Στὴν κεραμεικὴ διατηροῦνται τὰ περισσότερα παλαιὰ γνωρίσματα καὶ τὰ ἀσύμμετρα σχήματα, ἐνῶ παράλληλα ἐμφανίζονται πολλὰ οὐσιώδη νέα χαρακτηριστικά.

Κατηγορίες κεραμεικῆς

Κατὰ τὴ νέα περίοδο χρησιμοποιοῦνται εὐρύτατα ὁ ἀμμώδης καὶ ὁ τραχὺς πηλός, γιὰ τὴν κατασκευὴ πάσης φύσεως, ποιότητος καὶ μεγέθους ἀγγείων, μὲ παχειά, λεπτὰ ἢ λεπτότατα τοιχώματα. Ὁ ἀμμώδης, συνήθως λεπτόκοκκος, χωρὶς προσμείξεις, σχηματίζει ἐπιφάνειες συχνὰ πορτοκαλόχρωμες ποὺ φέρουν ἐπάλειψη καὶ στὴν καλύτερη ποιότητα χαρακτηριστικὰ σκληρὸ ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο (9-31, 9-136: εἰκ. 44), καστανέρυθρο (9-148: εἰκ. 44) ἢ καστανό (9-92: εἰκ. 46, 9-147). Τὸ ἀλείφωμα φαίνεται νὰ κατασκευάζεται ἀπὸ διαφορετικὸ πηλό, διότι δὲν εἶναι ἀμμώδης, ἀλλὰ συμπαγὲς καὶ ἡ ὄψη τῶν ὀστράκων δὲν προδίδει τὴ σύσταση τοῦ βασικοῦ ὕλικου. Ἴσως μάλιστα αὐτὴ νὰ ἦταν ἡ πρόθεση τῶν κεραμέων, νὰ καλύψουν τὴ χαμηλὴ ποιότητα τοῦ πηλοῦ, καὶ φυσικὰ νὰ ἐπιτύχουν σταθερά, ἀδιάβροχα τοιχώματα. Παρὰ τὴ βελτιωμένη ἐπιφάνεια, οἱ ἀκμὲς τῶν ὀστράκων φθείρονται, ὅπως μέχρι τώρα σὲ ὅλη τὴν κεραμεικὴ ἀμμώδους πηλοῦ, καὶ ἡ συγκόλλησή τους εἶναι δύσκολη, ἂν ὅχι ἀδύνατη. Σὲ εὐτελέστερη μορφή ὁ ἴδιος πηλὸς εἶναι φαιὸς ὡς καστανόφαιος, μὲ κακῆς ποιότητος μαλακὸ. ἀλαμπές, ὁμοιόχρωμο ἀλείφωμα (9-53: εἰκ. 42, 9-110: εἰκ. 44) ἢ μὲ ἐπάλειψη (9-70: εἰκ. 42).

Ἡ ἄλλη μεγάλη ὁμάδα χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀδρὴ ἐσωτερικὴ ὄψη. Κατασκευάζεται ἀπὸ πηλὸ καθαρὸ ἢ τραχύ, συνήθως φαιὸ ἢ κιτρινόφαιο καὶ ἐπιφάνεια περίπου ὁμοιόχρωμη (9-96: εἰκ. 43), ἐρυθρὴ (9-146: εἰκ. 44) ἢ καστανή (9-50: εἰκ. 42). Ἡ ἴδια κεραμεικὴ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐμφανίζεται ἀπὸ τὴν 7η καὶ 8η φάση, τώρα ὁμως ἐπιβάλλεται στὴν κατασκευὴ τῶν κοινῶν ἀγγείων, μὲ λεπτὰ κυρίως τοιχώματα. Ἡ σύνθεση τοῦ πηλοῦ παραμένει ἀμετάβλητη, μὲ λευκὰ καὶ φαιὰ χαλίκια, συχνὰ μὲ πολὺ μαρμαρυγία, λεπτὸ ἢ χονδρό, ὅπως καὶ μὲ κάποια ἄλλη πρόσμειξη, ποὺ κάηκε ἀφήνοντας σπογγωτὴ τὴν ἐπιφάνεια (9-8, 9-50: εἰκ. 42, 9-52: εἰκ. Ζ, 9-98: εἰκ. 41, 9-151). Ἐξωτερικὰ φέρει σκληρὸ, συμπαγὲς ἀλείφωμα, ἐνῶ ἐσωτερικὰ, ἀκόμα

309. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 120-133.

καὶ στὰ ἀνοικτὰ ἀγγεῖα, ἡ ἐπιφάνεια ἐξομαλύνεται πρόχειρα, μὲ ἀπλὴ ἐπάλειψη, χωρὶς νὰ καλύπτονται οἱ γραμμὲς τῶν χαλικιῶν καὶ ἄλλες ἀνωμαλίες τοῦ πηλοῦ (9-51: εἰκ. 42). Μόνο τὸ στόμιο, σὲ πλάτος ἐνὸς ἑκατοστοῦ περίπου, γίνεται ἐσωτερικὰ λεῖο (9-137: εἰκ. 44)³¹⁰, ἀλλὰ καὶ πάλι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ χεῖλους διαμορφώνεται πρόχειρα μὲ ἀνώμαλο τελείωμα (9-50: εἰκ. 42). Σὲ γενικὲς γραμμὲς τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κατηγορίας εἶναι πολὺ σαφῆ: Πηλὸς καθαρὸς ἢ τραχὺς μὲ μαρμαρυγία καὶ συχνὰ ἀραιὰ σπογγωτός, ἐξωτερικὸ ἀλείφωμα σκληρό, ἐσωτερικὰ τραχεῖα καὶ ἀμελὴς διαμόρφωση, λεπτὰ τοιχώματα³¹¹.

Μέσα στὸ πλῆθος τῆς ἀμμόδους καὶ τῆς τραχειᾶς κεραμεικῆς, ἡ ὁμάδα τύπου Urfirnis διακρίνεται εὐκολα, ἂν καὶ εἶναι πολὺ μικρὴ καὶ ἀρκετὰ φθαρμένη. Βασικὸ καὶ ἀσφαλὲς διακριτικὸ τῆς ἀποτελεῖ πάντα ἡ ἀπουσία ἄμμου καὶ μαρμαρυγία. Ἡ ὀπτηση ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι μέτρια, τὰ ὄστρακα φαίνονται σάν σκονισμένα καὶ εἶχαν καλυφθεῖ ἀπὸ ἰσχυρὴ ὀξειδωση, ποὺ συμπαράσχει κατὰ τὸν καθαρισμὸ τὴν ἐπιφανειακὴ μεμβράνη. Τὰ ἀγγεῖα πρέπει νὰ ἦταν ὀλόβαφα, τουλάχιστον ἐξωτερικὰ, διότι σὲ ἀρκετὰ δείγματα διατηροῦνται ἴχνη βαφῆς, ἐρυθρῆς (9-159: εἰκ. Ζ) ἢ καστανῆς. Ἡ βαφὴ, ὅπου καὶ ὅσο σώζεται, εἶναι συνήθως θαμπὴ ἀλλὰ, σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς παλαιότερες ὁμάδες, ὑπάρχει τὴν ἀρχὴν καὶ στιλπνὴ, λεπτὴ μὲ ποιότητα ἀνώτερη ἄλλων περιοχῶν τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου³¹². Καλύτερα σώζεται στὸ ὄστρακο 9-28: εἰκ. Ζ, μὲ χαρακτηριστικὲς λεπτὲς ὀπές, διαφανὴ στιλπνὴ βαφὴ καὶ τὶς εὐδιάκριτες γραμμὲς τοῦ χρωστήρα, ὀριζόντιες καὶ κάθετες.

Ἀπὸ τὶς παλαιᾶς κατηγορίες διατηροῦνται ἀκόμα τὰ ἐρυθρὰ κοινὰ κάποτε μὲ καστανέ-ρυθρο ἀλείφωμα σὲ μικρὰ (9-135) καὶ μεγάλα ἀγγεῖα. Γιὰ τὰ μεγάλα χρησιμοποιεῖται ἐπίσης τραχὺς φαιὸς πηλὸς (9-75: εἰκ. 42) ἢ ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος (9-25: εἰκ. 41), ποὺ περιέχει, ἄλλοτε μὲν μεγάλα κομμάτια σχιστόλιθου καὶ ἄλλοτε χονδρὴ ἄμμο. Λίγα εἶναι γενικὰ τὰ μελανὰ (9-2 καὶ 9-4 κλπ.: εἰκ. 43), καὶ ἀκόμα λιγώτερα ὅσα ἔχουν βαθὺ ἐνιαῖο χρῶμα (9-141). Παρὰ τὸ ἀνοικτότερο χρῶμα τους, δὲν μποροῦν νὰ περιγραφοῦν ὡς φαιά³¹³, ἂν καὶ ἡ ἐσωτερικὴ τους ἐπιφάνεια εἶναι μελανωπὴ, καστανόφαιη (9-69) ἢ καστανόμαυρη (9-140). Παχὺ καὶ σκληρὸ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα διατηρεῖται στὶς δύο ἐπιφάνειες τῶν ὀστράκων 9-26. Τὸ λεπτὸ χεῖλος τοῦ 9-140: σχ. 46 εἶναι πολὺ μικρὸ ἀλλὰ ἀποδίδει συγκεκριμένο σχῆμα³¹⁴. Μὲ ἓνα μικρότατο ὄστρακο γάστρας (9-30) ἀντιπροσωπεύονται τὰ λευκὰ.

Γραπτὰ ὑπάρχουν μόνο δύο, εἶναι ἐντόπια καὶ ἰδιαίτερα χρήσιμα γιὰ συγχρονισμούς. Τὸ 9-27: εἰκ. 41 καὶ Ζ μὲ τὶς δύο ἢ τρεῖς μελανὲς γραμμὲς σὲ ἐρυθρὸ βάθος ἀνήκει σαφῶς στὴ γνωστὴ κατηγορία «μέλαν ἐπὶ ἐρυθροῦ»³¹⁵. Ὁ Phelps τοποθετεῖ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ρυθμοῦ στὴν Κεντρικὴ Ἑλλάδα, ἴσως στὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, καὶ ἡ διακόσμηση αὐτὴ ἀπαντᾶται στὴν Ἑλλάθεια ἐπάνω σὲ καρποδοχεῖα μὲ ὑψηλὸ κωνικὸ πόδι. Τὰ θέματα σχηματίζουν ὁμάδες ἀπὸ λίγες παράλληλες γραμμὲς, ἐνῶ στὸ 9-27 φαίνονται ἀκτινωτές. Παρόμοια διάταξη παρατηρεῖται στὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια φιάλης ἀπὸ τὴν Ἑλλάθεια, ἐνῶ σὲ ὄστρακο τῆς Γωνιάς οἱ γραμμὲς εἶναι θεωρητικὰ παράλληλες³¹⁶.

310. Ὅμοια διαμόρφωση μὲ ἐντριπτη τεχνικὴ σὲ χεῖλη τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς στὸ Φράγγχι, JACOBSEN, 1969, 362.

311. Πρβ. WEINBERG, 1970, 601. Ὁ PHELPS, 1975, 185 καὶ 292 σημειώνει τὴν αὐξηση τῶν τραχέων στὴν περίοδο III καὶ IV. Βλ. καὶ JACOBSEN, 1969, 369, πρὸς χονδροειδῆ.

312. Ἐ. ἀ., 370. Τοῦ ἰδίου, 1973, 269, σημ. 43. Πρβ. PHELPS, 1975, 188. FRENCH, 1972, 14.

313. Γιὰ τὰ φαιὰ βλ. PHELPS, 1975, 220 κέ. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, 112 κέ. Πρβ. καὶ WEINBERG, 1962, 186 κέ.

314. Βλ. κατ.

315. WEINBERG, 1962, 182-186. Τοῦ ἰδίου, 1970, 597, PHELPS, 1975, 191 κέ.

316. WEINBERG, 1962, πίν. 59, f. 2. PHELPS, 1975, εἰκ. 81:3.

Το τμήμα λαιμού 9-105: εικ. 41, σχ. 76 διακοσμεῖται με καστανή βαφή, ἀλαμπή, ἀρκετὰ λεπτή καὶ ἐξίτηλη³¹⁷. Γύρω στὴ ρίζα τοῦ ὑπάρχει ὀριζόντια ταινία καὶ ὁ λαιμὸς φέρει κόσμημα ἀσαφές, ποὺ διατηρεῖται ὡς παχειὰ τεθλασμένη σὲ κατακόρυφη θέση ἢ ὡς τμήμα ρόμβου. Ὅμοιο ἀκριβῶς θέμα γύρω στὸ λαιμὸ εἶναι γενικά ἄγνωστο, διότι δὲν συνηθίζεται οὔτε στὴν Urfinis κεραμεικὴ, οὔτε στὸ «ἐρυθρὸ ἐπὶ λευκοῦ» τῆς Στερεᾶς ἢ Θεσσαλίας, ἀλλὰ οὔτε καὶ στὴν ἀμαυρὴ διακόσμηση τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς³¹⁸. Πολὺ ἀπλούστερο καὶ πιθανότερο φαίνεται νὰ μιμήθηκε ἡ γραπτὴ διακόσμηση τὰ κοινὰ θέματα τῆς ἐντόπιας ἐγγράκτου κεραμεικῆς, στὴν ὁποία κυριαρχεῖ ὁ ρόμβος, ἐνῶ μόλις ἀρχίζει νὰ τοποθετεῖται ἡ τεθλασμένη σὲ κατακόρυφη θέση.

Γενικώτερη χρονολογικὴ ἀξία ἀποκοτῶν ἐλάχιστα μελανὰ ὄστρακα με ἐντριπτὴ πτυχωτὴ διακόσμηση (rippled ware). Τὸ μεγάλο τμήμα γωνιώδους σκύφου 9-69: εικ. 43, σχ. 76 καὶ τὸ χεῖλος 9-140, ἀπὸ δύο διαφορετικὰ ἐντόπια ἀγγεῖα, φέρουν χαμηλότερα τοῦ χείλους, σὲ πυκνὲς ἀποστάσεις, λεπτὲς λοξὲς παράλληλες γραμμὲς ἐλαφρὰ ἀνάγλυφες, τρεῖς τὸ 9-140, ἕξι τὸ 9-69. Τὸ πρῶτο εἶναι πολὺ μικρό, ἀλλὰ στὸ μεγάλο 9-69 φαίνεται σαφῶς ὅτι τὸ θέμα σχηματίζει ὁμάδες λοξῶν γραμμῶν καὶ ὄχι τεθλασμένων ἢ ρόμβων, διότι οἱ γραμμὲς δὲν συνεχίζονται ἀριστερὰ καὶ ἡ ἐπιφάνεια μένει λεία³¹⁹. Ἐπίσης, ἀπὸ ἄλλο τμήμα προκύπτει ὅτι τὸ θέμα ἀρχίζει ἢ καταλήγει στὸ σημεῖο κάμψεως τῆς γάστρας. Οἱ γραμμὲς ἔχουν σχηματισθεῖ μετὰ ἀπὸ ἐντονη πίεση ἐργαλείου τριβῆς ἐπάνω σὲ ἀρκετὰ στεγνὸ πηλὸ³²⁰ καὶ ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν πτυχωτῶν³²¹. Ἡ διακόσμηση ἀπαντᾶται κυρίως στὴν Κεντρικὴ Ἑλλάδα, σὲ χαρακτηριστικὸ τύπο μελανῶν σκύφων με γωνιώδες περίγραμμα³²² ποὺ λίγο διαφέρει τοῦ 9-69. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ φαίνεται νὰ διαδίδεται στὸ ΒΑ τμήμα τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ὅμως ἐμφανίζεται σπάνια, ὅπως καὶ στὴ Νέα Μάκρη, καὶ χρονολογεῖται, κατὰ τὸν Phelps³²³, στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου III.

Στὰ ἐγγράκτα (εἰκ. 45, 46, σχ. 44, 45) ἡ ὁμάδα τοῦ πορτοκαλόχρωμου πηλοῦ περιλαμβάνει ὄστρακα ἑνδεκα ἀνοικτῶν ἀγγείων, χωρὶς τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σχήματος (9-43, 9-45 ἕως 9-48, 9-92, 9-126: εἰκ. Ζ ἕως 9-128, 9-160, 9-163). Τὸ σκληρὸ ἀλείφωμα συντελεῖ στὴν καλὴ διατήρηση τῆς διακοσμῆσεως, ποὺ συχνὰ εἶναι ρηχὴ καὶ διαγράφει πολλαπλὲς τεθλασμένες³²⁴. Παρὰ τὴ σύνθετη μορφή τῶν κοσμημάτων καὶ τὴν ἀρχικὴ ἀποτύπωση τοῦ σχεδίου με «τρίχα»³²⁵, ἡ ἐργασία ἐκτελεῖται με κάποια προχειρότητα καὶ παραβλέπει συχνὰ τὶς λεπτο-

317. Ἡ ποιότητα βαφῆς στὸ σπήλαιο Πανὸς εἶναι ἀνώτερη.

318. Βλ. θέματα PHELPS, 1975, εἰκ. 19-21 καὶ 40-42. WEINBERG, 1962, πίν. 55 καὶ 57b. MOTTIER, 1981, πίν. F. HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969, πίν. 2.

319. Παρόμοιο ἀδημοσίευτο ὄστρακο ἀπὸ τὸ σπήλαιο Πανὸς σώζει 12 παράλληλους ἀμείβοντες, πυκνότερα σχηματισμένους, ποὺ ἀπολήγουν καὶ αὐτοὶ χαμηλότερα τοῦ χείλους. Ἐργασία λεπτότερη, πηλὸς χωρὶς μαρμαρυγία.

320. HODGES, 1976, 31.

321. PHELPS, 1975, 233-234, εἰκ. 34:22, 23, κατηγορία rippling.

322. KUNZE, 1931, 17, πίν. VII. GOLDMAN, 1931, εἰκ. 89. CASKEY, 1960, εἰκ. 4. Πρβ. PHELPS, 1975, 216. Ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ ὕλικου τῆς Ἐλάτειας στὸ Μουσεῖο Χαιρώνειας συμπεραίνει ὅτι τὸ 9-69 δὲν προήλθε ἀπὸ ἐκεῖ. Συγγενέστερα, με ἑσῶτ. ἐπιφάνεια καστανὴ εἶναι λίγα μελανὰ πτυχωτὰ ἀπὸ τὸ Πούσι Καλογέρι.

323. Ἐ. ἀ., 213 καὶ 233 γιὰ τὴ φαιή κατηγορία. Βλ. καὶ COLEMAN, 1992, I, 252 γιὰ τὰ μελανὰ ἐντριπτα.

324. Στὰ σωζόμενα τμήματα διατηροῦνται ἕως ἑπτὰ παράλληλες γραμμὲς.

325. Στὰ διάκενα τῶν ἐγχαράξεων τοῦ 9-160 προβάλλουν ἐγκάρσια ἀποτυπώματα τοῦ προσχεδίου τῆς ἀπέναντι ὁμάδος. Ὅμοια βλ. κατ. στὸ 12-25: εἰκ. 63 καὶ σὲ κακότεχνο ἀπὸ τὰ Θαρροῦνια, ΣΑΜΨΩΝ 1993, εἰκ. 64.

μέρειες. Νέο στοιχείο αποτελεί ή παράλειψη του στικτού περιθωρίου των τεθλασμένων σέ όρισμένα δείγματα, άλλοτε δέ και τής χαμηλότερης όριζοντίας έγχαράξεως. Στο 9-127 διατηρείται μὲν κατά παλαιά συνήθεια ή όριζόντια γραμμή, αλλά άρκετά πέρα από τώ τέρμα του κοσμήματος, και φαίνεται σάν άσχετη πρὸς αὐτό. Όριζόντια γραμμή ύπάρχει επίσης στο 9-46, αλλά ή μεγάλη φθορά τής έπιφανείας του πιθανόν νά ύποδηλώνει άρχική επικάλυψη με λεπτό μαλακό αλείφωμα τής παλαιότερης τεχνικής άντι του νέου, σταθεροῦ και έντονα όπτημένου. Στιγμές φέρουν τά 9-92 και 9-128, αλλά στο δεύτερο τουλάχιστον φαίνεται νά πλαισιώνουν τις πλευρές ρόμβου με έγγεγραμμένο ασύμμετρο στικτό σταυρό.

Μεγαλύτερες διαφορές στην ποιότητα εργασίας παρουσιάζει ή ομάδα του σκοτεινόχρωμου πηλού, πού διακοσμεΐται συνήθως με τεθλασμένες στα μεγάλα άγγεΐα και όμόκεντρους ρόμβους στα μικρότερα. Καλύτερα όλων διατηρῶνται τρία όστρακα σκυφοειδών με τοιχώματα γενικά κυρτά (9-32, 9-35, 9-36), πού, όπως θά δοῦμε, δέν αποδίδουν τις νέες μορφές τής άδιακόσμητης κεραμεικής, αλλά άντιγράφουν παλαιότερα πρότυπα και άπλά παραδοσιακά σχήματα, πλησιέστερα πρὸς τή Μέση ή και τήν Άρχαιότερη Νεολιθική³²⁶. Ό συμπαγής φαϊός πηλός των όστράκων και οί έπιμήκεις πλευρές τεθλασμένων, χαραγμένες βαθειά στο πρώτο και κατά τήν κοινή τεχνική στα ύπόλοιπα, αλλά πάντως με χέρι σταθερό και σχέδιο άκριβές, ύποδηλώνουν τεχνίτες ίκανούς και με μακρά πείρα. Όμοίως καλή εργασία διακρίνεται στο έρυθρό 9-134 από γάστρα άνοικτου άγγείου. Ένδιαφέρον πλατύ θέμα εικονίζει επίσης τώ 9-38, σέ συνδυασμό τεθλασμένων και ρόμβων, αλλά ή εκτέλεση και ή άπόδοση τής διακοσμήσεως εΐναι άτεχνη.

Έπέκταση τής διακοσμήσεως σέ όλόκληρο τώ σῶμα του άγγείου, άκόμα και κάτω από τή χαμηλή όριζόντια έγχάραξη, διαπιστώνεται στα όστρακα 9-89 και 9-131 πού προέρχονται από σχήματα τής Νεώτερης Νεολιθικής. Τώ πρώτο άνήκει μάλλον σέ άνοικτη φιάλη³²⁷ και φέρει στην περιοχή του πυθμένα τεθλασμένες ή ρόμβους, με μία παραπληρωματική γωνία, όπως στο παλαιότερο 7-48: εϊκ. 35, σχ. 36, ένῶ ή κυρίως διακόσμηση του άνω τμήματος μόλις διακρίνεται στις άπολήξεις δύο έγχαράξεων πού απέχουν, και αὐτές, άρκετά από τήν όριζόντια γραμμή. Άντίθετα, στο 9-131 ή όριζόντια τονίζει τήν κάμψη του άμφικωνικοῦ και ασύμμετρου, πιθανόν τετράπλευρου, σκεύους και διαχωρίζει τά άνεξάρτητα θέματα των δύο έπιφανειών, τά όποια και τερματίζουν σέ αὐτήν. Ένα άκόμα όστρακο (9-33) από γωνιώδη σκύφο³²⁸ διακοσμεΐται με όμόκεντρους άτεχνους ρόμβους, χαραγμένους όμως ένιαΐα και συμμετρικά στο άνω και κάτω τμήμα του άγγείου. Τώ ίδιο θέμα άναγνωρίζεται σέ δύο άκόμα όστρακα σκύφων, ίσως δέ και στο 9-41, από φιάλη τής Νεώτερης Νεολιθικής³²⁹. Παρά τήν άτεχνη εκτέλεση του 9-42: εϊκ. Ζ, μέσα στη ζώνη διακοσμήσεως διακρίνονται έπιφανειακά και παράλληλα πρὸς τώ θέμα τά ίχνη του προσχεδίου πού χρησιμοποιήθηκε προφανώς μόνο για τους έξωτερικούς ρόμβους και από άδεξιότητα δέν χαράχθηκε τελικά σέ όλο του τώ μήκος. Τώ 9-40 άνήκει σέ σκύφο με ωοειδές, λοξό στόμιο. Οί ρόμβοι εΐναι άκόμα πιό άδέξια χαραγμένοι, σέ άρκετή μεταξύ τους άπόσταση, και ή αποτύπωση του προσχεδίου πιθανόν νά ήταν άνέφικτη επάνω στην ασύμμετρη έπιφάνεια του σκεύους. Χειρότερη εργασία παρουσιάζει τώ 9-95, με λοξές έγχαράξεις σέ δύο συγκλίνουσες ομάδες χωρίς συμμετρικότητα και καμμία μεταξύ τους άντιστοιχία, και τώ μικρότατο 9-162, με δύο μονές γωνίες.

326. Οί μορφές πλησιάζουν περισσότερο στα δείγματα PHELPS, 1975, 137, εϊκ. 4:7, 8 και 14:6, παρά στα τής εϊκ. 44:16, 19, 22.

327. Πρβ. LAVEZZI, 1978, 421, εϊκ. 6:44.

328. Έ. ά., εϊκ. 4:21.

329. Βλ. πολὺ στενώτερο σχήμα PHELPS, 1975, εϊκ. 26:6.

Μερικά άλλα δοστρακα σώζουν ελάχιστο τμήμα διακοσμήσεως και αναφέρονται μόνο για τὰ ιδιαίτερα τεχνικά χαρακτηριστικά τους. Οί λοξές γραμμές του 9-161 τερματίζουν ελεύθερες, χωρίς τὸ ὀριζόντιο περιθώριο, τὸ καμπύλο 9-91 ἀποτελεῖ σπάνιο δείγμα ἐγγράκτου σὲ πηλὸ καθαρότατο φαιό, χωρίς προσμείξεις, ἐνῶ στὰ 9-44 καὶ 9-129 προβάλλει ἡ σημαντικὴ ποσότητα μαρμαρυγία. Πολὺ φθαρμένα εἶναι τὰ χεῖλη 9-90 καὶ 9-130, ὅπως καὶ τὸ 9-34 ἀπὸ λαιμὸ μὲ ἀκμές ἐγγαράξεων πού ἴσως σχηματίζαν ρόμβους καί, τέλος, τὰ 9-132 καὶ 9-133 πού εἶναι μικρότατα, χωρίς ἐνδιαφέροντα σημεῖα.

Νέο στοιχεῖο ἀποτελεῖ ἡ διακόσμηση στὴν ἐπιφάνεια τῆς κυλινδρικῆς βάσεως (9-37)³³⁰. Οἱ τεθλασμένες χαράσσονται σὲ κατακόρυφη διάταξη καὶ οἱ παράπλευρες ὁμάδες τους φέρονται πρὸς ἀντίθετη κατεύθυνση, ἔτσι ὥστε τὸ μεταξὺ αὐτῶν κενὸ διάστημα νὰ ἀποκτᾷ μορφή ρόμβου. Κατακόρυφα φέρονται ἐπίσης οἱ τεθλασμένες στὸ 9-39, οἱ ὁποῖες ἐδῶ σχηματίζονται ἀπὸ βραχεῖες γραμμές, ἀσύνδετες στὰ ἄκρα, ὑπὸ μορφή ἰχθυόκανθας.

Τετράπλευρο ἀσφαλῶς ἦταν τὸ 9-88 πού σχηματίζει ἐξωτερικὰ γωνίες σὲ δύο ἐπίπεδα κάθετα μεταξὺ τους. "Όλες οἱ ἐπιφάνειες, ἀκόμα καὶ ἡ ὀριζόντια, φέρουν ἐνιαία διακόσμηση, γι' αὐτὸ πολὺ πιθανὸν νὰ ἀποτελοῦσε κάλυμμα σκεύους μὲ στόμιο ἐπίσης τετράπλευρο, ὡς ὑποτίθεται ὅτι θὰ εἶχε τὸ 9-131. Κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος ὑπάρχει ἡ τυπικὴ ὀριζόντια γραμμὴ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀρχίζουν ἀσύμμετρες, σχεδὸν ἀσύντακτες λοξές ἐγγαράξεις, πού ἀποδίδουν γενικὰ στῆλες ἀμειβόντων. "Η ἐκτέλεση εἶναι ἐξ ἴσου πρόχειρη καὶ βιαστικὴ καὶ τὸ ἀξανάμενο βάθος τῶν ἐγγαράξεων ὑποδηλώνει ἐργαλεῖο βυθισμένο λοξὰ μέσα στὸ πάχος τοῦ τοιχώματος. "Η μέθοδος αὐτὴ, μέχρι τώρα ἄγνωστη στὴ Νέα Μάκρη, ἀπαντᾷ σὲ ἓνα ἀκόμα ἐντόπιο δείγμα (12-94: εἰκ. 65) τῆς ἀνωτάτης φάσεως τοῦ οἰκισμοῦ καὶ θυμίζει περισσότερο κάθε ἄλλης τὴν ξυλογλυπτικὴ³³¹.

Σχήματα

Τὰ σχήματα διατηροῦν ἐν μέρει τὴν παλαιὰ τους μορφή (σχ. 46). Εἶναι συνήθως βαθεῖα μὲ στόμια κυκλικὰ καὶ ἄλλα ἀσύμμετρα, ὀριζόντια στρεβλὰ (9-55) ἢ ἀνυψούμενα (9-100). "Επιβιώνουν οἱ σκύφοι μικροὶ (9-64) καὶ μεγάλοι (9-8: σχ. 71) μὲ περίγραμμα στὸ στόμιο κυρτὸ ἢ εὐθύγραμμο κωνικὸ (9-66: σχ. 71, 9-138), ἐνῶ ὁ τύπος τῆς κυκλικῆς εὐρείας καμπύλης φιάλης, ἀκόσμητης (9-148) ἢ μὲ κωνικὸ ἐπίθημα κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος μαρτυρεῖται ἀπὸ λίγα δοστρακα (9-58: σχ. 71).

"Απὸ τὴ γενικὴ μορφή τῆς κεραμεικῆς, τὸ μέγεθος καὶ τὸ πάχος τῶν δοστράκων, συνάγεται ὅτι πολλὰ ἀγγεῖα ἦταν ἀρκετὰ μεγάλα, ἐνῶ ὀρισμένα σκυφοειδῆ ἐμφανίζουν ἄλλη διαμόρφωση στομίου. "Εκτὸς ἀπὸ τὸν παλαιὸ γνωστὸ τύπο μὲ καμπύλη ἢ ἐπίπεδη ἀπόληξη χεῖλους (9-8), ὑπάρχει τώρα καὶ λοξή. Τὸ στόμιο διαμορφώνεται ἐσωτερικὰ λοξὸ (9-66: σχ. 46) καί, συχνά, ὅταν τὸ τοίχωμα εἶναι παχύτερο, δημιουργεῖται διόγκωση³³² πού σχηματικὰ παραβάλλεται μὲ τὸ χεῖλος τῆς καστανόμαυρης κεραμεικῆς τῶν φάσεων κυρίως 3 ὡς 5. "Εξωτερικά, ἀπολήγει εὐθὺ (9-2: εἰκ. 43) ἢ, στίς καλύτερες ποιότητες, ἀποκτᾷ ὑποτυπώδη ταινιωτὴ διαμόρφωση (9-3: εἰκ. 41, 9-65, 9-101). "Όλα τὰ ἀγγεῖα ἦταν κοινῆς χρήσεως, ἐνῶ καλύτερα δια-

330. Βλ. καὶ THEOCHARIS, 1956, 16.

331. Βλ. SCHACHERMEYR, 1954, 275. HODGES, 1976, 120.

332. Λόγω φθορᾶς δὲν σχεδιάστηκαν ἀκριβῆ περιγράμματα τῶν δοστράκων. Γιὰ τὴ διαμόρφωση πρβ. HOOD, 1981/2, 268-269, εἰκ. 30:175, 178, εἰκ. 128:214, 218 κλπ. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 40:13.

τηρημένο μπορεί να θεωρηθεί τὸ 9-66 ὅπως καὶ τὸ 9-72: εἰκ. 42, παρὰ τὸ ἀνώμαλο, κυματιστὸ χεῖλος του.

Στὴ νέα κατηγορία τῆς σπογγωτῆς κεραμεικῆς παρουσιάζεται νέο σχῆμα μὲ στόμιο κυλινδρικό, μέσης διαμέτρου 0.20-0.30 πού δὲν μπορεί νὰ συμπληρωθεῖ σὲ ὅλο του τὸ ὕψος (9-50: σχ. 71, 9-57: σχ. 46). Παρόμοια σκευὴ κοινῆς χρήσεως ὑπάρχουν στὴν Εὐβοία καὶ ἄλλα πρὸ ἐπιμελημένα στὴν Πελοπόννησο³³³, χωρὶς νὰ συμπληρώνεται τὸ χαμηλότερο τμήμα. Ἴσως νὰ εἶναι ἐνδεικτικὴ καὶ ὄχι τυχαία ἡ δήλωση ἐλαφρᾶς κάμψεως στὸ πρῶτο, πού φαίνεται νὰ κλίνει ὁμαλὰ μέχρι τὸν πυθμένα³³⁴, ἐνῶ παλαιότερα τὰ κατακόρυφα τοιχώματα τοῦ στομίου διευρυνόταν πρὸς τὰ κάτω (8-3 καὶ 8-64: σχ. 41 κλπ.). Ἄλλο νέο σχῆμα μαρτυρεῖ τὸ 9-69: εἰκ. 43, σχ. 46, 72, μὲ κυλινδρικό σῶμα καὶ γωνιώδη κάμψη στὸ κατώτερο τμήμα πρὸς τὴ βάση, τελειῶς ἀντίστροφη πρὸς τὰ ἀμέσως προηγούμενα δείγματα. Ἡ πτυχωτὴ διακόσμηση πού μόλις σχολιάσθηκε καὶ ἡ κάμψη τῆς γάστρας εἶναι τυπικὰ χαρακτηριστικὰ κατηγορίας τῆς Στερεᾶς τῶν ἀρχῶν τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς. Τὸ ἰδιαίτερο στοιχεῖο τοῦ 9-69 ἐντοπίζεται στὸ σωζόμενο περίγραμμα, διότι, τόσο σὲ μελανὰ τῆς Ἑλάτειας ὅσο καὶ στὰ Urfirnis τῆς Πελοποννήσου³³⁵, τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος σχηματίζεται ἀμφίκολο. Ἐνδειξη βάσεως δὲν ὑπάρχει οὔτε μπορεί νὰ υποστηριχθεῖ βάσιμα ὅτι σὲ αὐτὸ ἀνήκει κάποια ἀπὸ τὶς πολλὰς δακτυλιόσχημες. Διαφορετικὸ σχῆμα ὑποδηλώνει τὸ ἐπίσης γωνιώδες 9-68: σχ. 46, 72. Ἡ φορὰ τῆς κάμψεως ταιριάζει μᾶλλον μὲ ἐπίπεδο πυθμένα καί, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ἀνοιγμα τοῦ περιγράμματος, τὸ ὅστρακο μπορεί νὰ συμπληρωθεῖ ὡς ρηχὴ λεκάνη. Τὸ σχῆμα ἀπαντᾶται στὴν Πελοπόννησο σὲ μὴ στρωματογραφημένο ὑλικὸ καὶ ὁ Phelps παρατηρεῖ³³⁶ ὅτι τυπολογικὰ ἀνήκει στὴν ὕστερη φάση τῆς περιόδου II, ἀλλὰ ὅτι παρουσιάζει καὶ ὁμοιότητες μὲ τὴ μελανὴ καὶ φαιὰ κατηγορία τῆς περιόδου III. Τὸ καστανόμαυρο 9-139: σχ. 72 ἔχει τοίχωμα κατακόρυφο, πού δὲν διατηρεῖ κανένα σημεῖο κάμψεως. Τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα καὶ ἡ μικρὴ σχετικὰ διάμετρος ἐπιτρέπουν τὴ συμπλήρωσή του κατὰ τοὺς τύπους τῆς Μέσης Νεολιθικῆς³³⁷, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν ὑπάρχουν ἐδῶ σὲ προηγούμενες φάσεις. Ἐξ ἴσου πιθανὸ φαίνεται νὰ ἀνῆκε σὲ νεώτερο σκύφο τῆς μελανῆς κατηγορίας μὲ γωνιώδες περίγραμμα³³⁸. Τὸ κυλινδρικό στόμιο εἶναι ἀρκετὰ σπάνιο, ἀλλὰ ἀπαντᾶται στὸ Φράγχθι, ὅπου ἐπίσης ὑπάρχει τὸ ταινιωτὸ χεῖλος σὲ στόμια μὲ κλίση πρὸς τὰ μέσα³³⁹. Ἐκεῖ ἐπίσης ἡ μελανὴ κεραμικὴ προέρχεται ἀπὸ ἀσφαλῆ στρωματογραφία καὶ ἐμφανίζεται λίγο ἐνωρίτερα τῆς ἀμαυροχρώμης³⁴⁰.

Ἄλλη μορφή σκύφου (σχ. 46) ὑποδηλώνεται ἀπὸ στόμια, ὅπως τὰ 9-49, 9-56: σχ. 71 καὶ μερικὰ ἀκόμα πού δὲν περιγράφονται ἰδιαίτερος, μὲ παχειὰ τοιχώματα λεπτυνόμενα ἐξωτερικὰ περὶ τὸ καμπύλο χεῖλος. Τὸ σχῆμα, πολὺ ἀπλό, φαίνεται νὰ ἔχει εὐρεῖα διάδοση κατὰ τὴ Νεώτερη Νεολιθικὴ στὴν Πελοπόννησο, τὴ Στερεὰ καὶ τὸ νησιωτικὸ χῶρο, παντοῦ ἐκτός

333. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 40, 125, 62:428. PHELPS, 1975, εἰκ. 38:25. 25.

334. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 36:13.

335. PHELPS, 1975, 216. WEINBERG, 1962, εἰκ. 10:1-6. VITELLI, 1974, εἰκ. 89.

336. PHELPS, 1975, 188. Τὸ σχῆμα βλ. WEINBERG, 1937, εἰκ. 24. Ἡ ἐλαφρὰ κυρτότητα τοῦ περιγράμματος ἀποκλείει τοὺς γνωστοὺς τύπους μὲ πλατὺ ἰσοπεδωμένο πυθμένα, ὅπως εἶναι ἡ θεσσαλικὴ φιάλη, HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969, εἰκ. 1, 4.

337. PHELPS, 1975, εἰκ. 13:3 κλπ.

338. Ἐ. ἀ., εἰκ. 26.

339. JACOBSEN, 1973, 269, εἰκ. 5:5.

340. JACOBSEN, 1969, 368. Τοῦ ἰδίου, 1973, 266-269.

ἴσως ἀπὸ τὴ Θεσσαλία³⁴¹. Στὸν οἰκισμὸ εἶχε ἐπισημανθεῖ ἀπὸ τὴν προηγούμενη φάση (8-1: σχ. 41), ἀλλὰ τώρα τὰ δείγματα εἶναι πολλά, ἂν καὶ φθαρμένα στὸ χεῖλος. Παρόμοιο σχῆμα ἀποδίδει τὸ λεπτότερο 9-158: σχ. 46, 71.

Νέο ἀνοικτὸ ἄγγεϊο παρουσιάζουν λίγα ὄστρακα λεπτὰ (σχ. 46), μὲ ἐργασία ἐπιμελημένη (9-135, 9-140: σχ. 72) πού, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸν πυθμένα 9-151, ἀνῆκαν σὲ σκύφους κωνικοὺς μὲ στενὸ ἢ εὐρὺ στόμιο καὶ τοιχώματα εὐθύγραμμα, συγκλίνοντα πρὸς ἐπίπεδο πυθμένα³⁴². Ἡ λεπτότεχνη ποιότητα μαρτυρεῖται κυρίως στὸ μελανὸ μὲ πτυχωτὴ διακόσμηση 9-140, ἐνῶ ἡ μικρὴ ἀπόφυση τοῦ 9-59: σχ. 72 ὑπάρχει συχνὰ σὲ στενὰ καὶ εὐρύστομα κωνικά τοῦ Σάλιαγγου³⁴³.

Τὰ χεῖλη κατασκευάζονται κατὰ τὶς γνωστὲς μορφές, ἀλλὰ ἡ συχνότητα συγκεκριμένων τύπων μεταβάλλεται. Τὸ μέχρι τώρα κοινότατο καμπύλο ὑποχωρεῖ καὶ αὐξάνεται ἐντυπωσιακὰ ἡ χρῆση τοῦ λεπτυνόμενου ἀπὸ τὴ μία ἢ καὶ τὶς δύο ὀψεις. Ἐπίσης, ἐλαττώνεται τὸ ἐπίπεδο καὶ χρησιμοποιεῖται ὅσο καὶ τὸ ταινιωτό (9-4: εἰκ. 43, 9-139), ἐνῶ τὸ προέχον σχεδὸν ἐξαφανίζεται (9-61, 9-135).

Πιθόσχημα μὲ λαιμὸ (σχ. 47) κατασκευάζονται ἀπὸ κάθε πηλό, ἀκόμα καὶ μελανωπό (9-153). Συνήθως εἶναι τραχὺς ἢ ἀμμώδης καί, σὲ ἐλάχιστα, Urfirnis (9-87, 9-104). Ἡ ποιότητα τοῦ πηλοῦ ἔχει ἀσφαλῶς ἄμεση σχέση μὲ τὸ μέγεθος τοῦ ἄγγείου καί, κατ' ἐπέκταση, μὲ τὸ συγκεκριμένο σχῆμα τοῦ λαιμοῦ. Γιὰ ἄγγεϊα βαρύτερα, μὲ εὐρὺ καὶ σχετικὰ ὑψηλότερο λαιμό, χρησιμοποιεῖται ὁ ἀμμώδης, ἐρυθρὸς ὡς πορτοκαλόχρωμος (9-70: εἰκ. 42), ὁ τραχὺς (9-73) καὶ ὁ ἐρυθρὸς κοινός (9-9, 9-71).

Ὅλοι σχεδὸν οἱ λαιμοὶ ἀνῆκουν τυπικὰ στοὺς μέσους, μὲ ὕψος 0.05-0.025, εἶναι ὅμως γνωστὸ ὅτι στοὺς ἀσύμμετρους τὸ ὕψος μεταβάλλεται ἀνάλογα μὲ τὴ σχέση τους πρὸς τὴν «προχοή». Τὸ χωνοειδὲς σχῆμα παραμένει (9-29, 9-70: εἰκ. 42) ἀλλὰ, ὅπως δείχνουν τὰ λίγα κομμάτια ποὺ διατηροῦν ἐπαρκῆ στοιχεῖα μελέτης, αὐξάνονται σχετικὰ οἱ κυλινδρικοὶ (9-104, 9-146: εἰκ. 44, 9-147: σχ. 47). Παράλληλα, οἱ ἀσύμμετροι γίνονται περισσότεροι καὶ κατασκευάζονται κυρίως στρεβλοὶ (9-10, 9-11, 9-71, 9-74, 9-102: εἰκ. 42). Ὅρισμένοι μάλιστα εἶναι τόσο ἐμφανῶς ἀσύμμετροι, ὥστε ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ νὰ σχηματίζουν περίγραμμα ἀνοικτὸ χωνοειδὲς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη κυρτὸ μὲ στενούμενο στόμιο. Μεγαλύτερος ὅλων ἀλλὰ ἀκαθόριστου μορφῆς, εἶναι ὁ ἐρυθρὸς 9-111: εἰκ. 44, μὲ τοίχωμα παχύ, ποὺ σημαίνει ὅτι ἀνῆκε σὲ πελώριο ἄγγεϊο. Στὴ ρίζα περιβάλλεται ἀπὸ ἐφαπτόμενα ἐπιθήματα πεταλίδας, σὲ μία σειρὰ. Ἰσως ἡ χρῆση τους νὰ μὴν ἦταν ἀπλῶς διακοσμητικὴ, διότι φαίνονται σταθερὰ προσκολλημένα, ἂν καὶ ἐπιφανειακά, ὥστε νὰ ἐνισχύουν τὸ ἀσθενὲς σημεῖο κάμψεως τοῦ περιγράμματος. Ὁ μελανωπὸς 9-67: εἰκ. 44, μὲ χεῖλος ταινιωτό, βρίσκεται μεμονωμένος μέσα στὴ φάση 9. Ἀνῆκε ἀσφαλῶς σὲ μικρὸ ἄγγεϊο, ἀλλὰ μὲ ἀκαθόριστο σχῆμα, ἐφ' ὅσον ἀκριβῆ παράλληλα δὲν ὑπάρχουν σὲ ἄλλες περιοχές. Στὴν προηγούμενη φάση ἀναφέρθηκαν πέντε κομμάτια μὲ χεῖλος ταινιωτό καὶ τοίχωμα παχύτερο (8-9, 8-10 καὶ 8-13: εἰκ. 36, 8-130: εἰκ. 36, 8-131). Ὅμως τὸ λεπτὸ μελανὸ ὄστρακο μπορεῖ νὰ μὴν ὑποδηλώνει λαιμό, ἀλλὰ στόμιο μικροῦ ἀνοικτοῦ πιθόσχημου νέου τύπου³⁴⁴. Ἀντίθετα, παλαιὸ κοινὸ τύπο, ἀλλὰ σπάνιο στὴν ἀνασκαφή, ἀπεικονίζει τὸ ὄστρακο 9-54 (εἰκ. 42), ἀκόμα χαμηλότερο ἀπὸ τὰ 8-72 καὶ 8-137, ποὺ μεταβλήθηκε, τελικὰ σὲ κεραμικὸ ἐργαλεῖο.

341. PHELPS, 1975, εἰκ. 39:20 ἢ 18. WEINBERG, 1962, εἰκ. 11:6. HOOD, 1981, εἰκ. 122:124. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 48:2. Βλ. παραλλαγὲς ρηχῆς PHELPS, 1975, εἰκ. 38:9, βαθύτερες, ἔ. ἀ., εἰκ. 39:20, 38.

342. Μελανό, LAVEZZI, 1978, εἰκ. 4:22.

343. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 48:5, 8, 56:3, 57:8.

344. LAVEZZI, 1978, 438, ἀρ. 27, εἰκ. 4, πίν. 108.

Τεχνικό χαρακτηριστικό της περιόδου, με περιορισμένη εφαρμογή, εμφανίζεται στη διαμόρφωση του λαιμού, κατά το σημείο συνδέσεως με τον ὄμο. Ὁ κύλινδρος του λαιμού, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἰδιαίτερο σχῆμα του, κάμπτεται περὶ τὴ ρίζα σὲ γωνία περίπου ὀρθή (9-103: σχ. 47, 73). Ἐν συνεχείᾳ, ἐπενδύεται ἐξωτερικὰ μὲ λεπτὸ στρώμα πηλοῦ ποὺ εἰσχωρεῖ στὴν κάμψη τῆς ρίζας καὶ ἐπεκτείνεται μέχρι τὴν ἀρχὴν τοῦ ὄμου. Ἡ ἐπένδυση αὕτη, συγκρατημένη καλύτερα μέσα στὴ γωνία τῆς ρίζας, συνδέει οὐσιαστικὰ τὸ λαιμὸ μὲ τὸν ὄμο ὡς ἐνιαία ἐπιφάνεια.

Στὶς βάσεις (σχ. 47) διακρίνεται ὁ τύπος τῆς ὑψηλῆς δακτυλιόσχημης μὲ περίγραμμα κωνικό. Κατασκευασμένη ἀπὸ μία ταινία πηλοῦ, οὐσιαστικὰ χωρὶς πρόσθετη τριγωνικὴ ἐνίσχυση στὸν πυθμένα (9-78, 9-79, 9-80) παραβάλλεται μὲ παλαιότερη Πελοποννησιακὴ τεχνική³⁴⁵. Συγχρόνως, ἡ παλαιὰ κλασσικὴ μορφή τῆς χαμηλῆς τριγωνικῆς μὲ ἐνίσχυση (9-18: εἰκ. 41) καὶ ἡ χαμηλὴ μὲ πλατὺ πάτημα (9-15, 9-20, 9-82) τοποθετοῦνται σὲ μικρὰ καὶ σὲ βαρεῖα ἀγγεῖα. Νέα εἶναι ἡ ὑψηλὴ κυλινδρική μὲ λεπτὴ, «εὐθραυστη» κατασκευὴ ποὺ στηρίζει ἀγγεῖα πηλοῦ Urfirnis (9-150: εἰκ. 44) καὶ κοινὰ (9-145). Ἡ μορφή της, ἰδιότυπη γιὰ τὸν οἰκισμό, φαίνεται σὰν σμίκρυνση τῶν παλαιότερων ὑψηλῶν, σὲ φιάλες Urfirnis τῆς Πελοποννήσου³⁴⁶. Πιθανὸν νὰ ἀποτελεῖ τυχαῖο, παροδικὸ τύπο, ποὺ ἐξαφανίζεται ἀμέσως.

Στὴν 9η φάση ὑπάρχουν ἀρκετὲς βάσεις μὲ τριγωνικὴ ἐνίσχυση ποὺ μεταβάλλει πάχος μέσα σὲ μικρὸ τμήμα τῆς περιφερείας. Μεμονωμένα καὶ ἀμφίβολα δείγματα εἶχαν ἐντοπισθεῖ σὲ χαμηλότερα στρώματα ἤδη ἀπὸ τὴν τρίτη φάση (3-72), ἀλλὰ τώρα τὰ κομμάτια εἶναι πολλὰ, ἂν καὶ σώζονται ὅλα τμηματικά. Ἡ κακὴ διατήρηση δὲν ἐπιτρέπει ἀσφαλεῖς παρατηρήσεις καὶ κυρίως, ἀπὸ τὰ σωζόμενα δείγματα δὲν φαίνεται ἂν ἡ κυκλικὴ περιφέρεια τοῦ πυθμένα μεταβαλλόταν στὴν ἀπόληξη καὶ γινόταν στὸ πάτημα ἀσύμμετρη, ἑλλειπτικὴ ἢ ὠοειδής. Πάντως, τὸ ὕψος τοῦ δακτυλίου εἶναι σὲ ὅλη τὴν περίμετρο σταθερὸ καὶ ὁμοιόμορφο. Ἡ ἀσύμμετρία τῆς ἐνισχύσεως εἶναι τόσο συχνή, ὥστε δὲν μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ἀποδοθεῖ σὲ ἀμελῆ κατασκευὴ καὶ προδίδεται ἀμέσως ἀπὸ τὴ διαφορὰ στὸ πάχος τοῦ δακτυλίου (9-81, 9-117). Ἰδιαίτερα προφανὴς εἶναι στὴν ὑψηλὴ πορτοκαλόχρωμη 9-115, ὅπου ἡ τριγωνικὴ ἐνίσχυση προστίθεται ὄχι στὴν κάτω ὄψη, ἀλλὰ ἐξωτερικά, γύρω ἀπὸ τὴν περιφέρεια τῆς ρίζας.

Πόδι σκεύους ἦταν τὸ μελανὸ ἔντριπτο 9-142: εἰκ. 43, σχ. 47. Φθαρμένο στὴν ἐσωτερικὴ, λιγότερο ὁρατὴ ὄψη τῆς ἐπιφανείας του, ἀποδίδει σήμερα τομὴ καὶ διατομὴ τριγωνικὴ, ἐνῶ ἡ συμπληρωμένη μορφή του μπορεῖ νὰ ἦταν τετράπλευρη. Τὸ περίγραμμα θυμίζει ἀμέσως ἄλλα δείγματα ποὺ ἀνήκουν σὲ τετραποδικὰ τελετουργικὰ σκεύη, γνωστὰ ἀπὸ τὰ Βαλκάνια μέχρι τὴν Πελοπόννησο³⁴⁷. Τὰ πόδια αὐτὰ εἶναι συνήθως ἀρκετὰ ὑψηλότερα καὶ ὁ πυθμένας τοῦ σκεύους γωνιώδης ἢ καμπύλος. Ἡ μορφή τοῦ τεμαχίου 9-142 πλησιάζει πολὺ περισσότερο τὰ δείγματα τῆς Πελοποννήσου, μελανὰ ἔντριπτα ἐπίσης³⁴⁸, μὲ ἐπίπεδο πυθμένα καὶ χαμηλὰ πόδια. Στὸ ἴδιο σκεῦος ἀνῆκε, ὡς φαίνεται, καὶ τὸ τμήμα στομίου 9-141, μὲ φθαρμένο χεῖλος καὶ ἄγνωστη τὴν ἀρχικὴ κλίση, ποὺ ἔτσι δὲν συμβάλλει οὐσιαστικὰ στὴ συμπλήρωση τῆς μορφῆς.

Οἱ ἀποφύσεις διατηροῦν τὴν παλαιὰ τοξωτὴ μορφή. Κατασκευάζονται ἀπὸ διάφορους πη-

345. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 19:16, 22:22 καὶ μεγάλη ὁμοιότητα τῆς 9-80 μὲ μεταγενέστερη τῆς Χίου, HOOD, 1981/2, εἰκ. 159:778.

346. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 11:11.

347. Βλ. κυρίως WEINBERG, 1962, 190-195.

348. LAVEZZI, 1978, 442, ἀρ. 37, πίν. 109. JACOBSEN, 1973, 269, εἰκ. 6:2.

λους και σε ποικίλα μεγέθη (9-59: σχ. 46, 9-155, 9-156: σχ. 48), ακόμα και μικρογραφικά (9-106). Τοποθετούνται κατακόρυφα στην κοιλιά και έχουν συνήθως στο τμήμα της ρίζας, τριγωνική διατομή. Άγκυλες υπάρχουν ελάχιστες (9-62, 9-119, 9-120). Ο τύπος της μικρής σφαιρικής απαντάται σε καστανόμαυρες (9-22), αλλά και σε άλλες κατηγορίες κεραμεικής, όπως ή μελανή (9-143: εικ. 43, σχ. 48), ή σε κακής ποιότητας καστανόμαυρο αλείφωμα (9-76).

Νέα μορφή αναγγέλει ή ταινιωτή λαβή σε ελάχιστα και κακής διατηρήσεως δείγματα. Κατασκευάζεται ισοπλατής σε όλο το σωζόμενο τμήμα της (9-144: εικ. 43, σχ. 48)³⁴⁹, μελανή και τόσο άτεχνη, που δεν αποκλείεται να υποκαθιστά τις άγκυλες του άμμόδους πηλού. Επίσης ισοπλατής είναι ή 9-116: εικ. 44, πορτοκαλόχρωμη, αλλά δεν διατηρείται το τοίχωμα του άγγείου και φαίνεται ως να άνηκε σε πρόχου ή παρόμοιο κλειστό σχήμα. Άκόμα, υπάρχει ή 9-154, βραχεία ταινιωτή, Έλλαδικού τύπου³⁵⁰, με πλάτος μειούμενο προς την κορυφή της ράχης. Τέλος, στον ώμο του πιθόσχημου 9-75: εικ. 42, σχ. 48, 73, πρέπει να υποθέσουμε ότι έπρόκειτο να τοποθετηθεί τοξωτή άπόφυση, που θα καταστράφηκε πριν από την όπτηση. Η σχετική κοιλότητα για την προσκόλληση της ρίζας είχε ήδη διαμορφωθεί στο τοίχωμα και υποχρεωτικά παρέμεινε ως άνωμαλία της επιφανείας, ενώ ή κάτω ρίζα διαπλάστηκε πρόχειρα σε έπίθημα.

Τά έπιθήματα πλουτίζονται με νέα σχήματα και, μερικά τουλάχιστον, στερεώνονται μέσα σε κοιλότητα του τοιχώματος (9-98). Τά άμυγδαλωτά γίνονται χαμηλά και τοποθετούνται κατακόρυφα (9-108). Όταν είναι όριζόντια, έπίπεδα ή όγκώδη (9-110: εικ. 44), αντικαθιστούν την παλαιά πεταλίδα κάτω από το χείλος των καστανόμαυρων (9-57, 9-58, 9-138: εικ. 44)³⁵¹. Το ίδιο και μερικά κωνικά (9-60, 9-97). Τελείως έπίπεδα μένουν μόνο τά δισκοειδή (9-24). Ίδιότυπο μάλλον παρά άμυγδαλωτό πρέπει να θεωρηθεί το λεπτό 9-109: εικ. 41, που μοιάζει με στενή άτρητη τοξωτή άπόφυση. Η θέση του είναι λοξή και ό πηλός Urfirnis, με ίχνη καστανής βαφής έξωτερικά και κυματιστή διαμόρφωση της επιφανείας στο έσωτερικό. Σε πίθους, τά έπιθήματα είναι ίσως μεμονωμένα (9-157), τοποθετούνται όμως και πολλά μαζί σε πυκνές άποστάσεις (9-25: εικ. 41, 9-112). Όλόκληρη ή επιφάνεια καλύπτεται τώρα όχι τόσο με τά παλαιά μικρά φακοειδή (9-18 και 9-19: εικ. 41), αλλά από μεγάλες πεταλίδες, που τοποθετούνται ακόμα και γύρω στη ρίζα του λαιμού (9-111: εικ. 44)³⁵². Ύψηλότερες, περίπου ήμισφαιρικές, κολλημένες επιφανειακά ή μία δίπλα στην άλλη³⁵³, υπάρχουν μόνο σε ένα όστρακο, το 9-23: εικ. 41. Κατά την 9η φάση εμφανίζεται και πάλι το κολλημένο γλωσσοειδές έπίθημα, πλατύ στη ρίζα του και στενότερο στην κορυφή (9-63: εικ. 41, σχ. 48). Το σχήμα κατασκευάζεται σε πηλό άμμόδη, πορτοκαλόχρωμο, και είχε παρουσιασθεί κατά την τρίτη φάση κυρίως, για να εξαφανισθεί άμέσως μετά την 4η. Μικρές διαφορές μεταξύ παλαιών και νέων ίσως υπάρχουν, όπως ή πολυ πλατειά ρίζα του 3-94, 3-96: εικ. 13, σχ. 18, σε σχέση με τη στενότερη του 9-63 και ή καμπύλη άπόλξη της κορυφής στη νέα, σε σχέση με τηγωνιώδη στις παλαιές. Πρόκειται όμως για μικρές λεπτομέρειες, που πιθανόν να είναι τυχαίες, ενώ το στρώμα εύρέσεως αποκλείει οποιαδήποτε διαταραχή. Αντίθετα, το επίσης γλωσσοειδές 9-158: εικ. 44, με ίσο περίπου πλάτος στην κορυφή και στη ρίζα, συγκεντρώνει τά χαρα-

349. Πρβ. PHELPS, 1975, εικ. 22:15.

350. WEINBERG, 1962, εικ. 10:1, 4, πίν. 60:1.

351. Τά καστανόμαυρα έχουν χάσει πολλά από τά παλαιά χαρακτηριστικά τους και ό πηλός μπορεί τώρα να είναι και τραχύς.

352. Κομμάτια του ίδιου άγγείου βρέθηκαν διασκορπισμένα σε όλους τους τομείς της άνασκαφής.

353. Πρβ. EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 43:15.

κτηριστικά τοῦ νέου τύπου καὶ ἴσως κατὰ τοῦτο ἐνδιαφέρει τὸ στενότερο πλάτος τῆς ρίζας στὸ 9-63. Τὸ ὀγκῶδες γλωσσοειδὲς τεμάχιο 9-152: εἰκ. 44, σχ. 48, ἐλλειπτικῆς διατομῆς, πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς χονδροειδῆς ἄτρητη ἀπόφυση, ὅπως εἶναι οἱ μελανὲς ἀγκύλες³⁵⁴, ἀρκετὰ κοινὴ στὴν Εὐβοία.

354. "Ε. ἄ., εἰκ. 46:14. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 61:418, 63:471, 474, 68:536 κλπ. Δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐρμηνευθεῖ σὰν πόδι χύτρας, διότι πρῶτον ἡ κατακόρυφη ἢ λίγο λοξὴ θέση του δὲν συμφωνεῖ μὲ κατάλληλη καμπύλη τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ πυθμένα, δεύτερον τὸ «πάτημα» εἶναι καμπύλο καὶ τρίτον, παρόμοιο σκεῦος εἶναι ἀκόμα ἄγνωστο.

ΦΑΣΗ 10

Μετά τὸν πλοῦτο τῶν νέων στοιχείων τῆς φάσεως 9, ἡ 10η ἔρχεται ὡς ἀπλὸς συνεχιστής, μὲ πολὺ λίγα δικά της χαρακτηριστικά. Ἀκόμα καὶ τὰ οἰκοδομικὰ κατάλοιπα περιορίζονται σὲ ἓνα πολὺ καταστραμμένο τοῖχο, πού φαίνεται καμπυλόγραμμος³⁵⁵.

Κατηγορίες κεραμεικῆς

Στις κατηγορίες κεραμεικῆς κυριαρχοῦν ὁ γνωστὸς κιτρινόφαιος ὡς φαιὸς πηλός, καθαρὸς ἢ τραχύς (10-5: εἰκ. Ζ) καὶ ὁ ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, μὲ τοὺς ὁποίους κατασκευάζονται κάθε μορφῆς καὶ τύπου ἀγγεῖα. Μικρὰ ἢ μέσου μεγέθους ἀπὸ τραχὺ πηλὸ καὶ συχνὰ σπογγώτο, εἶναι ἔντονα ὀπτημένα, ἔχουν λεπτὰ τοιχώματα μὲ ἀδρὴ ἐπιφάνεια καὶ τὸ ἀλείφωμα φαίνεται νὰ εἶναι τώρα σταθερώτερο γιατί σπάνια ἀποφλοιώνεται.

Τὰ πορτοκαλόχρωμα διατηροῦν τὰ χαρακτηριστικά τῆς 9ης φάσεως: Ὁ ἀμμόδης πηλὸς τοὺς ἔχει χρῶμα ἐνιαῖο, φέρει ἐπάλειψη καὶ στίς καλύτερες περιπτώσεις εἶναι σφραγισμένος κάτω ἀπὸ καστανὸ σκληρὸ ἀλείφωμα (10-7: εἰκ. 47, 10-26, 10-87). Ἐπὶ πλεόν διαμορφώνεται τώρα μία νέα πολὺ μικρὴ ὁμάδα μὲ πηλὸ φαιό, τοιχώματα λεπτὰ, ἐπιφάνειες πορτοκαλόχρωμες, συνήθως φθαρμένες ἀλλὰ ἔντονα ἔντριπτες καὶ στιλπνές. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού ἡ πορτοκαλόχρωμη κεραμεικὴ ἀποκτᾷ στιλπνότητα καὶ μάλιστα μόνο στὴ μία ἐπιφάνεια, ἄλλοτε ἐξωτερικὰ (10-62: εἰκ. 48) καὶ ἄλλοτε ἐσωτερικὰ (10-61: εἰκ. 48 καὶ Ζ). Οἱ ὑψηλές θερμοκρασίες τῆς ὀπτήσεως σχηματίζουν, ὅπως καὶ στὴν 9η φάση, τοιχώματα σκληρά, ἀλλὰ καὶ πάλι ἡ φύση τοῦ ἀμμόδους πηλοῦ προκαλεῖ τὴ φθορὰ τῶν ἀκμῶν καὶ ἐπιφανειῶν.

Τὴν ἴδια συνέχεια ἀπὸ τὴν 9η φάση διατηροῦν μερικὲς ἀκόμα κατηγορίες. Τὰ λίγα Urfirnis φαίνονται ὁλόβαφα στιλπνὰ (10-64, 10-82: εἰκ. 48) ἢ θαμπὰ (10-60, 10-63, 10-65: εἰκ. 48), τὰ καστανόμαυρα κοινὰ ἔχουν ἐπιφάνειες ἀλαμπεῖς (10-68: εἰκ. Ζ) καὶ ὀριζόντιο ἀμυγδαλωτὸ ἐπίθημα κάτω ἀπὸ τὸ καμπύλο χεῖλος (10-3, 10-46: εἰκ. 47) καὶ ἀκόμα ὑπάρχουν τὰ μελανὰ κοινὰ (10-90) καθὼς καὶ λίγα ἀλλὰ τυπικὰ ἐρυθρὰ κοινὰ (10-81, 10-83). Μερικὰ μεγάλα πιθοειδῆ, ἴσως καὶ πραγματικοὶ πίθοι, μὲ ἐπιφάνειες καὶ πηλὸ καστανέρυθρα ὡς καστανόμαυρα, παρουσιάζουν ὄψη ἰδιαίτερα ἐπιμελημένη. Ἐξωτερικὰ φέρουν σκληρὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα καὶ ἐσωτερικὰ ἐπάλειψη, πού διαμορφώνει ἐπιφάνεια συχνὰ ὁμαλὴ (10-33). Ἀρκετὰ ὄστρακα κάθε κατηγορίας παρουσιάζουν, ἐκτός τῶν Urfirnis, ποικίλο χρῶμα ἐπιφα-

355. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 133-136.

νείας, κατά τόπους μεταβαλλόμενο ή κηλιδωτό (10-24, 10-39, 10-43: εικ. 47, 10-89: εικ. Ζ), που αποτελεί κοινό στοιχείο της φάσεως. Ἡ ἴδια μορφή έχει σημειωθεί στην Πελοπόννησο και ὁ Phelps³⁵⁶ θεωρεῖ τὴν κηλιδωτὴ ἐπιφάνεια χαρακτηριστικὸ τῆς περιόδου IV.

Μέσα στὴν κεραμεικὴ τῆς 10ης φάσεως ὑπάρχει μόνο ἓνα γραπτὸ ὄστρακο καὶ αὐτὸ πολὺ φθαρμένο (10-66: εικ. 48, σχ. 76). Ἐπάνω στὴν ἐπάλειψη τοῦ πορτοκαλόχρωμου πηλοῦ διακρίνονται με πολλὴ δυσκολία τρεῖς ὡς τέσσερις εὐθεῖες ἐρυθρὲς γραμμές, με βαφὴ ἐξίτηλη. Τὸ θέμα εἶναι τελείως ἀσαφές καὶ ἀπλῶς μαρτυρεῖ ὅτι κατὰ τὴ 10η φάση ὑπάρχει εὐθύγραμμο κόσμημα τοῦ ρυθμοῦ «ἐρυθρὸ ἐπὶ ἐρυθροποῦ».

Σὲ διάφορα σημεία τοῦ χώρου βρέθηκαν δέκα ἐγχάρακτα ὄστρακα (εἰκ. 50, σχ. 49). Τὸ πόδι 10-13: εικ. 49, σχ. 49, στήριζε σκεῦος ἀγνώστου μορφῆς ποὺ ἔχει κατασκευασθεῖ ἀπὸ φαιὸ ἀμμόδη πηλὸ με ἐπιφάνειες καστανὲς ἐξωτερικὰ καὶ πορτοκαλόχρωμες στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ σωζόμενου πυθμένα. Ἡ διατομὴ τοῦ σχηματίζει ἀκανόνιστο τετράπλευρο, ὀρθογώνιο ἐξωτερικὰ καὶ κυρτὸ ἐσωτερικὰ³⁵⁷, ἐνῶ ἀπὸ κάτω, στὴν ἐπιφάνεια τῆς βάσεως, ὑπάρχουν δύο ἀβαθέστατες παράπλευρες κοιλότητες, ποὺ δὲν γνωρίζουμε γιατί δημιουργήθηκαν³⁵⁸. Ἡ κύρια διακόσμηση περιβάλλει ἐνιαῖα τὸ πόδι ἐξωτερικὰ καὶ τὸ τοίχωμα τοῦ σκεύους στὸ ὕψος τοῦ πυθμένα ὑπὸ μορφή ομάδας ἐπτὰ ὡς ὀκτὼ τεθλασμένων, ἀλλὰ σὲ κάθε ἐπίπεδῃ πλευρᾷ οἱ λοξὲς ἐγχαράξεις φέρονται πρὸς ἄλλη κατεύθυνση καὶ ἐνώνονται στὴν ἀκμὴ τῆς γωνίας³⁵⁹. Συμπληρωματικά, ἄλλη μία ομάδα τεσσάρων γωνιῶν διακοσμεῖ ἐξωτερικὰ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ χαμηλότερο τμῆμα τοῦ ποδιοῦ, παρὰ τὴ βάση. Ἡ τεχνικὴ τῶν ἐγχαράξεων εἶναι λεπτὴ καὶ ἡ ἐκτέλεση συμμετρικὴ, σχεδιασμένη με ἀκρίβεια, ἀλλὰ τόσο ρηχὴ, ὥστε ἡ γενικὴ φθορὰ τῆς ἐπιφανείας ἔχει σχεδὸν ἀπαλείψει τὴ διακόσμηση ἀπὸ τὸ τμῆμα τοῦ τοιχώματος.

Κατὰ τὴν ἴδια τεχνικὴ ἔχουν χαραχθεῖ οἱ τεθλασμένες τοῦ 10-38: εικ. Ζ, ποὺ περικλείουν στὴν ἀδιακόσμητῃ ἐπιφάνεια κυκλικὸ ἐπίθημα, ὅπως σὲ γνωστὰ γραπτὰ πρότυπα ἄλλων περιοχῶν³⁶⁰. Τελείως ἄλλη μορφή παρουσιάζει ἡ ἄριστη ἀπόδοση τῆς βαθειᾶς τεχνικῆς στὸ 10-28, με ἀπολύτως εὐθύγραμμες καὶ συμμετρικές, καθαρὲς ἐγχαράξεις, ποὺ φαίνεται νὰ διέγραφαν τεθλασμένες με ἐπιμήκεις πλευρές. Στὸ ὄστρακο στομίου 10-20: εικ. Ζ, ὑπάρχουν ὁμόκεντροι ρόμβοι, αἰσθητὰ μεγαλύτεροι ἀπὸ τὰ συνήθη γνωστὰ δείγματα³⁶¹ καὶ ἀπὸ τὸ συνδυασμὸ θέματος καὶ περιγράμματος διαφαίνεται ὅτι τὸ κόσμημα θὰ κάλυπτε ὅλο περίπου τὸ ὕψος τῆς γάστρας. Ἡ χαμηλὴ ὀριζόντια γραμμὴ διαπιστώνεται σὲ τέσσερα σκοτεινόχρωμα ὄστρακα σκύφων με καμπύλα τοιχώματα (10-14, 10-29, 10-105, 10-106). Ἰχνη διακοσμήσεως διατηρεῖ μόνο τὸ πρῶτο, ποὺ φαίνεται νὰ παρουσιάζει ἄλλο τύπο τεθλασμένης σὲ ὀριζόντια διάταξη με βραχύτατες πλευρές³⁶², μήκους 0.006-0.007. Ἐπίσης νέο θέμα πιθανὸν νὰ εἰκονίζεται στὸ μικρότατο 10-67 ποὺ σώζει μία κατακόρυφη πλαισιωμένη ἀπὸ ἐγκάρσιες ἐγχαράξεις.

Ἀπὸ τὸ Νότιο τμῆμα προέρχεται τὸ 10-107: εικ. Ζ, κατασκευασμένο ἀπὸ καθαρὸ, χωρὶς

356. PHELPS, 1975, 75 καὶ 296.

357. Πρβ. σχῆμα, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, εἰκ. 183, b. Ὡσειδὲς σκεῦος με ἐγχάρακτο θέμα πλέγματος, GRUNDMANN, 1932, 114, πίν. XXVII:2. Βλ. καὶ σκεῦος ἀπὸ Δικίλι-Τάς, ZERVOS, 1962, εἰκ. 566.

358. Οἱ κοιλότητες ἦταν γεμάτες μαῦρο χῶμα καὶ κατὰ τὸν καθαρισμὸ τους στὸ ἐργαστήριο παρασύρθηκε μέρος τοῦ μαλακοῦ πηλοῦ, με ἀποτέλεσμα νὰ γίνουν βαθύτερες. Τὸ σχέδιο παρουσιάζει τὸ ἀρχικὸ βάθος.

359. Παρόμοιο πόδι με γραπτὲς παράλληλες γωνίες ἀπὸ τὴ Βοιωτία, ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, 1908, εἰκ. 7 δεξιά.

360. Βλ. ὄστρακο στομίου τῆς Μέσης Νεολιθικῆς, PHELPS, 1975, εἰκ. 21:11, 74:25.

361. Τὸ μήκος τῆς ἐξωτ. πλευρᾶς ὑπολογίζεται σὲ 0.06.

362. KUNZE, 1931, πίν. XIII, 1d.

μαρμαρυγία, καστανόξανθο πηλό, που σώζει τμήμα επίπεδης βάσεως και αρχή τοιχώματος τετράπλευρου άγγείου με στρογγυλευμένη γωνία. Περί τὰ 0.005 επάνω από τη βάση φέρεται όριζόντια ρηχή έγχάραξη και όλο τὸ τμήμα τῆς γάστρας μέχρι τῶν άκμῶν τοῦ όστράκου είναι έξωτερικά διάστικτο από λεπτὲς πυκνὲς κυκλικὲς όπές, διαμέτρου μικρότερης τοῦ μισοῦ χιλιοστοῦ. Ἰχνη λευκοῦ διατηροῦνται στὴν έγχάραξη και σὲ κάποια όπή. Ἡ μορφή και ἡ τεχνική τῆς στικτῆς διακοσμῆσεως δὲν μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ με τὸ παλαιότερο δείγμα 8-44: εἰκ. 39, οὔτε με τὲς όπές τῶν περιθωρίων τῆς κατηγορίας άμμόδους πηλοῦ, διότι τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα και ἡ πυκνότητά τους, προφανῶς δὲ και τὸ εργαλεῖο ποὺ χρησιμοποιήθηκε, διαφέρουν. Ὁ τύπος διακοσμῆσεως με ασύντακτες πυκνὲς στιγμὲς ποὺ καλύπτουν επιφάνεια συγκεκριμένου γραμμικοῦ σχήματος και ποὺ καθορίζεται από έγχάρακτο περιθώριο εἶναι χαρακτηριστικὸς γιὰ τὴ Νεώτερη Νεολιθική και άπαντᾶται στὰ σπήλαια Πανὸς και Κίτσου, στὸν Ὀρχομενὸ και στὴ Θεσσαλία, στὰ νησιὰ Σάλιαγος, Σάμος, Χίος και στὴν Ἄνατολή³⁶³. Παρόμοια διακόσμηση φαίνεται νὰ υπάρχει στὸ 10-107, πιθανὸν δὲ τὸ περίγραμμα τῶν άκμῶν του νὰ μὴν εἶναι τυχαῖο, ἀλλὰ νὰ συμπίπτει πρὸς τὴ θέση έγχάρακτης τεθλασμένης γραμμῆς περιθωρίου, σχηματίζοντας τριγωνικὸ διάστικτο θέμα γύρω από τὴ βάση³⁶⁴. Ὁλα τὰ ξένα πρὸς τὴν έντόπια παράδοση στοιχεῖα σημαίνουν ὅτι τὸ σκεῦος δὲν κατασκευάσθηκε στὸν οἰκισμὸ τῆς Νέας Μάκρης, ἀλλὰ σὲ ἄλλη έγκατάσταση ἴσως και στὸ γειτονικὸ σπήλαιο Πανός³⁶⁵.

Σχήματα

Ἡ άναγνώριση τοῦ άκριβοῦς σχήματος τῶν άγγείων εἶναι τώρα ἀκόμα δυσκολώτερη, διότι, πέραν τῆς γνωστῆς άσυμμετρίας, οἱ επιφάνειες και οἱ άκμὲς τῶν όστράκων άμμόδους πηλοῦ εἶναι γενικὰ φθαρμένες. Ἡ σχεδίαση τοῦ περιγράμματος τῶν στομίων και λαιμῶν εἶναι σχεδὸν ἀδύνατη και περιορίζεται σὲ ἐλάχιστα τυχαῖα δείγματα, χωρίς αὐτὰ νὰ εἶναι αντιπροσωπευτικά. Στὴν τυπολογικὴ παρακολούθηση τῶν σχημάτων συμβάλλουν στοιχεῖα ποὺ παρέχουν μόνο τὰ ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικά.

Ὁ βαθὺς σκύφος (σχ. 50) με κωνικὸ περίγραμμα στομίου (10-3, 10-16), ποὺ φθάνει μέχρι κατακόρυφο (10-18) άπεικονίζει τὰ παλαιὰ κοινὰ σχήματα. Στὴν ἴδια ομάδα ανήκει ἀκόμα τὸ καστανόμαυρο 10-4 με διογκωμένο χεῖλος έξωτερικά και τὸ 10-77: εἰκ. 48 με διακοσμητικὴ πλαστικὴ ταινία έξωτερικά.

Τὸ νέο στόμιο τοῦ μεγάλου σκύφου ὅπως ἦταν τὸ 9-66: σχ. 46, 71 υπάρχει πάλι σὲ όστρακα πολὺ φθαρμένα στὸ χεῖλος γι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ συγγέονται με τοὺς ὅμους άγγείων ποὺ ἀπολήγουν σὲ λαιμό. Κάτι παρόμοιο τοῦ 10-50: εἰκ. 47 υπάρχει στὴν Εὐβοία, με συνεχὲς στόμιο, χωρίς νὰ διαχωρίζεται ὁ λαιμὸς από τὸν ὅμο³⁶⁶. Διδακτικὸ φαίνεται τὸ μελανωπό, σχεδὸν λεπτότεχνο 10-21: εἰκ. 47, με γωνιώδες στόμιο ποὺ πρέπει νὰ αποδίδει τὴ μορφή τῶν

363. Γιὰ βιβλιογραφία βλ. HOOD, 1981/2, 232-237. Ἐπίσης LAMBERT, 1981, 290-291, 305-306, εἰκ. 171-174, 197, πίν. XXX.

364. Πρβ. θέμα, HOOD, 1981/2, εἰκ. 113:7,8. Ἡ θραύση όστράκων κατὰ μήκος έγχαραξέως εἶναι συχνότατη, βλ. π.χ. 8-62, 8-63, 10-28, 10-105, κ.ά.

365. Πρβ. εργασία ZERVOS, 1962, εἰκ. 838 και ἰδίως όπες στὸ δείγμα ε. ά., εἰκ. 842. Μεγαλύτερη όμοιότητα έχουν ἀδημοσίευτα όστρακα άρ. εὑρ. 422, 1384, κ.ά. έκτεθειμένα στὸ Μουσεῖο Μαραθῶνος, ἀλλ' ὁ πηλὸς αὐτῶν εἶναι γενικά τραχύτερος τοῦ 10-107.

366. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 40:124.

πιθόσχημων χωρίς λαιμό. Ο τύπος όμως αυτός στην Πελοπόννησο περιορίζεται στη Μέση Νεολιθική³⁶⁷, ενώ έδω βρίσκεται μέσα σε προχωρημένες φάσεις. Κατά συνέπεια, μπορεί να παραβληθεί με παρόμοια χονδροειδή νεώτερων εποχών που φέρουν χαμηλό κυλινδρικό στόμιο ή απλώς τονισμένο χεῖλος³⁶⁸. Πάντως, για τα αγγεία αυτά δεν υπάρχει ακόμα ή δυνατότητα να συσχετισθούν χρονικά με παρόμοια της Πελοποννήσου, διότι η χονδροειδής κεραμική της δεν έχει μέχρι σήμερα μελετηθεί³⁶⁹. Το κατακόρυφο ως λίγο κλειστό στόμιο με κυρτό τοίχωμα των σκύφων 10-6 και 10-75 δεν προβάλλει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Το σχήμα του επαναλαμβάνεται αμετάβλητο σε πολλές φάσεις, κυρίως στις παλαιότερες.

Λίγο ανοικτό, με τοίχωμα που διευρύνεται προς τα άνω, παρουσιάζεται το 10-78: εικ. 48, σχ. 50, 71, και η διακόσμηση του χείλους, χωρίς να είναι ίδια, θυμίζει τα χονδροειδή του Σάλιαγγου³⁷⁰. Παρόμοιο, αλλά πολύ στενότερο, είναι το 10-17 από αγγείο κοινής χρήσεως, που υποκατέστησε το 9-56: σχ. 46. Με την προηγούμενη φάση συνδέεται άμεσα ο λεπτότεχνος, καλυκόςχημος μελανός σκύφος³⁷¹ 10-91: σχ. 50, 72, ίδιος με το μικρό δοσρακο πτυχωτής διακοσμήσεως 9-140: σχ. 46. Όμοιως ανοικτό παρουσιάζεται το 10-2: σχ. 50, αλλά η πολύ μικρή διάμετρος μάς αναγκάζει, παρά την έλλειψη αποδείξεων, να δεχθούμε το δοσρακο ως τμήμα «προχοής» αγγείου αγνώστου σχήματος. Η παραπλανητική εικόνα που αποδίδει ή τυχόν σχεδίαση δοσράκων ασυμμέτρου αγγείου καταγράφεται στα 10-69 και 10-70: σχ. 50. Το κατακόρυφο στόμιο με καμπύλο χεῖλος μεταβάλλεται σε κλειστό, με χεῖλος επίπεδο, ενώ ή ακτίνα καμπυλότητας, αν κατά λάθος μετρηθεί ως ακτίνα κύκλου, αποδίδει τελείως διαφορετικά μεγέθη.

Η γωνιώδης γάστρα 10-89: εικ. Ζ, σχ. 50 υποδηλώνει σκευός βαθύτερο από το μελανό 9-68: σχ. 46 και τα γωνιώδη της Έλάτειας³⁷². Η πολύ ανοικτή φιάλη 10-68: εικ. Ζ, σχ. 46, καστανόμαυρη και έντριπτη αλλά θαμπή, φαίνεται να συνεχίζει ακόμα την παράδοση σχήματος των παλαιότερων μελανών. "Αν και ευρύτερη των άλλων, παραμένει αίσθητά βαθύτερη των καρποδοχείων³⁷³, τα όποια προφανώς δεν υπάρχουν, αφού δεν βρίσκονται τμήματα των βάσεων.

Στην κοινή κεραμική ή απόληξη των χειλέων είναι καμπύλη ή λεπτυνόμενη (σχ. 50). Γνωστό είναι επίσης το επίπεδο χεῖλος (10-16, 10-41, 10-42: εικ. 47, κλπ.), ενώ το ταινιωτό έχει γίνει σπάνιο, τόσο στα κοινά όσο και στα λεπτότεχνα (10-31, 10-40, 10-43: εικ. 47, 10-72). Η συνήθεια της προηγούμενης φάσεως να λειαίνεται έσωτερικά το στόμιο των τραχέων διατηρείται, αλλά περιορίζεται σε στενώτατη ταινία περί το χεῖλος, ενώ όλη ή επιφάνεια της γάστρας παραμένει άδρή (10-2, 10-42, 10-76).

Κλειστά αγγεία με λαιμό (σχ. 51) έντοπίζονται σε όλες τις κατηγορίες κεραμικής, και μόνο τα μελανά είναι ελάχιστα. Έμφανώς ασύμμετροι, στρεβλοί, είναι οί λαιμοί 10-7: εικ. 47 και 10-52, ενώ άλλοι (10-44, 10-47) παρουσιάζουν ανισότητες που δεν είναι καθοριστικές. Οί κυκλικοί αποδίδουν περίγραμμα κυλινδρικό (10-83, 10-84) ή χωνοειδές (10-22, 10-24, 10-49, 10-73, 10-86) αλλά παρατηρείται και τονίζεται ιδιαίτερα ότι είναι τελείως άγνωστοι οί

367. PHELPS, 1975, εικ. 19:15 ή μάλλον με γωνιώδες στόμιο, έ. ά., εικ. 19:10.

368. COLEMAN, 1977, πίν. 31, S. PHELPS, 1975, εικ. 55:3. Πρβ. δοσρακο 9-72.

369. PHELPS, 1975, 185-186.

370. EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 42:13.

371. "Ε. ά. εικ. 35:12. PHELPS, 1975, εικ. 31:22, 29.

372. WEINBERG, 1962, εικ. 10. Βλ. ακόμα, JACOBSEN, 1973, εικ. 5:4.

373. PHELPS, 1975, εικ. 37.

τύποι με κωνικό στενούμενο στόμιο³⁷⁴. Ὁ κύλινδρος τοῦ λαιμοῦ πλάθεται σὲ σχῆμα ἀνεστραμμένου Γ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπικάλυψη, ποὺ εἰσχωρεῖ ὕστερα στὴ γωνία, σταθεροποιεῖ τὴ σύνδεσή του με τὸν ὄμο (10-44, 10-48). Στὸν 10-24 ἡ κάτω ἐπιφάνεια, γιὰ καλύτερη πρόσφυση τοῦ πηλοῦ, σχηματίζει αὐλακα. Ἡ σύνδεση ὁμως τῶν δύο τμημάτων, λαιμοῦ καὶ σώματος, ἔχει γίνεи καὶ πάλι με τὴν προσθήκη ἐξωτερικῆς ἐπενδύσεως, ὅπως καὶ στὸν εὐρύτατο 10-83.

Στὰ μεγάλα ἀγγεῖα με χονδρὰ τοιχώματα, ποὺ ἔχουν ἀνάγκη στερεώτερης συνδέσεως ἐφαρμόζονται ἄλλες γνωστὲς μέθοδοι. Στὸ 10-49 ἡ ἀπόληξη τοῦ κυλίνδρου γίνεται λοξή καὶ τὸ πάχος τοῦ τοιχώματος συμπληρώνεται με πηλὸ ποὺ κατέρχεται μέχρι τὸν ὄμο. Στὸ 10-84 ὁ κύλινδρος σχηματίζεται ἀπὸ διπλὸ τοίχωμα κατὰ παλιὰ πρακτικὴ, ἐνῶ ὁ ἐπίσης παλαιὸς τρόπος συνδέσεως με κάμψη ὀρθῆς γωνίας παρουσιάζεται στὸ τμήμα λαιμοῦ καὶ ὄμου 10-87.

Ὅλες οἱ βάσεις εἶναι δακτυλιόσχημες (σχ. 51). Ὅστρακα ἐπίπεδα ὑπάρχουν ἀρκετά, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν με βεβαιότητα ὡς βάσεις, γιὰτὶ κανένα δὲν σχηματίζει γωνία με τμήμα τοιχώματος γάστρας. Ὁ παλαιὸς παραδοσιακὸς τύπος τῆς χαμηλῆς με τριγωνικὴ ἐνίσχυση διατηρεῖται στῖς 10-10 καὶ 10-98, ποὺ ἴσως ἀποτελοῦν κατάλοιπα τοῦ ἀρχικοῦ σχήματος. Οἱ κωνικὲς μετρίου ὕψους (0.025-0.03) χωρὶς ἐνίσχυση εἶναι καὶ αὐτὲς λίγες (10-96, 10-99, 10-101). Παράλληλα ὑπάρχει ὁ τύπος τοῦ χαμηλοῦ ἀπλοῦ δακτυλίου τοῦ ὁποῖου ὁ πηλὸς ἐξαπλώνεται πρὸς τὸ κέντρο, ἐνισχύοντας τὸ πάχος τοῦ πυθμένα (10-30). Τυχαῖα ἴσως ἀπουσιάζει τελείως ἡ βάση τῶν μεγάλων ἀγγείων με τὸ πλατὺ πάτημα.

Νέος τύπος ποὺ δηλώνει ἀπλοποίηση στὸν τρόπο κατασκευῆς καὶ ἴσως στερεώτερη σύνδεση με τὸ σκεῦος, ἀναγνωρίζεται στῖς 10-55 καὶ 10-95: εἰκ. 48. Τὸ περίγραμμα ἀποδίδει τὴ γνωστὴ μορφή τῆς μικρῆς λεπτῆς δακτυλιόσχημης. Ἀντὶ, ὁμως, τῶν δύο χωριστῶν τμημάτων, τοποθετεῖται ἓνας ἐνιαῖος δίσκος, λυγισμένος στὴν περιφέρεια πρὸς τὰ κάτω, ποὺ σχηματίζει τὸ δακτύλιο. Τριγωνικὴ ἐνίσχυση τοποθετεῖται τώρα ἐξωτερικά (10-95) καὶ συνδέει τὸ δακτύλιο με τὸ σκεῦος. Ἄλλος τύπος, ἐλάχιστος γνωστός, παρατηρεῖται στῖς 10-9: εἰκ. 47, 10-56, 10-100. Σχηματίζεται ἀπὸ δακτύλιο πολὺ χαμηλό, ποὺ σταθεροποιεῖται με πρόσθετο δίσκο ἐπικολλημένον στὸν πυθμένα³⁷⁵. Ὅμοια, ἀλλὰ χονδροειδῆς καὶ ἄτεχνη, εἶναι ἡ 10-54: εἰκ. 48 καὶ παρουσιάζει ἀκόμα καλύτερα τὸν τρόπο κατασκευῆς. Στὸν ἴδιο τύπο ἀνήκει ἐπίσης ἡ 10-8, ποὺ εἶναι σαφῶς ἐλλειπτικὴ με μεταβαλλόμενο πάχος ἐσωτερικοῦ γεμίσματος, ἐνῶ ἐπὶ πλέον ὁ πρόσθετος δίσκος δημιουργεῖ ἀσυνήθιστο ἐξόγκωμα.

Οἱ ἀποφύσεις φαίνεται νὰ εἶναι λιγώτερες καὶ με γνωστὰ σχήματα. Τοξωτὴ ἐπιμήκης, παλαιοῦ τύπου, εἶναι μόνο ἡ ὀριζόντια τοποθετημένη 10-23 καὶ ἡ πολὺ χαμηλὴ κατακόρυφη 10-59: εἰκ. 48. Περισσότερο συνηθίζεται ἡ χαμηλὴ τοξωτὴ ὡς σφαιρικὴ (10-50: εἰκ. 47) καὶ μία ἀπὸ αὐτῆς, ἡ 10-51: εἰκ. 47 ἀνήκει σὲ ὄστρακο με βαθειά, λεπτὴ ἐγχάραξη στὸ ἐσωτερικόν, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς σημεῖο κεραμέως³⁷⁶.

Μεμονωμένα δείγματα παλαιῶν μορφῶν εἶναι ἡ μεγάλη χονδροειδῆς ἀγκύλη 10-92, σὲ τραχὺ μελανὸ πηλό, ἡ μικρὴ σφαιρικὴ 10-58: σχ. 51, ὅπως καὶ ἡ 10-35 ποὺ μπορεῖ νὰ πλησιάζει τὸ σχῆμα τῆς ἀγκύλης. Πραγματικὴ λαβὴ εἶναι μόνο ἡ ἐρυθρὴ 10-53: εἰκ. 48. Ἡ ράχη εἶναι ἰσοπλατῆς σὲ ὅλο τὸ μήκος, ἔχει ἡμιελλειπτικὴ διατομή καὶ οἱ ἐπίπεδες ἐπιφάνειες τῶν ἀπολήξεων δείχνουν ὅτι οἱ ρίζες δὲν εἰσχωροῦσαν στὸ πάχος τοῦ τοιχώματος ἀλλὰ ἦταν ἐπιφανειακά κολλημένες. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μέγεθος, ὅλα τὰ ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικά της εἶναι πρὸ πολλοῦ γνωστὰ καὶ ὁ τύπος αὐτὸς μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ σὰν πελωρία ἡμικυκλικὴ ἀπόφυ-

374. Ὅπως οἱ τύποι ε. ἀ., εἰκ. 42:9, 11, 15 κλπ.

375. Πρβ. ὄστρακο 8-38: σχ. 43.

376. Ἄλλα σημεῖα στῖς βάσεις 6-116: εἰκ. 29 καὶ 8-97: εἰκ. 38.

ση. Ὡς λαβὴ φαίνεται ἐπίσης νὰ χρησίμευε τὸ γλωσσοειδὲς τμήμα 10-25: εἰκ. 47. Σπασμένο ὅπως εἶναι, δὲν μαρτυρεῖ τὸν τρόπο προσκολλήσεώς του, ἀλλὰ ἡ καμπύλη ἀπόληξη καὶ οἱ σχεδὸν ἐπίπεδες ἐπιφάνειες φαίνεται νὰ ἀποκλείουν τὴν ἐρμηνεία του ὡς πόδιο ἰσχυροῦς³⁷⁷.

Τὰ ἐπιθήματα γίνονται λιγώτερα, ἀκόμα καὶ σὲ σχέση πρὸς τὴν 9η φάση. Τὸ ἀμυγδαλό-σχημο ἔχει ἀντικαταστήσει τελείως τὴν πεταλίδα, σὲ ὅλες τὶς κεραμεικὲς, ἀκόμα καὶ στὰ καστανόμαυρα. Ὅριζόντια τοποθετεῖται στὸν κοινὸ πηλὸ (10-3, 10-46: εἰκ. 47) καὶ κάθετα στὸ τραχὺ λεπτὸ τοίχωμα τοῦ 10-45: εἰκ. 47 καὶ στὸ ἐντριπτο 10-34. Σπάνια, ἀλλὰ τυπικὰ ὅπως πάντα εἶναι τὰ πολλὰ φακοειδῆ σὲ τραχὺ κιτρινόφαιο πηλὸ (10-11: εἰκ. 47), ἐνῶ τὸ νέο γλωσσοειδὲς ἀπαντᾶται ἐπίσης σποραδικὰ (10-80 καὶ 10-88: εἰκ. 47). Μικρὴ μεταβολὴ τεχνικῆς παρατηρεῖται στὴν κατασκευὴ πλαστικοῦ χεῖλους ποὺ μιμεῖται σχοινί. Ἡ παλαιὰ μέθοδος τῆς ἀφαιρέσεως τριγωνικῶν τμημάτων πηλοῦ ἀπὸ τὴν ἐπικολλημένη ταινία ἀντικαθίσταται ἀπὸ νέα πλαστικὴ διαμόρφωση. Ἡ ταινία τοῦ πηλοῦ πιέζεται μεταξὺ δύο δακτύλων τοῦ κεραμέως κατὰ τὴν ὀριζόντιο ἔννοια καὶ σχηματίζονται ἐναλλασσόμενες στὴ σειρὰ κοιλότητες καὶ ἐξογκώματα (10-77: εἰκ. 48, σχ. 50)³⁷⁸. Ἄλλο τρόπο κατασκευῆς παρουσιάζουν τὰ χεῖλη 10-78: εἰκ. 48, σχ. 50, 10-79: εἰκ. 48. Μικρὰ ἐπιμήκη τεμάχια πηλοῦ ἐπικολλῶνται κατακόρυφα καὶ σὲ πυκνὲς ἀποστάσεις περὶ τὸ στόμιο ἀγγείων κοινῆς κατασκευῆς, ἀπὸ τραχὺ ἀμμόδη πηλὸ. Ἡ διακόσμηση μπορεῖ νὰ ἀποδίδει παρόμοια ἐντύπωση μὲ ἓναν πίθο τῆς Πελοποννήσου³⁷⁹, ἀλλὰ ὁ τρόπος κατασκευῆς στὶς δύο περιοχὲς διαφέρει ριζικά. Τέλος, μοναδικὸ εἶναι τὸ 10-81 σχ.: 76, μὲ ἐπικολλημένα κρεμάμενα τρίγωνα.

377. Πρβ. λαβὲς PHELPS, 1975, εἰκ. 54:9, 55:13, 59:8. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 46:10.

378. Βλ. καὶ κατ. ὄστρακο 11-96: εἰκ. 53, σχ. 54. Ἄλλα ἐντυπώματα δακτύλων σὲ χονδροειδῆ σκεύη τοῦ Σάλιαγγου δὲν ἀποδίδουν μορφή σχοινοῦ, EVANS-RENFREW, 1968, 42-43, εἰκ. 40:14-16 καὶ μερικὰ τοῦ πίν. XXVI.

379. PHELPS, 1975, εἰκ. 57:3.

ΦΑΣΗ 11

Οί δύο τελευταίες φάσεις του οικισμού έχουν πολλά κοινά στοιχεία και θα μπορούσαν να εξετασθούν ενιαία. Για να τονισθούν όμως, και ιδίως να διακριθούν οι ελάχιστες διαφορές που υπάρχουν στα χαρακτηριστικά της κεραμικής προτιμάται ο ιδιαίτερος σχολιασμός του υλικού από τα δύο επάλληλα στρώματα χρήσεως του χώρου. Τα ίχνη κατασκευών ελαττώνονται σημαντικά και περιορίζονται σε ολίγες θέσεις πασσάλων που στηρίζαν πλεκτές καλύβες, μία πυρά και ένα μεγάλο λάκκο απορριμάτων³⁸⁰.

Κατηγορίες κεραμικής

Η ποιότητα της κεραμικής και ιδίως της κοινής, παραμένει ουσιαστικά αμετάβλητη από την 9η φάση και έξης. Κύρια χαρακτηριστικά αποτελούν ο άμμώδης πηλός, πορτοκαλόχρωμος ή έρυθρός (11-10 και 11-85: εικ. 53) και ο τραχύς σκοτεινός, καμμιά φορά σπογγωτός (11-82: εικ. 54) σε συνήθους πάχους τοιχώματα. Στα πορτοκαλόχρωμα το σκληρό αλείφωμα της 9ης φάσεως απαντάται ακόμα (11-22: εικ. Η, 11-85: εικ. 53, 11-92) και τα πολλά παραμένουν με άπλη επάλειψη, συνήθως φθαρμένη. Υπάρχουν επίσης τα παλαιά καστανόμαυρα με νέα μορφή και χρώμα ακαθόριστο (11-3: εικ. Η, 11-73: εικ. 53) και τα σκοτεινόχρωμα της 10ης φάσεως με σκληρό αλείφωμα, που ανήκουν σε άγγεϊα χονδρά κοινής χρήσεως (11-6: εικ. 51). Ακόμα, διατηρούνται λίγα έρυθρά κοινά και τα Urfirnis, που σώζουν σε όλη την επιφάνεια ίχνη φθαρμένης στιλπνής έρυθρης (11-36: εικ. 51) και μελανής βαφής (11-8 και 11-64: εικ. 51). Όλες αυτές οι κατηγορίες, εκτός από τα πορτοκαλόχρωμα και τα Urfirnis, έχουν συχνά κηλιδωτή επιφάνεια ή μεταβαλλόμενο χρώμα.

Η ομάδα της 10ης φάσεως με φαιό πηλό και πορτοκαλόχρωμες ως καστανές έντριπτες επιφάνειες διατηρείται σε όστρακα λεπτότεχνα, ακόσμητα ή εγχάρακτα (11-127: εικ. 55 και 11-39 έως 11-41: εικ. 56). Τα εγχάρακτα μάλιστα (11-39 και 11-40: εικ. 55) φέρουν έσωτερικά πλατειές όριζόντιες αύλακώσεις, που σχηματίσθηκαν από το εργαλείο διαμορφώσεως της επιφανείας. Κατά την εμφάνιση θυμίζουν έντονα τις ανάλογες αύλακώσεις των Urfirnis, με τη διαφορά ότι στα έντριπτα είναι λείες και δεν έχουν τα λεπτά παράλληλα χαράγματα χαλικών. Ακόμα, το χρώμα, ή στιλπνότητα και ή σκληρότητα των τοιχωμάτων είναι χαρακτηριστικά που βρίσκονται στα Urfirnis.

380. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 136-144.

Νέο στοιχείο στην 11η φάση παρουσιάζει μικρή κατηγορία με πηλό καθαρό, συμπαγή, φαιό, μετρίου τόνου που αποκτά στις επιφάνειες διάφορα χρώματα, όπως καστανέρυθρο (11-74: εικ. 53), καστανό (11-77: εικ. 53) και κυρίως καστανόφαιο ως μελανωπό (11-2: εικ. 52, 11-20: εικ. Η κλπ.). Παρά τη νέα της εμφάνιση, η κατηγορία αυτή ίσως να έχει κάποια σχέση με τα λεπτότεχνα φαιά άμμόδους πηλού, πορτοκαλόχρωμα στις επιφάνειες. Ός νέο στοιχείο πρέπει επίσης να θεωρηθεί η μικρή ποσοτική αύξηση του στιλπνού σκοτεινόχρωμου αλείφωματος (11-93: εικ. 54, 11-97) που συχνά μπορεί να συγχέεται με το καστανέρυθρο ως καστανόμαυρο αλείφωμα της χονδρής κεραμικής (11-58: εικ. 54, 11-67).

Τα μελανά είναι ελάχιστα και λεπτότεχνα και από αυτά αναφέρεται το μοναδικό όστρακο με πτυχωτή (rippled ware) διακόσμηση (11-38: εικ. 54, σχ. 76). Η παραβολή των στοιχείων του με τα παλαιότερα και κατώτερης ποιότητας 9-69 δείχνει ότι πρέπει να είναι εισηγμένο, ίσως από τη Βοιωτία, που έχει παρουσιάσει αρκετά δείγματα αυτής της παραλλαγής με άστραγαλωτή διακόσμηση³⁸¹.

Τα πάλλευκα περιορίζονται στο μικρό όστρακο 11-115. Περισσότερα είναι τα καστανά με παχύ λευκό αλείφωμα, σκληρό ή μαλακό. Το 11-86: εικ. 54 και Η είναι κηλιδωτό μελανό ως λευκωπό, αλλά το σκοτεινό χρώμα, αν και εκτείνεται σε μεγαλύτερη επιφάνεια, φαίνεται να αποτελεί κηλίδα. Μαλακό κιτρινωπό αλείφωμα καλύπτει το έρυθρο 11-5: εικ. 51 καθώς και αρκετά μικρά όστρακα ενός άγγείου της κατηγορίας φαιού πηλού (11-116: εικ. 51), με τοιχώματα πολύ λεπτά και περίγραμμα γενικά καλυκόσχημο ή τύπου φιάλης, όπως το 10-47. Σε άλλο άγγείο ανήκε το 11-60: εικ. 51, με αλείφωμα μαλακό, σχεδόν λευκό.

Η 11η φάση, όπως έξ άλλου και η ένατη, απέδωσε μόνο δύο γραπτά όστρακα (σχ. 76), το ένα κοινό άμαυρόχρωμο (11-150), το άλλο κατηγορίας «λευκό επί έρυθρού» (11-37: εικ. 51 και Η). Ο άμμόδης πορτοκαλόχρωμος πηλός, σφραγισμένος μέσα στο έρυθρο στιλπνό αλείφωμα, βεβαιώνει ότι το όστρακο δεν είναι ξένο προς τη φάση αυτή και ότι δεν μπορεί να προέρχεται από άναμόχλευση παλαιότερων επιχώσεων. Επίσης το θέμα του, με σαφείς γραμμές, αλλά άκαθόριστο στο σύνολό του, δεν φαίνεται να σχηματίζει πλέγμα ή άλλο συμμετρικό σχήμα της Αρχαιότερης ή Μέσης Νεολιθικής εποχής. Όμοιο ή παράλληλο δεν είναι εύκολο να βρεθεί μέσα στον Έλλαδικό χώρο³⁸², ενώ φαίνεται πιθανό να έχει στενή συγγένεια και σχέση με τα νέα θέματα της έγχάρκτης κεραμικής (11-39 έως 11-42: εικ. 56, σχ. 52). Λευκή βαφή χρησιμοποιείται στην τυπική κεραμική των νησιών του Αιγαίου, αλλά το θέμα της προελεύσεως του ρυθμού δεν έχει ακόμα διευκρινισθεί³⁸³.

Στα έγχάρκτα της 11ης φάσεως (εικ. 56, σχ. 52) παρουσιάζονται και νέα κοσμήματα χωρίς τη γνωστή, τυποποιημένη μορφή τεθλασμένων ή ρόμβων. Στα όστρακα 11-39 και 11-42: εικ. Θ οι γραμμές σχηματίζουν ομάδες, που δεν είναι όλες μεταξύ τους παράλληλες και τα άκρα των γραμμών που συγκλίνουν δεν ενώνονται σε γωνίες, αλλά τερματίζουν ή διακόπτονται από την πλευρά της άλλης ομάδος. Η νέα σύνταξη διακοσμήσεως είναι γενικά ασύμμετρη, δεν αποδίδει συγκεκριμένο γεωμετρικό σχήμα, εφαρμόζεται από ελάχιστους τεχνίτες, ίσως δέ από ένα μόνο τοπικό «έργαστήριο», που διατηρεί όμως την παλαιά παραδοσιακή τεχνική. Τα τέσσερα γνωστά δείγματα κατατάσσονται στη βαθειά παραλλαγή, οι έγχαραξες

381. KUNZE, 1931, 17, πίν. VII:2. Το 11-66 έντόπιο και κακότεχνο, δεν είναι βέβαιο ότι επρόκειτο να σχηματίσει πτυχωτή διακόσμηση.

382. Στο ρυθμό Ότζάκι, HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1981, 15-16, το λευκό είναι λεπτότερο, συνήθως φαιό, και το έρυθρο βάθος όχι άπλως στιλπνό, αλλά έντριπτο.

383. EVANS-RENFREW, 1968, 36. HADJIANASTASIOU, 1986, 17. SOTIRAKOPOULOU, 1991, 33-34. HOOD, 1981/2, 225-226. Βλ. και SAMPSON, 1984, 239 κέ.

γεμίζονται με λευκή ύλη και κάτω από το χείλος σχηματίζεται οριζόντια γραμμή. Στα ίδια όστρακα εκτός του 11-42, όπως ήδη σημειώθηκε, η εσωτερική επιφάνεια παρουσιάζει τη χαρακτηριστική διαμόρφωση μερικών λεπτότεχνων με τις πλατειές οριζόντιες αυλακώσεις.

Συγχρόνως, τα παλαιά γνωστά θέματα επαναλαμβάνονται με ορισμένες αποκλίσεις από την τυπική συμμετρική μορφή. Στο στόμιο 11-134: εικ. Θ, από μικρό σκύφο με κατακόρυφα τοιχώματα, οι γωνίες των τεθλασμένων είναι όξυκόρυφες και στον κυλινδρικό λαιμό 11-133: εικ. Θ δεν σχηματίζεται καν συγκεκριμένο κόσμημα, αλλά οι γραμμές χαράσσονται με μικρή κλίση, ως ανεξάρτητες ομάδες αντιθέτου φοράς³⁸⁴.

Ίδιότυπο φαίνεται το 11-46: εικ. Θ, από τραχύ καστανορόδινο πηλό, με ομοιόχρωμο αλείφωμα και λεπτό σχετικά τοίχωμα πάχους 0.004. Από το κόσμημα φαίνεται μία ομάδα λοξών ἐγχαραξέων με την εξωτερική πλευρά να τερματίζει 0.013 χαμηλότερα της οριζόντιας του χείλους. Η συμπλήρωση του θέματος είναι πρακτικώς αδύνατη, αλλά η χάραξη του κοσμήματος σε αρκετή απόσταση από το χείλος, ή ακόμα και η συνέχισή του έως άνω με αισθητά βραχύτερες γραμμές αντιθέτου φοράς, αποτελεί μοναδική εξαίρεση των τηρουμένων κανόνων, ανάλογη ίσως με την απόσταση των θεμάτων από τη χαμηλότερη οριζόντια στην 9η φάση (9-127: εικ. 46, σχ. 45). Το 11-43: εικ. Θ, φανερώνει το στόμιο ανοικτού σκύφου, με σχήμα που απαντάται όμοιο στη Μέση και Νεώτερη Νεολιθική³⁸⁵. Από τις εξη τουλάχιστον ἐγχαρακτες γωνίες σε οριζόντια γραμμή, μόνο οι δύο θα μπορούσαν να ανήκουν σε ρόμβους και γι' αυτό πιθανώτερο φαίνεται να διέγραφαν τεθλασμένες σε κατακόρυφη διάταξη. Εύκρινεστερες είναι στην κυλινδρική βάση 11-89, που αντιγράφει προφανώς τον προγενέστερο τύπο της 9-37: εικ. 45, σχ. 44. Ο πολυγωνικός δίσκος 11-138 φέρει δύο μόνο οριζόντιες ρηχές ἐγχαραξεις που απέχουν μεταξύ τους 0.007 και θυμίζουν κατ' αρχήν τα παλαιότατα ἐγχαρακτα της τρίτης φάσεως³⁸⁶. Το δείγμα όμως είναι σχετικά μικρό και, επειδή κυρίως το όστρακο βρέθηκε με διαμόρφωση δεύτερης χρήσεως, ή χρονολόγησή του είναι αμφίβολη και το θέμα του ακαθόριστο.

Παράλληλα, υπάρχουν τα παραδοσιακά κοσμήματα με τεθλασμένες (11-47, 11-135) ή ρόμβους (11-55, 11-90) σε σχήματα συνήθη για τη Νεώτερη Νεολιθική³⁸⁷, που εκτελούνται από κοινούς κεραμείς. Η συγγένεια της φάσεως με την προηγούμενή της εικονίζεται σαφέστατα στο 11-45: εικ. Θ, όμοιο σχεδόν με το πορτοκαλόχρωμο 10-38: εικ. 50 και Ζ, σχ. 49. Οι μεταξύ τους διαφορές είναι ελάχιστες και θα μπορούσε να υποτεθεί ότι προέρχονται από το ίδιο άγγείο, αν δεν διέφερε αρκετά η διάμετρος και η καμπύλη του περιγράμματος.

Μικρές παραλλαγές σε γνωστά τυποποιημένα θέματα διαπιστώνονται στην ομάδα του πορτοκαλόχρωμου αμμώδους πηλού. Στα δύο μεγαλύτερα όστρακα 11-92: σχ. 74 και 11-136 το πρώτο από γωνιώδες σκεύος με πλατύ προέχον χείλος³⁸⁸ και το δεύτερο από κωνική βαθειά λεκάνη, στιγμές μεγάλης διαμέτρου (0.0015-0.002) καλύπτουν μέρος ή όλη τη μεταξύ των ἐγχαραξέων επιφάνεια³⁸⁹. Σε δύο άλλα (11-44, 11-151) φαίνεται να επανέρχεται, ή έστω να διατηρείται, το παλαιό τυπικό περιθώριο, με όπες ανοιγμένες τυχαία και ασύμμετρα, επιφέροντας ακόμα και παραμόρφωση της παράπλευρης ἐγχαραξεως. Κάποια μικρή σχέση με τα

384. Άριστερά το όστρακο τερματίζει σε άκμή ἐγχαραξεως, που δηλώνει την αρχή επόμενης ομάδας.

385. Πρβ. σχήματα PHELPS, 1975, εικ. 11:7 με 44:12 και EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 35.

386. Βλ. άνωτ. κυρίως όστρακο 2-122: εικ. 7, σχ. 9.

387. Κυρίως το κυλινδρικό στόμιο του 11-47 μπορεί να προέρχεται από γωνιώδη σκύφο τύπου PHELPS, 1975, εικ. 40:11, 12. Στα 11-55 και 11-90 το θέμα σώζεται ελάχιστα.

388. Πρβλ. έ.ά., εικ. 18:10.

389. LAVEZZI, 1978, 421, 443-444, εικ. 7:49, πίν. 112. EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 36:13. Το 11-136 θυμίζει λίγο το 10-107.

λίγα δείγματα της νέας θεματογραφίας παρουσιάζει επίσης ή έσωτερική αὐλακωτή επιφάνεια τοῦ 11-44 καὶ 11-137, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὰ ὄστρακα 11-39 ἕως 11-41. Ἡ ἔκταση τῆς ἐπιφανείας πού καλύπτεται μὲ διακόσμηση κατὰ τὴ φάση αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπόλυτα γνωστὴ, ἀπὸ τὶς ἐνδείξεις ὅμως προκύπτει ὅτι τὰ ἐγγράφατα κοσμήματα καταλαμβάνουν ἀδιακρίτως μεγάλο τμῆμα τῆς ἐπιφανείας, μέχρι καὶ τῆς δακτυλιόσχημης βάσεως.

Ἡ ἀκέραια συμπαγὴς λαβὴ 11-91: εἰκ. 57, σχ. 52, μοναδική στὴν ἀνασκαφή, διακοσμεῖται σὲ ὅλο τῆς τὸ μῆκος μὲ εὐθύγραμμες βαθεῖς ἐγχαράξεις καὶ ξενίζει μὲ τὴν ἀπλούστατη τραχειὰ ἐμφάνιση, πού εἶναι ἄσχετη μὲ τὴν τοπικὴ θεματογραφία. Παρόμοια διακόσμηση ὑπάρχει σὲ νεώτερες λαβὲς πρόχων³⁹⁰, ἀλλὰ σχῆμα καὶ διαστάσεις ταιριάζουν μὲ τὶς λαβὲς ἀρυτήρων, πού ἀρχίζουν μὲν νὰ κατασκευάζονται σποραδικὰ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότερη Νεολιθικὴ, τοὺς γνωρίζουμε ὅμως περισσότερο στὸ τέλος τῆς Νεολιθικῆς καὶ κυρίως στὴν Πρωτοελλαδικὴ ἐποχὴ, ὅταν συνδυάζονται μὲ τὴν κατεργασία τοῦ μετάλλου³⁹¹. Τὰ σκεύη ἐργαστηρίου εἶναι φυσικὰ ἄβαφα καὶ χονδροειδῆ, σὲ ἄλλες ὅμως περιπτώσεις, ὅπως καὶ στὴ λαβὴ 11-91, ἡ διακόσμηση τῆς ἐπιφανείας ἢ ἀπλῶς ἢ λεπτότεχνη κατασκευὴ τους ὑποδηλώνουν οἰκιακὴ, ἂν ὄχι ἐπισημότερη, χρῆση³⁹².

Σχήματα

Μέσα στὸ πλούσιο ὕλικὸ τῆς 11ης φάσεως οἱ βαθεῖς σκύφοι (σχ. 53) εἶναι πάντα πολὺ περισσότεροι ἀπὸ τὰ ἀνοικτὰ ἀγγεῖα καὶ διατηροῦν τὸν παλαιὸ τύπο, μὲ στόμιο κυκλικὸ καὶ περίγραμμα εὐθὺ ὡς ἑλαφρὰ κυρτό (11-21: εἰκ. 51, 11-100, 11-101). Μερικοὶ διατηροῦν ἐπὶ πλεόν κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος μικρὸ ἐπίθημα σὲ σχήματα τῆς ἐποχῆς (11-6: εἰκ. 51, 11-71, 11-73: εἰκ. 53). Τὸ ἴδιο περίγραμμα ἐπαναλαμβάνεται, ὡς συνήθως, καὶ στὶς ἐπιμελημένες κατηγορίες, πού ἀπαρτίζονται τώρα ἀπὸ τὰ σκοτεινόχρωμα μὲ ταινωτὸ χεῖλος καὶ στόμιο κυκλικὸ (11-94: εἰκ. 53, 11-97) ἢ στρεβλὸ (11-93: εἰκ. 54). Ταινωτὸ χεῖλος ἐπίσης, ἀλλὰ τοίχωμα τελείως εὐθύγραμμο καὶ σχεδὸν κατακόρυφο (σχ. 53) ἔχουν τὰ στόμια 11-1, 11-19, 11-95: εἰκ. 53, πού φαίνεται νὰ σχηματίζουν τὴν τοπικὴ ὁμάδα εὐρύστομων ρηχῶν σκύφων³⁹³. Περίπου ὅμοια στόμια κοινῆς κεραμικῆς μὲ χεῖλος ἀπλὸ καὶ τοίχωμα κατακόρυφο (11-68, 11-120) προέρχονται ἀπὸ βαθεῖς σκύφους μὲ ἀγκύλη λαβὴ, γνωστοὺς κυρίως ἀπὸ τὴν Κόρινθο καὶ τὰ νησιά³⁹⁴. Μὲ τὸ Σάλιαγγο ἐπίσης παρὰ μὲ τὴν Πελοπόννησο ἢ τὴ Στερεὰ³⁹⁵ φαίνεται νὰ ἔχουν στενότερη σχέση ἀγγεῖα κοινῆς κατηγορίας μὲ στόμιο κυλινδρικό ὡς λίγο ἀνοικτὸ (11-5: εἰκ. 51, 11-23, 11-67, 11-98)³⁹⁶. Στὸ ἴδιο νησι διακρίνουμε ἀκόμα ἐπιμελημένης κατασκευῆς καμπυλόγραμμους σκύφους μὲ κυλινδρικό στόμιο (σχ. 54)³⁹⁷, ὅπως οἱ 11-96, 11-102,

390. Πρβ. HOOD, 1981/2, 233, εἰκ. 116:2, πίν. 50c χωρὶς ἀριθμὸ.

391. Πρβ. σχῆμα χονδροειδέστερης, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, εἰκ. 182a. Σχόλια καὶ βιβλιογραφία γιὰ ἀρυτήρες Ἑλλάδος, Αἰγαίου, Ἀνατολῆς καὶ Αἰγύπτου βλ. HOOD, 1981/2, 623-626.

392. JACOBSEN, 1969, 365-366, πίν. 97b. LEVI, 1925/26, 287, εἰκ. 73. CASKEY, 1955, 45, πίν. 23c.

393. WEINBERG, 1962, 186, εἰκ. 10:7.

394. LAVEZZI, 1978, εἰκ. 7:50. Κωνικοὶ στὸ κάτω τμῆμα: HOOD, 1981/2, εἰκ. 125:174. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 34:3.

395. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 31:1, 40:3, 7. Πρβ. καὶ LAVEZZI, 1978, 443-445, εἰκ. 7:49, πίν. 112.

396. Στὸ 11-5 τὸ ἀνώτατο τμῆμα τοῦ στομίου ἔχει ἀποχωρισθεῖ ἀπὸ τὸ τοίχωμα καὶ ἀποκαλύπτει σαφέστατα τὸν τρόπο κατασκευῆς του μὲ δακτυλίου ὅπως ἀκριβῶς SCOTT, 1954, 385, εἰκ. 227.

397. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 48:6, 8, 13. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 38:17.

11-107, αλλά και μικρούς άνοικτούς (σχ. 54)³⁹⁸, με τούς οποίους μπορούν νά παραβληθοῦν τὰ ὄστρακα λεπτῶν ἀγγείων 11-18, 11-28. Σέ ἄλλο (11-110) τὸ διευρυνόμενο στόμιο δὲν ἀποτελεῖ τὸ σταθερὸ του περίγραμμα, γιατί ἡ ἐξαιρετικά μικρὴ ἀκτῖνα καμπυλότητος (0.003) φανερώνει σημεῖο προχοῆς ἀγγείων. Οἱ ρηχὲς ἀνοικτὲς φιάλες εἶναι καὶ πάλι ἐλάχιστες. Ἡ καστανὴ ἐπιφάνεια καὶ τὸ παχὺ τοίχωμα βεβαιώνουν τὴν οἰκιακὴ χρῆση καὶ τὸ σχεδιαζόμενον δείγμα τούς 11-105: σχ. 54 δὲν διαφέρει ἀπὸ τὶς προηγούμενες. Τέλος, οὐσιαστικὴ σημασία ἀποκτᾷ ὁ πολὺ ρηχὸς γωνιώδης σκύφος με ταινιωτὸ χεῖλος 11-20: εἰκ. Η, σχ. 72, διότι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα σχήματα ποὺ μπορούν νά παραβληθοῦν με τὰ φαῖα τῆς Πελοποννήσου³⁹⁹.

Στὰ τμήματα τῶν ἀγγείων (σχ. 53) παρατηρεῖται σχετικὴ προτίμηση πρὸς τὰ ἐπίπεδα χεῖλη (11-68, 11-71), γνωστὰ ἀπὸ παλαιότερα, γιὰ ἀγγεῖα κοινὰ με στόμιο στενούμενο. Φαίνεται μάλιστα ὅτι ὅταν τὸ τοίχωμα εἶναι γενικὰ λεπτό, διαμορφώνεται περὶ τὸ στόμιο παχύτερο⁴⁰⁰, ὥστε ἡ ἐπιφάνεια τοῦ χεῖλους νά ἔχει πλάτος ἄνω τῶν 0.005 (11-21: εἰκ. 51, 11-100). Ἐπίπεδο χεῖλος κατασκευάζεται συνήθως στὴν Πελοπόννησο, ἀλλὰ ἐκεῖ γίνεται πλατύτερο καὶ ὑπάρχει μόνο σὲ ἀγγεῖα με στόμια ἀνοικτά⁴⁰¹.

Τὰ περισσότερα, πάντως, ἔχουν καμπύλη ἀπόληξη, ἐνῶ στὰ καστανόμαυρα διατηρεῖται τὸ παλαιὸ ὀγκῶδες χεῖλος (11-4, 11-27, 11-101). Τὸ ταινιωτὸ καὶ με ἄρκετὴ ποικιλία σχηματισμοῦ προτιμᾶται πάλι, ὅπως καὶ παλαιότερα γιὰ τὰ λεπτότεχνα. Στὰ 11-94 καὶ 11-95: εἰκ. 53 εἶναι τόσο ἔντονο, ὥστε θὰ πρέπει νά χαρακτηριστεῖ αὐλακωτό, ἐνῶ σὲ ἄλλα εἶναι πολὺ χαμηλὸ ἢ καὶ ἀνώμαλα διαμορφωμένο (11-93: εἰκ. 54). Σὲ ὀρισμένα, καὶ ἀσφαλῶς ὄχι σὲ ὅλα, τὸ πάχος καὶ ἡ προβολὴ τῆς ταινίας πρέπει νά ἔχει σχέση με τὴν κάμψη τοῦ ἀσύμμετρου στομίου. Ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ παρατηρεῖται καλύτερα στὸ 11-104, τὸ ὁποῖο διαμορφώνεται ταινιωτὸ στὸ ἀνυψούμενο τμήμα τοῦ στομίου, ἐνῶ στὸ χαμηλότερο ἡ διάκριση μειώνεται καὶ τελικὰ ἐξαφανίζεται. Ταινιωτὸ χεῖλος στὴν Πελοπόννησο ἀπαντᾷ σὲ μελανὰ, φαῖα καὶ ἀμαυρόχρωμα, ποὺ εἶναι πάντα σχετικὰ ρηχὰ με στόμιο στραμμένο πρὸς τὰ μέσα⁴⁰².

Γιὰ τὸ σχῆμα καὶ τούς τύπους τῶν λαιμῶν (σχ. 56) δὲν ὑπάρχουν νέα στοιχεῖα. Γενικά, οἱ μορφὲς καὶ ὁ τρόπος κατασκευῆς τους παραμένουν ἀπὸ τὴν 9ῃ καὶ 10ῃ φάση ἀμετάβλητα, με περίγραμμα κυλινδρικό (11-30, 11-76) μέχρι χωνοειδὲς (11-108, 11-111, 11-117). Ὁ 11-32: εἰκ. 51 ἴσως ἦταν γραπτός. Μέσα στὸ ὑλικὸ διακρίνονται πολλὰ τμήματα ὧμων κεραμεικῆς ἀμμόδους πηλοῦ, ἐνῶ οἱ ἐπιφάνειες καὶ τὰ χεῖλη, ὅταν σώζονται, εἶναι, ὅπως στὴν προηγούμενη φάση, πολὺ φθαρμένα. Ἐξ ἄλλου, καὶ πάλι σημειώνεται ὅτι ὁ τύπος τοῦ λαιμοῦ με στενούμενο στόμιο καὶ λαβὲς ἀπὸ τοῦ ὧμου μέχρι τὸ χεῖλος φαίνεται τελείως ἄγνωστος, καὶ πάντως δὲν σώζεται κανένα δηλωτικὸ τμήμα του.

Πολλὰ ὄστρακα διατήρησε κατ' ἐξάιρση τὸ μικρὸ πιθόσχημο 11-15: εἰκ. 52, σχ. 55, 73 ποὺ συγκολληθήκαν σὲ δύο μεγάλα κομμάτια. Τὸ πιεσμένο σῶμα του παραβάλλεται με τμήμα ἀγγείου τῆς Ἀγορᾶς, ποὺ σώζει ἐπὶ πλέον πολὺ χαμηλὸ κυλινδρικό στόμιο καὶ ταινιωτὴ λαβή⁴⁰³. Ἡ σχετικὴ ὁμοιότητα τοῦ περιγράμματος καὶ ἡ διαμόρφωση περὶ τὴ ρίζα τοῦ ὧμου ἐπιτρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι τὸ 11-15 εἶχε τὸ ἴδιο στόμιο, ἴσως καὶ τὶς λαβὲς, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τὸ διατηρημένο τμήμα του ὑπολείπεται ἐπαρκὲς χώρος γιὰ τὴν προσκόλλησή τους.

398. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 35, ἰδίως ἀρ. 12 καὶ 19.

399. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 32. Παρόμοιος φαίνεται καὶ ὁ 11-96.

400. Πρβ. VITELLI, 1984, 120.

401. PHELPS, 1975, 192, 223, εἰκ. 31:7, 36:8.

402. Ἔ. ἀ. 192, 203, εἰκ. 27, 31, 36:9.

403. IMMERWAHR, 1971, 6, 24, πίν. 1:9.

Ἐρωτήματα δημιουργοῦν δύο ἄλλα στόμια. Τὸ 11-31: εἰκ. 51, σχ. 56, 71 χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ παχὺ προέχον χεῖλος ποὺ ἀπαντᾶται σὲ σφαιρικούς ἢ γωνιώδεις σκύφους, συνήθεις στὴν Πελοπόννησο σὲ λίγο παλαιότερη ἐποχή⁴⁰⁴. Ἡ μικρὴ χρονικὴ διαφορὰ θὰ μπορούσε εὐκόλα νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς τοπικὸς συντηρητισμὸς, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι τὸ σχῆμα εἶναι νέο στὴν περιοχὴ, τελείως ἄγνωστο σὲ χαμηλότερα στρώματα⁴⁰⁵. Τὸ ἄλλο στόμιο 11-26: σχ. 56, μὲ ἀκτῖνα καμπυλότητος 0.023, ἀνήκει προφανῶς σὲ σημεῖο προχοῆς καὶ ἡ παραμόρφωση ἔχει μᾶλλον ἐπηρεάσει τὸ περίγραμμα τοῦ ὄμου. Κατὰ ταῦτα τὸ πιθόσχημο μπορεῖ νὰ ἀνήκει στοὺς παλαιούς τύπους μὲ σῶμα σφαιρικό (ποὺ ἐδῶ παραμορφώνεται) ἢ σὲ νέο, ποὺ ἀπαντᾶται ἀκόμα καὶ σὲ ὑπονεολιθικούς χρόνους⁴⁰⁶.

Οἱ βάσεις (σχ. 56) διατηροῦνται δακτυλιόσχημες, κατασκευασμένες κυρίως ἀπὸ ἓνα δακτύλιο προσκολλημένο λοξά, χωρὶς πρόσθετη τριγωνικὴ ἐνίσχυση. Ἀπλῶς διακρίνονται σὲ ὑψηλές, κωνικοῦ περιγράμματος, ὕψους μέχρι 0.04 (11-11: εἰκ. 53, 11-33) ἢ χαμηλές (11-78). Ἡ θέσις καὶ τὸ πάχος τῆς τριγωνικῆς ἐνισχύσεως ἀκολουθεῖ συχνὰ τὴν ἀσυμμετρία ἢ κακοτεχνία ποὺ παρατηρεῖται συνεχῶς, ἀπὸ τὴν 9η φάση. Στὶς 11-12 καὶ 11-13 ἡ ἐνίσχυση εἶναι κολλημένη ἐξωτερικά, ὅπως στὴν προγενέστερη 10-95: εἰκ. 48, ἐνῶ σὲ μερικὲς ἄλλες (11-53, 11-59) προστίθεται ἐσωτερικά, ἀλλὰ μόνο σὲ τμῆμα τῆς περιφερείας, χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιον ὅτι οἱ βάσεις ἦταν ἀσύμμετρες.

Πλατὺ πᾶτημα κατὰ τὸν παλαιότερο τύπο 8-38: σχ. 43 ἔχει μόνο ἢ 11-34, ἐνῶ ἐπίπεδη δισκοειδῆς εἶναι ἐπίσης μία, ἢ 11-14, μικρῆς διαμέτρου καὶ φθαρμένη. Τέλος, τὸ μεμονωμένο τμῆμα ὑψηλῆς βάσεως καρποδοχείου 11-141: εἰκ. 54, σχ. 56 εἰκονίζει τύπο τῆς Πελοποννήσου καὶ ἰδίως τῶν Κυκλάδων⁴⁰⁷.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀποφύσεων, ἀλλὰ καὶ ἡ ποικιλία τῶν τύπων μειώνεται ἀκόμα περισσότερο. Οἱ παλαιῆς τοξωτὲς διατηροῦνται σὲ κατακόρυφη θέσις (11-77: εἰκ. 53, σχ. 56, 11-79), στερεωμένες μέσα στὸ πάχος τοῦ τοιχώματος (11-124: εἰκ. 53). Συνηθέστερα ὅμως γιὰ τὰ λεπτότεχνα πορτοκαλόχρωμα κατασκευάζονται πολὺ μικρές, ἐπίσης κατακόρυφες (11-15, 11-85: εἰκ. 53), κολλημένες ἐπιφανειακά ἢ στερεὰ μέσα σὲ κοιλότητα τοῦ τοιχώματος (11-16). Στὰ τραχεῖα διαμορφώνονται ἡμικυκλικές, βραχύτερες καὶ ὑψηλότερες τῶν τοξωτῶν, ὅπως καὶ ἡ μεγάλη 11-75: εἰκ. 53 ποὺ ἀνῆκε σὲ κλειστὸ ἀγγεῖο. Οἱ παλαιοὶ τύποι τῆς μικρῆς σφαιρικῆς (11-123: εἰκ. 53) καὶ τῆς ἀγκύλης διαφόρων μεγεθῶν (11-120) ἔχουν οὐσιαστικὰ ἐκλείψει.

Ἐπιθήματα ἐμφανίζονται ἀρκετὰ συχνά, ὅλα μὲ τὶς παλαιῆς τους μορφές. Γνωστὰ εἶναι τὰ ἀμυγδαλωτὰ (11-7: εἰκ. 51, 11-73: εἰκ. 53) ἀλλὰ καὶ οἱ πεταλίδες ποὺ βρίσκονται πάλι πυκνὲς στὸ τμῆμα πίθου 11-10: εἰκ. 53, ὅπως στὸ κομμάτι 9-23: εἰκ. 41. Τὰ ἀμυγδαλωτὰ τοποθετοῦνται ὀριζόντια ὑπὸ τὸ χεῖλος⁴⁰⁸ (11-52: εἰκ. 51, 11-125) καὶ ἄλλοτε στὴ γάστρα (11-84, 11-118). Παρόμοιο θὰ εἶχε τοποθετηθεῖ στὴ μικρὴ κοιλότητα κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος 11-21: εἰκ. 51. Μεμονωμένα βρίσκονται τὸ κωνικό (11-24: εἰκ. 51) καὶ τὸ σφαιρικό (11-62). Ἀπὸ τὰ νεώτερα γλωσσοειδῆ διακρίνονται δύο μορφές. Τὸ 11-121: εἰκ. 53, σχ. 56, ὀγκῶδες κολλημένο λοξά καὶ τὸ μικρὸ κολλημένο κατακόρυφα στὸ τοίχωμα τοῦ σκεύους (11-6: εἰκ. 51, 11-83: εἰκ. 53).

404. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 18:4. Κατὰ τὸν PHELPS, ἔ. ἀ., 141, τὸ σχῆμα ἀνάγεται στοὺς τελευταίους χρόνους τῆς περιόδου II καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς III, ἐνῶ ἡ VITELLI, 1974, εἰκ. 15, παρουσιάζει ὁλόκληρη σειρὰ κεραμεικῆς Urfirnis.

405. Σπανιώτατο στὴ Θεσσαλία, HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969, πίν 19:11. MILOJČIĆ, κ.ἀ., 1976, πίν. 16:18.

406. PHELPS, 1975, εἰκ. 19:2, 51:19.

407. Ἔ. ἀ., 208, εἰκ. 25:25. EVANS-RENFREW, 1968, 38, εἰκ. 31-33.

408. Πρβ. σὲ ἴδια θέσις πολλὰ στὴ σειρά, ἔ. ἀ., εἰκ. 42:12. HADJIANASTASIOU, 1986, εἰκ. 4:3.

Ἡ πλαστική διακόσμηση τοῦ χείλους 11-96: εἰκ. 53, σχ. 54 παρουσιάζει, σὲ σχέση μετὰ τὰς προηγούμενες, μικρὴ κατασκευαστικὴ διαφορά. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τοῦ χείλους σχηματίζεται ἀρχικὰ λοξή καὶ ἔτσι ἡ ταινία ποὺ ἐπικολλᾶται ἐξέχει ἐλάχιστα. Ἡ ἐντύπωση τοῦ σχοινιοῦ ἀποδίδεται μετὰ τὴν κατὰ ἀποστάσεις ἀφαίρεση τριγωνικῶν τμημάτων πηλοῦ.

ΦΑΣΗ 12

Στή 12η φάση⁴⁰⁹ ή γενική πτώση στην ποιότητα της κεραμεικής είναι προφανής. "Όλες οι γνωστές κατηγορίες διατηρούνται, αλλά τα λεπτότεχνα και τα κοινά μειώνονται, ενώ τα τραχειά κοινής χρήσεως με έντονα όπτημένα τοιχώματα περιορίζονται σε λίγα μεμονωμένα δείγματα (είκ. 58), όπως τα 12-7, 12-36, 12-37, 12-50. Αντίστοιχα φαίνεται να αυξάνονται οι ομάδες αμμώδους πηλοῦ, κυρίως τα καστανόφαια ή άλλοι χρωματικοί συνδυασμοί τοῦ φαιού και λιγώτερο τα πορτοκαλόχρωμα. Συχνά στὸν κοινὸ πηλὸ (12-16 καὶ 12-77: εἰκ. Η) καὶ σὲ ἀλειφώματα προστίθεται ὑλικὸ μὲ μαρμαρυγία. Μία καστανόφαιη ομάδα φέρει καστανὸ ἀλειφώμα συμπαγὲς καὶ ἀλαμπές, προφανῶς ἀπὸ πηλὸ ἄλλης συστάσεως, διότι δὲν ἔχει ἱκανοποιητικὴ πρόσφυση καὶ ἀποφλοιώνεται (12-110: εἰκ. 60). Συνηθέστερα φέρουν ἀπλὴ ἐπάλειψη, ποὺ ἐπίσης φθείρεται. Τὰ πορτοκαλόχρωμα, ἀπὸ τὴν 11η φάση ἔχουν ἐπανεέλθει στὴν ἐπάλειψη (12-24: εἰκ. 58, 12-152: εἰκ. 60). Τὸ σκληρὸ ἀλειφώμα ἀπαντᾶται σπάνια (12-98: εἰκ. Η) ἐνῶ λεπτότεχνα ἔντριπτα μὲ ἐσωτερικὲς ὀριζόντιες αὐλακώσεις κατασκευάζονται μόνο ἐγχάρακτα (12-25: εἰκ. 63 καὶ Θ). Ἡ ὀπτηση φαίνεται γενικὰ νὰ περιορίζεται σὲ χαμηλότερες θερμοκρασίες, διότι τὰ τοιχώματα εἶναι πιὸ εὐφάρτα καί, ὅπως σημειώθηκε, ἡ κατηγορία τῶν σκληρῶν τραχέων ἐλαττώνεται. Στὶς περισσότερες ἐπιφάνειες ἐπικρατεῖ ἀκαθόριστο χρῶμα, ἐνῶ μένει σταθερὸ στὰ Ugfirnis, τὰ μελανὰ καὶ τὰ πορτοκαλόχρωμα. Ἴσως πρέπει νὰ ὑποτεθεῖ ὅτι ἡ ὀξειδωτικὴ πυρὰ τοῦ κλιβάνου ἐπηρεάζει εὐκολώτερα τὴν ἐπιφάνεια τοῦ αμμώδους πηλοῦ, ἐνῶ ἡ ἀναγωγικὴ, στὸν κιτρινόφαιο ἢ σὲ ἄλλες φαιὲς ἀποχρώσεις, σχηματίζει συχνὰ κηλίδες.

Τὰ καστανόμαυρα κοινὰ διατηροῦν τὴ μορφή ποὺ ἀπέκτησαν ἀπὸ τὴν 11η φάση, μὲ ἀκαθόριστο χρωματισμό, ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια τραχειά (12-1 καὶ 12-40: εἰκ. 58, 12-95: εἰκ. 60) καὶ κυκλικὸ ἢ ἀμυδαλωτὸ ἐπίθημα ἀντὶ πεταλίδας. Ἐπὶ πλέον, τὸ χεῖλος εἶναι τώρα συχνὰ ἐπίπεδο, κομμένο ἐξωτερικὰ λοξὸ (12-95: σχ. 59) καί, σπάνια, ἐσωτερικὰ διογκωμένο (12-102).

Ἡ κατηγορία τοῦ φαιοῦ συμπαγοῦς πηλοῦ (εἰκ. 58), ἀκόμα καὶ στὰ καλύτερα δείγματα (12-18, 12-43, 12-49) παραμένει πτωχή. Σὲ καμμία περίπτωσι δὲν μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ ποιοτικὰ μὲ τὰ φαιὰ τῆς Ἑλλάτειας ἢ τῆς Πελοποννήσου καὶ πάντως δὲν εἶναι λεπτότεχνη⁴¹⁰. Ἐπίσης, παρὰ τὸ φαιὸ πηλὸ, οἱ ἐπιφάνειες, ὅπως ἤδη σημειώθηκε, δὲν ἔχουν ποτὲ ἐνιαῖο χρῶμα, ἀλλὰ καστανόφαιο σὲ διάφορους τόνους, καὶ εἶναι ἀλαμπεῖς.

409. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 144-152.

410. WEINBERG, 1937, 503 κέ. Τοῦ ἰδίου, 1962, 186 κέ. PHELPS, 1975, 220 κέ.

Ἀντιθέτως, τὰ μελανὰ (εἰκ. 61) μὲ καστανό, φαιό ἢ μελανωπὸ πηλὸ ἔχουν πάντα, στὴν ἐξωτερικὴ τουλάχιστον ἐπιφάνεια, χρῶμα μελανωπὸ, φαίνεται νὰ ἦταν στιλπνὰ ἢ ἐντριπτα καὶ τὰ τοιχώματά τους εἶναι γενικὰ λεπτά (12-5, 12-20, 12-100). Ἀπὸ τὴν κατηγορία διακρίνονται τὰ 12-143 καὶ 12-147, μὲ πτυχωτὴ διακόσμηση στὸ ἄνω τμήμα τους, ποὺ προέρχονται ἀσφαλῶς ἀπὸ ἐντόπιο ἄγγειο μὲ κυκλικό, συμμετρικὸ στόμιο. Τὰ συνήθη, σὲ παλαιότερες φάσεις, μελανὰ χονδροειδῆ ἔχουν οὐσιαστικὰ ἐξαφανισθεῖ (12-145), καὶ κατασκευάζονται μελανωπά κοινὰ (12-34: εἰκ. Η).

Τὰ Urfirnis ἔχουν πηλὸ ἐρυθρόξανθο, εἶναι πάντα ὀπτημένα σὲ σχετικὰ χαμηλές θερμοκρασίες ὥστε ἡ φθαρμένη ἐπιφάνεια νὰ εἶναι σὰν σκονισμένη καὶ διατηροῦν ἐλάχιστα ἵχνη ἀπὸ τὴ στιλπνὴ καστανὴ βαφή⁴¹¹. Δύο ὡς τρία ὄστρακα εἶναι λευκὰ (12-130, 12-177) καὶ ἄλλα τόσα μὲ παχύ, σκληρὸ ἀλείφωμα, ποὺ ἔχει κατὰ τόπους μεταβληθεῖ σὲ φαιό (12-4: εἰκ. 58).

Τὰ ἐλάχιστα γραπτὰ πηλοῦ καὶ τεχνικῆς Urfirnis διατηροῦν πολὺ φθαρμένη διακόσμηση, σὲ ὀρισμένα δυσδιάγνωστη (εἰκ. 62). Καλύτερα σώζεται στὸ 12-89: εἰκ. Η μὲ καστανή, πραγματικὰ διαφανὴ βαφή. Οἱ τέσσερις λοξές γραμμὲς πλαισιωμένες ἀπὸ δύο παχύτερες, ἀποτελοῦν θέμα πολὺ κοινὸ στὴ Μέση Νεολιθικὴ καὶ γνωστὸ στὴ Νεώτερη⁴¹². Τὸ ὄστρακο ἀνήκει στὰ κομμένα γιὰ δευτέρη χρῆση καὶ πιθανὸν νὰ μὴν εἶναι ἀπολύτως σύγχρονο μὲ τὸ στρῶμα του. Ἡ κατασκευὴ ὅμως αὐτῶν ἀρχίζει γενικὰ ἀπὸ τὴν 9η φάση καί, ὡς ἐκ τούτου, τὸ 12-89 δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παλαιότερο τῆς 9ης. Σὲ ἄλλο ὄστρακο (12-134) ὑπάρχουν 3 ὡς 4 σταγόνες καστανῆς βαφῆς, ποὺ φαίνεται νὰ ἔπесαν ἐκεῖ τυχαῖα ὅπως καὶ σὲ ὄστρακο ἀπὸ τὸ Φράγχοι⁴¹³. Στὰ ὑπόλοιπα διατηροῦνται μόνο ἵχνη, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀρχικὸ χρῶμα τῆς βαφῆς εἶναι ἀβέβαιο. Στὸ 12-133 ὑπῆρχαν τρεῖς λοξές λεπτές γραμμὲς καὶ μία παχειά. Ἐπίσης ἀποτύπωμα πλατειᾶς ἀσύμμετρης ταινίας σώζεται στὸν ὅμο μικροῦ κιτρινόφαιου ἀγγείου (12-132: σχ. 76), καὶ σχεδὸν ἀδιόρατη εἶναι ἡ λευκωπὴ βαφή στὴν ἐρυθρὴ ἐπιφάνεια τοῦ 12-135: εἰκ. Η. Τέλος, τὸ χεῖλος 12-131: σχ. 76, ἀπὸ κυκλικὸ στόμιο λαιμοῦ, σώζει τμήμα πλατειᾶς γωνιώδους καστανῆς ταινίας.

Στὴν ἐγγράρακτη κεραμεικὴ (εἰκ. 63-66, σχ. 57-58) τὰ νέα στοιχεῖα εἶναι πράγματι ἐλάχιστα καὶ ἐλλιπῆ, ἐνῶ τὰ κοινὰ προβάλλουν ἐναργέστερα, τόσο στὰ κύρια χαρακτηριστικὰ ὅσο καὶ σὲ ἀσήμαντες λεπτομέρειες. Τὰ νέα ἀσύμμετρα θέματα διαπιστώνονται σὲ τρία ὡς ἑξὶ ὄστρακα (12-27, 12-58 καὶ 12-178: εἰκ. Θ, ἴσως καὶ 12-28, 12-31, 12-59), ἐκ τῶν ὁποίων τὸ 12-27 εἶναι σχεδὸν ὅμοιο μὲ τὰ 11-40 καὶ 11-41: εἰκ. 56, σχ. 52. Στὰ δύο μεγαλύτερα, ἡ τεχνικὴ παραλλάσσει καὶ γίνεται ρηχὴ, μὲ στενές (12-178) ἢ πλατύτερες (12-58) ἐγγαράξεις⁴¹⁴ ἀνὰ 0.004-0.006, ἐνῶ ὁ πηλὸς καὶ τὸ ἀλείφωμα τοῦ 12-178 ἔχουν τὸ ἰδιότυπο ρόδινο χρῶμα ποὺ γνωρίζουμε ἀπὸ τὸ 11-46: εἰκ. Θ τῆς προηγούμενης φάσεως. Παρόμοιο χαρακτηριστικὸ ἀλείφωμα ὑπάρχει καὶ στὸ 12-26, ἀπὸ μικρὸ λεπτότεχο σκύφο⁴¹⁵, μὲ τυπικὸ θέμα τεθλασμένης λεπτῆς τεχνικῆς ὅπως εἶναι χαραγμένοι καὶ οἱ ρόμβοι τοῦ 12-70. Στὸ 12-59, κατασκευασμένο ἀπὸ τραχὺ πηλὸ, ἡ ἐπιφάνεια εἶναι πολὺ φθαρμένη καὶ τὸ 12-28 εἶναι πολὺ μικρὸ γιὰ ἀσφαλεῖς παρατηρήσεις.

Ἀπὸ διάφορα σημεῖα ἐνὸς ἀγγείου προέρχονται τὰ ὀκτὼ κομμάτια τοῦ 12-25: εἰκ. 63 καὶ

411. Δείγματα ὑπάρχουν μόνο σὲ ἄμορφα ὄστρακα.

412. VITELLI, 1974, εἰκ. 118 καὶ ἄλλου. PHELPS, 1975, εἰκ. 43:23.

413. JACOBSEN, 1969, 366, πίν. 96a, κάτω κέντρον.

414. Πρβ. 12-178 μὲ ἐντριπτό ἀπὸ τὸ Σπήλαιο Κίτσου, SCHACHERMEYER, 1976, πίν. 6b καὶ 12-58 μὲ γραπτὴ διακόσμηση ὄστράκου ἀρ. 27 ἀπὸ τὴν Ἀγορὰ Ἀθηνῶν, IMMERWAHR, 1971, 6, 26, πίν. 3.

415. Κοινὸ κυρτὸ στόμιο, πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 39:1.

Θ, με πορτοκαλόχρωμο άμμόδη πηλό και έσωτερική έπιφάνεια έντριπτη αύλακωτή, όπως ακριβώς στα σκοτεινόχρωμα 11-39 και 11-40: εικ. 55 ή στα πορτοκαλόχρωμα 11-44 και 11-137 του προηγούμενου στρώματος. Αύλακωτή έσωτερικά είναι και στο 12-60 που σώζεται κομμένο κατά τις άκμές των έγχαραξέων σε σχήμα ίσοσκελοῦς τριγώνου. Το 12-25 φαίνεται κατά το σχήμα να ανήκει γενικά στους κλειστοῦς σκύφους⁴¹⁶, με άτεχνα σχηματισμένο χείλος. Η διακόσμηση, χαραγμένη κατά τη λεπτή τεχνική, σχηματίζει ομάδες τεθλασμένων με στικτό περιθώριο, ενώ μία σειρά στιγμών ὑπό το χείλος έχει αντικαταστήσει την τυπική όριζόντια έγχάραξη⁴¹⁷. Τα σωζόμενα ίχνη «τρίχας» σε κάποιο μικρό τμήμα μαρτυροῦν ότι προηγήθηκε ή αποτύπωση της διακοσμήσεως επί της έπιφανείας του άγγείου, ή χάραξη όμως δέν ακολουθήσε πιστά το αρχικό σχέδιο και σε πολλά σημεία το κόσμημα παρουσιάζεται ασύμμετρο, με γραμμές έν μέρει καμπύλες, σε άνισα μεταξύ τους διαστήματα ή συγκλίνοσες και, κυρίως, με ποικίλο αριθμό έγχαραξέων σε κάθε παράπλευρη ομάδα λοξών γραμμών. Η ίδια προχειρότητα χαρακτηρίζει το τύπωμα του στικτού περιθωρίου, που προκαλεί ακόμα και παραμόρφωση της ακραίας έγχαραξέως, όπως ακριβώς στα δύο δείγματα της 11ης φάσεως, 11-44 και 11-151: εικ. 56.

Πέντε ακόμα πορτοκαλόχρωμα ή καστανά άμμόδους πηλού (12-30, 12-61, 12-142, 12-161, 12-183) διατηροῦν μικρό τμήμα της διακοσμήσεως αλλά σε κανένα από αυτά δέν ὑπάρχει το στικτό περιθώριο, ή δέ χάραξη εκτελείται κατά την κοινή τεχνική. Ως λεπτομέρειες αναφέρονται μία σειρά στιγμών σε λοξή (12-141, 12-184) ή κατακόρυφη (12-185) διάταξη, που σχηματίζουν αὐτοτελές διακοσμητικό στοιχείο και μία όριζόντια στο 12-31, κάτω από την κάμψη γωνιώδους χείλους, που αντικαθιστά την έγχάρακτη γραμμή. Κοινή ως άτεχνη είναι ή χάραξη της ομάδος λοξών γραμμών στο 12-93.

Το 12-140: εικ. 62, σχ. 58 από ιδιότυπο άνοικτό σκεῦος, παρουσιάζει περίγραμμα εὐθύ, εὐρυνόμενο πρὸς το ένα άκρο και διατομή μηνοειδή, παχύτερη στο μέσον, λεπτότερη στα δύο σπασμένα άκρα. Στο εὐρύτερο όμως τμήμα ή έπιφάνεια και οί άκμές φαίνονται μάλλον τραχειά διαμορφωμένες παρά σπασμένες, ως να ήταν προσκολλημένες σε άλλο επίπεδο. Την έντύπωση αὐτή έπιτείνει ή ομάδα των τεθλασμένων, που επίσης κάμπτονται στην όμαλότερη άκμή του όστράκου. Από τη διακόσμηση, χαραγμένη κατά τη λεπτή τεχνική, χωρίς στικτό περιθώριο⁴¹⁸, σώζεται κυρίως μία ομάδα γωνιών και, σε απόσταση 0.015, ή αρχή άλλης, χωρίς να διαπιστώνεται όλόκληρη ή μορφή της διακοσμήσεως. Επί πλέον παρατηρείται ότι οί έγχαραξεις καλύπτουν τη μία πλευρά του όστράκου μέχρι της στρογγυλευμένης γωνίας, ενώ ή άλλη, αν και μεγαλύτερη, παρέμεινε άδιακόσμητη διότι, προφανώς, δέν θά ήταν σε όρατή θέση. Οί παρατηρήσεις αὐτές δέν έπαρκουν για να συμπληρωθεῖ και άποκατασταθεῖ ή μορφή του σκεύους, μπορεῖ όμως να ὑποτεθεῖ ότι το όστρακο προέρχεται από την ὄψη και τόν πυθμένα τελετουργικού σκεύους με το «άκέραιο» άκρο του προσκολλημένο στο ένα από τα τέσσερα πόδια⁴¹⁹.

Τα ὑπόλοιπα όστρακα ανήκουν στη σκοτεινόχρωμη ομάδα και εικονίζουν παραλλαγές

416. Πιο κλειστό από το άμαυρόχρωμο, έ. ά., εικ. 44:19. Πρβ. κοινό όστρακο 12-4 και EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 40:9, 11.

417. Η θέση και διάταξη των στιγμών θυμίζει περιέργως τη σειρά των διαπερὼν ὀπὼν στα λεγόμενα Gefässe für Käsebereitung, χονδροειδή άγγεία με άδρή αύλακωτή έσωτερική διαμόρφωση. Για βιβλιογραφία βλ. HOOD, 1981/2, 174, και χρονολογική παρατήρηση, Του ιδίου, 1984, 29. Βλ. μεγάλη όμοιότητα με ΣΑΜΨΩΝ 1993, όστρ. 31, σχ. 80.

418. Όμοια εργασία σημειώνεται και στο πόδι 10-13.

419. Πρβ. μελανό έντριπτο με έγχάρακτη διακόσμηση τεθλασμένης JACOBSEN, 1973, 269, εικ. 6:2.

γνωστών θεμάτων ή τεχνικής, πλὴν τοῦ 12-182 ποὺ εἶναι χαραγμένο μὲ τὴν κοινὴ καὶ μὲ σταθερὸ χέρι. Στὰ 12-65 καὶ 12-66 διακρίνονται τεθλασμένες σὲ κατακόρυφη διάταξη, χαραγμένες κατὰ ομάδες⁴²⁰, ἐνῶ στὸ 12-67 οἱ πλευρὲς εἶναι βραχύτατες ὅπως καὶ οἱ ὀριζόντιες τοῦ 10-14 τῆς 10ης φάσεως⁴²¹. Σὲ δύο ἄλλα μικρότατα, σειρὲς λοξῶν γραμμῶν ἀντιθέτου φορᾶς μὲ ἀσύνδετα ἄκρα σὲ ὀριζόντια (12-137) ἢ κατακόρυφη (12-29) διάταξη θυμίζουν ἰχθυάκανθα. Δύο ἀκόμα ὄστρακα στομίων φέρουν κάτω ἀπὸ τὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη ἀπλούστατα λιτὰ κοσμήματα. Στὸ 12-68, ἀπὸ ἀγγεῖο παρόμοιο τοῦ 12-26, διακρίνεται μία μόνο γωνία ὡς τμήμα τεθλασμένης ἢ ρόμβου καὶ στὸ 12-179 ρόμβος ποὺ φαίνεται νὰ περιβάλλεται ἀπὸ λοξὲς ἀσύνδετες ἐγχαραῖς παράλληλες πρὸς τὶς πλευρὲς του. Ἀπὸ τὸν ἀσύμμετρο λαιμὸ μικροτάτου ἀγγείου 12-90 ἔχει παραλειφθεῖ ἡ ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους καὶ ἡ περιορισμένη ἐπιφάνειά του διακοσμεῖται μὲ διπλὴ τεθλασμένη, χαραγμένη κατὰ τὴ λεπτὴ τεχνικὴ. Ὅμοιο πάχος ἔχουν οἱ γραμμὲς στὸ 12-181, ποὺ δείχνει ὅμως νὰ εἶχε ἄλλη μία ομάδα χαμηλότερα. Πολὺ κατώτερη ποιότητα ἐργασίας παρατηρεῖται στὶς λεπτὲς ἐπίσης τεθλασμένες τοῦ 12-91 καὶ κοινὴ τεχνικὴ στὸ 12-92. Τὸ μικρὸ τμήμα στομίου 12-63 δὲν σώζει παρὰ τὶς ἀπολήξεις τριῶν ἐγχαραῶν, μέσα στὶς ὁποῖες διατηρεῖται τὸ λευκὸ γέμισμα. Λίγα ἀκόμα διατηροῦν μικρὸ, δυσδιάγνωστο τμήμα τοῦ θέματος ἢ ἀπλὲς γραμμὲς (12-60, 12-64, 12-138, 12-161, 12-162).

Τρεῖς δακτυλιόσχημες βάσεις φέρουν ἐγχαρακτὴ διακόσμηση ποὺ φαίνεται νὰ ἀντιγράφει θέματα τῶν παλαιότερων 9-37: εἰκ. 45, σχ. 44 καὶ 11-89: εἰκ. 56. Στὴ 12-163 μικρὸς ρόμβος πλαισιώνεται ἀπὸ χιαστὶ διασταυρούμενες γραμμὲς, τῶν ὁποίων ἡ μία ἀναλύεται, λόγῳ κακοτεχνίας, σὲ τρία παράλληλα ἐπιφανειακὰ χαράγματα. Στὴ 12-136 οἱ παράπλευρες ομάδες γωνιῶν πιθανὸν νὰ σχηματίζαν ὁμόκεντρος ρόμβους καὶ στὴ 12-180 σώζονται ἐλάχιστα, ἀπροσδιορίστου μορφῆς, ἴχνη.

Τέλος, τὸ 12-94 ἀποτελεῖ τὸ δεῦτερο δείγμα τῆς σπάνιας λοξῆς τεχνικῆς, μὲ βραχεῖες ἀσύνδετες γραμμὲς ποὺ ἀποδίδουν μορφή ὁμόκεντρων ρόμβων.

Σχήματα

Ἡ μορφή τῶν ἀγγείων παραμένει οὐσιαστικὰ ἀμετάβλητη μὲ ὅλα τὰ σχήματα τῆς 11ης φάσεως στὶς ἴδιες ἀναλογίες. Κυριαρχοῦν οἱ σκύφοι (σχ. 59) σὲ χονδρὰ (12-39: εἰκ. 58, σχ. 71, 12-95: εἰκ. 60) καὶ λεπτὰ ὄστρακα (12-4: εἰκ. 58, 12-48, 12-98, εἰκ. Η), μερικοὶ μὲ ἀμυγδαλωτὸ ἐπίθημα (12-40: εἰκ. 58, 12-104) καὶ συχνὰ λεπτότεχνοι μὲ χεῖλος ταινιωτὸ (12-100, 12-148). Τὸ περίγραμμα τοῦ στομίου γίνεται κυρίως κωνικὸ μὲ μεγάλη ἢ μικρὴ κλίση. Διαφορετικὸ ἦταν ἀσφαλῶς τὸ 12-143: εἰκ. 61, σχ. 72, ἀπίοσχημο μεγάλης διαμέτρου, μὲ κοίλη καμπύλη, ποὺ δηλώνει σιγμοειδὲς περίγραμμα σώματος. Τὸ ἴδιο στόμιο ὑπάρχει σὲ μελανὸ τῆς Πελοποννήσου, ποὺ διακοσμεῖται ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ 12-143 μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ τεχνικὴ τῶν πτυχωτῶν⁴²².

Μικρὴ κάμψη περὶ τὸ στόμιο σχηματίζουν γενικὰ σκύφοι ποὺ διαφέρουν στὸ ἄνοιγμα τοῦ στομίου καὶ στὸ βάθος (σχ. 59). Τὰ λεπτὰ ὄστρακα μεγάλης διαμέτρου (12-1: εἰκ. 58: σχ. 71, 12-2, 12-36: εἰκ. 58, 12-72 κλπ.), μὲ τοίχωμα ποὺ παρέχει χαμηλὰ κάποια ἐνδειξη κάμ-

420. Βλ. καὶ THEOCHARIS, 1956, 16 εἰκ. 24.

421. Ὅμοιες γνωρίζουμε ἀπὸ λαβὲς τῶν λεγομένων scoops, LAMBERT, 1981, πίν. XXVII καὶ XXVIII. Πρβ. HOOD, 1981/2, εἰκ. 111:13.

422. PHELPS, 1975, 206, εἰκ. 29:1, 4. Βλ. καὶ ΣΑΜΨΩΝ 1981, εἰκ. 53:296-305. Ἦσως ὅμοιο καὶ τὸ 12-41.

ψεως, πρέπει να υποθέσουμε ότι άνηκαν σε σκεύη μετρίου βάθους και τὰ παχύτερα (12-76, 12-102, 12-103) σε βαθύτερα. Κυλινδρικό στόμιο με κατακόρυφα τοιχώματα (σχ. 60), έχουν πολύ λίγα (12-3, 12-11, 12-16) και δὲν ἀποκλείεται μερικά τουλάχιστον ἀπὸ τὰ λεπτὰ (12-42, 12-73) νὰ ἦταν ρηχοὶ γωνιώδεις σκύφοι, ὅμοιοι μὲ τοὺς παλαιότερους 9-139: σχ. 46, 11-19 καὶ 11-95: σχ. 53.

Ἡ ἐπανάληψη τῶν σχημάτων τῆς 11ης φάσεως σημειώνεται ἐπίσης στὶς μικρὲς λεπτὲς λεκάνες μὲ κωνικά τοιχώματα (σχ. 60) σὰν καλυκόσχημες (12-105, 12-151, 12-154, 12-166) καὶ στὶς μεγάλες μὲ μικρὴ κάμψη πρὸς τὰ ἔξω (12-153). Στὶς 12-101: εἰκ. 60, σχ. 71, 12-145: εἰκ. 61 εἰδικότερα προβάλλει στὸ χεῖλος ἡ πλαστικὴ ἢ ἐντυπὴ διακόσμηση ἀπλουστάτης τεχνικῆς, ἀνάλογη μὲ πρόσφατα δείγματα (10-78: εἰκ. 48, σχ. 50, 11-96: εἰκ. 53, σχ. 54) καὶ σκεύη τοῦ νησιωτικοῦ χώρου⁴²³. Ἀνοικτὴ καὶ βαθειὰ φιάλη ἐντοπίζεται μόνο στὸ ὄστρακο 12-34 μὲ κοιλότητα γιὰ πρόσφυμα κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος, καὶ πιὸ κλειστὴ ἡ 12-38. Τὰ δύο γωνιώδη στόμια 12-6 καὶ 12-112: σχ. 71 ἀποδίδουν σπάνια γιὰ τὸν οἰκισμὸ μορφὴ τοῦ κλειστοῦ καμπύλου ἢ γωνιώδους σκύφου (σχ. 60), ὁμοίου μὲ τὸ ἐγγάρακτο 11-92: εἰκ. 56, σχ. 52, ποὺ ὑπάρχει ἀρκετὰ ἐνωρὶς στὴν Πελοπόννησο⁴²⁴. Ἡ γωνιώδης κάμψη γάστρας 12-175: σχ. 60, ἀνῆκε σὲ βαθὺ σκύφο ἐπίσης⁴²⁵, ἀλλὰ ἡ λεπτότερη ποιότητα τῆς κεραμεικῆς τοῦ ἀποχωρίζει τὸ σκεῦος ἀπὸ τὰ κοινῆς χρήσεως δύο προηγούμενα (12-6, 12-112), κατασκευασμένα μὲ ἀμμόδη πηλὸ.

Μὲ ἰδιαίτερη προσοχὴ σημειώνονται οἱ πολὺ ρηχοὶ ἀνοικτοὶ σκύφοι (σχ. 61), γιατί ἔχουν πολλὲς ὁμοιότητες μὲ κατηγορίες ἄλλων περιοχῶν. Ὁ φαῖος μὲ ταινιωτὸ χεῖλος καὶ παχυνόμενο τοίχωμα πρὸς τὴ γωνιώδη κάμψη 12-43: εἰκ. 58, σχ. 72, ὅμοιος μὲ τὸν 11-20: εἰκ. Η, παραβάλλεται εὐκόλα μὲ τὴ φαίη κατηγορία τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰ μελανωπὰ 12-5, 12-37: σχ. 72 μὲ τὶς ἀντίστοιχες μελανές⁴²⁶. Μὲ καμπύλα περιγράμματα τῆς ἴδιας περιοχῆς καὶ τῆς Στερεᾶς⁴²⁷ παραβάλλονται ἐπίσης τόσο τὸ ἀνοικτὸ 12-20: εἰκ. 61, σχ. 72, ὅσο καὶ τὸ καμπτόμενο πρὸς τὰ μέσα 12-165: σχ. 72. Τέλος τὸ τμήμα ἀγγείου 12-144: σχ. 61, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ ἐξόγκωση στὸ κάτω μέρος ἀποδίδει μορφὴ γνωστὴ ἀπὸ τοὺς εὐρεῖς σκύφους τῆς Ἑλάτειας⁴²⁸. Στὴν περίπτωσι ὅμως αὐτῶν, μεγαλύτερη βαρύτητα ἔχει ὁ τύπος τῆς ἐντριπτῆς πτυχωτῆς διακοσμήσεως.

Στὴ 12η φάση διατηροῦνται ἐπίσης ὅλα τὰ τυπολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς προηγούμενης (σχ. 59, 60). Τὰ χεῖλη ἀπολήγουν καμπύλα (π.χ. 12-1, 12-76), ἐπίπεδα (12-2, 12-39, 12-151) ἢ κομμένα ἐξωτερικὰ λοξὰ (12-95: εἰκ. 60) καί, σπάνια στὰ καστανόμαυρα, διογκωμένα ἐσωτερικὰ (12-102). Πιὸ χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ ταινιωτό, ποὺ χωρίζεται ἀπὸ τὸ τοίχωμα μὲ ἐγχάραξη (12-100, 12-148) ἢ τονίζεται περισσότερο (12-36: εἰκ. 58), ὅπως σὲ ὀρισμένα παλαιότερα δείγματα. Τὸ προέχον δὲν εἶναι πολὺ συνηθισμένο (12-3, 12-41), ἀν καὶ ἀπαντᾶται συχνὰ στὴν Πελοπόννησο καὶ στὴ Στερεά, ἰδίως σὲ μονόχρωμα μελανὰ ἢ φαῖα καὶ λιγώτερο στὰ ἀμαυρόχρωμα, ἀλλὰ πάντα σὲ σχήματα πιὸ ρηχὰ, μὲ τοιχώματα καμπύλα ἢ ἔντονα πιε-

423. Πρβ. 12-145 μὲ EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 41:6 καὶ 42,5 ὅπως καὶ τὸ 12-101 μὲ κύκλους ἢ δίσκους ἔ. ἀ., εἰκ. 42:1, 2, 12. Γιὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ περιγράμματος στὰ σχ. 71-73 ἔχουν προτιμηθεῖ ὄστρακα τῆς φάσεως 12 ἐπειδὴ διατηροῦνται καλύτερα.

424. PHELPS, 1975, εἰκ. 18.

425. Ἑ. ἀ., εἰκ. 32:28.

426. WEINBERG, 1937, 503, κέ., ἰδίως εἰκ. 24a. PHELPS, 1975, εἰκ. 26:8. Ὅμοιο μὲ τὸ 12-37 τὰ ἐγγάρακτα 12-26 καὶ 12-68: σχ. 57 καὶ μὲ τὸ 12-43 τὸ ἐγγάρακτο 12-138: σχ. 58.

427. Ἑ. ἀ., εἰκ. 31:9, 27:8. WEINBERG, 1962, εἰκ. 11:2. KUNZE, 1931, 12, εἰκ. 7.

428. WEINBERG, 1962, εἰκ. 10:2, 3, 6, 9.

σμένα⁴²⁹. Ὁ ἴδιος σχηματισμός παρατηρεῖται ἐπίσης σὲ χεῖλη λαιμῶν (12-17, 12-18: εἰκ. 58) πού θυμίζουν μερικά παλαιότερα τοπικά εὐρήματα (8-12: εἰκ. 36, 9-71)⁴³⁰.

Τὸ πιεσμένο σφαιρικό πιθόσχημο 12-15: εἰκ. 59, σχ. 62, 73, εἶναι κατασκευασμένο μὲ ἐπιμέλεια καὶ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ παρόμοιο 11-15. Κοινὸ χαρακτηριστικὸ τοὺς ἀποτελεῖ ἡ μεγάλη διάμετρος κοιλίας, μεγαλύτερη τοῦ ὕψους, ἐνῶ τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα θυμίζει τὴ λειασμένη ἐπιφάνεια τῶν ἐρυθρῶν τῆς Ἀγορᾶς⁴³¹. Τὰ ἐπιθήματα, δύο ἀσφαλῶς, ἐξαφανίζονται ἀπὸ τὸν ὄγκο τοῦ ἀγγείου καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν διακοσμητικά, ἀλλὰ λειτουργικά πού ἐξυπηρετοῦσαν τὸ ἀσφαλέστερο κράτημα τοῦ σκεύους κατὰ τὴ μεταφορά.

Νέος τρόπος δοκιμάζεται καὶ πάλι γιὰ τὴν ἔνωση λαιμοῦ καὶ ὤμου (σχ. 61). Ἀντὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐγκοπῆς περὶ τὴ ρίζα, ὅπου εἰσχωροῦσε ἡ ἐνιαία ἐπικάλυψη λαιμοῦ καὶ ὤμου, τῶρα ὁ κύλινδρος τοῦ λαιμοῦ σχηματίζει ἐσωτερικὰ στὴ ρίζα λοξὴ ἀπόληξη καὶ ἡ ἐπικάλυψη γίνεται ἐνιαία, ἀπὸ τοῦ χείλους μέχρι τοῦ ὤμου (12-22, 12-109: σχ. 73). Ὅμως, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν φαίνεται ὅτι καὶ πάλι δὲν ἦταν ἐξασφαλισμένη ἀπόλυτη στερεότητα, γι' αὐτὸ ἐνισχύεται ἐσωτερικὰ ἡ ρίζα μὲ πρόσθετο δακτύλιο πηλοῦ πού, σὲ ὀρισμένα, ἐξέχει ἔντονα, κατὰ τρόπο χονδροειδῆ⁴³², ὅπως στὸν τραχὺ 12-157: εἰκ. 60, στὸν ἀμμόδη 12-111: εἰκ. 60, ἀλλὰ καὶ στὸν κοινὸ 12-47: σχ. 61. Ἐπιμελὴς ἐργασία διακρίνεται στὸ 12-51, μὲ δακτύλιο ἀπόλυτα ἐνσωματωμένο στὴν ἔνωση, πού σχηματίζει ὀρθὴ γωνία στὸ ἐσωτερικὸ τοίχωμα. Πολὺ λεπτὸς, χωνοειδῆς, χωρὶς καμμία ἐνίσχυση ἢ ἐπικάλυψη εἶναι μόνον ὁ 12-74, ἀπὸ φαιὸ συμπαγῆ πηλὸ καὶ καστανόφαιες ἐπιφάνειες, δηλ. ἀπὸ ἀγγεῖο λεπτότεχνο. Ἐντονὴ καμπύλη κάμψη σχηματίζει καὶ ὁ 12-50: εἰκ. 58, σχ. 73, ἀλλὰ ἡ ποιότητα τοῦ τραχεοῦς ἀμμόδους πηλοῦ εἶναι χαμηλὴ καὶ ἡ κατασκευὴ του ἄτεχνη. Στερεὴ ἔνωση παλαιοῦ καθιερωμένου τύπου ἔχει ὁ λαιμὸς μεγάλου ἀγγείου 12-79, στρεβλὸς καὶ ἀσύμμετρος, πού θυμίζει ἀμέσως τοὺς πολὺ ἀνοικτοὺς χωνοειδεῖς 8-12: σχ. 42, καὶ 8-71, ἐνῶ ὁ 12-107, κυλινδρικός παλαιοῦ τύπου καὶ αὐτός, παρουσιάζει τὸ λεπτὸ τριγωνικὸ περίγραμμα. Τέλος, συμπληρωματικὰ ἀναφέρεται ὅτι οἱ λαιμοὶ δὲν σώζουν κανένα σημεῖο προσκολλησέως ταινιωτῆς λαβῆς, ἀλλὰ ἀπλῶς, ὅπως συνάγεται καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα 12-110: εἰκ. 60, ἐπάνω στοὺς ὤμους τοποθετοῦνται κάθετες τοξωτὲς ἀποφύσεις.

Οἱ βάσεις (σχ. 63) παραμένουν δακτυλιόσχημες, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἐλάχιστες ἐπίπεδες ἢ ὑψηλές, τύπου καρποδοχείου. Οἱ δακτυλιόσχημες εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κωνικὲς (0.02-0.035), συχνὰ μὲ ἀσύμμετρη τριγωνικὴ ἐνίσχυση. Ἡ προσθήκη αὐτῇ μεταβάλλει ἀντίστοιχα τὸ περίγραμμα τῆς βάσεως, πού μπορεῖ νὰ ποικίλλει στὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ ἀπὸ εὐθύ (12-83), ὅπως εἶναι συνήθως γνωστό, μέχρι κυρτό (12-9, 12-84). Μεγάλες πορτοκαλόχρωμες εἶναι οἱ 12-9 καὶ 12-80. Ἡ 12-115 φέρει ἀποτυπώματα νυχιοῦ ἐξωτερικὰ καὶ τὸ σπασμένο τμήμα τῆς μεταβλήθηκε σὲ ἀντικείμενο κοῖλο ριπιδωτό⁴³³. Τὰ χαράγματα εἶναι φανερό ὅτι ἐγίναν σὲ πλαστικὸ πηλὸ κατὰ τὴν προσπάθεια τοῦ κεραμέα νὰ κολλήσῃ τὸ δακτύλιο στὸν πυθμένα τοῦ ἀγγείου καὶ συνεπῶς δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν σὰν σημεῖα τυπωμένα ἐκ τῶν ὑστέρων γιὰ τὴ δευτέρη χρῆση τοῦ ὀστράκου. Ὡς δείγματα γιὰ τὶς ἀσύμμετρες διαφορῶν ποιότητων ἀναφέρονται ἡ τραχεῖα φαιὶ 12-52, ἡ 12-169 μὲ ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόμαυρο καὶ ἡ ἱδιαίτερα στρεβλὴ μελανὴ 12-114. Λεπτὴ καὶ κομψὴ συμμετρικὴ εἶναι ἡ 12-174. Ὅλες πάντως, ὅπως δείχνει τὸ κωνικὸ ἐξωτερικὸ περίγραμμα, εἶναι προσκολλημένες λοξὰ στὸν πυθ-

429. Πρβ. γενικὰ ἔ. ἀ., εἰκ. 11:2, 3. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 38:72. PHELPS, 1975, εἰκ. 27, 31, 39 κλπ.

430. Πρβ. καὶ ἔ. ἀ., εἰκ. 42:13.

431. IMMERWAHR, 1971, 4 κέ.

432. Πρβ. ὁμοιότητα μὲ SCOTT, 1954, 387, εἰκ. 230.

433. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991α, εἰκ. 7.

μένα και ἀπολήγουν σὲ πάτημα καμπύλο (12-9, 12-84) ἢ ἐπίπεδο, σταθερό (12-52, 12-83, 12-169). Πολὺ χαμηλὲς (0.01-0.02) ὑπάρχουν ἐλάχιστες, λοξὰ τοποθετημένες ἐπίσης (12-10), ἐκτός ἀπὸ τὴ 12-152: εἰκ. 60 πὺ εἶναι γενικὰ κακότεχνη. Κατασκευασμένη, ὅπως φαίνεται, ἐνιαῖα, κατὰ τὸν τύπο τοῦ δεύτερου πυθμένα, φέρει ἀπὸ κάτω, στὸ κέντρο, πρόσθετο μικρὸ δίσκο ὡς ἐπὶ πλέον ἐνίσχυση. Στὸν τύπο τοῦ δεύτερου πυθμένα ἀνῆκαν ἀσφαλῶς καὶ ἄλλες μεγαλύτερες, κακῶς διατηρημένες (12-82).

Οἱ τρεῖς ὑψηλὲς τύπου καρποδοχείου εἰκονίζονται τὸν ἐντόπιον τρόπο κατασκευῆς. Τόσο ἡ λεπτότεχνη μελανὴ ἐντριπτή 12-167 ὅσο καὶ οἱ ὀγκῶδεις 12-172: εἰκ. 61, 12-173: εἰκ. 60, φέρουν ὑψηλὰ περὶ τὴ ρίζα ἀνάλογη ἐσωτερικὴ ἐνίσχυση⁴³⁴. Οἱ λίγες ἐπίπεδες ἀνῆκαν σὲ λεπτότεχνα ἀγγεῖα, μελανὰ ἢ καστανὰ (12-146: εἰκ. 61, σχ. 72), μὲ περίγραμμα καλυκόςχημο⁴³⁵. Στὸ 12-168, μὲ γάστρα πολὺ ἀνοικτὴ, γίνεται στὴν ἄλλη πλευρὰ στενότερη χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὅπωςδήποτε ὅτι τὸ ἀγγεῖο εἶναι ἀσύμμετρο. Ἐπίπεδη ἐπίσης εἶναι ἡ παχύτατη 12-159, ἀπὸ βαρὺ οἰκιακὸ σκεῦος.

Οἱ τοξωτὲς ἀποφύσεις καὶ οἱ λίγες ταινιωτὲς λαβὲς (σχ. 64) εἶναι κατασκευασμένες πάντα ἀπὸ πηλὸ ἀμμόδη. Οἱ τοξωτὲς τοποθετοῦνται κατακόρυφα (12-86) καὶ τὸ κάτω τμήμα, μὲ κέντρο τὴν ὀπή, κατασκευάζεται μακρύτερο (12-85, 12-121)⁴³⁶. Ὅμοια σώζεται στὸν ὄμο τοῦ πιθόσχημου 12-110: εἰκ. 60 καὶ ἀπὸ αὐτὴν κερδίζουμε τὴν ἀκριβῆ θέση τῶν τοξωτῶν. Μικρότερα σχήματα κατασκευάζονται ἀπὸ πηλὸ κοινό. Ἡ σφαιρικὴ ὑπάρχει μόνο σὲ δύο-τρία δείγματα (12-87: εἰκ. 60, 12-149) καὶ αὐτὴν φαίνεται νὰ μιμεῖται ἡ ὀρθογώνια 12-118 καὶ ἡ μικρὴ ἀγκύλη 12-45: εἰκ. 58. Ἀγκύλη μεγάλῃ εἶναι μόνο ἡ 12-120.

Λίγο συχνότερα ἀπὸ πρὶν παρουσιάζονται τώρα οἱ ταινιωτὲς ἐλλειπτικῆς διατομῆς. Στὶς 12-155: εἰκ. 60 καὶ 12-171 φαίνεται ἡ εἰδικὴ διαμόρφωση τῆς ρίζας γιὰ καλύτερη προσκόλλησι, κοίλῃ στὴν πρώτη, κυρτῇ στὴν ἄλλη. Ἡ μελανὴ 12-170: εἰκ. 61 εἶναι λεπτότερη καὶ εἶχε προσκολληθεῖ στὸ χεῖλος τοῦ ἀγγείου, θυμίζοντας ἄλλον μελανὸ γωνιώδη σκύφο ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο⁴³⁷. Τὸ ὀγκῶδες γλωσσοειδὲς τμήμα 12-160: εἰκ. 61 μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐπίσης λαβὴ σὲ τραχὺ πιθόσχημο ἀγγεῖο καὶ ἴσως ἀντικαθιστᾷ τὶς μεγάλες ἀγκύλες, κατασκευασμένες ἀπὸ τὸν ἴδιον πηλόν. Γιὰ καλύτερη πρόσφυση ἡ ρίζα εἰσχωρεῖ σὲ ὅλο τὸ πάχος τοῦ τοιχώματος καὶ φθάνει μέχρι τὴν ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια, πὺ φαίνεται ἀρκετὰ λεία. Ἡ στερεὴ σύνδεση καί, κυρίως, τὸ μὴ φθαρμένο καμπύλο ἄκρο τοῦ τεμαχίου φανερώνει ὅτι τὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν δεχόταν τριβὴ καί, κατὰ συνέπεια, τὸ γλωσσοειδὲς τεμάχιο δὲν ἀποτελοῦσε πόδι⁴³⁸. Τὸ ἀντικείμενο 12-124: εἰκ. 61, σχ. 64, σώζεται ἀκέραιο, ὅπως κατασκευάστηκε, χωρὶς νὰ εἶναι ἀποκολλημένο ἀπὸ ἄλλο σκεῦος. Τὸ ἡμισφαιρικὸ σῶμα τοῦ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ ὡς πῶμα στομίου καὶ ἡ ἐγκοπὴ στὴν περιφέρειαν συνέβαλλε στὴν καλύτερη προσαρμογὴ τοῦ ἐπάνω στὸ χεῖλος πὺ ἐπρόκειτο νὰ καλύψει.

Ἐπιθήματα παρουσιάζονται σὲ διάφορα σχήματα καὶ τοποθετοῦνται κατὰ προτίμηση κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος. Κυρίως εἶναι ἀμυγδαλωτὰ ὀρίζοντια (12-76, 12-103) ἢ κατακόρυφα (12-46, 12-104, 12-105), βαρύτερα τῆς πεταλίδας καὶ σπανιώτερα σφαιρικά (12-40: εἰκ. 58). Στὸ 12-1: εἰκ. 58 τὸ ἐπίθημα ἔχει ἀποπέσει, ἀλλὰ στὴ θέση τοῦ ἀπέμεινε κυκλικὴ κηλὶδα καὶ βαθὺ ἀποτύπωμα νυχιοῦ γιὰ καλύτερη πρόσφυση. Νέο τύπο ἀποτελοῦν τὰ διπλὰ ἡμισφαιρικά 12-

434. Οἱ δύο τραχεῖες ἔχουν μετατραπεῖ σὲ ὀγκῶδεις δίσκους.

435. Πρβ. ὄστρακο 12-146 μὲ PHELPS, 1975, εἰκ. 31:22.

436. Ὡς κάτω τμήμα λαμβάνεται τὸ προσκολλημένο στὸ παχύτερο τμήμα τῆς γάστρας.

437. PHELPS, 1975, εἰκ. 26:14.

438. Πρβ. σπασμένη λαβὴ 10-25. Βλ. καὶ HOOD, 1981/2, 41, εἰκ. 23:129.

44: εἰκ. 58, 12-77: εἰκ. Η, τοποθετημένα καὶ αὐτὰ στὴν ἴδια θέση κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος⁴³⁹. Τὰ παλαιὰ δισκοειδῆ (12-122), καὶ τὸ διχαλωτὸ 12-24: εἰκ. 58, σχ. 64, σὰν πιεσμένη στὸ τοίχωμα ἀγκύλη ἀπόφυση, εἶναι μεμονωμένα. Ἀντίθετα, ἔχουν πιά καταργηθεῖ τὰ κάθε μορφῆς μικρὰ κυκλικά, φακοειδῆ, πεταλίδες, ἀπ' αὐτὰ ποὺ κάλυπταν ὁλόκληρη ἐπιφάνεια.

Μὲ ἀπλὰ μέσα διακοσμεῖται καμμιά φορὰ τὸ χεῖλος μεγάλων εὐρύστομων ἀγγείων. Πρόσθετη πλαστικὴ ταινία μὲ συνεχεῖς ρομβοειδεῖς ἐγκοπές στὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τοῦ 12-39: εἰκ. 58, σχ. 59 μιμεῖται σχοινί⁴⁴⁰, καὶ ἡ προεξέχουσα βαρεῖα ταινία τοῦ 12-101: εἰκ. 60 μὲ τὶς κατακόρυφες ἐγκοπές σχηματίζει παράπλευρα γλωσσοειδῆ ἐπιθήματα. Διαδοχικὲς κοιλότητες στὴν ἀπόληξη τοῦ χεῖλους 12-145: εἰκ. 61, ἀποδίδουν, χωρὶς προσθήκη ὕλικου, ὄψη πριονωτῆ⁴⁴¹ καὶ ἀκόμα ἀπλούστερη μορφή δίνουν οἱ συνεχεῖς, βαθειὲς νυχιές στὸ χεῖλος τοῦ λαίμου 12-113: εἰκ. 60, σχ. 61.

439. Πρβ. συνεχῆ σειρὰ ἔ. ἀ., 271, εἰκ. 128:206. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 42:1-3, πίν. XXVII, α καὶ ἄλλου.

440. Πρβ. IMMERWAHR, 1971, πίν. 10:139. EVANS-RENFREW, 1968, πίν. XXVIIIa, κάτω ἀριστερά.

441. Ἔ. ἀ., κυρίως εἰκ. 42:11.

Β'

Η ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Ἡ στρωματογραφία τῆς Νέας Μάκρης, παρὰ τὶς μικρὲς ἀναμοχλεύσεις σὲ ἀπολύτως συγκεκριμένα σημεῖα, εἶναι οὐσιαστικὰ ἀδιατάρακτη. Οἱ διαδοχικὲς φάσεις τοῦ οἰκισμοῦ, ἀπὸ τὴν πρώιμη ἐποχὴ τῆς δημιουργίας του μέχρι τὴν ὀριστικὴ ἐγκατάλειψή του, σχηματίζουν κλειστά ἐπ'ἀλλήλα στρώματα ποὺ σφραγίζουν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο σταθερά. Τὸ σύνολο τῆς κεραμικῆς παρουσιάζει γενικὰ ἢ ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκύπτει καὶ διαμορφώνεται ἡ τοπικὴ τυπολογία. Ἡ ἐπισήμανση, ἡ παρουσίαση καὶ ὁ σχολιασμός τοῦ πλῆθους τῶν εἰδικῶν στοιχείων κατὰ φάσεις καὶ περιόδους περιέχει κατ' ἀρχὴν περιορισμένη τοπικὴ ἀξία. Συχνὰ ὅμως χρησιμεύει ἐπὶ πλέον σὲ χρονικοὺς συσχετισμοὺς καὶ συμβάλλει στὴ διαπίστωση σχέσεων μεταξὺ τῶν κατοίκων τοῦ οἰκισμοῦ καὶ τοῦ εὐρύτερου γενικὰ περιβάλλοντος.

Ἀπὸ τὴ λεπτομερῆ ἐξέταση τοῦ ὑλικοῦ προκύπτει ὅτι κατὰ τὴ μακρὰ χρῆση τοῦ οἰκισμοῦ, ἡ κεραμικὴ ὑφίσταται ποιοτικὲς καὶ μορφολογικὲς μεταβολές. Στοιχεῖα καὶ χαρακτηριστικὰ διαφοροποιοῦνται βαθμιαῖα καὶ κατὰ φάσεις, ἐνῶ παράλληλα ὀρισμένες κατηγορίες παραμένουν σταθερές, περίπου ἀμετάβλητες, ὡς κορμὸς τῆς ἐντόπιας κεραμικῆς. Κατὰ διαστήματα παρουσιάζονται συγχρόνως πολλὰ νέα στοιχεῖα, προηγουμένως ἄγνωστα, ἢ ἄλλα μεμονωμένα καὶ ἐλάχιστα γνωστά, ποὺ ἀναπτύσσονται καὶ ἐπιβάλλονται παραγκωνίζοντας τὶς παλαιῆς παραδοσιακὲς μορφές. Προφανεῖς μεταβολές ἐπέρχονται κατὰ τὴν 3ῃ καὶ 9ῃ φάση, μὲ νέα καὶ οὐσιώδη στοιχεῖα, ποὺ εἰσχωροῦν, ἐδραιώνονται καὶ κυριαρχοῦν ἐπὶ μακρὸ χρονικὸ διάστημα μέσα στὸ χῶρο. Ἡ σύγχρονη καὶ ὁμαδικὴ παρουσία τους μὲ παράλληλη, ἐξασθένιση ἢ ἐξαφάνιση παλαιότερων μορφῶν, σημειώνει τὴν ἀρχὴ νέων περιόδων καὶ ὀριοθετεῖ τὰ πλαίσια συγκεκριμένων ἐποχῶν.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἡ πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τὶς φάσεις 1 καὶ 2, καὶ ἐρευνήθηκε σὲ ἰδιαίτερα περιορισμένο χῶρο, ποὺ ἀπέδωσε ἀνάλογα μικρὴ ποσότητα ὑλικοῦ. Τεχνικοὶ λόγοι δὲν ἐπέτρεψαν νὰ προχωρήσει ἡ ἀνασκαφή⁴⁴² σὲ λεπτομερῆ διαχωρισμὸ τῶν στρωμάτων τῆς 1ης φάσεως, διαπιστώθηκε ὅμως ὅτι ἡ παρουσία τῆς κεραμικῆς ἦταν σὲ ὅλο τὸ πᾶχος τῆς ἐπιχώσεως συνεχῆς καὶ ἔφθανε μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ στερεοῦ ἐδάφους.

Ἡ ποιότητα τῆς κεραμικῆς εἶναι ἐξ ἀρχῆς ἱκανοποιητικὴ καὶ δηλώνει ἐπαρκῆ γνώση τῶν μεθόδων τεχνικῆς. Ἀτελεῖς μορφές, ἰδιότυπα ἢ ἄτυπα σχήματα, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἐκκληφθοῦν ὡς πειραματικὰ ἔργα, δὲν ὑπάρχουν. Μερικά, ἐλάχιστα, ἀτελῶς ὀπτημένα ὄστρακα βρέθηκαν σὲ προχωρημένες φάσεις καὶ συνεπῶς εἶναι τυχαῖα (2-10: εἰκ. 3, 5-116: εἰκ. 26,

442. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 11. Ἀτυχῶς, σοβαρὲς δυσκολίες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατέστησαν ἀδύνατη τὴ χρονολόγηση δειγμάτων ἀπὸ τὰ στρώματα μὲ τὴ μέθοδο τοῦ Ραδιοάνθρακα 14.

6-124). Σχετικά προηγμένη τεχνική και έμπειρική εφαρμογή τών κανόνων όπτήσεως φανερώνει τὸ χρῶμα τοῦ πυρήνα (core)⁴⁴³ πὸ διατηρεῖται τὸ ἴδιο ὅπως στὴν ἐπιφάνεια, ἐνῶ σὲ ἄλλες περιοχὲς γίνεται συνήθως φαιό⁴⁴⁴. Ἐπίσης ἡ διαμόρφωση τῆς ἐπιφανείας μὲ τὴν ἔντριπτη τεχνική (burnishing), ἡ κάλυψή της, ἔστω καὶ σπάνια, μὲ πρόσθετο κιτρινωπὸ ἀλείφωμα (1-29: εἰκ. 2, 2-18: εἰκ. 3) καὶ κυρίως ἡ ὀργανωμένη χρωματικὴ διαβάθμιση στὰ ἱριδίζοντα (1-4: εἰκ. Α), κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς Νέας Μάκρης, ἐνισχύουν τὴν ἐντύπωση ἐφαρμογῆς δοκιμασμένων μεθόδων.

Παράλληλα, μέσα στὶς ἴδιες ἀκριβῶς κατηγορίες διατηροῦνται στοιχεῖα ἀτελοῦς τεχνικῆς. Τὸ ἀκαθόριστο χρῶμα στὰ καστανὰ κοινά, τὰ εὐθριπτα τοιχώματα στὰ καστανόμαυρα καὶ ἡ ἀποβάφουσα ὑγρὴ ἐπιφάνεια στὰ μελανὰ καὶ λεπτότεχνα, ἐπισημαίνουν τὴν περιορισμένη ἐμπειρία στὶς συνθήκες όπτήσεως. Ὁ λασπώδης πηλὸς ἀπαλλαγμένος ἀπὸ ὁποιαδήποτε πρόσμειξη, φανερώνει τὴν πρόθεση τῶν κεραμέων νὰ ἐπιτύχουν ὑψηλὴ ποιότητα καὶ κυρίως λεῖες ἐπιφάνειες καὶ ἐπιμελῆμένη ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση, πὸ τελικὰ ὅμως ἀποβαίνει εἰς βάρος τῆς ἀνθεκτικότητος τοῦ σκεύους⁴⁴⁵.

Ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις αὐτὲς προκύπτει ὅτι ἡ κεραμικὴ τῆς Νέας Μάκρης δὲν ἄρχισε νὰ προβάλλει βαθμιαῖα καὶ νὰ διαμορφώνεται ἐπὶ τόπου στὸν οἰκισμό. Οἱ ἐντόπιοι κεραμεῖς ὅταν ἐπεχείρησαν τὴν κατασκευὴ ἀγγείων, κατεῖχαν ἤδη τὶς βασικὲς τεχνικὲς γνώσεις καὶ ἀκολούθησαν τὶς ἴδιες μεθόδους πὸ ἐφήρμοζαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη σὲ ὅλες περίπου τὶς κατοικημένες περιοχὲς τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου⁴⁴⁶.

Κατασκευαστικὰ καὶ μορφολογικὰ ἡ κεραμικὴ ἐντάσσεται σὲ ὁμάδες, πὸ ἀπαρτίζουν τὶς ἐπὶ μέρους κατηγορίες καὶ διαμορφώνουν σαφεῖς τυπολογικὰ χαρακτηριστικά. Πορώδη ἀλλὰ ἀνθεκτικὰ γενικὰ τοιχώματα (1-16: εἰκ. 1), ἀκαθόριστα καστανὸ χρῶμα (2-34 καὶ 2-81: εἰκ. Α), καμπύλο περίγραμμα, χεῖλη λεπτυνόμενα, καμπύλα ἢ ἐπίπεδα, ἀπλὴ στήριξη χωρὶς διαμορφωμένες βάσεις, ἐλάχιστες τοξωτὲς ἀποφύσεις (σχ. 1, 2, 65), εἶναι τὰ γενικὰ στοιχεῖα τῶν ἀγγείων πὸ προορίζονται γιὰ καθημερινὴ χρῆση καὶ ἀκολουθοῦν τοὺς κανόνες τῆς «Νεολιθικῆς Κοινῆς»⁴⁴⁷. Πέραν αὐτῶν, ὑπάρχουν ἰδιοτυπίες ἢ χαρακτηριστικὲς λεπτομέρειες πὸ διαμορφώνουν τὸν τοπικὸ χαρακτήρα τῆς παραγωγῆς.

Ἀρχικὰ σὲ ὅλα τὰ σκεύη ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια γίνεται ἀπόλυτα λεῖα καὶ ἡ τάση αὐτὴ ἐφαρμόζεται, ἐν μέρει, ἀκόμα καὶ στὰ κλειστά⁴⁴⁸. Κατὰ τὴν ἐπόμενη φάση ἡ λεῖα διαμόρφωση περιορίζεται στὰ λεπτότεχνα καὶ ἰδιαίτερα στὰ μελανὰ. Στὴν κοινὴ κεραμικὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι ἀπλῶς ὁμαλὴ, χωρὶς νὰ γίνεται λεῖα, ἐνῶ τὰ παχύτερα τοιχώματα μπορεῖ νὰ εἶναι στὴ μία ἢ καὶ στὶς δύο ὀψεις, ραβδωτά⁴⁴⁹.

Ἰδιαίτερο τοπικὸ διαγνωστικὸ στοιχεῖο, πὸ ἐπικρατεῖ κυρίως στὴ φάση 2, εἶναι τὸ λιπῶδες ἀλείφωμα, ὅταν καὶ ὅπου ὑπάρχει στὴν κοινὴ κεραμικὴ (2-31: εἰκ. 4, 2-63: εἰκ. 6). Παρασκευάζεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἄργιλο πὸ σχηματίζει τὸ λασπώδη πηλὸ καὶ εἶναι ἀνοικτό-

443. SHEPARD, 1954, 21 καὶ 106.

444. Βλ. γενικὰ WEINBERG, 1970, 583 καὶ εἰδικώτερα JACOBSEN, 1969, 362. WEINBERG, 1962, 168. PHELPS, 1975, 72. MILOJČIĆ, 1971, 49.

445. Γιὰ τὴ χρησιμότητα προσμείξεων, SHEPARD, 1954, 25.

446. Πρβ. JACOBSEN, 1973, 259.

447. WEINBERG, 1970, 583-584.

448. Ἐξ ἴσου λεῖα ἐπιφάνεια παρατήρησα μόνο στὰ gritless τοῦ Φράγγθι.

449. JACOBSEN, 1969, 362-363. Τοῦ ἰδίου, 1973, 264, σημειώνεται ἡ τεχνικὴ paring στὸ Φράγγθι κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς Μέσης Νεολιθικῆς ὡς στοιχεῖο μεταβατικῆς ἐποχῆς πὸ ἀντικαθιστᾷ τὴν ἔντριπτη.

χρωμο. Μὲ τὸ ἴδιο ὕλικὸ περίπου σχηματίζονται στὴν Πελοπόννησο καὶ στὴ Θεσσαλία ὁλόκληρα ἀγγεῖα, ἀλλὰ ἡ ἐπιλογή του εἰδικὰ καὶ μόνο γιὰ ἀλείφωμα ἀποτελεῖ ἰδιοτυπία τοῦ οἰκισμοῦ. Ἀπὸ τὴ Χαιρώνεια ἐπίσης εἶναι γνωστὰ τὰ ἔκκεντρα λευκωπά, κιτρινωπά στὴν πραγματικότητα, ποὺ φαίνεται νὰ μιμήθηκαν τὸ φυσικὸ κιτρινωπὸ χρῶμα τοῦ λασπώδους ἀλειφώματος τῆς Νέας Μάκρης. Ἐὰν πράγματι ὑπάρχει σχέση ἀντιγράφου καὶ πρωτοτύπου, ἡ σειρά αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ὀρθή, διότι τὸ ἀλείφωμα τῆς Χαιρώνειας εἶναι ὕλικὸ πρόσθετο, διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν πηλὸ, καὶ κακῆς ποιότητος, ἐνῶ στὴ Νέα Μάκρη εἶναι παράγωγο τοῦ τοπικοῦ ὕλικου. Ἄλλος πηλός, ὁ πλούσιος σὲ μαρμαρυγία, χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα κατὰ τὴ δευτέρη φάση στὰ καστανὰ καὶ μελανά, σχηματίζοντας ἔντονα διακοσμητικὴ λαμπυρίζουσα ἐπιφάνεια, ὅχι μόνο στὰ λεπτότεχνα ἀλλὰ καὶ στὰ κοινὰ (2-23: εἰκ. 5, 2-103: εἰκ. Α).

Τὰ πρῶτα γραπτὰ παρουσιάζονται στὸ κατώτατο στρώμα τῆς φάσεως 2, σὲ δύο διαφορετικοὺς ἀλλ' ἀπόλυτα σύγχρονους τύπους. Ἡ ἀνεύρεσή τους μέσα στοὺς παράπλευρους λάκκους 2-A καὶ 2-B ἐπιβεβαιώνει τὴν ταυτόχρονη χρῆση τῶν πρώτων γραπτῶν δειγμάτων. Ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ προστίθεται, διότι ὁ πρῶτος, σαφῶς ἐντόπιος τύπος (2-43: εἰκ. 4 καὶ Α, σχ. 76), ἔχει καστανὴ βαφὴ ποὺ γράφεται ἀπ' εὐθείας στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου, ἐνῶ στὸ δεύτερο (2-17: εἰκ. 3 καὶ Α), ἀπὸ ἀγγεῖο πιθανῶς εἰσηγμένο, ἡ παχειὰ ἐρυθρὴ βαφὴ γράφεται ἐπάνω σὲ ἰδιαίτερο, κιτρινωπὸ ἀλείφωμα.

Τὰ μεγάλα συμπαγῆ τρίγωνα κρεμάμενα ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ 2-43, ἀποτελοῦν θέμα γνωστὸ στὴν Πελοπόννησο (Ἀκράτα, Νεμέα) καὶ ἀνήκει σὲ πρώιμη φάση⁴⁵⁰. Παρόμοια κοσμοῦν τμήμα πρόχου (:) ἀπὸ τὸ Φράγχθι, ποὺ ἔχει, ἰδιότυπο γιὰ τὴν περιοχὴ, ὠοειδὲς στόμιο⁴⁵¹. Τὰ τρίγωνα ὅμως τοῦ 2-43 εἶναι γραμμένα στὶς δύο ὀψεις, ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, ὅπως ἀκριβῶς ἄλλα μικρότερα στὴ Φθιώτιδα, κατὰ συνήθεια τελείως ἄγνωστη στὴν Πελοπόννησο⁴⁵². Τόσο μεγάλα ὑπάρχουν μόνο στὰ πρώιμα γραπτὰ τῆς Θεσσαλίας⁴⁵³. Τὸ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα τοῦ δευτέρου τύπου ἐμφανίζεται ἀργότερα στὴν Πελοπόννησο, χωρὶς ποτὲ νὰ γίνεται πολὺ κοινό, ἐνῶ ἀντίθετα στὴν Ἑλλάθεια διαμορφώνει τὸ βάθος τῆς δευτέρας κατηγορίας γραπτῶν⁴⁵⁴. Σὲ ἄλλες μελέτες ἔχει παρατηρηθεῖ ὅτι τὸ κίτρινο ἀλείφωμα, ὡς βάθος γραπτῆς διακοσμήσεως, ἐμφανίζεται ἐνωρίτερα στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ ὅ,τι στὴ Στερεά. Τώρα προστίθεται ὅτι στὴ Νέα Μάκρη οἱ δύο τύποι παρουσιάζονται συγχρόνως⁴⁵⁵ κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς φάσεως 2, ἀλλὰ σὲ ποσότητα ἐξαιρετικὰ μικρή.

Κατὰ τίς πρώτες φάσεις τὰ κοινὰ καὶ τὰ λεπτότεχνα ἀγγεῖα ἔχουν περὶ τὸ στόμιο περίγραμμα ἐλαφρὰ κυρτὸ ποὺ ἀποδίδει γενικὰ τὴ μορφή τοῦ ἡμισφαιρικοῦ σκύφου, καὶ μπορεῖ νὰ φθάνει μέχρι ἀνοικτὸ κωνικὸ (σχ. 1, 3, 15, 65). Στόμια κλειστὰ ποὺ νὰ δηλώνουν βαθεῖς κυλινδρικοὺς σκύφους οὐσιαστικὰ σπανίζουν κατὰ τὴν πρώτη φάση καὶ τὰ λίγα βαθεῖα ἀγγεῖα ποὺ ὑπάρχουν στὴ δευτέρη σχηματίζουν μικρὴ κάμψη πρὸς τὰ μέσα (σχ. 4). Ὅμοίως, ἀγγεῖα μὲ λαιμὸ ὑπάρχουν ἐλάχιστα στὴ φάση 1, στὴ 2 περισσότερα (σχ. 2 καὶ 6), ἀλλὰ καὶ πάλι τὸ σχῆμα ποὺ ἐπικρατεῖ εἶναι ὁ ἡμισφαιρικὸς σκύφος.

Τὰ ἐλλειπτικὰ στόμια εἶναι στὴν ἀρχὴ ἐξαιρετικὰ λίγα, ὅπως περίπου καὶ στὴν Πελοπόννησο⁴⁵⁶, ἐνῶ περισσότερο γνωστὰ μὲ συγκεκριμένο σχῆμα καὶ σὲ ὑπολογίσιμη ποσότητα εἶ-

450. PHELPS, 1975, 105.

451. JACOBSEN, 1973, 262, εἰκ. 2:15.

452. WEINBERG, 1962, 175. PHELPS, 1975, 108.

453. MILOJČIĆ, 1971, 62, πίν. III:14. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, εἰκ. 29.

454. PHELPS, 1975, 104. WEINBERG, 1962, 176.

455. PHELPS, 1975, 107, 108. Ἀντίθετα, ὁ MILOJČIĆ, 1971, 137 σημειώνει τὴν ταυτόχρονη χρῆση γραπτῆς διακοσμήσεως ἐπάνω σὲ λευκὸ βάθος καὶ ἀπ' εὐθείας στὴν ἐπιφάνεια τῶν ἀγγείων.

456. PHELPS, 1975, 89.

ναι τὰ λευκὰ τῆς Χαιρώνειας⁴⁵⁷. Ἐμφανίζονται στὴ δεύτερη περίοδο τῆς Ἑλάτειας, μαζί με τὰ πρῶιμα γραπτὰ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Πρωτοσέσκλου, ὅταν στὸ Ὅτζάκι κατασκευάστηκαν μερικὲς ὠοειδεῖς βάσεις⁴⁵⁸. Ἡ ποσότητα τῶν ἀγγείων τῆς Χαιρώνειας καὶ ἡ καλὴ διατήρησή τους δὲν πρέπει νὰ μᾶς παρασύρει σὲ ὑπερεκτίμηση τῆς ἀξίας καὶ ἐπιρροῆς των, γιατί παράλληλα πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι ἡ ὁμάδα αὐτὴ εἶχε σύντομη διάρκεια καὶ δὲν δημιούργησε τοπικὴ παράδοση. Σ' αὐτὰ χρειάζεται ἀκόμα νὰ προστεθοῦν τὰ ἀσύμμετρα τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰ ἀσκοειδῆ τῆς Ν. Νικομήδειας⁴⁵⁹. Ἡ ἐξάπλωσή τους σὲ ὅλο τὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο φανερώνει ὅτι κατὰ τὴν Ἀρχαιότερη Νεολιθικὴ, ἀπὸ τὰ ἀκράϊα ὅρια τῆς Θεσσαλίας μέχρι τὴν Πελοπόννησο, κατασκευάζονται μερικὰ ἀσύμμετρα ἀγγεῖα, πάντοτε λίγα, καὶ σὲ διάφορα σχήματα, ἀνοικτὰ ἢ κλειστὰ. Ἡ ποικιλία τῆς μορφῆς δὲν ὀδηγεῖ στὴ μίμηση ἑνὸς κοινοῦ προτύπου, οὔτε δηλώνει τὴν προτίμηση κάποιου συγκεκριμένου σχήματος. Τελικὰ ὁμως διαπιστώνεται ὅτι ἡ περιορισμένη χρῆση ἀσύμμετρων ἀγγείων ἀποτελεῖ γενικὸ χαρακτηριστικὸ καὶ μπορεῖ νὰ προστεθεῖ στὰ γνωστὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὴ «Νεολιθικὴ Κοινὴ».

Ὀλίγα ἀκόμη χαρακτηριστικὰ παρατηροῦνται στὰ μέρη τῶν ἀγγείων. Στους λαιμούς, ὁ κύλινδρος κατασκευάζεται ἀρχικὰ κατὰ δύο τρόπους. Ἀτελέστερος εἶναι ὁ ἐνιαῖος μετὰ τὸ σῶμα, χωρὶς σύνδεση (1-18: εἰκ. 2, σχ. 2, 65), καὶ ὁ ἄλλος, περισσότερο προηγμένος, σχηματίζεται ἀπὸ ἰδιαίτερο τμήμα πηλοῦ. Ἰσοπαχὴς σὲ ὅλο τοῦ τοῦ ὕψους, κόβεται λοξὰ στὴ ρίζα καὶ προσκολλᾶται στὸ στόμιο τοῦ σκεύους, χωρὶς νὰ προστεθεῖ ἰδιαίτερο συνδετικὸ τμήμα, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ λίγο ἀραιὸ πηλὸ (1-17: σχ. 2)⁴⁶⁰. Ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ δὲν εἶναι ἐξωτερικὰ ἐμφανής, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἀρκετὰ ἀσφαλὲς χρονολογικὸ στοιχεῖο καὶ παρατηρεῖται συνήθως μετὰ τὴ σχεδίαση τοῦ περιγράμματος καὶ τὴν παραβολὴ τοῦ μετὰ τοὺς μεταγενέστερους τύπους.

Βάσεις διαμορφωμένες ἐμφανίζονται κατὰ τὴ 2η φάση. Στὰ καστανὰ κοινὰ οἱ πυθμένες ἰσοπεδώνονται. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ λίγες βάσεις δακτυλιόσχημες, σχηματισμένες ἀπὸ ξεχωριστὸ δακτύλιο (2-83: σχ. 7), ὅπως καὶ στὴν Κεντρικὴ Ἑλλάδα⁴⁶¹, ἐπικολλημένον ἐνίοτε κατὰ ἄτυπο τρόπο. Ἡ Πελοποννησιακὴ μορφή τῆς δακτυλιόσχημης, ποὺ προκύπτει μετὰ ἀπὸ κοίλανση τοῦ παχέος πυθμένος εἶναι τελειῶς ἄγνωστη στὸν οἰκισμό⁴⁶². Δεύτερος τύπος περιορισμένος στὰ μελανὰ εἶναι ἡ ὕψηλὴ κωνικὴ βάση (2-12: σχ. 8, 2-97: εἰκ. 5, σχ. 8), κατὰ τὸ σχῆμα σὰν χαμηλὸ πόδι καρποδοχείου καὶ ἀποτελεῖ γιὰ τὸν οἰκισμό διαγνωστικὸ στοιχεῖο τῆς περιόδου. Ὁ τύπος αὐτὸς ἔχει πολλὰ παραλλαγὰς στὴ Θεσσαλία, ἐνῶ στὴν Πελοπόννησο εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὴν πρώτη περίοδο μετὰ τρεῖς γραπτὰς βάσεις τῆς Νεμέας⁴⁶³.

Οἱ τοξωτὲς ἀποφύσεις προστίθενται ἤδη ἀπὸ τὴν πρώτη φάση σὲ κοινὰ καὶ λεπτότεχνα σκεύη (1-26, 1-27: εἰκ. 1, σχ. 2). Ἀντίθετα, ἡ χαρακτηριστικὴ «ὀκτώσχημη» ἀπόφυση τύπου 2-23: εἰκ. 5, σχ. 8, ποὺ ἀπαντᾷται μόνο βορείως τῆς Πελοποννήσου (στὴν Ἀττικὴ, Ὀρχομενὸν, Ἀργισσα) περιορίζεται στὰ μελανὰ τῆς 2ης φάσεως⁴⁶⁴. Τέλος, στὰ λεπτότεχνα, ἱριδί-

457. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, 1908, 85-86. WEINBERG, 1962, 172-173, πίν. 55b. Στὸ Μουσεῖο Χαιρώνειας εἶδα ἀρκετὰ ὄστρακα στομίων.

458. MILOJČIĆ, 1971, 57, 145, πίν. 15:13-17.

459. RODDEN, 1964, 114, πίν. 4A.

460. Πρβ. SCOTT, 1954, 386.

461. KUNZE, 1931, 28, εἰκ. 21 καὶ 22.

462. Βλ. διάκριση καὶ σχόλια PHELPS, 1975, 95-97.

463. MILOJČIĆ, 1971, 51, πίν. 13:1-6. PHELPS, 1975, ἔ. ἀ.

464. Ὅμοιο σχῆμα παρατήρησα σὲ μελανὰ ὄστρακα τοῦ Πούσι Καλογέρι. Γιὰ τὴν ὀνομασία βλ. ἄνωτ. σημ. 87.

ζοντα, κηλιδωτά και μελανά, αναγνωρίζονται τα γνωστά μικρά κυκλικά επιθήματα, τόσο χαμηλά που συνήθως δεν είναι ευδιάκριτα (1-3: εικ. Α). "Άλλες μορφές είναι σπάνιες, άλλ' από τώρα αρχίζει ή επικόλληση των πυκνών φακοειδών (1-24: εικ. 1) που θα αποτελέσουν τυπικό διακοσμητικό στοιχείο του οικισμού.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Κατά την 3η φάση ή έντυπωσιακή εμφάνιση πολλών νέων στοιχείων στις κατηγορίες της κεραμεικής και στα μορφολογικά χαρακτηριστικά, σημειώνουν την αρχή νέας περιόδου. Οί παλαιές μέθοδοι εγκαταλείπονται ή εφαρμόζονται επιλεκτικά από όρισμένους μόνο κεραμείς, ενώ οί νεωτερισμοί επιβάλλονται και μεταβάλλουν ουσιαστικά το σύνολο της κεραμεικής. Τη σύνδεση με την πρώτη περίοδο διατηρεί και τονίζει κυρίως ή χρήση, από όρισμένα έργαστήρια ή κεραμείς, πηλού πλούσιου σε μαρμαρυγία. Η κατασκευή άγγείων με λαμπυρίζουσα επιφάνεια και ή έμμονή στη διάκριση της χαρακτηριστικής όψεως αποτελεί στοιχείο, που λαμβάνει τη μορφή τοπικού συντηρητισμού, ενώ πρακτικά πιθανόν να αναπληρώνει την ιδιαίτερα περιορισμένη εφαρμογή γραπτής διακοσμήσεως. Τα τυπικά γνωρίσματα της πρώτης περιόδου, όπως ή κηλιδωτή και ιριδίζουσα κεραμική, ό λασπώδης πηλός και το λιπώδες αλείφωμα, έλαττώνονται σημαντικά ήδη από τη φάση 3 και ύστερα εξαφανίζονται.

Η έρυθρή κοινή (3-16: εικ. Β) και ή καστανόμαυρη (4-135 και 4-136: εικ. 18) κατηγορία, που αποτελούν τον κορμό της τοπικής κεραμεικής, υφίστανται την επίδραση γενικών τεχνικών βελτιώσεων και ψήνονται σε σχετικά υψηλότερες θερμοκρασίες, όχι όμως ακόμα απολύτως ικανοποιητικά. Η όπτηση των άγγείων σε θερμοκρασίες χαμηλότερες από ό,τι εφάρμοζαν την εποχή εκείνη σε άλλες περιοχές, αποτελεί κύρια και παγία τοπική πρακτική, που ακολουθείται ακόμα και σε νέες κατηγορίες (Urfirnis, Πορτοκαλόχρωμα). Όρισμένα παλαιά σχήματα, όπως ό άπλός ήμισφαιρικός σκύφος, διατηρούνται⁴⁶⁵, αλλά τα νέα είναι έντυπωσιακά περισσότερα, και οί μεταβολές έπέρχονται όχι τόσο στο γενικό περίγραμμα, όσο στα έπί μέρους σημεία.

Οί νέες κατηγορίες εμφανίζονται συγχρόνως, όλες στην 3η φάση, κυρίως στην έπίχωση του 3-Α, αλλά και μέσα στο συμπλήρωμα που γέμισε το μικρό λάκκο 2-Γ. Μονόχρωμα Urfirnis όλόβαφα ή άβαφα με «σκονισμένες» επιφάνειες, πορτοκαλόχρωμα άμώδη και καστανόφαια κοινά, σχηματίζουν τις μεγάλες κατηγορίες της κοινής κεραμεικής, τελείως άγνωστες προηγουμένων. Τα λεπτότεχνα καλύπτονται τώρα με στιλπνό σκοτεινόχρωμο αλείφωμα, πολύ λίγα κατασκευάζονται από λευκό πηλό και ή διακόσμηση γίνεται εγγάρακτη. Η γραπτή είναι πάντοτε σπάνια.

Η κατηγορία Urfirnis (3-112: εικ. Β, 3-113 και 3-119: εικ. 15 κλπ.) φέρει πολλά από τα τυπικά χαρακτηριστικά της, κοινά στη Στερεά και Πελοπόννησο, αλλά και σαφείς τοπικές ιδιομορφίες, τον καθαρότερο πηλό και την άτελέστερη όπτηση. Οί χαμηλότερες θερμοκρασίες του κλιβάνου αποδίδουν κατώτερη ποιότητα με μαλακές επιφάνειες και αποφλοιούμενη θαμπή βαφή. Η προφανής ποιοτική διαφορά παρατηρείται μόνο στην ανασκαφή, ενώ στη λοιπή Άττική ή κατηγορία διατηρεί τα γνωστά χαρακτηριστικά. Η ιδιαιτερότητα της Νέας Μάκρης είναι τόσο περιορισμένη, ώστε δεν φθάνει ούτε στο «γειτονικό» Πούσι Καλογέρι της Βραυρώνας, που έχει Urfirnis σκληρά και στιλπνά⁴⁶⁶.

465. Πρβ. PHELPS, 1975, 120: early phase.

466. Τα όστρακα προέρχονται από τη δοκιμή Θεοχάρη, THEOCHARIS, 1956, 1 και τη νέα ανασκαφή του 1992 της κ. Κλαίρης Εύστρατιού, την όποία και ευχαριστώ για την άδεια να αναφερθώ σε άδημοσίευτο εύρημά της.

Τὰ σχήματα τῶν Urfirnis παραμένουν ἀσαφῆ, διότι δὲν σώζονται ἀρκετὰ χαρακτηριστικὰ ὄστρακα, ἐνῶ ἡ μέτρια ὀπτησις ἔχει προκαλέσει τὴ φθορὰ τῶν χειλέων ποὺ θὰ διευκόλυναν τὴν ἀκριβῆ σχεδίαση. Γενικὰ φαίνονται ἀγγεῖα μεγάλα, κυρίως ἀνοικτά, ὡς φιάλες, καὶ ἀπὸ τὴ στήριξή τους γνωρίζουμε μόνο τὴ δακτυλιόσχημη βάση 4-92: εἰκ. 18, σχ. 24. Γιὰ τὰ κλειστά μοναδικὸ στοιχεῖο ἀποτελεῖ ὁ πρῶμος ὑψηλὸς λαιμὸς 3-49: σχ. 14. Ἀσύμμετρα ὅμως δὲν ὑπάρχουν, ἂν καὶ ἡ ἴδια κατηγορία παρουσίασε μερικὰ σποραδικὰ δείγματα στὴν Πελοπόννησο⁴⁶⁷.

Κατὰ τὴ φάση 4 εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ κεραμεῖς δοκιμάζουν τὴ διακόσμηση Urfirnis. Ἄν μάλιστα δὲν εἶναι τυχαία ἡ ἀπόλυτη ὁμοιότητα τῆς βάσεως 4-92 μὲ ἀνάλογη τῶν Θεσπιῶν⁴⁶⁸, καὶ ἂν εἶναι δυνατόν νὰ συναχθεῖ γενικώτερο συμπέρασμα ἀπὸ ἓνα καὶ μόνο δείγμα, τότε μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ὅτι τὰ γραπτὰ Urfirnis, ὅταν ἐμφανίζονται, δὲν ἔχουν τόση σχέση μὲ τὴν Πελοπόννησο, ὅσο μὲ τὴν Κεντρικὴ Ἑλλάδα. Κατὰ συνέπεια, ὁ ἰδιαίτερα μικρὸς ἀριθμὸς γραπτῶν Urfirnis στὸν οἰκισμὸ⁴⁶⁹ πιθανὸν νὰ συνδέεται μὲ τὴν περιορισμένη παρουσία τους μέσα στὴ Στερεά, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν κοινὴ χρῆση τους στὴν Πελοπόννησο⁴⁷⁰. Τὰ ὀλόβαφα Urfirnis, παρὰ τὶς ἐμφανεῖς διαφορὰς τους ἀπὸ τὴν «κλασσικὴ» μορφή⁴⁷¹, ἔχουν ὀρισμένα χαρακτηριστικὰ ποὺ ἀνευρίσκονται βορείως τῆς Πελοποννήσου. Στὴν Ἑλάτεια ἡ κατηγορία εἶναι ἔντονα ὀπτημένη, καὶ μέγα μέρος φέρει στιλπνὴ βαφή⁴⁷². Ἐπὶ πλέον ὅμως, σὲ πολλὰ ὄστρακα ἡ βαφή εἶναι σκοτεινόχρωμη, καστανόμαυρη ὡς μελανή, ἀλαμπής, φθαρμένη ὅπως στὰ 3-112: εἰκ. Β, 4-101: εἰκ. 18, 4-105 κλπ.⁴⁷³, ἐνῶ ἄλλοτε εἶναι συμπαγέστερη καὶ διατηρεῖ ἀδρὰ ἵχνη πινέλου. Ἰδιαίτερα τὰ τελευταῖα τῆς Ἑλάτειας μοιάζουν τόσο πολὺ μὲ τὰ ὄστρακα 4-102: εἰκ. Γ καὶ τὰ ἀμμώδη 4-149: εἰκ. 18, ὥστε θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμεύσουν γιὰ συγχρονισμούς. Ἐξαιρετικὰ σπάνια ἀλλὰ πολὺ ἐνδεικτικὰ εἶναι τὰ ὄστρακα 4-106: εἰκ. 19 καὶ 4-153: εἰκ. Γ ποὺ φέρουν παχὺ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα ἐπάνω σὲ πηλὸ Urfirnis⁴⁷⁴. Ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο τεχνικῶν, τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου, εἶναι χαρακτηριστικὸς τῆς προσπάθειας ποὺ γίνεται ἀπὸ τοὺς κεραμεῖς νὰ ἐφαρμόσουν τὶς νέες μεθόδους καὶ νὰ τὶς προσαρμόσουν στὶς καθιερωμένες μορφές.

Τὸ ἐρυθρὸ ἀλείφωμα ἢ βαφή (low lustre red slip) ποὺ ἔχει ἀποκτήσει στὴν Πελοπόννησο καθοριστικὴ χρονολογικὴ ἀξία⁴⁷⁵ ἀναγνωρίζεται σὲ λίγα ὄστρακα τοῦ λάκκου 2-Γ (2-108: εἰκ. Β) ἀπὸ αὐτὰ ποὺ θεωροῦνται γέμισμα τῆς φάσεως 3. Κάπως στιλπνότερα εἶναι τὰ ἀνάλογα δείγματα τῶν φάσεων 4 καὶ 5 (4-70: εἰκ. 19, 4-154: εἰκ. Γ, 5-119: εἰκ. 23), ἀλλ' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ στιλπνότητα δυσχεραίνει τὴ διάκριση καὶ τὴν ἔνταξή τους στὴν Πελοποννησιακὴ κατηγορία⁴⁷⁶.

467. VITELLI, 1974, 83-84, 147, 175. PHELPS, 1975, 146.

468. CASKEY, 1951, πίν. 87:26.

469. Ὁ THEOCHARIS, 1956, δὲν ἀναφέρει Urfirnis ἀπὸ τὴ φάση Ib, ποὺ συμπίπτει γενικὰ μὲ τὴ δεύτερη περίοδο τῆς ἀνασκαφῆς, ἀλλὰ οὔτε στὸ ὕλικό τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς τῶν Μουσείων Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ καὶ Βόλου ἐπισήμανα γραπτὸ Urfirnis αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

470. WEINBERG, 1962, 179 κέ. PHELPS, 1975, 172 κέ.

471. WEINBERG, 1937, 500-503.

472. Ὅμοια μὲ τυπικὴ μορφή Urfirnis, WEINBERG, 1962, 181.

473. Βλ. ἔ. ἀ., καὶ πίν. 58c, 3, ὄστρακο ποὺ ἐξέτασα στὸ Μουσεῖο Χαιρώνειας. Πρβ. καὶ PHELPS, 1975, 174.

474. Πρόκειται γιὰ πραγματικὸ ἀλείφωμα καὶ ὄχι γιὰ ἄλατα παγιδευμένα στὴν ἐπιφάνεια, ὅπως VITELLI, 1974, 28-29.

475. PHELPS, 1975, 76-78. JACOBSEN, 1969, 363. Τοῦ ἰδίου, 1973, 264.

476. Παρόμοιο ἀλείφωμα (Proto-Urfirnis) ἀναγνωρίζει καὶ ὁ HOWELL, 1970, 104-105 στὴν Ἀρκαδίᾳ.

Ὁ ἀμμόδης πηλός, καθαρός, χωρίς ξένες προσμείξεις ἢ μαρμαρυγία, ἀποτελεῖ κατωτέρας ποιότητας ὑλικὸ μὲ προφανῆ μειονεκτήματα τῇ φθορᾷ τῆς ἐπιφανείας καὶ τῶν ἀκμῶν, πού πρέπει, ὡς ἓνα σημεῖο τουλάχιστον, νὰ ἐπηρέαζαν τὸν προορισμὸ ἢ τὴν ἀντοχὴ τῶν ἀγγείων. Παρόμοια κεραμικὴ φαίνεται νὰ ὑπάρχει στὴ Σκῦρο, στὸν Ἅγιο Πέτρο καὶ λιγώτερο στὴν Εὐβοία⁴⁷⁷, ἐνῶ δὲν σημειώνεται ἰδιαίτερα στὴν Πελοπόννησο, Κεντρικὴ Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλία. Κατὰ τὴν πρώτη του ἐμφάνιση στὴ φάση 3, οἱ ἐπιφάνειες, ἀσχέτως πυρήνος, εἶναι πάντοτε σχεδὸν πορτοκαλόχρωμες (3-15: εἰκ. Β) καὶ φέρουν ἀπλὴ ἐπάλειψη. Τὸ ἴδιο χρῶμα ἔχει συχνὰ τὸ ἀλείφωμα *Urfirnis* στὴν Πελοπόννησο⁴⁷⁸ καὶ μερικὲς φορὲς στὴν τοπικὴ παραγωγή.

Ἡ σχέση τῆς κατηγορίας ἀμμόδους πηλοῦ μὲ τὰ *Urfirnis* δὲν πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ. Μόλις ἀναφέρθηκε ὅτι μικρὴ ὁμάδα ρόδινου ἀμμόδους πηλοῦ, τύπου 4-149: εἰκ. 18, καλύπτεται μὲ καστανόμαυρο παχὺ ἀλείφωμα, ὅμοιο σὲ ποιότητα καὶ τρόπο ἐπαλείψεως μὲ τὴν παχειὰ βαφὴ τῶν ὀστράκων, *Urfirnis* τύπου 4-102: εἰκ. Γ. Ἀκόμα παρατηρεῖται ὅτι τὰ ἀμμόδη σκεύη γίνονται πάντα συμμετρικά, ὅπως καὶ τὰ *Urfirnis*. Ὁ πηλὸς αὐτὸς χρησιμοποιεῖται εὐρύτατα, σὲ ποικίλης ποιότητος ἀγγεῖα, γιὰ τὴν κατασκευὴ χονδροειδῶν καὶ κοινῶν, ὅπως καὶ μεγάλης ὁμάδος ἐγγαράκτων, κατώτερης ἴσως ποιότητος, ἀλλὰ πάντως ἀγγείων πού πρέπει νὰ χαρακτηρισθοῦν πολυτελεῖ.

Τὰ καστανόφαια δὲν ἀποτελοῦν οὐσιαστικὰ νέα κατηγορία, ἀλλὰ μία νέα μορφή τῆς παλαιᾶς βασικῆς κεραμικῆς, τῶν ἐρυθρῶν κοινῶν. Οἱ κύριες διαφορὲς προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐντονώτερη ὀπτηση, πού γίνεται σὲ πυρὰ ἀναγωγικὴ καὶ τοὺς δίνει τὸ καστανόφαιο χρῶμα. Στὸν πηλὸ τους προστίθεται μικρὴ ποσότητα ἄμμου. Τὸ ἴδιο περίπου ὑλικὸ χρησιμοποιεῖται στὴ νέα χονδροειδῆ κατηγορία τῶν μελανῶν. Παρὰ τὴ συγγένεια τῶν χαρακτηριστικῶν τους, ἡ διάκριση τῶν δύο ὁμάδων εἶναι πρακτικὰ σαφής, καὶ φαίνεται ὅτι τὰ καστανόφαια ἦταν μεγάλα χονδροειδῆ ἀγγεῖα (3-22: εἰκ. 10), ἐνῶ τὰ μελανὰ μικρότερα (5-21: εἰκ. 24) λιγώτερο ἀνθεκτικά, προορισμένα ἴσως γιὰ τὶς πυρὲς ἢ τὶς ἀνάγκες τοῦ «μαγειρείου».

Μικρὲς μεταβολὲς παρατηροῦνται ἀκόμα στὰ ἐρυθρὰ κοινὰ καὶ στὰ καστανόμαυρα (3-16 καὶ 3-24: εἰκ. Β), στὶς δύο βασικὲς ἐντόπιες κατηγορίες, πού κατασκευάζονται καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ οἰκισμοῦ. Τὰ ἐρυθρὰ ἀποκτοῦν καὶ αὐτὰ λίγη ἄμμο, ἐνῶ στὰ καστανόμαυρα ἐλαττώνεται ἡ ποσότητα μαρμαρυγία, σύμφωνα μὲ τὴ νέα τάση τῆς ἐποχῆς. Ἡ ραβδωτὴ τεχνικὴ πού διαμορφώνει τὴν ἐπιφάνεια μὲ τὸ στενὸ, βραχὺ ἐργαλεῖο, οὐσιαστικὰ ἐγκαταλείπεται μετὰ τὴ φάση 4. Συχνὰ ἡ ἐξομάλυνση τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἀνοικτῶν ἔχει γίνῃ μὲ ἐργαλεῖο ἀρκετὰ πλατὺ πού δὲν χαράσσει βαθειὰ τὴν ἐπιφάνεια καὶ δὲν δημιουργεῖ κυματισμούς.

Τελείως νέα μορφή παρουσιάζει ἡ λεπτότεχνη κεραμικὴ. Κηλιδωτά, ἱριδίζοντα, μελανὰ μὲ λαμπυρίζουσες ἐπιφάνειες, ἀκόμα καὶ κοινὰ μὲ λιπῶδες ἀλείφωμα, ὅταν καὶ ὅπου ὑπάρχουν, μαρτυροῦν τὴ διατήρηση παλαιῶν τεχνικῶν. Τὰ νέα σκεύη πλάθονται ἀπὸ ἰδιαίτερη ποιότητα πηλοῦ καὶ καλύπτονται μὲ ἰδιάζον στιλπνὸ ἀλείφωμα, στὴν ἀρχὴ πάντοτε σκοτεινόχρωμο (3-36: εἰκ. Β). Ὁ πηλὸς τους, συμπαγὴς καὶ πολὺ καθαρὸς, δὲν περιέχει μαρμαρυγία, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὶς ἄλλες δύο νέες κατηγορίες (*Urfirnis* καὶ ἀμμόδη), ἐνῶ τὸ ἀλείφωμα εἶναι παχύτερο καὶ σταθερότερο ἀπὸ τὸ κοινὸ τῆς πρώτης περιόδου, κυρίως δὲ στιλπνὸ. Ἐνιαῖο χρωματισμὸ δὲν ἔχει ἀκόμα ἀποκτήσει σὲ ὅλα τὰ σκεύη, ἀλλὰ εἶναι πάντοτε σκοτεινὸ, ἀκόμα καὶ ὅταν γίνεται καστανέρυθρο. Τὸ ἴδιο ἀλείφωμα καλύπτει τὰ σκοτεινό-

477. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1959, 318-319. ΕΦΣΤΡΑΤΙΟΥ, 1985, 26. Τὴν ἴδια κατηγορία, πορτοκαλόχρωμη, ἀναγνώρισαν σὲ ὀστράκα τῆς θέσεως Θαρρούνια, πού μοῦ ἐπέδειξε πρόθυμα ὁ κ. Ἄ. Σάμψων.

478. JACOBSEN, 1969, 363. PHELPS, 1975, 126. LAVEZZI, 1978, 406.

χρώμα ἐγχάρακτα, μὲ τὰ ὁποῖα τὰ συνδέουν ἐπίσης τὸ ταινιωτὸ καὶ τὸ αὐλακωτὸ χεῖλος⁴⁷⁹.

Παρόμοιο ἀλείφωμα, παχύ, σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ σύγχρονο, ἐπίσης στιλπνὸ ἀλλὰ λεπτότατο Urfirnis, δὲν ἀναφέρεται στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο καὶ παρουσιάζεται αἰφνίδια στὸν οἰκισμό, χωρὶς νὰ ἔχει καμμία σχέση ἢ συγγένεια μὲ γνωστὲς κατηγορίες⁴⁸⁰. Παρατηρεῖται μάλιστα⁴⁸¹ ὅτι μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου τὰ δείγματα αὐξάνονται, ἀλλὰ ἡ λάμψη καὶ στιλπνότητά τους μειώνεται. Ἡ γενικὰ προηγμένη ποιότητα τῆς κατασκευῆς χωρὶς προηγούμενες δοκιμὲς καὶ παραπλήσιες μορφὲς σημαίνει ὅτι ἡ τεχνικὴ τῆς κατηγορίας «εἰσάγεται» στὸν οἰκισμό καὶ κατασκευάζεται ἐπὶ τόπου, διατηρώντας τὰ χαρακτηριστικά της. Σὲ ὅλες τὶς σύγχρονες κατηγορίες τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου κυριαρχεῖ ἡ ἐρυθρὴ ὡς καστανὴ καὶ πάντως ἀνοικτόχρωμη ἐπιφάνεια καὶ ὅταν ὑπάρχουν κοσμήματα εἶναι ἐρυθρά. Γιὰ νὰ συναντήσουμε μελανὰ ὡς καστανὰ στιλπνὰ πρέπει νὰ ἀνατρέξουμε στὰ ἔντριπτα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς ΝΔ Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης. Κατὰ τὸ τέλος τῆς Νεολιθικῆς ἐποχῆς των, πού συμπίπτει μὲ τὴν Ἀρχαιότερη Νεολιθικὴ τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου, τὰ ἀγγεῖα εἶναι μονόχρωμα σκοτεινὰ ἔντριπτα. Ἀργότερα στὴν πρώιμη Χαλκολιθικὴ, ὅταν κυριαρχοῦν ἐκεῖ τὰ γραπτὰ ρυθμοὺ «ἐρυθρὸ ἐπὶ λευκοῦ», ἀρκετὰ μονόχρωμα διατηροῦν ἐπιφάνεια μελανὴ ἢ καστανὴ ἔντριπτη⁴⁸². Γιὰ τὸ Hacilar μάλιστα, ἀναφέρεται σαφῶς⁴⁸³ ὅτι ἡ ποιότητα τοῦ πηλοῦ εἶναι γενικὰ ὑψηλὴ καὶ ὅτι ὅλη ἡ κεραμεικὴ, γραπτὴ καὶ μονόχρωμη (ἐντριπτη), καλύπτεται μὲ ἀλείφωμα ἐξ ἴσου καλὸ.

Νέο ὑλικὸ καὶ ὄχι ἀπλῶς κατηγορία, εἰσάγεται στὸν οἰκισμό γιὰ τὴν κατασκευὴ τῶν πάλ-λευκων ἀγγείων. Τὰ περισσότερα, καὶ ἴσως τὰ καλύτερα δείγματα, μὲ λεπτὰ κυρίως τοιχώματα, βρίσκονται μέσα στὴ φάση 3 (3-158: εἰκ. Β, 4-41 καὶ 4-156: εἰκ. Γ, κλπ.), ἀλλ' εἶναι πάντοτε λίγα, διότι ἡ ἄργιλος δὲν ὑπάρχει στὴν περιοχὴ. Τὸ «πάλλευκο» χρῶμα, πού μπορεῖ νὰ φθάνει στὶς ἐπιφάνειες μέχρι κιτρινωπὸ ἢ ἀνοικτόφαιο (3-120: εἰκ. 15), ὀφείλεται στὸν καολίνη⁴⁸⁴, εἰσηγμένον προφανῶς μαζί μὲ τοὺς ὀψιανοὺς ἀπὸ τὴ Μῆλο. Στὴ Θεσσαλία ἡ γνωστὴ κατηγορία Α4 ἔχει βρεθεῖ σὲ διαφοροὺς οἰκισμούς, χρονολογεῖται στὸ Πρωτοσέσκλο καὶ ἔχει μελετηθεῖ στρωματογραφικὰ στὴ Μαγούλα Ὁτζάκι⁴⁸⁵. Ἐμφανίζεται στὸ βαθύτερο στρώμα του καὶ συνεχίζει στὰ ἐπόμενα μὲ τρεῖς κατηγορίες, ἀλλὰ μόνο ἡ μικρότερη καὶ λιγώτερο γνωστὴ εἶναι πραγματικὰ λευκὴ. Στὴν Ἑλλάτι ὑπάρχει κατὰ τὴ δευτέρη φάση (μαζί μὲ τὰ πρώιμα γραπτὰ) ἀλείφωμα λευκὸ, μαλακὸ, ἀλαμπές ἢ παχύ, ἐνῶ σὲ ἄλλα εἶναι κιτρινωπὸ⁴⁸⁶. Κιτρινωπὸ καὶ παχύ εἶναι ἐπίσης στὸν Ἅγιο Πέτρο⁴⁸⁷. Στὴν Πελοπόννησο τὰ πρῶτα σπάνια λευκὰ τοποθετοῦνται τὸ ἐνωρίτερο στὴ μεταβατικὴ περίοδο τοῦ Phelps, κυρίως ὅμως στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου II καὶ στὴ Μέση Νεολιθικὴ τοῦ Φράγχθι⁴⁸⁸.

479. Οἱ δύο τύποι ἀποδίδουν συνήθως τὸ ἴδιο περίγραμμα καὶ προκύπτουν ὁ πρῶτος ἀπὸ παχύτερο τοῖχωμα στὸ ἄκρο, ὁ δεύτερος ἀπὸ τὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη πού τονίζει τὴ «ρίζα» του καὶ προβάλλει τὸ πάχος τοῦ χεῖλους.

480. Ἡ στιλπνὴ ἐπιφάνεια σὲ λίγα ὄστρακα τοῦ Ἁγ. Πέτρου εἶναι ὁμοιόχρωμη τοῦ πηλοῦ, EFSTRATIOU, 1985, 35-36.

481. Ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὶς περιγραφὲς τοῦ καταλόγου ὀστράκων.

482. MELLAART, 1975, 114 κέ., ἰδίως 119-120 καὶ 125. Γιὰ τὴν καταγωγὴ ἢ ἐπίδραση τῶν μελανῶν τῆς Ἀνατολῆς στὸ Αἰγαῖο ἀργότερα βλ. EVANS-RENFREW, 1968, 81-82.

483. MELLAART, 1970, 101.

484. SHEPARD, 1954, 375. Ἀνάλυση στὸ Παράρτημα 2: Κεραμεικὸ 3-Α.

485. WACE-THOMPSON, 1912, 15. MILOJČIĆ, 1971, 69-71.

486. WEINBERG, 1962, 172.

487. EFSTRATIOU, 1985, 27 καὶ 35.

488. PHELPS, 1975, 79, 125-126 καὶ 118.

Ἡ ἰδιαίτερη ἀπόχρωση, κιτρινωπὴ στὸ Φράγχθι καὶ ρόδινη στὸ Κουφόβουνο, ὅπως καὶ ὁ χρυσὸς μαρμαρυγίας στὴν Κόρινθο καὶ Πύλο, ἢ τὰ ἐρυθρὰ χαλίκια στὸ Φράγχθι, σημαίνουν ὅτι ἡ ἄργιλος τῶν Πελοποννησιακῶν δὲν ἦταν καθαρὸς καολίνης, ἀλλὰ τύπος τῶν σιδηρούχων μὲ πολὺ μικρὴ περιεκτικότητα σιδήρου⁴⁸⁹. Πραγματικὰ λευκὸ χρῶμα ἔχουν τὸ ἀλείφωμα τῆς Ἑλάτειας καὶ λίγα ὄστρακα ἐποχῆς Πρωτοσέσκλου τῆς Θεσσαλίας, ποὺ εἶναι παλαιότερα τῆς ομάδος Πελοποννήσου καὶ τῆς ἀντίστοιχης τῆς Νέας Μάκρης. Τώρα ὅμως γνωρίζουμε ὅτι στὸ ἐπόμενο στάδιο ὑπῆρχαν γνήσια κατασκευάσματα ἀπὸ λευκὸ καολίνη τουλάχιστον στὴ Νέα Μάκρη καὶ στὴ Βραυρῶνα⁴⁹⁰ καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ μιμήθηκαν σὲ οἰκισμοὺς ἢ περιοχὰς τῆς Πελοποννήσου μὲ κάποιον ἐντόπιον πηλὸ, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ ἀποδώσει παραπλήσιο χρῶμα.

Τὸ ἰδιαίτερα σπάνιο ὕλικό, φαίνεται νὰ χρησιμοποιήθηκε μόνο σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις γιὰ τὴν κατασκευὴ πολυτελῶν σκευῶν. Ἡ ὑψηλὴ κωνικὴ βάση 3-158: εἰκ. Β, σχ. 16, ἀποδίδει τὸ σχῆμα λεπτῶν ἀγγείων προηγούμενης περιόδου (2-12 καὶ 2-97: σχ. 8), ἐνῶ τὸ στόμιο 4-156: εἰκ. Γ μὲ τὴν κατακόρυφη κάμψη τοῦ τοιχώματος παραμένει μοναδικὸ στὴν τυπολογία τοῦ οἰκισμοῦ. Τὸ μικρὸ πάχος τους δὲν ἐνισχύει τὴν ἄποψη γιὰ μίμηση μαρμάρινων προτύπων, ποὺ πιθανὸν νὰ εἶναι ὀρθή γιὰ τὰ χονδρὰ ὄστρακα τοῦ Φράγχθι καὶ ἰδίως τῆς Θεσσαλίας⁴⁹¹. Ἀπλούστερα, μπορούμε νὰ σκεφθοῦμε ὅτι ὅταν ἐγίνε γνωστὴ καὶ προσιτὴ ἡ ἰδιότυπη ἄργιλος κατασκευάστηκαν στὸ χρῶμα τῆς πολυτελεῖς ἀγγείας μὲ ἀνάλογα σχήματα⁴⁹².

Τὰ γραπτὰ, ἰδιαίτερα λίγα, λιγώτερα τῶν πέντε σὲ κάθε φάση, ἀκολουθοῦν κυρίως τοὺς ρυθμοὺς τῆς Στερεᾶς, καὶ σπάνια τῶν Urfinis τῆς Πελοποννήσου. Στὴν 3η καὶ 4η φάση ἡ ἐρυθρὴ βαφὴ γράφεται ἀκόμα ἐπάνω στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου, ὅπως στὰ πρῶιμα τῆς Ἑλάτειας (3-115: εἰκ. Β, 4-67 καὶ 4-68: εἰκ. Γ), ἀπὸ τὴν 5η ὅμως καὶ ὕστερα χρησιμοποιεῖται τὸ ἀνοιχτόχρωμο ἀλείφωμα κατὰ τὸ ρυθμὸ «ἐρυθρὸ ἐπὶ κιτρινωποῦ». Ὁ ἀντίστροφος συνδυασμός, «λευκὸ ἐπὶ ἐρυθροῦ» σημειώνεται μὲν σὲ ἓνα μόνο ὄστρακο τῆς 4ης φάσεως (4-162: εἰκ. 19), τονίζεται ὅμως ὅτι αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ἐντύπωση ἀπέδιδε ἡ κατηγορία τῶν ἐγχάρακτων μὲ τὸν πορτοκαλόχρωμο ἀμμόδη πηλὸ καὶ λευκὸ μέσα σὲ ἐγχαράξεις.

Ἀμεση σχέση μὲ τὰ πάλλευκα ἔχουν τὰ ἐγχάρακτα, ποὺ φέρουν ὅλα μέσα στὶς αὐλακώσεις γέμισμα λευκοῦ καολίνης (εἰκ. 16, 20, κλπ. καὶ 2-118, 3-142: εἰκ. Β). Ἡ ταυτόχρονη ἐμφάνιση λευκῶν καὶ ἐγχαράκτων εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ καὶ σημειώνει ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ ποὺ ἄρχισε ἡ προμήθεια τοῦ λευκοῦ πηλοῦ.

Ἡ τεχνικὴ τῆς χαράξεως παρουσιάζεται ἐξ ἀρχῆς ἀπόλυτα διαμορφωμένη, χωρὶς δείγματα πειραματικῶν προβαθμίδων. Οἱ κεραμεῖς εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκτιμήσουν ὀρθὰ τὴν κατάσταση τοῦ πηλοῦ καὶ ἀρχίζουν τὴ διακόσμηση τῆς ἐπιφανείας μετὰ τὸ στέγνωμα τοῦ ἀγγείου, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν περιγράμματα καθαρὰ, χωρὶς περιχειλῶματα στὶς ἀκμές. Ἐξ ἀρχῆς ἐπίσης διακρίνονται ὅλα τὰ μορφολογικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς τοπικῆς ἐργασίας: Τὸ τύπωμα τοῦ προσχεδίου, ἡ ὀριζόντια ἐγχάραξη ὑπὸ τὸ χεῖλος⁴⁹³, καί, κατὰ περίπτωσιν, ἡ δεύτερη χαμηλότερα ποὺ ὀρίζει τὴ ζώνη διακοσμήσεως, οἱ ομάδες παραλλήλων λοξῶν γραμμῶν ποὺ ἐνώνονται στὰ ἄκρα γιὰ νὰ σχηματίσουν τεθλασμένους ἢ ὁμόκεντρος ρόμβους, τὸ γέμισμα τῶν ἐγχαράξεων μὲ λευκὸ πηλὸ καὶ ἡ σαφὴς προτίμηση γιὰ σκοτεινὸχρωμες ἐπιφάνειες. Ἡ χαρακτηρι-

489. SHEPARD, 1954, 16-17, 23-24, 107.

490. Ἀπολύτως ὅμοια βρέθηκαν στὸ Πούσι Καλογέρι κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τοῦ 1992.

491. THEOCHARIS, 1956, 16. PHELPS, 1975, 125, εἰκ. 13:13. MILOJČIĆ, 1971, 55, πίν. 12:14-20, εἰκ. 8.

492. Βιβλιογραφία λευκῆς κεραμικῆς καὶ λευκοῦ ἀλειφώματος στὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολὴ βλ. HOOD, 1981/2, 243-244.

493. Αὐτὴ ὑπάρχει συνήθως καὶ στὰ ἐγχάρακτα τῆς Πελοποννήσου, PHELPS, 1975, 113.

στική κατηγορία του πορτοκαλόχρωμου άμμόδους πηλού με τη στική συμπλήρωση του θέματος (3-147: εικ. 16) βρέθηκε κατά τη φάση 3 μόνο μέσα στο μεγαλύτερο λάκκο των φορητών επιχρώσεων και από τα στοιχεία που κατέχουμε δεν προκύπτει ειδικότερη χρονική διάκριση. Αντίθετα, σχετική άπειρία διαπιστώνεται σποραδικά στην απόδοση του θέματος και στη διευθέτηση της διακοσμήσεως επάνω στην επιφάνεια του αγγείου. Ίδιότυπα φαίνονται τέσσερα ως πέντε δοστράκα της τρίτης φάσεως με ακαθόριστα θέματα και άραιη διάταξη των ἐγχαράξεων (εικ. 7 και 16, σχ. 9), που εκτιμάται ως δείγμα πρωιμότητας (2-122, 3-140, 3-143 έως 3-145). Η ζώνη διακοσμήσεως, ανεξαρτήτως θέματος, καλύπτει συχνά ολόκληρο σχεδόν το ύψος του αγγείου, από του χείλους μέχρι του σημείου της έντονότερης κάμψεως του τοιχώματος προς τη βάση, δηλ. όλη την πρακτικώς όρατη επιφάνεια⁴⁹⁴.

Η καθαρότητα του πηλού πρέπει να θεωρηθεί ως αυτονόητο στοιχείο για την όρθη εκτέλεση της πυκνής ἐγχάρακτης διακοσμήσεως, διότι τα τυχόν επιφανειακά χαλίκια μπορούσαν να διαπλατύνουν την αυλάκωση, να δημιουργήσουν ανώμαλες άκμές ή να εκτρέψουν το έργο από τη χάραξη της ευθείας⁴⁹⁵. Ακατάλληλος φαίνεται όμως και ο απόλυτα καθαρός λασπώδης πηλός (gritless), που ούτως ή άλλως χρησιμοποιείται τώρα σπάνια. Επίσης ο πλούσιος σε μαρμαρυγία, τόσο κοινός στη λεπτότερη κεραμική της πρώτης περιόδου, ἐξαιρείται τελείως από την ἐγχάρακτη κατηγορία. Φαίνεται ότι η ιδιαίτερα διακοσμητική λαμπυρίζουσα επιφάνεια⁴⁹⁶ δεν προσέφερε κατάλληλο βάθος, ούτε υπήρχε στα αρχικά πρότυπα, ενώ αντιθέτως η προβολή των λευκών κοσμημάτων επάνω στον ένιαίας αποχρώσεως σκοτεινό πηλό, θα ήταν ασφαλώς έντονότερη.

Κατά τη χάραξη εφαρμόζεται ή λεγόμενη κοινή τεχνική, συγχρόνως δέ αλλά σπανίως, κεραμείς αυξημένης ικανότητας διαμορφώνουν δύο παραλλαγές της, τη ρηχή σε διασταυρούμενα σχέδια (2-118: εικ. 7 και Β, σχ. 9, 8-87: εικ. 40 και Ε, σχ. 40) και τη βαθειά σε άγγεϊα μεγάλα με παχειά, άνθεκτικά τοιχώματα (5-151 και 6-60: εικ. Δ). Στην κατηγορία άμμόδους πορτοκαλόχρωμου πηλού ή τεχνική είναι κοινή, ή έστω ρηχή, όπως φαίνεται σήμερα μετά τη φθορά της επιφανείας, αλλά ποτέ βαθειά, και συμπληρώνεται με τα χαρακτηριστικά στικά περιθώρια (4-116: εικ. 20, σχ. 19, 7-45: εικ. 35 και Ε, σχ. 36) που διατηρούνται, με κάποια πρόσκαιρη διακοπή, μέχρι του ανωτάτου στρώματος. Η απόλυτη άπουσία της στικής από τη σκοτεινή κατηγορία με στιλπνό αλείφωμα πρέπει ασφαλώς να οφείλεται σε τεχνική δυσχέρεια. Αυτό άκριβώς το αλείφωμα, που προστίθεται μετά τη χάραξη, θα έφρασσε τελείως ή μερικώς τις λεπτές όπές, αυτές θα έμεναν χωρίς λευκό γέμισμα, και τελικά το θέμα θα έχανε τη συμμετρία και την καθαρότητά του⁴⁹⁷.

Βέβαιο μπορεί να θεωρηθεί ότι οι ἐγχαράξεις γεμίζονται ήδη από της 3ης φάσεως με λευκό πηλό από καολίνη. Η παραβολή πολλών δειγμάτων ποικίλης διατηρήσεως και ποιότητας

494. Βλ. και συμπληρώσεις δοστράκων THEOCHARIS, 1956, πίν. 5 άνω, 6, 7 άνω. Το μικρό μήκος των πλευρών του σωζομένου θέματος στο δοστράκο έ. ά., πίν. 5 κάτω και TRAVLOS, 1988, εικ. 321, υποδηλώνει ρόμβους που θα κατέληγαν χαμηλότερα.

495. Βλ. και SHEPARD, 1954, 198. Τραχύς πηλός χρησιμοποιείται στην ἐγχάρακτη κεραμική της Θεσσαλίας, αλλά με διαφορετική θεματογραφία ή άμελέστερη εκτέλεση, ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, 199, 251-255. MILOJČIĆ, 1960, 191 και άλλου.

496. Τη μεγάλη περιεκτικότητα μαρμαρυγίου θεωρεί διακοσμητικό στοιχείο και ο MILOJČIĆ, 1971, 49.

497. Κυκλικές στιγμές στη σειρά πλαισιώνουν ή συμπληρώνουν ομάδες παραλλήλων ἐγχαράξεων σε δοστράκα κοινού σκοτεινού πηλού άλλων περιοχών. Βλ. π.χ. ΤΣΟΥΝΤΑΣ, 1908, εικ. 154-160. KUNZE, 1931, 21, πίν. VI, 1, ε, αλλά από τη διαφορά χρωματικού τόνου μεταξύ επιφανείας και όπών συνάγεται ότι ή χάραξη έγινε μετά την προσθήκη του αλείφωματος.

διδάσκει ότι ή παρουσία της πρόσθετης ύλης δέν έξαρτάται από τὸ πλάτος ή τὸ βάθος τῶν ἐγχαραζέων, οὔτε γενικώτερα ἀπὸ τὴν ποιότητα ἐργασίας, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἱκανότητα προσφύσεως τῶν δύο πηλῶν, τοῦ καολίνη καὶ τοῦ ἀλειφώματος⁴⁹⁸, ἴσως δὲ καὶ ἀπὸ τὶς ἰδιαιτέρως συνθήκες παραμονῆς κάθε ὄστράκου μέσα στὸ ἔδαφος. Ἐπίσης, ή συνήθης ἀπουσία τοῦ λευκοῦ ἀπὸ τὰ ἐρυθρὰ ή πορτοκαλόχρωμα ὄστρακα ἀμμόδους πηλοῦ πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποδοθεῖ στὴν γενικὴ φθορὰ τῆς ἐπιφανείας τους, παρὰ σὲ ἀρχικῶς ἠθελημένη παράλειψη τοῦ γεμίσματος. Μὲ τὴν κάλυψη τῶν ἐγχαραζέων ὁ τύπος τῆς διακοσμῆσεως ἐπηρεάζεται οὐσιαστικά καὶ ή ὀπτικὴ ἐντύπωση μετατρέπεται ἀπὸ ἀνάγλυφη σὲ «γραπτή». Ἡ προσθήκη τοῦ λευκοῦ δέν παρουσιάζει μόνο τὸ ἰδιαίτερο αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα ποὺ ἐπεδίωκαν οἱ κεραμεῖς, ἀλλ' ἐπίσης μαρτυρεῖ τὶς αὐξημένες τεχνικὲς τους γνώσεις καὶ τὴν ἐμπειρία ποὺ ἀπέκτησαν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δύο πρώτων φάσεων τοῦ οἰκισμοῦ.

Γιὰ τὴ διαπίστωση τῆς καταγωγῆς τῶν ἐγχαρακτῶν τῆς Νέας Μάκρης πρέπει νὰ ἐρευνηθεῖ ή τεχνικὴ καὶ ή θεματογραφία, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ χρῆση λευκοῦ σὲ παρόμοια κεραμικὴ οἰκισμῶν τῆς Ἑλλάδος, τοῦ χώρου τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Παλαιότερα ἐγχάρακτα γνωρίζουμε ἐλάχιστα ἀπὸ τὸν Ἑλλαδικὸν ὠρὸ καὶ αὐτὰ ἔχουν ἤδη ἐντοπισθεῖ στὴ Νεμέα, Ταρσίνα καὶ Λέρνα, στὴν Ἀργίσα, στὸ Ὀτζάκι, στὴν Κάραγατς Μαγούλα ΒΔ τῆς Λάρισας⁴⁹⁹ καὶ ἰδίως στὴν Κρήτη⁵⁰⁰, ἀλλὰ σὲ καμμία θέση δέν ἀπαντᾶται τὸ σύνολο τῶν μορφολογικῶν καὶ τεχνικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Νέας Μάκρης. Πλησιέστερα φαίνονται τῆς Νεμέας, ἐντριπτα σκοτεινόχρωμα, μελανὰ ή φαιὰ μὲ συχνὴ ἀλλ' ὄχι ἀπαραίτητη τὴν ὀρίζοντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους, σπάνια ἀν' ὄχι τυχαῖα τὴ δευτέρη σὲ χαμηλὸ σημεῖο τῆς γάστρας καὶ τέλεια ἀπουσία λευκοῦ γεμίσματος⁵⁰¹. Ἡ τεχνικὴ δέν εἶναι πάντα ὅμοια καὶ ή θεματικὴ συγγένεια μπορεῖ νὰ ἐντοπισθεῖ σὲ ὀρισμένα γνωστὰ ὄστρακα. Ἐνα φέρει πλατεῖς ὁμόκεντρος ρόμβους ποὺ ξεκινοῦν ἀρκετὰ χαμηλότερα τοῦ χεῖλους καὶ ἄλλο, τυπικὸ δικτυωτὸ ποὺ θυμίζει τὴ διασταύρωση τεθλασμένων ἀπὸ δύο ἀγγεῖα τῆς Νέας Μάκρης (2-118: εἰκ. 7 καὶ Β, σχ. 9, 8-87: εἰκ. 40 καὶ Ε, σχ. 40). Μεγαλύτερο ἀκόμα ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ὄστρακα μὲ τὶς λίγες ὀρίζοντιες καὶ λοξὲς ἐγχαραξεις⁵⁰² ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ παραβληθοῦν μὲ τὰ τέσσερα ή πέντε ἰδιότυπα ὄστρακα τῆς τρίτης φάσεως (2-122, 3-140, 3-143 ἔως 3-145: εἰκ. 7 καὶ 16, σχ. 9). Παρόμοια φαίνεται ἐπίσης ή τεχνικὴ στὰ λίγα Θεσσαλικά⁵⁰³ καὶ στὴν Κρήτη, ὅπου τὸ γέμισμα λευκοῦ ἀποτελεῖ κύριο χαρακτηριστικὸ, ἀλλὰ τὰ θέματα τῶν διαγραμματισμένων τριγώνων, ὅπως καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ Κρητικὰ εἶναι τελείως ἀγνωστα στὴ Νέα Μάκρη.

Παλαιὰ δημοσίευση ἀνασκαφῆς στὸ σπήλαιο Ἀγ. Βαρβάρας τῆς Καλύμνου ἀναφέρει λίγα ἐγχάρακτα ὄστρακα μὲ διακόσμηση ποὺ σχηματίζει ὁμόκεντρος ρόμβους καὶ τρίγωνα μὲ γέμισμα λευκοῦ⁵⁰⁴. Περισσότερα στοιχεῖα, ὅπως χρῶμα καὶ διαμόρφωση ἐπιφανείας, σχήματα ἀγγείων κλπ. δέν προσδιορίζονται στὸ κείμενο, τὰ θέματα ὅμως καὶ ή ἐκτέλεση φαίνεται

498. Βλ. ἰδιότητες καολίνη SHEPARD, 1954, 375.

499. PHELPS, 1975, 113. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967, 156, πίν. XXVIII, Α καὶ Γ: 1. Πρβ. ΜΙΛΟЈЏИЏ, 1971, ἔ. ἀ., σημ. 66 ὅπου τὸ δεῖγμα ἀναφέρεται ὡς ἐπιφανειακὸ εὑρημα.

500. Γενικά: WEINBERG, 1970, 612 κέ.

501. BLEGEN, 1975, 267, πίν. 65.

502. Ἐ. ἀ., πίν. 60:Ν20, 64:2. Πρβ. PHELPS, 1975, εἰκ. 3:3, 15.

503. Ἡ μεγάλη κατηγορία τῶν Impresso δέν ἔχει καμμία ἀπολύτως σχέση μὲ τὴ Νέα Μάκρη. Βλ. καὶ ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967, 156.

504. ΜΑΙΥΡΙ, 1928, 108, εἰκ. 88. Εὐχαριστῶ τὸν κ. Ἰ. Παπαχριστοδοῦλου γιὰ τὴ διευκόλυνση τῆς ἐρευνᾶς μου στὶς ἀποθήκες τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου Ρόδου τὸν Ὀκτώβριο 1983, ἀλλὰ τὰ ἐγχάρακτα τῆς Καλύμνου δέν μπόρεσα νὰ τὰ ἐντοπίσω.

νά μοιάζουν τόσο πολύ με τὰ ἀντίστοιχα τῆς Νέας Μάκρης, ὥστε νά μὴν ἀποκλείεται κατ' ἀρχὴν ἢ μεταξὺ τους σχέση. Δυσκολία προκύπτει ἀπὸ τὴ χρονολόγησή τους στὴν Πρωτοκυκλαδική, ἀλλ' ἴσως ἡ κατάταξη αὐτὴ νά ὀφείλεται σὲ παρανόηση ὀρισμένων χαρακτηριστικῶν τους⁵⁰⁵.

Ἐντύπωση προκαλεῖ ἐπίσης ἡ ἀπουσία τῶν ἐγχαρακτῶν ἀπὸ θέσεις τῆς ἀμέσου ἢ εὐρύτερης περιοχῆς τοῦ οἰκισμοῦ. Τὴν ἀπάντηση φαίνεται νά δίνει ὄστρακο σκύφου τοῦ Σπηλαίου Πανὸς⁵⁰⁶ μὲ αὐλακωτὴ διακόσμηση τεθλασμένης. Ἡ ἄτεχνη πλατεῖα καὶ ρηχὴ χάραξη καὶ ἡ μείωση τῶν γραμμῶν σὲ δύο μόνο παράλληλες, μαρτυροῦν τὴ δυσκολία καὶ ἀδυναμία ἄλλων κεραμέων νά ἐφαρμόσουν ἀποτελεσματικὰ τὴν τεχνικὴ τῆς Νέας Μάκρης. Παρόμοια δυσχέρεια μαρτυρεῖται καὶ σὲ ἄλλες περιοχές.

Τὰ ἐλάχιστα δείγματα τῆς Εὐβοίας, κυρίως ἀπὸ τὴ Βάρκα καὶ τὰ Θαρρούνια⁵⁰⁷, ποὺ ἀνήκουν στὴ Νεώτερη Νεολιθικὴ, παρουσιάζουν ἐργασία πρόχειρη, ἄτεχνη, μὲ διάταξη τῶν γραμμικῶν θεμάτων μᾶλλον τυχαία. Στὰ δύο σπήλαια τῆς Ἀν. Ἀττικῆς, τοῦ Πανὸς καὶ τοῦ Κίτσου, ὑπάρχει οὐσιαστικὰ μόνο ἡ στικτὴ κατηγορία, τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς ἐπίσης⁵⁰⁸ καὶ ἀπὸ τὸ Θορικὸ γνωρίζουμε ἐλάχιστα ὄστρακα μὲ ἐρυθρὸ γέμισμα τοῦ τέλους τῆς Νεολιθικῆς⁵⁰⁹. Ἡ «μοναδική» στὸν Αἰγαιακὸ χῶρο κεραμεικὴ τοῦ Σάλιαγγου περιλαμβάνει στοιχεῖα ποὺ ἀναγνωρίζονται στὰ ἀγγεῖα τῆς Νέας Μάκρης. Ἡ λευκὴ ἀμαυρὴ βαφὴ ἐπάνω στὴ σκοτεινόχρωμη ἐντριπτὴ ἐπιφάνεια ἀπέδιδε ἀσφαλῶς τὴν ἴδια ὀπτικὴ ἐντύπωση μὲ τὸ λευκὸ γέμισμα τῶν ἐγχαραξέων⁵¹⁰. Εἰδικώτερα μάλιστα ἡ κατηγορία μὲ τὰ λεπτόγραμμα κοσμήματα περιλαμβάνει ὁμάδες παραλλήλων γωνιῶν, τεθλασμένων γραμμῶν καὶ ὁμόκεντρους ρόμβους⁵¹¹. Στὴ Νάξο ἐπίσης, μεταξὺ τῶν ποικίλων κοσμημάτων ὑπάρχει ὄστρακο μὲ λεπτόγραμμους λευκοὺς ἐνάλληλους ρόμβους στὴ σειρὰ, γραμμένους ἐπάνω σὲ μελανωπὴ ἐντριπτὴ ἐπιφάνεια, ποὺ εἶναι ἀκριβῶς ὅμοιοι μὲ τοὺς ἐγχάρακτους τῆς Νέας Μάκρης⁵¹². Ἀκόμα ἐνδει-

505. FURNESS, 1956, 188, 190, πίν. XX, 1-3. Τὸ πρῶτο, ποὺ χαρακτηρίζεται ὡς πῶμα εἶναι προφανῶς τμῆμα γάστρας μὲ ἐπίθημα ὅπως τὰ ὄστρακα 3-144, 10-38, 11-45. Πρβ. καὶ HOOD, 1981/2, 229. Ὁ ΣΑΜΨΩΝ, 1987, 43 θεωρεῖ τὴ χρονολόγηση τῆς ἐγχάρακτης κεραμικῆς τοῦ ΝΑ Αἰγαίου ἀπροσδιόριστη. Βλ. καὶ γραπτὰ λευκῆς βαφῆς λεπτόγραμμα μὲ τεθλασμένες καὶ ρόμβους ποὺ θυμίζουν κοσμήματα Νέας Μάκρης ἀπὸ Καλυθιὲς Ρόδου, ἔ. ἀ., πίν. 12-18.

506. Ἀρ. Εὐρετηρίου Μουσείου Μαραθῶνος Κ 417, ἀδημοσίευτο. Ἀκόμη πιὸ ἄτεχνο, τμῆμα πίθου μὲ τεθλασμένες ἀρ. εὐρετηρίου Κ 1368, ἀδημοσίευτο.

507. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, 75, 121, εἰκ. 56. Τοῦ ἰδίου, 1993, 94, σχ. 79-81, εἰκ. 64-67. Τὰ ἐγχάρακτα τύπου 2 ἀπὸ τὰ Θαρρούνια πλησιάζουν περισσότερο ὅλων τὴν ἀντίστοιχη πορτοκαλόχρωμη κατηγορία τῆς Νέας Μάκρης (σχήματα ἀγγείων, τεχνικὴ, θέματα, στικτὸ περιθώριο, λευκὸ γέμισμα ἐγχαραξέων), ἀλλ' ἡ ἐργασία, ὁ σχεδιασμὸς καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς διακοσμῆσεως μαρτυροῦν ἀδεξιότητα καὶ μερικὴ ἄγνοια τῶν τυποποιημένων θεμάτων καὶ προδίδουν μίμηση τῶν πρωτοτύπων τῆς Νέας Μάκρης. Τὸ βιβλίο κυκλοφόρησε μετὰ τὴ συμπλήρωση τοῦ χειρογράφου μου καὶ δὲν εἶχα τὴν δυνατότητα συχνῆς ἀναφορᾶς σὲ συγκεκριμένες ὁμοιότητες ἢ διαφορές.

508. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, 1958, 15-22. SCHACHERMEYR, 1962, 170. ZERVOS, 1962, εἰκ. 838, 841-842. LAMBERT, 1981, 290-291, εἰκ. 171-174.

509. SPITAEELS, 1982, 38, πίν. 1.4., ἀρ. 45, 46.

510. EVANS-RENFREW, 1968, 36, 40 κέ., 81 κέ.

511. Πρβ. ἔ. ἀ. π.χ. εἰκ. 50:11 μὲ ὄστρακο 10-20: εἰκ. 50 καὶ Ζ καὶ κυρίως εἰκ. 39:4 μὲ ὄστρακα 7-47, 7-48: εἰκ. 35 καὶ Ε, σχ. 36 κ.ἀ. Ὁ SCHACHERMEYR, 1976, 171 διαβλέπει γιὰ τοὺς ρόμβους καὶ τὶς κατακόρυφες τεθλασ. ἑνές, ἐπίδραση τοῦ Σέσκλου.

512. Εὐχαριστῶ τὴν κ. Ὁ. Χατζηναστασίου ποὺ μοῦ ἐπέτρεψε νά ἀναφερθῶ σὲ ἀδημοσίευτο εὐρημὰ τῆς ἀπὸ τὴν ἀνασκαφὴ Κοκκινόβραχου.

κτικώτερος είναι σκύφος του Σάλιαγγου με κακότεχνα χαραγμένους ρόμβους⁵¹³. Οί δύο τεχνικές με πλατὺ καὶ στενὸ πινέλο ἐφαρμόζονται ἐπίσης στὴ Θήρα, ἀλλὰ γιὰ τὶς ὁμάδες γωνιῶν χρησιμοποιεῖται μόνο ἡ λεπτόγραμμη τεχνική⁵¹⁴. Ἐπὶ πλέον, σὲ ἓνα ὄστρακο τὸ θέμα ὀρίζεται χαμηλὰ ἀπὸ μία ὀριζόντια γραμμὴ καὶ σὲ δύο ἄλλα σχηματίζεται ὑπὸ τὸ χεῖλος ὑποτυπώδης ἐγχάραξη⁵¹⁵. Ὅμως, ὅλα τὰ εὐρήματα τῶν Κυκλάδων πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι εἶναι νεώτερα τῆς φάσεως 3 Νέας Μάκρης καὶ τοποθετοῦνται τὸ ἐνωρίτερο περὶ τὰ μέσα τῆς Μέσης Νεολιθικῆς, κυρίως ὅμως στὴ Νεώτερη⁵¹⁶.

Στὸ χῶρο τῆς Ἀνατολῆς καὶ στὶς ἴδιες περιοχὲς ποὺ βρίσκονται τὰ μελανὰ ἢ καστανὰ ἐντριπτα, τῇ Μερσίνα καὶ τὸ Can Hasan, ὑπάρχουν λίγα ἐγχάρακτα με θέματα ἢ τεχνικὴ ποὺ πλησιάζουν πολὺ τὰ γνωστὰ μας στοιχεῖα. Τῇ συγγένεια τῶν ἐγχαρακτῶν τῆς Νέας Μάκρης με τὴν ἀντίστοιχη κατηγορία τῆς Μερσίνας ἐπεσήμανε πρῶτος ὁ Θεοχάρης καί, παρὰ τὴ μεταγενέστερη ἀναθεώρηση τῆς ἀπόψεώς του⁵¹⁷, οἱ ἐρευνητὲς ἐπανέρχονται στὴν ὁμοιότητα αὐτὴ γιὰ νὰ σημειώσουν τὶς σχέσεις τοῦ Αἰγαιακοῦ χῶρου με τὴν Ἀνατολὴ κατὰ τὴ Νεολιθικὴ περίοδο⁵¹⁸. Ἡ παραβολὴ γίνεται πάντοτε με τὴ φάση Μερσίνα XXIV, καὶ ἰδιαίτερα με τὰ κομμάτια ἑνὸς κλειστοῦ ἀγγείου⁵¹⁹ ποὺ φαίνεται νὰ συγκεντρώνει ἄρκετὰ γνωστὰ μας χαρακτηριστικά. Τῇ μελανῇ ἐντριπτῇ ἐπιφάνεια διακοσμοῦν ὁμάδες τεθλασμένων σὲ ὀριζόντια διάταξη, γεμισμένες με λευκὸ, χαραγμένες πυκνὰ καὶ ἄρκετὰ συμμετρικά, ὅπως στὴν κοινὴ τεχνικὴ, γύρω ἀπὸ τὸν ὑψηλὸ λαιμὸ καὶ σὲ ὅλη τὴν πρακτικῶς ὁρατὴ ἐπιφάνεια τῆς κοιλιᾶς. Ἐλάχιστα ἀκόμα ὄστρακα φέρουν παρόμοιο θέμα ἢ πυκνὲς στιγμές, πάντοτε με γέμισμα λευκοῦ⁵²⁰, ἀλλὰ χωρὶς τὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους, ποὺ ὑπάρχει μόνο σὲ ἓνα δείγμα καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ τυπικὸ χαρακτηριστικόν.

Τὰ ἐγχάρακτα τοῦ Can Hasan 2B διακρίνονται σὲ πιθόσχημα καὶ σκυφοειδῆ, εἶναι μελανὰ ἐντριπτα, σῶζουν λευκὸ πηλὸ στὶς ἐγχαράξεις καὶ τὰ θέματά τους σχηματίζονται ἀπὸ συνδυασμοὺς λοξῶν γραμμῶν. Τεθλασμένες καὶ λίγα ρομβοειδῆ διακοσμοῦν τὴ γραπτὴ καὶ ἐγχάρκτη κεραμεικὴ, χωρὶς ὅμως νὰ διαμορφώνονται οἱ συμμετρικὲς ὁμάδες πολλαπλῶν πλευρῶν ποὺ χαρακτηρίζουν τὴ Νέα Μάκρη καὶ τὴ Μερσίνα. Στὰ σχήματα τῶν ἀγγείων διακρίνονται ὀρισμένες συγγένειες, ποὺ μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι τυχαῖες. Ἦδη σημειώθηκε ἡ ὁμοιότητα τοῦ γωνιώδους περιγράμματος στοὺς σκύφους τοῦ Can Hasan⁵²¹ καὶ στὰ ὄστρακα 2-120, 2-121: σχ. 9, 74.

Ἀπὸ τὴν ἐκθεσὴ αὐτὴ συνάγεται ὅτι τὰ περισσότερα κοινὰ στοιχεῖα συγκεντρώνονται σὲ δύο θέσεις, γεωγραφικὰ ἄσχετες μεταξύ τους, στὴν περιοχὴ τῆς Κιλικίας καὶ στὴ Νεμέα. Οἱ ὁμοιότητες με τὰ ἐγχάρακτα ἢ ἐντυπα τῆς Νεμέας (χρῶμα καὶ διαμόρφωση ἐπιφανείας, διάταξη ἐγχαραξέων) περιορίζονται κυρίως σὲ ἐλάχιστα ὄστρακα τῆς φάσεως 3, με ἐλλιπέστατα σωζόμενες ἐγχαραξεις. Παρὰ τὶς διαπιστωμένες σχέσεις μεταξύ τῶν δύο περιοχῶν, τὰ ἐγχά-

513. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 36:10.

514. ΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, 1991, Σχ. 2: Δ 25, Ξ 260, Ξ 341, πίν. 54: ΚΑ 4196, πίν. 4: ΚΑ 5907. Τῆς ἰδίας, 1992, πίν. 70, α.

515. ΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, 1991, Σχ. 2: Ξ 200, ΑΠ 26, ΑΠ 27.

516. RENFREW, 1972, 75-76, Διάγραμμα 5.1. WARREN-HANKEY, 1989, 10-12. DAVIS, 1992, 702.

517. THEOCHARIS, 1956, 12, σημ. 16, εἰκ. 15. Βλ. καὶ ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, 57-58.

518. WEINBERG, 1962, 208, σημ. 99. Τοῦ ἰδίου, 1965, 291. Τοῦ ἰδίου, 1970, 587. HOLMBERG, 1964, 12. HOOD, 1981/2, 231. Τοῦ ἰδίου, 1984, 27. SCHACHERMEYER, 1962, 170.

519. Πιθανὸν τὰ κομμάτια νὰ ἀνήκαν σὲ δύο ἀγγεῖα, GARSTANG, 1953, 59 κέ., εἰκ. 35, πίν. XIb.

520. "Ε. ἀ., 59-61, εἰκ. 36:49-56.

521. FRENCH, 1962, 37, εἰκ. 7:4.

ρακτα δὲν ἀντιγράφηκαν στὴ Νέα Μάκρη κατὰ τὴν πρώτη ἢ δεύτερη φάση, τὴν ἐποχὴ πού τὰ κατασκεύαζαν καὶ κυκλοφοροῦσαν στὴ Νεμέα, ἀλλὰ στὴν τρίτη φάση, ὅταν ὅλη ἡ διακόσμηση τῆς Πελοποννήσου εἶναι γραπτὴ. Στὸν ὑπόλοιπο Ἑλλαδικὸ καὶ Αἰγαιακὸ χῶρο, πλὴν τῆς Κρήτης, κατὰ τὴν Ἀρχαιότερη καὶ Μέση Νεολιθικὴ περίοδο, ἡ ἐγχάρακτη διακόσμηση μὲ συγκεκριμένα γεωμετρικὰ σχήματα ἐμφανίζεται σπάνια, ὡς ἰδιοτυπία ἢ κοσμητικὴ ποικιλία. Πλησιέστερα στὴ φάση 3 βρίσκεται χρονικὰ⁵²² ἡ περίοδος Can Hasan 2B, μὲ τὸν ἴδιο συνδυασμὸ χρωμάτων, παρόμοια θέματα καὶ τεχνικὴ, ἐπάνω σὲ σκύφους πού ἔχουν ἴδιο περίγραμμα μὲ λίγα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἐγχάρακτα τῆς Νέας Μάκρης.

Τέλος, τὴν ἐπίδραση τεχνικῆς τῆς Νέας Μάκρης πρέπει νὰ ἔχουν ὑποστεί ὁρισμένα διακοσμητικὰ θέματα τοῦ Ἀγίου Πέτρου⁵²³. Ἡ σύγχρονη τῶν ἐγχαράκτων⁵²⁴, ἀλλ' εὐκολώτερη ἐκτέλεση τῶν γραπτῶν κοσμημάτων μέσα στοῖς ἰδιότυπο βάθος λεπτοτάτου πλέγματος, παραβάλλεται ἄνετα μὲ τὸ τυπωμένο προσχέδιο τῆς ἐγχάρακτης τεχνικῆς (σχ. 75). Τὰ θέματα τοῦ Ἀγ. Πέτρου παρουσιάζουν μεγαλύτερη ποικιλία, μὲ ἀβακωτὰ καὶ πυκνὲς παράλληλες εὐθεῖες ἢ τεθλασμένες γραμμές, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεση αὐτὴ ἂν καὶ λεπτολόγος βασίζεται ὁλόκληρη στοῖς πλέγμα, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ θεωρηθεῖ τυπωμένο μὲ «τρίχα» ἐμβαπτισμένη σὲ βαφή⁵²⁵. Τὸ διακοσμημένο πεδίο, ὅσο τουλάχιστον παρουσιάζεται στὰ δημοσιευμένα σχέδια, δὲν προβάλλει ἰδιαίτερες δυσκολίες ἐκτελέσεως, ἐνῶ ἡ μίμηση προδίδεται ἰδιαίτερα σὲ ἓνα μεμονωμένο ὄστρακο μὲ τὸ χαρακτηριστικὸ θέμα τῶν ἐνῶντων ρόμβων⁵²⁶. Πιθανὸν τὸ θεματολόγιο νὰ εἶναι δανεισμένο ἀπὸ τὴν καλαθοπλεκτικὴ καὶ ὑφαντικὴ, ἀλλ' ἡ ἰδέα καὶ ἡ τεχνικὴ ἐκτελέσεως τοῦ βάθους εἶναι ὅμοια μὲ τὸ ἐντυπο προσχέδιο τῆς Νέας Μάκρης.

Μεταβολὲς καὶ νέα στοιχεῖα παρουσιάζονται ἐπίσης στὰ σχήματα καὶ στὰ ἐπὶ μέρους τμήματα τῶν ἀκόσμητων ἀγγείων. Τὰ παλαιὰ ἀνοικτὰ μὲ τίς διάφορες μορφὲς ρηχοῦ ἡμισφαιριοῦ σκύφου διατηροῦνται καὶ στὴ νέα περίοδο, ἀλλὰ ἤδη ἀπὸ τὴ φάση 3 περιορίζονται σὲ ἐπιμελημένες κατασκευές, ὅπως εἶναι τὰ μελανὰ (3-37: σχ. 12, 68), μερικὰ καστανὰ (4-25: σχ. 22, 69) καὶ φυσικὰ τὰ ἐγχάρακτα (4-79: σχ. 19, 7-47: σχ. 36 κλπ.). Σκύφοι κοινῆς χρήσεως καὶ κατασκευῆς γίνονται τώρα κυλινδρικοὶ περὶ τὸ στόμιο καὶ συχνὰ βαθεῖς (3-79: σχ. 11, 67, 6-144, σχ. 33, 67 κλπ.). Τὸ σχῆμα ὅμως πού θὰ κυριαρχήσει τώρα, στὴ δεύτερη περίοδο, εἶναι ὁ βαθὺς σκύφος μὲ κλειστὸ στόμιο (3-1: σχ. 12, 68, 3-17: σχ. 11, 67, 4-136: σχ. 21, 67, 5-86: σχ. 28, 67 κλπ.). Τὸ σκεῦος κατασκευάζεται ἀπὸ κάθε εἶδους κεραμεικῇ, λεπτότεχνη, κοινῇ ἕως τραχεῖα, ἀκόμα καὶ λευκῇ, ἀλλὰ ὄχι ἀπὸ πηλὸ Urfirnis. Στὸ ἄνω μέρος τὸ περίγραμμα εἶναι κυρτὸ ἢ κωνικὸ μὲ κλίση τῶν τοιχωμάτων πρὸς τὰ μέσα. Τὰ λίγα δηλωτικὰ κομμάτια τους, πού βρίσκονται κάθε φορὰ μέσα στὰ στρώματα, φανερόνουν ὅτι τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ στηριζόταν ἄλλοτε σὲ δακτυλιόσχημες βάσεις καὶ ἄλλοτε πάλι, πολὺ συχνά, ἀπέληγαν σὲ ἀδιαμόρφωτους καμπύλους πυθμένες. Μορφὲς γνωστές, ἀλλὰ σπανιότερες, εἶναι τὰ ἀπιόσχημα ἢ μὲ σιγμοειδὲς περίγραμμα πού δὲν ἐντοπίζονται σὲ ὅλες τίς φάσεις (3-22: σχ. 13, 70, 7-2: σχ. 37, σχ. 70), τὰ καλυκόσχημα (4-126: σχ. 22, 69) γιὰ λεπτὰ καὶ Urfirnis, καὶ μερικὰ γωνιώδη, πάντοτε λίγα καὶ εὐδιάκριτα μέσα στοῖς πλῆθος τῶν καμπύλων ὀστράκων (5-129: σχ. 69, 5-181, 6-28, 6-29).

522. Κατὰ MELLAART, 1975, 15, χρονολ. πίν. I, περὶ τὸ 5000, σύγχρονο μὲ τὸ Hacilar I καὶ τὴ Μερσίνη XXII-XX. Νέα χρονολόγηση, COLEMAN 1992, II, εἰκ. 4 καὶ MELLINK, 1992, I, 211-212.

523. EFSTRATIOU, 1985, εἰκ. 5:1-4, 6:1,48, πίν. 16b καὶ ἄλλου.

524. Ἔ. ἀ., 81.

525. Παρὰ τίς διατυπωμένες ἀμφιβολίες, ἔ. ἀ. 33 καὶ 55.

526. Ἔ. ἀ., εἰκ. 50, κάτω ἀριστερά. Σὲ μικρὰ ἀγγεῖα τὸ θέμα κατέρχεται πράγματι χαμηλότερα τῆς μεγίστης διαμέτρου τῆς γάστρας, ἔ. ἀ. εἰκ. 5:2 καὶ 3, ἀλλὰ στοῖς εὐρύτερο εἰκ. 5:1 τὸ πλέγμα διακόπτεται χαρακτηριστικὰ στοῖς σημεῖο τῆς κάμψεως καὶ μάλιστα σὲ μία ὀριζόντια ταινία.

Ἀπὸ τὰ κλειστὰ μὲ λαιμό, γνωρίζουμε μόνο τοὺς λαιμοὺς καὶ τίποτα γιὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκο τοῦ σώματος. Γενικὰ εἶναι κυλινδρικοὶ μέχρι χωνοειδεῖς μέσου ὕψους (0.02-0.04), μὲ ἀκραῖες περιπτώσεις τοὺς πολὺ βραχεῖς ἢ τοὺς ὑψηλοὺς ἀπὸ τοὺς ὁποίους μερικοὶ εἶναι Urfirnis. Τὰ ἀγγεῖα ἀνήκουν στὶς κατηγορίες ἐρυθρὰ κοινά, πορτοκαλόχρωμα καὶ τοπικά Urfirnis, δὲν ὑπάρχουν καστανόμαυρα καὶ σπανίζουν οἱ λεπτότεχνες κατηγορίες.

Στὰ ἀγγεῖα τῆς Νέας Μάκρης παρατηρεῖται σχετικὰ συχνὰ ἀσύμμετρη κατασκευή. Ἡ διαφορὰ αὐτὴ πού παρουσιάζεται σποραδικὰ στὴν πρώτη περίοδο, διατηρεῖται ἀπὸ τὴν 3η φάση μέχρι τὴ 12η. Ἀσύμμετρα στόμια καὶ στρεβλὰ ὑπάρχουν σὲ διάφορα σχήματα καὶ μεγέθη, ἐνῶ ἀντίθετα ἀπουσιάζουν τελείως ἀπὸ ὀρισμένες κατηγορίες κεραμεικῆς. Ἀκριβὲς καὶ συγκριμένο σχῆμα δὲν προκύπτει ἀπὸ τὰ μικρὰ κατὰ κανόνα ὄστρακα. Τὰ ἐπὶ μέρους ὅμως στοιχεῖα μποροῦν νὰ συνθέσουν μία εἰκόνα, πού περιέχει καὶ ὀρισμένα καθοριστικὰ χαρακτηριστικά (3-2, 4-83: σχ. 69).

Στὰ ἀσύμμετρα ἀγγεῖα τὸ στόμιο κατασκευάζεται ἐλλειπτικὸ ὡς ὠοειδές. Ἡ μετρούμενη διάμετρος τῶν ὀστράκων αὐτῶν παρουσιάζει ἀπλῶς τὸ ἄνοιγμα τῆς καμπύλης στὸ συγκεκριμένο σημεῖο, χωρὶς νὰ ἔχει καμμία σχέση μὲ τὴν πραγματικὴ εὐρύτητα τοῦ στομίου. Τὸ στενότερο σημεῖο, ἀποκαλούμενο συμβατικὰ «προχοή», διαμορφώνεται σὲ μία μόνο πλευρά, ἂν τὸ σχῆμα εἶναι ὠοειδές καὶ σὲ δύο ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες, ἂν εἶναι ἐλλειπτικόν⁵²⁷. Στὰ σκυφοειδῆ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὠοειδές ἢ ἐλλειπτικὸ σχῆμα διατομῆς, ἡ ἐπιφάνεια τοῦ στομίου διαμορφώνεται κατὰ τὴν ὄψη, ἄλλοτε ὀριζόντια καὶ ἄλλοτε λοξή, ἀνυψούμενη καὶ πάλι πρὸς μία ἢ δύο κατευθύνσεις.

Πέρα ἀπὸ τὸ στόμιο, χαμηλότερα, ἡ μορφή τοῦ σώματος παραμένει κυριολεκτικὰ ἄγνωστη. Τὰ ὄστρακα γάστρας, πάντοτε μικρά, εἶναι ἀπλῶς καμπύλα καὶ δὲν ὑποδηλώνουν τυχόν ἀσυμμετρία ἢ ἰδιοτυπία τοῦ σχήματος, ἢ ὅποια ὡς ἓνα σημεῖο πρέπει ἀσφαλῶς νὰ ὑπῆρχε. Ἀντίθετα, ἰσοπεδωμένοι πυθμένες καὶ δακτυλοειδεῖς βάσεις σχηματίζουν, ὡς φαίνεται, κυκλικὴ ἐπιφάνεια στηρίξεως, καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι στὸ χαμηλότερο τμήμα ἀποκοτοῦσαν τὰ σκεύη σχετικὴ συμμετρία. Ἐπίσης ἄγνωστο παραμένει τὸ ἀκριβὲς σχῆμα τῶν κλειστῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια μερικὰ εἶχαν λαιμὸ ἀσύμμετρο καὶ κάποτε ἐπιφάνεια χεῖλους λοξή.

Παρόμοια σκεύη ἀπὸ διάφορες περιοχὲς ἀναφέρονται ἐλάχιστα καὶ ἡ συμπληρωμένη μορφή τους μπορεῖ νὰ πλησιάζει τὰ σχήματα τῆς Νέας Μάκρης. Ἀπὸ τὸ Λιανοκλάδι γνωρίζουμε πιθόσχημο ἀγγεῖο μὲ γωνιώδες στόμιο ἢ χαμηλὸ λαιμό⁵²⁸, στὴ Χαιρώνεια καὶ Ἐλάτεια ὑπάρχουν οἱ «βοιωτικοῦ τύπου» λευκωποὶ ἐλλειπτικοὶ σκύφοι μὲ διπλὴ ἀνύψωση στομίου⁵²⁹, στὴ Νεμέα μερικὰ ὄστρακα καὶ γραπτὴ ἀσκοπρόχους⁵³⁰ καὶ στὴν Πελοπόννησο Urfirnis ἀπὸ τὸ Φράγχθι καὶ τὴ Λέρνα⁵³¹. Ἀπὸ τὰ σκεύη αὐτά, τὸ πρῶτο, μὲ γραπτὴ διακόσμηση «ἐρυθρὸ ἐπὶ λευκοῦ» A3δ, εἶναι προφανῶς νεώτερο τῆς 1ης φάσεως⁵³². Οἱ λευκωποὶ σκύφοι τῆς Βοιωτίας προέρχονται ἀπὸ τὴ δεύτερη φάση τῆς Ἐλάτειας⁵³³, κατὰ τὴν ὅποια ἐμφανίζονται τὰ πρῶτα γραπτὰ. Ἀπὸ τὴ ΒΑ Πελοπόννησο περισσότερο γνωστὴ εἶναι ἡ ἀσκοπρόχους τῆς Νεμέας, παλαιότερη τῶν Urfirnis. Τέλος, ἀπὸ τὸ Ὁτζάκι I τῆς Θεσσαλίας γνωρίζουμε λίγες

527. Ὅμως, τὰ τμήματα στενῶν στομίων εἶναι πολὺ λίγα γιὰ νὰ ὑπολογίσουμε ὅτι ἀντιστοιχοῦν δύο σὲ κάθε ὑποτιθέμενο ἐλλειπτικὸ ἀγγεῖο.

528. WACE-THOMPSON, 1912, 172, εἰκ. 119b.

529. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ, 1908, 69-70, εἰκ. 3. WEINBERG, 1962, 172-173. PHELPS, 1975, 116.

530. BLEGEN, 1975, 265, πίν. 63.

531. VITELLI, 1974, 62-63, 83-84, 150-151, 175.

532. Βλ. ἀκριβῆ χρονολόγηση OTTO, 1985, 101-102, πίν. 54, 19.

533. WEINBERG, 1962, ἔ. ἀ., πίν. 54b, 55b.

μελανές ωοειδεῖς βάσεις πού θεωροῦνται μιμήσεις ξένων προτύπων⁵³⁴. Τὰ σχήματα αὐτά δὲν ἦταν συνήθη διότι, ὅπως ἀναφέρεται, τὸ στενὸ ωοειδὲς στόμιο εἶναι ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸ καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ μείνει ἀπαρτήρητο⁵³⁵.

“Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀσύμμετρα τῆς Βοιωτίας, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Θεσσαλίας καταγράφονται στὶς ἐπὶ μέρους ἀνασκαφικὲς ἐκθέσεις ὡς μεμονωμένα δείγματα καὶ ἐξαιρέσεις τῆς συνήθους μορφῆς τῶν ἀγγείων. Στὴ Νέα Μάκρη ὅμως, τὰ ἀσύμμετρα ἀποτελοῦν σχῆμα πού διαρκεῖ καί, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸς ὁ ἀκριβὲς καθορισμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τους, πρέπει νὰ τονίσουμε ὅτι ἀρκετὰ εἶχαν στόμια ἐλλειπτικά ἢ ὠοειδῆ καὶ περίγραμμα στὸ ἄνω μέρος στρεβλό. Πάντοτε ὅμως, πολὺ περισσότερα ὄστρακα παρουσιάζουν ἀνωμαλίες, πού ὀφείλονται σὲ συνήθεις κακοτεχνίες χειροποίητης κεραμεικῆς (3-3: εἰκ. 8, 3-16: εἰκ. Β, 5-42: εἰκ. 24 κλπ.).

Στὰ ἐπὶ μέρους τμήματα τῶν ἀγγείων γενικά, παρατηρεῖται ὅτι ἡ ἀπόληξη τῶν χειλέων διαμορφώνεται τῶρα κυρίως καμπύλη (3-1: σχ. 12, 3-79: σχ. 11 κλπ.), ἐνῶ ἡ λεπτυνόμενη μορφή ἐμφανίζεται σποραδικά, καὶ ἰδίως σὲ κατηγορίες παλαιότερες, ὅπως τὰ λαμπυρίζοντα μελανὰ καὶ καστανά. Στὰ καστανόμαυρα, καὶ ἴσως ὄχι μόνο σὲ αὐτά, τὸ χεῖλος μεταβάλλει σχῆμα ἀπὸ σημεῖο σὲ σημεῖο. Οἱ παραλλαγές στὴ διάπλαση, ἀπὸ ἀπλό καμπύλο σὲ παχύτερο, καὶ ἐσωτερικά λίγο μέχρι ἔντονα διογκωμένο, δὲν ὀφείλονται μόνο σὲ διαφορετικὰ ἀγγεῖα, ἀλλὰ καὶ σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ ἴδιου στομίου. Ἡ διαπίστωση αὕτη βεβαιώνεται μετὰ ἀπὸ ἐπισταμένη παρατήρηση καὶ παραβολὴ δεκάδων ἢ καὶ ἑκατοντάδων ὀστράκων τῆς καστανόμαυρης κατηγορίας.

Τὸ ταινιωτὸ χεῖλος ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τὴν 3η φάση. Σχηματίζεται μόνο σὲ λεπτότεχνα τῆς κατηγορίας στιλπνοῦ ἀλειφώματος (3-33: εἰκ. 8, 4-55: εἰκ. Γ, κλπ.) καὶ οὐσιαστικά δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ αὐλακωτὸ πού σχηματίζεται σὲ ὅλα τὰ ἐγχάρακτα, σκοτεινὰ ἢ πορτοκαλόχρωμα. Τὰ μελανὰ, ἀκόμα καὶ λεπτότεχνα, φέρουν συνήθως χεῖλος καμπύλο καί, σπανιότερα, λεπτυνόμενο, ἐπίπεδο ἢ κομμένο ἐσωτερικά λοξό (3-23 καὶ 3-43: σχ. 12, 4-126: σχ. 22, 5-89: σχ. 29). Κατὰ συνέπεια, ἡ ἐμφάνιση τοῦ ταινιωτοῦ χείλους πρέπει νὰ μελετηθεῖ σὲ συνάρτηση μὲ τὰ ἐγχάρακτα καὶ τὰ λεπτότεχνα στιλπνοῦ ἀλειφώματος.

Στὴν Πελοπόννησο εἶναι ἰδιαίτερα σπάνιο καὶ ἐμφανίζεται συγχρόνως μὲ τὴ Νέα Μάκρη, δηλ. κατὰ τὴ μεταβατικὴ τοῦ Phelps, ἐνῶ τὰ παραδείγματα πού προσάγει ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν Ἑλλάτεια⁵³⁶ πρέπει νὰ ἐπανεξετασθοῦν σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς παρατηρήσεις περὶ τοῦ χείλους τῶν ἐγχαρακτῶν καὶ στιλπνῶν καστανόμαυρων. Στὴ Θεσσαλία εἶναι πράγματι πολὺ κοινὸ κατὰ τὸ Πρωτοσέσκλο καί, ὅπως παρατηρεῖται, οἱ πρώιμες στιλπνὲς κατηγορίες ἔχουν στενὴ σχέση μὲ τὸ ταινιωτὸ χεῖλος⁵³⁷. Τέλος, τὸ κομμένο λοξὰ δὲν ἀποτελεῖ συνήθη τύπο καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει τυπολογικὴ ἀξία, φαίνεται ὅμως ὅτι ἔχει κάποια σχέση μὲ τὴ διαμόρφωση τοῦ λοξοῦ στομίου.

Κατὰ τὴν 3η φάση κυρίως καὶ πολὺ λιγώτερο στὶς ἐπόμενες, ἡ κατασκευὴ τῶν λαιμῶν παρουσιάζει δύο μεθόδους. Ἡ παλαιά, αὕτη πού ἐφαρμόζεται ἀπὸ τὴν πρώτη περίοδο, χρησιμοποιεῖ μία ταινία πηλοῦ ἰσοπαχῆ σὲ ὅλο τῆς τὸ ὕψος, καὶ λεπτύνεται μόνο στὸ χεῖλος ἢ στὴ ρίζα. Οἱ ἐπιφάνειες ρίζας λαιμοῦ καὶ ἀρχῆς ὤμου σχηματίζονται ἀντίστροφα λοξές, καὶ τὰ δύο τμήματα συγκολλῶνται μὲ τέλεια ἐπαφή (3-44 καὶ 3-50: σχ. 14). Ἡ νέα μέθοδος προδίδεται ἀπὸ τὸ τριγωνικὸ ἢ διογκωμένο περίγραμμα τοῦ λαιμοῦ. Ὁ ἀρχικὸς κύλινδρος ἐπενδύεται μέσα ἢ ἔξω σὲ ὅλο τοῦ τὸ ὕψος μὲ λεπτότερο στρώμα πηλοῦ, πού κατέρχεται καὶ

534. MILOJČIĆ, 1971, 57, πίν. 15:13-17.

535. PHELPS, 1975, 89.

536. Ἐ. ἀ. 94.

537. MILOJČIĆ, 1971, 54 κέ. Πρβ. PHELPS, 1975, ἔ. ἀ.

καλύπτει όμοίως τήν άρχή τοῦ ὤμου (3-54 ἕως 3-56 καί 3-62: σχ. 14). Ἡ σύνδεση αὐτή εἶναι πρακτικά στερεώτερη, μαρτυρεῖται δέ ἄλλοτε ἀπό τήν ἐσωτερική γωνία στό σημεῖο τῆς ρίζας, καί ἄλλοτε ἀπό τό κυματοειδές περίγραμμα λαιμοῦ. Ἡ νέα κατασκευή ἐφαρμόζεται συχνά μέχρι τήν 8η φάση καί μπορεῖ νά σχηματίσει κατ' ἀρχήν ἕνα διαγνωστικό στοιχεῖο τῆς δεύτερης περιόδου γιά τόν οἰκισμό Νέας Μάκρης. Ἡ ἐφαρμογή τῆς ἐπισημαίνεται καί σέ ἄλλες περιοχές⁵³⁸, ἀλλά ἡ διαπίστωση τῆς τυπολογικῆς ἀξίας τῆς ἐκτός τοῦ οἰκισμοῦ, πρέπει νά στηριχθεῖ σέ εἰδικές καί συγκεκριμένες παρατηρήσεις.

Οὐσιαστική ἐξέλιξη τοῦ παλαιοῦ σχήματος τῶν βάσεων θεωρεῖται ἡ πραγματική δακτυλιόσχημη (σχ. 16, 24 κλπ.). Κωνική ἢ κυλινδρική γενικά χαμηλή, κατασκευάζεται ἀπό δακτύλιο καί ἐσωτερικό τριγωνικό γέμισμα, ἡ μόνο δακτύλιο πού σχηματίζει περίγραμμα ἰσοπαχές σέ ὅλο τό ὕψος τῆς. Παραλλαγές στίς λεπτομέρειες διακρίνονται μέσα στίς διαδοχικές φάσεις, ἀλλά οἱ γενικοὶ κανόνες τῆς τεχνικῆς παραμένουν ἀμετάβλητοι, ἐφ' ὅσον χρησιμοποιεῖται ὁ κύλινδρος μέ τήν τριγωνική πρόσθετη ἐνίσχυση κατὰ τήν ἐσωτερική περιφέρεια, ἢ ἀπλῶς χωρίς ἐνίσχυση. Ἡ ὕψηλὴ κωνική μορφή, τύπου καρποδοχείου, ἀλλά μέ μικρὴ διάμετρο, ὅπως π.χ. ἡ 3-166: σχ. 16, ὅπου καί ὅταν βρίσκεται, ἀποτελεῖ ἡ μιμεῖται σχῆμα τῆς πρώτης περιόδου καί συνδέεται μέ τὴ μελανὴ λεπτότεχνη κεραμεικῇ. Τὸ ἴδιο περίπου σχῆμα ἔχει ἡ μία καί μοναδικὴ πάλλευκη 3-158: σχ. 16 τῆς νέας κατηγορίας καί, ὅπως φαίνεται, ἀποδίδει τήν προγενέστερη λεπτότεχνη μορφή.

Οἱ δακτυλιόσχημες ἀποτελοῦν τό κύριο καί χαρακτηριστικὸ σχῆμα τῆς Μέσης Νεολιθικῆς γιά ὁλόκληρο τόν Ἑλλαδικὸ χῶρο. Στὴ Θεσσαλία ὑπάρχουν ἀπὸ τήν περίοδο Πρωτοσέσκλου ποικίλες παραλλαγές τῆς ὕψηλῆς, τῆς χαμηλῆς μέ ἰσοπαχῇ ἢ τριγωνικῇ τομῇ δακτύλιο, ἐνῶ διακρίνονται καί ἐλάχιστες μέ σχῆμα ἐλλειπτικόν⁵³⁹. Στὴν Πελοπόννησο ἐπικρατοῦν οἱ ὕψηλές ἰσοπαχεῖς, πού στηρίζαν τίς μεγάλες φιάλες Urfirnis, ἀλλά μόνο στίς χαμηλές διαγράφει ἡ τομὴ τους τριγωνικὸ περίγραμμα⁵⁴⁰. Στὴ Νέα Μάκρη ἡ σύνθεση τῆς βάσεως ἀπὸ δακτύλιο καί τριγωνικὴ ἐνίσχυση καθὼς καί ὁ τρόπος προσκολλήσεως στὸν πυθμένα εἶναι πανομοιότυπος τῶν Βοιωτικῶν⁵⁴¹ μέ τίς ὁποῖες ἡ σχέση εἶναι προφανής.

Ἀπὸ τίς λίγες ἀποφύσεις τῆς πρώτης περιόδου διατηρεῖται ἡ τοξωτὴ, τοποθετημένη κάθετα στό σῶμα τῶν κλειστῶν σκύφων (3-88 καί 3-90: σχ. 17, 3-104: εἰκ. 14, 6-90: σχ. 35 κλπ.), ἐνῶ καμμιά φορὰ ἀρχίζει, κατὰ τοπικὴ συνήθεια, ἀκριβῶς ἀπὸ τό χεῖλος (3-81: σχ. 11, σχ. 67). Τὸ περίγραμμά τῆς παραμένει καμπύλο, ἀλλά ἡ διατομὴ τῆς σχηματίζεται τώρα τριγωνικῇ⁵⁴². Νέα μορφή ἀποτελεῖ ἡ σφαιρικὴ (4-30: εἰκ. 17, σχ. 25) γιά ὀρισμένα λεπτότεχνα καί ἡ ἀγκύλη (3-106: εἰκ. 14, 3-108: εἰκ. Β, σχ. 18, 4-31: σχ. 25) γιά τὰ χονδροειδῆ, ιδίως τὰ μελανὰ τραχειά. Ἡ πρώτη, πάντοτε μικρὴ, συνδυάζεται μόνο μέ τὴ νέα κατηγορία τοῦ στιλπνοῦ ἀλειφώματος, ἢ ἀργότερα τῆς στιλπνῆς ἐπαλείψεως, ἀλλά ποτὲ μέ τὰ μελανὰ ἢ ἄλλα λεπτότεχνα. Τὸ σχῆμα δὲν σχολιάζεται στὰ εὐρήματα ἄλλων περιοχῶν, στὴν Εὐβοία εἶναι ἄγνωστο καί ἴσως νά μὴν ὑπάρχει στὴ Στερεά⁵⁴³. Διακρίνεται ὅμως σέ ἀπεικονίσεις ἀγγείων

538. Πρβ. VITELLI, 1974, εἰκ. 55 κέ. Τριγωνικὸ περίγραμμα LAVEZZI, 1978, εἰκ. 3:11. Ἐσωτερικὴ γωνία σέ Urfirnis, WEINBERG, 1937, 502, εἰκ. 16. PHELPS, 1975, ἰδία εἰκ. 19:7.10.11.14. KUNZE, 1931, εἰκ. 23 φαίνεται σχεδιασμένος λίγο συμβατικά, ἀλλὰ ἐνδεικτικά.

539. MILOJČIĆ, 1971, 56-57, πίν. 13-15. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967, 145, πίν. XXIV, Β. ΕΦΣΤΡΑΤΙΟΥ, 1985, 31, εἰκ. 38.

540. Ὁ PHELPS, 1975, 155, διακρίνει τύπους μόνο κατὰ τό ὕψος καί ἔ. ἀ., 96, σημειώνει μεταβολὴ ἀπὸ τήν περίοδο Ι στὴ ΙΙ μέ ἀντίστοιχους τύπους τήν κοίλη καί τὴ δακτυλιόσχημη.

541. KUNZE, 1931, εἰκ. 21.

542. PHELPS, 1975, 157-158.

543. Στό Μουσεῖο τῆς Νεμέας εἶδα μερικὲς σφαιρικὲς ἀπὸ τήν Τσούγκιζα.

καὶ στὸν Ἁγ. Πέτρο σημειώνεται ὡς κοινὸ σχῆμα, χωρὶς καμμία μνεΐα τοῦ ὕλικου της⁵⁴⁴. Ἐντόπια πρέπει νὰ εἶναι καὶ ἡ ἀγκύλη, ποὺ ἀρχίζει μόλις νὰ διαμορφώνεται μέσα στὴ 2η φάση τῆς πρώτης περιόδου, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὴν 3η καὶ ἔπειτα ἐπιβάλλεται. Συνδυάζεται μὲ τὴν τραχεῖα μελανὴ κεραμεικὴ, τοποθετεῖται πολὺ λιγώτερο στὴν ἐρυθρὴ κοινὴ καὶ ἀπουσιάζει τελείως ἀπὸ τὴ λεπτότεχνη. Ἄλλες μορφές (εἰκ. 13), ὅπως ἡ ταινιωτὴ *Urfirnis* 3-89: σχ. 17, ἡ καλαθοειδὴς ἐπάνω στὸ χεῖλος 3-84: σχ. 17, καὶ ἡ κυλινδρική 4-63: εἰκ. 21, σχ. 25 ἀποτελοῦν μεμονωμένα ἢ ἐλλιπῆ δείγματα. Πιθανώτατα ὀφείλονται σὲ ἀποκλίσεις ἀπὸ τὸ τυπικὸ γνωστὸ σχῆμα καὶ δὲν μπορούμε νὰ τὶς θεωρήσουμε σημεία ἐπιδράσεων ἀπὸ ἄλλους οἰκισμούς.

Τὰ ἐπιθήματα ἀποτελοῦν διακοσμητικὸ στοιχεῖο στὴν ἐντόπια κεραμεικὴ καὶ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ συνδυάζονται μὲ ὀρισμένη κατηγορία της. Ἀριθμητικὰ περισσότερα εἶναι τὰ ἀμυγδαλωτά (3-98: σχ. 18), χωρὶς νὰ διακρίνονται ἰδιαίτερα μέσα στὴ μεγάλη ποικιλία τῶν τύπων. Ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἀπουσιάζουν τελείως, ἤδη ἀπὸ τὴν 3η φάση, τὰ μικρὰ κυκλικά τῆς λεπτότεχνης κατηγορίας τῶν κηλιδωτῶν καὶ μελανῶν. Ἀπομένουν ὅμως τὰ σχήματος πεταλίδας στὰ καστανόμαυρα (4-132: σχ. 21, 6-107 καὶ 6-144: εἰκ. 30) καὶ διατηροῦνται τὰ μικρὰ πυκνὰ φακοειδῆ (3-103: εἰκ. 14, 4-32: εἰκ. 22, 5-108: εἰκ. 26), στὴν ἀρχὴ σὲ τραχεῖα πιθόσχημα μὲ ἐρυθρὴ ἐπιφάνεια καὶ ἀργότερα σὲ κοινὰ καστανά. Σὲ ἓνα περισσότερο ἐπιμελημένο (7-34: εἰκ. 32), τὰ φακοειδῆ γεμίζουν ἐπιφάνεια ρόμβου ποὺ περικλείεται ἀπὸ πλαστικὴ ταινία. Σπανιώτερα εἶναι τὰ δισκοειδῆ μὲ μεγάλη διάμετρο καὶ σχεδὸν μεμονωμένο τὸ διπλὸ ταινιωτὸ (4-147: εἰκ. 21, σχ. 25). Χωρὶς γνωστὰ παράλληλα γιὰ τὴν ἐποχὴ αὕτη παραμένει τὸ γλωσσοειδές (3-95 καὶ 3-96: εἰκ. 13, σχ. 18), ποὺ ἐμφανίζεται παροδικὰ στὴν 3η φάση, ἀργότερα ἐξαφανίζεται καὶ ἀναφαίνεται πάλι στὰ τελευταῖα στρώματα τῆς ἀνασκαφῆς. Ἡ ποικιλία τῶν σχημάτων λαμβάνει μορφή τοπικοῦ χαρακτηριστικοῦ, ἐφ' ὅσον τὰ ἐπιθήματα σπανίζουν στὴν Πελοπόννησο καὶ Στερεά⁵⁴⁵. Στὴ Θεσσαλία, κατὰ τὴν πρώιμη ἐποχὴ τοῦ Σέσκλου, παρατηρεῖται ἰδιαίτερη προτίμηση στὰ ἀμυγδαλωτά καὶ κυκλικά, ποὺ σχηματίζουν μάλιστα συγκεκριμένη μονόχρωμη κατηγορία⁵⁴⁶.

Ὅλες οἱ κατηγορίες, νέες καὶ παλαιές, κατὰ τὶς τρεῖς πρώτες φάσεις τῆς δεύτερης περιόδου (φάσεις 3 ἕως 5), διατηροῦν τὰ χαρακτηριστικὰ τους περίπου ἀμετάβλητα. Μικρὲς βελτιώσεις σημειώνονται βαθμιαῖα στὰ κυρίως χρηστικά, ἐρυθρὰ κοινὰ καὶ καστανόμαυρα. Τὰ πορτοκαλόχρωμα ἐλαττώνονται, ἀλλὰ ἀποκοτὸν ἐνιαῖο χρωματισμὸ στὶς ἐπιφάνειες καὶ τὸν πυρῆνα, ἐνῶ τὰ καστανόφαια ἐξαφανίζονται γρήγορα. Τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα ποὺ καλύπτει ἐπὶ τρεῖς τουλάχιστον φάσεις τὴν κύρια λεπτότεχνη κατηγορία τῆς κεραμεικῆς, ἀπὸ τὴν 6η φάση μειώνεται αἰσθητὰ καὶ ἡ ἐλάττωση αὕτη συνεχίζεται βαθμιαῖα μέχρι καὶ τὴν 8η φάση. Τὴ θέση τοῦ καταλαμβάνει ἐπάλειψη, ἐπίσης στιλπνὴ καὶ σκοτεινόχρωμη, λεπτὴ σὰν μεμβράνη (6-17: εἰκ. 27), ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὸν πηλὸ τοῦ σώματος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηριθεῖ ἰδιαίτερο ὕλικό, ἀλείφωμα ἢ βαφή. Πρώτη ἐμφάνιση τῆς ἐπαλείψεως εἶχε σημειωθεῖ στὴν 5η φάση (5-71: εἰκ. Δ), ἀλλὰ τὰ ἐλάχιστα δείγματα δὲν μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν ὁμάδα. Ἡ ἐπάλειψη συνδυάζεται, ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ ἀλείφωμα, μὲ ἰδιαίτερο πηλὸ, ποὺ εἶναι συμπαγὴς, καθαρὸς, σκοτεινόχρωμος καὶ εὐφθαρτος, προφανῶς λόγῳ χαμηλῆς θερμοκρασίας κατὰ τὴν ὀπτηση. Ἡ κατηγορία αὕτη δὲν παρατηρεῖται σὲ ἄλλες περιοχές, ὅπου ἐπικρατοῦν τὰ *Urfirnis* ἢ τὰ γραπτὰ. Κατ' οὐσίαν ἀποτελεῖ εὐτελεῖ ἀπόδοση τοῦ ἀλειφώματος καί, βαθμιαῖα, στὴν 7η καὶ 8η φάση, γίνεται ἀλαμπής.

544. EFSTRATIOU, 1985, 31-32, εἰκ. 39,5. 43,3, πίν. 22α, μεσαία σειρά.

545. PHELPS, 1975, 168. WEINBERG, 1962, 177.

546. MILOJČIĆ, 1971, 58-59. MOTTIER, 1981, 24-25, πίν. C.

Κατά τὸ δεύτερο τμήμα τῆς ἰδίας μεγάλης περιόδου ἀρχίζουν νὰ σημειώνονται σποραδικές μεταβολές, πὺ θὰ καταλάβουν μελλοντικὰ οὐσιαστικὴ θέση στὴν κοινὴ κεραμεικὴ. Στὴν 7η φάση μόλις ἐμφανίζεται μικρὴ ὁμάδα μὲ πηλὸ τραχὺ καὶ λεπτὰ τοιχώματα, ἔντονα ὀπτημένα (7-30: εἰκ. 32), πὺ διαμορφώνει σαφέστερα χαρακτηριστικὰ στὴν 8η καί, ὅπως θὰ δοῦμε, ἐπικρατεῖ στὴν 9η φάση.

Τὰ γραπτὰ, ἐξαιρετικὰ λίγα πάντοτε, παρουσιάζουν μικρῆς σημασίας ἰδιοτυπίες, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ ἀποτελέσουν οὐσιαστικὰ στοιχεῖα διακρίσεως κατηγοριῶν. Γενικά, ἐφαρμόζεται ὁ ρυθμὸς «ἐρυθρὸ ἐπὶ λευκοῦ» (6-100: εἰκ. Δ) καὶ σπανιώτερα «λευκὸ ἐπὶ ἐρυθροῦ» (6-136: εἰκ. Δ), ἐνῶ τὰ ἐντόπια γραπτὰ Urfirnis εἶναι σχεδὸν ἀνύπαρκτα. Τὰ πάλλευκα μετὰ τὴ φάση 3 μειώνονται βαθμιαῖα, στὴν 8η ἐξαφανίζονται προσωρινά, ἀλλὰ ὁ λευκὸς πηλὸς δὲν λείπει ἀπὸ τὰ ἐγχάρακτα. Τοῦτο ἀσφαλῶς σημαίνει ὅτι ἡ πρώτη ὕλη εἰσάγεται στὸν οἰκισμὸ, ἴσως ὅμως τώρα σὲ μικρότερη ποσότητα, ἢ «σπαταλᾷται» λιγώτερο.

Κατὰ τὴν 7η καὶ 8η φάση τοῦ οἰκισμοῦ παρατηροῦνται στὴν ἐγχάρακτη κεραμεικὴ ὀρισμένες μεταβολές, οἱ ὁποῖες δὲν ὑποκαθιστοῦν τὴν παλαιότερη τεχνικὴ ἢ τυπολογία, οὔτε παρουσιάζονται ὡς συγκεκριμένα καὶ εὐδιάκριτα χαρακτηριστικὰ, ἀλλὰ δίνουν τὴν ἐντύπωση μεμονωμένων περιπτώσεων καὶ ἀποκλίσεων ἀπὸ τὸν κανόνα. Ὁ πηλὸς διατηρεῖται γενικά καθαρὸς καὶ συμπαγής, ὑπάρχουν ὅμως σπάνια δείγματα τραχύτερου ὕλικου (6-63: εἰκ. 31, 8-40: εἰκ. 39) καὶ ἄλλα μὲ πλούσιο μαρμαρυγία (7-87: εἰκ. 35, 8-103: εἰκ. 40 κ.ἄ.). Σημειώνεται ἐπίσης ὅτι στὴν κατηγορία αὐτὴ δὲν χρησιμοποιεῖται καθόλου ὁ χαρακτηριστικὸς πηλὸς Urfirnis καὶ σὲ ὁλόκληρη τὴν ἀνασκαφὴ δὲν βρέθηκε τὸ ἐλάχιστο δείγμα παρομοίου τύπου πηλοῦ μὲ ἐγχάρακτη διακόσμηση. Οἱ δύο γνωστὲς παραλλαγές τῆς κοινῆς τεχνικῆς, ἢ βαθειὰ γιὰ τὰ μεγάλα ἀγγεῖα καὶ ἢ ρηχὴ γιὰ τὰ μικρότερα, ἐφαρμόζονται εὐρύτερα ἀπὸ κοινούς τεχνίτες χωρὶς ἰδιαίτερες ἱκανότητες, ἐνῶ σποραδικὰ παρουσιάζονται οἱ πρῶτες ἐφαρμογές τῆς λεπτῆς τεχνικῆς, σὲ καστανὸ (6-64: εἰκ. 31) καὶ σὲ ἀμμόδη πορτοκαλόχρωμο (7-45: εἰκ. 35 καὶ Ε) πηλὸ. Μὲ τὴ μακρὰ πείρα στὰ στικτὰ περιθώρια, οἱ κεραμεῖς ἐπιχειροῦν μὲ τὰ ἴδια μέσα τὴν ἀπόδοση τοῦ κυρίου θέματος (8-44: εἰκ. 39), ἀλλὰ ἡ ἐφαρμογὴ του δὲν ὑποκαθιστᾷ τὴν παραδοσιακὴ ἐγχάρακτη πρακτικὴ καὶ ἀμέσως ἐγκαταλείπεται.

Κατὰ τὴ σύνταξη τῆς διακοσμήσεως, ὁ αὐστηρὸς περιορισμὸς τῆς μετὰ τὸν δύο ὀριζοντίων ἐγχαράξεων παραβλέπεται, ἢ χαμηλότερη γραμμὴ ἀρχίζει κάποτε νὰ παραλείπεται (7-44: εἰκ. 35, σχ. 36, 8-42 καὶ 8-46: εἰκ. 39) καὶ τὸ θέμα φαίνεται νὰ καλύπτει ἀκόμα ὅλο τὸ πρακτικῶς ὁρατὸ τμήμα τῆς ἐπιφανείας. Μικρὰ ἐπιθήματα ἢ ἀποφύσεις ἀναφαίνονται σποραδικὰ (6-67: εἰκ. 31, 8-63: εἰκ. 39, σχ. 39), ὅπως ἄλλωστε καὶ προηγουμένως. Οἱ ὁμάδες τεθλασμένων καὶ οἱ ὁμόκεντροι ρόμβοι διατηροῦν πάντοτε τὴν ἴδια μορφή, καὶ σὲ σπάνιες περιπτώσεις (7-48: εἰκ. 35, σχ. 36) προστίθεται ἐξωτερικὰ μία ἀκόμα γωνία, μὲ πλευρὲς παράλληλες πρὸς τὸ κυρίως θέμα. Ἡ συμμετρία τοῦ σχεδίου καὶ ἡ ἀκρίβεια ἐκτελέσεως παρουσιάζει μεγάλες διαβαθμίσεις καὶ ποικίλλει ἀπὸ τὴν ἄριστη ἐργασία (6-65: εἰκ. 31 καὶ Δ, 8-62: εἰκ. 39, σχ. 39) μέχρι τὴν τελείως πρόχειρη (7-87: εἰκ. 35) πὺ μαρτυρεῖ κεραμεῖς ἀπειρους καὶ ἄσχετους μὲ τὴν παραδοσιακὴ τεχνικὴ.

Γενικά διαπιστώνεται ὅτι ἡ ἐγχάρακτη κεραμεικὴ παρουσιάζει μεγαλύτερη ποικιλία κατὰ τὸ δεύτερο τμήμα τῆς περιόδου, ἢ τεχνικὴ τῆς ἐφαρμόζεται ἀπὸ περισσότερους κεραμεῖς ἢ «ἐργαστήρια» καὶ ἡ αὐξηση τῆς παραγωγῆς προκαλεῖ συχνὰ τὴν πτώση τῆς ποιότητος ἐργασίας. Ἡ διάκριση αὐτὴ προκύπτει εὐκόλα σχετικὰ μέσα ἀπὸ τὸ σύνολο τοῦ ὕλικου, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψη τυποποιημένων χαρακτηριστικῶν δυσχεραίνει καί, οὐσιαστικὰ καθιστᾷ ἀβέβαιη τὴ χρονολόγηση ὀστράκων κοινῆς κατασκευῆς ἐκτὸς στρωματογραφίας.

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Ἡ τρίτη περίοδος τοῦ οἰκισμοῦ ἀρχίζει κατὰ τὴν 9η φάση, μὲ τὴν ἐμφάνιση νέων στοιχείων καὶ τὴν ἐπικράτηση μορφῶν, πὺ εἶχαν παλαιότερα περιορισμένη σημασία καὶ ἀξία. Τὸ σύ-

νολο αὐτῶν εἶναι μικρότερο, καὶ οἱ μεταβολές λιγώτερο ἐντυπωσιακές ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς ποὺ σημειώθηκαν στὴν 3η φάση. Ἡ διαφορὰ ὅμως ἀπὸ τὶς παλαιότερες, ἀκόμα καὶ τὴν ἀμέσως προηγούμενη, εἶναι τόσο αἰσθητὴ, ποὺ πρέπει ἡ φάση 9 νὰ ἀναγνωρισθεῖ ὅχι ἀπλῶς ὡς μεταβατικὴ, ἀλλὰ ὡς πραγματικὴ ἀρχὴ νέας περιόδου. Νέα ὑλικά δὲν ὑπάρχουν, ἀλλὰ τὰ ἤδη γνωστὰ ὑφίστανται ἐξωτερικὲς μεταβολές ποὺ ἀλλοιώνουν οὐσιαστικὰ τὴ μορφὴ τους, καὶ ἀποδίδουν ἐντύπωση διαφορετικὴ.

Ὁ ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος πηλός, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γνωστὴ κοινὴ μορφή του, σχηματίζει τώρα, ἐπὶ πλέον, μία λεπτότεχνη ὁμάδα μὲ σκληρὸ ἀλείφωμα (9-126: εἰκ. Ζ), συχνὰ μὲ χρῶμα διαφορετικόν, ποὺ ἐξαφανίζει τελείως τὴν παλαιὰ εἰκόνα καὶ ἀποδίδει ὄψη ποιοτικὰ ἀνώτερης κεραμεικῆς. Ἡ κατηγορία Urfirnis, χωρὶς νὰ ἀποβάλλει κανένα ἀπὸ τὰ ἐντόπια χαρακτηριστικὰ τῆς ἢ νὰ μεταβάλλει τὴν ποιότητα τοῦ πηλοῦ, διατηρεῖται σὲ περιορισμένο ἀριθμό. Ὅμως, τώρα μόνις ἀποκτᾶ στιλπνὴ βαφὴ (9-28: εἰκ. Ζ), πολὺ εὐαίσθητη, κατὰ τὸ πλεῖστον σήμερα φθαρμένη, ποὺ θὰ ἐκάλυπτε ὁλόκληρὴ τὴν ἐπιφάνεια. Πρέπει μάλιστα νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ φθορὰ τῆς βαφῆς δὲν ὀφείλεται στὴν κακὴ ποιότητα αὐτῆς, ἀλλὰ προφανῶς στὴν ἐλλιπὴ ὀπτηση. Τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου παραμένει πάλι πορῶδες (9-109: εἰκ. 41), ἡ ὀξειδωση εἰσχωρεῖ σ' αὐτὸ καὶ συμπαρασύρει κατὰ τὸν καθαρισμό του τὴν ἐπιφανειακὴ μεμβράνη μαζί μὲ τὴ βαφὴ. Ἡ μονόχρωμη ἐπικάλυψη τῶν Urfirnis παρατηρεῖται ὁμοίως στὴν Πελοπόννησο κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς, ἀλλὰ ἡ διάρκειά της μένει ἀκαθόριστη⁵⁴⁷. Στὴν Εὐβοία καὶ τὴν Κεντρικὴ Ἑλλάδα τὰ στοιχεῖα εἶναι ἀκόμα λιγώτερα⁵⁴⁸. Στὴ Νέα Μάκρη ἡ στιλπνὴ βαφὴ ἀρχίζει νὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὴ φάση 9 καὶ μέχρι τέλους παραμένει ἀμετάβλητη, χωρὶς νὰ σχηματίζει γραπτὰ θέματα. Ἡ ποιότητά της, σχετικὰ μὲ τὴν παλαιότερη ἀλαμπή, εἶναι σαφῶς βελτιωμένη⁵⁴⁹.

Διαγνωστικὸ στοιχεῖο τῆς νέας περιόδου γιὰ τὴν κοινὴ κεραμικὴ ἀποτελεῖ ὁ τραχὺς πηλὸς μὲ λεπτὰ τοιχώματα καὶ ἄδρὴ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια. Τὰ πρῶτα δείγματα εἶχαν μόνις παρατηρηθεῖ κατὰ τὴν 7η φάση (7-30: εἰκ. 32), τὰ ὅστρακα αὐξήθηκαν σχετικὰ στὴν 8η (8-4: εἰκ. 37) καὶ τελικὰ στὴν 9η σχηματίζουν οὐσιαστικὰ τὴν κύρια κατηγορία κεραμεικῆς γιὰ τὰ ἀγγεῖα καθημερινῆς χρήσεως. Τὰ λεπτὰ τοιχώματα, καλυμμένα μόνον ἐξωτερικὰ μὲ ἀλείφωμα (9-52 καὶ 10-5: εἰκ. Ζ), ἔχουν συχνὰ ὄψη σπογγωτῆ, ἐνῶ στὸ ἐσωτερικὸ ἡ ἐπιφάνεια ἀφήνεται τραχειὰ (9-50: εἰκ. 42) μὲ χαρακτηριστικὴ περὶ τὸ στόμιο λεία ταινία, πλατεῖα ἀρχικά, στενὴ ἀργότερα. Ἡ ὀπτηση φθάνει ὅπωςδήποτε σὲ ὑψηλότερους βαθμοὺς, ἀλλὰ ἡ κατάστασις μέσα στὸν κλίβανο δὲν ἐλέγχεται ἀπόλυτα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποκτᾶ ἡ ἐπιφάνεια μορφὴ κηλιδωτῆ, ὅπως περίπου στὴν πρώτη περίοδο. Ἡ ἔλλειψη ὁμοιογένειας στὸ χρῶμα παρατηρεῖται σὲ πολλὰς κατηγορίες τῆς τρίτης περιόδου (10-68 καὶ 10-89: εἰκ. Ζ, 12-16: εἰκ. Η) καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν αὐξηση τῆς ἀντοχῆς τῶν τοιχωμάτων ἀποτελοῦν τυπικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κοινῆς κεραμεικῆς γιὰ τὴ νέα περίοδο.

Ἡ ἐντυπωσιακὴ αὐξηση τῆς χονδροειδοῦς κεραμεικῆς κατὰ τὴ Νεώτερη Νεολιθικὴ παρατηρεῖται τόσο στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ στὴν Πελοπόννησο, ἰδίως στὸ Φράγχθι. Ὅμοια χαρακτηριστικὰ μὲ τῆς Νέας Μάκρης εἶναι ὁ τραχὺς σπογγωτὸς πηλὸς τῆς Ἑλλάδας, ἔντονα ὀπτημένος, μὲ ὁμοιόχρωμο πυρῆνα καὶ ἐπιφάνεια λεία καὶ κηλιδωτῆ⁵⁵⁰. Στὸ Φράγχθι ἡ ποιότητα τῆς χονδροειδοῦς εἶναι κατώτερη, μὲ πηλὸ ἀτελῶς ὀπτημένο, εὐθριπτό, καὶ πυρῆνα σχετικὰ σκοτεινότερο ἀπὸ τὶς ἐπιφάνειες. Γιὰ τὴν Κόρινθο ἀναφέρεται μόνον ὅτι τὸ χρῶμα γίνε-

547. JACOBSEN, 1969, 370. Τοῦ ἰδίου, 1973, 269, σημ. 43. Πρβ. PHELPS, 1975, 188.

548. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, 100 κέ. WEINBERG, 1962, 180. Βλ. καὶ FRENCH, 1972, 14.

549. Ἀντιθετὰ στὸ Φράγχθι, κατὰ τὴ Νεώτερη Νεολιθικὴ εἶναι ποιοτικὰ κατώτερη, JACOBSEN, 1969, 370.

550. WEINBERG, 1962, 199-200.

ται ἀκαθόριστο⁵⁵¹. Ἀπὸ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου γνωρίζουμε καλὰ τὰ εὐρήματα τῆς Χίου καὶ τοῦ Σάλιαγγο στὴν Πάρο, ἐνῶ περιορισμένες ἔρευνες καὶ τομὲς πλουτίζουν τελευταῖα τὸ ὑλικὸ μὲ μικρὲς ομάδες κεραμεικῆς ἀπὸ τὴ Μύκονο, Νάξο καὶ Σαντορίνη. Ὅλοι οἱ ἀνασκαφεῖς σημειώνουν τὸ σκοτεινὸ χρῶμα τῆς ἐπιφανείας, μελανὸ ὡς καστανόμαυρο καὶ σπανιώτερα καστανὸ ἢ πορτοκαλόχρωμο⁵⁵². Ἀπὸ τὶς προσωπικὲς παρατηρήσεις μου μπορῶ νὰ συμπληρώσω ὅτι συχνὰ τὸ χρῶμα πλησιάζει στὴν ἐντύπωση ποὺ ἀποδίδει ἡ ἀνάλογη κεραμεικὴ τῆς Νέας Μάκρης καὶ φαίνεται ἀκαθόριστα σκοτεινόν⁵⁵³. Σὲ ὅλα ὁμως τὰ νησιὰ, ἀκόμα καὶ στὰ Δωδεκάνησα, ὁ πηλὸς εἶναι γενικὰ τραχὺς⁵⁵⁴ καὶ συνήθως σχηματίζει τοιχώματα παχειά. Μεγαλύτερη ἐντύπωση προκαλεῖ, ἰδίως στὸ Σάλιαγγο καὶ τὴ Νάξο, ἡ ἐλλιπὴς κατεργασία τοῦ πηλοῦ καὶ ἡ ἀνώμαλη διαμόρφωση τῆς ἐπιφανείας, ποὺ ἐπιχειρεῖται νὰ βελτιωθεῖ μὲ ἄδρὸ καὶ ἄτεχνο τρίψιμο.

Παρὰ τὶς γενικὲς ὁμοιότητες καὶ διαφορές, πρέπει ἐπὶ πλέον νὰ τονισθεῖ ὅτι στὴ Νέα Μάκρη ὁ τραχὺς πηλὸς δὲν χρησιμοποιεῖται μόνο γιὰ τὰ χονδροειδῆ ἢ μεγάλα ἀγγεῖα μὲ τοιχώματα παχειά, ἀλλὰ γιὰ τὴν κοινὴ κεραμεικὴ μὲ ἀγγεῖα μετρίου μεγέθους, ἢ καὶ μικρά.

Ἀπὸ τὶς τόσο γνωστὲς καὶ χαρακτηριστικὲς λεπτότεχνες κατηγορίες τῶν μελανῶν καὶ φαιῶν ἄλλων περιοχῶν, εἶναι βέβαιο ὅτι στὴν ἀνασκαφὴ ἀπουσιάζει ἡ φαιή⁵⁵⁵. Ἡ μελανὴ (10-20: εἰκ. Ζ) ἔχει χάσει τὴν παλαιὰ καλὴ ποιότητα, τὴν ἐντριπτὴ ἐπιφάνεια καὶ τὸ βαθὺ μελανὸ χρῶμα, ἀλλὰ ποτὲ δὲν εἶναι τόσο ἀνοικτὴ ὥστε νὰ θεωρηθεῖ φαιή. Μικρότερες μεταβολὲς ἐπέρχονται στὶς παραδοσιακὲς τεχνικὲς τῆς κοινῆς κεραμεικῆς. Τὰ ἐρυθρὰ καὶ τὰ καστανόμαυρα κοινὰ διατηροῦνται σὲ μικρὲς ποσότητες, ἀλλὰ τὰ καστανόμαυρα στιλπνὰ τῆς δεύτερης περιόδου οὐσιαστικὰ ἐξαφανίζονται. Ἀκόμα, διατηρεῖται τὸ παχὺ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα (11-116: εἰκ. 51), ὡς συνήθως σὲ ἐλάχιστα ὄστρακα, ποὺ σημαίνουν ὁμως ὅτι παραμένει ὁμοίος ὁ παλαιὸς τύπος διακοσμῆσεως μὲ ἰδιαίτερο ἀλείφωμα γιὰ ἀνοικτόχρωμο βάθος. Ἡ λευκὴ κεραμεικὴ ἀπὸ καθαρὸ καολίνη εἶναι τώρα ἀκόμα σπανιώτερη καὶ ἀναφαίνεται σποραδικὰ μὲ ἓνα ὡς δύο κατὰ στρῶμα ἄμορφα ὄστρακα. Ἐλάχιστα ἐπίσης εἶναι τὰ δείγματα τριῶν νέων κατηγοριῶν ποὺ παρουσιάζονται στὴν ἀνασκαφὴ ἀπολύτως σύγχρονες, ὅλες στὴν 9ῃ φάση. Οἱ ρυθμοὶ «μέλαν ἐπὶ ἐρυθροῦ» (9-27: εἰκ. 41 καὶ Ζ), «ἀμαυρόχρωμα» (matt-painted, 9-105: εἰκ. 41) καὶ «πτυχωτὰ μελανὰ» (rippled ware, 9-69: εἰκ. 43) ἀντιγράφηκαν, ὡς φαίνεται, στὴ Νέα Μάκρη, ἀλλ' οὐδέποτε ἀπέκτησαν εὐρεῖα ἢ ἔστω καὶ μέτρια χρήσιση. Τὰ μεμονωμένα δείγματα εἶναι πολὺτιμα γιὰ συγχρονισμούς, καὶ σημαίνουν ὅτι ἄλλοι τρόποι διακοσμῆσεως πλὴν τῆς ἐγγάρακτης δὲν ἔγιναν ἀποδεκτοὶ στὸν οἰκισμό. Σημειώνεται ἀκόμα ὅτι ἡ παραλλαγὴ τῆς πτυχωτῆς μὲ τὶς σειρὲς κουκίδων ἐμφανίζεται μετὰ ἀπὸ δύο φάσεις, σὲ ἓνα μόνο ὄστρακο (11-38: εἰκ. 54, σχ. 76). Ἡ προέλευση τῶν γνώσεων γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ «πτυχωτοῦ» καὶ πιθανῶς τοῦ ρυθμοῦ «μέλαν ἐπὶ ἐρυθροῦ» εἶναι ἡ Στερεὰ

551. JACOBSEN, 1969, 369. Γιὰ τὶς ἄλλες θέσεις τῆς Πελοποννήσου βλ. PHELPS, 1975, 185 κέ.

552. HOOD, 1981/2, 242-245. EVANS-RENFREW, 1968, 34-36. BELMONT-RENFREW, 1964, 395-398. HADJIANASTASIOU, 1986, 12. ΣΩΤΗΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, 1991, 32-35.

553. Εὐχαριστῶ τὶς κ. Φ. Ζαφειροπούλου, Ὁ. Χατζηαναστασίου καὶ Π. Σωτηρακοπούλου γιὰ τὴν ἄδεια μελέτης τοῦ ὑλικοῦ στὶς ἀποθήκες τῶν Μουσείων.

554. ΣΑΜΨΩΝ, 1987, 23, 31. Τοῦ ἰδίου, 1988, 75, καὶ ἄλλοῦ. Ὁστρακα παλαιότερων ἀνασκαφῶν ἐξέτασα στὸ Μουσεῖο Ρόδου μὲ τὴν ἄδεια τοῦ κ. Ἱ. Παπαχριστοδούλου. Ἡ κεραμεικὴ τῆς Σαντορίνης ἔχει τὸν καθαρότερο πηλὸ τῶν νήσων.

555. Βλ. γενικὰ PHELPS, 1975, 199-244. Τὰ φαιὰ THEOCHARIS, 1956, 20 καὶ 22, εἰκ. 33-36 δὲν βρέθηκαν στὴν ἀνασκαφὴ τοῦ 1977. Ὁμως, στὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο ἐντόπισα τὸ τῆς εἰκ. 34 ἀπὸ καθαρὸ φαιὸ πηλὸ χωρὶς μαρμαρυγία, πρβ. PHELPS, 1975, 236.

όπου απαντάται σημαντική ποσότητα παρομοίων μελανών, όπως και γραπτών καρποδοχείων⁵⁵⁶.

Περισσότερο αισθητή είναι η εξαιρετικά περιορισμένη εφαρμογή της αμαυρόχρωμης, παρά την εξάπλωσή της σε όλη την ηπειρωτική Ελλάδα, και την έντονη παρουσία της ακόμα και στο γειτονικό σπήλαιο του Μαραθώνος⁵⁵⁷. Η έλλειψη εμπειρίας στη γραπτή διακόσμηση σε συνδυασμό με τη μεγάλη ευχέρεια στην εγχάρακτη τεχνική, που απέδιδε ασφαλέστερα αποτελέσματα από ό,τι η εξίτηλη και αλαμπής αμαυρόχρωμη, φαίνεται να είναι ο κύριος λόγος της διστακτικής εφαρμογής άλλων μεθόδων. Το ίδιο ακριβώς πρέπει να συνέβη στο τέλος κατά τις δύο ανώτατες φάσεις του οικισμού, όταν επιχειρείται η διακόσμηση «λευκό επί έρυθρου» (11-37: εικ. 51 και Η, σχ. 76) με άτυπα, ασύντακτα ευθύγραμμα θέματα, τα όποια όμως διαγράφονται καλύτερα και σε ευρύτερη έκταση στην εγχάρακτη κεραμική.

Κατά την τρίτη περίοδο του οικισμού τα περισσότερα εγχάρακτα άγγεϊα κατασκευάζονται από αμμώδη πηλό, κυριολεκτικά σφραγισμένο κάτω από το σκληρό του αλείφωμα, που κάποτε μπορεί να συγκρατήσει το λευκό γέμισμα των εγχαραξέων (9-39: εικ. 45, 10-38: εικ. 50 και Ζ). Ο κοινός πηλός δεν περιέχει συχνά μεγάλη ποσότητα μαρμαρυγία όπως στα 9-44: εικ. 45, 9-129: εικ. 46 και κάποια απόπειρα κατασκευής άγγεϊων με τελείως καθαρό φαιό πηλό, χωρίς όρατες προσμιξεις (9-91: εικ. 46, 10-29: εικ. 50) δεν αποδίδει ευδιάκριτες γραμμές και εγκαταλείπεται. Κατά τη χάραξη των κοσμημάτων εφαρμόζονται όλες οι γνωστές παραλλαγές με ευρύτερη χρήση της λεπτής και μεμονωμένη εμφάνιση της λοξής, που υποδηλώνει άλλη μέθοδο εργασίας. Συχνά η κοινή δεν διακρίνεται απόλυτα από τη ρηχή, και γενικά παρατηρείται μεγαλύτερη προτίμηση στις αβαθέστατες εγχαραξεις που σχηματίζονται ταχύτερα και ευκολότερα. Από την 9η φάση είναι φανερό ότι η διακόσμηση μπορεί να επεκταθεί πέραν τηςγωνιώδους κάμψεως του περιγράμματος (9-33: εικ. 45, σχ. 44, 9-131: εικ. 46, σχ. 45) και κυρίως πέραν της χαμηλής οριζόντιας γραμμής, σε όλόκληρο το άγγεϊο, μέχρι και της υψηλής δακτυλιόσχημης βάσεως (9-37: εικ. 45, σχ. 44), ή της επιφανείας του καμπύλου πυθμένα (9-89: εικ. 46, σχ. 45). Η οριζόντια γραμμή ειδικότερα δεν περιορίζει ούτε καθορίζει υποχρεωτικά την έκταση της ζώνης διακοσμήσεως, αλλά ακόμα και όταν υπάρχει, το θέμα μπορεί να χαράσσεται ανεξάρτητα αυτής (9-127: εικ. 46, σχ. 45). Τα δύο γνωστά κοσμήματα, εκτός από την τυποποιημένη μορφή τους, παρουσιάζουν λίγες νέες παραλλαγές, που δεν αποκλείεται να προήλθαν και αυτές από τη δυνατότητα διευρύνσεως του πεδίου. Το βέβαιο πάντως είναι ότι από τη φάση 9 οι ρόμβοι δεν χαράσσονται μόνο ως μικρό κόσμημα με βραχείες πλευρές στην επιφάνεια χαμηλών σκύφων (9-40 και 9-42: εικ. 45 και Ζ, σχ. 44), αλλά και σε μεγαλύτερα άγγεϊα ως κεντρικό διευρυμένο θέμα (10-20: εικ. 50 και Ζ), ή αντιθέτως συρρικνώνονται μεταξύ τεθλασμένων (9-37 και 9-38: εικ. 45, σχ. 44). Όμοίως, οι τεθλασμένες παρουσιάζονται τώρα όχι μόνο σε οριζόντια διάταξη με επιμήκεις γενικά πλευρές, αλλά και κατακόρυφα, ένωμένες κατά ομάδες (9-37), ή πολύ βραχύτερες και ασύνδετες σαν ίχθυάκανθα (9-39: εικ. 45). Από την περίοδο αυτή εμφανίζονται επίσης οι βραχύτατες λοξές εγχαραξεις σε οριζόντια διάταξη, που φαίνονται ως να σχηματίζουν τεθλασμένες γραμμές (10-14: εικ. 50, σχ. 49), ή γραμμές τελείως ασύνδετες και ασύντακτες, τόσο κακότεχνες, που δεν αποδίδουν γεωμετρικό σχήμα (9-88: εικ. 46, σχ. 45, 9-95: εικ. 46). Το δείγμα της πυκνής στικτής διακοσμήσεως (10-107: εικ. 50, σχ. 49), ξένο προς την εντόπια τεχνική της κατηγορίας αμμώδους πηλού, είναι προφανώς εισηγμένο από οικισμό άλλης περιοχής⁵⁵⁸. Γενικά οι

556. WEINBERG, 1962, 182-186. PHELPS, 1975, 191-198, 212-213. KUNZE, 1931, 17, πίν. VII.

557. ZERVOS, 1962, εικ. 843.

558. Ο PHELPS, 1975, 293-295, θεωρεί τη διακόσμηση αυτή στοιχείο της Ανατολικής Αττικής.

τεχνίτες της Νέας Μάκρης δὲν ἐπηρεάσθηκαν ἀπὸ τὴ σύγχρονη διάδοση τῆς στικτῆς διακοσμήσεως καὶ μάλιστα διαπιστώνεται ὅτι, στὴ φάση αὐτή, τυχαῖα ἢ ἐνδεικτικά, παραλείπεται συχνὰ τὸ γνωστὸ στικτὸ περιθώριο τῆς πορτοκαλόχρωμης κατηγορίας. Στὸ τριγωνικὸ πεδίο, κάτω ἀπὸ τὶς κορυφές τῶν γωνιῶν, καμμιά φορὰ προστίθεται κυκλικὸ πλαστικὸ ἐπίθημα (10-38: εἰκ. 50 καὶ Ζ, σχ. 49, 11-45: εἰκ. 56, σχ. 52). Ἡ προσήλωση στὴν παράδοση καὶ ἡ ἐπανάληψη τῶν καθιερωμένων μορφῶν προβάλλεται ἐντονώτερα στὸ σχῆμα ὀρισμένων ἐγγράφων ἀγγείων, ποὺ ἀντιγράφουν ἢ διατηροῦν, στὴν 9η τουλάχιστον φάση, τοὺς τύπους τῆς προηγούμενης περιόδου, ὅταν τὰ εὐτελέστερα ἀδιακόσμητα σκεύη καθημερινῆς χρήσεως κατασκευάζονται σύμφωνα μὲ τὰ πρότυπα τῆς νέας ἐποχῆς.

Στὴν κοινὴ τεχνικὴ οἱ τεθλασμένες, σὲ ὀριζόντια ἢ κατακόρυφη διάταξη, σχηματίζονται μὲ βραχύτερες (12-65: εἰκ. 64, 12-66: εἰκ. 65) ἢ βραχύτατες (12-29: εἰκ. 64, σχ. 57, 12-67: εἰκ. 65, σχ. 57) πλευρές, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς⁵⁵⁹, ἄλλοτε δὲ ἐκφυλίζονται (11-133: εἰκ. 56) ἢ ἀπλοποιοῦνται ὑπερβολικά (12-68 καὶ 12-90: εἰκ. 65, σχ. 57). Ἐνδεικτικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ πολὺ περιορισμένη χρῆση τῶν ὁμόκεντρων ρόμβων (12-69 καὶ 12-94: εἰκ. 65, 12-179: εἰκ. 66, σχ. 58), ποὺ ἀπαιτοῦν μεγαλύτερη ἀκρίβεια σχεδιασμοῦ. Παρατηρεῖται ὅμως ὅτι αὐτὸ τὸ συγκεκριμένο θέμα ἀπαντᾶται σποραδικὰ στὶς Κυκλάδες καὶ στὰ Δωδεκάνησα σχηματισμένο ἄτεχνα μὲ λευκὴ λεπτόγραμμη βαφῆ⁵⁶⁰.

Τὰ νέα ἀσύμμετρα θέματα γνωρίζουμε κυρίως ἀπὸ ἔξη (11-40 ἕως 11-42: εἰκ. 56, σχ. 52, 12-27 καὶ 12-58: εἰκ. 64, σχ. 57, 12-178: εἰκ. 66, σχ. 58) ἢ τὸ πολὺ δέκα ὄστρακα⁵⁶¹, ποὺ θυμίζουν ἀμέσως τὴν ἐντριπτὴ διακόσμηση (pattern burnished) τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τοῦ Σαρωνικοῦ Κόλπου⁵⁶². Ἀντίθετα ἡ χαρακτηριστικὴ αὐλακωτὴ διαμόρφωση τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας (εἰκ. 55) ἀποτελεῖ τοπικὴ ἰδιομορφία, ἄγνωστη σὲ ἄλλες περιοχές. Τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων διατηροῦν γενικὰ τὶς μορφές τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς, καὶ συχνὰ παραβάλλονται μὲ ὕστερους τύπους τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν Νήσων, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὰ Ὑπονεολιθικά τῆς Νότιας Ἑλλάδος⁵⁶³. Ἡ ἐπιβίωση τῶν παλαιότερων σχημάτων μπορεῖ μέχρις ἐνός σημείου νὰ ἐρμηνευθεῖ, ἢ ἀκόμα καὶ νὰ θεωρηθεῖ ἀπολύτως φυσικὴ στὴν κατηγορία ποὺ διατηρεῖ ἐπὶ χιλιετίες ἀναλλοίωτη περίπου τὴ μορφή τῆς διακοσμήσεως. Παράλληλα ὅμως, ἡ παρουσία θεμάτων νέου τύπου εἶναι αἰσθητὴ καὶ ἡ σχέση τους μὲ τὴ διακόσμηση ἄλλων θέσεων τῆς εὐρύτερης περιοχῆς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τυχαία.

Ἡ ἐντριπτὴ διακόσμηση, γνωστὴ μὲ τὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ Renfrew ὡς πολιτισμὸς Κεφάλας-Ἀττικῆς, ἐντοπίζεται στὴν Ἀθήνα, στὴν Κέα καὶ Αἴγινα⁵⁶⁴, ἀλλὰ παραλλαγές της ἀπαντῶνται σὲ πολὺ εὐρύτερη ἔκταση, ἀπὸ τῆς ΒΑ Πελοποννήσου μέχρι Βοιωτίας, Εὐβοίας καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου⁵⁶⁵. Ἡ διακόσμηση ἀποτελεῖται ἀπὸ θέματα ἀσύμμετρα, ἄμορφα καὶ χωρὶς τεκτονικὴ διάταξη, ποὺ σχηματίζονται κυρίως μὲ τὴν ἐντριπτὴ τεχνικὴ ἢ μὲ λευκὴ ἄμαυρὴ

559. Πρβ. LAMBERT, 1981, πίν. XXVII-XXVIII.

560. EVANS-RENFREW, 1968, 41, πίν. XX-XXI. SAMPSON, 1984, εἰκ. 1. ΣΑΜΨΩΝ, 1987, εἰκ. 14α κάτω δεξιά. Ἀδημοσίευτο ὄστρακο ἀπὸ τὸν Κοκκινόβραχο Νάξου.

561. Στὴν ἴδια ὁμάδα πιθανὸν νὰ ἀνήκουν καὶ τὰ ὄστρακα 11-46, 12-28, 12-31, 12-59.

562. RENFREW, 1972, 69-70, 75-77.

563. Βλ. ἀνωτ. φάσεις 11 καὶ 12. Νεώτερη Νεολιθικὴ II κατὰ ὁρολογία τοῦ COLEMAN, 1992.

564. IMMERWAHR, 1971, 4 κέ. COLEMAN, 1977, 11-12, ἐγχρωμος πῖναξ, πίν. 40-43, 86-87. WALTER-FELTEN, 1981, 89 κέ., πίν. 72-77. RENFREW, 1972, 69. WARREN-HANKEY, 1989, 10.

565. Γιά βιβλιογραφία βλ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ, 1975, 156, σημ. 2-6. Ἐπίσης PHELPS, 1975, 307-308. ΣΟΛΩΜΟΥ, 1964, 27, πίν. 15b. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, 154-155, εἰκ. 120:177-179. SAMPSON, 1984, 242. HOOD, 1981/2, 301 κέ., εἰκ. 144:508, 514, 516, 518, πίν. 55c: μελανά. SPITAEELS, 1982, 38, εἰκ. 1.5, 1.10-11, πίν. 1.2. KELLER, 1982, 50-54, εἰκ. 2.1-2.4. LAMBERT, 1981, 286-288, εἰκ. 165-166, καὶ ἄλλοι.

βαφή επάνω στην έρυθρή έντριπτη επιφάνεια⁵⁶⁶. Η παραβολή των έντριπτων σχεδίων με τα λίγα ασύμμετρα της Νέας Μάκρης προδίδει στενή θεματική συγγένεια, και ό σχηματισμός παρόμοιας διακοσμήσεως με έγχάρακτη τεχνική δέν θά ξένιζε πιά τους έντόπιους κεραμείς, πού είχαν ήδη κατασκευάσει πρόχειρα μέχρι και κακότεχνα σχέδια (9-88: εικ. 46, σχ. 45, 9-95: εικ. 46 κ.ά.). Παράλληλα, ή έγχάρακτη διακόσμηση με λευκό γέμισμα της Νέας Μάκρης θά παρουσίαζε την ίδια περίπου εικόνα με τη γραπτή των Άθηνών. Η απόδοση νέων θεμάτων με την κατ' έξοχήν τοπική μέθοδο, πρέπει νά θεωρηθεί πολύ φυσική λύση, σέ έναν οικισμό πού παρουσίασε ελάχιστη γενικά γραπτή κεραμική και συνεπώς οί τεχνίτες του δέν είχαν ποτέ εξοικειωθεί στη χρήση της βαφής.

Κατά την τρίτη περίοδο ουσιαστικές μεταβολές παρατηρούνται επίσης στα σχήματα και στον τρόπο κατασκευής των αγγείων. Από παλαιά διατηρείται ό βαθύς σκύφος σέ όλα τα μεγέθη με περίγραμμα στο στόμιο κυρτό ή κωνικό (9-8: σχ. 71 και 9-138: σχ. 46), και ή εύρεϊα φιάλη (9-148: σχ. 46, 10-68: σχ. 50), με επίθημα χαμηλότερα του χείλους (9-58: σχ. 46, 71) και ύψηλή δακτυλιόσχημη βάση (9-78 και 9-81: σχ. 47) ή πυθμένα επίπεδο. Ίδιαίτερη άξία άποκτούν τά μικρά πιθόσχημα 11-15 και 12-15: εικ. 52 και 59, σχ. 55, 62, 73, όχι μόνο έπειδή διατηρούν όλόκληρο σχεδόν τό περίγραμμα, αλλά κυρίως για την όμοιότητά τους με άγγείο της Άγοράς, πού διαφέρει από τον κοινό τύπο⁵⁶⁷. Έκτός από άρκετές επί μέρους άλλαγές πού έπέρχονται στην καμπύλη του περιγράμματος, πραγματικά νέα μορφή πρέπει νά θεωρηθεί ό κωνικός σκύφος, εύρύστομος ή στενός, με τοιχώματα εύθύγραμμα ως έλαφρά κυρτά, πού συγκλίνουν προς επίπεδο πυθμένα (9-59 και 9-140, 10-91: σχ. 46, 50, 72)⁵⁶⁸ και ό γωνιώδης με γάστρα κυλινδρική (9-69: εικ. 43, σχ. 46, 72) ή με ρηχή κωνική πού διευρύνεται στο στόμιο (9-68: σχ. 46, 72, 10-89: σχ. 50)⁵⁶⁹. Όμως, τά γωνιώδη περιγράμματα είναι λίγα, ούδέποτε έπεκράτησαν και διακρίνονται πάντοτε ως ιδιαίτερες μορφές μέσα στο πλήθος των καμπύλων όστράκων.

Τά σχήματα συνδέουν τώρα τη Νέα Μάκρη όχι μόνο με τις παλαιές γνωστές περιοχές της Στερεάς και Πελοποννήσου, αλλά και με τά νησιά. Σημειώνεται μάλιστα ότι ό κωνικός εύρύστομος σκύφος άποτελεί τυπικό νησιωτικό σχήμα⁵⁷⁰. Αντίθετα, τά πιθόσχημα με λαιμό κωνικό διευρυνόμενο προς τη ρίζα και ταινιωτές λαβές από του χείλους στον όμο⁵⁷¹, γνωστά στην Πελοπόννησο κυρίως, ούδέποτε κατασκευάσθηκαν στον οικισμό.

Μόλις στην 11η και κυρίως στη 12η φάση καθιερώνονται οί ρηχοί γωνιώδεις σκύφοι (11-20: σχ. 54, 72, 12-26: σχ. 57, 12-37, 12-43, 12-138: σχ. 58, 12-165: σχ. 61, 72). Στην Πελοπόννησο και Στερεά τό σχήμα συνδέεται με τη μελανή έντριπτη κατηγορία, αλλά και με τη φαιή πού χαρακτηρίζει τό τέλος της περιόδου ΙΙΙ του Phelps και της καθαρά Νεολιθικής έποχής⁵⁷². Οί ασύμμετρες κατασκευές διατηρούνται σέ όλα τά σχήματα και ποιότητες αγγείων, κλειστά με λαιμό, κλειστά και άνοικτά σκυφοειδή. Πλήν του στομίου ή λαιμού, ή έλλειπτική ώοειδής διατομή του σώματος πιθανόν νά έπεκτείνεται κάποτε μέχρι της βάσεως,

566. Βλ. γενικά IMMERWAHR, 1971, 5. COLEMAN, 1977, έ. ά. PHELPS, 1975, 318-319, 345-346.

567. Βλ. σημ. 431, φάση 12.

568. PHELPS, 1975, εικ. 38:21. EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 35:12, 17, 19, εικ. 50:5 κλπ. BELMONT-RENFREW, 1964, πίν. 124, εικ. 3:5-9.

569. Βλ. άνωτ. σημ. 335, 336. PHELPS, 1975, εικ. 26:6, 8.

570. EVANS-RENFREW, 1968, εικ. 35.

571. Πρβ. σχήμα PHELPS, 1975, εικ. 29:12,13, εικ. 41:13, 18, 22, εικ. 42. HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969, πίν. 21:9.

572. PHELPS, 1975, 220 κέ., εικ. 26:8, εικ. 32. LAVEZZI, 1978, εικ. 6:43.

σχῆμα πού μπορεί νά ὑποδηλώνει ἡ ἄνιση ἐνίσχυση τοῦ δακτυλίου. Ἀκόμα, ἡ τόσο ὀργανωμένη καί συμμετρική ἐγγάρακτη διακόσμηση μέ ρόμβους καί τεθλασμένες, ἐπιχειρεῖται νά ἐφαρμοσθεῖ σέ σκύφους μέ ἀνυψούμενο στόμιο (9-40: εἰκ. 45, σχ. 44), ἀλλά τὸ ἀτυχές ἀποτελεσμα φαίνεται νά ἀποθαρρύνει τοὺς κεραμεῖς.

Εἰδικότερες μεταβολές ἐντοπίζονται στὰ ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικά. Ἐσωτερικά, περὶ τὸ στόμιο, ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἀνοικτῶν διαμορφώνεται λεία, ἐνῶ χαμηλότερα μένει τραχειά (9-50: εἰκ. 42). Κατὰ τὴν 9η φάση καί μόνο σχηματίζεται παχὺ καμπύλο χεῖλος, συνδυασμένο μέ περίγραμμα στομίου κυρτὸ (9-56: σχ. 46, 71) γιὰ ἀγγεῖα καστανά κοινά. Στὸ ἐσωτερικὸ τῶν σκύφων τὸ χεῖλος κόβεται λοξά (9-66: σχ. 46, 71) καί εἶναι συχνά διογκωμένο, ἐνῶ ἔξωτερικά παραμένει εὐθύ, ἢ σχηματίζεται ταινιωτό, ὅπως περίπου γίνεται καί στὰ νησιά⁵⁷³. Ἡ πλαστική διακόσμηση τοῦ χεῖλους συνηθίζεται περισσότερο στὴν περίοδο αὐτὴ καί συχνά θυμίζει τὴν κατώτερη ποιότητα καί ἀτελέστερη διαμόρφωση ἀνάλογων δειγμάτων ἀπὸ τὸ Σάλιαγγο⁵⁷⁴.

Χαρακτηριστικὴ μεταβολὴ ἐπέρχεται στὴν κατασκευὴ τῶν λαιμῶν, καί ἰδιαίτερα στὸν τρόπο ἐνώσεως μέ τὸν ὄμο, χωρὶς νά ἐγκαταλείπεται ὁ παλαιὸς τοῦ διπλοῦ τοιχώματος. Κατὰ τὴ νέα μέθοδο ὁ κύλινδρος κάμπτεται γωνιωδῶς στὴ ρίζα του καί σχηματίζει στενὴ ταινία. Ἡ ἐπένδυση, στὸ νέο τύπο πάντα ἔξωτερική, καλύπτει πάλι λαιμὸ καί ὄμο, εἰσχωρεῖ στὴ γωνία τῆς ρίζας καί συνδέει στερεώτερα τὰ δύο ἀνεξάρτητα ἀρχικά τμήματα (9-103: σχ. 47). Τὸ γενικὸ σχῆμα καί περίγραμμα διατηρεῖ τὸ γνωστὸ κοινὸ τύπο τοῦ κυλινδρικοῦ ἕως χωνοειδοῦς, μέσης διαμ. 0.10, ἀλλὰ συγκεκριμένη μορφή τοῦ σώματος δὲν προκύπτει.

Στὶς βάσεις, ὅπως καί στοὺς λαιμούς, δὲν παρουσιάζονται ἐντυπωσιακὲς μεταβολές. Τὸ τυπικὸ σχῆμα τῆς δακτυλίοσχημης διατηρεῖται συνηθέστερα ὡς ἀπλὸς δακτύλιος, τοποθετημένος λοξά κάτω ἀπὸ τὸν πυθμένα, ἢ κατακόρυφα σὲ λιγώτερα καί πιὸ λεπτὰ ἀγγεῖα (9-145: σχ. 47, 9-150: εἰκ. 44, σχ. 47). Ἡ ἀσύμμετρη κατασκευὴ βάσεων μέ τὴν προσθήκη τριγωνικῆς ἐνισχύσεως σὲ τμήμα μόνο τῆς περιφερείας ἀποτελεῖ τώρα κοινὴ πρακτικὴ, πού δυσχεραίνει τὴν κατάταξή τους σὲ δακτυλίους ἀπλοῦς ἢ ἐνισχυμένους. Κυκλικὴ πάντοτε, ἀλλὰ ὄχι ἀρκετὰ συχνή, εἶναι ἡ χαμηλὴ μέ πλατὺ πέλμα (9-20: σχ. 47, 11-34: σχ. 56) γιὰ ἀγγεῖα βαριά, μέ μεγάλη περιεκτικότητα. Μικρὲς χαρακτηριστικὲς παραλλαγές στὸν τρόπο κατασκευῆς ἐπέρχονται κατὰ τὴ 10η φάση, χωρὶς ὅμως νά ἀποκτοῦν εὐρεῖα ἐφαρμογή. Δείγματα ἀποτελοῦν ἡ χαμηλὴ 10-55: εἰκ. 48, σχ. 51, πού σχηματίζεται ἐνιαῖα ἀπὸ ἓνα δίσκο ἐπικολλημένο στὸν πυθμένα μέ γυριστὰ πρὸς τὰ κάτω ἄκρα, καθὼς καί ὁ δίσκος πού προστίθεται γιὰ νά ἐνισχύσει τὸ χαμηλὸ δακτύλιο (10-8: σχ. 51, 10-54: εἰκ. 48, σχ. 51).

Ἡ στρωματογραφία μαρτυρεῖ ὅτι οἱ δακτυλίοσχημες, ὑψηλές ἢ χαμηλές, ἀνεξαρτήτως ἰδιαιτέρου τρόπου κατασκευῆς, διατηροῦνται σὲ ὅλο τὸ διάστημα τοῦ οἰκισμοῦ μέχρι τοῦ ἀνωτάτου στρώματος, καί ἀποτελοῦν τὸ κυριώτερο καί ἐπικρατέστερο σχῆμα γιὰ κάθε μεγέθους καί χρήσεως ἀγγεῖα. Ἡ διατήρηση αὐτὴ πρέπει νά ἐκτιμηθεῖ ὡς τοπικὸ χαρακτηριστικὸ, πού ἐφαρμόζεται ἐπίσης στὴν Εὐβοία καί στὰ ἐγγάρακτα τῶν σπηλαίων Κίτσου καί Πανός. Ἀλλοῦ εἶναι γενικὰ σπάνιες καί μεμονωμένες⁵⁷⁵.

Ὑψηλὰ πόδια καρποδοχείων εἶναι πάλι ἐλάχιστα, ἐνισχυμένα ὅπως στὴ δευτέρη περίοδο μέ τριγωνικὸ γέμισμα περὶ τὴ ρίζα τοῦ πυθμένα καί στηρίζουν ἀγγεῖα μεγάλα, βαριά (12-172: εἰκ. 61, σχ. 63) ἢ λεπτὰ (12-167: σχ. 63) κατὰ τὴν τελευταία κυρίως φάση τοῦ οἰκισμοῦ. Ὁ

573. HOOD, 1981/2, εἰκ. 30:175. 128:214, 228. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 40:13.

574. "E. ἄ., εἰκ. 40:17, 42:5, 11.

575. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 84 καί 85. LAMBERT, 1981, πίν. XXX, δεξιὰ. WEINBERG, 1962, 199. Πρβ. PHELPS, 1975, 208, 263.

τύπος αυτός, παρά τις ἐπὶ μέρους διαφορές, ἀπαντᾶται στὴν ἀμαυρόχρωμη κεραμεικὴ τῆς Πελοποννήσου καὶ εἶναι κοινὸς στὴ Στερεά, Θεσσαλία καὶ Εὐβοία⁵⁷⁶. Εἰδικώτερα ὅμως οἱ μεγάλες βαρεῖες μελανές (11-141: εἰκ. 54, σχ. 56) ἢ πορτοκαλόχρωμες (12-173: εἰκ. 60, σχ. 63), μοιάζουν μὲ τις γραπτές τοῦ Σάλιαγγου καὶ τῆς Νάξου⁵⁷⁷. Στὴ Νέα Μάκρη βρέθηκαν κατὰ τὴν τρίτη περίοδο μόνο τρεῖς, ἀλλὰ, ὥς φαίνεται, ἦταν περισσότερες στὴν παλαιὰ ἀνασκαφή⁵⁷⁸. Ἡ τυπικὴ σὲ ὁλόκληρὴ τὴν Ἑλλάδα ἐπίπεδη βάση γιὰ σκύφους, λεκάνες, πιθόσχημα⁵⁷⁹ θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπῆρχε, ἀλλὰ ἐντοπίζεται ἀσφαλῶς σὲ πολὺ λίγα δείγματα, τῆς 12ης φάσεως, λεπτότεχνα (12-146: εἰκ. 61, σχ. 63, 72, 12-168: σχ. 63) καὶ τραχειά (12-159: σχ. 63).

Ἰδιαίτερο σχῆμα ἀποτελεῖ τὸ χαμηλὸ πόδι 9-142: εἰκ. 43, σχ. 47, τετράπλευρο μὲ στρογγυλεμένες γωνίες, ὥς τριγωνικόν, ἀπὸ μελανὸ ἐντριπτο πολυτελὲς ἀγγεῖο, ποὺ θυμίζει διάφορα παρόμοια ἀντικείμενα καὶ περισσότερο τὸ ἐπίσης ἐλλιπέστατο μελανὸ σκεῦος ἀπὸ τὸ Φράγχθι⁵⁸⁰. Ἡ ὁμοιότητα μὲ τὸ τελευταῖο ἐντοπίζεται ὅχι μόνον στὸ ἴδιο τὸ πόδι, ἀλλὰ καὶ στὸ μικρὸ συνεχόμενο τμήμα τοῦ πυθμένου, ποὺ εἶναι ὀριζόντιο, ἀντὶ τοῦ συνήθους λοξοῦ. Ἐνα ἀκόμα ὄστρακο (9-141), ὥς φαίνεται ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ στομίου, δείχνει, παρά τὴ φθορά του, ὅτι τὸ χεῖλος δὲν θὰ ἦταν ἐπίπεδο⁵⁸¹, ἀλλὰ λεπτυνόμενο καὶ στὶς δύο πλευρές. Αὐτὰ εἶναι τὰ μόνα σωζόμενα κομμάτια τοῦ σκεύους καὶ δὲν ὑπάρχει ἐνδειξὴ λαβῆς ἢ ἄλλου τμήματος ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ δώσει σαφέστερη εἰκόνα τῆς μορφῆς του.

Χαρακτηριστικὲς μεταβολὲς παρατηροῦνται στὶς ἀποφύσεις. Τὸ παλαιὸ κλασσικὸ σχῆμα τῆς τοξωτῆς διατηρεῖται ἀναλλοίωτο, μὲ καμπύλη ἢ τριγωνικὴ διατομὴ ρίζας. Ἡ γνωστὴ μικρὴ σφαιρικὴ, ποὺ εἶχε συνδεθεῖ μὲ τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα καὶ ἐπάλειψη τῆς δεύτερης περιόδου, χρησιμοποιεῖται τώρα καὶ σὲ μελανὰ (9-143: εἰκ. 43, σχ. 48, 12-87: εἰκ. 60), ἐνῶ ἡ τοξωτὴ εἶναι συχνὰ τόσο βραχεῖα, ὥστε νὰ μοιάζει μὲ σφαιρικὴ (9-156: σχ. 48, 10-50: εἰκ. 47). Ἀντίθετα ἐλάχιστες, ὑπολείμματα συντηρητικῶν μορφῶν, εἶναι οἱ πολὺ μεγάλες μελανές ἀγκύλες σὲ πηλὸ τραχύ (9-119, 10-92). Ἡ «μεταλλικοῦ» σχήματος ταινιωτὴ γίνεται ἀμέσως γνωστὴ, ἀπὸ τὴν 9η φάση, παρουσιάζεται μὲ δύο παραλλαγές σὲ ἐλάχιστα δείγματα καί, ὥς φαίνεται, δὲν καθιερῶνεται. Ἰσοπλατὴς σὲ ὅλο τὸ μήκος καὶ τὶς ρίζες (9-116: εἰκ. 44) ἀνῆκε σὲ τραχειὰ ἀγγεῖα. Τὰ σωζόμενα δείγματα εἶναι ὅλα ἐλλιπῆ καὶ δὲν ἀποδίδουν τὸ ἀκριβὲς μέγεθος, ἀλλὰ ἀπὸ τὶς διαστάσεις συνάγεται ὅτι δὲν ἀνῆκαν σὲ ἀμφορεῖς. Ἡ ἄλλη παραλλαγή, στενούμενη στὴν κορυφὴ τῆς ράχης, βρίσκεται σπάνια (9-154), εἶναι μικρὴ καὶ ταιριάζει σὲ σκυφοειδῆ ἀγγεῖα⁵⁸². Ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ, οἱ λαβὲς αὐτὲς ἀπαντῶνται κυρίως στὴ φαῖα κεραμεικὴ καὶ γιὰ τὴν Πελοπόννησο χρονολογοῦνται πρὸς τὸ τέλος τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς⁵⁸³. Σπάνια εἶναι, τέλος, ἡ ἡμιελλειπτικὴ γλωσσοειδὴς καὶ συμπαγής, ἀπὸ τραχειὰ καὶ μεγάλα ἀγγεῖα (12-160: εἰκ. 61, σχ. 64). Τὸ σχῆμα τῆς ὑπάρχει ἐπίσης στὴν Εὐβοία,

576. Ἐ. ἀ., 263-264, εἰκ. 37:19-30. WEINBERG, 1962, 188, 197, εἰκ. 8:12. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 85. HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969, πρόσθετος πίν. 1:21 καὶ 4:45.

577. EVANS-RENFREW, 1968, εἰκ. 31 καὶ 32. HADJIANASTASIOU, 1986, 14, εἰκ. 3:7.

578. THEOCHARIS, 1956, 18, 22, πίν. 14:2.

579. Γενικὰ σχήματα, 1975, 208, 263, 280, εἰκ. 34:48-53, εἰκ. 38:32, εἰκ. 41:25, 26, εἰκ. 44:17. WEINBERG, 1962, 199. HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969, πρόσθετοι πίν. 1, 3, 4.

580. WEINBERG, 1962, 190-195, εἰκ. 12. LAVEZZI, 1978, 420-421, 442, πίν. 109, ἀρ. 37. JACOBSEN, 1973, 269, εἰκ. 6:2.

581. Ὅπως στὸ Φράγχθι, Ἐ. ἀ., 190.

582. WEINBERG, 1962, 186, εἰκ. 10:1,4, πίν. 60:1.

583. PHELPS, 1975, 263.

Ἐλάτεια καὶ Θεσσαλία⁵⁸⁴, ἐνῶ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο φαίνεται νὰ λείπει, ἴσως διότι ἡ χονδροειδὴς κεραμικὴ τῆς δὲν ἔχει ἀκόμα μελετηθεῖ⁵⁸⁵.

Τὰ ἐπιθήματα τοποθετοῦνται εἴτε μεμονωμένα σὲ ἀραιὰ διαστήματα, ἢ πυκνὰ ἐπάνω σὲ πιθόσχημα καὶ τραχεῖα ἀγγεῖα. Γιὰ τὴν πρώτη διάταξη χρησιμοποιοῦνται τὰ γνωστὰ ὀγκώδη ἀμυγδαλωτά, ἐπίσης ἢ νέα τους χαμηλὴ μορφὴ, ὅπως καὶ τὰ ἐπίπεδα δισκοειδῆ, ἐνῶ τὰ φακοειδῆ συνεχίζουν νὰ καλύπτουν ὅλη τὴν ἐπιφάνεια μεγάλων ἢ μικρῶν πιθόσχημων. Νέες μορφές, ἢ παλαιές ἀλλὰ μὲ νέα διάταξη, σχηματίζουν μεγάλη ποικιλία. Τὸ παλαιότερο γλωσσοειδὲς τῆς 3ης φάσεως, μετὰ μακρὰ διακοπὴ ἐπανέρχεται κατὰ τὴν τρίτη περίοδο στὴν 9η φάση καὶ ἐξελίσσεται σὲ τυπικὸ σχῆμα ἐπιθήματος. Παραλλαγὴ τοῦ γλωσσοειδοῦς μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τὸ διχαλωτό, ἐπίσης γνωστὸ ἀπὸ τὴ φάση 3, ποὺ μοιάζει μὲ κολλημένη στὸ τοίχωμα μικρὴ ἀγκύλη ἀπόφυση (12-24: σχ. 64). Οἱ γνωστὲς ἀπὸ τὰ παλαιὰ καστανόμαυρα πεταλίδες, ὅπως καὶ ἄλλα πιὸ ὀγκώδη ἐπιθήματα σχεδὸν ἡμισφαιρικά, τοποθετοῦνται πυκνὰ σὲ πίθους. Οἱ μορφές ὁμως αὐτὲς στὸ τέλος ἐξαφανίζονται καὶ καταργοῦνται, ἐνῶ παρουσιάζονται τὰ διπλὰ ἡμισφαιρικά (12-44: εἰκ. 58, 12-77: εἰκ. Η), ποὺ ἐπικρατοῦν ἄλλοῦ σὲ νεώτερες ἐποχές⁵⁸⁶. Πολλὰ πυκνὰ ἐπιθήματα, τοποθετημένα μαζί, γνωρίζουμε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀπὸ τὰ νησιὰ, τὸ Σάλιαγγο κυρίως, καὶ λιγώτερο τὴ Χίο⁵⁸⁷, ἐνῶ στὴ Θεσσαλία ἀποτελοῦν μία ἀπὸ τὶς ἰδιαιτερότητες τοῦ ρυθμοῦ Ἀγ. Σοφία, κολλημένα περὶ τὸ στόμιο ἢ κάτω ἀπὸ τὸν πυθμένα⁵⁸⁸. Στὴ Στερεὰ καὶ Πελοπόννησο ὑπάρχουν λίγα μεμονωμένα κυκλικά, κωνικά, ἀμυγδαλωτά ἢ ταινιωτά, ἀλλὰ στὰ νησιὰ εἶναι συνηθισμένα⁵⁸⁹.

584. IMMERWAHR, 1971, 46, πίν. 13:200. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, εἰκ. 63:454, 456. WEINBERG, 1962, 199, πίν. 66c, 2-3. HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969, 36, 75, πίν. 3:26 καὶ 14:13.

585. Ὑπάρχει ὁμως στὴν περίοδο IV, PHELPS, 1975, εἰκ. 55:13.

586. ΣΑΜΨΩΝ, 1981, 149, εἰκ. 114:96. HOOD, 1981/2, εἰκ. 15,5.

587. EVANS-RENFREW, 1968, 42-43, εἰκ. 43. HOOD, 1981/2, 299, πίν. 41:421.

588. MILOJČIĆ, 1976, 10, πίν. 7,1 καὶ 15,15-16.

589. HOOD, 1981/2, 291, 293, 298-299, εἰκ. 138. HADJIANASTASIOU, 1986, 17, εἰκ. 4:1-3.

Γ'

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ

Οί πρώτοι κάτοικοι που άφησαν τὰ ἴχνη τους ἐπάνω στοῦ ἔδαφος τῆς Νέας Μάκρης γνώριζαν τὴν κεραμική καὶ εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ προμηθεύονται ὀψιανὸ ἀπὸ τὴ Μῆλο. Ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τῆς ἀρχικῆς παρουσίας τους σὲ σχέση μεῖς ἄλλες ἐγκαταστάσεις τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἶναι πολὺ δύσκολος, ἐφ' ὅσον κάθε τοπικὴ παραγωγή παρουσιάζει ἰδιαιτερότητες, ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὸ ὑλικὸ τῆς περιοχῆς, τὰ μέσα ὀπτήσεως, ἀκόμα καὶ τὶς ἀνάγκες τῶν κατοίκων.

Σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ὅπως εἶναι πρὸ πολλοῦ γνωστὸ, ἡ πρώτη φάση τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς ἔχει κοινὰ τυπολογικὰ καὶ μορφολογικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάσθηκε «Νεολιθικὴ Κοινὴ»⁵⁹⁰. Παρὰ τὴν ἐπισταμένη προσπάθεια ἐντοπισμοῦ στοιχείων πειραματισμοῦ καὶ ἀρχικῶν σταδίων κατασκευῆς, διαπιστώνεται ὅτι σὲ ὅλες τὶς θέσεις οἱ πρῶτοι κάτοχοι κεραμικῆς γνώριζαν ἐπάρκως τὴν τεχνικὴ καὶ ἡ ἐμπειρία τοὺς εἶχε ὀδηγήσει νὰ διαμορφώσουν ἀγγεῖα σύμφωνα μεῖς ὀρισμένη τυπολογία. Μεταξὺ αὐτῶν, ἀρχαιότερη θεωρεῖται ἡ φάση *Frühkeramikum* τῆς Θεσσαλίας ἢ πολιτισμὸς Ἀχιλλείου, ποὺ βρίσκεται ἀμέσως μετὰ τὰ Προκεραμικὰ στρώματα⁵⁹¹. Ἀντιπροσωπευτικὴ κατηγορία ἀποτελοῦν τὰ σκοτεινόχρωμα, κυρίως καστανά, μελανὰ σχεδὸν δὲν ὑπάρχουν, ἐνῶ ἀρνητικὸ διαγνωστικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ἐποχὴ εἶναι ἡ τέλεια ἀπουσία γραπτῶν. Οἱ ἐγκαταστάσεις στὴ Στερεὰ καὶ Πελοπόννησο, ἀκόμα καὶ στοῦ πρωιμότατο Φράγχθι καὶ τὴ Νεμέα θεωροῦνται γενικὰ νεώτερες ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἀργισσας καὶ τοῦ Ὀτζάκι⁵⁹². Τὰ στοιχεῖα τῆς Νέας Μάκρης παρέχουν ἀρκετὰ μέσα συγκρίσεως μεῖς ὀμάδες ἄλλων περιοχῶν, χωρὶς ὅμως νὰ διευκρινίζουν τὴ χρονικὴ σχέση μετὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Στερεὰς. Κατασκευή, σχῆμα καὶ χρωματισμὸς παραβάλλονται μεῖς τὶς κατηγορίες τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς, ἐνῶ οἱ ὁμοιότητες μεῖς τὴ Θεσσαλίαν μποροῦν νὰ ἀναζητηθοῦν μόνο μέσα στὰ πλαίσια τῆς Νεολιθικῆς Κοινῆς.

Τυπολογικὰ, τὰ ἀγγεῖα τοῦ *Frühkeramikum* εἶναι περισσότερο ἐξελιγμένα ἀπὸ τῆς Νέας Μάκρης, μεῖς χαμηλὲς διαμορφωμένες βάσεις, τονισμένο στόμιο καὶ πιὸ σταθερὸ περίγραμμα⁵⁹³. Ὅμως, τὰ τεχνικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀγγείων τοῦ οἰκισμοῦ προϋποθέτουν, τουλάχιστον γιὰ τὴν ὀπτηση, ἀρκετὴ ἐμπειρία. Παρὰ τὶς χαμηλὲς θερμοκρασίες, ποὺ δηλώνουν τὰ εὐθριπτα τοιχώματά τους, ἡ ποιότητα τῆς πυρᾶς μέσα στοῦ λάκκο ποὺ χρησίμευε γιὰ κλίβανος εἶχε τεθεῖ ὑπὸ σχετικὸ ἔλεγχο. Οἱ ἀνοικτόχρωμες ἐπιφάνειες, ἀκόμα καὶ ἀκαθόριστα καστανές, ὅπως καὶ οἱ τελείως μελανές, προκύπτουν μετὰ ἀπὸ μακροχρόνια ἄσκηση στὴν κεραμική⁵⁹⁴. Οἱ προηγμένες σχετικὰ γνώσεις τους ἀπεικονίζονται ἀκόμα ἐντονότερα στὰ λίγα

590. MILOJČIĆ, 1959, 7-8. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967, 111 κέ. WEINBERG, 1965, 287 κέ. Τοῦ ἰδίου, 1970, 584.

591. WEINBERG, 1965, 290-292 καὶ χρονολ. πίναξ σ. 313. Βλ. καὶ MILOJČIĆ, 1971, 135 κέ., 141, 151-152 ἀπόψεις περὶ συγχρονισμοῦ μετὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Πελοποννήσου. Πρβ. καὶ COLEMAN, 1992, II, 210, πίν. I, ραδιοχρονολογίες ἀπὸ τὸ Φράγχθι καὶ τὸ Ἀχιλλεῖο, Φάση III.

592. Πρβ. PHELPS, 1975, 69 καὶ MILOJČIĆ, 1971, ἔ. ἀ.

593. Σύνοψη χαρακτηριστικῶν MILOJČIĆ, 1971, 139-140.

594. Βλ. γενικὰ HODGES, 1976, 40-41.

ϊριδίζοντα⁵⁹⁵. Ἡ ὀργανωμένη χρωματική διαβάθμιση ἀπὸ τὸ στόμιο πρὸς τὸν πυθμένα σὲ ἀγγεῖα ὀρισμένης τυπολογίας καὶ λεπτότεχνης κατασκευῆς, φανερῶνει ἐπιδίωξη συγκεκριμένου διακοσμητικοῦ ἀποτελέσματος. Ἐξ ἄλλου, ἡ πολὺ περιορισμένη ἀλλὰ πάντως γνωστὴ χρῆση κιτρινωποῦ ἀλειφώματος, εἶναι μία βελτίωση, ποὺ δὲν ἐφαρμόζεται στὸ πρῶτο στάδιο τῆς κεραμικῆς⁵⁹⁶.

Μὲ αὐτοὺς τοὺς συλλογισμοὺς καταλήγουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ πρώτη κατοίκηση στὴ Νέα Μάκρη τοποθετεῖται μετὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ Fröhkeramikum τῆς Θεσσαλίας καὶ στοὺς ἱδριους περίπου χρόνους μὲ τὴ Νεμέα καὶ τὸ Φράγχθι. Πρόσφατοι ὑπολογισμοὶ βασισμένοι σὲ συσχετισμοὺς καὶ ραδιοχρονολογήσεις μεταθέτουν ἀναλόγως τῶν στοιχείων τοὺς τὰ ὅρια τῆς παλαιᾶς παραδοσιακῆς χρονολογίας. Ἡ ἀνασκαφὴ, μὲ τὴ δική της τυπολογία καὶ τὰ ἰδιαίτερα οἰκοδομικὰ εὐρήματα θεμελιωμένα μέσα σὲ καθαρὴ στρωματογραφία⁵⁹⁷, παρέχει ὑλικὸ, ποὺ μπορεῖ σχετικὰ νὰ συγκριθεῖ μὲ κατηγορίες ἄλλων περιοχῶν καὶ νὰ ἐνταχθεῖ ἀνάλογα στὰ γενικώτερα χρονολογικὰ πλαίσια. Συνεπῶς, ἂν ὑποθέσουμε κατὰ τοὺς νέους ὑπολογισμοὺς⁵⁹⁸ ὅτι ἡ κεραμικὴ γίνεται γνωστὴ στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο περὶ τὰ μέσα τῆς 7ης χιλιετίας, ἡ ἐμφάνιση τῶν κατοίκων στὴ Νέα Μάκρη τοποθετεῖται λίγο πρὶν τὸ 6000 π.Χ.

Ἡ δεύτερη φάση κατοικήσεως χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐλάχιστα γραπτὰ ὄστρακα ποὺ βρέθηκαν πολὺ χαμηλὰ μέσα στοὺς λάκκους 2-A καὶ 2-B. Ἀπλούστερη ἐργασία καὶ κόσμηση ὑπάρχει στὸ 2-43: εἰκ. 4 καὶ Α, σχ. 76 μὲ τὰ πλατεῖα συμπαγῆ τρίγωνα γύρω στὸ χεῖλος, γραμμένα ἀπ' εὐθείας στὴ λιπῶδη ἐπιφάνεια τοῦ ἀγγείου χωρὶς ἰδιαίτερο βάθος. Σὲ ἄλλο, ποὺ φαίνεται εἰσηγμένο (2-17: εἰκ. 3 καὶ Α), τὸ δικτυωτὸ τοῦ κόσμημα γράφεται μὲ παχυντὴ ἐρυθρὴ βαφὴ ἐπάνω σὲ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα, ὅπως στὴν κεραμικὴ τῆς Χαιρώνειας. Ἡ πρώτη μέθοδος θεωρεῖται χρονολογικὰ πρωιμότερη⁵⁹⁹ καὶ τὴν διαδέχεται ἡ δεύτερη μὲ τὸ ἰδιαίτερο κιτρινωπὸ ἀλείφωμα, ποὺ τοποθετεῖται στὸ τέλος τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς γιὰ τὴν Πελοπόννησο καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν Urfirnis στὴ Στερεά⁶⁰⁰. Στὴ Νέα Μάκρη συνάγεται ὅτι ἐφαρμόζονται καὶ οἱ δύο συγχρόνως, ἀλλὰ σπανίως⁶⁰¹.

Τὴ γενικώτερη τοποθέτηση καὶ αὐτῆς τῆς φάσεως μέσα στὴν Ἀρχαιότερη Νεολιθικὴ μαρτυροῦν τὰ ἱριδίζοντα, τὰ κηλιδωτὰ καὶ ἀκαθόριστα καστανά, τὸ λιπῶδες ἀλείφωμα ὡς τοπικὸ διαγνωστικὸ τῆς φάσεως 2, οἱ ὑψηλὲς κωνικὲς βάσεις τῶν μελανῶν, ἐλάχιστα γνωστὲς στὴν Πελοπόννησο, τὰ χαμηλότερα κυκλικὰ ἐπιθήματα καὶ τὰ λεπτότεχνα μελανὰ μὲ πλούσιο μαρμαρυγία. Μὲ τὸ τέλος τῆς φάσεως τερματίζεται ἡ πρώτη περίοδος τοῦ οἰκισμοῦ, ποὺ σύμφωνα μὲ τὶς νέες χρονολογήσεις τοποθετεῖται περὶ τὸ 5700 π.Χ.

Μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀδιάσπαστη συνέχεια ἐπαλλήλων στρωμάτων ποὺ δὲν εἶχαν παρουσιάσει καμμία ἀπόκλιση ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Νεολιθικῆς Κοινῆς, σχηματίζεται ἡ φάση 3 μὲ πλῆθος νέων στοιχείων. Ἡ διαφοροποίησή της ἀπὸ τὶς δύο προηγούμενες σημειώνεται σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἐκφράσεις καὶ ἡ χρονολόγησή της καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῆς κεραμικῆς Urfirnis, ποὺ κατὰ γενικὴ ὁμολογία ἀποτελεῖ τὸ διαγνωστικὸ στοιχεῖο τῆς Μέ-

595. Πρβ. μὲ πολὺχρῶμα τοῦ Fröhkeramikum, ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1967, 107.

596. WEINBERG, 1970, 585.

597. Γιὰ στρωματογραφία βλ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 12-13.

598. COLEMAN, 1992, 251 κέ. Προγενέστερες ἀπόψεις RENFREW, 1972, 76, πίν. 5.1. WEINBERG, 1965, 313. THOMAS, 1967, 24-25, πίν. I:7b. ΘΕΟΧΑΡΗΣ, 1973, 111-113.

599. WEINBERG, 1962, 175-176, πίν. 56a,b. Τοῦ ἰδίου, 1965, 290. PHELPS, 1975, 107.

600. WEINBERG, 1962, 176-179. PHELPS, 1975, 104. Ἀντίστροφη σειρὰ εἶχε ὑποστηρίξει ὁ KUNZE, 1931, 37-38.

601. Πρβ. καὶ MILOJČIĆ, 1971, 137.

σης Νεολιθικής⁶⁰². Παρά τις σχετικές ιδιομορφίες της, ή τοπική κατηγορία αποδίδει τὰ κύρια καὶ βασικά χαρακτηριστικά τῆς νέας κεραμεικῆς, πού ἐπιβάλλεται στὴν Πελοπόννησο, τὴν Ἀττικὴ καὶ τὴ Βοιωτία.

Στὴν οἰκοδομική, νέο στοιχεῖο τῆς 3ης φάσεως ἀποτελεῖ ἡ ἄμεση ἀντικατάσταση τῶν ἀποθηκευτικῶν λάκκων ἀπὸ μικρὲς ὑπέργειες κατασκευές, ἐφοδιασμένες μὲ λιθόστρωτο δάπεδο⁶⁰³. Ἡ τοποθέτηση τῆς ἀποθήκης 3-B ἐπάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ λάκκο 2-Γ, μόλις 0.10 ὑψηλότερα τοῦ στομίου του, ἀποτελεῖ θεαματικὴ ἀπόδειξη τῆς ἄμεσης μεταβολῆς τεχνικῆς πρακτικῆς καὶ ἀντιλήψεως, ἴσως δὲ καὶ τοῦ φυλασσόμενου εἴδους.

Ἡ δυσκολία ἐντοπισμοῦ ἀναλόγων μορφῶν πρὸς τὴν κεραμεικὴ καὶ οἰκοδομική σὲ οἰκισμοὺς τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου ἐλαττώνουν τὴ δυνατότητα συσχετισμοῦ καὶ ἀναγκαστικὰ τὸ βάρος χρονολογήσεως τῆς φάσεως 3 πέφτει ἐπάνω στὰ δείγματα τῆς τοπικῆς κατηγορίας Urfirnis. Ἡ συμβολὴ τῶν ὀστράκων αὐτῶν στὴν ἀσφαλῆ χρονολόγηση εἶναι οὐσιαστικὴ καὶ πολὺτιμη, ἡ κατηγορία ὅμως εἶναι ἀριθμητικὰ περιορισμένη. Συγχρόνως μὲ αὐτὴν ἐμφανίζονται πολλὰ καὶ ποικίλης μορφῆς στοιχεῖα, πού εἶναι ὄχι μόνο νέα στὸν οἰκισμό, ἀλλὰ περίπου ἄγνωστα ἢ σπάνια σὲ ὅλον τὸν Ἑλλαδικὸν ὄρω. Ἀπὸ τὴν κεραμεικὴ ἀναφέρονται οἱ κατηγορίες ἀμμόδους πηλοῦ, κυρίως πορτοκαλόχρωμου, τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα, τὰ πάλλευκα καὶ τὰ ἐντυπωσιακὰ ἐγχάρακτα. Συγχρόνως, μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλούσιο ὕλικὸ τῆς 3ης, καθὼς καὶ τῆς ἐπομένης 4ης φάσεως, ἀναφαίνονται λίγα, ἐλάχιστα ὄστρακα πού διατηροῦν χαρακτηριστικὴ ἐπικάλυψη ἐπιφανείας. Ἡ ποιότητα αὐτῆς ταυτίζεται τουλάχιστον στὰ πρῶτα μὲ τὸ ἐρυθρὸ ἀλείφωμα τῆς Πελοποννήσου (low lustre red slip) πού ὁ Phelps θεωρεῖ χαρακτηριστικὸ τῆς μεταβατικῆς περιόδου καὶ ὁ Jacobsen βασικὸ γνῶρισμα τῶν ἀρχῶν τῆς Μέσης⁶⁰⁴. Τὰ ὄστρακα εἶναι καὶ πάλι ἐλάχιστα ἀλλ' ὁ συσχετισμὸς μὲ γνωστὲς κατηγορίες καὶ ἡ ἀκριβὴς τοποθέτηση μέσα σὲ στρωματογραφημένα σύνολα, προσλαμβάνει ἰδιαίτερη ἀξία. Τὰ παλαιότερα ἀπὸ αὐτὰ (2-108: εἰκ. 7 καὶ Β) βρέθηκαν μέσα στὸ μεικτὸ γέμισμα τοῦ λάκκου 2-Γ καὶ συνεπῶς ὁ χρόνος κατασκευῆς τους θὰ μπορούσε νὰ ἀμφισβητηθεῖ. Ὅμως, ὁ πηλὸς τους εἶναι ἀπολύτως ὁμοιος μὲ τὸν Urfirnis τῶν διαφόρων ὀστράκων τοῦ λάκκου 3-A, τὸ δὲ ἀλείφωμά τους παχύτερο καὶ πιὸ στιλπνὸ ἀπὸ τὴ βαφὴ τῶν ἐλαχίστων γραπτῶν τῆς φάσεως 2. Ἄρα, ἀνήκουν καὶ αὐτά, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα ὄστρακα τοῦ ἴδιου λάκκου, στὴ φάση 3. Τὰ νεώτερα, 4-70: εἰκ. 19, 4-154: εἰκ. Γ, 5-119: εἰκ. 23, τοποθετημένα ἀσφαλῶς μέσα στὴν ἐπίχωση τοῦ στρώματος, ἔχουν βαφὴ στιλπνότερη καὶ ὁ πηλὸς τους εἶναι κοινὸς καθαρὸς.

Στὴ γραπτὴ διακόσμηση, κατὰ τὴν 3η καὶ 4η φάση, διακρίνονται καὶ πάλι δύο τύποι ἢ τεχνικὲς. Ἡ μία μὲ διακόσμηση ἀτελῶν κοσμημάτων πού γράφονται ἀπ' εὐθείας στὴν ἐπιφάνεια τῶν ἀγγείων καὶ ἡ ἄλλη μὲ βαφὴ παχειὰ ζωερὴ ἐρυθρὴ ἐπάνω σὲ ἀνοικτότερο ἀλείφωμα. Ὁ πρῶτος τύπος ὑπάρχει σὲ ἐντόπια ὄστρακα καὶ φανερώνει ὅτι οἱ κεραμεῖς δὲν βελτίωσαν ἀπὸ τὴν προηγούμενη περίοδο τὶς τεχνικὲς τους γνώσεις, ἐνῶ ὁ δεύτερος ἀπαντᾷ σὲ πηλὸ διαφορετικὸ, πού θεωρεῖται εἰσηγμένος καὶ παραβάλλεται μὲ τὰ πρῶιμα τῆς Ἑλάτειας⁶⁰⁵.

Παράλληλα, τὸ πρῶτο γραπτὸ Urfirnis (4-92: εἰκ. 18) βρέθηκε στὴν 4η φάση καὶ εἶναι ὁμοιοὶ περίπου μὲ δείγμα τῶν Θεσπιῶν τῆς Βοιωτίας⁶⁰⁶. Περισσότερο ἐνδιαφέρον ἀποκτοῦν τὰ

602. WEINBERG, 1962, 179 κέ. Τοῦ ἰδίου, 1965, 292. Τοῦ ἰδίου, 1970, 594. JACOBSEN, 1969, 363. PHELPS, 1975, 118 καὶ ἄλλοι.

603. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 176-178.

604. Βλ. ἄνωτ. σημ. 119.

605. Ἀπὸ τὴν ἐξέταση τοῦ ὀστράκου WEINBERG, 1962, πίν. 56a:4 στὸ Μουσεῖο Χαιρώνειας, διαπίστωση μεγάλη ὁμοιότητα μὲ τὸν εἰσηγμένο πηλὸ τῆς Νέας Μάκρης.

606. CASKEY, 1951, πίν. 87:26.

ιδιότυπα 4-106: εικ. 19 και 4-153: εικ. Γ με πηλό Urfirnis και παχύ κιτρινωπό αλείφωμα, ενώ το δεύτερο σώζει επί πλέον γραπτή ταινία. Όπως τονίσθηκε και άλλοι, τα όστρακα αυτά συνδυάζουν τοπικές τεχνικές δύο περιοχών, της Στερεάς από το βορρά και της Πελοποννήσου από το νότο και φανερώνουν την ταυτόχρονη εφαρμογή τους στον Έλλαδικό χώρο.

Μία ακόμη παρατήρηση μπορεί να οδηγήσει σε απόλυτως συγκεκριμένο συγχρονισμό. Η παχειά καστανόμαυρη, αλαμπής βαφή με σημάδια χρωστήρα επάνω σε λίγα όστρακα, όπως το 4-149: εικ. 18, απαντάται τόσο όμοια σε μία ομάδα Urfirnis της Ελάτειας, που μπορεί να λεχθεί ότι ή τελευταία είναι σύγχρονη με την 4η φάση της Νέας Μάκρης⁶⁰⁷.

Η πρώτη λευκή κατηγορία A4 παρουσιάζεται στη Θεσσαλία κατά το Πρωτοσέσκλο συγχρόνως με το λευκό αλείφωμα της Ελάτειας⁶⁰⁸. Τα πάλλευκα της Νέας Μάκρης, κατασκευασμένα από καολίνη, είναι νεώτερα. Επειδή όμως παρουσιάζουν την πραγματική μορφή του γνήσιου και σπάνιου για τη Στερεά υλικού, φυσικό είναι να αποτέλεσαν στην εποχή τους το πρότυπο για τα λευκά αγγεία. Αυτά κυρίως πρέπει να αντέγραψαν σε τοπικούς πηλούς της Πελοποννήσου το ενωρίτερο κατά τη μεταβατική περίοδο του Phelps, που αντιστοιχεί με την αρχή της Μέσης Νεολιθικής του Jacobsen⁶⁰⁹. Η μίμηση έγινε βεβαίως συγχρόνως με τη χρήση των προτύπων και συνεπώς οι δύο αυτές φάσεις μπορεί να συμπίπτουν με την 3η της Νέας Μάκρης.

Η σκοτεινόχρωμη στιλπνή κεραμική και η εγχάρακτη είναι οι περισσότερο αντιπροσωπευτικές κατηγορίες του οικισμού και συνδέουν τη Νέα Μάκρη με το χώρο της Ανατολής. Κατά την εξέταση της κεραμικής εντοπίστηκαν τα στοιχεία και σχολιάσθηκαν τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν στενές ομοιότητες με τη Μερσίνα XXIV και το Can Hasan 2B. Απόλυτη χρονική σύμπτωση δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί ούτε να ελεγχθεί για τα στενά όρια μιας φάσεως⁶¹⁰. Γενικά όμως οι ομοιότητες είναι κάλλιστα δυνατόν να οφείλονται σε επικοινωνία και μετάδοση τεχνικής εμπειρίας.

Με τις ίδιες περιοχές και φάσεις συνδέουν τη Νέα Μάκρη τα οικοδομικά της στοιχεία. Οι υπέργειες αποθήκες με λίθινο δάπεδο που εμφανίζονται στη φάση 3 έχουν παραβληθεί⁶¹¹ με τις σιταποθήκες της Μερσίνας XXIV και η ξυλοδεσιά της φάσεως 5 με ανάλογη ενίσχυση τοίχων του Can Hasan 2B. Εφ' όσον λοιπόν αποδεχόμαστε ότι οι ομοιότητες αυτές προέρχονται από την άμεση γνωριμία των μεθόδων της Ανατολής και αποτελούν εφαρμογή των συγκεκριμένων στοιχείων στη Νέα Μάκρη, τότε μπορούμε να αποτολμήσουμε την απόλυτη χρονολόγηση⁶¹². Η φάση 3 με τα σκοτεινόχρωμα στιλπνά, τα εγχάρακτα και τις υπέργειες αποθήκες τοποθετείται λίγο αργότερα από τη Μερσίνα XXIV, αφού πια είχε γίνει ή εγκατάσταση των φορέων τους στη Νέα Μάκρη, δηλ. περί το 5700 π.Χ. και η φάση 5 με την ξυλοδεσιά αμέσως μετά, μέσα στο Can Hasan 2B2 και μάλλον 2B3, δηλ. περί το 5500 π.Χ.

Κατά τις επόμενες τρεις φάσεις, 6, 7 και 8, οι γνωστές κατηγορίες κεραμικής παρουσιάζουν μερικά σαφή, αλλά όχι ουσιαστικά νέα στοιχεία. Η γενική μορφή και εικόνα δεν μετα-

607. Την ομοιότητα σημείωσα στο υλικό της Ελάτειας το Σεπτέμβριο 1987.

608. MILOJČIĆ, 1971, 69-71. WEINBERG, 1962, 172. Βλ. και κατ. Συμπεράσματα.

609. Τα παλαιότερα A4 της Θεσσαλίας δεν υπήρχαν πια και το αλείφωμα της Ελάτειας είχε μεταβληθεί σε βάθος διακοσμήσεως.

610. Βλ. άνωτ.: Δεύτερη περίοδος. THOMAS, 1967, 22. MELLAART, 1975, πίν. σελ. 15. MELLINK, 1992, I: 211, II: 172.

611. Βλ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 163.

612. Πρβ. WEINBERG, 1965, 295 συγχρονισμός Can Hasan 2B με Μερσίνα XXI-XX. MELLAART, 1975, 120. MELLINK, 1992, έ.ά.

βάλλεται, ενώ το σύνολο των μικρών διαφορών συνθέτει χαρακτηριστική ευτελέστερη ποιότητα. Τα νέα στοιχεία παρατηρούνται κυρίως στις τοπικές κατηγορίες και φαίνονται άγνωστα σε άλλες περιοχές. Συνεπώς δεν οδηγούν σε επί μέρους χρονικούς συσχετισμούς με γνωστά σύνολα, ούτε χρονολογούν ακριβέστερα κάθε φάση. Γενικά όμως απαρτίζουν μία ένότητα που χαρακτηρίζει το δεύτερο τμήμα της ίδιας μεγάλης περιόδου.

Μετά ταυτα, αν στηριχθούμε στο πάχος των επιχώσεων για να υπολογίσουμε σε πολύ γενικές γραμμές τη διάρκεια των δύο τμημάτων, παρατηρούμε ότι η 3η, 4η και 5η φάση έχουν συνολικό ύψος 0.25, ενώ η 6η, 7η και 8η το διπλάσιο. Η σχέση του πάχους δεν θεωρείται ότι αντιστοιχεί απόλυτα σε ανάλογο χρονικό διάστημα, διότι μπορεί, στο σχηματισμό των επιχώσεων, να επέδρασαν άλλοι παράγοντες⁶¹³. Είναι όμως πολύ πιθανό το πρώτο τμήμα να είχε μικρότερη διάρκεια από το δεύτερο.

Τελικά είναι βέβαιο ότι η περίοδος από την αρχή της 3ης μέχρι το τέλος της 8ης φάσεως δεν ήταν βραχεία. Τα ανασκαφικά δεδομένα μαρτυρούν ότι η Μέση Νεολιθική περίοδος της Νέας Μάκρης δεν μπορεί να συρρικνωθεί και να συμπτυχθεί χρονικά, όπως συμβαίνει σε άλλες θέσεις, μεταξύ Αρχαιότερης και Νεώτερης⁶¹⁴. Η Μέση Νεολιθική είναι κύρια εποχή και η σημαντικότερη της Νέας Μάκρης με πολλά νέα στοιχεία, διαδοχικά επάλληλα στρώματα κατοικήσεως και είναι σαφώς διαχωρισμένη από το τέλος της προηγούμενης και την αρχή της επόμενης περιόδου. Η διάρκειά της πρέπει να υπολογισθεί σχετικά μακρά και έντασσόμενη στις απόλυτες χρονολογίες μπορεί και πρέπει να παραμείνει στην παλαιά θεωρητική διάρκεια μιας χιλιετίας με υποθετικό όριο λήξεως περί το 4700 π.Χ.

Με την 9η φάση αρχίζει νέα περίοδος, που χαρακτηρίζεται, όπως και η 3η, από την ταυτόχρονη εμφάνιση πολλών νέων στοιχείων. Οι νεωτερισμοί είναι σαφώς λιγότεροι από όσους γνωρίσαμε στη φάση 3 και όχι τόσο έντυπωσιακοί, αλλά η σημασία τους εκτιμάται από την ομαδική εισδοό τους στον οικισμό. Η αιφνίδια, πολλές φορές χωρίς προβαμίδες, παρουσία τους δίνει στην 9η φάση το χαρακτήρα νέας περιόδου, για την οποία δεν υπήρξε ουσιαστικά μεταβατική εποχή. Τα κυριώτερα νέα στοιχεία, για μία ακόμα φορά σημειώνεται ότι είναι ή τραχειά κεραμική με λεπτά τοιχώματα, ή έντυπωσιακή αύξηση της χονδροειδοϋς, τα στιλπνά ολόβαφα Urfirnis, ενώ με δείγματα μόνο παρουσιάζονται οι ταινιωτές λαβές, το γωνιώδες περίγραμμα στομίου και τα σκεύη με χαμηλά τριγωνικά πόδια. Επί πλέον, οι ελάχιστες απόπειρες μιμήσεως άλλων προτύπων εντάσσουν την 9η φάση στην τρίτη περίοδο της Νεολιθικής εποχής, και αυτά τα μεμονωμένα όστρακα αποβαίνουν πολύτιμα στοιχεία συγχρονισμού.

Η αμαυρόχρωμη διακόσμηση (matt painted ware) που εμφανίζεται στην ανασκαφή με ένα μόνο όστρακο (9-105: εικ. 41) όριζει σε όλες τις περιοχές, Θεσσαλία, Στερεά και Πελοπόννησο, την αρχή της Νεώτερης Νεολιθικής περιόδου⁶¹⁵. Μία άλλη κατηγορία, το «μέλαν επί έρυθρου» (black on red) του 9-27: εικ. 41 και Ζ, που έχει άλλοι πολύ μικρή διάρκεια και περιορισμένη χρήση, τοποθετείται στη μόν Πελοπόννησο σε προχωρημένη φάση των αμαυρόχρωμων, αλλά πάντως μέσα στην πρώιμη περίοδο 3 του Phelps, στη δε Στερεά μόλις στην αρχή της ίδιας περιόδου⁶¹⁶. Λίγο αργότερα, μετά την έναρξη της Νεώτερης Νεολιθικής έχει

613. Τα αυλάκια 6-Η και 7-Δ περιέβαλλαν την κεντρική περιοχή που θα ήταν ύψηλότερη, ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991, 81-83, 98-100.

614. COLEMAN, 1992, 255, 259. Βλ. και παρατήρηση HOOD, 1984, 28.

615. MILOJČIĆ, 1959, 14. HAUPTMANN-MILOJČIĆ, 1969, 39 κέ. WEINBERG, 1962, 196. PHELPS, 1975, 184 έξ.

616. WEINBERG, 1962, 182 κέ. Τοι ίδιου, 1965, 40. PHELPS, 1975, 191-198. LAVEZZI, 1978, 422-423, 429-430.

υποθεθεί ότι εμφανίζονται τα πτυχωτά μελανά (rippled ware), που απαρτίζουν υπολογίσιμη κατηγορία στη Στερεά (΄Ορχομενός -΄Ελάτεια) και πιο περιορισμένη στην Πελοπόννησο⁶¹⁷. Στην ανασκαφή εμφανίζονται και αυτά στην 9η φάση (9-69: εικ. 43, 9-140).

Τα μεμονωμένα δείγματα των τριών κατηγοριών αποκτούν ιδιαίτερη αξία για τους συγχρονισμούς, επειδή βρίσκονται μέσα σε αδιατάρακτη στρωματογραφία. ΄Η σύντομη διάρκεια του ρυθμού «μέλαν επί έρυθρου» δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια για το χρόνο μιμήσεως ή αντιγραφής από άλλους οικισμούς. Τα μελανά πτυχωτά του ΄Ορχομενού, που όπως σχολιάστηκε σε άλλο σημείο, φαίνεται να υπήρξαν τα πρότυπα της Νέας Μάκρης δεν είναι τοποθετημένα σε πολύ στενά χρονικά πλαίσια. ΄Ίσως μάλιστα ή κατηγορία αυτή, που θεωρείται Βοιωτικής καταγωγής, να κατασκευάσθηκε πρώτα στη Στερεά και αργότερα στην Πελοπόννησο⁶¹⁸. Τουτό θα συμφωνούσε με τη σχετικά πρώιμη εμφάνιση των πτυχωτών στη Νέα Μάκρη. Σημειώνεται όμως ότι ή ίδια κατηγορία υπάρχει πάλι στη φάση 12 (12-143 και 12-147: εικ. 61), ενώ ή άστραγαλωτή παραλλαγή (beaded decoration) μαρτυρείται από ένα και μόνον όστρακο (11-38: εικ. 54, σχ. 76).

Οί δύο τελευταίες φάσεις, πρακτικά όμοιες μεταξύ τους, παρουσιάζουν όρισμένες αποκλίσεις από τη σταθερή τοπική εξέλιξη. ΄Ο ρηχός γωνιώδης σκύφος 12-37: σχ. 61, 72 και ό βαθύτερος 12-175: σχ. 60, ό καλυκόσχημος 12-166: σχ. 60, ό εύρυς ρηχός με κυρτό στόμιο 12-165: σχ. 72 και τό 12-144: σχ. 61, 72 με τη χαρακτηριστική έξόγκωση στο τοίχωμα αποδίδουν πρότυπα της μελανής κυρίως κατηγορίας των περιοχών Πελοποννήσου και Στερεάς⁶¹⁹. ΄Αγνωστη όμως φαίνεται ή άμέσως επόμενη κατηγορία της φαιάς κεραμεικής άν και δύο τουλάχιστον χαρακτηριστικά καστανόφαια όστρακα (11-20: εικ. Η, σχ. 54, 72 και 12-43: εικ. 58, σχ. 61, 72) μπορούν να παραβληθούν με τά σχήματά της. Σημαντική είναι ή συμβολή του πιθόσχημου 12-15: εικ. 59, σχ. 55, που έχει παρόμοιες αναλογίες με τό άγγείο 9 της ΄Αγοράς, διακοσμημένο εκείνο με την έντριπτη τεχνική. Τό πιεσμένο σφαιρικό σῶμα αποτελεί έξαίρεση για την τυπολογία της ΄Αγοράς και φαίνεται να θεωρείται παλαιότερο του κοινού τύπου⁶²⁰.

΄Ενδεικτικά για τη χρονολόγηση είναι τά ασύμμετρα διακοσμητικά θέματα σε άρκετά έγχαρκα (σχ. 52, 57, 58) και στο γραπτό 11-37: εικ. 51 και Η, ενώ παράλληλα υπάρχουν, ως δείγματα μόνο, τά άμαυρόχρωμα (11-150: εικ. Η), τά γραπτά Urfirnis (12-89 και 12-133: εικ. 62) και ή λευκή βαφή (12-135: εικ. 62). ΄Από την τυπολογία των σχημάτων και ιδίως τη μίμηση της μελανής κατηγορίας, συνάγεται ότι ή διάρκεια του οικισμού εκτείνεται σε μεγάλο τμήμα της Νεώτερης Νεολιθικής. ΄Η φαιά κατηγορία της Πελοποννήσου⁶²¹ που καταλαμβάνει τό νεώτερο τμήμα της περιόδου υπάρχει μόν στη Στερεά, αλλά πάντοτε σε πολύ περιορισμένη ποσότητα. ΄Από την ανασκαφή ούσιαστικά άπουσιάζει και τά δείγματα που αναφέρθηκαν δέν απαρτίζουν όλόκληρη κατηγορία. ΄Η διακόσμηση όμως οδηγεί στα όρια της περιόδου ακόμα και στην άρχή της Νεολιθικής ΙΙ⁶²². Τά ασύμμετρα έγχαρκα θέματα παραβλήθηκαν με άνάλογα έντριπτα από την Κέα, τό Λαύριο, ΄Ασκηταριό, ΄Αθήνα, που όνομά-

617. KUNZE, 1931, 17, πίν. VII:1. WEINBERG, 1962, 190, πίν. 60d:3,7. PHELPS, 1975, 200. Για χρονολόγηση COLEMAN, 1992, 252.

618. WEINBERG, 1962, 188. PHELPS, 1975, 200, 212-213.

619. Βλ. άνωτ. φάση 12.

620. IMMERWAHR, 1971, 6 και 24, πίν. I:9. Πρβ. και άγγεία 1 έως 5 ενώ τό ύπ' άρ. 6 με σῶμα ώσειδές χρονολογείται, έ. ά., 23, στην ΄Υστατη Νεολιθική ή Πρωτοελλαδική Ι.

621. PHELPS, 1975, 220-244.

622. ΄Ονομασία που προτείνει ό COLEMAN, 1992, άντι άλλων, όπως Τελική Νεολιθική ΙΙ, Χαλκολιθική, ΄Υπνεολιθική.

σθηκαν ρυθμός «Ἀττικής - Κεφάλας»⁶²³, σύγχρονα μὲ τὰ ἀσύμμετρα γραπτά τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ρυθμοῦ «λευκὸ ἐπὶ ἐρυθροῦ»⁶²⁴, ποὺ ἐδῶ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸ 11-37. Ἡ ἐγγράρακτη ἀπόδοση ἐντρίπτων θεμάτων μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπολύτως φυσικὸς τρόπος μιμήσεως γιὰ τὴ Νέα Μάκρη, ἂν καί, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ εὐρήματα, τὰ νησιὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ ἀντέγραψαν⁶²⁵, κατὰ τὴ Νεώτερη Νεολιθικὴ τουλάχιστον, τὴν τοπικὴ κεραμεικὴ.

Παρὰ ταῦτα, ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ οἰκισμοῦ δὲν τοποθετεῖται πολὺ χαμηλά, διότι ἀπουσιάζουν καὶ ἄλλα βασικά δηλωτικὰ στοιχεῖα ποὺ θεωροῦνται χαρακτηριστικὰ τοῦ τέλους τῆς Νεολιθικῆς ἢ τῆς ἀρχῆς τῆς Πρωτοχαλκῆς στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο⁶²⁶. Τὰ ἀσύμμετρα κοσμήματα, χωρὶς νὰ εἶναι τυχαῖα, φαίνεται νὰ ἀποτελοῦν τὶς πρῶτες ἐφαρμογὲς μιᾶς διακοσμητικῆς ποὺ ἀρχίζει στὸ Αἶγαῖο καὶ θὰ ἐπικρατήσῃ ἀργότερα στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Νέας Μάκρης. Τὰ θέματα αὐτὰ παρουσιάζονται σὲ μία ἐποχὴ ποὺ ὁ οἰκισμὸς ἀντιγράφει ἐπίσης χαρακτηριστικὰ ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ τὴ Στερεά, χρονολογημένα μὲ κάθε δυνατὴ ἀσφάλεια στὴ Νεώτερη Νεολιθικὴ Ι.

Τέλος, μετὰ τὴν παραβολὴ καὶ ἐκτίμηση ὅλων τῶν στοιχείων καὶ συλλογισμῶν, συνάγεται ὅτι ὁ οἰκισμὸς τῆς Νέας Μάκρης ἐγκαταλείφθηκε περὶ τὸ τέλος τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς Ι, ἀκριβῶς μὲν ἀρχίζει ἄλλοῦ ἢ Νεολιθικῆς ΙΙ περίοδος. Ὁ χρονικὸς προσδιορισμὸς τοῦ σημείου αὐτοῦ ἔχει εἰδικώτερα σχολιασθεῖ σὲ πρόσφατες μελέτες καὶ συνήθως ἐξετάζεται σὲ συνάρτησιν μὲ τὴ Νεολιθικὴ ΙΙ καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ στὸ Αἶγαῖο. Κατὰ γενικὴ ἐκτίμηση ἡ τελευταία περίοδος διαρκεῖ περισσότερο ὅλων, ἀλλὰ τὸ τέρμα τῆς Νεολιθικῆς ΙΙ ἀναλόγως τῶν στοιχείων τῆς μελέτης⁶²⁷ κυμαίνεται σὲ ἀπόλυτους ἀριθμοὺς ἀπὸ τὸ 3700 π.Χ. μέχρι τὸ 3200 π.Χ. Ἡ ἀρχὴ τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς στὴ Νέα Μάκρη ἐπηρεάζεται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὴ μακρὰ διάρκεια τῆς Μέσης Νεολιθικῆς, ἐνῶ τὸ τέρμα τῆς τρίτης περιόδου πρέπει νὰ συνδυασθεῖ μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πολιτισμοῦ Ἀττικῆς - Κεφάλας, καθὼς καὶ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς Νεολιθικῆς ΙΙ τῶν Κυκλάδων ποὺ τοποθετοῦνται ἀπὸ τοὺς ἀνασκαφεῖς μετὰ τὰ μέσα τῆς 4ης χιλιετίας. Οἱ συσχετισμοὶ αὗτοι καὶ ὁ συνδυασμὸς τους μὲ τὰ στρώματα τῶν ἀνασκαφῶν ὁδηγοῦν στὴ χρονολόγησιν τοῦ τέλους τῆς Νέας Μάκρης περὶ τὸ 4000 π.Χ.

623. IMMERWAHR, 1971, 4-9. RENFREW, 1972, 75-76. PHELPS, 1975, 307-308.

624. IMMERWAHR, 1971, 11.

625. Ἡ ἐντρίπτῃ κεραμεικὴ τῶν Κυκλάδων εἶναι τραχεῖα καὶ ἡ γραπτὴ ἀπόδοση τῶν ἐγγαράκτων τῆς Νέας Μάκρης, στὸ Σάλιαγγο, Νάξο καὶ Θήρα σχετικὰ ἄτεχνη.

626. WARREN-HANKEY, 1989, 9-10, 31. RENFREW, 1972, 77-79. PHELPS, 1975, 354 κέ. COLEMAN, 1977, 100 κέ. Βλ. καὶ SPERLING, 1976, 356-360.

627. WEINBERG, 1965, πίν. σ. 313. PHELPS, 1975, 375-376, Χρονολογικὸς πίναξ ΙΙ καὶ ΙΙΙ. COLEMAN, 1977, 109-110. BETANCOURT-LAWN, 1984, 289. ΣΑΜΨΩΝ, 1987, 92-95. Βλ. καὶ WARREN-HANKEY, 1989, 119-121. COLEMAN, 1992, ΙΙ 204: εἰκ. 2, 206: εἰκ. 4.

Δ'

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ καθαρή στρωματογραφία τοῦ Νεολιθικοῦ οἰκισμοῦ τῆς Νέας Μάκρης ἀποτελεῖ τὸ σημαντικώτερο εὑρημα τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ 1977. Οἱ ἐπάλληλες ἐπιχώσεις ποὺ διακρίθηκαν σὲ δώδεκα φάσεις κατοικήσεως μαρτυροῦν σταθερὴ χρονικὴ διαδοχὴ καὶ ἀδιάσπαστη συνέχεια⁶²⁸. Ἡ χρῆση τῆς κεραμικῆς παρουσιάζεται ἐξ ἀρχῆς, στὸ κατώτατο στρώμα τοῦ οἰκισμοῦ, ἐπάνω ἀκριβῶς στὴν ἐπιφάνεια τοῦ στερεοῦ, σὲ βάθος 3.00 μ. περίπου⁶²⁹.

Ἡ καλὴ, σχετικὰ μὲ τὴν ἐποχὴ, ποιότητα τοῦ ὕλικου καὶ κυρίως ἡ ἱκανοποιητικὴ γνώση τῆς τεχνικῆς, ἀποτελοῦν τὶς ἀσφαλέστερες ἐνδείξεις γιὰ τὴν τοποθέτηση τῆς ἐγκαταστάσεως σὲ χρόνους μεταγενέστερους τῶν πρώτων ἐφαρμογῶν τῆς κεραμικῆς. Στοιχεῖα προηγμένης γνώσεως εἶναι ὁ καθαρὸς πηλὸς μὲ ἱκανοποιητικὴ μάλαξη, ἡ ἐντριπτη διαμόρφωση τῆς ἐπιφανείας, γνωστὴ ὅμως ἐξ ἀρχῆς στὴ Θεσσαλία καὶ ἡ ὁμοιόμορφη ἐπίδραση τῆς θερμότητος σὲ ὅλο τὸ πάχος τοῦ τοιχώματος, ἂν καὶ ἡ ὀπτηση γινόταν ἀκόμα σὲ χαμηλοὺς βαθμοὺς. Ὅρισμένα βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Ἀρχαιότερης Νεολιθικῆς κεραμικῆς ἀπὸ τὴ Στερεὰ καὶ Πελοπόννησο⁶³⁰, ὅπως ὁ κοινὸς σπογγωτὸς πηλὸς καὶ ὁ λασπώδης, ἡ κηλιδωτὴ καὶ ἡ ἱριδίζουσα κατηγορία, τὸ ἀκαθόριστα καστανὸ χρῶμα τῆς ἐπιφανείας καὶ τὰ ἡμισφαιρικὰ περιγράμματα βρέθηκαν στὶς δύο πρώτες φάσεις τῆς Νέας Μάκρης (εἰκ. Α, σχ. 65, 66). Ἀντίθετα, σημαντικὰ πρώιμα διαγνωστικὰ στοιχεῖα τῆς Θεσσαλίας εἶναι τελείως ἄγνωστα⁶³¹.

Ἰδιαίτερα γνωρίσματα τῆς τοπικῆς παραγωγῆς κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἀποτελοῦν ὁ ἐνιαῖος σχηματισμὸς λαιμοῦ καὶ σώματος τῶν κλειστῶν ἀγγείων, ἡ λεῖα διαμόρφωση τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας σὲ ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ σχήματα, τὸ κιτρινωπὸ λιπῶδες ἀλείφωμα (2-34: εἰκ. Α) καὶ κυρίως ὁ πλούσιος σὲ μαρμαρυγία πηλὸς (2-23: εἰκ. 5), ποὺ κυριαρχεῖ στὰ καστανὰ καὶ μελανὰ λεπτότεχνα τῆς φάσεως 2. Τὰ λεπτότατα ἀργυρόχρωμα φύλλα τοῦ προβάλλονται στὴν ἐπιφάνεια καὶ ἀποδίδουν ὄψη λαμπυρίζουσα, ποὺ ἀποκτοῦσε, κυρίως στὰ μελανὰ, ἐντονο διακοσμητικὸ χαρακτήρα. Αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ μελανὰ κατασκευάζονται μὲ πολὺ λεπτὰ τοιχώματα, ἰδιαίτερα λεῖες ἐπιφάνειες, στηρίζονται σὲ δακτυλιόσχημες βάσεις, ἀποκτοῦν ἀποφύσεις καὶ χαμηλότατα ἐπιθήματα καὶ ἀπολήγουν σὲ χεῖλη λεπτὰ, σχηματισμένα μὲ ἀκρίβεια. Τὸ σύνολο τῶν χαρακτηριστικῶν διαμορφώνει τὴν τελειότερη κατηγορία τῆς τοπικῆς κεραμικῆς μὲ ἐντυπωσιακὴ ἐμφάνιση, ποὺ μπορούσε κάλλιστα νὰ ὑποκαταστήσει διαφορετικὲς διακοσμήσεις ἄλλων οἰκισμῶν.

Ὀλίγα ἢ καὶ σπάνια εἶναι τὰ ὄστρακα ποὺ φανερόνουν ἀσύμμετρες μορφές σὲ ὅλη τὴν πρώτη περίοδο. Ἡ παρουσία τους, μικρὴ καὶ φαινομενικὰ ἀσήμαντη, μνημονεύεται ἐξ ἀρχῆς

628. Βλ. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991.

629. "Ε. ἀ., 12, καὶ σημ. 17. WELWEI, 1992, 3-4.

630. Βλ. γενικὰ PHELPS, 1975, 72 κέ. LAVEZZI, 1978, 405-406. JACOBSEN, 1973, 262. WEINBERG, 1962, 167 κέ.

631. "Ὅπως π.χ. τὸ ταινιωτὸ καὶ τὸ πλατὺ γωνιώδες χεῖλος. MILOJČIĆ, 1971, 51 κέ. πίν. 1-4, 7-10.

για να δηλωθεί ή εμφάνιση μορφής που θα διατηρηθεί στις επόμενες περιόδους. Το ώοειδές σώμα είναι όχι μόνον απλό στην κατασκευή, αλλά συχνά μπορεί να σχηματισθεί ευκολότερα από ότι το κυκλικό μετά την συμπίεση των τοιχωμάτων άμελως διαμορφωμένου άγγείου. Το ίδιο σχήμα άπαντάται άλλου σέ λαξευμένα άγγεία από ξύλο ή λίθο, αλλά και στην καλαθοπλεκτική⁶³². Αυτό σημαίνει ότι ή μορφή δέν επιβλήθηκε όπωςδήποτε από το είδος του υλικού, αλλά από την έξυπνέτηση που παρείχε το συγκεκριμένο σχήμα⁶³³. Ούτως ή άλλως, στα πήλινα άγγεία, ή συμπίεση των τοιχωμάτων από όποιο σημείο του σώματος και άν αρχιζε, άποκτούσε σημασία και χρησιμότητα στο στόμιο, εκεί που σχημάτιζε το στενότερο σημείο της έλλειψως. Η στένωση αυτή ένεργούσε σαν προχοή και διευκόλυνε την έκροή του ύγρου, των κόκκων ή της μάζας στερεού υλικού.

Η επιφάνεια των άγγείων σέ σπάνιες περιπτώσεις ποικίλλεται με βαφή. Τα ελάχιστα γραπτά, ούσιαστικά δύο μόνο όστρακα (2-17 και 2-43: εικ. Α) που έκφράζουν ισάριθμους τύπους διακοσμήσεως δέν είναι δυνατόν να καθορίσουν άκριβώς τη στενότερη σχέση τους με άλλη περιοχή. Τα περισσότερα όμως γνωρίσματα ύποδηλώνουν κυρίως τη Στερεά, όπως παρουσιάζεται στην Έλάτεια και Χαιρώνεια, και με αυτήν φαίνεται να συνδέεται το κιτρινωπό άλειψωμα που χρησιμοποιείται για βάθος⁶³⁴.

Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά, κατασκευής, χρώματος και μορφής, μαρτυρούν ότι οί πρώτοι άνθρωποι έγκαθίστανται στη Νέα Μάκρη περί τα μέσα της Αρχαιότερης Νεολιθικής, ή σύμφωνα με την επικρατούσα χρονολόγηση, λίγο πριν το 6000 π.Χ., και κατά τις δύο πρώτες φάσεις δέν μεταβάλλουν τρόπο ζωής.

Η σημαντική άλλαγή που έπέρχεται από τη φάση 3 όρίζει την αρχή της δεύτερης περιόδου του οικισμού. Νέες κατηγορίες κεραμικής (εικ. Β) που παρουσιάζονται ταυτόχρονα φαίνεται ότι «άπαιτούσαν» διαφορετικές ποιότητες άργίλου. Τα σημεία προμήθειας καθαρού λασπώδους πηλού ή άλλου με πλούσιο μαρμαρυγία έγκαταλείπονται και οί κεραμείς στρέφονται προς άποθέσεις άργίλου άσβεστολιθικής συστάσεως. Στην κοινή κεραμική προτιμάται έκτός από τον συνήθη, ό άμμώδης πηλός (3-15, 3-95). Η αίτία της άλλαγής πρέπει γενικά να άναζητηθεί σέ τεχνικούς και αισθητικούς λόγους. Ο άμμώδης πηλός είναι περισσότερο άνθεκτικός στη διαδικασία όπτήσεως από τον κοινό και με αυτόν προφανώς ύποκατέστησαν την άντοχή του παλαιότερου σπογγωτού⁶³⁵. Η ποιότητά του είναι μέτρια και ή όπτηση περιορίζεται σέ χαμηλούς βαθμούς, αλλά το υλικό χρησιμοποιείται εύρύτατα για τα συνήθη και χονδροειδή οικιακά σκεύη. Στα περισσότερα είναι πορτοκαλόχρωμος και σέ λίγα, χονδροειδή, μελανός. Παρόμοιος χρησιμοποιείται για την κοινή κεραμική στην Εύβοια και στις Σποράδες (Σκύρος, Άγ. Πέτρος). Τα καστανόμαυρα κοινά (3-24) άποκτούν τυποποιημένα χαρακτηριστικά και λόγω ειδικής όπτήσεως όρισμένη χρωματική διαβάθμιση. Στα έρυθρά κοινά (3-16) το χρώμα επιφανείας γίνεται ένιαίο και στον πηλό τους προστίθεται λίγη άμμος.

Η τοπική κατηγορία Urfirnis έμφανίζεται επίσης στη φάση 3 και κατασκευάζεται πολύ περιορισμένα για σκεύη κοινής χρήσεως. Τα περιγράμματα είναι πάντοτε συμμετρικά και δηλώνουν άορίστως τα τυπικά σιγμοειδή σχήματα, αλλά ή ποιότητα παρουσιάζει έμφανείς άποκλίσεις από την Πελοποννησιακή⁶³⁶. Η άπουσία προσμείξεων, τα μαλακά, μειωμένης ά-

632. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, 1972, εικ. 5.

633. Περί του σχήματος των άγγείων πρό της έφαρμογής του τροχού βλ. SCOTT, 1954, 387 κέ.

634. Άντίθετα ό ΜΙΛΟЈЏИЏ, έ. ά., 64, ύποθέτει ότι ό ρυθμός «έρυθρό επί λευκού» δημιουργείται σέ έργαστήρια της Θεσσαλικής άκτής.

635. SCOTT, 1954, 380. SHEPARD, 1954, 125 κέ.

636. WEINBERG, 1937, 500. VITELLI, 1974, 2 κέ. PHELPS, 1975, 118-119.

ντοχής τοιχώματα και ή βαφή, πάντοτε άλαμπής και άρκετά φθαρμένη (3-112), αποτελούν αισθητές διαφορές χωρίς να γίνονται προφανείς όλες οι αίτιες που τις προκάλεσαν. Στις χαμηλές θερμοκρασίες όπτησεως μπορεί να όφείλεται ή ποιότητα βαφής και ή έλλειψη άντοχής. Η έπιλογή όμως «άκατάλληλου» ή έστω διαφορετικού ύλικού από την τυπική ποιότητα των Urfirnis, όποδηλώνει κυρίως άμέλεια και άδιαφορία των κεραμέων να μιμηθούν πιστά τη νέα κατηγορία, που επικράτησε στην Πελοπόννησο και διαδόθηκε στη Στερεά. Η μίμηση έμεινε άτελής και ή διαφορά των χαρακτηριστικών προκαλεί έντύπωση, διότι ή ποιότητα αυτή δέν άποτελεί γενικά Άττική παραλλαγή, αλλά τοπικά περιορισμένη ιδιομορφία⁶³⁷.

Η άπόκλιση της Νέας Μάκρης από την κοινή ποιότητα του Urfirnis μπορεί να έρμηνευθεϊ μόνο μετά από συγκεκριμένες παρατηρήσεις σε έλάχιστα όστρακα. Κατ' άρχήν σημειώνεται ότι ύπάρχει σχετική συγγένεια με μία ομάδα της Έλάτειας κατώτερης ποιότητας, ένω ή μοναδική βαμμένη βάση 4-92: είκ. 18 είναι όμοια με άλλη των Θεσπιών. Πολύ ένδεικτικός είναι ό συνδυασμός πηλού Urfirnis με τό παχύ κιτρινωπό αλείφωμα της Στερεάς. Στα όστρακα 4-106: είκ. 19 και 4-153: είκ. Γ δηλώνεται σαφώς ή προσπάθεια των έντοπίων κεραμέων να κατασκευάσουν τό νέο ύλικό και συγχρόνως να διατηρήσουν την παχεία κίτρινη έπιφάνεια, που γνώριζαν και έξακολουθούσε να χαρακτηρίζει τη Βοιωτική παραγωγή. Έξ ίσου προφανής είναι και ή στροφή τους προς την Πελοπόννησο από όπου έπιχείρησαν να μιμηθούν, χωρίς έπιτυχία, τό έλάχιστο στιλπνό έρυθρό αλείφωμα (low lustre red slip) (2-108) που θεωρείται προβαθμίδα της τυπικής μορφής Urfirnis⁶³⁸. Πάντως ή μικρή παρουσία της κατηγορίας δηλώνει περιορισμένη κατασκευή και γι' αυτό ποτέ δέν κυριάρχησε γιά εύρεϊά χρήση στα κοινά σκεύη.

Από τα λίγα αυτά στοιχεία συνάγεται ότι οι κεραμείς της Νέας Μάκρης έγνώρισαν άρκετά νωρίς, μέσα στις φάσεις 3 και 4 (4-102: είκ. Γ) την κατηγορία Urfirnis, έπεδίωξαν να άντιγράψουν την τεχνική από τα πρότυπα της Στερεάς, αλλά ή κεραμεική τους δέν έπιβλήθηκε στον οικισμό. Άντ' αυτής γιά κοινή χρήση καθιερώνεται ό άμμώδης πορτοκαλόχρωμος πηλός, παράλληλα με τον κοινό έρυθρό.

Στα ίδια ακριβώς στρώματα και σημεία έμφανίζεται τό στιλπνό καστανόμαυρο αλείφωμα που καλύπτει λεπτότεχνα και έγχάρακτα άγγεία της Νέας Μάκρης (3-36: είκ. Β. 4-50, 4-55, 4-169: είκ. Γ). Προβαθμίδες και παραπλήσιες ομάδες δέν ύπάρχουν στην ήπειρωτική Έλλάδα ή στο Αϊγαίο⁶³⁹. Η αϊφνίδια παρουσία προηγμένης ποιότητας με την έντονότερη στιλπνότητα στις φάσεις 3 και 4, όδηγεϊ στην άναζήτηση προτύπων, έστω και σε άπομακρυσμένες περιοχές. Από την Άνατολή γνωρίζουμε ότι στους σύγχρονους οικισμούς της Κιλικίας, Συρίας και Παλαιστίνης, δηλαδή σε περιοχές κοντά στη θάλασσα, ή μονόχρωμη κατηγορία ήταν έντριπτη, και σε όρισμένες θέσεις (Mersin, Can Hasan) επικρατούσε ή σκοτεινή ως μελανή⁶⁴⁰. Η όμοιότητα δέν είναι άπόλυτη, ούτε συνοδεύεται στη Νέα Μάκρη από τό γραπτό ρυθμό «έρυθρό έπί λευκού» των ιδίων Άνατολικών περιοχών.

Πάντως, τό σκοτεινόχρωμο στιλπνό αλείφωμα διαδίδεται στον οικισμό και διατηρείται σε

637. Άκόμα και στο Πούσι Καλογέρι της Βραυρώνας τα Urfirnis παρουσιάζουν την τυπική ποιότητα με έντονη όπτηση. Πρβ. FRENCH, 1972, 10-11, 14, είκ. 6. PHELPS, 1975, 172 κέ.

638. Όστρακα 2-108, 4-154, 5-119. Βλ. και σημ. 119.

639. Στιλπνό αλείφωμα δέν ύπάρχει ούτε στο Πούσι Καλογέρι της άνασκαφής 1992. Σύγχρονα παρουσιάζονται τα σκοτεινόχρωμα έντριπτα του Άγ. Πέτρου, EFSTRATIOU, 1985, 27 και 35-36, πίν. 18α, είκ. 23 και 24, άλλ' ή σχέση τους με τη φάση 3 Νέας Μάκρης παραμένει άδιευκρίνιστη.

640. Βλ. γενικά MELLAART, 1975, 120, 125.

πολλές φάσεις, με τη διαφορά ότι αντί να βελτιώνεται, με τον καιρό ή ποιότητά του φθίνει, παρακμάζει και καταλήγει σε άπλη έπάλειψη (5-71: εικ.Δ), που και αυτή ουσιαστικά εξάφνίζεται κατά το τέλος της δεύτερης περιόδου. Σε όλο αυτό το διάστημα στην Άττική, τη Στερεά γενικότερα και την Πελοπόννησο στιλπνή όψη έχουν τα μονόχρωμα Urfirnis καστανά μέχρι μελανωπά. Η σύγκριση και ο παραλληλισμός προκύπτουν αυτόματα και άσχετα με την προέλευση ή πιθανή σχέση των δύο ρυθμών, το βέβαιο είναι ότι ή περιορισμένη κατασκευή Urfirnis στη Νέα Μάκρη υποκαθίσταται από τα μονόχρωμα στιλπνά, που έξωτερικά μοιάζουν αρκετά με τα αντίστοιχα της Άνατολής.

Η σκοτεινή ως μελανή επιφάνεια αποτελεί επίσης κύριο στοιχείο της Κυκλαδικής-Αιγαιικής κεραμικής που παρουσιάζεται σε προχωρημένους χρόνους της Μέσης Νεολιθικής, διατηρείται μέχρι το τέλος της Νεώτερης Νεολιθικής και κυριαρχεί στην Πρωτοχαλκή⁶⁴¹. Άλλα διακριτικά, όπως ο τραχύς πηλός και συχνά ή ανώμαλη διαμόρφωση επιφανείας χαρακτηρίζουν όλη τη νησιώτικη παραγωγή (Χίος, Σάμος, Νάξος, Μύκονος, Πάρος, Θήρα, Δωδεκάνησα) και προβάλλουν ποιότητα αίσθητά χαμηλότερη σε σχέση με την κεραμική της Νέας Μάκρης⁶⁴². Κατά συνέπεια, ή χρονικά νεώτερη Κυκλαδική παραγωγή και ή άτεχνη κατασκευή που προδίδει κυρίως άπειρία στην κατεργασία του πηλού, σημαίνει ότι, αν υπάρχει σχέση προτύπου και μιμήσεως, ή Νέα Μάκρη αποτελεί την άρχή. Το αντίθετο αποκλείεται διότι άπλούστατα κατά την εποχή της φάσεως 3 τα νησιά ήταν ακόμα άκατοίκητα⁶⁴³.

Τα πάλλευκα (3-158: εικ. Β. 4-41 και 4-156: εικ. Γ) που εμφανίζονται επίσης στη φάση 3 αποτελούν άσφαλώς τοπική δημιουργία της περιοχής, αν και έχουν προηγηθεί τα όμοιόχρωμα της Θεσσαλίας και το λευκό αλείφωμα της Στερεάς⁶⁴⁴. Σ' αυτές τις περιοχές τα παχεία τοιχώματα πιθανόν να μιμούνται το μάρμαρο, ή να αντιγράφουν λίθινα σκεύη. Όμως τα λεπτότατα τοιχώματα της Νέας Μάκρης αποδίδουν τυπική κεραμική κατασκευή. Ο λευκός πηλός εκτιμήθηκε έξ άρχής για το έντυπωσιακό χρώμα του και είναι φυσικό το σπάνιο, είσηγμένο από τη Μήλο ύλικό να χρησιμοποιήθηκε μόνο για λίγα πολυτελή άγγεϊα.

Η έγχάρακτη κεραμική της Νέας Μάκρης αποτελεί ιδιότυπη κατηγορία της Νεολιθικής εποχής με συγκεκριμένα τεχνικά χαρακτηριστικά και τυποποιημένα θέματα, ήδη από την πρώτη εμφάνισή της στη φάση 3. Η χάραξη γίνεται πάντοτε πριν από την όπτηση, σε πηλό όχι άπόλυτα στεγνό και σύμφωνα με προσχέδιο που τυπώνεται με τεντωμένο νήμα ή τρίχα ζώου. Άκολουθεί ή κάλυψη της επιφανείας με αλείφωμα και τελικά όλες οι έγχαραξεις γεμίζονται με πηλό από λευκό καολίνη. Η διακόσμηση περιορίζεται σε πλατεϊά όριζόντια ζώνη γύρω από το άγγεϊο και αποτελείται από όμάδες λοξών παραλλήλων γραμμών που σχηματίζουν συνεχείς τεθλασμένες ή όμόκεντρους ρόμβους στη σειρά. Παρά τη φαινομενική όμοιογένεια, χρησιμοποιούνται δύο τεχνικές μέθοδοι, (γραμμική και στική) και μερικές παραλλαγές (ρηχή, βαθειά, λεπτή, λοξή). Τα άγγεϊα ανήκουν πάντοτε σε δύο μόνο κατηγορίες κεραμικής, το στιλπνό αλείφωμα (4-50 και 4-114: εικ. Γ κ.λπ.) και τα πορτοκαλόχρωμα άμμώδη (3-147: εικ. 16, 7-45: εικ. Ε κ.λπ.).

Στα σκοτεινόχρωμα στιλπνοϋ αλείφωματος ό καθαρός πηλός, χωρίς «όγκώδεις» προσμείξεις ήταν άναγκαϊά προϋπόθεση για την εϋθύγραμμη και ακριβή χάραξη των κοσμημάτων. Επίσης ή άπουσία μαρμαρυγία ήταν περίπου επιβεβλημένη για να προβληθεί το λευκό γέ-

641. RENFREW, 1972, 72 κέ., 161 κέ. WARREN-HANKEY, 1989, 9-10, 21 κέ.

642. Η σύγκριση της ποιότητας βασίζεται στις επί μέρους περιγραφές της κεραμικής κάθε νήσου και στην προσωπική μου εκτίμηση κατά την εξέταση του ύλικού στα κατά τόπους Μουσεία.

643. Βλ. άνωτ. σημ. 516.

644. Η χρονική σχέση εκτίθεται στο κεφάλαιο Χρονολόγηση.

μισμα επάνω σε σκοτεινό βάθος και να μη μειωθεί ή διασκεδασθεί ή διακοσμητική εντύπωση εξαιτίας της λαμπυρίζουσας επιφανείας.

Τα πορτοκαλόχρωμα με πηλό άμμώδη, αλλά πάντοτε καθαρό, σχηματίζουν ποιοτικά εύτε-λέστερη κατηγορία εγχράκτων, με πρόσθετο και στερεότυπο διακοσμητικό στοιχείο το στικτό περιθώριο που πλαισιώνει τις τεθλασμένες. Η αποκλειστική χρήση της στικτής τεχνικής στα άμμώδη, ή μάλλον ή τέλεια απουσία της από την κατηγορία με αλείφωμα αποδίδεται σε λόγους καθαρά τεχνικούς και διαμορφώνει εύκολο διακοσμητικό συμπλήρωμα που ποικίλλει το θέμα και προστίθεται σ' αυτά χωρίς προβλήματα.

Η ιδιότυπη τεχνική διακοσμήσεως αποδίδει οπτικά στα πορτοκαλόχρωμα τη γνωστή και από άλλου μικρή κατηγορία «λευκό επί ερυθρού» και στα σκοτεινόχρωμα την ανύπαρκτη ακόμα στον Έλλαδικό χώρο «λευκό επί μέλανος». Ο λευκός καολίνης εγκλωβισμένος μέσα στις εγχάραξεις συγκρατούσε σταθερότερα και απέδιδε έντονώτερα το διακοσμητικό θέμα, επαναλαμβάνοντας τυπικά σε όλη τη δεύτερη περίοδο του οικισμού πολλαπλές τεθλασμένες ή παράπλευρες ομάδες ομόκεντρων ρόμβων (σχ. 75).

Η συγγένεια των εγχράκτων, ιδιαίτερα των σκοτεινόχρωμων, με παρόμοια μεμονωμένα δείγματα του ελληνικού χώρου και μικρές ομάδες της Ανατολής σχολιάστηκε σε άλλο σημείο⁶⁴⁵ και από τη μελέτη προέκυψε ότι θέματα, τεχνική και μερικά πρώτα σχήματα οδηγούν στην μακρινή Κιλικία και στα εγχάρακτα του Can Hasan 2B. Αντίθετα ή στικτή τεχνική, ιδιαίτερα κοινή και γεωγραφικά εξαπλωμένη δεν αρκεί για τον εντοπισμό προτύπου⁶⁴⁶.

Τελικά από το σύνολο των στοιχείων και ενδείξεων συνάγεται ότι η ιδιόζουσα λεπτότεχνη κεραμική της Νέας Μάκρης, μονόχρωμη με στιλπνό αλείφωμα και εγχάρακτη, σε δύο κατηγορίες πηλού, εμφανίζεται αϊφνίδια και προηγμένη κατά τη φάση 3, υποκαθιστά τη στιλπνή Urfnirς Στερεάς και Πελοποννήσου και αργότερα επηρεάζει σημαντικά τη μονόχρωμη σκοτεινή κεραμική των Κυκλάδων καθώς και τη διακοσμημένη με λεπτόγραμμα λευκά θέματα.

Πρός την αντίθετη κατεύθυνση του Αιγαίου, στις Βόρειες Σποράδες, κατά την ίδια περίοδο με τη Νέα Μάκρη, άλλ' άγνωστο σε ποιά ακριβώς φάση, όρισμένα γραπτά θέματα της νησί-δος Άγ. Πέτρου αποδίδουν ένα μόνο στοιχείο της εγχάρακτης τεχνικής, το τυπωμένο προσχέδιο (σχ. 75α)⁶⁴⁷. Η μερική εφαρμογή κοινής μεθόδου στους δύο παραθαλάσσιους οικισμούς παρουσιάζει άλλη μορφή μιμήσεως, που δεν αποβλέπει στην οπτική απόδοση του εγχάρακτου θέματος, αλλά στη χρησιμοποίηση εμπειρικών γνώσεων τεχνικής για την παραγωγή ιδιότυπης γραπτής διακοσμήσεως.

Η καθιέρωση της εγχάρακτης τεχνικής απαλλάσσει τους κεραμείς από τη γραπτή, που όπως φάνηκε από την αρχή, δεν είχαν εφαρμόσει επιτυχώς. Η καλή σχετικά ποιότητα της κεραμικής, κοινής και λεπτής, δεν επιτρέπει να υποθέσουμε ότι οι τεχνίτες δεν ήταν σε θέση να διδαχθούν την παρασκευή και εφαρμογή της βαφής ή τους κανόνες λειτουργίας των κλιβάνων. Τα γραπτά, πάντοτε κακής διατηρήσεως με θέματα δυσδιάγνωστα ή τελείως φθαρμένα (4-67 και 4-68: εικ. Γ, 6-100 και 6-136: εικ. Δ κ.λπ.), επάνω σε πηλό κοινό, μαρτυρούν ότι δεν αποτελούσαν είδος πολυτελείας, ούτε παρουσιάζουν επιμελή εργασία. Γι' αυτά τα λίγα σκεύη οι κεραμείς του οικισμού, εύρισκόμενοι μεταξύ Πελοποννήσου και Στερεάς, είναι προφανές ότι προτίμησαν τη διακόσμηση της δεύτερης, πλησιέστερης περιοχής, χωρίς

645. Κεφ. Η κεραμική στις περιόδους του οικισμού.

646. Βιβλιογραφία βλ. HOOD, 1981/2, 232-237. Όμως παρόμοια θέματα της Νέας Μάκρης και ίδια τεχνική υπάρχουν σε κατηγορία της Τελικής Νεολιθικής από τα Θαρρούνια Εύβοίας, ΣΑΜΨΩΝ 1993, 94, σχ. 79-80, εικ. 64, 66.

647. Βλ. άνωτ. σημ. 523-526 και πρβ. σχ. 75α.

σχεδόν να αποτολμήσουν την καθιέρωση της γραπτής Urfirnis. Είχαν όριστικά αποτύχει στην παρασκευή καλής ποιότητας ανάλογης βαφής για την επικάλυψη της επιφανείας, και πρέπει να παραδεχθούμε ότι, ακόμα και αν υπήρξαν διακοσμημένα Urfirnis, τα σχέδιά τους εξαφανίστηκαν τελείως. Τα σπάνια γραπτά, δύο ως τρία σε κάθε ανασκαφικό στρώμα, ανήκουν γενικά και άοριστα στο ρυθμό της Στερεάς «έρυθρο επί λευκού» (5-53: εικ. Δ). Από τα δύο χρώματα καλύτερα σώζεται το λευκό βάθος και συχνά μόνο αυτό, πού, όπως και στην Έλάτεια, είναι κιτρινωπό.

Στην περίοδο αυτή ολόκληρη ή περιοχή της Θεσσαλίας δεν μεταδίδει δικά της χαρακτηριστικά. Όμοιότητες και κοινή κατασκευή από τις δύο περιοχές παρατηρούνται σε στοιχεία με ευρεία διάδοση και ή προέλευσή τους δεν είναι δυνατόν να αποδοθεί σε συγκεκριμένη θέση. Αντίθετα, αποκλειστικά θεσσαλικά γνωρίσματα, όπως διακοσμητικοί ρυθμοί, σχήματα αγγείων ή επί μέρους τμήματα είναι άγνωστα. Το ταινιωτό χεῖλος κοινό χαρακτηριστικό στο στιλπνό αλείφωμα και σε όλα τα ἐγγράκτα, συνδέεται άμεσα με τη διαμόρφωση των ομάδων αυτών και συνεπώς δεν μπορεί να θεωρηθεί Θεσσαλικό.

Η γενική μορφή των σχημάτων κατά τη δεύτερη χρονική περίοδο του οικισμού (σχ. 67-70) παρουσιάζει περίγραμμα πού κλείνει προς το στόμιο. Άνοικτοί και χαμηλοί σκύφοι περιορίζονται σε λεπτά σκεύη ή κατηγορίες, όπως τα μελανά και τα Urfirnis, πού αυτά ειδικά διατηρούν τα χαρακτηριστικά της κατηγορίας τους. Το στόμιο των κλειστών γίνεται περί το στόμιο κυρτό ως κωνικό, το σώμα ήμισφαιρικό, ή συνηθέστερα βαθύ κυλινδρικό και άπολήγει σε καμπύλο πυθμένα ή στηρίζεται σε χαμηλή δακτυλιόσχημη βάση. Σκύφοι και λεκάνες με πλατύ επίπεδο πυθμένα είναι άγνωστα. Λίγα σχετικά κλειστά αγγεία έχουν λαιμό κυλινδρικό ή χωνοειδή μέσου ύψους με σπάνιες αποκλίσεις προς το χαμηλό ή ύψηλό. Αποφύσεις όταν υπάρχουν πρέπει να είναι δύο και προτιμώνται ή τοξωτή πάντοτε κατακόρυφη, ή άγκυλη όριζόντια, και ή μικρή σφαιρική πού συνδυάζεται αποκλειστικά με τις κατηγορίες στιλπνό αλείφωμα και επάλειψη. Τα διακοσμητικά επιθήματα έχουν ποικίλες μορφές, άμυγδαλωτά, δισκοειδή, ταινιωτά. Χαρακτηριστικά τοπικά είναι τα πυκνά φακοειδή για πολύ χονδρά αγγεία και μικρά για τα κοινά, όπως και τα σχήματος πεταλίδας μόνο στα καστανό-μαυρα κοινά. Το ιδιότυπο γλωσσοειδές παρουσιάζεται στη φάση 3 αλλά μετά, για μεγάλο διάστημα, εγκαταλείπεται.

Τα ασύμμετρα έντοπίζονται από το στόμιο ή το λαιμό, πού έχουν σχήμα έλλειπτικό ή ωοειδές και κάποτε περίγραμμα στρεβλό. Η επιφάνεια του στομίου, συνήθως όριζόντια, ή, άλλοτε, άνυψωμένη, φέρεται προς το στενότερο σημείο πού σχηματίζει την «προχή» (3-2, 4-83: σχ. 69). Η μορφή του σώματος, σε άνοικτά και κλειστά, παραμένει άσαφής και μόνο για τις δακτυλιόσχημες βάσεις γνωρίζουμε ότι ήταν πάντα κυκλικές.

Γενικά, ή δεύτερη περίοδος της Νέας Μάκρης έκτός από τις τοπικές ιδιομορφίες παρουσιάζει τα τυπικά χαρακτηριστικά της Μέσης Νεολιθικής Στερεάς και Πελοποννήσου. Στην ανασκαφή σχηματίζει έξη φάσεις κατοικήσεως, από την 3 μέχρι την 8, πού σημαίνει ότι ή διάρκειά της ήταν μακρά και ύπολογίσιμη. Παραβολές και συγχρονισμοί με γνωστά σύνολα της Ελλάδος και Άνατολής τοποθετούν την άρχή της περί το 5700 π.Χ., ενώ ή μακρά της διάρκεια πού πρέπει να ύπολογισθεί συμβατικά σε 1000 περίπου χρόνια επιτρέπει και ίσως επιβάλλει να όρισθεί το τέλος της περί το 4700 π.Χ.

Προφανείς αλλαγές καταγράφονται στη φάση 9 και τονίζουν την άρχή νέας περιόδου. Με-ρικές είχαν άρχισει περιορισμένα και διακριτικά να εμφανίζονται από πρίν, ενώ άλλες προέκυψαν μετά από βελτιώσεις ή παραλλαγές γνωστών τύπων και ύλικών. Προχειρότητα, άμέλεια ή ταχύτητα εργασίας και παραγωγής επιφέρουν μεταβολές στις κατηγορίες της κοινής κεραμεικής, ενώ παράλληλα ή άντιμετώπιση αυτή ύποδηλώνει καλύτερη γνώση των ιδιοτήτων του ύλικού.

Βασικό στοιχείο βελτιώσεως αποτελεί ή έντονότερη όπτηση πού προσδίδει άντοχή στα αγγεία, ή δε κατασκευή λεπτών τοιχωμάτων από πηλό τραχύ μαρτυρεί άποτελεσματικότερη

μάλαξη του ύλικου. Ἡ κηλιδωτὴ ἐπιφάνεια (10-68 καὶ 10-89: εἰκ. Ζ) ὀφείλεται ἀσφαλῶς στὴν παραμέληση τῶν κανόνων ὁμαλῆς τροφοδοσίας τῆς πυρᾶς μὲ ὀξυγόνο, ἐνῶ ἡ ἐξομάλυνση ἐσωτερικά, μόνο περὶ τὸ στόμιο (9-50: εἰκ. 42), φανερώνει τὴν πρόθεση τοῦ κεραμέα νὰ περιορίσει τὴ βελτιωμένη κατασκευὴ στὰ ἀναγκαῖα σημεῖα τοῦ ἀγγείου. Εἶναι προφανὲς ὅτι κύριο μέλημα ἀποτελεῖ ἡ στερεότητα τῶν σκευῶν καθημερινῆς χρήσεως καὶ ὄχι ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ ἐπικρατεῖ σὲ ὁλόκληρο τὸν ἡπειρωτικὸ χῶρο, ἀπὸ Στερεᾶς μέχρι Πελοποννήσου⁶⁴⁸, ἀλλὰ στὴ Νέα Μάκρη φαίνεται ἰσχυρότερη διότι ἐπεκτείνεται καὶ σὲ σκεύη μικρὰ μὲ ἀπαιτήσεις λεπτότεχνου.

Ἡ χρησιμοποίηση ἐκ νέου τοῦ ἀμώδους πηλοῦ, ποὺ εἶχε σημαντικὰ ἀτονήσει κατὰ τὶς ἀμέσως προηγούμενες φάσεις, ἢ σφράγιση τοῦ μέσα σὲ συμπαγὲς ἀλείφωμα (9-126: εἰκ. Ζ κ.λπ.) καὶ ἡ ἀπόλυτη προσαρμογὴ δύο διαφορετικῆς συστάσεως πηλῶν, ἦταν ἀσφαλῶς ἀποτελεσματικὴ γνώσεως τοῦ ύλικου καὶ τῶν ἀντιδράσεών του. Τὰ *Urfirnis* συνδυάζουν μὲ πολὺ χαρακτηριστικὸ τρόπο τὴν ἐμμονὴ στὴν ἐντόπια ποιότητα πηλοῦ καὶ τὴν ἀποδοχὴ τῆς καθιερωμένης στὴν κατηγορία αὐτὴ στιλπνῆς βαφῆς, πάντοτε γιὰ κάλυψη ἐπιφάνειας (9-28: εἰκ. Ζ), ἀλλὰ ποτὲ γιὰ διακόσμηση. Ἰδιαίτερα μάλιστα ἐπισημαίνεται ὅτι τώρα ποὺ ἐπιβάλλεται τὸ στιλπνὸ *Urfirnis*, ἀτονοῦν τὸ τοπικὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα καὶ ἡ ἐπάλειψη τῆς δεύτερης περιόδου. Συνοπτικὰ μπορεῖ νὰ λεχθεῖ ὅτι ἡ κεραμεικὴ τῆς τρίτης περιόδου κατασκευάζεται σὲ ποιότητα ἱκανοποιητικὴ, ἀλλὰ μὲ εὐτελέστερα, «φθηνότερα» μέσα.

Ἡ διατήρηση τῆς συνέχειας καὶ ἡ ἄμεση σύνδεση μὲ τὴν προηγούμενη περίοδο, ἐκφράζεται μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῶν κεραμέων νὰ κατασκευάζουν πάντοτε, ἔστω καὶ σὲ μικρὲς ποσότητες, τὶς παλαιᾶς βασικὲς κατηγορίες προσαρμοσμένες στὴ σύγχρονη ἀντίληψη τῆς στερεᾶς κατασκευῆς χωρὶς ἐπιμελημένη ἐμφάνιση. Ἀπὸ τὰ παλαιὰ διατηροῦνται τὰ ἐρυθρὰ κοινά, τὰ καστανόμαυρα ἐλαττωμένα, τὸ παχὺ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα καὶ πολὺ λίγα πάλλευκα. Τὰ μελανὰ εἶναι ἐκφυλισμένα, ἐνῶ ἐξαφανίζεται σχεδὸν τὸ καστανόμαυρο στιλπνὸ ἀλείφωμα.

Οἱ ἐλάχιστες ἀπόπειρες μιμήσεως προτύπων τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου παρέχουν πολὺτιμα στοιχεῖα συγχρονισμοῦ, ἀλλὰ παράλληλα βεβαιώνουν ὅτι κάθε προσπάθεια ἐφαρμογῆς τεχνικῶν τοῦ γνωστοῦ χώρου ἀποτυγχάνει καὶ γρήγορα ἐγκαταλείπεται. Ὁ ρυθμὸς «μέλαν ἐπὶ ἐρυθροῦ», τὰ πτυχωτά καὶ ἀμαυρόχρωμα ἔφθασαν στὸν οἰκισμὸ χωρὶς νὰ ἐπικρατήσουν, καὶ ἡ κακὴ τους ποιότητα φανερώνει ὅτι οἱ κεραμεῖς τῆς Νέας Μάκρης ποτὲ δὲν ἐξοικειώθηκαν μὲ τὴ γραπτὴ ἀπόδοση (9-27: εἰκ. Ζ, 9-69: εἰκ. 43, σχ. 72, 76, 9-105: εἰκ. 41, σχ. 76).

Κύρια διακόσμηση παραμένει ἡ ἐγχάρακτη ποὺ τὴν χαρακτηρίζει ἡ εὐρεῖα ἐφαρμογὴ τῆς λεπτῆς καὶ τῆς ρηχῆς τεχνικῆς ἀπὸ κεραμεῖς ποικίλης ἱκανότητος μὲ ἄριστα ὡς κακό-τεχνα ἀποτελέσματα (εἰκ. 45, 46, 49, 50 κ.λπ.), ἀκόμα δὲ καὶ ἡ χρῆση ἢ δοκιμὴ νέων μέσων, μὲ συνηθέστερη ἐπιδίωξη τὴν ταχύτερη καὶ εὐκολώτερη παραγωγὴ. Στὴ σύνταξη συνηθίζεται ἡ παραμέληση τῶν αὐστηρῶν κανόνων τῆς θεματογραφίας καὶ ἡ ἐμφάνιση ἀπλοποιημένων παραλλαγῶν τῆς. Οἱ περισσότεροι τεχνῖτες ἐπαναλαμβάνουν τὰ τυπικὰ σχέδια μὲ λεπτομερειακὲς, ἀλλὰ ἀρκετὰ χαρακτηριστικὲς τροποποιήσεις, ποὺ ὑποδηλώνουν τὴ γενικὴ τάση μειώσεως τῆς ἐργασίας ἢ παρακάμψεως τῶν δυσχερειῶν. Παρὰ τὴ χαμηλότερη ποιότητα ἡ διακόσμηση αὐτὴ ἀντιγράφεται σὲ λίγα σκεύη νησιωτικῆς παραγωγῆς. Τὰ συμμετρικὰ καὶ ὀργανωμένα κοσμήματα, τεθλασμένες καὶ ρόμβοι, τοῦ τέλους τῆς δεύτερης καὶ τμήματος τῆς τρίτης περιόδου, μὲ τὴν ἰσχυρὴ προβολὴ τους μέσα ἀπὸ τὶς ἐγχάρακτες γραμμές, ἐντυπωσιάζουν καὶ ἐπηρεάζουν μερικοὺς κεραμεῖς τῶν Κυκλάδων, ποὺ ὁμως αὐτοὶ ἀρκοῦνται στὴν ἀπλὴ καὶ εὐκόλη γραπτὴ ἀπόδοση⁶⁴⁹.

648. Βλ. αὐξηση χονδροειδοῦς κεραμεικῆς PHELPS, 1975, 185. WEINBERG, 1962, 199.

649. Βλ. ἀνωτ. σημ. 510-515.

Ἡ μορφή τῶν ἀγγείων διατηρεῖ πολλά βασικά στοιχεῖα ἀπὸ τὴν προηγούμενη περίοδο καὶ κυρίως τὴν κατασκευὴ τοῦ κλειστοῦ σκύφου μὲ κυρτὸ ἢ εὐθὺ περίγραμμα στὸ στόμιο (σχ. 71). Τὸ νέο σχῆμα ἀπεικονίζει ὁ ἀνοικτὸς κωνικὸς σκύφος μὲ ἐπίπεδο πυθμένα, σὲ διάφορα μεγέθη, ποὺ χρησιμοποιεῖται παράλληλα μὲ τὰ γνωστὰ καμπύλα περιγράμματα (σχ. 72). Παλαιὰ καὶ νέα σχήματα ἐντοπίζονται κυρίως ἐκτὸς Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς, στὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων καὶ ἐκεῖ ἀποκτοῦν τοπικὸ χαρακτήρα. Τὰ ἀσύμμετρα διατηροῦνται στὸν οἰκισμὸ καὶ κατασκευάζονται μὲ τὴν ἴδια περίπου συχνότητα.

Τοπικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ ἐπαναλαμβάνονται μὲ ἐπιμονὴ ἂν καὶ ἐφαρμόζονται νέες τεχνικὲς λεπτομέρειες, εἶναι οἱ χωνοειδεῖς ὡς κυλινδρικοὶ λαιμοὶ (σχ. 73), οἱ δακτυλιόσχημες βάσεις (σχ. 47, 51 κ.λπ.), οἱ ἀγκύλες καθὼς καὶ οἱ μικρὲς ἢ μεγάλες τοξωτὲς ἀποφύσεις (σχ. 48, 56, 64), τὰ ἐπιθήματα, συχνὰ τὰ πολλὰ καὶ πυκνὰ (εἰκ. 44, 48 κ.λπ.) καί, βεβαίως, ἡ ἐγγάρακτη διακόσμηση. Ἀντίθετα, φαίνονται ἀπρόθυμοι νὰ καθιερώσουν τὰγωνιώδη περιγράμματα, τοὺς κωνικοὺς λαιμοὺς μὲ τὶς πλατεῖες λαβὲς, τὶς ὑψηλὲς κωνικὲς βάσεις καὶ τὴ γραπτὴ διακόσμηση.

Τὸ τέλος τοῦ οἰκισμοῦ ἀποδίδουν οἱ δύο ἀνώτατες φάσεις, ποὺ διατηροῦν ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς τρίτης περιόδου ἀλλὰ παρουσιάζουν καὶ μερικὰ νέα χαρακτηριστικὰ. Στὰ μικρὰ καὶ λεπτὰ ἀγγεῖα ξεχωρίζει ὁ ρηχὸς σκύφος,γωνιώδης ἢ ἐντονα κυρτὸς καὶ ὁ καλυκόσχημος (σχ. 72), ποὺ τοὺς γνωρίσαμε ἀπὸ τὶς προχωρημένες φάσεις τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου⁶⁵⁰. Τὰ ἀσύμμετρα διακρίνονται πάντοτε ἀπὸ τὸ ἀνώτατο τμήμα τους, τὸ στόμιο ἢ τὸ λαιμὸ. Στρεβλὰ καὶ ἀνυψωμένα δὲν σώθηκαν ποτὲ ὁλόκληρα, οὔτε κἂν μὲ πλήρη περίμετρο τοῦ στομίου, ἀλλὰ τὸ τμήμα ποὺ διαγράφεται καθαρότερα εἶναι ἡ «προχοή», ἰδίως ὅταν σχηματίζεται στὸ ἄκρο ἀνυψωμένου στομίου.

Παρόμοια σκευὴ τῆς Νεώτερης Νεολιθικῆς II γνωρίζουμε καλύτερα ἀπὸ τὴν Κέα καὶ τὸ Λαύριο⁶⁵¹. Τὸ σχῆμα ἢ μᾶλλον ἡ ἀσύμμετρη μορφή γενικὰ καὶ ἀκαθόριστα, εἶναι εὐκόλο νὰ εἶχε διατηρηθεῖ στὴν περιοχὴ, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες θέσεις, κατὰ μίμηση ἀναλόγων ἀγγείων. Ἡ παρακολούθηση τῆς συνέχειας καὶ ἐπιβίωσης θὰ διευκρίνιζε σημαντικὰ προβλήματα, πέρα ἀπὸ τὴ στεγνὴ τυπολογία τῆς κεραμεικῆς. Ὁφείλουμε ὅμως νὰ δεχθοῦμε ὅτι μετὰ τὴ μελέτῃ τῆς κεραμεικῆς τῆς Νέας Μάκρης τὸ σχῆμα τῆς Πρωτοελλαδικῆς II κύμβης (sauce-boat) ἀποτελεῖ ἐξεζητημένη ἀπόδοση παλαιοῦ Νεολιθικοῦ σκεύους μὲ καθημερινὴ χρῆση.

Στὴ διακόσμηση, διατηροῦνται σχετικὰ οἱ παλαιοὶ τύποι, ἀλλὰ συγχρόνως οὐσιαστικὲς μεταβολὲς ἐπέρχονται κατὰ τὴ μορφή καὶ σύνταξη τῶν θεμάτων τῆς ἐγγάρακτης, καθὼς καὶ τῆς σπάνιας γραπτῆς κεραμεικῆς. Ἀσύμμετρα καὶ ἄμορφα, σχηματισμένα ἀπὸ ἀσύντακτες γραμμὲς (π.χ. 11-42, 12-58: εἰκ. Θ, σχ. 52, 57), θυμίζουν καὶ παραβάλλονται μὲ τὴν ἐντριπτὴ διακόσμηση τοῦ νησιωτικοῦ χώρου, ποὺ ἀποκτᾷ μεγάλη διάδοση ὄχι ἐκείνῃ τὴν ἐποχὴ, ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς Νέας Μάκρης. Στὰ ἀσύμμετρα, ἐγγάρακτα θέματα τοῦ οἰκισμοῦ διαφαίνεται ἡ σύνταξη ποὺ θὰ ἀποκτήσει σύντομα μεγάλη ἐξάπλωση καὶ θὰ σχηματίσει τὸ ρυθμὸ Ἀττικῆς-Κεφάλας⁶⁵². Εἰδικότερα στὴν Ἀγορὰ Ἀθηνῶν, τὸ χρῶμα τοῦ γεμίματος ἀποδίδεται μὲ λευκὴ εὐπαθῆ καὶ ἐξίτηλη βαφὴ ἐπάνω στὸ ἐρυθρὸ βάθος καὶ σχηματίζει τὴ γραπτὴ κατηγορίαν⁶⁵³, ὅμοια μὲ τὸ 11-37, εἰκ. Η, σχ. 76.

Ἀντιγραφὴ καὶ μεταφορὰ ξένων τεχνικῶν στὴν ἐντόπια παραγωγὴ ἔχει ἐπανειλημμένα πα-

650. PHELPS, 1975, 220 κέ., εἰκ. 31:22, εἰκ. 32. WEINBERG, 1962, εἰκ. 11.

651. COLEMAN, 1977, πίν. 28:138. LAMBERT, 1981, πίν. XXVI, τύπος 2, PC 42.

652. RENFREW, 1972, 69-70, 75-76, 167.

653. IMMERWAHR, 1971, 11.

ρατηρηθεῖ καὶ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ ἦταν τὸ στιλπνὸ ἀλείφωμα, τὰ Urfirnis, τὰ ἀμαυρόχρωμα, τὰ πτυχωτὰ κλπ. Τὰ ἀσύμμετρα θέματα, τελειῶς ξένα καὶ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν ὀργανωμένη, τυπικὴ καὶ αὐστηρὴ σύνταξη τῆς Νέας Μάκρης, εἶναι προφανὲς ὅτι δὲν ἀποτελοῦν ἐξέλιξη τοῦ τοπικοῦ ἐγγράρακτου ρυθμοῦ, ἀλλ' εἶναι οἱ παλαιότερες γνωστὲς ἀπομιμήσεις τῆς ἔντριπτης διακοσμῆσεως. Αὐτὸς ὁ νέος ξένος ρυθμὸς, ποὺ μόλις ἐμφανίσθηκε, θὰ ἐπικρατήσῃ στὸν εὐρύτερο Αἰγαιακὸ χῶρο⁶⁵⁴ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς Νέας Μάκρης. Ἡ πλήρης ἀνάπτυξη καὶ ἐξάπλωσή του πρέπει νὰ πραγματοποιήθηκε μετὰ τὴν ἐρήμωση τοῦ οἰκισμού, διότι περιλαμβάνει, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄτυπα θέματα καὶ ἄλλα χαρακτηριστικά, ἐξ ἴσου βασικά, ποὺ δὲν πρόφθασαν νὰ γίνουν γνωστὰ στὴ Νέα Μάκρη⁶⁵⁵. Κατὰ συνέπεια, τὸ τέλος τῆς τρίτης περιόδου τοῦ οἰκισμού καὶ ἡ ἐγκατάλειψή του συνδυάζεται μὲ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τῆς ἔντριπτης διακοσμῆσεως, τοῦ πολιτισμοῦ Κεφάλας-Ἀττικῆς (4300), καὶ μὲ τὴ Νεώτερη Νεολιθικὴ II τῶν Κυκλάδων καὶ πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ περὶ τὸ 4000 π.Χ.

Ἡ ἀνταλλαγή τεχνικῆς καὶ διακοσμῆσεως μεταξὺ Νέας Μάκρης καὶ Αἰγαίου φαίνεται νὰ ἐφαρμόζεται μέσα σὲ εὐρύτερα πλαίσια ποὺ ἐπεκτείνονται πέρα ἀπὸ τὴ μίμηση τῶν ἄτυπων θεμάτων. Περισσότερο σημαντικὴ καὶ πληρέστερα θεμελιωμένη παρουσιάζεται ἡ ἐπίδραση ποὺ ἄσκησε ἡ Νέα Μάκρη στὴν Πρωτοκυκλαδικὴ κεραμικὴ, μὲ τὴν παλαιὰ τυπικὴ θεματογραφία τῆς καὶ τὴν ἐγγράρακτε τεχνικὴ.

Κατὰ τὴν ἀπλουστευμένη μέθοδο τῆς τρίτης περιόδου τοῦ οἰκισμού, οἱ παραλλαγές ρηχὴ καὶ λεπτὴ δὲν ἀπαιτοῦν τὴν ἐξαιρετικὴ ἐπιτηδειότητα τῶν πρώτων κατασκευαστῶν καὶ μποροῦν νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἄνετα στὶς Κυκλάδες ἀπὸ μεγάλο ἀριθμὸ κεραμῶν κοινῆς ἀποδόσεως⁶⁵⁶. Ἡ ἐπέκταση τῆς διακοσμῆσεως σὲ ὅλη τὴν ἐπιφάνεια μετατρέπει τὰ γνωστὰ θέματα τῆς Νέας Μάκρης σὲ πυκνὲς παράλληλες ἐγγαράξεις, ποὺ ἡ συνέχεια καὶ ἡ ἀντιστοιχία τους χάνεται τελικὰ μέσα στὸ πυκνὸ σχέδιο⁶⁵⁷. Μὲ τὸ πλῆθος τῶν γραμμῶν ἡ παλαιὰ σχολαστικὴ ἀκρίβεια καὶ συμμετρία παρακάμπτεται, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐκτέλεση ὁ τραχὺς πηλὸς τῶν Κυκλάδων⁶⁵⁸ δὲν ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιὰ τὴ λεπτὴ καὶ ἐπιφανειακὴ χάραξη. Πρακτικά, ἡ ἐγγράρακτη τεχνικὴ ἀποδίδει διακοσμητικὸ ἀποτέλεσμα περισσότερο ἐμφανὲς καὶ σταθερότερο ἀπὸ τὴν ἐξίτηλη λευκὴ βαφὴ ποὺ εἶχαν συνηθίσει νὰ χρησιμοποιοῦν παλαιότερα στὶς Κυκλάδες. Ὁ ρυθμὸς τῆς Νέας Μάκρης μεταδίδεται στὰ νησιά, προσαρμόζεται σύντομα στὶς τοπικὲς συνθήκες, ἀναπτύσσεται καὶ ἀνεξάρτητος πιά, ἀποκτᾷ εὐρεῖα ἐφαρμογὴ καὶ ἐξέλιξη ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγκατάλειψη τοῦ Ἀττικοῦ οἰκισμού, στὴν Πρωτοκυκλαδικὴ περίοδο⁶⁵⁹. Ἡ Νεολιθικὴ ἐποχὴ ἔχει ἤδη τερματισθεῖ, ἀλλ' οἱ πρακτικὲς γνώσεις καὶ τεχνικὲς ποὺ γνώρισαν οἱ παλαιότεροι διατηροῦνται στὰ νησιά καὶ ἀποκαλύπτουν τὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση ποὺ ἄσκησε ἡ Νεολιθικὴ Νέα Μάκρη στὸν κόσμον τοῦ Αἰγαίου.

654. FISCHER, 1967, 22-23, 30.

655. Βλ. σημ. 626.

656. Πρβ. π.χ. ὄστρακο 12-178 μὲ RENFREW, 1972, εἰκ. 10.3.3, πίν. 3:8 καὶ ὄστρακο 12-25 π.χ. μὲ DOUMAS, 1977, πίν. XXX: c, XXXIII: I.

657. Πρβ. ἐμβόλιμες γραμμὲς σὲ τεθλασμένους ἀρίστης ἐκτελέσεως. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, 1990, εἰκ. 173, καὶ ὁμόκεντρος ρόμβους σὲ πυξίδα ἀπὸ τὸ πρῶτο Ἀκρωτήρι Νάξου, DOUMAS, 1977, 86-87, πίν. XXVIII: f.

658. ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ, 1990, 165.

659. IMMERWAHR, 1971, 7. Πρβ. καὶ BARBER, 1987, 26 γιὰ ἐπίδραση στοιχείων ρυθμοῦ Κεφάλας στὴν Πρωτοκυκλαδικὴ ἐξέλιξη καὶ χρονικὴ σχέση αὐτῶν. BARBER-MAC GILLIVRAY, 1984, 296.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΦΑΣΗ Ι

Τάφρος 1-A

- 1-1.** "Οστρακο κυκλικού στομίου σχ. 1, 65
Πηλός πολύ καθαρός, με μαρμαρυγία, καστανός ως
έρυθρόξανθος, στόν πυρήνα φαιός, έξωτ. κηλιδωτό
κιτρινωπό, μελανό, έρυθρωπό, έσωτ. έρυθρό. Χείλος
λεπτυνόμενο, στόμιο κυλινδρικό. "Υψ. 0.045. Διάμ.
0.10. Πάχ. 0.004.
- 1-2.** "Όμοιο Συγκολλημένο είκ. 1 σχ. 1
Πηλός πολύ καθαρός, σπογγωτός, έρυθρωπό, έξωτ.
κηλιδωτό έρυθρό και κίτρινο, χαμηλότερα μελανό,
έσωτ. περι το στόμιο κίτρινο, το λοιπό μελανό.
Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.07.
Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.
- 1-3.** "Όμοιο με επίθημα είκ. Α σχ. 1, 65
Πηλός πολύ καθαρός, φαιός, έξωτ. κηλιδωτό καστα-
νό ως μελανό, έσωτ. μελανό. Χείλος λεπτυνόμενο,
στόμιο κλειστό, επίθημα χαμηλότατο έλλειπτικό
στο ευρύτερο σημείο της γάστρας. Μιά πλευρά κομ-
μένη καμπύλη. "Υψ. 0.065. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.
"Υψ. έπιθ. 0.001.
- 1-4.** "Οστρακο κυκλικού στομίου.
Συγκολλημένο. είκ. 1 και Α σχ. 1
Πηλός πολύ καθαρός, με μαρμαρυγία, καστανός, έ-
ξωτ. ιριδίζον, από στομίου προς τα κάτω, έρυθρό,
κίτρινο, μελανό, έσωτ. καστανό. Χείλος λεπτυνόμε-
νο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.20. Πάχ.
0.005.
- 1-5.** "Όμοιο. Συγκολλημένο είκ. 1
Πηλός πολύ καθαρός, έρυθρόξανθος έξωτ. έρυθρο-
κίτρινος, έσωτ. περι το στόμιο καστανό, το λοιπό με-
λανό. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.004
- 1-6.** "Όμοιο σχ. 1
Πηλός πολύ καθαρός, φαιός, έξωτ. κυλιδωτό έρυ-
θρόξανθο, έσωτ. φαιό, φθαρμένο. Χείλος λεπτυνόμε-
νο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.16. Πάχ.
0.004.
- 1-7.** "Όμοιο
Πηλός καθαρός, σπογγωτός, καστανός, έπιφ. άκα-
- θόριστα έρυθρές ως καστανόφαιες. Χείλος λεπτυνό-
μενο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.14. Πάχ.
0.004.
- 1-8.** "Όμοιο σχ. 1
Πηλός καθαρός σπογγωτός, με μαρμαρυγία, έρυθρός,
άλείφωμα έρυθρό σκληρό, έσωτ. έντριπτο, θαμπό.
Χείλος επίπεδο, στόμιο λίγο άνοικτό, τοίχωμα παχυ-
νόμενο προς το στόμιο. "Υψ. 0.047. Διάμ. 0.18. Πάχ.
0.004-0.007.
- 1-9.** "Όμοιο σχ. 1
Πηλός όμοιος, αλείφωμα, έξωτ. έρυθρό, έσωτ. όμοιο,
έντριπτο, θαμπό. Χείλος επίπεδο, τοίχωμα παχυνόμε-
νο περι το άνοικτό στόμιο. "Υψ. 0.058. Διάμ. 0.22.
Πάχ. 0.004-0.009.
- 1-10.** "Όμοιο σχ. 1
Πηλός καθαρός, σπογγωτός, καστανός, έπιφ. άκα-
θόριστα έρυθρές ως κιτρινωπές με αλείφωμα μαλακό
κιτρινωπό, τελείως φθαρμένο. Χείλος έσωτ. λεπτυ-
νόμενο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.054. Διάμ. 0.12. Πάχ.
0.006.
- 1-11.** "Όμοιο Συγκολλημένο.
Πηλός καθαρός σπογγωτός, φαιός, έπιφ. έξωτ. έρυ-
θρή ως καστανόμαυρη, έσωτ. έρυθρή ως καστανό-
φαιη. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο άνοικτό. "Υψ.
0.03. Διάμ. άκαθόριστη. Πάχ. 0.005.
- 1-12.** "Οστρακο στομίου.
Πηλός καθαρός σπογγωτός, έρυθρόξανθος, στόν πυ-
ρήνα φαιός. Έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. καστα-
νή. Χείλος έσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο άνοικτό, τοί-
χωμα άριστ. παχύτερο. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.20. Πάχ.
0.007-0.006.
- 1-13.** "Οστρακο κυκλικού στομίου. είκ. Α
Πηλός καθαρός, σπογγωτός, έρυθρός, έπιφ. καστα-
νές, έντριπτες, θαμπές, έξωτ. μελανή κηλίδα. Χείλος
καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα στρεβλό.
"Υψ. 0.065. Διάμ. 0.23. Πάχ. 0.007.

1-14. "Όμοιο.

σχ. 1

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, έρυθρός, έξωτ. αλείφω-
μα έρυθρό, έσωτ. όμοιο καστανωπό. Χείλος επίπεδο,
στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.25. Πάχ. 0.007.

1-15. "Όμοιο.

σχ. 1, 65

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, σπογγωτός, φαιός,
έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. περί τὸ στόμιο κί-
τρινη, ή λοιπή μελανή. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο
άνοικτό. Άριστ. γωνία τοῦ χείλους στρογγυλεμένη.
"Υψ. 0.063. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

1-16. "Όστρακο κυκλικού

στομίου.

είκ. 1 σχ. 1, 65

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, φαιός, έξωτ. καστανό-
φαιο, φθαρμένο, έσωτ. αλείφωμα καστανωπό, σκλη-
ρό, έντριπτο, θαμπό. Χείλος καμπύλο ως λεπυνόμε-
νο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.058. Διάμ. 0.22. Πάχ.
0.007.

1-17. Τμήμα λαιμοῦ άποκολλημένο.

σχ. 2

Πηλός τραχύς με χονδρό μαρμαρυγία, σπογγωτός,
φαιός, έξωτ. καστανός ως έρυθρός, έσωτ. καστανός.
Περί τὸ χείλος στίς δύο ὅψεις σὲ άσύμμετρη ζώνη
μελανός. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ., άριστ. περισ-
σότερο, τοίχωμα ίσοπαχές, ρίζα κομμένη λοξή. "Υψ.
0.05. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.006-0.007.

1-18. Τμήμα λαιμοῦ καὶ ὤμου με ρίζα
άποφύσεως.

είκ. 2 σχ. 2, 65

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. έξωτ. κηλιδω-
τή, καστανόφαιη, έρυθρή, μελανωπή, έσωτ. όμοια
με τὸν πηλό, άνώμαλη διαμόρφωση αλλά στήν άφή
λεία. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, λαιμός άριστ. χα-
μηλότερος καὶ παχύτερος. Άπόφυση κατακόρυφη.
"Υψ. 0.065. "Υψ. λαιμοῦ 0.023. Διάμ. 0.07. Πάχ. λαι-
μοῦ 0.005-0.006.

1-19. Πυθμένας άγγείου καὶ
άρχη τοιχώματος.

σχ. 2, 65

Πηλός καθαρός σπογγωτός έρυθρός, έπιφ. έξωτ. κη-
λιδωτή έρυθρή-κιτρινωπή, έσωτ. κιτρινωπή-μελανή,
έπιφ. λεία. Πυθμένας ίσοπεδωμένος. Κομμένο τε-
τράπλευρο κοίλο, ή άκμή μιᾶς πλευρᾶς φέρει πυκνές
έγκάρσιες έγκοπές ως σημεῖα άκιδωτοῦ έργαλείου
καὶ εἶναι τριμμένη. Μέγ. διάστ. 0.075. Διάμ. περ.
0.08. Πάχ. 0.008.

1-20. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός, με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. καστα-
νόφαιες, έσωτ. λεία. Μέγ. διάστ. 0.09. Διάμ. περ.
0.10. Πάχ. 0.008.

1-21. "Όστρακο στομίου.

είκ. 2

Πηλός καθαρός καστανός, στὸν πυρήνα φαιός, έπιφ.

έξωτ. έρυθρωπή, έσωτ. καστανή, τραχεῖα. Χείλος έ-
πίπεδο με έγκοπές άμελῶς χαραγμένες ἀνὰ 0.01 πε-
ρίπου, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.30.
Πάχ. 0.006-0.008.

1-22. "Όστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο.

σχ. 1

Πηλός καθαρός, έντονα σπογγωτός, καστανός, στὸν
πυρήνα φαιός, έπιφάνειες έρυθρωπές, φθαρμένες.
Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό. "Η άριστ.
πλευρά κομμένη καμπύλη. "Υψ. 0.066. Διάμ. 0.22.
Πάχ. 0.007.

1-23. "Όστρακο πίθου.

Πηλός τραχύς, καστανόφαιος, έπιφ. έξωτ. καστανή,
έσωτ. καστανόφαιη, όμαλή. "Όστρακο τετράπλευρο
με δύο μακρές πλευρές κυρτές, ένούμενες σὲ ὀξεῖα
γωνία, φέρει έξωτ. 0.04 πρὸ τῆς ὀξείας γωνίας έπιφα-
νειακή κοιλότητα διαμ. 0.01. Μία πλευρά, έξωτ. καὶ
έσωτ., μαυρισμένη ἀπὸ φωτιά. Μέγ. διάστ. 0.125.
Πάχ. 0.013.

1-24. "Όστρακο γάστρας με έπιθήματα.

είκ. 1

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, φαιός, έπιφ. έξωτ. κα-
στανή, έσωτ. μελανή, πολὺ φθαρμένη. Πολλὰ φα-
κοειδῆ έπιθήματα κολλημένα πυκνά καὶ άσύντακτα.
Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. 0.006. "Υψ. έπιθ. 0.001. Διάμ.
έπιθ. περ. 0.005.

1-25. "Όστρακο γάστρας

με έπιθήμα.

είκ. 1 σχ. 2, 65

Πηλός καθαρός σπογγωτός έρυθρόξανθος, έπιφ. έν-
τριπτες, έξωτ. καστανέρυθη, έσωτ. μελανωπή. "Ε-
πίθημα κωνικό. Μέγ. διάστ. 0.07. "Υψ. έπιθ. 0.007.
Πάχ. τοιχ. 0.006.

1-26. "Όστρακο γάστρας

με άπόφυση

είκ. 1 (έσωτ.) σχ. 2

Πηλός καθαρός σπογγωτός, έρυθρός ως φαιός, έξωτ.
έρυθρό, έσωτ. ιριδιζόν, ἀπὸ στομίου πρὸς τὰ κάτω έ-
ρυθρό, κίτρινο, μελανό. Άπόφυση κάθετη τοξωτή.
Κομμένο άδρά ήμιελλειπτικό, άκμή άπέναντι τῆς ά-
ποφύσεως έσωτ. φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.097. Πάχ.
0.007. "Υψ. άποφ. 0.018.

1-27. "Όμοιο.

είκ. 1 σχ. 2

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, έρυθρός, έξωτ. καστα-
νό, έσωτ. μελανωπό. Άπόφυση κάθετη τοξωτή. Μέγ.
διάστ. 0.06. Πάχ. τοιχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.015.

1-28. "Όστρακο γάστρας με έπιθήμα.

είκ. 2

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, φαιός, έξωτ. κηλιδωτό,
έρυθρό καὶ μελανό, έσωτ. μελανωπό, ὀρατές στήν έ-
πιφάνεια οἱ ὀπές τοῦ πηλοῦ. "Επίθημα ταινιωτό σὲ
λοξή θέση, τομῆς τριγωνικῆς. Μέγ. διάστ. 0.073.
Πάχ. τοιχ. 0.008. Πάχ. έπιθ. 0.003.

1-29. "Οστρακο γάστρας με τμήμα
ἀποφύσεως.

είκ. 2 σχ. 2

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρός, πρὸς τὰ μέσα φαιός, ἐπιφ. ἐρυθρὸς με ἀλείφωμα κιτρινωπό, στήν ἀφή λιπῶδες, ἔξωτ. πολὺ φθαρμένο. Ἀπόφυση ὀριζόντια, ταινιωτή. "Οστρακο κομμένο περ. ὀρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.076. Πάχ. 0.006. Πλάτ. ἀποφ. 0.022. Σωζ. ὕψ. ἀποφ. 0.016.

1-30. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἔξωτ. ἐπιφ. καστανὴ ὡς πορτοκαλόχρωμη, φθαρμένη, ἔσωτ. μελανωπὴ, λεία. Ἀπόφυση βραχεῖα τοξωτή, κάθετη, με ἡμιτελὴ ὀπή, ἄτρητη. Τμήμα τοῦ ὀστράκου ἔχει κοπεῖ καμπύλο. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.007. Ὑψ. ἀποφ. 0.016.

1-31. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἔξωτ. κηλιδωτὸ μελανό και κιτρινόφαιο, ἔσωτ. μελανωπὸ. Χεῖλος λεπτυνόμενο, ἔσωτ. φθαρμένο, στόμιο ἀνοικτό. Ὑψ. 0.05. Πάχ. 0.005.

1-32. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως
με ἀρχὴ τοιχώματος.

είκ. 2 σχ. 2

Πηλός λασπώδης φαιός, ἐπιφ. μελανωπός. Δακτύλιος χαμηλότατος με πλάτος μεταβαλλόμενο. Διάμ. 0.05. Ὑψ. δακτ. 0.002. Πλάτος δακτ. 0.007-0.005. Πάχ. τοιχ. 0.003.

1-33. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου.

είκ. 2

Πηλός λασπώδης μελανωπός, ἐπιφ. ὅμοιος. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο ἀνοικτό. Ὑψ. 0.045. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

1-34. "Οστρακο γάστρας.

είκ. 2

Πηλός πολὺ καθαρὸς, κιτρινωπός, ἐπιφ. ἐντριπτες, ἔξωτ. κηλιδωτὴ φαιὴ ἀνοικτὴ ὡς σκοτεινὴ, ἔσωτ. καστανή. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005.

1-35. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου.

είκ. 2

Πηλός καθαρὸς, καστανός, στὸν πυρῆνα φαιός, ἐπιφ. με ἀλείφωμα κιτρινωπό, ἐξίτηλο. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.035. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.007.

1-36. "Οστρακο στομίου.

είκ. 2

Πηλός πολὺ καθαρὸς, ἐρυθρῶς, ἐπιφ. ἐρυθρόξανθος με ἀλείφωμα κιτρινωπό, πολὺ φθαρμένο, σῶζει ἴχνη ἐξομαλύνσεως τῆς ἐπιφανείας. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.03. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.005.

1-37. "Ομοιο.

Πηλός πολὺ καθαρὸς, φαιός, ἔξωτ. ἐρυθρόξανθο με κηλίδα φαιή, ἔσωτ. φαιό, ἐντριπτο. "Οστρακο κοῖλο κομμένο περίπου τετράγωνο, πλευρᾶς 0.033-0.035. Πάχ. 0.005.

1-38. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου.

είκ. 2

Πηλός πολὺ καθαρὸς, ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. κιτρινωπός. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο ἀνοικτό. Ὑψ. 0.045. Πάχ. 0.003. Διάμ. ἀκαθόριστη.

1-39. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἔξωτ. ἐρυθρή, ἔσωτ. καστανόφαιη, ὁμαλή. "Οστρακο κοῖλο, ἐπίμηκες, με πλευρὲς εὐθύγραμμες καὶ μία λοξὴ ποὺ καταλήγει ἔσωτ. σὲ στρογγυλευμένη γωνία. Μέγ. διάστ. 0.073. Πάχ. 0.007.

1-40. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία μελανωπός, ἐπιφ. ὅμοιος. Κομμένο σὰν «πολυγωνικός» ἡμικυκλικὸς δίσκος με μία ὀξεῖα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.052. Πάχ. 0.007.

1-41. "Ομοιο.

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανόμαυρη, ἔσωτ. μελανή. "Οστρακο πολυγωνικὸ με μία πλευρὰ καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005.

Μέσα στὴν τάφρο 1-A βρέθηκαν ἀκόμα 11 ὄστρακα στομίων, τὸ ἓνα ἱριδίζον ἔξωτ. καὶ ἄλλο ἔσωτ., 4 ὄστρακα καμπύλα με ἰσοπεδωμένο τμήμα, πιθανότατα πυθμένες (τρία ἀπὸ ἀνοικτά, ἓνα ἀπὸ κλειστό), 3 τμήματα ὀριζοντίων ταινιωτῶν ἀποφύσεων (πλάτος ταινίας 0.016-0.01). Κομμένα τουλάχιστον 7.

Τὰ ἄμορφα ὄστρακα ὅλων τῶν κατηγοριῶν ζυγίζουν: 220 γραμ. μελανά, 60 γραμ. κηλιδωτά καὶ 1560 γραμ. διάφορα καστανά.

ΦΑΣΗ 2

Λάκκος 2-A

2-1. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός πολὺ καθαρὸς καστανός ὡς μελανωπός, ἐπιφ. ἔξωτ. ἱριδίζουσα ἐρυθρή, κιτρινόφαιη, μελανή, ἔσωτ.

κιτρινόφαιη. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος, κοῖλος, στὸ κέντρο ἄτρητη ὀπή. Μέγ. διάστ. 0.051. Πάχ. 0.005. Διάμ. ὀπῆς 0.002.

- 2-2.** "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 4
Πηλός πολύ καθαρός ἐρυθρώπός, ἐπιφ. με ἀλείφωμα καστανέρυθρο σὲ ποικίλους τόνους. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο ἀνοικτό. Ἡ μία πλευρὰ κομμένη ἀδρὰ καμπύλη καὶ ἐσωτ. τὸ τοίχωμά της λαξευμένο. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006. Ἐλάχ. πάχ. 0.003.
- 2-3.** "Οστρακο κυκλικού στομίου με ἐπίθημα. εἰκ. 3 σχ. 4, 66
Πηλός λασπώδης κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὴ ὡς κιτρινόφαιη, ἐσωτ. μελανωπὴ, με χαράγματα ἀπὸ τὴν ἐξομάλυνση. Χεῖλος καμπύλο ὡς προέχον, στόμιο λίγο κλειστό, ἐπίθημα κυκλικὸ χαμηλό. "Υψ. 0.085. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.002.
- 2-4.** Τμήμα λαιμοῦ. εἰκ. 3 σχ. 6, 66
Πηλός καθαρός, καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὴ ὡς μελανωπὴ, ἐσωτ. καστανόφαιη. Περίγραμμα κυλινδρικό, τοίχωμα ἰσοπαχές συνεχόμενο πρὸς τὴν ρίζα τοῦ ὤμου. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.005.
- 2-5.** Τμήμα ἀσύμμετρου λαιμοῦ. εἰκ. 3 σχ. 6
Πηλός τραχὺς φαιός, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανόφαιο σκληρό, ἐσωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ. Χεῖλος καμπύλο μεταβάλλεται σὲ προέχον, περίγραμμα κυλινδρικό (:). "Υψ. λαιμοῦ 0.031-0.035. Ἀκτ. καμπ. 0.06. Πάχ. 0.007.
- 2-6.** Τμήμα κυκλικού λαιμοῦ. σχ. 6
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, ἐρυθρός, ἀλείφωμα ἐξωτ. ἐρυθρώπὸ, θαμπό, φθαρμένο, ἐσωτ. κιτρινωπὸ σκληρό. Περίγραμμα κυλινδρικό, τοίχωμα ἰσοπαχές. "Υψ. 0.053. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.005.
- 2-7.** "Οστρακο στομίου.
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, ἐρυθρός, ἐπιφ. ὁμοιὲς ὡς καστανωπές, λεῖες. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.006.
- 2-8.** Μικρότατο ὄστρακο στομίου.
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, ἐπιφ. ὁμοιὲς. Χεῖλος προέχον, στόμιο κλειστό. "Οστρακο τριγωνικό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.004. Διάμ. 0.08.
- 2-9.** "Οστρακο γάστρας. εἰκ. 3
Πηλός καθαρός καστανόφαιος, ἐπιφ. ὁμοιὲς. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.006.
- 2-10.** Τμήμα πυθμένος δακτυλιόσχημης βάσεως. Συγκολλημένο. εἰκ. 3
Πηλός καστανός, καθαρός, ἐπιφ. ὁμοιὲς, σχεδὸν ἄψητο, χωρὶς ἀλείφωμα ἢ ἐπάλειψη. Σχηματίζεται ἀπὸ δύο στρώματα πηλοῦ καὶ τὸ πάχος αὐξάνεται στὴν περιφέρεια. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. πυθμένος 0.008-0.003.
- 2-11.** Μικρὸ τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως καὶ ἀρχὴ γάστρας. Συγκολλημένο με 2-53.
Πηλός, ἐπιφάνειες, δακτύλιος ὁμοία με 2-53. Μέγ. διάστ. 0.05.
- 2-12.** Τμήμα κωνικῆς βάσεως. σχ. 8
Πηλός λασπώδης, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανὴ ἐντριπτη, στιλπνὴ, ἐσωτ. ἀλαμπής, ἀπὸ κάτω ἀδρότερη. Διάμ. στὴ ρίζα 0.055. Σωζ. ὕψ. βάσεως 0.021. Ἐλάχιστο πάχ. πυθμ. 0.004.
- 2-13.** Τμήμα ἰσοπεδωμένου πυθμένος με ἀρχὴ τοιχώματος. Συγκολλημένο με 2-37.
"Όλα τὰ χαρακτηριστικὰ ὁμοία με 2-37. Μέγ. διάστ. 0.09.
- 2-14.** "Οστρακο στομίου.
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, ζωηρός ἐρυθρός, ἐξωτ. περὶ τὸ στόμιο μελανό, τὸ ὑπόλοιπο καστανόμαυρο, ἐσωτ. μελανωπὸ με ὀριζόντια χαράγματα διαμορφώσεως. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.072. Πάχ. 0.006. Διάμ. ἀκαθόριστη.
- 2-15.** "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα. εἰκ. 3
Πηλός ὁμοιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανὴ ραβδωτὴ. Ἐπίθημα πεταλίδας ὀριζόντιο. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.006. Μήκος ἐπιθ. 0.055.
- 2-16.** "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. εἰκ. 3
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ραβδωτές, ἐξωτ. ὁμοία, ἐσωτ. μελανωπὴ. "Οστρακο ὀρθογώνιο κοῖλο. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.007.
- 2-17.** "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. Γραπτό. Συγκολλημένο. εἰκ. 3 καὶ Α
Πηλός καθαρός, ἐρυθρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μαλακὸ κιτρινωπὸ, βαφὴ ἐρυθρὴ, παχειά, ἀλαμπής, ἐσωτ. ἐρυθρὴ ἀδρὴ με χαράγματα. Θέμα: πλέγμα σχηματισμένο με λοξὲς διασταυρούμενες γραμμές. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.004.
- 2-18.** "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου με ἐπίθημα. Συγκολλημένο. εἰκ. 3
Πηλός καὶ ἐπιφ. ὁμοία, ἄβαφο. Ἐπίθημα ἀμυγδαλωτό, χαμηλό, τοποθετημένο λοξά. Μία πλευρὰ τοῦ ὀστράκου καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.004. Πάχ. ἐπιθ. 0.002.
- 2-19.** "Οστρακο γάστρας. Γραπτό (:).
Πηλός πολὺ καθαρὸς καστανός, ἀλείφωμα λιπῶδες, ὁμοιόχρωμο, ἐξωτ. βαφὴ (:) καστανέρυθρη, στιλπνὴ ἐνοποιημένη με τὸ ἀλείφωμα. Θέμα: φαίνεται ὡς νὰ σχηματίζεται συμπαγὲς γωνιώδες κόσμημα. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.006.

2-20. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές έντριπτες. Κομμένο ως πολυγωνικός δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005.

2-21. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός, με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. μελανή στιλπνή με κιτρινωπή ταινία περί τὸ χεῖλος, έσωτ. μελανή με περιοχὴ κιτρινωπή. Χεῖλος λεπτονόμοιο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.004.

2-22. "Εξη ὅστρακα ἀπὸ κυκλικὸ στόμιο

καὶ γάστρα με ρίζα ἀποφύσεως.

Συγκολλημένα σὲ 4 τεμάχια. τὸ ἓνα: εἰκ. 5

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία μελανωπός, επιφ. μελανές έντριπτες, ἀπόλυτα λεῖες. Χεῖλος λεπτονόμοιο, μόλις σώζεται, καὶ ρίζα ἀποφ. σὲ εὐρύτερο σημεῖο τῆς γάστρας. Τὸ ὅστρακο τοῦ στομίου εἶναι σὰν τριγωνικὸ με μία πλευρὰ κομμένη κυρτή. Μέγ. διάστ. 0.085. Πάχ. 0.002-0.004.

2-23. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση

καὶ ὀπὴ συγκολλήσεως. εἰκ. 5 σχ. 8, 66

Πηλός καὶ επιφ. ὅμοιοι. Ἀπόφυση ὀριζόντια ὀκτώ-
σχημη. Ὅπὴ ἀνοιγμένη ἀπὸ ἔξω πρὸς τὰ μέσα. Μέγ.
διάστ. 0.085. Πάχ. 0.004. "Υψ. ἀποφύσεως 0.014.
Μέγ. διάμ. ὀπῆς ἀποφ. 0.015. Διάμ. ὀπῆς 0.004.

2-24. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο. εἰκ. 5 σχ. 3

Πηλός λασπώδης φαιός, επιφ. μελανωπός, στιλπνός, διατηροῦν πολλὴ ὀξειδωσι. Χεῖλος λεπτονόμοιο, στόμιο ἀνοικτό. "Οστρακο ἀπολήγει σὲ ὀξεῖα γωνία. "Υψ. 0.044. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.004.

2-25. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

σχ. 6

Πηλός καθαρός, με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. μελανές, έντριπτες. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό. Ἡ ἀπόληξη σχηματισμένη ἀδρὰ κυρτή. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

2-26. "Οστρακο γάστρας με ρίζα ἀποφύσεως.

Πηλός καθαρός, φαιός, επιφ. μελανές έντριπτες. Σώ-
ζεται ἡ ρίζα ὀριζοντίας τοξωτῆς ἀποφύσεως. Κομ-
μένο ὡς κυκλικὸς δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ.
0.006. Σωζ. ὕψ. ἀποφύσεως 0.006.

2-27. "Οστρακο στομίου.

εἰκ. Α

Πηλός λασπώδης, φαιός, επιφ. μελανωπός, ἀλαμπείς,
λεῖες. Χεῖλος ἐπίπεδο, ἀνυψούμενο λίγο ἀριστερά.
"Υψ. 0.05. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

2-28. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. μελανές, έντριπτες, ἐ-
ξωτ. κιτρινόφαιη κηλίδα. Κομμένο ὡς πολυγωνικός

δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.006.

Ἐπάρχουν ἀκόμα: στόμια καστανὰ 11, μελανὰ 9,
λαιμὸς 1, δακτύλιος βάσεως 1, ἀποφύσεις 4, ἐπίθημα
πεταλίδας 1. Κομμένα, τουλάχιστον 2. "Αμορφα ὅ-
στρακα καστανὰ διάφορα 2400 γραμ., μελανὰ 360
γραμ., πηλὸς λασπώδης 40 γραμ., κιτρινωπὸ ἀλείφω-
μα 1 ὅστρακο.

Λάκκος 2-B

2-29. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

σχ. 4

Πηλός καθαρὸς καστανός, επιφ. ἀκαθόριστα καστα-
νόφαιες, έσωτ. κηλιδωτή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο
λίγο κλειστό. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

2-30. "Ομοιο.

σχ. 3

Πηλός πολύ καθαρὸς με μαρμαρυγία, επιφ. έξωτ. κα-
στανέρυθρη, έσωτ. ἱριδίζουσα, ἀπὸ τὸ στόμιο πρὸς
τὰ κάτω ἐρυθρὴ, κίτρινη, μελανή. Χεῖλος καμπύλο,
τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὸ ἀνοικτὸ στόμιο. "Υψ.
0.043. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006-0.003.

2-31. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση. εἰκ. 4 σχ. 7

Πηλός καθαρὸς φαιός, επιφ. με λιπῶδες ἀλείφωμα ἐ-
ξωτ. κηλιδωτὸ ἐρυθρὸ ὡς κιτρινόφαιο, έσωτ. μελα-
νωπὸ. Ἀπόφυση κάθετη τοξωτή, ἡ μία ρίζα μακρύτε-
ρη τῆς ἄλλης, φέρει τύπωμα νυχιοῦ καὶ δακτύλου
τοῦ κεραμέως. "Υψ. 0.082. Πάχ. 0.007. Μῆκ. ἀποφ.
0.07. "Υψ. ἀποφ. 0.02. Διάμ. ὀπῆς 0.017.

2-32. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

σχ. 3

Πηλός πολύ καθαρὸς, με μαρμαρυγία, φαιός, λιπῶ-
δες ἀλείφωμα, έξωτ. καστανέρυθρο, έσωτ. κηλιδωτὸ
κιτρινόφαιο. Χεῖλος λεπτονόμοιο, στόμιο λίγο κλει-
στό, τοίχωμα καμπύλο. "Υψ. 0.041. Διάμ. 0.18. Πάχ.
0.004.

2-33. "Οστρακο κυκλικού στομίου με

ἐπίθημα

σχ. 3

Πηλός πολύ καθαρὸς ἐρυθρόξανθος, στὸν πυρῆνα
φαιός, λιπῶδες ἀλείφωμα ἀκαθόριστα ἐρυθρόξανθο.
Χεῖλος καμπύλο, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὸ κυ-
λινδρικὸ στόμιο, ἐπίθημα κυκλικὸ χαμηλό. Κομμένο
ριπιδίοσχημο ὀρθῆς γωνίας. "Υψ. 0.065. Διάμ. 0.16.
Πάχ. 0.004-0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.002.

2-34. Τμήμα κυκλικού στομίου με ρίζα

ἀποφύσεως.

εἰκ. Α

Πηλός λασπώδης κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. ἀκαθόρι-
στα καστανή, έσωτ. μελανή λεῖα. Χεῖλος ἐλάχιστα
προέχον, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς
τὸ στόμιο, ρίζα κατακορύφου ἀποφύσεως. Πιθανὸν
ἴδιο ἀγγεῖο με 2-35. "Υψ. 0.065. Διάμ. 0.22-0.24. Πάχ.
0.006-0.007.

2-35. Τμήμα κυκλικού στομίου σκύφου με απόφυση. Συγκολλημένο με 2-65. είκ. 4 σχ. 5, 66

Πηλός λασπώδης κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. ακαθόριστα καστανή, έσωτ. μελανωπή, περί τὸ χεῖλος κιτρινωπή. Χεῖλος καμπύλο, ἐλάχιστα προέχον δεξιά, στόμιο κλειστό, περίγραμμα καμπύλο, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὸ στόμιο, απόφυση κατακόρυφη, τοξωτή, επιμήκης. "Υψ. 0.16. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005-0.008. Μῆκος ἀποφ. 0.115. Μέγ. διάστ. ὀπῆς 0.016.

2-36. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου με απόφυση. Συγκολλημένο. σχ. 7

Πηλός καθαρὸς ἐρυθρὸς, επιφ. έξωτ. κηλιδωτὴ ἐρυθρὴ ὡς φαίη, έσωτ. ἐντριπτὴ ἐρυθρὴ. "Απόφυση κάθετη, τοξωτή, επιμήκης. Γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς ὀπῆς ἀφαιρέθηκε μέρος τοῦ τοιχώματος. "Οστρακο ἀπολήγει σὲ ὀξεῖα γωνία. "Υψ. 0.084. Πάχ. 0.006. Διάμ. ὀπῆς 0.015. "Υψ. ἀποφ. 0.012. Μῆκος ἀποφ. 0.065.

2-37. Τμήμα ἰσοπεδωμένου πυθμένος με ἀρχὴ τοιχώματος. Συγκολλημένο με 2-13. σχ. 7

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία φαιὸς, επιφ. έξωτ. ἀκαθόριστα κιτρινόφαιη, έσωτ. καστανόμαυρη, λεία. "Οστρακο σχηματισμένο ἀδρὰ ἡμικυκλικὸ καὶ σὲ μέρος τῆς καμπύλης πλευρᾶς ἔχει λαξευθεῖ έσωτ. τμήμα τοῦ πάχους του, ἐνῶ στὴν ἀπέναντι πλευρὰ ὑπάρχει κοίλη έσοχή. Μέγ. διάστ. 0.125. Διάμ. ἀκαθόριστη. Πάχ. 0.011-0.007.

2-38. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου με ἐπίθημα. είκ. 4 σχ. 4, 66

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό, ἐπίθημα ὀριζόντιο, ἐπίμηκες, τριγωνικῆς τομῆς. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.003.

2-39. Τμήμα κυκλικὸ λαιμοῦ. είκ. 4 σχ. 6

Πηλός καθαρὸς ἐρυθρὸς, έξωτ. ἀλείφωμα κιτρινωπὸ ποὺ μόλις ἐπικαλύπτει καὶ τὸ χεῖλος έσωτερικά, έσωτ. ἐρυθρὸ. Λαιμὸς κυλινδρικός, τομὴ τοιχώματος τριγωνικῆ. "Υψ. λαιμοῦ 0.049. Διάμ. 0.18. Μέγ. πάχ. λαιμοῦ 0.009.

2-40. Τμήμα κυκλικὸ λαιμοῦ. είκ. 4 σχ. 6

Πηλός καθαρὸς, σπογγωτὸς, φαιὸς, ἀλείφωμα μαλακὸ κιτρινωπὸ, έξωτερικά φθαρμένο. Λαιμὸς κυλινδρικός, χεῖλος έσωτ. λεπτυνόμενο, τοίχωμα ἰσοπαχές. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.007.

2-41. "Οστρακο γάστρας. είκ. 4

Πηλός λασπώδης ἀνοικτόφαιος, έξωτ. φαιὸς, έσωτ. ἐρυθροξανθὸς, επιφ. με κιτρινωπὸ μαλακὸ ἀλείφωμα, φθαρμένο. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.006.

2-42. "Οστρακο στομίου. Γραπτὸ (:). σχ. 3

Πηλός λασπώδης κιτρινόφαιος, επιφ. ὁμοίχρωμος με ἀβέβαια ἴχνη καστανῆς βαφῆς. Χεῖλος λεπτυνόμενος ὡς ἐλάχιστα προέχον, στόμιο λίγο κλειστό. ὕψ. 0.033. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.004.

2-43. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. Γραπτὸ. είκ. 4 καὶ Α σχ. 76

Πηλός λασπώδης φαιὸς, επιφ. κιτρινόφαιος, βαφὴ καστανή, πολὺ ἐξίτηλη. "Εξωτ. τριγωνικὸ τμήμα ὀλόβαφου θέματος κρέμεται ἀπὸ τὸ χεῖλος, έσωτ. ὅμοιο ἐνώνεται ἀριστ. με τὴν ἀρχὴ δευτέρου μόλις σωζόμενου θέματος. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κυλινδρικό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.004.

2-44. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός πολὺ καθαρὸς, με μαρμαρυγία, μελανωπὸς, επιφ. με μελανὸς πολὺ λείες, έξωτ. μερικὸς ἀποφλοιωμένο ἀλείφωμα. Σῶζεται μία διαμπερὴς ὀπὴ καὶ τμήμα ἄλλης. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005. Διάμ. ὀπῆς 0.005.

2-45. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. σχ. 6

Πηλός καὶ επιφ. ὅμοια. Χεῖλος λεπτυνόμενο στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.004.

2-46. "Οστρακο γάστρας με απόφυση. σχ. 8

Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπὸς, επιφ. μελανὸς ἐντριπτες. "Απόφυση «ὀκτώσχημη» ὀριζόντια, ἀπολήγει στὴ γωνιώδη κάμψη τῆς γάστρας. Γιὰ τὴ διεύρυνση τῆς ὀπῆς ἔχει σκαφεῖ τὸ τοίχωμα τοῦ ὀστράκου. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.007. "Υψ. ἀποφ. 0.01. Μέγ. διάμ. ὀπῆς 0.015.

2-47. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, επιφ. μελανωπὸς, φθαρμένες. Χεῖλος λεπτυνόμενος, στόμιο στρεβλὸ, τοίχωμα δεξιά παχύνεται πρὸς τὸ στόμιο. "Υψ. 0.05. "Ακτ. καμπ. 0.07. Πάχ. 0.004.

2-48. "Οστρακο στομίου.

Πηλός λασπώδης φαιὸς, επιφ. μελανὸς, ἐντριπτες, στιλπνές. Χεῖλος λεπτυνόμενος έσωτερικά, ἀνυσοῦται λίγο ἀριστερά. "Υψ. 0.031. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

2-49. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου με ἐπίθημα. Συγκολλημένο. είκ. 5 σχ. 6, 66

Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπὸς, επιφ. μελανὸς ἐντριπτες, έσωτ. ἀραιὰ χαράγματα. Χεῖλος λεπτυνόμενος, στόμιο κλειστό, ἐπίθημα ἀμυγδαλωτὸ χαμηλὸ. "Υψ. 0.062. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.002. Μῆκος ἐπιθ. 0.024.

2-50. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. είκ. 5 σχ. 6

Πηλός καθαρὸς καστανὸς, ἀλείφωμα μελανὸ, έξωτ. χαράγματα ἀδρῆς διαμορφώσεως, έσωτ. τμήμα ἀκά-

λυπτο. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.007.

2-51. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. μελανές στιλπνές. Κομμένο ως πολυγωνικός δίσκος (σπασμένο κατά τη διάμ.) σώζει στο κέντρο τμήμα ἄτρητης ὀπῆς. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.007. Διάμ. ὀπῆς 0.005.

2-52. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός καθαρός, με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. ἔντριπτες μελανές. Στόν πυθμένα, περί τῆ ρίζα τῆς βάσεως, ἡ ἐπιφάνεια ἁδρότερη καὶ φαιή, μετὰ τὴν ἀποκόλληση τῆς τριγωνικῆς ἐνίσχυσεως. Μέγ. διάστ. 0.05. "Υψ. δακτ. 0.015. Διάμ. 0.09.

2-53. "Ομοιο. Συγκολλημένο με 2-11. σχ. 8

Πηλός πολύ καθαρός, με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. ἔντριπτες, στιλπνές μελανές, ἐξωτ. λίγο φθαρμένα. Δακτύλιος με μικρὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση, πυθμένας καμπύλος. Μέγ. διάστ. 0.08. "Υψ. δακτ. 0.013. Διάμ. 0.075. Πάχ. πυθμ. 0.007.

2-54. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο με 3-167 εἰκ. 5 σχ. 8, 66

Πηλός πολύ καθαρός, με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές, στιλπνές. Δακτύλιος τριγωνικῆς τομῆς. Μέγ. διάστ. 0.09. "Υψ. δακτ. 0.01. Πάχ. πυθμ. 0.006.

2-55. Τμήμα σώματος πιθόσχημου. Συγκολλημένο.

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, επιφ. καστανόφαιες, ἔσωτ. με κηλίδα μελανή. Περίγραμμα σφαιρικό, σώζονται οἱ ρίζες μικρῆς καθέτου ἀποφύσεως. "Υψ. 0.072. Μέγ. διάστ. κοιλίας 0.14. Πάχ. 0.004. "Υψ. σῶζ. ἀποφ. 0.007.

"Υπάρχουν ἀκόμα: στόμια καστανά 10, λιπώδους ἀλειφώματος 3, μελανὰ 6, λασπώδους πηλοῦ 2, πυθμένας ἐπίπεδος 1, ἀποφύσεις 4, ἐπιθήματα 2. Κομμένα, τουλάχιστον 3. "Αμορφα ὄστρακα καστανὰ διάφορα 770 γραμ., μελανὰ 225 γραμ.

Ἐπίχωση: Στρώμα 2β

2-56. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου.

Συγκολλημένο. σχ. 3

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, ἐρυθρωπός ὡς φαιός, ἐξωτ. ἱριδίζον, περί τὸ στόμιο ἐρυθρό, χαμηλότερα μελανωπό, ἔσωτ. περί τὸ στόμιο κιτρινωπό, τὸ λοιπὸ μελανωπό. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο, γάστρα καμπύλη. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.016. Πάχ. 0.004.

2-57. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου με ἐπίθημα. Συγκολλημένο.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, επιφ. ἐξωτ. καστανωπὴ με κηλίδες μελανές, ἔσωτ. με-

λανὴ με κηλίδες καστανές. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό, χαμηλὸ κυκλικὸ ἐπίθημα. "Υψ. 0.063. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.001.

2-58. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἱριδίζον περί τὸ στόμιο καστανωπό, χαμηλότερα ἐρυθρωπό, επιφ. φθαρμένη, ἔσωτ. περί τὸ χεῖλος κιτρινωπό, τὸ λοιπὸ μελανό. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.057. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

2-59. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου με ἐπίθημα εἰκ. Α σχ. 3

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, επιφ. φθαρμένες, ἐξωτ. περί τὸ στόμιο κιτρινωπὴ, χαμηλότερα μελανή, ἔσωτ. ὅμοια. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό, ἐπίθημα χαμηλό, κυκλικό. "Υψ. 0.07. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.006.

2-60. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 6

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη με κηλίδα μελανή, περί τὸ στόμιο καὶ ἔσωτ. φαιή. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο χωνοειδές. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.004.

2-61. "Οστρακο στομίου. εἰκ. 6

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἱριδίζον ἀπὸ τὸ στόμιο πρὸς τὸν πυθμένα μελανό, κίτρινο καὶ κηλίδα ἐρυθρή, ἔσωτ. μελανό, λεῖο. Χείλος ἔσωτ. λεπτυνόμενο, δεξιὰ ἀνυψοῦται καὶ ἀριστερὰ τὸ τοίχωμα παχύνεται πρὸς τὸ κλειστὸ στόμιο. "Υψ. 0.075. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.004-0.007.

2-62. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 4

Πηλός καθαρός, καστανόμαυρος, ἀλείφωμα λιπῶδες, ἐξωτ. μελανό κηλιδωτό, ἔσωτ. κηλιδωτὸ ἐρυθρό, κίτρινο, φαιό. Χείλος καμπύλο, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.008.

2-63. "Ομοιο. εἰκ. 6

Πηλός καθαρός, καστανός, ἀλείφωμα λιπῶδες, ἐξωτ. κηλιδωτὸ μελανό, καστανὸ ὡς ρόδινο, ἔσωτ. κιτρινόφαιο. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.067. Διάμ. 0.15. Πάχ. 0.006.

2-64. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. εἰκ. 5

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, ἀλείφωμα λιπῶδες, ἐξωτ. ἀκαθόριστα καστανό, ἔσωτ. μελανό, ἐπιφάνεια ἔσωτ. ραβδωτή. Χείλος μόλις σωζόμενο, προέχον. "Υψ. 0.11. Πάχ. 0.007.

2-65. Τμήμα γάστρας με τοξωτὴ ἀπόφυση. Συγκολλημένο με στόμιο 2-35.

Πηλός ὅμοιος με 2-35, ἐξωτ. καστανό. Περίγραμμα ἄμορφο, ἀπολήγει σὲ κομμένη ὀξεῖα γωνία. Μέγ.

διάστ. 0.087. "Υψ. άποφ. 0.018. "Ανοιγμα όπης 0.02.

2-66. Τμήμα κυκλικού λαιμού. σχ. 6

Πηλός τραχύς με πολύ μαρμαρυγία, σπογγωτός, φαιός, άλείφωμα έξωτ. καστανοκίτρινο, έσωτ. κιτρινόφαιο. Χείλος επίπεδο, περίγραμμα έλαφρά κωνικό, τοίχωμα ίσοπαχές. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.01.

2-67. "Οστρακο στομίου. σχ. 4

Πηλός με χονδρό μαρμαρυγία, σπογγωτός, καστανός, έπιφ. έξωτ. καστανέρυθρη, έσωτ. άνοικτότερη, όττηση έντονη. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό. Τό όστρακο άπολήγει σέ όξεΐα γωνία κομμένη από τήν έξωτ. έπιφ. "Υψ. 0.058. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.005.

2-68. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση. εϊκ. 6 σχ. 7

Πηλός πολύ καθαρός, μελανός, έπιφ. έξωτ. άκαθόριστα καστανή σκοτεινή, έσωτ. μελανωπή, λεία. "Απόφυση όριζόντια βραχεΐα, τοξωτή. "Αριστερά τής άποφύσεως τό όστρακο άπολήγει σέ όξεΐα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.014. Διάμ. όπής 0.01.

2-69. "Ομοιο. σχ. 7

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανή με κηλίδες μελανές, έσωτ. μελανή άδρά διαμορφωμένη. "Απόφυση τοξωτή όριζόντια, έλαφρά άνυψωμένη. "Υψ. 0.063. Πάχ. 0.004. "Υψ. άποφ. 0.021. Μέγ. διάμ. όπής 0.015.

2-70. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο. εϊκ. 6 σχ. 4

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. έξωτ. περί τό στόμιο μελανωπή, χαμηλότερα καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή, άδρά έξομαλυσμένη. Χείλος καμπύλο, τοίχωμα παχυνόμενο προς τό κλειστό στόμιο. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.006.

2-71. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. εϊκ. Α

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. έξωτ. περί τό στόμιο μελανή, ή λοιπή καστανόφαιη, έσωτ. μελανή, άδρά έξομαλυσμένη. Χείλος καμπύλο άνυψούμενο δεξιά. "Υψ. 0.057. Διάμ. 0.25. Πάχ. 0.005.

2-72. "Οστρακο κυκλικού στομίου με

έπιθήμα. εϊκ. 6 σχ. 4

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανέρυθρος, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. σκοτεινότερη, λίγο άδρή. Χείλος επίπεδο, στόμιο σχεδόν κατακόρυφο, έπιθήμα πεταλίδας όριζόντιο. Κομμένο ως πολυγωνικός δίσκος με τό έπιθήμα δίπλα σέ μία πλευρά. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.004.

2-73. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, μελανός, έπιφ. μελανές, στίλπνές, λείες. Χείλος καμπύλο, στόμιο

σχεδόν κατακόρυφο. "Υψ. 0.065. Διάμ. 0.22-0.26. Πάχ. 0.003.

2-74. Τμήμα κωνικής βάσεως.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, έπιφ. μελανές. Σπασμένες όλες οί άκμές στό πάτημα. Σωζ. ύψ. βάσεως 0.017. Διάμ. στη ρίζα 0.065. Μέγ. διάστ. 0.026.

"Υπάρχουν άκόμα: στόμια έρυθρά 8, ιριδίζον 1, λιπώδους άλειφώματος 3, έπιθήματα 3. Κομμένοι δίσκοι 3, λοιπά άκαθόριστα. "Αμορφα όστρακα καστανά διάφορα 1340 γραμ., πηλός λασπώδης 30 γραμ., μελανά 190 γραμ.

Έπίχωση: Στρῶμα 2γ

2-75. Τμήμα σκύφου. Συγκολλημένο.

εϊκ. 6 σχ. 3, 66

Πηλός πολύ καθαρός, με μαρμαρυγία, καστανός, έξωτ. ιριδίζον περί τό στόμιο έρυθρωπό, χαμηλότερα μελανό, έσωτ. καστανέρυθρο, έπιφ. φθαρμένες. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο κυλινδρικό, περίγραμμα ήμισφαιρικό. "Υψ. 0.067. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.005.

2-76. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο. σχ. 3

Πηλός πολύ καθαρός έρυθροξανθος ως φαιός, έπιφ. έξωτ. κηλιδωτή έρυθρωπή και κιτρινωπή, έσωτ. μελανή, περί τό χείλος κιτρινωπή. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο λίγο κλειστό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.046. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

2-77. "Ομοιο.

σχ. 3

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έξωτ. ιριδίζον περί τό στόμιο κιτρινόφαιο με σκιά έρυθρωπή, τό λοιπόν μελανό, έσωτ. κιτρινόφαιο. Χείλος έσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.04. Διάμ. στομ. 0.14. Πάχ. 0.006.

2-78. Τμήμα στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός, φαιός, άλείφωμα λιπώδες, έξωτ. κηλιδωτό καστανό, έσωτ. περί τό στόμιο κιτρινωπό, τό λοιπό μελανό. Χείλος έσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.072. Διάμ. περ. 0.24. Πάχ. τοιχ. 0.005.

2-79. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο. σχ. 4, 66

Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. έντριπτες, άκαθόριστα καστανόμαυρες. Χείλος καμπύλο, στόμιο λίγο άνοικτό. Κομμένο ριπιδίοσχημο όρθης γωνίας με καμπύλη πλευρά φθαρμένη έσωτ. στην άκμή και δίπλα της έπίμηκες έπιφανειακό γδάρσιμο. "Υψ. 0.065. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.008.

2-80. Ρίζα τοξωτής άποφύσεως.

Συγκολλημένη. εϊκ. 6

Πηλός λασπώδης, έρυθρωπός, έπιφ. έξωτ. κίτρινη,

έσωτ. μελανωπή. Ἀπόφυση κατακόρυφη, τοξωτή, πολὺ φθαρμένη. Ὑψ. 0.007. Πάχ. 0.007.

2-81. Ὑστρακο κυκλικὸ στομίον. εἰκ. Α
Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έξωτ. ἀκαθόριστα καστανόμαυρο, έσωτ. καστανόφαιο. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κυρτό. Ὑψ. 0.05. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.007.

2-82. Τμήμα ὤμου εὐρύστομου πιθοειδοῦς μὲ ρίζα λαιμοῦ καὶ ἐπίθημα. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ πολὺ μαρμαρυγία, καστανοκίτρι-
νος, ἐπιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. μελανή, ἄδρῃ. Ἐπί-
θημα ἄμυγαλόσχημο, κολλημένο λοξά ἐπὶ τοῦ ὤ-
μου. Ὑψ. 0.105. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.005.

2-83. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 7
Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἐπιφ. ὅμοιος, έξωτ. ἐντρι-
πτες. Σῶζεται τμήμα τοῦ πυθμένος, δακτύλιος σπα-
σμένος, μὲ λεπτή τριγωνικὴ ἐνίσχυση. Μέγ. διάστ. 0.065. Διάμ. περ. 0.18. Σωζ. ὕψ. 0.013. Πάχ. πυθμ. 0.008.

2-84. Τμήμα κυκλικὸ λαιμοῦ. σχ. 6, 66
Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, έξωτ. ἀλείφωμα κιτρινωπό,
μαλακό, φθαρμένο, έσωτ. ἐπάλειψη ἐρυθρή. Περί-
γραμμα χωνοειδές, τοίχωμα ἰσοπαχές. Ὑψ. 0.042. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.006.

2-85. Ὑστρακο γάστρας. σχ. 6
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἀλείφωμα παχύ, θα-
μπό, σκληρό, καστανέρυθρο. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.006.

2-86. Ὑστρακο κυκλικὸ στομίον με ἐπίθημα. εἰκ. Α σχ. 6

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐ-
πιφ. μελανές ἐντριπτες, πολὺ λεῖες. Χεῖλος λεπτινό-
μενο, στόμιο λίγο ἀνοικτό, ἐπίθημα ἄμυγαλωτό ὀρι-
ζόντιο. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος. Ὑψ. 0.045. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.003.

2-87. Δύο ὕστρακα στομίον. Μὴ συγκολλούμενα.
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, μελανός, ἐπιφ. ὅμοιος, ἐντρι-
πτες. Χεῖλος προέχον. Μέγ. ὕψ. 0.048. Πάχ. 0.004.

2-88. Ὑστρακο γάστρας. σχ. 6
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. μελανές, πολὺ λεῖες. Σὲ δύο ἄκμεις ὑπάρχουν τμήματα ὀπῶν. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005. Διάμ. ὀπῆς 0.006.

2-89. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως με ἀρχὴ τοιχώματος. εἰκ. 6 σχ. 8
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, έξωτ. κιτρινόφαιο, έ-
σωτ. σαφῶς διακρινόμενο ἀλείφωμα μελανό. Δακτύ-

λιος χαμηλότατος χωρὶς ἐνίσχυση. Ὑψ. δακτ. 0.003. Διάμ. 0.07. Μέγ. διάστ. 0.078.

Ὑπάρχουν ἄκόμα: στόμια ἐρυθρά 6, λιπώδους ἀλει-
φώματος 7, μελανὰ 6, βάση δακτυλιόσχημη 1, πυθ-
μένος ἐπίπεδος 1, ἀποφύσεις 5, ἐπιθήματα 2. Κομμέ-
να ἀκαθόριστα. Ἀμορφα ὕστρακα καστανὰ διάφορα
920 γραμ., λασπώδους πηλοῦ 50 γραμ., μελανὰ 300
γραμ.

Ἐπίχωση: Στρῶμα 2δ

2-90. Ὑστρακο κυκλικὸ στομίον. σχ. 3
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἐπιφ. ἀκαθόριστα κα-
στανέρυθρες. Χεῖλος λεπτινόμενο, στόμιο κατακό-
ρυφο. Ὑψ. 0.028. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.005.

2-91. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 8
Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. λίγο ἄδρες, ὅ-
μοιος ὡς μελανωπές, κηλιδωτές. Κυλινδρικός δακτύ-
λιος καὶ δεῦτερος δίσκος ἐπικολλημένος κάτω στὸν
πυθμένα. Ὑστρακο τριγωνικό. Ὑψ. 0.014. Διάμ. 0.06. Πάχ. 0.007.

2-92. Ὑστρακο στομίον. σχ. 4
Πηλὸς λίγο τραχὺς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ.
έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. ἀνοικτότερη, ἄδρὰ δια-
μορφωμένη. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.053. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

2-93. Ὑστρακο γάστρας μὲ ἐπίθημα. σχ. 7
Πηλὸς καθαρὸς μὲ πολὺ μαρμαρυγία, καστανός, ἐ-
πιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. μελανή, λεία. Ἐπίθη-
μα ὀριζόντιο, ἄμυγαλωτό, ὀγκῶδες. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.016.

2-94. Ὑστρακο γάστρας μὲ ἀπόφυση. σχ. 7
Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐ-
ξωτ. καστανή ὡς καστανόμαυρη, έσωτ. μελανωπή,
μὲ ἄδρῃ διαμόρφωση. Ἀπόφυση ὀριζόντια ἐπιμήκης
τοξωτή. Κομμένο ἄδρὰ ἐλλειπτικὸ κοίλο. Μέγ. διά-
στ. 0.078. Πάχ. 0.007. Ὑψ. ἀποφ. 0.02. Μέγ. διάμ. ὀ-
πῆς 0.016.

2-95. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο.
Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, έξωτ. ἀλείφωμα κιτρινωπό,
μαλακό, φθαρμένο, έσωτ. ἐπάλειψη ἐρυθρή. Χεῖλος
μόλις σωζόμενο. Ὑψ. λαιμοῦ 0.045. (Ὁμοιο ἀγγεῖο
μὲ 2-84).

2-96. Ὑστρακο στομίον. σχ. 6
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία μελανός, ἐπιφ.
ὅμοιος, στιλπνός. Χεῖλος λεπτινόμενο, στόμιο κλει-
στό. Ὑψ. 0.026. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.004.

2-97. Τμήμα κωνικῆς βάσεως. εἰκ. 5 σχ. 8
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόμαυ-

ρος, επιφ. μελανές έντριπτες, πολύ φθαρμένες. Δακτύλιος ύψηλός, απόληξη σπασμένη. Σωζ. ύψ. 0.028. Διάμ. 0.05. Πάχ. πυθμ. 0.003.

2-98. Τμήμα κωνικής βάσεως. σχ. 8

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, σπογγώδης, φαιός, επιφ. μελανές, φθαρμένη κατά τις άκμές και διαμορφωμένη άκανόνιστα κυκλική ως δίσκος. Στο κέντρο του πυθμένος έσωτ. άτρητη όπή. Σωζ. ύψ. 0.02. Διάμ. στη ρίζα 0.06. Διάμ. όπης 0.002.

2-99. Όστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία φαιός, επιφ. όμοιες, έξωτ. στιλπνή, έσωτ. όμαλή. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο στρεβλό άνυσούμενο, περίγραμμα άσύμμετρο. Όστρακο άπολήγει σε όξεϊα γωνία. Ύψ. 0.005. Πάχ. 0.005-0.006.

2-100. Όστρακο στομίου.

Πηλός Urfirnis, έρυθρόξανθος, επιφ. όμοιες όμαλές. Όπτηση καλή. Χείλος λεπυνόμενο, περίγραμμα άνοικτό. Ύψ. 0.033. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.007.

2-101. Όστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλός Urfirnis έρυθρός, πρός τά μέσα φαιός, έξωτ. επιφ. έρυθρόξανθη όμαλή, έσωτ. άδρότερη χωρίς έντονα σημεία διαμορφώσεως. Μέγ. διάστ. 0.072. Πάχ. 0.006.

Υπάρχουν ακόμα: στόμια έρυθρά 5, μελανά 4, ώμος 1, βάση 1, επιθήματα 2. Κομμένα, άκαθόριστα. Άμορφα όστρακα καστανά διάφορα 380 γραμ., λασπώδης πηλός 30 γραμ., μελανά 90 γραμ.

Λάκκος 2-Γ

2-102. Όστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έξωτ. όμοιο, περί τó στόμιο μελανό, έσωτ. μελανό έντριπτο. Χείλος καμπύλο, τοίχωμα κωνικό. Ύψ. 0.032. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

2-103. Τμήμα κυκλικού λαιμού.

είκ. 7 και Α σχ. 10

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έξωτ. επιφ. κηλιδωτή έρυθρή ως μελανή, έσωτ. καστανή άνοικτή, λεία. Λαιμός κυλινδρικός άποκολλημένος από τη ρίζα, έσωτ. λεπτή επένδυση, απόληξη λοξή. Ύψ. 0.005. Διάμ. 0.12.

2-104. Τμήμα λαιμού.

σχ. 10

Πηλός καθαρός καστανός, αλείφωμα λεπτό, διαφανές, στιλπνό, καστανόμαυρο, κηλιδωτό. Χείλος καμπύλο, περίγραμμα κωνικό, τοίχωμα ίσοπαχές λεπυνόμενο στη ρίζα, φαίνεται παχύτερο στη μία πλευρά. Ύψ. 0.035. Διάμ. 0.09. Πάχ. 0.006-0.002.

2-105. Όμοιο.

σχ. 10

Πηλός όμοιος, αλείφωμα στιλπνό ένιαϊο καστανόμαυρο. Χείλος καμπύλο, περίγραμμα κυλινδρικό, τοίχωμα λεπυνόμενο στη ρίζα. Ύψ. 0.032. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.006-0.003.

2-106. Όστρακο γάστρας με άπόφυση. Συγκολλημένο.

Πηλός πολύ καθαρός, καστανόμαυρος, αλείφωμα σκληρό, στιλπνό έξωτ. καστανόφαιο, έσωτ. μελανό. Άπόφυση σφαιρική, τρυπημένη κατακόρυφα. Κομμένο περίπου τετράγωνο. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.004. Ύψ. άποφ. 0.008. Διάμ. όπης 0.004.

2-107. Όμοιο. Συγκολλημένο.

είκ. 7 σχ. 10

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, αλείφωμα έξωτ. καστανέρυθρο ως μελανωπό, έσωτ. κηλιδωτό, έντριπτο, καστανό ως μελανό. Άπόφυση σφαιρική με κάθετο τμήμα. Μέγ. διάστ. 0.15. Πάχ. 0.004. Ύψ. άποφ. 0.015. Διάμ. όπης 0.008.

2-108. Τρία όστρακα άνοικτοϋ άγγείου.

Τά δύο συγκολλημένα.

είκ. 7 και Β

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, επιφ. όμοιες, όμαλές, έξωτ. όλόβαφη. Βαφή ζωηρή έρυθρή, άλαμπής, άποφλοιούμενη. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.006.

2-109. Όστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. μελανές, έξωτ. έντριπτη, έσωτ. έντριπτη ραβδωτή. Χείλος άριστερά καμπύλο, δεξιά προέχον, περίγραμμα κυρτό, στόμιο κλείνει πρός τά μέσα. Ύψ. 0.043. Άκτ. καμπ. 0.08. Πάχ. 0.005.

2-110. Όστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. έντριπτες, στιλπνές, μελανές. Χείλος καμπύλο, περίγραμμα χωνοειδές, τοίχωμα άριστερά φαίνεται παχύτερο. Ύψ. 0.028. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.005.

2-111. Όμοιο.

Πηλός πολύ καθαρός, με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. έντριπτες, στιλπνές, μελανωπές. Ύψ. 0.023. Πάχ. 0.004. Διάμ. άκαθόριστη.

2-112. Όμοιο.

Πηλός καθαρός, καστανόμαυρος, αλείφωμα στιλπνό, μελανωπό. Χείλος προέχον, περίγραμμα κωνικό. Ύψ. 0.02. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.004.

2-113. Όστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός, με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές, λείες. Χείλος επίπεδο, περίγραμμα κωνικό. Ύψ. 0.027. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006. Διάμ. στομ. 0.16.

2-114. Όστρακο ώμου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. έ-

ξωτ. καὶ περὶ τὴ ρίζα τοῦ λαιμοῦ ἔσωτ. ἔντριπτη μελανή, ἔσωτ. τραχεῖα μελανή. Ρίζα λαιμοῦ ἔσωτ. λοξή. Ψ. 0.043. Πάχ. 0.007.

2-115. Ὅστρακο γάστρας.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἔντριπτες, μελανές. Περίγραμμα κυρτό, ἔντονα πιεσμένο. Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. 0.007-0.01. Μέγ. διάμ. 0.18.

2-116. Δύο ὄστρακα γάστρας, τοῦ ἰδίου ἀγγείου.

Πηλὸς Urfirnis κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιες, στὸ ἕνα ἔσωτ. κυματιστή, στὸ ἄλλο ὀμαλή. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.007.

2-117. Ὅστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς λίγο τραχύς, μελανός, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανή μὲ πολλή ὀξείδωση, ἔσωτ. μελανή ἄδρῃ ἀπὸ τραβηγμένα χαλίκια. Κομμένο ἑλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.068. Πάχ. 0.006.

2-118. Δύο ὄστρακα ἀπὸ τὸ στόμιο καὶ τὴ γάστρα σκύφου, ἐγχάρακτα. Μὴ συγκολλούμενα.

εἰκ. 7 καὶ Β σχ. 9, 74

Πηλὸς καστανόμαυρος, καθαρὸς, μὲ μαρμαρυγία, ἔξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο, στιλπνὸ φθαρμένο, ἔσωτ. ὅμοιο. Χεῖλος αὐλακωτός. Διάκ.: Ὅμαδες τεσσάρων λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους καὶ διασταυρῶνται ἐπὶ τῆς γάστρας μὲ ἄλλες συγκλίνουσες. Τεχνικὴ ρηχή. Ὑπάρχει λευκό. Μέγ. ὕψ. 0.05. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.004-0.006.

2-119. Ὅστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου,

ἐγχάρακτο.

εἰκ. 7 σχ. 9

Πηλὸς καστανόμαυρος, καθαρὸς, μὲ μαρμαρυγία, ἔξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο, στιλπνὸ, ἔσωτ. ὅμοιο μελανό. Περίγραμμα γωνιώδες. Διακ.: Μία λοξή γραμμὴ. Τεχνικὴ ρηχή. Ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.041.

Διάμ. γάστρας περὶ τὴ γωνία, περ. 0.30. Πάχ. 0.005.

2-120. Ὅστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου, ἐγχάρακτο.

εἰκ. 7 σχ. 9, 74

Πηλὸς καστανόμαυρος, πολὺ καθαρὸς, μὲ μαρμαρυγία, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανωπὸ, στιλπνὸ, φθαρμένο, ἔσωτ. ὅμοιο. Περίγραμμα γωνιώδες. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες μὲ κορυφὴ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπὶ ὀριζοντίας χαμηλῆς ἐγχαραξέως. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Διάμ. γάστρας περὶ τὴ γωνία: 0.22. Ψ. 0.03. Πάχ. 0.005.

2-121. Ὅστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου, ἐγχάρακτο.

εἰκ. 7 σχ. 9, 74

Πηλὸς φαιός, πολὺ καθαρὸς, μὲ μαρμαρυγία, ἔξωτ. ἀλείφωμα καστανόφαιο, μὲ κηλίδα μελανωπὴ, θαμπό, ἔσωτ. ἀλείφωμα καστανὸ ἀνοικτό, στιλπνὸ. Περίγραμμα γωνιώδες. Διακ.: Μία γωνία καὶ ἀκμὴ παράλληλης γραμμῆς, μὲ κορυφὴ παρὰ τὴν ὀριζόντια χαμηλὴ ἐγχάραξη. Τεχνικὴ κοινὴ. Ὑπάρχει λευκό. Διάμ. γάστρας περὶ τὴ γωνία: 0.22-0.24. Ψ. 0.031. Πάχ. 0.004.

2-122. Ὅστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου, ἐγχάρακτο.

εἰκ. 7 σχ. 9

Πηλὸς καστανόμαυρος, καθαρὸς, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανωπὸ, στιλπνὸ, ἔσωτ. ὅμοιο, τραχύτερο. Διακ.: Τρεῖς συγκλίνουσες λοξές γραμμὲς ἀνὰ 0.015-0.026 καὶ μία ἐγκάρσια ὀριζόντια. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Μέγ. διάμ. ὀστράκου: 0.30. Ψ. 0.04. Πάχ. 0.008.

Ὑπάρχουν ἀκόμα: στόμια ἐρυθρά 2, μελανὰ 2, λαιμοὶ καὶ ὦμοι 5, ἀπόφυση 1, ἐπίθημα 1. Κομμένα, ἀκαθόριστα. Ἀμορφα ὄστρακα ἐρυθρά κοινὰ 310 γραμ., καστανόμαυρα ραβδωτὰ 320 γραμ., καστανόφαια 230 γραμ., μελανὰ 310 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 8 ὄστρακα.

ΦΑΣΗ 3

Λάκκος 3-A

3-1. Ὅστρακο στομίου.

σχ. 12, 68

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, φαιός, ἔξωτ. ἀλείφωμα ἀκαθόριστα καστανέρυθρο ὡς καστανόμαυρο, λεπτό, στιλπνὸ, φθαρμένο, ἔσωτ. ἄδρύτερη ἐπιφ., κιτρινόφαιο, ἀλαμπές. Χεῖλος καμπύλο, ἀνώμαλα διαμορφωμένο, στόμιο κλειστό. Τὸ ὄστρακο κάτω δεξιὰ καμπύλο. Ψ. 0.095. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.005.

3-2. Ὅστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Συγκολλημένο.

σχ. 10, 69

Πηλὸς καθαρὸς χωρὶς μαρμαρυγία, ἐρυθρός, ἐπιφ. ὅμοιες ὡς ἐρυθρόφαιες θαμπές μὲ ρηχὴ ραβδωτὴ διαμόρφωση. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἔσωτ., στόμιο στρεβλό, περίγραμμα μεταβαλλόμενο ἀπὸ ἀνοικτὸ ὡς κλειστό. Ἀκτ. καμπ. 0.08. Ψ. 0.11. Πάχ. 0.006.

3-3. "Οστρακο στομίου. είκ. 8 σχ. 11

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη με άτεχνη διαμόρφωση, έσωτ. άδρη με χαράγματα χαλικιών. Χείλος καμπύλο ως προέχον, ανώμαλα σχηματισμένο κυματοειδές, άριστ. άνυψούμενο και προέχον. "Υψ. 0.057. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.008.

3-4. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 11

Πηλός καθαρός έρυθρός, στόν πυρήνα καστανός, έπιφ. έξωτ. καστανέρυθρη, έσωτ. καστανόμαυρη με 3-4 νυχιές πιεσμένες κατά τη διαμόρφωση. Χείλος λεπτονόμενο έσωτ., στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὸ στόμιο. "Υψ. 0.067. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.005-0.008.

3-5. "Οστρακο στομίου.

Πηλός τραχύς έρυθρός με πυρήνα φαιό, έπιφ. έξωτ. έρυθρόξανθη, κηλίδα μελανή, έσωτ. όμοιόχρωμη, άδρότερη έξομάλυνση. Χείλος λεπτονόμενο έσωτ., γίνεται δεξιὰ παχύτερο. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

3-6. "Οστρακο κυκλικού στομίου. είκ. 8

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, σπογγωτός, καστανόφαιος, έπιφ. έξωτ. όμοια, περί τὸ χείλος ζώνη μελανή, έσωτ. φαιή ως καστανόφαιη, λεία με όπες άκαλύπτες. Χείλος καμπύλο, τοίχωμα κατακόρυφο. "Υψ. 0.047. Διάμ. 0.32. Πάχ. 0.009.

3-7. "Ομοιο.

Πηλός πολὺ καθαρός, φαιός, έπιφ. όμοιος, έσωτ. άδρότερη. Χείλος λεπτονόμενο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.051. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

3-8. "Ομοιο. Συγκολλημένο. σχ. 12

Πηλός καθαρός, φαιός, έπιφ. έξωτ. κηλιδωτή έρυθρή ως μελανωπή, έσωτ. άδρότερη, φαιή. Χείλος λεπτονόμενο έσωτερικῶς, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.004.

3-9. "Ομοιο.

Πηλός πολὺ καθαρός, φαιός, έξωτ. ιριδίζον, περί τὸ στόμιο μελανωπό, τὸ λοιπὸν έρυθρό, έσωτ. μελανωπό. Χείλος λεπτονόμενο έσωτ., στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.004.

3-10. "Ομοιο. σχ. 12

Πηλός λασπώδης φαιός, έπιφ. έξωτ. κιτρινωπή, έσωτ. φαιή. Χείλος λεπτονόμενο έσωτερικά, στόμιο κατακόρυφο, γάστρα καμπύλη. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005.

3-11. "Οστρακο στομίου. σχ. 12

Πηλός καθαρός, έρυθρός, έπιφ. καστανές ως έρυθρῶπές. Χείλος καμπύλο έξωτ., στόμιο άνοικτό, τοίχωμα κυρτό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

3-12. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. όμοιος θαμπές. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.008.

3-13. "Οστρακο κυκλικού στομίου με επίθημα. σχ. 11

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. έξωτ. λίγο τραχειά, καστανή ως φαιή κηλιδωτή, έσωτ. καστανή άνοικτή, άδρότερη. Χείλος καμπύλο λίγο προέχον, στόμιο κυλινδρικό, επίθημα κυκλικό χαμηλό. "Υψ. 0.008. Διάμ. 0.15. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.002. Διάμ. έπιθ. 0.017.

3-14. "Οστρακο στομίου.

Πηλός λίγο τραχύς, φαιός, έπιφ. κιτρινόφαιες θαμπές. Χείλος καμπύλο ανώμαλα σχηματισμένο, φαίνεται νά άνυψούται άριστερά. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.006.

3-15. "Ομοιο. είκ. Β

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιος, έσωτ. σώζει κατάλοιπα έρυθρής στιλπνής βαφής. Χείλος λεπτονόμενο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα έλαφρά καμπύλο. "Υψ. 0.07. Πάχ. 0.006.

3-16. "Οστρακα άσυμμέτρου στομίου καί γάστρας. είκ. Β

Μή συγκολλούμενα. Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. άνοικτότερες. Χείλος έσωτ. λεπτονόμενο, κακότεχνα σχηματισμένο, παρουσιάζει καί μία όπή, στόμιο άνυψούμενο. Μέγ. ύψ. 0.07. "Ακτ. καμπ. 0.12. Πάχ. 0.005.

3-17. "Οστρακο κυκλικού στομίου. είκ. 8 σχ. 11, 67

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη θαμπή, έσωτ. κιτρινόφαιη, άδρή. Χείλος καμπύλο, περίγραμμα κωνικό. Έξωτ. περί τὸ χείλος νυχιές τυπωμένες κατακόρυφα κατ' άποστάσεις 0.005-0.008. "Υψ. 0.006. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.008.

3-18. "Ομοιο.

Πηλός τραχύς, χωρίς συνοχή, καστανόμαυρος, έπιφ. καστανόφαιες, έσωτ. άδρότερη. Χείλος καμπύλο με τυχαίες (;) νυχιές, στόμιο χωνοειδές. "Υψ. 0.027. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006-0.009.

3-19. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

Πηλός τραχύς καστανωπός, έπιφ. καστανόφαιες κηλιδωτές, έξωτ. άμελῶς διαμορφωμένη, έσωτ. τραχειά με βαθειά χαράγματα χαλικιών. Χείλος επίπεδο ανώμαλα σχηματισμένο, περίγραμμα καμπύλο. "Υψ. 0.07. Διάμ. περ. 0.32. Πάχ. 0.008.

3-20. "Ομοιο. είκ. 8 σχ. 12

Πηλός έντονα τραχύς με χαλίκια καί χωρίς συνοχή,

καστανόμαυρος, επιφ. ομοιόχρωμες, άμελώς διαμορφωμένες. Χείλος προέχον με απόληξη ανώμαλη, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.065. Διάμ. περ. 0.32. Πάχ. 0.01.

3-21. Τμήμα λαιμού και ώμου.

Συγκολλημένο. είκ. 9   σχ. 14, 70

Πηλός λίγο τραχύς μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα παχύ, θαμπό, έρυθρό, έσωτ. άδρή με βαθειά χαράγματα, καστανόφαιη. Λαιμός κυλινδρικός, τοίχωμα λαιμού ίσοπαχές. "Υψ. λαιμού 0.055. Μέγ. διάστ. 0.22. Διάμ. 0.25. Πάχ. ώμου 0.007-0.013.

3-22. Τμήματα μεγάλου άγγείου.

Συγκολλημένα. είκ. 10   σχ. 13, 70

Πηλός τραχύς με μαρμαρυγία μελανωπός, επιφ. έξωτ. καστανή ως καστανόφαιη και φαιή, έσωτ. μελανωπή, όμαλή. Στόμιο κλειστό, περίγραμμα άπίοσχημο. "Ένα όστρακο συγκολλούμενο έχει διαμορφωθεί ως κοίλος πολυγωνικός δίσκος. "Υψ. 0.39. Διάμ. 0.23. Πάχ. 0.008.

3-23. "Όστρακο στομίου.

Συγκολλημένο. είκ. 8   σχ. 12

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. μελανωπός, ή έσωτ. άδρότερη. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.002.

3-24. "Όστρακα στομίου.

Τό ένα: είκ. Β

Πηλός καθαρός καστανέρυθρος, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή. Χείλος καμπύλο, τοίχωμα παχυνόμενο προς τό στόμιο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.26. περ. Πάχ. 0.004-0.009.

3-25. "Όστρακο στομίου.

σχ. 11

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. έξωτ. μελανωπή λίγο φθαρμένη, έσωτ. με ρηχά χαράγματα, καστανή. Χείλος έσωτ. έξογκωμένο, περισσότερο στη δεξιά πλευρά, περίγραμμα κατακόρυφο. "Υψ. 0.034. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.008.

3-26. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη θαμπή, έσωτ. λίγο άνοικτότερη, όμαλή. Χείλος έξογκωμένο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.025. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.008.

3-27. "Όμοιο.

σχ. 11

Πηλός καθαρός έρυθρός, επιφ. καστανόμαυρες. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ., περισσότερο στα δεξιά (Στό σχέδιο ή παχύτερη πλευρά). "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.007. Μέγ. πλάτος 0.038.

3-28. "Όμοιο.

σχ. 11

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. όμοια θαμπή, έσωτ. όμοια ραβδωτή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.007.

3-29. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός καστανέρυθρος, επιφ. καστανόμαυρες. Χείλος λεπυνόμενο έντονα έσωτ., τοίχωμα παχύνεται προς τό λίγο άνοικτό στόμιο. "Υψ. 0.04. Διάμ. άκαθόριστη. Πάχ. 0.006-0.009.

3-30. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανή, άδρότερη. Χείλος καμπύλο άνυσούμενο προς τίς δύο πλευρές, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.032. Πάχ. 0.007. Διάμ. άκαθόριστη.

3-31. "Όστρακο στομίου με επίθημα.

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. έσωτ. όμοια, έξωτ. καστανόμαυρη. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ., στόμιο λίγο κλειστό, επίθημα πεταλίδας όριζόντιο. "Υψ. 0.04. Διάμ. άκαθόριστη. Πάχ. 0.009. "Υψ. επιθ. 0.004.

3-32. Τμήμα σκύφου.

Συγκολλημένο. είκ. 11   σχ. 13, 68

Πηλός πολύ καθαρός, καστανόφαιος, έξωτ. αλείφωμα λεπτό, στιλπνό, καστανέρυθρο ως καστανόφαιο, έσωτ. όμοιο μελανωπό, επιφ. άδρότερα διαμορφωμένη, με χαράγματα. Χείλος λεπυνόμενο ως ανώμαλα ταινιωτό, στόμιο κλειστό, περίγραμμα ήμισφαιρικό, πυθμένας καμπύλος, άπόφυση μικρή σφαιρική. "Υψ. 0.215. Διάμ. 0.23. Πάχ. 0.004. "Υψ. άποφ. 0.016. Διάμ. όπής 0.006.

3-33. "Όστρακο κυκλικού στομίου. είκ. 8   σχ. 12

Πηλός καστανός καθαρός, έξωτ. αλείφωμα λεπτό, στιλπνό, καστανόμαυρο ως καστανέρυθρο, πολύ φθαρμένο, έσωτ. επάλειψη κιτρινόφαιη, φθαρμένη. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.07. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.009.

3-34. "Όστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο με 4-120. είκ. 8   σχ. 12

Πηλός και αλείφωμα όμοια, έσωτ. επάλειψη άλαμπής καστανή ως καστανόμαυρη. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.047. Διάμ. 0.25. Πάχ. 0.006.

3-35. "Όστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα λεπτό, στιλπνό, μελανωπό, έσωτ. επιφ. άλαμπής, άδρότερα διαμορφωμένη. Χείλος προέχον, στόμιο κλειστό, τοίχωμα δεξιά παχύτερο. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005-0.006.

3-36. "Όστρακα και άπόφυση.

Μερικά συγκολλούμενα. είκ. Β

Πηλός καθαρός καστανός, αλείφωμα λεπτό στιλπνό, έξωτ. καστανόμαυρο, έσωτ. μελανωπό. "Απόφυση λοξά τοποθετημένη, τοξωτή, βραχεία. Μέγ. διάστ. 0.026. Πάχ. 0.004. "Υψ. άποφ. 0.014.

3-37. Τμήμα κυκλικού στομίου με
ἐπίθημα.

σχ. 12, 68

Πηλός καθαρός, φαιός, ἐπιφ. ἔντριπτες, θαμπές, με-
λανωπές. Χεῖλος ταινιωτό, περίγραμμα καμπύλο, ἐ-
πίθημα ἡμισφαιρικό. "Υψ. 0.07. Διάμ. 0.20. Πάχ.
0.006-0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.003. Διάμ. ἐπιθ. 0.01.

3-38. "Οστρακα ἀσυμμέτρου στομίου.

σχ. 10

Πηλός καθαρός φαιός, ἔξωτ. ἐπιφ. κιτρινόφαιη, στὸ
ἓνα ὄστρακο περὶ τὸ χεῖλος μελανή, στὰ ἄλλα πλα-
τεῖα ἀνώμαλη ταινία, ἔσωτ. μελανά, ραβδωτὴ δια-
μόρφωση. Χεῖλος καμπύλο ὡς ἔσωτ. λεπτυνόμενο,
στόμιο στρεβλό. Μέγ. ὕψ. 0.055. Πάχ. 0.005.

3-39. "Οστρακα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ. Τὰ τρία
συγκολλημένα.

σχ. 15

Πηλός καθαρός κατὰ τόπους ἐρυθρὸς ὡς φαιός, ἐπιφ.
ἔξωτ. μελανή ὡς καστανόμαυρη κηλιδωτή, ἔσωτ. με-
λανή ὁμαλή. Χεῖλος ἔσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο
στρεβλό. Στὸ δεξιότερο ὄστρακο κόπηκε μία σπα-
σμένη πλευρὰ γιὰ νὰ σχηματιστεῖ με ἄλλη ὀξεῖα γω-
νία. "Υψ. 0.065. Πάχ. 0.005.

3-40. "Οστρακα κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός φαιός, ἐπιφ. ἔντριπτες μελανές,
φθαρμενες. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἔσωτ., στόμιο κατα-
κόρυφο. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.007.

3-41. "Ομοιο.

σχ. 14, 70

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. φαιὸς ὡς μελανωπὲς
θαμπές. Χεῖλος προέχον, περίγραμμα κοῖλο. Διάμ.
0.14. "Υψ. 0.04. Πάχ. τοιχ. 0.005.

3-42. "Ομοιο.

σχ. 12

Πηλός πολὺ καθαρὸς φαιός, ἀλείφωμα μελανωπὸ,
στιλπνὸ. Χεῖλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ.
0.055. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

3-43. "Ομοιο.

σχ. 12

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ἔντριπτες στιλπνές, με-
λανές, ἔσωτ. ἀβαθὴ χαράγματα χαλικίων. Χεῖλος κα-
μπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα εὐθύ. "Υψ. 0.047.
Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.004.

3-44. Τμήμα κυκλικού λαιμοῦ καὶ ὤμου.

Συγκολλημένο.

σχ. 14

Πηλός τραχὺς καστανὸς σκοτεινός, ἐπιφ. ἔξωτ. ἀκα-
θόριστα καστανὴ ὡς κιτρινόφαιη, ἔσωτ. καστανό-
μαυρη, ἐξομαλυσμένη. Στόμιο κυκλικό, περίγραμμα
λαιμοῦ κυλινδρικό κυρτό, τοίχωμα ἰσοπαχές, ἐπιφ.
ρίζας λοξή, προσκολλᾶται σὲ ἀντίστοιχα σχηματι-
σμένη ἀπόληξη ὤμου. "Υψ. 0.10. "Υψ. λαιμοῦ 0.045.
Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.007.

3-45. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

σχ. 14

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐ-
ξωτ. κηλιδωτὴ ἐρυθρὴ ὡς καστανή, ἔσωτ. καστανή,

λεῖα, ὤμου ἔσωτ. ἀδρὴ. Στόμιο κυκλικό, περίγραμμα
κυλινδρικό, τοίχωμα ἰσοπαχές λεπτυνόμενο μόνο
στὸ χεῖλος. "Υψ. λαιμοῦ 0.03. Διάμ. 0.09. Πάχ. λαι-
μοῦ 0.007. Πάχ. ὤμου 0.004.

3-46. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

σχ. 14

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐ-
ξωτ. ὅμοια ὡς κηλιδωτὴ φαιή, ἔσωτ. μελανή, περὶ τὸ
χεῖλος φαιή. Στόμιο κυκλικό, χεῖλος ἔσωτ. λεπτυνό-
μενο περίγραμμα χωνοειδές, ἔσωτ. ἐπιφάνεια ὤμου
ἀδρὴ, κυματιστή. Διάμ. 0.10. "Υψ. λαιμοῦ 0.03. Πάχ.
0.01.

3-47. Τμήματα λαιμοῦ, ὤμου καὶ σώματος

κλειστοῦ ἀγγείου. Μερικὰ συγκολλημένα.

εἰκ. 12

Πηλός καθαρὸς, ἔντονα σπογγωτός, μελανωπός, ἐ-
ξωτ. ἐπάλειψη ἀκαθόριστα καστανέρυθρη με πολλὰς
ἀκάλυπτες ὀπές τοῦ πηλοῦ, ἔσωτ. καστανή. Τοίχωμα
λαιμοῦ ἰσοπαχές, περίγραμμα κυρτό. Σω. ὕψ. λαι-
μοῦ 0.037. Πάχ. λαιμοῦ 0.007. Πάχ. τοιχ. 0.008-0.005.

3-48. Τμήμα λαιμοῦ καὶ ὤμου. Γραπτό.

Συγκολλημένο.

εἰκ. 12 σχ. 14, 70, 76

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἔξωτ. καὶ στὸ λαιμὸ ἔσωτ.
ἀλείφωμα κηλιδωτό, θαμπό, καστανὸ με κηλίδα με-
λανή, διαμόρφωση ἀσύντακτη ραβδωτὴ, ἐπιφ. ὤμου
ἔσωτ. καστανὴ ἀδρὴ. Βαφὴ καστανὴ ἐξίτηλη. Λαι-
μὸς κυλινδρικός, περίγραμμα ἔξωτ. κυματιστό, τοί-
χωμα παχυνόμενο περὶ τὴ ρίζα στὸ λαιμὸ καὶ στὸν
ὤμο. Διακόσμηση στὸν ὤμο: Ἀπὸ ταινία τῆς ρίζας
κρέμονται δύο ὁμάδες δικτυωτοῦ ἀσύμμετρου κο-
σμήματος με γραμμὲς διασταυρούμενες σὲ ἄνισες με-
ταξὺ τους ἀποστάσεις. "Υψ. λαιμοῦ 0.033. Μέγ. διά-
στ. 0.125. Διάμ. στὴ ρίζα 0.10. Πάχ. ὤμου 0.012-
0.005.

3-49. Τμήμα λαιμοῦ με ἀρχὴ ὤμου.

Συγκολλημένο.

σχ. 14, 70

Πηλός Urfirnis, ἐρυθρὸς, ἐπιφ. ὅμοιος, ἔξωτ. περισ-
σότερο φθαρμένη. Λαιμὸς κυλινδρικός, τοίχωμα το-
μῆς τριγωνικῆς, παχυνόμενο πρὸς τὴ ρίζα. "Υψ. 0.07.
"Υψ. λαιμοῦ 0.06. Διάμ. 0.14. Πάχ. λαιμοῦ 0.005 ἕως
0.013.

3-50. Τμήμα κυκλικού λαιμοῦ.

Συγκολλημένο.

σχ. 14

Πηλός τραχὺς με χαλίκια μαρμαρυγία, σπογγωτός,
φαιός, ἔξωτ. καστανός με ταινία ἄμορφη μελανή
στὸ χεῖλος, ἔσωτ. ἐπιφ. ἐξομαλυσμένη μελανωπή.
Περίγραμμα κυλινδρικό, τοίχωμα ἰσοπαχές, ἀπόλη-
ξη ρίζας λοξή καὶ ἀντίστοιχη διαμόρφωση ὤμου.
"Υψ. λαιμοῦ 0.065. Διάμ. περ. 0.40. Πάχ. 0.01.

3-51. Τμήμα λαιμοῦ με ἀρχὴ ὤμου.

Πηλός καθαρὸς, λίγο σπογγωτός, φαιός, ἐπιφ. με
διαμόρφωση ραβδωτὴ, ἔξωτ. καστανέρυθρη, ἔσωτ.
ὅμοια με κηλίδες μελανές. Λαιμὸς χωνοειδὴς με μι-

κρή κλίση, τοίχωμα λεπτυνόμενο πρὸς τὸ στόμιο ὀμαλά. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.11. "Υψ. λαιμοῦ 0.037. Πάχ. λαιμοῦ 0.007-0.009.

3-52. "Οστρακο κυκλικὸ στομίον. σχ. 11
Πηλὸς τραχὺς μελανός, ἀλείφωμα παχὺ ἐρυθρό, ἐσωτ. λεῖο. Χεῖλος ἐπίπεδο, περίγραμμα κοῖλο. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.007.

3-53. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο με 4-90.
Πηλὸς τραχὺς μελανός, ἀλείφωμα παχὺ, θαμπό, ἐξωτ. ἐρυθρό, ἐσωτ. καστανωπό. Λαιμὸς κυλινδρικός, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὴ ρίζα, σχηματισμένο ἀπὸ δύο στρώματα. "Υψ. 0.052. Διάμ. 0.22-0.24. Μέγ. πάχ. 0.015.

3-54. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο. σχ. 14
Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. κηλιδωτὴ καστανὴ ὡς μελανή, ἐσωτ. καστανή. Λαιμὸς κυλινδρικός με ἐξωτερικὴ ἐπένδυση. Διάμ. 0.11. "Υψ. λαιμοῦ 0.037-0.035. Πάχ. 0.007-0.01.

3-55. "Ομοιο. σχ. 14
Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιες. Λαιμὸς λίγο ἀνοικτός, περίγραμμα ἐξωτ. κυρτό, τοίχωμα σχηματισμένο ἀπὸ δύο στρώματα. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.10. Μέγ. πάχ. 0.008.

3-56. "Ομοιο. σχ. 14, 70
Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. καστανός. Λαιμὸς χωνοειδής, περίγραμμα ἐσωτ. κυματιστό, τοίχωμα με ἐσωτ. ἐπένδυση στὸ χαμηλότερο τμήμα. "Υψ. λαιμοῦ 0.03. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.005-0.009.

3-57. "Ομοιο.
Πηλὸς καθαρὸς, σπογγωτός, ἐρυθρόξανθος, ἐξωτ. ἐπάλειψη καστανή, μαλακή, φθαρμένη, ἐσωτ. ὅμοια φαιή. Περίγραμμα χωνοειδές, ἐσωτ. ρίζα σπασμένη. Σωζ. ὕψ. 0.035. Διάμ. 0.09. Πάχ. 0.007.

3-58. "Οστρακο λαιμοῦ. σχ. 14
Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐξωτ. ἐπιφ. ὅμοια θαμπή, ἐσωτ. φαιή. Περίγραμμα κυλινδρικό, τοίχωμα ἰσοπαχὺς με λεπτὴ ἐσωτ. ἐπένδυση. "Υψ. 0.031. "Υψ. λαιμοῦ 0.025. Διάμ. 0.08. Πάχ. ὤμου 0.004.

3-59. "Οστρακο λαιμοῦ. σχ. 14
Πηλὸς καθαρὸς, σπογγωτός καστανόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιες, ἄδρές. Περίγραμμα κυλινδρικό, τοίχωμα λεπτυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα καὶ συνεχόμενο με τὸν ὤμο, χεῖλος ἐπίπεδο. "Υψ. 0.03. "Υψ. λαιμοῦ 0.028. Διάμ. 0.08. Πάχ. ὤμου 0.003.

3-60. "Ομοιο. σχ. 14
Πηλὸς καὶ ἐπιφ. ὅμοια. Περίγραμμα ὅμοιο, χεῖλος καμπύλο. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.10. Πάχ. ρίζας 0.004.

3-61. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ. σχ. 14

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, στὸν πυρῆνα φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, ἐσωτ. καστανόμαυρη, στὸν ὤμο ἐξομαλυσμένη. Στόμιο κυλινδρικό ὡς ἀνοικτό, τοίχωμα παχύνεται δεξιά, ἐνιαῖος σχηματισμὸς με ὤμο ἀσύμμετρο. "Υψ. λαιμοῦ 0.02. Διάμ. στὴ ρίζα 0.08.

3-62. "Ομοιο. σχ. 14
Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ὅμοιες, ἄδρᾶ ἐντριπτες. Περίγραμμα κυλινδρικό, τοίχωμα σχεδὸν ἰσοπαχὺς με λεπτὴ ἐξωτ. ἐπένδυση. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.08. Πάχ. λαιμοῦ 0.004-0.006.

3-63. Τμήμα μεγάλης δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 16

Πηλὸς ἀμώδης φαιός ὡς ἐρυθρός, ἐπιφ. ὅμοιες φθαρμένες. Δακτύλιος κυλινδρικός με μικρὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση. "Υψ. περ. 0.05. Διάμ. 0.22. Πάχ. πυθμ. 0.01.

3-64. Δακτυλιόσχημη βάση. σχ. 16
Πηλὸς ἀμώδης καστανός, ἐπιφ. ὅμοιες φθαρμένες. Δακτύλιος τριγωνικός, βάση κομμένη περὶ τὸν πυθμένα διαμορφωμένη σὲ πολυγωνικὸ δίσκο, ἀκμὴ μέρους τῆς περιφερείας στρογγυλευμένη. "Υψ. 0.022. Διάμ. 0.08. Πάχ. πυθμ. 0.007.

3-65. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως με ἀρχὴ τοιχώματος. σχ. 16

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανὸ κηλιδωτό, ἀλαμπές, ἐσωτ. πυθμένος καστανόφαιο. Δακτύλιος κυλινδρικός, κυρτός ἐξωτ. καὶ κοῖλος ἐσωτ. με ἄδρᾶ διαμόρφωση. Μέγ. διάστ. 0.087. "Υψ. 0.04. Πάχ. τοιχ. 0.09. Διάμ. 0.12 (Σημ. Ἡ τριγωνικὴ ἐνίσχυση ἔχει ἀποπέσει καὶ στὸ δακτύλιο σημειώνεται καστανόφαιη ταινία πλ. 0.022).

3-66. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 16
Πηλὸς ἀμώδης, σπογγωτός, φαιός, ἐπιφ. καστανόφαιες φθαρμένες. Δακτύλιος κυλινδρικός κυρτός ἐξωτ., τριγωνικὴ ἐνίσχυση ἐσωτερικά. Μέγ. διάστ. 0.065. Διάμ. 0.10. "Υψ. δακτ. 0.023.

3-67. Τμήμα ἐπίπεδης βάσεως με ἀρχὴ τοιχώματος. σχ. 16

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, σπογγωτός, κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἐπιφ. καστανὴ ἀνοικτὴ, ἀνώμαλα διαμορφωμένη, ἐσωτ. φαιή, λεῖα, ὀπτησὴ ἐντονη. Βάση ἐλαφρότατα κοίλη, σχεδὸν ἐπίπεδη. Μέγ. διάστ. 0.053. Διάμ. 0.12. Πάχ. βάσ. 0.006. Πάχ. τοιχ. 0.01.

3-68. Τμήμα κωνικῆς βάσεως. Συγκολλημένο. σχ. 16
Πηλὸς λίγο τραχὺς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανή, ἐντριπτη, στυλπνὴ με ὀρατὰ χαλίκια πηλοῦ, ἐσωτ. φαιὴ τραχεῖα. Ἀπόληξη βάσεως προέχουσα, περίγραμμα κωνικό. Διάμ. ἀκαθόριστη. "Υψ. 0.045. Πάχ. 0.005.

3-69. Τμήμα δακτυλίου βάσεως. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές, έξωτ. έντριπτη, έσωτ. άπλή επάλειψη. Δακτύλιος σε λοξή θέση με μικρή έσωτ. ένίσχυση. "Υψ. 0.02. Διάμ. 0.095.

3-70. Τμήμα δακτυλιόσχημης

βάσεως. είκ. 12 σχ. 16

Πηλός καθαρός, λίγο σπογγωτός, φαιός, επιφ. μελανές, έξωτ. έντριπτη, στον πυθμένα άδρη. "Υψ. 0.023. "Υψ. δακτ. 0.012. Διάμ. 0.11 περ. Πάχ. 0.004.

3-71. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. μελανές θαμπές. Δακτύλιος χαμηλός, πάτημα φθαρμένο, μικρή τριγωνική ένίσχυση, κατασκευή κακότεχνη. "Ακμή περιφερείας σπασμένου πυθμένα στρογγυλευμένη. Διάμ. 0.061. "Υψ. δακτ. 0.01-0.013. Πάχ. πυθ. 0.008.

3-72. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

σχ. 16

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. μελανές θαμπές, φθαρμένες. Δακτύλιος κυλινδρικός με πρόσθετη τριγωνική ένίσχυση μόνο άριστερά. "Υψ. 0.025. Διάμ. 0.08.

3-73. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

σχ. 16

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. καστανόμαυρες. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση. "Υψ. 0.019. "Υψ. δακτ. 0.015. Διάμ. 0.008.

3-74. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός σπογγωτός, καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. καστανή. Κυλινδρικός δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση, δεξιά παχύτερη. "Οστρακο κομμένο τριγωνικό. Μέγ. διάστ. 0.041. "Υψ. βασ. 0.014. Πάχ. πυθ. 0.004.

3-75. "Ομοιο.

είκ. 16

Πηλός άμμόδης φαιός, επιφ. όμοιες ως καστανές, φθαρμένες. Δακτύλιος με μικρή τριγωνική ένίσχυση, άπόλυτα ένοποιημένα. Διάμ. 0.10. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. πυθμ. 0.007.

3-76. "Ομοιο.

σχ. 16

Πηλός καθαρός, λίγο σπογγωτός, έρυθρός, επιφ. όμοιες ως καστανές, άλαμπεϊς. Κυλινδρικός δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση. Πυθμένας κομμένος σαν δίσκος. Διάμ. 0.08. "Υψ. δακτ. 0.03. Πάχ. πυθμ. 0.007.

3-77. "Ομοιο.

σχ. 16

Πηλός καθαρός, λίγο σπογγωτός, φαιός, επιφ. κηλιδωτές καστανωπές. Κυλινδρικός δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση μόνο δεξιά. Διάμ. 0.08. Μέγ. διάστ. 0.082. "Υψ. δακτ. 0.02.

3-78. Δισκοειδής ένίσχυση πυθμένος δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός λίγο τραχύς, φαιός, επιφ. πυθμένος κιτρινόφαιη, δισκοειδής ένίσχυση φαιή. Πυθμένας έλαφρά κοίλος, κάτω επιφάνεια τελείως ανώμαλη, φέρει κατά την περιφέρεια κοιλότητες άπό δακτυλιές που σχημάτισαν ανώμαλη επιφ. για να προσκολληθεί ό δακτύλιος. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.018-0.01.

3-79. "Οστρακο κυκλικού στομίου

με άπόφυση. είκ. 12 σχ. 11, 67

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. έντριπτη, πολύ φθαρμένη, καστανόφαιη, έσωτ. όμοιόχρωμη θαμπή. Χείλος καμπύλο, άπόληξη ανώμαλη, στόμιο λίγο κλειστό, άπόφυση άγκυλή. "Η ρίζα της είσχωρεί στο τοίχωμα. "Υψ. 0.085. Διάμ. 0.30. Πάχος 0.006. "Υψ. άποφ. 0.02. Διάμ. όπής 0.008.

3-80. "Οστρακο κυκλικού στομίου

με επίθημα. είκ. 12 σχ. 11

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. καστανέρυθη, έσωτ. καστανόμαυρη με άδρη διαμόρφωση. Χείλος προέχον, στόμιο κατακόρυφο, επίθημα γλωσσοειδές όριζόντιο, σχηματίζει στη ρίζα του όξεία γωνία με τó τοίχωμα. "Υψ. 0.062. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.008. "Υψ. έπιθ. 0.017.

3-81. "Οστρακο στομίου με άπόφυση.

σχ. 11, 67

Πηλός τραχύς φαιός, επιφ. κιτρινόφαιες, έξωτ. όμαλή, έσωτ. άδρά διαμορφωμένη. Χείλος καμπύλο ως επίπεδο, στόμιο λίγο κλειστό, κάθετη τοξωτή άπόφυση άρχίζει άπό τó χείλος. "Υψ. 0.065. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.007. "Υψ. άποφ. 0.018. Μέγ. διάμ. όπής. 0.012.

3-82. "Οστρακο κλειστού στομίου με άπόφυση.

Πηλός σπογγωτός, άμμόδης, φαιός, επιφ. έξωτ. πορτοκαλόχρωμη φθαρμένη, έσωτ. μελανωπή άδρη με σημεία έργαλείου. "Απόφυση τοξωτή κάθετη, με άτρητη κυλινδρική όπή. Διάμ. όπής 0.005. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.011.

3-83. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. όμοιες, άδρά διαμορφωμένες. "Απόφυση όριζόντια άγκυλή βραχεία. Μέγ. διάστ. 0.032. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.02. Διάμ. όπής 0.007.

3-84. "Οστρακο στομίου με τμήμα

λαβής. είκ. 13 σχ. 17

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. όμοια με κηλίδα μελανή, έσωτ. κιτρινόφαιη, έξομαλυσμένη με ρηχά χαράγματα. Σώζεται μικρό τμήμα χείλους με επιφάνεια όδοντωτή σε στόμιο λοξό. Τοίχωμα γάστρας περι τó στόμιο έξωτ. περίπου κατακόρυφο, έσωτ. έντονα κοίλο, τοίχωμα λεπυνόμενο προς τά κάτω. "Επάνω στο χείλος τμήμα δακτυλιόσχημης λα-

βῆς, κυκλικῆς διατομῆς, ἀποκομμένης στὸ ἄλλο ἄκρο ἀπὸ τῆ ρίζα. Μέγ. διάστ. 0.085. Διάμ. 0.12-0.14. Πάχ. 0.014-0.004. Σωζ. ὕψ. λαβῆς 0.02. Διάμ. λαβῆς 0.015.

3-85. "Οστρακο στομίου με τμήμα ἀποφύσεως.

Πηλὸς τραχὺς καστανόμαυρος, ἐπιφ. καστανὲς ὡς καστανόμαυρες κηλιδωτές, ἐσωτ. ἄδρῃ ἐξομάλυνση. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, ἀνυψοῦται πρὸς τὶς δύο πλευρές, ἀπόφυση κατακόρυφη τοξωτή, ἀρχίζει ἀπὸ τὸ χεῖλος. "Υψ. 0.05. Διάμ. περ. 0.16. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.016.

3-86. "Οστρακο με ἀπόφυση. εἰκ. 13 σχ. 17

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ἐσωτ. ὁμοια, ἐξωτ. ὁμοια ὡς καστανόφαιη, τελειῶς φθαρμένες. Ἀπόφυση κάθετη βραχεῖα τοξωτή ὡς ἡμικυκλική. Τὸ τοίχωμα ἀριστ. κομμένο σὲ ὀξεῖα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.004. "Υψ. ἀποφ. 0.015. Μέγ. διάμ. ὀπῆς 0.011.

3-87. "Ομοιο.

Πηλὸς καθαρὸς με πολὺ μαρμαρυγία καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια ἐντριπτη, ἐσωτ. ἄδρῃ. Ἀπόφυση τοξωτή, λοξὰ κολλημένη, ρίζα ἄνω βραχεῖα, κάτω ἐπιμήκης. Περιγύραμα ὀστράκου ἄμορφο, κομμένο ἄνω καμπύλο. Μέγ. διάστ. 0.052. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.011. Διάμ. ὀπῆς 0.01.

3-88. "Ομοιο. εἰκ. 13 σχ. 17

Πηλὸς καθαρὸς πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπιφ. ὁλόβαφη ἐρυθρή, ἐσωτ. πορτοκαλόχρωμη, ἀπλὰ ἐξομαλυσμένη. Ἀπόφυση κάθετη τοξωτή, ἄνω παχειὰ καὶ βραχεῖα, κάτω λεπτή καὶ μακρύτερη. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.006. "Υψ. ἀποφ. 0.015. Μέγ. διάμ. ὀπῆς 0.01.

3-89. Τμήμα ταινιωτῆς λαβῆς. εἰκ. 13 σχ. 17

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ὁμοιες με ἵχνη ἐρυθρῆς βαφῆς. Λαβὴ ταινιωτή, περίγραμμα κυρτό, διατομὴ ἐλλειπτική. Μέγ. διάστ. 0.04. Πλάτος 0.023.

3-90. "Οστρακο με τμήμα ἀποφύσεως. εἰκ. 13 σχ. 17

Πηλὸς τραχὺς σπογγωτός, ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια, ἐσωτ. ἀνοικτόφαιη, ἄδρῃ ἐξομαλυσμένη. Ἀπόφυση κάθετη τοξωτή ἐπιμήκης, ράχη ἀποκλίνει σὰ λίγο τῆς κατακόρυφου, διατομὴ τριγωνική. "Οστρακο με πλευρές εὐθύγραμμες, ἀπολήγει κάτω σὲ ὀξεῖα γωνία, ἐσωτ. φθαρμένη ἢ γωνία καὶ μία μακρὰ πλευρά. Μέγ. διάστ. 0.085. Πάχ. 0.005. Μέγ. ὕψ. ἀποφ. 0.027.

3-91. Ρίζα ἀποφύσεως.

Πηλὸς λίγο τραχὺς, σπογγωτός, καστανωπός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια, μέσα μελανή, ἐξομαλυσμένη. Ἀπόφυση

κάθετη τοξωτή, διατομὴ ράχης τριγωνική, ράχη ἀποκλίνει τῆς κατακόρυφου, λίγο καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.006. Μέγ. πάχ. ρίζας 0.024.

3-92. "Οστρακο με ἀπόφυση. εἰκ. 14 σχ. 17

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία καστανός, ἐξωτ. ἐπιφ. ὁμοια κηλιδωτή, ἐσωτ. μελανωπή. Ἀπόφυση κάθετη τοξωτή, λεπτή καὶ βραχεῖα ἄνω, μακρύτερη καὶ παχύτερη κάτω. Τοίχωμα λεπτότατο. "Οστρακο ἄμορφο, τμήμα πλευρᾶς κυρτό, ἀπολήγει σὲ ὀξεῖα γωνία. "Υψ. 0.08. Πάχ. 0.003. "Υψ. ἀποφ. 0.016. Διάμ. ὀπῆς 0.008.

3-93. "Οστρακο με ρίζα ἀποφύσεως εἰκ. 13
καὶ ἐπίθημα.

Πηλὸς καθαρὸς, ἀνοικτόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐρυθρὴ θαμπή, ἐσωτ. ἀνοικτόφαιη, ἄδρῃ διαμορφωμένη. Ρίζα κάθετη, ράχη ἀποκλίνει τῆς κατακόρυφου με ἀποκομμένη κορυφή. Στὸ τοίχωμα φακοειδὲς ἐπίθημα. Μέγ. διάστ. 0.09. Πάχ. 0.004. Μέγ. σωζ. ὕψ. ράχης 0.014. Διάμ. ἐπιθ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.001.

3-94. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα. σχ. 18

Πηλὸς τραχὺς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ὁμοιες ὡς καστανόφαιες, φθαρμένες. Ἐπίθημα γλωσσοειδές, τριγωνικό, κολλημένο κατὰ τὴ μία ἐπιφ. στὸ ὄστρακο. Μέγ. διάστ. 0.067. Πάχ. 0.006. Μέγ. πάχ. ἐπιθ. 0.005. Μέγ. πλάτος ἐπιθ. 0.042. "Υψ. ἐπιθ. 0.003.

3-95. "Ομοιο. εἰκ. 13 καὶ Β

Πηλὸς ἀμμόδης ρόδινος ὡς πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. πολὺ φθαρμένες, ἐξωτ. ἵχνος καστανόμαυρης ἐπαλείψεως. Ἐπίθημα ὁμοιο. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.007. Μέγ. πάχ. ἐπιθ. 0.004. Μέγ. πλάτος ἐπιθ. 0.042. "Υψ. ἐπιθ. 0.025.

3-96. "Ομοιο. εἰκ. 13 σχ. 18

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος ὡς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια, ἐσωτ. καστανόμαυρη, λεῖα. Ἐπίθημα ὁμοιο. Μέγ. διαστ. 0.088. Πάχ. 0.005. Μέγ. πλάτος ἐπιθ. 0.05. "Υψ. ἐπιθ. 0.04.

3-97. "Οστρακο γάστρας με τμήμα ἐπιθήματος. εἰκ. 13 σχ. 18

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. καστανόμαυρες, ἐσωτ. ραβδωτὴ διαμόρφωση. Τμήμα ἐπιθήματος πεταλίδας ὀριζόντιο. Μέγ. διάστ. 0.067. Πάχ. 0.005-0.01. Πάχ. ἐπιθ. 0.004.

3-98. "Ομοιο. σχ. 18

Πηλὸς ἀμμόδης φαιὸς ὡς πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὴ ἀνοικτή, ἐσωτ. καστανόφαιη, λεῖα. Ἐπίθημα ἀμυγδαλόσχημο ὀγκώδες, κατακόρυφο. "Οστρακο κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος με μία ἀκ-

μή φθαρμένη έσωτ. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.007. Πάχ. έπιθ. 0.016.

3-99. "Οστρακο γάστρας με έπίθημα.

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. όμοιες, με άπλή έξομά-
λυνση. Έπίθημα γλωσσοειδές έφαπτόμενο στη ρίζα
και άνασηκωμένο στην κορυφή, τοποθετημένο κατα-
κόρυφο, έργασία κακότεχνη. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ.
τοιχ. 0.004. Πάχ. έπιθ. 0.014.

3-100. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός, λίγο σπογγωτός, φαιός, έπιφ. έξωτ.
έρυθρή, έσωτ. φαιή, άδρά έξομαλυσμένη. Έπίθημα
άμυδαλωτό, τοποθετημένο λοξά. Μέγ. διάστ. 0.041.
Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.012.

3-101. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. όμοιες με επάλειψη.
Έπίθημα δισκοειδές. "Οστρακο κομμένο ως πολυγω-
νικός δίσκος, κατά την περιφέρεια του έπιθήματος.
Μέγ. διάμ. 0.03. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.003.

3-102. "Οστρακα γάστρας με έπίθημα.

Συγκολλημένα.

είκ. 14

Πηλός τραχύς μελανωπός, αλείφωμα παχύ, θαμπό,
έξωτ. καστανέρυθρο, έσωτ. κιτρινόφαιο, έπιφ. λεία.
Διπλό ταινιωτό έπίθημα τριγωνικής διατομής τοπο-
θετημένο λοξά επί της γάστρας. Μέγ. διάστ. 0.09.
Πάχ. 0.008. Πάχ. έπιθ. 0.006.

3-103. Τέσσερα όστρακα με έπιθήματα, τά δύο

του ίδιου άγγείου.

είκ. 14 σχ. 18

Πηλός τραχύς με χονδρό μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ.
έξωτ. καστανέρυθρη, έσωτ. φαιή άνοικτή ως σκοτει-
νή, άδρά έξομαλυσμένη. Έπιθήματα φακοειδή, άκα-
νόνιστα κυκλικά, σε πυκνά διαστήματα άσύντακτα.
"Οστρακο κομμένο περίπου όρθογώνιο. Μέγ. διάστ.
0.06. Πάχ. 0.005-0.007. Πάχ. έπιθ. 0.001. Μέση διάμ.
έπιθ. 0.008.

3-104. "Οστρακο στομίου με άπόφυση.

είκ. 14

Πηλός τραχύς μελανός, έξωτ. έπιφ. μελανωπή κηλι-
δωτή, έσωτ. όμοια με όριζόντια χαράγματα και πλα-
τείς κυματισμούς. Χείλος μόλις σωζόμενο, άπόφυση
κατακόρυφη τοξωτή, όπή άνώμαλα κυκλική. Κομ-
μένο ως πολυγωνικός δίσκος, ή άπόφυση στο άκρο
μιάς πλευράς. "Υψ. 0.09. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ.
0.023. Μέγ. διάμ. όπής 0.015.

3-105. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός, έπιφ., διαμόρφωση έσωτ. έπιφ. και όπής ό-
μοια με 3-104. Μήκος άποφ. 0.065. Πάχ. τοιχ. 0.005.
Διάμ. ό πής 0.014.

3-106. "Όμοιο.

είκ. 14 σχ. 18

Πηλός τραχύς καστανός, έξωτ. έπιφ. μελανή, έσωτ.
καστανή, άδρή διαμόρφωση. "Απόφυση όριζόντια

άγκύλη, ράχη άνασηκωμένη. Μέγ. διάστ. 0.055.
Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.015. Διάμ. όπής 0.015-0.02.

3-107. "Όμοιο.

είκ. 14 σχ. 18

Πηλός καθαρός μελανωπός, έπιφ. μελανές, έντρι-
πτες, φθαρμένες. "Απόφυση όριζόντια άγκύλη. Μέγ.
διάστ. 0.055. Πάχ. 0.005. "Υψ. άπόφ. 0.013. Διάμ. ό-
πής 0.013.

3-108. "Όμοιο.

είκ. Β σχ. 18

Πηλός άμμόδης μελανός, έπιφ. έξωτ. μελανόφαιη,
έσωτ. μελανή. "Απόφυση όριζόντια, άγκύλη. Μέγ.
διάστ. 0.042. Πάχ. 0.007. "Υψ. άποφ. 0.018. Διάμ. ό-
πής 0.016.

3-109. "Όμοιο.

Πηλός άμμόδης, μελανωπός, έξωτ. έπιφ. όμοια ως
φαιή, έσωτ. μελανωπή. "Απόφυση όριζόντια άγκύλη.
Τό όστρακο άριστ. σχηματίζει όξεϊα γωνία. Μέγ.
διάστ. 0.06. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.018. Διάμ. όπής
0.014.

3-110. "Όμοιο.

είκ. 14 σχ. 18

Πηλός πολυ καθαρός μελανός, έπιφ. όμοιες, έντρι-
πτες, στιλπνές. "Απόφυση όριζόντια, άγκύλη, ταινιω-
τή. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004. "Υψ. άποφ. 0.001.

3-111. "Οστρακο γάστρας άνοικτου άγγείου.

Συγκολλημένο.

είκ. 15

Πηλός Urfirnis, σπογγωτός, πορτοκαλόχρωμος, έ-
ξωτ. αλείφωμα καστανέρυθρο, σκληρό θαμπό με έ-
πιφ. μελανή διαφανή από άραιή βαφή ή έντονο τρί-
ψιμο, έσωτ. αλείφωμα καστανέρυθρο σκληρό, δια-
μόρφωση με ρηχά χαράγματα. Μέγ. διάστ. 0.08.
Πάχ. 0.005.

3-112. Δύο όστρακα γάστρας άνοικτου άγγείου,

μή συγκολλούμενα.

Τό ένα: είκ. Β

Πηλός Urfirnis, σπογγωτός, έρυθρόξανθος, έπιφ. έ-
ξωτ. όλόβαφη, έσωτ. έρυθρωπή με πυκνά έπιφανεια-
κά όριζόντια χαράγματα και όρατες τις όπες του πη-
λου, βαφή μελανή, θαμπή, άποφλοιούμενη. Μέγ.
διάστ. 0.075. Πάχ. 0.006.

3-113. "Εξη όστρακα ένός άγγείου.

Μή συγκολλούμενα.

Τό ένα: είκ. 15 σχ. 76

Πηλός όμοιος άνοικτός έρυθρόξανθος, έπιφ. και βα-
φή όμοια. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.005.

3-114. Δύο όστρακα γάστρας.

είκ. Β

Πηλός καθαρός έρυθρόξανθος, έξωτ. βαφή έρυθρή,
πολυ φθαρμένη, στο ένα όστρακο λεπτή, στο άλλο
παχειά. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005.

3-115. "Οστρακο στομίου. Γραπτό.

Συγκολλημένο.

είκ. Β

Πηλός λίγο τραχύς με πολλά λευκά χαλίκια, πορτο-

καλόχρωμος, επιφ. με ὅμοιο ἀλείφωμα θαμπό, βαφή παχειά, θαμπή, καστανέρυθρη, ἀποφλοιούμενη. Χεῖλος προέχον, στόμιο κλειστό, περίγραμμα περίπου κυλινδρικό. Διακ.: Ὅμαδες λοξῶν παράλληλων γραμμῶν διασταυρούμενες στὸ χεῖλος σχηματίζουν πλέγμα. Ὑψ. 0.065. Διάμ. ἀκαθόριστη. Πάχ. 0.005.

3-116. Ὑστρακο γάστρας. Γραπτό. εἰκ. 15

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπάλειψη ἐρυθρόξανθη, ἐσωτ. ἐπιφ. φθαρμένη, βαφή ἐρυθρή. Διακ.: τρεῖς λοξές παράλληλες γραμμές. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.005.

3-117. Ὑμοιο. Γραπτό.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. ἐπάλειψη ὅμοια, ἐσωτ. ἀλείφωμα μελανό, ἐπιφ. κυματοειδής, ἴχνη βαφῆς ἐρυθρῆς. Διακ.: μόλις διακρινόμενες λοξές παράλληλες γραμμές. Μέγ. διάστ. 0.067. Πάχ. 0.008.

3-118. Ὑστρακο γάστρας. εἰκ. Β

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. με ἀλείφωμα σκληρὸ θαμπό κιτρινωπὸ καλύπτεται ἀπὸ λεπτὸ διαφανές ἐρυθρὸ στρώμα πού πιθανὸν ὀφείλεται σὲ χρῶμα ὀξειδώσεως. Μέγ. διάστ. 0.034. Πάχ. 0.006.

3-119. Ὑμοιο. Γραπτό. εἰκ. 15

Πηλὸς Ὑρfirnis καστανόφαιος, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανέρυθρο θαμπό, ἐσωτ. ἐπιφ. φθαρμένη, βαφή λεπτή ἐρυθρή, ἐξίτηλη. Διακ.: μία ἢ δύο γραμμές παράλληλες. Ὑστρακο τριγωνικό. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.004.

3-120. Τμήμα ὤμου (:) κλειστοῦ ἀγγείου. Μερικῶς συγκολλημένο. εἰκ. 15

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, λευκωπός, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανωπὸ ἀνοικτὸ ὥς κιτρινόλευκο, στιλπνὸ, ἐσωτ. ἐπιφ. ἀνοικτότερη, ἄδρῃ. Μέγ. διάστ. 0.115. Πάχ. 0.004.

3-121. Μικρὸ ὕστρακο γάστρας.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, σπογγωτός, λευκωπός, ἐπιφ. ὅμοιος. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.003.

3-122. Ὑστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς τραχύς, με λευκὰ χαλίκια καὶ σπογγωτός, καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόλευκη, ἐσωτ. καστανὴ με χαράγματα. Ἀμυδρὰ ἴχνη ἐρυθρῆς βαφῆς (:). Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.004.

3-123. Ὑστρακο γάστρας.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, λευκός, ἐπιφ. ὅμοιος, λεῖες. Περίγραμμα κυρτό, πιεσμένο. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.004.

3-124. Ὑστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς λευκωπός, ἐπιφ. ἐξωτ. λευκόφαιη,

ἐσωτ. λευκωπή, ἄδρῃ. Μία πλευρὰ κομμένη μερικῶς καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.005.

3-125. Ὑστρακο κυκλικὸ στομίου. σχ. 12

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, ἀνοικτόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιος, λεῖες. Χεῖλος ἔντονα προέχον, τοίχωμα κατακόρυφο. Ὑψ. 0.035. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.003.

3-126. Ὑστρακο γάστρας καὶ ἀποκολλημένη ἀπόφυση. εἰκ. 14

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. καστανές, ἐξωτ. σημεῖο προσκολλησέως ἀποφύσεως διαμορφωμένο με βαθειές νυχιές καὶ δακτυλίες. Ἀπόφυση τοξωτή, ἐπιφάνεια προσκολλησέως ἀνώμαλη. Μέγ. διάστ. 0.054. Πάχ. 0.11.

3-127. Τμήμα στομίου ἢ λαιμοῦ. εἰκ. 12

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, λίγο σπογγωτός, κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιος. Χεῖλος καμπύλο ὥς λεπτινόμενο, περίγραμμα κοῖλο, τὸ τμήμα ἀπολήγει κάτω σὲ διαμορφωμένο ἄκρο πού κολλάει στὴν ἀρχὴ τοῦ ὤμου 3-128. Ὑψ. λαιμοῦ 0.022. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.007.

3-128. Ὑστρακο ὤμου. εἰκ. 12

Πηλὸς ὅμοιος, ἐπιφ. ὅμοιος. Τοίχωμα ὤμου κάμπτεται πρὸς τὸ λαιμὸ καὶ ἀπολήγει σὲ ἄκμῃ λεπτινόμενη. Στὴν κάμψη κολλημένη δευτέρη στρώση πηλοῦ, πού σχηματίζει τὸ λαιμὸ ἢ στόμιο. Ὑψ. 0.055. Πάχ. 0.007.

3-129. Ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, ἐπιφ. καστανόμαυρος ἐπιφ. προσκολλησέως στὸ σῶμα ἀνώμαλα διαμορφωμένη. Ἀπόφυση ἀγκύλη σχηματισμένη ἀπὸ λυγισμένο κύλινδρο πηλοῦ. Πλ. ρίζας 0.038. Διάμ. ὀπῆς 0.01.

3-130. Τμήμα στομίου χονδροῦ ἀγγείου. σχ. 11

Πηλὸς τραχύς ἐρυθρόξανθος, ἐξωτ. ἐπιφ. ραβδωτή, ἐρυθρή, θαμπή, ἐσωτ. ὅμοια, τραχύτερη. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό. Τμήμα δύο πλευρῶν κομμένο με περίγραμμα κυρτό, ἀπολήγει σὲ ὀξεῖα γωνία, τὸ λοιπὸ ἄμορφο. Ὑψ. 0.16. Διάμ. 0.40 περίπου. Πάχ. 0.012.

3-131. Ὑστρακο ὤμου. Συγκολλημένο.

Πηλὸς λίγο τραχύς σπογγωτός, κιτρινόφαιος, ἐπιφ. καστανές. Στὸ ἄκρο του σώζεται ἡ κάμψη τοῦ λαιμοῦ. Κομμένο περίπου ἐλλειπτικό, ἀριστ. σχηματίζει ὀξεῖα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. 0.007.

3-132. Ὑστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλὸς Ὑρfirnis καστανορόδινος, ἐπιφ. καστανωπές φθαρμένες. Περίγραμμα ὕστρακου σιγμοειδές. Μία πλευρὰ καμπύλη καὶ ἄλλη εὐθύγραμμη ἀπολήγουν σὲ ὀξεῖα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.115. Πάχ. 0.006-0.008.

3-133. "Όμοιο.

Πηλός πολύ καθαρός ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια, ἐσωτ. μελανή λιπώδους ἀφῆς. Κομμένο περίπου ἑλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.006.

3-134. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός φαιός, ἐπιφ. καστανόμαυρες. Κομμένο ἑλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.005.

3-135. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξω. καστανή, ἐσωτ. φαιή. Κομμένο ὡς πολυγωνικός δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.006.

3-136. "Όμοιο.

Πηλός πολύ καθαρός, καστανός, ἀλείφωμα στιλπνό ἐξωτ. καστανόμαυρο, ἐσωτ. μελανωπό. Κομμένο ριπιδιόσχημο ὀρθῆς γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.004.

3-137. "Όμοιο. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός ἐρυθρός, ἐπιφ. καστανέρυθρες, ἐσωτ. ἀδρότερη. Κομμένο περίπου ἑλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.008.

3-138. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός, σπογγώτος, φαιός, ἐπιφ. καστανωπές, ἢ ἐσωτ. ἀδρά διαμορφωμένη. Κομμένο ὡς πολυγωνικός δίσκος, φέρει περὶ τὸ κέντρο τῆς ἐσωτ. ἐπιφ. ἄτρητη ὀπή. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.006. Διάμ. ὀπῆς 0.004.

3-139. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, ἀνοικτόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ξανθωπή με κηλίδα μελανωπή, ἐσωτ. ἀνοικτόφαιη, πολύ λεία. Κομμένο τετράγωνο, κοῖλο. Μέγ. διάστ. 0.057.

3-140. "Όστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 16 σχ. 9

Πηλός καστανόμαυρος, καθαρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, θαμπό, ἐσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Κατακόρυφη καὶ λοξή γραμμὴ συνδέονται με ἐγκάρσια ὀριζόντια. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.042. Πάχ. 0.006.

3-141. "Όστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 16 σχ. 9

Πηλός ἐρυθρός, καθαρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα ἐρυθρὸ με κηλίδα μελανωπή, στιλπνό, φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο, θαμπό. Διακ.: Δύο ὁμάδες συγκλίνουσες ἀπὸ τρεῖς ὡς ἑξὶ παράλληλες γραμμές. Τεχνικὴ κοινὴ. Ὑπάρχει λευκό. Μέγ. διάμ. ὀστράκου 0.14. "Υψ. 0.042. Πάχ. 0.004.

3-142. "Όστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 16 καὶ Β σχ. 9

Πηλός ἐρυθρός, καθαρός με μαρμαρυγία, ἐξωτ. ἀ-

λείφωμα ὁμοιόχρωμο ὡς καστανόφαιο, κηλιδωτό, θαμπό, ἐσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Ὅκτὼ παράλληλες γωνίες με κορυφὴ τῆς ἐξωτερικῆς παρὰ τὴν ἀκμὴ τῆς χαμηλῆς ὀριζόντιας καὶ παράλληλο πρὸς αὐτὴν ἐπιφανειακὸ χάραγμα στὸ ὕψος τῆς τρίτης ἐκ τῶν κάτω γωνίας. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Μέγ. διάμ. ὀστράκου 0.20. "Υψ. 0.06. Πάχ. 0.007-0.009.

3-143. "Όστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 16 σχ. 9

Πηλός καστανόμαυρος, καθαρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανό, στιλπνό, ἐσωτ. ὅμοιο καστανό. Διακ.: Δύο παράλληλες κατακόρυφες γραμμές καὶ ἄκμὲς μιᾶς ὡς δύο λοξῶν μεμονωμένων ἐγχαραξέων. Ἀριστερὰ κοιλότητα ἐπιφ. δηλώνει τὴ θέση ἀποκολλημένης ἀποφύσεως ἢ ἐπιθήματος. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.026. Πάχ. 0.007.

3-144. "Όστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 16 σχ. 9

Πηλός φαιός, πολύ καθαρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, θαμπό, φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Δύο λοξές συγκλίνουσες γραμμές καταλήγουν σὲ ὀριζόντια ἐγχάραξη, ἀπέχοντας μεταξύ τους 0.033. Ἀμυgdαλωτὸ ἐπίθημα λοξὰ τοποθετημένο ἐπάνω στὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.034. Πάχ. 0.005.

3-145. "Όστρακο στομίου σκύφου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 16 σχ. 9

Πηλός φαιός, πρὸς τὶς ἐπιφ. ἐρυθρός, καθαρός, ἐξωτ. ἐπάλειψη καστανόφαιη, πολὺ φθαρμένη, ἐσωτ. ὅμοιο. Χεῖλος αὐλακωτός. Διακ.: Ἀκμές γωνίας με μία κατακόρυφη καὶ μία λοξὴ πλευρά. Τεχνικὴ δυσδιάκριτη. Ἰχνὸς λευκοῦ. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.24-0.26. Πάχ. 0.007-0.01.

3-146. "Όστρακο στομίου σκύφου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 16 σχ. 9

Πηλός καστανόμαυρος, καθαρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο μελανό, θαμπό. Χεῖλος ἐπίπεδο, αὐλακωτός. Διακ.: Τρεῖς παράλληλες γωνίες με κορυφὴ ἐξωτερικῆς ἐφαπτομένης στὴν ὀριζόντια τοῦ χεῖλους καὶ δεξιὰ συγκλίνουσα γραμμὴ. Τεχνικὴ κοινὴ. Ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.023. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

3-147. "Όστρακο κοιλίας κλειστοῦ ἀγγείου.

Συγκολλημένο. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 16

Πηλός φαιός ἀμώδης, πρὸς τὶς ἐπιφ. πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπιφ. πολὺ φθαρμένη φαιὴ με ἶχνος πορτοκαλόχρωμο, ἐσωτ. ὅμοιο τραχύ. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες ὁμάδες τεσσάρων λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν περιβάλλουν γωνιώδη ἐπιφάνεια με τρία κυκλικὰ στίγματα διαμ. 0.006. Τεχνικὴ κοινὴ (:). Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.006.

Υπάρχουν ακόμα: στόμια ἐρυθρά 27, καστανόμαυρα περίπου 40, μελανὰ 13, λαιμοὶ καὶ ὦμοι ἐρυθροὶ 26, μελανοὶ 3, πυθμένες καὶ βάσεις ἐρυθρὲς 7, μελανὲς 4, ἀποφύσεις 12, ἐπιθήματα 2. Κομμένα ἀκαθόριστα. Ἄμορφα ὄστρακα ἐρυθρά κοινὰ 4650 γραμ., ἀμμόδους πηλοῦ 850 γραμ., καστανόφαια 1750 γραμ., καστανόμαυρα 1100 γραμ., τραχεῖα 700 γραμ., πηλοῦ Urfirnis 650 γραμ., λεπτότεχνα 420 γραμ., στιλπνοῦ ἀλειφώματος 350 γραμ.

Σημεῖα 3-Αα καὶ 3-Αβ τοῦ Τομέα III B

3-148. Ὀστρακο στομίου.

Πηλὸς τραχὺς φαιὸς ὡς ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ἐξωτ. κηλιδωτὴ ὁμοία, ἐσωτ. ὁμαλὴ ἐρυθρόξανθη ὡς καστανή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχύ. Κομμένο ἄδρά, περίπου ἑλλειπτικό. Ὑψ. 0.063. Μέγ. διάστ. 0.083. Πάχ. 0.014.

3-149. Ὀστρακο ἀσυμμέτρου στομίου. εἰκ. 15

Πηλὸς λίγο τραχὺς ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανέρυθρη, λίγο φθαρμένη, ἐσωτ. καστανωπὴ με ἄδρῃ ἐξομάλυνση. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνυσούμενο πρὸς δύο πλευρὲς, περίγραμμα καμπύλο. Κομμένο ὀρθογώνιο. Ὑψ. 0.05. Πάχ. 0.007.

3-150. Ὀστρακο κυκλικοῦ στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, φαιός, ἐπιφ. με ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόφαιο, φθαρμένο. Χεῖλος προέχον, στόμιο σχεδὸν κατακόρυφο. Ὑψ. 0.035. Πάχ. 0.006.

3-151. Ὀστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐξωτ. ἐντριπτη, ἐσωτ. λεῖα. Χεῖλος ἐσωτ. λεπυνόμενος, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. Ὑψ. 0.03. Πάχ. 0.005-0.006.

3-152. Ὀστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ἐξωτ. κηλιδωτὴ ὁμοία ὡς ἐρυθρὴ, θαμπή, ἐσωτ. ἄδρῃ με κυματισμοὺς καὶ ὀριζόντια χαράγματα τύπου Urfirnis, κιτρινωπὴ. Ἡ μία ἀκμὴ τοῦ ὀστράκου ἄδρά διαμορφωμένη, ἔχει ἀποκολληθεῖ ἀπὸ πρόσθετο τμήμα τοῦ ἀγγείου, πιθανότατα λαιμοῦ.

3-153. Τμήμα ἀσύμμετρου λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. καστανόμαυρες. Λαιμὸς σπασμένος στὴ ρίζα, στόμιο στρεβλὸ ἀνυσούμενο δεξιὰ. Ὑψ. 0.032. Πάχ. 0.008.

3-154. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.

Πηλὸς καθαρὸς μελανός, ἐπιφ. καστανόφαιες ὡς μελανωπές. Δακτύλιος με τριγωνικὴ ἐνίσχυση στὴν ἄριστ. πλευρὰ μόνο. Ὑψ. 0.026. Ὑψ. δακτ. 0.02. Διάμ. 0.12. Πάχ. δακτ. στὴ ρίζα του 0.009-0.013.

3-155. Ὀστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλὸς λασπώδης φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐρυθρόξανθη, ἐσωτ. μελανωπὴ, χεῖλος ἐρυθρόξανθος. Χεῖλος λεπυνόμενος ἐσωτ., στόμιο λίγο ἀνοικτό. Ὑψ. 0.061. Πάχ. 0.007.

3-156. Ὀστρακο στομίου μικρογραφικοῦ ἀγγείου.

Συγκολλημένο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. καστανὲς θαμπές, ἐσωτ. λεῖα. Χεῖλος ἐσωτ. λεπυνόμενος, στόμιο ἀνοικτό, τοίχωμα λεπτότατο. Ὑψ. 0.022. Πάχ. 0.003.

3-157. Ὀστρακο γάστρας.

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπάλειψη καστανὴ φθαρμένη, ἐσωτ. ἐπιφ. καστανόφαιη λεῖα. Κομμένο με μία πλευρὰ καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.075. Πάχ. 0.006.

3-158. Τμήμα κωνικῆς βάσεως.

Συγκολλημένο. εἰκ. B σχ. 16

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς σπογγωτός, λευκός, ἐπιφ. με ἐπάλειψη ὁμοία, ἐξωτ. φθαρμένη. Βάση ὑψηλὴ κωνικὴ με λεπτότατη τριγωνικὴ ἐνίσχυση. Ἡ δεξιὰ πλευρὰ κομμένη λοξὰ σχηματίζει στρογγυλεμένη γωνία με τὸ πάτημα. Ὑψ. 0.05. Διάμ. 0.10. Πάχ. βάσεως καὶ πυθμ. 0.003.

3-159. Ὀστρακο στομίου. σχ. 12

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, λίγο σπογγωτός, κιτρινόλευκος, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐντριπτες, θαμπές. Χεῖλος ἐπίπεδος, στόμιο χαμηλώνει λίγο ἄριστερά, τοίχωμα παχυνόμενος πρὸς τὸ στόμιο. Ὑψ. 0.065. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.005-0.008.

3-160. Ὀστρακο γάστρας. εἰκ. 15

Πηλὸς καθαρὸς, φαιός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρός με ἐπιφ. σκληρὴ, ἐπ' αὐτῆς ἀλείφωμα παχύ, θαμπό, κιτρινόφαιο ὡς φαιό ἐξωτ., καστανόφαιο ὡς μελανωπὸ ἐσωτ. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.007.

3-161. Ὀστρακο γάστρας. Γραπτό.

Συγκολλημένο. εἰκ. 15

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπιφ. καστανέρυθρη, ἐσωτ. ἄδρῃ με βαθειὰ ὀριζόντια χαράγματα. Ἐξωτ. ἀποτύπωμα δύο ἢ τριῶν παραλλήλων καὶ ἐλαφρὰ καμπύλων γραμμῶν ἀπὸ βαφὴ τελείως ἀποφλοιωμένη. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.006.

3-162. Ὀστρακο κλειστοῦ στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς ἐρυθρός, ἐξωτ. βαφὴ στιλπνὴ λεπτὴ καστανέρυθρη, ἐσωτ. ἐπιφ. χωρὶς ἐπάλειψη καστανὴ με λίγα ὀριζόντια ρηχὰ χαράγματα. Μέγ. διάστ. 0.032. Πάχ. 0.003.

3-163. Μικρότατο ὄστρακο γάστρας ἀνοικτοῦ στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐξωτ. με διασταυρούμενα σημεῖα ἐργαλείου λειάνσεως.

Κομμένο ριπιδίοσχημο ὀξείας γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.023. Πάχ. 0.003.

Ὑπάρχουν ἀκόμα: στόμια 18, λαιμός 1, βάσεις 2, ἀποφύσεις 2. Κομμένα, τουλάχιστον 9. Ἀμορφα ὀστρακα 940 γραμ.

Τομέας III Α

3-164. Ὑστρακο λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐσωτ. ἀδρότερη. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο ἀνυψώνεται ἔντονα ἀριστ., περίγραμμα κυρτό, μόλις διακρίνεται ἡ ρίζα τοῦ λαιμοῦ. Κομμένο τετράγωνο. Ὑψ. 0.033. Πάχ. 0.06.

3-165. Ὑστρακο κυκλικὸ τομοῖο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. μελανές, ἐντριπτες. Χεῖλος ἐπίπεδο προέχον, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.017. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

3-166. Τμήμα κωνικῆς βάσεως. εἰκ. 15 σχ. 16

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ἐντριπτες, μελανές. Βάση ὑψηλὴ κωνικὴ, ἐλλιπὴς κατὰ τὴν ἀπόληξη, ἀποκομμένη περὶ τὸν πυθμένα. Ἀριστ. πλευρὰ στρογγυλεμένη (δεξιὰ σπασμένη). Ὑψ. 0.04. Διάμ. στὴ ρίζα τοῦ πυθμένος 0.06.

3-167. Τμήμα δακτυλίοσχημης βάσεως. Συγκολλημένο μὲ 2-54.

Πηλός, ἐπιφάνειες, δακτύλιος, ὅμοια μὲ 2-54. Μέγ. διάστ. 0.045.

3-168. Ὑστρακο ἀνοικτοῦ τομοῖο μὲ ἀπόφυση.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανή. Κομμένο ριπιδίοσχημο, ἐπίθημα πεταλίδας ὀριζόντιο, ἀποκολλημένο. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004. Ὑψ. ἐπιθ. 0.009.

3-169. Ὑστρακο λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. καστανόμαυρες φθαρμένες. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο λίγο κλειστό, λαιμός ὡς φαίνεται συνεχόμενος μὲ τὸν ὅμο. Ὑψ. 0.03. Πάχ. 0.006.

3-170. Ὑστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς καθαρὸς, σπογγωτός, καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανωπὴ κυματιστὴ μὲ χαράγματα ἀπὸ τραβηγμένα χαλίκια, ὀπτηση ἔντονη. Κομμένο περίπου ἐλλειπτικὸ μὲ ὀξεῖα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.057. Πάχ. τοιχ. 0.007.

3-171. Ὑμοιο.

Πηλὸς καθαρὸς, σπογγωτός, καστανέρυθρος, ἐξωτ. ἀλείφωμα σκληρό, στιλπνὸ, καστανόμαυρο, ἐσωτ.

μὲ πολλὰ ὀρίζ. χαράγματα ἀπὸ τραβηγμένα χαλίκια, ὀπτηση ἔντονη. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. τοιχ. 0.005.

3-172. Ὑστρακο ἀνοικτοῦ.

Πηλὸς λίγο τραχὺς φαιός, ἐπιφ. μελανωπές, ἐσωτ. λεῖα. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.006.

Ὑπάρχουν ἀκόμα: στόμιο 1, ἀποφύσεις 2. Κομμένα, τουλάχιστον 3. Ἀμορφα ὀστρακα ἐρυθρὰ 150 γραμ., μελανὰ 140 γραμ., λασπώδης πηλὸς 90 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 6 ὀστρακα.

Ἀπὸ τοὺς ἀρμούς τοῦ δαπέδου 3-B

3-173. Τεμάχιο στομοῖο μεγάλου πίθου. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς, ἐρυθρός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐξωτ. ὁμαλὴ ραβδωτὴ, ἐσωτ. τραχεῖα. Χεῖλος ἐπίπεδο, ἐλάχιστα προέχον, περισσεύματα πηλοῦ ἄτεχνα ἐξομαλυσμένα, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὸ στόμιο. (Σημ. Τὰ κομμάτια εἶχαν κτισθεῖ στὸ λιθόστρωτο δάπεδο 3-B). Ὑψ. 0.09. Διάμ. ἄνω τῶν 0.40. Μέγ. διάστ. 0.15. Πάχ. 0.019-0.023.

3-174. Μικρότατο τμήμα δακτυλ. βάσεως.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ἐντριπτες μελανές. Δακτύλιος μὲ τριγωνικὴ ἐνίσχυση. Ὑψ. 0.017. Ὑψ. δακτ. 0.013.

3-175. Ρίζα ἀποφύσεως.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανές. Ρίζα ἀποφύσεως ὁμοίου τύπου, ὡς φαίνεται, μὲ 2-23. Μέγ. διάστ. 0.028. Πάχ. 0.004. Πλάτος ρίζας 0.015.

3-176. Ὑστρακο γάστρας.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. μελανόφαιες, λεῖες. Στὴ μίᾳ ἀκμῇ διακρίνεται τελείωμα ρίζας ἀποφύσεως. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.005.

3-177. Μικρότατο ὀστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐρυθρός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐξωτ. καστανέρυθρη βαφὴ σκληρὴ, ὅμοια μὲ 3-162. ἐσωτ. ἀδρὴ. Μέγ. διάστ. 0.031. Πάχ. 0.005.

3-178. Μικρότατο ὀστρακο ἀνοικτοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. μὲ ἀλείφωμα σκληρὸ στιλπνὸ, ἐξωτ. καστανόμαυρο, ἐσωτ. μελανό. Μέγ. διάστ. 0.022. Πάχ. 0.004.

3-179. Ὑστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο.

εἰκ. 16

Πηλὸς καστανόμαυρος, πρὸς ἐσωτ. ἐπιφ. καστανός, καθαρὸς, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανό, στιλπνὸ, ἐσωτ. ἐπάλειψη ὁμοιόχρωμη. Διακ.: Μία λοξὴ γραμμὴ. Τεχνικὴ κοινὴ. Ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.00331. Πάχ. 0.006. Ὑπάρχουν ἀκόμα μόνον ἄμορφα ὀστρακα ἐρυθρὰ 8, καστανόμαυρα 3, στιλπνὸ ἀλείφωμα 2, μελανὰ 8.

ΦΑΣΗ 4

Έπίχωση καλύβας 4-A

- 4-1.** "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 22
Πηλός καθαρός καστανόφαιος, αλείφωμα στιλπνό, έξωτ. μελανωπό, έσωτ. μελανό. Χείλος ταινιωτό, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.006. Διάμ. 0.10.
- 4-2.** "Ομοιο. εικ. 17
Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο, έσωτ. θαμπό καστανόφαιο. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.
- 4-3.** "Ομοιο. εικ. 17
Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, αλείφωμα στιλπνό όμοιο ως μελανωπό. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχύτερο δεξιά, δίπλα στην άριστ. άκμή εύρεία όπή. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006-0.007. Διάμ. όπής 0.008.
- 4-4.** "Ομοιο. εικ. Γ
Πηλός καθαρός καστανόφαιος, αλείφωμα στιλπνό, έξωτ. όμοιο με κηλίδες μελανές, έσωτ. καστανόφαιο. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.062. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.
- 4-5.** "Ομοιο.
Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. καστανόφαιες θαμπές. Χείλος ταινιωτό, περίγραμμα κυλινδρικό, τοίχωμα παχυνόμενο έντονα προς τα κάτω. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005-0.008. Διάμ. άκαθόριστη.
- 4-6.** "Οστρακο στομίου. εικ. 17
Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έξωτ. καστανόμαυρος περί τó χείλος και στην έσωτ. έπιφ. μελανό, με ρηχά χαράγματα. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό άνυσούμενο δεξιά. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.008.
- 4-7.** "Οστρακο στομίου.
Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα καστανέρυθρο, ραβδωτό, έσωτ. όμοια έπάλειψη. Χείλος λεπυνόμενο, προέχον, φθαρμένο, στόμιο δεξιά άνυσούμενο, κυματιστό. "Υψ. 0.075. Πάχ. 0.006.
- 4-8.** "Οστρακο κυκλικού στομίου.
Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. μελανές έντριπτες, έσωτ. ρηχά χαράγματα. Χείλος καμπύλο. "Υψ. 0.023. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.005.
- 4-9.** Τμήμα λαιμού. σχ. 23
Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. μελανές έν-
- τριπτες. Λαιμός κυλινδρικός λίγο κλειστός, περίγραμμα έξωτ. κυματοειδές, επένδυση πηλού έσωτ. περί την ρίζα. "Υψ. 0.022. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.007.
- 4-10.** "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου. εικ. 17
Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. μελανές, έξωτ. έντριπτη. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο στρεβλό, άριστ. έντονα άνυσούμενο. "Υψ. 0.045. Πάχ. 0.005.
- 4-11.** "Οστρακο κυκλικού στομίου.
Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή, λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.025. Διάμ. 0.38. Πάχ. 0.006.
- 4-12.** "Οστρακο στομίου μεγάλου άγγείου.
Πηλός άμμόδης καστανός, προς τίς έπιφ. πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. καστανές, διατηρούν όξειδωση. Χείλος καμπύλο προέχον, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.085. Διάμ. 0.34. Πάχ. 0.008.
- 4-13.** "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου. εικ. 17
Πηλός τραχύς με μαρμαρυγία, φαιός, έξωτ. έπιφ. καστανόφαιη, έσωτ. μελανή, άδρά διαμορφωμένη. Χείλος δεξιά καμπύλο, άριστ. με προσθήκη πηλού έξωτ. γίνεται παχύτερο και προέχον. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.007.
- 4-14.** "Οστρακο στομίου χονδροειδούς άγγείου. εικ. 22 σχ. 20
Πηλός τραχύς καστανόφαιος, έξωτ. καστανέρυθρο, έσωτ. καστανό, έπιφ. λεία. Χείλος καμπύλο λίγο άνώμαλα διαμορφωμένο, στόμιο έλαφρά κλειστό. "Υψ. 0.085. Διάμ. 0.40. Πάχ. 0.015.
- 4-15.** "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 20
Πηλός άμμόδης έρυθρός ως πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιος, έσωτ. διαμόρφωση κυματοειδής. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο λίγο κλειστό, δεξιά γωνία στρογγυλευμένη. "Υψ. 0.085. Διάμ. 0.36. Πάχ. 0.008.
- 4-16.** "Ομοιο.
Πηλός καθαρός έρυθρός, αλείφωμα σκληρό, θαμπό, έρυθρό. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ., στόμιο σχεδόν κατακόρυφο. "Υψ. 0.07. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006.
- 4-17.** Τμήμα άσύμμετρου λαιμού.
Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο, έσωτ. έπιφ. φθαρμένη, φαιή. Λαιμός στρεβλός, περίγραμμα λεπυνόμενο στη ρίζα. "Υψ. 0.038. Άκτ. καμπ. 0.05. Πάχ. 0.006-0.008.

4-18. Τμήμα λαιμού με άρχη ὄμου. σχ. 23

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἀλείφωμα στὸν λαιμὸ θαμπό, διαμόρφωση ραβδωτή, ἐξωτ. κηλιδωτὸ καστανὸ ὡς μελανωπὸ, ἐσωτ. καστανόμαυρο. Λαιμὸς κυλινδρικός, περίγραμμα ἐξωτ. κυματιστὸ με λεπτή ἐπένδυση στὸ τοίχωμα. Ψ. 0.05. Ψ. λαιμοῦ 0.03. Διάμ. 0.10. Πάχ. ὄμου 0.008.

4-19. Ὅμοιο.

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἀλείφωμα θαμπό, διαμόρφωση ραβδωτή, ἐξωτ. καστανή, ἐσωτ. ἐρυθροπή. Λαιμὸς κυλινδρικός, χεῖλος φθαρμένο, περίγραμμα ἐξωτ. κυρτὸ με ἐπένδυση, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. Ψ. 0.04. Ψ. λαιμοῦ 0.035. Πάχ. λαιμοῦ 0.006-0.008. Διάμ. ἀκαθόριστη.

4-20. Τμήμα λαιμοῦ. σχ. 23

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἐπιφ. κηλιδωτὴ κίτρινη, ἐρυθρή, μελανή, ἐσωτ. καστανωπή. Λαιμὸς κυλινδρικός, περίγραμμα ἐξωτ. κυματοειδὲς με λεπτή ἐπένδυση, τοίχωμα ἄριστ. παχύτερο. Ψ. 0.03. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.007-0.009.

4-21. Τμήμα πυθμένος με δακτυλιόσχημη βάση.

Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. καστανέρυθρος, στὸν πυθμένα λεία. Δακτύλιος κυλινδρικός με πάτημα ἀνώμαλο. Μέγ. διάστ. 0.075. Ψ. δακτ. 0.025. Πάχ. 0.007. Διάμ. 0.14.

4-22. Τμήμα πυθμένος με δακτυλιόσχημη βάση.

Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. καστανόφαιος ὡς καστανόμαυρος. Πυθμένος καμπύλος, δακτύλιος κατακόρυφος με τριγωνικὴ ἐνίσχυση μόνο ἄριστερά. Ψ. 0.035. Ψ. δακτ. 0.025. Διάμ. 0.10. Πάχ. πυθμ. 0.009.

4-23. Ὅστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου με

ἐπιθήμα. εἰκ. 17 σχ. 25

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, ἐπιφ. ἐντριπτες θαμπές, ἐξωτ. κηλιδωτὴ καστανόμαυρη, ἐσωτ. καστανή. Ἐπιθήμα κερατοειδές. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.006.

4-24. Ὅστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου με

ἀπόφυση. εἰκ. 17 σχ. 25

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἀλείφωμα στιλπνὸ, ἐξωτ. καστανόφαιο, ἐσωτ. μελανό. Ἀπόφυση ἀγκύλη με κερατοειδῆ κορυφή, ἢ μία ρίζα παχύτερη. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.005. Ψ. ἀποφ. 0.015. Διάμ. ὀπῆς 0.012.

4-25. Ὅστρακο κυκλικοῦ στομίου με

ἀπόφυση. εἰκ. 17 σχ. 22, 69

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς καστανόμαυρος, ἀλείφωμα στιλπνὸ ὅμοιο. Χεῖλος καμπύλος, ἀπόφυση σφαιρικὴ

τροπημένη κάθετα. Ψ. 0.037. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.004. Ψ. ἀποφ. 0.008. Διάμ. ὀπῆς 0.005.

4-26. Ὅστρακο με ἐπιθήμα.

Πηλὸς ἀμώδης ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπιφ. καστανή, ἐσωτ. ἐρυθρή, φθαρμένη. Ἐπιθήμα ἀμυγαλόσχημο. Ψ. 0.05. Πάχ. 0.004. Πάχ. ἐπιθ. 0.01.

4-27. Ὅστρακο στομίου με ἐπιθήμα. εἰκ. 17

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, ἀλείφωμα στιλπνὸ ὁμοιόχρωμο, ἐσωτ. με ρηχὰ χαράγματα. Χεῖλος καμπύλος ὡς ταινιωτὸ, ἐπιθήμα κερατοειδές. Μέγ. διάστ. 0.085. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.017.

4-28. Ὅστρακο γάστρας με ἐπιθήμα. σχ. 25

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανὲς ἐντριπτες. Ἐπιθήμα δισκοειδές. Τὸ ὅστρακο με μία ὀξεῖα γωνία μεταβάλλεται σὲ φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004. Διάμ. ἐπιθ. 0.032. Πάχ. ἐπιθ. 0.003.

4-29. Ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐντριπτη μελανή, κακότεχνη ἐργασία, ἐσωτ. φθαρμένη. Ἀπόφυση τοξωτή, θέση ἀπροσδιόριστη. Μέγ. διάστ. 0.051. Ψ. ἀποφ. 0.012. Διάμ. ὀπῆς 0.008.

4-30. Ὅστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Συγκολλημένο. εἰκ. 17 σχ. 25

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, ἀλείφωμα στιλπνὸ, ἐξωτ. καστανὸ ὡς καστανόμαυρο, ἐσωτ. καστανόφαιο, λίγο φθαρμένο. Ἀπόφυση σφαιρικὴ. Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. 0.007. Ψ. ἀποφ. 0.013. Διάμ. ὀπῆς 0.007.

4-31. Ὅμοιο. σχ. 25

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. ἐντριπτες, μελανές. Ἀπόφυση ἀγκύλη, χαμηλή. Ψ. 0.06. Πάχ. 0.008. Ψ. ἀποφ. 0.01. Διάμ. ὀπῆς ἄνω 0.008.

4-32. Ὅκτὼ ὅστρακα μεγάλων ἀγγείων με

ἐπιθήματα. Τὸ ἓνα: εἰκ. 22

Πηλὸς τραχὺς με χονδρὸ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. ἀλείφωμα θαμπὸ καστανέρυθρο ὡς καστανόφαιο, ἐσωτ. ἄδρὰ ἐξομαλυσμένη, σὲ τρία ἄδρότερη. Ἐπιθήματα φακοειδῆ σὲ πυκνὲς ἀποστάσεις, κολλημένα ἐπάνω στὸ ἀλείφωμα. Τὸ ἓνα ἀπολήγει σὲ κομμένη ὀξεῖα γωνία καὶ ἡ μία πλευρά της ἐσωτ. φαγωμένη. Μέγ. διάστ. 0.15. Μέσο πάχ. 0.009. Μέση διάμ. ἐπιθ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.001.

4-33. Ὅστρακο ἀγγείου. Συγκολλημένο. εἰκ. 18

Πηλὸς λίγο τραχὺς με λευκὰ ἄνισα μοιρασμένα χαλίκια, τύπου Urfirnis, σπογγωτὸς φαιός, πρὸς τὰ ἐξω ἐρυθρός, ἐξωτ. σώζει ἴχνη μελανῆς βαφῆς ἢ λεπτοῦ

ἀλειφώματος με χρωστήρα, ἔσωτ. ἀδρή με ὀπὲς πηλοῦ καὶ χαράγματα. Μέγ. διάστ. 0.14. Πάχ. 0.004-0.005.

4-34. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. εἰκ. Γ
Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία καστανός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρός, ἐπιφ. με ὀριζόντια καὶ λοξὰ χαράγματα ἐξομαλύνσεως, ἔξωτ. ὀλόβαφη με βαφή παχειὰ μελανή, θαμπή, κατὰ τόπους ἀραιή, ἔσωτ. ἐπιφ. καστανή, ἄβαφη. Μέγ. διάστ. 0.105. Πάχ. 0.006.

4-35. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο. εἰκ. 19
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, ἔξωτ. ἐρυθρόξανθος, ἔσωτ. καστανόφαιος, βαφή ἐρυθρή. Λαιμὸς χωνοειδής, τοίχωμα ἰσοπαχές, σπασμένος στὴ ρίζα. ἐπιφ. ὀλόβαφες, ἔξωτ. ἐρυθρή, ἔσωτ. καστανή, πολὺ φθαρμένες. Ψ. 0.04. Πάχ. 0.006.

4-36. Μικρότατο ὄστρακο γάστρας. Γραπτό. εἰκ. 19
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, πρὸς τίς ἐπιφ. μελανωπός, βαφή ἐρυθρή, πολὺ φθαρμένη. Διακ.: δύο παράλληλες γραμμές. Μέγ. διάστ. 0.025. Πάχ. 0.004.

4-37. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, πρὸς τὰ ἔξω καστανός, ἔξωτ. ἐπιφ. ἐντριπτή με ἴχνος βαφῆς, ἔσωτ. φαιή, ἀδρά διαμορφωμένη, βαφή ἐρυθρή. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.004.

4-38. "Οστρακο στομίου.
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, ἀμώδης, κιτρινωπὸς ὡς ἀνοικτόφαιος, ἐπιφ. με καστανωπὴ ἐπάλειψη πολὺ φθαρμένες. Χεῖλος λεπτυνόμενο φθαρμένο, περίγραμμα γωνιώδες. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.004.

4-39. Μικρότατο ὄστρακο γάστρας.
Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἀλείφωμα παχύ, σκληρό, ἔξωτ. κιτρινωπὸ ὡς φαιὸ κηλιδωτό, ἔσωτ. κιτρινωπὸ. Μέγ. διάστ. 0.021. Πάχ. 0.005.

4-40. Δύο ὄστρακα γάστρας. Μὴ συγκολλούμενα.
Πηλὸς Urfinis ἀνοικτόφαιος, ἐπιφ. ἔξωτ. στιλπνὴ, κιτρινωπή, ἔσωτ. κιτρινοφαιὴ ὁμαλή. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.004.

4-41. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. εἰκ. Γ
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς σπογγώδης λευκός, ἐπιφ. λευκόφαιες λείες. Μετὰ τὸ σπάσιμο ἢ μία πλευρὰ ἐνὸς ὀστράκου κόπηκε λοξή καὶ ἔγινε σταγονόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.003.

4-42. Μικρότατο ὄστρακο γάστρας. Συγκολλημένο με 4-163.
Πηλὸς καθαρὸς καστανός, στὸν πυρῆνα φαιός, ἐπιφ. καστανὲς ὁμαλές. Μέγ. διάστ. 0.025. Πάχ. 0.005.

4-43. "Οστρακο γάστρας.
Πηλὸς ἀμώδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐ-

ξωτ. φθαρμένη. Κομμένο ὡς κυκλικὸς δίσκος με κεντρικὴ διαμετρή ὀπή, τὸ μισὸ σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004.

4-44. "Ομοιο.
Πηλὸς ἀμώδης ἐρυθρός, ἐπιφ. μελανές, ἔξωτ. φθαρμένη. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.006.

4-45. Τμήμα κοιλίας εὐρύστομου πιθοειδοῦς. Συγκολλημένο. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 20 σχ. 19
Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἔξωτ. ἀλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, ἔσωτ. ἐπιφ. μελανή, ἀδρή. Διακ.: Δύο παράλληλα λοξὰ χαράγματα καὶ ἄλλο ὅμοιο συγκλίνουν σχηματίζοντας γωνία. Χαμηλότερα, ἄτρητη ὀπή κωνικῆς τομῆς μέγ. διαμ. 0.009. Τεχνικὴ πολὺ ρηχὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.085. Πάχ. 0.006-0.007.

4-46. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου. εἰκ. 20
Ἐγχάρακτο.
Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, πρὸς τὴν ἔσωτ. ἐπιφ. φαιός, με μαρμαρυγία, ἔξωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ, φθαρμένη, ἔσωτ. ἐπιφ. φαιή, ἀδρή, κατὰ τόπους λεία. Διακ.: Τρεῖς παράπλευρες λοξές γραμμές, οἱ δύο καμπυλούμενες πρὸς τὰ ἄκρα καὶ ἀπολήξεις δύο ἄλλων με ἀντίθετη φορά. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.052. Πάχ. 0.006-0.007.

4-47. "Οστρακο στομίου σκύφου. εἰκ. 20 σχ. 19
Ἐγχάρακτο.
Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανὸ θαμπό, ἔσωτ. ὅμοιο. Χεῖλος αὐλακωτό. Διακ.: Ἀκμὴ μιᾶς γωνίας καὶ δύο ἀκόμη παράλληλες γραμμές ἀριστερά. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Διάμ. χαμηλότερα τοῦ χεῖλους, 0.12-0.14. Ψ. 0.03. Πάχ. 0.004.

4-48. "Ομοιο. εἰκ. 20 σχ. 19
Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἔξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόμοχρωμο, θαμπό, ἔσωτ. ὅμοιο, καστανόμαυρο. Χεῖλος καμπύλο, αὐλακωτό. Διακ.: Τέσσερις παράλληλες γωνίες, ἀπὸ τίς ὁποῖες οἱ δύο ἐσωτερικὲς ἔχουν κοινὴ τὴ δεξιὰ πλευρά. Ἡ κορυφὴ τῆς ἐξωτερικῆς ἐφάπτεται στὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.033. Διάμ. 0.11. Πάχ. 0.006.

4-49. Δύο ὄστρακα ἀνοικτοῦ ἀγγείου. εἰκ. 20 σχ. 19
Ἐγχάρακτα. Μὴ συγκολλούμενα.
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανωπὸ, στιλπνὸ, ἔσωτ. ὅμοιο. Διακ.: α) Πέντε παράλληλες γωνίες με κορυφές σὲ κατακόρυφη νοητὴ γραμμὴ διακόπτουν ὀριζόντια ἐγχάραξη, πού ἔχει ἀποτυπωθεῖ συνεχῆς με «τρίχα», β) Τέσσερις παράλληλες γωνίες καὶ πλευρὰ πέμπτης με κορυφές σὲ ὀριζόντια νοητὴ γραμμὴ. Ἡ ἐξωτερικὴ καταλήγει σὲ ὀριζόντια ἐγχάραξη. Τεχνικὴ κοινὴ. Ὑπάρχει λευκό.

Μέγ. διάμ. 0.14. "Υψ. α' 0.025. β' 0.028. Πάχ. 0.004.

4-50. "Οστρακο άνοικτοῦ άγγείου, εἰκ. 20 καὶ Γ ἐγχάρακτο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς ἐρυθρὸς ζωηρὸς, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, στιλπνὸ, ἐσωτ. ὅμοιο ἔντριπτο. Διακ.: "Εξη παράλληλες γωνίες με κορυφές σὲ νοητὴ ὀριζόντια γραμμὴ καὶ ἄκμές δύο ἀκόμα πλευρῶν. Δεξιὰ ἄνω ἀποτύπωμα «τρίχας». Τεχνικὴ κοινή. "Ιχνος λευκοῦ. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.005.

Λοιπὰ ὅστρακα: στόμια ἐρυθρὰ 12, καστανόμαυρα 26, μελανά 11, τμήματα λαιμῶν καὶ ὤμων 18, βάσεις 6, ἀποφύσεις 5, ἐπιθήματα 2, κομμένα ἀκαθόριστος ἀριθμός. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα: ἐρυθρὰ 2750 γραμ., καστανόμαυρα 1000 γραμ., καστανόφαια 500 γραμ., μελανά 250 γραμ.

Πυρὰ καλύβας 4-A

4-51. "Οστρακο γάστρας

Πηλὸς καθαρὸς πολὺ σπογγωτὸς ἐρυθρὸς ὡς καστανόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιες ἐπηρεασμένες ἀπὸ πυρὰ. Κομμένο με μία πλευρὰ καμπύλη, στήν ἐσωτ. ὕψη ξεφλουδισμένη. Μέγ. διάστ. 0.052. Πάχ. 0.005.

4-52. Τμήμα σώματος κλειστοῦ άγγείου. Συγκολλημένο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιὸς, ἐπιφ. καστανόφαιες, ἐξωτ. κατὰ τόπους μελανή, ἔντριπτη (:), ἐσωτ. ἄδρη, ἀνώμαλη στὸ στόμιο. Περίγραμμα σφαιρικὸ μέχρι τὸν πυθμένα, τοίχωμα λεπυνόμενο πρὸς τὸ στόμιο. Μέγ. διάστ. 0.11, Πάχ. 0.008-0.003.

4-53. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς ὡς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, περὶ τὸ στόμιο, καστανή, ἐσωτ. μελανωπή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.006.

4-54. "Ομοιο.

Πηλὸς καθαρὸς φαιὸς, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, περὶ τὸ χεῖλος φαιή, ἐσωτ. φαιή, ὀμαλή. Χεῖλος προέχον, λεπυνόμενο ἔντονα ἐσωτ., στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.026. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.007.

Σωρός 4-B

4-55. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. εἰκ. Γ σχ. 22

Πηλὸς καθαρὸς φαιὸς, ἀλείφωμα στιλπνὸ, σκληρό, καστανόμαυρο ὡς μελανωπό. Χεῖλος ταινωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

4-56. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου. εἰκ. 21

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἐπιφ. καστανόμαυρες, ἐσωτ. ἀνοικτότερη καὶ ἄδρὰ διαμορφωμένη με χαράγματα χαλικιδῶν. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνυψοῦται ἔντονα δεξιὰ. "Υψ. 0.058. Πάχ. 0.006.

4-57. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 22

Πηλὸς συμπαγῆς Urfirnis, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐρυθρόξανθη, ἐσωτ. ἐρυθρή. Χεῖλος ἐσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο πολὺ ἀνοικτό. Κομμένο τριγωνικὸ με μία ὀξεῖα γωνία. "Υψ. 0.043. Διάμ. περ. 0.16. Πάχ. 0.007.

4-58. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς σπογγωτὸς φαιὸς, ἐπιφ. καστανόφαιες, ἐξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ, ἐσωτ. ἄδρη καὶ τραχειά. Χεῖλος καμπύλο ὡς ἐπίπεδο, στόμιο στρεβλὸ ἀνυψούμενο ἔντονα δεξιὰ. "Υψ. 0.063. Πάχ. 0.005.

4-59. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 22

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανὲς ἔντριπτες, πολὺ στιλπνές. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.027. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.007.

4-60. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. ἐπιφ. ἔντριπτη με κατακόρυφα σημεῖα λειάνσεως, μελανή, ἐσωτ. ρηχὰ χαράγματα, ἐπάλειψη θαμπὴ μελανή. Χεῖλος κομμένο λοξὰ ἐσωτ., στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.03. Ἀκτ. καμπ. 0.025. Πάχ. 0.005.

4-61. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 24

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ὅμοιες, ἢ ἐξωτ. ἔντριπτη. Δακτύλιος κακόσχημος με ἄκμές φθαρμένες, ἐνισχυμένος ἀπὸ δεῦτερο δίσκο στὸν πυθμένα. Ἀπὸ τὴν ἐσωτ. ὕψη τοῦ πυθμένα κομμένο φυλλόσχημο. "Υψ. 0.022. "Υψ. δακτ. 0.015-0.012. Διαμ. στή ρίζα 0.06.

4-62. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς φαιὸς, ἐπιφ. μελανές, ἐξωτ. ἔντριπτη, κακότεχνα διαμορφωμένη, ἢ ἐσωτ. φθαρμένη. Ἀπόφυση κατακόρυφη τοξωτή. Μέγ. διάστ. 0.067. Πάχ. 0.007. "Υψ. ἀποφ. 0.013. Διάμ. ὀπῆς 0.009.

4-63. "Ομοιο. εἰκ. 21 σχ. 25

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανές, ἐξωτ. ἔντριπτη, ἐσωτ. λεία με ρηχὰ χαράγματα. Ἀπόφυση ὀριζόντια, κυλινδρική. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006. "Υψ. ἀποφ. 0.01. Διάμ. ὀπῆς 0.008.

4-64. Τμήμα σώματος κλειστοῦ άγγείου. σχ. 20

Πηλὸς καθαρὸς φαιὸς, ἐξωτ. ἐπιφ. κηλιδωτὴ καστανόφαιη ὡς ἐρυθρή, ἐσωτ. καστανόφαιη. Περίγραμμα κυρτό, στόμιο σπασμένο, τοίχωμα κατασκευασμένο ἀπὸ δύο στρώματα πηλοῦ, ρίζα καθέτου ἀποφύσεως στὸ ἄνω ἄκρο. "Υψ. 0.11. Πάχ. 0.013.

4-65. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς Urfirnis ἀνοικτόφαιος, ἐπιφ. φαιὲς ὡς καστανόφαιες. Κομμένο ὡς ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.003-0.005.

4-66. "Οστρακο γάστρας. Γραπτό. εικ. 19

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. ἐρυθρωπή θαμπή, έσωτ. κιτρινόφαιη. Βαφή ἐρυθρή. Διακ.: δυσδιάγνωστη, πιθανώς αντίνωτοι ρόμβοι ή αμείβοντες. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.006.

4-67. Τμήμα λαιμού σπασμένο στη ρίζα. Γραπτό. Συγκολλημένο. εικ. Γ σχ. 76

Πηλός καθαρός με λεπτά λευκά χαλίκια, καστανέρυθρος, επιφ. με αλείφωμα όμοιο θαμπό, βαφή ἐρυθρή αποφλοιούμενη. Λαιμός χωνοειδής, περίγραμμα έξωτ. κυρτό. Διακ.: ταινία έξωτ. περί τό χείλος απ' όπου κρέμεται μία γωνία σε όριζόντια θέση και τμήμα δεύτερης. "Υψ. 0.023. Μέγ. διάστ. 0.047. Διάμ. 0.11. Πάχ. 0.007.

4-68. "Οστρακο ὄμου. Γραπτό. εικ. Γ σχ. 76

Πηλός και έξωτ. επιφ. όμοια, έσωτ. όμοιο χρώμα, άδρη διαμόρφωση. Βαφή όμοια. Τοίχωμα παχυνόμενο προς τα άνω. Διακ.: πλέγμα γωνιώδους περιγράμματος με κορυφή άνω, σχηματισμένο από μη παράλληλες ομάδες διασταυρουμένων γραμμών, άριστερά τυχαία κουκίδα. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004-0.007.

4-69. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός πολύ καθαρός ἐρυθρός, στόν πυρήνα φαιός, αλείφωμα στιλπνό κηλιδωτό μελανό και ἐρυθρό, έσωτ. ἐρυθρό. Κομμένο περ. ως ρομβοειδές με δύο πλευρές ευθύγραμμες ενούμενες σε όξεϊα γωνία και δύο κοίλες. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.005.

4-70. "Οστρακο κλειστού άγγείου. εικ. 19

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, προς τα έξω πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. βαφή ή αλείφωμα καστανέρυθρο, επιφ. καστανή ως φαιή, άδιαμόρφωτη. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.007.

4-71. "Οστρακο γάστρας. εικ. 19

Πηλός πολύ καθαρός λευκόφαιος, επιφ. ανοικτόφαιες, λείες. Περίγραμμα καμπύλο. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.004.

4-72. "Οστρακο στομίου. εικ. 19 σχ. 22

Πηλός πολύ καθαρός καστανοκίτρινος, επιφ. όμοιες έντριπτες. Χείλος λεπυνόμενο έσωτερικά ως προέχον άριστερά, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.032. Πάχ. 0.005-0.006.

4-73. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, ἐρυθρός, επιφ. με επάλειψη φαιή. "Οστρακο άμορφο με μία πλευρά καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.025. Πάχ. 0.005.

4-74. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. καστανόμαυρο, έσωτ. μελανωπό. Κομμένο ως πολυγωνικός δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.007.

4-75. Μικρότατο ὄστρακο.

Πηλός καθαρός ἐρυθρός, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. ἐρυθρή. Κομμένο ως δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.015. Πάχ. 0.009.

4-76. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, επιφ. όμοιες, ή έσωτ. άδρά διαμορφωμένη. Κομμένο ως πολυγωνικός δίσκος. Μέγ. διάμ. 0.028. Πάχ. 0.007.

4-77. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός σπογγωτός, Urfirnis, επιφ. με επάλειψη φαιή φθαρμένη, έσωτ. ἐρυθρωπή, όπες πηλού όρατές. Πλευρές κομμένες ευθύγραμμες, ή μία σπασμένη, σχηματίζουν τετράπλευρο. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.007.

4-78. "Όμοιο.

Πηλός όμοιος, προς τα έξω ἐρυθρωπός, επιφ. με επάλειψη έξωτ. φαιή φθαρμένη, έσωτ. φαιή. "Οστρακο κομμένο σε άκανόνιστο ρομβοειδές σχήμα. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.006.

4-79. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο. εικ. 20 σχ. 19, 74

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, θαμπό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο μελανό, στιλπνό. Χείλος καμπύλο, αλκακωτό. Διακ.: "Εξη λοξές παράλληλες γραμμές, οί δύο κάμπτονται κατά τό ένα άκρο σε γωνία, και άλλη στα δύο άκρα. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. Διάμ. σε σημείο της γάστρας 0.14. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.004.

4-80. "Οστρακο ανοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. Συγκολλημένο. εικ. 20

Πηλός καθαρός φαιός με μαρμαρυγία, έξωτ. αλείφωμα μελανό, θαμπό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο καστανόφαιο, έντριπτο, θαμπό. Διακ.: Έννεα παράλληλες λοξές έγχαράξεις, οί εξη κάμπτονται σε γωνίες με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.043. Πάχ. 0.006.

Λοιπά ὄστρακα: στόμια ἐρυθρά 3, καστανόμαυρα 11, μελανά 6, τμήματα λαιμών και ὄμων 5, βάση 1, αποφύσεις 2, κομμένα άκαθόριστος αριθμός. Επί πλέον άμορφα: ἐρυθρά 950 γραμ., καστανόμαυρα 250 γραμ., μελανά 200 γραμ.

Σωρός 4-Γ

4-81. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 22

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, αλείφωμα στιλπνό, έξωτ. μελανωπό, έσωτ. καστανόμαυρο. Χείλος ταινωτό, στόμιο σχεδόν κατακόρυφο. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

4-82. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός φαιός, προς τα έξω καστανός, αλεί-

φωμα στυλινό, καστανόφαιο, έσωτ. έπιφ. άδρότερη. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα δεξιά παχύτερο. Κομμένο σταγονόσχημο. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.007-0.008.

4-83. "Οστρακο ασυμμέτρου στομίου. είκ. Γ
Πηλός πολύ καθαρός καστανός, αλείφωμα καστανό ως καστανόμαυρο στυλινό έξωτ. και έσωτ. Χείλος ταινιωτό, άνυψούμενο, στόμιο κλειστό (;). "Υψ. 0.02. "Ακτ. καμπ. 0.03. Πάχ. 0.004.

4-84. "Οστρακο στομίου.
Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. έντριπτες, μελανές, έξωτ. κατακόρυφα σημεία λειάνσεως, έσωτ. ρηχά χαράγματα. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ. άριστ., έξογκωμένο δεξιά. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005.

4-85. "Οστρακα στομίου με έπίθημα.
Συγκολλημένα σε δύο τεμάχια με 5-99. σχ. 22, 69
Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. μελανές, έντριπτες. Χείλος καμπύλο, έπίπεδο στομίου άνώμαλο, στόμιο άνοικτό, έπίθημα κωνικό. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.007-0.005.

4-86. "Οστρακο στομίου με άποκολλημένο έπίθημα.
Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. έξωτ. μελανωπή, έσωτ. καστανόφαιη. Χείλος έξογκωμένο έσωτ., στόμιο λίγο κλειστό, έξωτ. σημείο άποκολλημένου όριζοντίου έπιθήματος. Κομμένο ως ριπιδιόσχημο άμβλείας γωνίας. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.009.

4-87. Τμήμα λαιμού. σχ. 23
Πηλός καθαρός, προς τα έξω έρυθρός, προς τα μέσα φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. φαιή, με ρηχά χαράγματα. Χείλος δεξιά καμπύλο, άριστ. έσωτ. λεπυνόμενο, λαιμός κωνικός σε συνεχή καμπύλη, χωρίς ένωση με τον ώμο. Μέγ. διάστ. 0.036. Διάμ. 0.12. Πάχ. ώμου 0.003.

4-88. Τμήμα λαιμού και άρχή ώμου.
Συγκολλημένο. είκ. 22 σχ. 23
Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. καστανόφαιες ως μελανές, έσωτ. έπιφ. ώμου άδρή. Λαιμός χωνοειδής, άνυψούμενος δεξιά, άνιση κατασκευή. Μέγ. διάστ. 0.12. "Υψ. 0.015-0.02. Διάμ. 0.16 Πάχ. ώμου 0.005.

4-89. Τμήμα στομίου πίθου. είκ. 22 σχ. 20
Πηλός έρυθρός καθαρός, έπιφ. όμοιες. Χείλος έπίπεδο, πλατύ, προέχον, με περιφέρεια κυματοειδή, στόμιο κλειστό. Στη γωνία της κάμψεως, έξωτερικά, κολλημένο όριζόντια άμυγδαλωτό έπίθημα και τρία άποτυπώματα νυχιού. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.012. Πλάτος χείλους 0.012-0.022.

4-90. Τμήμα μεγάλου λαιμού.
Συγκολλημένο με 3-53. σχ. 23

Πηλός, έπιφ. κατασκευή όμοια με 3-53. "Υψ. όστρ. 0.055.

4-91. Τμήμα λαιμού. σχ. 23
Πηλός καθαρός έρυθρός, αλείφωμα θαμπό, μαλακό, άνοικτότερο. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, δεξιά φθαρμένο, λαιμός έλαφρά χωνοειδής, λεπτή έξωτερική έπικάλυψη. "Υψ. 0.033. "Υψ. λαιμού 0.028. Διάμ. 0.10. Πάχ. λαιμού 0.008.

4-92. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως με άρχή τοιχώματος. Γραπτό. είκ. 18 σχ. 24
Πηλός Urfirnis πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έρυθροξανθες, ή έσωτ. λεία, βαφή λεπτή, διαφανής, θαμπή καστανή. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση. Γραπτή ταινία άρκετά φθαρμένη, καλύπτει όλον το δακτύλιο και τη ρίζα του πυθμένα. "Υψ. 0.04. "Υψ. δακτ. 0.018. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.005.

4-93. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.
Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έρυθρές, διατηρούν όξειδωση. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση. "Υψ. 0.034. Μέγ. διάστ. 0.055. "Υψ. δακτ. 0.03.

4-94. "Όμοιο.
Πηλός, έπιφ., όξειδωση, δακτύλιος όμοια. "Υψ. 0.026. "Υψ. δακτ. 0.018.

4-95. "Όμοιο.
Πηλός, έπιφ. όμοια, δακτύλιος χαμηλός με ένίσχυση. Μέγ. διάστ. 0.033. "Υψ. δακτ. 0.013. Πάχ. πυθμ. 0.008.

4-96. Τμήμα πυθμένος με άρχή τοιχώματος.
Πηλός καθαρός καστανόφαιος, προς τα έξω έρυθρός και όμοια επάλειψη, έσωτ. έπιφ. καστανόφαιη, άδρότερη. Περιφέρεια ίσοπεδωμένου πυθμένος δυσδιάκριτη. Μέγ. διάστ. 0.13. Πάχ. 0.008. Πάχ. πυθμ. 0.005.

4-97. "Όμοιο.
Πηλός καθαρός, σπογγωτός, καστανόφαιος, έπιφ. όμοιες, έσωτ. άδρότερη. Περιφέρεια πυθμένος άπροσδιόριστη. Μέγ. διάστ. 0.058. Πάχ. 0.01. Πάχ. πυθμ. 0.008.

4-98. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 24
Πηλός καθαρός μελανωπός, έπιφ. μελανές, έξωτ. φθαρμένη. Δακτύλιος με λεπτή ένίσχυση, πυθμένας κοίλος. "Υψ. 0.027. "Υψ. δακτ. 0.016. Διάμ. 0.055. Πάχ. πυθμ. 0.007.

4-99. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση.
Πηλός καθαρός μελανωπός, έπιφ. καστανόφαιες, έσωτ. άδρή. "Απόφυση τοξωτή, κάθετη. Μέγ. διάστ. 0.054. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.015. Διάμ. όπής 0.012.

4-100. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο.

είκ. 19

Πηλός Urfirnis ἐρυθρώπος, ἔξωτ. ἀλείφωμα διαφανὲς καστανό ὡς καστανόμαυρο μὲ ἵχνη χρωστήρα, ἔσωτ. ὅμοια ἐπάλειψη, λεία. Χεῖλος ἔσωτ. λεπτυνόμενο, περίγραμμα σιγμοειδές. "Υψ. 0.082. Πάχ. 0.007. Διάμ. περ. 0.40.

4-101. "Οστρακο γάστρας.

είκ. 18

Πηλός Urfirnis ἐρυθρός ὡς πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ἔξωτ. ὀλόβαφη μελανή, θαμπή, ἀποφλοιούμενη, ἔσωτ. λεία, ἐπάλειψη ἐρυθρὴ φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.09. Πάχ. 0.006.

4-102. "Ομοιο.

είκ. 18 καὶ Γ

Πηλός Urfirnis ἐρυθρώπος, ἐπιφ. ὀλόβαφες, ἔξωτ. βαφὴ παχειά, καστανὴ σκοτεινὴ, ἀποφλοιούμενη, ἔσωτ. λεπτὴ ἐρυθρή. Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. 0.005.

4-103. "Ομοιο.

Πηλός Urfirnis φαιός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρόξανθος, ἔξωτ. ἀλείφωμα θαμπό φαιό, ἔσωτ. φαιὴ ἐπάλειψη φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.095. Πάχ. 0.006.

4-104. "Ομοιο.

Πηλός Urfirnis καστανόρδινος, ἐπάλειψη καστανόφαιη. "Οστρακο ἄμορφο μὲ δύο κομμένες πλευρὲς ποὺ ἀπολήγουν σὲ ὀξεῖα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.006.

4-105. "Ομοιο.

Πηλός Urfirnis ἐρυθρώπος, ἔξωτ. ἐπιφ. ὀλόβαφη, θαμπή, καστανὴ σκοτεινὴ, φθαρμένη, ἔσωτ. ἐπάλειψη ὅμοια τοῦ πηλοῦ, μὲ λεπτὰ χαράγματα. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.005.

4-106. "Ομοιο.

είκ. 19

Πηλός Urfirnis καστανόφαιος, ἔξωτ. ἀλείφωμα μαλακό, κιτρινωπό, καὶ ἐπ' αὐτοῦ βαφὴ ἐρυθρὴ σκοτεινὴ, μερικῶς φθαρμένη, καλύπτει ὅλη τὴν ἐπιφάνεια, ἔσωτ. ἐπιφ. σπογγωτὴ, φθαρμένη, μὲ ἵχνη ἐπαλείψεως. Μέγ. διάστ. 0.034. Πάχ. 0.005.

4-107. "Ομοιο. Γραπτό.

είκ. 19

Πηλός πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανώπος, ἐπιφ. ἔξωτ. μελανὴ ὡς καστανή, βαφὴ ἐρυθρὴ, ἔσωτ. μελανή. Διακ.: τρεῖς παράλληλες ἐξίτηλες ταινίες. Μέγ. διάστ. 0.036. Πάχ. τοιχ. 0.01.

4-108. "Ομοιο.

Πηλός καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. ὅμοιες μὲ ἀλείφωμα σκοτεινότερο στιλπνὸ ἔντριπτο. Μέγ. διάστ. 0.027. Πάχ. 0.005.

4-109. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. "Ομοιο ἀγγεῖο μὲ 4-155.

Πηλός καθαρὸς, σπογγωτός, καστανέρυθρος, ἐπιφ.

μὲ ἀλείφωμα ὅμοιο, ἐπ' αὐτοῦ ἔξωτ. διάσπαρτα ὑπολείμματα κιτρινωποῦ ἀλειφώματος. Μία πλευρὰ κομμένη καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005.

4-110. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. σχ. 22

Πηλός καθαρὸς λευκός, ἐπιφ. ὅμοιες θαμπές, ἔσωτ. ὁμαλὴ μὲ πολλὰ ρηχὰ χαράγματα. Περίγραμμα γωνιώδες. Μέγ. διάστ. 0.083. Πάχ. 0.004. Μέγ. διάμ. γάστρας 0.16.

4-111. "Ομοιο.

Πηλός καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόφαιος, ἐπιφ. μελανές, ἔξωτ. ἔντριπτη. Σώζεται ἵχνης ρίζας ἀποφύσεως. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.005.

4-112. "Ομοιο.

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἔξωτ. ἐπιφ. καστανόφαιη, ἔσωτ. μελανή. Κομμένο ἀπὸ ἔσωτ. ἐπιφ. ἑλλειπτικόν, ἔξωτ. πολυγωνικόν. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.008.

4-113. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ὅμοιες. Χεῖλος ἔσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο ἀκαθόριστο. "Οστρακο κομμένο ὡς ρομβοειδὲς μὲ μία πλευρὰ τὸ λεπτυνόμενο χεῖλος καὶ ἀπὸ τὸ μισὸ τμήμα του ἔχει λαξευθεῖ μέρος τοῦ πάχους του. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.012 καὶ 0.007.

4-114. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Ἐγχάρακτο.

είκ. 20 καὶ Γ σχ. 19, 75

Πηλός καθαρὸς καστανέρυθρος, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανόν, ἔντριπτο, στιλπνόν, ἔσωτ. ὅμοιο. Χεῖλος καμπύλο, αὐλακωτό. Διακ.: Τμήμα τριῶν ὁμοκέντρων ρόμβων μὲ μία κορυφὴ ἐφαπτομένη στὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους. Τεχνικὴ κοινὴ. Ὑπάρχει λευκόν. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

4-115. Μικρότατο ὄστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο.

είκ. 20

Πηλός πολὺ καθαρὸς, φαιός, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανώπο, θαμπόν, ἔσωτ. ὅμοιο, καστανόφαιο, στιλπνόν. Διακ.: Δύο λοξὲς παράλληλες γραμμές. Δὲν ὑπάρχει λευκόν. Μέγ. διάστ. 0.029. Πάχ. 0.008.

4-116. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο.

είκ. 20 σχ. 19

Πηλός ἀμώδης, ἐρυθρός, ἔξωτ. ἀλείφωμα ὁμοόχρωμο, ἔντριπτο, στιλπνόν, ἔσωτ. ὅμοιο, κηλιδωτὸ ὡς μελανώπο. Διακ.: Τρεῖς παράλληλες γωνίες μὲ κορυφὲς σὲ ὀριζόντια νοητὴ γραμμὴ καὶ μία ἀντίνοητη. Οἱ ἐξωτερικὲς πλευρὲς περιβάλλονται ἀπὸ τέσσερα κυκλικὰ στίγματα στὴ σειρὰ, διαμ. 0.003. Τεχνικὴ κοινὴ καὶ σικτικὴ. Ὑπάρχει λευκόν. Μέγ. διάμ. ὀστράκου 0.18-0.20. "Υψ. 0.0035. Πάχ. 0.004-0.005.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια ἐρυθρὰ 2, καστανόμαυρα 12, μελανὰ 5, τμήματα λαιμῶν καὶ ὤμων 8, ἀποφύσεις 3,

ἐπιθήμα 1, κομμένα ἀκαθόριστος ἀριθμός. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα: ἐρυθρὰ 700 γραμ., καστανόμαυρα 600 γραμ., καστανόφαια 300 γραμ., Urfirnis 100 γραμ., μὲ στιλπνὸ ἀλείφωμα 150 γραμ., μελανὰ 300 γραμ.

Ἐπίχωση Τομέα III B

4-117. Ὑστρακο στομίου.

σχ. 21

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. μελανωπές. Χεῖλος ἐσωτ. λοξὸ ὡς ἐξογκωμένο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό, Ὑψ. 0.046. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.008.

4-118. Ὁμοιο.

σχ. 20

Πηλὸς λίγο τραχὺς καστανόφαιος, ἐξωτ. ἐπιφ. ὅμοια ὡς ἐρυθρή, κηλιδωτή, ἐσωτ. ἀδρὰ διαμορφωμένη καστανόφαιη. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο κυλινδρικό, σάζεται σημεῖο κατακόρυφης ἀποκολλημένης ἀποφύσεως ἢ ἐπιθήματος. Ὑψ. 0.06. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

4-119. Μικρότατο ὕστρακο στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, καστανός, ἀλείφωμα στιλπνὸ, ἐξωτ. κηλιδωτὸ μελανὸ καὶ κιτρινόμαυρο, ἐσωτ. καστανό. Χεῖλος ταινιωτὸ, στόμιο κατακόρυφο. Ὑψ. 0.022. Διάμ. 0.06. Πάχ. 0.004.

4-120. Ὑστρακο κυκλικοῦ στομίου. Συγκολλημένο μὲ 3-34.

Πηλὸς, ἀλείφωμα, χεῖλος, στόμιο ὅμοια μὲ 3-34. Ὑψ. 0.05.

4-121. Ὑστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐξωτ. ἐπιφ. καστανή, ἐσωτ. μελανωπή. Χεῖλος ἐσωτ. λοξό, ἄνισα λεπτυνόμενο, στόμιο ἀνυψούμενο ἔντονα ἀριστ. Ὑψ. 0.042. Πάχ. 0.004.

4-122. Ὑστρακα στομίου καὶ γάστρας μὴ συγκολλημένα.

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, ἐπιφ. καστανὲς μὲ ὀξείδωση. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα στομίου σιγμοειδές, κοιλία σφαιρική πιεσμένη. Μέγ. ὕψ. 0.065. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.004.

4-123. Ὑστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. καστανέρυθρο, ἐσωτ. κηλιδωτὸ μελανωπὸ ὡς ἐρυθρό. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἐσωτ., περισσότερον ἐπὶ τῇ μίᾳ πλευρᾷ. Ὑψ. 0.03. Ἀκτ. καμπ. 0.09. Πάχ. 0.009.

4-124. Ὁμοιο.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανωπή, ἀδρότερη. Χεῖλος ἐσωτ. λοξό, περισσότερον πρὸς τῇ μίᾳ πλευρᾷ, περίγραμμα στομίου κωνικό. Ὑψ. 0.027. Ἀκτ. καμπ. 0.10. Πάχ. 0.007.

4-125. Ὑστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ἐντριπτες. Χεῖλος ἐπίπεδο, τοίχωμα παχυνόμενο περὶ τὸ στόμιο, ἀριστ. περισσότερον. Ὑψ. 0.026. Πάχ. 0.004-0.007.

4-126. Ὁμοιο.

σχ. 22, 69

Πηλὸς καὶ ἐπιφ. ὅμοια. Χεῖλος ἐσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα ἐξωτ. κοῖλο, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. Ὑψ. 0.028. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.004-0.005.

4-127. Ὑστρακο κυκλικοῦ στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. στιλπνὲς μελανές. Χεῖλος καμπύλο, περίγραμμα κυρτό, στόμιο λίγο ἀνοικτό. Ὑψ. 0.033. Διάμ. 0.15. Πάχ. 0.005.

4-128. Ὑστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς λίγο τραχὺς, καστανόφαιος, ἐξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ ὅμοιο, ἐσωτ. ἐπιφ. ἀδρὴ, χωρὶς ἐπάλειψη. Χεῖλος καμπύλο, ἀνυψούμενο δεξιὰ. Ὑψ. 0.044. Πάχ. 0.006.

4-129. Ὑστρακο κυκλικοῦ στομίου. εἰκ. 21 σχ. 22

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόμαυρο. Χεῖλος παχὺ ταινιωτὸ, περίγραμμα λίγο ἀνοικτό. Ὑψ. 0.045. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.008.

4-130. Ὑστρακο στομίου.

εἰκ. 21

Πηλὸς τραχὺς καστανός σκοτεινός, ἐπιφ. καστανόφαιες, ἐξωτ. ραβδωτή, ἐσωτ. τραχεῖα μὲ βαθειὰ χαράγματα. Χεῖλος ἀνώμαλα ἐπίπεδο μὲ ἐπικολλημένη ταινία ἐξωτ. πλάτους 0.01. Ὑψ. 0.033. Πάχ. 0.004.

4-131. Ὁμοιο.

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. καστανὴ ἀνοικτή. Χεῖλος ἐσωτ. ἐξογκωμένο, καμπύλο, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.032. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006.

4-132. Ὑστρακο στομίου μὲ τμήμα

ἐπιθήματος.

σχ. 21

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανωπή, ἐσωτ. μελανή, ἀδρὰ ἐξομαλυσμένη. Χεῖλος καμπύλο, λίγο διογκωμένο δεξιὰ, τμήμα ἐπιθήματος πεταλίδας. Ὑψ. 0.04. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.005.

4-133. Ὑστρακο στομίου.

σχ. 21

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανωπή, ἐσωτ. ὅμοια ἀδρὴ, χωρὶς ἐπάλειψη. Χεῖλος καμπύλο, λίγο ἐξογκωμένο δεξιὰ, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.042. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.006.

4-134. Ὑστρακο κυκλικοῦ στομίου.

σχ. 22

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἀλείφωμα στιλπνὸ, ἐξωτ. μελανωπὸ ὡς καστανὸ κηλιδωτὸ, ἐ-

σωτ. ἐρυθρό. Χείλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

4-135. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. εἰκ. 21
Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανωπή, ἐσωτ. καστανόμαυρη. Χείλος καμπύλο, ἀριστ. ἐξογκωμένο, στόμιο κλειστό. Μέγ. διάστ. 0.095. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.35. Πάχ. 0.009.

4-136. "Ομοιο. εἰκ. 21 σχ. 21, 67
Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανωπή, περὶ τὸ στόμιο μελανή. Χείλος δεξιὰ καμπύλο, ἀριστ. διογκωμένο καὶ ἐσωτ. λοξό. Μέγ. διάστ. 0.08. "Υψ. 0.07. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.009.

4-137. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. Συγκολλημένο.
Πηλὸς ὁμοιος, ἐπιφ. ἀνοικτότερες, ἐσωτ. ραβδωτή. Χείλος ἐπίπεδο, ἐπικολλημένη πλαστική ταινία φέρει ἐξωτ. ρομβοειδεῖς κοιλότητες. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.01. Πάχ. χεῖλους 0.012.

4-138. "Ομοιο. Συγκολλημένο. εἰκ. 21 σχ. 21
Πηλὸς λίγο τραχὺς μὲ μαρμαρυγία, ἐρυθρὸς, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανωπή μὲ ρηχὰ χαράγματα. Χείλος ἐπίπεδο μὲ πλαστική ταινία ἐξωτ., πὺ φέρει ρομβοειδεῖς κοιλότητες ἀνοιγμένες λοξά. Στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.05. Διάμ. μεγαλύτερη τῶν 0.40. Πάχ. 0.005. Πάχ. χεῖλους 0.013.

4-139. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ μὲ τμήμα σώματος. εἰκ. 21 σχ. 23
Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόφαιος, ἐξωτ. ἐπιφ. ὁμοια, ἐσωτ. ἐπιφ. λαιμοῦ ἄδρῃ, σώματος τραχεῖα καὶ ἀνώμαλη. Λαιμὸς κυλινδρικός, στρεβλός, τοίχωμα παχυνόμενο στὴ ρίζα καὶ συνεχόμενο πρὸς τὸν ὦμο. "Υψ. 0.08. Μέγ. διάστ. 0.08. "Ακτ. καμπ. 0.04. Πάχ. 0.006. "Υψ. λαιμοῦ 0.02-0.024.

4-140. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο. σχ. 23
Πηλὸς τραχὺς μελανωπός, ἐξωτ. ἐπιφ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. ἁδρότερη μελανωπή. Λαιμὸς χωνοειδής, τοίχωμα ἰσοπαχές. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.11.

4-141. Τμήμα λαιμοῦ.
Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρῶπός, ἐπιφ. ὁμοιος, ἐπάλειψη μελανωπή, φθαρμένη. Χείλος ἐσωτ. λεπυνόμενο, μερικῶς φθαρμένο, λαιμὸς χωνοειδής, σπασμένος στὴ ρίζα. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.07.

4-142. "Ομοιο. εἰκ. 18
Πηλὸς ὁμοιος, ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. κιτρινωπός, ἐσωτ. φθαρμένη. Χείλος λεπυνόμενο, λαιμὸς χωνοειδής, ἀπόληξη ρίζας λοξή. "Υψ. 0.47. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.01.

4-143. "Ομοιο. Συγκολλημένο. σχ. 23
Πηλὸς καθαρὸς καστανός, πρὸς τίς ἐπιφ. ἐρυθρός

μὲ ὁμοιο θαμπὸ ἀλείφωμα. Λαιμὸς κυλινδρικός, τοίχωμα ἰσοπαχές. "Υψ. 0.051. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.008.

4-144. Τμήμα λαιμοῦ μὲ ἀρχὴ ὦμου. σχ. 23
Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἐπιφ. ὁμοιος, περὶ τὸ χεῖλος ἐσωτ. φαιές. Λαιμὸς κυλινδρικός, τοίχωμα ἰσοπαχές μὲ ἀπόληξη λοξῆς τομῆς γιὰ νὰ προσκολληθεῖ ὁ ὦμος καὶ ἐσωτ. ἐπένδυση. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.07. Πάχ. 0.008.

4-145. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως. σχ. 24
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ὁμοιος, ἐσωτ. λεῖα. Χαμηλότατος, ὑποτυπώδης δακτύλιος, ἐνοποιημένος μὲ τὸν πυθμένα. Μέγ. διάστ. 0.03. Διάμ. 0.04. "Υψ. δακτ. 0.003. Πάχ. πυθμ. 0.004.

4-146. "Ομοιο. σχ. 24
Πηλὸς λασπώδης φαιός, ἐπιφ. μελανωπός. Δακτύλιος τριγωνικός, ἀριστερὰ παχύτερος. "Υψ. 0.021. "Υψ. δακτ. 0.012. Διάμ. 0.08.

4-147. "Οστρακα ἀνοικτοῦ ἀγγείου μὲ ἐπίθημα. Συγκολλημένα. εἰκ. 21 σχ. 25
Πηλὸς τραχὺς καστανόφαιος, ἐξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ κηλιδωτὸ καστανὸ ὡς μελανό, ἐσωτ. ἐπιφ. λεῖα, θαμπή, χωρὶς σημεῖα διαμορφώσεως. Ἐπίθημα δίδυμο ταινιωτὸ περίπου τριγωνικῆς διατομῆς, ὀριζόντια κολλημένο. Μέγ. διάστ. 0.13. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.007-0.005.

4-148. "Οστρακο γάστρας μὲ ρίζα ἀποφύσεως. Συγκολλημένο. εἰκ. 22 σχ. 26
Πηλὸς τραχὺς καστανός, ἐξωτ. ἐπιφ. κιτρινόφαιη ὡς ἐρυθρή, ἐσωτ. ἄδρῃ, μελανή. Ρίζα πελωρίας τοξωτῆς ἀποφύσεως, κάθετης, τριγωνικῆς διατομῆς. Μέγ. διάστ. 0.14. Πάχ. 0.008. Μέγ. ὕψ. ἀποφ. 0.026. Διάμ. ὀπῆς 0.03.

4-149. "Οστρακο γάστρας. εἰκ. 18
Πηλὸς ἀμμόδης ρόδινος, ἐπιφ. ὁλόβαφη μὲ βαφὴ παχειὰ στερεά, καστανόμαυρη, θαμπή, μὲ σαφὴ σημεῖα χρωστῆρα ὀριζόντια στὴ μία ἐπιφάνεια, λοξὰ στὴν ἄλλη. Μέγ. διάστ. 0.072. Πάχ. 0.006.

4-150. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. σχ. 22
Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. μὲ ἀλείφωμα φθαρμένο καστανόφαιο, ἐσωτ. σώζονται ἴχνη. Στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα κοῖλο. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.005.

4-151. "Οστρακο γάστρας. εἰκ. 18
Πηλὸς ὁμοιος, ἐξωτ. βαφὴ λεπτότατη, διαφανής, ὁπὲς πηλοῦ ἀκάλυπτες, καστανέρυθρο ὡς μελανωπός, ἐσωτ. ἴχνη ὁμοίου ἐρυθροῦ, ἐπιφ. φθαρμένη μὲ ἀρκετὰ ὀριζόντια ρηχὰ χαράγματα καὶ ὁπὲς πηλοῦ. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.006.

4-152. "Ομοιο.

Πηλός ὁμοιος φαιός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρωπός, ἐπάλειψη φαίη φθαρμένη, ὅπες πηλοῦ ἀκάλυπτες. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.006.

4-153. Ὑστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. Γραπτό. εἰκ. Γ
Πηλός Urfirnis, ἐρυθρωπός, ἔξωτ. ἐπιφ. σκληρὴ ὁμοια, με ἀλείφωμα κιτρινωπὸ μαλακό, ἔσωτ. ἐρυθρωπὴ με ρηχὰ χαράγματα, βαφὴ ἐρυθρὴ. Ἐξωτ. στὸ ἄκρο τῆς μιᾶς πλευρᾶς ἵχνος ἐρυθρῆς ταινίας. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005.

4-154. Ὑμοιο. εἰκ. Γ
Πηλός καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. ἔξωτ. ἐρυθρόξανθη καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανέρυθρο ὡς καστανόμαυρο λόγω διαφορετικῆς ὀπτήσεως, ἔσωτ. ἐρυθρὴ ἀδρὴ ἐξομάλυνση. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.005.

4-155. Ὑμοιο. Συγκολλημένο. εἰκ. 19
Πηλός καθαρὸς σπογγωτός, καστανέρυθρος, ἔξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιο καὶ ἐπ' αὐτοῦ δευτέρω ἀλείφωμα, κιτρινωπὸ, μαλακό, φθαρμένο. Μέγ. διάστ. 0.058. Πάχ. 0.005.

4-156. Ὑστρακο ἀσυμμέτρου στομίου. εἰκ. Γ σχ. 22
Πηλός πολὺ καθαρὸς λευκός, ἐπιφ. λεῖες, λευκωπές με διάσπαρτα ἵχνη βαφῆς καστανωπῆς ὡς ἐρυθρῆς ἔξωτ. καὶ ταινία (;) καστανὴ περὶ τὸ χεῖλος ἔσωτ. Χεῖλος προέχον, στόμιο κλειστὸ, τοίχωμα σχηματίζει κατακόρυφα κάμψη. Ὑψ. 0.04. Πάχ. 0.003-0.004.

4-157. Ὑστρακο γάστρας.
Πηλός καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανόμαυρη, ἔσωτ. μελανή. Κομμένο ἀδρὰ ἐλλειπτικόν. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.005.

4-158. Ὑστρακο γάστρας με ἐπίθημα.
Πηλός καθαρὸς μελανός, ἐπιφ. μελανωπές. Κομμένο ἀδρὰ ἐλλειπτικόν, φέρει ἐπίθημα πεταλίδας. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.006.

4-159. Ὑστρακο πλευρᾶς ὀρθογωνίου (;) σκεύους. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 20 σχ. 19
Πηλός καθαρὸς καστανέρυθρος, ἐπάλειψη καστανόμαυρη, θαμπή. Χεῖλος ἐπίπεδο, αὐλακωτό. Περίγραμμα κατακόρυφο, κάμπτεται σὲ ἀμβλεῖα γωνία. Διατομὴ γωνιώδης. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες ὁμάδες ἀπὸ τρεῖς καὶ πέντε λοξές παράλληλες ὡς παράπλευρες γραμμές με ἐλεύθερα ἄκρα, φέρονται πρὸς τὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους. Μία ἐξωτερικὴ συνεχίζει ἀριστερὰ ὡς γωνία. Ὑπὸ τὴν ὀριζόντια λοξό, βραχύ, ἐπιφανειακὸ χάραγμα. Στὴν ἀπόληξη μιᾶς γραμμῆς κοιλότητα καὶ ἀποτύπωμα νυχιοῦ. Τεχνικὴ κοινὴ. Ἴχνος λευκοῦ. Ὑψ. 0.048. Πάχ. 0.008-0.011.

4-160. Μικρότατο Ὑστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 20

Πηλός πολὺ καθαρὸς καστανόφαιος, ἀλείφωμα κιτρινόφαιο στιλπνόν. Διακ.: Δύο λοξές παράλληλες γραμμές καὶ μία συγκλίνουσα. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκόν. Ὑψ. 0.017. Πάχ. 0.006.

Λοιπὰ Ὑστρακα: στόμια ἐρυθρὰ 8, καστανόμαυρα 12, μελανὰ 3, τμήματα λαιμῶν καὶ ὤμων 9, βάσεις 3, ἀποφύσεις 12. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα: ἐρυθρὰ 1700 γραμ., καστανόμαυρα 850 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 650 γραμ., μελανὰ 750 γραμ.

Ἐπίχωση Τομέα III A

4-161. Ὑστρακο στομίου. εἰκ. 19
Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, ἔξωτ. ἐπιφ. ὁμοια, ἔσωτ. μελανὴ με ρηχὰ χαράγματα. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο δεξιὰ πρὸς κυρτὸ καὶ τοίχωμα παχύτερο. Ὑψ. 0.043. Πάχ. 0.005. Διάμ. 0.30.

4-162. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ. Γραπτό. εἰκ. 19
Πηλός καθαρὸς ἐρυθρός, ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανέρυθρο, βαφὴ λευκὴ. Λαιμὸς ἀνίσου ὕψους, κυρτός, με ἔσωτ. ἐπένδυση. Περί τὴν ρίζα τοῦ λαιμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ χεῖλους λευκὴ φθαρμένη γραμμὴ. Ἴχνη λευκοῦ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ. Μέγ. διάστ. 0.045. Ὑψ. λαιμοῦ 0.027-0.029. Πάχ. λαιμοῦ 0.006.

4-163. Ὑστρακο κυκλικοῦ στομίου. Συγκολλημένο με 4-42.

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. κηλιδωτός, καστανὸς ὡς ἐρυθρὸς καὶ μελανωπές. Χεῖλος κομμένο ἔσωτερικά. Ὑστρακο ἀπολήγει σὲ ὀξεῖα γωνία. Ὑψ. 0.04. Πάχ. 0.005.

4-164. Ὑμοιο.
Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. μελανὸς ἐντριπτες. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κατακόρυφο. Ὑψ. 0.037. Διάμ. 0.16-0.18. Πάχ. 0.004.

4-165. Ὑστρακο στομίου.
Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία μελανωπός, ἐπιφ. ὁμοιος, ἔξωτ. κηλίδας φαίη. Χεῖλος προέχον, στόμιο λίγο κλειστὸ. Ὑψ. 0.038. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

4-166. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. Συγκολλημένο. εἰκ. 21 σχ. 24
Πηλός καθαρὸς καστανόμαυρος, ἔξωτ. ἐπιφ. ὁμοια, ἔσωτ. στὸν πυθμένα μελανή. Δακτύλιος με πλατὺ πέλμα καὶ λεπτὴ ἐνίσχυση. Στὴν περιφέρεια τοῦ πυθμένου ἐγκάρσιες ἐγκοπές ἀπὸ ἀκιδωτὸ ἐργαλεῖο ποὺ ἔκοψε τὸ τοίχωμα γιὰ νὰ χρησιμεύσει ἡ βάση ὡς τριγωνικὸ Ὑστρακο. Μέγ. διάστ. 0.073. Ὑψ. 0.017. Ὑψ. δακτ. 0.005. Διάμ. 0.15. Πάχ. πυθμ. 0.01.

4-167. Τμήμα κοιλίας πιθόσχημου, με ἀπόφυση. Συγκολλημένο. εἰκ. 19 σχ. 26
Πηλός λίγο τραχὺς μελανός, ἐπιφ. ἔξωτ. μελανωπὴ, ἔσωτ. τραχεῖα μελανή. Περίγραμμα κυρτό, ἀπόφυση

στο εϋρύτερο σημείο της κοιλίας ἀγκύλη. Ύψ. 0.041. Πάχ. 0.006. Ύψ. ἀποφ. 0.008. Διάμ. ὀπῆς 0.005.

4-168. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, ἀλείφωμα στιλπνὸ ἐξωτ. καστανό, ἐσωτ. μελανὸ ἐντρίπτο. Περίγραμμα γάστρας γωνιώδες. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.006.

4-169. "Ομοιο.

Συγκολλημένο.

εἰκ. Γ σχ. 22, 69

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς καστανόμαυρος, ἀλείφωμα στιλπνὸ, ὅμοιο. Περίγραμμα γάστρας γωνιώδες. Μέγ. διάστ. 0.065. Μέγ. διάμ. γάστρας 0.30. Πάχ. 0.005.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια ἐρυθρὰ 5, μελανὰ 10, τμήμα λαιμοῦ 1, βάση 1, ἀποφύσεις 3, ἐπιθήματα 2, κομμένα ὡς δίσκοι 2, ὄστρακα *Urfirnis* 2, στιλπνὸ ἀλείφωμα λίγα, λασπώδους πηλοῦ 2, ἄψητα 2. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα: ἐρυθρὰ 700 γραμ., μελανὰ 210 γραμ.

ΦΑΣΗ 5

Τομέας IV

Δάπεδο νότια τοῦ 5-A

5-1. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. ἐπιφ. ἀκαθόριστα καστανοκίτρινη, ἐσωτ. μελανή, ἄδρὰ διαμορφωμένη. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνυψούμενο δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ κεντρικὸ σημεῖο τοῦ ὄστράκου. Ύψ. 0.063. Πάχ. 0.005.

5-2. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. ἐπιφ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανωπὴ. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο, σημεῖο ἀποκολλημένου ὀριζοντίου ἐπιθήματος ἢ ἀποφύσεως. Ύψ. 0.035. Πάχ. 0.006-0.007.

5-3. "Ομοιο.

εἰκ. 24 σχ. 28

Πηλὸς τραχὺς φαιός, ἐπιφ. μελανωπές, ἐσωτ. λεπτὰ χαράγματα. Χεῖλος καμπύλο, φέρει ἐξωτ. κατ' ἀποστάσεις ἀποτυπώματα νυχιοῦ. Στόμιο σχεδὸν κατακόρυφο, περίγραμμα ἐξωτ. κοῖλο (:), τοίχωμα πολὺ παχύ. Ύψ. 0.04. Διάμ. περ. 0.40. Πάχ. 0.014.

5-4. "Οστρακο γάστρας μὲ ἐπιθήμα.

εἰκ. 24

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ὅμοιες ἐντρίπτες, ἐσωτ. ἐντονότερα. Ἐπιθήμα ἀμυγδαλόσχημο, ὀριζόντιο. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.01.

5-5. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς *Urfirnis* φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. φαιορόδινη, ἐσωτ. ἄδρῃ, σπογγωτή. Κομμένο περίπου ὀρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.007.

5-6. Τμήμα λαιμοῦ μὲ ἀρχὴ ὤμου.

σχ. 29

Πηλὸς *Urfirnis* ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ὅμοιες, στιλπνές. Λαιμὸς χωνοειδής, τὸ χεῖλος σπασμένο, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα, κάμψη στὴν ρίζα γωνιώδης. Σωζ. ὕψ. λαιμοῦ 0.053. Διάμ. ρίζας 0.12. Πάχ. λαιμοῦ 0.005-0.015. Πάχ. ὤμου 0.006.

5-7. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου

μὲ ἐπιθήματα.

εἰκ. 26

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή, ἐσωτ. φαιή. Μικρὰ φακοειδῆ ἐπιθήματα κατὰ πυκνὲς ἀποστάσεις καλύπτουν ὅλη τὴν ἐπιφάνεια. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.001. Μέση διάμ. ἐπιθ. 0.006.

5-8. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς καθαρὸς λευκός, ἐπιφ. ὅμοιες, λείες. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.004.

5-9. "Ομοιο.

εἰκ. 23

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἐξωτ. καστανέρυθρο, ἐσωτ. ἀλείφωμα παχύ, σκληρό, λευκωπό. Μέγ. διάστ. 0.036. Πάχ. 0.004.

5-10. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. Γραπτό. εἰκ. 23

Πηλὸς λίγο τραχὺς, καστανός, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐσωτ. χαράγματα χαλίκιων, ὀπτησι ἐντονη, βαφὴ μελανωπὴ. Θέμα: δύο παράλληλες λοξὲς λεπτὲς γραμμές. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005.

5-11. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς λίγο τραχὺς μελανός, ἐξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ μελανωπό, περὶ τὸ στόμιο μελανό, ἐσωτ. ἐπιφ. μελανὴ ἄδρῃ μὲ χαράγματα χαλίκιων. Χεῖλος λεπτυνόμενο, ἀριστ. προέχον, στόμιο δεξιὰ ἀνυψούμενο καὶ στρεβλό. Ύψ. 0.06. Πάχ. 0.006.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 4, λαιμοὶ 2, πυθμένας 1, ἐπιθήματα 1. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα: ἐρυθρὰ 290 γραμ., μελανὰ 75 γραμ.

Δάπεδο 5-Γ

5-12. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μελανωπός, ἀλείφωμα στιλπνὸ,

έξωτ. καστανόμαυρο, έσωτ. μελανωπό. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.005.

5-13. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. μελανές. Δακτύλιος με παχειά τριγωνική ένιςχυση. "Υψ. δακτ. 0.01. Μέγ. διάστ. 0.047. Διάμ. 0.08.

5-14. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έρυθρές, έσωτ. στόν πυθμένα όμοια. Δακτύλιος με τριγωνική ένιςχυση. Μέγ. διάστ. 0.078. "Υψ. 0.024. "Υψ. δακτ. 0.014. Διάμ. 0.12. Πάχ. πυθμ. 0.01.

5-15. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, άνοικτόφαιος, έπιφ. έξωτ. έρυθρόξανθη, έσωτ. μελανωπή, περί τó χείλος κιτρινωπή. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.023. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.006.

5-16. "Οστρακο στομίου. είκ. 24   σχ. 28

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό, φθαρμένο, καστανόμαυρο, έσωτ. επάλειψη μελανωπή. Στόμιο κλειστό, χείλος πλαστικό περίκυρτο, φέρει πυκνά χαραγμένες κατακόρυφες γραμμές. "Υψ. 0.08. Πάχ. 0.007. Πάχ. χείλους 0.008.

Λοιπά όστρακα: στόμια 5, κομμένα έλλειπτικά 4, όστρακο λασπώδους πηλού 1. Έπί πλέον άμορφα: έρυθρά 370 γραμ., μελανά 70 γραμ.

Έπίχωση γύρω από τó δάπεδο 5-Γ

5-17. "Οστρακο κυκλικού στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός έρυθρός, έξωτ. επάλειψη καστανόμαυρη φθαρμένη, έσωτ. έρυθρό λείτο. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνόμενο προς τó στόμιο. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.004-0.006.

5-18. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, έπιφ. μελανωπές, λείες. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.017. Μέγ. διάστ. 0.05. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

5-19. Δύο όστρακα κλειστού άγγείου.

Τό ένα: είκ. 23

Πηλός καθαρός λίγο σπογγωτός, φαιό, έξωτ. έπιφ. άνοικτη καστανή καί επ' αὐτῆς λευκό μαλακό αλείφωμα, φθαρμένο, έσωτ. έπιφ. άδρή. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.004.

5-20. "Οστρακο γάστρας.

είκ. 23

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, έξωτ. ίχνη ζωηρῆς έ-

ρυθρῆς στιλπνῆς βαφῆς, έσωτ. έπιφ. όμαλή με λεπτότατα χαράγματα. Μόλις διαφαίνεται ό σχηματισμός ρίζας κάθετης άποφύσεως. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.006.

5-21. Τεμάχια μικροῦ πιθόσχημου άσυμμέτρου στομίου, με άποφύσεις. Συγκολλημένα σε δύο τμήματα.

Τό ένα: είκ. 24

Πηλός τραχύς μελανός, έπιφ. καστανές ως καστανόφαιες, έσωτ. τραχεία. Χείλος κομμένο έσωτ. λοξό ως καμπύλο, στόμιο άνυσούμενο στο τμήμα του καμπύλου χείλους, δύο άγκύλες άποφύσεις στόν όμο. "Υψ. 0.08. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.018. Διάμ. όπών 0.009.

5-22. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός λίγο τραχύς καστανόμαυρος, έπιφ. έντριπτες, μελανές, φθαρμένες. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

5-23. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. καστανόμαυρες, ή έξωτ. φθαρμένη, έσωτ. λεία. Έπίθημα δισκοειδές, κακότεχνο. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.007. Πάχ. έπιθ. 0.002.

5-24. "Οστρακο στομίου με επίθημα. σχ. 28

Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. έρυθρός με έπιφ. χείλους μελανή, έπιφ. έσωτ. καστανή, λεία. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, υπό τó χείλος όριζόντιο άμυγδαλωτό επίθημα. "Υψ. 0.063. Διάμ. περ. 0.40. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.005.

5-25. "Οστρακο στομίου. σχ. 28

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. μελανές έντριπτες. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.034. Πάχ. 0.006.

5-26. Τμήμα σώματος κλειστοῦ άγγείου με άπόφυση.

είκ. 24   σχ. 29, 70

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. καστανόφαιες ως μελανωπές, επάλειψη μόνο έξωτερικά, έσωτ. άδρή, άνωμαλη. Περίγραμμα έντονα κυρτό, κάμπτεται άνω σε σχηματισμό ρίζας λαιμοῦ. Άπόφυση μικροτάτη κατακόρυφη τοξωτή, τριγωνικής διατομῆς, όπῃ άνοιγμένη επί τόπου με έργαλειό πού χάραξε όριζόντια τήν επιφάνεια. "Υψ. 0.07. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπῆς 0.004. Μῆκος άποφ. 0.02.

5-27. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. είκ. 23

Πηλός πολύ καθαρός καστανόφαιος, αλείφωμα στιλπνό, έξωτ. καστανό με κηλίδα μελανωπή, έσωτ. καστανό. "Υψ. 0.027. Πάχ. 0.003.

5-28. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 28, 68

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. μελανές, φθαρμένες. Χείλος καμπύλο ως προέχον, στόμιο κλειστό, περίγραμμα έντονα κυρτό. "Υψ. 0.034. Διάμ.

0.16. Πάχ. 0.007.

5-29. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. όμοιες, ή έσωτ. λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό, περίγραμμα κυρτό, έντονώτερα περί τó στόμιο. "Υψ. 0.023. Διάμ. 0.14-0.16. Πάχ. 0.005.

5-30. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. μελανές. Δακτύλιος με λεπτή τριγωνική ένίσχυση. "Υψ. δακτ. 0.01. Διάμ. 0.08. Μέγ. διάστ. 0.035.

5-31. "Οστρακο κλειστού άγγείου.

Πηλός καθαρός πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. φαιή με όξειδωση. Κομμένο όρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.009.

5-32. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. μελανές, έξωτ. σημείο αποκολλημένης άποφύσεως, έσωτ. έπιφ. άδρή. Κομμένο όρθογώνιο, λίγο σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.007.

5-33. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανό, έσωτ. άδρò μελανό. Κομμένο όρθογώνιο, λίγο σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.008.

5-34. "Ομοιο.

Πηλός λίγο τραχύς, φαιός, έπιφ. καστανόφαιες. Φέρει σημείο αποκολλημένου επιθήματος ή άποφύσεως. Κομμένο όρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.007.

5-35. "Οστρακο άνοικτοϋ. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός μελανός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. λεία. Κομμένο όρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.034. Πάχ. 0.004.

5-36. "Οστρακο κλειστοϋ άγγείου.

Πηλός τραχύς καστανόμαυρος, έπιφ. μελανωπές, έσωτ. τραχεία. Κομμένο με πλευρές ευθύγραμμες πού σχηματίζουν δύο όρθές και μία όξεια γωνία. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.008.

5-37. "Ομοιο.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έσωτ. όμοια άδρή, έξωτ. αλείφωμα καστανό. Κομμένο ριπιδόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.083. Πάχ. 0.008.

5-38. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. άδρότερη, μελανή. Κομμένο περίπου σε σχήμα ρόμβου. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004.

5-39. "Ομοιο.

Πηλός λίγο τραχύς έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα καστανό, έσωτ. έπιφ. άδρή. Κομμένο φυλλόσχημο. Μέγ.

διάστ. 0.045. Πάχ. 0.005.

5-40. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα όμοιο, έσωτ. έπιφ. όμαλή. Κομμένο σε σχήμα πολυγωνικού δίσκου. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.006.

5-41. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. μελανωπές. Χείλος καμπύλο, στόμιο άκαθόριστο. "Η κάτω άποληξη του όστράκου στρογγυλευμένη. "Υψ. 0.03. Διάμ. άκαθόριστη. Πάχ. 0.007.

Λοιπά όστρακα: στόμια 6, τμήματα ώμου 3, βάση 1, άποφύσεις 2, επίθημα 1, κομμένα άκαθόριστος αριθμός, όστρακα πηλού Urfirnis 5. "Επί πλέον άμορφα: έρυθρά 700 γραμ., μελανά 315 γραμ.

Άνώτατο στρώμα τομέα 5 IV

5-42. "Οστρακο στομίου με άπόφυση. είκ. 24

Πηλός τραχύς άμμόδης, φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη με ίχνη κιτρινωπού αλείφωματος, έσωτ. φαιή με άδρή διαμόρφωση και χαράγματα σε λοξή φορά. Χείλος άνισα σχηματισμένο, καμπύλο δεξιά ως λοξό έσωτ. άριστερά. Άπόφυση όριζόντια περίπου όρθογωνισμένη, τύπου σφαιρικής. "Υψ. 0.07. Πάχ. 0.008. "Υψ. άποφ. 0.018. Διάμ. όπής 0.01.

5-43. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 29, 69

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. μελανωπή, με ρηχά χαράγματα περί τó στόμιο, έσωτ. καστανή, λεία, διατηρεί πολλή όξειδωση. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό, τοίχωμα κυρτό. "Υψ. 0.065. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.008.

5-44. "Οστρακο στομίου. είκ. 24   σχ. 28

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, αλείφωμα στιλπνό, έξωτ. καστανέρυθρο ως μελανωπό, έσωτ. μελανό. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό, τοίχωμα άριστ. παχύτερο. "Υψ. 0.051. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006-0.007.

5-45. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανωπή με ρηχά χαράγματα. Χείλος ταινιωτό, άνώμαλα διαμορφωμένο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.20. Μέγ. πάχ. 0.01.

5-46. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο. σχ. 29

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έρυθρόξανθες, κακότεχνα έξομαλυσμένες με χαράγματα και χαλίκια όρατά. Χείλος καμπύλο άνώμαλα διαμορφωμένο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.19. Πάχ. 0.006-0.009.

5-47. "Ομοιο.

Πηλός άμμόδης φαιός, έπιφ. όμοιες, ή έξω κηλιδωτή ως μελανή, με επάλειψη φθαρμένη. Χείλος κα-

μπύλο, περίγραμμα κυρτό, στόμιο ανοικτό. "Υψ. 0.052. Διάμ. 0.25. Πάχ. 0.005.

5-48. "Όμοιο.

Πηλός άμμώδης με μαρμαρυγία, μελανωπός, έπιφ. όμοιες, με έπάλειψη, ή έσωτ. άδρότερη. Χείλος κομμένο λοξό έσωτ., στόμιο κωνικό. "Υψ. 0.026. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

5-49. Τμήμα ώμου.

σχ. 29

Πηλός πολύ καθαρός, συμπαγής, χωρίς μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. φαιή, άδρά έξομαλυσμένη. Περίγραμμα έξωτ. κωνικό με τοίχωμα λεπυνόμενο έντονα έσωτ. περί τó στόμιο, χείλος άποκομμένο. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.007-0.012. Διάμ. στομίου 0.08.

5-50. Τμήμα κωνικής βάσεως.

σχ. 30

Πηλός άμμώδης φαιός, έξωτ. έπιφ. πορτοκαλόχρωμη φθαρμένη, έσωτ. φαιή, άνώμαλη διαμόρφωση. Βάση κωνική, σπασμένη στο πάτημα, έσωτ. ένίσχυση στη ρίζα, μόνο άριστ. Σωζ. ύψ. βάσ. 0.045. "Υψ. όστρ. 0.056. Διάμ. στη ρίζα 0.06. Πάχος στη ρίζα 0.02-0.011.

5-51. "Όστρακο γάστρας με άπόφυση.

σχ. 30

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έξωτ. άλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο, έσωτ. έπιφ. μελανή. "Απόφυση σφαιρική. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.012. Διάμ. όπής 0.008.

5-52. "Όστρακο γάστρας με επίθημα.

είκ. 24

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έπιφ. μελανές, ή έσωτ. τουλάχιστον έντριπτη. "Επίθημα κωνικό. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.01.

5-53. Δύο όστρακα κλειστού άγγείου. Συγκολλημένα. Γραπτά.

είκ. 23 και Δ σχ. 76

Πηλός άμμώδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. έπιφ. άλειφωμα λευκωπό και βαφή έρυθρή, άλαμπής, έσωτ. άδρή, φαιή. Διακ.: τέσσερες λοξές παράλληλες ταινίες, και στο μεγαλύτερο όστρακο οί δύο κάμπτονται δεξιά, σχηματίζοντας τεθλασμένες. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.007.

5-54. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός πολύ καθαρός λευκός, έπιφ. όμοιες. Περίγραμμα καμπύλο. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.003.

5-55. Τμήμα σκύφου κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο.

σχ. 29, 67

Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. καστανόφαιες ως μελανωπές. Χείλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο, περίγραμμα καμπύλο. Μέγ. διάστ. 0.19. Διάμ. 0.30. "Υψ. 0.007. Πάχ. 0.006.

5-56. "Όστρακο κυκλικού στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, έπιφ. με-

λανές έντριπτες. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.004.

5-57. Τμήμα λαιμού.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανός, έπιφ. μελανωπές θαμπές. Χείλος φθαρμένο, περίγραμμα κυρτό, τοίχωμα ίσοπαχές άπολήγει σε λοξή επιφάνεια. "Υψ. 0.046. Πάχ. 0.006.

5-58. Τμήμα πυθμένος κλειστού άγγείου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, έπιφ. όμοιες. Έξωτ. σώζεται ως ανοικτότερος κύκλος τó άποτύωμα της βάσεως και περί τó κέντρο άβαθείς έγκοπές για τήν πρόσφυση τού τριγωνικού γεμίσματος. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.006.

5-59. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως μετά πυθμένος.

σχ. 30

Πηλός μελανωπός με μαρμαρυγία, έπιφ. μελανές. Δακτύλιος με λεπτή τριγωνική ένίσχυση. Μέγ. διάστ. 0.025. "Υψ. δακτ. 0.013. Πάχ. πυθμ. 0.005.

5-60. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. μελανές, στόν πυθμένα έσωτ. έρυθρή με έπάλειψη. Δακτύλιος με λεπτή τριγωνική ένίσχυση. "Υψ. 0.03. "Υψ. δακτ. 0.022. Πάχ. πυθμ. 0.006. Πάχ. δακτ. 0.012-0.014.

5-61. "Όστρακο γάστρας με επίθημα.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. μελανές. "Επίθημα δυσκοειδές έλλειπτικού σχήματος. Μέγ. διάστ. 0.025. Πάχ. 0.005. Πάχ. έπιθ. 0.003. Μέγ. διάστ. έπιθ. 0.02.

5-62. "Όστρακο κυκλικού στομίου.

σχ. 28

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, με μαρμαρυγία, έρυθρωπός, έπιφ. άκαθόριστα καστανές ανοικτές ως έρυθρές. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ., στόμιο κυλινδρικό. "Υψ. 0.065. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.007.

5-63. "Όστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, πρós τά μέσα έρυθρός, έξωτ. άλείφωμα καστανωπό, έσωτ. έπιφ. άκάλυπτη, τραχεία. Χείλος επίπεδο, γίνεται δεξιά προέχον, στόμιο στρεβλό, άνυψώνεται άριστερά. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.005.

5-64. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός καστανέρυθρος, έπιφ. στιλπνό άλείφωμα, έξωτ. καστανόμαυρο, έσωτ. μελανωπό. Χείλος επίπεδο, στόμιο άνυψώνεται δεξιά. "Υψ. 0.06. Πάχ. 0.006.

5-65. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. έπάλειψη καστανόμαυρη, έσωτ. όμοια, έπιφ. άδρή. Χείλος καμπύλο, στόμιο έντονα στρεβλό, προκαλεί έξωτ. κάμψη τού

τοιχώματος. "Υψ. 0.034. Πάχ. 0.005.

5-66. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 29

Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, αλείφωμα στιλπνό ὁμοιο, περί τὸ στόμιο μελανό, ἔσωτ. ρηχὰ χαράγματα. Χεῖλος προέχον, στόμιο ἀνοικτό, τοίχωμα παχυνόμενο ἔντονα στὸ στόμιο. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.004.

5-67. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, ἐπιφ. ὁμοιες ὡς μελανωπές. Χεῖλος καμπύλο, λεπυνόμενο ἔσωτ. δεξιὰ καὶ πιθανὸν ἀνυψώνεται, στόμιο κλειστό. Κομμένο τετράγωνο. "Υψ. 0.066. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

5-68. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. εἰκ. 23

Πηλός καθαρὸς ἐρυθρῶς, ἔξωτ. αλείφωμα κιτρινωπό παχύ, μαλακό, θαμπό, ἔσωτ. ἀπλή ἐπάλειψη ἐρυθροπῇ. Τοίχωμα κυρτό. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005.

5-69. Τμήμα λαιμοῦ με ἀρχὴ ὄμου.

Συγκολλημένο. σχ. 29

Πηλὸς ἀμμόδης φαιός, ἔξωτ. πορτοκαλόχρωμος, ἔσωτ. φαιός με πολλὴ ὀξειδωσι. Λαιμὸς χωνοειδής, λεπτὴ ἔξωτ. ἐπένδυση. "Υψ. λαιμοῦ 0.036. Διάμ. 0.10. Πάχ. λαιμοῦ 0.007.

5-70. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου με ἀπόφυση. σχ. 30

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. ἀνοικτότερες ὡς πορτοκαλόχρωμες, ἔσωτ. με βαθιὰ χαράγματα, ἄδρῃ. Ἀπόφυση τοξωτὴ βραχεῖα, κατακόρυφη. Κομμένο ἀκανόνιστα ἑλλειπτικό. Πάχ. 0.006. "Υψ. ἀποφ. 0.023. Διάμ. ὀπῆς 0.01.

5-71. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. εἰκ. 24 καὶ Δ σχ. 28

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, ἐπάλειψη στιλπνή, ἔξωτ. φαιή, ἀποφλοιωμένη, ἔσωτ. μελανή, περί τὸ χεῖλος μελανωπῇ. Χεῖλος προέχον, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.054. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.005-0.007.

5-72. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, αλείφωμα στιλπνό, ἔξωτ. καστανόφαιο, ἔσωτ. μελανωπὸ με ρηχὰ χαράγματα. Χεῖλος ἐπίπεδο ἀνώμαλα διαμορφωμένο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχύτερο στὸ στόμιο. "Υψ. 0.058. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.004-0.005.

5-73. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου. εἰκ. 24

Πηλὸς τραχὺς καστανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἄδρᾶ διαμορφωμένες, ἔξωτ. με βαθιὰ ὀριζόντια χαράγματα, ἔσωτ. ρηχὰ καὶ βραχύτερα. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο ἀνυψούμενο ἔντονα ἄριστ. καὶ τοίχωμα παχύτερο. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.007-0.01.

5-74. "Οστρακα ὄμου με ρίζα λαιμοῦ. Συγκολλημένα σὲ δύο τμήματα.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία ἐρυθρός, ἐπάλειψη καστανή καὶ ἐπ' αὐτῆς ἔξωτ. αλείφωμα στιλπνὸ καστανέρυθρο, ἔσωτ. ἐπιφ. ἀνώμαλη. Μέγ. διάστ. 0.058. Πάχ. τοιχ. ὄμου 0.005.

5-75. Βάση δακτυλιόσχημη.

Συγκολλημένη σχ. 30, 69

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἔντριπτες μελανές, φθαρμένες. Δακτύλιος με λεπτὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση. "Υψ. 0.0321. "Υψ. δακτ. 0.02. Διάμ. 0.10.

5-76. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Συγκολλημένο. εἰκ. Δ

Πηλὸς καθαρὸς σπογγωτός, ἐρυθρός, ἔξωτ. αλείφωμα παχὺ σκληρὸ κιτρινωπὸ, θαμπό, ἔσωτ. ἐπιφ. ἄδρῃ καστανωπῇ. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.006.

5-77. "Οστρακο στομίου μεγάλου σκύφου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 25 καὶ Δ σχ. 27, 74

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἔξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, στιλπνὸ, φθαρμένο, ἔσωτ. ὁμοιο μελανό. Χεῖλος ἐπίπεδο, αὐλακωτό. Διακ.: Μία γωνία με ἄκρα ποῦ ἀπολήγουν στὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους καὶ ἄκμῃ μιᾶς παράλληλης πλευρᾶς. Ἐπὶ τοῦ χεῖλους, κατὰ τὴν προέκταση τῆς ἐγχαράξεως, ἀποτύπωμα «τρίχας». Τεχνικὴ βαθειά. Ἴχνος λευκοῦ. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.008.

5-78. Μικρότατο ὄστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 25 σχ. 27

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἔξωτ. αλείφωμα μελανό, στιλπνὸ, φθαρμένο, ἔσωτ. ὁμοιο. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες καὶ μία ἀντίρροπη ἐφάπτονται ἀντίστοιχα κατὰ τὴν κορυφὴ καὶ τὴν ἀπόληξη, σὲ ὀριζόντια ἐγχάραξη. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.003. Μέγ. διάμ. 0.20-0.22. Πάχ. 0.004.

5-79. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 25

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἔξωτ. αλείφωμα ὁμοιόχρωμο στιλπνὸ, ἔσωτ. ὁμοιο μελανό. Διακ.: Τρεῖς λοξὲς παράλληλες γραμμές. Τεχνικὴ κοινὴ. Ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.004.

5-80. Μικρότατο ὄστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 25

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, ἔξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο θαμπό, ἔσωτ. ὁμοιο μελανωπὸ, στιλπνὸ. Διακ.: Ὅριζόντια χαμηλὴ ἐγχάραξη στὴν ὁποία φέρονται δύο λοξὲς παράλληλες γραμμές. Τεχνικὴ κοινὴ (:). Ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.027. Πάχ. 0.006.

5-81. "Οστρακο ὄμου κλειστοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 25

Πηλὸς καθαρὸς σπογγωτός, μελανωπός, ἔξωτ. αλεί-

φωμα κιτρινόφαιο, θαμπό, έσωτ. έπιφ. μελανωπή, τραχειά. Διακ.: Τρεῖς λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.006.

5-82. "Οστρακο άνοικτοῦ άγγείου.

Έγχάρακτο. εἰκ. 25 σχ. 27, 74

Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο κηλιδωτό, θαμπό, έσωτ. όμοιο μελανωπό, έντριπτο. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες καί πλευρά τρίτης, μέ κορυφή έξωτερικής έφαπτομένη στην χαμηλή όριζόντια έγχάραξη, πού διατηρεῖ άνυψωμένες άκμές. Τεχνική κοινή. Έπάρχει λευκό. "Υψ. 0.06. Διάμ. γάστρας κατά την έγχάραξη 0.20. Πάχ. 0.007.

5-83. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο. εἰκ. 25 σχ. 27

Πηλός καθαρός φαιός, πρὸς τήν έσωτ. έπιφ. έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο θαμπό, έσωτ. όμοιο στιλπνό, φθαρμένο. Χείλος καμπύλο, αῤακωτό. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες καί πλευρά τρίτης μέ κορυφή έξωτερικής έφαπτομένη στην όριζόντια έγχάραξη τοῦ χείλους. Δεξιά, μεταξύ τῶν δύο γωνιῶν, λοξό άποτύπωμα «τρίχας». Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.008.

Λοιπά όστρακα: στόμια 13, λαιμοί 2, στόμιο πιθόσχημου 1, βάση 1, άποφύσεις 6, κομμένα 24. Έπί πλέον άμορφα: έρυθρά 1140 γραμ., Urfirnis 65 γραμ., μελανά 540 γραμ.

Τομέας III Β

Κατώτερο στρώμα

5-84. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου

μέ άπόφυση. εἰκ. 26

Πηλός καθαρός σπογγωτός, μελανωπός, αλείφωμα στιλπνό καστανόφαιο ὡς μελανωπό, έσωτ. έπιφ. καστανόφαιη μέ σημεῖα έργαλείου, λίγο σπογγωτή. Χείλος έπίπεδο, τοίχωμα δεξιά παχύτερο, στόμιο άνυψούμενο άριστ., άπόφυση σφαιρική. "Υψ. 0.06. Πάχ. 0.007-0.008. "Υψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπῆς 0.007.

5-85. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός λίγο τραχύς μέ μαρμαρυγία, μελανός, έπιφ. μελανωπές ὡς καστανόφαιες, έσωτ. άδρά έξομαλυσμένη. Χείλος λεπυνόμενο άνισα έσωτ., περισσότερο δεξιά, στόμιο κλειστό άνυψούμενο άριστ., τοίχωμα παχύτερο δεξιά. "Υψ. 0.044. Πάχ. 0.005-0.007.

5-86. "Οστρακο κυκλικῶ στομίου.

Συγκολλημένο. σχ. 28, 67

Πηλός άμμώδης λίγο σπογγωτός καστανόρδινος, έξωτ. αλείφωμα θαμπό καστανέρυθρο ὡς καστανόμαυρο, έπιφ. μέ σημεῖα έργαλείου έξομαλύνσεως, έσωτ. έπάλειψη ὡς ό πηλός, κατά τὸ πλείστον φθαρμένη. Χείλος προέχον, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.105.

Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.008.

5-87. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανή ὡς μελανή κηλιδωτή, έσωτ. μελανωπή, άδρότερη. Χείλος έπίπεδο, προέχον, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.006.

5-88. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. όμοιες, έξωτ. μέ κηλίδα μελανωπή, έσωτ. άδρότερη. Χείλος καμπύλο, άνυψούμενο άριστ., στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.045. Άκτ. καμπ. 0.08. Πάχ. 0.006.

5-89. "Οστρακο στομίου.

εἰκ. 26 σχ. 29

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. έξωτ. όμοια, περι τὸ χείλος μελανωπή, έσωτ. μελανή άδρότερη. Χείλος κομμένο έσωτ. λοξό, στόμιο κλειστό περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.034. Άκτ. καμπ. 0.035. Πάχ. 0.004.

5-90. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο.

Πηλός καί έπιφ. όμοια. Στόμιο κατακόρυφο, επένδυση έσωτ. πάχους ποικίλου. "Υψ. 0.04. Πάχ. στή ρίζα 0.011-0.014.

5-91. Τμήμα άσυμμέτρου λαιμοῦ.

Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. καστανέρυθρες. Λαιμός άνυψούμενος άριστ., τοίχωμα κυρτό. "Υψ. λαιμοῦ 0.025-0.028. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. λαιμοῦ 0.008.

5-92. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός μέ μαρμαρυγία, έρυθρός, έξωτ. καστανόμαυρο ὡς μελανωπό, έσωτ. μελανό, άδρότερη διαμόρφωση. Χείλος καμπύλο ὡς διογκωμένο, άνισα λεπυνόμενο έσωτ. Έξωτ. άποτύπωμα άποκολλημένου όριζοντίου επιθήματος. "Υψ. 0.038. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.009.

5-93. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Συγκολλημένο. εἰκ. 26

Πηλός πολὺ καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. μελανές έντριπτες μέ σαφή σημεῖα κατεργασίας. Χείλος λοξό έσωτ., στόμιο δεξιά άνυψούμενο. "Υψ. 0.06. Πάχ. 0.005.

5-94. "Ομοιο.

εἰκ. 26

Πηλός πολὺ καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. μελανές έντριπτες. Χείλος κομμένο λοξά έσωτ., άνυψούμενο άριστ. "Υψ. 0.043. Πάχ. 0.005.

5-95. "Οστρακο στομίου.

σχ. 29

Πηλός καθαρός μέ μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έπιφ. μελανές, έξωτ. έντριπτη, έσωτ. λεία. Χείλος έσωτ. διογκωμένο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνό-

μενο πρὸς τὸ χεῖλος. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

5-96. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανές, λεῖες, ἐντριπτες, φθαρμένες. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἐσωτ., λαιμὸς κατακόρυφος. Διάμ. 0.10. "Υψ. λαιμοῦ 0.03. Πάχ. λαιμοῦ 0.007.

5-97. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως μετὰ πυθμένος. σχ. 30

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανέρυθρη, ἐσωτ. στὸν πυθμένα μελανωπὴ λεία. Ἐνίσχυση δακτυλίου ἀνίσου πάχους. Μέγ. διάστ. 0.075. "Υψ. δακτ. 0.017. Διάμ. 0.09. Πάχ. 0.005.

5-98. Τμήμα δακτυλίου βάσεως. εἰκ. 26

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανέρυθρο. Δακτύλιος με ἐνίσχυση μόνο στὴν ἀριστερὴ πλευρά, γωνίες ὀστράκου στρογγυλεμένες. "Υψ. 0.03. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. δακτ. παρὰ τὴ ρίζα 0.008-0.0011.

5-99. Ὅστρακο στομίου με ἐπίθημα. Ἐνα τμήμα του συγκολλημένο με 4-88.

Πηλός, ἐπιφ. ὡς 4-88. Κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος ἐπίθημα κωνικό. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.007. "Υψ. ἐπιθ. 0.012.

5-100. Τμήμα βάσεως. σχ. 30

Πηλὸς λίγο τραχύς, φαιός, ἐπιφ. μελανωπὲς με ἐπάλειψη καὶ ὁρατὲς ὀπές τοῦ πηλοῦ. Πυθμένας ἰσοπεδωμένος κατὰ τὴν περιφέρεια καὶ ἐπιφάνεια ἐλαφρὰ κοίλη. Μέγ. διάστ. 0.048. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.005. Πάχ. πυθμ. 0.004.

5-101. Ὅστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα θαμπὸ καστανόμαυρο, ἐσωτ. μελανωπὸ. Ἀγκύλη ἀπόφυση. Κομμένο ὡς γλωσσοειδὲς με καμπύλη πλευρὰ δεξιὰ. Μέγ. διάστ. 0.044. Πάχ. 0.003. "Υψ. ἀποφ. 0.014. Διάμ. ὀπῆς 0.008.

5-102. Ὅμοιο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανόφαιο, ἐσωτ. ἐπιφ. μελανὴ ὁμαλὴ. Ἀπόφυση βραχεῖα τοξωτὴ κάθετη, με κακότεχνα ἐξομαλυσμένη ἐπιφ. καὶ διαμόρφωση ὀπῆς. Μέγ. διάστ. 0.051. Πάχ. 0.008. "Υψ. ἀποφ. 0.013. Διάμ. ὀπῆς 0.01.

5-103. Ὅμοιο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ὁμοιες θαμπές, ἐσωτ. λεία, ἴσως με ἀλείφωμα στιλπνὸ φθαρμένο. Ἀπόφυση σφαιρική, ὀριζόντια τοποθετημένη. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.011. Διάμ. ὀπῆς 0.009.

5-104. Ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. καστανόμαυρη ἀδρὰ ἐξομαλυσμένη. Ἀπόφυση μικρὴ τοξωτὴ ἀγνώστου θέσεως. Μέγ. διάστ. 0.04. "Υψ. ἀποφ. 0.016. Διάμ. ὀπῆς 0.01.

5-105. Ρίζα ἀποφύσεως.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ὁμοία. Ἀπόφυση ἀγνώστου θέσεως, διατομὴ τριγωνική. Μέγ. διάστ. 0.034. Σωζ. ὕψ. ἀποφ. 0.014.

5-106. Ὅστρακο γάστρας με ρίζα ἀποφύσεως.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανές, ἐξωτ. ἐντριπτη. Ρίζα τοξωτῆς ἀποφύσεως, διατομῆς τριγωνικῆς, διαμόρφωση ἐπιφανείας τῆς ἀδρῆς. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.006. Σωζ. ὕψ. ρίζας 0.012.

5-107. Ὅστρακο κλειστοῦ ἀγγείου με ἐπίθημα. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐρυθρές, ἐσωτ. ἀδρῆ. Ἐπίθημα ἀμυδαλωτὸ ὀγκώδες ὀριζόντιο. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.016.

5-108. Ὅστρακο γάστρας με ἐπιθήματα. εἰκ. 26

Πηλὸς τραχύς με χονδρὰ χαλίκια μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. καστανή. Πολλὰ πυκνὰ φακοειδῆ ἐπιθήματα. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.09. Πάχ. ἐπιθ. 0.001. Διάμ. ἐπιθ. περίπου 0.008.

5-109. Ὅμοιο. εἰκ. 26

Πηλὸς λίγο τραχύς καστανός, ἐπιφ. καστανέρυθρες ὡς καστανόμαυρες, ἐξωτ. ἀλείφωμα, ἐσωτ. ἐπάλειψη. Ἐπιθήματα πεταλίδας ἐπικολλημένα πρὶν ἀπὸ τὴν κάλυψη τοῦ ἀλειφώματος, ἢ ἀποτυπώματα αὐτῶν, σὲ ὅλη τὴν ἐπιφάνεια. Μέγ. διάστ. 0.083. Πάχ. 0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.004. Μῆκος ἐπιθ. 0.003.

5-110. Ὅστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Πηλὸς τραχύς ἐρυθρός, ἐπιφ. πολὺ φθαρμένες, ἀποφλοιωμένες, πλὴν μικροῦ τμήματος ἐξωτ. καστανό. Ἀπόφυση ἀγκύλη. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. τοιχ. 0.009. "Υψ. ἀποφ. 0.02. Διάμ. ὀπῆς 0.015.

5-111. Ὅστρακο ἀνοικτοῦ. εἰκ. 23

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς λευκός, ἐπιφ. λευκωπές, ἐσωτ. λεία, στὸ ἄκρο φαιή. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.003.

5-112. Ὅστρακο γάστρας. Γραπτὸ. εἰκ. 23 καὶ Δ

Πηλὸς Urfirnis φαιός, ἐπιφ. καστανές, ἐξωτ. γραπτὴ, βαφὴ ἐρυθρὴ, ἐσωτ. ὁμαλὴ με λεπτότατα χαράγματα. Διακ.: ταινία καὶ ὁμάδα λεπτῶν παραλλήλων γραμμῶν σὲ λοξὴ θέση. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005.

5-113. Ὅστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. εἰκ. 23

Πηλὸς ἀμώδης ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπὶ σκληρῆς ἐπιφανείας παχὺ μαλακὸ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα με ἵχνη ἐρυθρᾶς βαφῆς ἐπὶ τοῦ κιτρινωποῦ. Ἐσωτ. ἐπιφ. ἀδρῆ

χωρίς επάλειψη. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.007.

5-114. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός με λεπτά χαλίκια και σπογγωτός, καστανός, έξωτ. επιφ. όμοια σκληρή και επ' αυτής αλείφωμα κιτρινωπό μαλακό, φθαρμένο, έσωτ. άδρη με κυματισμούς, χαράγματα και όπες πηλού. Κομμένο γλωσσοειδές. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.005-0.009.

5-115. "Όμοιο.

Πηλός Urfirnis πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. βαφή στιλπνή καστανόμαυρη, κατά τό πλείστον φθαρμένη, έσωτ. επιφ. φθαρμένη πορτοκαλόχρωμη. Κομμένο όρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.034. Πάχ. τοιχ. 0.005.

5-116. "Οστρακο λαιμού.

είκ. 26

Πηλός πολύ καθαρός σπογγωτός, καστανός, προς τά έξω ως φαιός, επιφ. φθαρμένες, άποφλοιωμένες πλὴν μικρού τμήματος καστανού έξωτ., όπτηση άτελής. Τοίχωμα παχυνόμενο προς τή ρίζα. "Υψ. 0.046. Πάχ. 0.005-0.008.

5-117. "Οστρακο κλειστού άγγείου.

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανέρυθρο ως καστανόμαυρο, έσωτ. επιφ. όμαλή. Περίγραμμα κυρτό. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.005.

5-118. "Όμοιο.

Πηλός όμοιος, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανέρυθρο φθαρμένο, έσωτ. επάλειψη όμοια με πηλό, επιφάνεια με χαράγματα και κυματισμούς. Περίγραμμα κυρτό. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004.

5-119. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

είκ. 23

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανέρυθρο, έσωτ. διαμόρφωση ραβδωτή, επιφάνεια καστανόφαιη. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.006.

5-120. "Όμοιο. Συγκολλημένο.

Πηλός τραχύς φαιός ως μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα παχύν στιλπνό κηλιδωτό μελανό ως έρυθρό και κίτρινο, έσωτ. επάλειψη φθαρμένη έρυθρή. Κομμένο φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.056. Πάχ. τοιχ. 0.007.

5-121. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη ως μελανωπή θαμπή, έσωτ. μελανή, ραβδωτή διαμόρφωση. "Οστρακο κομμένο από τήν έσωτ. και έξωτ. όψη φυλλόσχημο, στην επιφ. έξωτ. αποτύπωμα νυχιοῦ. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006.

5-122. "Όμοιο.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, άνοικτόφαιος, επιφ. μελανές, έσωτ. λεία. Κομμένο ως δίσκος πολυγωνικός. Μέγ. διάστ. 0.028. Πάχ. 0.005.

5-123. "Οστρακο στομίου σκύφου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 25 σχ. 27

Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό στιλπνό, έσωτ. όμοιο. Χείλος καμπύλο, αῦλακωτό. Διακ.: Τέσσερεις παράλληλες γωνίες με τήν έξωτερική έφαπτομένη στην όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Τεχνική κοινή. "Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.024. Διάμ. 0.22-0.24. Πάχ. 0.006.

5-124. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 25 σχ. 27

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Μία λοξή γραμμή και άκμή δεύτερης παράλληλης φέρονται προς τήν χαμηλή όριζόντια έγχάραξη. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.034. Πάχ. 0.005-0.007.

5-125. Τμήμα λαιμού. "Εγχάρακτο.

είκ. 25 σχ. 27

Πηλός άμμόδης, φαιός, έξωτ. επιφ. πορτοκαλόχρωμη, πολύ φθαρμένη, έσωτ. όμοια, άνώμαλη. Χείλος φθαρμένο, περίγραμμα χωνοειδές. Διακ.: Τέσσερεις παράλληλες γωνίες, με κορυφές πολύ φθαρμένες, σε όριζόντια νοητή γραμμή, και μία άκόμη πλευρά, περικλείουν τριγωνική επιφάνεια με δύο κυκλικές στιγμές διαμ. 0.005. Δεξιά, δύο παράλληλες κατακόρυφες γραμμές. Τεχνική κοινή (:) και στικτή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.049. Διάμ. στη ρίζα 0.14-0.16. Πάχ. 0.005-0.008.

Λοιπά όστρακα: στόμια 28, λαιμοί και όμοι 10, βάσεις 4, άποφύσεις 8, κομμένα 6. Επί πλέον άμορφα: έρυθρά 1300 γραμ., Urfirnis 150 γραμ., στιλπνό αλείφωμα 640 γραμ., μελανά 410 γραμ.

Στεφάνη κονιάματος 5-Δ

5-126. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. μελανωπές, έσωτ. άδρά διαμορφωμένη με βαθειά λοξά χαράγματα. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.037. Πάχ. 0.008.

5-127. Μικρότατο όστρακο

στομίου.

είκ. 23 σχ. 29

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, επιφ. έρυθρωπές, λείες. Στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.018. Μέγ. διάστ. 0.022. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.003.

5-128. "Όμοιο.

Πηλός πολύ καθαρός έρυθρός, επιφ. καστανέρυθρες στιλπνές. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.018. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.004.

5-129. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Συγκολλημένο.

σχ. 29, 69

Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, αλείφωμα στιλπνό, σκοτεινότερο. Περίγραμμα γωνιώδες, υπό τήν κάμψη επίθημα δισκοειδές. "Υψ. 0.032. Πάχ.

0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.002. Διάμ. ἐπιθ. 0.007. Μέγ. διάμ. γάστρας 0.16.

5-130. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός καθαρός καστανός, ἐπιφ. καστανέρυθρος. Δακτύλιος με τριγωνική ἐνίσχυση, δεξιά λίγο παχύτερη. "Υψ. δακτ. 0.012. Μέγ. διάστ. 0.06. Διάμ. 0.085.

5-131. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Γραπτό.

εἰκ. 23

Πηλός λίγο τραχύς, σπογγωτὸς ἐρυθρόξανθος, ἐσωτ. ὅμοια, ὁμαλή, βαφὴ λεπτή διαφανής, ἐρυθρή, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανό ὡς καστανόφαιο ἀπὸ μεταγενέστερη ὀπτησι, φέρει τρεῖς λοξὲς παράλληλες γραμμές, Ἐσωτ. ἐπιφ. ὁμαλή, ἐρυθρόξανθη. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.005.

5-132. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Πηλός καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ὅμοιος, ἐξωτ. ἀνώμαλα διαμορφωμένη, ἐσωτ. λίγο ἄδρῃ, ὁμαλή. Ἀπόφυση τοξωτή, κάθετη. "Υψ. 0.048. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.017. Μέγ. διάμ. ὀπῆς 0.018.

5-133. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. σκοτεινότερες. Κομμένο σὲ σχῆμα πολυγωνικοῦ δίσκου. Μέγ. διάστ. 0.023. Πάχ. 0.004.

5-134. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλός πολὺ καθαρὸς ἐρυθρωπός, ἐξωτ. καστανό, ἐσωτ. ἐρυθρωπό, ὁμαλό. Κομμένο σὲ σχῆμα πολυγωνικοῦ δίσκου. Μέγ. διάστ. 0.032. Πάχ. 0.009.

Λοιπὰ ὅστρακα: στόμια 5, λαιμοὶ καὶ ὄμοι 5, ἀπόφυση 1, δίσκος 1. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα: ἐρυθρὰ 470 γραμ., Urfirnis 90 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 60 γραμ., μελανὰ 80 γραμ.

Στρώμα νοτίως 5-Δ

5-135. "Οστρακο κυκλικὸ λαιμοῦ.

Πηλός καθαρὸς σπογγωτὸς με μαρμαρυγία, καστανός ὡς φαιὸς ἀκαθορίστου χρώματος, ἐπιφ. με ὅμοια ἐπάλειψη. Λαιμὸς χωνοειδής, τοίχωμα ἰσοπαχές. "Υψ. λαιμοῦ 0.042. Πάχ. 0.006.

5-136. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

εἰκ. Δ

Πηλός Urfirnis ἐρυθρωπός, ἐπιφ. με ἐπάλειψη καστανόφαιη ἀνοικτή, ἐξωτ. μεμονωμένο φακοειδὲς ἐπίθημα. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.001. Διάμ. ἐπιθ. 0.007.

5-137. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἀλείφωμα σκληρό, παχύ, στιλπνὸ, λιπῶδες, ἐξωτ. κηλιδωτὸ μελανωπὸ ὡς κιτρινωπό, ἐσωτ. καστανόφαιο. "Οστρακο κομμένο ὡς πλατὺ ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.058. Πάχ. 0.005.

5-138. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. ὅμοια ἐπάλειψη καὶ ἐπ' αὐτῆς στιλπνὸ καστανέρυθρο ἀλείφωμα, ἐσωτ. ἐπιφ. ἀνώμαλη. Μέγ. διάστ. 0.041. Πάχ. 0.006.

5-139. "Οστρακο γάστρας.

εἰκ. Δ

Πηλός Urfirnis κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιος, ὁμαλές, ἐξωτ. λεία. Μέγ. διάστ. 0.052. Πάχ. 0.005. Βάρος 10 γραμ.

5-140. Ἐπίθημα.

Πηλός καθαρὸς ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπιφ. καστανόφαιη. Ἐπίθημα ἀμυγδαλόσχημο. Στὴν ἐπίπεδη πρὸς ἐπικόλληση ἐπιφάνεια σχηματίζεται ἐγκοπὴ ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ πηλοῦ στὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Μέγ. διάστ. 0.033. "Υψ. 0.001.

Λοιπὰ ὅστρακα: στόμια 10, λαιμοὶ καὶ ὄμοι 4, βάση 1, ἀποφύσεις 2, δίσκοι 5. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα: ἐρυθρὰ 470 γραμ., Urfirnis 85 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 55 γραμ., μελανὰ 80 γραμ.

Τομέας III A Ἐπίχωση

5-141. "Οστρακο λαιμοῦ.

Πηλός καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐρυθρὴ φθαρμένη, ἐσωτ. ἀλείφωμα θαμπὸ ἐρυθρὸ με κηλίδα μελανή. Στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνόμενο ἐντονα πρὸς τὰ κάτω, ἐσωτ. ἐπένδυση παχύτερη ἀριστερά. Σωζ. ὕψ. 0.033. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.008-0.01.

5-142. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλός καθαρὸς μελανωπός, πρὸς τίς ἐπιφ. καστανός, ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόμαυρο. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνυσούμενο ἀριστ., τοίχωμα ἀριστ. παχύτερο. "Υψ. 0.044. Πάχ. 0.005-0.006.

5-143. Ὅμοιο.

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, τὸ χεῖλος μελανό, ἐσωτ. μελανὴ λεία. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο ἀνυσούμενο ἀριστ. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005.

5-144. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. μελανὲς ἐντριπτες. Χεῖλος λεπτινόμενο ἐσωτ., στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.005. Διάμ. ἀκαθόριστη.

5-145. Ὅμοιο.

Πηλός πολὺ καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. μελανὲς ἐντριπτες, με σαφὴ σημεῖα κατεργασίας. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα δεξιά παχύτερο. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.006-0.007.

5-146. Μικρὸ ὅστρακο κυκλικὸ στομίου.

Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. μελανὲς ἐντριπτες. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.015. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

5-147. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. μελανές λείες. Χείλος λεπτυνόμενο έξωτ., στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.019. Διάμ. περίπου 0.32. Πάχ. 0.005.

5-148. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές, έσωτ. με όπες πηλού. Χείλος κομμένο λοξό έσωτ., στόμιο κυλινδρικό. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

5-149. "Οστρακο γάστρας με έπιθημα.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. φαιή, έξομάλυνση ραβδωτή, έσωτ. μελανή, λεία. Έπιθημα έλλειπές άμυγαλωτό (;) με άποτύπωμα νυχιοϋ στη ρίζα του. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. τοιχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.004.

5-150. "Οστρακο με ρίζα άποφύσεως.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία μελανωπός, επιφ. έξωτ. καστανέρυθρη, έσωτ. μελανωπή, όμαλή. Ρίζα τοξωτής άποφύσεως, κατακόρυφα τοποθετημένη. Κομμένο ως φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005. Σωζ. ύψ. άποφ. 0.01.

5-151. Δύο όστρακα από τό στόμιο και τή γάστρα άνοικτου άγγείου. Έγχάρακτα. είκ. 25 και Δ σχ. 27

Πηλός πολύ καθαρός μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο, στιλπνό, έσωτ. όμοιο, θαμπό. Χείλος έπίπεδο, αϋλακωτό. Διακ.: Έπτά παράλληλες λοξές γραμμές. Τεχνική βαθειά. Ίχνος λευκού εξαφανίσθηκε κατά τόν καθαρισμό. Μέγ. ύψ. 0.056. Διάμ. περ. 0.40. Πάχ. 0.005-0.007.

Λοιπά όστρακα: στόμια 2, άπόφυση 1, δίσκοι 3. Έπί πλέον άμορφα έρυθρά 580 γραμ., μελανά 115 γραμ.

Έστία 5-Ε

5-152. "Οστρακο κλειστου άγγείου με άπόφυση.

Πηλός τραχύς μελανός, επιφ. έξωτ. καστανή ως μελανωπή, έσωτ. μελανή άδρή. Περίγραμμα γάστρας έντονα καμπύλο, άπόφυση πολύ μικρή άγκϋλη, Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.008. Διάμ. όπης 0.006.

5-153. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές, λείες. Χείλος έπίπεδο, στόμιο λίγο άνοικτό. "Υψ. 0.048. Πάχ. 0.004-0.005.

5-154. Μικρότατο όστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές, έσωτ. έντριπτη. Χείλος έπίπεδο, περίγραμμα στομίου κυρτό, τοίχωμα έντονα παχυνόμενο περί τό χείλος. ύψ. 0.023. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.009.

5-155. "Οστρακο στομίου.

Πηλός τραχύς καστανός, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη με όρατά χαλίκια, έσωτ. όμαλή με ρηχά χαράγματα, μελανή. Χείλος έπίπεδο, φθαρμένο κατά τό έξωτ. τμήμα του όστράκου που διαχωρίζεται καθέτως από τό έσωτερικό. Μέγ. διάστ. 0.061. Πάχ. 0.007-0.009.

5-156. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός πολύ καθαρός καστανέρυθρος, επιφ. έξωτ. αλείφωμα στιλπνό, καστανόμαυρο, έσωτ. όμοια άδρή, άνόμαλη. Κομμένο με μία πλευρά άδρά καμπϋλη. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.005.

Τομέας II Κτΐσμα 5 II

5-157. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός σπογγωτός καστανός, επιφ. με έπίλειψη, έξωτ. όμοια άπολεπισμένη, έσωτ. περί τό χείλος κίτρινη, χαμηλότερα μελανή. Χείλος λεπτυνόμενο. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.007.

5-158. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός σπογγωτός, με μαρμαρυγία, έρυθρός, επιφ. έξωτ. όμοια, χείλος μελανό, έσωτ. μελανή λεία. Χείλος λεπτυνόμενο έσωτερικώς. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.008.

5-159. "Οστρακο στομίου.

σχ. 29

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έξωτ. επιφ. καστανόμαυρη, έσωτ. καστανή με άδρή διαμόρφωση. Χείλος κομμένο λοξό έσωτ., στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.027. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

5-160. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανή με ρηχά χαράγματα. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.007.

5-161. "Όμοιο.

σχ. 29

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. καστανόφαιες. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.007.

5-162. "Όμοιο.

σχ. 29

Πηλός πολύ καθαρός, λίγο σπογγωτός, έρυθρός, επιφ. έρυθρόξανθες, σώζουν ίχνη λεπτού μαλακού κιτρινωπου αλειφώματος, ή έσωτ. με ρηχά χαράγματα και όπες πηλού. Χείλος έσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.004.

5-163. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. καστανωπή. Χείλος λεπτυνόμενο, δεξιά παχύτερο, στόμιο κλειστό. Μέγ. διάστ. 0.035. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006.

5-164. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. αλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο, έξωτ. ὀριζόντια χαράγματα διαμορφώσεως, έσωτ. ἄδρη. Χείλος επίπεδο προέχον, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.18-0.20. Πάχ. 0.007.

5-165. "Όστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, ανοικτόφαιος, επιφ. λείες, έξωτ. καστανή, έσωτ. καστανόφαιη. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.025. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

5-166. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός σπογγωτός με μαρμαρυγία, καστανός, έξωτ. επιφ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.02. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006.

5-167. "Όμοιο.

σχ. 28

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, μελανός, επιφ. έξωτ. ἐρυθρή με χείλος μελανό, έσωτ. μελανή λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.025. Πάχ. 0.005. Διάμ. ἀκαθόριστη.

5-168. "Όμοιο.

σχ. 28

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. έξωτ. ἐρυθρόξανθη, έσωτ. μελανή, λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.027. Διάμ. περ. 0.20. Πάχ. 0.005.

5-169. "Όμοιο.

σχ. 28, 68

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές ἐντριπτες. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.03. Διάμ. περ. 0.20. Πάχ. 0.005.

5-170. Τμήμα λαβής.

Πηλός καθαρός σπογγωτός, φαιός, επιφ. καστανόφαιη. Λαβή ταινιωτή ασύμμετρη καὶ κακότεχνη. "Υψ. τεμαχίου 0.037. Πλάτος ράχης 0.027. Πάχ. λαβής 0.005.

5-171. "Όστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, ἐρυθρός, επιφ. έξωτ. ὅμοια, έσωτ. μελανή. Ἐπίθημα κυκλικό χαμηλό, Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.003. Πάχ. ἐπιθ. 0.003.

5-172. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός σπογγωτός, με μαρμαρυγία, μελανός, επιφ. μελανωπός, έσωτ. λεία. Ἐπίθημα χαμηλότατο κυκλικό. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.001.

5-173. Μικρό τμήμα λαιμοῦ, τὸ χείλος σπασμένο.

Πηλός ἀμώδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπάλειψη καστανή, έξωτ. ἐπ' αὐτῆς αλείφωμα κιτρινωπό, μαλακό, φθαρμένο. Σωζ. ὕψ. 0.026. Πάχ. 0.005.

5-174. Τμήμα λαιμοῦ.

εἰκ. 26 σχ. 29

Πηλός τραχύς σπογγωτός, φαιός, επιφ. μελανωπός. Στόμιο κλειστό, στήν ρίζα τοῦ λαιμοῦ ὀριζόντια αὐλάκωση, τοίχωμα δεξιὸ παχύτερο. "Υψ. ὅστρ. 0.046. "Υψ. λαιμοῦ έξωτ. 0.032. Διάμ. στομίου περ. 0.22. Πάχ. λαιμοῦ 0.008-0.009.

5-175. "Όστρακο ὤμου. Συγκολλημένο.

Πηλός λίγο τραχύς φαιός, επιφ. έξωτ. μελανωπή ὡς καστανή, καλυμμένη με σημεία τεσσάρων κυκλικῶν ἐπιθημάτων πού ἀπέπεσαν, έσωτ. μελανή με ἄδρη διαμόρφωση. Μέγ. διάστ. 0.073. Πάχ. 0.012. Διάμ. κυκλ. σημείων 0.023.

5-176. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως με

σχ. 30

πυθμένα. Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές. Δακτύλιος χωρὶς ἐνίσχυση, πυθμένας ὀριζόντιος. "Υψ. δακτ. 0.012. Διάμ. 0.07. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. πυθμ. 0.005.

5-177. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

σχ. 30

Πηλός καθαρός ἐρυθρός, επιφ. ὅμοιες, στὸν πυθμένα έσωτ. μελανή. Δακτύλιος με παχειὰ τριγωνικὴ ἐνίσχυση. "Υψ. δακτ. 0.015. Διάμ. 0.08. Μέγ. διάστ. 0.038.

5-178. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός φαιός, αλείφωμα παχὺ στιλπνό, έξωτ. κηλιδωτὸ ἐρυθρὸ ὡς φαιό, ἐντριπτο, έσωτ. καστανόμαυρο. Περίγραμμα γάστρας ἔντονα καμπύλο, παχυνόμενο πρὸς τὴ μία πλευρά. Ἄριστ. σημείο ἀποκολλήσεως ἀποφύσεως. Κομμένο ἀπὸ έσωτ. ὄψη, περίπου τριγωνικὸ κοῖλο με μία πλευρὰ καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.059. Πάχ. τοιχ. 0.003 στήν κορυφή τῆς γωνίας, 0.011 στήν καμπύλη πλευρά.

5-179. "Όστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. Συγκολλημένο.

Πηλός ἀμώδης σπογγωτός, πορτοκαλόχρωμος, επιφ. έξωτ. καστανή καὶ ἐπ' αὐτῆς κιτρινωπὸ μαλακὸ αλείφωμα, έσωτ. τραχεῖα με ὀριζόντια χαράγματα, καστανόμαυρη. Μέγ. διάστ. 0.085. Πάχ. 0.009.

5-180. "Όστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

Πηλός τραχύς ανοικτόφαιος, πρὸς τὰ έξω πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα καστανέρυθρο, θαμπό, έσωτ. ἐπάλειψη φαιή, ὁμαλή. Τμήμα ἀμυγδαλωτοῦ ἐπιθήματος ὀριζόντια τοποθετημένο. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.009. Πάχ. ἐπιθ. 0.002.

5-181. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές ἐντριπτες. Περίγραμμα γάστρας με ἔντονη κάμψη, τοίχωμα παχύτερο δεξιὰ. Κομμένο ἑλλειπτικό. Διάμ. γάστρας στήν κάμψη περ. 0.18. Πάχ. τοιχ. 0.006-0.008. Μέγ. διάμ. ἐλλείψεως 0.044.

5-182. "Αμορφο αντικείμενο, σχεδόν άκέραιο.

Πηλός λίγο τραχύς μελανωπός, επιφ. μελανές. Σχημα: στην πλατύτερη όψη ακανόνιστα κωνικό με εκκεντρη κορυφή. Ή μία πλευρά όμαλά επικλινής, στην άλλη διαμορφωμένη κοιλότητα που παρέμεινε φαιή. Ή βάση έλλειπτικής διατομής. "Υψ. 0.053. Διάμ. βάσεως 0.047 και 0.033.

5-183. Τμήμα λαιμού.

Πηλός καθαρός έρυθρός, έρυθρόξανθες, έσωτ. όμαλή, έξωτ. έπ' αυτής αλείφωμα λευκό, μαλακό, πολύ φθαρμένο. Χείλος σπασμένο, λαιμός στρεβλός. Μέγ. διάστ. 0.038. Μέγ. πάχ. λαιμού 0.007.

5-184. "Όμοιο.

Πηλός τραχύς φαιός, έξωτ. αλείφωμα θαμπό καστανένυθρο, έσωτ. επιφ. άδρή με όπες πηλού, μελανωπή. Μικρό φακοειδές επίθημα και ίχνος άλλου άποκολλημένου. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006. Πάχ. επιθ. 0.002. Διάμ. επιθ. 0.01.

5-185. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός και επιφ. όμοιες. Σώζονται τρία άποτυπώματα νυχιού στο σημείο άποκολλήσεως άποφύσεως (:). Κομμένο έλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.007.

5-186. "Όστρακο κλειστού άγγείου.

Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα κηλιδωτό μελανό ως έρυθρό, έσωτ. επιφ. όμαλή. Κομμένο ριπιδωτό όρθης γωνίας, ή καμπύλη άκμή έσωτ. φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.007.

5-187. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανή όμαλή. Κομμένο φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006.

5-188. "Όμοιο.

Πηλός όμοιος, επιφ. έξωτ. κηλιδωτή καστανή ως μελανωπή, έσωτ. μελανή. Κομμένο ριπιδωτό άμβλείας γωνίας, στην καμπύλη άκμή διακρίνεται ή κοπή του περιγράμματος έξωτερικά. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.006.

Λοιπά όστρακα: στόμια 3, όμος 1, άποφύσεις 3, λασπώδους πηλού 1, κομμένα τουλάχιστον 28. Ήπι πλέον άμορφα: έρυθρά 300 γραμ., μελανά 45 γραμ.

Έξωτερικά τοίχου 5-Z και είσοδος 5-Λ

5-189. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός πολύ καθαρός πορτοκαλόχρωμος, επιφ. όμοιες, ίχνη έρυθρης βαφής. Δακτύλιος με λεπτή τριγωνική ένίσχυση. "Υψ. 0.02. Διάμ. 0.08.

5-190. Τμήμα λαιμού.

είκ. 26 σχ. 29

Πηλός καθαρός, ζωηρός έρυθρός, αλείφωμα στιλπνό έρυθρό ως καστανένυθρο. Λαιμός χωνοειδής, στόμιο κυκλικό, χείλος φθαρμένο, περίγραμμα έξωτ. κυρτό, έσωτ. έντονα κοίλο, άπόληξη ρίζας διχαλωτή, τοίχωμα με έσωτ. επένδυση στο κάτω τμήμα του λαιμού. Σωζ. ύψ. 0.038. Διάμ. ρίζας. 0.06. Πάχ. λαιμού 0.004-0.014.

5-191. "Όστρακο άνοικτού άγγείου.

Πηλός λίγο τραχύς φαιός, έξωτ. καστανός με μαλακό κιτρινωπό αλείφωμα, φθαρμένο, έσωτ. κιτρινόφαιο. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005.

5-192. "Όστρακο κλειστού άγγείου με επίθημα.

Πηλός άμώδης με μαρμαρυγία μελανός, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. καστανόφαιη άδρή. Χαμηλό άμυδαλωτό επίθημα κολλημένο λοξά. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005. "Υψ. επιθ. 0.004.

5-193. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλός καθαρός με άσπρα χαλίκια, πορτοκαλόχρωμος, επιφ. όμοιες. Δακτύλιος με έσωτ. ένίσχυση. "Υψ. 0.02. Διάμ. 0.08.

5-194. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 30

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές, έξωτ. έντριπτη. Δακτύλιος χωρίς ένίσχυση. Μέγ. διάστ. 0.03. "Υψ. 0.018. "Υψ. δακτ. 0.011. Διάμ. 0.08.

5-195. "Όστρακο με πελωρία λαβή. είκ. 26 σχ. 30

Πηλός καθαρός σπογγωτός φαιός, έξωτ. επιφ. έρυθρόξανθη, έσωτ. άδρά διαμορφωμένη, με όπες πηλού, άνοικτόφαιη. Λαβή τοξωτή με πλατιά ράχη, όπη έλλειπτική. Στην ράχη και στο τοίχωμα του όστράκου σώζονται τέσσερα άποτυπώματα νυχιού. Μέγ. διάστ. 0.145. Πάχ. 0.007. "Υψ. λαβής 0.03. Πλάτος ράχης 0.027. Μέγ. διάστ. όπης 0.033. Μέγ. διάμ. γάστρας περίπου 0.30.

5-196. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. Δύο μη συγκολλούμενα όστρακα.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, σπογγωτός, φαιός, επιφ. μελανές. Δακτύλιος με παχύτερη ένίσχυση άριστερά. Μεγ. διάστ. 0.075. Διάμ. 0.07. Πάχ. τοιχ. άγγείου 0.005. Πάχ. δακτ. στη ρίζα 0.009-0.012.

5-197. "Όστρακο άνοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 25

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο, στιλπνό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Μία γωνία και μία ως τρεις άκόμη παράλληλες πλευρές. Τεχνική κοινή. Δέν ύπάρχει λευκό. "Υψ. 0.022. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: στόμια 3, βάση 1, κομμένα 5. Ήπι πλέον άμορφα, έρυθρά 400 γραμ., μελανά 60 γραμ.

ΦΑΣΗ 6

Τομέας IV

Κτῖσμα 6 IV

6-1. "Οστρακο κυκλικού στομίου. εἰκ. 27 σχ. 31
Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία μελανωπὸς ὥς ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. ἱριδίζουσα ἀπὸ στομίου πρὸς τὰ κάτω μελανή, κιτρινωπή καὶ ἐρυθρή, ἐσωτ. μελανωπή. Χεῖλος λεπτυνόμενο, ἐξωτ. ἀτελῶς ἐξομαλυσμένο. Στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό, κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος ἀνοιγμένη ὀπή συγκολλήσεως. "Υψ. 0.085. Πάχ. 0.005. Διάμ. 0.16. Διάμ. ὀπῆς 0.006.

6-2. "Ομοιο. εἰκ. 27
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐρυθρὸς ὥς φαιὸς κατὰ τόπους, ἐπιφ. ἐξωτ. κηλιδωτὴ καστανὴ ὥς μελανωπή, ἐσωτ. καστανωπή, λεῖα. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο, περίγραμμα λίγο κυρτό. "Υψ. 0.075. Πάχ. 0.007.

6-3. "Ομοιο. σχ. 31
Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐρυθρὸς ὥς μελανή, λεῖα. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.073. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.007.

6-4. "Ομοιο.
Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐρυθρὸς ὥς μελανή, λεῖα. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.006.

6-5. "Ομοιο. Συγκολλημένο. εἰκ. 27
Πηλὸς λασπώδης κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐρυθρή, περὶ τὸ στόμιο ἐρυθρόξανθη, ἐσωτ. κιτρινωπή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.006.

6-6. Ρίζα ἀποφύσεως. εἰκ. 27
Πηλὸς καὶ ἐξωτ. ἐπιφ. ὁμοία, ἐσωτ. μελανή. Ρίζα κατακόρυφης τοξωτῆς ἀποφύσεως. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.006. Σωζ. ὕψ. ἀποφ. 0.016.

6-7. "Οστρακο γάστρας μὲ ἐπίθημα. εἰκ. 27
Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία μελανός, ἐπιφ. μελανὸς ἐντριπτες. Ἐπίθημα ἡμισφαιρικό χαμηλό. Κομμένο ὡς γλωσσοειδές. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.008. Διάμ. ἐπιθ. 0.015.

6-8. Τμήμα βάσεως μὲ ἀρχὴ γάστρας. σχ. 31
Πηλὸς λασπώδης φαιός, ἐπιφ. μελανωπός, φθαρμένους. Βάση κωνικὴ ὑψηλή, χωρὶς ἐνίσχυση, ἐλλιπής. "Υψ. 0.035. Σωζ. ὕψ. δακτ. 0.02. Πάχ. 0.006.

6-9. "Οστρακο στομίου. εἰκ. 27
Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόφαιο, περὶ τὸ στόμιο μελανό, ἐσωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ μὲ χαράγματα ὀριζόντια καὶ λοξά. Χεῖλος ἐσωτ. λεπτυνόμενο, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. "Υψ. 0.072. Πάχ. 0.005-0.006.

6-10. "Οστρακο κυκλικού στομίου. εἰκ. 27 σχ. 32
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς ἐρυθρός, στὸν πυρῆνα φαιός, ἐπιφ. καστανόμαυρες, ἐξωτ. ἐπάλειψη στιλπνῇ, ἐσωτ. ἄδρᾳ διαμορφωμένη, μὲ χαράγματα ὀριζόντια καὶ λοξά. Χεῖλος προέχον, στόμιο κλειστό, τοίχωμα λεπτυνόμενο πρὸς τὰ κάτω. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.006-0.004.

6-11. "Οστρακο στομίου. σχ. 32
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, ἀλείφωμα στιλπνὸ ἐξωτ. καστανόφαιο ὥς μελανωπό, ἐσωτ. ἀνοικτότερο. Χεῖλος προέχον, στόμιο κλειστό, τοίχωμα ἀριστερὰ παχύτερο. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.004-0.005.

6-12. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 32, 68
Πηλὸς ὁμοίος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, μὲ σημεῖα ἐξομαλύνσεως ὀριζόντια καὶ λοξά, ἐσωτ. μελανωπὴ μὲ ρηχὰ χαράγματα. Χεῖλος προέχον, στόμιο ἐλαφρὰ κλειστό. "Οστρακο κομμένο τετράγωνο. "Υψ. 0.043. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

6-13. "Ομοιο. εἰκ. 27
Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρόξανθος, ἀλείφωμα ἐξωτ. διαφανὲς φαιό, ἐσωτ. ἐρυθρόξανθο. Χεῖλος λεπτυνόμενο προέχον, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα σιγμοειδές (;). "Υψ. 0.031. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.004.

6-14. "Ομοιο. σχ. 33
Πηλὸς τραχὺς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. κιτρινόφαιη μὲ χεῖλος μελανό, ἐσωτ. μελανή, θαμπή, λεῖα. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό. "Υψ. 0.039. Διάμ. περ. 0.18. Πάχ. 0.007.

6-15. "Οστρακο στομίου.
Πηλὸς καθαρὸς καστανωπός, ἐπιφ. ἐξωτ. κηλιδωτή, ὁμοία ὡς φαιή, ἐσωτ. καστανωπή. Χεῖλος πλατὺ προέχον, μὲ πρόσθετη πλαστικὴ ταινία, πλάτος χεῖλους μειούμενο δεξιὰ, στόμιο κλειστό. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. τοιχ. 0.005. Διάμ. περ. 0.30. Πλάτ. χεῖλους 0.01-0.012.

6-16. "Όμοιο. είκ. 27 σχ. 33

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανή, στιλπνή. Χείλος επίπεδο πλατύ, προέχον, με πρόσθετη πλαστική ταινία, φέρει έξωτ. ρομβοειδείς έγκοπές, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.032. Πάχ. 0.008. Πλάτος χείλους 0.013.

6-17. "Όστρακο κυκλικού στομίου. είκ. 27 σχ. 33

Πηλός καθαρός σπογγωτός φαιός, έξωτ. επάλειψη όμοια με χαράγματα έξομαλύνσεως, έσωτ. μελανή με όρατές όπες του πηλού. Χείλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

6-18. "Όστρακο στομίου. σχ. 32

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό μελανωπό ως καστανόμαυρο, έσωτ. όμοιο μελανωπό. Χείλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

6-19. "Όστρακο κυκλικού στομίου. είκ. Δ σχ. 33, 69

Πηλός καθαρός καστανέρυθρος, επιφ. με επάλειψη στιλπνή μελανωπή. Χείλος ταινωτό, στόμιο ανοικτό, περίγραμμα κυρτό. "Όστρακο τριγωνικό. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.30. Μέγ. πάχ. 0.008.

6-20. "Όμοιο. σχ. 31

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές έντριπτες, άφή λιπώδης. Χείλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο, περίγραμμα έντονα κυρτό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.004.

6-21. "Όστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός φαιός, επάλειψη καστανόφαιη, έσωτ. λεία. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχύτερο δεξιά. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.005.

6-22. "Όστρακο ασυμμέτρου στομίου. είκ. 27

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. μελανωπός, έσωτ. με ρηχά χαράγματα. Χείλος καμπύλο ως προέχον, στόμιο ανυψούμενο δεξιά, τοίχωμα παχύτερο δεξιά, όρατή ή προσθήκη πηλού. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.004-0.006.

6-23. "Όμοιο. είκ. 28

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο, στο χείλος μελανό, έσωτ. ανώμαλη διαμόρφωση. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, ανυψούμενο δεξιά. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

6-24. "Όστρακο κυκλικού στομίου. είκ. 27 σχ. 32

Πηλός καθαρός καστανός, επάλειψη μελανωπή, στιλπνή, έσωτ. λεία. Χείλος ταινωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

6-25. Τμήμα μικρού πιθόσχημου με επίθημα. είκ. 28 σχ. 34

Πηλός καθαρός σπογγωτός με μαρμαρυγία, μελανω-

πός, επιφ. όμοιες, έσωτ. άδρή. Χείλος καμπύλο, φθαρμένο, στόμιο κατακόρυφο, ώμος κυρτός, στο ευρύτερο σημείο επίθημα χαμηλό ήμισφαιρικό. "Υψ. 0.058. Διάμ. 0.08-0.10. Μέγ. πάχ. 0.009. Πάχ. επιθ. 0.002.

6-26. Τμήμα λαιμού. σχ. 31

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, πρός τα έξω έρυθρός, επιφ. έξωτ. έρυθρή, έσωτ. μελανωπή, διαμόρφωση ραβδωτή. Λαιμός αποχωρισμένος του σώματος, κυλινδρικός, τοίχωμα ίσοπαχές, τομή ρίζας λοξή. "Υψ. 0.056. Διάμ. 0.12. Πάχ. λαιμού 0.005.

6-27. Τμήμα κυκλικού λαιμού. σχ. 34

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία έρυθρός, επιφ. έξωτ. όμοια, φθαρμένη, έσωτ. λεία. Λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα ίσοπαχές. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.21. Πάχ. λαιμού 0.008.

6-28. "Όστρακο κλειστού άγγείου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έξωτ. επάλειψη έρυθρή ως καστανόμαυρη, έσωτ. καστανόφαιη, άδιαμόρφωτη. Περίγραμμαγωνιώδες. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.006.

6-29. "Όστρακα γάστρας. Συγκολλούμενα.

Πηλός άμμόδης φαιός, επιφ. πορτοκαλόχρωμες. Περίγραμμαγωνιώδες. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.004.

6-30. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. κηλιδωτή έρυθρή ως έρυθρόξανθη, έσωτ. επάλειψη πορτοκαλόχρωμη. Περίγραμμα καμπύλο πιεσμένο. "Όστρακο έλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.073. Πάχ. 0.005.

6-31. "Όστρακο κλειστού άγγείου.

Γραπτό. είκ. 27

Πηλός λίγο τραχύς, σπογγωτός, φαιός, επιφ. έξωτ. έρυθρή ως πορτοκαλόχρωμη, έσωτ. μελανή με χαράγματα, βαφή μελανή, θαμπή, εξίτηλη. Διακ.: Δύο παράλληλες λοξές ταινίες. Μέγ. διάστ. 0.034. Πάχ. 0.005.

6-32. "Όστρακο γάστρας. είκ. 27

Πηλός καθαρός έρυθρός, πρός τα έξω φαιός, αλείφωμα θαμπό, παχύ μελανωπό με κιτρινωπή κηλίδα, έσωτ. παχύ θαμπό, κιτρινωπό. Μέγ. διάστ. 0.034. Πάχ. 0.006.

6-33. "Όστρακο κλειστού άγγείου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός καστανός, αλείφωμα λεπτό, διαφανές, λευκωπό, έσωτ. επιφ. άδρή, φαιή. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.004.

6-34. "Όστρακο με ρίζα αποφύσεως. Συγκολλημένο. είκ. 28 σχ. 35

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. έξωτ. καστανή ανοικτή, διαμόρφωση ραβδωτή, έσωτ.

μελανή, όμαλή. Ρίζα πολύ μεγάλης άγκύλης άποφύσεως. Στο κάτω τμήμα κομμένο τριγωνικό. Μέγ. διάστ. 0.085. Πάχ. 0.012. Ύψ. άποφ. 0.011. Διάμ. όπης 0.013.

6-35. Ρίζα άποφύσεως. είκ. 28

Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. καστανέρυθρες, έσωτ. με χαράγματα. Ρίζα ταινιωτής όριζόντιας άποφύσεως, ράχη καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.057. Πάχ. 0.009. Σωζ. ύψ. άποφ. 0.019.

6-36. Όστρακο γάστρας με άπόφυση. είκ. 28

Πηλός καθαρός φαιός, επάλειψη στιλπνή καστανόφαιη με κηλίδα έρυθρή, έσωτ. έπιφ. άδρά διαμορφωμένη. Άπόφυση άγκύλη. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.005. Ύψ. άποφ. 0.017. Διάμ. όπης 0.01.

6-37. Όμοιο. είκ. 28   σχ. 35

Πηλός καθαρός καστανός, επάλειψη κηλιδωτή καστανή και μελανή, έσωτ. καστανόμαυρη, λεία. Άπόφυση άγκύλη, στο τοίχωμα κατακόρυφο χάραγμα από το έργαλειό διευρύνσεως της όπης. Ύψ. 0.052. Πάχ. 0.005. Ύψ. άποφ. 0.011. Διάμ. όπης 0.008. Διάμ. γάστρας περ. 0.30.

6-38. Όμοιο.

Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. άδρά διαμορφωμένη. Άπόφυση μικρή, άγκύλη. Ύψ. 0.04. Πάχ. 0.006. Ύψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπης 0.005. Μέγ. διάμ. γάστρας 0.20 περίπου.

6-39. Όμοιο. Συγκολλημένο. είκ. 28   σχ. 35

Πηλός καθαρός, στον πυρήνα φαιός, προς τις επιφάνειες καστανός, αλείφωμα στιλπνό, σκληρό, έξωτ. καστανόφαιο, έσωτ. φαιό. Άπόφυση σφαιρική όριζόντια τοποθετημένη. Μέγ. διάστ. 0.057. Πάχ. 0.005. Ύψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπης 0.005.

6-40. Όστρακο γάστρας με έπίθημα.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έπιφ. έξωτ. κηλιδωτή έρυθρή ως καστανόμαυρη, έσωτ. μελανωπή με άδρή διαμόρφωση. Έπίθημα πεταλίδας όριζόντιο, ένοποιημένο άπόλυτα με τη γάστρα. Δεξιά κομμένο τριγωνικό. Μέγ. διάστ. 0.052. Πάχ. 0.005. Πάχ. έπιθ. 0.003.

6-41. Όστρακο γάστρας με άπόφυση. είκ. 28

Πηλός καθαρός μελανός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. μελανωπή, όμαλή. Άπόφυση τοξωτή κατακόρυφη. Στήν κάτω άπόληξη του όστράκου καμπύλη κοπή της άκμης για νά μεταβληθεί σε φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.054. Πάχ. 0.005. Ύψ. άποφ. 0.008. Διάμ. όπης 0.007.

6-42. Όμοιο. Συγκολλημένο.

Πηλός τραχύς φαιός, προς τα έξω έρυθρός, έπιφ. έξωτ. έρυθρή, διαμόρφωση ραβδωτή, έσωτ. καστανή,

κυματιστή και με χαράγματα. Άπόφυση τοξωτή, λοξά επί της γάστρας, όπη άμορφη. Μέγ. διάστ. 0.075. Πάχ. 0.005. Ύψ. άποφ. 0.014. Διάμ. όπης 0.009.

6-43. Όστρακο κλειστού με άπόφυση.

Πηλός άμμόδης με μαρμαρυγία κιτρινόφαιος, έπιφ. έρυθρές, έξωτ. αλείφωμα, έσωτ. όμαλή. Βραχεία κάθετη τοξωτή άπόφυση. Τρεις πλευρές του όστράκου κομμένες εύθειες, ή τέταρτη σπασμένη. Μέγ. διάστ. 0.054. Πάχ. 0.006. Ύψ. άποφ. 0.01.

6-44. Ρίζα άποφύσεως.

Πηλός λίγο τραχύς έρυθρόξανθος, έπιφ. όμοιες, έσωτ. χωρίς επάλειψη, με βαθειά χαράγματα. Ρίζα μεγάλης τοξωτής, κάθετης άποφύσεως, ράχη τριγωνικής διατομής. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.007. Σωζ. ύψ. άποφ. 0.014.

6-45. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως με τμήμα τοιχώματος. Συγκολλημένο. είκ. 30   σχ. 34

Πηλός τραχύς με χονδρό μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. έξωτ. έντριπτη μελανή, κακότεχνα διαμορφωμένη, έσωτ. ρηχά χαράγματα, άδρή. Δακτύλιος με ένίσχυση τριγωνική μόνο στο άκρο δεξιά, πυθμένας κοίλος. Μέγ. διάστ. 0.105. Διάμ. 0.09. Ύψ. δακτ. 0.01. Πάχ. 0.007.

6-46. Όστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός τραχύς μελανωπός, έξωτ. επάλειψη στιλπνή, μελανωπή ως καστανή, έσωτ. καστανόφαιη, όμαλή. Άπόφυση όριζόντια, τοξωτή. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.006. Ύψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπης 0.008.

6-47. Όστρακο γάστρας με έπίθημα. είκ. 28

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. κηλιδωτή μελανή ως φαιή, έσωτ. φαιή, όμαλή. Έπίθημα όγκώδες σε σχήμα πεταλίδας. Όστρακο έλλειπτικό, σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.01. Πάχ. έπιθ. 0.006.

6-48. Όστρακο στομίου με έπιθήματα. είκ. 28   σχ. 33

Πηλός καθαρός καστανός, επάλειψη έξωτ. στιλπνή μελανωπή ως καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό, περίγραμμα κωνικό. Σε δύο όριζόντιες σειρές άμυγδαλωτά έπιθήματα. Ύψ. 0.03. Διάμ. περ. 0.30. Πάχ. 0.008. Πάχ. έπιθ. 0.002. Μέγ. διάμ. έπιθ. 0.012.

6-49. Όστρακο γάστρας με έπίθημα. είκ. 28   σχ. 35

Πηλός καθαρός μελανωπός, έπιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. μελανή όμαλή. Έπίθημα ύψηλό, κωνικό, όριζόντιο. Όστρακο κομμένο έλλειπτικό. Μέγ. διαστ. 0.045. Πάχ. 0.008. Ύψ. 0.02.

6-50. Όστρακο γάστρας με άπόφυση. είκ. 29   σχ. 35

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. μελανωπές, έσωτ. όμαλή. Ἀπόφυση κυλινδρική, κάθετα τρυπημένη. Ὑστρακο τετράγωνο περίπου. Ὑψ. 0.035. Πάχ. 0.005. Ὑψ. άποφ. 0.1. Πλάτος ράχης 0.017. Διάμ. όπης 0.006.

6-51. Ὅμοιο. Συγκολλημένο. εικ. 28 σχ. 35
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανός, επιφ. μελανές έντριπτες. Ἀπόφυση άγκύλη. Μέγ. διάστ. 0.054. Πάχ. 0.006. Ὑψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπης 0.009. Μέγ. διάμ. γάστρας 0.20.

6-52. Ὑστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 33
Πηλός καθαρός φαιός, πρὸς τίς επιφάνειες έρυθρός, αλείφωμα στιλπνό, καστανόμαυρο. Χείλος επίπεδο ανώμαλα διαμορφωμένο, στόμιο άνοικτό. Ὑψ. 0.032. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.005.

6-53. Ὑστρακο στομίου.
Πηλός άμμόδης φαιός, πρὸς τὰ έξω καστανός, έξωτ. έπάλειψη καστανόμαυρη, επιφ. έσωτ. φαιή με ριχά χαράγματα. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. Ὑψ. 0.004. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006-0.007.

6-54. Ὑστρακο κυκλικού στομίου.
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός σκοτεινός, επιφ. μελανές, έσωτ. λεία. Χείλος προέχον, στόμιο κλειστό, περίγραμμα σιγμοειδές. Ὑψ. 0.32. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

6-55. Ὅμοιο. Συγκολλημένο. σχ. 33
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές, ή έσωτ. λεία. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα περί τὸ στόμιο παχύτερο. Ὑψ. 0.038. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

6-56. Ὑστρακο στομίου.
Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. μελανές, έσωτ. λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο. Ὑψ. 0.03. Διάμ. 0.18-0.20. Πάχ. 0.008.

6-57. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως. σχ. 34, 68
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία μελανός, επιφ. έντριπτες μελανές. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση, παχύτερη στη μία πλευρά. Μέγ. διάστ. 0.078. Ὑψ. δακτ. 0.016. Διάμ. στη ρίζα 0.11.

6-58. Ὅμοιο. σχ. 34
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. μελανές. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση, παχύτερη άριστ., περίγραμμα κατακόρυφο ως κοίλο. Ὑψ. δακτ. 0.018. Διάμ. δακτ. περί τη ρίζα 0.08.

6-59. Τμήμα δακτύλιου βάσεως.
Πηλός καθαρός καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. καστανόφαιη. Δακτύλιος κακότεχνος με επι-

κολλημένα κομμάτια πηλού στις δύο όψεις, χωρίς έσωτ. ένίσχυση, πιθανόν ασύμμετρος. Ὑψ. 0.03. Διάμ. 0.14-0.16.

6-60. Ὑστρακο μεγάλου άνοικτου άγγείου.
Ἐγχάρακτο. Συγκολλημένο. εικ. 31 καί Δ
Πηλός πολύ καθαρός φαιός, πρὸς τὰ έξω έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. όμοιο, μελανό. Διακ.: Πέντε παράλληλες γωνίες καί άκμές έκτης με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή. Τεχνική βαθειά. Ἰχνη λευκού. Ὑψ. 0.05. Πάχ. 0.008-0.009.

6-61. Ὑστρακο μεγάλου άνοικτου άγγείου.
Ἐγχάρακτο. εικ. 31
Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο ως μελανωπό, θαμπό, έσωτ. όμοιο μελανό με κηλίδα καστανέρυθρη, στιλπνό. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες καί πλευρά τρίτης με κορυφές σε όριζόντια νοητή γραμμή. Τεχνική βαθειά. Δέν υπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.042. Πάχ. 0.007-0.008.

6-62. Ὑστρακο μεγάλου άνοικτου άγγείου.
Ἐγχάρακτο. εικ. 31 σχ. 31
Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, στιλπνό. Διακ.: Πέντε παράλληλες γωνίες με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή. Ἡ έξωτερική άριστερά συνεχίζει ως τεθλασμένη. Τεχνική βαθειά. Δέν υπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.047. Πάχ. 0.006-0.01.

6-63. Ὑστρακο άνοικτου άγγείου.
Ἐγχάρακτο. εικ. 31 σχ. 31
Πηλός τραχύς, καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Πέντε παράλληλες γωνίες με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή. Ἡ έξωτερική πλευρά, άριστερά, σώζεται άκέραιη. Τεχνική βαθειά. Δέν υπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.036. Πάχ. 0.008-0.009.

6-64. Ὑστρακο στομίου σκύφου.
Ἐγχάρακτο. Συγκολλημένο. εικ. 31 σχ. 31
Πηλός άμμόδης καστανός, έξωτ. έπάλειψη μελανωπή, πολύ φθαρμένη, έσωτ. όμοιο, χωρίς φθορά. Χείλος επίπεδο, αύλακωτό. Διακ.: Τρεῖς παράλληλες γωνίες καί τρεῖς άκόμα παράλληλες γραμμές πού φέρονται πρὸς τήν όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Τεχνική λεπτή. Δέν υπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.045. Διάμ. περ. 0.22. Πάχ. 0.004-0.007.

6-65. Ὑστρακο άνοικτου άγγείου.
Ἐγχάρακτο. εικ. 31 καί Δ
Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, πρὸς τήν έξωτ. επιφ. έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα μελανωπό, στιλπνό, έσωτ. όμοιο έντριπτο. Διακ.: Δύο γωνίες με κορυφές σε όριζόντια νοητή γραμμή καί δύο ως τέσσερις άκόμη πλευρές. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευ-

κό. Ψ. 0.042. Πάχ. 0.005.

6-66. "Οστρακο ανοικτού αγγείου.

Έγχαρακτο.

εἰκ. 31

Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, πρὸς τὴν ἐξωτ. ἐπιφ. ἐρυθρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανό, φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Τρεῖς λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική κοινή. Ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.029. Πάχ. 0.006.

6-67. "Οστρακο ανοικτού αγγείου.

Έγχαρακτο.

εἰκ. 31

Πηλός πολύ καθαρὸς φαιός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, στιλπνό, ἐσωτ. ὅμοιο, ἔντριπτο. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες με κορυφές σὲ ὀριζόντια νοητὴ γραμμὴ. Κατὰ τὴν προέκταση μιᾶς πλευρᾶς ὑπάρχει ἀποτύπωμα «τρίχας». Ἀριστερά, θέση ἀποκολλημένης ἀποφύσεως ἢ ἐπιθήματος. Τεχνική κοινή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.038. Πάχ. 0.005.

6-68. "Οστρακο ανοικτού αγγείου.

Έγχαρακτο.

εἰκ. 31 σχ. 31

Πηλός καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανό, θαμπό, ἐσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Δύο ζεύγη παραλλήλων γωνιῶν, μεταξύ τους ἀντίρροπα καὶ ἐνδιάμεση γραμμὴ. Τεχνική κοινή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.02. Πάχ. 0.005.

6-69. "Οστρακο ανοικτού αγγείου.

Έγχαρακτο.

εἰκ. 31

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, φθαρμένο, ἐσωτ. ἐπάλειψη καστανή. Διακ.: Λοξὴ γραμμὴ ἀπολήγει σὲ ὀριζόντια ἐγχάραξη. Τεχνική κοινή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.025. Πάχ. 0.006-0.007.

6-70. "Οστρακο εὐρυστόμου πιθόσχημου αγγείου.

Έγχαρακτο.

εἰκ. 31

Πηλός καθαρὸς φαιός, πρὸς τὴν ἐξωτ. ἐπιφ. ἐρυθρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, θαμπό, ἐσωτ. ἐπιφ. φαιή, ἐξομαλυσμένη. Διακ.: Δύο λοξές συγκλίνουσες γραμμές. Τεχνική ρηχὴ (:). Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.035. Πάχ. 0.007.

6-71. "Οστρακο ανοικτού αγγείου.

Έγχαρακτο.

εἰκ. 31

Πηλός καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο, θαμπό. Διακ.: Μία γωνία καὶ μία ὥς δύο παράλληλες πλευρές. Τεχνική κοινή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ψ. 0.025. Πάχ. 0.01.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 31, λαιμοὶ 11, ὄμοι 11, βάσεις 7, ἀποφύσεις 11, ἐπιθήματα 3, ὄστρακα πηλοῦ πρώτης καὶ δευτέρας φάσεως 5, κομμένα τουλάχι-στον 30. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρά 2750 γραμ., καστανόμαυρα 270 γραμ., Urfirnis 150 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 90 γραμ., μελανὰ 760 γραμ.

Ἔστια 6-E

6-72. Δύο ὄστρακα γάστρας.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. μελανές, θαμπές. Κομμένα τὸ ἓνα ριπιδωτό, τὸ ἄλλο ἡμιελλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.025. Πάχ. 0.005.

6-73. Τέσσερα ὄστρακα γάστρας.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. μελανωπός. Κομμένα ἓνα ὡς δίσκος κυκλικός, ἄλλο ἡμιελλειπτικό καὶ δύο ριπιδωτὰ ὀρθῆς γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.005-0.008.

6-74. Δύο ὄστρακα γάστρας. Τὸ ἓνα συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς καστανός καὶ φαιός, ἐπιφ. καστανόφαιες. Κομμένα ἡλλειπτικά, χωρὶς φθορὰ ἀκμῆς. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.007.

Λοιπὰ ὄστρακα 37, ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ 15 ἀσφαλῶς κομμένα καὶ πιθανὸν ἄλλα 10. Ἀκόμα, ἓνα ὄστρακο στομίου καὶ δύο ὄμων.

Ἐπίχωση δυτικὰ τοίχου 6-A

6-75. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 32

Πηλός λίγο τραχὺς με μαρμαρυγία, καστανός ὡς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανὴ με ἄδρῃ ἐξομάλυνση. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχύτερο ἀριστερά. Ψ. 0.046. Πάχ. 0.007-0.008. Διάμ. 0.18.

6-76. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλός λίγο τραχὺς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὴ ὡς καστανόφαιη, ἐσωτ. φαιὴ ὡς μελανωπὴ με ρηχὰ χαράγματα. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο ἀριστ. ἀνυσούμενο, τοίχωμα παχύτερο ἀριστ. Ψ. 0.043. Πάχ. 0.006-0.005.

6-77. "Οστρακο γάστρας

με ἀπόφυση.

εἰκ. 29 σχ. 35

Πηλός καθαρὸς φαιός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπάλειψη στιλπνὴ, κηλιδωτὴ, καστανή, μελανή, ἐρυθρή, ἐσωτ. φαιή, λεία. Ἀπόφυση σφαιρική, ὀριζόντια. Μέγ. διάστ. 0.058. Πάχ. 0.005. Ψ. ἀποφ. 0.01. Μέγ. διάμ. γάστρας 0.22.

6-78. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 34

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. μελανές φθαρμένες. Δακτύλιος με τριγωνικὴ ἐνίσχυση παχύτερη δεξιὰ, πάτημα φθαρμένο. Ψ. 0.016. Ψ. δακτ. 0.012. Διάμ. 0.08.

6-79. "Οστρακο στομίου κλειστοῦ αγγείου.

Πηλός τραχὺς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή, ἐσωτ. μελανωπὴ. Στόμιο φθαρμένο, σώζεται μόνο ἡ κάμψη πρὸς τὰ ἔξω. Ὁστρακο κομμένο ἡλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.008.

6-80. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. εικ. 29
Πηλός Urfirnis ἐρυθρόξανθος, βαφή στιλπνή διαφανής, καστανή ὡς μελανωπή, ἔσωτ. ἐπάλειψη ἐρυθρή, πολὺ φθαρμένη. Ἡ μία πλευρὰ κομμένη κυρτή. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.006.

6-81. "Οστρακο στομίου με ἐπιθήμα. σχ. 32
Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη ὡς μελανωπή, ἔσωτ. καστανέρυθρη, λεία. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, ἐπιθήμα πεταλίδας, ἀριστ. τὸ χεῖλος λίγο παχύτερο. "Υψ. 0.058. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006-0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.004.

6-82. "Ομοιο. σχ. 32

Πηλός ὁμοιος, ἐξωτ. ἐπιφ. καστανόφαιη, ἔσωτ. καστανή, λεία. Χεῖλος ἔσωτ. λοξό, διογκωμένο, ἀριστ. περισσότερο. "Υψ. 0.034. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.008.

Λοιπὰ ὅστρακα: στόμια 3, δίσκοι 3, κομμένα ὀλίγα. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα 260 γραμ.

Τομέας III Β Ἐπίχωση

6-83. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ. σχ. 34
Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόφαιο, στὸ χεῖλος μελανό, ἔσωτ. μελανό. Λαιμὸς στρεβλός, τοίχωμα παχυνόμενο περὶ τὴν ρίζα, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.038. Ἀκτ. καμπ. 0.05. Πάχ. 0.005-0.007.

6-84. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλός ἀμμόδης καστανόφαιος, ἐξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ ὁμοιο, ἔσωτ. ὁμοια ἐπάλειψη. Λαιμὸς χωνοειδής, περίγραμμα κυρτό, τοίχωμα παχύτερο ἀριστ. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.007-0.008.

6-85. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. σχ. 32, 68

Πηλός καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. μελανωπές, ἡ ἐξωτ. πολὺ φθαρμένη. Χεῖλος ἄνισα ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.20-0.22. Πάχ. 0.008.

6-86. Τμήμα κυκλικὸ λαιμοῦ. σχ. 34

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ὁμοιες θαμπές. Λαιμὸς κυλινδρικός με λεπτή ἐξωτ. ἐπένδυση, χεῖλος λεπυνόμενο. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.09. Πάχ. λαιμοῦ 0.008.

6-87. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 34

Πηλός ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπάλειψη καστανή, ἐπιφ. φθαρμένες. Δακτύλιος με τριγωνικὴ ἐνίσχυση, πυθμένας κοίλος. "Υψ. 0.03. "Υψ. δακτ. 0.025. Διάμ. 0.095. Πάχ. πυθμ. 0.006.

6-88. Ἀπόφυση. εικ. 29 σχ. 35

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. μελανές, ἔσωτ. λεία. Ἀπόφυση τοξωτὴ κάθετη, ὀπὴ κακότεχνη. "Υψ. 0.044. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.015. Διάμ. ὀπῆς 0.012.

6-89. Μικρότατο ὅστρακο με ἐπιθήμα.

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. μελανωπές θαμπές. Τμήμα δισκοειδοῦς ἐπιθήματος. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.003.

6-90. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση. σχ. 35

Πηλός ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπάλειψη καστανή, ἐπιφ. φθαρμένες. Ἀπόφυση κάθετη, τοξωτή, ὀπὴ με εὐρύτερο ἄνοιγμα ἀριστερά, κακότεχνη. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.005. Διάμ. ὀπῆς 0.007-0.013. Μέγ. διάμ. γάστρας περ. 0.20.

6-91. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 34

Πηλός λίγο τραχὺς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. πορτοκαλόχρωμη, ἔσωτ. κιτρινόφαιη, ἄδρῃ. Δακτύλιος με τριγωνικὴ ἐνίσχυση, χαμηλός, πᾶντα πλατύ. "Υψ. 0.025. "Υψ. δακτ. 0.01. Διάμ. 0.11. Πάχ. 0.011.

6-92. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἔσωτ. μελανή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κυλινδρικό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.009.

Λοιπὰ ὅστρακα: στόμια 13, λαιμοὶ καὶ ὅμοιο 2, ἀπόφυση 1, ἐπιθήματα 2, κομμένα τουλάχιστον 5. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρά 440 γραμ., Urfirnis 160 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 155 γραμ., μελανά 125 γραμ.

Αὐλάκι 6-Η

6-93. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. εικ. Δ σχ. 33

Πηλός Urfirnis ἐρυθρόξανθος, ἀλείφωμα στιλπνὸ, διαφανές, καστανωπό. Χεῖλος λεπυνόμενο ἔσωτ., στόμιο ἄνοικτο. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.003.

6-94. "Οστρακο γάστρας με ρίζα ἀποφύσεως. Συγκολλημένο.

Πηλός πολὺ καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. καστανές, με ἀλείφωμα θαμπό. Ρίζα μικρῆς σφαιρικῆς ἀποφύσεως. Κομμένες πλευρές τοῦ ὁστράκου σχηματίζουν δεξιὰ ὀξεία γωνία. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.003.

6-95. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός καθαρὸς ἐρυθρὸς ὡς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. κιτρινόφαιος, ἔσωτ. ὁ πυθμένας μελανός, ὁμαλός. Δακτύλιος χωρὶς ἐνίσχυση. "Υψ. 0.022. "Υψ. δακτ. 0.013. Διάμ. 0.07. Πάχ. 0.005.

6-96. "Οστρακο με πολλὰ πυκνὰ ἐπιθήματα.

Πηλός τραχὺς με χονδρὸ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανέρυθρη, ἔσωτ. φαιή, ὁμαλή. Πολλὰ φα-

κοειδή επιθήματα τοποθετημένα σὲ πυκνὲς μεταξὺ τους ἀποστάσεις καλύπτουν ὅλη τὴν ἔξωτ. ἐπιφάνεια. Μέγ. διάστ. 0.09. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.001. Μέση διάμ. ἐπιθ. 0.007.

6-97. "Οστρακο γάστρας. εἰκ. 29

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπὸς, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρὸς, ἀλείφωμα ἀπολεπιζόμενο, παχύ, θαμπό, ἔξωτ. κιτρινωπό, ἔσωτ. μελανωπό. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.006.

6-98. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρωπὸς, ἔξωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ πολὺ φθαρμένη, ἔσωτ. ἐπιφ. ὁμαλή. Κομμένο ὡς ρομβοειδὲς κοίλο. Μέγ. διάστ. 0.036. Πάχ. 0.003-0.007.

6-99. "Οστρακο γάστρας. εἰκ. 29

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρωπὸς, ἀλείφωμα θαμπό, μελανό, ἀπολεπιζόμενο, ἔσωτ. ἐπάλειψη ἐρυθρὴ φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.006. Πάχ. 0.006.

6-100. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. Γραπτό. εἰκ. Δ

Πηλὸς λίγο τραχὺς μὲ μαρμαρυγία, φαιὸς, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανή, ἔσωτ. ἄδρῃ, ἐρυθρὴ, βαφὴ καστανὴ τελείως ἀποφλοιωμένη. "Ιχνη τριῶν παραλλήλων ταινιῶν. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.006.

6-101. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 33

Πηλὸς καθαρὸς, λίγο σπογγωτὸς, φαιὸς, ἐπιφ. κιτρινόφαιες. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἔσωτ., στόμιο κυλινδρικό. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

6-102. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

"Εγχάρακτο. εἰκ. 31

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς καστανόμαυρος, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, στιλπνὸ, ἔσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Τέσσερες λοξὲς παράλληλες γραμμές. Τεχνικὴ κοινὴ. "Ιχνος λευκοῦ. "Υψ. 0.026. Πάχ. 0.008.

6-103. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

"Εγχάρακτο. εἰκ. 31

Πηλὸς καθαρὸς σπογγωτὸς, καστανόμαυρος, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, θαμπό, ἔσωτ. ὅμοιο. Διακ.: "Ακμὲς μιᾶς γωνίας. Τεχνικὴ δυσδιάκριτη. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.028. Πάχ. 0.009.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 6, ὅμοι 2, ἀποφύσεις 2, κομμένα τουλάχιστον 10. "Επὶ πλεόν ἄμορφα ἐρυθρά 200 γραμ., καστανόμαυρα 65 γραμ., Urfirnis 60 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 200 γραμ., μελανὰ 70 γραμ.

ΤΟΜΕΑΣ ΙΙΑ

6-104. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς ἀμμόδης φαιὸς, ἐπιφ. πορτοκαλόχρωμες φθαρμένες, ἔσωτ. ἀρχικὰ λεία. Περίγραμμα γωνιώδες. Τοίχωμα ἀριστ. λεπτότερο. "Υψ. 0.053. Πάχ. 0.004-0.005.

6-105. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανή, ἔσωτ. μελανή. "Υψ. 0.044. Πάχ. 0.006. Διάμ. ἀκαθόριστη.

Τομέας ΙΙ

Ἐπίχωση

6-106. "Οστρακο στομίου. εἰκ. 30 σχ. 32

Πηλὸς καθαρὸς σπογγωτὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόφαιος, ἔξωτ. ἐπάλειψη στιλπνὴ, φθαρμένη, περὶ τὸ στόμιο ἐρυθρὴ, χαμηλότερα καστανόφαιη, ἔσωτ. ὅμοια πολὺ φθαρμένη, ἐπιφ. ὁμαλή. Χεῖλος καμπύλο μεταβάλλεται σὲ λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.08. Πάχ. 0.006. Διάμ. 0.26.

6-107. "Οστρακο στομίου μὲ ἐπίθημα.

Συγκολλημένο. εἰκ. 30

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐρυθρὸς, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανόμαυρη, περὶ τὸ στόμιο μελανή, ἔσωτ. μελανὴ ὡς μελανωπὴ, ραβδωτὴ διαμόρφωση. Χεῖλος καμπύλο, δεξιὰ ἔσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό. ἐπίθημα πεταλίδας. "Υψ. 0.065. Πάχ. 0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.005.

6-108. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Συγκολλημένο. εἰκ. 30

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιὸς, ἀλείφωμα στιλπνὸ, ἔξωτ. καστανόμαυρο ὡς μελανό, ἔσωτ. μελανό. Χεῖλος ταινιωτό, ἀριστ. ἀνυψούμενο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. "Υψ. 0.062. "Ακτ. καμπ. 0.09. Πάχ. 0.005-0.006.

6-109. "Ομοιο, ἴδιο ἀγγεῖο μὲ τὸ 6-108.

Πηλὸς, ἐπιφάνειες, χεῖλος ὅμοια. Στόμιο λιγότερο κλειστό καὶ περίγραμμα λιγότερο κυρτό. "Υψ. 0.06. "Ακτ. καμπ. 0.06. Πάχ. 0.005-0.006.

6-110. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιὸς, ἐπιφ. ἔξωτ. ἐρυθρόξανθη, ἔσωτ. μελανωπὴ, περὶ τὸ χεῖλος κιτρινωπὴ. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο σχεδὸν κατακόρυφο. "Υψ. 0.003. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.004.

6-111. "Ομοιο. Συγκολλημένο. εἰκ. 30 σχ. 32, 68

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς ἐρυθρὸς ζωηρὸς, ἀλείφωμα στιλπνὸ, σκληρό, καστανόμαυρο. Χεῖλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.055. Διάμ. 18. Πάχ. 0.004.

6-112. "Ομοιο.

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἔξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόφαιο, ἔσωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ θαμπή, ὁμαλή. Χεῖλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.034. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

6-113. "Ομοιο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιὸς, ἀλείφωμα στιλπνὸ κα-

στανόφαιο. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

6-114. "Όμοιο. Συγκολλημένο. σχ. 32

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. μελανές θαμπές. Χείλος ταινιωτό ως περίκυρτο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.02. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

6-115. "Όμοιο. σχ. 32

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. έξωτ. όμοια, φθαρμένη, έσωτ. μελανή έντριπτη. Χείλος επίπεδο πλατύ, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006.

6-116. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. εικ. 29 σχ. 34

Πηλός πολύ καθαρός πορτοκαλόχρωμος, επιφ. όμοιες, φθαρμένες. Δακτύλιος με πολύ λεπτή ένισχυση. Στην κάτω επιφάνεια του πυθμένος τρεις σειρές άτρητες όπές, σχεδόν παράλληλες. "Υψ. 0.028. "Υψ. δακτ. 0.021. Πάχ. πυθμ. 0.011. Διάμ. στη ρίζα περ. 0.09.

6-117. Τμήμα στομίου. σχ. 34

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. όμοιες. Στόμιο κυλινδρικό κάμπτεται έντονα προς τόν όμο. "Υψ. 0.017. Διάμ. 0.26.

6-118. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. εικ. 30

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές, φθαρμένες. Δακτύλιος πολύ χαμηλός, με μικρή τριγωνική ένισχυση. "Όστρακο τριγωνικό. "Υψ. δακτ. 0.011. Μέγ. διάστ. 0.041. Πάχ. 0.004.

6-119. Τμήμα πολύ μεγάλης αποφύσεως. εικ. 29 σχ. 35

Πηλός τραχύς κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. καστανή άνοικτη, έσωτ. άδρή. Ρίζα τοξωτής καθέτου αποφύσεως, τριγωνικής διατομής. Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. 0.006. Σωζ. ύψ. άποφ. 0.028.

6-120. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. μελανωπή, έσωτ. έρυθρόξανθη. Κομμένο σε σχήμα ρόμβου. μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.003.

6-121. "Όμοιο.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα καστανέρυθρο, έσωτ. επιφ. μελανή, πολύ λεία. Κομμένο περίπου όρθογώνιο με μία γωνία καμπύλη, πολύ φθαρμένη έσωτ. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.006.

6-122. "Όστρακο κλειστού άγγείου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, φαιός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό, κηλιδωτό έρυθρό με σκιές μελανές, επιφ. έσωτ. άδρή με κυματισμούς, όριζόντια χαράγματα

και όπές πηλού. "Όστρακο κομμένο επίμηκες με μία όξεϊα γωνία έσωτ. φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.068. Πάχ. 0.007.

6-123. "Όστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. εικ. 29

Πηλός πολύ τραχύς, ρόδινος, ιδιότυπος, επιφ. φθαρμένες, ίχνη κιτρινωπού αλείφωματος, όπτηση έντονη. Γάστρα καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.005.

6-124. "Όστρακο άμορφο.

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. τελείως ανώμαλες και φθαρμένες από κακή, άτελη όπτηση, καστανές. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.006-0.003.

6-125. "Όστρακο στομίου. σχ. 33

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, επιφ. έξωτ. κηλιδωτή έρυθρόξανθη ως έρυθρή, χείλος φαιός, έσωτ. μελανή, λεία. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.033. Διάμ. περ. 0.22. Πάχ. 0.009.

6-126. "Όμοιο.

Πηλός πολύ καθαρός, με μαρμαρυγία, καστανός, επιφ. έξωτ. καστανή άνοικτη, έσωτ. μελανή, λεία. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.003. Πάχ. 0.006. Διάμ. περ. 0.20.

6-127. "Όμοιο. σχ. 33

Πηλός πολύ καθαρός, καστανόμαυρος, επιφ. μελανές έντριπτες. Χείλος προέχον, στόμιο σχεδόν κατακόρυφο. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

6-128. "Όστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 33

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή, χείλος μελανωπό, έσωτ. μελανή, λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό, τοίχωμα παχυνόμενο προς τα κάτω. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.26. Μέγ. πάχ. 0.008.

6-129. "Όστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές, έξωτ. φθαρμένη, έσωτ. έντριπτη. Περίγραμμα γωνιώδες. "Υψ. 0.02. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.007.

6-130. Τμήμα λαιμού.

Πηλός λίγο τραχύς έρυθρόξανθος, επιφ. όμοιες, έξωτ. όλόβαφο έρυθρό, βαφή φθαρμένη. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο, ρίζα σπασμένη. Σωζ. ύψ. 0.019. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.006.

6-131. "Όστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλός Urfirnis πορτοκαλόχρωμος, επιφ. έξωτ. έρυθρόξανθη, έσωτ. πορτοκαλόχρωμη, διατηρεί πολλή όξειδωση. Κομμένο άδρά ήμικυκλικό. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.004.

6-132. "Ομοιο.

Πηλός ὁμοιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁλόβαφη, ἐσωτ. πορτοκαλόχρωμη, διατηρεῖ ὀξειδωση, βαφή μελανή κατὰ τόπους στιλπνὴ πυκνὴ ἢ διαφανής. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.004.

6-133. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο.

εἰκ. 31 σχ. 31

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἐξωτ. ἀλείφωμα κιτρινόφαιο, θαμπό, ἐσωτ. ὁμοιο. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες καὶ πλευρὲς τρίτης, ποὺ καταλήγουν σὲ ὀριζόντια χαμηλὴ ἐγχάραξη. Τεχνικὴ κοινὴ. Ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.035. Πάχ. 0.004-0.006.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 11, λαιμοὶ 2, ἀποφύσεις 3, ὄστρακα λασπώδους πηλοῦ 3, κομμένα τουλάχιστον 19. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρὰ 410 γραμ., πίθου 220 γραμ., Urfirnis 50 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 80 γραμ., μελανά 160 γραμ.

Ἀπὸ διάλυση τοίχου 6-Λ

6-134. Τμῆμα ἀγγείου. Συγκολλημένο. σχ. 33, 67

Πηλός καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια φθαρμένη, ἐσωτ. μελανὴ ἐντριπτη. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο πολὺ ἀνοικτό, πυθμένας ἰσοπεδωμένος, σχῆμα πινακίου. Μέγ. διάστ. 0.074. Ὑψ. πινακίου 0.036. Πάχ. 0.008. Πάχ. πυθμ. 0.01. Διάμ. ἐσωτ. στὸν πυθμένα 0.10.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 3, βάση 1, ἀπόφυση 1, κομμένα 7. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα 55 γραμ.

Περιοχὴ ἐστίας 6-K

6-135. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. μελανές, θαμπές. Κομμένο ὡς ἡμικυκλικὸς δίσκος, λίγος σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.006.

6-136. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. Γραπτό.

Συγκολλημένο.

εἰκ. Δ σχ. 76

Πηλός πολὺ καθαρὸς φαιός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρός, ἐπιφ. καστανές, ἐσωτ. ἀδρὴ, βαφὴ λευκωπὴ. Θέμα: τρεῖς ὀξεῖες γωνίες μὲ ἀλληλοτεμνόμενες πλευρὲς καὶ τὶς κορυφὰς ἄνω, γεμίζονται μὲ πλέγμα. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.005.

6-137. "Οστρακο γάστρας μὲ ἀποκολλημένη ἀπόφυση. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανός, ἐπιφ. ὁμοιες θαμπές. Ἐξωτ. δύο βαθεῖα ἀποτυπώματα νυχιῶν καὶ τμήματα ἄλλων δύο γιὰ προσκόλλησι ἀποφύσεως ἢ ἐπιθήματος, θέση κατακόρυφη. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004.

6-138. Τμῆμα κωνικῆς βάσεως.

σχ. 34

Πηλός καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανωπὴ, ἐντριπτη, ἐσωτ. μελανὴ μὲ ἀδρὴ διαμόρφωση. Βάση ὑψηλὴ, κωνικὴ, σπασμένη στὸ κάτω τμῆμα, ἀποκολλημένη ἀπὸ τὸν πυθμένα, περιγράμμα ἐξωτ. κοῖλο, τριγωνικὴ ἐνίσχυση περὶ τὴ ρίζα. Σωζ. ὕψ. 0.05. Διάμ. στὴ ρίζα 0.08. Πάχ. τοιχ. 0.006.

6-139. "Οστρακο γάστρας.

εἰκ. 29

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. ἀλείφωμα κιτρινωπό, παχύ, σκληρό, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἵχνη ἐρυθροῦ ἀλειφώματος, ἐσωτ. ἀλείφωμα μελανό, στιλπνό. Περιγράμμα καμπύλο, πιεσμένο. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. τοιχ. 0.005.

6-140. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός Urfirnis φαιός, ἐξωτ. κιτρινόφαιος, ἵχνη καστανῆς βαφῆς. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 3, ἄμορφα 135 γραμ.

Θεμελίωση ἐστίας 6-K

6-141. "Οστρακο γάστρας. Γραπτό.

Συγκολλημένο.

εἰκ. 29

Πηλός Urfirnis ἐρυθρωπός, ἐπιφ. καστανές, ἐσωτ. μὲ τυπικοὺς κυματισμοὺς, βαφὴ καστανόμαυρη, στιλπνὴ. Ἐξωτ. πέντε παράλληλες γραμμές, καστανόμαυρες, πολὺ φθαρμένες, καλύπτονται σὲ λίγα σημεία ἀπὸ διάσπαρτα ἵχνη ἐρυθροῦ ἀλειφώματος ἢ βαφῆς. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.005.

6-142. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου.

Πηλός καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, πρὸς τὰ ἔξω καστανόφαιος, πρὸς τὰ μέσα μελανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη μὲ χεῖλος μελανό, ἐσωτ. μελανὴ, ἐντριπτη. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.033. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.005.

6-143. Τμῆμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο.

σχ. 34

Πηλός πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. μελανές, ἢ ἐξωτ. φθαρμένη. Χαμηλότατος καὶ λεπτὸς δακτύλιος μὲ πλατεῖα λεπτὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση. Μέγ. διάστ. 0.05. Ὑψ. δακτ. 0.006. Πάχ. πυθμ. 0.008.

6-144. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου

μὲ ἐπίθημα. Συγκολλημένο.

εἰκ. 30 σχ. 33, 67

Πηλός καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια, περὶ τὸ χεῖλος μελανὴ, ἐσωτ. ἀλείφωμα μελανό, στιλπνό. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κυλινδρικό, ἐπίθημα πεταλίδας κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος. Ὑψ. 0.12. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.004.

6-145. Τμῆμα ἐπίπεδης βάσεως καὶ ἀρχὴ τοιχώματος. Συγκολλημένο.

σχ. 34

Πηλός λασπώδης ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοία, ἐσωτ. φαιή, λεία. Βάση επίπεδη, περίγραμμα τοιχώματος κωνικό. Μέγ. διάστ. 0.063. Διάμ. 0.06. Πάχ.

0.008.

Λοιπά ὄστρακα: στόμια 3, ἀποφύσεις 2, κομμένα τουλάχιστον 8. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, 100 γραμ.

ΦΑΣΗ 7

Τομέας IV

Ἐπίχωση

7-1. Ὄστρακο στομίου.

εἰκ. 32

Πηλός τραχύς φαιός, ἐξωτ. ἐπάλειψη θαμπὴ κηλιδωτὴ μελανωπὴ ὥς καστανέρυθρη, ἐσωτ. ἐπιφ. ἀνώμαλη καὶ ἄδρῃ μὲ βαθειὰ λοξὰ χαράγματα. Χεῖλος προέχον, στόμιο κλειστό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. Ὑψ. 0.065. Πάχ. 0.007-0.006.

7-2. Ὄστρακο κυκλικοῦ στομίου.

εἰκ. Ε σχ. 37, 70

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐπάλειψη καστανὴ ὥς φαιή, χεῖλος μελανωπός, ἐσωτ. ἐπιφ. λεία. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα σιγμοειδές. Ὑψ. 0.45. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005.

7-3. Ὄστρακο κυκλικοῦ στομίου.

σχ. 37

Πηλός πολὺ καθαρὸς φαιός, ἐπάλειψη θαμπὴ κιτρινόφαιη, ἐσωτ. μελανωπὴ, διατηρεῖ ὀξείδωση, περὶ τὸ στόμιο βαθειὰ χαράγματα. Χεῖλος ταινωτὸ λεπτό, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.053. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.005.

7-4. Ὄστρακο στομίου.

Πηλός ἀμμόδης φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανωπὴ, πολὺ φθαρμένη, ἐσωτ. ἀλείφωμα θαμπό, καστανόφαιο. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. Ὑψ. 0.04. Μέγ. πάχ. 0.009.

7-5. Ὄστρακο κυκλικοῦ στομίου.

εἰκ. Ε σχ. 37

Πηλός πολὺ καθαρὸς φαιός, ἐπάλειψη θαμπὴ, ἐξωτ. κηλιδωτὴ καστανόφαιη ὥς μελανωπὴ, ἐσωτ. μελανωπὴ. Χεῖλος ταινωτὸ, στόμιο κατακόρυφο. Ὑψ. 0.034. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

7-6. Ὅμοιο.

εἰκ. Ε σχ. 37

Πηλός καθαρὸς σπογγωτός, κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἐπάλειψη καστανόφαιη μὲ ὀξείδωση, ἐσωτ. μελανή, ἐπιφ. ἄδρῃ μὲ ὀριζόντια καὶ λοξὰ χαράγματα καὶ ὀπές. Χεῖλος ἐπίπεδο ὑποτυπωδῶς ταινωτὸ, περισσότερο αἰσθητὸ μὲ τὴ ἀφή, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.05. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

7-7. Ὄστρακο στομίου.

Πηλός πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπάλειψη θαμπὴ ὁμοία, ἐσωτ. ὁμαλὴ. Χεῖλος ταινωτὸ λεπτό. Ὑψ. 0.04. Πάχ. 0.005.

7-8. Ὄστρακο κυκλικοῦ στομίου.

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ὁμοιες, μὲ ὀξείδωση. Χεῖλος λεπτὸ ταινωτὸ, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.005. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

7-9. Ὄστρακο στομίου.

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἐξωτ. ἐπάλειψη θαμπὴ, καστανόφαιη, φθαρμένη, ἐσωτ. ἐπιφ. ὁμαλὴ καστανή. Χεῖλος καμπύλο, τοίχωμα ἀριστ. παχύτερο. Ἡ κάτω πλευρὰ κομμένη καμπύλη. Ὑψ. 0.045. Πάχ. 0.004-0.005.

7-10. Ὅμοιο.

Πηλός πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπάλειψη θαμπὴ ὁμοία, ἐσωτ. ἐπιφ. λεία. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.04. Πάχ. 0.006.

7-11. Ὄστρακο κυκλικοῦ στομίου.

σχ. 37

Πηλός πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. μελανές, ἐξωτ. θαμπὴ, λίγο φθαρμένη, ἐσωτ. ἔντριπτη. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο πολὺ ἀνοικτό. Ὑψ. 0.038. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

7-12. Ὄστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανὴ ἔντριπτη, ἐσωτ. ἄδρῃ, χωρὶς ἐπάλειψη, μὲ χαράγματα καὶ ὀπές πηλοῦ. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές. Οἱ γωνίες στὸ χεῖλος στρογγυλεμένες ὥστε νὰ σχηματίζεται ἐπίμηκες κοῖλο. Ὑψ. 0.068. Ἀκτ. καμπ. 0.04. Πάχ. 0.004.

7-13. Ὄστρακο στομίου.

εἰκ. 32

Πηλός τραχύς κιτρινόφαιος πρὸς τίς ἐπιφ. ἐρυθρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα θαμπό, ἐρυθρό, πολὺ φθαρμένο, ἐσωτ. ἴχνη τοῦ ἰδίου περὶ τὸ στόμιο, χαμηλότερα ἄδρῃ μὲ δύο κατακόρυφα χαράγματα περὶ τὸ στόμιο. Χεῖλος ἐπίπεδο, τοίχωμα κατακόρυφο (:). Ὑψ. 0.07. Πάχ. 0.009.

7-14. Ὅμοιο. Συγκολλημένο.

Πηλός ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. καστανές φθαρμένες, ἐσωτ. ὁμαλὴ. Χεῖλος ἐπίπεδο μὲ πλάτος αὐξομειούμενο. Ὑψ. 0.047. Πάχ. 0.011. Πλάτος χεί-

λους 0.012-0.009.

7-15. "Όμοιο.

Πηλός άμμόδης καστανός, έπιφ. έξωτ. πορτοκαλό-
χρωμη ως φαιή, χείλος και έσωτ. μελανά. Χείλος έ-
πίπεδο πλατύ, σχηματισμένο από λεπτή πρόσθετη
πλαστική ταινία, λίγο φθαρμένο. "Υψ. 0.022. Μέγ.
διάστ. 0.04. Πάχ. 0.009. Πλάτος χείλους 0.011-0.013.

7-16. "Όστρακο γάστρας με απόφυση.

Συγκολλημένο.

είκ. 32

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έπιφ. με επάλειψη ή α-
λείφωμα θαμπό, έξωτ. κιτρινόφαιο, έσωτ. φαιό, με
πολλή όξειδωση. Απόφυση σφαιρική. Μέγ. διάστ.
0.06. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.012. Διάμ. όπής 0.007.

7-17. "Όστρακο στομίου με επίθημα.

είκ. 33

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, έπιφ. όμοιος, έσωτ.
λεία. Χείλος ταινιωτό, επίθημα σφαιρικό. "Υψ. 0.04.
Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.004. Διάμ. έπιθ. 0.01.

7-18. "Όστρακο γάστρας με απόφυση.

Πηλός άμμόδης καστανός, έπιφ. καστανές, ή έσωτ.
άδρή. Απόφυση άγκυλή μικρή. Μέγ. διάστ. 0.032.
Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.011. Διάμ. όπής 0.011.

7-19. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία έρυθρός, έπιφ. έξωτ.
όμοια φθαρμένη, έσωτ. μελανωπή, όμαλή. Σφαιρική
κακότεχνη απόφυση. Μέγ. διάστ. 0.064. Πάχ. 0.008.
"Υψ. άποφ. 0.024. Διάμ. όπής 0.01.

7-20. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έπιφ.
μελανές, έντριπτες. Απόφυση μικρή τοξωτή κατα-
κόρυφη, τύπου όκτώσχημης, όπη άμορφη. Κομμένο
ως ριπιδίοσχημο όξείας γωνίας, καμπύλη άκμή έσωτ.
φθαρμένη. "Υψ. 0.046. Πάχ. 0.006. Πάχ. άποφ. 0.01.

7-21. Τμήμα δακτυλίοσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο.

σχ. 38

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. μελανές. Δακτύλιος πο-
λύ χαμηλός με λεπτή τριγωνική ένίσχυση. Μέγ.
διάστ. 0.048. "Υψ. 0.015. "Υψ. δακτ. 0.007. Διάμ. 0.08.

7-22. "Όστρακο κυκλικού στομίου.

είκ. 33

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, προς τίς έπιφ. έρυ-
θρός, αλείφωμα σκληρό παχύ, σταθερό κιτρινωπό.
Χείλος λεπτονόμιο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.032.
Πάχ. 0.006.

7-23. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, προς έπιφ. έρυθρός,
αλείφωμα σκληρό, παχύ, σταθερό κιτρινωπό, έξωτ.
κηλιδωτό, φαιό, διατηρεί άπορροφημένη έρυθρωπή
όξειδωση. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.005.

7-24. "Όμοιο.

Πηλός άμμόδης έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα σκληρό
κιτρινωπό, διατηρεί άπορροφημένη έρυθρή όξειδω-
ση, έσωτ. έπιφ. έρυθρή όμαλή. Μέγ. διάστ. 0.038.
Πάχ. 0.006.

7-25. "Όστρακο κλειστού άγγείου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία φαιός, προς έπιφ. έ-
ρυθρός, αλείφωμα θαμπό κίτρινο ώχρας, φθαρμένο,
έσωτ. έπιφ. άδρή, μελανωπή. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ.
0.01.

7-26. "Όστρακο γάστρας. Γραπτό.

είκ. 33

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα
παχύ, μαλακό, κιτρινωπό με βαφή έρυθρή φθαρμένη
σχηματίζει τρεις παράλληλες όρίζόντιες ταινίες, έ-
σωτ. έπιφ. όμαλή πορτοκαλόχρωμη. Μέγ. διάστ.
0.033. Πάχ. 0.005.

7-27. "Όμοιο.

Πηλός λίγο τραχύς πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έρυ-
θρές, έξωτ. αλείφωμα μαλακό κίτρινο ώχρας, φθαρ-
μένο, έσωτ. καστανή όμαλή. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ.
0.006.

7-28. "Όστρακο στομίου.

είκ. 32

σχ. 37

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, επάλειψη θαμπή, έ-
ξωτ. καστανή ως φαιή, έσωτ. μελανή. Χείλος κα-
μπύλο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα δεξιά παχύτε-
ρο. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006-0.007.

7-29. "Όμοιο.

είκ. 32

Πηλός τραχύς μελανός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη ως
μελανή, έσωτ. άδρά διαμορφωμένη, με όρατά χαλί-
κια, καστανόφαιη. Χείλος επίπεδο, στόμιο άνυψού-
μενο άριστ. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

7-30. "Όμοιο.

είκ. 32

Πηλός λίγο τραχύς φαιός, έξωτ. επάλειψη στιλπνή
καστανόφαιη, έσωτ. όμοια, θαμπή, άδρότερη. Χείλος
ταινιωτό, στόμιο άνυψούμενο άριστερά και ταινία
χείλους λεπτότερη. "Υψ. 0.004. Διάμ. 0.20. Πάχ.
0.005.

7-31. "Όστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. όμοιος σκληρές και
αλείφωμα παχύ, μαλακό, κίτρινο. Χείλος λεπτονόμιο,
στόμιο κλειστό, περίγραμμα σιγμοειδές. Μέγ.
διάστ. 0.04. Μέγ. πάχ. 0.007. Διάμ. άκαθόριστη.

7-32. Τμήμα δακτυλίοσχημης βάσεως. Συγκολλημέ-
νο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έπιφ.
μελανές φθαρμένες. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυ-
ση. "Υψ. 0.02. "Υψ. δακτ. 0.015. Μέγ. διάστ. 0.05.

7-33. "Όστρακο ώμου.

Πηλός άμμόδης καστανόφαιος, έξωτ. επάλειψη ό-

μοια, έσωτ. έπιφ. όμοιόχρωμη, άδρή. Έσωτερικά πρὸς τὴν ρίζα φέρει κυρτὴ ταινία πηλοῦ γιὰ τὴν ένωση με τὸν λαιμό. Κομμένο ήμικυκλικό με εὐθεία πλευρὰ τὴν παχειὰ ρίζα. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.006. Πάχ. με ταινία 0.009.

7-34. "Οστρακο γάστρας με επιθήματα.

Συγκολλημένο.

εἰκ. 32

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. άδρή. Δύο τμήματα καί ἴχνος τρίτου επιθήματος ταινιωτοῦ σὲ άκτινωτὴ διάταξη ένώνονται στὸ άκρο τοῦ όστράκου. Στὴν περικλειόμενη επίπεδη επιφάνεια τρία φακοειδῆ επιθήματα καί σημεία άλλων πέντε άποκολλημένων. Μέγ. διάστ. 0.072. Πάχ. 0.006. Μέγ. σωζ. μήκος ταινιωτοῦ έπιθ. 0.007. Πάχ. φακοειδῶν 0.001. Διάμ. 0.006.

7-35. "Οστρακο με επιθήμα.

εἰκ. 33

Πηλὸς λίγο τραχὺς καστανός, έξωτ. αλείφωμα κίτρινο, μαλακό, φθαρμένο, έσωτ. έπιφ. άδρή. Τμήμα άμυγδαλωτοῦ επιθήματος, σχεδόν κατακόρυφο. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.007. Πάχ. έπιθ. 0.004.

7-36. "Οστρακο κλειστοῦ άγγείου.

Πηλὸς λίγο τραχὺς φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. φαιή, άδρή. Κομμένο ήμικυκλικό, έσωτ. καμπύλη άκμή φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.01.

7-37. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου.

σχ. 37

Πηλὸς τραχὺς καστανόφαιος, έπιφ. με έπάλειψη στιλπνὴ μελανωπή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.007.

7-38. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως. Συγκολλημένο.

Πηλὸς λίγο τραχὺς, καστανός ὡς μελανωπός, έπιφ. δακτυλίου καί πυθμένος έξωτ. καστανή, έσωτ. πυθμένος έρυθρή. Δακτύλιος χωρὶς τριγωνικὴ ένίσχυση. Μέγ. διάστ. 0.056. "Υψ. δακτ. 0.019. Πάχ. πυθμ. 0.006.

7-39. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο.

εἰκ. 35 σχ. 36

Πηλὸς άρκετὰ καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, έξωτ. έπάλειψη μελανή, έπιφ. φθαρμένη, έσωτ. όμοιο. Χεῖλος επίπεδο, αὐλακωτό, στόμιο κατακόρυφο. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες με κορυφὴ έξωτερικῆς παρὰ τὴν όριζόντια έγχάραξη τοῦ χεῖλους καί άκμή τρίτης πλευρᾶς. Τεχνικὴ κοινὴ. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.008.

7-40. "Ομοιο. Έγχάρακτο.

εἰκ. 35 σχ. 36

Πηλὸς άρκετὰ καθαρὸς καστανέρυθρος, έξωτ. αλείφωμα μελανόφαιο, έπιφ. φθαρμένη, έσωτ. όμοιο. Χεῖλος καμπύλο αὐλακωτό. Διακ.: Δύο παράλληλες λοξές γραμμές. Τεχνικὴ κοινὴ. "Ιχνη λευκοῦ. "Υψ. 0.025. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.007.

7-41. "Οστρακο στομίου λεκάνης.

Έγχάρακτο.

εἰκ. 35 σχ. 36

Πηλὸς καθαρὸς, σπογγωτός, καστανέρυθρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Χεῖλος καμπύλο, αὐλακωτό. Διακ.: Μία γωνία με πλευρὲς ποῦ φέρονται πρὸς τὴν όριζόντια έγχάραξη τοῦ χεῖλους καί δύο άκόμα παράλληλες γραμμές. Άποτύπωμα «τρίχας» παράπλευρο πρὸς τὴν όριζόντια τοῦ χεῖλους. Τεχνικὴ βαθειά. "Ιχνος λευκοῦ. "Υψ. 0.42. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.01.

7-42. "Οστρακο εὐρύστομου κλειστοῦ άγγείου.

Έγχάρακτο.

εἰκ. 35

Πηλὸς καθαρὸς, σπογγωτός, κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. όμοιόχρωμο τοῦ πηλοῦ, επιφάνεια έξομαλυσμένη. Διακ.: Πέντε παράλληλες γωνίες με κορυφὲς σὲ όριζόντια νοητὴ γραμμὴ καί πλευρὰ έκτης. Τεχνικὴ ρηχὴ. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.006-0.007.

7-43. "Οστρακο άνοικτοῦ άγγείου.

Έγχάρακτο.

εἰκ. 35 καί E

Πηλὸς καθαρὸς ζωηρὸς έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Τέσσερις παράλληλες γωνίες με κορυφὲς σὲ όριζόντια νοητὴ γραμμὴ καί πλευρὲς τριῶν άκόμη. Τεχνικὴ κοινὴ. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.004-0.005.

7-44. "Οστρακο άνοικτοῦ άγγείου. Έγχάρακτο.

Συγκολλημένο.

εἰκ. 35 σχ. 36

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, έξωτ. ἴχνη καστανόμαυρης έπαλείψεως, επιφάνεια πολὺ φθαρμένη, έσωτ. έπάλειψη μελανωπή, θαμπή. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες, με κορυφὲς σὲ κατακόρυφη νοητὴ γραμμὴ, άπό τις όποιες ἡ μία συνεχίζει ὡς τεθλασμένη, καί μία άκόμα πλευρὰ. Τεχνικὴ κοινὴ. Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.06. Πάχ. 0.006.

7-45. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο.

εἰκ. 35 καί E σχ. 36

Πηλὸς άμμόδης καστανός, έξωτ. έπάλειψη όμοιόχρωμη, φθαρμένη, έσωτ. όμοιο. Χεῖλος εὐθὺ με άβαθέστατη αὐλάκωση στὴν όριζόντια έγχάραξη. Διακ.: Τρεῖς παράλληλες γωνίες καί πλευρὰ τετάρτης με κορυφὴ τῆς έξωτερικῆς άπολήγουσα στὴν όριζόντια έγχάραξη τοῦ χεῖλους. Περιθώριο άπό λεπτότατες στιγμές ποῦ σχηματίζουν τεθλασμένη. Τεχνικὴ λεπτὴ καί στικτὴ. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.023. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

7-46. "Οστρακο άνοικτοῦ άγγείου.

Έγχάρακτο.

εἰκ. 35

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο θαμπό, έσωτ. όμοιο, μελανό. Διακ.: Τέσσερις στιγμές διαμ. 0.004 σὲ λοξὴ σειρὰ. Τεχνικὴ στικτὴ. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.043. Πάχ. 0.008.

7-47. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο. εικ. 35 καί Ε σχ. 36

Πηλός πολύ καθαρός, μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα ομοιόχρωμο ως φαιό, θαμπό, φθαρμένο (;), έσωτ. όμοιο. Χείλος εϋθύ, αϋλακωτό. Διακ.: Δύο όμάδες από τρεις αντίνωτες παράλληλες γωνίες έξωτερικά συμπλεκόμενες, με κορυφές σε όριζόντια νοητή γραμμή και μία άκόμη παράλληλη πλευρά. Ή έσωτατη δεξιά συνεχίζει, σχηματίζοντας τμήμα ρόμβου. Στήν απόληξη του όστράκου όριζόντια έγχάραξη. Τεχνική κοινή. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.031. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

7-48. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο. εικ. 35 σχ. 36

Πηλός πολύ καθαρός μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο μελανό, στιλπνό. Διακ.: Τέσσερις παράλληλες γωνίες με κορυφές σε όριζόντια νοητή γραμμή. Άλλη με κορυφή σε κατακόρυφη γραμμή και παράλληλη πλευρά απόληγει στην όριζόντια χαμηλή έγχάραξη. Τεχνική κοινή. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.035. Πάχ. 0.005-0.006.

Λοιπά όστρακα: Στόμια έρυθρά 7, καστανόμαυρα 4, μελανά 9, λαιμοί καί όμοι 5, βάσεις 2, άποφύσεις 7, κομμένα 10. Άμορφα έρυθρά 1800 γραμ., πορτοκαλόχρωμα 50 γραμ., καστανόμαυρα 650 γραμ., στιλπνή επάλειψη 220 γραμ., αλείφωμα 50 γραμ., Urfirnis 110 γραμ., μελανά 500 γραμ.

ΝΔ τμήμα τομέα IV

7-49. "Οστρακο στομίου με επίθημα.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. όμοια ραβδωτή. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό, στη γάστρα επίθημα άμυγδαλωτό. Ύψ. 0.058. Πάχ. 0.008. Πάχ. έπιθ. 0.01.

7-50. Τμήμα άγγείου με άπόφυση.

Συγκολλημένο. εικ. 34

Πηλός πολύ καθαρός, ζωηρός έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο, άμελώς άλειμμένο, έσωτ. διαμόρφωση με στενό έργαλειό, άδρή και άτεχνη, καστανόμαυρη, θαμπή. Χείλος λεπυνόμενο ως προέχον, στόμιο κυλινδρικό, άπόφυση τύπου άγκύλης, ράχη τριγωνικής διατομής, άνισα σχηματισμένη. Ύψ. 0.077. Μέγ. διάστ. 0.105. Διάμ. στομ. 0.22. Πάχ. 0.006. Ύψ. άποφ. 0.02. Διάμ. όπης 0.012.

7-51. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, επάλειψη έξωτ. κατά τόπους στιλπνή, καστανή με κηλίδα φαιή, έσωτ. έρυθρή ως μελανή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα άριστ. παχύτερο. Ύψ. 0.058. Διαμ. 0.20. Πάχ. 0.005-0.007.

7-52. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, αλείφωμα στιλ-

πνό μελανωπό ως καστανόμαυρο. Χείλος προέχον, στόμιο κατακόρυφο. Ύψ. 0.037. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

7-53. Τμήμα λαιμού. Συγκολλημένο.

Πηλός λίγο τραχύς φαιός, έπιφ. έρυθρές, θαμπές. Λαιμός κυλινδρικός, έσωτ. παχύτερη ένίσχυση δεξιά, ρίζα διαμορφωμένη έσωτ. λοξή σε έπιφ. άνίσου πλάτους. Λαιμός κατασκευασμένος άνεξάρτητα του σώματος. Ύψ. 0.05. Μέγ. πάχ. στη ρίζα 0.01.

7-54. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανωπή ως καστανή, λεία. Επίθημα άμυγδαλωτό με άποτύπωμα νυχιού στη ρίζα του. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.005.

7-55. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. εικ. Ε

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρός, έπιφ. έξωτ. έντονα ραβδωτή, τó έργαλειό έχει σχηματίσει γραμμές με βαθύτερο χρώμα καστανό, έσωτ. μελανωπή. Κομμένο ριπιδίοσχημο, σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.007.

7-56. "Οστρακο κλειστου άγγείου.

Συγκολλημένο. εικ. 34

Πηλός λίγο τραχύς έρυθρός, έπιφ. έξωτ. καστανέρυθρη θαμπή, έσωτ. τραχεία διαμόρφωση, ίχνη έργαλείου σχηματίζουν βαθειά χαράγματα, όπτηση έντονη. Μέγ. διάστ. 0.075. Πάχ. 0.004.

7-57. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία έρυθρός, έπιφ. ραβδωτές, έξωτ. έρυθρή ως καστανή, έσωτ. μελανή. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό, υπό τó χείλος σημείο άποκολλημένου όριζοντίου επιθήματος. Ύψ. 0.10. Πάχ. 0.008.

7-58. "Ομοιο.

Πηλός πολύ καθαρός, ζωηρός έρυθρός, έπιφ. με επάλειψη θαμπή, έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανωπή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. Ύψ. 0.035. Πάχ. 0.005.

7-59. "Ομοιο.

Πηλός πολύ καθαρός, ζωηρός έρυθρός, αλείφωμα καστανόμαυρο, έξωτ. στιλπνό, έσωτ. ραβδωτή διαμόρφωση. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ., στόμιο κλειστό, άριστ. άρχη ρίζας άποφύσεως. Ύψ. 0.048. Πάχ. 0.005.

7-60. Ρίζα άποφύσεως του ίδιου άγγείου με 7-59.

Πηλός και έπιφ. όμοια. Ρίζα άγκύλης (;) άποφύσεως. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005. Σωζ. ύψ. άποφ. 0.017.

7-61. Τρία όστρακα κλειστου άγγείου.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. έξωτ. έρυθρή και έπ' αύτης αλείφωμα μαλακό, παχύ, κιτρινωπό,

διατηρεί την όξειδωση, έσωτ. άδρη, κυματιστή, καστανόμαυρη, με όξειδωση. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.007.

7-62. Μικρό όστρακο άνοικτου άγγελίου.
Έγχάρακτο.

είκ. 35

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, έξωτ. έ-
πάλειψη μελανή, θαμπή, φθαρμένη, έσωτ. όμοιο, χω-
ρίς φθορά. Διακ.: Τρεις παράλληλες λοξές γραμμές.
Τεχνική κοινή. Δέν ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.026. Πάχ.
0.007.

Λοιπά όστρακα: Στόμιο 2, λαιμοί 2, κομμένα 30 (δί-
σκοι 9, ρομβοειδή 10, λοιπά 11). Άμορφα έρυθρά
300 γραμ., καστανόμαυρα 50 γραμ., στιλπνό άλείφω-
μα 40 γραμ., μελανά 40 γραμ.

Λάκκος έκβολής αύλακιοϋ 7-Δ

7-63. Όστρακο στομίου.

σχ. 37

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έπιφ.
έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή, έντριπτη. Χεί-
λος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνό-
μενο δεξιά. Ύψ. 0.038. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006-0.007.

7-64. Δύο όστρακα κυκλικού στομίου με έπίθημα.

Συγκολλούμενα.

είκ. 34 σχ. 37

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. καστα-
νόφαιες, ή έξωτ. κηλιδωτή μελανωπή, έσωτ. όμαλή.
Χείλος έπίπεδο, στόμιο κλειστό, έπίθημα όγκώδες
άμυγαλωτό. Ύψ. 0.045. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.006.
Πάχ. έπιθ. 0.009.

7-65. Τμήμα κυκλικού λαιμοϋ.

Συγκολλημένο.

είκ. 32 σχ. 38

Πηλός καθαρός έρυθρός, άλείφωμα θαμπό, όμοιό-
χρωμο, λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα ίσοπαχές. Ύψ.
0.05. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.006.

7-66. Τμήμα έπίπεδης βάσεως με άρχή

γάστρας.

είκ. 33 σχ. 38

Πηλός καθαρός σπογγωτός φαιός, έπάλειψη κιτρι-
νόφαιη, φθαρμένη. Βάση έπίπεδη, κάμψη πρός γά-
στρα γωνιώδης. Ύψ. 0.02. Διάμ. 0.08. Μέγ. διάστ.
0.053. Πάχ. 0.004. Πάχ. πυθμ. 0.006.

7-67. Όστρακο γάστρας με έπίθημα.

Συγκολλημένο.

είκ. 32

Πηλός λεπτόκοκκος άμώδης, πορτοκαλόχρωμος,
άλείφωμα όμοιο, έσωτ. έντριπτο. Περίγραμμα έντονα
καμπύλο, έπίθημα δισκοειδές. Ύψ. 0.055. Πάχ.
0.005. Πάχ. έπιθ. 0.005. Διάμ. έπιθ. 0.015.

7-68. Άπόφυση.

σχ. 38

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. έξωτ. όμοια,
έσωτ. μελανή, λεία. Άπόφυση τύπου άγκύλης. Ύψ.
0.039. Πάχ. 0.008. Ύψ. άποφ. 0.028. Διάμ. όπής
0.007.

7-69. Όστρακο κλειστού άγγελίου.

Συγκολλημένο.

είκ. 33

Πηλός καθαρός έρυθρός, έξωτ. παχύ, μαλακό, κιτρι-
νωπό άλείφωμα, φθαρμένο, γραμμές χρωστήρος κα-
τακόρυφες, έσωτ. έπιφ. όμαλή. Μέγ. διάστ. 0.043.
Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: Στόμιο 1, λαιμοί 3, βάσεις 2, κομ-
μένα 6. Άμορφα έρυθρά 80 γραμ., καστανόμαυρα 70
γραμ., στιλπνό άλείφωμα καί έπάλειψη 70 γραμ.,
Urfirnis τρία όστρακα, μελανά 40 γραμ.

Έπίχωση βορείου πρανούς δρόμου 7-Γ

7-70. Όστρακο σκύφου.

Συγκολλημένο.

είκ. 34 σχ. 37

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. μελα-
νές, στιλπνές, έντριπτες. Χείλος δεξιά καμπύλο, άρι-
στερά προέχον, στόμιο κλειστό, περίγραμμα καμπύ-
λο. Ύψ. 0.115. Διάμ. 0.24-0.26. Πάχ. 0.005.

7-71. Όστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός μελανωπός, έπιφ. μελανές, έξωτ.
φθαρμένη, έσωτ. έντριπτη. Χείλος καμπύλο, στόμιο
κλειστό. Ύψ. 0.028. Διάμ. περ. 0.20. Πάχ. 0.007.

7-72. Δύο όστρακα γάστρας.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. μελανές έ-
ντριπτες. Κομμένα περίπου ως ρομβοειδή. Τό ένα με
μία σπασμένη γωνία. Μέγ. διάστ. 0.044. Πάχ. 0.007.

7-73. Τέσσερα όστρακα γάστρας.

Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. καστανόφαιες ως έ-
ρυθρόξανθες, τά δύο έσωτ. μελανά. Κομμένα ως ρομ-
βοειδή, τά τρία με μία γωνία ή μία πλευρά σπασμένη.
Μέγ. διάστ. 0.04. Μέγ. πάχ. 0.008.

Λοιπά όστρακα: λαιμός 1, κομμένα ρομβοειδή 6, δί-
σκοι 7, λοιπά 2.

Τομέας IIIB Έπίχωση

7-74. Όστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, άλείφωμα σκληρό,
θαμπό, καστανόφαιο. Χείλος ταινιωτό, στόμιο άνοι-
κτό. Ύψ. 0.038. Πάχ. 0.004.

7-75. Τμήμα άσυμμέτρου λαιμοϋ.

είκ. 33

Πηλός λίγο τραχύς, σπογγωτός, κιτιννόφαιος, έξωτ.
ίχνη έρυθρού άλειφώματος ή βαφής, έσωτ. λιγότερα,
έπιφ. όμαλή. Στόμιο στρεβλό άνυσούμενο, χείλος έ-
πίπεδο. Ύψ. 0.037. Πάχ. λαιμοϋ 0.008.

7-76. Όστρακο στομίου.

είκ. 33

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, έπιφ. όμοιες, μαλα-
κές, βαφή έρυθρή, έξίτηλη. Χείλος μόλις σωζόμενο.

Ἐπιφ. ἔξωτ. ὀλόβαφη φθαρμένη, ἔσωτ. περί τὸ χεῖλος ταινία. Ὑψ. 0.05. Πάχ. 0.007.

7-77. Ὑστρακο ἀσυμμέτρου στομίου. εἰκ. 33

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἀλείφωμα παχύ, σκληρό, κιτρινωπό, ἔχει ἀπορροφήσει ἐρυθρὴν ὀξειδωσιν. Χεῖλος προέχον, στόμιο στρεβλό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. Ὑψ. 0.04. Πάχ. 0.005-0.006.

7-78. Τμήμα κωνικῆς βάσεως. Συγκολλημένο τοῦ ἰδίου ἀγγείου μετὰ τὸ 7-77. εἰκ. 33 καὶ Ε

Πηλὸς ὁμοιος, ἔξωτ. ὁμοιο, ἔσωτ. ἐπιφ. χωρὶς ἀλείφωμα, κυματιστή, καστανόφαιη. Βάση κωνική, στρεβλή, σώζεται μόνο τὸ κάτω τμήμα, πάτημα μερικῶς φθαρμένο. Σωζ. ὕψ. 0.043. Πάχ. 0.007.

7-79. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἐπιφ. καστανές. Λαιμὸς στρεβλός, χεῖλος λεπτυνόμενο ἔσωτ., τοίχωμα ἔσωτ. σὲ ἐνιαία καμπύλη μετὰ τὸν ὄμο. Τὸ δεξιὸ ἄκρο τοῦ χεῖλους ἔχει κοπεῖ στήν ἀκμή καμπύλο. Ὑψ. 0.047. Ὑψ. λαιμοῦ 0.037-0.034. Πάχ. 0.009.

7-80. Τμήμα κυκλικῶς λαιμοῦ. σχ. 38

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἐπιφ. ὁμοιος, θαμπές. Λαιμὸς κωνικός, στόμιο λίγο κλειστό, περίγραμμα ἔξωτ. κυματιστό. Ὑψ. 0.028. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.007.

7-81. Ὑστρακο γάστρας.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς λευκός, ἐπιφ. ὁμοιος, ἔσωτ. λεῖα μετὰ ὀξειδωσιν. Ὑστρακο κομμένο τετράπλευρο μετὰ μία στρογγυλεμένη γωνία. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.004.

7-82. Τμήμα λαιμοῦ. εἰκ. 34 σχ. 38

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. μετὰ μικρὰς ἀνωμαλίας, ἀλείφωμα θαμπό, καστανόφαιο. Λαιμὸς κυλινδρικός, περίγραμμα ἔξωτ. κυρτό, ἔσωτ. κοῖλο, τοίχωμα μετὰ ἔσωτ. ἐπένδυση. Ὑψ. 0.052. Ὑψ. λαιμοῦ 0.04. Διάμ. 0.11. Πάχ. λαιμοῦ 0.005-0.01.

7-83. Ὑστρακο στομίου μετὰ ἀπόφυση. σχ. 37, 67

Πηλὸς καθαρὸς, λίγο σπογγωτός, μελανός, ἐπιφ. ἔξωτ. μετὰ ἀνωμαλίας μελανή, κατὰ τόπους καστανή, ἔσωτ. μελανή μετὰ κυματισμούς καὶ ρηχὰ χαράγματα. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο, ἀπόφυση τοξωτὴ ὀριζόντια. Ὑψ. 0.04. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005-0.007. Ὑψ. ἀποφ. 0.013. Διάμ. ὀπῆς 0.008.

7-84. Ὑστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. εἰκ. 32

Πηλὸς καθαρὸς μετὰ μαρμαρυγία, ἐρυθρὸς, ἐπιφ. ἔξωτ. ὁμοιο, ἔσωτ. ὁμοιο ἀδρή, φέρει δύο λοξὰς βαθεῖς ἐγχαράξεις. Κομμένο ὀρθογώνιο μετὰ δύο πλευρὰς ἀπολύτως εὐθύγραμμες. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.011.

7-85. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.

Πηλὸς ἀμμόδης φαιός, ἐπιφ. πορτοκαλόχρωμος, ἔ

ξωτ. τελείως φθαρμένη. Δακτύλιος μετὰ τριγωνικὴ ἐνίσχυση. Ἡ μία σπασμένη πλευρὰ φθαρμένη, καμπύλη. Ὑψ. 0.024. Μέγ. διάστ. 0.054.

7-86. Πέντε Ὑστρακα γάστρας. Τὰ δύο συγκολλημένα. Ἐγχάρακτα. εἰκ. 35

Πηλὸς ἀμμόδης, πορτοκαλόχρωμος. Ἐξωτ. ἴχνος ἐρυθροῦ ἀλειφώματος, ἐπιφ. πολὺ φθαρμένη, ἔσωτ. ἐπάλειψη ὡς ὁ πηλός. Διακ.: Μέχρι πέντε λοξὰς παράλληλες γραμμὰς μετὰ στικτὸ περιθώριο. Τεχνικὴ κοινὴ καὶ στικτή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005.

7-87. Ὑστρακο στομίου γωνιώδους σκύφου. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 35 σχ. 36

Πηλὸς καθαρὸς, σπογγωτός, μετὰ μαρμαρυγία, μελανωπός, ἔξωτ. ἐπάλειψη μελανή, ἔσωτ. ὁμοιο. Χεῖλος εὐθύ, χωρὶς ὀριζόντια ἐγχάραξη. Διακ.: Δύο συγκλίνομενες γραμμὰς μετὰ ἐνούμενες σὲ γωνία καὶ δεξιὰ ἀκμὴ κατακορύφου. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.034. Διάμ. 0.12-0.0.14. Πάχ. 0.005.

Λοιπὰ Ὑστρακα: Στόμια 8, λαιμοὶ καὶ ὄμοι 8, πυθμένας 1, κομμένα τουλάχιστον 17. Ἀμορφα ἐρυθρὰ 400 γραμ., καστανόμαυρα 190 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα καὶ ἐπάλειψη 300 γραμ., Urfirnis 90 γραμ., μελανὰ 80 γραμ.

Αὐλάκι 7-Δ

7-88. Ὑστρακο στομίου. σχ. 37

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόμαυρο, ἔσωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ, λεπτὰ χαράγματα. Χεῖλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. Ὑψ. 0.027. Διάμ. 0.20-0.22. Πάχ. 0.006.

7-89. Ὑστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς καστανός, στὸν πυρῆνα φαιός, ἀλείφωμα στιλπνὸ, καστανόμαυρο. Χεῖλος ταινιωτό, ἄνισα διαμορφωμένο, στόμιο στρεβλό. Ὑψ. 0.034. Ἀκτ. καμπ. 0.05. Πάχ. 0.005.

7-90. Τμήμα λαιμοῦ. σχ. 38

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρὸς, ἔξωτ. ἐπιφ. καστανή, ἔσωτ. μελανωπὴ. Λαιμὸς κυλινδρικός, τοίχωμα ἀριστ. παχύτερο. Ὑψ. 0.047. Διάμ. 0.20. Ὑψ. λαιμοῦ 0.037. Πάχ. στή ρίζα 0.008-0.01.

7-91. Ὑστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρὸς, ἔσωτ. ἐπιφ. ὁμοιο λεῖα, ἔξωτ. ἀμυδρὰ ἴχνη μελανῆς βαφῆς. Μέγ. διάστ. 0.125. Πάχ. 0.006.

7-92. Ὑστρακο γάστρας.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς ἐρυθρῶς, ἐπιφ. ὁμοιος. Κομμένο ὡς ριπιδιόσχημο ὀξείας γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.004.

7-93. "Οστρακο κλειστού άγγείου.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό ὅμοιο, έσωτ. έπιφ. άδρή μελανή. Κομμένο σέ σχήμα ρόμβου. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006.

7-94. Δύο ὅστρακα φθαρμένα.

Πηλός πολύ καθαρός σπογγώτος, στὸν πυρήνα έρυθρός, στίς επιφάνειες φαιός, έντονα φθαρμένος από κακή ὀπτηση. Τὸ ένα φέρει άτρητη ὀπή διαμ. 0.004. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.007.

Λοιπά ὅστρακα: Στόμια 3, κομμένα 14. "Αμορφα έρυθρά 120 γραμ., καστανόμαυρα 60 γραμ., στιλπνὸ αλείφωμα καί επάλειψη 50 γραμ., Urfirnis 100 γραμ., μελανὰ 30 γραμ.

Τομέας III Α Ἐπίχωση

7-95. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. σχ. 37

Πηλός πολύ καθαρὸς φαιός, έπιφ. ὅμοιες. Χεῖλος περικυρτο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005.

7-96. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου. εικ. 34

Πηλός άμώδης φαιός, στιλπνὸ αλείφωμα κηλιδωτὸ καστανόφαιο ὡς μελανωπό, έξωτ. πολύ φθαρμένο. Χεῖλος έπίπεδο, στόμιο στρεβλό, τοίχωμα παχύτερο δεξιά. "Υψ. 0.05. "Ακτ. καμπ. 0.08. Πάχ. 0.009-0.011.

7-97. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. σχ. 37

Πηλός πολύ καθαρὸς με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος άνοικτός, επάλειψη ὅμοια, θαμπή. Χεῖλος λεπυνόμενο, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.005.

7-98. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου. εικ. 34

Πηλός πολύ καθαρὸς κιτρινόφαιος, επάλειψη στιλπνή καστανόφαιη, έσωτ. ὁμαλή. Χεῖλος χαμηλότατο ταινιωτό, στόμιο άνυψούμενο έντονα άριστερά, περιγράμμα στρεβλό. "Υψ. 0.027. "Ακτ. καμπ. 0.023. Πάχ. 0.004.

7-99. Τμήμα κυκλικὸ λαιμοῦ. εικ. 33 σχ. 38

Πηλός Urfirnis άνοικτόφαιος, πρὸς έξωτ. έρυθρόξανθος, έξωτ. ἴχνη λευκωποῦ αλειφώματος, πολύ φθαρμένου, έσωτ. ἴχνη έρυθρωπής επάλειψεως. Λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα ἰσοπαχές. "Υψ. 0.047. Διάμ. 0.15. Πάχ. λαιμοῦ 0.007.

7-100. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. εικ. 34 σχ. 38

Πηλός λασπώδης φαιός, έπιφ. ὅμοιες ὡς καστανές, με ὀξειδωση, θαμπές, ὀπτηση έντονη. Δακτύλιος χωρίς ένίσχυση, πάτημα έπίπεδο. "Υψ. 0.013. "Υψ. δακτ. 0.005. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.005.

7-101. "Οστρακο στομίου. σχ. 37

Πηλός τραχὺς μελανωπός, έπιφ. καστανόφαιες, έξωτ. θαμπή επάλειψη, έσωτ. άδρή. Χεῖλος λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό. "Οστρακο κομμένο τετράγωνο περ. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.005.

7-102. "Απόφυση. σχ. 38

Πηλός καθαρὸς καστανός, έπιφ. έξωτ. ὅμοια θαμπή, έσωτ. γάστρας μελανή. "Απόφυση τοξωτή κάθετη, άποκολλημένη κατὰ τὸ ἥμισυ από τὴ γάστρα, άνώμαλη επιφάνεια επικολλήσεως γιὰ στερεότερη πρόσφυση. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.017. Διάμ. ὀπῆς 0.012.

7-103. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 37

Πηλός καθαρὸς καστανός, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη ὡς μελανωπή, έσωτ. μελανωπή, λεία. Χεῖλος κομμένο έσωτ. λοξό, λίγο έξογκωμένο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.038. Διάμ. περ. 0.26. Πάχ. 0.008.

7-104. Μικρότατο τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. μελανωπές, θαμπές. Χαμηλότατος δακτύλιος με λεπτή ένίσχυση. Μέγ. διάστ. 0.035. "Υψ. δακτ. 0.01.

7-105. "Οστρακο γάστρας με επιθήματα.

Πηλός καθαρὸς καστανόφαιος, έπιφ. καστανές, έσωτ. ὁμαλή. Δύο φακοειδῆ επιθήματα καί σημείο άποκολλήσεως τρίτου, σέ πυκνές άποστάσεις. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.006. Πάχ. επιθ. 0.001. Διάμ. επιθ. 0.005.

7-106. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. μελανωπές. Κομμένο άδρά έλλειπτικό με μία γωνία ὀξεῖα. Μέγ. διάστ. 0.052. Πάχ. 0.005.

7-107. Έξη ὅστρακα γάστρας.

Πηλός καί έπιφ. ὅμοια. Τὰ πέντε κομμένα ρομβοειδῆ, τὸ ένα ριπιδίοσχημο. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.005.

7-108. Δύο ὅστρακα γάστρας.

Πηλός καθαρὸς καστανός, έπιφ. φαιές, στὸ ένα έξωτ. καστανή. Κομμένα με μία πλευρά κυρτή καί μία εὐθύγραμμη πού σχηματίζουν ὀξεῖα γωνία ὡς άσύμμετρα φυλλόσχημα. Μέγ. διάστ. 0.036. Μέγ. πάχ. 0.007.

7-109. "Οστρακο γάστρας με ρίζα άποφύσεως.

Πηλός καθαρὸς καστανόφαιος, έξωτ. καστανό, έσωτ. μελανωπό, λείο. Ρίζα άγκύλης άποφύσεως. Τὸ άπέναντι άκρο, κομμένο, σχηματίζει γωνία.

7-110. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρὸς φαιός, έξωτ. κιτρινωπό, έσωτ. κιτρι-

νόφαιο, όμαλό. Κομμένο περίπου όρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.007.

7-111. "Όστρακο στομίου άνοικτοῦ άγγείου.
Έγχάρακτο. είκ. 35 σχ. 36

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. επάλειψη φαιή. Χείλος καμπύλο, αῦλακωτό. Διακ.: Άκμή μιᾶς λοξῆς έγγαράξεως φθάνει μέχρι τήν όριζόντια τοῦ χείλους. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. Διάμ. 0.18. Σωζ. ύψ. 0.025. Πάχ. 0.007.

Λοιπά όστρακα: Στόμια έρυθρά 5, καστανόμαυρα 5, μελανό 1. Λαίμοι καί όμοι 2, άποφύσεις 5, κομμένα 23. Άμορφα έρυθρά 550 γραμ., καστανόμαυρα 300 γραμ., στιλπνό αλείφωμα καί επάλειψη 100 γραμ., Urfirnis ένα όστρακο, μελανά 180 γραμ.

Έστία 7-Θ

7-112. "Όστρακο στομίου. σχ. 37

Πηλός λίγο τραχύς φαιός, στιλπνό αλείφωμα, έξωτ. μελανωπό, στο χείλος καί έσωτ. καστανέρυθρο. Χείλος παχύ περίκυρτο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.022. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.007.

7-113. "Όστρακο άσυμμέτρου στομίου. σχ. 37

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, επάλειψη καστανόφαιη, θαμπή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχύ περί τό στόμιο, καμπτόμενο πρός όμο λεπτότερο. "Υψ. 0.023. Άκτ. καμπ. 0.04. Πάχ. στομίου 0.006. Πάχ. όμου 0.003.

7-114. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρόξανθος, επιφ. έξωτ. έρυθρή φθαρμένη, έσωτ. όμοια με πηλό, άδρή. Κομμένο καμπύλο με άκμές έξωτ. καί έσωτ. πολύ φθαρμένες, τμήμα σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.007.

7-115. "Όστρακο με ρίζα άποφύσεως.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. καστανή ως κιτρινωπή, κηλιδωτή, έσωτ. κιτρινόφαιη, όμαλή. Ρίζα τοξωτής άποφύσεως, τριγωνικής διατομής, όριζόντια. Κομμένο ως γλωσσοειδές. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.007. Σωζ. ύψ. άποφ. 0.015.

7-116. "Όστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλός πολύ καθαρός έρυθρός, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανωπή, όμαλή. Κομμένο ως φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.044. Πάχ. 0.006.

7-117. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός, πρός τὰ έξω έρυθρός, πρός τὰ μέσα φαιός, έξωτ. αλείφωμα μελανωπό, έσωτ. επιφ. καστα-

νόφαιη έντριπτη. Κομμένο ως φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.032. Πάχ. 0.005.

7-118. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός πολύ καθαρός, λίγο σπογγωτός, άνοικτόφαιος, επιφ. άκαθόριστα καστανές, έξωτ. ως έρυθρή, έσωτ. κηλίδα μελανωπή. Κομμένο ως ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.005.

7-119. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. έξωτ. όμοια θαμπή, έσωτ. μελανωπή όμαλή. Κομμένο τριγωνικό από έξωτ. όψη με κατακόρυφη τομή δύο πλευρών. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.006.

7-120. "Όστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές, έσωτ. έντριπτη. Κομμένο ως ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: Στόμιο 1, λαιμός 1, κομμένα 6. Άμορφα 11.

Τομέας II Έπίχωση

7-121. "Όστρακα κυκλικού στομίου καί γάστρας με άπόφυση. Μερικά συγκολλημένα. σχ. 37

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, αλείφωμα έξωτ. καστανόμαυρο θαμπό, έσωτ. μελανό. Χείλος ταινιωτό ως προέχον, στόμιο κλειστό, άπόφυση μικρή τοξωτή ως σφαιρική, κατακόρυφη. Μέγ. διάστ. 0.09. Διάμ. 0.13. Πάχ. 0.005. Μήκος άποφ. 0.029. "Υψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπῆς 0.007.

7-122. "Όστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. κηλιδωτή μελανή ως μελανωπή, έντριπτη, έσωτ. αλείφωμα θαμπό, κιτρινόφαιο. Χείλος ταινιωτό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.007. Διάμ. άκαθόριστη.

7-123. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο. είκ. 34

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές έντριπτες. Δακτύλιος χωρίς τριγωνική ένίσχυση. Μέγ. διάστ. 0.09. "Υψ. δακτ. 0.012. Διάμ. 0.11. Πάχ. 0.005.

7-124. "Όστρακο άνοικτοῦ άγγείου με ρίζα άποφύσεως.

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. όμοιες φθαρμένες. Ρίζα τοξωτής άποφύσεως. Κομμένο τριγωνικό, στη βάση του ή ρίζα άποφύσεως. Μέγ. διάστ. 0.036. Πάχ. 0.004. "Υψ. ρίζας 0.008.

7-125. Έπίθημα.

είκ. 34
Πηλός καθαρός καστανός ως μελανωπός, επιφ. έξωτ.

μελανωπή ως καστανή, θαμπή, έσωτ. μελανή, λεία. Έπίθημα άμυγδαλωτό, λίγο σπασμενο, όριζόντιο, στηριγμένο μέσα σέ κοιλότητα του τοιχώματος. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.007. Πάχ. έπιθ. 0.01.

7-126. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός καστανόφαιος, επάλειψη έξωτ. όμοια στιλπνή, έσωτ. μελανή, ρηχά χαράγματα. Χείλος προέχον. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.005.

7-127. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 37

Πηλός πολύ καθαρός καστανόφαιος, αλείφωμα σκληρό, όμοιο, θαμπό, έξωτ. όξειδωση. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ., στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.034. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

7-128. "Οστρακο κυκλικού λαιμού.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. καστανόφαιες, θαμπές. Λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα ισοπαχές. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.007.

7-129. "Οστρακο άνοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. εικ. 35
Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: "Οριζόντια έγχάραξη και άκμές από δύο συγκλίνουσες λοξές γραμμές στα άκρα του όστράκου. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.007.

7-130. "Οστρακο στομίου άνοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. εικ. 35
Πηλός άμώδης καστανέρυθρος με φαιό πυρήνα, έπιφ. φθαρμένες, έχουν τó χρώμα του πηλού. Χείλος εύθý. Διακ.: Τρεις λοξές παράλληλες γραμμές, και ή

μία κάμπτεται σέ γωνία. Τεχνική κοινή ως λεπτή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: Όμος 1, άπόφυση 1, κομμένα 7. "Α-μορφα 210 γραμ.

Πυρά 7-I

7-131. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, αλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο ως μελανωπό. Χείλος ταινιωτό παχý ως περίκυρτο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα λεπτό. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.003.

7-132. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. μελανές στιλπνές, έξωτ. πολύ φθαρμένη. Έπίθημα πεταλίδας όριζόντιο, εκατέρωθεν άνά μία άτρητη όπή. "Υψ. 0.031. Πάχ. 0.005. Μήκος έπιθ. 0.043. Πάχ. έπιθ. 0.011. Διάμ. όπων 0.008.

7-133. Μικρότατο όστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. μελανωπή, έσωτ. καστανή. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.015. Διάμ. 0.09. Πάχ. 0.004.

7-134. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Πηλός τραχύς μελανωπός, έξωτ. έπιφ. έρυθρή, έσωτ. μελανή, όμαλή. Έπίθημα πεταλίδας. Κομμένο από έσωτ. όψη ως ριπιδίοσχημο. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.008. Πάχ. έπιθ. 0.004.

Λοιπά όστρακα: Στόμια 3, λαιμοί 2, κομμένα 17. "Α-μορφα 20.

ΦΑΣΗ 8

Τομέας IV

Έπίχωση

8-1. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 41

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, έπιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. άνοικτόφαιη. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.008.

8-2. "Οστρακο στομίου. σχ. 41

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, πρòς τά έξω καστανός, πρòς τά μέσα φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. καστανωπή με άδρά λοξά χαράγματα διαμορφώσεως. Χείλος επίπεδο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005.

8-3. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 41

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, χείλος μελανωπό, έσωτ. μελανωπή, όμαλή. Χείλος επίπεδο παχυνόμενο έξωτ. με πρόσθετο τμήμα πηλού, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

8-4. "Όμοιο. εικ. 37

Πηλός τραχύς με χονδρό μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. καστανόφαιες με επάλειψη, όρατès όπès του πηλού και χαλίκια. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.045. Πάχ. 0.004. Διάμ. άκαθόριστη.

8-5. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. έξωτ. περί τὸ στόμιο μελανή, χαμηλότερα καστανόφαιη, έσωτ. περί τὸ στόμιο έξομαλυσμένη, χαμηλότερα βαθύτερα χαράγματα. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχύτερο άριστ. "Υψ. 0.054. Διάμ. 0.34. Πάχ. 0.006-0.007.

8-6. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, αλείφωμα μελανωπό έντριπτο. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.18-0.22. Πάχ. 0.005.

8-7. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου. είκ. 36

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, αλείφωμα στιλπνό μελανωπό έξωτ., καστανόφαιο έσωτ. Χείλος ταινιωτό, στόμιο στρεβλό. "Υψ. 0.024. Άκτ. καμπ. 0.03. Πάχ. 0.004.

8-8. "Οστρακο στομίου. είκ. 37

Πηλός λίγο τραχύς φαιός, επιφ. έξωτ. καστανόφαιη κηλιδωτή, έσωτ. μελανωπή άδρής. Χείλος καμπύλο με άνισες κάθετες έγχαραξεις, στόμιο σιγμοειδές. "Υψ. 0.46. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.008.

8-9. Τμήμα λαιμού.

Πηλός καθαρός μελανός, επιφ. όμοιες ως καστανόμαυρες έντριπτες. Χείλος ταινιωτό, λαιμός κατακόρυφος, τοίχωμα παχυνόμενο περί τὸ μέσον. "Υψ. 0.028. "Υψ. λαιμού 0.023-0.024. Μέγ. πάχ. 0.008.

8-10. "Ομοιο. είκ. 36

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, στὸν πυρήνα φαιός, έξωτ. αλείφωμα θαμπό κηλιδωτό καστανό ως φαιό, έσωτ. φαιό. Λαιμός κυλινδρικός, χείλος ταινιωτό. Μέγ. διάστ. 0.049. "Υψ. λαιμού 0.025. Διάμ. 0.10. Πάχ. λαιμού 0.005.

8-11. "Οστρακο στομίου. είκ. 36

Πηλός άμμόδης φαιός, επιφ. πορτοκαλόχρωμες φθαρμένες. Χείλος πλατύ γωνιώδες, έξωτ. έγκοπή στη γωνία της κάμψεως. Μέγ. διάστ. 0.028. Πλάτος χείλους 0.013.

8-12. Τμήμα κυκλικού λαιμού. είκ. 36 σχ. 42

Πηλός Urfirnis σπογγωτός, φαιός, επιφ. έρυθρόξανθες φθαρμένες, έξωτ. διατηρεϊ όξειδωση, έσωτ. ίχνη έρυθρωπού αλειφώματος. Λαιμός χωνοειδής, περίγραμμα έξωτ. κυρτό, έσωτ. κοίλο, χείλος έλαφρά προέχον. "Υψ. λαιμού 0.042. Διάμ. 0.13. Πάχ. 0.009-0.006.

8-13. Τμήμα άσυμμέτρου λαιμού. είκ. 36

Πηλός καθαρός φαιός, επάλειψη έξωτ. στιλπνή μελανωπή ως άνοιτόφαιη, έσωτ. μελανή. Χείλος ταινιωτό, λαιμός στρεβλός, έγκοπή περί τήν ρίζα του λαιμού. "Υψ. 0.038. Πάχ. λαιμού 0.007.

8-14. Τμήμα κωνικής βάσεως. είκ. 37

Πηλός καθαρός μελανωπός, πρὸς τὰ έξω έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα παχύ, σκληρό, μελανωπό, έσωτ. επιφ. ανώμαλη μελανή. Βάση κωνική, σπασμένη κάτω, άποκολλημένη από τὸν πυθμένα. Σωζ. ύψ. 0.043. Πάχ. βάσεως 0.007.

8-15. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα θαμπό έρυθρό, έσωτ. επιφ. στὸν πυθμένα άδρής καστανή. Δακτύλιος ύψηλός με βραχεΐα τριγωνική ένίσχυση μόνο άριστ. "Υψ. όστρ. 0.038. Διάμ. 0.10. "Υψ. δακτ. 0.03.

8-16. "Ομοιο. είκ. 37

Πηλός λίγο τραχύς καστανόμαυρος, επιφ. μελανές, έσωτ. άδρής χωρίς αλείφωμα. Δακτύλιος σπασμένος σε σημείο που είχαν γίνει λεπτά κτυπήματα. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. πυθμ. 0.006. Πάχ. δακτ. 0.017.

8-17. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα παχύ κτρινωπό, επικάλυψη έρυθρωπή από τήν άπορρόφηση όξειδώσεως, έσωτ. επιφ. μελανή λεία, φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006.

8-18. "Ομοιο. είκ. 36

Πηλός καθαρός έρυθρός, αλείφωμα σκληρό κιτρινωπό, έξωτ. έρυθρή επικάλυψη από τήν άπορροφημένη όξειδωση. Μέγ. διάστ. 0.028. Πάχ. 0.005.

8-19. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 41

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές, έντριπτες, θαμπές. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.027. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

8-20. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές έντριπτες, θαμπές. Άπόφυση άγκύλη χαμηλή. Κομμένο ως ριπιδίοσχημο όξείας γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.011. Διάμ. όπής 0.011.

8-21. "Ομοιο. Συγκολλημένο. είκ. 37

Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. έξωτ. κηλιδωτή καστανέρυθη ως μελανή, έσωτ. μελανωπή με ρηχά χαράγματα και κυματισμούς διαμορφώσεως τύπου Urfirnis. Άπόφυση πολύ μικρή τοξωτή κατακόρυφη, τοίχωμα κυρτό. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.004. "Υψ. άποφ. 0.012. Διάμ. όπής 0.009.

8-22. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση. είκ. 36

Πηλός καθαρός έρυθρός, επιφ. καστανές, έσωτ. όμαλή. Άπόφυση πολύ μικρή άγκύλη σάν σφαιρική. Κομμένο τριγωνικό με όξεΐα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.007. "Υψ. άποφ. 0.012. Διάμ. 0.007.

8-23. "Οστρακο γάστρας με απόφυση.

Συγκολλημένη.

είκ. 36

Πηλός Urfirnis πορτοκαλόχρωμος, επιφ. έξωτ. κιτρινόφαιη θαμπή φθαρμένη, έσωτ. ως ο πηλός. Γάστρα με έντονη καμπυλότητα και στο σημείο αυτό απόφυση μικρογραφική τοξωτή όριζόντια. Μέγ. διάστ. 0.025. Πάχ. 0.004. Ύψ. άποφ. 0.006. Διάμ. όπης 0.004.

8-24. "Ομοιο.

Πηλός άμώδης πορτοκαλόχρωμος, επιφ. με αλείφωμα καστανό, έσωτ. λεία. Χαμηλή όριζόντια άγκυλή απόφυση. Κομμένο ως ριπιδίοσχημο όρθης γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.005. Ύψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπης 0.008.

8-25. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

είκ. 37

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, αλείφωμα θαμπό, έξωτ. καστανόμαυρο, ως καστανέρυθρο, έσωτ. μελανωπό. Περιγύρμα γάστρας γωνιώδες και υπό την κάμψη επίθημα άμυγδαλωτό μικρότατο, κατακόρυφο. Κομμένο τετράγωνο, κοίλο. Ύψ. 0.033. Πάχ. 0.007. Πάχ. έπιθ. 0.006.

8-26. Επίθημα.

Πηλός καθαρός έρυθρός, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. έρυθρή, λεία. Επίθημα πεταλίδας όριζόντιο. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005. Πάχ. έπιθ. 0.006.

8-27. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

είκ. 37

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. μελανή ως καστανή κηλιδωτή, έσωτ. κιτρινόφαιη, κυματιστή, διατηρεί πολλή όξειδωση. Επίθημα άμυγδαλωτό με επίπεδη κορυφή, όριζόντιο. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.005-0.008. Μήκος έπιθ. 0.005.

8-28. "Ομοιο.

είκ. 37

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, σπογγωτός, μελανωπός, έξωτ. επιφ. μελανή, έσωτ. όμαλή με όπες πηλού και ρηχά χαράγματα. Τμήμα επιθήματος ταινωτού (:). Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005. Πάχ. έπιθ. 0.001. Πλάτος έπιθ. 0.006.

8-29. "Οστρακο κυκλικού στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. μελανές έντριπτες, στιλπνές. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό, τοίχωμα παχυνόμενο προς τα κάτω. Ύψ. 0.053. Διάμ. περ. 0.28. Πάχ. 0.006-0.008.

8-30. "Ομοιο.

σχ. 41

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. μελανωπές, θαμπές, φθαρμένες, έσωτ. λίγο άδρότερη. Χείλος καμπύλο, στόμιο πολύ άνοικτό, τοίχωμα παχυνόμενο προς τα κάτω. Ύψ. 0.048. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.007-0.01.

8-31. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ.

φαιή, όμαλή. Επίθημα φακοειδές και τμήμα δεύτερου, χωρίς άλλο ίχνος. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.007. Πάχ. έπιθ. 0.001. Διάμ. έπιθ. 0.005.

8-32. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

σχ. 42

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, επιφ. μελανές, έντριπτες, θαμπές. Γάστρα καμπύλη, έντονα πιεσμένη, επίθημα έλλειπτικό χαμηλό, όριζόντιο, επί της κάμψεως του περιγράμματος. Τοίχωμα παχυνόμενο στην κάμψη. Ύψ. 0.058. Μέγ. διάμ. γάστρας έσωτ. περ. 0.22. Πάχ. 0.005-0.011. Πάχ. έπιθ. 0.002.

8-33. Δύο όστρακα γάστρας. Μή συγκολλούμενα.

Πηλός πολύ καθαρός μελανωπός, επιφ. έξωτ. κατά τόπους φαιή, έρυθρή ή καστανή, σκληρή και έπ' αὐτῆς αλείφωμα παχύ, μαλακό, στην φαιή μελανό, στην έρυθρή κιτρινωπό και στην καστανή άνοικτόφαιο, επιφ. έσωτ. μελανή, όμαλή. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.006.

8-34. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός λίγο τραχύς, σπογγωτός, φαιός, προς τα έξω έρυθρός, ίχνη αλειφώματος ή βαφῆς κίτρινης, έσωτ. επιφ. όμαλή, φαιή. Τα κίτρινα τμήματα σχηματίζουν καμπύλες ταινίες, μάλλον τυχαία κατάλοιπα κίτρινου μαλακού αλειφώματος. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.005.

8-35. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός έρυθρός, επιφ. καστανέρυθρες σκληρές, έπ' αὐτῶν παχύ, σκληρό, κιτρινωπό αλείφωμα φθαρμένο. Μέγ. διάστ. 0.027. Πάχ. 0.005.

8-36. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. σκληρή και έπ' αὐτῆς μαλακό κιτρινωπό αλείφωμα, φθαρμένο, έσωτ. διατηρεῖται όξειδωση. Μέγ. διάστ. 0.029. Πάχ. 0.005.

8-37. "Οστρακο λαιμοῦ.

σχ. 42

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. έρυθρόξανθη, έσωτ. έρυθρωπή με χαμηλά ρηχά χαράγματα. Λαιμός κυλινδρικός, έλαφρά κυρτός, τοίχωμα θεωρητικά ίσοπαχές, δεξιά λίγο παχύτερο, μόλις σώζεται ή ρίζα. Ύψ. 0.042. Διάμ. 0.15. Πάχ. 0.005-0.006.

8-38. Τμήμα δακτυλίοσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο.

σχ. 43

Πηλός άμώδης φαιός, επιφ. καστανές ως πορτοκαλόχρωμες. Δακτύλιος άνίσου ύψους, ένισχύεται με κυκλικό δίσκο κάτω από τόν πυθμένα. Σε μία σπασμένη άκμή φαίνονται 5 έως 6 έγκάρσιες έγκοπές από τὸ άκιδωτό έργαλειό που έκοψε τὸ όστρακο για τὴ νέα χρήση. Ύψ. 0.02. Ύψ. δακτ. 0.008-0.01. Διάμ. 0.07. Πάχ. 0.005. Πάχ. προσθέτου δίσκου 0.005.

8-39. Δακτύλιος βάσεως. Συγκολλημένος.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, επιφ. καστανέρυ-

θρες, θαμπές. Δακτύλιος χωρίς τριγωνική ενίσχυση. "Υψ. 0.025. Μέγ. διάστ. 0.07. Διάμ. 0.09.

8-40. "Οστρακο άνοικτου άγγελίου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 39

Πηλός άρκετά καθαρός, σπογγωτός, καστανός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο μελανωπό, θαμπό. Διακ.: Μία γωνία με κορυφή σε όριζόντια νοητή γραμμή και πλευρές τριών άκόμη παραλλήλων, που δεν ένώνονται στις κορυφές τους. Στο έσωτερικό της γωνίας μία άτρητη όπή. Τεχνική κοινή. "Ιχνος λευκού. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.008.

8-41. "Οστρακο άνοικτου άγγελίου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 39

Πηλός καθαρός έρυθρός με πυρήνα καστανό, έξωτ. ίχνη καστανόμαυρου αλειφώματος, έσωτ. αλείφωμα καστανόφαιο θαμπό. Διακ.: Τέσσερις παράλληλες γωνίες με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή, από τις όποιες οι δύο έχουν μία πλευρά κοινή και μία άκόμη παράλληλη γραμμή. Τεχνική κοινή. "Ιχνη λευκού. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.005-0.007.

8-42. "Οστρακο γωνιώδους σκύφου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 39 σχ. 39

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο θαμπό, έσωτ. όμοιο μελανό. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες και μία άκόμη λοξή γραμμή απόληγουν στο σημείο κάμψης του περιγράμματος. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.033. Διάμ. στην κάμψη του περιγράμματος 0.24. Πάχ. 0.006-0.008.

8-43. Μικρότατο όστρακο άνοικτου άγγελίου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 39 σχ. 39

Πηλός καθαρός μελανωπός, έξωτ. επάλειψη ή αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. όμοιο, μελανό. Διακ.: Μία γωνία με κορυφή σε κατακόρυφη νοητή γραμμή και τέσσερις άκόμη παράλληλες λοξές γραμμές από τις όποιες οι τρεις τερματίζουν σε άλλη λοξή έγχάραξη με αντίθετη φορά. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.018. Πάχ. 0.005.

8-44. "Οστρακο άνοικτου άγγελίου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 39

Πηλός άμμώδης φαιός, έξωτ. επάλειψη όμοιόχρομη, θαμπή, πολύ φθαρμένη, έσωτ. αλείφωμα μελανωπό, έντριπτο. Διακ.: "Η μισή επιφάνεια καλύπτεται με κυκλικές στιγμές, από τις όποιες πολλές σχηματίζουν λοξές ευθύγραμμες σειρές. Τεχνική στικτή. "Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.045. Πάχ. 0.004-0.005.

8-45. "Οστρακο άνοικτου άγγελίου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 39

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανοκίτρινο στιλπνό, έσωτ. επάλειψη μελανωπή,

έπιφ. άδρή. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες με κορυφές σε όριζόντια νοητή γραμμή και πλευρές άλλων δύο. Τεχνική κοινή. "Ιχνη λευκού. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.006.

8-46. "Οστρακο άνοικτου άγγελίου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 39

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, μελανό, θαμπό. Διακ.: Μόλις σωζόμενες απόληξεις μιās γωνίας και μιās μέχρι τριών παραλλήλων λοξών γραμμών. Τεχνική ρηχή (:). "Ιχνος λευκού. "Υψ. 0.028. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: Στόμια έρυθρά 17, καστανόμαυρα 14, μελανά 16. Λαιμοί και όμοι 18, βάσεις 2, άποφύσεις 6, κομμένα τουλάχιστον 58 (δίσκοι 35, ριπιδιόσχημα 14, όρθογώνια 8, ρομβοειδές 1). "Αμορφα, έρυθρά 1650 γραμ., έρυθρά χονδρά 1400 γραμ., καστανόμαυρα 460 γραμ., Urfirnis 260 γραμ., μελανά 1000 γραμ.

Πηγάδι 8-A

"Επιφάνεια βράχου

8-47. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, έπιφ. μελανές, έντριπτες. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο άνοικτό, τοίχωμα πολύ λεπτό. "Υψ. 0.027. Πάχ. 0.003.

8-48. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, έρυθρός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. όμοια. Χείλος καμπύλο, στόμιο λίγο άνοικτό. "Υψ. 0.028. Πάχ. 0.009.

8-49. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. όμοιες, θαμπές. Δακτύλιος χωρίς ενίσχυση, με πάτημα πλατύ. Έξωτ. στο άκρο φθαρμένη. "Υψ. 0.023. Διάμ. 0.10. "Υψ. δακτ. 0.018.

8-50. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. έξωτ. καστανή με κηλίδα μελανή στην ράχη, έσωτ. καστανόφαιη όμαλή. "Απόφυση μικρή όριζόντια έλλειπτική ως βραχεΐα τοξωτή. Κομμένο όρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.004. "Υψ. άποφ. 0.014. Διάμ. όπής 0.007.

Λοιπά όστρακα: Στόμιο 1. "Αμορφα 4.

Κατώτατο στρώμα

8-51. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

είκ. Ε

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, έπιφ. μελανές θαμπές, ή έσωτ. λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.053. Πάχ. 0.008.

8-52. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, επιφ. όμοιες με όρατες όπες του πηλού, έσωτ. όμαλή, διατηρεί όξειδωση. Επίθημα δισκοειδές χαμηλό. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.006. Πάχ. επιθ. 0.002. Διάμ. έπιθ. 0.024.

8-53. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός έρυθρός, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανή. Κομμένο ως ήμιτελές φυλλόσχημο. Έσωτ. κατά την επέκταση της κομμένης καμπύλης άκμής συνεχίζει περίγραμμα του σχήματος, ενώ από τό προς άποκοπήν περιττό τμήμα έχει αφαιρεθεί μόνο λεπτή επιφανειακή στρώση. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.009.

8-54. Μικρότατο όστρακο γάστρας.

Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, επιφ. μελανές στιλπνές. Κομμένο ως ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.028. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: Στόμια 2, λαιμός 1, βάση 1, άπόφυση 1, κομμένα 7. "Αμορφα, έρυθρά 140 γραμ., μελανά 60 γραμ.

Μεσαίο στρώμα

8-55. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 41

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. μελανή ως καστανόφαιη, λεία. Χείλος λεπτυνόμενο, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.058. Διάμ. περ. 0.26. Πάχ. 0.007.

8-56. "Όμοιο. σχ. 42

Πηλός καθαρός έρυθρός, επιφ. έξωτ. όμοια έντριπτη, έσωτ. κηλιδωτή έρυθρόξανθ, περί τό στόμιο έρυθρή, λεία. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνόμενο προς τό στόμιο, άριστ. παχύτερο. "Υψ. 0.043. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.008-0.005.

8-57. "Οστρακο κυκλικού στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός λασπώδης καστανόφαιος, επιφ. μελανές έντριπτες με λιπώδη άφή. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

8-58 Τμήμα κυκλικού λαιμού. σχ. 42

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρός ως κιτρινωπός, επιφ. έρυθρές, έξωτ. με επιφανειακές ρωγμές. Λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα παχυνόμενο προς την ρίζα, με άπόληξη λοξή. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.005-0.009.

8-59. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Πηλός τραχύς φαιός, επιφ. έξωτ. έρυθρή, διατηρεί στίγματα μελανής όξειδώσεως, έσωτ. μελανωπή με όμοια στίγματα, όπτηση έντονη. Επίθημα χαμηλό άμυδαλωτό όριζόντιο και παραπλεύρως σημείο άπο-

κολλήσεως δευτέρου. Μέγ. διάστ. 0.075. Πάχ. 0.007. Πάχ. επιθ. 0.002. Σωζ. μήκος επιθ. 0.016.

8-60. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. έρυθρή, έσωτ. με κυματισμούς, μελανωπή, διατηρεί όξειδωση. Άπόφυση τοξωτή, ήμικυκλικής διατομής, κάθετη όπή, στην μία πλευρά ευρύτερη. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.008. "Υψ. άποφ. 0.017. Διάμ. όπης 0.016-0.013.

8-61. "Οστρακο γάστρας με επίθημα.

Συγκολλημένο. εικ. 37

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανή, όμαλή. Κομμένο ήμικυκλικό σπασμένο, έκκεντρα επίθημα πεταλίδας. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.007. Πάχ. επιθ. 0.003.

8-62. "Οστρακο στομίου μεγάλου άνοικτού άγγείου. Έγχάρακτο. εικ. 39 και E σχ. 39

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, στιλπνό, έσωτ. όμοιο, θαμπό. Χείλος καμπύλο, αυλακωτό. Διακ.: Μία γωνία με πλευρές άπολήγουσες στην όριζόντια έγχάραξη και άκμή μιās άκόμη παράλληλης γραμμής. Τεχνική βαθεία. Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.32. Πάχ. 0.009-0.011.

8-63. "Οστρακο ευρύστομου κλειστού άγγείου. Έγχάρακτο. εικ. 39 σχ. 39

Πηλός τραχύς φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, έσωτ. όμοιόχρωμο του πηλού, επιφ. άδρή, έξομαλυσμένη. Διακ.: Ρόμβος με τρεις γωνίες φθαρμένες, και μία άκόμη παράλληλη γωνία έξωτερικά. Περί τό κέντρο λοξά τοποθετημένη άπόφυση. Τεχνική βαθεία. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: Στόμια 5, λαιμοί και όμοι 7, κιτρινωπό αλείφωμα 1, κομμένα 24. "Αμορφα, έρυθρά 280 γραμ., αλείφωμα στιλπνό 45 γραμ., μελανά 90 γραμ.

Άνώτατο στρώμα

8-64. "Οστρακο στομίου. εικ. E σχ. 41

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. όμοια ως καστανή, θαμπή, έσωτ. καστανή ως μελανωπή, άδρή με λοξά χαράγματα. Χείλος επίπεδο ευθύ ως λίγο προέχον άριστερά, στόμιο κλειστό, περίγραμμα ευθύγραμμο, παχυνόμενο λίγο προς τό στόμιο. "Υψ. 0.068. Διάμ. 0.32. Πάχ. 0.005-0.006.

8-65. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 41

Πηλός καθαρός πορτοκαλόχρωμος, επιφ. έξωτ. περί τό στόμιο μελανωπή, χαμηλότερα καστανόμαυρη, έσωτ. καλυμμένη με όξειδωση. Χείλος καμπύλο, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.007.

8-66. "Οστρακο κυκλικού στομίου με επιθήματα.

Πηλός τραχύς με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, επιφ. έξωτ. περί τὸ στόμιο μελανωπή, χαμηλότερα καστανέρυθρη, έσωτ. μελανωπή, άδρή. Χείλος κακότεχνο έσωτ. λεπυνόμενο, ύπ' αὐτὸ ἀπολήγουν ἀντικρυστὰ δύο ὀριζόντια ἐπιθήματα. "Υψ. 0.06. Πάχ. 0.01. Πάχ. ἐπιθ. 0.012.

8-67. "Οστρακο στομίου.

εἰκ. 37

Πηλός καθαρὸς κιτρινόφαιος, επιφ. καστανωπές, έσωτ. λεία. Χείλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.008.

8-68. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρὸς καστανόμαυρος, επιφ. έξωτ. ὅμοια ὡς μελανωπή με ἐπάλειψη, έσωτ. μελανωπή ὁμαλή. Χείλος ἐπίπεδο, δεξιὰ εὐθύ, ἀριστερά προέχον, στόμιο κυλινδρικό. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.005.

8-69. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή, λεία. Χείλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.22. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.007.

8-70. Τμήμα κυκλικού λαιμοῦ.

Πηλός λασπώδης μελανωπός, επιφ. ὅμοιες, έσωτ. φθαρμένη. Χείλος ἐπίπεδο, λαιμός κυλινδρικός σπασμένος στὴ ρίζα του. Μέγ. ὕψ. 0.036. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.005.

8-71. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς φαιός, επιφ. καστανές, θαμπές. Λαιμός χωνοειδής, περίγραμμα μεταβαλλόμενο, χείλος εὐθύ, τοίχωμα παχύτερο ἀριστερά, μόλις σωζόμενο τμήμα ρίζας. Μέγ. διάστ. 0.10. Σωζ. ὕψ. λαιμοῦ 0.04. Πάχ. 0.007-0.008. Διάμ. 0.14.

8-72. Τμήμα λαιμοῦ με ἀρχὴ ὤμου.

σχ. 42

Πηλός καθαρὸς κιτρινωπός ὡς καστανός, επιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. ὅμοια, στὸν ὤμο μελανή, ἀδρότερη. Λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα λαιμοῦ παχυνόμενο πρὸς τὴ ρίζα. "Υψ. 0.033. "Υψ. λαιμοῦ 0.025. Διάμ. 0.11. Πάχ. λαιμοῦ 0.005-0.009.

8-73. Τμήμα κυκλικού λαιμοῦ. Συγκολλημένο.

Πηλός Urfirnis ἐρυθρωπός, επιφ. ὅμοιες φθαρμένες, διατηροῦν ὀξειδωση. Λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα ἰσοπαχές, χείλος πολὺ φθαρμένο. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.007.

8-74. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως με πυθμένα. Συγκολλημένο.

Πηλός ἀμώδης πορτοκαλόχρωμος, επιφ. καστανές, φθαρμένες. Δακτύλιος με πάτημα ἐπίπεδο, ἀνώμαλο καὶ φθαρμένο, λεπτή τριγωνικὴ ἐνίσχυση, πυθμένας κοῖλος. Μέγ. διάστ. 0.08. Διάμ. 0.09. "Υψ. δακτ.

0.018. Πάχ. πυθμ. 0.005.

8-75. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου με ρίζες ἀποφύσεως.

Πηλός ἀμώδης λίγο τραχύς καστανός, επιφ. έξωτ. πορτοκαλόχρωμη, καλυμμένη με ὀξειδωση, έσωτ. ἀδρή με κυματισμούς, καστανή. Σώζονται οἱ δύο ρίζες κατακόρυφης, πολὺ μεγάλης τοξωτῆς ἀποφύσεως. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος, σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.073. Πάχ. 0.01.

8-76. "Οστρακο με ρίζα ἀποφύσεως.

εἰκ. 38

Πηλός τραχύς φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή ὡς καστανόμαυρη, έσωτ. ὁμαλὴ μελανή. Ρίζα τοξωτῆς ἀποφύσεως, τριγωνικῆς διατομῆς καὶ παραπλεύρως ἀποτυπώματα νυχιοῦ καὶ ξύλου (:) ποὺ σχηματίζουν γωνία. Κομμένο φυλλόσχημο, ἡ καμπύλη πλευρά έσωτ. πολὺ φαγωμένη. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.007.

8-77. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου με ἐπίθημα.

Πηλός καθαρὸς πορτοκαλόχρωμος, πρὸς τὶς επιφ. καστανός, έξωτ. ἐπάλειψη στιλπνὴ καστανόμαυρη, έσωτ. ἀδρὴ με κυματισμούς καὶ ρηχὰ χαράγματα τύπου Urfirnis. Τμήμα ὀριζοντίου ἐπιθήματος πεταλίδας. Μέγ. διάστ. 0.039. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.003.

8-78. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

Συγκολλημένο.

εἰκ. 38

Πηλός λίγο τραχύς καστανόμαυρος, έξωτ. ἀλείφωμα θαμπό, ὅμοιο ὡς μελανό, έσωτ. επιφ. καστανόμαυρη, ἀδρὴ, χωρὶς ἐπάλειψη. Ἐπίθημα ὀγκῶδες, ἀμυγαλόσχημο ὀριζόντιο. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.02. Μῆκος ἐπιθ. περ. 0.055.

8-79. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Συγκολλημένο.

Πηλός τραχύς μελανός, επιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. μελανωπή, ὁμαλή. Ἀπόφυση τύπου ἀγκύλης, χαμηλὴ καὶ πλατεία σὰν τοξωτή. Μέγ. διάστ. 0.057. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.017. Διάμ. ὀπῆς 0.011.

8-80. Ἀπόφυση. Συγκολλημένο.

εἰκ. 37

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, επιφ. μελανές, έσωτ. ὁμαλή. Ἀπόφυση μικροῦ τύπου ἀγκύλης, σὰν ὀγκώδης σφαιρικὴ. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.012. Διάμ. ὀπῆς 0.009.

8-81. "Ομοιο.

Πηλός καθαρὸς καστανός, επιφ. μελανωπές, έσωτ. ὁμαλή. Ἀπόφυση σφαιρικὴ. Κομμένο ὡς ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.025. Πάχ. 0.006. "Υψ. ἀποφ. 0.008. Διάμ. ὀπῆς 0.006.

8-82. "Οστρακο στομίου.

Πηλός ἀμώδης ἐρυθρός, επιφ. καστανές, διατηροῦν ὀξειδωση. Χείλος λεπυνόμενο, πολὺ φθαρμένο. Κομμένο ὡς γλωσσοειδές, περὶ τὸ μέσον τῆς εὐθύ-

γραμμής πλευράς διαμετρής όπη. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.005. Διάμ. όπης 0.004.

8-83. Ώμος με άρχή λαιμού πιθόσχημου άγγείου. Έγχάρακτο. είκ. 39 σχ. 39
Πηλός καθαρός σπογγώδης, καστανόφαιος, έξωτ. ά-
λείφωμα καστανόμαυρο ως μελανωπό, στιλπνό, έ-
σωτ. καστανόφαιο, έξομαλυσμένο, με ίχνη μελανής
έπαλείψεως. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες ομάδες δύο
και τεσσάρων λοξών παραλλήλων γραμμών. Τεχνι-
κή κοινή. Δεν ύπάρχει λευκό. Διάμ. ρίζας λαιμού
0.20. "Υψ. 0.077. Πάχ. 0.007.

8-84. "Οστρακο στομίου άνοικτου άγγείου.
Έγχάρακτο. είκ. 39
Πηλός άρκετά καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός,
έξωτ. άλείφωμα μελανό, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ.
όμοιο. Χείλος καμπύλο, αύλακωτό, με φθαρμένη έπι-
φάνεια. Διακ.: Τέσσερεις λοξές παράλληλες γραμ-
μές. Τεχνική ρηχή. "Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.044.
Πάχ. 0.008.

8-85. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.
Έγχάρακτο. είκ. 39 και E σχ. 39
Πηλός καθαρός μελανωπός, έξωτ. έπάλειψη καστα-
νόφαιη θαμπή, έσωτ. όμοια, μελανωπή. Διακ.: Μία
γωνία με κορυφή σε όριζόντια νοητή γραμμή και
πλευρές δύο ως τριών άλλων παραλλήλων. Τεχνική
ρηχή. "Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.048. Πάχ. 0.006.

8-86. Μικρότατο όστρακο άνοικτου άγγείου.
Έγχάρακτο. είκ. 39
Πηλός πολύ καθαρός, καστανός με πυρήνα έρυθρό,
έξωτ. ίχνος άλειφώματος μελανωπού, στιλπνού, έ-
σωτ. όμοιο. Διακ.: Μία γωνία και δύο άκόμη παράλ-
ληλες πλευρές. Τεχνική βαθειά. "Υπάρχει λευκό.
"Υψ. 0.02. Πάχ. 0.007.

8-87. Έπτά όστρακα από τó στόμιο και τó σώμα εϋ-
ρύστομου πιθόσχημου άγγείου. Έγχάρακτα. Τρία
και δύο όστρακα συγκολλημένα.

είκ. 40 και E σχ. 40
Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, προς την έξωτ. έ-
πιφ. καστανέρυθρος, έξωτ. άλείφωμα όμοιόχρωμο ως
μελανωπό, στιλπνό, έσωτ. όμοιο. Χείλος αύλακωτό,
προέχον. Διακ.: Τέσσερεις ομάδες από πέντε λοξές
παράλληλες γραμμές σχηματίζουν τμήματα όμοκέ-
ντρων ρόμβων. Αποτύπωμα «τρίχας» επί τού χεί-
λους παράλληλο προς την όριζόντια έγχάραξη. Τε-
χνική ρηχή. "Υπάρχει λευκό. Διάμ. 0.28. Μέγ. ύψ.
0.08. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: Στόμια 14, λαιμοί και όμοι 7, βάση
1, άποφύσεις 4, κομμένα, τουλάχιστον 600 γραμ. "Α-
μορφα, έρυθρά 750 γραμ., στιλπνό άλείφωμα και έ-
πάλειψη 260 γραμ., κιτρινωπό άλείφωμα 3 όστρακα,
μελανά 90 γραμ.

Περιοχή τοίχου 8-B

8-88. "Οστρακο στομίου.

Πηλός τραχύς καστανός, προς τά έξω έρυθρός, έπιφ.
έξωτ. μελανωπή, έσωτ. καστανόφαιη. Χείλος έπίπε-
δο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.20. Πάχ.
0.007.

8-89. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. έξωτ. καστανό-
μαυρη με λίγα χαράγματα, έσωτ. μελανωπή άδρή με
άνωμαλίες, χαράγματα και όπές. Χείλος έπίπεδο ά-
νώμαλα διαμορφωμένο, στόμιο περίπου κατακόρυφο.
τοίχωμα παχυνόμενο προς τó στόμιο. Κομμένο ως
γλωσσοειδές. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.005-
0.009.

8-90. "Οστρακο στομίου με χείλος
πλαστικό. είκ. 36

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρόξανθος, έπιφ.
έξωτ. έρυθρή, έσωτ. μελανή όμαλή με λίγα ρηχά χα-
ράγματα. Χείλος έπίπεδο, πλατύ, με πρόσθετη πλα-
στική ταινία, φέρει κατακόρυφες τριγωνικές έγκο-
πές, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.34. Πάχ.
0.01. Μέγ. πλάτος χείλους 0.015.

8-91. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρός, έπιφ. έξωτ.
καστανωπή με χείλος μελανό, έσωτ. μελανή. Χείλος
έπίπεδο, πλατύ, σχηματισμένο με πρόσθετη πλαστι-
κή ταινία, έξωτ. περιφέρεια έλαφρά κυματοειδής.
"Υψ. 0.018. Μέγ. διάστ. 0.031. Πάχ. 0.008. Μέγ.
πλάτος χείλους 0.016.

8-92. Τμήμα λαιμού.

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. όμοιος με
έπάλειψη, φθαρμένες, διατηρεί όξειδωση. Λαιμός
χωνοειδής, περί την ρίζα κάμπτεται έντονα προς τά
έξω και σχηματίζει έσωτ. αντίστοιχη γωνιώδη κάμ-
ψη. Τοίχωμα ίσοπαχές. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.006.

8-93. "Οστρακο κλειστου άγγείου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός μελανός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη,
έσωτ. μελανή, άδρή. Κομμένο ως φυλλόσχημο. Μέγ.
διάστ. 0.05. Πάχ. 0.004.

8-94. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έπιφ. μελανές. Χείλος
λεπυνόμενο, στόμιο στρεβλό. "Υψ. 0.028. Πάχ.
0.006.

8-95. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.
Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έπιφ.
μελανές, έξωτ. έντριπτη, φθαρμένη. Δακτύλιος με λε-
πτή τριγωνική ένίσχυση ως δεύτερος πυθμένας, πά-
τημα στο μεγαλύτερο τμήμα φθαρμένο. "Υψ. 0.014.

Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. πυθμ. 0.004.

8-96. Τμήμα ύψηλης βάσεως.

Πηλός καθαρός μελανωπός, αλείφωμα στιλπνό, μελανωπό ως ανοικτόφαιο, επιφ. έσωτ. τραχεία μελανωπή. Περίγραμμα κωνικό, πάτημα προέχον, άνω τμήμα σπασμένο. Σωζ. ύψ. 0.025. Πάχ. 0.006. Διάμ. 0.008.

8-97. Όμοιο.

είκ. 38

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. κηλιδωτή μελανωπή ως καστανή, έσωτ. αλείφωμα καστανό-μαυρο. Βάση παχειά δακτυλιόσχημη, ως φαίνεται ένιαία τριγωνική, σπασμένη στο πάτημα. Μία σπασμένη πλευρά διατηρεί μέρος διαμετρούς όπής άνοιγμένης κατά τó πάχος του δακτυλίου, πρό της όπτήσεως. Μέσα στον πυθμένα σώζονται δύο ζεύγη βραχέων εύθυγράμων έγχαράξεων, σχηματισμένων μετά την όπτηση. Σωζ. ύψ. δακτ. 0.02. Πάχ. 0.01. Διάμ. όπής 0.01. Μήκος έγχαρ. 0.018.

8-98. Όστρακο χονδρού κλειστού άγγείου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. έρυθρή, έσωτ. μελανή, άδρή. Κομμένο ήμιελλειπτικό, έσωτ. τμήμα του πάχους του πελεκημένο. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.013.

8-99. Έξη όστρακα από τó στόμιο

και τó σώμα σκύφου. Έγχάρακτα.

Τά δύο συγκολλημένα.

είκ. 40 σχ. 39, 74

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο. Χείλος καμπύλο, αύλακωτό. Διακ.: Στα δύο συγκολλημένα υπάρχει όμάδα τεσσάρων παράλληλων τεθλασμένων με κορυφές γωνιών σε κατακόρυφες νοητές γραμμές. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. Διάμ. 0.22. Μέγ. ύψ. 0.05. Πάχ. 0.008.

8-100. Όστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο.

είκ. 40 σχ. 39

Πηλός καθαρός καστανέρυθρος, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο μελανό, στιλπνό. Χείλος εύθύ, αύλακωτό. Διακ.: Τέσσερεις παράλληλες γωνίες με κορυφή της έξωτερικής έφαπτομένη στην όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Τεχνική κοινή. Έπάρχει λευκό. Διάμ. 0.22. Έψ. 0.036. Πάχ. 0.006.

8-101. Όστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο.

είκ. 40 σχ. 39

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο. Χείλος επίπεδο, αύλακωτό. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες, με κορυφή έξωτερικής έφαπτομένη στην όριζόντια έγχάραξη του χείλους και μία συγκλίνουσα λοξή γραμμή. Τεχνική βαθειά. Έχνος λευκού. Διάμ. 0.16. Έψ. 0.029. Πάχ. 0.007.

8-102. Όστρακο εύρύστομου κλειστού άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 40

Πηλός καθαρός, σπογγωτός, φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιόχρωμο του πηλού, έξομαλυσμένο, χωρίς επάλειψη. Διακ.: Τέσσερεις παράλληλες γωνίες με κορυφές σε όριζόντια νοητή γραμμή και πλευρές άλλων δύο. Τεχνική ρηχή. Δεν υπάρχει λευκό. Έψ. 0.038. Πάχ. 0.006.

8-103. Μικρότατο όστρακο άνοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 40

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, έξωτ. ίχνη μελανωπής επάλειψως, επιφ. φθαρμένη, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Τέσσερεις λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική ρηχή. Δεν υπάρχει λευκό. Έψ. 0.028. Πάχ. 0.007.

8-104. Μικρότατο όστρακο άνοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 40

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Τρείς παράλληλες λοξές γραμμές σε άνισες και άραιές αποστάσεις 0.006-0.01. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. Έψ. 0.02. Πάχ. 0.006.

Λοιπά όστρακα: Στόμια έρυθρά 7, μελανά 6, λαιμοί και ώμοι 9, βάσεις 3, άποφύσεις 2, κομμένα 50 (δίσκοι 14, ριτιδιόσχημα 11, ρομβοειδή και γωνιώδη 19, λοιπά 6). Άμορφα, έρυθρά 380 γραμ., Urfinis 60 γραμ., στιλπνό αλείφωμα και επάλειψη 100 γραμ., μελανά 100 γραμ.

Τομέας III Β

8-105. Όστρακο στομίου.

σχ. 41

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. καλυμμένη με επάλειψη μελανή θαμπή άποφλοιωμένη, έσωτ. επάλειψη καστανοκίτρινη, όμαλή. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχυνόμενο περί τó στόμιο, δεξιά περισσότερο, περίγραμμα περί τó στόμιο έλαφρά σιγμοειδές. Έψ. 0.06. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.008-0.007.

8-106. Όστρακο κυκλικού στομίου.

σχ. 41

Πηλός καθαρός φαιός, προς τίς επιφ. έρυθρός, έξωτ. επάλειψη μελανή θαμπή, φθαρμένη, έσωτ. περί τó χείλος όμοια, ή λοιπή επιφ. καστανέρυθρη, λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. Έψ. 0.034. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.007.

8-107. Όστρακο στομίου.

σχ. 41

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, επιφ. έξωτ. σκοτεινότερη, έσωτ. καστανέρυθρη, χείλος μελανό. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό. Έψ. 0.027. Διάμ. 0.18-0.20. Πάχ. 0.004.

8-108. Όστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός, λίγο σπογγωτός με μαρμαρυ-

γία, ανοικτόφαιος, επιφ. έξωτ. κηλιδωτή καστανή ως καστανόφαιη, έσωτ. μελανή λεία, στο χείλος κιτρινωπή. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό. Κομμένο ορθογώνιο. "Υψ. 0.043. Πάχ. 0.006.

8-109. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός λίγο τραχύς καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. μελανωπή, με λίγα χαράγματα, έσωτ. φαιή άδρή. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα άριστερά λεπτότερο. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.006-0.007.

8-110. Τμήμα λαιμού. Συγκολλημένο. σχ. 42

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. όμοιος, έξωτ. κηλίδα μελανωπή. Λαιμός κατακόρυφος, περίγραμμα στομίου έξωτ. κυρτό, τοίχωμα παχυνόμενο προς τη ρίζα, άποτελούμενο από δύο φύλλα πηλού. τὸ έξωτ. άπολήγει σε ρίζα λοξή, τὸ έσωτ. άποκομμένο, συνδεόταν με τὸν ὦμο. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.10. Μέγ. πάχ. τοιχ. 0.011.

8-111. Μικρό τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλός καθαρός μελανός, επιφ. όμοιος φθαρμένες. Δακτύλιος με τριγωνική ενίσχυση, παχύτερη άριστε. "Υψ. 0.02. Διάμ. περ. 0.08.

8-112. "Οστρακο κλειστοῦ άγγείου με επιθήματα. Συγκολλημένο.

Πηλός τραχύς με χαλίκια και μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. φαιή, άδρή. Μικρά κυκλικά επιθήματα τοποθετημένα σε πυκνές άποστάσεις καλύπτουν όλη τήν έξωτ. επιφάνεια. Μέγ. διάστ. 0.13. Πάχ. 0.009. Πάχ. επιθ. 0.001. Μέση διάμ. 0.008.

8-113. Τμήμα έλλειπτικής δακτυλίσχημης βάσεως. σχ. 43

Πηλός άμμόδης φαιός, επιφ. έξωτ. έρυθρή με επάλειψη καστανή πολύ φθαρμένη, έσωτ. καστανόφαιη. Δακτύλιος βάσεως στρεβλός κωνικός. "Υψ. 0.043. Μέγ. διάστ. 0.056.

8-114. "Οστρακο στομίου. σχ. 41

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. μελανός, έξωτ. έντριπτη φθαρμένη, έσωτ. όμαλή. Χείλος έσωτ. λοξό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.03. Διάμ. περ. 0.20. Πάχ. 0.006.

8-115. "Οστρακο γάστρας. εικ. 36 και E

Πηλός Urfirnis κιτρινωπός, έξωτ. βαφή λεπτή διαφανής, μελανή, έσωτ. όμαλή, κιτρινωπή. Κομμένο με δύο πλευρές ένούμενες σε όξεια γωνία, οί άλλες σπασμένες. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004.

8-116. "Οστρακο γάστρας. Γραπτό. εικ. 36 και E

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα με μαρμαρυγία καστανό, έσωτ. επιφ. καστανοκίτρινη, βαφή λευκωπή, εξίτηλη. Θέμα: Τρεις λεπτές και μία παχύτερη παράλληλες γραμμές. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.005.

8-117. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός έρυθρόξανθος, έξωτ. καστανό, έσωτ. μελανό. Κομμένο με μία πλευρά κυρτή ως δίσκος κυκλικός, σπασμένος κατά τη διάμετρο, στο κέντρο διαμπερής όπή. Διάμ. 0.038. Πάχ. 0.004. Διάμ. όπης 0.002.

8-118. "Οστρακο άνοικτοῦ άγγείου.

Έγχάρακτο. Συγκολλημένο. εικ. 40

Πηλός άμμόδης, έρυθρός ζωηρός, έξωτ. επάλειψη κεραμόχρωμη, θαμπή, έσωτ. επάλειψη μελανή, φθαρμένη. Διακ.: Δύο από τις τέσσερεις λοξές παράλληλες γραμμές καταλήγουν σε άκμή κατακόρυφης έγχαραξως. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.063. Πάχ. 0.005.

8-119. "Οστρακο στομίου με ρίζα άποκολλημένη. σχ. 41

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, επιφ. έξωτ. μελανωπή, έσωτ. καστανή όμαλή. Χείλος καμπύλο, στόμιο λίγο άνοικτό, κάτω από τὸ χείλος ρίζα κάθετης άποφύσεως ή επιθήματος άποκολλημένου, έχει αφήσει περιοχή έλλειπτική άκάλυπτη, πὸ σώζει ρηχές όριζόντιες γραμμές τής αρχικής άδρης έξομαλύνσεως. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.32. Πάχ. 0.008. Σωζ. ὦψ. ρίζας 0.005.

8-120. "Οστρακο κυκλικῶ στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 41

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, επιφ. έξωτ. καστανέρυθρη ως μελανωπή με ρωγμές, έσωτ. καστανόφαιη, διαμόρφωση ραβδωτή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνόμενο προς τὸ στόμιο. "Υψ. 0.034. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006-0.008.

8-121. Τμήμα κυκλικῶ λαιμοῦ με αρχή ὦμου. εικ. 38 σχ. 42

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία κιτρινόφαιος, επιφ. καστανόφαιος, έξωτ. λίγο φθαρμένη, έσωτ. λεία. Λαιμός έλαφρά χωνοειδής, χείλος καμπύλο, τοίχωμα ίσοπαχές, κάμψη προς ὦμο έξωτ. και έσωτ. γωνιώδης. "Υψ. 0.039. "Υψ. λαιμοῦ 0.033. Πάχ. λαιμοῦ 0.006. Διάμ. 0.10.

8-122. Τμήμα επίπεδης βάσεως με αρχή τοιχώματος. σχ. 43

Πηλός τραχύς καστανόφαιος, επιφ. καστανός, έσωτ. μελανωπή, άδρή. Πυθμένας επίπεδος, περίγραμμα τοιχώματος κωνικό. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.14. Έλάχιστο πάχ. τοιχ. 0.007.

8-123. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. όμοιος. Χείλος σπασμένο, τοίχωμα ίσοπαχές. Κομμένο ως ριπιδόσχημο ὀρθής γωνίας, κοίλο. "Υψ. 0.042. Πάχ. 0.008.

8-124. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός πολύ καθαρός καστανός άνοικτός, επιφ. ὀ-

μοιες. Κομμένο ως ριπιδιόσχημο ὀρθῆς γωνίας, ἡ καμπύλη ἀκμή ἔσωτ. πολὺ φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.031. Πάχ. 0.007.

8-125. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 42

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιὸς, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή, ἔσωτ. μελανή, περὶ τὸ χεῖλος καστανή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα κυρτό. Κομμένο ἀπὸ ἔσωτ. ὄψη ὡς πολυγωνικὸς δίσκος. Ψ. 0.042. Πάχ. 0.006. Διάμ. περ. 0.11.

8-126. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή ὡς μελανωπή, ἔσωτ. καστανή λεία. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἐλαφρὰ κυρτό. Κομμένο ὡς ρομβοειδές. Ψ. 0.04. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005-0.007.

8-127. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιες, ἔσωτ. ἀδρῆ. Κομμένο ριπιδιόσχημο ἀμβλείας γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.006.

8-128. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, ἔσωτ. διατηρεῖ ὀξείδωση. Κομμένο ὡς γλωσσοειδές. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.007.

8-129. "Ομοιο.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός ἀνοικτός, ἐξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανόμαυρο, ἔσωτ. ἐπιφ. ἀδρότερη, καστανή. Κομμένο ἀπὸ τὴν ἐξωτ. ἐπιφάνεια ὡς ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006.

Λοιπὰ ὄστρακα: Στόμια ἐρυθρὰ 12, μελανὰ 1, λαιμοὶ καὶ ὅμοι 10, βάση 1, ἀποφύσεις 2, κομμένα 107 (δίσκοι 34, ριπιδιόσχημα 37, γωνιώδη 36). "Αμορφα, ἐρυθρὰ καὶ καστανόμαυρα 1300 γραμ., Urfinis 120 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα καὶ ἐπάλειψη 280 γραμ., μελανὰ 140 γραμ.

Τομέας III A

8-130. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ. εἰκ. 36

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, στὸν πυρήνα φαιός, ἐπιφ. καστανή, ἔσωτ. μὲ ρηχὰ χαράγματα, καλυμμένη στίς δύο ὀψεις μὲ μαλακὸ κιτρινωπὸ ἀλείφωμα φθαρμένο. Λαιμὸς στρεβλός, χεῖλος ἐλαφρὰ ταινωτό, ρίζα σπασμένη, τοίχωμα ἰσοπαχές. Σωζ. ὕψ. 0.05. Πάχ. 0.007.

8-131. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία καστανός, ἐπάλειψη θαμπή, ἐξωτ. κηλιδωτή καστανή ὡς καστανόφαιη, ἔσωτ. καστανόμαυρη μὲ ρηχὰ χαράγματα καὶ λίγο ἀνώμαλη. Λαιμὸς στρεβλός, τοίχωμα λεπτὸ παχυνόμενο λίγο πρὸς τὴ ρίζα, χεῖλος εὐθὺ ἀριστ., προέχον δεξιὰ. Ψ. 0.05. Μέγ. πάχ. 0.008.

8-132. "Οστρακο γάστρας μὲ ἐπιθήματα.

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, πρὸς τὰ ἔξω πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανωπή, ἔσωτ. μελανή. Δύο φακοειδῆ ἐπιθήματα καὶ ἵχνος ἀποκολλημένου. Κομμένο ἀδρὰ ἡμικυκλικό, ἔσωτ. μέγα μέρος τοῦ πάχους τοῦ πελεκημένου γιὰ νὰ μείνει λεπτότερο στὴ μία γωνία. Μέγ. διάστ. 0.044. Πάχ. 0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.001. Διάμ. ἐπιθ. 0.007.

8-133. "Οστρακο στομίου. σχ. 41

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐπιφ. μελανές, πολὺ φθαρμένες. Χεῖλος ἐπίπεδο. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.005.

8-134. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου. Γραπτό.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια, ἔσωτ. μελανωπή, ὁμαλή. Ἐξωτ. σώζονται τὰ σημεῖα δύο λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν γραπτῶν ἀπὸ ὅπου ἔπεσε ἡ βαφή. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005.

8-135. Ἀπόφυση. εἰκ. 38

Πηλὸς ἀμμόδης φαιός, ἐπιφ. ὅμοιες φθαρμένες. Ἀπόφυση μεγάλη ἀγκύλη. Ψ. ὄστρ. 0.036. Διάμ. ὀπῆς 0.015.

8-136. "Οστρακο στομίου. σχ. 41, 68

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ὅμοιες, ἔντριπτες. Χεῖλος ταινωτό, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κυρτό. Ψ. 0.036. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

8-137. Τμήμα κυκλικὸ λαιμοῦ. σχ. 42

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, στὸν πυρήνα φαιός, ἐπάλειψη στιλπνὴ καστανόμαυρη. Λαιμὸς χωνοειδής, περίγραμμα ἐξωτ. κυματιστό. Ψ. λαιμοῦ 0.025. Ψ. ὄστρ. 0.034. Διάμ. στὴ ρίζα 0.12.

8-138. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία καστανός, ἐπιφ. μελανωπός, ἡ ἔσωτ. ἀνώμαλα διαμορφωμένη. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο στρεβλό, δεξιὰ ἀνυψούμενο μὲ ἐλαφρὴ κάμψη στὴν ἐπιφ. τοῦ χεῖλους. Ψ. 0.41. Πάχ. 0.007.

8-139. Τμήμα κυκλικὸ λαιμοῦ. σχ. 42

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός ὡς ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ἐρυθρόξανθος ὁλόβαφες, βαφή καστανή σκοτεινὴ, θαμπή, ἀποφλοιωμένη. Λαιμὸς κατακόρυφος, τοίχωμα παχύτερο ἀριστερά. "Οστρακο κομμένο ὀρθογώνιο. Ψ. λαιμοῦ 0.039. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.006-0.007.

8-140. "Οστρακο στομίου με ἀπόφυση. εἰκ. 38 σχ. 43

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐξωτ. θαμπή, ἔσωτ. ὡς μελανή, ἀτελῶς ἔντριπτη. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό, ἀπόφυση κατακόρυφη ἀπὸ τοῦ χεῖλους, τοξωτή. Ψ. 0.052. Διάμ. χαμηλότερα τοῦ στομίου 0.10. Πάχ. 0.005. Ψ. ἀποφ. 0.015.

Διάμ. ὀπῆς 0.008.

8-141. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο.

σχ. 43

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐξωτ. δακτύλιος μελανωπός, ἐντριπτός. Δακτύλιος με πλάτῃ πάτημα καὶ λεπτὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση. "Υψ. δακτ. 0.015. Μέγ. διάστ. 0.052. Πάχ. πυθμ. 0.006.

8-142. "Οστρακο γάστρας

με ἀπόφυση.

εἰκ. 38

σχ. 43

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρῶπός, ἐπιφ. με ἀλείφωμα λεπτό, διαφανές, μόλις στιλπνὸ ἐξωτ., καστανόμαυρο ἐσωτ., πολὺ ἀραιό, θαμπό. Ἀπόφυση χαμηλὴ ἀγκύλη. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.018. Διάμ. ὀπῆς 0.011. Μέγ. διάμ. γάστρας 0.28.

8-143. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὴ ἀνοικτὴ θαμπή, ἐσωτ. καστανόφαιη, ἀδρῆ. Τμήμα ταινιωτοῦ ἐπιθήματος λοξὰ τοποθετημένου. Μέγ. διάστ. 0.053. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.001. Πλάτος ἐπιθ. 0.005.

8-144. Τμήμα ἰσοπεδωμένου πυθμένος καὶ τοιχώματος. Συγκολλημένο.

σχ. 43

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ὅμοιες ὡς καστανόφαιες θαμπές, ἐσωτ. λεία. Ἰσοπεδωμένος πυθμὲνας χωρὶς σαφὴ διάκριση ἀπὸ τὸ τοίχωμα. Μέγ. διάστ. 0.10. Διάμ. πυθμ. 0.06. Πάχ. 0.006. Πάχ. πυθμ. 0.006.

8-145. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

σχ. 41

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ὅμοιες ὡς μελανωπές, ἐσωτ. λεία. Χεῖλος ἐπίπεδος, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.008.

8-146. "Ομοιο.

σχ. 41

Πηλὸς καθαρὸς πορτοκαλόχρωμος, ἐπάλειψη καστανὴ ὡς καστανόμαυρη. Χεῖλος ἐσωτ. λεπτονόμοιο, τοίχωμα ἐξογκωμένο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.024. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.007.

8-147. "Ομοιο.

σχ. 41

Πηλὸς καθαρὸς καστανέρυθρος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανή, λεία. Χεῖλος καμπύλος προέχων, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.007.

Λοιπὰ ὅστρακα: Στόμια 7, λαιμοὶ καὶ ὦμοι 2, βάσεις 3, ἀποφύσεις 5, κομμένα 59 (ριπιδιόσχημα 23, ρομβοειδῆ 15, γωνιώδη 9, λοιπὰ 12). Ἀμορφα, ἐρυθρά

220 γραμ., Urfirnis 150 γραμ., στιλπνὸ ἀλείφωμα 70 γραμ., μελανὰ 160 γραμ.

Τομέας II

8-148. "Οστρακο στομίου.

σχ. 41

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μελανός, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανόμαυρο θαμπό, ἐσωτ. ἐπάλειψη καστανόφαιη. Χεῖλος καμπύλος, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.043. Διάμ. 0.08-0.10. Πάχ. 0.004.

8-149. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου.

σχ. 41

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. καστανές θαμπές, ἐσωτ. λίγο ἀδρῆ. Χεῖλος λεπτονόμοιο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.004.

8-150. Τμήμα κυκλικοῦ λαιμοῦ.

σχ. 42

Πηλὸς καθαρὸς πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐξωτ. ἐπάλειψη φθαρμένη. Λαιμὸς χωνοειδής, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὴ ρίζα. "Υψ. 0.053. "Υψ. λαιμοῦ ἐξωτ. 0.047. Μέγ. πάχ. λαιμοῦ 0.013. Διάμ. 0.10.

8-151. Δακτυλίσχημη βάση καὶ ὅστρακα γάστρας με ἀπόφυση. Μερικῶς συγκολλημένα.

εἰκ. 38

Πηλὸς λίγο τραχὺς μελανωπός, ἀλείφωμα θαμπό καστανέρυθρο ὡς καστανόμαυρο, ἐσωτ. ἐπιφ. τραχεῖα, ἀκάλυπτη, μελανωπὴ. Δακτύλιος χαμηλὸς χωρὶς τριγωνικὴ ἐνίσχυση, φθαρμένος στὸ πάτημα, μεγάλο τμήμα σπασμένο. Στὴ γάστρα κάθετη τοξωτὴ ἀπόφυση, σπασμένη. Μέγ. διάστ. 0.125. Πάχ. 0.006. "Υψ. δακτ. 0.017. Διάμ. βάσ. 0.06. "Υψ. ἀποφ. 0.012. Διάμ. ὀπῆς ἀποφ. 0.012.

8-152. Μικρὸ ὅστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, ἐσωτ. μελανωπὴ, ὁμαλή. Τμήμα ἐπιθήματος πεταλίδας. Μέγ. διάστ. 0.031. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.005.

8-153. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς Urfirnis καστανορόδινος, ἐπιφ. ἐσωτ. ὅμοια ὁμαλή, ἐξωτ. ἀλείφωμα φθαρμένο καστανό. Κομμένο ὀρθογώνιο, ἐσωτ. δύο ἄκμεις φθαρμένες. Μεγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.005.

8-154. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

εἰκ. Ε

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐσωτ. λεία. Ἐπίθημα σφαιρικό. "Οστρακο κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.004. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.005.

ΦΑΣΗ 9

Τομέας IV – Ἐπίχωση

9-1. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς πορτοκαλόχρωμος, στὸν πυρῆνα κι-

τρινόφαιος, ἀλείφωμα λεπτό, στιλπνὸ, διαφανές, καστανόμαυρο. Χεῖλος λεπτονόμοιο, στόμιο κλειστό.

Κομμένο ὀρθογώνιο. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.005.

9-2. "Όμοιο. εἰκ. 43

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιὸς, ἐπιφ. λεῖες. ἐξωτ. μελανὴ ὡς κηλιδωτὴ καστανή, ἐσωτ. μελανωπὴ. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἐσωτ., ἐξωτ. εὐθύ, στόμιο ἀνοικτό. "Υψ. 0.031. Διάμ. 0.17. Πάχ. 0.005.

9-3. "Όμοιο. Συγκολλημένο. εἰκ. 41

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἀλείφωμα μελανωπὸ, ἐξωτ. φθαρμένο. Χεῖλος ταινιωτό, στόμιο ἀκαθόριστο. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.005.

9-4. "Όμοιο. εἰκ. 43

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μελανὸς ἐπιφ. ἐξωτ. μελανὴ ὡς καστανόφαιη, ἐσωτ. μελανὴ λεία. Χεῖλος ταινιωτό, κατὰ μέγα μέρος σπασμένο. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.006.

9-5. "Όμοιο.

Πηλὸς λίγο τραχὺς καστανόφαιος, ἐπιφ. ὅμοιος. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό. Κομμένο ὡς πολυγωνικὸς δίσκος ἡμιτελής, με σημεῖα κοπῆς ἐξωτ. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.007.

9-6. "Όστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια, ἐσωτ. καστανὴ ὁμαλὴ. Χεῖλος ἐπίπεδο ὡς καμπύλο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.007.

9-7. "Όστρακο στομίου.

Πηλὸς λίγο τραχὺς λευκόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια ὡς ἐρυθρόξανθη διατηρεῖ στρώμα θαμπῆς ἐρυθρῆς βαφῆς, ἐσωτ. τελείως ἀποφλοιωμένη, κατασκευὴ ἀποτυχημένη. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.22. Σωζ. πάχ. 0.006.

9-8. "Όμοιο. σχ. 46, 71

Πηλὸς καθαρὸς, ἔντονα σπογγωτός, φαιὸς, ἐπιφ. ἐξωτ. φαιὴ πολὺ φθαρμένη, ἐσωτ. ἀδρὴ διαμορφωμένη ὀριζόντια καὶ λοξά, με κυματισμούς. Χεῖλος ἐπίπεδο καὶ σὲ τμήμα μόνον ταινιωτό, πλατύτερο ἀριστερά, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.077. Διάμ. 0.34. Πάχ. 0.01. Πλάτ. χείλους 0.008-0.11.

9-9. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία ἀνοικτόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανωπὴ, ἐσωτ. καστανέρυθρη. Λαιμὸς λίγο ἀνοικτός, περίγραμμα κυρτό ἐξωτ., κοῖλο ἐσωτ., τοίχωμα παχυνόμενο περὶ τὴν ρίζα ἐσωτ. "Υψ. 0.056. "Υψ. λαιμοῦ 0.005. Πάχ. 0.006-0.012.

9-10. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. ὅμοιος, λεῖες. Στόμιο δεξιὰ ἀνυψούμενο, τοίχωμα ἀπὸ δύο φύλλα πηλοῦ παχυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα. Τὸ ἐσωτ. φύλλο σῴζεται μακρύτερο καὶ σχηματίζει με τὸ ἐξωτ. ἐγκοπὴ γιὰ νὰ

προσκολληθεῖ ὁ ὅμος. "Υψ. 0.031-0.027. Μέγ. διάστ. 0.042.

9-11. "Όμοιο.

Πηλὸς καθαρὸς, λίγο σπογγωτός με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. καστανέρυθρες. Λαιμὸς στρεβλός, σπασμένος στὴ ρίζα, χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο ἀνυψούμενο. Σωζ. ὕψ. 0.035. Πάχ. 0.008.

9-12. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλὸς ἀμώδης ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανέρυθρη ὡς μελανωπὴ κηλιδωτὴ, ἐσωτ. μελανή, ἐπάλειψη φθαρμένη. Χεῖλος φθαρμένο, λεπτυνόμενο ἐσωτ., τοίχωμα ἰσοπαχές, ἀπόληξη ρίζας σχεδὸν ὀριζόντια. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.01.

9-13. "Όστρακο ἀσυμμέτρου λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία μελανωπός, ἐπιφ. καστανές, θαμπές, ὀπτηση ἔντονη. Χεῖλος λίγο φθαρμένο, λαιμὸς στρεβλός, τοίχωμα ἰσοπαχές, περίγραμμα ἐξωτ. ἐλαφρὰ κυρτό, κάμπτεται σὲ καμπύλη καὶ σχηματίζει με τὸν ὅμο ἐσωτ. γωνία. "Υψ. ὅστρ. 0.035. "Υψ. λαιμοῦ ἐσωτ. 0.029-0.026. Πάχ. λαιμοῦ 0.005. Πάχ. ὅμου 0.004.

9-14. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ὅμοιος, ἐξωτ. μερικῶς διαβρωμένη. Λαιμὸς χωνοειδής, λεπτυνόμενος πρὸς τὸ στόμιο, φέρει ἐσωτ. λεπτὴ ἐπένδυση, γίνεται περὶ τὴν ρίζα παχύτερος καὶ προσκολλᾶται κατ' ὀρθὴ γωνία στὸν ὅμο. "Υψ. 0.045. "Υψ. λαιμοῦ 0.04. Πάχ. 0.005-0.0013.

9-15. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανές. Δακτύλιος με πλατὺ πάτημα καὶ τριγωνικὴ ἐνίσχυση, παχύτερη δεξιὰ. "Υψ. 0.022. "Υψ. δακτ. 0.019. Διάμ. 0.08. Πάχ. δακτ. στὴ ρίζα 0.011-0.014.

9-16. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλὸς καθαρὸς, λίγο σπογγωτός, με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ὅμοιος, ἐξωτ. κηλίδα μελανή, ἔντονη ὀπτηση. Δακτύλιος ἀποκολλημένος, χωρὶς τριγωνικὴ ἐνίσχυση. "Υψ. 0.025. Διάμ. στὴ ρίζα 0.08.

9-17. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. καστανόφαιος. Δακτύλιος χωρὶς ἐνίσχυση, περίγραμμα ἐξωτ. κυματιστό, πάτημα πλατὺ, ἐπίπεδο, προέχον. Ἄριστ. σπασμένη πλευρά, στρογγυλευμένη καὶ ἐσωτ. λαξευμένη γιὰ νὰ γίνῃ λεπτότερη στοῦ ἄκρο. "Υψ. 0.027. "Υψ. δακτ. 0.022. Διάμ. στὴ ρίζα 0.12.

9-18. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως με ἀρχὴ τοιχώματος καὶ ἐπιθήματα.

Συγκολλημένο.

είκ. 41 σχ. 47

Πηλός άμμόδης τραχύς με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έπιφ. έξωτ. πορτοκαλόχρωμη ως έρυθρή, έσωτ. πυθμένος φαιή, όμαλή. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση. Σώζονται δύο άκέραια φακοειδή επιθήματα και σημεία άποκολλήσεως μερικόν άλλων άκόμα, σε πυκνές μεταξύ τους άποστάσεις. "Υψ. δακτ. 0.015. Πάχ. 0.006. Διάμ. έπιθ. 0.006.

9-19. "Οστρακο γάστρας με επιθήματα. είκ. 41

Πηλός και έπιφ. όμοια με 9-18. Πέντε φακοειδή επιθήματα και σημεία δύο άκόμη άποκολλημένων, όλα σε πυκνές μεταξύ τους άποστάσεις. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.005. Πάχ. έπιθ. 0.001. Μέγ. διάμ. έπιθ. 0.007.

9-20. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 47

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, αλείφωμα καστανόμαυρο θαμπό, πυθμένας έξωτ. μελανός, έσωτ. καστανός. Δακτύλιος με πλατύ πάτημα και τριγωνική ένίσχυση. "Υψ. δακτ. 0.018. Πάχ. πυθμ. 0.008.

9-21. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. καστανόφαιη. "Απόφυση ήμιελλειπτική. Κομμένο ήμιελλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.012. Διάμ. όπής 0.011.

9-22. "Απόφυση άποκολλημένη από τη ρίζα.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. όμοια θαμπή. "Απόφυση σφαιρική, σχηματισμένη μαζί με τη ρίζα της από σφαιρικό τμήμα ηλίου, τρυπημένο στο κέντρο. Μέγ. διάστ. στη ρίζα 0.03. Πάχ. 0.022. "Υψ. άποφ. 0.016. Διάμ. όπής 0.009.

9-23. "Οστρακο γάστρας μεγάλου άγγείου με επιθήματα.

είκ. 41

Πηλός λίγο τραχύς κιτρινόφαιος, προς τα κάτω έρυθρός, αλείφωμα καστανό ως πορτοκαλόχρωμο, έπιφ. έσωτ. όμαλή, χωρίς επάλειψη, κηλιδωτή, μελανή ως κιτρινόφαιη. Έξωτ. καλυμμένο τελείως με επιθήματα ήμισφαιρικά, τοποθετημένα πυκνά και παράπλευρα. Κομμένο άκανόνιστα έλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.092. Πάχ. 0.013. Πάχ. έπιθ. 0.003. Μέση διάμ. 0.015.

9-24. "Οστρακο γάστρας με επιθήματα.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία μελανός, έπιφ. έξωτ. μελανωπή ως καστανή κηλιδωτή, έσωτ. μελανή όμαλή. Επιθήματα χαμηλό δισκοειδές. Κομμένο περίπου όρθογώνιο. Μέγ. διάστ. 0.041. Πάχ. 0.004. Πάχ. έπιθ. 0.002.

9-25. "Οστρακο γάστρας με επιθήματα. είκ. 41

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. καστανόφαιη, λεία. Ένα σχεδόν άκέραιο άμυγδαλωτό επιθήματα και τμήματα τριών άκόμα ό-

μοίων σε πυκνή διάταξη. Κομμένο τριγωνικό, ή μία έξωτ. πολύ φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.048. Μήκος πλευράς 0.046. Πάχ. 0.016. Πάχ. έπιθ. 0.004. Σωζ. μήκος έπιθ. 0.033.

9-26. "Οστρακο κυκλικού στομίου και γάστρας.

Τα δύο συγκολλημένα.

Πηλός πολύ καθαρός έρυθρός, έπιφ. όμοιες σκληρές, καλυμμένες με αλείφωμα θαμπό, παχύ, κιτρινωπό, άποφλοιωμένο. Χείλος λεπτονόμοιο, στόμιο άνοικτό, περίγραμμα κοίλο. "Υψ. στομίου 0.026. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005.

9-27. "Οστρακο γάστρας. Γραπτό. είκ. 41 και Z

Πηλός καθαρός έρυθρός, αλείφωμα όμοιο ως καστανόμαυρο, βαφή μελανή, θαμπή. Δύο κάθετες ταινίες άποκλίνουσες έλαφρά μεταξύ των, και πιθανώς ίχνης τρίτης. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.007.

9-28. "Οστρακο γάστρας. είκ. 41 και Z

Πηλός Urfirnis πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έξωτ. όμοια, μόλις διατηρεί ίχνη σκοτεινής επάλειψης, έσωτ. όλόβαφη καστανή στιλπνή, διαφανής, με εύδιάκριτα σημεία χρωστήρος διασταυρούμενα, κατακόρυφα και όριζόντια. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.005-0.008.

9-29. Τμήμα λαιμού.

Πηλός Urfirnis κιτρινόφαιος, έπιφ. όμοιες, έξωτ. άποφλοιωμένη, ίχνη έρυθρής βαφής στις δύο όψεις. Χείλος φθαρμένο, λαιμός χωνοειδής. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.005.

9-30. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός λευκός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. λεία. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.004.

9-31. Τμήμα μεγάλου λαιμού.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, αλείφωμα όμοιο. Χείλος και ρίζα λαιμού σπασμένα. Κομμένο ριπιδίοσχημο κοίλο, άμβλείας γωνίας. "Υψ. 0.07. Πάχ. 0.009.

9-32. Τέσσερα όστρακα στομίου σκύφου.

Έγχάρακτα. Συγκολλημένα. είκ. 45 σχ. 44

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, μελανό. Χείλος καμπύλο, αϋλακωτό. Διακ.: Όμάδες έπτά τουλάχιστον παραλλήλων λοξών γραμμών με ένωμένα ή ασύνδετα άκρα, σχηματίζουν γωνίες ή τεθλασμένες που συγκλίνουν προς την όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Τεχνική βαθεία. Ίχνη λευκού. "Υψ. 0.054. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006-0.004.

9-33. Δύο όστρακα γωνιώδους σκύφου.

Έγχάρακτα. Συγκολλημένα. είκ. 45 σχ. 44

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόφαιος, έξωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη, φθαρμένη, έσωτ. αλείφωμα μελανό, στιλπνό. Διακ.: Διπλές αντίστροφες γωνίες με

κορυφές στη γραμμή κάμψεως του περιγράμματος και μία ακόμα γωνία παράλληλη της αριστερής ομάδας, εφάπτεται στην δεξιά γωνία. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.038. Διάμ. γάστρας στο σημείο κάμψεως 0.20. Πάχ. 0.005-0.007.

9-34. "Οστρακο λαιμού, έλλειπές κατά το χεῖλος.

Έγχάρακτο. εἰκ. 45 σχ. 44
Πηλός αρκετά καθαρός, μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, θαμπό, έσωτ. επάλειψη μελανή. Διακ.: Μία λοξή γραμμή και άκμές τριών άλλων σε ισάριθμες πλευρές του οστράκου. Τεχνική ρηχή. Δεν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.045. Πάχ. 0.008-0.01.

9-35. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο. εἰκ. 45 σχ. 44, 74
Πηλός καθαρός φαιός, προς την έξωτ. επιφ. καστανός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο. Χείλος επίπεδο, αύλακωτό. Διακ.: Τρεις παράλληλες γωνίες, από τις οποίες οι δύο έχουν κοινή πλευρά, και μία ως δύο άκμή ελεύθερες πλευρές, συγκλίνουν προς την οριζόντια εγχάραξη του χείλους. Αποτύπωμα «τρίχας» παράλληλο προς την οριζόντια. Τεχνική κοινή. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.042. Διάμ. 0.29. Πάχ. 0.006.

9-36. Τρία οστρακα στομίου σκύφου.

Έγχάρακτα. Συγκολλημένα. εἰκ. 45 σχ. 44
Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, με κηλίδα, στιλπνό, έσωτ. όμοιο, καστανό. Χείλος ευθύ, αύλακωτό. Διακ.: Τέσσερις παράλληλες γωνίες και πλευρές άλλων δύο, συγκλίνουν προς την οριζόντια εγχάραξη του χείλους. Τεχνική κοινή. Ίχνη λευκού. Ύψ. 0.068. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.007.

9-37. Τμήμα ύψηλης βάσεως.

Έγχάρακτο. εἰκ. 45 σχ. 44
Πηλός καθαρός μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα μελανό, θαμπό, έσωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη του πηλού στην ορατή ζώνη. Το υπόλοιπο τμήμα τραχύ. Διακ.: Τέσσερις παράλληλες τεθλασμένες σε κατακόρυφη θέση και δεξιά δύο παράλληλες, αποκλίνουσες γραμμές. Τεχνική κοινή. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.042. Διάμ. περί το μέσον 0.08. Πάχ. 0.006.

9-38. "Οστρακο εύρυστομου πιθόσχημου άγγελίου.

Έγχάρακτο. εἰκ. 45 σχ. 44
Πηλός τραχύς μελανός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο ως καστανόφαιο, έσωτ. άδρή εξομάλυνση της επιφάνειας. Διακ.: Όμάδα πέντε τεθλασμένων γραμμών σε οριζόντια θέση, με γωνία και πλευρά άλλων δύο, περιβάλλει έλλειπώς σωζόμενο ρόμβο. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.063. Πάχ. 0.01.

9-39. "Οστρακο άνοικτου άγγελίου.

Έγχάρακτο. εἰκ. 45

Πηλός άμμόδης κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα μελανό ως φαιό, θαμπό, έσωτ. μελανό. Διακ.: Δύο ως τρεις ομάδες από τέσσερις λοξές παράλληλες γραμμές συγκλίνουν και σχηματίζουν ιχθυόκανθα σε κατακόρυφη θέση. Τεχνική κοινή. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.03. Πάχ. 0.006.

9-40. "Οστρακο σκύφου με ασύμμετρο στόμιο.

Έγχάρακτο. εἰκ. 45 σχ. 44
Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, προς την έξωτ. επιφ. καστανός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, έσωτ. όμοιο. Χείλος αύλακωτό, ανυψούμενο άριστ. Διακ.: Λοξές συγκλίνουσες γραμμές σχηματίζουν δύο ομάδες από αντίνωτες παράλληλες γωνίες. Στην ελεύθερη επιφάνεια ασύντακτα επιφανειακά βραχέα χαράγματα. Τεχνική κοινή. Ίχνη λευκού. Ύψ. 0.043. Πάχ. 0.005.

9-41. "Οστρακο άνοικτου άγγελίου.

Έγχάρακτο. εἰκ. 45 σχ. 44
Πηλός πολύ καθαρός καστανέρυθρος, έξωτ. αλείφωμα καστανό ως μελανωπό, κηλιδωτό, θαμπό, έσωτ. όμοιο, μελανό. Διακ.: Τεθλασμένη με κορυφή εφαπτομένη στην οριζόντια εγχάραξη, παράλληλη γωνία και λοξή γραμμή. Τεχνική κοινή. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.035. Διάμ. γάστρας στο σημείο κάμψεως 0.18. Πάχ. 0.006-0.007.

9-42. "Όμοιο. Έγχάρακτο. εἰκ. 45 και Z σχ. 44

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, καστανόφαιο. Διακ.: Τρεις όμόκεντροι ρόμβοι, οι δύο έσωτερικοί έχουν μία κοινή πλευρά, και τρεις αντίνωτες παράλληλες γωνίες. Η έξωτ. γωνία του ρόμβου φέρεται προς οριζόντια χαμηλή εγχάραξη. Τριγωνικό αποτύπωμα «τρίχας» κατά την προέκταση έξωτερικών πλευρών ρόμβου και γωνίας. Τεχνική κοινή. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.41. Διάμ. γάστρας κατά την οριζόντια εγχάραξη 0.12. Πάχ. 0.005.

9-43. "Όμοιο. Έγχάρακτο. εἰκ. 45

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη ως καστανή, θαμπή, φθαρμένη, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Τρεις λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.026. Πάχ. 0.007.

9-44. "Όμοιο. Έγχάρακτο. εἰκ. 45

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, έξωτ. επάλειψη έρυθρή ως καστανή κηλιδωτή, φθαρμένη, έσωτ. όμοια μελανή. Διακ.: Λοξή γραμμή απολήγει σε οριζόντια. Τεχνική ρηχή (:). Δεν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.04. Πάχ. 0.004-0.005.

9-45. "Όμοιο. Έγχάρακτο. εἰκ. 45

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος ως έρυθρός, έξωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη, επιφ. πολύ φθαρμένη,

έσωτ. ὅμοια. Διακ.: Δυσδιάκριτες ομάδες λοξῶν γραμμῶν. Τεχνική λεπτή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.007.

9-46. "Ὅμοιο. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 45

Πηλὸς ἀμμόδης ἐρυθρός, ἔξωτ. ὁμοιόχρωμο, ἐπιφ. φθαρμένη, ἔσωτ. ὅμοια ἐπάλειψη. Διακ.: Τέσσερις λοξές παράλληλες γραμμές, οἱ δύο ἐξωτερικὲς κάμπτονται σὲ γωνίες μὲ κορυφὲς παρὰ τὴν ὀριζόντια ἐγγάραξη. Τεχνική ρηχὴ (:). Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.004-0.006.

9-47. "Ὅμοιο. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 45

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἔξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο ὡς καστανό, θαμπό, ἔσωτ. ἐπάλειψη ὅμοια τοῦ πηλοῦ. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες ομάδες ἀπὸ ἔξω παράλληλες γραμμές μὲ ἐλεύθερα ἄκρα ἢ ἐνωμένα σὲ γωνίες μὲ κορυφὲς σὲ κατακόρυφη νοσητὴ γραμμὴ. Τεχνική ρηχὴ. Ἴχνη λευκοῦ. "Υψ. 0.041. Πάχ. 0.006-0.007.

9-48. "Ὅμοιο. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 45

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἔξωτ. ἐπάλειψη ὁμοιόχρωμη ὡς καστανή, φθαρμένη, ἔσωτ. ὅμοια τοῦ πηλοῦ. Διακ.: Πέντε παράλληλες λοξές γραμμές. Τεχνική κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.037. Πάχ. 0.007.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια ἐρυθρὰ 14, μελανὰ 10, λαιμοὶ καὶ ὦμοι 22, βάσεις 6, ἀποφύσεις 5, ἐπιθήματα 2, ὄστρακο πίθου μὲ ἐπιθήματα πεταλίδας. Φαίνονται κομμένα 1250 γραμ. Ἐπὶ πλεον, ἄμορφα, ἐρυθρὰ 1850 γραμ., καστανόφαια μὲ ἔντονη ὀπτησις 420 γραμ., Urfirnis 190 γραμ., μελανὰ 215 γραμ.

Τομέας ΙΙΙ Γέμισμα κοίλου δαπέδου καλύβας 9B

9-49. "Ὁστρακο στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 46

Πηλὸς λίγο τραχὺς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἔξωτ. ἀλείφωμα καστανόφαιο φθαρμένο, ἔσωτ. ἐπιφ. ἄδρῃ, ἐξομαλυσμένη μόνον περὶ τὸ χεῖλος. Χεῖλος πλασμένο ἔσωτ. ἀνώμαλα, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.004.

9-50. "Ὁστρακο κυκλικοῦ στομίου. εἰκ. 42 σχ. 46, 71

Πηλὸς τραχὺς κιτρινόφαιος, ἔξωτ. ἐπάλειψη καστανόμαυρη, ὁρατὲς ὁπὲς πηλοῦ καὶ χαλίκια, ἔσωτ. ἐπιφ. ἄδρῃ μὲ χαράγματα, ἐξομαλυσμένη κυρίως περὶ τὸ στόμιο, σὲ πλάτος 0.01 περίπου. Χεῖλος καμπύλος, ἀνώμαλα διαμορφωμένο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.005.

9-51. "Ὅμοιο. εἰκ. 42

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. ἐ-

ξωτ. καστανόμαυρη θαμπή, μὲ λοξὰ σημεῖα ἐπαλείψεως, περὶ τὸ χεῖλος μελανή, ἔσωτ. ἄδρῃ, περὶ τὸ στόμιο ὁμαλότερη, μελανωπὴ. Χεῖλος καμπύλος, στόμιο λίγο κλειστό, τοίχωμα παχύτερο στὸ στόμιο. "Υψ. 0.052. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005-0.006.

9-52. "Ὁστρακο στομίου.

Συγκολλημένο. εἰκ. 42 καὶ Z

Πηλὸς ἀμμόδης, σπογγωτός, πορτοκαλόχρωμος, ἀλείφωμα σκληρὸ στίλπνὸ καστανέρυθρο μὲ ὁρατὲς ὁπὲς πηλοῦ. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἔσωτ., ἀπόληξη ἀνώμαλη καὶ φθαρμένη. "Υψ. 0.045. Πάχ. 0.005.

9-53. "Ὅμοιο. Συγκολλημένο. εἰκ. 42

Πηλὸς ἀμμόδης μὲ μαρμαρυγία, φαιός, πρὸς τίς ἐπιφ. ἐρυθρός, ἔξωτ. ἀλείφωμα θαμπὸ καστανὸ κηλιδωτὸ ὡς καστανόφαιο, ἔσωτ. ἐπιφ. ἄδρῃ, μὲ βαθειὰ ὀριζόντια χαράγματα, σὲ τμήμα στομίου ὁμαλῇ. Χεῖλος λεπτυνόμενο, ἀπόληξη φθαρμένη, στόμιο κατακόρυφο, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.004.

9-54. "Ὁστρακο χαμηλοῦ λαιμοῦ.

Συγκολλημένο. εἰκ. 42

Πηλὸς ἀμμόδης φαιός, ἐπιφ. καστανές, φθαρμένες. Λαιμὸς χαμηλότατος, κυλινδρικός, χεῖλος καμπύλος, κάμψη πρὸς ὅμοιο γωνιώδης. Τὸ ἀριστερὸ ἄκρο ἀπολήγει σὲ διαμορφωμένη γωνία. Μέγ. διάστ. 0.06. "Υψ. λαιμοῦ 0.018. Διάμ. 0.18.

9-55. "Ὁστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἔξωτ. ὅμοια φθαρμένη, ἔσωτ. καστανόφαιη ὁμαλῇ. Χεῖλος ἀνισοταίνιωτό, τοίχωμα παχύτερο δεξιὰ, στόμιο στρεβλό. Κομμένο ὡς ρομβοειδές. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.006-0.007.

9-56. "Ὁστρακο κυκλικοῦ

στομίου. εἰκ. Z σχ. 46, 71

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐρυθρός, ἔξωτ. ἀλείφωμα θαμπὸ καστανό, διαμόρφωση ραβδωτῇ, ἔσωτ. ἐπιφ. ἄδρῃ, ἀκάλυπτη, λεία σὲ 0.01 περὶ τὸ στόμιο. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο, περίγραμμα ἔξωτ. κυρτό. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.01.

9-57. "Ὅμοιο μὲ ἐπιθήμα. σχ. 46

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανόμαυρη θαμπή, ἔσωτ. ἄδρῃ. Χεῖλος καμπύλος, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνόμενο περὶ τὸ στόμιο, περισσότερο δεξιὰ, ὑπὸ τὸ χεῖλος ἐπιθήμα ὀριζόντιο ἀμυγδαλωτό, σπασμένο. "Υψ. 0.052. Διάμ. περ. 0.30. Πάχ. 0.005-0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.006.

9-58. "Ὅμοιο. σχ. 46, 71

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ὅμοιος, ἴχνη σκοτεινότερης ἐπαλείψεως. Χεῖλος καμπύλος, στόμιο ἀνοικτό, ἐπιθήμα ὀριζόντιο, ὀγκῶδες, ἀμυγδαλωτὸ ὡς κωνικό. Ἡ ἀριστερὴ πλευρὰ σχηματίζει ὀξεῖα γωνία.

νία. "Υψ. 0.047. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.012.

9-59. "Οστρακο στομίου με ἀπόφυση. σχ. 46, 72

Πηλός καθαρὸς καστανόφαιος, πρὸς τὰ μέσα ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή, ἐσωτ. καστανέρυθρη. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο λίγο ἀνοικτό, ἀπόφυση κάθετη, μικρή, «τοξωτή» γωνιώδους περιγράμματος. "Υψ. 0.043. Διάμ. περ. 0.22. Πάχ. 0.004. Μῆκος ἀποφ. 0.023. "Υψ. ἀποφ. 0.01. Διάμ. ὀπῆς 0.005.

9-60. "Οστρακο στομίου με ἐπίθημα.

Πηλός καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. κηλιδωτός, ἐρυθρὸς ὡς μελανός, ἐσωτ. λεῖα. Χεῖλος λεπτυνόμενο με ἀνώμαλη ἐπιφάνεια, ὑπ' αὐτὸ ἐπίθημα κωνικὸ ὀγκώδες, στόμιο ἀνοικτό. "Υψ. 0.031. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.012.

9-61. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. ἐρυθρή, περὶ τὸ χεῖλος σὲ περιοχή πού ἀποκολλήθηκε πλαστικὴ διακόσμηση, φαιή, ἐσωτ. καστανή, ὁμαλή. Χεῖλος πλατὺ προέχον, τοίχωμα παχυνόμενο ἔντονα περὶ τὸ στόμιο. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.008-0.013. Πλάτος χεῖλους 0.015.

9-62. "Οστρακο γάστρας με ρίζα ἀποφύσεως.

Πηλός ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ὅμοιος. Ἀπόφυση μικρὴ ἀγκύλη με κομμένη κορυφή. Κομμένο ὀρθογώνιο. Μετὰ τὴ ρίζα, περὶ τὸ κέντρο, σχηματίζεται ἄμορφη ἐπιφανειακὴ κοιλότητα, λαξευμένη με λεπτὸ «βελόνι» (ἔχει ἀφήσει δεξιὰ τρεῖς ἐγκοπές) πού περικλείει στὸ κέντρο τῆς ἄτρητης ὀπῆς. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.006. Σωζ. ὕψ. ἀποφ. 0.007. Διάμ. κεντρ. ὀπῆς 0.004.

9-63. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

εἰκ. 41 σχ. 48

Πηλός ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπάλειψη ὁμοία φθαρμένη, ἐσωτ. ἐπιφ. ἀκάλυπτη, κυματιστή. Ἐπίθημα χαμηλὸ γλωσσοειδές, κολλημένο σὲ ὅλη του τὴν ἐπιφάνεια ἐπὶ τοῦ τοιχώματος. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.006. Μέγ. πάχ. ἐπιθ. 0.004.

9-64. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 46

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. μελανός, ἐξωτ. ἔντριπτη, ἐσωτ. ἄδρῃ με ὀριζόντια χαράγματα, περὶ τὸ στόμιο λεῖα. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἐσωτ., στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.0005.

9-65. "Ομοιο.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία φαιός, ἐπιφ. μελανωπές, λεῖες. Χεῖλος ταινιωτό, σώζεται μικρὸ τμήμα, στόμιο ἀκαθόριστο, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὰ κάτω. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.004-0.007.

9-66. "Ομοιο.

σχ. 46, 71

Πηλός καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἀλείφωμα στιλπνόν, καστανόμαυρο ὡς μελανωπὸ. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἔντονα ἐσωτ., λίγο προέχον ἐξωτ., δεξιὰ παχύτερο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.026. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.008.

9-67. Τμήμα λαιμοῦ.

εἰκ. 44

Πηλός πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπάλειψη μελανωπή, ἐξωτ. στιλπνή. Λαίμὸς σχεδὸν κατακόρυφος, χεῖλος ταινιωτό, τοίχωμα λεπτυνόμενο περὶ τὴν ρίζα. "Υψ. 0.025. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.005.

9-68. "Οστρακο γάστρας.

σχ. 46, 72

Πηλός καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανή, ἐσωτ. φαιή, ὁμαλή. Περίγραμμα γωνιώδες με τοίχωμα παχυνόμενο στὴ γωνία. Μέγ. διάστ. 0.037. Διάμ. στὴ γωνία 0.18. Πάχ. 0.006-0.01.

9-69. "Οστρακα κυκλικὸ στομίου

καὶ γάστρας. Συγκολλημένα

σὲ δύο τεμάχια.

εἰκ. 43 σχ. 46, 72, 76

Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανός, ἐπιφ. ἐξωτ. στιλπνή μελανή ὡς καστανόφαιη, ἐσωτ. λεῖα, καστανή ὡς μελανωπή. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο κατακόρυφο, περίγραμμα χαμηλὰ στὴ γάστρα γωνιώδες, καμπτόμενο ἔντονα πρὸς τὸν πυθμένα. Τὰ δύο μεγάλα τεμάχια καὶ ἓνα ἀκόμη ὄστρακο φέρουν πολὺ χαμηλές νευρώσεις πτυχωτοῦ κοσμήματος λοξές καὶ μεταξὺ τους παράλληλες, χωρὶς νὰ κάμπτονται στὰ ἄκρα. Διακρίνονται τὸ πολὺ ἔξη νευρώσεις πού ἀρχίζουν λίγο χαμηλότερα τοῦ χεῖλους καὶ τερματίζονται στὴ γωνιώδη κάμψη. Μέγ. σωζ. ὕψ. 0.085. Πάχ. 0.004. Διάμ. 0.20.

9-70. Τμήμα λαιμοῦ.

Συγκολλημένο.

εἰκ. 42 σχ. 47

Πηλός ἀμμόδης φαιός, πρὸς τὶς ἐπιφ. πορτοκαλόχρωμος, ἐπάλειψη καστανή ὡς καστανόφαιη, φθαρμένη, ἐξωτ. λίγο ἀνώμαλα διαμορφωμένη. Λαίμὸς χωνοειδής, περίγραμμα ἐξωτ. κυρτό, ἐσωτ. κοῖλο με γωνιώδη κάμψη ρίζας. "Υψ. 0.052. "Υψ. λαιμοῦ 0.047. Διάμ. περ. 0.16. Πάχ. ὤμου 0.007.

9-71. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ὅμοιος, ἐσωτ. ἄδρότερη. Λαίμὸς κατασκευασμένος ἀνεξάρτητα τοῦ σώματος, στρεβλός, ἀπόληξη ρίζας λοξή, χεῖλος λίγο προέχον, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα, περὶ τὸ στόμιο παχύτερο. "Υψ. 0.054. Πάχ. λαιμοῦ 0.005-0.011.

9-72. "Οστρακο στομίου.

εἰκ. 42

Πηλός καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή ὡς καστανόφαιη, ἐσωτ. μελανωπή, ἄδρῃ. Χεῖλος ἐξωτ. ταινιωτό, ἀνώμαλα διαμορφωμένο ὡς κυματιστό, ἐσωτ. ἔντονα λεπτυνόμενο σχηματίζει γωνία με τὸ τοίχωμα. "Υψ. 0.058. Πάχ. 0.006.

9-73. "Οστρακο ὦμου με ρίζα λαιμοῦ.

Πηλὸς τραχὺς φαιὸς, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὴ ἀνοικτὴ, θαμπή, ἐσωτ. φαιή, ἀκάλυπτη, ἀνώμαλη. Περίγραμμα ὦμου καμπύλο με γωνιώδη κάμψη ἐσωτ. καὶ ἐξωτ. πρὸς τὸν λαιμό. Μέγ. διάστ. 0.067. Διάμ. στὴ ρίζα 0.08.

9-74. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς φαιὸς, ἐπιφ. καστανόμαυρες, ἐξωτ. φθαρμένη, τὸ χεῖλος μελανό. Χεῖλος λεπτυνόμενο, φθαρμένο, τοίχωμα παχυνόμενο στὸ μέσον καὶ λεπτυνόμενο περὶ τὴν ρίζα, λαιμὸς στρεβλός. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.007-0.004.

9-75. Τμήμα ὦμου με ἐπίθημα.

Συγκολλημένο. εἰκ. 42 σχ. 48, 73

Πηλὸς τραχὺς φαιὸς, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὴ ὡς καστανόφαιη, λίγο ἀδρὴ, ἐσωτ. ὅμοια ἀνώμαλη περὶ τὸ στόμιο, χαμηλότερα ὁμαλότερη με κυματισμούς. Ἐξωτ. περὶ τὴ ρίζα μόλις σώζεται ἀρχὴ λαιμοῦ, στὸν ὦμο καμπύλη ἐκβάθυνση γιὰ προσκόλληση καθέτου ἀποφύσεως (:) χαμηλότερα κερατοειδὲς ἐπίθημα τριγωνικῆς διατομῆς σὰν ἀποκομμένη ἀπόφυση, ἐσωτ. περὶ τὴν ρίζα ἐντονη μείωση τοῦ τοιχώματος. Μέγ. διάστ. 0.155. Διάμ. 0.10. "Υψ. 0.115. Πάχ. 0.01. Πάχ. ἐπιθ. 0.013.

9-76. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, πρὸς τίς ἐπιφ. καστανός, ἀλείφωμα θαμπό καστανόμαυρο. Γάστρα με ἐντονη καμπυλότητα, ἀπόφυση σφαιρικῇ, ὀριζόντια τρυπημένη. Μέγ. διάστ. 0.067. Πάχ. 0.005-0.007. "Υψ. ἀποφ. 0.012. Διαμ. ὀπῆς 0.012.

9-77. Τμήμα λαβῆς.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. καστανέρυθρες θαμπές, ἐσωτ. ὁμαλή. Τμήμα ὀριζόντιας ταινωτῆς λαβῆς, φθαρμένης ἀριστερά. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.008. Πλάτος λαβῆς 0.04. Πάχος ράχης 0.014.

9-78. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο. σχ. 47

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ὅμοιος ὡς καστανόμαυρες, ἀλείφωμα θαμπό. Δακτύλιος ὑψηλὸς χωρὶς ἐνίσχυση, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.03. "Υψ. δακτ. 0.026. Πάχ. πυθμ. 0.005. Διάμ. 0.095.

9-79. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

σχ. 47

Πηλὸς λίγο τραχὺς φαιὸς, ἐπιφ. ὅμοιος, στὸ δακτύλιο ἐπάλειψη θαμπή, ἐξωτ. φέρει ἀποτύπωμα χόρτου (:). Δακτύλιος ὑψηλὸς χωρὶς ἐνίσχυση, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.035. "Υψ. δακτ. 0.031. Μέγ. διάστ. 0.058.

9-80. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο. σχ. 47

Πηλὸς λίγο τραχὺς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. με-

λανωπή, ἐντριπτη, ἐσωτ. στὸν πυθμένα μελανωπή. Δακτύλιος με λεπτὴ ἐνίσχυση, περίγραμμα κωνικό, πάτημα φθαρμένο. "Υψ. 0.033. Σωζ. ὕψ. δακτ. 0.022. Πάχ. πυθμ. 0.005. Διάμ. στὴ ρίζα 0.12.

9-81. "Ομοιο.

σχ. 47

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. ὅμοιος θαμπές. Βάση ὑψηλή, δακτύλιος παχυνόμενος ἀριστερά με μικρὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση. "Υψ. 0.044. "Υψ. βάσ. 0.037. Πάχ. στὴ ρίζα 0.01-0.013. Διάμ. 0.10.

9-82. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

σχ. 47

Πηλὸς καθαρὸς φαιὸς, ἐπιφ. μελανές, διατηροῦν ὀξειδωση. Δακτύλιος με τριγωνικὴ ἐνίσχυση καὶ ἐπίπεδο πάτημα. "Υψ. 0.02. "Υψ. δακτ. 0.012. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.006.

9-83. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλὸς ἀμώδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. διαμόρφωση ραβδωτῇ, ἀλείφωμα μελανωπό, στιλπνό, πολὺ φθαρμένο, ἐπιφ. ἐσωτ. ὁμαλή, καστανή. Ἐξωτερικὰ σὲ 0.015 ἀπὸ τὴν ἀκμὴ κυκλικὴ ἐκβάθυνση φαίνεται ὡς ἀπόπειρα διατήσεως τοῦ ὀστράκου. Κομμένο ἀδρά ἡμικυκλικό. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. 0.006. Διάμ. ἀτρητῆς ὀπῆς 0.004.

9-84. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια ὡς καστανή, ἐσωτ. μελανή, ὁμαλή, με λίγα χαράγματα. Χεῖλος ταινωτὸ λεπτυνόμενο ἐντονα ἐσωτ., τὸ μεγαλύτερο τμήμα σπασμένο. Κατὰ τὴν ἀπόπειρα νὰ κοπῇ σὲ σχῆμα ρόμβου, ἀφαιρέθηκε ἀριστ. ἀπὸ τὸ ἄμορφο ὄστρακο τὸ μισὸ πάχος τοῦ τοιχώματος. "Υψ. 0.045. Πάχ. 0.007.

9-85. "Ομοιο.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ὅμοιος. Χεῖλος καμπύλο, σώζεται ἐλάχιστο τμήμα του. Κομμένο περὶ πού ὡς ριπιδιόσχημο ἀμβλείας γωνίας, ἐσωτ. τμήμα τοῦ πάχους του στὸ χεῖλος λαξευμένο γιὰ νὰ μείνει λεπτότερο. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.01. Ἐλάχιστο πάχος λαξευμένου τμήματος 0.004.

9-86. "Οστρακο ὦμου.

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ὅμοιος, βαφὴ καστανέρυθρη στιλπνή, ἐξωτ. πολὺ φθαρμένη, ἐσωτ. ἐπιφ. ἀνώμαλη με κυματισμούς. "Οστρακο φυλλόσχημο κοῖλο. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.008-0.006.

9-87. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρωπός, πρὸς τὰ ἐξω ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. καὶ ὅλες οἱ ἀκμὲς πολὺ φθαρμένες, ἐξωτ. ἴχνη καστανῆς βαφῆς. Κομμένο τριγωνικό. "Υψ. 0.041. Πάχ. 0.009.

9-88. Γωνιώδες ὄστρακο τετράπλευρου

πώματος (:). Ἐγχάρακτο. εἰκ. 46 σχ. 45

Πηλός καθαρός, φαιός προς τις επιφάνειες έρυθρός, έξωτ. επάλειψη καστανόμαυρη, θαμπή, έσωτ. όμοια καστανόφαιη. Χείλος λεπυνόμενο έσωτερικά, αύλακωτό. Διακ.: Βραχείες λοξές γραμμές ανά ζεύγη συγκλίνοντα, ή μεμονωμένες, σε όλες τις εξωτερικές επιφάνειες. Τεχνική λοξή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.038. Πάχ. καθέτου πλευράς 0.007. Πάχ. όριζόντιας πλευράς 0.009.

9-89. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 46 σχ. 45

Πηλός καθαρός, μελανός, έξωτ. αλείφωμα καστανό άνοικτο με κηλίδες μελανές, θαμπό, έσωτ. όμοιο, μελανό, στιλπνό. Διακ.: εκατέρωθεν όριζόντιας έγχαραξέως: Κάτω δύο παράλληλες γωνίες, από τις οποίες ή έξωτ. συνεχίζει ως τεθλασμένη. Άνω, συγκλίνουσες άπολήξεις δύο γραμμών. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.04. Διάμ. γάστρας κατά την όριζόντια έγχάραξη 0.24. Πάχ. 0.006.

9-90. Μικρότατο όστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο.

είκ. 46

Πηλός καθαρός, μελανωτός, έξωτ. επάλειψη καστανόμαυρη, έσωτ. όμοια μελανή. Χείλος ευθύ, αύλακωτό, με φθαρμένη επιφάνεια. Διακ.: Πέντε λοξές παράλληλες γραμμές φέρονται προς την όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.02. Πάχ. 0.005.

9-91. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 46

Πηλός πάρα πολύ καθαρός, χωρίς προσμίξεις, μελανωτός, έξωτ. αλείφωμα ή επάλειψη μελανή, θαμπή, έσωτ. όμοιο, στιλπνό. Διακ.: Όριζόντια έγχάραξη. Τεχνική ρηχή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.004.

9-92. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 46

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα καστανό, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες ομάδες από τρεις παράλληλες γραμμές περιβάλλονται από σειρά στιγμών υπό μορφή γωνίας. Τεχνική ρηχή καί στικτή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.006.

Λοιπά όστρακα: στόμια έρυθρά 25, μελανά 9, λαιμοί καί όμοι 29, βάσεις 7, άποφύσεις 4, άμορφο μελανό με νευρώσεις πτυχωτού κοσμήματος άλλου από τó 9-69, κομμάτια πίθου 3, Urfirnis όλόβαφο έρυθρό 1, κομμένα τουλάχιστον 40 καί άλλα άκαθόριστα. "Επί πλέον, άμορφα, έρυθρά 2700 γραμ., καστανόφαια με έντονη όπτηση 250 γραμ., μελανά 280 γραμ.

Πυρά καλύβας 9-B

9-93. "Οστρακο στομίου.

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, καστανός, επιφ.

έξωτ. μελανωπή ως καστανόφαιη, έσωτ. μελανή άδρή, άκάλυπτη. Χείλος πολύ φθαρμένο καμπύλο, τοίχωμα έλαφρά κυρτό, κομμένο ριπιδίοσχημο. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.006.

9-94. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. μελανωπή, όμαλή. Κομμένο ως σταγονόσχημο, ή καμπύλη πλευρά σχηματισμένη μόνο κατά την έξωτ. επιφάνεια. Άριστ. τμήμα σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.0548. Πάχ. 0.005.

9-95. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 46

Πηλός καθαρός καστανέρυθρος, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες ομάδες από πέντε καί έξη παράλληλες γραμμές με άνισα τά μεταξύ τους διαστήματα. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.024. Πάχ. 0.007.

Λοιπά όστρακα: κομμένα τουλάχιστον 25 καί λίγα άκαθόριστα μέσα στα άμορφα. Συνολικό βάρος όστράκων, 440 γραμ.

Γενική επίχωση

9-96. "Οστρακο στομίου.

είκ. 43

Πηλός τραχύς με μαρμαρυγία κιτρινόφαιος, έξωτ. επάλειψη φαιή, με πολλά σημεία χρωστήρος, έσωτ. επιφ. καστανή ανώμαλη με κυματισμούς, ρηχά χαράγματα καί όπές. Χείλος επίπεδο, στόμιο λίγο άνοικτό, τοίχωμα άριστερά παχύτερο. "Οστρακο όρθογώνιο. "Υψ. 0.068. Πάχ. 0.005-0.007.

9-97. "Οστρακο κυκλικού στομίου με επίθημα.

Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, προς τά έξω έρυθρός, αλείφωμα θαμπό καστανό. Χείλος καμπύλο, φθαρμένο, στόμιο περίπου κατακόρυφο, επίθημα κυκλικό κάτω από τó χείλος. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.006. Πάχ. επιθ. 0.002. Διάμ. επιθ. 0.01.

9-98. "Όμοιο.

είκ. 41

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, σπογγωτός, επιφ. καστανόφαιες με όπές πηλοϋ, έσωτ. λεία. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό, έξωτ. κάτω από τó χείλος κοιλότητα με δύο ευθείες έγχαραξεις για επικόλληση επιθήματος. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.006. Διάμ. κοιλότητας 0.01.

9-99. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, επιφ. καστανές. Χείλος ταινωτό ανώμαλα σχηματισμένο, στόμιο λίγο κλειστό, τοίχωμα άριστερά παχύτερο. "Υψ. 0.021. Πάχ. 0.008-0.007.

9-100. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Πηλός καθαρός έρυθρός, επάλειψη έξωτ. καστανό-

μαυρη, έσωτ. καστανή. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνυψούμενο έντονα άριστερά. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.008.

9-101. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός πολύ καθαρός καστανόφαιος, έπιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. μελανωπή. Χείλος ταινιωτό, στόμιο περίπου κατακόρυφο. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005.

9-102. Τμήμα άσυμμέτρου λαιμού. είκ. 42

Πηλός λίγο τραχύς έρυθρός, προς τα μέσα καστανωπός, έπιφ. έξωτ. καστανή φθαρμένη, έσωτ. καστανή, λίγο άνώμαλη, με όπες πηλού. Λαιμός στρεβλός, χείλος φθαρμένο, τοίχωμα δεξιά παχύτερο. "Υψ. 0.044. "Υψ. λαιμού 0.038. Πάχ. στη ρίζα 0.007.

9-103. Τμήμα λαιμού. σχ. 47, 73

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, έπιφ. έξωτ. έρυθρή φθαρμένη, έσωτ. καστανή με κηλίδα μελανή. Λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα λεπυνόμενο στο χείλος, ρίζα πλατύτερη του λαιμού, προέχουσα του κυλίνδρου, έπιφ. ρίζας αβλακωτή. Το χείλος με μία σπασμένη πλευρά σχηματίζουν καμπύλη. "Υψ. 0.038. Διάμ. στη ρίζα 0.08. Μέγ. πάχ. λαιμού 0.008. Πλάτος ρίζας 0.01.

9-104. "Ομοιο.

Πηλός έρυθρωπός Urfirnis, επάλειψη μελανωπή, πολύ φθαρμένη. Λαιμός περίπου κατακόρυφος, τοίχωμα ίσοπαχές. "Υψ. 0.04. "Υψ. λαιμού 0.036. Πάχ. λαιμού 0.007.

9-105. Τμήμα λαιμού. Γραπτό. είκ. 41σχ. 76

Πηλός καθαρός έρυθρόξανθος, έπιφ. όμοιες, έσωτ. λεία, βαφή καστανή θαμπή φθαρμένη. Χείλος φθαρμένο, τοίχωμα ίσοπαχές, κάμψη προς όμο έξωτ. καμπύλη, έσωτ. γωνιώδης. Διακ.: Στο λαιμό κατακόρυφη γωνιώδης ταινία, περι την ρίζα όριζόντια. Σωζ. ύψ. λαιμού 0.03. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. λαιμού 0.006.

9-106. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση. είκ. 44

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, στο πυρήνα φαιός, επάλειψη όμοια. Άπόφυση μικρή τοξωτή, κατακόρυφη. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.008. Διάμ. όπης 0.005.

9-107. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. έξωτ. έρυθρή ως έρυθρόξανθη, κηλιδωτή, έσωτ. μελανή, άδρη. Έξωτ. κάθετο έξόγκωμα και έκατέρωθεν έγκοπές για καλύτερη πρόσφυση προσθέτου τμήματος, τώρα άποκολλημένου. Μέγ. διάστ. 0.057. Πάχ. 0.006. Μήκος σχηματισμού 0.018.

9-108. "Οστρακο γάστρας με επίθημα. είκ. 41

Πηλός λίγο τραχύς καστανός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. άδρά διαμορφωμένη με χαράγματα. Έπίθημα άμυδα-

λόσχημο κατακόρυφο. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.006. "Υψ. έπιθ. 0.006.

9-109. "Οστρακο γάστρας με επίθημα. είκ. 41

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, έπιφ. πολύ φθαρμένες, έξωτ. μόλις σώζονται στίγματα μελανής επάλειψεως, έσωτ. έπιφ. με κυματισμούς και λίγα φθαρμένα ρηχά χαράγματα, πολλές όπες πηλού. Έπίθημα άμυγδαλωτό κατακόρυφο. Η άκμή δίπλα στο επίθημα φθαρμένη, κυρίως έσωτερικά. "Υψ. 0.10. Πάχ. 0.006-0.008. "Υψ. έπιθ. 0.017.

9-110. "Οστρακο στομίου με επίθημα. είκ. 44

Πηλός άμμόδης φαιός ως πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. με αλείφωμα θαμπό καστανό ως καστανόφαιο, έξωτ. κατά τόπους άποφλοιωμένο, έσωτ. όμοιο, έπιφ. άνώμαλη ως κυματιστή. Χείλος επίπεδο, επίθημα άμυγδαλωτό όριζόντιο, υπό το χείλος. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.006. Μήκος έπιθ. 0.033. Πάχ. έπιθ. 0.003.

9-111. Τμήμα λαιμού μεγάλου άγγείου με επιθήματα. είκ. 44

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, προς τα έξω έρυθρός, έπιφ. έξωτ. έρυθρή, έσωτ. μελανή όμαλή, στο λαιμό λεία, στην άρχή του ώμου λίγο άδρη. Λαιμός άγνώστου μορφής, χείλος λεπυνόμενο σώζεται μικρό τμήμα, κάμψη ρίζας έσωτ. γωνιώδης, έξωτ. καλύπτεται από επιθήματα πεταλίδας κολλημένα στη σειρά. Μέγ. διάστ. 0.09. "Υψ. λαιμού έσωτ. 0.06. Διάμ. της ρίζας έσωτ. 0.36. Πάχ. λαιμού 0.013. Μήκος έπιθ. 0.03. "Υψ. έπιθ. περ. 0.007.

9-112. "Οστρακο σώματος άγγείου με επιθήματα.

Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. έξωτ. όμοια ως καστανή, έσωτ. μελανή άδρά έξομαλυσμένη, με κυματισμούς. Έπίθημα πεταλίδας και σημεία πέντε άκόμη άποκολλημένων, τοποθετημένα πυκνά σε λοξές σειρές. Μέγ. διάστ. 0.09. Πάχ. 0.012. Πάχ. έπιθ. 0.004. Μήκος έπιθ. περ. 0.03.

9-113. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως. Συγκολλημένο.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος ως φαιός, έπιφ. έξωτ. και πυθμένας έσωτ. πορτοκαλόχρωμα, από κάτω καστανή. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση μόνο άριστ. Πάτημα μερικώς φθαρμένο. "Υψ. 0.033. "Υψ. δακτ. 0.025. Πάχ. δακτ. στη ρίζα 0.015-0.01.

9-114. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.

Πηλός άμμόδης φαιός, έπιφ. πορτοκαλόχρωμες φθαρμένες. Δακτύλιος ύψηλός με παχεία τριγωνική ένίσχυση, πάτημα φθαρμένο. Δακτύλιος κομμένος τριγωνικός, ή άκμή της περιμέτρου του πυθμένα στρογγυλευμένη. "Υψ. 0.038. "Υψ. δακτ. 0.034.

9-115. "Ομοιο.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, προς τα μέσα

φαιός, έξωτ. αλείφωμα έρυθρό, άλλες έπιφ. με έπάλειψη, διατηρούν όξειδωση. Δακτύλιος ύψηλός τοποθετημένος λοξά πρός τόν πυθμένα, τριγωνική ένίσχυση έξωτερική, περίγραμμα έξωτ. κοίλο, πάτημα φθαρμένο. "Υψ. 0.035. "Υψ. δακτ. 0.029. Πάχ. 0.006.

9-116. Τμήμα ταινιωτής λαβής. είκ. 44

Πηλός άμμόδης έρυθρός, έπιφ. πορτοκαλόχρωμη ως μελανωπή κηλιδωτή, έξωτ. φθαρμένη. Λαβή άποκολλημένη από τη ρίζα, διατομή έλλειπτική, ίσοπλατής σέ όλο της τό μήκος. Σωζ. μήκος 0.056. Πλάτος ράχης 0.031. Μέγ. πάχ. ράχης 0.012.

9-117. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.
Συγκολλημένο.

Πηλός τραχύς μελανωπός, έπιφ. όμοιες φθαρμένες. Δακτύλιος φθαρμένος μερικώς στο πάτημα, τριγωνική ένίσχυση παχύτερη δεξιά. "Υψ. όστρ. 0.032. "Υψ. δακτ. 0.027. Διάμ. 0.10. Πάχ. δακτ. στή ρίζα 0.015-0.025.

9-118. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έπιφ. καστανόφαιες. Δακτύλιος χωρίς ένίσχυση, παχύτερος άριστερά. "Υψ. 0.023. Διάμ. 0.09. Πάχ. δακτ. στή ρίζα του 0.007-0.009.

9-119. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός τραχύς μελανός, έπιφ. μελανωπός ως καστανόφαιες, έσωτ. άδρά διαμορφωμένη. Άπόφυση άγκυλή όγκώδης, όστρακο κομμένο ως πολυγωνικός δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.02. Πλάτος ράχης στήν κορυφή 0.02. Διάμ. όπης 0.015.

9-120. "Οστρακο στομίου με άπόφυση.
Συγκολλημένο.

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, μελανός, έπιφ. έξωτ. καστανόφαιη ως μελανή, έσωτ. μελανή άδρή, άνώμαλη. Χείλος καμπύλο, μόλις σωζόμενο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχυνόμενο πρός τό στόμιο. Άπόφυση άγκυλή. Κομμένο τριγωνικό. "Υψ. 0.054. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.017. Διάμ. όπης 0.01. Πλάτος άποφ. στή ρίζα 0.032.

9-121. Τμήμα λαιμού (:)

Πηλός άμμόδης καθαρός, έξωτ. όμοιο ως φαιό, φθαρμένο, έσωτ. έρυθρό. Περίγραμμα κυρτό. Κομμένο ριπιδίσχημο όρθης γωνίας, όλες οι άκμές καμπύλες. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.006.

9-122. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός άμμόδης φαιός, έξωτ. αλείφωμα όμοιο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. έπιφ. όμαλή, φθαρμένη, φαιή. Κομμένο ριπιδίσχημο με τήν καμπύλη άκμή φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.008.

9-123. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα θαμπό όμοιο, έσωτ. έπιφ. όμαλή, έρυθρή. Κομμένο ήμιελλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.057. Πάχ. 0.007.

9-124. "Ομοιο.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιες, έξωτ. με αλείφωμα. Κομμένο ήμιελλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.008.

9-125. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός τραχύς άμμόδης καστανός, έπιφ. όμοιες, φθαρμένες. Κομμένο όρθογώνιο με μία στρογγυλεμένη γωνία από τη χρήση. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.01.

9-126. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο. είκ. 46 και Ζ σχ. 45

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο ως έρυθρό, στιλπνό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Έξη παράλληλες γωνίες με κορυφές σέ κατακόρυφη νοητή γραμμή, από τις όποιες ή έξωτερική συνεχίζει δεξιά ως τεθλασμένη. Μεταξύ τών γωνιών μία επί πλέον γραμμή. Τεχνική κοινή. Δέν ύπάρχει λευκό. Μέγ. διάστ. όστράκου περ. 0.30.

9-127. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο. είκ. 46 σχ. 45

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, πρός τήν έξωτ. έπιφ. φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, κηλιδωτό, θαμπό, έσωτ. έπάλειψη όμοιόχρωμη του πηλού, θαμπή. Διακ.: Πέντε παράλληλες γωνίες με κορυφές σέ κατακόρυφη νοητή γραμμή. "Η έξωτερική άπέχει 0.014 από τήν όριζόντια χαμηλή έγχάραξη και στήν περιοχή της σχηματίζεται έπιφανειακό βύθισμα. Τεχνική κοινή ως ρηχή. Δέν ύπάρχει λευκό. Μέγ. διάμ. όστράκου περίπου 0.28. "Υψ. 0.041. Πάχ. 0.006.

9-128. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο. είκ. 46

Πηλός όμοιος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο ως καστανό θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες όμάδες από τρεις και όκτώ παράλληλες γραμμές περιβάλλονται από στιγμές στή σειρά που σχηματίζουν γωνία με στικτή διχοτόμο. Τεχνική ρηχή και στικτή. Δέν ύπάρχει λευκό. "Υψ. 0.032. Πάχ. 0.005.

9-129. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο. είκ. 46

Πηλός καθαρός σπογγωτός με μαρμαρυγία, φαιός, πρός τήν έξωτ. έπιφ. καστανόμαυρος, έξωτ. έπάλειψη καστανή, έσωτ. όμοια, μελανωπή. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες όμάδες τεσσάρων και τριών παραλλήλων γραμμών φέρονται πρός χαμηλή όριζόντια έγχάραξη. Τεχνική κοινή. Δέν ύπάρχει λευκό. "Υψ. 0.024. Πάχ. 0.004.

9-130. "Οστρακο στομίου σκύφου.

"Εγχάρακτο. είκ. 46

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, πρὸς τὴν ἐξωτ. ἐπιφ. ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ, φθαρμένη, ἐσωτ. ἀλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνός. Χεῖλος εὐθύ, φθαρμένο στὴν ἐπιφάνεια αὐλακωτός. Διακ.: Τρεῖς λοξὲς παράλληλες γραμμὲς φέρονται πρὸς τὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους. Τεχνικὴ κοινή. Δὲν ὑπάρχει λευκός. "Υψ. 0.026. Πάχ. 0.005.

9-131. "Οστρακο ἀνοικτοῦ τετραπλεύρου
(;) σκεύους. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 46 σχ. 45

Πηλός καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπός, στιλπνός, φθαρμένο, ἐσωτ. ὁμοιο. Ἡ διατομή τοῦ ὀστράκου σχηματίζει ἀριστ. στρογγυλευμένη γωνία. Διακ.: Πρὸς τὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη φέρεται ἀπὸ τὸ χαμηλότερο τμήμα μία λοξὴ γραμμὴ. Στὸ ὑψηλότερο τμήμα μία γωνία με κορυφὴ ἐφαπτόμενη στὴν ὀριζόντια καὶ μία ἀκόμα παράλληλη πλευρά. Τεχνικὴ κοινή. Ἴχνος λευκοῦ. "Υψ. 0.039. Πάχ. 0.011.

9-132. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.
Ἐγχάρακτο. εἰκ. 46

Πηλός καθαρὸς μελανωπός, ἐπάλειψη μελανή, στιλπνή. Διακ.: Γωνία με μία ἀκόμη παράλληλη πλευρά. Τεχνικὴ κοινή. Ἴχνη λευκοῦ. "Υψ. 0.026. Πάχ. 0.006.

9-133. Μικρότατο ὄστρακο ἀγγείου.
Ἐγχάρακτο. εἰκ. 46

Πηλός ὁμοιος, ἐξωτ. ἐπάλειψη ὁμοιόχρωμη, ἐσωτ. ὁμοια, φθαρμένη. Διακ.: Τρεῖς λοξὲς παράλληλες γραμμὲς. Τεχνικὴ ρηχὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκός. "Υψ. 0.023. Πάχ. 0.006.

9-134. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.
Ἐγχάρακτο. εἰκ. 46

Πηλός ἄρκετὰ καθαρὸς, ἐρυθρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο θαμπό, ἐσωτ. ὁμοιο. Διακ.: Μόλις διακρινόμενες κορυφὲς δύο παραλλήλων γωνιῶν σὲ ὀριζόντια νοητὴ γραμμὴ καὶ τρεῖς ἀκόμα παράλληλες πλευρὲς. Τεχνικὴ κοινή. Δὲν ὑπάρχει λευκός. "Υψ. 0.027. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.007.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια ἐρυθρά 26, μελανὰ 10, λαιμοὶ καὶ ὅμοιοι 40, βάσεις 14, ἀποφύσεις 9, ἐπιθήματα 3, κομμένα τουλάχιστον 350 γραμ., καὶ ἄλλα ἀκαθόριστα. Ἐπὶ πλέον: ἄμορφα ἐρυθρά 400 γραμ., καστανόφαια με ἔντονη ὀπτηση 600 γραμμ.

Ἐπίχωση Νότια καλύβας 9-B

"Οστρακα στομίων 3, ἀπόφυση 1, λευκός 1, Urfirnis 1, κομμένα τουλάχιστον 7.

Τομέας II Ἐπίχωση

9-135. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 46

Πηλός καθαρὸς καστανός με μαρμαρυγία, ἀλείφωμα καστανέρυθρο, σκληρό, θαμπό. Χεῖλος προέχων, στόμιο ἀνοικτό, τοίχωμα παχύτερο ἀριστ. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.005-0.006. Διάμ. 0.12.

9-136. "Ομοιο. εἰκ. 44

Πηλός πορτοκαλόχρωμος ἀμμόδης, ἐπάλειψη ὁμοια, ἐσωτ. ὁμαλή. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἐσωτ. με ἐπιφ. φθαρμένη, σχηματίζει στρογγυλευμένη γωνία με τὴν μία κάθετη πλευρά. "Υψ. 0.062. Πάχ. 0.006.

9-137. "Ομοιο. εἰκ. 44

Πηλός καθαρὸς λίγο σπογγωτός με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. καστανόμαυρες, ἐσωτ. ἄδρῃ με κυματισμοὺς καὶ χαράγματα, ὁμαλὴ στὸ χεῖλος. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἐσωτ., στόμιο ἀριστ. φαίνεται ἀνυψούμενο. "Υψ. 0.047. Πάχ. 0.007.

9-138. "Οστρακο στομίου με ἐπίθημα.
Συγκολλημένο. εἰκ. 44 σχ. 46

Πηλός λίγο τραχὺς καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, περὶ τὸ στόμιο μελανωπὴ θαμπή, ἐσωτ. καστανόφαιη ἄδρῃ με κυματισμοὺς καὶ λεπτὰ χαράγματα. Χεῖλος ἐπίπεδο με ἐπιφάνεια ἄτεχνα διαμορφωμένη, ὑπ' αὐτὸ ἐπίθημα ὀριζόντιο ἀμυγδαλωτὸ μικρό, στόμιο κλειστό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. "Υψ. 0.047. Διάμ. περ. 0.20. Πάχ. 0.006-0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.005.

9-139. "Οστρακο στομίου. σχ. 46, 72

Πηλός καθαρὸς καστανός, ἐξωτ. ἐπάλειψη στιλπνὴ καστανόμαυρη, ἐσωτ. καστανόφαιη θαμπή. Χεῖλος ταινωτός, ἐπίπεδο, με ἐπιφ. πλατύτερη δεξιὰ, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.031. Πάχ. 0.004. Διάμ. 0.16. Πλάτος χεῖλους 0.004-0.005.

9-140. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 46, 72

Πηλός πολὺ καθαρὸς φαιός, με μαρμαρυγία, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανὴ θαμπή με ἀμυδρά σημεῖα ποὺ μόλις διακρίνονται τριῶν (:) παραλλήλων λοξῶν γραμμῶν πτυχωτοῦ ἔντριπτου κοσμήματος, ἐσωτ. καστανόμαυρη, περὶ τὸ χεῖλος μελανωπὴ. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.004.

9-141. "Οστρακο στομίου χωρὶς χεῖλος.
Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἔντριπτες, ἐξωτ. πολὺ φθαρμένη. Τοίχωμα λεπτυνόμενο ἐσωτ. περὶ τὸ στόμιο πρὸς σχηματισμὸ χεῖλους. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.009.

9-142. Πόδι σκεύους με τμήμα πυθμένος.
Συγκολλημένο. εἰκ. 43 σχ. 47

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανὴ θαμπή με ὀριζόντια σημεῖα ἐξομαλύνσεως. Πόδι τριγωνικῆς διατομῆς, λίγο σπασμένο,

παχύνεται πρὸς τὴ ρίζα καὶ προσκολλᾶται στὸν ὀριζόντιο πυθμένα. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. πυθμ. 0.01. Μέγ. ὕψ. ποδίου 0.021. Μέγ. πάχ. ποδίου 0.02.

9-143. Ὑστρακο γάστρας με ἀπόφυση. Συγκολλημένο. εἰκ. 43 σχ. 48

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. μελανές, λεῖες. Γάστρα με ἔντονη καμπυλότητα καὶ ἀπόφυση σφαιρική στὸ σημεῖο τῆς μεγαλυτέρας διαμέτρου. Ὑψ. 0.05. Πάχ. 0.008. Ὑψ. ἀποφ. 0.018. Διάμ. ὀπῆς 0.007.

9-144. Ὑστρακο γάστρας με τμήμα λαβῆς. εἰκ. 43 σχ. 48

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, κατὰ τόπους καστανόμαυρος, λίγο σπογγωτός, ἐπιφ. μελανές θαμπές, ἔσωτ. λεία. Λαβὴ ταινιωτή, ἐλλειπτικῆς τομῆς, ἀσύμμετρα διαμορφωμένη. Μέγ. διάστ. 0.039. Πάχ. 0.01. Σωζ. μήκος λαβῆς 0.033. Πλάτος λαβῆς 0.028.

9-145. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως καὶ πυθμένος. Συγκολλημένο. σχ. 47

Πηλὸς καθαρὸς καστανός ὡς καστανέρυθρος, ἐπιφ. ἔσωτ. καὶ πυθμένα ἔσωτ. μελανωπὴ ὡς καστανέρυθρη κηλιδωτή, ἀπὸ κάτω καστανόφαιη. Δακτύλιος λεπτός, με μικρὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση περὶ τὴν ρίζα, πυθμένας κοῖλος. Ὑψ. 0.035. Διάμ. 0.085. Πάχ. 0.006.

9-146. Τμήμα λαιμοῦ. εἰκ. 44

Πηλὸς λίγο τραχὺς με μαρμαρυγία, σπογγωτός, κατὰ τόπους ἐρυθρός ἢ κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἔσωτ. ἐρυθρή, ἔσωτ. καστανή, ὁρατὲς ὀπὲς πηλοῦ. Λαιμὸς περιίπου κατακόρυφος, χεῖλος ἀνώμαλα διαμορφωμένο, περίγραμμα λίγο στρεβλό. Ὑψ. λαιμοῦ 0.04. Ὑψ. ὀστράκου 0.045. Διάμ. 0.09. Πάχ. λαιμοῦ 0.007.

9-147. Τμήμα λαιμοῦ. σχ. 47

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ἔσωτ. καστανή, ἔσωτ. φαιή. Λαιμὸς κυλινδρικός, τοίχωμα ἰσοπαχές, με ἔσωτ. κυλινδρική ἐπένδυση. Ὑψ. 0.035. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.01.

9-148. Ὑστρακο κυκλικὸ στομίον. εἰκ. 44 σχ. 46

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἀλείφωμα σκληρὸ καστανέρυθρο, θαμπό. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὰ κάτω. Ὑψ. 0.05. Διάμ. 0.024. Πάχ. 0.005-0.01.

9-149. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἀλείφωμα καστανὸ θαμπό, ἔσωτ. στὸν πυθμένα μελανωπό, διατηρεῖ ὀξεῖδωση. Δακτύλιος με λεπτὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση περὶ τὴ ρίζα. Ὑψ. 0.025. Διάμ. 0.07. Πάχ. πυθμ. 0.004.

9-150. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο. εἰκ. 44 σχ. 47

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ὁμοιες, ἔσωτ. ὀλόβαφο, βαφὴ ἐρυθρὴ στιλπνὴ. Δακτύλιος λεπτός, χωρὶς ἐνίσχυση. Ὑψ. 0.027. Διάμ. 0.06. Πάχ. πυθμ. 0.006.

9-151. Ὑστρακο ἰσοπεδωμένου πυθμένος με ἀρχὴ γάστρας.

Πηλὸς καθαρὸς σπογγωτὸς μελανωπός, ἐπιφ. καστανέρυθρη ὡς φαιή, θαμπή, με ὁρατὲς ὀπὲς, ἔσωτ. φαιή, ὁμαλὴ με ὀπὲς πηλοῦ. Πυθμένας ἰσοπεδωμένος χωρὶς σαφὲς περίγραμμα περιφερείας του, συνεχόμενος με τὴν γάστρα. Μέγ. διάστ. 0.067. Πάχ. 0.01. Πάχ. πυθμ. 0.014.

9-152. Ὑστρακο γάστρας με «ἐπίθημα». εἰκ. 44 σχ. 48

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἔσωτ. ὁμαλὴ. «Ἐπίθημα» πελώριο γλωσσοειδὲς ὡς πραγματικὴ λαβή, κολλημένο λοξά στὸ τοίχωμα, τομὴ ἐλλειπτικὴ. Μέγ. διάστ. 0.047. Πάχ. 0.008. Μήκος ἐπιθ. 0.057. Πλάτος ἐπιθ. 0.041. Μέγ. πάχ. ἐπιθ. 0.021.

9-153. Μικρὸ τμήμα ἀσύμμετρου λαιμοῦ.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἔσωτ. μελανωπὴ λεία, ἐντριπτη, ἔσωτ. ἀδρὴ με βαθεῖα χαράγματα. Λαιμὸς στρεβλός, χεῖλος ἐπίπεδο, τοίχωμα παχύτερο δεξιὰ, ρηχὴ αὐλάκωση στὴν ρίζα. Ὑψ. 0.026. Πάχ. 0.004-0.006. Μέγ. Πλάτος ὀστρ. 0.022.

9-154. Τμήμα λαβῆς.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς κιτρινωπός, ἐπιφ. καστανές με ἴχνη σκοτεινότερης ἐπαλείψεως. Τμήμα λαβῆς ταινιωτῆς με πλάτος μειούμενο πρὸς τὴν κορυφή, ἀκμές σχηματισμένες ἀσύμμετρα. Μέγ. διάστ. στὴ ρίζα 0.049. Πλάτος κορυφῆς 0.025. Πάχ. ταινίας 0.022.

9-155. Ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. καστανόφαιες, ἔσωτ. γάστρας ὁμαλὴ. Ἀπόφυση τοξωτὴ κάθετη, τριγωνικῆς διατομῆς, περίγραμμα σχεδὸν γωνιώδες, ἢ μία ρίζα μεγαλύτερη. Μήκος 0.051. Πάχ. 0.005. Ὑψ. ἀποφ. 0.019. Διάμ. ὀπῆς 0.012.

9-156. Ὑστρακο γάστρας με ἀπόφυση. σχ. 48

Πηλὸς ἀμμόδης ζωηρὸς ἐρυθρός, στὸν πυρήνα καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐρυθρές, ἔσωτ. ἀδρὴ, ἀνώμαλη. Ἀπόφυση μικρὴ τοξωτὴ, κάθετη. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.007. Μήκος ἀποφ. 0.033. Ὑψ. ἀποφ. 0.014. Διάμ. ὀπῆς 0.009.

9-157. Ὑστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

Πηλὸς ἀμμόδης κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἔσωτ. καστανή, ἔσωτ. μελανωπὴ, διατηρεῖ ὀξεῖδωση, ἀνώμαλα διαμορφωμένη. Ὅριζόντιο ἐπίθημα πεταλίδας. Κομμένο τετράγωνο ἀπὸ τὴν ἔσωτ. ὀψη. Μέγ. μήκος πλευρᾶς 0.07. Πάχος 0.013. Πάχ. ἐπιθ. 0.006.

9-158. "Οστρακο στομίου
μέ επίθημα.

είκ. 44 σχ. 46, 71

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. καστανές, έσωτ. άδρό-
τερη. Χείλος καμπύλο, ύπ' αυτό επίθημα γλωσσοει-
δές, κολλημένο σέ όλη του την επιφάνεια. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.006. Διάμ. 0.22-0.24. Πάχ. έπιθ. 0.003.

9-159. "Οστρακο κλειστού άγγείου.

είκ. Z

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, βαφή παχειά, θαμπή,
έρυθρή, επιφ. έξωτ. όλόβαφη φθαρμένη, έσωτ. κυμα-
τιστή. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.006.

9-160. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 46 σχ. 45

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα
καστανό, πολύ φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, πορτοκαλό-
χρωμο. Διακ.: "Εξη λοξές παράλληλες γραμμές. "Α-
ριστερά, μεταξύ τών έγχαραξέων, εγκάρσια, βαθειά,
άποτυπώματα «τρίχας». Τεχνική κοινή. Δέν ύπάρχει
λευκό. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.006.

9-161. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 46

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. επιφ. φθαρμένη, καστα-

νόφαιη, έσωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο. Διακ.: Τέσ-
σερεις λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική κοινή.
"Ιχνος λευκού. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.006.

9-162. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 46 σχ. 45

Πηλός καθαρός, φαιός, προς την έξωτ. επιφ. έρυ-
θρός, έξωτ. αλείφωμα μελανό, φθαρμένο, έσωτ. ό-
μοιο. Διακ.: Μία άπλή γωνία, και δεξιά δύο βραχύτα-
τες γραμμές τέμνονται χιαστί. Τεχνική κοινή. Δέν
ύπάρχει λευκό. "Υψ. 0.021. Πάχ. 0.006.

9-163. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 46

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα
όμοιόχρωμο θαμπό, έσωτ. όμοιο ή επάλειψη. Διακ.:
Δύο λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική κοινή. Δέν
ύπάρχει λευκό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: στόμια έρυθρά 14, μελανά 4, λαιμοί
και ώμοι 13, βάσεις 9, άποφύσεις 4, επιθήματα 5,
κομμένα τουλάχιστον 550 γραμ., και άλλα άκαθορί-
στα. "Επί πλέον άμορφα: έρυθρά 1800 γραμ., καστα-
νόφαια μέ έντονη όπτηση 300 γραμ., Urfirnis όλόβα-
φα 240 γραμ., μελανά 110 γραμ.

ΦΑΣΗ 10

Τομέας IV

"Επίχωση Βορ. Τμήματος

10-1. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός πορτοκαλόχρωμος, αλείφωμα
καστανέρυθρο θαμπό. Χείλος λεπτονόμενο, τοίχωμα
λεπτό. "Υψ. 0.039. Πάχ. 0.004.

10-2. "Όμοιο.

σχ. 50

Πηλός καθαρός έρυθρός, στόν πυρήνα φαιός, έξωτ.
αλείφωμα καστανό, στιλπνό, έσωτ. επάλειψη καστα-
νέρυθρη, όμαλή. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό,
τοίχωμα άριστερά παχύτερο. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.06.
Πάχ. 0.005-0.006.

10-3. "Οστρακο κυκλικού στομίου

μέ επίθημα.

σχ. 50

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. κα-
στανόμαυρη, διατηρεί όξειδωση, έσωτ. λίγο πιό ά-
νοικτή. Χείλος καμπύλο προέχον, στόμιο κλειστό,
επίθημα όριζόντιο άμυγαλωτό. "Υψ. 0.04. Διάμ.
0.28. Πάχ. 0.008.

10-4. "Οστρακο στομίου.

σχ. 50

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστα-
νόμαυρο θαμπό, έσωτ. όμοια επάλειψη. Χείλος διο-
γκωμένο έσωτ., τοίχωμα παχυνόμενο προς τó κλει-
στό στόμιο. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.007-0.01.

10-5. "Όμοιο.

είκ. Z

Πηλός τραχύς κιτρινόφαιος, επιφ. έξωτ. ραβδωτή,
καστανόφαιη, μελανή κηλίδα στο χείλος, έσωτ. ά-
δρη μέ όρατά χαλίκια και όπες πηλού, μελανή. Χεί-
λος επίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.061. Πάχ. 0.006.

10-6. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

σχ. 50

Πηλός πολύ καθαρός, λίγο σπογγωτός, φαιός, επιφ.
όμοιος, έσωτ. κιτρινωπή όξειδωση. Χείλος λεπτονό-
μενο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.043. Διάμ. 0.020. Πάχ.
0.005.

10-7. Τμήμα άσυμμέτρου λαιμού.

είκ. 47

Πηλός άμμόδης μελανωπός, αλείφωμα θαμπό καστα-
νό. Χείλος έσωτ. λεπτονόμενο, λαιμός στρέβλός,
στόμιο άνυσούμενο δεξιά. "Υψ. 0.045. Μέγ. πάχ.
0.008.

10-8. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

σχ. 51

Πηλός λίγο τραχύς κιτρινόφαιος, επιφ. καστανόμαυ-
ρες ως μελανωπές, έσωτ. στόν πυθμένα κιτρινόφαιη
επάλειψη. Δακτύλιος χαμηλός, τριγωνική ένίσχυση
μέ πάχος μεταβαλλόμενο, και στο κέντρο δεύτερος
παχύτερος δισκοειδής πυθμένας. Κομμένο ως μεγάλο
βαρύ φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.08. "Υψ. δακτ. 0.01.
Διάμ. 0.08. Πάχ. πυθμ. 0.01-0.013.

10-9. "Ομοιο. Συγκολλημένο. είκ. 47 σχ. 51

Πηλός Urfirnis ἐρυθρός, ἐπιφ. ὅμοιος, ἔσωτ. στὸν πυθμένα πολὺ φθαρμένη. Χαμηλὸς δακτύλιος μὲ τριγωνικὴ ἐνίσχυση ποὺ μεταβάλλεται σὲ δεύτερο, δισκοειδῆ πυθμένα. Μέγ. διάστ. 0.057. Διάμ. 0.10. "Υψ. δακτ. 0.007. Πάχ. πυθμ. 0.007.

10-10. "Ομοιο. σχ. 51

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. μελανές, ἀπόληξη δακτυλίου ἐρυθρή. Δακτύλιος μὲ λεπτὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση, γίνεται λίγο παχύτερη δεξιά. Μέγ. διάστ. 0.047. Διάμ. στὴ ρίζα 0.10. "Υψ. 0.014. Πάχ. πυθμ. 0.005.

10-11. "Οστρακο γάστρας μὲ ἐπιθήματα. είκ. 47

Πηλὸς τραχὺς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἔξωτ. ὅμοια, ἔσωτ. καστανή, ἄδρα ἐξομαλυσμένη. Σῶζονται τέσσερα φακοειδῆ ἐπιθήματα σὲ πυκνὲς μεταξύ τους ἀποστάσεις καὶ σημεῖο ἄλλου ἀποκολλημένου, τμήμα ἐπιφάνειας φθαρμένο. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.002. Διάμ. ἐπιθ. 0.007.

10-12. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. ἔξωτ. ὅμοια, ἔσωτ. ὁμαλή, καστανή. Κομμένο περίπου ὀρθογώνιο μὲ μία γωνία σχηματισμένη ἀπὸ ἔξωτ. καμπύλη. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.01.

10-13. Τετράπλευρο πόδι ὀρθογωνίου σκεύους μὲ τμήμα πυθμένος. Ἐγχάρακτο. είκ. 49 σχ. 49

Πηλὸς ἀμώδης φαιός, πρὸς τὸ ἔσωτ. τοῦ πυθμένος πορτοκαλόχρωμος ὡς καστανός, ἐπιφ. ἔξωτ. φθαρμένη μὲ ἐπάλειψη φαιῇ ὡς καστανή, ἔσωτ. τοῦ πυθμένος ἐπάλειψη καστανή. Σχήμα: Δύο ἐπίπεδες κατακόρυφες ἔξωτ. ἐπιφ. συναντῶνται κατ' ὀρθή γωνία καὶ ἄλλες δύο κυρτές, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἡ μία φθαρμένη, ἐνοποιοῦνται μὲ τὸν πυθμένα. Στὴ βάση δύο παράπλευρες ἑλλειπτικοῦ σχήματος κοιλότητες. Ἐσωτ. τοῦ πυθμένος στρογγυλευμένη γωνία. Διακ.: Στὶς ἐπίπεδες ἐπιφάνειες καὶ στὸ ἔξωτ. τοίχωμα τοῦ πυθμένος ἐννέα παράλληλες συνεχεῖς τεθλασμένες μὲ κορυφὲς στὴν ἀκμὴ τῆς ἔξωτ. γωνίας. Χαμηλότερα, παρὰ τὴν βάση, τέσσερις ἀντίστοιχες παράλληλες γωνίες. Τεχνικὴ λεπτή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.076. Μέγ. μήκος πλευρᾶς στὴν βάση 0.026.

10-14. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου. Ἐγχάρακτο. είκ. 50 σχ. 49

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, ἔξωτ. ἀλείφωμα καστανόφαιο θαμπό, ἔσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Πέντε βραχύτατες λοξὲς γραμμὲς διαγράφουν τεθλασμένες ἐπάνω ἀπὸ ὀριζόντια ἐγχάραξη. Τεχνικὴ κοινή. "Ιχνη λευκοῦ. "Υψ. 0.027. Πάχ. 0.041.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 5, λαιμοὶ καὶ ὄμοι 8, βάσεις 2, κομμένα 400 γραμ. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρὰ 430 γραμ., Urfirnis ἓνα ὄστρακο, μελανωπὰ 80 γραμ.

Ἔστια 10-A

10-15. "Οστρακο ὄμου μὲ ἀρχὴ λαιμοῦ.

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρωπός, ἐπιφ. ἔξωτ. ἐρυθρόξανθη φθαρμένη, ἔσωτ. ἐρυθρωπὴ, λεῖα στὸν λαιμό, ἄδρῃ στὸν ὄμο. Γωνιώδης κάμψη γιὰ τὴ σύνδεση μὲ τὸν λαιμό. Γύρω στὸν ὄμο πυκνὲς παράπλευρες γραμμὲς τυπωμένες ἀπὸ τὸ ἐργαλεῖο κατὰ τὴ συνένωση ὄμου καὶ λαιμοῦ. Μέγ. διάστ. 0.072. Διάμ. στὴ ρίζα 0.16. Πάχ. ὄμου 0.007.

10-16. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 50

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία καστανός, στὸν πυρῆνα φαιός, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανόφαιη, ἔσωτ. καστανὴ ὁμαλή. Χεῖλος ἐπίπεδος, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

10-17. "Ομοιο.

Πηλὸς καθαρὸς σπογγωτὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανὴ θαμπή, ἔσωτ. ἄδρῃ μὲ ὅπες πηλοῦ, καστανόφαιη. Χεῖλος ἔσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο περίπου κατακόρυφο, περίγραμμα ἔξωτ. κυματιστό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.007.

10-18. "Ομοιο. σχ. 50

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς καστανός, ἀλείφωμα μελανὸ στιλπνὸ, ἐντριπτό. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006.

10-19. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία ἐρυθρός, ἔξωτ. ἀλείφωμα σκληρὸ καστανόμαυρο, θαμπό, ἔσωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ, ἐπιφ. ἀνώμαλη μὲ βαθειὰ χαράγματα. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο στρεβλό, τοίχωμα δεξιά παχύτερο. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.005-0.007.

10-20. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Ἐγχάρακτο. είκ. 50 καὶ Z σχ. 49
Πηλὸς ἀμώδης φαιός, ἔξωτ. ἀλείφωμα μελανό, θαμπό, ἔσωτ. ὅμοιο. Χεῖλος καμπύλο, αὐλακωτό. Διακ.: Τέσσερις παράλληλες γωνίες μὲ κορυφὴ ἐξωτερικῆς παρὰ τὴν ὀριζόντια ἐγχάραξη τοῦ χεῖλους καὶ τρεῖς ἀκόμα παράλληλες γραμμὲς συγκλίνουσες πρὸς τίς πλευρὲς τῆς γωνίας. Τεχνικὴ κοινή. Ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.061. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005-0.007.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 6, λαιμοὶ καὶ ὄμοι 4, βάσεις 2, ἀποφύσεις 2, ὄστρακο λευκὸ 1, κομμένα 3. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, περὶ τὰ 15 ὄστρακα.

Ἐπίχωση Νοτ. τμήματος. Περιοχὴ τοίχου 10-B

10-21. "Οστρακο στομίου μὲ ὄμο. είκ. 47

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, ἔξωτ. ἀλείφωμα ὅμοιο ὡς μελανωπό, ἔσωτ. ἐπιφ. ὅμοια, ἀνώμαλη. Στόμιο

μέ γωνιώδη κάμψη, χωνοειδές, χεῖλος φθαρμένο. "Υψ. 0.064. Πάχ. 0.007. "Υψ. στομίου ἔσωτ. 0.013.

10-22. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο.

Πηλὸς τραχὺς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανόφαιη, ἔσωτ. φαιή λεία. Λαιμὸς χωνοειδής, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα, κάμψη πρὸς ὦμο ἔξωτ. καὶ ἔσωτ. γωνιώδης. "Υψ. 0.039. "Υψ. λαιμοῦ 0.031. Μέγ. πάχ. 0.009.

10-23. Ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. καστανή με μελανωπὴ κηλίδα, ἔσωτ. καστανόμαυρη ἄδρῃ. Ἀπόφυση τοξωτή, ὀριζόντια. Μέγ. διάστ. 0.048. "Υψ. ἀποφ. 0.016. Πάχ. 0.005.

10-24. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ἔξωτ. ἐρυθρὴ ὡς φαιὴ κηλιδωτή, ἔσωτ. καστανὴ ὡς φαιή, λεία. Λαιμὸς χωνοειδής, χεῖλος ἄρκετὰ φθαρμένο, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα. Μέγ. διάστ. 0.08. "Υψ. λαιμοῦ 0.035. Πάχ. 0.004-0.009.

10-25. Λαβὴ ἐπίπεδη.

εἰκ. 47

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐρυθρὴ με ἐπάλειψη κατὰ τόπους μελανή. Πλατὺ, περ. ὀρθογώνιο τεμάχιο με στρογγυλεμένες γωνίες, ἡ τέταρτη σπασμένη. Ἡ μία ὄψη κυρτή, ἡ ἄλλη ἐπίπεδη. Μέγ. διάστ. 0.042. Πλάτος 0.052. Μέγ. πάχ. 0.013.

10-26. Ὄστρακο γάστρας.

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἔξωτ. ἀλείφωμα καστανὸ θαμπό, ἔσωτ. ἐπάλειψη μελανή. Κομμένο σὲ σχῆμα ρόμβου, ἔσωτ. κατὰ τὶς δύο ἄκμεις καὶ τὴν μεταξὺ τους γωνία φθαρμένο, περὶ τὸ κέντρο ἄτρητη ὀπή. Μέγ. διάστ. 0.063. Πάχ. 0.01.

10-27. Ὅμοιο.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ἔσωτ. ὅμοια, ἔξωτ. καστανόφαιη. Κομμένο ὡς ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.05. Πάχ. 0.006.

10-28. Ὄστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. Συγκολλημένο.

εἰκ. 50

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος σκοτεινός, ἔξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο στιλπνὸ, ἔσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Ἐξῆ παράλληλες λοξὲς γραμμές. Ἡ ἔξωτ. δεξιὰ καὶ μία ἄλλη ἀριστερὰ σχηματίζουν ἀντίρροπες μεταξὺ τους γωνίες. Τεχνικὴ βαθειά. Ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.048. Πάχ. 0.006.

10-29. Ὄστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο.

εἰκ. 50

Πηλὸς πάρα πολὺ καθαρὸς, χωρὶς προσμίξεις ἢ μαρμαρυγία, μελανωπός, ἔξωτ. ἐπάλειψη μελανόφαιη, στιλπνή, φθαρμένη, ἔσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Ὅριζόντια ἐγχάραξη. Τεχνικὴ λεπτή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ.

0.032. Πάχ. 0.003-0.004.

10-30. Δακτυλιόσχημη βάση σὲ πολλὰ τεμάχια, μερικὰ συγκολλημένα σὲ δύο τμήματα. Ἀπὸ τὸν τοῖχο 10-B.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανές, πολὺ φθαρμένες. Δακτύλιος χαμηλός, τριγωνικὴ ἐνίσχυση μεταβάλλεται σὲ δεύτερο δισκοειδῆ πυθμένα. Μέγ. διάστ. τεμαχίου 0.07. "Υψ. δακτ. 0.014.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 3, λαιμοὶ καὶ ὦμοι ἐρυθροὶ 2, Urfirnis 1, βάση 1, πυθμένας 1, ἀποφύσεις 2, ἀλείφωμα σκληρὸ λευκωπὸ 1, κομμένα 800 γραμ. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρά 190 γραμ., μελανωπά 110 γραμ.

Ἐπίχωση Νοτίως τοίχου 10-B

10-31. Ὄστρακο κυκλικοῦ στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἔξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ μελανωπὸ, ἔσωτ. ἐπιφ. ἀνώμαλη με χαράγματα. Χεῖλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.004.

10-32. Ὅμοιο.

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐπιφ. ὅμοιος, ἔσωτ. ὅμαλή. Χεῖλος αὐλακωτό, στήν ἀκμὴ φθαρμένο. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.007.

10-33. Ὄστρακο γάστρας μεγάλου ἀγγείου.

Πηλὸς λίγο τραχὺς με μαρμαρυγία, καστανός, ἀλείφωμα στιλπνὸ, ἔξωτ. κηλιδωτὸ καστανὸ ὡς ἐρυθρό, ἔσωτ. μελανό. Κομμένο ὡς πλατὺ κοῖλο φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.077. Πάχ. 0.008.

10-34. Ὄστρακο στομίου με ἐπίθημα. Συγκολλημένο.

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ἔξωτ. ὅμοια, ἔσωτ. ἐρυθρωπὴ ἔντριπτη. Χεῖλος λεπτυνόμενο ἔσωτ., φθαρμένο στήν ἀκμὴ, περίγραμμα λίγο κυρτό, ἐπίθημα μικρὸ ἀμυγδαλωτό, κατακόρυφο, ἀπὸ τοῦ χεῖλους καὶ κάτω. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.005. Πάχ. ἐπιθ. 0.004. Μῆκος ἐπιθ. 0.019.

10-35. Ὄστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς συμπαγὴς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ἔξωτ. ὅμοια, ἔσωτ. καστανὴ λεία. Ἀπόφυση μικρὴ σφαιρική, ἀνασηκωμένη σὰν ἀγκύλη. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.007. "Υψ. ἀποφ. 0.007. Διάμ. ὀπῆς 0.006.

10-36. Τμήμα λαιμοῦ καὶ ὦμου.

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ὅμοιος, διατηροῦν ὀξείδωση. Λαιμὸς χωνοειδής, τοίχωμα ἰσοπαχές, χεῖλος λεπτυνόμενο φθαρμένο, κάμψη πρὸς ὦμο ἔντονα καμπύλη. "Υψ. 0.055. Μέγ. διάστ. 0.082. Πάχ. λαιμοῦ 0.008. "Υψ. λαιμοῦ 0.036.

10-37. Τμήμα λαιμού.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. καστανές φθαρμένες. Χείλος λεπυνόμενο, φθαρμένο, ρίζα φθαρμένη, τοίχωμα ίσοπαχές. Κομμένο ως κοίλο έπίμηκες με μία πλευρά καμπύλη που συναντά το χείλος με στρογγυλευμένη γωνία. Μεγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.007.

10-38. "Οστρακο άνοικτου άγγελίου.

Έγχάρακτο. εικ. 50 και Z σχ. 49

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο ως καστανό, έσωτ. όμοιο του πηλού. Διακ.: Δύο συγκλίνουσες ομάδες από τρεις ως έξη παράλληλες γραμμές. Οι δύο δεξιά κάμπτονται σε γωνίες. Στην ελεύθερη τριγωνική επιφάνεια σφαιρικό έπίθημα διαμ. 0.012. Τεχνική λεπτή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.051. Πάχ. 0.006-0.007.

Λοιπά όστρακα: στόμια 3, λαιμοί και όμοι 4, άπόφυση 1, Urfirnis ένα όστρακο, κομμένα άκαθόριστος αριθμός. "Αμορφα και κομμένα, συνολικά 550 γραμ.

Τομέας III Έπίχωση

10-39. Τμήμα στομίου.

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. έξωτ. καστανή με κηλίδες μελανές ως φαιές, έσωτ. καστανέρυθρη με κηλίδα στο χείλος μελανή. Χείλος ελάχιστα προέχον, ανώμαλα διαμορφωμένο στην επιφάνεια και την περίμετρο, τοίχωμα λεπυνόμενο προς το χείλος. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.009.

10-40. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. έξωτ. όμοια ως μελανή στιλπνή, έσωτ. μελανή λεία. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.33. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006.

10-41. "Όμοιο.

Πηλός καθαρός φαιός, προς τα έξω καστανός, έξωτ. αλείφωμα καστανό, έσωτ. όμοια έπάλειψη. Χείλος έπίπεδο, στόμιο περ. κατακόρυφο. Κομμένο όρθογώνιο. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.008.

10-42. "Οστρακο κυκλικού στομίου. εικ. 47

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, προς τα έξω έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο θαμπό, έσωτ. έπιφ. άδρής. Χείλος έπίπεδο με ανώμαλη επιφάνεια, στόμιο λίγο άνοικτό. Κομμένο τετράγωνο. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.007.

10-43. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. εικ. 47

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, αλείφωμα κηλιδωτό καστανόμαυρο ως καστανέρυθρο θαμπό, όπτηση έντονη. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό, τοίχωμα άριστερά παχύτερο. "Υψ. 0.051. Πάχ.

0.006-0.007.

10-44. Τμήμα λαιμού. σχ. 51, 73

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρός, έπιφ. όμοιες. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, φθαρμένο, τοίχωμα δεξιά παχύτερο, ρίζα σχηματισμένη λοξή και πλατύτερη του τοιχώματος, προέχει έξωτ. "Υψ. 0.043. Διάμ. έσωτ. 0.08. Πάχ. λαιμού 0.008. Πλάτος ρίζας 0.01.

10-45. "Οστρακο στομίου με έπίθημα. εικ. 47

Πηλός λίγο τραχύς, σπογγωτός με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανή ως καστανέρυθρη, έσωτ. καστανόφαιη όμαλή, όπτηση έντονη. Χείλος έπίπεδο ως καμπύλο, ανώμαλα διαμορφωμένο και φθαρμένο, στόμιο κλειστό, έπίθημα άμυγδαλωτό κατακόρυφο κάτω από το χείλος. "Υψ. 0.054. Πάχ. 0.007. Πάχ. έπιθ. 0.006.

10-46. "Όμοιο. εικ. 47

Πηλός καθαρός φαιός, προς τις επιφάνειες καστανέρυθρος, έξωτ. φθαρμένο, ίχνος καστανόμαυρης έπαλείψεως, έσωτ. έπιφ. έρυθρή, φέρει σημεία έπαλείψεως με χρωστήρα. Χείλος λεπυνόμενο, επιφάνεια χείλους ανώμαλη, έπίθημα άμυγδαλωτό όριζόντιο κάτω από το χείλος, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.034. Πάχ. 0.008. Πάχ. έπιθ. 0.005.

10-47. Τμήμα λαιμού.

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, στόν πυρήνα άνοικτόφαιος, έπιφ. με αλείφωμα έρυθρόξανθο, έσωτ. λεία. Χείλος φθαρμένο, τοίχωμα λεπυνόμενο έσωτ. προς το χείλος, άριστερά παχύτερο, άπόληξη ρίζας λοξή. Κομμένο όρθογώνιο. Σωζ. ύψ. 0.063. Πάχ. στη ρίζα 0.009-0.011.

10-48. Τμήμα λαιμού με χείλος σπασμένο.

Πηλός καθαρός, λίγο σπογγωτός καστανός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. όμαλή, έξωτ. λίγο φθαρμένη. Τοίχωμα ίσοπαχές, ρίζα σχηματισμένη λοξή, πλατύτερη του τοιχώματος, προέχει έξωτ. Σωζ. ύψ. 0.032. Πάχ. 0.007. Πλάτος ρίζας 0.01.

10-49. Τμήμα κυκλικού λαιμού και όμου.

Συγκολλημένο. σχ. 51, 73

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία κιτρινόφαιος ως καστανός, αλείφωμα έρυθρό έπιφ. έσωτ. στόν όμο άδρή, άκάλυπτη. Λαιμός χωνοειδής, περιγράμμα έξωτ. κυρτό, ρίζα σχηματισμένη έσωτ. λοξή προσαρμόζεται σε άντίστοιχη λοξή διαμόρφωση όμου. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.24. Πάχ. λαιμού 0.013. "Υψ. λαιμού 0.035.

10-50. Τμήμα όμου με άπόφυση. εικ. 47

Πηλός καθαρός φαιός, έπάλειψη έξωτ. καστανή ως καστανόφαιη, έσωτ. όμοια με κυματισμούς. Τοίχωμα όμου παχύνεται προς το στόμιο και κάμπτεται έσωτ. "Απόφυση τοξωτή χαμηλή, κάθετη. Μέγ. διάστ.

0.085. Πάχ. 0.007. Μέγ. πάχ. στην κάμψη 0.011. "Υψ. άποφ. 0.013. Διάμ. όπής 0.01.

10-51. "Όμοιο. είκ. 47

Πηλός όμοιος, έπιφ. έξωτ. καστανή φθαρμένη, έσωτ. μελανωπή άδρή. Τοίχωμα άριστ. παχύτερο, άπόφυση μικρή τοξωτή κατακόρυφη. Έσωτ. 0.05 χαμηλότερα του στομίου όριζόντιο βαθύ χάραγμα μήκους 0.022. Μέγ. διάστ. 0.078. Πάχ. 0.006-0.008. "Υψ. άποφ. 0.012. Διάμ. όπής 0.01.

10-52. Τμήμα ασύμμετρου λαιμού.

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. έξωτ. καστανή, περί τὸ στόμιο μελανωπή, έσωτ. καστανόφαιη, λεία. Λαιμός στρεβλός, χεῖλος καμπύλο φθαρμένο, τοίχωμα λεπυνόμενο περί τήν ρίζα. "Υψ. 0.04. Πάχ. λαιμού 0.006.

10-53. Λαβή. Συγκολλημένη. είκ. 48

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έρυθρές, φθαρμένες. Λαβή ήμικυκλική, ίσοπλατής σε όλο τὸ μήκος, ρίζες άποκολλημένες από τή γάστρα με τελείωμα άπολύτως επίπεδο. Μήκος λαβής 0.07. Πλάτος 0.027. Διάμ. όπής 0.03.

10-54. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο. είκ. 48 σχ. 51

Πηλός άμμόδης καστανός ως πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιος. Δακτύλιος χαμηλός με κυκλικό δίσκο, σάν δεύτερος πυθμένας σε δύο στρώματα. "Υψ. 0.015. Διάμ. περ. 0.08. Πάχ. πυθμ. 0.013.

10-55. Τμήμα δακτυλίου βάσεως. είκ. 48 σχ. 51

Πηλός και έπιφ. όμοιος, φθαρμένες. Δακτύλιος με περίγραμμα κυρτό, άποκολλημένος από τὸν πυθμένα. "Όλες οί άκμές στρογγυλεμένες, σχήμα σωζόμενου τμήματος κοῖλο μηνοειδές. Μέγ. διάστ. 0.06. "Υψ. 0.021. Διάμ. 0.06.

10-56. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως. Συγκολλημένο.

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, πρὸς τὰ έξω έρυθρός, έπιφ. φθαρμένες. Δακτύλιος με λεπτότατη τριγωνική ένίσχυση έπεκτείνεται σάν δεύτερος δισκοειδής πυθμένας. Πάτημα σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.07. Πάχ. 0.005. Πάχ. πυθμ. 0.008. Διάμ. άκαθόριστη.

10-57. "Όστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός λίγο τραχύς μελανωπός, πρὸς τὰ έξω έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνὸ καστανόμαυρο, έσωτ. έπιφ. όμαλή μελανή. Άπόφυση σφαιρική όριζόντια, στο άκρο του όστράκου. Κομμένο από τήν έσωτ. όψη ως ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.012. Διάμ. όπής 0.01.

10-58. "Όμοιο. σχ. 51

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. όμοιος, έξωτ. λεία, έ-

σωτ. άδρή. Περίγραμμα γάστρας κυρτό, άπόφυση μικρή σφαιρική. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.003-0.005. "Υψ. άποφ. 0.007. Διάμ. όπής 0.008.

10-59. "Όμοιο. είκ. 48

Πηλός τραχύς καστανός, έξωτ. επάλειψη όμοια, φθαρμένη, έσωτ. πορτοκαλόχρωμη, όμαλή. Άπόφυση τοξωτή μικρή κατακόρυφη, με ράχη στην κορυφή στενότερη τής ρίζας. Κομμένο ως ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.005. "Υψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπής 0.007.

10-60. "Όστρακο κλειστοῦ άγγείου.

Πηλός Urfirnis με λίγα χαλίκια, έρυθρόξανθος, έξωτ. βαφή καστανή θαμπή, πολὺ φθαρμένη, έσωτ. έπιφ. καστανή, άδρή με κυματισμούς και χαράγματα. Κομμένο ως κοῖλο φυλλόσχημο. Μέγ. διάστ. 0.064. Πάχ. 0.008.

10-61. "Όστρακο ασύμμετρου

στομίου. είκ. 48 και Z

Πηλός άμμόδης φαιός, έπιφ. πορτοκαλόχρωμες έντριπτες, έξωτ. πολὺ φθαρμένη, έσωτ. στιλπνή, ως φαιή. Χεῖλος λεπυνόμενο φθαρμένο, τοίχωμα γάστρας στρεβλό. "Υψ. 0.049. Πάχ. 0.004.

10-62. "Όστρακο στομίου. Συγκολλημένο. είκ. 48

Πηλός όμοιος, έπιφ. έντριπτες, έντονότερα έξωτ. με όριζόντια σημεῖα. Χεῖλος φθαρμένο, λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.062. Πάχ. 0.005.

10-63. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός Urfirnis πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιος, έξωτ. ἴχνη έρυθρής λεπτής βαφής, έσωτ. έπιφ. όμαλή. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.004.

10-64. "Όμοιο.

Πηλός Urfirnis κιτρινωπός, έπιφ. καστανωπός, έξωτ. ἴχνη έρυθρής λεπτής βαφής, έσωτ. έπιφ. όμαλή. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.004.

10-65. "Όμοιο. είκ. 48

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, έπιφ. καστανωπός, έξωτ. ἴχνη θαμπής βαφής, καστανής ως μελανής. Μία πλευρά του όστράκου καμπύλη, οί άλλες περίπου εὐθείες. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.004.

10-66. "Όστρακο γάστρας. Γραπτό. είκ. 48 σχ. 76

Πηλός άμμόδης τραχύς, με χονδρά χαλίκια, πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιος, έσωτ. ανώμαλη, βαφή έρυθρή, έξίτηλη. "Όστρακο κυρτό, κομμένο τριγωνικό. Θέμα: μόλις διακρίνονται ἴχνη τριῶν λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν και ἡ βραχύτερη, παρὰ τήν άκμή του όστράκου, φαίνεται νὰ σχηματίζει γωνία. Μέγ. διάστ. 0.58. Πάχ. 0.006.

10-67. Μικρότατο ὄστρακο γάστρας.

Ἐγγράκτο.

εἰκ. 50 σχ. 49

Πηλὸς καθαρὸς μελανωπὸς, ἐξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιοῦς καστανόμαυρο, κηλιδωτό, θαμπό, ἐσωτ. μελανωπὸ. Διακ.: Κατακόρυφη γραμμὴ διαχωρίζει τρεῖς ὡς πέντε παράλληλες παῦλες. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Κομμένο ὡς δίσκος. "Υψ. 0.018. Πάχ. 0.005.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια ἐρυθρὰ 12, μελανωπὰ 9, λαίμοι καὶ ὅμοιοι ἐρυθροὶ 9, μελανωποὶ 4, ἀποφύσεις 8, Urfinis 4 ὄστρακα, κομμένα ἀκαθόριστος ἀριθμὸς. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρὰ 750 γραμ., μελανωπὰ 270 γραμ.

Τομέας II

Ἐπίχωση

10-68. Ὑστρακο στομίου.

εἰκ. Z σχ. 50

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, στὸν πυρῆνα φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐντριπτή θαμπή, ἐσωτ. ἐπάλειψη καστανέρυθρη κηλιδωτή, περὶ τὸ στόμιο λεία, μελανωπή, ὀπτησὴ ἔντονη. Χεῖλος καμπύλο, πρὸς τὰ ἄριστα. χαμηλότερο καὶ τοίχωμα λεπτότερο, στόμιο πολὺ ἀνοικτό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.065. Διάμ. περ. 0.30. Πάχ. 0.007.

10-69. Ὑστρακο στομίου.

σχ. 50

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, στὸ χεῖλος μελανή, ἐσωτ. ὁμοία ὡς μελανωπή, ἀδρὰ ἐξομαλυσμένη, μὲ χαράγματα, ὀπτησὴ ἔντονη. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.006-0.007.

10-70. Ὑμοιο ἀγγεῖο μὲ τὸ 10-69.

σχ. 50

Πηλὸς, ἐπιφάνειες, ὀπτησὴ ὁμοία. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.007-0.008.

10-71. Ὑστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς φαιός ὡς μελανωπός, ἐπιφ. καστανόφαιες, ἐσωτ. ἀδρὴ. Χεῖλος παχύ, ἐσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο στρεβλό. Τμήμα στομίου σπασμένο ἀποκαλύπτει τὴ χαμηλότερη ἐπιφάνεια κατασκευῆς μὲ δακτυλίου. "Υψ. 0.058. Πάχ. 0.007. Μέγ. πάχ. χεῖλους 0.012.

10-72. Ὑστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. καστανόμαυρες, ἐξωτ. ἀλείφωμα θαμπό, ἐσωτ. ἐπάλειψη, ὀπτησὴ ἔντονη. Χεῖλος ταινιωτό, καμπτόμενο ἐντονότερα πρὸς τὰ ἔξω ἄριστα, στόμιο ἀνυσούμενο ἄριστα. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.007.

10-73. Τμήμα λαίμοῦ.

σχ. 51, 73

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, ἐ-

σωτ. καστανὴ ὡς μελανωπὴ κηλιδωτή. Λαίμὸς χωνοειδὴς ἰσοπαχὴς, χεῖλος προέχον, τελείωμα λοξὸ ἐπικολλᾶται σὲ ἀνάλογα διαμορφωμένο ὄμοιο. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.11. Πάχ. ὅμοιο 0.003.

10-74. Ὑστρακο στομίου.

Πηλὸς τραχὺς μελανωπός, ἐξωτ. ἀλείφωμα στιλπνὸ μελανωπὸ, ἐσωτ. ὁμοιοῦς πρὸς ἄραιό, καστανόμαυρο, ὀπτησὴ ἔντονη. Χεῖλος προέχον, στόμιο κλειστό. Κομμένο ρομβοειδές. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.007.

10-75. Ὑστρακο κυκλικὸ στομίου.

σχ. 50

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπάλειψη καστανὴ ὡς καστανόμαυρη, ὀπτησὴ ἔντονη. Χεῖλος λεπυνόμενο, στόμιο λίγο κλειστό, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

10-76. Ὑστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. καστανέρυθρη μὲ κηλίδα μελανή, ἐσωτ. καστανή, ἀδρὴ, περὶ τὸ χεῖλος λεία. Χεῖλος ἐσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό, δεξιὰ παχύτερο. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.006.

10-77. Ὑστρακο στομίου μὲ πλαστικὴ

διακόσμησι.

εἰκ. 48 σχ. 50

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὴ ὡς καστανόφαιη, ἐσωτ. καστανή, ἀδρὴ. Χεῖλος ἐπίπεδο, ἐξωτ. πλαστικὴ ταινία μὲ ἐναλλασσόμενες κυκλικὰς κοιλότητες καὶ ἐξογκώματα, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.03. Διάμ. περ. 0.30. Πάχ. 0.005. Πάχ. ταινίας 0.004. Πλάτος 0.008.

10-78. Ὑμοιο.

εἰκ. 48 σχ. 50, 71

Πηλὸς ἀμμόδης, λίγο τραχὺς, μὲ μαρμαρυγία, πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπάλειψη καστανή, ἐσωτ. ἐπιφ. ἀδρὴ καστανέρυθρη. Χεῖλος ἐπίπεδο ἀνυσούμενο πρὸς δύο κατευθύνσεις, στόμιο λίγο ἀνοικτό, τοίχωμα πρὸς τὰ ἄνω παχυνόμενο. Ἐξωτ. περὶ τὸ χεῖλος βραχεῖες πλαστικὲς ταινίες, ἐπικολλημένες κατακόρυφα, σὲ ἄνισες ἀποστάσεις. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.30-0.32. Πάχ. 0.005-0.009. Πάχ. ἐπιθ. περ. 0.005. Μῆκος ἐπιθ. 0.019-0.023.

10-79. Ὑμοιο.

εἰκ. 48

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, φαιός στὸν πυρῆνα, ἐπιφ. καστανόμαυρες, ἐξωτ. ἐπάλειψη, ἐσωτ. ἀδρὴ. Χεῖλος προέχον, στόμιο ἄριστα ἀνυσούμενο. Βραχεῖες, σχεδὸν ὁμοιόμορφες πλαστικὲς ταινίες, ἐπικολλημένες ἐξωτ. μὲ κανονικότητα, ὑπερκαλύπτουν τὸ χεῖλος καὶ φθάνουν μέχρι τὴν ἐσωτ. ὀψη. "Υψ. 0.037. Πάχ. 0.007-0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.002. Μῆκος ἐπιθ. 0.015-0.017.

10-80. Ὑστρακο στομίου μὲ ἐπίθημα.

εἰκ. 48

Πηλὸς μὲ μαρμαρυγία καστανός, στὸν πυρῆνα φαιός,

ἐπιφ. καστανόμαυρες, ἔσωτ. ἀδρή, μὲ κυματισμούς, ἀκάλυπτη, ὀπτησι ἐντονη. Χεῖλος μόλις σωζόμενο, καμπύλο, ἔσωτ. λεπτυνόμενο, στόμιο κλειστό, ἐπιθήμα ὑπὸ τὸ χεῖλος χαμηλὸ ἀμυγδαλωτὸ ἕως γλωσσοειδές. "Υψ. 0.045. Πάχ. 0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.003. Πλάτος ἐπιθ. 0.014.

10-81. "Οστρακο στομίου.

σχ. 76

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. καστανές, ἔσωτ. λεῖα. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο περίπου κατακόρυφο, ἔξωτ. σὲ 0.01 ἀπὸ τοῦ χεῖλους πλαστική ταινία σχηματίζει συνεχόμενα τρίγωνα. Δεξιὰ κοιλότητα ἀποκολλημένης ἀποφύσεως. "Υψ. 0.047. Πάχ. 0.009. Πάχ. ταινίας 0.001.

10-82. Τμήμα λαιμοῦ.

εἰκ. 48

Πηλὸς Urfirnis κιτρινωπός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρόξανθος, ἔξωτ. βαφὴ μελανή στιλπνὴ φθαρμένη, ἔσωτ. ὁμοία ἴχνη. Χεῖλος λεπτυνόμενο, περίγραμμα κοῖλο, λαιμὸς κατακόρυφος. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.005.

10-83. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

σχ. 51

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία καστανός, ἐπιφ. ἔξωτ. ὁμοία, ἔσωτ. καστανέρυθρη, ὁμαλή. Λαιμὸς κατακόρυφος, χεῖλος ἐπίπεδο, ἔσωτ. λεπτυνόμενο, ρίζα σχηματισμένη λοξή, πλατύτερη τοῦ τοιχώματος, προέχει ἔξωτ. "Υψ. 0.056. Διάμ. 0.32. Μέγ. πάχ. 0.011.

10-84. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

σχ. 51

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία καστανόφαιος, ἐπιφ. ἔξωτ. καστανόμαυρη, ἔσωτ. καστανή, ὁμαλὴ περὶ τὸ χεῖλος, χαμηλότερα ἀδρή. Λαιμὸς περίπου κατακόρυφος, τοίχωμα σχηματισμένο ἀπὸ δύο φύλλα πηλοῦ, περίγραμμα ἔξωτ. κυρτό. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.24. Μέγ. πάχ. 0.013.

10-85. Τμήμα λαιμοῦ μὲ ἀρχὴ ὄμου.

Συγκολλημένο.

Πηλὸς τραχὺς, σπογγωτός, εὐθριπτος, καστανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἔξωτ. ὑπολείμματα ἀλειφώματος λεπτοῦ κιτρινωποῦ, ἔσωτ. ἀδρή. Λαιμὸς πολὺ χαμηλός, χεῖλος πολὺ φθαρμένο, ἐνωση ὄμου μὲ λαιμὸ κατ' ὀρθή γωνία, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα. Σωζ. ὕψ. λαιμοῦ 0.017. Μέγ. διάστ. 0.065. Πάχ. στή ρίζα 0.009.

10-86. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἀνοικτόφαιος, ἐπιφ. ἔξωτ. ἐρυθρὴ ὡς καστανὴ μὲ χεῖλος μελανό, ἔσωτ. μελανὴ λεῖα. Λαιμὸς χωνοειδής, χεῖλος λίγο φθαρμένο, τοίχωμα ἰσοπαχές, λεπτό, ρίζα σχηματισμένη λοξή, πλατύτερη τοῦ τοιχώματος, προέχει ἔξωτ. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.10. Πάχ. λαιμοῦ 0.005. Σωζ. πλάτος ρίζας 0.007.

10-87. Τμήμα λαιμοῦ καὶ ὄμου.

σχ. 51

Πηλὸς ἀμμόδης μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἀλείφωμα ὁμοιο, ραβδωτὴ διαμόρφωση λαιμοῦ καὶ ἔσωτ. περὶ τὸν ὄμο. Λαιμὸς χωνοειδής, χεῖλος σπασμένο, κάμψη πρὸς ὄμο κατ' ὀρθή γωνία. "Υψ. 0.04. Σωζ. ὕψ. λαιμοῦ 0.033. Διάμ. ρίζας ἔσωτ. 0.14. Πάχ. 0.007.

10-88. "Οστρακο γάστρας μὲ τμήμα

ἐπιθήματος.

εἰκ. 48

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. καστανέρυθρος, ἔσωτ. ἀδρή, ἀνώμαλη. Τμήμα ὀριζόντιου γλωσσοειδοῦς ἐπιθήματος. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.004.

10-89. "Οστρακο γάστρας.

εἰκ. Z σχ. 50

Πηλὸς καθαρὸς, καστανός ὡς φαιός, ἐπιφ. ἔξωτ. κηλιδωτὴ καστανὴ ὡς μελανή, ἔσωτ. καστανή, ἀδρή. Γάστρα γωνιώδης, περίγραμμα εὐρύνεται πρὸς τὰ ἄνω. "Υψ. 0.048. Πάχ. 0.005. Διάμ. γάστρας στήν κάμψη 0.12.

10-90. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. μελανές, ἔσωτ. λεῖα. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.006.

10-91. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου.

σχ. 50, 72

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μελανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἔξωτ. πολὺ χαμηλὴ, πτυχωτὴ, ἐντριπτη, διακόσμηση τεθλασμένων, αἰσθητὴ κυρίως μὲ τὴν ἀφή. Κομμένο ὡς ριπιδίοςχημο ὀρθῆς γωνίας. "Υψ. 0.03. Διάμ. περ. 0.16. Πάχ. 0.004.

10-92. "Οστρακο γάστρας μὲ ἀπόφυση.

Πηλὸς τραχὺς μελανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἔσωτ. τραχεῖα, ἀνώμαλη. Ἀπόφυση ἀγκύλη. Κομμένο ἀπὸ ἔσωτ. φυλλόσχημο μὲ γωνία δεξιὰ. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.014. Διάμ. ὀπῆς 0.01.

10-93. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. μελανές. Δακτύλιος μὲ λεπτὴ τριγωνικὴ ἐνίσχυση, περίγραμμα κωνικό, πάτημα ἐπίπεδο. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.08. Πάχ. πυθμ. 0.004.

10-94. "Οστρακο πυθμένος.

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἔσωτ. λεῖα. Ἐξωτ. φέρει καμπύλη ἐξόγκωση καὶ ἀμορφες κοιλότητες γιὰ τὴν προσκόλληση δακτυλίου βάσεως. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005.

10-95. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως καὶ

πυθμένος. Συγκολλημένο.

εἰκ. 48 σχ. 51

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἀλείφωμα καστανὸ ὡς φαιό, πολὺ φθαρμένο. Δακτύλιος ἐνιαῖος μὲ τμήμα πυθμένος, ἐνώνεται στὴ γάστρα ἔξωτ. μὲ πρόσθετη

ταινία. Μέγ. διάστ. 0.065. Διάμ. περ. 0.07. Ύψ. δακτ. μετά πυθμένος 0.023.

10-96. Τμήμα ύψηλης δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 51

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανέρυθρο θαμπό, έσωτ. έπιφ. καστανόφαιη, άδρή. Δακτύλιος ύψηλός κωνικός χωρίς ένισχυση, πάτημα επίπεδο, ελάχιστα προέχον. Ύψ. 0.033. Διάμ. 0.09. Πάχ. 0.008.

10-97. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιος. Δακτύλιος ύψηλός χωρίς ένισχυση, πάτημα τελείως φθαρμένο. Σωζ. ύψ. δακτ. 0.03. Πάχ. πυθμ. 0.007.

10-98. Όμοιο.

Πηλός και έπιφ. όμοια. Δακτύλιος με σπασμένο πάτημα, λεπτή τριγωνική ένισχυση. Σωζ. ύψ. δακτ. 0.022. Διάμ. στη ρίζα περ. 0.05. Πάχ. πυθμ. 0.008.

10-99. Όμοιο.

Πηλός Urfirnis κιτρινόφαιος, έπιφ. όμοιος, έξωτ. ίχνος έρυθρωπής βαφής. Δακτύλιος χωρίς ένισχυση, σπασμένος στην απόληξη. Ό πυθμένας σχηματίζει από κάτω περί τò κέντρο έλαφρό έξόγκωμα. Διάμ. στη ρίζα. 0.065. Πάχ. πυθμ. 0.008-0.009.

10-100. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως με άρχη τοιχώματος.

Πηλός λίγο τραχύς, σπογγωτός πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιος. Δακτύλιος με πάτημα τελείως φθαρμένο, από κάτω κοίλος δίσκος σάν δεύτερος πυθμένας. Μέγ. διάστ. και διάμ. στη ρίζα 0.065. Σωζ. ύψ. δακτ. 0.009. Πάχ. πυθμ. στο κέντρο 0.01.

10-101. Όμοιο.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. μελανωπές, έξωτ. φθαρμένη. Δακτύλιος τριγωνικής τομής χωρίς ένισχυση, απολήγει άνω σέ αυλακωτή επιφάνεια, πάτημα επίπεδο. Ύψ. 0.019. Διάμ. 0.08. Μέγ. πάχ. 0.009.

10-102. Όστρακο κλειστού.

Πηλός τραχύς καστανός, έπιφ. άδρές, έξωτ. όμοια,

έσωτ. μελανωπή. Όστρακο ρομβοειδές, έσωτ. άκμή φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.052. Πάχ. 0.016.

10-103. Όμοιο.

Πηλός λασπώδης κιτρινόφαιος, έπιφ. έξωτ. έρυθρωπή, έσωτ. μελανή. Κομμένο περίπου ήμικυκλικό. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.007.

10-104. Όστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. καστανές. Κομμένο τρίπλευρο με μία κυρτή και δύο κοίλες, ένωμένες σέ όξεία γωνία. Μέγ. διάστ. 0.044. Πάχ. 0.007.

10-105. Όστρακο άνοικτοϋ άγγείου.

Έγχάρακτο. Συγκολλημένο. εικ. 50 σχ. 49

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα μελανό, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Άκμές πλευρών μιās γωνίας φέρονται πρòς όριζόντια χαμηλή έγχάραξη. Τεχνική κοινή. Δέν ύπάρχει λευκό. Διάμ. κατά την όριζόντια έγχάραξη 0.16. Ύψ. 0.045. Πάχ. 0.005-0.006.

10-106. Όστρακο άνοικτοϋ άγγείου.

Έγχάρακτο. εικ. 50

Πηλός πολύ καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, στιλπνό, έσωτ. όμοιο, καστανό, σκοτεινό. Διακ.: Όριζόντια έγχάραξη. Τεχνική κοινή. Δέν ύπάρχει λευκό. Διάμ. γάστρας κατά την όριζόντια έγχάραξη 0.018. Ύψ. 0.017. Πάχ. 0.004.

10-107. Βάση επίπεδη με στρογγυλεμένη γωνία και άρχη τοιχώματος άνοικτοϋ άγγείου.

Έγχάρακτο. εικ. 50 και Z σχ. 49

Πηλός καθαρός καστανός άνοικτός, έξωτ. έπιφ. φθαρμένη με ίχνη όμοιόχρωμης έπαλείψεως, έσωτ. όμοιο, χωρίς φθορά. Διακ.: Περί την βάση όριζόντια έγχάραξη. Τοίχωμα διάστικτο με λεπτότατες όπες. Τεχνική στικτή. Ίχνη λευκού. Ύψ. 0.018. Πάχ. 0.006.

Λοιπά όστρακα: στόμια έρυθρά 22, λαιμοί και όμοι 21, βάσεις 3, αποφύσεις 6, κομμένα 950 γραμ. Έπί πλέον άμορφα, έρυθρά 1850 γραμ., χονδρά έρυθρά 700 γραμ., μελανωπά 430 γραμ.

ΦΑΣΗ 11

Τομέας IV

Έπίχωση βορ. τμήματος

11-1. Όστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 53

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανό-

μαυρη, έσωτ. μελανωπή, λεία. Χείλος ταινιωτό, στόμιο περ. κατακόρυφο, περίγραμμα έλαφρά κυρτό.

"Υψ. 0.054. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

11-2. "Οστρακο στομίου. είκ. 51

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία φαιός, επάλειψη φαιή ως καστανόφαιη, με ρωγμές. Χείλος προέχον, τοίχωμα άριστ. περί τὸ στόμιο παχύτερο. "Υψ. 0.068. Πάχ. 0.004-0.006.

11-3. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. είκ. Η

Πηλός άμμώδης κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό, φθαρμένο, κηλιδωτό, καστανόφαιο ως μελανωπό, έσωτ. έπιφ. μελανή, λεία. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.052. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

11-4. "Οστρακο στομίου.

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. έξωτ. καστανωπή, περί τὸ στόμιο μελανή, έσωτ. μελανή, άδρά διαμορφωμένη. Χείλος διογκωμένο έσωτ., τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὰ άνω, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.007-0.009.

11-5. "Οστρακο κυκλικὸ στομίου. είκ. 51   σχ. 54

Πηλός καθαρὸς έρυθρός, αλείφωμα κιτρινωπό μαλακό, παχύ, έσωτ. λεπτότερο. Χείλος καμπύλο, στόμιο περί τὸ χείλος διευρυνόμενο. Σπάσιμο στομίου άριστ. άποκαλύπτει άρχικὴ χαμηλότερη διάπλωση καμπύλου χείλους, στὸ όποιο προστέθηκε τὸ άνωτατο τμήμα καί ένιαίο περίβλημα πηλοῦ με κιτρινωπό αλείφωμα. "Υψ. 0.027. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.008.

11-6. "Οστρακο στομίου με έπίθημα. είκ. 51   σχ. 53

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, πρὸς τὰ έξω έρυθρός, μέσα φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. καστανόφαιη, άδρότερη. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, έπίθημα κάτω άπό τὸ χείλος, κάθετο γλωσσοειδές, κολλημένο σὲ όλη του τὴν έπιφάνεια. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.007. Μέγ. πάχ. έπιθ. 0.004. Μήκος 0.02 περ.

11-7. "Οστρακο ὡμου με έπίθημα. είκ. 51

Πηλός άμμώδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έξωτ. έρυθρή, έσωτ. άδρὴ πορτοκαλόχρωμη. Έγκοπή στὴ ρίζα λαιμοῦ, έπίθημα χαμηλὸ άμγυδαλόσχημο. "Υψ. 0.045. Πάχ. 0.005. Πάχ. έπιθ. 0.003.

11-8. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο. είκ. 51

Πηλός Urfirnis άνοικτόφαιος, έπιφ. έξωτ. φαιή καλυμμένη με βαφή μελανή, άραιή, διάφανη, πολὺ φθαρμένη, έσωτ. έπιφ. έρυθρωπή, όμαλή. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.003.

11-9. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός πολὺ καθαρὸς άνοικτόφαιος, έπιφ. έξωτ. με-

λανωπή με ρωγμές, έσωτ. έρυθρωπή, λεία. Μέγ. διάστ. 0.038. Πάχ. 0.005.

11-10. "Οστρακο μεγάλου άγγείου με έπιθήματα. είκ. 53

Πηλός καθαρὸς έρυθρός, πρὸς τὰ μέσα κιτρινόφαιος, έπιφ. έξωτ. καστανέρυθρη, έσωτ. φαιή όμαλή. Δύο έπιθήματα πεταλίδας καί σημεῖα τριῶν άκόμα άποκολλημένων, σὲ πυκνές άποστάσεις. Μέγ. διάστ. 0.093. Πάχ. 0.012. Πάχ. έπιθ. 0.002. Μήκος έπιθ. 0.022.

11-11. Τμήμα ύψηλῆς δακτυλιόσχημης βάσεως. είκ. 53   σχ. 56

Πηλός καθαρὸς πρὸς τὰ μέσα φαιός, πρὸς τὰ έξω έρυθρός, αλείφωμα στιλπνό, έξωτ. κηλιδωτό, μελανωπό ως έρυθρό, έσωτ. καστανόφαιο. Δακτύλιος ύψηλός, κολλημένος λοξά, χωρὶς ένίσχυση, πάτημα καμπύλο. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.11. "Υψ. δακτ. 0.028. Πάχ. πυθμ. 0.01.

11-12. "Ομοιο.

Πηλός άμμώδης φαιός, έπιφ. καστανές, θαμπές. Δακτύλιος κολλημένος λοξά, έξωτ. περί τὴν ρίζα τριγωνικὴ ένίσχυση, περίγραμμα κοῖλο, στὸ πάτημα καί στίς σπασμένες πλευρές τοῦ δακτύλιου στρογγυλευμένες άκμές. Μέγ. διάστ. 0.057. "Υψ. δακτ. 0.028.

11-13. "Ομοιο.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία καστανόφαιος, έπιφ. μελανές. Δακτύλιος κολλημένος λοξά με τριγωνικὴ ένίσχυση περί τὴν ρίζα έξωτ., περίγραμμα έξωτ. κοῖλο, πάτημα καί σπασμένες πλευρές ὅπως στὸ 11-12. "Υψ. 0.028. Μέγ. διάστ. 0.05. Σωζ. ύψ. δακτ. 0.023. Πάχ. πυθμ. 0.008.

11-14. Τμήμα βάσεως καί ταιχώματος.

Πηλός άμμώδης φαιός, έπιφ. πολὺ φθαρμένες, διατηροῦν όξειδωση. Χαμηλότατος δακτύλιος ένοποιεῖται με τὸν πυθμένα καί φαίνεται σάν βάση κοῖλη, δισκοειδής. "Οστρακο έλλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.046. Πάχ. 0.005. Μέγ. ύψ. δακτ. 0.003.

11-15. Τμήμα κλειστοῦ άγγείου. Συγκολλημένο σὲ δύο τμήματα. είκ. 52   σχ. 55, 73

Πηλός άμμώδης καστανός, έξωτ. καστανέρυθρο, έσωτ. έπιφ. καστανή, άδρὴ. Περίγραμμα πιεσμένο σφαιρικό, σώζεται άπό τὴν άρχὴ τοῦ ὡμου μέχρι τὸν πυθμένα σὲ συνεχὴ καμπύλη. "Υψ. 0.135. Μέγ. πάχ. 0.013. Διάμ. στομ. άκαθόριστη. Μεγ. διάμ. κοιλίας 0.16.

11-16. "Οστρακο γάστρας με ρίζα άποφύσεως.

Πηλός καθαρὸς καστανός, έπιφ. ὁμοιες, έξωτ. φθαρμένη, έσωτ. λεία. "Ημισὴ τοξωτὴ άπόφυση άποκολλημένη έχει άφήσει στὸ ὅστρακο βαθειά κοιλότητα γιὰ τὴν προσκόλλησι τῆς ρίζας. Μέγ. διάστ. 0.05.

Πάχ. 0.005. Βάθος κοιλότητας 0.002.

11-17. "Οστρακο γάστρας με απόφυση. Συγκολλημένο.

Πηλός άμμώδης φαιός, έπιφ. έξωτ. πορτοκαλόχρωμη, έσωτ. όμοια, έντριπτη. Απόφυση ήμιελλειπτική, κατακόρυφη, κολλημένη στην επίπεδη έπιφ. του όστράκου. Μήκος άποφ. 0.045. Πάχ. 0.008. "Υψ. άποφ. 0.015. Διάμ. όπης 0.01.

Λοιπά όστρακα: στόμια 12, λαιμοί και όμοι 13, βάσεις 5, πυθμένες 1, έπιθήματα 3, όστρακα *Urfirnis* 3 και λίγα άκόμα στα κομμένα, κομμένα συνολικά 600 γραμ. επί πλέον άμορφα, 1650 γραμ.

Έπίχωση νοτίου τμήματος

11-18. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 54

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έπιφ. καστανόφαιες, έσωτ. λεία. Χείλος ταινιωτό, στόμιο άνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές. "Υψ. 0.027. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.004.

11-19. "Όμοιο. σχ. 53

Πηλός καθαρός, προς τα έξω έρυθρός, προς τα μέσα φαιός, έπιφ. καστανόφαιες, έξωτ. στιλπνή, έσωτ. λεία. Χείλος ταινιωτό, έσωτ. καμπυλούμενο, στόμιο περίπου κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνόμενο προς το στόμιο, άριστ. παχύτερο. "Υψ. 0.034. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.004-0.006.

11-20. "Όμοιο. εικ. Η σχ. 54, 72

Πηλός πολύ καθαρός με μαρμαρυγία φαιός, έπιφ. καστανόφαιες θαμπές, έσωτ. λεία. Χείλος ταινιωτό, στόμιο λίγο άνοικτό, περίγραμμα γωνιώδες, τοίχωμα παχυνόμενο προς την κάμψη. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.005-0.009.

11-21. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. εικ. 51 σχ. 53

Πηλός τραχύς με μαρμαρυγία, μελανωπός, έπιφ. καστανόφαιες, έσωτ. άδρότερη με όρατά χαλίκια. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχυνόμενο προς το χείλος, άριστερά παχύτερο, δεξιά άνυσούμενο. Κάτω από το χείλος κυκλική κοιλότητα για την προσκόλληση έπιθήματος (:). "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.008-0.007.

11-22. "Όμοιο. εικ. Η

Πηλός άμμώδης έρυθρός, στόν πυρήνα φαιός, έπιφ. καστανόμαυρες, έσωτ. άνώμαλη με κυματισμούς. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.058. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.007.

11-23. "Οστρακο στομίου. σχ. 54

Πηλός τραχύς με χονδρό μαρμαρυγία, λίγο σπογγώτος, φαιός, έπιφ. πολύ φθαρμένες καστανές, έσωτ. άδρότερη. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο άνοικτό. "Υψ.

άχ. 0.007. Διάμ. 0.18 περ.

11-24. "Οστρακο στομίου με έπίθημα. εικ. 51

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. όμοιος, έσωτ. όμαλή. Χείλος περίπου επίπεδο, φθαρμένο, στόμιο λίγο κλειστό, έπίθημα κωνικό ύψηλό. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.005-0.007. Πάχ. έπιθ. 0.01. Διάμ. 0.22.

11-25. Τμήμα λαιμού. σχ. 56

Πηλός καθαρός, σπογγώτος φαιός, έπιφ. έξωτ. κηλιδωτή, όμοια ως καστανόφαιη, έσωτ. μελανωπή. Λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα λεπυνόμενο προς την ρίζα (μόλις διακρίνεται με την άφή). "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.04. Πάχ. 0.005-0.004.

11-26. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο. εικ. 51 σχ. 56

Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. περί το χείλος όμοια, λεία, ή λοιπή έρυθρή άκάλυπτη. Χείλος καμπύλο, στόμιο γωνιώδες, κάμπτεται προς τα έξω, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.045. Πάχ. 0.008.

11-27. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία καστανός, έπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανή, λεία. Χείλος διογκωμένο έσωτ., τοίχωμα παχυνόμενο προς το στόμιο, έντονότερα δεξιά. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.008-0.009.

11-28. "Οστρακο κυκλικού στομίου. Συγκολλημένο. σχ. 54

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανός, έπιφ. έξωτ. κηλιδωτή, όμοια ως έρυθρή, έσωτ. καστανή όμαλή με όρατά χαλίκια πηλού. Χείλος επίπεδο, στόμιο άνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές. "Υψ. 0.027. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.005.

11-29. Τμήμα λαιμού με άρχή όμου.

Πηλός άμμώδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. πολύ φθαρμένες, έξωτ. όμοια, έσωτ. έρυθρωπή. Χείλος φθαρμένο, κάμψη προς όμο γωνιώδης. Τμήμα λαιμού κομμένο περίπου τριγωνικό με στρογγυλεμένες όλες τις σπασμένες άκμές, διατηρεί μικρή λωρίδα όμου. "Υψ. λαιμού 0.045. Διάμ. στη ρίζα 0.12 περ. Μέγ. διάστ. 0.053.

11-30. Τμήμα λαιμού. σχ. 56

Πηλός άμμώδης έρυθρός, στόν πυρήνα φαιός, έπιφ. έξωτ. φθαρμένη, έρυθρή ως καστανή κηλιδωτή, έσωτ. όξειδωση. Λαιμός περίπου κυλινδρικός, λίγο άνοικτός, χείλος καμπύλο, τοίχωμα δεξιά παχύτερο, καμπύλη κάμψη προς τόν όμο. "Υψ. 0.035. "Υψ. λαιμού 0.029. Διάμ. 0.08. Πάχ. λαιμού στη ρίζα 0.006-0.009.

11-31. "Οστρακο στομίου. εικ. 51 σχ. 56, 71

Πηλός άμμώδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιος,

φθαρμένες. Χείλος επίπεδο, πλατύ και παχύ, εξέχει έντονα το στομίου, σχηματίζει γωνία με το τοίχωμα. Ύψ. 0.024. Διάμ. έσωτ. 0.14. Πλάτος χείλους 0.013. Πάχ. 0.004.

11-32. Τμήμα λαιμού. είκ. 51

Πηλός πολύ καθαρός, σπογγωτός, ανοικτόφαιος, έπιφ. καλυμμένες με βαφή καστανή ως έρυθρή πολύ φθαρμένη, εξέιτηλη. Χείλος λεπτονόμενο, φθαρμένο, τοίχωμα ίσοπαχές, άριστ. παχύτερο, κάμψη προς ώμο έξωτ. γωνιώδης, ρίζα ώμου έσωτ. αύλακωτή. Ύψ. 0.041. Διάμ. 0.12-0.14. Ύψ. λαιμού 0.036. Μέγ. πάχ. 0.007.

11-33. Τμήμα δακτυλίου ύψηλης βάσεως. σχ. 56

Πηλός καθαρός σπογγωτός, μελανός, έπιφ. όμοιες. Δακτύλιος ύψηλός, τριγωνικής τομής, χωρίς ένιςχυση, πάτημα επίπεδο. Ύψ. 0.031. Διάμ. βάσεως 0.08.

11-34. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο. σχ. 56

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. μελανές. Δακτύλιος χαμηλότατος και πλατύς, ένοποιείται με τον πυθμένα, πάτημα πλατύ, φθαρμένο. Μέγ. διάστ. 0.067. Ύψ. δακτ. 0.01. Διάμ. 0.10 περίπου.

11-35. Όμοιο.

Πηλός Urfirnis φαιός, έπιφ. έρυθρόξανθες πολύ φθαρμένες. Δακτύλιος χαμηλός τομής τριγωνικής, χωρίς πρόσθετη ένιςχυση. Μέγ. διάστ. 0.045. Ύψ. δακτ. 0.012. Πάχ. πυθμ. 0.006. Διάμ. ακαθόριστη.

11-36. Όστρακο γάστρας. είκ. 51

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, έπιφ. έξωτ. όλόβαφη έρυθρή, βαφή πυκνή, έσωτ. επάλειψη όμοια. Μέγ. διάστ. 0.039. Πάχ. 0.005.

11-37. Όστρακο γάστρας.

Γραπτό. είκ. 51 και Η σχ. 76

Πηλός άμώδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έρυθρές, έξωτ. αλείφωμα σκληρό στιλπνό και βαφή λευκή θαμπή, έσωτ. επάλειψη και όριζ. έρυθρή ταινία. Διακ.: θέμα ασύμμετρο με δύο παράπλευρες και άνισες μεταξύ τους γωνίες. Μέγ. διάστ. 0.052. Μέγ. πάχ. 0.006.

11-38. Όστρακο γάστρας. είκ. 54 σχ. 76

Πηλός πολύ καθαρός, φαιός, έξωτ. μελανό, έσωτ. μελανωπό. Έξωτ. τέσσερις έως πέντε πολύ χαμηλές νευρώσεις, απολήγουν σε όριζόντια επί της όποιας εξέχουν άτεχνα σχηματισμένοι κύκλοι. Ένας ακόμη κύκλος δίπλα στην άκμή του όστράκου επάνω στη βραχύτερη νεύρωση. Ύψ. 0.04. Πάχ. 0.003.

11-39. Όστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο. είκ. 55 και 56

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. έπιφ. έντριπτη με

πλατείες όριζόντιους κυματισμούς, επάλειψη καστανόφαιη. Χείλος εϋθύ, αύλακωτό, στόμιο έλλειπτικό, λοξό. Διακ.: Δύο λοξές παράλληλες γραμμές τερματίζουν στην όριζόντια έγχάραξη του χείλους, και μία βραχεία συγκλίνουσα. Τεχνική βαθειά. Ύχνη λευκού. Ύψ. 0.029. Πάχ. 0.004.

11-40. Όστρακο ανοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 55 και 56 σχ. 52

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, προς την έξωτ. έπιφ. έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα κατά τόπους καστανό ως καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. έπιφ. με πλατείες όριζόντιους κυματισμούς, αλείφωμα καστανόφαιο, έντριπτο. Διακ.: Πέντε λοξές παράλληλες γραμμές τερματίζουν στην πλευρά ομάδος αντίθετου φοράς. Τεχνική βαθειά. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.034. Πάχ. 0.005.

11-41. Όστρακο ανοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. Συγκολλημένο. είκ. 56 σχ. 52

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανό, θαμπό, έσωτ. έπιφ. με πλατείες όριζόντιους κυματισμούς, αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό. Διακ.: Όμάδα από όκτώ παράλληλες ή παράπλευρες λοξές γραμμές και τέσσερις άλλες συγκλίνουσες. Τεχνική βαθειά. Ύχνη λευκού. Ύψ. 0.042. Πάχ. 0.005.

10-42. Όστρακο στομίου σκύφου. Έγχάρακτο.

Συγκολλημένο. είκ. 56 και Θ σχ. 52

Πηλός καθαρός μελανός, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, χωρίς φθορά. Χείλος επίπεδο, αύλακωτό. Διακ.: Δύο ομάδες από τέσσερις λοξές συγκλίνουσες γραμμές φέρονται προς την όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Δύο ακόμη ανεξάρτητες λοξές και δύο όριζόντιες. Τεχνική βαθειά. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.029. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.005.

10-43. Όστρακο στομίου.

Έγχάρακτο. είκ. 56 και Θ σχ. 52

Πηλός άμώδης φαιός, προς την έξωτ. έπιφ. πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα καστανό ως μελανό, κηλιδωτό, έσωτ. όμοιο έρυθρόξανθο, στιλπνό. Χείλος καμπύλο, αύλακωτό, στόμιο κυλινδρικό. Διακ.: Τρεις παράλληλες γωνίες και ισάριθμες επί πλέον πλευρές ή ένδιάμεσες γραμμές τερματίζουν, πλήν δύο, στην όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Τεχνική βαθειά. Δέν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.042. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

10-44. Όστρακο ανοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 56

Πηλός άμώδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη, θαμπή, έσωτ. όμοιο, φθαρμένο, με όριζόντιους κυματισμούς. Διακ.: Πέντε λοξές παράλληλες γραμμές και σειρά στικτού περιθωρίου.

Μία όπη έχει συμπίεσει την άκμή της άκραίας έγγα-
ράξεως. Τεχνική βαθειά καί στικτή. "Υψ. 0.029. Πάχ.
0.01.

11-45. "Οστρακο άνοικτοῦ άγγείου.

Έγγάρακτο.

είκ. 56 καί Θ σχ. 52

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα
όμοιόχρωμο ως καστανό, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.:
Όμάδα έπτά παραλλήλων τεθλασμένων με κορυφές
σε κατακόρυφες νοητές γραμμές καί μία έπί πλέον
παράλληλη γραμμή. Κατά την προέκταση των κορυ-
φών κυκλικό έπίθημα. Διάμ. 0.012. Τεχνική λεπτή.
Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.042. Πάχ. 0.006-0.007.

11-46. "Οστρακο στομίου.

Έγγάρακτο.

είκ. 56 καί Θ σχ. 52

Πηλός σχετικά τραχύς, καστανός ως ρόδινος, έξωτ.
αλείφωμα ρόδινο, θαμπό, έσωτ. επάλειψη άνοικτότε-
ρη. Χείλος αυλακωτό, φθαρμένο. Διακ.: Πέντε πα-
ράλληλες λοξές γραμμές, με άκέραιες έν μέρε άπο-
λήξεις, τερματίζουν 0.013-0.016 χαμηλότερα της όρι-
ζόντιας έγγαράξεως τοῦ χείλους. Τεχνική ρηχή. Δέν
ύπάρχει λευκό. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.004.

11-47. "Οστρακο στομίου.

Έγγάρακτο.

είκ. 56 σχ. 52

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα καστανό-
φαιο, θαμπό, έσωτ. όμοιο, στιλπνό. Χείλος λεπυνό-
μενο έσωτ., αυλακωτό, στόμιο έλλειπτικό. Διακ.: Ό-
μάδα τεσσάρων παραλλήλων τεθλασμένων γραμμών
με κορυφές σε κατακόρυφες νοητές γραμμές. Τεχνι-
κή κοινή. Ίχνος λευκοῦ. "Υψ. 0.034. Πάχ. 0.005-
0.006.

Λοιπά όστρακα: στόμια 18 (τό ένα Urfirnis), λαιμοί
καί ώμοι 14, άποφύσεις 2, έπιθήματα 2, Urfirnis 4 ό-
στρακα καί λίγα άκόμη στά κομμένα, κομμένα συνο-
λικά 1200 γραμ. Έπί πλέον άμορφα, έρυθρά 1100
γραμ., μελανωπά 240 γραμ.

Τομέας III Δάπεδο καλύβας 11-A

11-48. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα άλλης
συστάσεως, καστανόμαυρο παχύ, σκληρό, άποφλοι-
ούμενο, έσωτ. έπιφ. καστανή, άδρότερη. Χείλος κα-
μπύλο, δεξιά έσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο στρεβλό,
τοίχωμα παχυνόμενο προς τό χείλος. "Υψ. 0.044.
Πάχ. 0.005-0.007.

11-49. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρός, έπιφ. ό-
μοιες, έσωτ. άδρότερη. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο
κλειστό, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.033. Διάμ. 0.22.
Πάχ. 0.006.

11-50. Τμήμα λαιμοῦ. Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός έρυθρός ζωηρός, έπιφ. όμοιες, έσωτ.
λεία. Λαιμός χωνοειδής, χείλος πολύ φθαρμένο, πε-
ρίγραμμα κυματιστό, κοίλο περί τό χείλος, τοίχωμα
παχυνόμενο προς την ρίζα. "Υψ. 0.04. Μέγ. πάχ.
0.008. Διάμ. άκαθόριστη.

11-51. Τμήμα άσυμμέτρου λαιμοῦ.

Πηλός λίγο τραχύς μελανός, έπιφ. έξωτ. κηλιδωτή
καστανή ως μελανωπή, έσωτ. καστανή. Λαιμός άνοι-
κτός, στρεβλός, τοίχωμα λεπυνόμενο προς την ρίζα,
χείλος πολύ φθαρμένο. "Υψ. 0.038. Μέγ. πάχ. 0.008.

11-52. "Οστρακο στομίου με έπίθημα.

είκ. 51

Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. καστανές, έξωτ. κηλι-
δωτή ως φαιή, έσωτ. όμαλή. Χείλος καμπύλο με ά-
νώμαλη διαμόρφωση, φαίνεται άνυψούμενο, έπίθημα
ύπό τό χείλος όριζόντιο άμυδαλωτό. "Υψ. 0.028.
Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.007.

11-53. Τμήμα δακτυλίοσχημης βάσεως.

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. καστανόφαιες, έσωτ.
στόν πυθμένα μελανή. Δακτύλιος ύψηλός, λεπτή έ-
νίσχυση μόνο άριστερά, πάτημα καμπύλο, πολύ
φθαρμένο. "Υψ. 0.035. "Υψ. δακτ. 0.029.

11-54. "Οστρακο κλειστοῦ.

Πηλός καθαρός πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. καστανές,
έσωτ. άδρή. Κομμένο έπίμηκες όρθογώνιο, άπολήγει
σε μία όξεϊα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.078. Πάχ. 0.009.

11-55. "Οστρακο άνοικτοῦ άγγείου.

Έγγάρακτο.

είκ. 56

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα μελανω-
πό, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, μελανό. Διακ.:
Τρεῖς παράλληλες γωνίες με κορυφές σε κατακόρυ-
φη νοητή γραμμή καί δύο άκόμη πλευρές. Τεχνική
κοινή. Δέν ύπάρχει λευκό. "Υψ. 0.02. Πάχ. 0.005.

Λοιπά όστρακα: στόμιο 1, λαιμοί 2 (ό ένας Urfirnis),
κομμένα 240 γραμ. Δέν διακρίνονται άλλα άμορφα
πλήν των κομμένων. Έπί πλέον ένα όστρακο σημε-
ρinoῦ άγγείου.

Έπίχωση άνατολικά καλύβας 11-A

11-56. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλός άμμόδης φαιός προς τά έξω καστανός, έπιφ.
έξωτ. όμοια, φθαρμένη, έσωτ. καστανόφαιη, λεία.
Χείλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυ-
νόμενο στο στόμιο. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.005-0.007.

11-57. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλός άμμόδης τραχύς, φαιός, έπιφ. καστανές, έ-
ξωτ. κακότεχνη διαμόρφωση με όρατά χαλίκια. Λαι-
μός χωνοειδής, χείλος καμπύλο, τοίχωμα λεπυνόμε-

νο πρὸς τὴν ρίζα, ἀριστ. παχύτερο, ρίζα σπασμένη. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.07. Πάχ. 0.009-0.006.

11-58. "Ομοιο.

εἰκ. 54

Πηλὸς τραχὺς μελανός, ἐπιφ. πρὸς τὴν ρίζα καστανόμαυρες, ἐξωτ. κακότεχνη διαμόρφωση με δύο αποτυπώματα νυχιοῦ ἢ ἄτυπες ἐγχαράξεις. Χεῖλος φθαρμένο λίγο προέχον, τοίχωμα λεπυνόμενο πρὸς τὸ χεῖλος καὶ τὴν ρίζα. "Υψ. 0.04. Μέγ. πάχ. 0.008.

11-59. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, ἐσωτ. μελανωπή, στὸν πυθμένα καστανή. Δακτύλιος χωρὶς ἐνίσχυση δεξιὰ, πάτημα ἐπίπεδο. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005. "Υψ. δακτ. 0.02. Πάχ. δακτ. στὴν ρίζα 0.01-0.015. Διάμ. 0.12.

11-60. "Οστρακο γάστρας.

εἰκ. 51

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς σπογγωτὸς ἐρυθρός, ἐξωτ. ἀλείφωμα παχὺ, λευκό, θαμπό, φθαρμένο, ἐσωτ. ἀλείφωμα ἐρυθρῶπο. Μέγ. διάστ. 0.034. Πάχ. 0.006.

11-61. Μικρότατο τμήμα χείλους.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή, ἐσωτ. μελανή, λεία. Χεῖλος ἐπίπεδο, με ἐγκάρσιες ἐγκοπές στὴν ἐξωτ. ἀκμή. Μέγ. διάστ. 0.018. Πάχ. 0.009.

11-62. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

Συγκολλημένο.

Πηλὸς λίγο τραχὺς, σπογγωτός, καστανός, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐσωτ. τραχεῖα ἀκάλυπτη. Ἐπίθημα σφαιρικό στὸ ἄκρο τοῦ ὀστράκου. Κομμένο ἡμιελλειπτικό. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.004. Πάχ. ἐπιθ. 0.005. Διάμ. ἐπιθ. 0.013.

11-63. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλὸς ἀμώδης φαιός, ἐξωτ. ἀλείφωμα σκληρὸ καστανό, ἐσωτ. στὸν πυθμένα καστανό. Δακτύλιος με παχειὰ ἐνίσχυση, πάτημα ἐπίπεδο. Μέγ. διάστ. 0.058. "Υψ. δακτ. 0.024.

11-64. "Οστρακο γάστρας.

εἰκ. 51

Πηλὸς Urfirnis, λίγο τραχὺς, ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐξωτ. ἀραιὴ διαφανὴς θαμπή καὶ φθαρμένη μελανωπή βαφή, ἐσωτ. καλυμμένη με ὀξειδωση, κυματιστή. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005.

Λοιπὰ ὀστρακα: στόμια 3, κομμένα 240 γραμ. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, 260 γραμ.

Λάκκος 11-B

11-65. "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς, φαιὸς ὡς καστανός, ἐξωτ. ἀλείφωμα θαμπὸ κηλιδωτό, καστανόφαιο ὡς μελανῶπο, ἐσωτ. ἀδρά ἐξομαλυσμένο, καστανό ὡς καστανόφαιο. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό,

τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. "Υψ. 0.04. Διάμ. περ. 0.30. Πάχ. 0.007-0.008.

11-66. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐξωτ. ραβδωτὴ με λοξές γραμμές ποὺ φαίνονται σὰν ἄτεχνη πτυχωτὴ διαμόρφωση, ἐσωτ. ἄδρῃ. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνυψοῦται δεξιὰ. "Υψ. 0.046. Πάχ. 0.007.

11-67. "Οστρακο στομίου.

σχ. 54

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς καστανός, ἀλείφωμα σκληρὸ, ἐξωτ. καστανόμαυρο, ἐσωτ. καστανό. Χεῖλος προέχον, στόμιο ἀνοικτό. "Υψ. 0.058. Πάχ. 0.006. Διάμ. ἀπροσδιόριστη.

11-68. "Ομοιο.

σχ. 53

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια, ἐσωτ. περὶ τὸ χεῖλος ὁμοια με ἐπάλειψη, χαμηλότερα ἐρυθρή, ἀκάλυπτη, ὁμαλή. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.18-0.22. Πάχ. 0.007.

11-69. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ὁμοιες. Χεῖλος καμπύλο, ἀριστ. προέχον, στόμιο ἀνυψούμενο ἀριστ., τοίχωμα παχυνόμενο περὶ τὸ στόμιο, δεξιὰ. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.006-0.007.

11-70. "Οστρακο κυκλικῷ στομίου.

Πηλὸς Urfirnis ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ὁμοιες, ἐξωτ. πολὺ φθαρμένη, ἐρυθρὴ βαφή. Χεῖλος λεπυνόμενο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα κοῖλο. "Υψ. 0.027. Διάμ. 0.15 περ. Πάχ. 0.004.

11-71. "Οστρακο στομίου με τμήμα

ἐπιθήματος.

σχ. 53

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια, ἐσωτ. καστανὴ ἄδρῃ με χαράγματα. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό. Κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος, ἀρχὴ ὀριζοντίου ἐπιθήματος, ἀποκολλημένου ἀπὸ ρηχὴ κοιλότητα. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.32. Πάχ. 0.007. Σωζ. πάχ. ἐπιθ. 0.002.

11-72. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή, ἐσωτ. ἐρυθρή, ἄδρῃ. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο ἀριστ. ἀνυψούμενο. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.006.

11-73. "Οστρακο στομίου

με ἐπίθημα.

εἰκ. 53 σχ. 53

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, πρὸς τὰ ἔξω ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπάλειψη μεταβαλλόμενη ἐρυθρὴ ὡς καστανόφαιη, φθαρμένη, ἐσωτ. ἐρυθρὴ, ἄδρότερα διαμορφωμένη. Χεῖλος καμπυλούμενο πρὸς τὰ μέσα, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὸ στόμιο. Ἐπίθημα ἀμυγδαλωτὸ ὀριζόντιο κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.009-0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.004.

11-74. "Οστρακο στομίου. είκ. 53
Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. κηλιδωτές, έξωτ. καστανέρυθρη, έσωτ. καστανή ως μελανωπή, άδρότερη. Χείλος ταινιωτό, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.023. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.006.

11-75. "Οστρακο γάστρας με απόφυση. είκ. 53
Συγκολλημένο.
Πηλός τραχύς καστανός, αλείφωμα θαμπό κηλιδωτό, καστανό ως έρυθρό και μελανό, επιφ. έσωτ. έρυθρή πολύ άδρή, άκάλυπτη. "Οστρακο καμπύλο, φέρει στο ευρύτερο σημείο απόφυση κατακόρυφη, ήμιελλειπτική. "Υψ. 0.072. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.021. Διάμ. όπής 0.013.

11-76. Τμήμα λαιμού με άρχή ώμου. σχ. 56
Πηλός και επιφ. ως τὸ 11-11. Λαιμός κυλινδρικός, χείλος έσωτ. λεπτινόμενο, κάμψη πρὸς ὄμο έξωτ.γωνιώδης. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.08. "Υψ. λαιμού 0.035. Πάχ. ὄμου 0.007.

11-77. "Οστρακο γάστρας με απόφυση. είκ. 53   σχ. 56
Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. φαιή, άνώμαλη. "Απόφυση τοξωτή επιμήκης, κατακόρυφη. "Υψ. 0.066. Μέγ. πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.014. Διάμ. όπής 0.012.

11-78. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως. σχ. 56
Πηλός άμώδης μελανός, επιφ. μελανωπός. Δακτύλιος χωρίς ένίσχυση στο ένα άκρο, με έλάχιστη στο άλλο. "Υψ. 0.022. "Υψ. δακτ. 0.01. Διάμ. 0.09. Πάχ. πυθμ. 0.006.

11-79. "Οστρακο γάστρας με απόφυση.
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. μελανωπός, έξωτ. λίγο φθαρμένη. "Απόφυση κατακόρυφη τοξωτή. Στη θέση τής όπής και τής μιάς ρίζας βραχείες γραμμές τυπωμένες από τὸ έργαλείο διαμορφώσεως τής επιφανείας. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.006. "Υψ. άποφ. 0.012. Διάμ. όπής 0.014.

11-80. Τμήμα δακτυλίου ύψηλῆς βάσεως.
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. μελανός. Δακτύλιος ύψηλός λοξά τοποθετημένος, τριγωνική ένίσχυση έξωτ. περι τήν ρίζα, πάτημα επίπεδο. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.09. "Υψ. δακτ. 0.035.

11-81. "Ομοιο.
Πηλός άμώδης φαιός, επιφ. έξωτ. έρυθρή, έσωτ. καστανή ως φαιή. Δακτύλιος ύψηλός χωρίς ένίσχυση, δεξιά παχύτερος, πάτημα φθαρμένο με στρογγυλεμένες γωνίες και άκμές. "Υψ. 0.032. Πάχ. 0.006-0.012.

11-82. "Οστρακα πιθόσχημου με λαιμό.
Συγκολλημένα σε δύο κομμάτια. είκ. 54   σχ. 56
Πηλός λίγο τραχύς σπογγωτός, μελανός, επιφ. ὀ-

μοιες ή κατά τόπους καστανές. Χείλος σπασμένο, λαιμός κυλινδρικός, κατέρχεται έσωτ. λίγο χαμηλότερα τὸ ὄμου και έξέχει κατά τήν ένωση. Στο ὄμα, κατακόρυφη τοξωτή απόφυση σπασμένη σε ὄστρακο κομμένο ως ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.075. Διάμ. ρίζας λαιμού 0.10. Πάχ. 0.005.

11-83. "Οστρακο γάστρας με επίθημα. είκ. 53
Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. φαιή, άδρά διαμορφωμένη. "Επίθημα μικρό γλωσσοειδές, κολλημένο κατακόρυφα. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.004. Μέγ. πάχ. επιθ. 0.005.

11-84. "Ομοιο.
Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. καστανόφαιες, έσωτ. λεία. "Επίθημα μικρό άμυδαλωτό, λίγο φθαρμένο, λοξά τοποθετημένο στο άκρο τὸ ὄστράκου κομμένου σε σχήμα περίπου ρομβοειδές. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006. Πάχ. επιθ. 0.007.

11-85. "Οστρακο γάστρας με τμήμα απόφυσεως. είκ. 53
Πηλός άμώδης πορτοκαλόχρωμος, αλείφωμα ὀμοιο. Κομμένο ως γλωσσοειδές και δίπλα στη μία πλευρά του απόφυση μικρή, κατακόρυφη, τοξωτή, σπασμένη στην κορυφή. "Υψ. 0.052. Πάχ. 0.005. Σωζ. ὕψ. άποφ. 0.005. Διάμ. όπής 0.006.

11-86. "Οστρακο γάστρας. είκ. 54 και H
Συγκολλημένο.
Πηλός καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα σκληρό στιλπνό μελανό ως λευκωπό, έσωτ. λεπτότερο θαμπό, μελανωπό ως λευκωπό. Ρίζα λαιμού επίπεδη λοξή και έξωτ. πηλός άκάλυπτος, χωρίς αλείφωμα, τοίχωμα περι τή ρίζα παχύτερο. Κομμένο ως ρομβοειδές. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.006-0.01.

11-87. "Οστρακο γάστρας.
Πηλός πολύ καθαρός καστανόφαιος, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο, έσωτ. καστανό ως έρυθρό. Κομμένο από τήν έξωτ. επιφ. ως ριπιδίσχημο ὀξείας γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005.

11-88. Μικρό ὄστρακο γάστρας.
Πηλός Urfirnis πρὸς τὰ έξω κιτρινωπός, πρὸς τὰ μέσα έρυθρωπός, έξωτ. βαφή μελανή άραιή, διαφανής, φθαρμένη, θαμπή, έσωτ. επιφ. ὀμαλή, έρυθρωπή. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.006.

11-89. "Οστρακο δακτυλίου βάσεως. είκ. 56
"Εγχάρακτο.
Πηλός καθαρός μελανωπός, πρὸς τήν έξωτ. επιφ. καστανός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. επιφ. μελανωπή, τραχέα. Διακ.: "Ομάδες από δύο και τρεῖς παράλληλες γραμμές σχηματίζουν βραχείες τεθλασμένες σε κατακόρυφη θέση, που περικλείουν κεντρικό ρόμβο. Τεχνική κοινή.

Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.021. Πάχ. δακτ. 0.01.

11-90. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 56

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, θαμπό, έσωτ. όμοιο, καστανόμαυρο. Διακ.: Τρεις και δύο λοξές παράλληλες γραμμές συγκλίνουν προς όριζόντια χαμηλή έγχάραξη. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.026. Πάχ. 0.006-0.007.

11-91. "Ακεραία λαβή καμπύλη, έλλειπτικής διατομής. "Εγχάρακτη.

είκ. 57 σχ. 52

Πηλός άρκετά καθαρός, φαιός, προς τις έπιφ. έρυθρός, έπιφ. με έπάλειψη καστανόφαιη, θαμπή. Διακ.: Συνεχής ευθεία έγχάραξη κατά το περίγραμμα και άνα τρεις παράλληλες ευθύγραμμες σέ κάθε όψη. Τεχνική βαθεία. Δέν υπάρχει λευκό. Μήκος 0.071. Πάχ. 0.018. Μέγ. διάμ. στή ρίζα 0.035.

11-92. "Οστρακο στομίου. "Εγχάρακτο.

Συγκολλημένο.

είκ. 56 σχ. 52, 74

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, χωρίς φθορά. Στόμιο κυλινδρικό σχηματίζει γωνία με τον όμο. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες με κορυφή της έξωτερικής στην ρίζα κάμψεως του χείλους. Στιγμές σέ σειρά φέρονται όριζόντια κατά μήκος της κάμψεως, λοξά παράλληλα προς τις γωνίες και κατακόρυφα ως στήλη. Τεχνική κοινή και στικτή. Δέν υπάρχει λευκό. Διάμ. 0.22. "Υψ. 0.059. Πάχ. 0.008.

Λοιπά όστρακα: στόμια 12, λαιμοί 17, όμοι 9, βάσεις 5, άποφύσεις 5, κομμένα 1350 γραμ. "Επί πλέον άμορφα, 1400 γραμ.

Τομέας II "Επίχωση

11-93. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Συγκολλημένο.

είκ. 54 σχ. 53

Πηλός καθαρός φαιός, προς τα έξω έρυθρός, αλείφωμα στιλπνό καστανόμαυρο ως καστανόφαιο, έσωτ. έπιφ. όμαλή. Χείλος ταινιωτό, στόμιο στρεβλό, τοίχωμα λεπυνόμενο προς τα κάτω. "Υψ. 0.075. "Ακτ. καμπ. 0.11. Πάχ. 0.006-0.004.

11-94. "Οστρακο κυκλικού

στομίου.

είκ. 53 σχ. 53

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. όμοιες, έξωτ. με ίχνη μελανωπής έπαλειψεως, έσωτ. λεία, φθαρμένη. Χείλος αύλακωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.009.

11-95. "Οστρακο κυκλικού

στομίου.

είκ. 53 σχ. 53

Πηλός καθαρός καστανός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. όμα-

λή. Χείλος αύλακωτό, στόμιο λίγο κλειστό, περ. κατακόρυφο. "Υψ. 0.026. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

11-96. "Οστρακο στομίου με χείλος

πλαστικό.

είκ. 53 σχ. 54

Πηλός καθαρός φαιός, έπιφ. καστανόφαιες, έσωτ. όμαλή. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, πρόσθετη ταινία περ. το χείλος έξωτερικά με παράπλευρες ρομβοειδείς έγκοπές. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.008.

11-97. "Οστρακο στομίου.

σχ. 53

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, αλείφωμα καστανόμαυρο ως μελανωπό, στιλπνό. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.058. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

11-98. "Όμοιο.

σχ. 54

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. καστανόφαιες, έσωτ. άδρῃ με χαράγματα και όπες πηλού. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα λεπυνόμενο προς τα κάτω. "Υψ. 0.052. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006-0.005.

11-99. Τμήμα λαιμού.

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. καστανόμαυρες ως κηλιδωτές, έσωτ. λεία. Λαιμός κατακόρυφος, τοίχωμα περίπου ίσοπαχές, δεξιά παχύτερο. "Υψ. 0.022. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.005-0.006.

11-100. "Οστρακο στομίου.

σχ. 53

Πηλός τραχύς με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. καστανές ως καστανόφαιες, όρατῃς όπες πηλού. Χείλος επίπεδο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχυνόμενο περ. το στόμιο, άριστ. λεπτότερο. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005-0.008.

11-101. "Οστρακο κυλικού στομίου.

σχ. 53

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έπιφ. μελανωπές. Χείλος λεπυνόμενο έντονα έσωτ., τοίχωμα περ. το στόμιο παχύτερο. "Υψ. 0.031. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.007-0.009.

11-102. "Όμοιο.

σχ. 54

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. φαιές, έσωτ. άδρῃ έξομαλυσμένη. Χείλος καμπύλο, έλαφρά ταινιωτό, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.006.

11-103. "Οστρακο στομίου.

Πηλός λασπώδης μελανωπός, έπιφ. μελανές, λείες φθαρμένες. Χείλος προέχον, τὸ μισό φθαρμένο. "Υψ. 0.043. Πάχ. 0.004.

11-104. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, έπιφ. όμοιες, έσωτ. άδρῃ και άνώμαλη, περ. το χείλος όμαλή. Χεί-

λος επίπεδο έως ταινιωτό, στόμιο δεξιά ανυψούμενο, τοίχωμα άριστ. διογκωμένο. "Υψ. 0.043. Πάχ. 0.004 έως 0.007.

11-105. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 54
Πηλός καθαρός έρυθρός, στόν πυρήνα φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανή, περί τὸ στόμιο μελανωπή, έσωτ. έρυθρή, άδρή. Χείλος λεπυνόμενο έσωτ., στόμιο πολὺ άνοικτό, τοίχωμα παχύτερο περί τὸ στόμιο. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.009-0.007.

11-106. "Οστρακο άσυμμέτρου στομίου.
Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, έξωτ. άλείφωμα μελανὸ ὡς καστανό, έσωτ. έπιφ. κιτρινόφαιη, όμαλή. Χείλος καμπύλο, στόμιο στρεβλό, τοίχωμα δεξιά παχύτερο. "Υψ. 0.029. Πάχ. 0.006-0.007.

11-107. "Οστρακο κυκλικού στομίου. σχ. 54
Πηλός καστανὸς ὡς έρυθρός, έπιφ. έξωτ. καστανή με σκιές μελανές, έσωτ. καστανόφαιη, άδρή, με χαράγματα. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό, τοίχωμα παχύ. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.009.

11-108. Τμήμα λαιμοῦ. σχ. 56
Πηλός λίγο τραχύς, καστανός, πρὸς τὰ έξω πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. έξωτ. καστανή, περί τὸ χείλος φαιή, έσωτ. καστανή ὡς φαιή, κηλιδωτή. Λαιμὸς χωνοειδής, τοίχωμα ίσοπαχές, χείλος λεπυνόμενο, κάμψη στὴ ρίζα καμπύλη. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.09. Πάχ. 0.005.

11-109. "Ομοιο. Συγκολλημένο.
Πηλός καθαρὸς μελανωπός, έπιφ. έξωτ. κηλιδωτή καστανή ὡς φαιή, έσωτ. μελανωπή. Λαιμὸς στρεβλός, χείλος λεπυνόμενο έξωτ., τοίχωμα σχεδὸν ίσοπαχές, περί τὴ ρίζα έξωτ. αὐλακωτή διαμόρφωση γιὰ τὴν προσκόλλησι τοῦ ὅμου. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.008.

11-110. "Οστρακο στομίου. σχ. 54
Πηλός καθαρὸς, λίγο σπογγωτός, φαιός, έπιφ. έξωτ. μελανή, έντριπτη, θαμπή, έσωτ. άδρή, άκάλυπτη. Χείλος καμπύλο, στόμιο άνοικτό, φαίνεται ανυψούμενο, περίγραμμα κοίλο. "Υψ. 0.031. Διάμ. 0.06. Πάχ. 0.005.

11-111. Τμήμα λαιμοῦ, χωρὶς τὴν ρίζα. σχ. 56
Πηλός καθαρὸς φαιός, έπιφ. καστανές. Λαιμὸς χωνοειδής, χείλος κακότεχνα ταινιωτό, τοίχωμα λεπυνόμενο πρὸς τὸ χείλος, ρίζα σπασμένη. Σωζ. ὕψ. 0.028. Διάμ. 0.10. Μέγ. πάχ. 0.007.

11-112. Τμήμα ὅμου με άρχὴ λαιμοῦ.
Πηλός Urfirnis έρυθρωπός, έπιφ. έξωτ. έρυθρόξανθη, έσωτ. πορτοκαλόχρωμη. Περί τὴν ρίζα τοῦ ὅμου άμυδρὸ ὑπόλειμμα έρυθρῆς ταινίας. Κομμένο τριγωνικὸ με άρχὴ λαιμοῦ σὲ ὀρθή γωνία σὰν λαβή, κάμψη

γωνιώδης έσωτ. καὶ έξωτ. Μέγ. διάστ. 0.045. Διάμ. στὴν ρίζα έξωτ. 0.20. Πάχ. 0.008.

11-113. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.
Πηλὸς τραχύς φαιός, έπιφ. ὅμοιες. Δακτύλιος παχύς τριγωνικός, χωρὶς ένίσχυση, πάτημα επίπεδο. "Υψ. 0.026. Διάμ. 0.20-0.22. Πάχ. στὴν ρίζα 0.02.

11-114. "Οστρακο στομίου.
Πηλός πολὺ καθαρὸς φαιός, έξωτ. άλείφωμα θαμπό, περί τὸ στόμιο ζώνη έρυθρή, χαμηλότερα μελανή, έσωτ. έρυθρὸ ὡς καστανό, καλυμμένο με άλείφωμα μαλακὸ κιτρινωπό, πολὺ φθαρμένο. Χείλος λεπυνόμενο σπασμένο, περίγραμμα έξωτ. κοίλο. "Υψ. 0.051. Πάχ. 0.004.

11-115. Μικρὸ ὅστρακο γάστρας.
Πηλός πολὺ καθαρὸς λευκός, έπιφ. ὅμοιες, έξωτ. έπάλειψη πολὺ φθαρμένη, έσωτ. άκάλυπτη, όμαλή. "Οστρακο καμπύλο. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.005.

11-116. Δύο ὅστρακα στομίου, σχ. 51
μη συγκολλούμενα.
Πηλός πολὺ καθαρὸς φαιός, λίγο σπογγωτός, έπιφ. έρυθρές, καλύπτονται με ἄλλο άλείφωμα μαλακό, κιτρινωπό, πολὺ φθαρμένο. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο άνοικτό, στὸ ἕνα έξωτ. γωνιώδης κατακόρυφη κάμψη. Μέγ. ὕψ. 0.035. Πάχ. 0.004.

11-117. Τμήμα λαιμοῦ.
Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, έπιφ. κιτρινωπές, φθαρμένες, σώζουν ίχνη έρυθρῆς βαφῆς. Λαιμὸς χωνοειδής, χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, φθαρμένο, ρίζα σπασμένη. "Υψ. 0.034. Πάχ. 0.005.

11-118. "Οστρακο γάστρας με έπίθημα. Συγκολλημένο.
Πηλός λίγο τραχύς πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. έπάλειψη έρυθρόξανθη, φθαρμένη, έσωτ. έπιφ. άδρή, άκάλυπτη. "Επίθημα έπίμηκες άμυγδαλωτό, ὀριζόντιο. "Υψ. 0.075. Πάχ. 0.004-0.006. Πάχ. έπιθ. 0.005.

11-119. "Οστρακο γάστρας με άπόφυση.
Πηλός τραχύς καστανόφαιος, έπιφ. καστανές, έσωτ. άνώμαλη. "Απόφυση τοξωτή βραχεΐα, κατακόρυφη. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.007. "Υψ. άποφ. 0.014. Διάμ. ὀπῆς 0.009.

11-120. "Οστρακο στομίου με άπόφυση. σχ. 53
Πηλός λίγο τραχύς μελανωπός, έπιφ. ὅμοιες, έσωτ. άδρή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα περί τὸ στόμιο παχύτερο, λεπύνεται στὴ θέση τῆς άποφύσεως, άπόφυση άγκύλη, χωρὶς άνώψωση, έπιφάνεια άδρή. Κομμένο ριπιδόσχημο με τὴν άπόφυση δίπλα στὴν άκμή. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.007-0.005. "Υψ. άποφ. 0.015.

11-121. "Οστρακο γάστρας

μέ επίθημα.

είκ. 53 σχ. 56

Πηλός καθαρός καστανός ως φαιός, επιφ. καστανές ως μελανωπές, κηλιδωτές, έσωτ. άδρή με χαράγματα. Έπίθημα γλωσσοειδές κολλημένο λοξά στη γάστρα βρίσκεται δίπλα στην άκμή του όστράκου, κομμένου ως πολυγωνικού δίσκου. Ύψ. 0.048. Πάχ. 0.004. Ύψ. επιθ. 0.014.

11-122. "Οστρακο γάστρας με άποφυση.

Πηλός καθαρός μελανός, επιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. μελανωπή, όμαλή. Άπόφυση κατακόρυφη, τοξωτή, βραχεΐα. Κομμένο ριπιδόσχημο όρθής γωνίας. Μέγ. διάστ. 0.044. Πάχ. 0.004. Ύψ. άποφ. 0.016. Διάμ. όπής 0.012.

11-123. "Όμοιο.

είκ. 53

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. καστανόμαυρες, έσωτ. λεία. Άπόφυση σφαιρική, όριζόντια. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.004. Ύψ. άποφ. 0.016. Διάμ. όπής 0.009.

11-124. "Όμοιο.

είκ. 53

Πηλός καθαρός καστανός, επιφ. όμοιες, έσωτ. άδρή, άκάλυπτη. Άπόφυση κατακόρυφη τοξωτή, άποκολλημένη από τó τοίχωμα, πού φέρει παράπλευρες λοξές κοιλότητες για την πρόσφυσή της. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.006. Ύψ. άποφ. 0.018. Διάμ. όπής 0.014.

11-125. "Οστρακο στομίου με επίθημα.

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. μελανωπή, άδρή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, επίθημα άμυγδαλωτό, όγκώδες, όριζόντιο, ύπό τó χείλος. Ύψ. 0.22. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.007. Πάχ. επιθ. 0.006.

11-126. "Οστρακο γάστρας με τμήμα άποφύσεως.

Συγκολλημένο.

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. άλείφωμα καστανό θαμπό, έσωτ. όξειδωση. Τμήμα τοξωτής κατακόρυφης άποφύσεως, τομή ράχης τριγωνική. Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. 0.005. Σωξ. ύψ. άποφ. 0.013.

11-127. "Οστρακα στομίου καί γάστρας.

Συγκολλημένα σε δύο τεμάχια.

είκ. 55

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, προς τά μέσα έρυθρωπός, έξωτ. επάλειψη καστανή πολύ φθαρμένη, έσωτ. έντριτη, έρυθρωπή. Χείλος λεπυνόμενο, πολύ φθαρμένο, περίγραμμα κυρτό. Μέγ. ύψ. 0.067. Πάχ. 0.004.

11-128. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός, λίγο σπογγωτός, καστανόφαιος, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. καστανόφαιη. "Οστρακο μικρό, επίμηκες, με άτρητη όπη περί τó μέσον της

έξωτ. επιφανείας. Μέγ. διάστ. 0.032. Πάχ. 0.004. Διάμ. όπής 0.003.

11-129. "Οστρακο μεγάλου άγγείου.

Πηλός τραχύς καστανός, επιφ. καστανόμαυρες, έσωτ. άδρή. Τριγωνικό κοίλο με δύο πλευρές κομμένες, στα άκρα εϋθύγραμμες, σχηματίζουν όξεΐα γωνία. Μέγ. διάστ. 0.10. Μέγ. πάχ. 0.013.

11-130. "Όμοιο.

Πηλός άμμόδης καστανόμαυρος, επιφ. μελανωπές. Κομμένο φυλλόσχημο, έξωτ. δίπλα στην καμπύλη πλευρά δύο άτρητες όπες. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006. Διάμ. όπων 0.004.

11-131. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, επιφ. όμοιες. Κομμένο σάν ρομβοειδές με πλευρές μεταξύ τους άνισες. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.008.

11-132. "Όμοιο.

Πηλός τραχύς μελανός, επιφ. όμοιες, άδρές. Κομμένο ήμικυκλικό, λαξευμένο κατά τó πάχος του περί την καμπύλη πλευρά. Μέγ. διάστ. 0.045. Πάχ. 0.015 καί 0.007.

11-133. "Οστρακο λαιμού.

Έγχάρακτο.

είκ. 56 καί Θ σχ. 52

Πηλός πολύ καθαρός κιτρινόφαιος, έξωτ. άλείφωμα καστανόφαιο, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, μελανό. Λαιμός κυλινδρικός. Χείλος αϋλακωτό. Διακ.: Όμάδα επτά λοξών παράλληλων γραμμών φέρεται από της ρίζας μέχρι της όριζόντιας έγχάραξης του χείλους. Άριστερά στο άκρο του όστράκου άκμή από συγκλίνουσα έγχάραξη. Τεχνική ρηχή. Ύπάρχει λευκό. Ύψ. 0.044. Διάμ. 0.08. Πάχ. 0.007.

11-134. "Οστρακο στομίου.

Έγχάρακτο.

είκ. 56 καί Θ σχ. 52

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. άλείφωμα μελανωπό, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο, μελανό, χωρίς φθορά. Χείλος καμπύλο, αϋλακωτό. Διακ.: Όμάδα τεσσάρων παραλλήλων τεθλασμένων γραμμών με έξωτερικές κορυφές παρὰ την όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.034. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.004.

11-135. "Οστρακο στομίου.

Έγχάρακτο.

είκ. 56 σχ. 52

Πηλός τραχύς φαιός, έξωτ. άλείφωμα καστανόμαυρο, θαμπό, έσωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη, επιφ. τραχύτερη. Χείλος λοξό έξωτ., αϋλακωτό. Διακ.: Τέσσερις παράλληλες γωνίες, ή κορυφή της έξωτερικής τερματίζει στην όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Άριστερά, άκμή συγκλίνουσας πλευράς. Τεχνική κοινή. Ίχνος λευκού. Ύψ. 0.033. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.008.

11-136. "Οστρακο στομίου.

Έγχάρακτο.

εἰκ. 56 σχ. 52

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανό, στιλπνό, φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο. Χεῖλος αὐλακωτό, στόμιο ἀνοικτό. Διακ.: Ἐξη παράλληλες γωνίες, μὲ πλευρές τῆς ἐξωτερικῆς συγκλίνουντες πρὸς τὴν ὀριζόντια τοῦ χεῖλους, χαραγμένη ἐν μέρει ἐπιφανειακά. Ἄριστ. διάστικτη τριγωνικὴ ἐπιφάνεια. Τεχνικὴ κοινὴ καὶ στικτὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.043. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.007.

11-137. "Οστρακο εὐρύστομου πιθόσχημου

ἀγγείου. Έγχάρακτο.

εἰκ. 56

Πηλὸς τραχύς, ἀμμόδης, πορτοκαλόχρωμος, πρὸς τὴν ἐξωτ. ἐπιφ. φαιός, ἐξωτ. ἴχνη ἀλειφώματος πορτοκαλόχρωμου ὡς ἐρυθροῦ, πολὺ φθαρμένου, ἐσωτ. ἐπιφ. μὲ ὀριζόντιους κυματισμούς, πορτοκαλόχρωμη, τραχεῖα. Διακ.: Δύο παράλληλες γωνίες μὲ κορυφὲς σὲ κατακόρυφη νοητὴ γραμμὴ καὶ τρεῖς ἀκόμα πλευρές. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.037. Πάχ. 0.006-0.008.

11-138. "Οστρακο γάστρας. Έγχάρακτο.

εἰκ. 56

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, μελανός, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανωπό, στιλπνό, φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο. Κομμένο ὡς δίσκος. Διακ.: Δύο ὀριζόντιες παράλληλες γραμμές, ἀπέχουσες μεταξὺ των 0.007, τερματίζουν περὶ τὸ μέσον τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὀστράκου. Τεχνικὴ ρηχὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.042. Πάχ. 0.004.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια 27, λαιμοὶ καὶ ὅμοιοι 29, βάσεις 17, ἀποφύσεις 3, ἐπιθήματα 2, κομμένα 1500 γραμ. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρὰ 2100 γραμ., χονδροῦ ἀγγείου 250 γραμ., μελανωπὰ 550 γραμ.

Λιθόστρωτο 11-Γ**11-139.** "Οστρακο στομίου. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρόξανθος, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανωπό, ἐσωτ. πολλὴ ὀξειδωσις. Χεῖλος καμπύλο προέχον, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα σιγμοειδές, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὸ χεῖλος, δεξιὰ παχύτερο. "Υψ. 0.045. Διάμ. περ. 0.20. Μέγ. πάχ. 0.007.

11-140. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία φαιός, ἐπιφ. καστανόφαιες, ἐσωτ. ἄδρῃ μὲ χαράγματα. Χεῖλος καμπύλο, ἄριστ. προέχον, στόμιο ἄριστ. ἀνυψούμενο. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.005.

11-141. Τμήμα στελέχους

καρποδοχείου.

εἰκ. 54 σχ. 56

Πηλὸς καθαρὸς μελανός, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐξωτ. ἐντριπτὴ στιλπνὴ, ἐσωτ. θαμπὴ ἄδρῃ. Στέλεχος κοῖλο, ἀποκομμένο στὰ ἄκρα, περίγραμμα διευρυνόμενο πρὸς τὰ κάτω. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.007-0.01. Διάμ. ἄνω 0.06.

11-142. "Οστρακο γάστρας μὲ τμήμα ἐπιθήματος.

Πηλὸς μελανός λίγο σπογγωτός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανὴ ὡς καστανὴ κηλιδωτὴ, ἐντριπτὴ, ἐσωτ. φαιή. Ἐπιθήμα καμπύλο ταινιωτό, σπασμένο. "Υψ. 0.034. Πάχ. 0.004-0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.002.

11-143. "Οστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐντριπτες, ἐσωτ. λίγη ὀξειδωσις. Χεῖλος λεπτυνόμενο, στόμιο πολὺ ἀνοικτό. "Υψ. 0.032. Πάχ. 0.007.

11-144. Τμήμα λαιμοῦ.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. φαιή, ἐσωτ. καστανή. Λαιμὸς κυλινδρικός, ἰσοπαχής, χεῖλος ἐπίπεδο, ταινιωτό, κάμψη πρὸς ὅμο καμπύλη. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.004.

11-145. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς Urfirnis πορτοκαλόχρωμος, λίγο τραχύς, ἐπιφ. κιτρινόφαιες, ἐξωτ. ἴχνη καστανόμαυρου ἀλειφώματος. Κομμένο ὡς ριπιδιόσχημο ὀρθῆς γωνίας, ἐσωτ. ἡ μία εὐθεῖα καὶ ἡ καμπύλη ἀκμὴ φθαρμένες. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006.

11-146. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως καὶ ἀρχὴ πυθμένος.

Πηλὸς Urfirnis πορτοκαλόχρωμος ὡς ἐρυθρῶς, ἐπιφ. ἐξωτ. κιτρινόφαιη φθαρμένη, μὲ ἴχνος ἐρυθρῆς βαφῆς, ἐσωτ. περὶ τὸν δακτύλιο φαιή. Δακτύλιος τομῆς τριγωνικῆς, πάτημα ἐπίπεδο, ἐσωτ. κατὰ τὴν ἐνωση μὲ τὸ τοίχωμα πλατεῖα ἐγκοπὴ γιὰ τὴν προσαρμογὴ δίσκου τοῦ πυθμένος. Μέγ. διάστ. 0.082. Διάμ. 0.11. "Υψ. δακτ. 0.024. Πάχ. 0.007.

11-147. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς καθαρὸς, στὸν πυρῆνα φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανωπὴ, ἄδρῃ καὶ ἀνώμαλη. Δύο ἀνοικτόχρωμα ἀποτυπώματα ἀμυγδαλωτῶν ἐπιθημάτων καὶ τρεῖς νυχιές. Μέγ. διάστ. 0.085. Πάχ. 0.011. Μῆκος ἀποτυπωμάτων 0.032.

11-148. "Οστρακο γάστρας. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς, πρὸς τὰ ἐξω ἐρυθρός, πρὸς τὰ μέσα μελανός, ἐπιφ. ἐξωτ. λίγο ἀνώμαλη, καστανή, σώζει ὑπολείμματα κιτρινωποῦ μαλακοῦ ἀλειφώματος, ἐσωτ. μελανὴ ἄδρῃ, ἀκάλυπτη. Κομμένο ἐσωτ. μὲ μία ἀκμὴ καμπύλη, οἱ λοιπὲς ἄμορφες ἢ σπασμένες. Τὸ τοίχωμα ἔχει διαχωρισθεῖ κατὰ τὸ πάχος σὲ δύο τμήματα. Μέγ. διάστ. 0.085. Πάχ. τοιχ. 0.01-0.014.

11-149. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλὸς τραχύς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανή, ἐσωτ. καστανόμαυρη, ἄδρῃ. Κομμένο ὡς ἐπίμηκες γλωσσοειδές, ἡ καμπύλη πλευρὰ ἐσωτ. πελεκημένη γιὰ νὰ σχηματισθεῖ λεπτὴ ἀκμὴ. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.013-0.007.

11-150. "Οστρακο στομίου. Γραπτό.

Συγκολλημένο.

είκ. Η σχ. 76

Πηλός άμμώδης, λίγο τραχύς, φαιός, στήν επιφ. πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. βαφή καστανή εξίτηλη, έσωτ. πολλή όξείδωση. Διακ.: Τέσσερεις παράλληλες λοξές γραμμές στη μισή επιφ. του όστράκου. Χείλος καμπύλο, πολύ φθαρμένο, στόμιο άνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές. Κομμένο ως πλατύ ριπιδίοσχημο όρθης γωνίας. "Υψ. 0.072. Πάχ. 0.007. Διάμ. άκαθόριστη.

11-151. "Οστρακο άνοικτού άγγείου.

"Εγγάρακτο.

είκ. 56

Πηλός άμμώδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα καστανό, θαμπό, έσωτ. επιφ. με όριζόντιους κυματισμούς (;) όμοιόχρωμη, έντριπτη. Διακ.: Τέσσερεις παράλληλες γωνίες και μία ένδιάμεση πλευρά άριστερά, με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή, περιβάλλονται έξωτερικά από στικτό περιθώριο, του όποιου μία όπή έχει συμπίσει το τοίχωμα της έξωτερικής έγχαράξεως. Τεχνική κοινή και στικτή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.041. Πάχ. 0.006.

Λοιπά όστρακα: βάση 1, κομμένα 400 γραμ. "Επί πλέον άμορφα, 300 γραμ.

ΦΑΣΗ 12

Τομέας IV Κάτω στρώμα

12-1. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο.

είκ. 58 σχ. 59, 71

Πηλός καθαρός, με μαρμαρυγία, καστανός, στον πυρήνα μελανωπός, επιφ. καστανόμαυρες, έσωτ. άδρή, άκάλυπτη, λεία μόνο περί το χείλος. Χείλος καμπύλο, στόμιο λίγο κλειστό, περίγραμμα λίγο κυρτό, υπό το χείλος βαθύ άποτύπωμα νυχιού, ως κοιλότητα προσφύσεως επιθήματος και κυκλικό άποτύπωμα. "Υψ. 0.068. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.006.

12-2. "Οστρακο στομίου με επίθημα.

είκ. 59

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, καστανός, επιφ. όμοιες, έσωτ. άδρή, άκάλυπτη. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, επίθημα όριζόντιο άμυγδαλωτό υπό το χείλος. "Υψ. 0.043. Διάμ. 0.18-0.22. Πάχ. 0.005. Πάχ. έπιθ. 0.005.

12-3. "Οστρακο στομίου.

είκ. 60

Πηλός λίγο τραχύς καστανόφαιος, επιφ. καστανές, έσωτ. όμαλή. Χείλος προέχον, στόμιο κατακόρυφο, κοιλότητα όριζόντια για πρόσφυση επιθήματος. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.26 περ. Πάχ. 0.006.

12-4. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

είκ. 58 σχ. 58

Πηλός καθαρός φαιός, αλείφωμα σκληρό κιτρινό-λευκό, έξωτ. μελανή κηλίδα, έσωτ. πολύ φθαρμένο. Χείλος λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

12-5. "Ομοιο.

είκ. 61

Πηλός πολύ καθαρός μελανωπός, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. καστανόφαιη. Χείλος ταινιωτό, στόμιο άνοικτό. "Υψ. 0.022. Διάμ. 0.22 περ. Πάχ. 0.005.

12-6. "Οστρακο στομίου.

είκ. 60

Πηλός άμμώδης φαιός, επιφ. έξωτ. όμοια, έσωτ. καστανή λεία, φθαρμένη. Στόμιο πολύ χαμηλό γωνιώδες, χείλος καμπύλο, τοίχωμα λεπυνόμενο στη ρίζα. "Υψ. 0.018. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.008.

12-7. Τμήμα λαιμού.

είκ. 58

Πηλός λίγο τραχύς φαιός, επιφ. κηλιδωτές καστανές ως μελανωπές, έξωτ. στιλπνή, έσωτ. ανώμαλη. Χείλος φθαρμένο, στόμιο έλλειπτικό, λαιμός χωνοειδής, τοίχωμα άριστ. παχύτερο. "Υψ. 0.048. "Υψ. λαιμού 0.042. Πάχ. 0.005-0.007.

12-8. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλός Urfirnis φαιός, επιφ. όμοιες φθαρμένες, ίχνη καστανής βαφής. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση, θέση λοξή. "Υψ. δακτ. 0.02. Διάμ. 0.07.

12-9. "Ομοιο.

είκ. 63

Πηλός άμμώδης, λίγο τραχύς, φαιός, έξωτ. επιφ. και πυθμένας πορτοκαλόχρωμος. Δακτύλιος ύψηλός, στρεβλός, ένίσχυση δεξιά παχύτερη, έσωτ. περίγραμμα κυρτό. Οί σπασμένες άκμές και οί γωνίες στρογγυλεμένες. "Υψ. 0.04. Μέγ. διάστ. 0.067. Διάμ. 0.08. "Υψ. δακτ. 0.03.

12-10. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο.

είκ. 63

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. καστανές, έσωτ. άδρή. Δακτύλιος χαμηλός με λεπτή τριγωνική ένίσχυση, πάτημα επίπεδο. "Υψ. 0.02. "Υψ. δακτ. 0.013. Διάμ. 0.075.

12-11. "Οστρακο στομίου.

σχ. 60

Πηλός πολύ καθαρός φαιός, επιφ. καστανές, έσωτ. όμαλή. Χείλος επίπεδο, στόμιο μόλις κλειστό, περίγραμμα έλαφρά κυρτό. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005.

12-12. "Οστρακο στομίου με επίθημα.

Πηλός άμμόδης με μαρμαρυγία έρυθρός, επιφ. καστανές, έσωτ. όμαλή. Χείλος καμπύλο, επίθημα κωνικό άκριβώς δίπλα στο χείλος. Κομμένο τριγωνικό. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.012.

12-13. Τμήμα λαιμού.

Πηλός καθαρός πορτοκαλόχρωμος, επιφ. φθαρμένες, έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. καστανή. Χείλος καμπύλο φθαρμένο, σχήμα λαιμού δυσδιάγνωστο. Κομμένο τριγωνικό, ή έσωτ. άκμή της μακράς σπασμένης πλευράς φθαρμένη λοξά, σχηματίζει μαζί με το χείλος όξεϊα γωνία. "Υψ. 0.04. Μέγ. πάχ. 0.011.

12-14. "Οστρακο γάστρας.

Πηλός Urfinis έρυθρόξανθος, επιφ. όμοιες, έξωτ. ίχνη έρυθρής βαφής και πολλή όξειδωση. Κομμένο σάν τριγωνικό με μία ευθεία πλευρά, μία κυρτή και μία κοίλη. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.007.

12-15. Τμήμα πιόσχημου.

Συγκολλημένο.

είκ. 59 σχ. 62, 73

Πηλός καθαρός φαιός, έξωτ. αλείφωμα στιλπνό καστανόφαιο, επιφ. έσωτ. καστανόφαιη όμαλή. Σώμα σφαιρικό σώζεται σε συνεχή καμπύλη, σχεδόν μέχρι το στόμιο. Επίθημα γλωσσοειδές επί του ώμου. Σωζ. ύψος 0.23. Μέγ. διάμ. κοιλίας 0.30. Πάχ. 0.005. Πλάτ. έπιθ. 0.017.

12-16. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Συγκολλημένο.

είκ. Η σχ. 60

Πηλός καθαρός, με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανόφαιη, διατηρεί σημεία διαμορφώσεως, έσωτ. όμοια άδρότερη. Χείλος επίπεδο, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνόμενο προς το στόμιο. "Υψ. 0.057. Διάμ. 0.25. Πάχ. 0.006-0.004.

12-17. Τμήμα άσυμμέτρου λαιμού.

σχ. 61

Πηλός λίγο τραχύς, φαιός, επιφ. καστανόφαιες, έσωτ. όμαλή. Χείλος καμπύλο ως έλάχιστα προέχον άριστερά, λαιμός στρεβλός, τοίχωμα ίσοπαχές. "Υψ. 0.037. Πάχ. 0.006.

12-18. Μεγάλο τμήμα κυκλικού λαιμού.

Συγκολλημένο.

είκ. 58

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. καστανές ως καστανόφαιες, έσωτ. όμαλή. Χείλος καμπύλο προέχον, λαιμός περίπου κυλινδρικός, περίγραμμα κυρτό, τοίχωμα λεπυνόμενο στην ρίζα. "Υψ. 0.33. Διάμ. 0.09. Μέγ. διάστ. 0.08. Μέγ. πάχ. 0.006.

12-19. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία φαιός, επιφ. μελανές, έξωτ. φθαρμένη. Δακτύλιος ύψηλός ίσοπαχής, κολλημένος λοξά στον πυθμένα. "Υψ. δακτ. 0.038. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.008.

12-20. "Οστρακο κυκλικού

στομίου.

είκ. 61 σχ. 61, 72

Πηλός πολύ καθαρός μελανωπός, επιφ. μελανές, έντριπτες, στιλπνές. Χείλος λεπυνόμενο έξωτ., στόμιο άνοικτό, γάστρα ρηχή, περίγραμμα έντονα κυρτό. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.004-0.006.

12-21. Τμήμα λαβής.

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρός, επιφ. καστανή φθαρμένη. Λαβή κυκλικής διατομής, άποκολλημένη, σώζεται ή μισή, περίγραμμα κυρτό. Σωζ. ύψ. 0.05. Διάμ. στην κορυφή 0.016.

12-22. Τμήμα κυκλικού λαιμού.

σχ. 61

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. έρυθρή, έσωτ. καστανή με όξειδωση. Λαιμός άνοικτός χωνοειδής, τοίχωμα ίσοπαχές, κάμψη στη ρίζα έσωτ. γωνιώδης. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.15. Μέγ. πάχ. 0.01.

12-23. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, επιφ. όμοιες. Δακτύλιος κυλινδρικός χωρίς ένίσχυση, πάτημα φθαρμένο. "Υψ. 0.032. "Υψ. δακτ. 0.025. Διάμ. στη ρίζα 0.07 περ.

12-24. "Οστρακο γάστρας

με επίθημα.

είκ. 58 σχ. 66

Πηλός όμοιος, επιφ. όμοιες, επίθημα διχαλωτό σάν άγκύλη άπόφυση προσκολλημένη στο τοίχωμα. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.003. Μέγ. πλάτος έπιθ. 0.026.

12-25. Όκτώ όστρακα άπό το στόμιο και τη γάστρα σκύφου. Έγχάρακτα. Τρία και δύο όστρακα συγκολλημένα.

είκ. 55, 63 και Θ σχ. 57, 75

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο ως καστανό, θαμπό, έσωτ. επιφ. με κυματισμούς λοξούς και όριζόντιους, έντριπτη, όμοιόχρωμη του πηλού. Χείλος λεπυνόμενο ευθύ, φθαρμένο, άτεχνα σχηματισμένο. Διακ.: Παράλληλες γραμμές σχηματίζουν συνεχείς τεθλασμένες ή ένδιάμεσες έλεύθερες πλευρές, με κορυφές γωνιών σε κατακόρυφες νοητές γραμμές και έξωτερική πλησιάζουσα το χείλος. Στιγμές στη σειρά σχηματίζουν εκατέρωθεν περιθώριο και φέρονται όριζόντια κατά μήκος του χείλους. Σε ένα όστρακο, κατά την προέκταση έγχάραξων, διατηρούνται άποτυπώματα «τρίχας», ως έγκάρσιες παύλες. Τεχνική λεπτή και στικτή. Δεν ύάρχει λευκό. Μέγ. διάμ. γάστρας περ.

0.30. Μέγ. ύψ. 0.056. Πάχ. 0.004-0.006.

12-26. "Οστρακο στομίου.

Έγχάρακτο.

είκ. 64 και Θ σχ. 56

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανό ως ρόδινο, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Χείλος εϋθύ, αϋλακωτό. Διακ.: Πέντε παράλληλες γραμμές σχηματίζουν γωνίες ή συνεχίζουν ως τεθλασμένες με πλευρές τής έξωτερικής συγκλίνουσες προς την όριζόντια έγχάραξη του χείλους. Άριστερά, στην άκμή του όστράκου, τμήμα διαμετρούς όπής. Τεχνική λεπτή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.004.

12-27. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 64 σχ. 57

Πηλός καθαρός καστανόφαιος, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο, θαμπό, έσωτ. όμοιο μελανό. Διακ.: Πέντε λοξές παράλληλες γραμμές τερματίζουν σε πλευρά όμάδος με τέσσερις συγκλίνουσες γραμμές. Τεχνική βαθειά ως κοινή. "Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.028. Πάχ. 0.006.

12-28. "Οστρακο άνοικτου άγγείου με άπόφυση.

Έγχάρακτο.

είκ. 64 σχ. 57

Πηλός άμμώδης κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. όμοιο, στιλπνό. Διακ.: Λοξές συγκλίνουσες άσύντακτες γραμμές. Άριστερά, στην έπίπεδη επιφάνεια, λοξά τοποθετημένη ήμικυκλική άπόφυση. Τεχνική κοινή. "Υπάρχει λευκό. Μέγ. διάστ. 0.029. Πάχ. 0.005.

12-29. Μικρότατο όστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 64 σχ. 57

Πηλός καθαρός μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα μελανό, στιλπνό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Βραχύτατες συγκλίνουσες έγχαραξεις σχηματίζουν κατακόρυφη στήλη ί-χθυόκανθας που τερματίζει σε σημείο άποκολλημένης άποφύσεως ή επιθήματος. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.016. Πάχ. 0.006.

12-30. "Οστρακο στομίου. Έγχάρακτο.

είκ. 64

Πηλός άμμώδης καστανός, έξωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη, πολύ φθαρμένη, έσωτ. όμοια χωρίς φθορά. Χείλος λεπυνόμενο αϋλακωτό, φθαρμένο. Διακ.: Μία γωνία, με κορυφή παρά την όριζόντια έγχάραξη του χείλους και τρεις άκόμα παράλληλες πλευρές. Τεχνική λεπτή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.027. Πάχ. 0.006.

12-31. "Οστρακο στομίου άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο.

είκ. 64 σχ. 57

Πηλός άμμώδης φαιός, έξωτ. επάλειψη πορτοκαλόχρωμη ως ρόδινη, έσωτ. όμοια, πορτοκαλόχρωμη. Χείλος γωνιώδες φθαρμένο στην άκμή. Διακ.: Τέσσερις παράπλευρες γραμμές συγκλίνουν προς το χείλος. Περί την ρίζα τής κάμψεώς του στιγμές σε

όριζόντια σειρά. Τεχνική ρηχή και στικτή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.033. Πάχ. 0.006.

12-32. "Οστρακο στομίου. Έγχάρακτο.

είκ. 64

Πηλός άμμώδης φαιός, έξωτ. επιφ. πορτοκαλόχρωμη, πολύ φθαρμένη, έσωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη. Χείλος εϋθύ, αϋλακωτό. Διακ.: Τρεις λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική κοινή (;). "Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.035. Πάχ. 0.005-0.006.

Λοιπά όστρακα: στόμα έρυθρά 13, μελανωπά 7, λαιμοί και όμοι 16, βάσεις 4, άποφύσεις 6, επιθήματα 10, ένα μελαβαφές και ένα από σημερινό άγγείο, κομμένα έρυθρά 800 γραμ., μελανωπά 250 γραμ. "Επί πλέον άμορφα, έρυθρά 1000 γραμ., μελανωπά 350 γραμ.

"Ανω στρώμα

12-33. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή, πολύ φθαρμένη, έσωτ. καστανή, άδρή με χαράγματα. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, περιγράμμα κυρτό. "Οστρακο κοίλο, δεξιά δύο πλευρές ένώνονται σε όξεϊα γωνία. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.006.

12-34. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

είκ. Η σχ. 60

Πηλός καθαρός μελανωπός, επιφ. όμοιος, έσωτ. όμαλή. Χείλος καμπύλο, στόμιο πολύ άνοικτό, περιγράμμα κυρτό. Κάτω από το χείλος τριγωνική κοιλότητα σημειώνει θέση άποκολλημένης άποφύσεως ή επιθήματος. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

12-35. "Ομοιο.

Πηλός καθαρός άνοικτόφαιος, επιφ. μελανωπές, λείες. Χείλος έντονα ταινωτό, στόμιο κλειστό, περιγράμμα κυρτό, τοίχωμα άριστ. παχύτερο. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.005-0.007.

12-36. "Ομοιο.

είκ. 58 σχ. 59

Πηλός λίγο τραχύς φαιός, επιφ. μελανωπές, έσωτ. λεία. Χείλος ταινωτό, στόμιο λίγο κλειστό, περιγράμμα ελαφρά κυρτό. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006.

12-37. "Οστρακο στομίου.

Συγκολλημένο.

σχ. 61, 72

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, επιφ. μελανωπές, έσωτ. όμαλή. Χείλος προέχον, στόμιο άνοικτό, γάστρα ρηχή με έντονη καμπύλη. "Υψ. 0.044. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005.

12-38. "Ομοιο.

σχ. 60

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, άνοικτόφαιος, επιφ. καστανωπές, έσωτ. άδρή, περί το χείλος λεία. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, στόμιο λίγο άνοικτό, περιγράμμα λίγο κυρτό. "Υψ. 0.053. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.007.

12-39. "Οστρακο στομίου. εικ. 58 σχ. 59, 71

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή σκοτεινή, έσωτ. μελανή, λεία. Χείλος επίπεδο, πλατύ με ρομβοειδείς έγκοπές στην έξωτ. άκμή, ρηχή αυλάκωση διαχωρίζει τὸ πλαστικό χείλος ἀπὸ τὴν γάστρα, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὰ ἄνω. "Υψ. 0.045. Διάμ. 0.26. Πάχ. 0.005. Πάχ. χείλους 0.012.

12-40. "Οστρακο στομίου

με ἐπίθημα.

εικ. 58 σχ. 59

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, ἀνοικτόφαιος, έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. μελανή. Χείλος ἐπίπεδο, στόμιο κλειστό, ὑπὸ τὸ χείλος ἐπίθημα σφαιρικό. "Υψ. 0.026. Διάμ. 0.30 περ. Πάχ. 0.006.

12-41. "Οστρακο στομίου.

σχ. 59

Πηλός πολὺ καθαρὸς φαιός, ἀλείφωμα στιλπνὸ μελανωπό. Χείλος προέχον, στόμιο κλειστό. "Υψ. 0.022. Διάμ. 0.22. Μέγ. π. 0.005.

12-42. Μικρὸ ὄστρακο στομίου.

Συγκολλημένο.

σχ. 60

Πηλός πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανωπός, ἐπιφ. έξωτ. καστανόμαυρη, έσωτ. μελανωπή, ὁμαλή. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κατακόρυφο, τοίχωμα λεπτονόμενο χαμηλά. "Υψ. 0.024. Διάμ. 0.18. Ἐλάχ. π. 0.003.

12-43. Τμήμα γάστρας

με στόμιο.

εικ. 58 σχ. 61, 72

Πηλός καθαρὸς συμπαγῆς φαιός, ἐπιφ. καστανόφαιες, έσωτ. λεία. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό, γάστρα ρηχή, γωνιώδης. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.12 περ. Πάχ. 0.006.

12-44. "Οστρακο γάστρας με ἐπιθήματα.

εικ. 58

Πηλός ἀμώδης με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. καστανές. "Οστρακο παχύ, φέρει δύο παράπλευρα ἡμισφαιρικά ἐπιθήματα. Μέγ. διάστ. 0.062. Πάχ. 0.009. Διάμ. ἐπιθ. 0.018 περ.

12-45. "Οστρακο γάστρας

με ἀπόφυση.

εικ. 58 σχ. 64

Πηλός καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. μελανή, ἄδρῃ. Ἀπόφυση σφαιρική ἀνυψωμένη σὺν μικρῇ ἀγκύλῃ. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.006. "Υψ. ἀποφ. 0.01. Πλάτος ἀποφ. 0.019. Διάμ. ὀπῆς 0.006.

12-46. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

σχ. 64

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, σπογγωτός, φαιός, έξωτ. ἐπιφ. καστανή, έσωτ. φαιή, λίγο ἀνώμαλη. Ἐπίθημα ἀμυγδαλωτό με κυρτὴ ράχη, βραχύ, ἀποκομμένο στὰ ἄκρα. Μέγ. διάστ. 0.034. Πάχ. 0.003. Πάχ. ἐπιθ. 0.005. Σωζ. μήκος 0.024.

12-47. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ.

σχ. 61

Πηλός καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. καστανές, έσωτ. λεία. Λαιμός στρεβλός, χείλος έξωτ. λεπτονόμενο, ρίζα ἐνισχυμένη έσωτ. με πρόσθετο δακτύλιο. "Υψ. 0.054. "Υψ. λαιμοῦ 0.047. Μέγ. π. 0.008.

12-48. "Οστρακο στομίου.

σχ. 59

Πηλός καθαρὸς ἐρυθρός, ἐπιφ. έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. καστανή, ὁμαλή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό, τοίχωμα περὶ τὸ στόμιο παχύτερο. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006-0.005.

12-49. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ.

εικ. 58

Πηλός καθαρὸς συμπαγῆς, με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. έξωτ. κιτρινόφαιη, έσωτ. μελανωπή, λεία. Λαιμός στρεβλός, χείλος λεπτονόμενο, κάμψη στὴ ρίζα γωνιώδης. "Υψ. 0.048. Μέγ. π. 0.01.

12-50. Τμήμα λαιμοῦ

με ἀρχὴ ὤμου.

εικ. 58 σχ. 61, 73

Πηλός τραχὺς σπογγωτός, κιτρινωπός, έξωτ. ἀλείφωμα κιτρινόφαιο με ρωγμές, ἐπιφ. λίγο ἄδρῃ, έσωτ. μελανωπή, ὁμαλή. Λαιμός χωνοειδής, χείλος φθαρμένο, κάμψη πρὸς τὸν ὤμο ἔντονα καμπύλη. "Υψ. 0.038. Διάμ. στὴ ρίζα 0.12. "Υψ. λαιμοῦ 0.03. Πάχ. 0.006.

12-51. Τμήμα ὤμου με ἀρχὴ λαιμοῦ.

σχ. 61

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. έξωτ. ἐρυθρή, κηλιδωτὴ καστανωπή, έσωτ. φαιή, στὸν λαιμὸ λεία, στὸν ὤμο τραχειά, ἀνώμαλη. Ὁμος περίπου κωνικός, κάμψη έξωτ. καμπύλη, έσωτ. γωνιώδης, τοίχωμα ὤμου παχύνεται ἔντονα πρὸς τὴν ρίζα. Κομμένο τριγωνικὸ με ἀρχὴ λαιμοῦ γιὰ λαβή. "Υψ. 0.052. Διάμ. στὴ ρίζα 0.10. Πάχ. 0.004-0.012.

12-52. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Συγκολλημένο.

σχ. 63

Πηλός τραχὺς μελανωπός, ἐπιφ. κηλιδωτὴς καστανές ὡς μελανωπές. Δακτύλιος με τριγωνικὴ ἐνίσχυση μόνο δεξιὰ, θέση λοξή, πάτημα ἐπίπεδο. "Υψ. δακτ. 0.028. Διάμ. 0.11. Πάχ. στὴ ρίζα 0.012-0.016.

12-53. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανός ὡς φαιός, ἐπιφ. περὶ τὸ στόμιο μελανές, χαμηλότερα φαιές. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005.

12-54. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Πηλός καθαρὸς καστανός, έξωτ. καστανόφαιη, έσωτ. καστανή, ὁμαλή. Κομμένο ἑλλειπτικὸ με δύο ὀξείες γωνίες ἐκ διαμ. ἀντίθετες, ὄστρακο ἔντονα κοίλο. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.004.

12-55. "Οστρακο κλειστοῦ ἀγγείου με τμήμα ἀποφύσεως.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια, ἐσωτ. μελανωπὴ, τραχεῖα. Κομμένο ριπιδιόσχημο ὀρθῆς γωνίας, με τὴν ρίζα ἀποφύσεως στὸ ἄκρο. Μέγ. διάστ. 0.054. Πάχ. 0.005. Σωζ. ὕψ. ἀποφ. 0.006.

12-56. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, ἐσωτ. ὅμοια λεῖα, ἐξωτ. καστανόμαυρη. Κομμένο τρίπλευρο με δύο πλευρὲς κοῖλες ἐνούμενες σὲ ὀξεῖα γωνία καὶ μία κυρτή. Μέγ. διάστ. 0.042. Πάχ. 0.005.

12-57. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. μελανωπές, λεῖτες. Κομμένο ὡς κυκλικὸς δίσκος, ἄκμὲς περιφέρειας καστανές, τριμμένες. Διάμ. 0.048. Μέγ. πάχ. 0.008.

12-58. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 64 καὶ Θ σχ. 57
Πηλὸς ἀμώδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπάλειψη ὁμοιόχρωμη ὡς ρόδινη, φθαρμένη, ἐσωτ. ἐπάλειψη πορτοκαλόχρωμη. Περίγραμμα ἄριστ. γωνιώδες, δεξιὰ κυρτό. Διακ.: Παράλληλες εὐθεῖες καὶ τεθλασμένες γραμμὲς σχηματίζουν συγκλίνουσες ὁμάδες. Τεχνικὴ ρηχὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Μέγ. διάμ. ὁστράκου 0.24. Ὑψ. 0.047. Πάχ. 0.005-0.006.

12-59. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 64
Πηλὸς τραχύς, ἀμώδης, κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἀλείφωμα κατὰ τόπους μελανωπὸ ὡς καστανό, θαμπό, πολὺ φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο καστανέρυθρο, λεῖο. Διακ.: Ὅμαδες ἀπὸ τέσσερις καὶ τρεῖς παράλληλες γραμμὲς συγκλίνουν πρὸς χαμηλὴ ὀριζόντια ἐγχάραξη ποὺ διατρέχει τμήμα μόνο τοῦ πλάτους τοῦ ὁστράκου. Τεχνικὴ λεπτὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.032. Πάχ. 0.004.

12-60. "Οστρακο στομίου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 64 σχ. 57
Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἐπάλειψη ὁμοιόχρωμη με κηλὶδα μελανωπὴ, θαμπή, ἐσωτ. ἐπιφ. με ὀριζόντιους κυματισμούς, ἐπάλειψη ὅμοια. Χεῖλος ἐπίπεδο, αὐλακωτό, στόμιο λοξό. Διακ.: Ἀκμὲς ἐγχάρακτης γωνίας κατὰ τὸ περίγραμμα τοῦ ὁστράκου. Τεχνικὴ δυσδιάγνωστη. Ἴχνος λευκοῦ. Ὑψ. 0.035. Πάχ. 0.004.

12-61. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 64
Πηλὸς ἀμώδης καστανέρυθρος, ἐξωτ. ἐπάλειψη ὁμοιόχρωμη, ἐσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Δύο παράλληλες καὶ μία μεμονωμένη λοξὴ γραμμὴ φέρονται πρὸς ὀ-

ριζόντια ἐπιφανειακὴ ἐγχάραξη. Τεχνικὴ ρηχὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.037. Πάχ. 0.005.

12-62. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 64 σχ. 57
Πηλὸς σχεδὸν τραχύς μελανωπός, ἐξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο, θαμπό, ἐσωτ. ὅμοιο, ἐπιφ. τραχύτερη. Χεῖλος καμπύλο, αὐλακωτό. Διακ.: Δύο λοξὲς παράλληλες γραμμὲς. Τεχνικὴ ρηχὴ (:). Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.025. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.006.

12-63. "Οστρακο στομίου σκύφου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 64 σχ. 57
Πηλὸς καθαρὸς μελανωπός, ἐξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο, στιλπνό, φθαρμένο, ἐσωτ. ἐπιφ. με ὀριζόντιο κυματισμό (:), ἀλείφωμα ὅμοιο. Χεῖλος καμπύλο, αὐλακωτό, φθαρμένο. Διακ.: Σὲ τρία σημεῖα τῶν ἄκμῶν τοῦ ὁστράκου ἀπολήξεις ἐγχαραξέων. Τεχνικὴ δυσδιάγνωστη. Ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.026. Πάχ. 0.004.

12-64. Μικρότατο ὁστρακο κλειστοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 64
Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπιφ. ὁμοιόχρωμη, φθαρμένη, ἐσωτ. τραχεῖα. Διακ.: Δύο λοξὲς παράλληλες γραμμὲς. Τεχνικὴ λεπτὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.02. Πάχ. 0.011.

12-65. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 64
Πηλὸς καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐξωτ. ἀλείφωμα ὁμοιόχρωμο, θαμπό, ἐσωτ. ὅμοιο, μελανό. Διακ.: Παράλληλες γραμμὲς σχηματίζουν μία γωνία καὶ μία τεθλασμένη με κορυφὲς σὲ κατακόρυφη διάταξη. Στὸ ἄκρο δεξιὰ τοῦ ὁστράκου ἀπόληξη ἐγχαραξέως. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.043. Πάχ. 0.007.

12-66. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 65
Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐξωτ. ἀλείφωμα φθαρμένο, ἐπιφ. μελανὴ ὡς καστανόφαιη, ἐσωτ. ἀλείφωμα καστανόμαυρο, στιλπνό. Διακ.: Παράλληλες γραμμὲς σχηματίζουν δύο γωνίες καὶ δύο τεθλασμένες σὲ κατακόρυφη διάταξη. Δεξιὰ, στὸ ἄκρο τοῦ ὁστράκου, ἄκμὴ παράλληλης γραμμῆς. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.042. Πάχ. 0.007-0.009.

12-67. Μικρότατο ὁστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο. εἰκ. 65 σχ. 57
Πηλὸς πολὺ καθαρὸς καστανόμαυρος, ἐξωτ. ἀλείφωμα μελανό, φθαρμένο, ἐσωτ. ὅμοιο, στιλπνό. Διακ.: Βραχύτατες παράλληλες ἐγχαραξεις σχηματίζουν τεθλασμένες με κατακόρυφη διάταξη. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. Ὑψ. 0.019. Πάχ. 0.005.

12-68. "Οστρακο στομίου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 65 σχ. 57

Πηλός καθαρός κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. όμοιο, σκοτεινότερο. Χείλος καμπύλο, αὐλακωτό. Διακ.: Γωνία με κορυφή παρά την όριζόντια του χείλους και άριστερά, στο άκρο του όστράκου, άκμή συγκλίνουσας γραμμής. Τεχνική κοινή. "Υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.029. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.005-0.006.

12-69. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο. Συγκολλημένο.

είκ. 65

Πηλός αρκετά καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. έπιφ. μελανή, φθαρμένη, έσωτ. όμοια επάλειψη. Διακ.: Δύο ομάδες από τέσσερεις και δύο παράλληλες γωνίες με κορυφές σε κοινή όριζόντια νοητή γραμμή σχηματίζουν κεντρικό έλλιπη ρόμβο. Τεχνική κοινή. "Ιχνος λευκού. "Υψ. 0.026. Πάχ. 0.006.

12-70. "Οστρακο στομίου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 65 και Θ σχ. 57, 74

Πηλός καθαρός μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα ή επάλειψη όμοιόχρωμη, στιλπνή, φθαρμένη, έσωτ. όμοιο καστανόμαυρο, στιλπνό. Χείλος αὐλακωτό, στόμιο κλειστό. Διακ.: Έλλιπώς σωζόμενη ομάδα τεσσάρων ως έξη όμόκεντρων ρόμβων. Δεξιά, λοξή γραμμή φέρεται από της έξωτερικής γωνίας ρόμβου μέχρι της όριζόντιας έγχαράξεως του χείλους. Τεχνική λεπτή ως κοινή. "Ιχνος λευκού. "Υψ. 0.034. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005.

12-71. "Οστρακο άνοικτου άγγείου.

"Εγχάρακτο.

είκ. 65

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Δύο ομάδες από τέσσερεις και πέντε λοξές παράλληλες γραμμές συγκλίνουν ενούμενες σε γωνίες με κατακόρυφη διάταξη. Στην άκμή του όστράκου άριστ. τέσσερεις στιγμές σε κατακόρυφη σειρά. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.055. Πάχ. 0.005-0.008.

Λοιπά όστρακα: στόμια έρυθρά 24, μελανωπά 5, λαιμοί και όμοι 24, βάσεις 10, αποφύσεις 5, επιθήματα 5, μελαμβαφή 2, κομμένα έρυθρά 2200 γραμ., μελανωπά 570 γραμ. "Επί πλέον άμορφα, έρυθρά 3000 γραμ., μελανωπά 350 γραμ., Urfinis όλόβαφα περί τα 15 όστρακα.

Τομέας III**Κάτω στρώμα: Δάπεδο καλύβας****12-A****12-72.** "Οστρακο κυκλικού στομίου.

σχ. 59

Πηλός πολύ καθαρός, συμπαγής, πορτοκαλόχρωμος, αλείφωμα σκληρό, καστανό, θαμπό. Χείλος παχύ ταινιωτό, στόμιο λίγο κυρτό. "Υψ. 0.05. Διάμ. 0.23. Πάχ. 0.005.

12-73. "Οστρακο κυκλικού στομίου.

σχ. 60

Πηλός καθαρός φαιός, προς τα έξω έρυθρός, έπιφ. μελανωπός, έσωτ. όμαλή. Χείλος ταινιωτό, στόμιο κατακόρυφο. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

12-74. Τμήμα λαιμού.

Πηλός πολύ καθαρός καστανόφαιος, αλείφωμα σκληρό, θαμπό, έξωτ. καστανόμαυρο, έσωτ. μελανωπό, έπιφ. λίγο ανώμαλες. Χείλος καμπύλο, λαιμός χωνοειδής, κάμπτεται σε συνεχή καμπύλη προς τον όμο, τοίχωμα ίσοπαχές, λεπτότατο. "Υψ. 0.05. Πάχ. 0.04.

12-75. "Οστρακο στομίου με επίθημα.

Πηλός άμμόδης καστανόφαιος, έπιφ. καστανές, έσωτ. άδρή. Χείλος φθαρμένο, έσωτ. λεπυνόμενο, επιθήμα γλωσσοειδές κολλημένο κατακόρυφα, κατά μήκος της άκμης του αὐλάκωση, στο άκρο σπασμένο. Δύο πλευρές όστράκου κομμένες ευθείες συγκλίνουσες σε όξεία γωνία και απέναντι το επίθημα. Μέγ. διάστ. 0.06. "Υψ. 0.052. Πάχ. 0.007. Μέγ. πάχ. έπιθ. 0.004. Μήκος έπιθ. 0.025.

12-76. "Οστρακο στομίου με επίθημα.

σχ. 59

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, έρυθρός, έπιφ. έξωτ. καστανέρυθη, έσωτ. καστανή άδρή. Χείλος καμπύλο, στόμιο κυλινδρικό, τοίχωμα εν μέρει χωρισμένο σε δύο φύλλα, επίθημα άμυγαλωτό όριζόντιο υπό το χείλος. "Υψ. 0.06. Διάμ. 0.26 περ. Πάχ. 0.007. Πάχ. έπιθ. 0.004.

12-77. "Οστρακο στομίου με επιθήματα.

είκ. Η

Πηλός όμοιος, έπιφ. έξωτ. καστανέρυθρες, έσωτ. άδρότερη. Χείλος καμπύλο, προέχον, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό, υπό το χείλος δύο ήμισφαιρικά επιθήματα. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.20 περ. Πάχ. 0.006. Πάχ. έπιθ. 0.005. Διάμ. έπιθ. 0.013.

12-78. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός έρυθρός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. άδρότερη, έξωτ. κηλίδα κιτρινόφαιη. Χείλος καμπύλο, στόμιο διευρύνεται έντονα, περίγραμμα άμφικόιλο. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.12. Πάχ. 0.007.

12-79. Τμήμα άσυμμέτρου λαιμού και όμου. σχ. 61

Πηλός λίγο τραχύς με μαρμαρυγία, φαιός, έπιφ. έξωτ. καστανή, περί το χείλος κηλιδωτή μελανή, έσωτ. κηλιδωτή λεία, στον όμο μελανή τραχειά. Λαιμός χωνοειδής άνοικτός, στρεβλός, χείλος προέχον, περίγραμμα έξωτ. κυματιστό, κάμψη ρίζας γωνιώδης. "Υψ. 0.075. "Υψ. λαιμοή 0.053. Μέγ. πάχ. 0.01. "Ακτ. καμπ. στη ρίζα 0.08.

12-80. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

Πηλός άμμόδης με χαλίκια καστανόφαιος, έπιφ. καστανές ως πορτοκαλόχρωμες, έσωτ. όμαλή. Δακτύλιος με τριγωνική ένίσχυση παχύτερη άριστ., πάτη-

μα φθαρμένο. Μέγ. διάστ. 0.11. Ύψ. δακτ. 0.028. Πάχ. στη ρίζα 0.015-0.019.

12-81. "Όμοιο.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιες, έξωτ. αλείφωμα θαμπό, έσωτ. στόν πυθμένα έπιφ. άδρή. Δακτύλιος ύψηλός, μικρή τριγωνική ένίσχυση μόνο δεξιά, άπόληξη φθαρμένη καί σπασμένη, έπιφ. άνώμαλη, δύο άποτυπώματα νυχιού έξωτ. Μέγ. διάστ. 0.07. Ύψ. δακτ. 0.03. Πάχ. στη ρίζα του 0.011-0.013.

12-82. "Όμοιο.

Πηλός άμμόδης φαιός, έπιφ. πορτοκαλόχρωμες φθαρμένες. Δακτύλιος χαμηλός ένοποιημένος με δίσκο κάτω από τόν πυθμένα, πάτημα στήν άκμή φθαρμένο. Μέγ. διάστ. 0.064. Ύψ. δακτ. 0.016. Πάχ. πυθμ. 0.011.

12-83. "Όμοιο.

σχ. 63

Πηλός άμμόδης, λίγο τραχύς, φαιός, έπιφ. πορτοκαλόχρωμες, έσωτ. στόν πυθμένα φαιή, άδρή. Δακτύλιος κατακόρυφος με τριγωνική ένίσχυση, άριστ. παχύτερη. Ύψ. 0.03. Ύψ. δακτ. 0.02. Διάμ. 0.14. Πάχ. στη ρίζα 0.013-0.015.

12-84. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

σχ. 63

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία μελανωπός, έπιφ. όμοιες. Δακτύλιος σε λοξή θέση, τριγωνική ένίσχυση δεξιά παχύτερη, πάτημα καμπύλο. Μέγ. διάστ. 0.04. Ύψ. δακτ. 0.023. Διάμ. 0.08. Πάχ. στη ρίζα 0.008-0.01.

12-85. Άπόφυση.

είκ. 60

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιες, φθαρμένη ή έξωτ. Άπόφυση κάθετη ήμιελλειπτική, ή μία ρίζα βραχύτερη τής άλλης. Μέγ. διάστ. καί μήκος άποφ. 0.038. Ύψ. άποφ. 0.015.

12-86. "Όστρακο γάστρας με άπόφυση.

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έπιφ. όμοιες. Άπόφυση τοξωτή κάθετη. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.006. Ύψ. άποφ. 0.01. Διάμ. όπής 0.006.

12-87. "Όμοιο.

είκ. 60

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, καστανόμαυρος, έπιφ. μελανές, έσωτ. έντριπτη, έξωτ. φθαρμένη. Άπόφυση σφαιρική, άποκολλημένη, παρουσιάζει τρόπο κατασκευής από ένα συμπαγή βόλο πηλοϋ που εισχωρεί σε κοιλότητα του τοιχώματος. "Όστρακο κομμένο ως πολυγωνικός δίσκος. Μέγ. διάστ. 0.033. Πάχ. 0.006. Ύψ. άποφ. 0.016.

12-88. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, έπιφ. άνοικτόφαιες. Κομμένο ως ριπιδιόσχημο όρθης γωνίας, οί άκμές πολύ φθαρμένες. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.007.

12-89. "Όστρακο γάστρας. Γραπτό. είκ. 62 καί Η

Πηλός Urfirnis καστανωπός, έπιφ. όμοιες, έσωτ. άνώμαλη με κυματισμούς καί χαράγματα, βαφή λεπτή, διαφανής, καστανή σκοτεινή. Διακ.: Τμήμα μιās πλατειάς καί πιθανώς δεύτερης, ταινίας, πλαισιώνουν τέσσερεις λεπτές λοξές παράλληλες γραμμές. Δύο πλευρές κομμένες εύθειες συγκλίνουν σε όξεία γωνία. Μέγ. διάστ. 0.03. Πάχ. 0.003.

12-90. "Όστρακο λαιμού μικροτάτου άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 65 σχ. 57

Πηλός άμμόδης φαιός, έξωτ. αλείφωμα μελανωπό θαμπό, έσωτ. επάλειψη κιτρινόφαιη. Χείλος εύθύ, φθαρμένο, στόμιο λοξό, έλλειπτικό. Διακ.: Δύο παράλληλες τεθλασμένες γραμμές. Τεχνική λεπτή. Δέν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.025. Διάμ. 0.8. Πάχ. 0.005.

12-91. "Όστρακο άνοικτοϋ άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 65 καί Θ

Πηλός αρκετά καθαρός κιτρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Τέσσερεις παράλληλες τεθλασμένες γραμμές με κορυφή κατωτάτης επί όριζόντιας έγχαραξέως. Τεχνική λεπτή. Δέν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.036. Πάχ. 0.005.

12-92. "Όστρακο άνοικτοϋ άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 65

Πηλός άμμόδης, καστανός άνοικτός, έξωτ. έπιφ. καστανόφαιη, πολύ φθαρμένη, έσωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο, θαμπό. Διακ.: Τρεις παράλληλες γωνίες με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή, ή έξωτερική κάμπτεται άριστ. ως τεθλασμένη. Τεχνική κοινή. Δέν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.027. Πάχ. 0.006.

12-93. "Όστρακο άνοικτοϋ άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 65

Πηλός άμμόδης έρυθρός, έξωτ. επάλειψη καστανέρυθρη, θαμπή, έσωτ. αλείφωμα καστανό ως έρυθρό. Διακ.: Πέντε λοξές παράλληλες γραμμές, ή μία κάμπτεται σε γωνία. Τεχνική ρηχή. Ίχνος λευκοϋ. Ύψ. 0.047. Πάχ. 0.006-0.008.

12-94. "Όστρακο άνοικτοϋ άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 65

Πηλός σπογγωτός με μαρμαρυγία, καστανός άνοικτός, έξωτ. επάλειψη όμοιόχρωμη, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Όμάδες από τρεις ως τέσσερεις λοξές παράλληλες γραμμές συγκλίνουν καί διαγράφουν τμήμα όμόκεντρων ρόμβων. Τεχνική λοξή. Δέν υπάρχει λευκό. Ύψ. 0.031. Πάχ. 0.004.

Λοιπά όστρακα: στόμια έρυθρά 4, μελανωπά 2, λαιμοί καί όμοι 12, βάσεις 8, άποφύσεις 2, επιθήματα 3, κομμένα συνολικά 900 γραμ. Έπί πλέον άμορφα, έρυθρά 600 γραμ., μελανωπά 260 γραμ.

Κάτω στρώμα: περί τὴν καλύβα 12-A

12-95. "Οστρακο κυκλικὸ στομίον. εἰκ. 60 σχ. 59

Πηλὸς λίγο τραχὺς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. κηλιδωτή, ὅμοια ὡς καστανόμαυρη, ἐσωτ. καστανή, ἀδρή. Χεῖλος ἐξωτ. λοξό, στόμιο λίγο κλειστό, περίγραμμα ἐλαφρὰ κωνικό. "Υψ. 0.056. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.008.

12-96. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανὸς σκοτεινός, ἐπιφ. καστανὲς ἀνοικτές, ἐσωτ. ἀδρή, περὶ τὸ στόμιο ὁμαλή. Χεῖλος λεπυνόμενο, ἀκμή ἀνώμαλη. "Υψ. 0.042. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.006.

12-97. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίον.

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, καστανός, ἐπιφ. ὁμοιος, ἐσωτ. ἀδρή περὶ τὸ χεῖλος ὁμαλή. Χεῖλος λεπυνόμενο, στόμιο δεξιὰ ἔντονα ἀνυψούμενο. "Υψ. 0.025. Πάχ. 0.005.

12-98. "Οστρακο στομίον. εἰκ. Η σχ. 59

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἀλείφωμα σκληρὸ στιλπνὸ ἐρυθρό. Χεῖλος προέχον, στόμιο λίγο κλειστό, τοίχωμα δεξιὰ παχύτερο. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.005-0.006.

12-99. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίον.

Πηλὸς ἀμμόδης μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανή περὶ τὸ στόμιο καστανόφαιη, ἐσωτ. καστανόμαυρη, φθαρμένη, ἀδρή. Χεῖλος καμπύλο, ἀνώμαλα σχηματισμένο, στόμιο ἀνυψούμενο ἀριστ., τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὰ κάτω. "Υψ. 0.054. Πάχ. 0.007-0.01.

12-100. "Οστρακο στομίον. σχ. 59

Πηλὸς καθαρὸς καστανόφαιος, ἐπιφ. μελανωπές, ἐσωτ. ὁμαλή. Χεῖλος ταινιωτό, στόμιο πολὺ κλειστό, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.03. Διάμ. 0.18. Πάχ. 0.006.

12-101. "Οστρακο στομίον μὲ πλαστικὸ χεῖλος. εἰκ. 60 σχ. 60, 71

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία ἐρυθρός, ἐπιφ. ὁμοιος, ἐσωτ. μὲ κυματισμούς. Χεῖλος ἐπίπεδο πλατύνεται μὲ πλαστικὴ ταινία πού σχηματίζει στὴν ὄψη συνεχῆ κρεμάμενα γλωσσοειδῆ τμήματα. Κομμένο περίπου τριγωνικὸ μὲ μία πλευρὰ καμπύλη καὶ μία ὀξεία γωνία κάτω. "Υψ. 0.043. Διάμ. 0.24. Πάχ. 0.006. Πάχ. χεῖλους 0.011.

12-102. "Οστρακο στομίον. Συγκολλημένο. σχ. 59

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία, ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. μελανή. Χεῖλος διογκωμένο ἐσωτ., στόμιο περ. κατακόρυφο. "Υψ. 0.055. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.007.

12-103. "Οστρακο στομίον μὲ ἐπίθημα. σχ. 59

Πηλὸς λίγο τραχὺς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. καστανὴ ὁμαλή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο περίπου κατακόρυφο, ἐπίθημα ὀριζόντιο ἀμυγδαλωτὸ κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος. Κομμένο τριγωνικό. "Υψ. 0.052. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.009. Πάχ. ἐπιθ. 0.007. Μήκος ἐπιθ. 0.033.

12-104. "Οστρακο κυκλικὸ στομίον μὲ ἐπίθημα. Συγκολλημένο. σχ. 59

Πηλὸς λίγο τραχὺς καστανόφαιος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοια, ἐσωτ. μελανὴ ἄρκετὰ ὁμαλή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό, ἐπίθημα ἀμυγδαλωτὸ λίγο σπασμένο, κατακόρυφο, ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ χεῖλους. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.32. Πάχ. 0.008. Πάχ. ἐπιθ. 0.008.

12-105. "Οστρακο στομίον μὲ ἐπίθημα. σχ. 60

Πηλὸς καθαρὸς μὲ μαρμαρυγία μελανός, ἐπιφ. καστανέρυθρος. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές, ἐπίθημα μικρό, ἀμυγδαλωτό, κατακόρυφο, ἀπὸ τοῦ χεῖλους καὶ κάτω. "Αριστ. κομμένες πλευρὲς ἀπολήγουν σὲ ὀξεία γωνία, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ ἐπίθημα. "Υψ. 0.029. Διάμ. 0.18-0.20. Πάχ. 0.006. Πάχ. ἐπιθ. 0.004.

12-106. "Οστρακο ἀσυμμέτρου στομίον.

Πηλὸς ἀμμόδης μὲ μαρμαρυγία φαιός, ἐπιφ. καστανός, ἐσωτ. ἀδρὰ διαμορφωμένη. Χεῖλος καμπύλο, ἐπιφάνεια χεῖλους κοίλη, ἀνυψώνεται ἀριστ. καὶ δεξιὰ. "Υψ. 0.028. Πάχ. 0.006.

12-107. Τμήμα κυκλικὸ λαιμοῦ. σχ. 61

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, συμπαγής, μὲ μαρμαρυγία, φαιός, ἐξωτ. ἐπιφ. ὅμοια μὲ χεῖλος μελανός, ἐσωτ. μελανωπὴ, λεία. Λαιμὸς κυλινδρικός τοίχωμα λεπυνόμενο πρὸς τὸ χεῖλος, κάμψη πρὸς τὸν ὅμο γωνιώδης. "Υψ. 0.05. "Υψ. λαιμοῦ 0.045. Διάμ. 0.10.

12-108. Τμήμα ἀσυμμέτρου λαιμοῦ. Συγκολλημένο.

Πηλὸς καθαρὸς μελανός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανέρυθρη, ἀποφλοιούμενη καὶ μὲ ρωγμές, ἐσωτ. καστανὴ ὁμαλή. Λαιμὸς λίγο στρεβλός, ὕψος αὐξανόμενο ἀριστ., τοίχωμα ἰσοπαχές, ρίζα ἐσωτ. λοξή μὲ γωνιώδη κάμψη. "Υψ. 0.046-0.048. Μέγ. πάχ. λαιμοῦ 0.008.

12-109. "Ομοιο. σχ. 61, 73

Πηλὸς τραχὺς μελανός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια ὡς καστανὴ μὲ πολλὰς ρωγμές, ἐσωτ. μελανή, λίγο ἀνώμαλη. Λαιμὸς χωνοειδὴς ἀνυψούμενος ἀριστερά, ἀπόληξη στὴν ρίζα ἐσωτ. λοξή, τμήμα σχηματισμένο ἰδιαίτερα. "Υψ. λαιμοῦ 0.04-0.045. Διάμ. 0.18. Μέγ. πάχ. 0.008.

12-110. Τμήμα ὤμου μὲ ἀπόφυση. εἰκ. 60

Πηλὸς ἀμμόδης μὲ μαρμαρυγία μελανός, ἀλείφωμα καστανὸ θαμπό, ἀποφλοιούμενο, ἐσωτ. ἐπιφ. μελανή

τραχειά ἀκάλυπτη, με σημεία εξομαλύνσεως κάθετα πρὸς τὴν ρίζα τοῦ ὄμου. Περίγραμμα κυρτό, τοίχωμα λεπτυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα, τμήμα ἀποφύσεως κάθετης, τριγωνικῆς διατομῆς. "Υψ. 0.08. Πάχ. 0.007-0.005. Σωζ. ὕψ. ἀποφ. 0.012.

12-111. Τμήμα ὄμου.

εἰκ. 60

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἀλείφωμα στιλπνὸ καστανὸ ἀνοικτό, ἐσωτ. ἐπιφ. πορτοκαλόχρωμη, ἀκάλυπτη, ἀνώμαλη. Περίγραμμα ἐλαφρὰ καμπύλο, ρίζα λαίμου κατακόρυφη πρὸς τὸν ὄμο, ὁ πηλὸς τῆς ἐξέχει ἐσωτ. τοῦ τοιχώματος. Μέγ. διάστ. 0.068. Πάχ. 0.006.

12-112. "Οστρακο κυκλικὸ στομίον.

σχ. 60, 71

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. καστανὲς φθαρμένες. Χεῖλος πλατὺ γωνιώδης, περίγραμμα καμπύλο. "Υψ. 0.026. Διάμ. ἐξωτ. 0.18. Πάχ. 0.006.

12-113. Τμήμα λαίμου.

εἰκ. 60 σχ. 61

Πηλὸς καθαρὸς φαιὸς, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, ἐσωτ. μελανωπὴ, ὁμαλὴ. Λαίμος κατακόρυφος, χεῖλος ἐπίπεδο με ἐγκάρσιες ἐγκοπὲς ἐξωτ., τοίχωμα λεπτυνόμενο στὴν ρίζα. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.24. Πάχ. λαίμου. 0.008.

12-114. Τμήμα δακτυλίσχημης βάσεως.

Πηλὸς ἀμμόδης με μαρμαρυγία μελανός, ἐπιφ. ὅμοιες θαμπές. Δακτύλιος ὑψηλὸς με μικρὴ ἐνίσχυση μόνο ἀριστ., ἀνυψούμενος δεξιὰ. "Υψ. 0.036. "Υψ. δακτ. 0.028-0.024. Πάχ. πυθμ. 0.01.

12-115. "Ομοιο.

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ὅμοιες, ἐσωτ. στὸν πυθμένα ἀδρῇ. Δακτύλιος ὑψηλός, ἐνίσχυση παχύτερη δεξιὰ, θέση λοξή, πάτημα καμπύλο. "Εξωτ. τρία ἀποτυπώματα νυχιοῦ. Σπασμένη πλευρὰ δακτυλίου κομμένη λοξὴ διαμορφώνει μαζί με τὸν πυθμένα κοῖλο ριπιδωτό. "Υψ. 0.036. "Υψ. δακτ. 0.029. Πάχ. δακτ. στὴ ρίζα 0.013-0.018.

12-116. "Ομοιο. Συγκολλημένο.

Πηλὸς ἀμμόδης με πολλὰ λευκὰ χαλίκια, καστανός, ἐπιφ. ὅμοιες. Δακτύλιος χαμηλὸς χωρὶς ἐνίσχυση, ἀπόληξη ὀριζόντια, κατὰ τὸ πλεῖστον φθαρμένη. Μέγ. διάστ. 0.068. "Υψ. δακτ. 0.014. Διάμ. 0.065.

12-117. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλὸς καθαρὸς ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ἐρυθρές. Δακτύλιος ὑψηλός, θέση λοξή, ἀριστ. ρίζα παχύτερη. "Υψ. 0.033. Πάχ. στὴ ρίζα 0.011-0.015. Διάμ. στὴ ρίζα 0.06-0.08.

12-118. "Οστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

σχ. 64

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, φαιός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανή, ἐσωτ. καστανέρυθη, ἀνώμαλη. Στὴν κάμψη τῆς γάστρας κάθετη ἀπόφυση, τύπου σφαιρικῆς,

γωνιώδους περιγράμματος. "Υψ. 0.063. Πάχ. 0.005. "Υψ. ἀποφ. 0.01. Μῆκος ἀποφ. 0.023. Διάμ. ὀπῆς 0.005.

12-119. "Ομοιο.

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, συμπαγής, σὰν λασπώδης, ἀλείφωμα καστανόφαιο στιλπνὸ, πολὺ φθαρμένο, ἀποφλοιωμένο, ἐσωτ. ἐπιφ. μελανή, λεία. "Απόφυση μικρότατη ἡμιελλειπτικὴ, λοξὰ τοποθετημένη, γάστρα κυρτή. Δίπλα στὴν ἀπόφυση οἱ ἀκμὲς συγκλίνουν σὲ ὀξεῖα γωνία. Πάχ. 0.006. "Υψ. ἀποφ. 0.007. Διάμ. ὀπῆς 0.009.

12-120. "Απόφυση.

Πηλὸς λίγο τραχὺς με μαρμαρυγία, μελανός, ἐπιφ. μελανωπές. "Απόφυση μεγάλη ἀγκύλη. Πάχ. τοίχωμ. 0.006. "Υψ. ἀποφ. 0.045. Πλάτος στὴ ρίζα. 0.047.

12-121. "Οστρακο γάστρας

με ἀπόφυση.

εἰκ. 60 σχ. 64

Πηλὸς ἀμμόδης φαιός, ἐπιφ. πορτοκαλόχρωμος. "Απόφυση τοξωτὴ κατακόρυφη, ἡ μία ρίζα βραχύτερη. Κομμένο ἐλλειπτικὸ, ἀκμὲς στρογγυλεμένες. Μέγ. διάστ. 0.049. Πάχ. 0.009. "Υψ. ἀποφ. 0.012. Διάμ. ὀπῆς 0.007.

12-122. "Οστρακο γάστρας με ἐπίθημα.

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ὅμοιες, φθαρμένες. "Επίθημα δισκοειδές. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.005. Διάμ. ἐπιθ. 0.025. Πάχ. ἐπιθ. 0.004.

12-123. "Ομοιο.

Πηλὸς λίγο τραχὺς καστανόφαιος, ἐπιφ. καστανές, ἐξωτ. λίγο φθαρμένη, ἐσωτ. ἀδρῇ ἀνώμαλη. "Επίθημα κωνικὸ. Μέγ. διάστ. 0.055. Πάχ. 0.007. Πάχ. ἐπιθ. 0.006. Διάμ. ἐπιθ. 0.025.

12-124. "Ογκῶδες ἐπίθημα.

εἰκ. 61 σχ. 64

Πηλὸς ἀμμόδης με μαρμαρυγία μελανός, ἐπιφ. μελανωπές. "Επίθημα ἡμισφαιρικὸ ὀγκῶδες σὲ ὄστρακο πλασμένο ἐξ ἀρχῆς κυκλικό, με ἐγκοπὴ στὴν περιφέρεια, κάτω ἐπιφ. κοίλη ἀνώμαλη. Διάμ. 0.041. Πάχ. ὀστράκου 0.013. Πάχ. ἐπιθ. 0.041.

12-125. Τμήμα δακτυλίου βάσεως.

Πηλὸς Urfinis ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. φθαρμένες. Δακτύλιος διαμορφωμένος σὲ κοῖλο ρομβοειδές, ἐσωτ. ἀκμὴ φθαρμένη, ἐξωτ. ἡ μία ὀξεῖα γωνία λαξευμένη κατὰ τὸ μισὸ πάχος τῆς. "Υψ. δακτ. 0.03. Μέγ. διάστ. 0.048.

12-126. "Οστρακο γάστρας.

Πηλὸς ἀμμόδης κιτρινωπός, ἀλείφωμα σκληρὸ ὅμοιο, ἀποφλοιούμενο, ἐσωτ. ἐπιφ. λεία. Κομμένο ὡς ριπιδίσχημο ἀμβλείας γωνίας, τμήμα τοῦ πάχους ἐχει ἀφαιρεθεῖ στὸ ἓνα ἄκρο. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.006.

12-127. "Οστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός φαιός, επιφ. έξωτ. κηλιδωτή φαιή ανοικτή ως σκοτεινή, έσωτ. ανοικτόφαιη. Χείλος καμπύλο, στόμιο πολύ κλειστό, περίγραμμα κυρτό, "Οστρακο κοίλο κομμένο άριστερά με δύο εϋθείες άκμες συγκλίνουσες σε όξεϊα γωνία. Περί τó κέντρο άτρητη όπή. "Υψ. 0.034. Διάμ. 0.14. Πάχ. 0.006.

12-128. "Οστρακο στομίου.

Πηλός άμμόδης καστανωπός, αλείφωμα σκληρό, έξωτ. όμοιο, έσωτ. έρυθρό. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο. Κομμένο ως γλωσσοειδές. Χείλος και μία σπασμένη πλευρά, έσωτ. πολύ φθαρμένα. "Υψ. 0.053. Πάχ. 0.007.

12-129. Τμήμα λαιμού.

Πηλός άμμόδης φαιός, επιφ. έξωτ. πολύ φθαρμένη και άποφλοιωμένη, έσωτ. καστανή ως μελανή, κηλιδωτή, λεία. Χείλος φθαρμένο. Κομμένο ως ριπιδίο-σχημο άμβλείας γωνίας, τοίχωμα καμπύλης πλευράς λαξευμένο ώστε να άπομείνει τó μισό πάχος του. "Υψ. 0.048. Πάχ. 0.011-0.004.

12-130. "Οστρακο στομίου.

Πηλός πολύ καθαρός, λευκός, επιφ. όμοιες, λείες, θαμπές. Χείλος καμπύλο, στόμιο λίγο άνοικτό. "Υψ. 0.052. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.004.

12-131. Τμήμα λαιμού.

Γραπτό. είκ. 62 σχ. 76
Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, επιφ. όμοιες, έσωτ. λεία, βαφή καστανή, λεπτή, πολύ έξίτηλη. Χείλος έσωτ. λεπυνόμενο, λαιμός χωνοειδής, ρίζα σπασμένη. Διακ.: τμήμα τεθλασμένης ταινίας. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.10. Πάχ. 0.006.

12-132. Τμήμα ώμου. Γραπτό. είκ. 62 σχ. 76

Πηλός Urfirnis κιτρινόφαιος, επιφ. όμοιες, βαφή έρυθρή έξίτηλη. Κάμψη ώμου προς λαιμό γωνιώδης. Διακ.: Τεθλασμένη ταινία άρχίζει από την ρίζα του ώμου. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.006.

12-133. "Οστρακο γάστρας. Γραπτό. είκ. 62

Πηλός Urfirnis πορτοκαλόχρωμος, επιφ. έσωτ. όμοια, πολύ φθαρμένη, έξωτ. έρυθρόξανθη, βαφή τελείως έξίτηλη, σώζονται άμυδρά καστανά ίχνη. Διακ.: σημεία άποπεσούσης βαφής διαγράφουν τρεις λεπτές παράλληλες γραμμές και τμήμα πλατύτερης ταινίας. Μέγ. διάστ. 0.035. Πάχ. 0.006.

12-134. "Οστρακο γάστρας. Γραπτό. είκ. 62

Πηλός Urfirnis κιτρινωπός, επιφ. όμοιες, φθαρμένες, βαφή μελανή έξίτηλη. Διακ.: σταγόνες, πιθανώς τυχαίες, σε άκόσμητο βάθος. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.005.

12-135. "Οστρακο γάστρας. Γραπτό. είκ. 62 και Η

Πηλός καθαρός, συμπαγής, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. μελανή, λεία, βαφή λευκή, έξίτηλη. Διακ.: δύο παράλληλες όριζόντιες γραμμές, φθαρμένες. Μέγ. διάστ. 0.04. Πάχ. 0.006.

12-136. "Οστρακο κωνικής βάσεως.

Έγχάρακτο. είκ. 65 σχ. 58

Πηλός καθαρός μελανωπός, προς τις επιφ. έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο ως καστανόμαυρο, θαμπό, έσωτ. καστανόμαυρη τραχεία επιφ. και πυθμένας μελανωπός. Διακ.: Τρεις παράλληλες γωνίες με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή και άριστερά στο άκρο του όστράκου, άκμή συγκλίνουσας γραμμής. Τεχνική κοινή. Υπάρχει λευκό. Διάμ. πυθμ. 0.08. "Υψ. 0.024. Πάχ. πυθμ. 0.008.

12-137. Μικρότατο όστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο. είκ. 65 σχ. 58

Πηλός καθαρός μελανωπός, έξωτ. αλείφωμα μελανό, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Χείλος αύλακωτό, φθαρμένο. Διακ.: Λοξές παράλληλες βραχείες γραμμές σε δύο επάλληλες συγκλίνουσες σειρές σχηματίζουν ί-χθυάκανθα. Τεχνική κοινή ως ρηχή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.019. Πάχ. 0.005.

12-138. "Οστρακο άνοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 65 σχ. 58

Πηλός καθαρός καστανός άνοικτός, έξωτ. αλείφωμα όμοιόχρωμο, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Μία γωνία και άκμή παράλληλης πλευράς φέρονται προς την χαμηλή όριζόντια έγχάραξη. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. Διάμ. γάστρας περί την κάμψη του περιγράμματος, 0.14. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.006-0.007.

12-139. "Οστρακο άνοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 65

Πηλός καθαρός φαιός, προς τις επιφάνειες έρυθρός, έξωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο, θαμπό, έσωτ. όμοιο, μελανό. Διακ.: Τρεις λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική κοινή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.036. Πάχ. 0.006.

12-140. "Οστρακο άνοικτού σκεύους.

Έγχάρακτο. είκ. 62 σχ. 58

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος ως καστανόμαυρος, έξωτ. επάλειψη καστανή, θαμπή, έσωτ. αλείφωμα καστανόμαυρο. Περίγραμμα εϋθύγραμμο, διευρυνόμενο προς τó ένα άκρο. Διατομή μηνοειδής. Διακ.: Όμάδα πέντε παραλλήλων γωνιών και στο άκρο του όστράκου άλλη μία γωνία. Τεχνική λεπτή. Δεν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.046. Πάχ. 0.016-0.008.

12-141. "Οστρακο άνοικτού άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 66

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, έξωτ. επιφ.

φθαρμένη με ἵχνη ομοιόχρωμης ἐπαλείψεως, ἐσωτ. ὅμοιο. Διακ.: Τρεῖς λοξές παράλληλες γραμμές καὶ συγκλίνουσα σειρά τεσσάρων στιγμών. Τεχνικὴ κοινὴ καὶ στικτή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.04. Πάχ. 0.005-0.006.

12-142. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου με ἔντονη κάμψη περιγράμματος. Ἐγχάρακτο. εἰκ. 66

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπάλειψη ομοιόχρωμη, φθαρμένη, ἐσωτ. ὅμοιο, στιλπνό. Διακ.: Τρεῖς (:) παράλληλες γωνίες συνεχίζουν ἐν μέρει πέρα τῆς κάμψεως τοῦ περιγράμματος ὡς τμήματα ὁμοκέντρων ρόμβων. Ἐνδιάμεσα ἀποτυπώματα «τρίχας» σὰν παῦλες. Τεχνικὴ λεπτή. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.032. Πάχ. 0.008.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια ἐρυθρὰ 20, μελανωπὰ 9, λαίμοι καὶ ὄμοι 35, βάσεις 14, ἀποφύσεις 10, ἐπιθήματα 6, ὄστρακα μελαμβαφῇ 2, κομμένα συνολικά 1200 γραμ. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρὰ 2300 γραμ., μελανωπὰ 850 γραμ.

Ἄνω στρῶμα

12-143. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. εἰκ. 61 σχ. 59, 72

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς με μαρμαρυγία μελανός, ἐπιφ. μελανές, ἐξωτ. ἐντριπτη πυχωτὴ διακόσμηση μόλις διακρινόμενη διὰ τῆς ἀφῆς. Θέμα: δύο ζεύγη λοξῶν γραμμῶν. Ἐσωτ. ἐπιφ. λεῖα. Χεῖλος λεπυνόμενο, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κοῖλο. "Υψ. 0.052. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.004.

12-144. "Οστρακα γάστρας. Συγκολλημένα σὲ δύο τεμάχια. σχ. 61, 72

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς συμπαγῆς, φαῖός, ἐπιφ. μελανές ἐντριπτες, διατηροῦν ὀξεῖδωση. Περίγραμμα ἄνω κατακόρυφο, κάτω κυρτώνεται καὶ παχαίνει τὸ τοίχωμα. Μέγ. ὕψ. 0.043. Διάμ. στῆ σημεῖο κάμψεως, ἐσωτ. 0.16. Πάχ. 0.003-0.007.

12-145. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου, πλαστικὴ διαμόρφωση. Συγκολλημένο. εἰκ. 61 σχ. 60

Πηλὸς λίγο τραχὺς με μαρμαρυγία, φαῖός, ἐπιφ. ἐξωτ. μελανή, ἐσωτ. καστανόφαιη ἄδρη. Χεῖλος κυματιστό, σχηματισμένο με πίεση τῆς ἐπιφανείας του ποὺ δημιουργήσε πυκνὲς κοῖλες ἐγκοπές με ἐξωτ. περιχέλωμα. Στόμιο λίγο ἀνοικτό, τοίχωμα παχυνόμενο περὶ τὸ στόμιο. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.30. Πάχ. 0.005-0.009.

12-146. "Οστρακὸ γάστρας με πυθμένα. εἰκ. 61 σχ. 63, 72

Πηλὸς καθαρὸς συμπαγῆς, φαῖός, ἐπιφ. μελανές λείες με ὀρατὰ χαλίκια πηλοῦ. Πυθμένας ἐπίπεδος, περίγραμμα γάστρας ἀνοικτό. "Υψ. 0.033. Διαμ. 0.14. Πάχ. γάστρας 0.005. Πάχ. πυθμ. 0.003.

12-147. "Οστρακο γάστρας. εἰκ. 61

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία μελανός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια, ἐσωτ. μελανωπὴ, λεῖα. Περίγραμμα πιεσμένο καμπύλο, σχεδὸν γωνιώδες, ἀπὸ τὴν κάμψη καὶ ἄνω τρεῖς ἐπάλληλοι ἀμείβοντες κατὰ τὴν ἐντριπτη πτυχωτὴ τεχνικὴ, αἰσθητοὶ διὰ τῆς ἀφῆς κυρίως, σὲ θέση κατακόρυφη. Μέγ. διάστ. 0.048. Πάχ. 0.005-0.008.

12-148. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 59

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. μελανωπές, ἐξωτ. φθαρμένη. Χεῖλος ταινιωτό, στόμιο κλειστό, περίγραμμα κωνικό. "Υψ. 0.048. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

12-149. Μικρότατο ὄστρακο γάστρας με ἀπόφυση.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία ἐρυθρός, ἐπιφ. μελανές, θαμπές. Ἀπόφυση μικρὴ σφαιρική. Μέγ. διάστ. 0.027. Πάχ. 0.006. "Υψ. ἀποφ. 0.01. Διάμ. ὀπῆς 0.012. Πλάτος ἀποφ. στῆ ρίζα 0.023.

12-150. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. εἰκ. Η

Πηλὸς καθαρὸς φαῖός, ἐπιφ. καστανόφαιες, διατηροῦν ὀξεῖδωση. Χεῖλος ἐπίπεδο προέχον, στόμιο κωνικό. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

12-151. "Ομοιο. σχ. 60

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, στὸν πυρῆνα φαῖός, ἐπιφ. καστανόμαυρες. Χεῖλος ἐπίπεδο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές. "Υψ. 0.04. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.006.

12-152. Δακτυλιόσχημη βάση. εἰκ. 60 σχ. 63

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐπιφ. ὅμοιος. Δακτύλιος χαμηλός, λεπτός, σχηματισμένος ἐνιαῖα με δεύτερο δισκοειδῆ πυθμένα, ποὺ φέρει στὸ κέντρο ἐξόγκωμα. Πάτημα φθαρμένο. Ἀκμές πυθμένα στρογγυλεμένες διαμορφώνουν κυκλικὸ δίσκο. Σωζ. ὕψ. δακτ. 0.007. Διάμ. 0.045. Πάχ. πυθμ. 0.008.

12-153. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 60

Πηλὸς καθαρὸς καστανός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὅμοια, ἐσωτ. καστανόφαιη. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο λίγο ἀνοικτό, σχεδὸν κατακόρυφο, τοίχωμα παχυνόμενο ἄτεχνα περὶ τὸ στόμιο με φανερὴ προσθήκη πηλοῦ. Ἡ μία σπασμένη πλευρὰ σχηματίζει με τὸ χεῖλος ὀξεῖα γωνία καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς εἶναι ἐσωτ. φθαρμένη. "Υψ. 0.038. Διάμ. 0.28. Πάχ. 0.007-0.009.

12-154. "Οστρακο κυκλικοῦ στομίου. σχ. 60

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς, κιτρινόφαιος, ἐπιφ. καστανόφαιες, ἐξωτ. πολὺ φθαρμένη, ἐσωτ. διατηρεῖ ὀξεῖδωση. Χεῖλος λεπυνόμενο ἐσωτ., στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές. "Υψ. 0.036. Διάμ. 0.18. Μέγ. πάχ. 0.007.

12-155. Τμήμα ταινιωτῆς λαβῆς. εἰκ. 60 σχ. 64

Πηλὸς ἀμμόδης φαῖός, ἐπιφ. πορτοκαλόχρωμη,

φθαρμένη. Λαβή σπασμένη, αποκολλημένη από την ρίζα της, διατομή περίπου ὀρθογώνια, ράχη ισοπλατῆς διευρυνόμενη στη ρίζα, ἐπιφ. ρίζας κυματιστή. Σωζ. μήκος 0.046. Πλάτος ράχης 0.027. Πλάτος ρίζας 0.039.

12-156. "Ὀστρακο γάστρας με τμήμα ἀποφύσεως.

Πηλὸς λίγο τραχύς, σπογγωτός, ἐρυθρόξανθος, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοία, ἐσωτ. καστανόφαιη ἀνώμαλη. Κομμένο ἡμικυκλικό, φέρει τμήμα κάθετης λεπτῆς τοξωτῆς ἀποφύσεως. Μέγ. διάστ. 0.037. Πάχ. 0.005. Σωζ. ὕψ. ἀποφ. 0.012. Πλ. στὴν κορυφή 0.008.

12-157. "Ὀστρακο ὤμου.

εἰκ. 60

Πηλὸς λίγο τραχύς καστανός, ἐπιφ. μελανωπές, ἐσωτ. ἄδρη. Τοίχωμα παχυνόμενο πρὸς τὴν ρίζα τοῦ λαιμοῦ ποῦ ἐνισχύεται ἐσωτ. με προέχουσα στεφάνη πηλοῦ καὶ σχηματίζει κάμψη γωνιώδη. Μέγ. διάστ. 0.043. Πάχ. 0.007-0.012.

12-158. "Ὀστρακο γάστρας.

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανὸς με τμήματα μελανά. Κομμένο κοῖλο φυλλόσχημο, δεξιὰ ἀκμή φθαρμένη, ἀριστ. σπασμένο. Μέγ. διάστ. 0.084. Πάχ. 0.007.

12-159. Τμήμα πυθμένος καὶ σώματος χονδροῦ ἄγγειου. Συγκολλημένο.

σχ. 63

Πηλὸς τραχύς με μαρμαρυγία καστανέρυθρος, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόφαιη, ἐσωτ. ὁμοία με αὐλακώσεις καὶ δύο ἀποτυπώματα νυχιοῦ. Πυθμένας ἰσοπεδωμένος, τοίχωμα παχύ, περίγραμμα κυρτό. "Υψ. 0.035. Διάμ. 0.14 περ. Πάχ. 0.014.

12-160. Λαβὴ ἄτρητη.

εἰκ. 61 σχ. 64

Πηλὸς τραχύς με μαρμαρυγία καστανόμαυρος, ἐπιφ. καστανόφαιη ὡς μελανωπή. Λαβὴ γλωσσοειδῆς, τομὴ ἀκανόνιστα τριγωνική, περίγραμμα κυρτό, τοίχωμα παχὺ στὴν ρίζα, λεπτύνεται πρὸς τὴν ἀπόληξη, ἀποκολλημένη τελείως ἀπὸ τὸ σκεῦος διατηρεῖ μόλις τὴν ἐσωτ. ἐπιφ. τῆς γάστρας, ἄνω ἐπιφ. ἀνώμαλη, κάτω ὁμαλή. Μῆκος 0.058. Πλ. στὴ ρίζα 0.057. Μέγ. πάχ. 0.024. Πάχ. τοιχ. σκεύους 0.016.

12-161. "Ὀστρακο ἀνοικτοῦ ἄγγειου.

"Εγχάρακτο.

εἰκ. 66

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπιφ. πολὺ φθαρμένη με ἴχνος ὁμοιόχρωμης ἐπαλείψεως, ἐσωτ. ἀλείφωμα καστανέρυθρο, στιλπνό. Διακ.: "Ακμὴ λοξῆς γραμμῆς φέρεται πρὸς χαμηλὴ ὀριζόντια ἐγχάραξη. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.028. Πάχ. 0.007.

12-162. Μικρότατο ὄστρακο ἀνοικτοῦ ἄγγειου.

"Εγχάρακτο.

εἰκ. 66

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία, μελανός, ἐξωτ. ἐπάλειψη μελανή, ἐσωτ. ὁμοία. Διακ.: Τέσσερις παρά-

πλευρὲς ὡς παράλληλες λοξὲς γραμμὲς. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.018. Πάχ. 0.005.

12-163. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

"Εγχάρακτο.

εἰκ. 66 σχ. 58

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐξωτ. ἀλείφωμα καστανό, στιλπνό, ἐσωτ. ἐπάλειψη μελανωπὴ καὶ στὴν ἐπιφ. τοῦ πυθμένος ἀλείφωμα μελανό, στιλπνό. Διακ.: "Αριστερά, τμήμα ρόμβου καὶ δεξιὰ, γραμμὲς χιαστὶ διασταυρούμενες ἀνίσου πάχους. Τεχνικὴ κοινὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.10. Πάχ. παρὰ τὴν ἀπόληξη 0.006.

Λοιπὰ ὄστρακα: στόμια ἐρυθρὰ 10, μελανωπὰ 2, λαιμοὶ καὶ ὦμοι 19, βάσεις 8, ἀποφύσεις 3, ἐπιθήματα 2, ὄστρακο βυζαντινῶν χρόνων 1, κομμένα ἐρυθρὰ 800 γραμ., Urfirnis 140 γραμ., μελανωπὰ 300 γραμ. "Επὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρὰ 1100 γραμ., Urfirnis 140 γραμ., μελανωπὰ 330 γραμ.

Τομέας II

"Επίχωση

12-164. "Ὀστρακο στομίου.

Πηλὸς καθαρὸς φαιός, πρὸς τὰ ἐξω ἐρυθρός, ἐπιφ. ἐξωτ. καστανόμαυρη, ἐσωτ. καστανή, ὁμαλή. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο κλειστό, τοίχωμα παχύτερο περὶ τὸ στόμιο, κάτω ἀπὸ τὸ χεῖλος ἐγκοπὴ γιὰ τὴν ἐπικόλληση ἐπιθήματος. Δύο ἀκμὲς κομμένες εὐθεῖες ἐνώνονται κάτω σὲ ὀξεῖα γωνία. "Υψ. 0.038. Πάχ. 0.006-0.007.

12-165. "Ὀστρακο κυκλικοῦ στομίου.

σχ. 61, 72

Πηλὸς καθαρὸς κιτρινόφαιος, ἐπιφ. ὁμοιες. Χεῖλος ταινωτό, στόμιο κάμπτεται ἔντονα πρὸς τὰ μέσα. "Υψ. 0.028. Διάμ. 0.20. Πάχ. 0.005.

12-166. "Ὀστρακο κυκλικοῦ στομίου.

σχ. 60

Πηλὸς πολὺ καθαρὸς μελανός, ἐπιφ. ἐξωτ. ὁμοία, ἐσωτ. φαίη, λεία. Χεῖλος καμπύλο, στόμιο ἀνοικτό, περίγραμμα χωνοειδές, τοίχωμα παχυνόμενο περὶ τὸ στόμιο. "Υψ. 0.037. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.003-0.005.

12-167. Τμήμα δακτυλίου κωνικῆς βάσεως.

σχ. 63

Πηλὸς καθαρὸς με μαρμαρυγία μελανός, ἐπιφ. μελανός, ἢ μέσα ἀνώμαλη. Δακτύλιος ὑψηλός, παχύτερος στὴ ρίζα ἐξωτερικά, ἀπόληξη σπασμένη. Σωζ. ὕψ. δακτ. 0.036. Διάμ. στὴ ρίζα 0.06. Πάχ. 0.007.

12-168. Τμήμα πυθμένος καὶ τοιχώματος.

σχ. 63

Πηλὸς καθαρὸς μελανός, ἐπιφ. ὁμοιες, διατηροῦν ὀξεῖδωση, ἐσωτ. ὁμαλή. Πυθμένας ἐπίπεδος, σχηματίζει ἀμβλεία γωνία με τὸ τοίχωμα, ἐσωτερικά συνεχῆς καμπύλη, γάστρα ἀριστ. παχύτερη. Μέγ. διάστ. 0.054. Διάμ. 0.06 περ. Πάχ. 0.005-0.006.

12-169. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως.

σχ. 63

Πηλὸς καθαρὸς φαιὸς ὡς καστανός, ἀλείφωμα μελα-

νό, έξωτ. λίγο απολεπισμένο. Δακτύλιος με τριγωνική ενίσχυση, λεπτή δεξιά, παχειά άριστερά, θέση λοξή. Μέγ. διάστ. 0.06. Πάχ. πυθμ. 0.01. Διάμ. 0.12.

12-170. Τμήμα λαβής. είκ. 61 σχ. 64

Πηλός πολύ καθαρός μελανός, επιφ. όμοιος. Λαβή κάθετη ταινιωτή αρχίζει από το χεῖλος και σώζει τμήμα του στομίου, διατομή έλλειπτική, διευρύνεται προς τη ρίζα. Μέγ. διάστ 0.032. Πλ. ράχης 0.018.

12-171. "Όμοιο. σχ. 64

Πηλός καθαρός με μαρμαρυγία, φαιός, επιφ. καστανόφαιη. Λαβή αποκολλημένη από τη γάστρα, βραχειά, ταινιωτή, διευρύνεται στην ρίζα. Μέγ. διάστ. 0.04. Πλάτ. ρίζας 0.029. Πλάτ. στην κορυφή 0.018.

12-172. Πυθμένας καρποδοχείου. είκ. 61 σχ. 63

Πηλός καθαρός μελανός, επιφ. όμοιος, έσωτ. στον πυθμένα όμαλή, από κάτω στο κέντρο ανώμαλη και τραχειά. Βάση αποκομμένη στην ρίζα με παχύ τοίχωμα, πυθμένας κομμένος κυκλικός ως πολυγωνικός δίσκος. "Υψ. 0.025. Σωζ. ύψ. βάσεως 0.015. Μέγ. διάστ. 0.08. Πάχ. δακτυλίου στη ρίζα 0.021. Διάμ. στη ρίζα 0.074.

12-173. "Όμοιος. είκ. 60 σχ. 63

Πηλός άμμόδης πορτοκαλόχρωμος, επιφ. όμοιος φθαρμένες, έξωτ. στο κέντρο ανώμαλη. Πυθμένας άποκομμένος στις άκμές, άκανόνιστα, σώζεται ή αρχή της κυλινδρικής βάσεως. Μέγ. διάστ. 0.08. Σωζ. ύψ. δακτ. 0.017. Διάμ. στη ρίζα 0.064.

12-174. Τμήμα δακτυλιόσχημης βάσεως. σχ. 63

Πηλός καθαρός φαιός, αλείφωμα καστανό θαμπό, έσωτ. όμαλή. Δακτύλιος ύψηλός χωρίς ενίσχυση, θέση λοξή. "Υψ. 0.043. "Υψ. δακτ. 0.031. Διάμ. 0.18. Πάχ. γάστρας 0.004.

12-175. "Όστρακο γάστρας. σχ. 60

Πηλός πολύ καθαρός, φαιός, επιφ. έξωτ. καστανή, έσωτ. μελανή, λεία. Περίγραμμα γωνιώδες, άμφικωνικό, έσωτ. καμπύλο. "Υψ. 0.036. Διάμ. στην κάμψη 0.14. Πάχ. 0.004.

12-176. "Όστρακο γάστρας.

Πηλός Urfirnis έρυθρόξανθος, επιφ. όμοιος πολύ φθαρμένες, έξωτ. ίχνη μελανής βαφής, έσωτ. ανώμαλη. Κομμένο τριγωνικό, μία γωνία όξεϊα και άκμές της έσωτ. τριμμένες. Μέγ. διάστ. 0.083. Πάχ. 0.007.

12-177. "Όστρακο στομίου.

Πηλός καθαρός πάλλευκος, επιφ. όμοιος, έσωτ. λεία. Χεῖλος λεπτονόμοιο, στόμιο λίγο κλειστό. "Υψ. 0.032. Διάμ. 0.16.

12-178. Τρία όστρακα άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτα. Τα δύο

συγκολλημένα.

είκ. 66 και Θ σχ. 58

Πηλός πολύ καθαρός καστανός, έξωτ. αλείφωμα καστανό ως ρόδινο, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Διακ.: Έξη λοξές παράλληλες γραμμές και δύο άλλες συγκλίνουσες. Τεχνική ρηχή. Δέν υπάρχει λευκό. Μέγ. ύψ. 0.05. Πάχ. 0.004.

12-179. "Όστρακο στομίου άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 66 σχ. 58

Πηλός πάρα πολύ καθαρός, χωρίς προσμείξεις, κιντρινόφαιος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, στιλπνό, φθαρμένο, έσωτ. όμοιο. Χεῖλος φθαρμένο, μόλις διακρίνεται ή όριζόντια έγχάραξη. Διακ.: Ρόμβος με δύο άκόμη γραμμές παράλληλες προς τις άνω πλευρές του και άκμή τρίτης παρά την έγχάραξη του χεῖλους. Τεχνική ρηχή. Ίχνος λευκού. "Υψ. 0.041. Πάχ. 0.006.

12-180. "Όστρακο δακτυλιόσχημης βάσεως.

Έγχάρακτο. είκ. 66 σχ. 58

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα μελανό, στιλπνό, έσωτ. και στην επιφ. του πυθμένος όμοιο. Διακ.: Έξη απολήξεις λοξών γραμμών. Ύπό την βάση, παρά την περιφέρεια, δύο αποτυπώματα νυχιών. Τεχνική κοινή (;). Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.015. Πάχ. δακτυλίου 0.008.

12-181. "Όστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο. Συγκολλημένο. είκ. 66 σχ. 58

Πηλός άμμόδης μελανός, έξωτ. έπάλειψη καστανόμαυρη, φθαρμένη, έσωτ. όμοια, μελανή. Χεῖλος έξωτ. λοξό, αῦλακωτό. Διακ.: Όμάδα τεσσάρων παραλλήλων τεθλασμένων γραμμών με κορυφές σε κατακόρυφη νοητή γραμμή και χαμηλά, παρά το άκρο του όστράκου, παράλληλη λοξή γραμμή. Τεχνική λεπτή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.043. Διάμ. 0.22. Πάχ. 0.006-0.012.

12-182. "Όστρακο στομίου σκύφου.

Έγχάρακτο. είκ. 66 σχ. 58

Πηλός καθαρός καστανόμαυρος, έξωτ. αλείφωμα καστανόφαιο, θαμπό, έσωτ. όμοιο. Χεῖλος καμπύλο, αῦλακωτό. Διακ.: Τρεις παράλληλες τεθλασμένες γραμμές με κορυφή έξωτερικής παρά την όριζόντια έγχάραξη του χεῖλους. Τεχνική κοινή. Ύπάρχει λευκό. "Υψ. 0.031. Διάμ. 0.16. Πάχ. 0.007.

12-183. "Όστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 66

Πηλός καθαρός φαιός, προς την έξωτ. επιφ. έρυθρός, έξωτ. έπάλειψη καστανόμαυρη, θαμπή, φθαρμένη, έσωτ. όμοια, μελανωπή. Διακ.: Τρεις λοξές παράλληλες γραμμές. Τεχνική ρηχή. Δέν υπάρχει λευκό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005.

12-184. "Όστρακο άνοικτου άγγείου.

Έγχάρακτο. είκ. 66

Πηλὸς ἀμμόδης πορτοκαλόχρωμος, ἐξωτ. ἐπάλειψη
ὁμοιόχρωμη, πολὺ φθαρμένη, ἐσωτ. ὅμοιο ἀλείφωμα.
Διακ.: Δύο λοξὲς παράλληλες γραμμὲς καὶ μετὰ 0.015
τρεῖς ὡς τέσσερις στιγμὲς σὲ σειρά παράλληλη. Τε-
χνικὴ λεπτὴ. Δὲν ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.037. Πάχ.
0.006.

12-185. "Οστρακο ἀνοικτοῦ ἀγγείου.

Ἐγχάρακτο.

εἰκ. 66

Πηλὸς ἀμμόδης ἐρυθρός, ἐξωτ. ἐπάλειψη καστανέ-

ρυθρη, φθαρμένη, ἐσωτ. ὅμοιο, χωρὶς φθορά. Διακ.:
Τέσσερις παράλληλες λοξὲς γραμμὲς καὶ τέσσερις
στιγμὲς σὲ κατακόρυφη σειρά. Τεχνικὴ ρηχὴ. Δὲν
ὑπάρχει λευκό. "Υψ. 0.03. Πάχ. 0.005.

Λοιπὰ ὅστρακα: στόμια ἐρυθρὰ καὶ μελανά 15, λαι-
μοὶ καὶ ὅμοι 17, ἀπόφυση 1, λαβὴ 1, κομμένα ἐρυ-
θρὰ 680 γραμ., χονδρὰ 230 γραμ., μελανωπὰ 100
γραμ. Ἐπὶ πλέον ἄμορφα, ἐρυθρὰ 850 γραμ., μελανω-
πὰ 170 γραμ. Urfinis 5 ὅστρακα.

SUMMARY AND CONCLUSIONS

The most important result of the 1977 excavation in Nea Makri was the clear stratigraphy of its Neolithic settlement¹. Twelve successive phases were distinguished, without a break in time sequence². Pottery was used already in the earliest stratum, directly on bed rock, approximately 3.00m. below the surface³. Our most secure indications for dating the beginning of the settlement later than the first ceramic phases in Neolithic times are the relatively good quality of the fabric, and especially the level of technical knowledge: this is shown by the adequate preparation of the clay, the burnished surface (this treatment, however, was practiced in Thessaly even in an early ceramic phase), and the even effect of heat throughout the biscuit in spite of the low firing temperatures.

In the first two phases of the settlement, the pottery belongs to the basic categories of Early Neolithic known from Central Greece and the Peloponnese⁴ in terms of clay (*gritless* and *common spongy*), surface (*mottled*, *rainbow* and *smearly brown* figs. 1-6, A) and profile (hemispherical or fairly deep bowls and globular jars drgs. 65, 66). Traits associated with early Thessalian pottery are absent in Nea Makri⁵.

Local production is especially characterized by the lack of articulation between neck and body of the closed shapes, the smooth treatment of the interior surface in all shapes, the yellowish soapy slip and especially the *micaceous clay*, very frequent in the brown and black finer groups of phase 2. The thin, silvery sheen rising to the surface of the vessel is highly decorative, especially in the black ware fig. 5. This class is manufactured with very thin walls, particularly smooth surfaces, fine lips modeled with precision, well constructed ring feet and provided with pierced lugs and plastic pellets. All these elements constitute the best of local production; its impressive appearance compares well with decorated ware from other sites.

In this period there are only a few sherds belonging to asymmetrical shapes; their presence is singled out here for special mention, only as indication of antecedents for certain later profiles. Ovoid bodies are not only simple but actually easier to manufacture than spherical ones, involving only the compression of the walls of a carelessly constructed pot. The same shape is found elsewhere in vessels carved of stone or wood, as well as in basketry⁶; this means that the shape was not dictated by the material, but is rather the result of practical considerations⁷.

1. It is to be regretted that at the time of excavation it proved impossible, for practical reasons, to secure radiocarbon dates.

2. Cf. ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ, 1991.

3. Supra, 12 and n. 17; WELWEI, 1992, 3-4.

4. Cf. PHELPS, 1975, 72sq; LAVEZZI, 1978, 405-406; JACOBSEN, 1973, 262; WEINBERG, 1962, 167sq.

5. As, for instance, the banded and the wide angular lip, MILOJČIĆ 1971, 51sq., pls 1-4, 7-10.

6. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ 1972, fig. 5.

7. On the shapes before the introduction of the wheel, see SCOTT, 1954, 387 sq.

In any case, wall compression in terracota vessels, regardless of the exact point on the body of the pot where it begins, becomes significant and serviceable at the mouth, the narrowest point of the ellipse: this narrowing served for pouring out of liquids as well as grains or other solid contents.

Paint is rarely used as surface decoration: in only two sherds was a painted design preserved (2-17, 2-43, fig. A drg. 74)⁸. Their style is not uniform, and their relationship to pottery from other sites is uncertain. Their closest affinities are to pottery from Central Greece as represented in Elateia and Chaironeia, particularly in the yellowish slip of the background⁹. All these characteristics (colour, construction, shapes) indicate that Nea Makri was first settled around the middle of Early Neolithic, a little before 6000 B.C. in absolute terms.

There is no break between the first two construction phases, but an important change in phase 3 signals the beginning of Middle Neolithic. New classes of pottery now introduced seem to have required different types of clay (fig. B). The areas which had provided the clear, gritless or micaceous clay are now abandoned and potters turn to deposits providing clay of limestone composition. *Sandy clay* (3-15, 3-95) of inferior quality (also popular in Euboea and the Sporades islands) is now favored for common pottery. This material can better withstand firing procedures, so that it must have been regarded as more suitable to replace the earlier spongy type¹⁰. Firing is limited to low temperatures. The clay is fired orange or black, the latter in coarser ware.

The *common brown-black* class (3-24) has standardized features: shape, plastic decoration and chromatic gradation resulting from firing techniques. In *common red ware* (3-16) the surface presents a uniform colour; a small quantity of sand is added to the clay.

Local *Urfirnis* appears within this phase and is limited to common pottery. Contours are vaguely reminiscent of standard S-shapes, and they are always symmetrical, but the fabric deviates from Peloponnesian examples¹¹. The absence of gritty temper, the weak walls and the paint, always matt and badly preserved (3-112, 4-102, figs. B, Γ) are some of the obvious differences; the reason behind these divergences is not clear. The quality of the paint and the lack of strength may have been due to the low firing temperatures; however, the selection of material incompatible with the quality associated with *Urfirnis* shows that the potters were careless, or even uninterested in an exact imitation of the new ware which became popular at that time throughout the Peloponnese and, to a certain extent, in Central Greece. This deviation is especially noteworthy in that it is not a variant associated with Attica in general, but is rather peculiar to this specific locality¹².

This peculiarity can only be interpreted by specific observations based on a limited number of potsherds. We must begin by stating that there is a certain similarity to one group of inferior pottery from Elateia; the only painted ring foot (4-92, fig. 18 drg. 24) is similar to a base from Thespieae. The combination of *Urfirnis* clay with the thick yellowish slip of Central Greece (4-106, fig. 19; 4-153, fig. Γ) clearly shows the attempt of local potters to manufacture the

8. In the labelling of sherds the first of the two numbers indicates the building phase to which the sherd belongs.

9. MILOJČIĆ, 1971, 64 on the contrary, speculates that the style of "red on white" was the product of workshops on the Thessalian coast.

10. SCOTT, 1954, 380; SHEPARD, 1954, 125 sq.

11. WEINBERG, 1937, 500; VITELLI, 1974, 2sq; PHELPS, 1975, 118-119.

12. Even the *Urfirnis* pottery from Pousi Kalogeri, Vravron, has been typically fired in high temperatures.

new pottery while preserving the thick yellow surface familiar to them; this surface continued to be the trademark of Central Greek workshops. Equally apparent is the influence of Peloponnesian pottery; there are unsuccessful attempts to imitate the low lustre red slip (2-108) considered a preliminary phase of typical Urfirnis¹³. The Urfirnis class is not well represented: production must have been limited, and its use did not prevail for vessels in common use¹⁴.

We conclude that the potters of Nea Makri became familiar with Urfirnis quite early, within phases 3 and 4; there were attempts to copy the technique as they saw it in prototypes from Central Greece, but this fabric never became popular locally. Instead, sandy orange clay and common red clay are the predominating materials for common ware.

In the same strata of the excavation was found the group of *lustrous brown-black slip* applied on finer and incised vessels (3-36, fig. B, 4-50, 4-55, 4-169, fig. Γ). There are no antecedents or related categories in the mainland or the Aegean¹⁵. This sudden appearance, in phase 3, of finer fabrics with pronounced lustre obliges us to look far afield for prototypes: in the East, at contemporary coastal settlements in Cilicia, Syria and Palestine, monochrome wares are burnished, and at certain locations (Mersin, Can Hasan) dark or black colours prevail¹⁶. These similarities are limited: no examples of the painted "red on white" class of these Eastern sites were identified in Nea Makri.

The lustrous dark slip survives through many phases of the settlement; however, the quality deteriorates instead of improving with time; gradually this slip is reduced to a wash covering the surface (5-71, fig. Δ): even this treatment disappears about the end of Middle Neolithic. During all this time, in Attica, Central Greece in general, and in the Peloponnese, lustre is the characteristic of monochrome Urfirnis ware, whether brown or black. One is drawn automatically to such comparisons; regardless of the provenance or possible affinities between the two styles, what is certain is that in Nea Makri, the limited output in Urfirnis gives way to monochrome lustrous ware bearing a certain resemblance to Eastern fabrics.

The dark/black surface characterizes also Cycladic/Aegean ceramics in advanced Middle Neolithic; it survives until the close of Late Neolithic to prevail in the Early Bronze period¹⁷. Some other traits as the coarse clay and the uneven surface can be seen in all the island production (Chios, Samos, Paros, Naxos, Mykonos, Thera, the Dodekanese); the quality of pottery from these locations is substantially inferior to that of the pottery from Nea Makri¹⁸. In consequence, both because of the later date of the island settlements¹⁹ and because of the indifferent manufacture of island pottery which betrays lack of experience in the processing of the clay, we can surmise that, in a choice between prototype and derivatives, Nea Makri certainly represents the former.

All-white ware (3-158, fig. B, 4-41, 4-156, fig. Γ) also appearing in phase 3, is a local

13. Sherds 2-108, 4-154, 5-119. See also PHELPS, 1975, 76-77; JACOBSEN, 1969, 363; and 1973, 264.

14. Cf. FRENCH, 1972, 10-11, 14, fig. 6. Phelps, 1975, 172 ff.

15. Lustrous slip was not found in the 1992 excavations at Pousi Kalogeri Vravron. The dark burnished ware from Agios Petros (EFSTRATIOU, 1985, 27, 35-36, pl. 18a, figs 23 and 24) appears contemporary, but its exact relationship to phase 3 in Nea Makri remains undefined.

16. In general, see MELAART, 1975, 120, 125.

17. RENFREW, 1972, 72sq, 161sq.; WARREN-HANKEY, 1989, 9-10, 21 sq.

18. Comparisons of quality were based on descriptions of pottery groups from each particular island as well as on personal evaluation of pottery in the local museums.

19. RENFREW, 1972, 75-76, Table 5.1.; WARREN - HANKEY 1989, 10-12; DAVIS, 1992, 702; COLEMAN, 1992, II fig. 2.4.

product later in date than Thessalian white pottery and white slip-ware from Central Greece²⁰. The thick walls seen in earlier pottery from Thessaly possibly imitate marble or other stones. In Nea Makri, however, the thin walls are typically ceramic in character; the striking white color of the clay was duly appreciated, but it is natural that the kaoline²¹, a rare import from the island of Melos, was considered suitable only for the production of luxury vessels.

Nea Makri incised ware forms from its beginning in phase 3, a singular class of Neolithic pottery, with particular technical characteristics and standard repertory. The surface was incised before firing, when the clay was leather hard. The preliminary design was impressed by a stretched string or animal hair. The lines are always filled with white kaoline. Decoration is limited to a wide horizontal zone around the vessel; it consists of continuous bands of chevrons or concentric lozenges. In spite of a seemingly uniform technique, in reality two systems (lines and dots) are employed, and there is variety according to the depth and the direction of the lines (shallow, fine, deep, etc).

Incision is applied on vessels with lustrous slip (4-50, 4-114, fig. Γ etc) or on sandy orange ware (3-147, fig. 16, 7-45, fig. E); in the former class the clay is fine, without intrusive admixtures, as dictated by the need for exact incision. Any mica in the clay that would diminish the decorative effect of the white filling on the black ground is avoided. Orange colored ceramics, of clay that is sandy but otherwise fine, form an inferior class of incised ware with added standard decoration of dots framing the groups of lines or forming crosses withing the lozenges. The complete absence of dots on lustrous brown-black ware is attributed to technical reasons; by contrast, the addition of this simple decorative element to the sandy fabric would present no problems to the potter.

The white kaoline trapped within the incisions gives emphasis to the decorative themes of multiple lines or lozenges (drg. 75), motifs routinely used throughout Middle Neolithic. The visual effect of this decoration on orange-coloured ware approximates "white on red", a limited category known also from other sites; on darker surfaces the effect is close to "white on black", a class not found so early in Greece.

In terms of technique, motifs and certain early shapes, similarities exist between the incised ware from Nea Makri (especially the darker varieties) and Eastern pottery, as well as isolated Greek examples²². By contrast, the pointillé technique, common enough in many areas, cannot provide clues about interrelationships with similarly ornamented pottery from other sites²³.

From all of these indications, we can conclude that the fine ware particular to Nea Makri, whether monochrome or incised, appeared suddenly, already well developed, during phase 3 of the settlement; it replaced the lustrous Urfinis of the Central Greece and the Peloponnese, and, eventually, had a decisive influence on Cycladic pottery, whether monochrome dark ware of inferior quality or pottery decorated with fine white motifs. In the opposite direction of

20. Time sequence is discussed in the greek text (Chapter Γ).

21. Cf. Appendix sherd 3-A.

22. Mainly new finds from Naxos and Santorini discussed *supra*, p. 144-145. Compare also sherd 7-47, 7-48 and 10-20 figs 35, 50, drg. 36 to EVANS - RENFREW 1968, fig. 39:4 and 50:11.

23. For bibliography, see HOOD, 1981, 232-237. A class of Late Neolithic found in Tharrounia, Euboea (ΣΑΜΨΩΝ, 1993, 94, drwgs. 79-80, figs 64, 66) shows both repertory and technique similar to those at Nea Makri.

the Aegean and approximately during the same general period as Nea Makri, certain painted motifs from Agios Petros in the North Sporades show only one component of the technique of incision from our settlement, i.e., the impressed preliminary sketch (drg. 75a)²⁴. This partial application of a technique common to both coastal sites is another form of imitation in which the purpose is not to copy the visual effect of incised motifs, but rather to utilize experience already gained for the production of this characteristic decoration.

The introduction of incision frees the potters from the need to apply paint, i.e., from a technique they had never quite mastered. The comparatively good quality of the pottery, common as well as finer, does not permit us to postulate that the craftsmen were not able to be instructed in preparing and applying paint or in handling the kilns. However, the painted pots, always badly weathered, their motifs difficult to read or completely effaced (4-67, 4-68: fig. Γ, 6-100, 6-136: fig. Δ), were not luxury items nor do they show careful workmanship. It is obvious that, for purposes of decorating this limited class, Nea Makri potters, working in an area between the Peloponnese and the mainland, turned to the workshops of the latter, but hardly dared imitate painted Urfirnis. They had definitely failed in their attempts to produce paint of good enough quality and we must admit that, even if they did produce painted Urfirnis, the motifs have completely disappeared. The occasional painted sherds (there are only 2-3 in each stratum) can only be classified as belonging to the general "red on white" class of Central Greece (5-53, fig. Δ)²⁵; better preserved is the background paint, yellowish rather than white, as on pottery from Elateia.

The pottery of this period does not show any influence of Thessalian wares; it is true that there are similarities in traits widely disseminated and therefore not attributable to a specific area. On the other hand characteristics particular to Thessaly, whether decorative styles, overall shapes or particular profiles, are unknown in Middle Neolithic Nea Makri; the ribbon rim is closely connected to incised – or lustrous slip wares and cannot be considered Thessalian (2-118, f. B, drg. 9, 4-55, fig. Γ, drg. 22, etc).

Closed deep bowls prevail during Middle Neolithic (figs 67, 68); shallow open mouthed ones (fig. 69) are limited to finer fabrics of special classes, such as Urfirnis and black ware. In closed bowls the contours of the upper part of the vessels vary from convex to conical, the body is hemispherical or more usually cylindrical terminating in a round bottom or a ring foot; bottoms that are both flat and wide are almost never found, even in open bowls. A few closed shapes are provided with cylindrical or funnel-shaped necks, mostly of average height (drg. 70). Lugs appear usually in loop form, always placed vertically (drg. 17, etc), as horizontal crescents (3-108: fig. B, drg. 18) or as stringholes (4-25, 4-30: fig. 17, drg. 22), the latter found exclusively in the classes with lustrous slip. Plastic decoration is almond - or disk - shaped, or in the form of ribbons (3-98: drg. 18, 4-28: drg. 25, 4-147: fig. 21, drg. 25). Local characteristics for vessels with very thick walls are dense lentoid decoration, (occurring somewhat more sparsely in common pottery), and low elliptical limpet-like pellets on brown-black common ware (3-93: fig. 13, 3-103: fig. 14). A peculiar tongue shaped pellet appears in phase 3 (3-95, 3-96: fig. 13, drg. 18), only to be abandoned for an extended period in later phases.

Asymmetrical shapes are identified in fragments of necks or spouts that are ovoid or elliptical, their profiles twisted on occasion. The mouth normally horizontal, at times raised, narrows to a "spout". The exact profile of the body remains unclear in both open and closed shapes (3-2, 4-83: drg. 69). We can only be certain that ring feet were always circular.

24. EFSTRATIOU, 1985, 33-34, 55-56, 81, figs. 5:1-4, 6:1, 48, pl. 16:b, etc. Cf. drg. 75.

25. More numerous are fragments preserving only a yellowish slip (5-76: fig. Δ, 7-78: fig. E).

In general, Middle Neolithic of Nea Makri shows, in addition to local peculiarities, all the typical characteristics of the period in Central Greece and the Peloponnese. Comparison with known deposits both from Greece and the East would place the beginning of the period around 5700 B.C. This period is represented by six construction phases (phases 3-8); therefore its span in time must have been considerable, and could possibly be estimated roughly to 1000 years. Thus we could be justified in bringing the close of the period to 4700 B.C.

A marked change occurs in phase 9, signalling the beginning of Late Neolithic. Some elements of this change had already appeared, rather tentatively, in earlier layers; others are the result of improvement and modification of older types and materials. In common pottery, mass production results in careless workmanship; the potters, however, become better acquainted with the properties of clay.

A basic factor in this development is the introduction of higher temperatures for firing the pots with the resulting improvement in durability; more effective preparation of the clay results in thin walls, even when the material is coarse. On the other hand, neglect of oxidizing principles during firing results in mottling (10-68, 10-89: fig. Z); as a labor-saving device, smoothing of the interior surfaces is limited only to the lip area (9-50: fig. 42). It is evident that practicality rather than esthetics governs the production of pottery for everyday use, and this is the principle prevailing throughout the mainland, from the Peloponnese to Central Greece²⁶; what makes this tendency more striking in Nea Makri is that it applies also to smaller, more pretentious vessels.

The renewed use of *sandy clay*, after a marked decline in this practice during the phases immediately preceding, the application of a dense slip (9-126: fig. Z) and the perfect combination of clays of different composition must have been the result of solid understanding of the material and its behavior. *Urfirnis* vessels are characterized by the combination of local clay with the lustrous paint typical of this ware always used as surface slip (9-28: fig. Z) rather than decoration. It should be noted that this dominant role of *Urfirnis* coincides with a decline in the local lustrous slip of Middle Neolithic. In summarizing, we can say that Late Neolithic pottery is of satisfactory quality within the limitations of assembly-line production.

There is continuity with the tradition of the previous period: the potters persist in manufacturing, even in limited quantities, the basic earlier classes of pottery (*common red ware*, *brown-black*, *yellowish slip ware*, rarely *all-white*), always, however, adjusted to the contemporary predilection for durability rather than appearance. *Black* pottery degenerates and *brown-black lustrous slip* almost disappears.

The limited attempts at imitation of classes from the Peloponnese and Central Greece, though offering valuable correlative information, tend to show that any efforts to apply techniques already established elsewhere are doomed to failure and are quickly abandoned. *Black on red* (9-27: fig. Z), *rippled* (9-69: fig. 43, drg. 76) and *matt-painted ware* (9-105: fig. 41, drg. 76), though produced locally, never become popular: their inferior quality shows that Nea Makri potters never felt at home with painted patterns.

Incision remains the chief method of decoration: fine or shallow lines are incised by potters of varying ability; the end products have a corresponding range in quality (figs 45, 46, 49, 50 etc). New methods are applied, usually for the purpose of speeding-up production. Compositional rules are often ignored and motifs are simplified. Most potters cling to the standard

26. Cf. also the increased production of coarse pottery discussed in PHELPS 1975, 185 and WEINBERG 1962, 199.

repertory; variations in details follow the general tendency to streamline labor and override difficulties. In spite of deterioration, this system of decoration has been copied in paint in some vessels from island sites: the organized, symmetrical incisions, bands of chevrons and lozenges of the end of Middle and the beginning of Late Neolithic must have impressed and influenced certain potters in the Cyclades, who normally concentrated in simple and facile painted decoration²⁷.

Shapes maintain some of the basic characteristics of the previous period: there are curving profiles and especially bowls with convex or cylindrical mouths (drg. 71); asymmetrical pots are as popular as ever. A new shape is the open conical, flat-bottomed bowl, appearing in various sizes (drg. 72). Traditional and new shapes are identified in areas outside Central Greece and the Peloponnese, specifically in the Cyclades, where they are integrated into the local production.

Funnel shaped or cylindrical necks (drg. 73), ring-feet (drg. 47, 51, 56, 63), horizontal hooks and loop-shaped lugs in various sizes (drgs. 48, 56, 64), plastic decoration (figs. 44, 48, etc) and, of course, incision are some of the local characteristics persisting side by side with innovations. By contrast, the workshops of Nea Makri seem to resist such traits as angular profiles, conical necks with wide strap handles, tall conical feet and painted decoration.

The two upper layers (phases 11 and 12) represent the last years of the settlement (LN II). Into the pottery of Late Neolithic are introduced certain innovations such as the shallow bowl with angular or strongly convex profile and the calyx-skyphos (drg. 72), familiar from advanced Neolithic levels in Central Greece and the Peloponnese²⁸. Asymmetrical shapes are, as always, identified from the characteristic upper parts of the body, the neck or lip; no twisted or raised profiles are preserved complete (11-93: fig. 53, drg. 53) and we do not have even a single complete lip; again, the section of body more easily identified is the spout, especially when it occurs at the tip of a raised lip.

Related shapes of LN II pottery are better known from Kea or Laurion²⁹. The overall asymmetry could have survived in this area, as happened elsewhere, through imitation of such vessels. Over and above a strict typological analysis, closer study of this continuity and survival could be a step in the solution of important problems: study of the pottery from Nea Makri shows that the shape of EH II sauce-boat is a more sophisticated version of a vessel in everyday use in Neolithic times.

In decoration, although there are hold-overs from previous styles, decisive changes occur in the form and composition of incised, and occasional painted, motifs. The patterns are asymmetrical, even amorphous; the lines lack discipline; this decoration is reminiscent of *pattern-burnished ware* from the islands, a class whose popularity coincides with the years after Nea Makri was abandoned. In the incised repertory from our settlement, one can already see the compositional tendencies which will eventually mature in the pottery class of Attica - Kephala culture³⁰. In the Athenian Agora, in particular, the painted sub-group of this class is characterized by the white transient color applied on the red background, as on 11-37, fig. H, drg. 76³¹.

27. EVANS-RENFREW, 1968, 40 sqm and note 20.

28. PHELPS, 1975, 220sq, fig. 31:22, fig. 32; WEINBERG 1962, fig. 11.

29. COLEMAN 1977, pl. 28:138; LAMBERT, 1981, pl. XXVI type 2, PC42. For the terminology see COLEMAN, 1992, 251-252.

30. RENFREW 1972, 69-70, 75-76, 167.

31. IMMERWAHR, 1971, 11.

Local imitation of imported techniques has already been observed, as in the case of lustrous slip, Urfirnis, matt painted ware, rippled ware, etc. Atypical motifs, entirely foreign to the highly structured composition seen on Nea Makri pottery, cannot be interpreted as a development of local incised pottery: they constitute, instead, one of the earliest known imitations of imported burnished ware, a style making now its first appearance, in Greece. This ware was destined to predominate in the wider Aegean area³²; its full development and dissemination occurred after the end of Nea Makri as seen from the fact that certain basic characteristics of the class other than burnishing were unknown on this site³³.

Consequently, the end of Neolithic and the abandonment of the site should be connected with the first appearance of burnished decoration in the Attica-Kephala Culture (4300 BC) and with Late Neolithic II in the Cyclades; therefore it should be placed around 4000 BC.

Interchange between Nea Makri and the Aegean in techniques and decoration seems to occur within a wider context, beyond imitation of atypical motifs. More significant and better documented is the influence of Nea Makri on Early Cycladic pottery, both in terms of its typical repertory and its technique of incision.

In the simplified methods used during Late Neolithic in our settlement, the shallow fine incision did not require the superior skill of earlier craftsmen, and could be easily executed in the Cyclades by a great number of potters of average ability³⁴. These artisans extended the decoration to all the surface of the vessel; the traditional Nea Makri motifs are transformed into dense parallel incisions; continuity and correspondence of lines is finally lost within this packed decoration, and the precision and symmetry of earlier production is constantly disregarded³⁵. The coarse clay of the Cyclades does not interfere with the shallow, superficial incision. In practical terms, the decorative effect of incision is more striking and durable than the transient white paint used earlier in the Cyclades.

This new style, exported to the islands, quickly adjusted to local conditions; it developed independently and was widely disseminated in the years immediately following the abandonment of Nea Makri, at the beginning of the Bronze Age³⁶. The Neolithic period has ended, yet the earlier practical knowledge and techniques as preserved in the islands bear witness to the strong influence of Neolithic Nea Makri in the Aegean.

32. FISCHER, 1967, 22-23, 30.

33. WARREN-HANKEY, 1989, 9-10. RENFREW, 1972, 77-79. PHELPS, 1975-352 sq. COLEMAN, 1977, 10 sq. See also SPERLING 1976, 356-360.

34. E.g., compare sherd 12-178, fig. 66, Θ, drg. 58 to RENFREW 1972, fig. 10.3.3, also sherd 12-25 with DOUMAS 1977, pls. XXX:C, XXXIII:1.

35. Cf. the intrusion of lines in the motif of fine broken lines in ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ 1990 fig. 173, and in those simulating concentric lozenges on a pyxis from early Akrotiri, Naxos (DOUMAS, 1977, 86-87, pl. XXVIII:f).

36. IMMERWAHR 1971, 7; on the influence of the style of Kephala on Early Cycladic pottery and the relative dating of the two groups, cf. also BARBER 1987, 26; BARBER-MACGILLIVRAY 1984, 296.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

1. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΦΑΣΕΙΣ											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ΕΡΥΘΡΑ ΚΟΙΝΑ	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
ΑΚΑΘΟΡΙΣΤΑ ΚΑΣΤΑΝΑ	•	•										
ΚΑΣΤΑΝΟΜΑΥΡΑ ΚΟΙΝΑ		•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
ΠΟΡΤΟΚΑΛΟΧΡΩΜΑ ΑΜΜΩΔΗ			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
URFIRNIS - ΒΑΦΗ ΘΑΜΠΗ			•	•	•	•	•	•				
URFIRNIS - ΒΑΦΗ ΣΤΙΑΠΝΗ						•			•	•	•	•
ΜΕΛΑΝΑ	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
ΛΕΥΚΑ			•	•	•		•		•		•	•
ΛΕΙΠΑ, ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ ΤΡΑΧΕΙΑ							•	•	•	•	•	•
ΚΙΤΡΙΝΩΠΟ ΑΛΕΙΦΩΜΑ	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•	•
ΣΤΙΑΠΝΟ ΑΛΕΙΦΩΜΑ			•	•	•	•	•	•				
ΣΤΙΑΠΝΗ ΕΠΑΛΕΙΨΗ					•	•	•	•				
ΙΡΙΔΙΖΟΝΤΑ - ΚΗΛΙΔΩΤΑ	•	•										
ΓΡΑΠΤΑ		4	6	8	3	3	1	1	2	1	2	6
ΕΓΧΑΡΑΚΤΑ			14	13	13	15	16	21	36	10	21	45

1: Κατηγορίες κεραμεικής κατά φάσεις. Στα Γραπτά και στα Έγχαρακτα αναγράφεται ο αριθμός των δστράκων από διαφορετικά άγγεϊα.

ΕΓΧΑΡΑΚΤΑ

ΤΥΠΟΣ		ΦΑΣΕΙΣ											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ΘΕΜΑ	ΤΕΘΛΑΣΜΕΝΕΣ			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΡΟΜΒΟΙ				•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΑΣΥΜΜΕΤΡΟ ΘΕΜΑ			•								•	•
	ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΔΙΑΤΑΞΗ									•		•	•
ΤΕΧΝΙΚΗ	ΚΟΙΝΗ			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΡΗΧΗ			•	•			•	•	•		•	•
	ΒΑΘΕΙΑ					•	•	•	•	•	•	•	•
	ΛΕΠΤΗ						•	•		•	•	•	•
	ΛΟΞΗ									•			•
	ΣΤΙΚΤΗ			•	•	•		•	•	•	•	•	•
ΑΓΓΕΙΑ	ΣΚΥΦΟΙ			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΠΙΘΟΣΧΗΜΑ					•	•	•	•	•		•	•

2: Θέμα, τεχνική και σχήματα αγγείων της Έγχαρακτης κεραμεικής κατά φάσεις.

Λ Α Ι Μ Ο Ι

Τ Υ Π Ο Σ			Φ Α Σ Ε Ι Σ											
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Σ Χ Η Μ Α	ΚΥΛΙΝΔΡΙΚΟΣ		•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΧΩΝΟΕΙΔΗΣ			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Υ Ψ Ο Σ	ΧΑΜΗΛΟΣ		•		•	•		•	•	•	•		•	
	ΜΕΣΟΣ		•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΥΨΗΛΟΣ			•	•	•						•		•
Κ Α Τ Α Σ Κ Ε Υ Η	ΕΝΙΑΙΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΜΕ ΩΜΟ		•	•	•	•								
	ΕΝΩΣΗ ΜΕ ΕΠΕΝΔΥΣΗ ΚΥΛΙΝΔΡΟΥ				•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΕΝΩΣΗ ΑΠ' ΕΥΘΕΙΑΣ ΣΤΟΝ ΩΜΟ		•		•				•	•		•	•	•
	ΕΝΩΣΗ ΜΕ ΔΑΚΤΥΛΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΑ													•

3: Σχήμα, ύψος και τρόπος ένωσης των λαιμών στὸν ὤμο κατὰ φάσεις.

Β Α Σ Ε Ι Σ

Τ Υ Π Ο Σ			Φ Α Σ Ε Ι Σ											
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ΔΑΚΤΥΛΙΟΣΧΗΜΕΣ	ΥΠΟΤΥΠΩΔΗΣ		•	•		•								
	ΧΑΜΗΛΗ			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΜΕΣΗ				•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	ΥΨΗΛΗ				•					•	•		•	•
	ΧΑΜΗΛΗ ΚΑΙ ΜΕΣΗ ΜΕ ΠΛΑΤΥ ΠΑΤΗΜΑ					•		•		•	•		•	
	ΧΑΜΗΛΗ ΜΕ ΔΙΣΚΟΕΙΔΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ			•		•				•		•		•
ΤΥΠΟΣ ΚΑΡΠΟΔΟΧΕΙΟΥ	ΛΕΠΤΗ			•	•									
	ΥΨΗΛΗ - ΠΑΧΕΙΑ						•	•		•			•	•
	ΕΠΙΠΕΔΗ				•		•	•	•	•			•	•
	ΙΣΟΠΕΔΩΜΕΝΟΣ ΠΥΘΜΕΝΑΣ		•	•		•				•				
	ΠΟΔΙΑ ΣΚΕΥΩΝ										•	•		

4: Σχήματα βάσεων κατά φάσεις.

Α Π Ο Φ Υ Σ Ε Ι Σ

Τ Υ Π Ο Σ	Φ Α Σ Ε Ι Σ											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ΤΟΞΩΤΗ	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
ΤΟΞΩΤΗ ΜΙΚΡΗ								•		•	•	•
ΤΟΞΩΤΗ ΜΕΓΑΛΗ		•	•	•	•	•						
ΣΦΑΙΡΙΚΗ			•	•	•	•	•	•	•	•		•
ΟΚΤΩΣΧΗΜΗ		•										
ΑΓΚΥΛΗ			•		•	•	•	•	•	•		•
ΤΑΙΝΙΩΤΗ	•		•			•			•	•		•
ΙΔΙΟΤΥΠΕΣ			•	•	•	•						

5: Τύποι αποφύσεων κατά φάσεις.

ΕΠΙΘΗΜΑΤΑ

ΤΥΠΟΣ	ΦΑΣΕΙΣ											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ΚΥΚΛΙΚΟ ΧΑΜΗΛΟ	•	•										
ΚΩΝΙΚΟ	•	•		•	•	•		•	•		•	
ΑΜΥΓΔΑΛΩΤΟ		•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
ΠΕΤΑΛΙΔΑ (ΧΑΜΗΛΟ ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΟ)		•	•	•	•	•		•				
ΠΕΤΑΛΙΔΕΣ ΠΥΚΝΕΣ					•				•		•	
ΔΙΣΚΟΕΙΔΕΣ			•	•	•	•	•	•	•			•
ΦΑΚΟΕΙΔΗ	•		•	•	•	•		•	•	•		
ΣΦΑΙΡΙΚΟ - ΗΜΙΣΦΑΙΡΙΚΟ						•	•	•		•	•	•
ΤΑΙΝΙΩΤΟ	•	•	•	•				•				
ΓΛΩΣΣΟΕΙΔΕΣ			•						•	•	•	
ΠΛΑΣΤΙΚΟ ΕΓΧΑΡΑΚΤΟ ΧΕΙΛΟΣ			•	•	•	•		•		•	•	•
ΙΔΙΟΤΥΠΑ							•	•	•			•

6: Τύποι επιθημάτων κατά φάσεις.

2. ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΟΡΥΚΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΣΤΑΣΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ ΔΕΙΓΜΑΤΩΝ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ
ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑΣ ΨΗΣΙΜΑΤΟΣ ΤΟΥΣ
(Α. Όρφανουδάκη - Θ. Περράκη)

Μέθοδοι έρευνας

Προκειμένου να προσδιοριστεί ή όρυκτολογική σύσταση των έξετασθέντων κεραμεικών, χρησιμοποιήθηκαν οί παρακάτω μέθοδοι:

1) Περιθλασιμετρία ακτίνων RX. Χρησιμοποιήθηκε περιθλασίμετρο τύπου Philips, με τις ακόλουθες συνθήκες λειτουργίας: Άκτινοβολία Cu-Kα, φίλτρο Ni, ένταση 20mA, τάση 40 KV, ταχύτητα γωνιομέτρου 1°/min.

2) Πολωτικό μικροσκόπιο, διερχομένου φωτός.

3) Διαφορική θερμική ανάλυση (Differential thermal analysis). Ός άδρανής ουσία χρησιμοποιήθηκε Al₂O₃. Τα δείγματα θερμάνθηκαν έως τούς 1100° C, με ταχύτητα θέρμανσης 5°/min.

4) Άκτίνες φθορισμού RX (Fluorescence). Χρησιμοποιήθηκε κρύσταλλος LIF, λυχνία Au, ένταση 20mA, τάση 40 KV, ταχύτητα γωνιομέτρου 1°/min.

Ό ήμιποσοτικός προσδιορισμός των όρυκτολογικών συστατικών των έξετασθέντων άργιλικών δειγμάτων έγινε, άφ' ενός με τη βοήθεια άπαριθμητή σημείων (point counter) στο πολωτικό μικροσκόπιο και άφ' έτέρου από την άξιολόγηση των διαγραμμάτων περιθλασιμετρίας RX, σύμφωνα με τούς Cook et al., 1980, με βάση την εξίσωση:

$$C_x = \frac{K_x \cdot I_x}{\sum_{j=1}^n K_j \cdot I_j} \times 100$$

$$j = 1$$

όπου: C_x: ή επί τοίς % περιεκτικότητα, κατά βάρος, του όρυκτου X

K: συντελεστής, χαρακτηριστικός για τó κάθε όρυκτό

I: ένταση τής χαρακτηριστικής ανάκλασης του όρυκτου

N: άριθμός των όρυκτολογικών συστατικών

Ό ακρίβεια τής μεθόδου ποικίλλει και έξαρτάται από την περιεκτικότητα στο ύπό έξέταση όρυκτό, δηλαδή όσο ψηλότερη είναι ή περιεκτικότητα ενός όρυκτου στο δείγμα, τόσο μεγαλύτερη είναι ή ακρίβεια τής μεθόδου και αντίθετα.

Οί συντελεστές των όρυκτων, τά όποια άναγνωρίστηκαν στα άκτινοδιαγράμματα όλων των δειγμάτων, δίνονται στον πίνακα 1.

Πίνακας 1: Συντελεστές όρυκτών, για τόν προσδιορισμό τής ήμιποσοτικής όρυκτολογικής σύστασης.

Όρυκτό	K	Όρυκτό	K
Χαλαζία	1.00	Ίλλίτης	8.20
Άστριοι	1.50	Καολινίτης	4.00
Άσβεστίτης	1.96	Σερικίτης	8.20

Συμπεράσματα

1. Κεραμεικό πο 2-A

Το κεραμεικό πο 2-A φέρει έφυάλωμα και στis δύο του επιφάνειες, τó πάχος του όποιου φτάνει μέχρι τá 0.6 mm (εik. 1).

Τó μπισκότο του κεραμεικού αποτελείται από ίλλίτη + σερικίτη ($45\% \pm 5\%$), άσβεστίτη ($40 \pm 5\%$), χαλαζία ($<7\%$), άστριους ($<7\%$) και σιδηροξείδια. Διάσπαρτοι στη μάζα του μπισκότου βρέθηκαν και έλάχιστοι κρύσταλλοι γλαυκοφανεis, όπως και θραύσματα από κελύφη όστρέων.

Τό μέγεθος τών κρυστάλλων είναι μικρό, κυμαίνεται δέ συνήθως από 0.002-0.15 mm. Σ' αúτττ τη μικροκρυσταλλική κύρια μάζα, άπαντούν και πιό εύμεγέθεις κρύσταλλοι χαλαζία (μονοκρύσταλλοι ή πολυκρυσταλλικά συσσωματώματα· εικ. 2), και άστρίων, τών όποιών τó μέγεθος φτάνει τá 0.3 mm, όπως και άσβεστίτη, τó μέγεθος τών κρυστάλλων του όποιου φτάνει τá 0.5 mm.

Στό έφυάλωμα, εκτός από τá παρακάτω όρυκτά (ίλλίτης, άσβεστίτης, χαλαζίας, άστριοι), άπαντούν και άφθονα όξείδια του Fe (μαγνητίτης). Άπό τήν εξέταση του έφυαλώματος με τη βοήθεια άκτίνων φθορισμού, εκτός από τόν Fe άνιχνεύθηκε και όλίγος Zn, Cu και Ni.

Άπό τá παραπάνω συμπεραίνεται ότι ή πρώτη ύλη του κεραμεικού ήταν μιά μάργα. Τέτοιου είδους μάργες άφθονούν στην Άττική. Η θερμοκρασία ψησίματος του κεραμεικού δέν θά πρέπει νά ήταν μεγαλύτερη από 800° C, θερμοκρασία καταστροφής του ίλλίτη-σερικίτη και διάσπασης του άσβεστίτη σε $\text{CaO} + \text{CO}_2$. Σε μεγαλύτερες θερμοκρασίες ή πλήρης διάσπαση τών άνθρακικών προκαλεί προβλήματα στis τεχνολογικές ιδιότητες του κεραμεικού (πορώδες, άντοχή στη μηχανική καταπόνηση).

2. Κεραμεικό πο 2-B

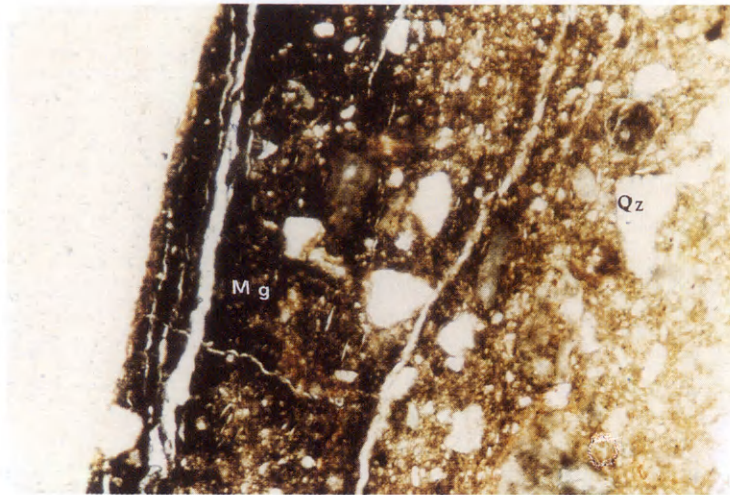
Τό κεραμεικό πο 2-B φέρει έφυάλωμα μόνο από τη μιά πλευρά του, τó πάχος του όποιου φτάνει τá 0.6 mm. Τό μπισκότο αποτελείται από μοσχοβίτη + σερικίτη ($60 \pm 5\%$) και από κλάστες χαλαζία ($25 \pm 5\%$) και άλβίτη ($15 \pm 5\%$; εικ. 3).

Πιό άναλυτικά, από μικροσκοπική παρατήρηση του κεραμεικού διαπιστώθηκαν τá παρακάτω:

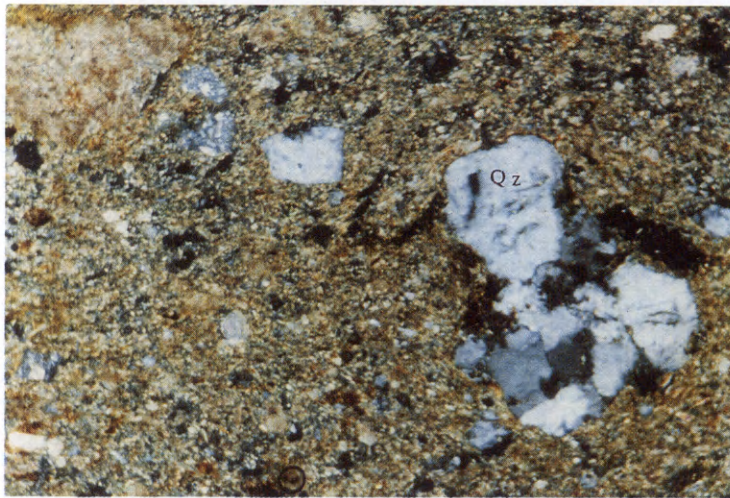
- Ό μοσχοβίτης έμφανίζεται ύπό μορφή εύμεγέθων κρυστάλλων, τó μέγεθος τών όποιών κυμαίνεται συνήθως από 0.005-0.3 mm, είναι δυνατόν όμως νά φτάνει και τó 1 mm.
- Οι κλάστες του χαλαζία έμφανίζονται ως μονοκρύσταλλοι ή πολυκρυσταλλικά συσσωματώματα, τών όποιών τó μέγεθος φτάνει, ενίοτε, τó 1 mm.
- Οι κλάστες από άλβίτη έμφανίζονται ως μονοκρύσταλλοι ή συσσωματώσεις κρυστάλλων άλβίτη με χαλαζία, τών όποιών τó μέγεθος ύπερβαίνει ενίοτε τó 1 mm. Ό άλβίτης έμφανίζει έλάχιστες έξαλλοιώσεις σερικίτη.

Άργιλικές πρώτες ύλες με τήν παραπάνω όρυκτολογική σύσταση άφθονούν στην Άττική. Στό έφυάλωμα, εκτός από τá παραπάνω όρυκτά (μοσχοβίτης + σερικίτης + άστριοι + χαλα-

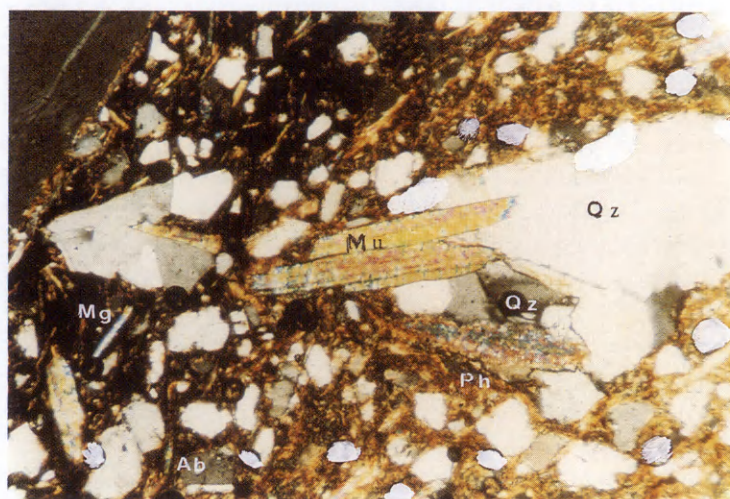

Είκ. 1. Κεραμεικό no 2-A, //Nicols X65.
Qz= χαλαζίας, Mg= μαγνητίτης.

Είκ. 2. Κεραμεικό no 2-A, +Nicols X65.
Qz= χαλαζίας.

Είκ. 3. Κεραμεικό no 2-B, +Nicols X65.
Mg= μαγνητίτης, Qz= άστριοι, Mu= μοσχοβίτης,
Ph= φυλλώδη όρυκτά, Ab= άλβίτης.

ζίας· εικ. 3), άπαντούν και άφθονα όξειδια Fe (μαγνητίτης). Όπως διαπιστώθηκε, με τη βοήθεια άκτίων φθορισμού, εκτός από τον Fe, το έφυάλωμα περιέχει και όλίγο Zn, Cu και Ni.

Η θερμοκρασία ψησίματος του κεραμεικού εκτιμάται ότι δέν υπερέβη τους 800° C, θερμοκρασία καταστροφής του σερικήτη-μοσχοβίτη.

3. Κεραμεικό πο 3-A

Το κεραμεικό πο 3-A, λευκού χρώματος, άποτελείται σχεδόν έξ όλοκλήρου από άργιλικά όρυκτά (μετακαολινίτη + ιλλίτη), σε ποσοστό που υπερβαίνει το 90% της συνολικής μάζας του. Έκτός από τα άργιλικά όρυκτά, διάσπαρτοι στη μάζα του κεραμεικού άπαντούν και ελάχιστα κρύσταλλοι χαλαζία, άστρίων και άσβεσίτη.

Άπό τη μικροσκοπική παρατήρηση συμπεραίνεται ότι, ή πρώτη ύλη ήταν ένας ήφαιστειακός τόφος, όμοιος με εκείνους που άπαντούν στη Μήλο. Τα ήφαιστειακά τεμάχια έχουν μέγεθος που ποικίλλει από < 0.1 mm έως και > 1 mm, και είναι έξ όλοκλήρου έξαλλοιωμένα σε καολινίτη και ιλλίτη. Η συνδετική ύλη των τεμαχών είναι επίσης καολινιτική + ιλλιτική.

Μετά το ψήσιμο του κεραμεικού, ό καολινίτης μετατράπηκε σε μετακαολινίτη (όπως ύποδηλώνει ή άπουσία των χαρακτηριστικών του peaks, άπό το διάγραμμα της περιθλασιμετρίας άκτίων RX), ό όποιος όμως διατηρεί κατά το μάλλον ή ήττον τις όπτικές του ιδιότητες (μικρό ποσοστό του είναι άμορφο).

Η θερμοκρασία ψησίματος του κεραμεικού ήταν έπομένως >600° C (θερμοκρασία μετατροπής του καολινίτη σε μετακαολινίτη), και μικρότερη των 800° C (θερμοκρασία καταστροφής του ιλλίτη).

4. Κεραμεικό πο 5-Γ

Το κεραμεικό πο 5-Γ δέν έχει έφυάλωμα. Το μπισκότο άποτελείται άφ' ένός μέν άπό φυλλώδη όρυκτά (σερικήτη + ιλλίτη + βιοτίτη), έμποτισμένα με Fe/ύδροξείδια, σε περιεκτικότητα 60±5%, άφ' έτέρου δέ άπό κλαστικούς κόκκους άλβίτη (20±5%), χαλαζία (10±5%) και έπίδοτο (κλινοζωϊσίτη ≈ 5%).

Πιο άναλυτικά, οι διάφοροι κλάστες έμφανίζουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Οι κλάστες του χαλαζία έμφανίζονται ως μονοκρύσταλλοι ή ως πολυκρυσταλλικά συσσωματώματα (κλάστες άπό χαλαζίτη· εικ. 4) και έχουν μέγεθος που ποικίλλει άπό 0.015 έως και 1 mm. Έκτός άπό τον χαλαζία, οι κλάστες χαλαζίτη περιέχουν και φυλλάρια μοσχοβίτη.

- Οι κλάστες του άλβίτη (μονοκρύσταλλοι ή συσσωματώματα κρυστάλλων), φέρουν άφθονες έξαλλοιώσεις (εικ. 5), άπό έπίδοτο και σερικήτη. Το μέγεθος των κλαστών φτάνει το 1 mm.

- Οι κρύσταλλοι του κλινοζωϊσίτη είναι διάσπαρτοι στην κύρια μάζα του μπισκότου, και έχουν μέγεθος μικρότερο των 0.3 mm.

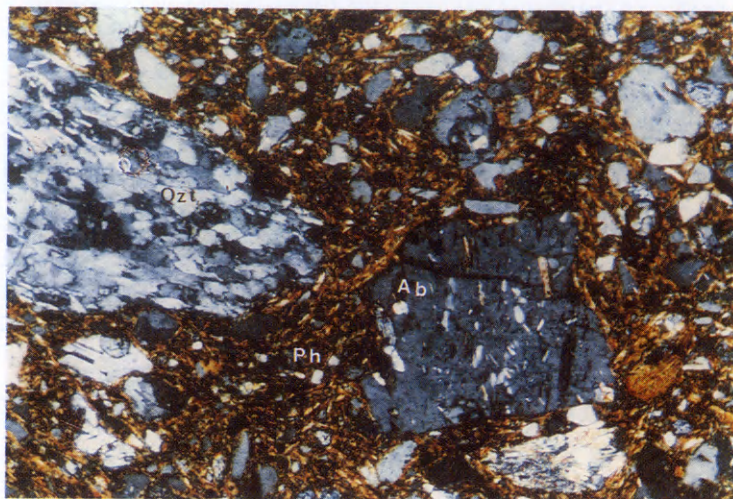
- Έκτός άπό τα φυλλώδη όρυκτά που συνιστούν τη συνδετική ύλη, συσσωματώματα φυλλωδών όρυκτών άπαντούν και ως κλάστες, μεγέθους έως και 1 mm.

Άργιλοχώματα με την παραπάνω όρυκτολογική σύσταση άφθονούν στην Άττική.

Η θερμοκρασία ψησίματος του κεραμεικού εκτιμάται ότι δέν ξεπέρασε τους 800° C, θερμοκρασία καταστροφής του ιλλίτη-σερικήτη.

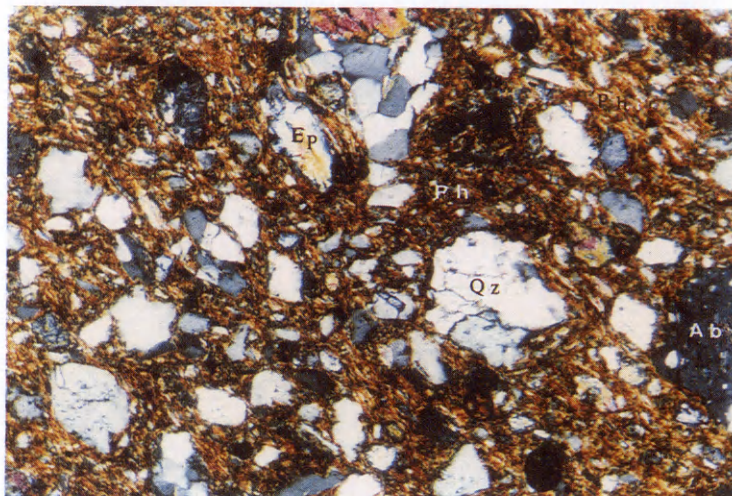
Κάθε ένα άπό τα προσδιορισθέντα όρυκτά (άργιλικά όρυκτά, χαλαζίας, άστριοι, άνθρακικά, σιδηροξείδια) συνήθως έξυπηρετεί και ένα είδικό σκοπό, κατά την παραγωγή των κεραμικών. Τα άργιλικά όρυκτά με το νερό προσδίδουν στη μάζα την άπαραίτητη πλαστικότητα και συνεκτικότητα. Οι κόκκοι του χαλαζία περιορίζουν τη συρρίκνωση, που λαμβάνει χώρα κατά την ξήρανση και το ψήσιμο και έξασφαλίζουν σταθερότητα και μονιμότητα σχήματος. Οι άστριοι δεδομένου ότι έχουν χαμηλό σημείο τήξης, έπιτρέπουν το ψήσιμο σε άρκετά

Εικ. 4. Κεραμεικό no 5-Γ, +Nicols X65.

Qzt= κλάστες χαλαζίτη, Ab= Άλβίτης, Ph= φυλλώδη όρυκτά.

Εικ. 5. Κεραμεικό no 5-Γ, +Nicols X65.

Ep= επίδοτο, Qz= χαλαζίας, Ab= Άλβίτης, Ph= φυλλώδη όρυκτά.

χαμηλή θερμοκρασία, στην οποία τήκονται και σχηματίζουν υαλώδη φάση. Αυτή ή υαλώδης φάση γεμίζει τούς πόρους και συγκολλάει τὰ υπόλοιπα κοκκώδη συστατικά.

Τὰ άνθρακικά όρυκτά επηρεάζουν τὸ θερμοκὸ κύκλο, καθὼς και τὸ πορώδες τοῦ προϊόντος, λόγω τῆς διάσπασῆς των σὲ CO₂ καὶ CaO ἢ MgO. Τὰ όξειδία καὶ ύδροόξειδία τοῦ σιδήρου άντιδρὼν μὲ τὸ SiO₂ καὶ τὸ Al₂O₃ κατὰ τὸ ψήσιμο καὶ κατεβάζουν τὴ θερμοκρασία τήξης, έπιτρέποντας έτσι στην άργιλική πρώτη ύλη νά ψήνεται σὲ χαμηλότερη θερμοκρασία.

Βιβλιογραφία

COOK, H., κ.ά., 1980: *Deep sea drilling project*, University of California.

DEER κ.ά., 1962: *Rock forming minerals*, Longman.

BRINDLEY, G.W. καὶ BROWN G., 1984: *Crystal structure of clay minerals and their x-ray identification*, Mineralogical Society.

EYPETHPIO

ἀγγεῖο: ἀσύμμετρο σποράδην· ἀπίοσχημο
 51, 89, 125, 146· ἀμφορέας 158· ἀρυτήρας
 58, 118 καὶ σημ. 391· ἀσκοειδὲς 35, 136·
 ἀσκοπρόχους (ἀσκοειδῆς πρόχους) 57,
 147· ἔκκεντρο 135· ἔλλειπτικὸ σπορά-
 δην· κάδος 45, 53· καλυκόσχημο 116,
 126, 138, 146· καρποδοχεῖο 100, 112, 120,
 154 (βλ. καὶ βάση)· κύμβη 180· κύπελλο
 96· λεκάνη 52, 53, 67, 74, 83, 97 σημ.
 304, 104, 117, 126, 158, 178· πίθος 66, 69,
 75, 77, 107, 109, 120, 144 σημ. 506, 159·
 πιθόσχημο (πιθοειδὲς) σποράδην, εὐρύ-
 στομο 36, 45, 46, 93, 94, κλειστὸ 48, με-
 λαιμὸ 68, 105, 156, χωρὶς λαιμὸ 69, 112,
 μικρὸ 66, 69, 75, 83, 105, 119, 156, 159,
 σφαιρικὸ 35, 76, 120, 127, 168· πινάκιο
 82· πρόχους 58, 107, 118, 135· πυξίδα 181
 σημ. 657· σιγμοειδὲς (περίγραμμα) 89,
 125, 146, 174· σκύφος, σκυφοειδὲς κατὰ
 τὸ περίγραμμα: ἀνοικτὸς 52, 66, 67, 88,
 89, 117, 119, 126, 156, 178, γωνιώδης 75,
 83, 88, 96, 101, 102, 104, 112, 117 σημ.
 387, 120, 126, 128, 145, 156, βλ. καὶ ρη-
 χὸς γωνιώδης, ἔλλειπτικὸς 147, ἡμι-
 σφαιρικὸς 34, 42, 75, 97, 135, 137, 146,
 178, καλυκόσχημος 112, 168, 180, κα-
 μπυλόγραμμα 118, σφαιρικὸς 82, 120,
 κλειστὸς 82, 89, 124, 146, 149, 156, 178,
 180, κυλινδρικός (στόμιο κατακόρυφο)
 52, 84, 89, 111, 135, 146, 178, κωνικός 88,
 105, 135, 156, 180. Κατὰ τὸ ὕψος: βαθὺς
 σποράδην, ρηχὸς σποράδην, ρηχὸς γω-
 νιώδης 119, 126, 156, 168, 180, ρηχὸς με-
 κυρτὸ στόμιο 168, 180· φιάλη 55, 64
 σημ. 180, 67, 82, 100, 102, 103, 106, 112,
 116, 138, 156, βαθειὰ 95, 126, ρηχὴ 64
 σημ. 180, 74, 75, 89, 95, 119, Urfirnis
 106, 149

Ἁγία Βαρβάρα Καλύμνου 143

Ἁγιος Πέτρος 25 σημ. 5, 29 σημ. 18, 33
 σημ. 39, 50 σημ. 114 καὶ 115, 68, 93 σημ.

280, 139, 140 καὶ σημ. 480, 146, 150, 174,
 175 σημ. 639, 177

Ἁγία Σοφία (Θεσσαλίας) 159

Ἀγιοργήτικα 35 σημ. 52, 94 σημ. 285

Ἀγορά (Ἀθηνῶν) 119, 123 σημ. 414, 127,
 156, 168, 180

Ἀθήνα 155, 156, 168

Αἰγαιακὸς χῶρος 144, 146, 181

Αἰγαῖο 118 σημ. 391, 140 σημ. 482, 144
 σημ. 505, 169, 175, 177, 181. Βλ. καὶ νη-
 σιά

Αἶγινα 155

Αἴγυπτος 118 σημ. 391

Ἀκράτα 75 σημ. 232, 94 σημ. 287, 135

Ἀκρωτήρι Νάξου 181 σημ. 657

ἀλείφωμα ἐρυθρὸ (ἀλείφωμα ἢ βαφή) 51,
 61, 73, 138, 165, 175· βλ. καὶ low lustre
 red slip· λευκὸ-λευκωπὸ 63, 73, 80, 87,
 96, 116, 140, 166, 176· λιπῶδες 38, 40, 41,
 134, 135 (λασπῶδες), 137, 139, 164, 173·
 κιτρινωπὸ σποράδην· ἀλείφωμα σὲ
 Urfirnis 63, 87, 138· στιλπνὸ σποράδην
 Ἀλὲς Λοκρίδος 33 σημ. 39 καὶ 43, 57 σημ.
 154

Ἀλάρτος 47 σημ. 97

Ἀνατολὴ 50, 111, 118 σημ. 391, 140, 141
 σημ. 492, 143, 145, 166, 175-178

ἀποθήκη 166· 3-B 44, 165· 5-Γ 71, 73· 5-Δ 71

ἀπόφυση ἄτρητη 108· καθαθειδῆς βλ. λα-
 βή· κυλινδρική 69, 84, 150· ὀκτώσχημη
 42, 132· ὀρθογώνια 128· πελώρια 69, 77,
 113· ταινιωτὴ 35, 77, 84, 150, 158· ἀγκύ-
 λη, σφαιρική, ἡμισφαιρική, τοξωτὴ
 σποράδην

Ἀργισσα 42, 136, 143, 163

Ἀρκαδία 138 σημ. 476

Ἀσκηταριὸ 168

ἀσυμμετρία - ἀσύμμετρος σποράδην. Βλ.
 διακοσμητικὰ θέματα, βάση

Ἀττικὸς 35 σημ. 53, 90 σημ. 277, 97 σημ.
 305, 181

Ἀττική 136, 137, 144, 154 σημ. 558, 165, 175, 176
 Ἀττικής - Κεφάλας πολιτισμός (ρυθμός) 155, 169, 180, 181 καὶ σημ. 659
 Ἀχιλλεῖο 35 σημ. 53, 55 σημ. 141, 56, 163 καὶ σημ. 591
 ἄψητο ὄστρακο 76

Βαλκάνια 106

Βάρκα Εὐβοίας 144

βάση ἀσύμμετρη 56, 96, 106, 120, 127, 157· δακτυλιόσχημη: γραπτὴ (βαμμένη) 61, 68, 136, 175, ἀπὸ δίσκο λυγισμένο 113, 157, μὲ δίσκο πρόσθετο 41, 69, 96, 113, 128, 157, ιδιότυπη 90, κυλινδρική ὕψηλὴ 56, 96, 106, 156, 157, κωνική (ὕψηλὴ) 56, 77, 106, 113, 120, 127, 149, 180, κωνική τύπου καρποδοχείου 42, 48, 55, 56, 76, 84, 85, 96, 127, 136, 141, 149, 164, μὲ πάτημα (πέλημα) πλατὺ 68, 83, 106, 113, 120, 157, ὑποτυπώδης 35, 69, χαμηλὴ σποράδην· δισκοειδὴς κοίλῃ 55, 83· ἐγχάρακτη 103, 117, 118, 125· ἐσωτ. μὲ σημεῖα κεραμέων 96· ἐλλειπτική 77, 113, 149· ἐπίπεδη 55, 76, 77, 84, 90, 111, 120, 127, 128, 158· καρποδοχείου (πόδι) 55, 120, 128, 157· στρεβλὴ 96, 127· ὠοειδὴς 77, 136, 148.

βαφή ἐρυθρὴ 39, 48, 62, 63 καὶ σημ. 171, 72, 73, 88, 100, 115, 135, 141, 164, 165· καστανέρυθρη 48, 57, 63· καστανὴ 40, 48, 63, 72, 100, 101, 107, 123, 135· καστανόμαυρη 81, 138, 166· κιτρινωπὴ 93· λευκὴ (λευκωπὴ) 63, 116, 123, 144 καὶ σημ. 505, 155, 168, 180, 181· μελανὴ 47, 81, 92, 115, 138· Urfirnis 61, 72, 79, 92, 93, 115, 138· Urfirnis στιλπνὴ 100, 123, 138, 152, 177, 179. Βλ. καὶ ὁλόβαφα

beaded decoration 168

black on red 167

Βοιωτία 46, 63, 110 σημ. 359, 116, 147, 148, 155, 165

Βοιωτικὸς 54, 63, 149, 168, 175

βούρτσα 32, 38, 62 σημ. 166

bowls 22

Βραυρώνα 137, 141

burnishing (burnished) 26 καὶ σημ. 9, 134

Can Hasan 50, 145, 146, 166 καὶ σημ. 612, 175, 177

γλωσσοειδὲς τεμάχιο (τμήμα) 108, 114, 128
 crusted 62

Γωνιά 100

γωνιώδεις σκεῦος 65, 117, 146· περίγραμμα 75, 156, 180· στόμιο 54, 96 καὶ σημ. 302, 111, 112 σημ. 367, 126, 147, 167

collar jars 22

δάπεδο 3-B 48, 50

διακόσμηση· ἀμαυρόχρωμη (ἀμαυρὴ) 101, 104, 116, 119, 124 σημ. 416, 126, 153, 154, 158, 167, 168, 179, 181· ἀστραγαλωτὴ 116, 168· αὐλακωτὴ 144· γραπτὴ σποράδην· γραπτὴ Urfirnis 61, 62, 76, 138, 151, 165, 168, 178, βλ. καὶ βαφή· ἐγχάρακτη βλ. ἐγχάρακτα· ἐντριπτὴ 101, 155, 168, 180, 181, βλ. καὶ διακοσμητικὰ θέματα· λεπτόγραμμη 144 καὶ σημ. 505, 145, 155, 177· λευκὴ 29, 80, 93 (ταινίες)· πλαστικὴ 66 βλ. καὶ χεῖλος· πτυχωτὴ 101 καὶ σημ. 322, 104, 105, 112, 116 καὶ σημ. 381, 123, 125, 126, 153, 168, 179, 181· στικτὴ βλ. ἐγχάρακτα

διακοσμητικὰ θέματα (κοσμήματα): ἀβακωτὸ 146· ἀκτινωτὲς γραμμὲς 100· ἀμείβοντες ὀριζόντιοι 62· ἄτυπα 181· ἀσύμμετρα 68, 116, 123, 155, 156, 168, 169, 180, 181· ἀσύντακτα 154· γωνιώδης ταινία 123· δικτυωτὸ 39, 40, 48, 62, 143, 164· ἐντριπτὰ 156, 169· ἐπιφανείας 82· ιδιότυπα ἀραιὰ 49, 142· ἰχθυάκανθα 154· λοξὲς παράλληλες γραμμὲς 48, 72, 73, 100, 123· πλέγμα 29 καὶ σημ. 18, 48, 81, 116, 146 καὶ σημ. 526· ρόμβοι σποράδην· τεθλασμένες σποράδην· τρίγωνα 40, 114, 135, 164

διακοσμητικὸς ρυθμός· ἀμαυρόχρωμα βλ. διακόσμηση· ἐρυθρὸ ἐπὶ ἀνοικτοῦ 63· ἐρυθρὸ ἐπὶ ἐρυθρόξανθου 62· ἐρυθρὸ ἐπὶ ἐρυθρωποῦ 110· ἐρυθρὸ ἐπὶ κιτρινωποῦ 141· ἐρυθρὸ ἐπὶ λευκοῦ 93 σημ. 280, 101, 147, 151, 174 σημ. 634, 178· ἐρυθρὸ ἐπὶ λευκοῦ Ἀνατολῆς 140, 175· ἐρυθρὸ ἐπὶ μελανοῦ 62· λευκὸ ἐπὶ ἐρυθροῦ 29, 116, 141, 151, 154, 169, 177· λευκὸ ἐπὶ μελανοῦ 29, 177· μέλαν ἐπὶ ἐρυθροῦ 100, 153, 167, 168, 179· πρῶιμα γραπτὰ 63, 135, 136, 140, 141, 147, 165· πτυχωτὰ βλ. διακόσμηση· φλοιωτὰ 62 καὶ σημ. 170

διαμόρφωση ραβδωτή 38 και σημ. 66, 39, 51, 61, 72, 79, 91 134, 139

διατάραξη στρώματος (ἐπιχώσεως) 79, 86, 92, 93

Δικιλί Τὰς 110 σημ. 357

Διμήνι 28 σημ. 15

δρόμος 86, 89, 92

Δωδεκάνησα 152, 155, 176

ἐγγάρακτα: διακόσμηση σποράδην· στικτή διακόσμηση 89, 94, 111, 142, 144, 145, 154, 155, περιθώριο (σειρά στιγμών) 28, 88, 89, 102, 117, 124 και σημ. 417, 142, 144 σημ. 507, 151, 155, 177, σταυρός 28, 50, 102· τεχνική βαθειά 30, 73, 81, 88, 94, 102, 110, 116, 142, 151, 176, γραμμική 30, 176, κοινή σποράδην, λεπτή 30, 81, 88, 110, 123-125, 151, 154, 176, 179, 181, λοξή 30, 103, 125, 154, 176, pointillé 30, 94, ρηχή σποράδην, στικτή 30, 111, 142, 176, 177.

εἰσηγμένο (ἀγγεῖο κλπ.) 34, 40, 58, 72, 80, 90, 135· πηλός 165 σημ. 605, 176· τεχνική 140

Ἐλάτεια σποράδην

Ἑλλαδικός, Ἑλληνικός σποράδην

Ἑλλάς 50, 62, 158, 163, 178· ἡπειρωτική 154, 163, 175· Κεντρική 100, 101, 136, 138, 139, 152· Νότια 52, 155

ἐπίθημα ἀμυγδαλωτό σποράδην· ἀμυγδαλωτά πυκνά 83, 84· γλωσσοειδές 52, 58, 69, 107, 114, 120, 129, 150, 159, 178· δισκοειδές 58, 69, 77, 84, 90, 97, 107, 129, 150, 178· διχαλωτό 129, 159· ἡμισφαιρικά διπλά 128, 159· ἰδιότυπο 90, 107· κυκλικό σποράδην· κωνικό 35, 67, 69, 77, 97, 103, 107, 120, 159· μηνοειδές 58· πεταλίδα σποράδην· πεταλίδες· στή ρίζα λαιμοῦ 105, 107, 120· σφαιρικό-ἡμισφαιρικό 53, 58, 83, 84, 90, 97, 120, 128, 159· ταινιωτό 36, 58, 69, 97, 150, 159, 178· φακοειδῆ σποράδην· ὠοειδῆ 59 σημ. 160.

Εὔβοια σποράδην

Εὔτρηση 47 σημ. 97

ἐργαλεῖο ἀκιδωτό 96

ἐργαλεῖο κεραμεικό 22, 41 σημ. 80, 44, 105· δίσκος 41, 56, 58, 69, 97, 117, 128 σημ. 434· ριπιδωτό 127· φυλλόσχημο 64, 93.

Frühkeramikum 42, 163, 164 και σημ. 595

gritless 31 και σημ. 25, 134 σημ. 448, 142
grooved 27

Hacilar 140, 146 σημ. 522

Θαρρουνία 25 σημ. 5, 101 σημ. 325, 139
σημ. 477, 144 και σημ. 507, 177 σημ. 646

Θεοχάρης 145

Θεοχάρη ἀνασκαφή 65, 81, 88, (παλαιά) 94, 158· δοκιμή 137 σημ. 466

Θεσπιές 61, 138, 165, 175

Θεσσαλία, Θεσσαλικός σποράδην

Θήρα 145, 169 σημ. 625, 176

Θορικός 144

Jacobsen 165, 166

jars 22

καλαθοπλεκτική 146, 174

καλύβα 115· 4-A 60, 61, 64, 69, 71, 73· 9-B 99

Καλυθιές Ρόδου 144 σημ. 505

κάλυμμα σκεύους 103

Κάλυμνος 143 σημ. 504

καολίνης 29, 48, 140-143 και σημ. 498, 153, 166, 176, 177

Καραγάτς Μαγούλα 143

κατηγορία κεραμεικής: διαφορόχρωμα 33
σημ. 38· ἔντριπτα μελανά Ἀνατολῆς 140
και σημ. 482, 145, 175· Impresso 143
σημ. 503· καστανόφαια 46, 51, 61, 116, 122, 137, 139, 150· κηλιδωτά (Νεωτ. Νεολιθικῆς) 110, 115, 152, 179· ποικιλόχρωμα 33 σημ. 38· τραχειά με λεπτά τοιχώματα 87, 92, 99, 100, 151, 152, 167, 178· φαιά (λεπτότεχνα) 100 και σημ. 313, 101 σημ. 323, 104, 109, 116, 119, 122, 153 και σημ. 555, 156, 158, 168· ἐρυθρά κοινά, ἱριδίζοντα, καστανόμαυρα κοινά, ἔντριπτα, κηλιδωτά (Ἀρχ. Νεολιθικῆς), λευκά-πάλλευκα, μελανά, στιλπνὸ ἀλείφωμα, στιλπνὴ ἐπάλειψη, Urfirnis σποράδην

Κέα 155, 168, 180

κεραμέως σημεία (στοιχεῖα) 84, 96, 113 και σημ. 376

Κεφάλας - Ἀττικῆς πολιτισμός βλ. Ἀττικῆς Κεφάλας

Κηφισοῦ κοιλάδα 100

Κιλικία 145, 175, 177
 Κίτσου σπήλαιο 111, 123 σημ. 414, 144, 157
 κλίβανος 26 και σημ. 10, 62, 122, 137, 152, 163, 177
 Κοκκινόβραχος 144 σημ. 512, 155 σημ. 560
 Κόρινθος 34, 35 σημ. 50, 118, 141, 152
 Κουφόβουνο 47 σημ. 97. 141
 Κρήτη 143, 146
 κτίσμα 5-II 71, 79· 5-IV 79
 Κυκλάδες 62, 120, 145, 155, 169, 177, 179-181 βλ. και νησιά
 Κυκλαδική παραγωγή 176

λαβή 41, 57-59, 70 σημ. 214, 77, 84, 97, 113, 114 και σημ. 377, 118, 119, 128 και σημ. 438, 158· άρυτήρων 118· γλωσσοειδής 158· δακτυλιόσχημη 58· καλαθοειδής 150· πρόχων 118· ταινιωτή 107, 119, 127, 128, 156, 167· πλατειά 180
 λαιμός ασύμμετρος σποράδην· γραπτός 62, 101, 119· έγχάρακτος 103, 117, 125· έλλειπτικός 22, 76, 88, 178· ιδιότυπος 76, 96· κυλινδρικός σποράδην· κυρτός 54, 95, 96· κωνικός (με στενούμενο στόμιο) 113, 119, 156, 180· στρεβλός 68, 96, 105, 112, 127· χωνοειδής σποράδην
 λάκκος (όρυγμα) 71· 2-A 37-39, 44 και σημ. 89, 135, 164· 2-B 37, 38, 40, 44 και σημ. 89, 135, 164· 2-Γ 37, 41, 44, 48, 50, 61, 93, 137, 138, 165· άπορριμμάτων 115· άποθηκευτικός 165· φορητών έπιχώσεων 142
 λάξευμα 4-E 60
 Λάρισα 143
 Λαύριο 168, 180
 Λέρνα 53, 55, 62, 66, 76, 82, 83, 143, 145 και στις σημ. σποράδην
 Λιανοκλάδι 58, 147
 λίθινα σκεύη (άπό λίθο) 174, 176
 low lustre red slip 51, 138, 165, 175

Μαγούλα Πύργου Βοιωτίας 42
 Μαραθώνος σπήλαιο 154· βλ. και Πανός μαρμάρινα πρότυπα 141
 μάρμαρο 176
 matt painted ware 153, 167
 Μερσίνα (Mersin) 145, 146 σημ. 522, 166 και σημ. 612, 175
 Μεσόγειος 143
 Μήλος 140, 163, 176

mica 25
 Μικρά Άσία 140
 mottled ware 33
 Μουσείο: Βόλου 138 σημ. 469· Έθνικόν Άρχαιολογικόν 33 σημ. 43, 57 σημ. 154, 138 σημ. 469, 153 σημ. 555· Μαραθώνος 111 σημ. 365, 144 σημ. 506· Νεμέας 149 σημ. 543· Ρόδου 143 σημ. 504, 153 σημ. 554· Χαιρώνειας 62 σημ. 166, 76 σημ. 234, 101 σημ. 322, 136 σημ. 457, 138 σημ. 473, 165 σημ. 605
 Μύκονος 153, 176

Νάξος 144, 153, 158, 169 σημ. 625, 176
 Νέα Μάκρη σποράδην
 Νέα Νικομήδεια 136
 Νεμέα 34, 55, 135, 136, 143, 145-147, 163, 164 και στις σημ. σποράδην
 Νεολιθική κοινή 134, 136, 163, 164
 νησιά (Αιγαίου) 57, 116, 118, 153, 155-157, 159, 169, 176, 180, 181
 νησιωτικά (άγγεϊα) 96, 156
 νησιωτική παραγωγή 176, 179
 νησιωτικός χάρος 62, 104, 126, 180

ξύλο 174
 ξυλογλυπτική 103
 ξυλοδεσιά 166

οικοδόμημα 71· 6-IV 79
 όλόβαφα (όστρακα) 40, 51, 56, 62, 63, 79, 82· Urfirnis 100, 109, 137, 138, 167· βλ. και βαφή
 όπη άτρητη 64, 94· (μή) διαμπερής 84, 96, 124 σημ. 417· συγκολλησεως 43, 67, 84
 όπτηση σποράδην· άτελώς όπτημένα 26
 όρυγμα βλ. λάκκος
 όρυκτολογική σύσταση 25, 37, 48
 Όρχομενός 53 και σημ. 124, 69, 111, 136, 168
 Ότζάκι 32 σημ. 32, 56, 136, 140, 143, 147, 163· ρυθμός 116 σημ. 382
 όψιανός 140, 163

Παλαιστίνη 140, 175
 Πανός σπήλαιο 101 σημ. 317 και 319, 111, 144, 157
 paring 38, 134 σημ. 449
 Πάρος 153, 176

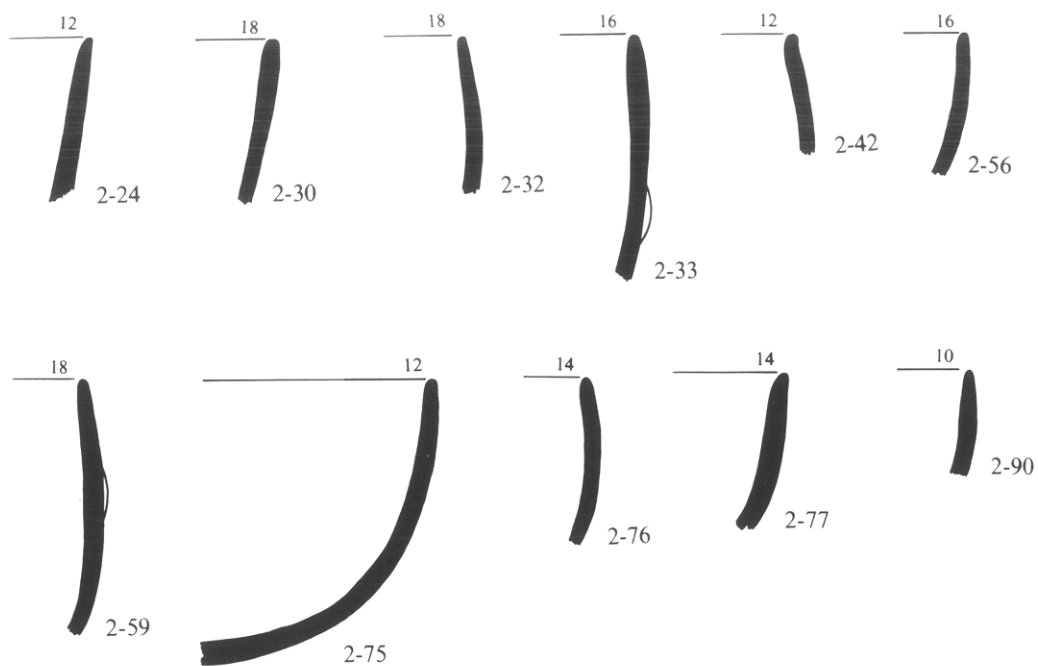
- pattern burnished 155
 Πελοπόννησος σποράδην
 Πεντέλη 25 σημ. 4
 πηγάδι 92, 93, 95, 97, 98
 Phelps 58, 64, 100, 101, 104, 110, 140, 148, 156, 165-167
 περίοδος (ἐποχή) Νεολιθική σποράδην· Νεολιθική II 155 σημ. 563, 168 καὶ σημ. 622, 169, 180, 181· Προκεραμεική 31 σημ. 25, 163· Πρωτοελλαδική 118, 168 σημ. 620, 180· Πρωτοκυκλαδική 144, 181 καὶ σημ. 659· Πρωτοσέσκλο 136, 140, 141, 148, 149, 166· Πρωτοχαλκή 169, 176· Σέσκλου 150· Τελική Νεολιθική 177 σημ. 646· Χαλκολιθική 140, 168 σημ. 622· Χαλκού 169· Ὑπονεολιθική 120, 155, 168 σημ. 622
 πηλός (ἄργιλος) ἄμμώδης, κοινός, λασπώδης, λεπτότεχνος, λευκός, μὲ μαρμαρυγία, σπογγωτός, τραχύς, φαιός, Urfirnis σποράδην· βλ. καὶ κατηγορία κεραμεικῆς
 πινέλο 27 σημ. 18, 61, 138, 145· Βλ. καὶ χρωστήρας
 πόδι (σκεύους) 106, 108 σημ. 354, 110, 114, 124 καὶ σημ. 418, 128, 158, 167· καρποδοχείου 100, 157
 προχοή σποράδην
 προσχέδιο (ἐγγυράριον) σποράδην
 Πούσι Καλογέρι 90 σημ. 278, 101 σημ. 322, 136 σημ. 464, 137, 141 σημ. 490, 175 σημ. 637 καὶ 639
 πυθμένας ἐπίπεδος 104-106, 156, 178, 180· ἰσοπεδωμένος 35, 41, 69, 82, 96, 104 σημ. 336, 136, 147· καμπύλος 34, 40, 41, 55, 66, 76, 146, 154, 178
 πυρὰ ἀνάγωγική 26, 122, 139· ὀξειδωτική 26, 122
 πῶμα 76 σημ. 236, 128, 144 σημ. 505

 Ραδιοάνθραξ 14 133 σημ. 442
 Ραδιοχρονολόγηση 50 σημ. 117, 163 σημ. 591, 164
 rainbow 33 καὶ σημ. 38
 red on buff 62
 Renfrew 155
 rippled ware 101, 116, 153, 168

 Σάλιαγγος 58, 105, 111, 112, 114 σημ. 378, 118, 144, 145, 153, 157-159, 169 σημ. 625

 Σάμος 111, 176
 Σαντορίνη 153 καὶ σημ. 554
 Σαρωνικὸς κόλπος 155
 sauceboat 180
 scoops 125 σημ. 421
 scraping 38
 Σέσκλο 48 σημ. 101, 144 σημ. 511· ρυθμός 53 σημ. 125
 σιταποθήκες 166
 Σκύρος 25 σημ. 5, 139, 174
 slip 26, 47 σημ. 100
 Σουφλι Μαγούλα 31 σημ. 25
 Σποράδες 93 σημ. 280, 174, 177
 Στερεὰ (Ἑλλάς) σποράδην
 στόμιο σποράδην βλ. καὶ στρεβλό
 στρεβλό ἄγγειο 88, 180· γάστρα 35, 83, 96· περίγραμμα 148, 178· στόμιο 103, 118, 147· βλ. καὶ βάση, λαιμός
 στρωματογραφία 22, 60, 104, 133, 151, 157, 164 καὶ σημ. 597, 168, 173
 στρωματογραφικὸς - στρωματογραφημένος 21, 62, 83, 89, 104, 165
 Συρία 140, 175
 σωρὸς 64, 73· 4-B 60· 4-Γ 60

 Ταρσίνα 95, 143
 tapped 27
 τάφος I-A 31
 τελετουργικὸ σκεῦος 106, 124
 τετράπλευρο (ἄγγειο, σκεῦος) 65, 102, 106, 111· στόμιο 103
 τοῖχος 5-A 71, 73· 5-B 71· 8-B 92, 93· 8-Γ 92· 8-Δ 92· 8-E 92· καμπυλόγραμμος 109
 Τσανι 58 σημ. 157
 Τσούγκιζα 149 σημ. 543

 Urfirnis σποράδην. Βλ. ἄγγειο, σκύφος, ἀλείφωμα, βαφή
 ὕφαντική 146

 variegated 33 σημ. 38, 39 σημ. 68

 wash 26

 Φθιώτιδα 135
 Φλιοῦς 33 σημ. 43, 34 σημ. 47, 35 σημ. 49
 Φράγχθι σποράδην

 Χαιρώνεια 62, 135, 136, 147, 164, 174
 χεῖλος σχῆμα: αὐλακωτὸ 27, 49, 53, 119,

140, 148·γωνιώδες 173 σημ. 631·λοξὸν (κομμένο ἔσωτ.) 75, 103, 148, 157·ὁδοντωτὸν 58·περίκυρτον 82, 89·πρόεχον 40, 51, 52, 66, 68, 75, 82, 89, 105, 117, 120, 126·διογκωμένο, ἐπίπεδο, εὐθύ, καμπύλο, λεπυνόμενο, ταινιωτὸν σποράδην. Διακόσμησις: ἐγκοπὲς 35, 90, 97·ἐγχαραῖς 95·πλαστική 66 σημ. 188, 114,

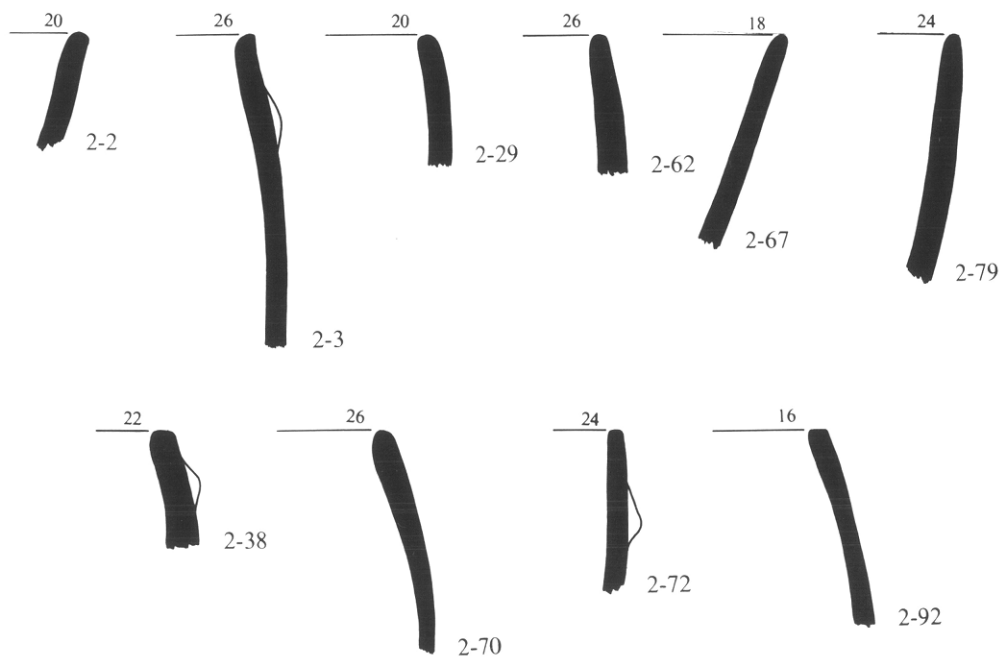
121, 126, 157·πλαστική ταινία 66, 75, 84, 90, 97, 111, 129·τυπωμέναι νυχιᾶς 51, 75 Χίος 55, 58, 106 σημ. 345, 111, 153, 159, 176 χρονολόγησις 21, 56 σημ. 143, 83, 93, 117, 144 καὶ σημ. 505, 147 σημ. 532, 151, 164-166, 168 σημ. 617, 169, 174 χρωστήρας 32, 61, 62, 100, 166. Βλ. καὶ πινέλο

EIKONEΣ

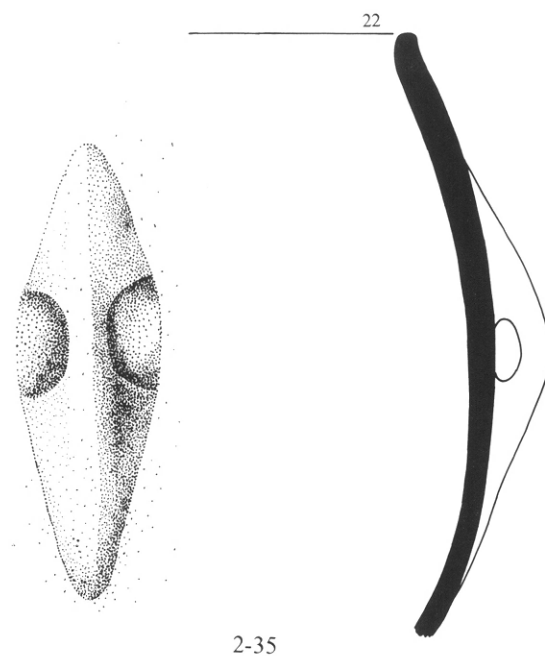

Σχ. 3. Στόμια σκύφων λεπτής κεραμεικής.

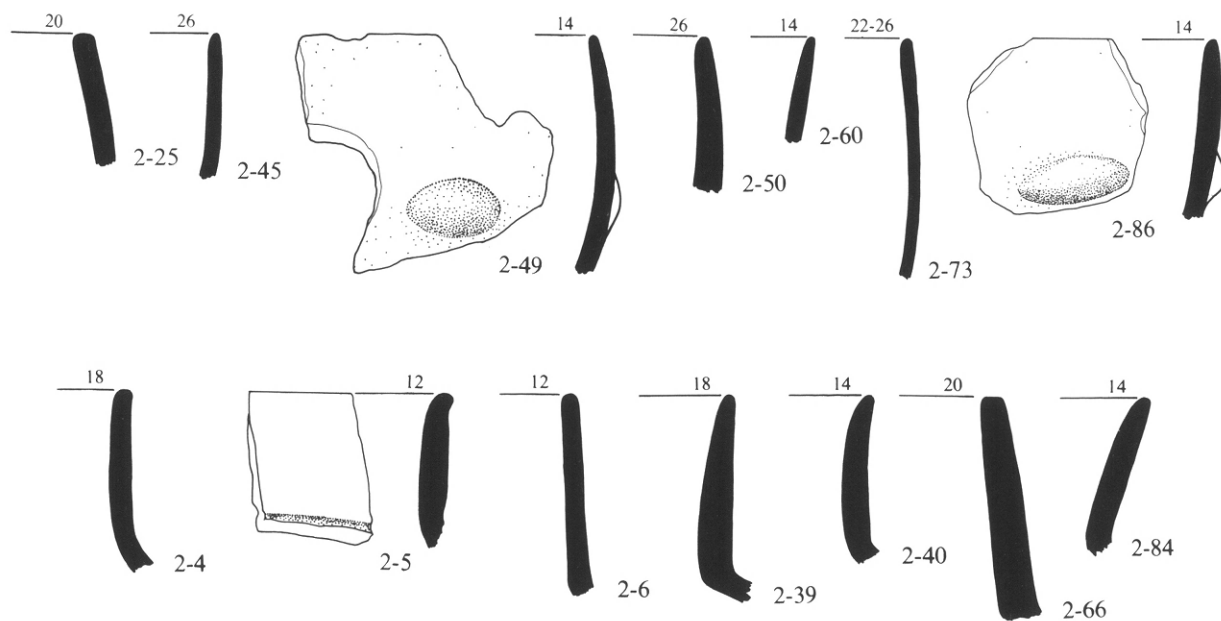

Σχ. 4. Στόμια σκύφων κοινής κεραμεικής. Άνω: Καστανοί. Κάτω: Καστανόμαυροι.

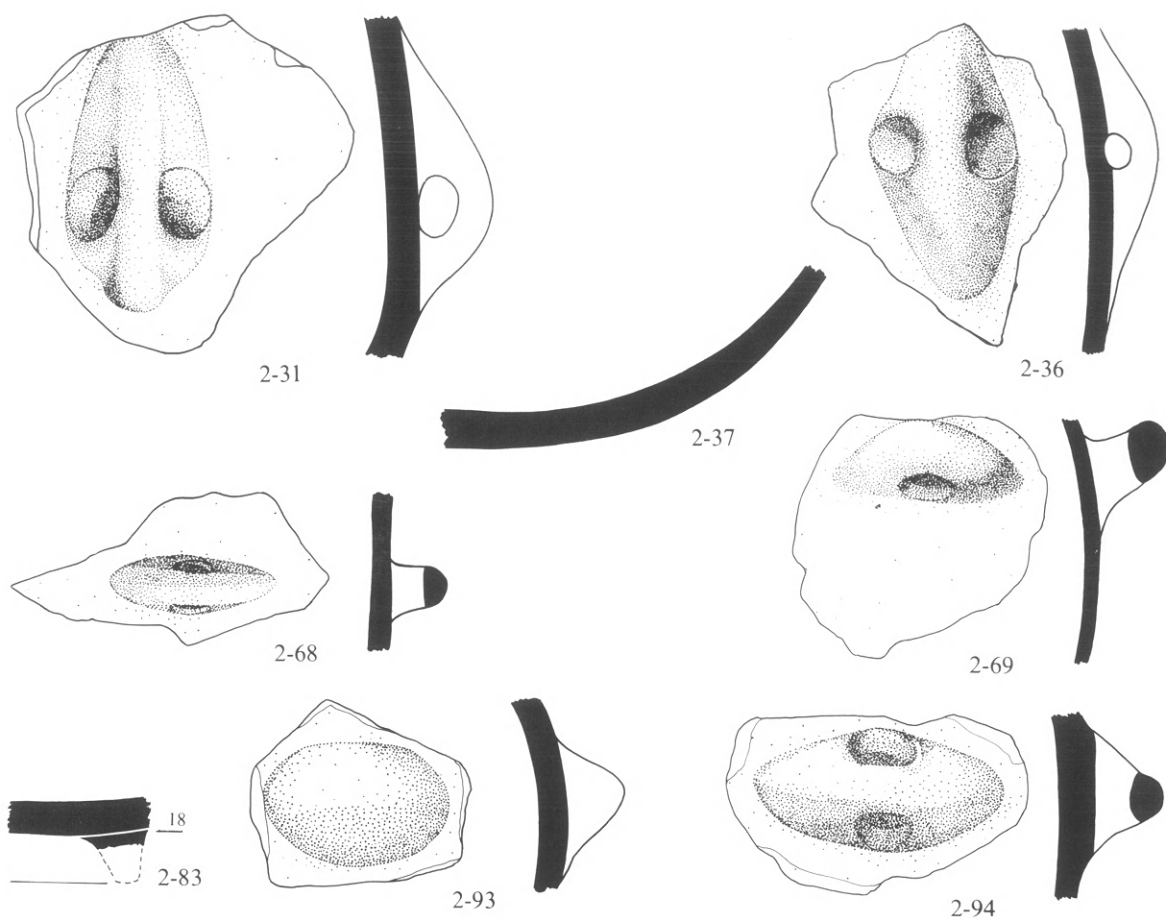

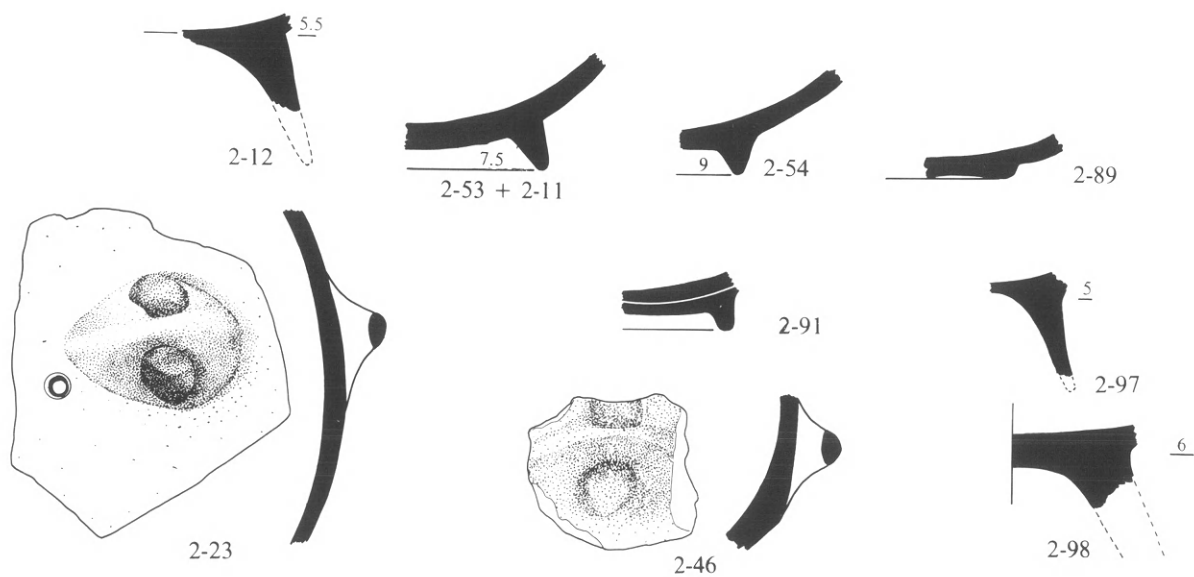
Σχ. 5. Σκύφος λασπώδους πηλοῦ.

Σχ. 6. Ὦνω: Στόμια μελανῶν σκύφων. Κάτω: Λαιμοί.

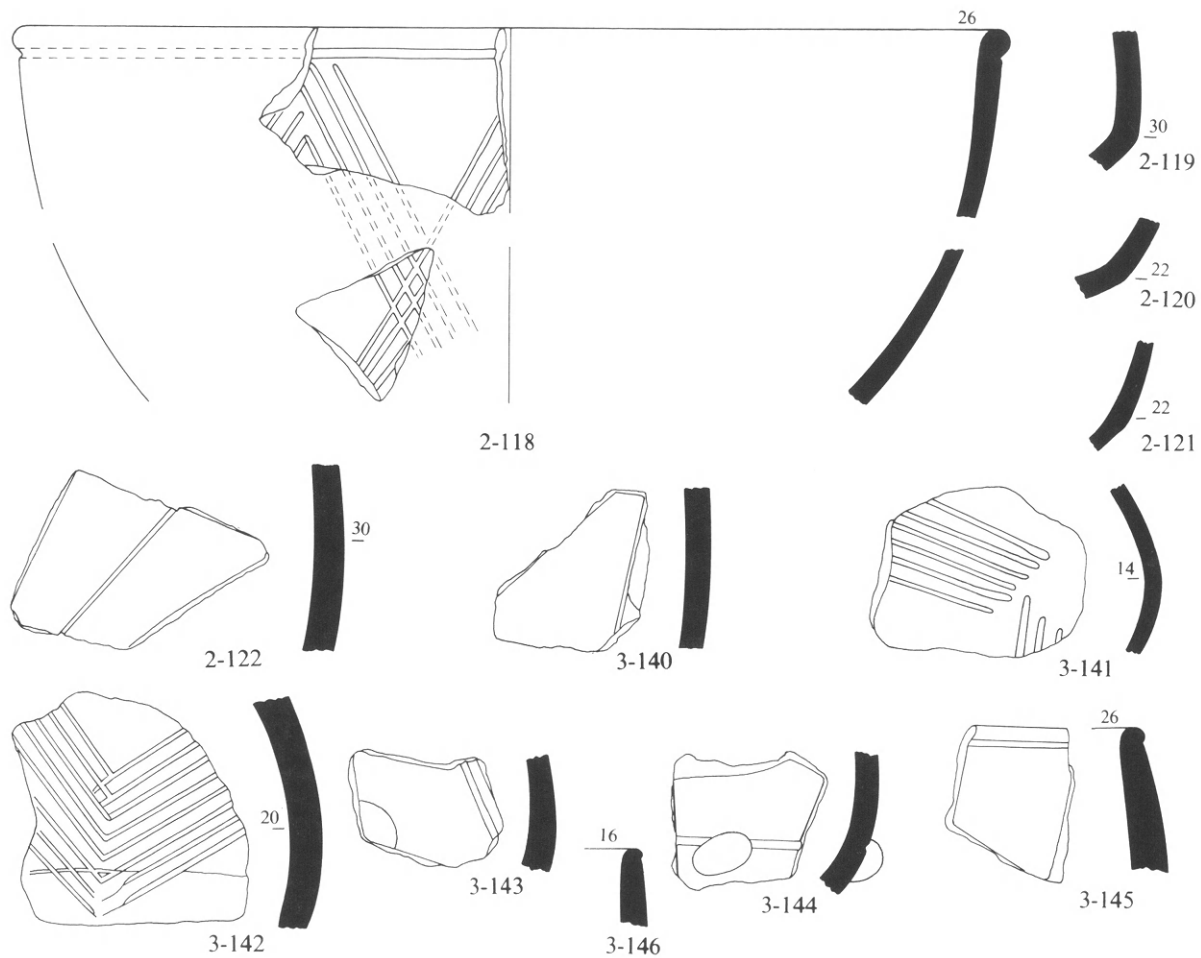

Σχ. 7. Βάσεις, ἀποφύσεις, ἐπίθημα κοινῆς κεραμεικῆς.

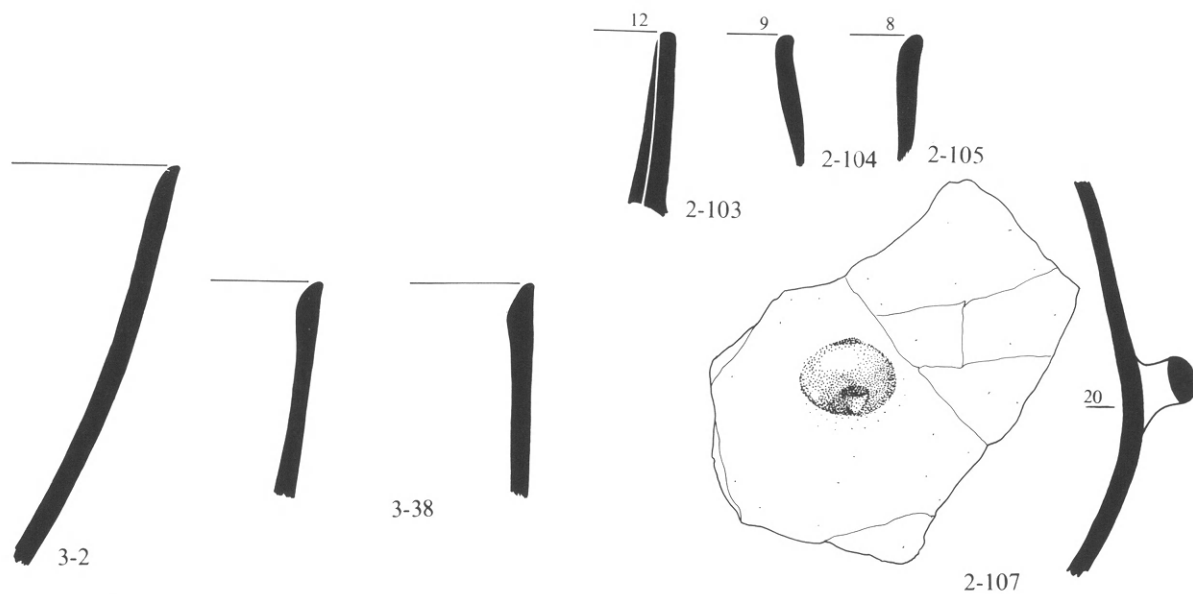

Σχ. 8. Βάσεις καὶ ἀποφύσεις μελανῆς κεραμεικῆς.

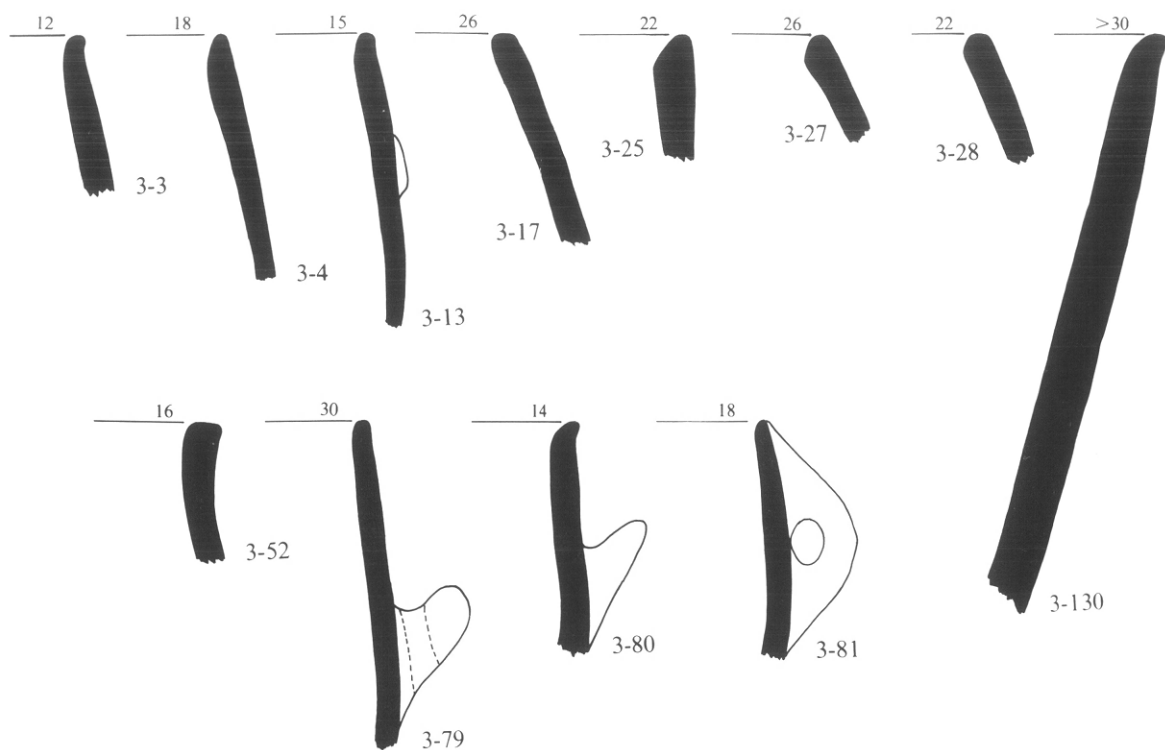

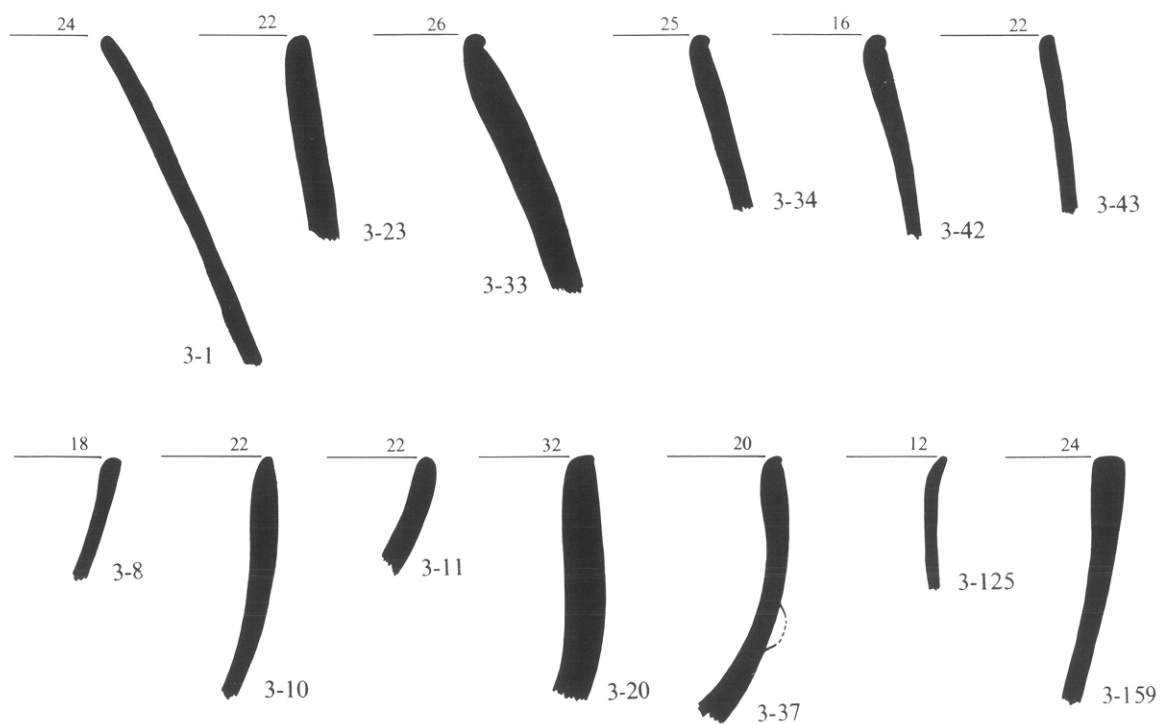
Σχ. 9. Έγχαρακτη κεραμεική από τούς λάκκους 2-Γ και 3-Α.

Σχ. 10. Δεξιά: Λαιμοί και απόφυση από τὸ λάκκο 2-Γ. Ἀριστερά: Στρεβλά στόμια.

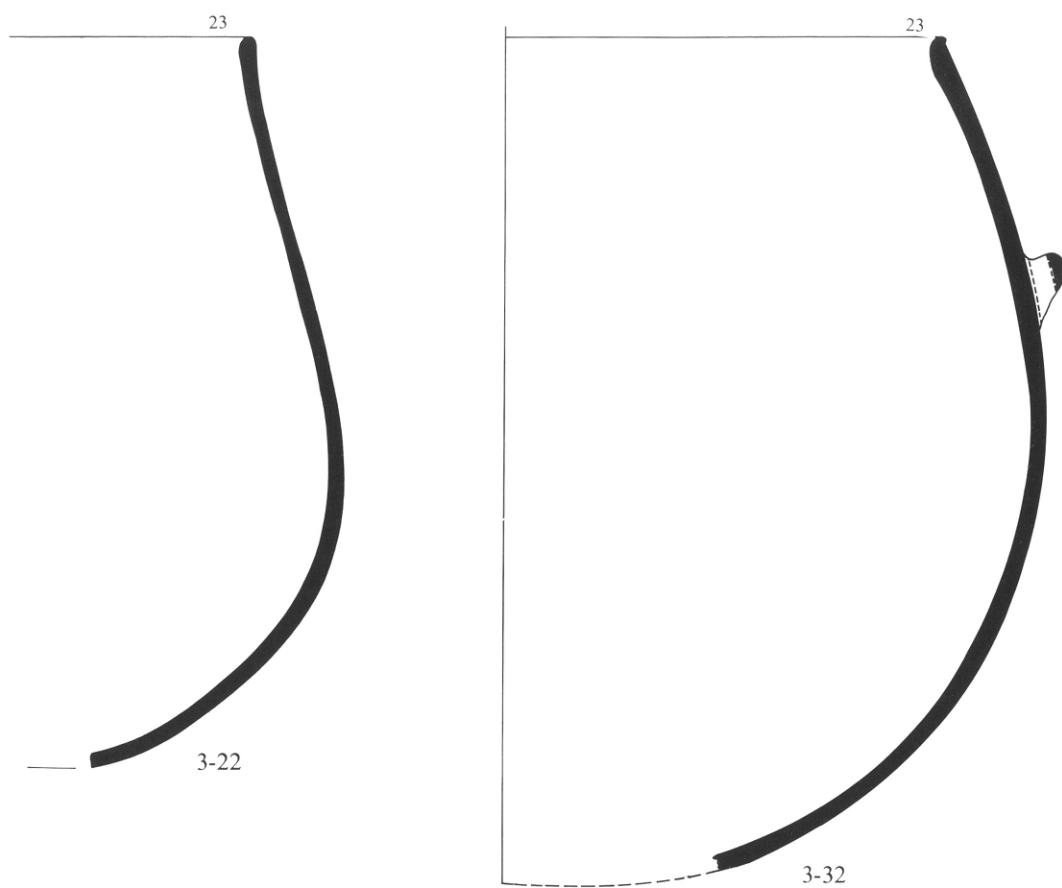

Σχ. 11. Στόμια σκύφων κοινής κεραμεικής και κάδος 3-130.

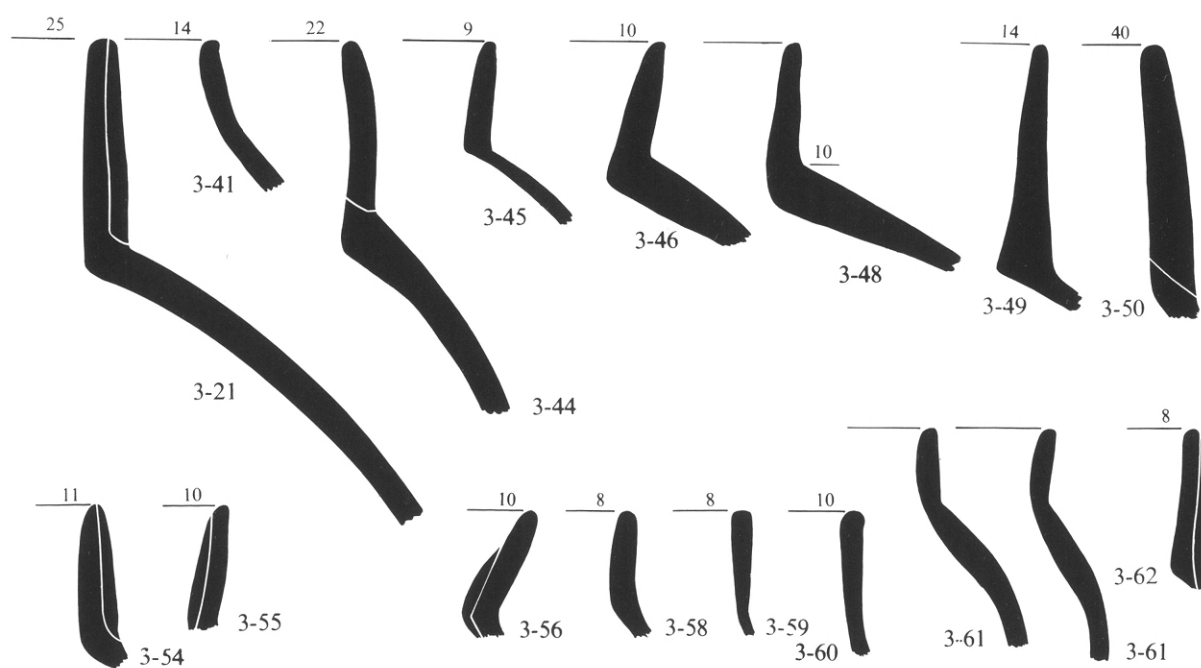

Σχ. 12. Λεπτότεχνες κατηγορίες, κλειστά και άνοικτα σχήματα.

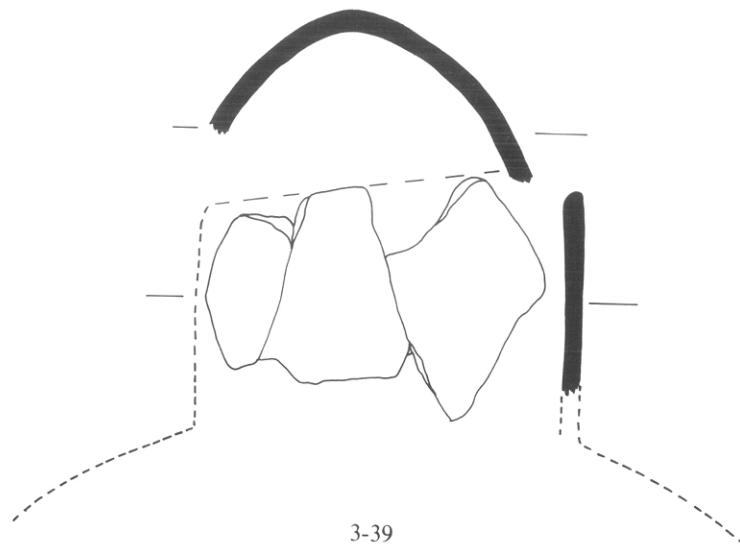

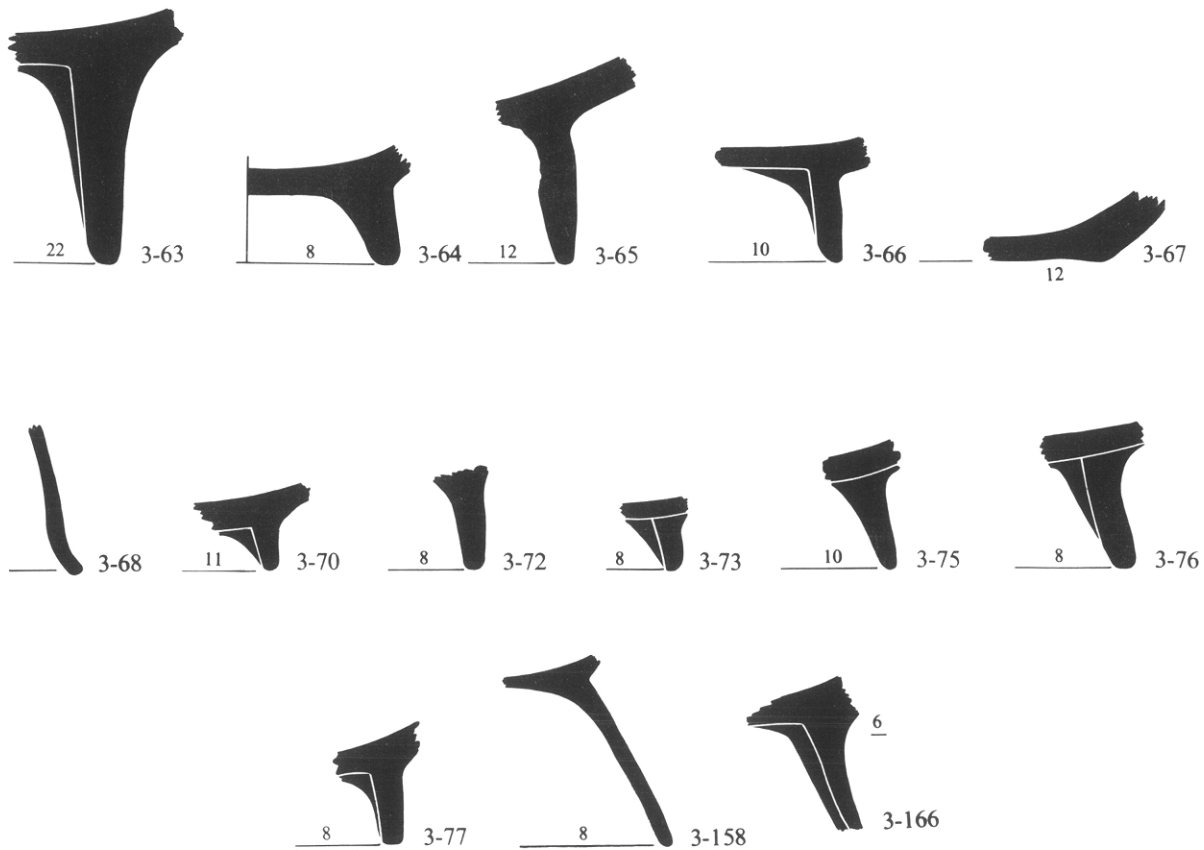
Σχ. 13. Πιθόσχημο 3-22, κλ. 1:4 καὶ σκύφος 3-32, κλ. 1:2.

Σχ. 14. Λαίμοι.

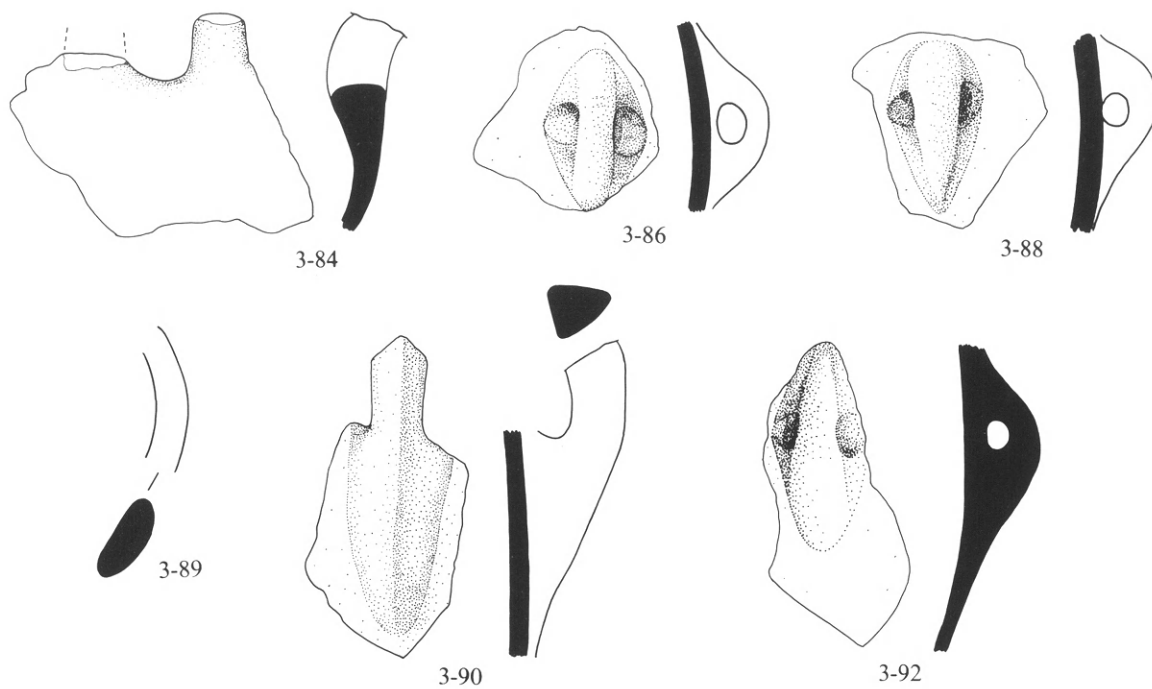

Σχ. 15. Τομές και ὄψη τοῦ ἀσύμμετρου λαιμοῦ 3-39.

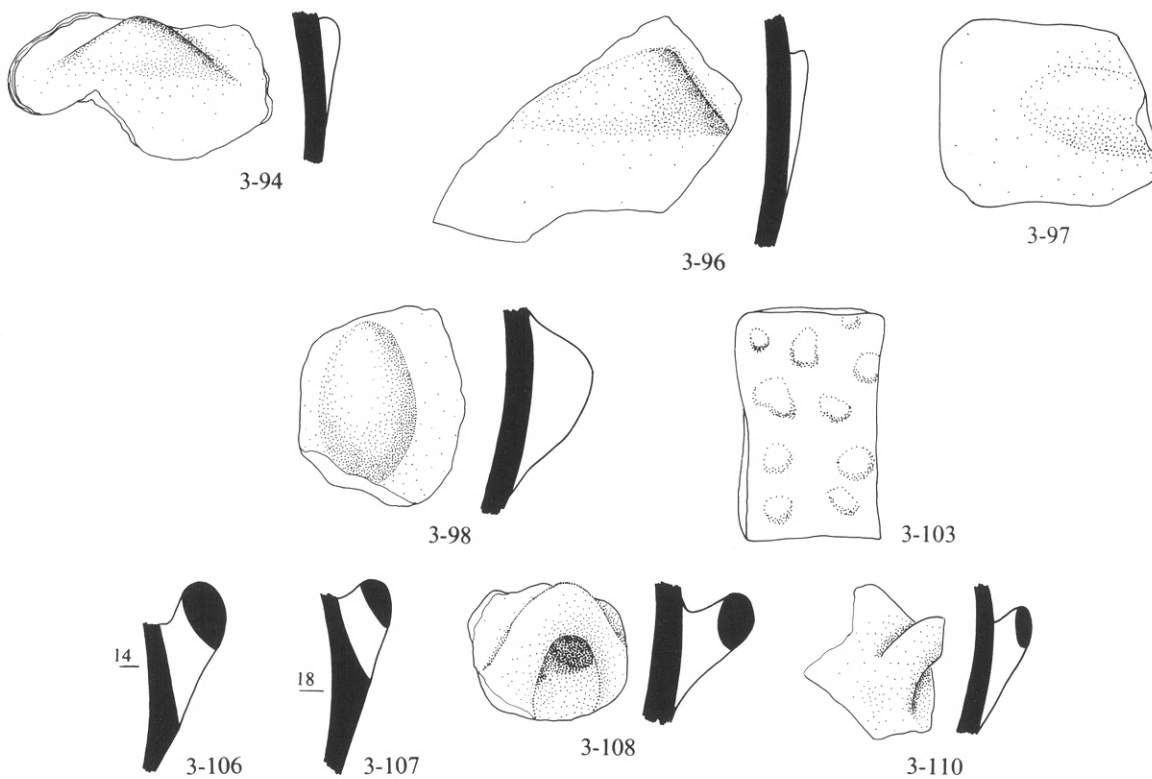

Σχ. 16. Βάσεις.

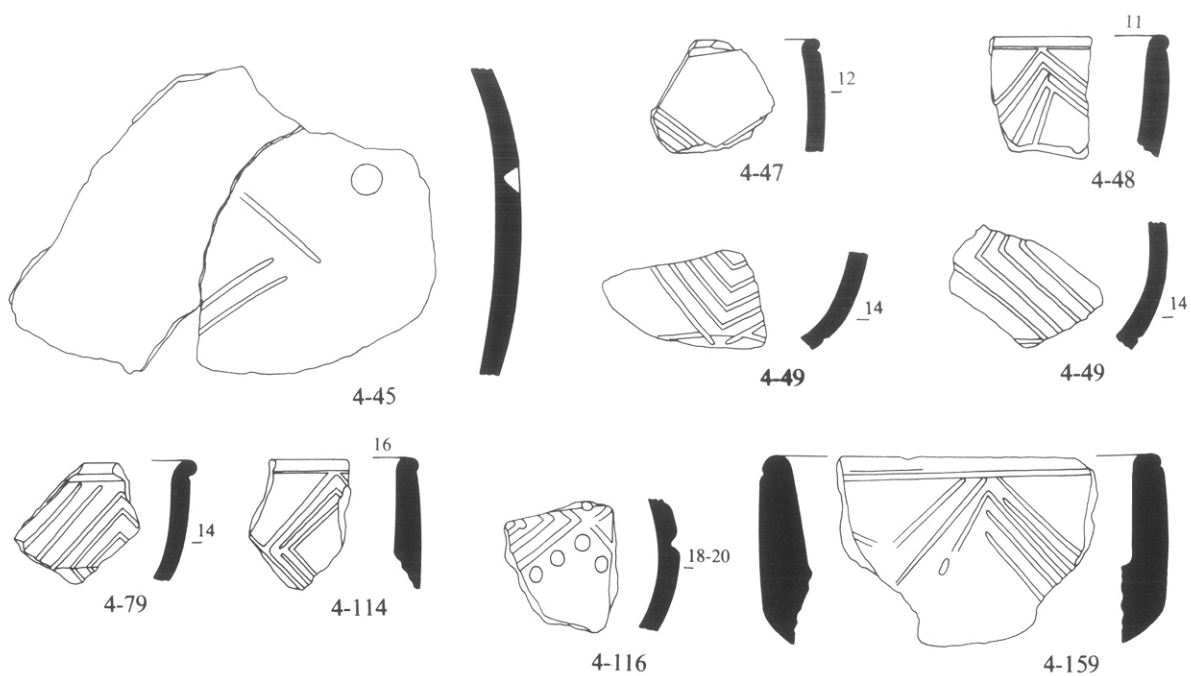

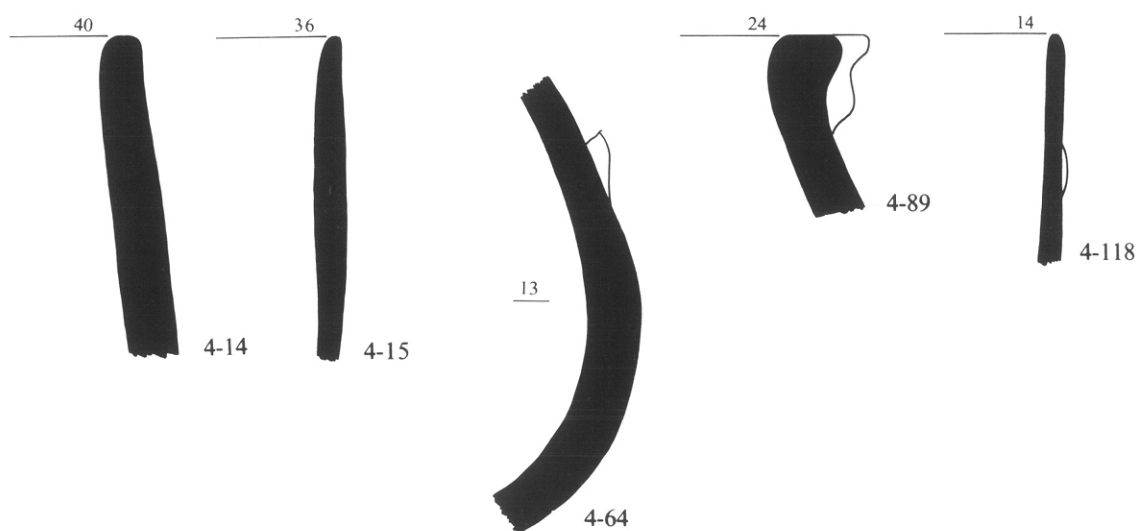
Σχ. 17. Λαβές και τοξωτές αποφύσεις.

Σχ. 18. Ἀγκύλες αποφύσεις και ἐπιθήματα.

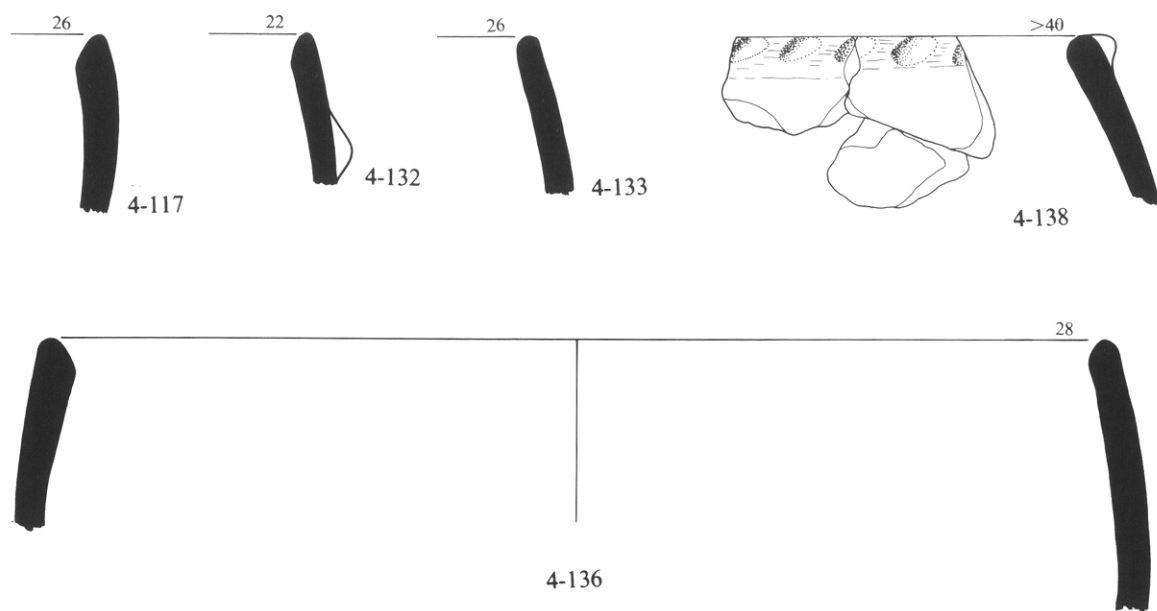

Σχ. 19. Ἐγγάρκτη κεραμεική.

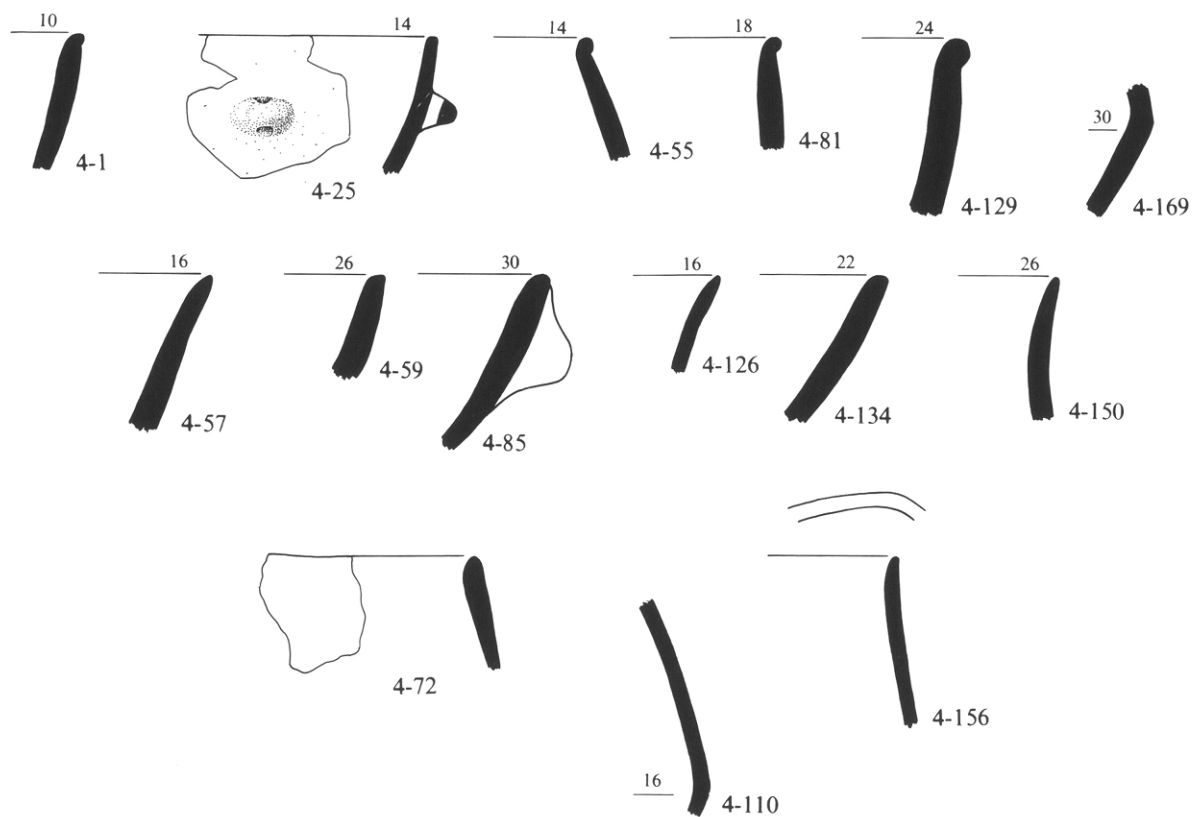

Σχ. 20. Τραχειὰ καὶ χονδροειδὴς κεραμεική.

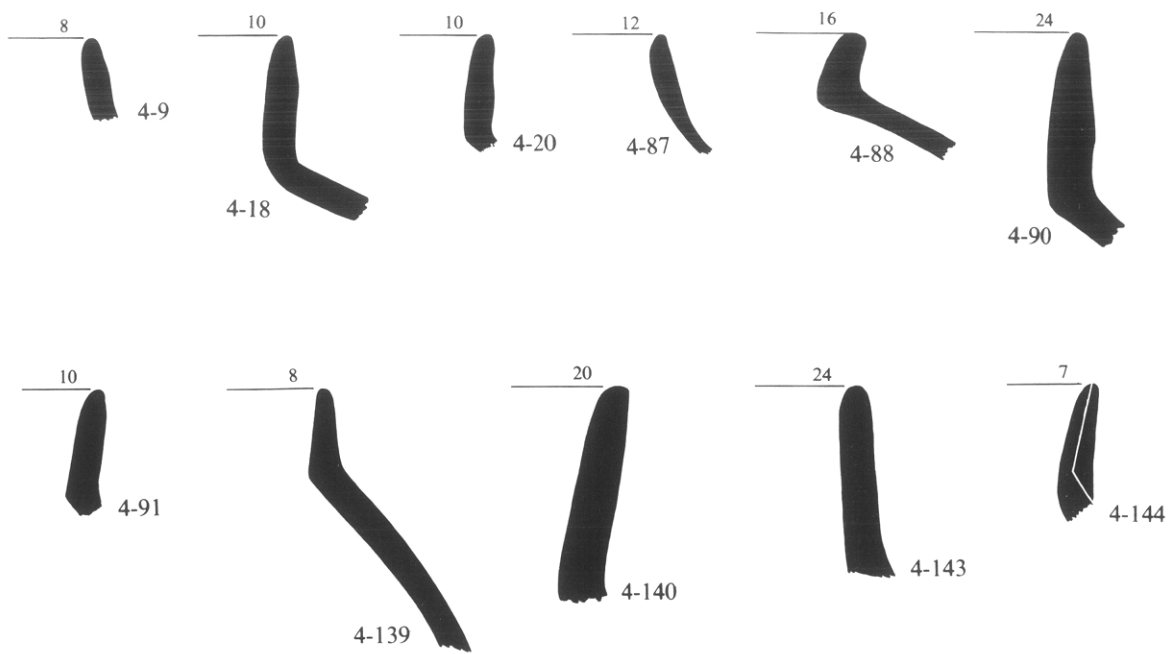

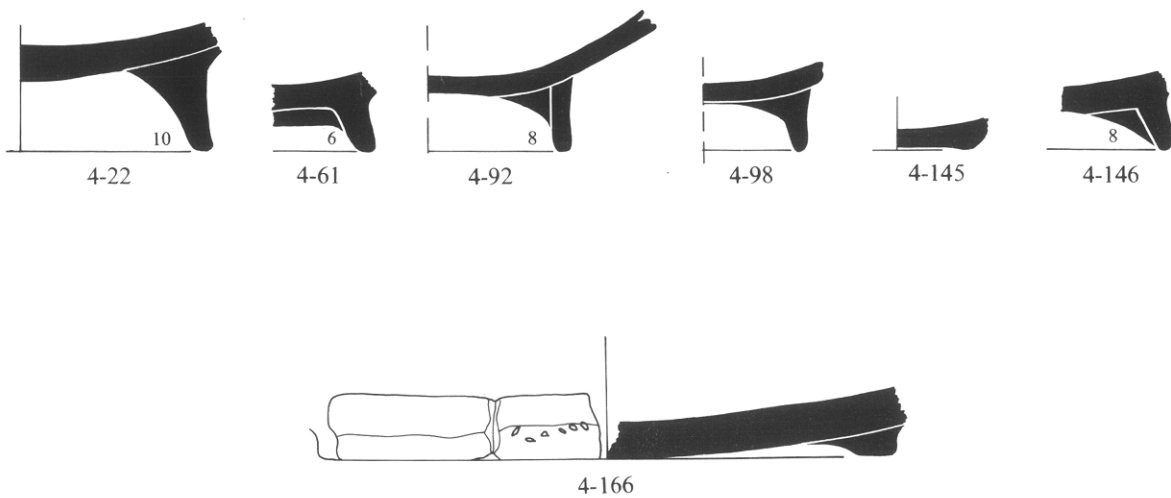
Σχ. 21. Καστανόμαυροι σκύφοι.

Σχ. 22. Στόμια και ὄστρακα σκύφων. Ὄνω: Στυλπνὸ ἀλείφωμα. Μέση: Urfirnis καὶ μελανὰ. Κάτω: Λευκά.

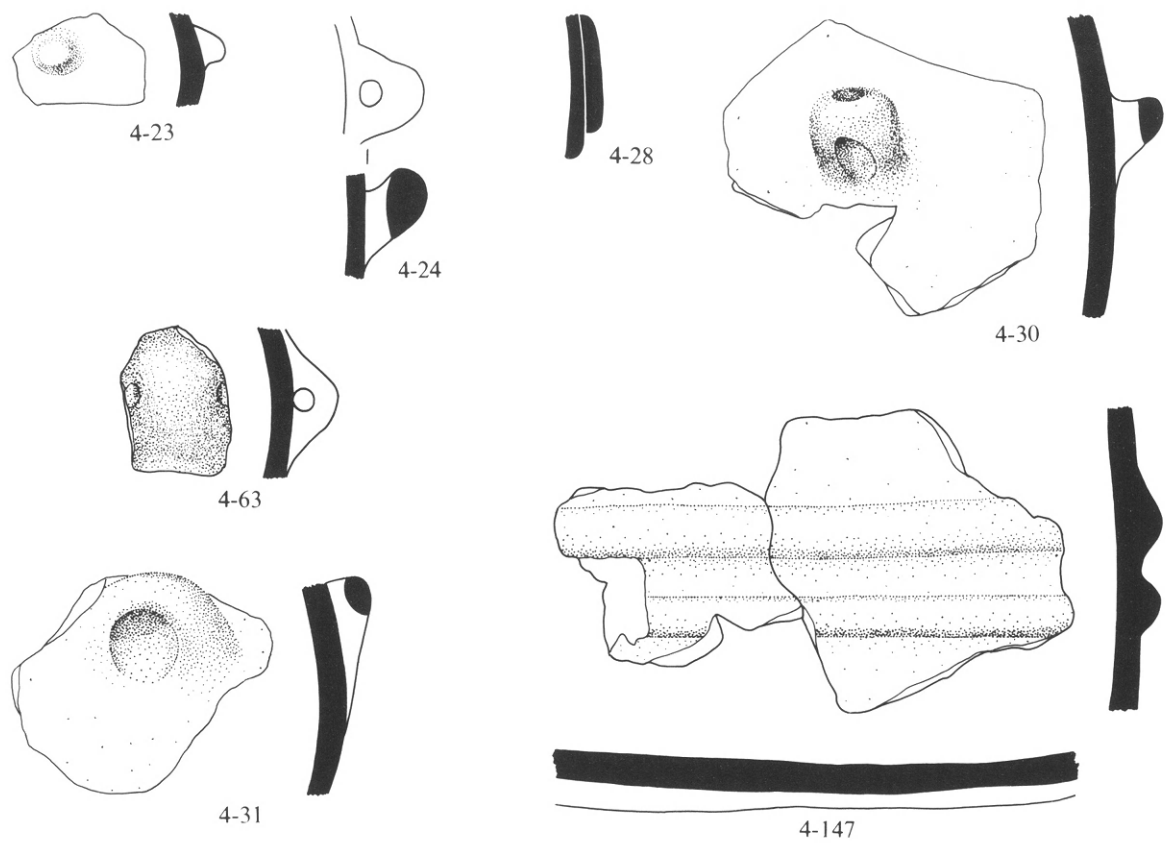

Σχ. 23. Λαιμοί.

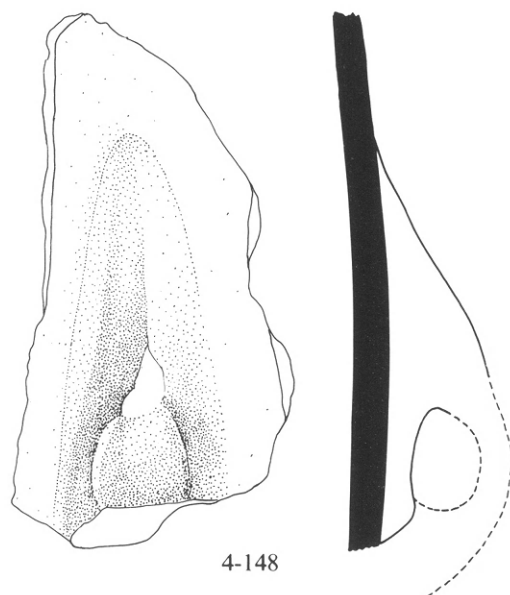

Σχ. 24. Βάσεις.

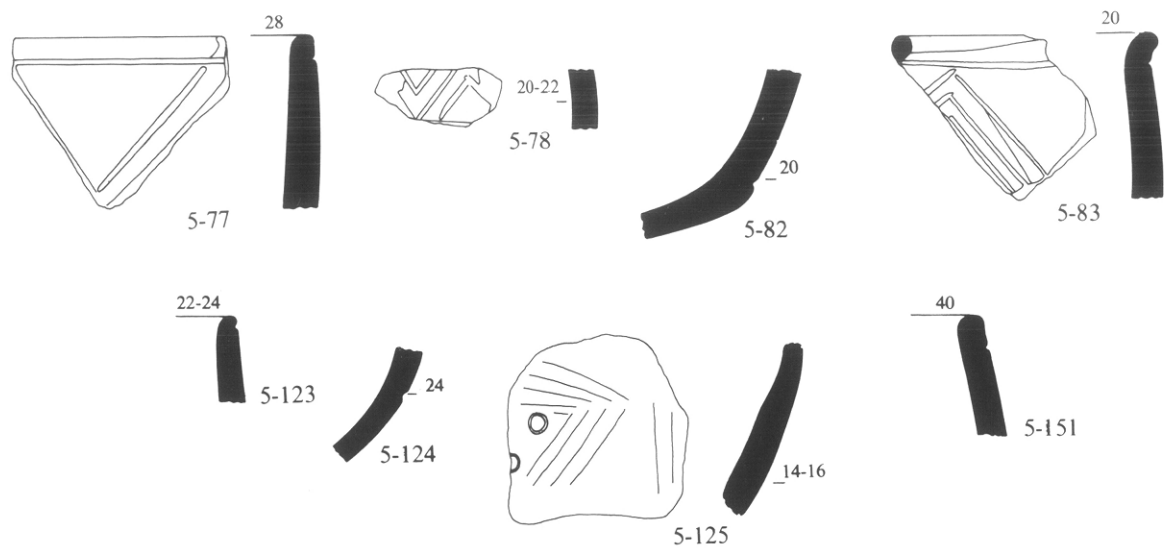

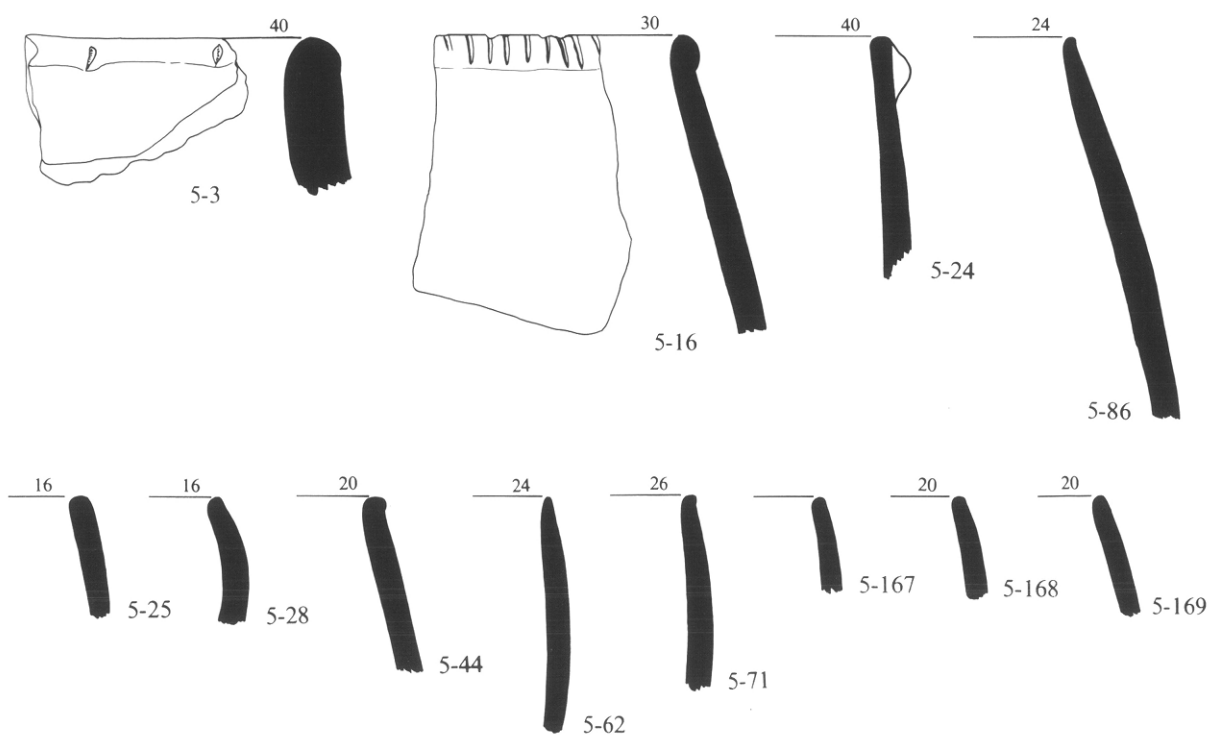
Σχ. 25. Ἀποφύσεις καὶ ἐπιθήματα.

Σχ. 26. Ἡ λαβὴ 4-148.

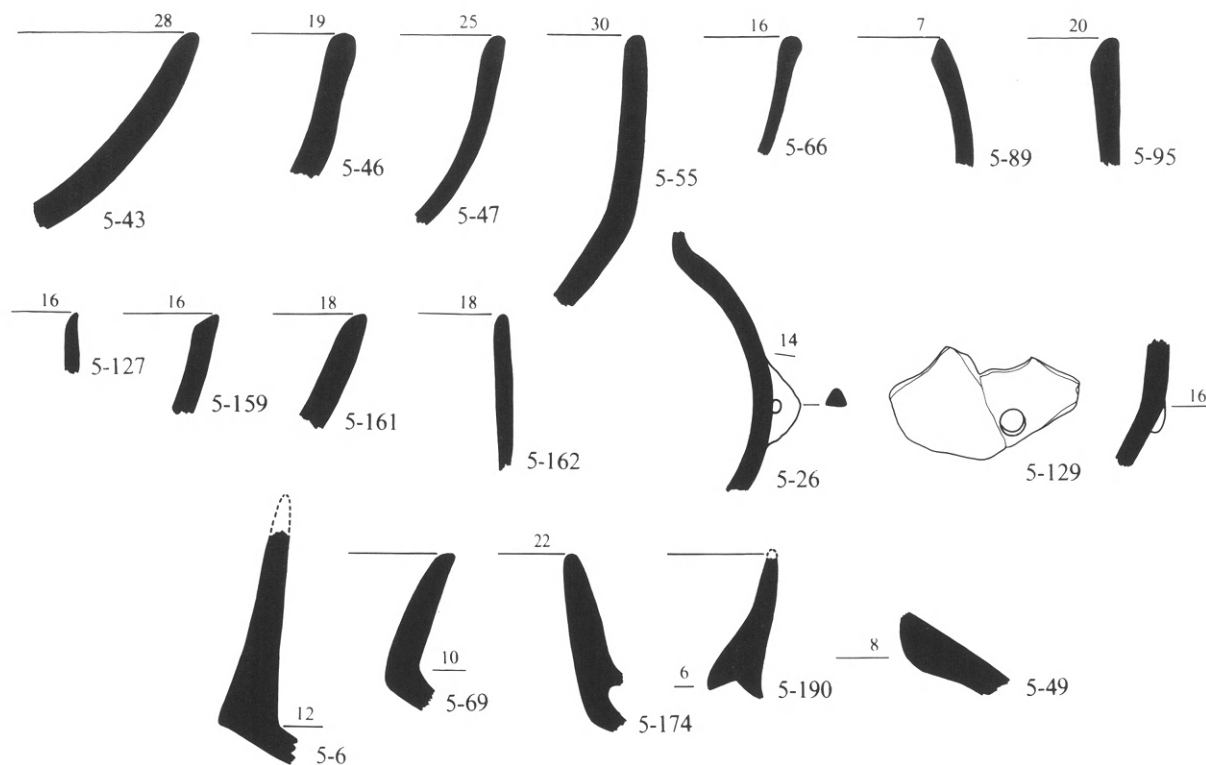

Σχ. 27. Ήγχάρακτη κεραμεική.

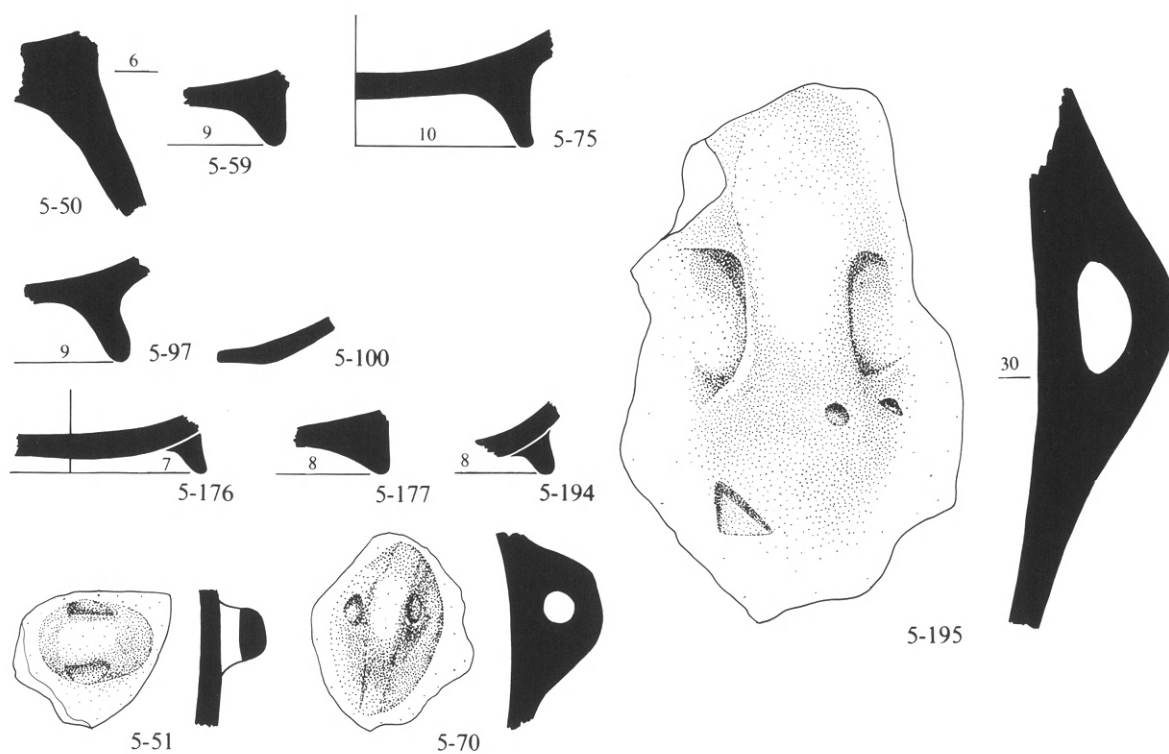

Σχ. 28. Στόμια σκύφων. Ἀνω: Τραχειὰ καὶ κοινὴ κεραμεικὴ. Κάτω: Λεπτὴ κεραμεικὴ.

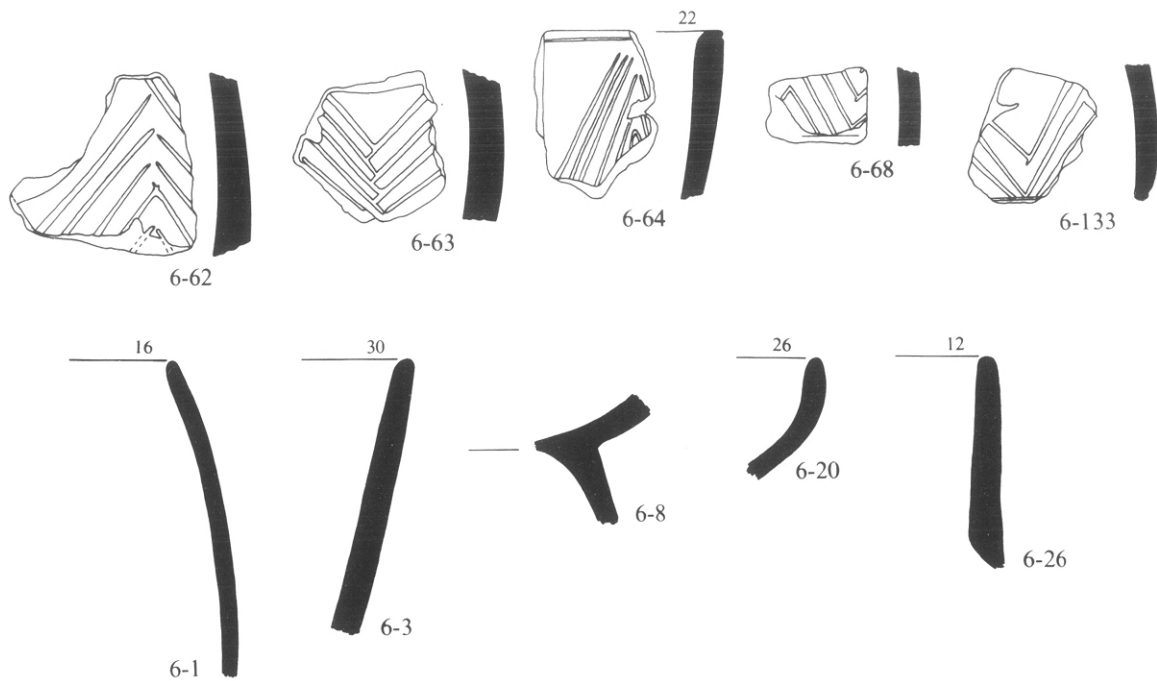

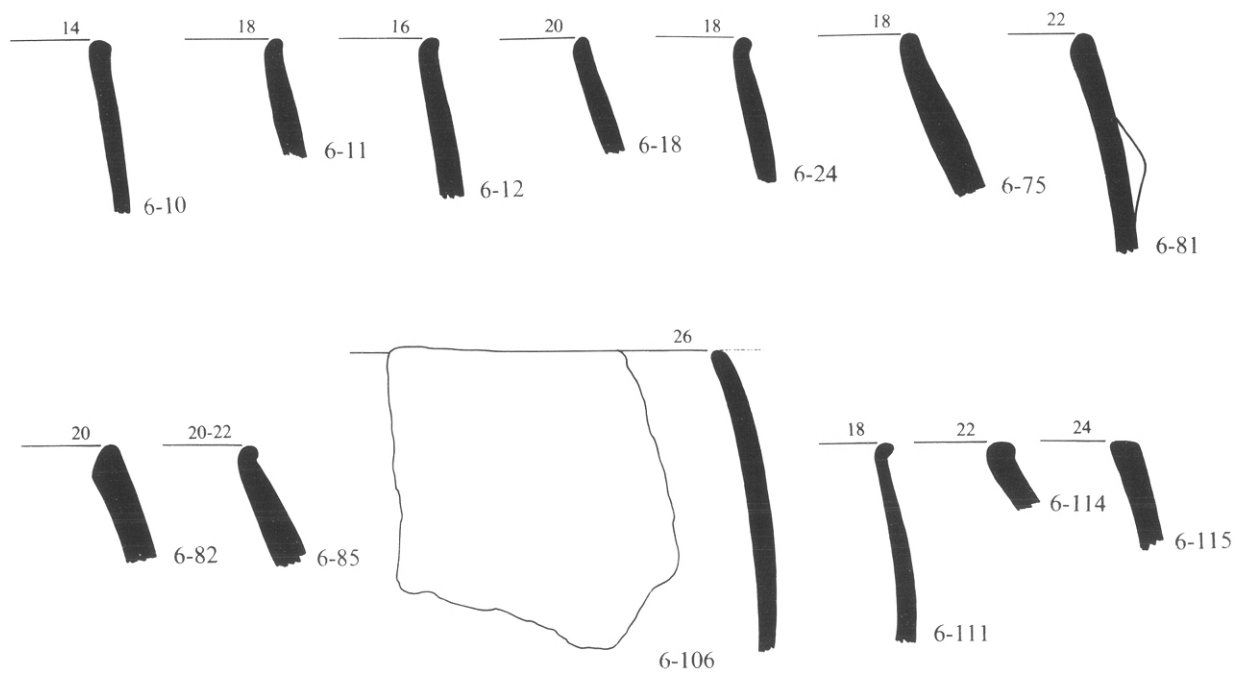
Σχ. 29. Στόμια ανοικτῶν σκύφων καὶ κομμάτια ἀγγείων. Κάτω: Λαιμοί.

Σχ. 30. Βάσεις, ἀποφύσεις, λαβή.

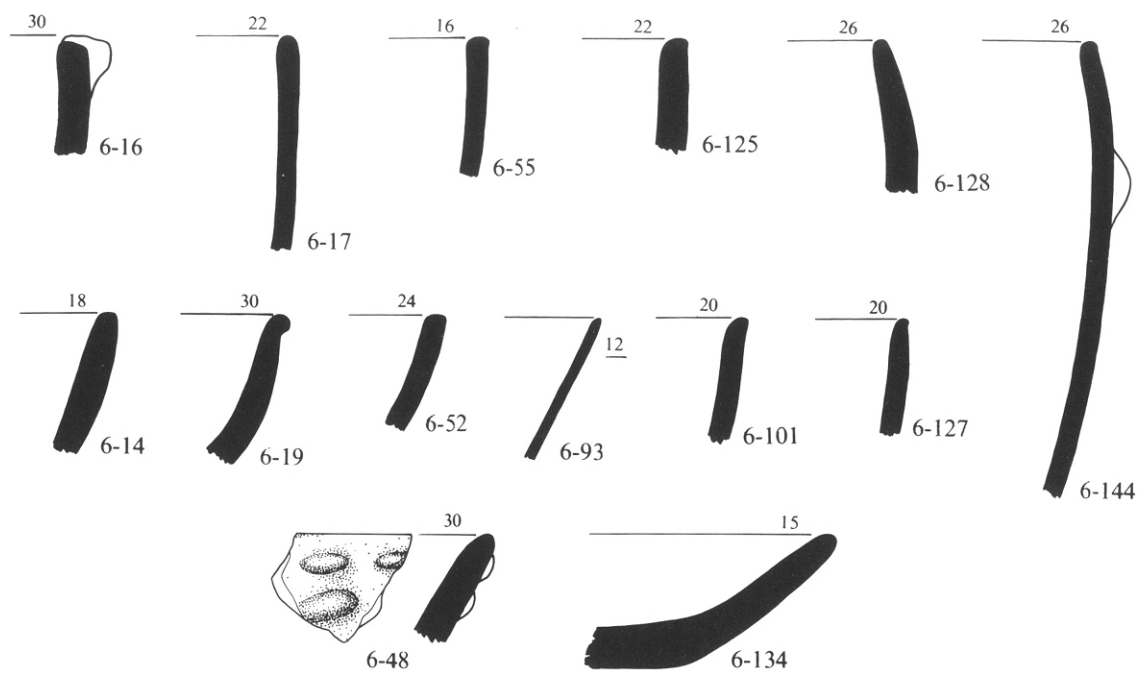

Σχ. 31. Ὄψω: Ἐγχαράκτη κεραμεικὴ. Κάτω: Παλαιότερα ὄστρακα μέσα στὴ φάση 6.

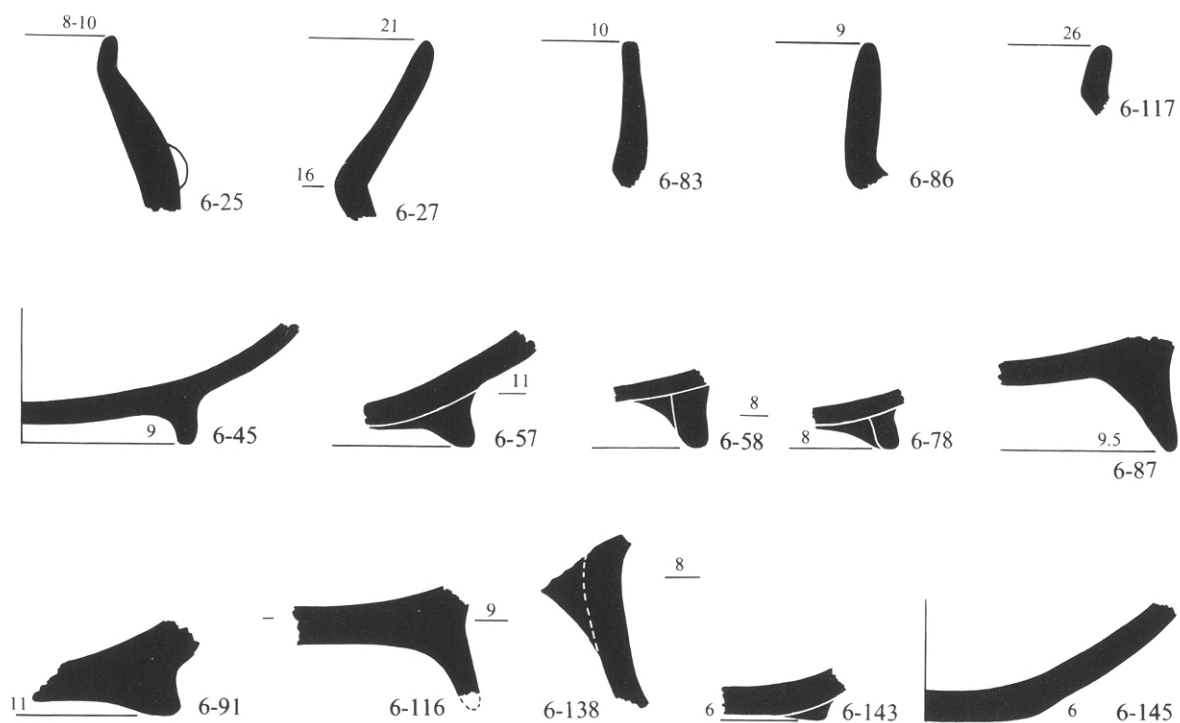

Σχ. 32. Κλειστὰ στόμια σκύφων.

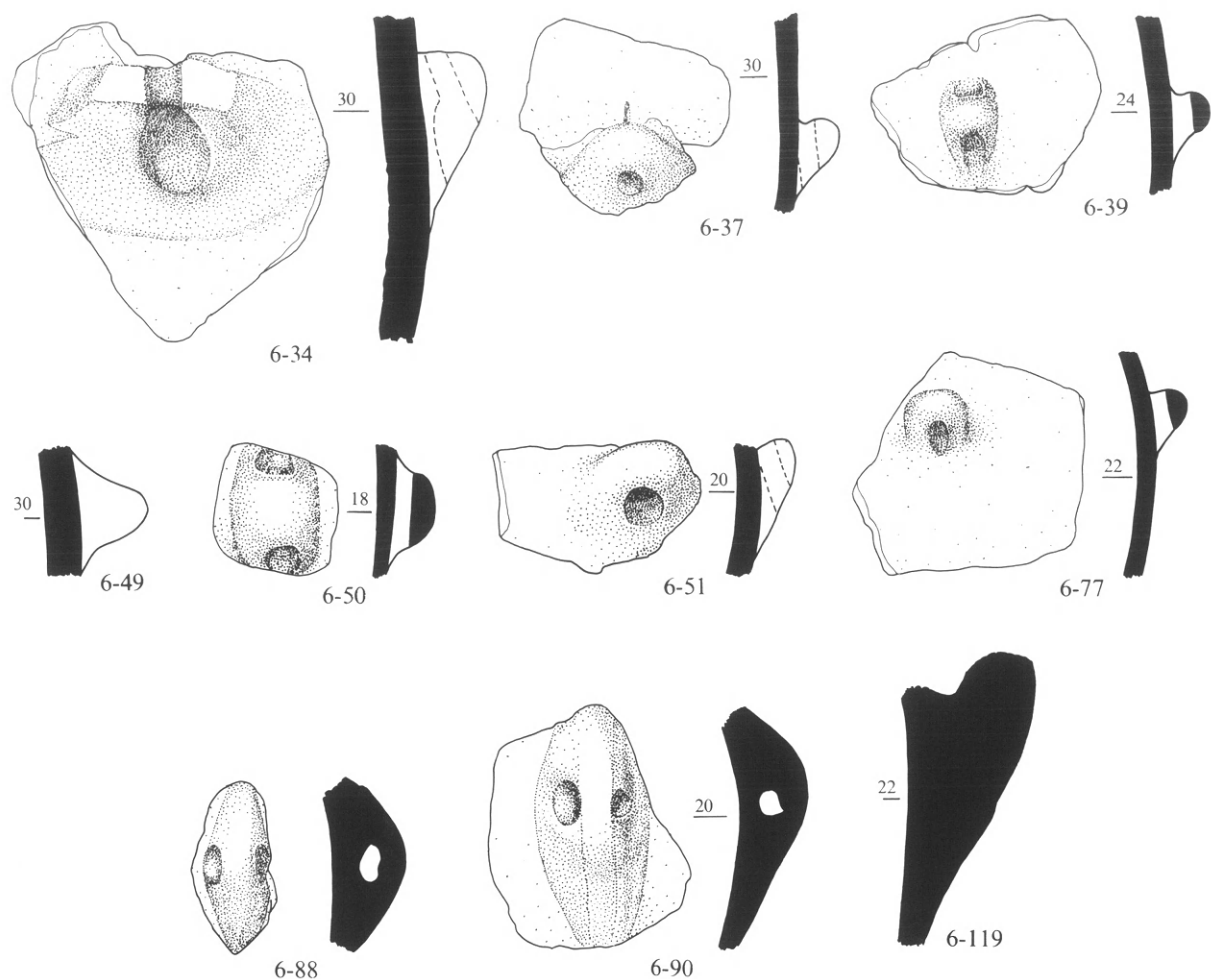

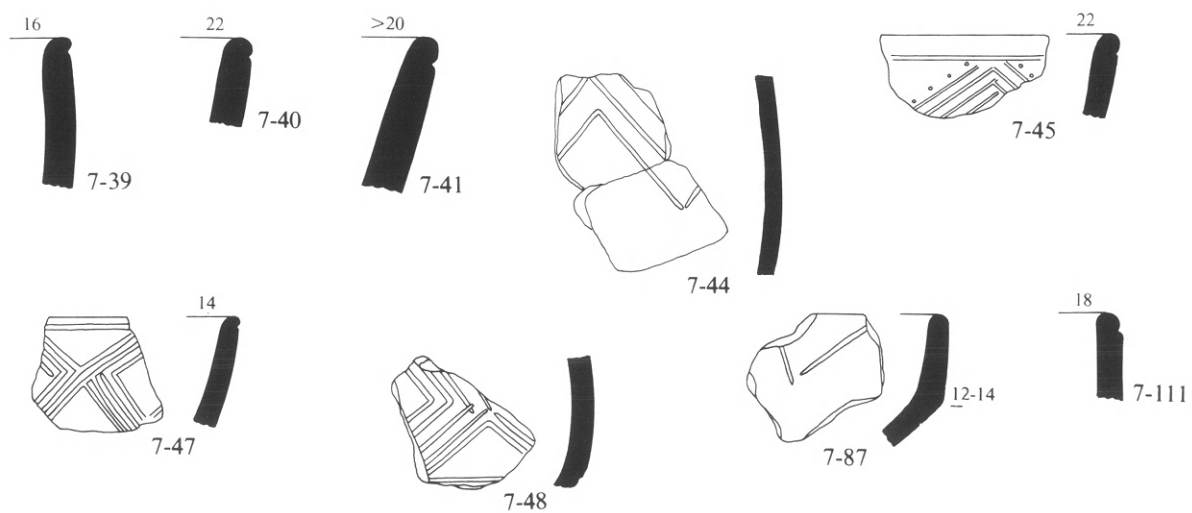
Σχ. 33. Κυλινδρικά και άνοικτά στόμια σκύφων.

Σχ. 34. Άνω: Λαιμοί. Μέση και κάτω: Βάσεις.

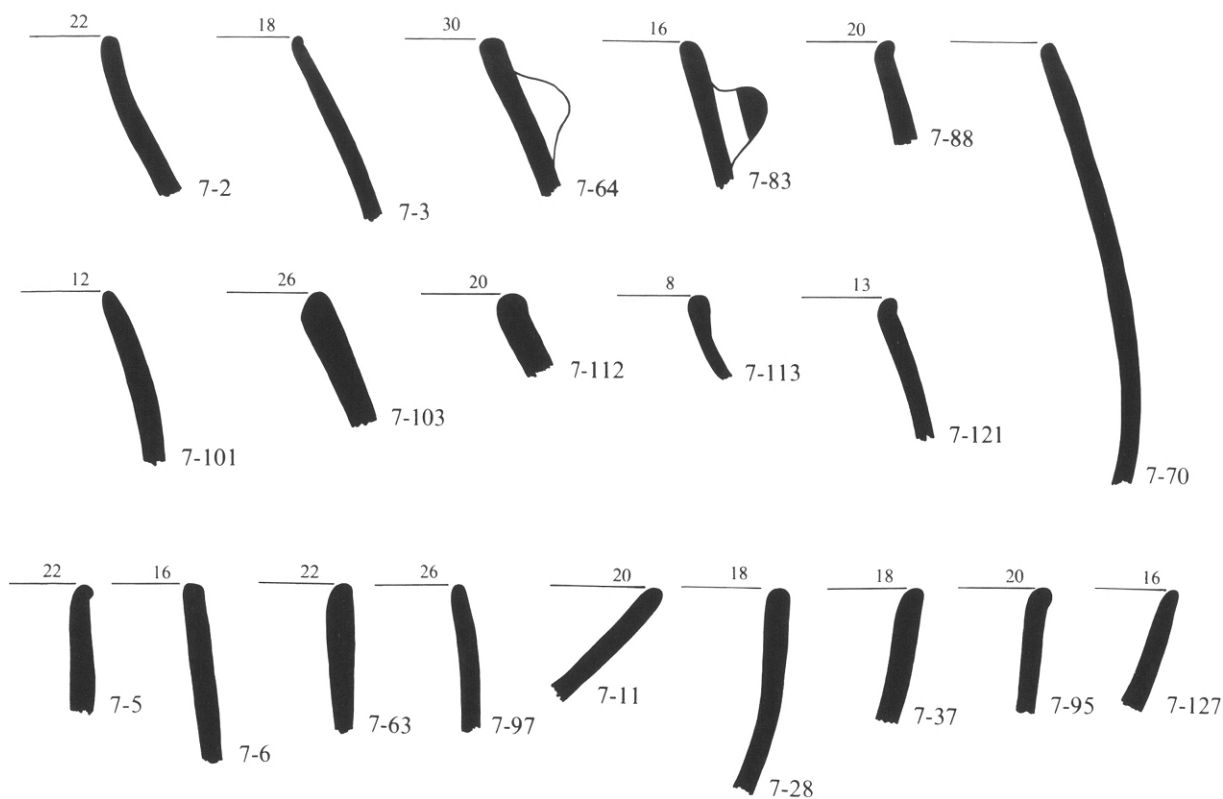

Σχ. 35. Ἀποφύσεις καὶ ἐπιθήματα.

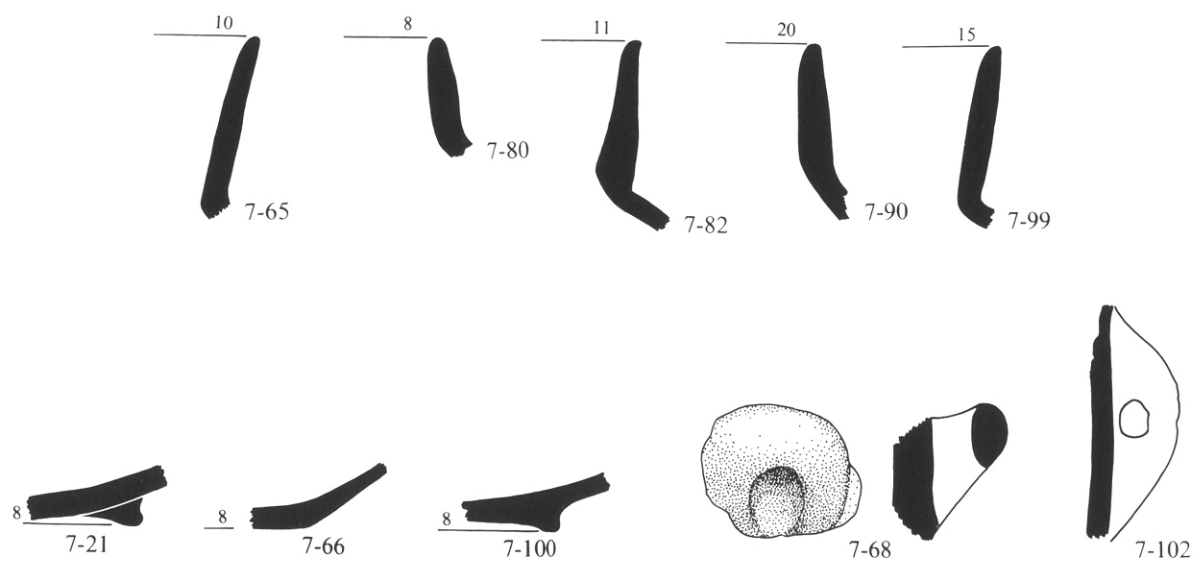

Σχ. 36. Ἐγχάρακτη κεραμική.

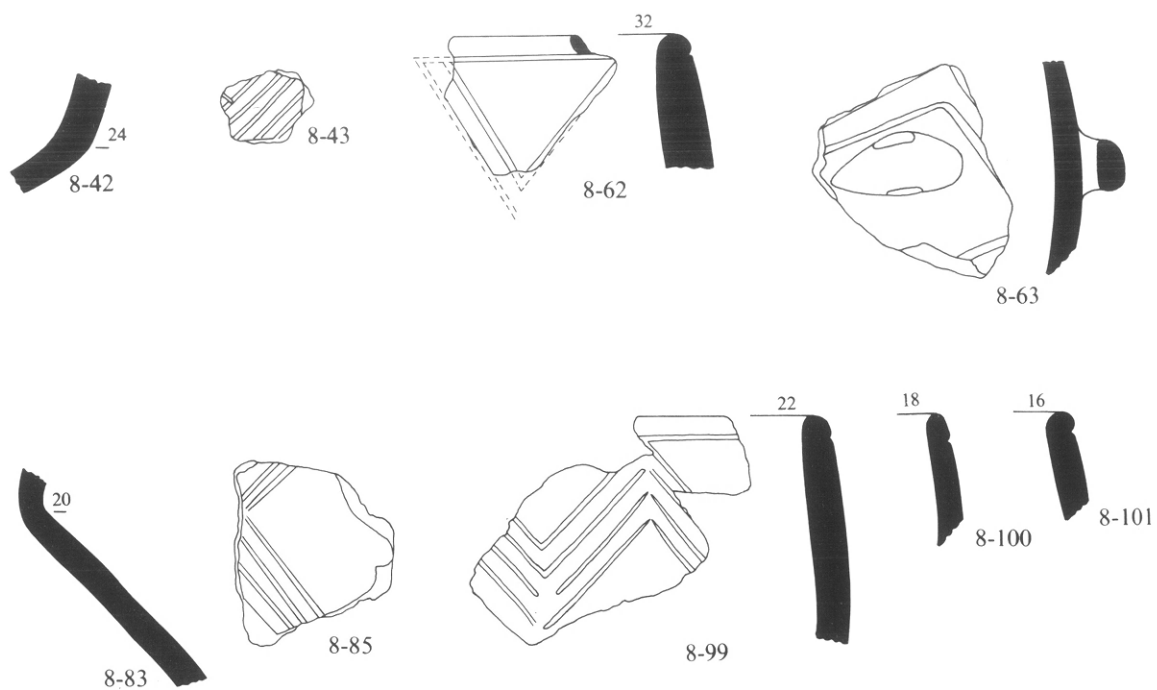

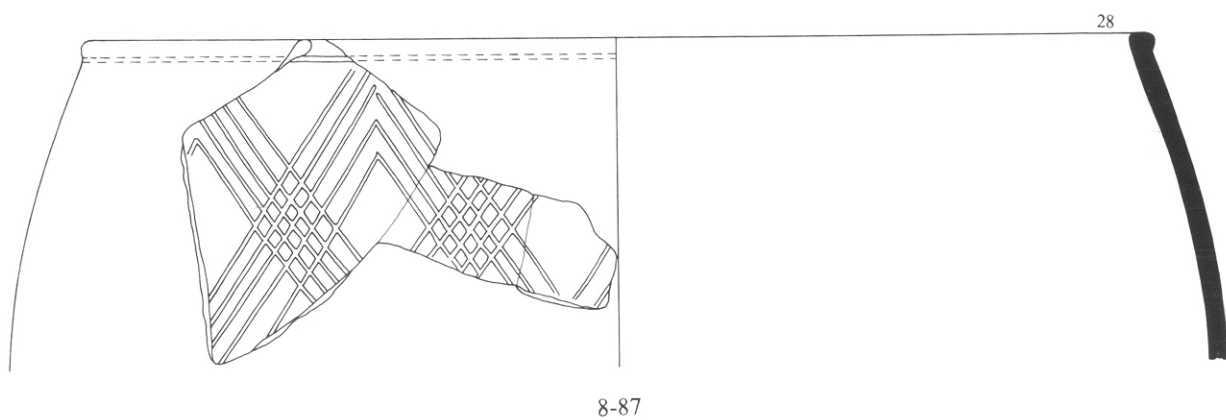
Σχ. 37. Άνω και μέση: Κλειστά στόμια σκύφων. Κάτω: Κυλινδρικά και άνοικτά στόμια.

Σχ. 38. Λαιμοί, βάσεις, άποφύσεις.

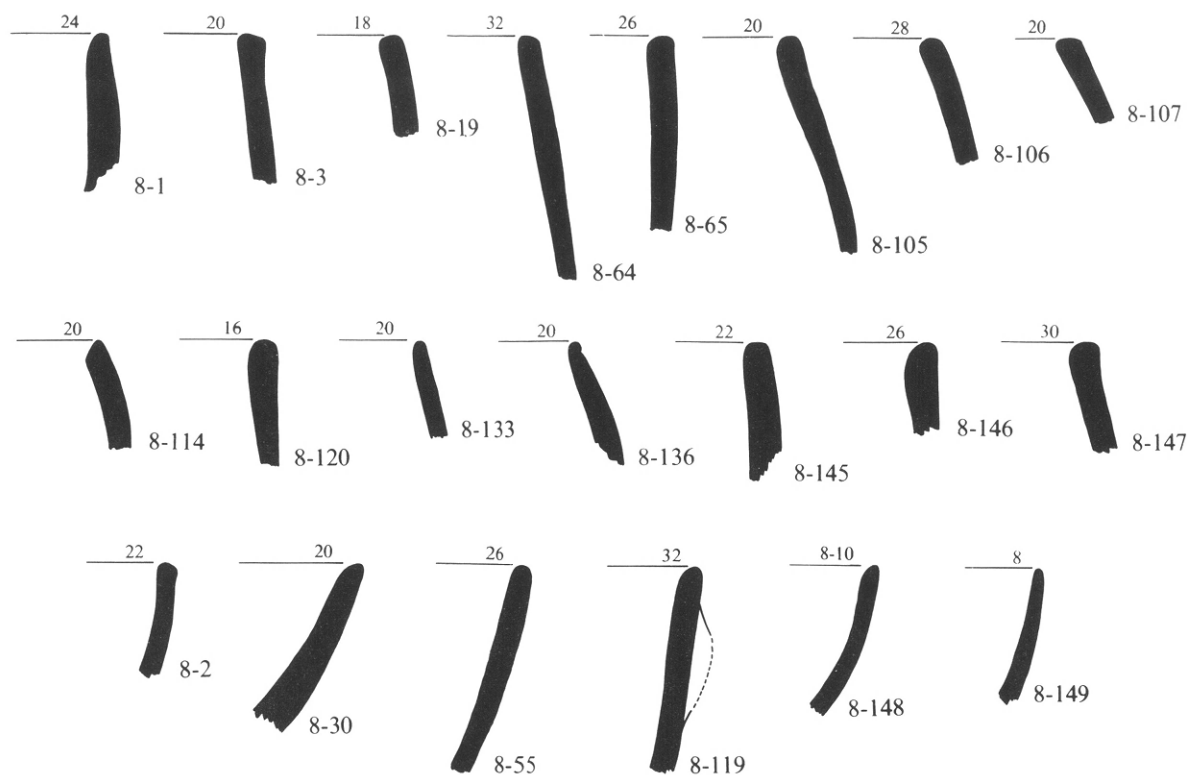

Σχ. 39. Έγχρακτη κεραμική.

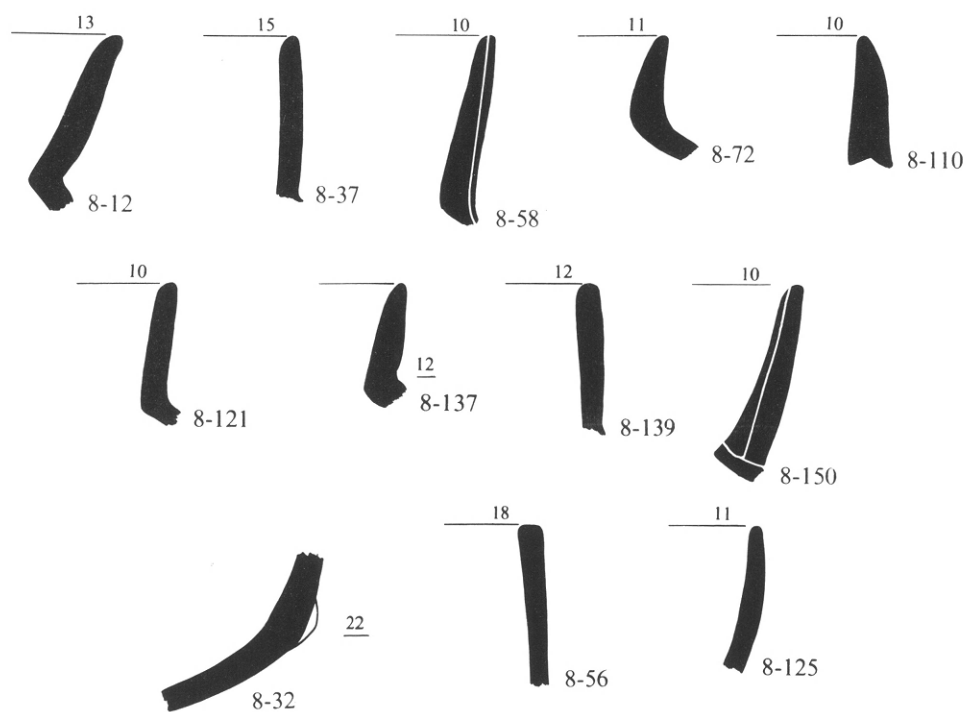

Σχ. 40. Κομμάτι του έγχράκτου άγγείου 8-87.

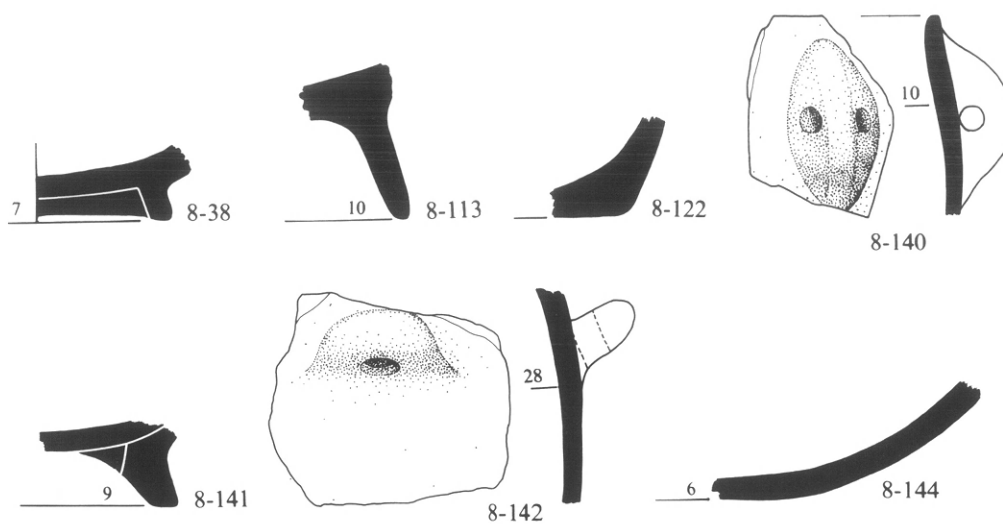

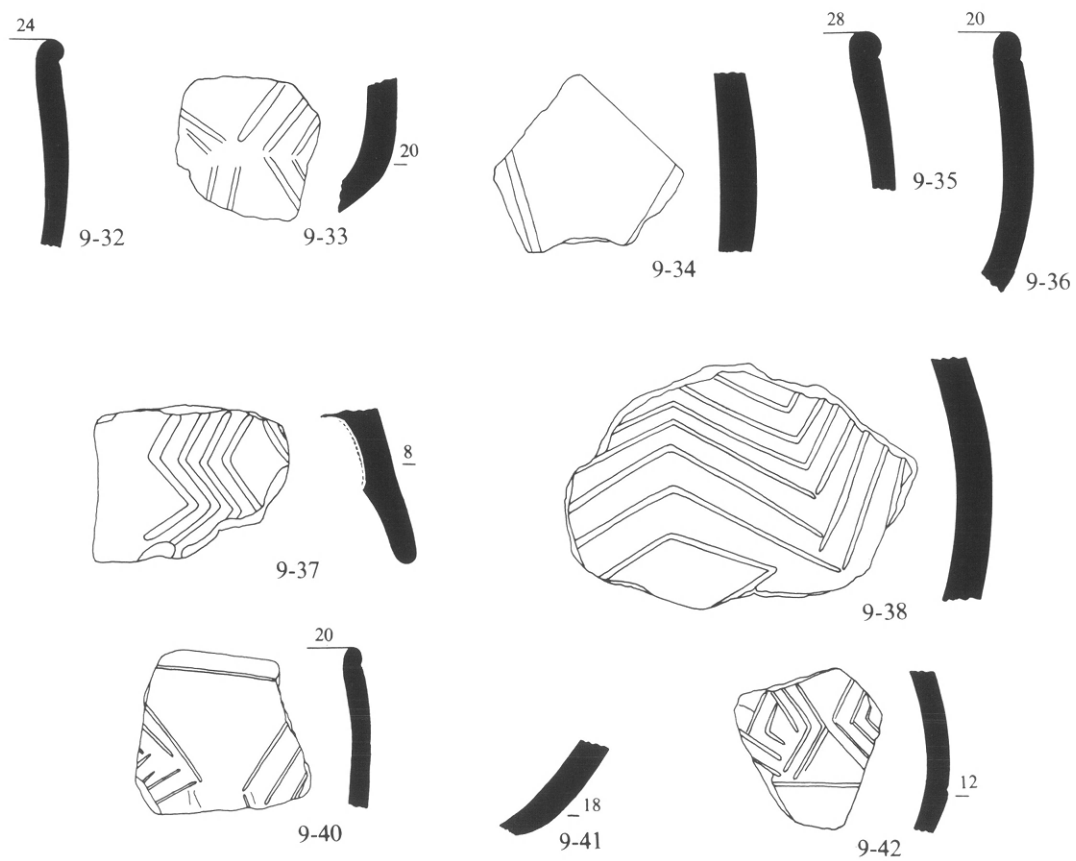
Σχ. 41. Άνω και μέση: Κλειστά και κυλινδρικά στόμια σκύφων. Κάτω: Στόμια άνοικτά.

Σχ. 42. Λαιοί. Κάτω: παλαιότερα όστρακα μέσα στη φάση 8.

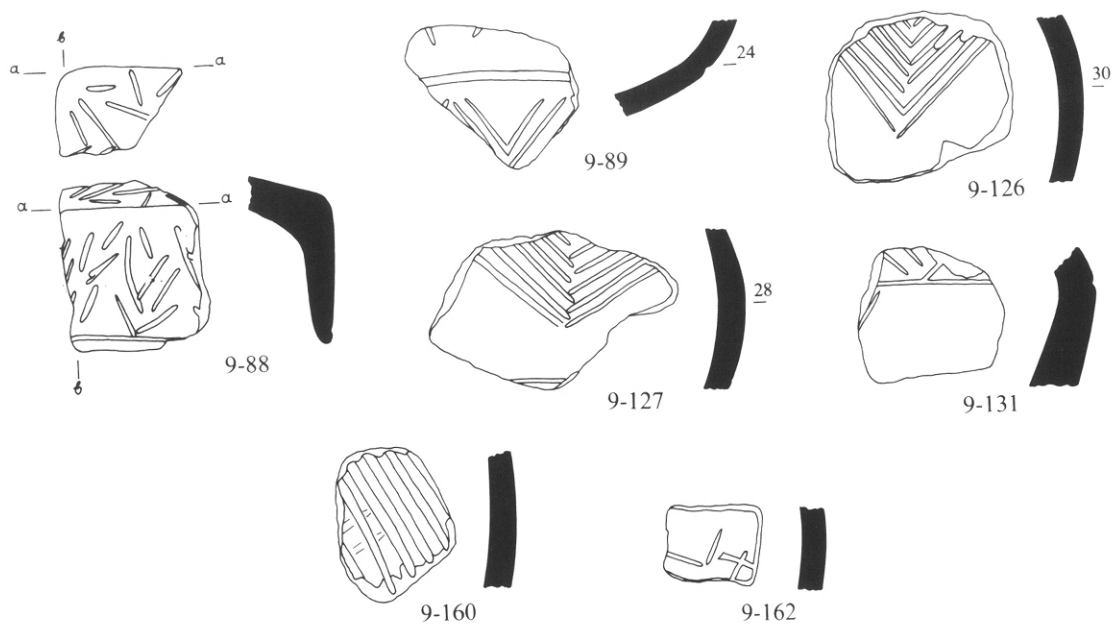

Σχ. 43. Βάσεις και αποφύσεις.

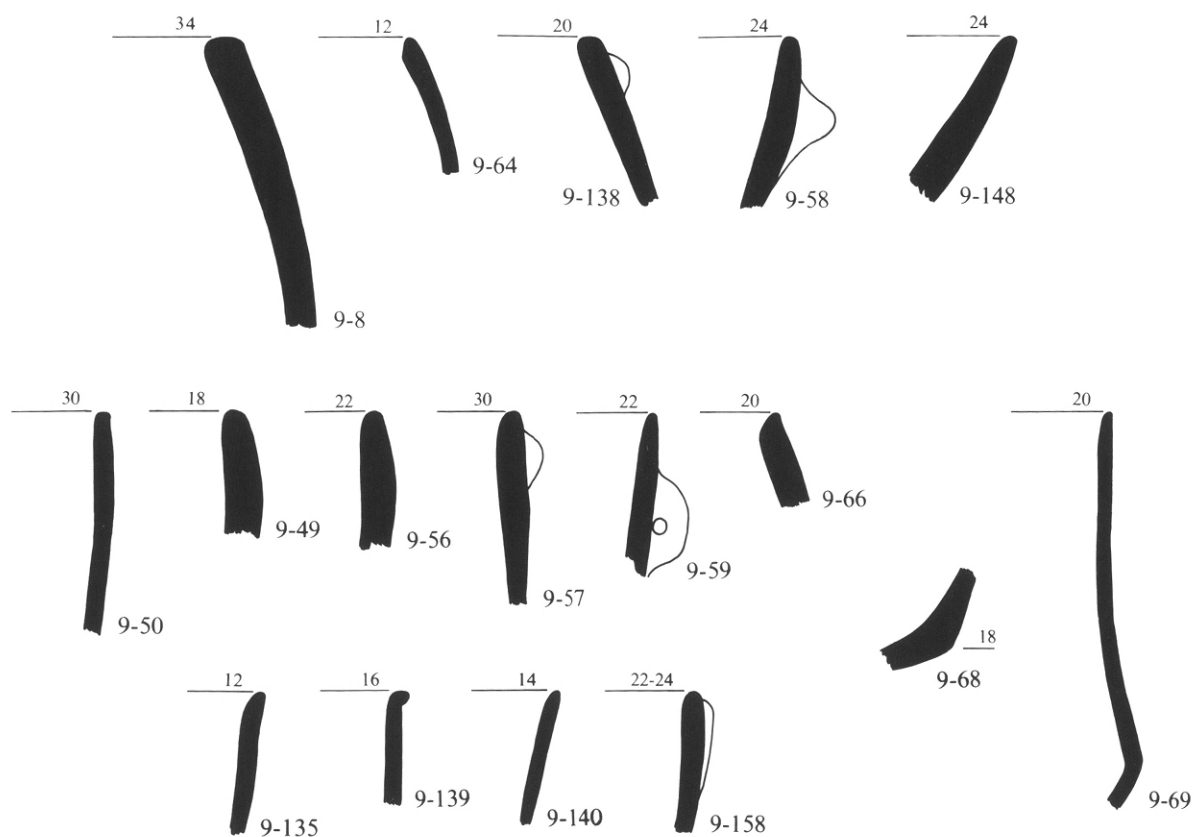

Σχ. 44. Έγχρακτη κεραμική.

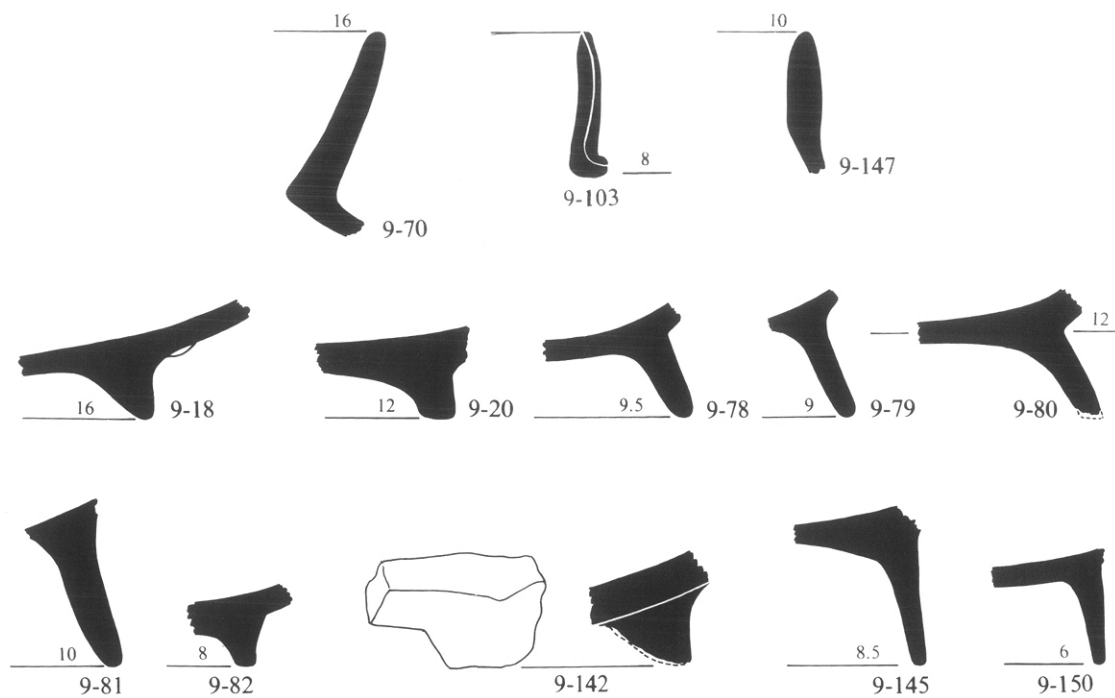

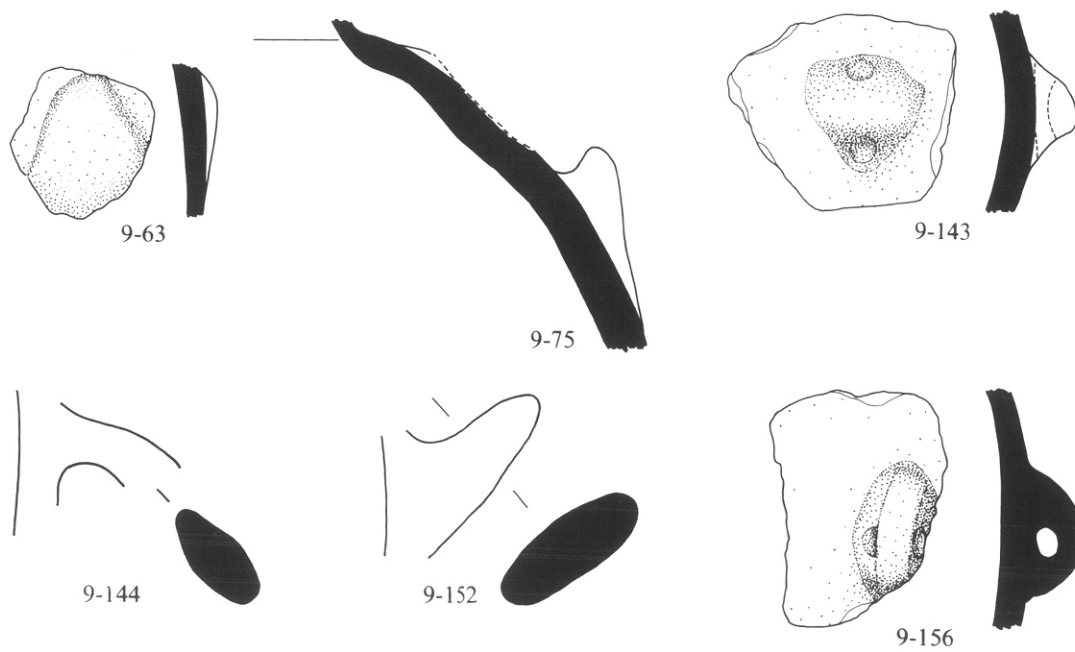
Σχ. 45. Έγγάρακτη κεραμεική.

Σχ. 46. Στόμια σκύφων. Ἄνω: Παλαιά σχήματα. Μέση καὶ Κάτω: Νέα σχήματα.

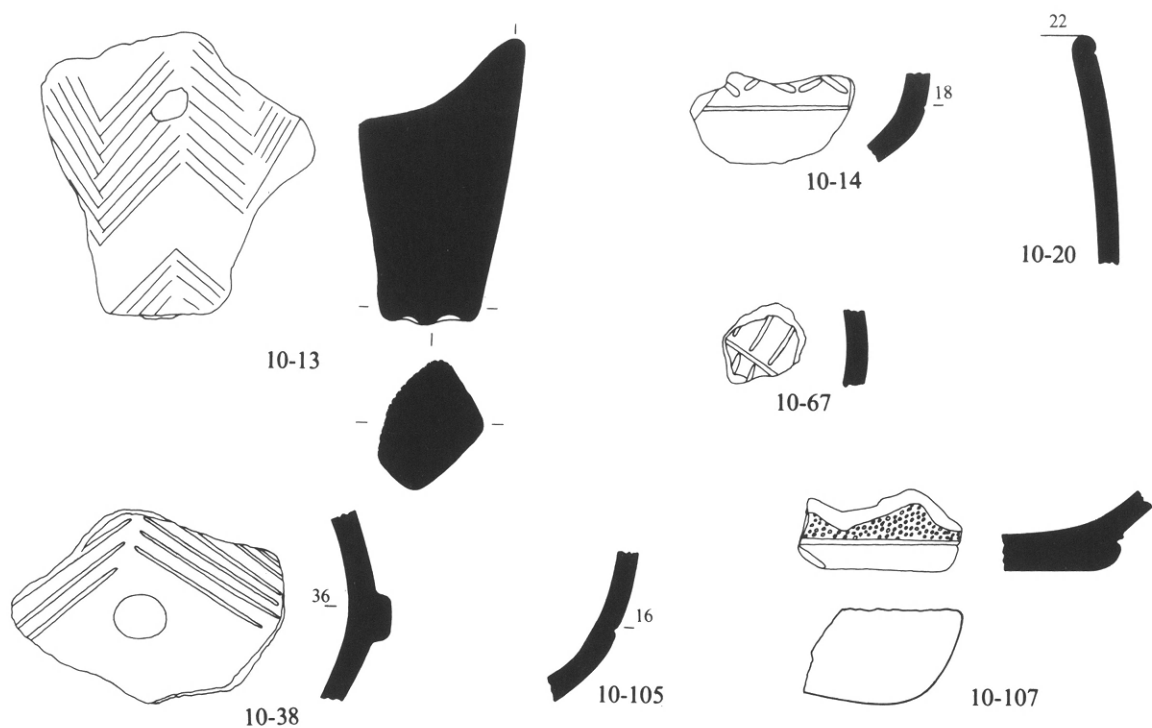

Σχ. 47. Λαιμοί και βάσεις.

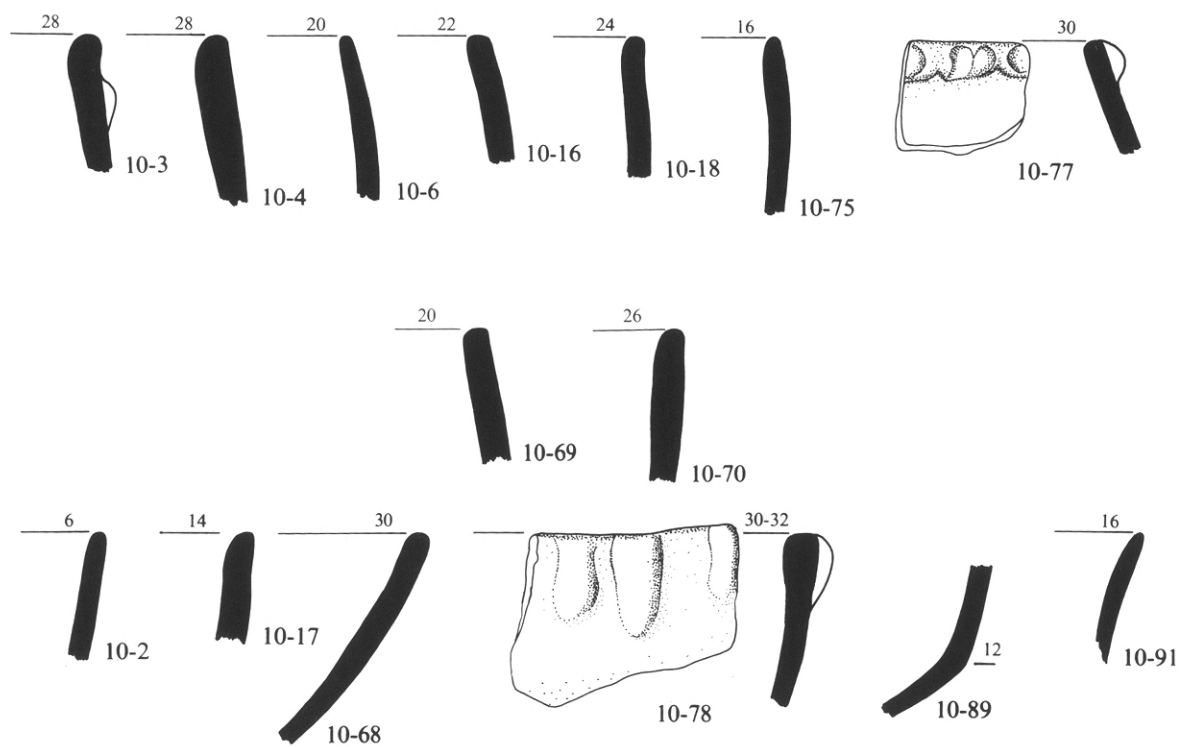

Σχ. 48. Ἀποφύσεις καὶ ἐπιθήματα.

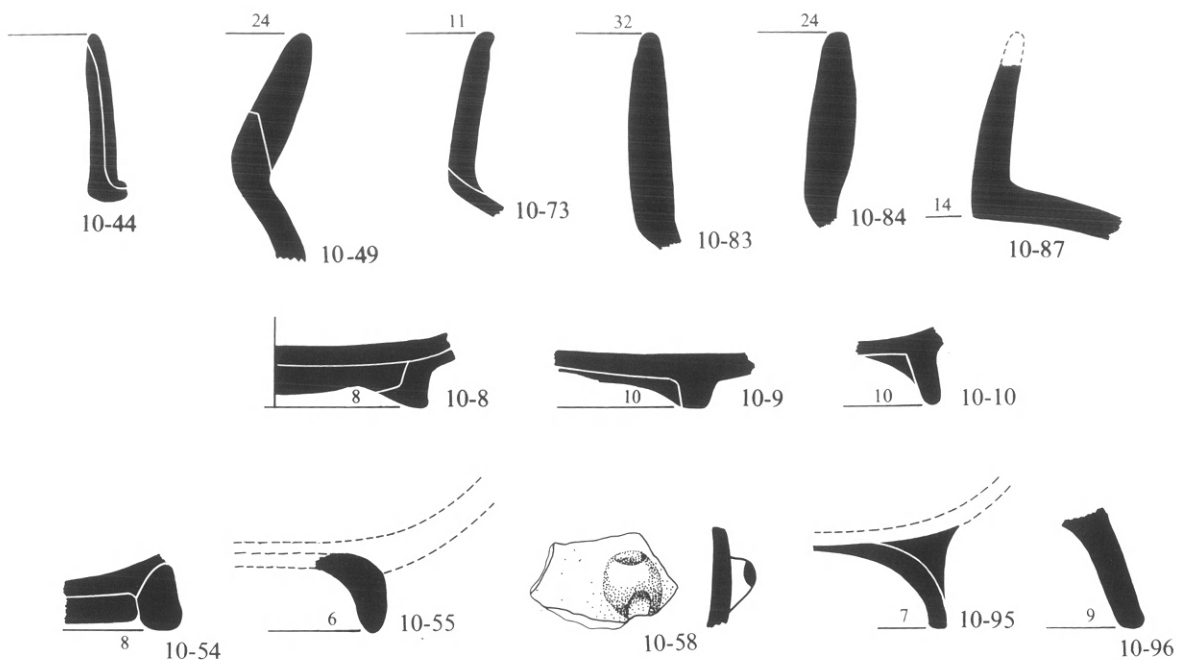

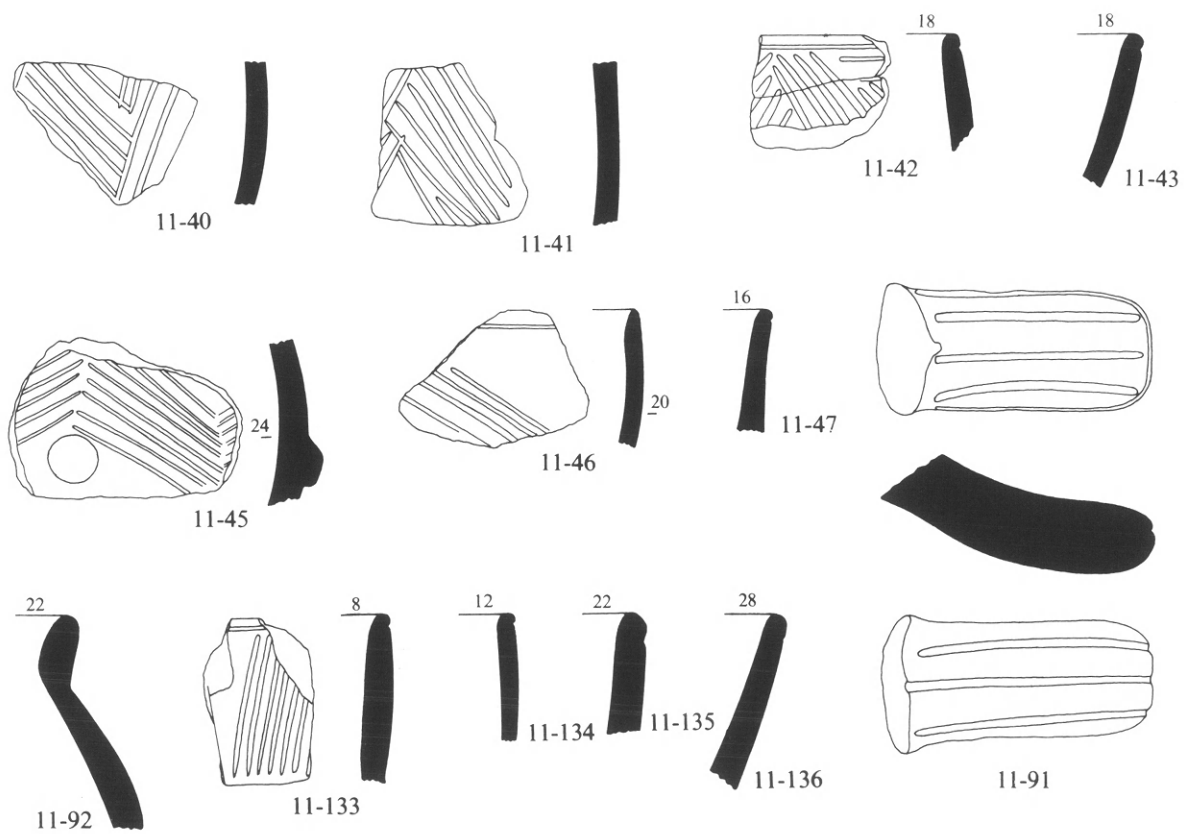
Σχ. 49. Ήγχάρακτη κεραμεική.

Σχ. 50. Στόμια σκύφων.

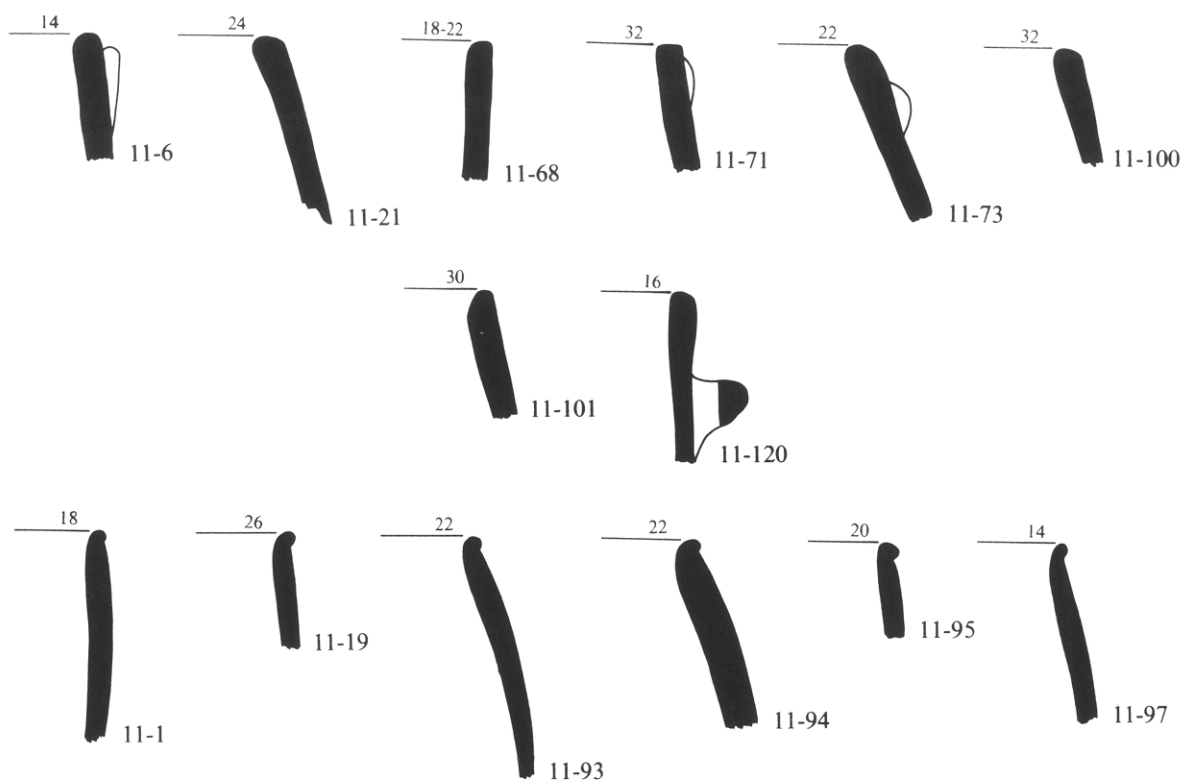

Σχ. 51. Λαιμοί, βάσεις, απόφυση.

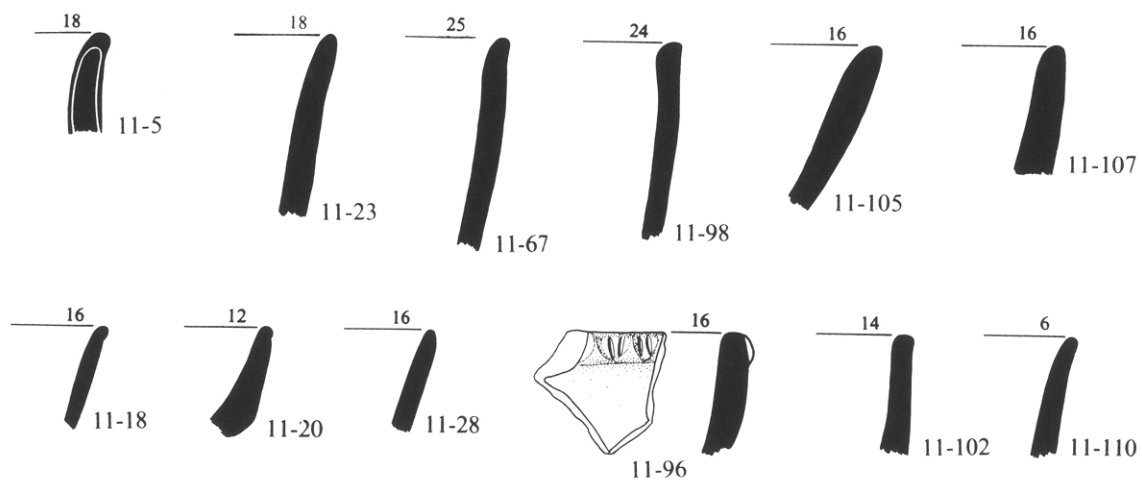

Σχ. 52. Έγχάρκτη κεραμική.

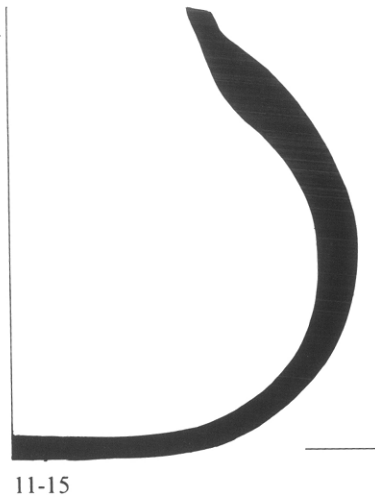

Σχ. 53. Στόμια σκύφων. Ἄνω καὶ μέση: Κοινά. Κάτω: Λεπτά.

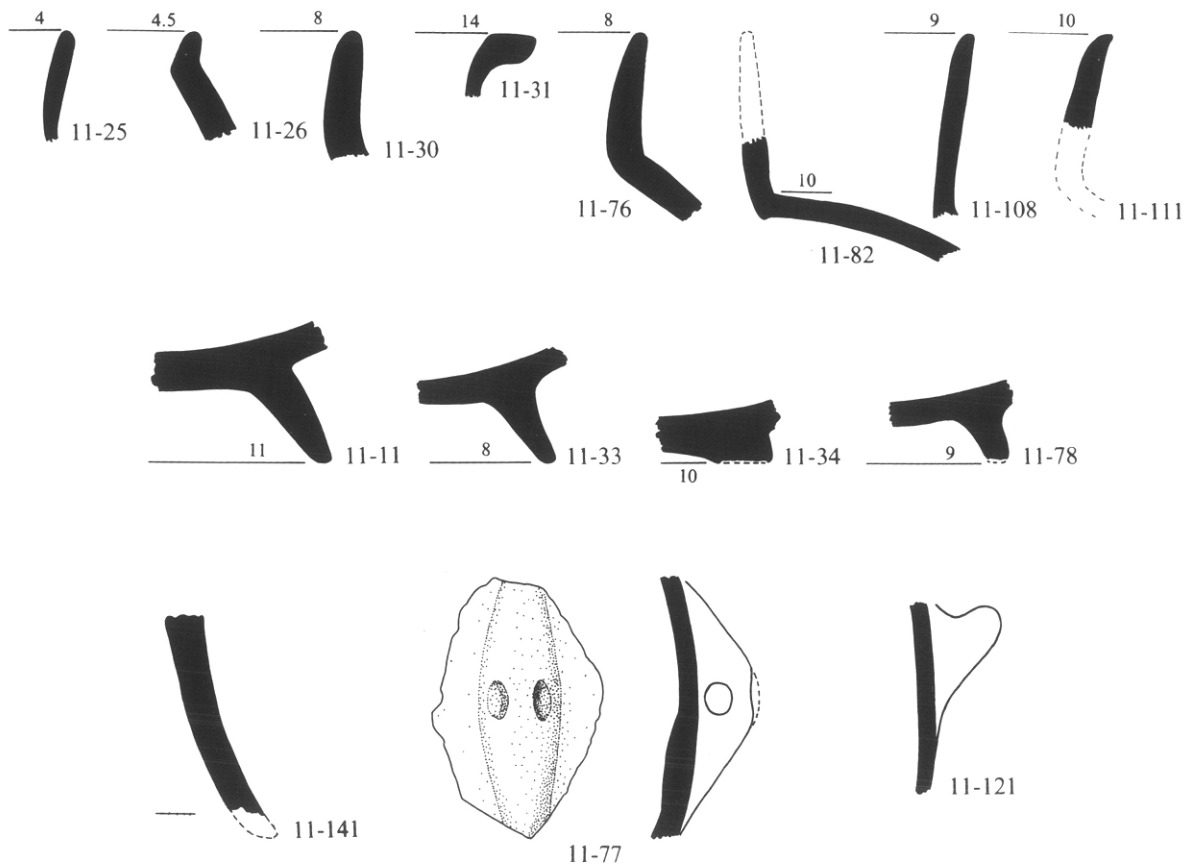

Σχ. 54. Ἀνοικτὰ στόμια σκύφων. Κάτω: Ρηχοὶ σκύφοι.

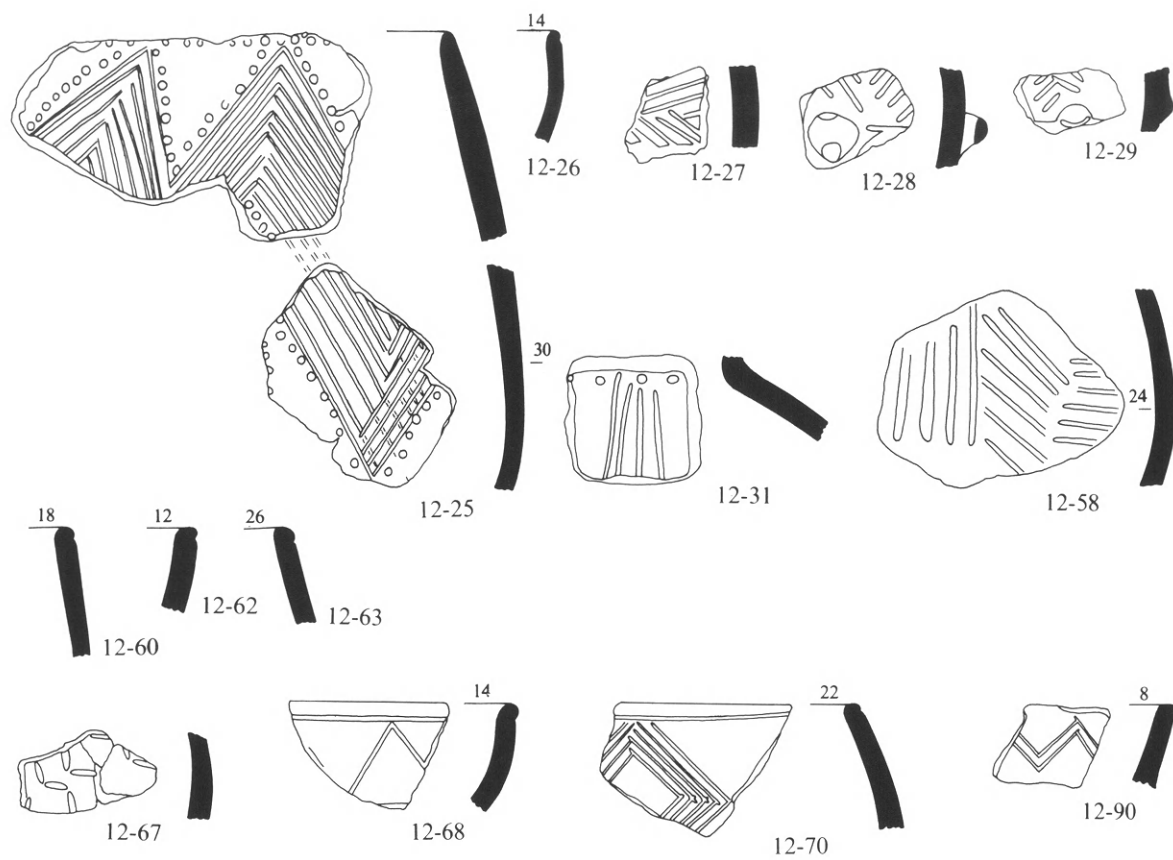
11-15

Σχ. 55. Τὸ ἀγγεῖο 11-15.

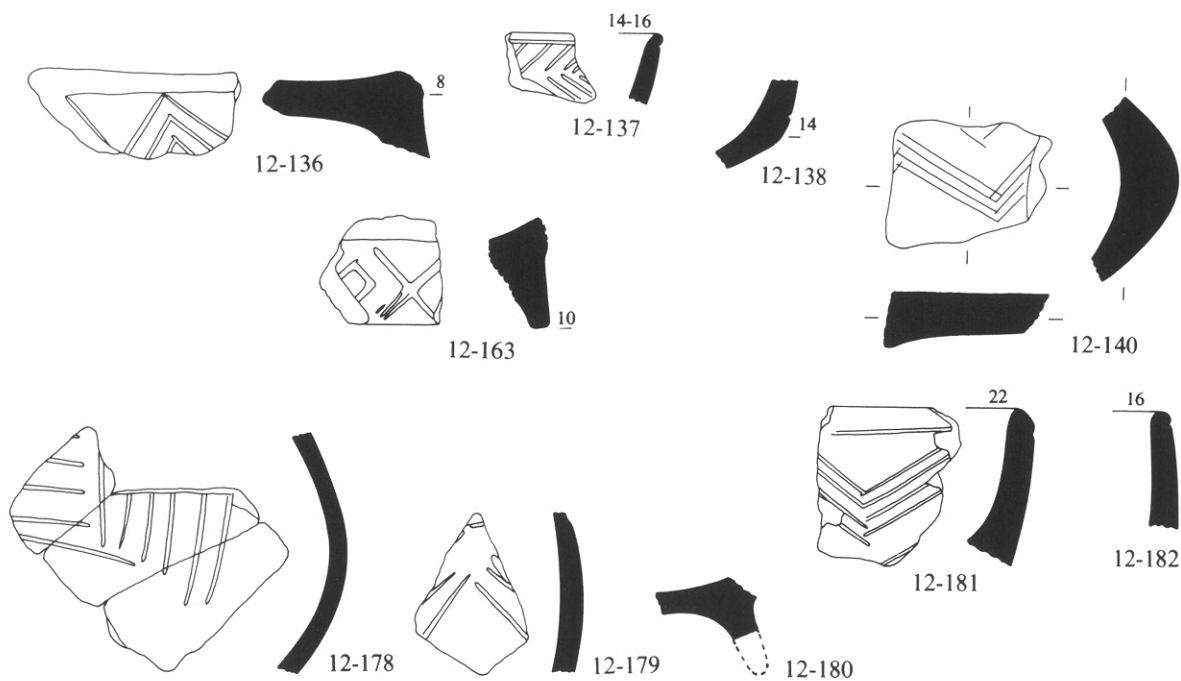

Σχ. 56. Λαιμοί, βάσεις, ἀπόφυση, ἐπίθημα.

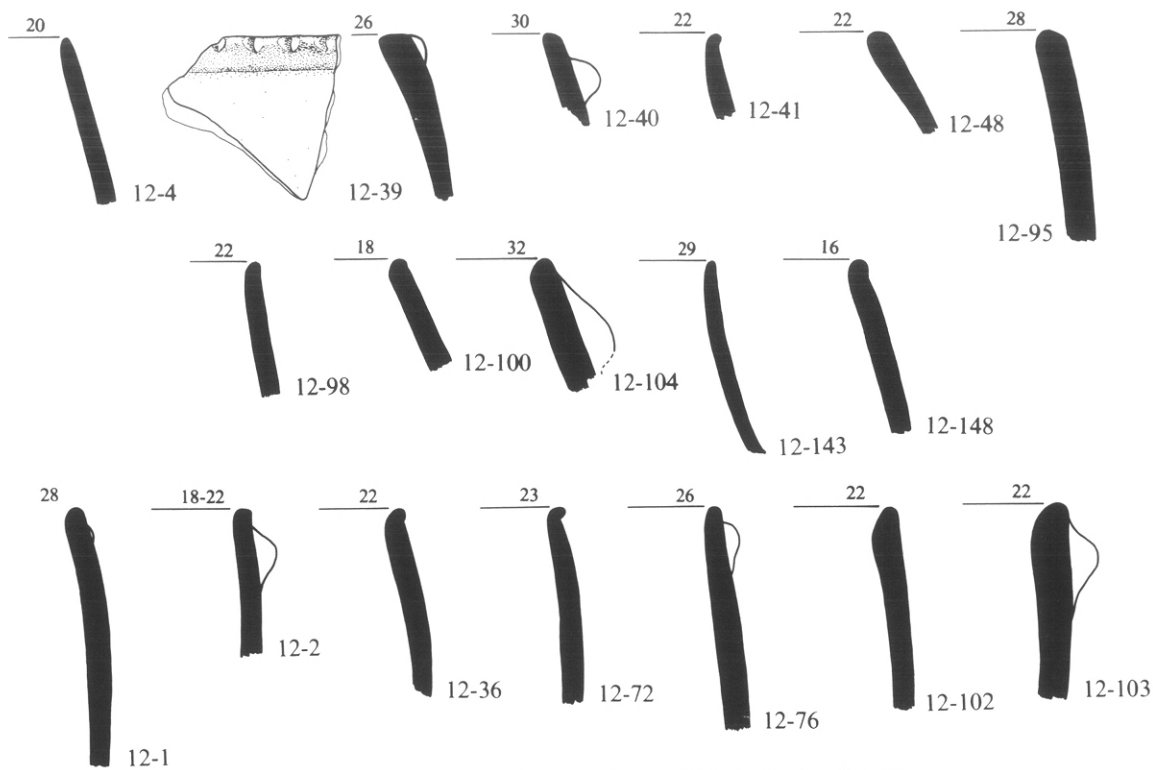

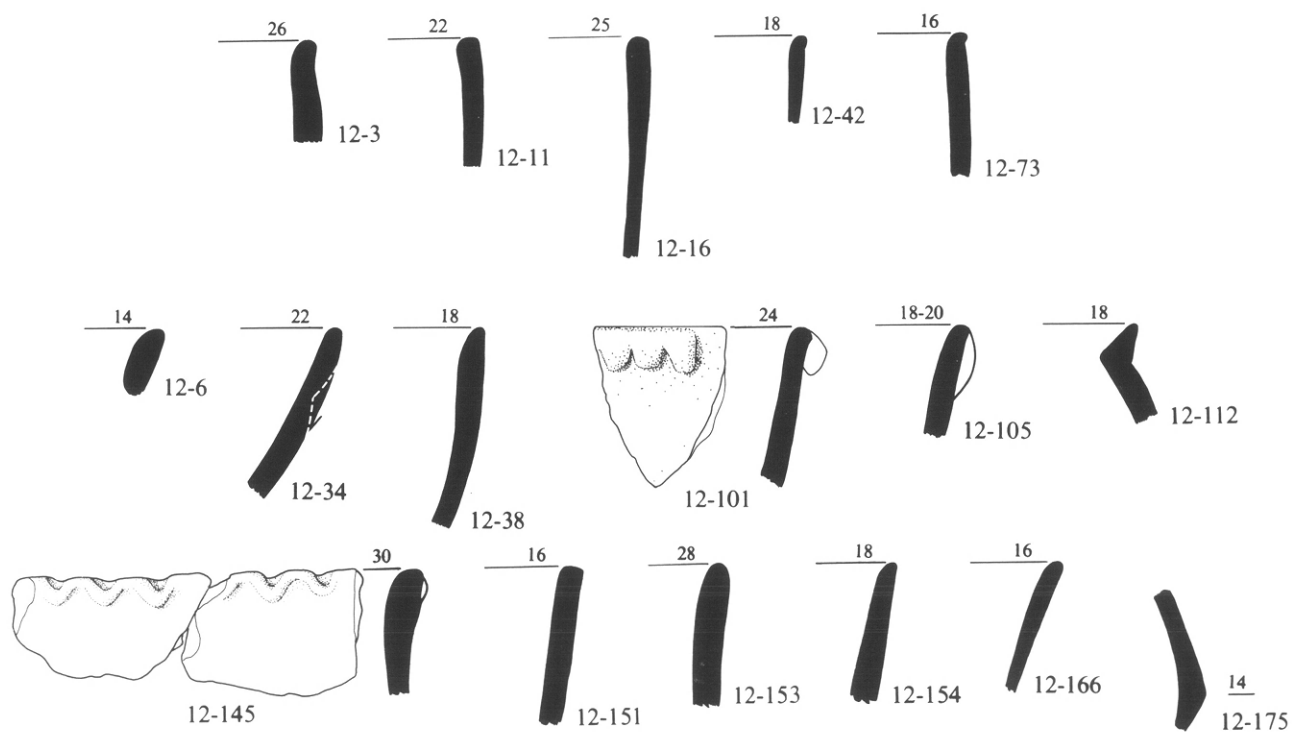
Σχ. 57. Έγχάρακτη κεραμική.

Σχ. 58. Έγχάρακτη κεραμική.

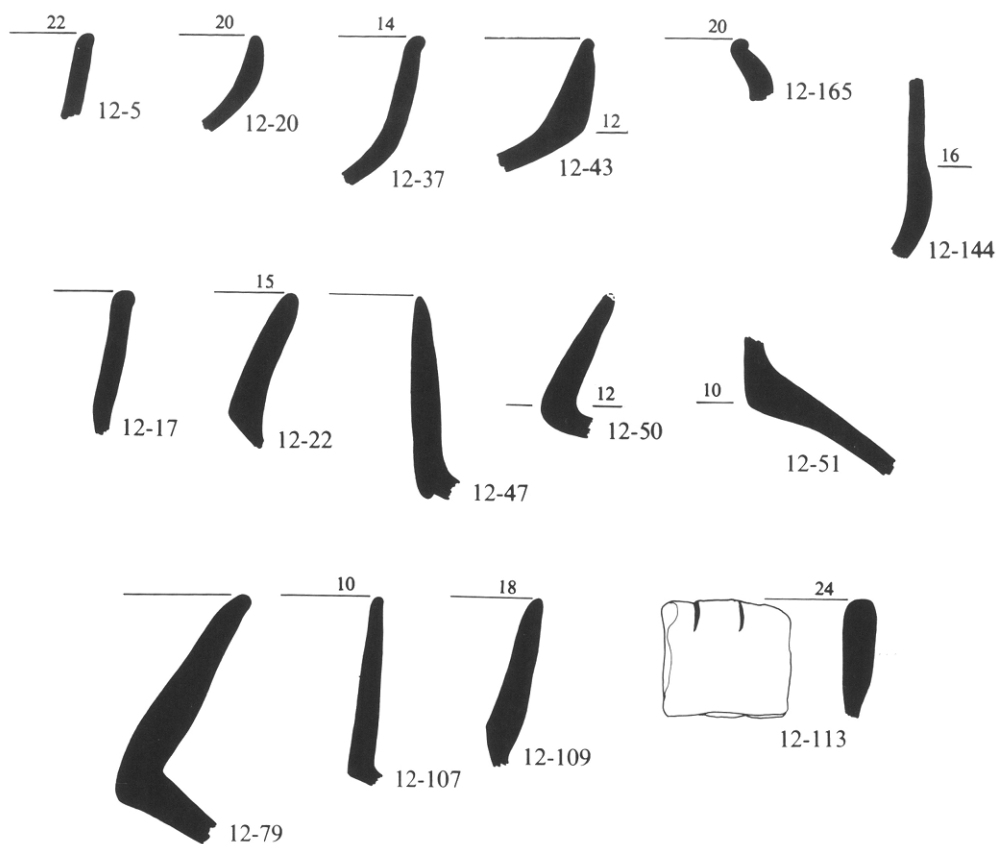

Σχ. 59. Κλειστά στόμια σκύφων. Κάτω: Κυλινδρικά.

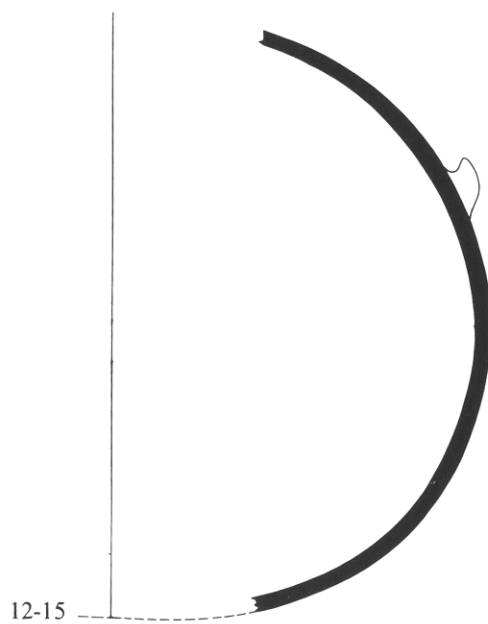

Σχ. 60. Κυλινδρικά και άνοικτά στόμια σκύφων.

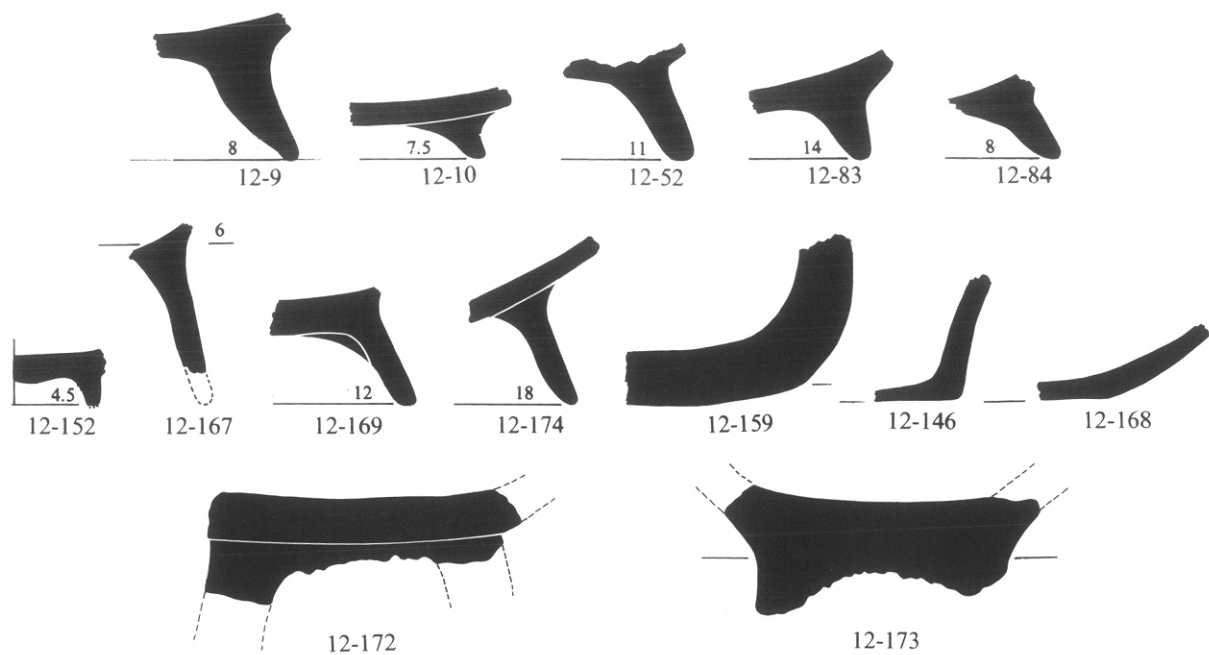

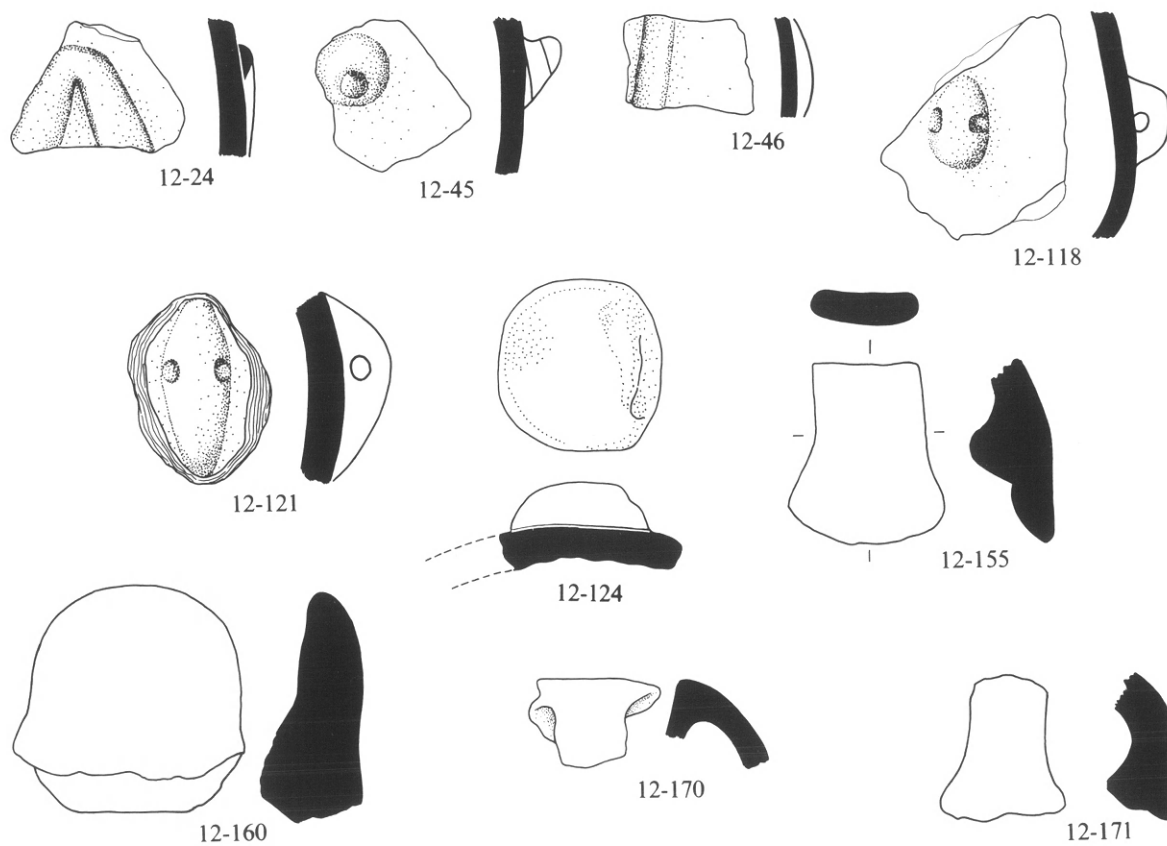
Σχ. 61. Ὑνω: Ρηχοὶ σκύφοι. Μέση καὶ κάτω: Λαίμοι.

Σχ. 62. Τὸ ἀγγεῖο 12-15, κλ. 1:3.

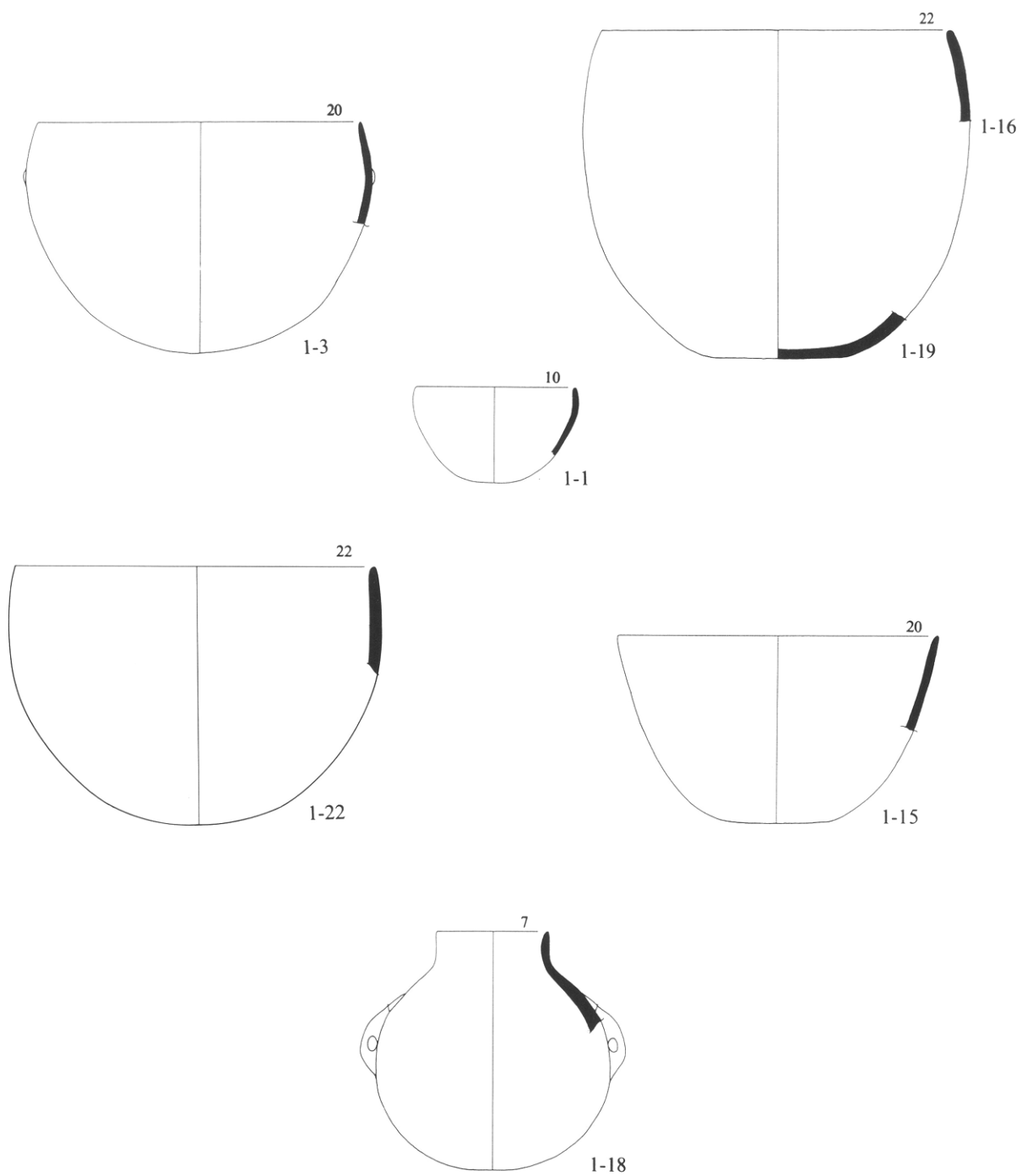

Σχ. 63. Βάσεις.

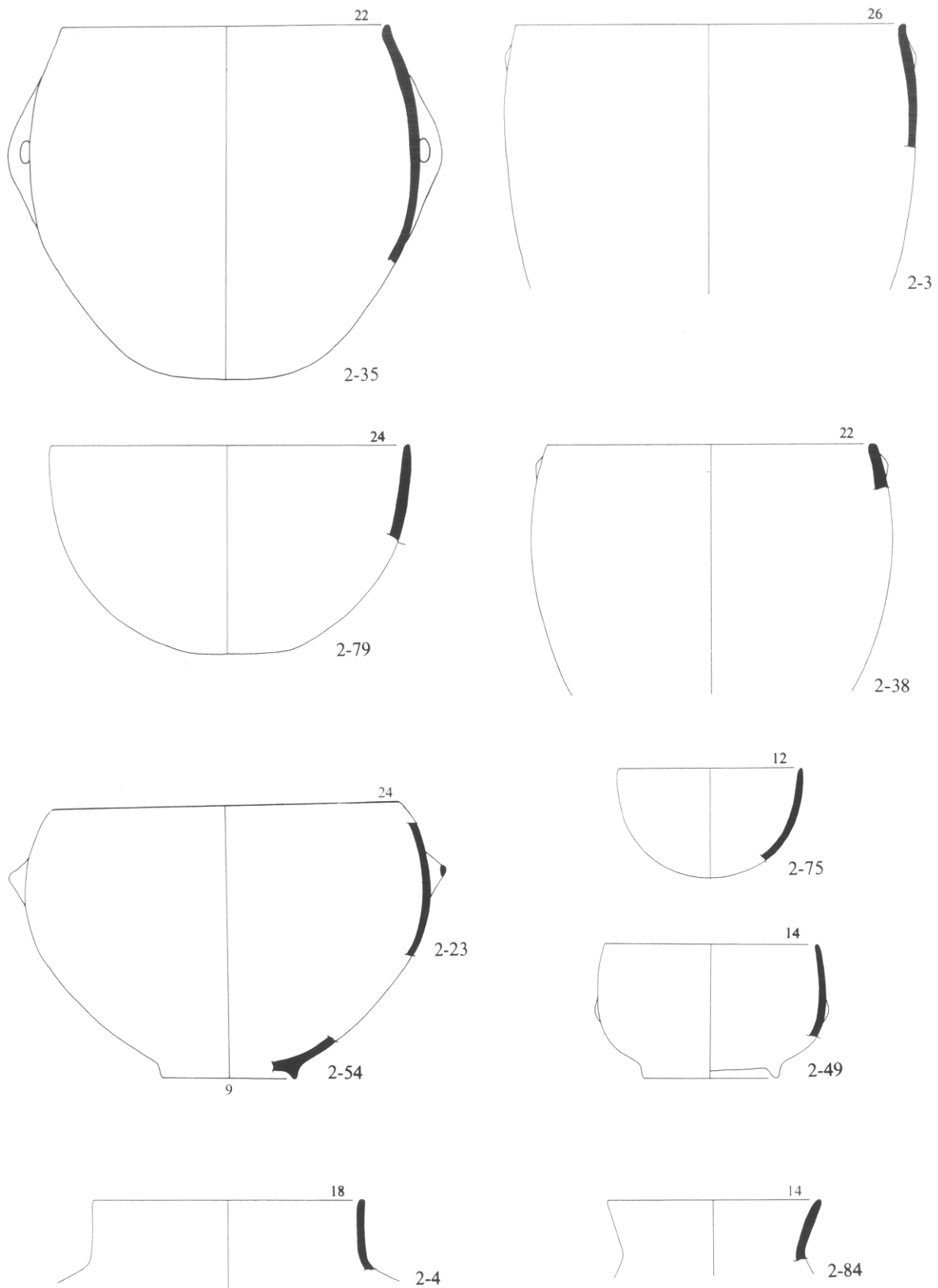

Σχ. 64. Ἀποφύσεις, λαβές και ἐπιθήματα.

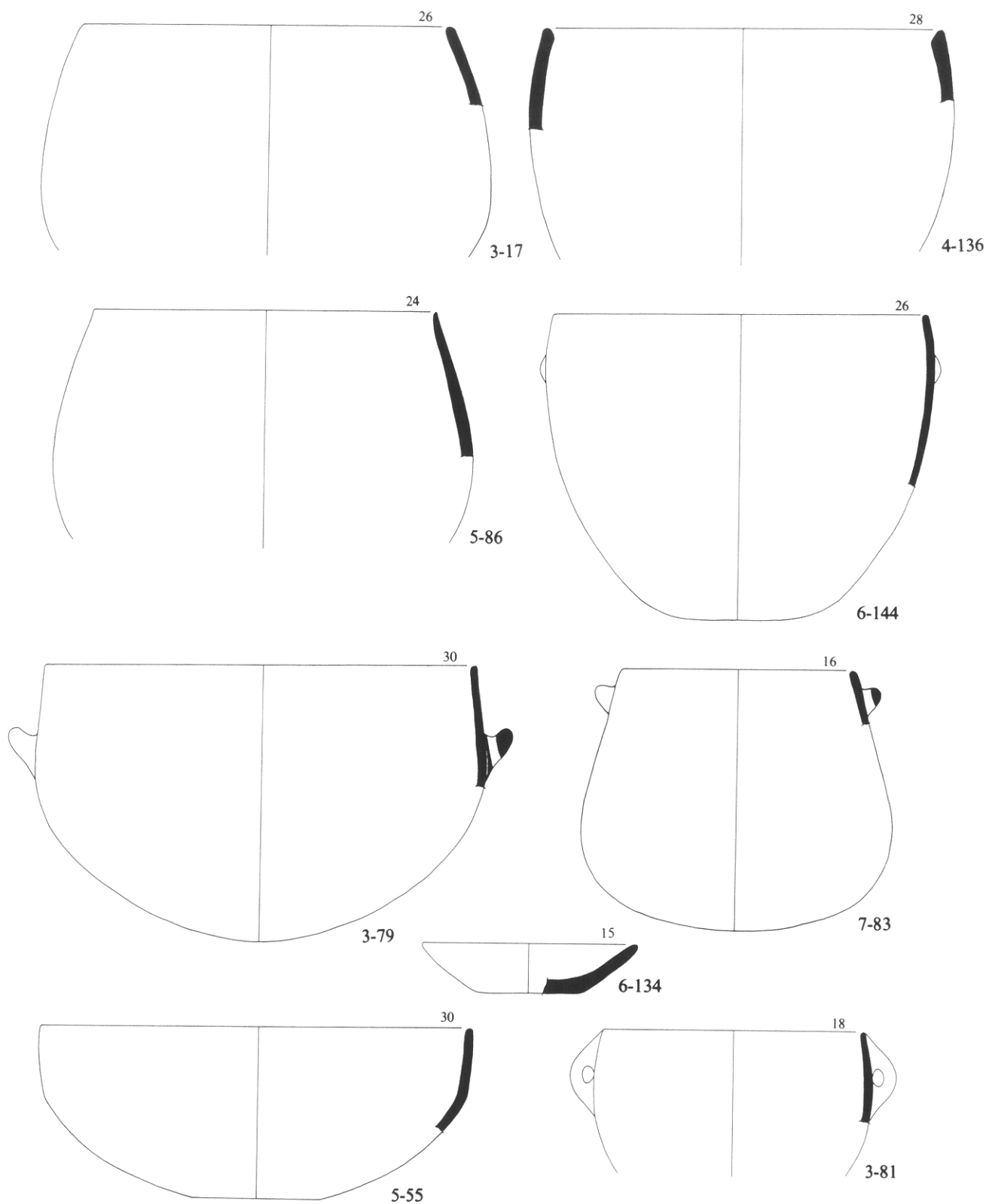

Σχ. 65. Πρώτη περίοδος. Τύποι αγγείων.

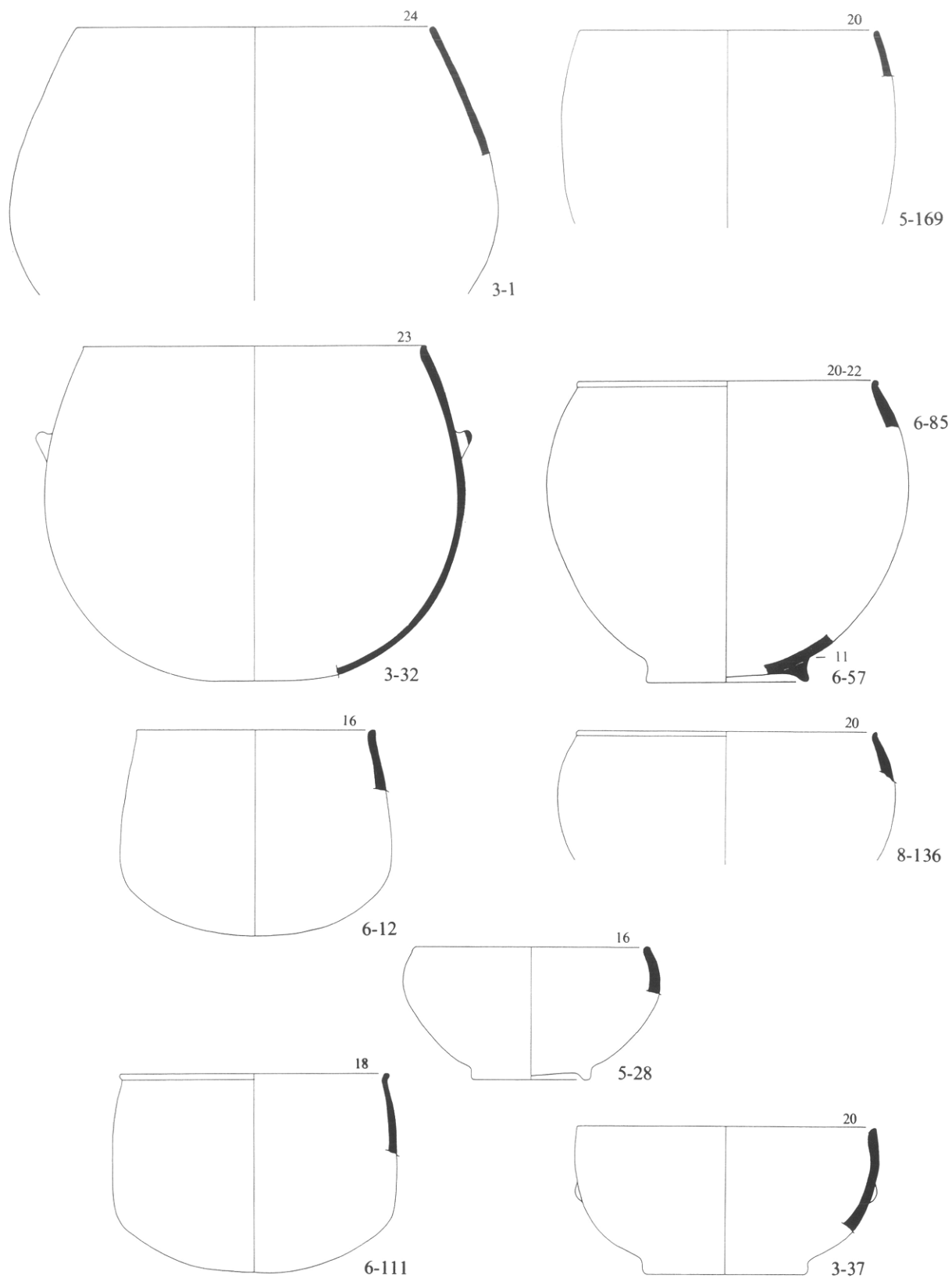

Σχ. 66. Πρώτη περίοδος. Τύποι ἀγγείων: α'. κοινά β'. λεπτά γ'. λαιμοί.

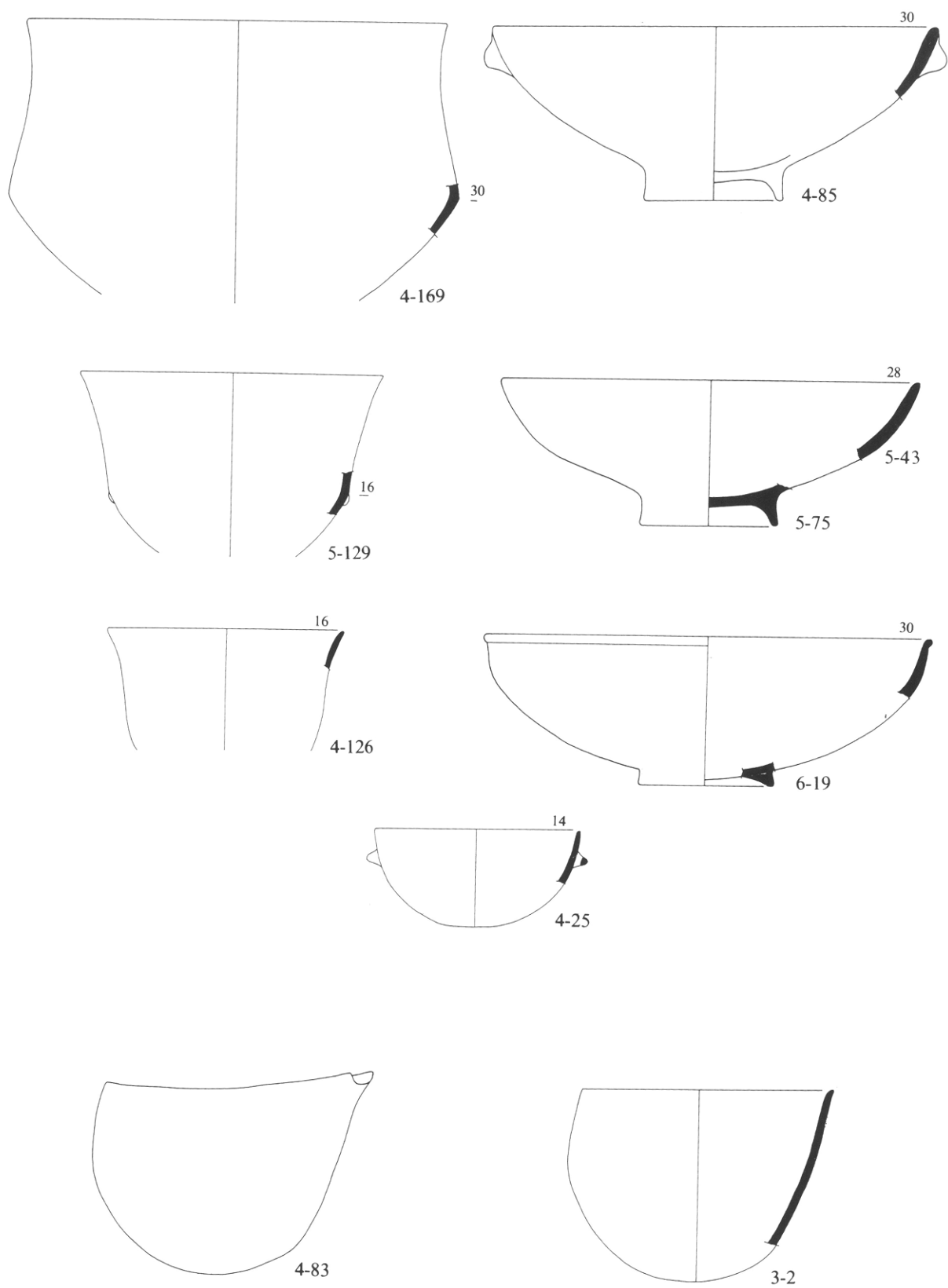

Σχ. 67. Δεύτερη περίοδος. Τύποι σκύφων κοινής κεραμεικής.

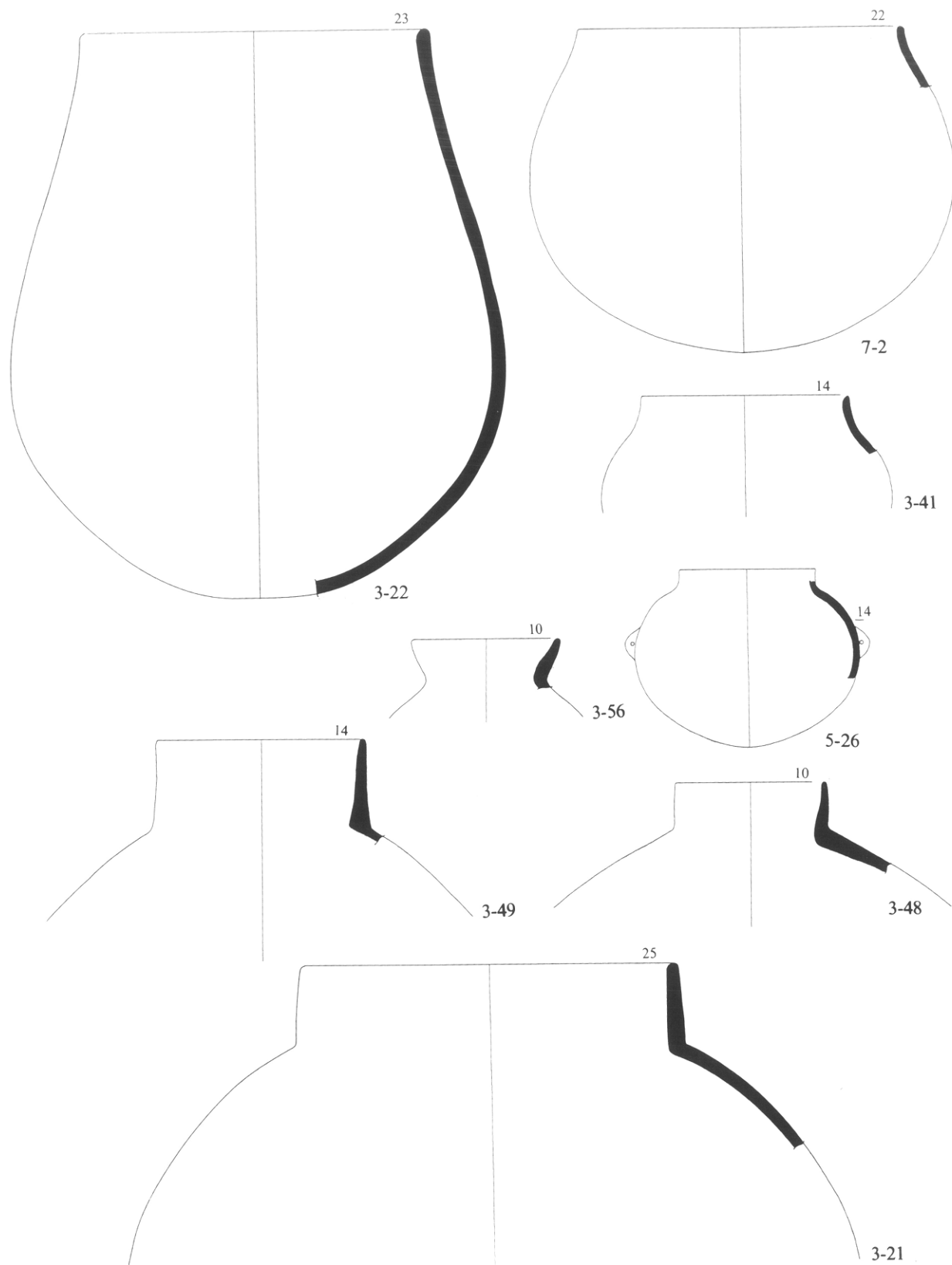

Σχ. 68. Δεύτερη περίοδος. Τύποι σκύφων λεπτής και μελανής κεραμεικής.

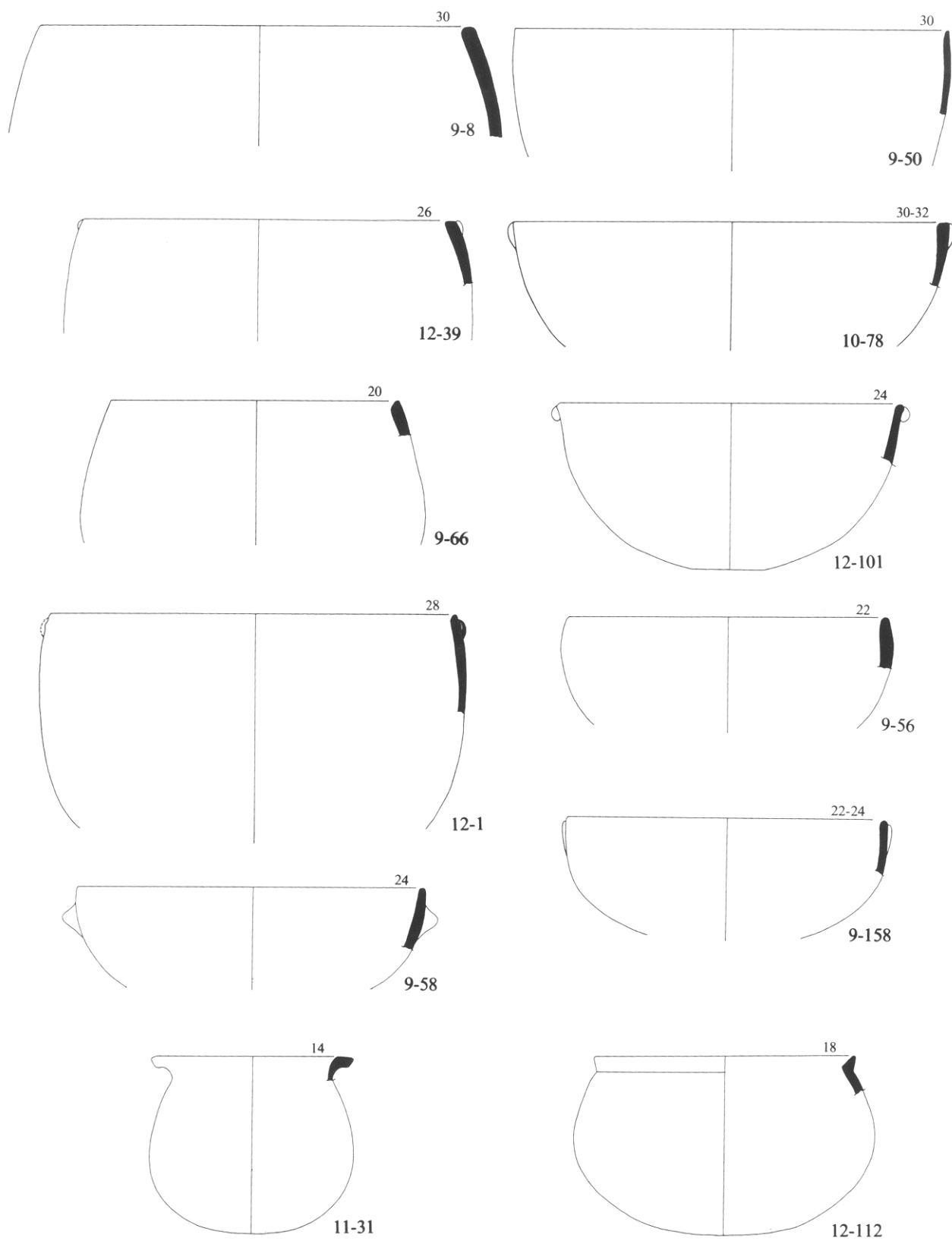

Σχ. 69. Δεύτερη περίοδος. Ἐνοικτὰ καὶ ρηχὰ σχήματα μελανῆς καὶ στιλπνῆς κεραμεικῆς.
Κάτω: Σχηματικὴ παράσταση ἀσύμμετρων σκύφων.

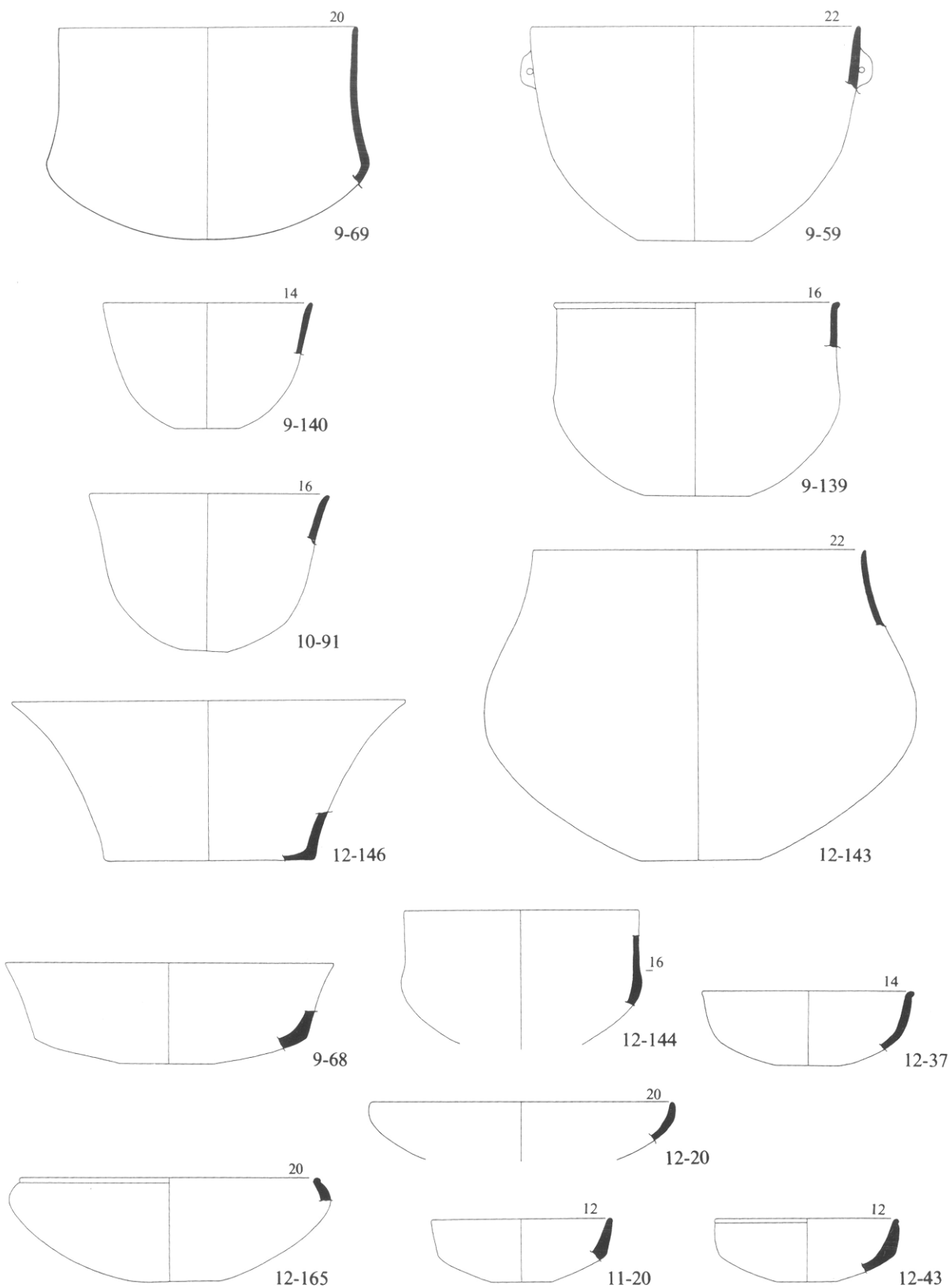

Σχ. 70. Δεύτερη περίοδος. Πιθόσχημα ἀγγεῖα καὶ λαιμοί. Ἀγγεῖο 3-22, κλ. 1:4.

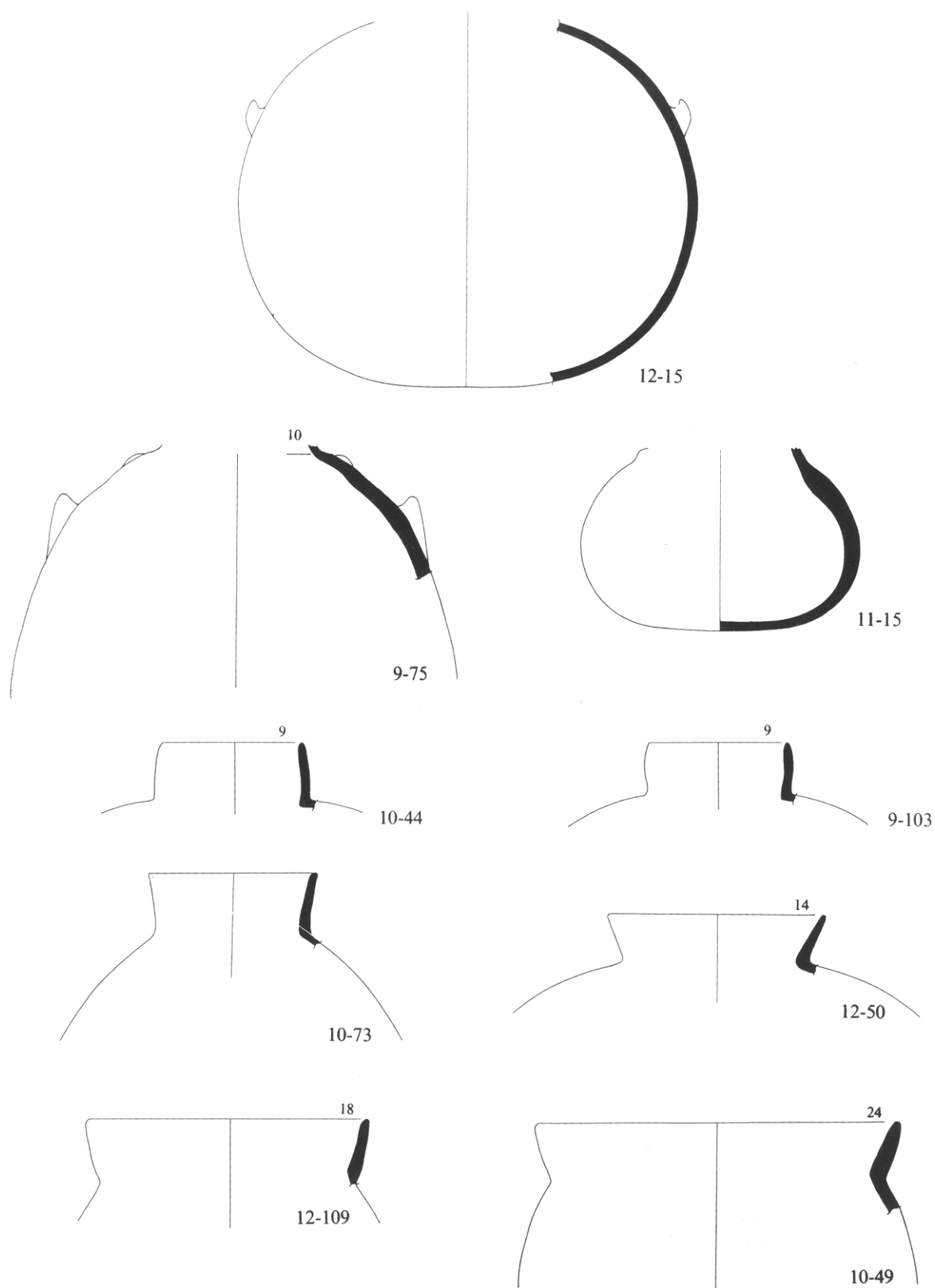

Σχ. 71. Τρίτη περίοδος. Τύποι σκύφων κοινής κεραμεικής. Ἀριστερά: Παλαιά σχήματα. Δε-
ξιά: Νέα σχήματα. Κάτω: Σφαιρικά σχήματα.

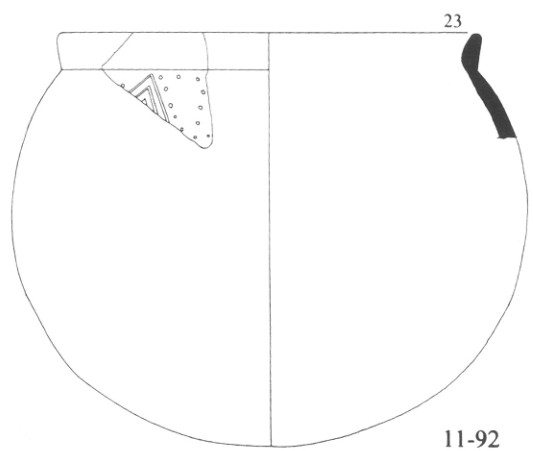
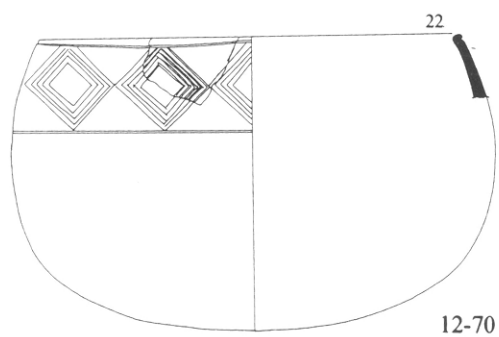
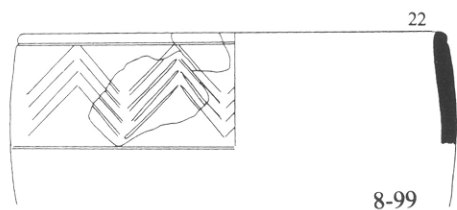
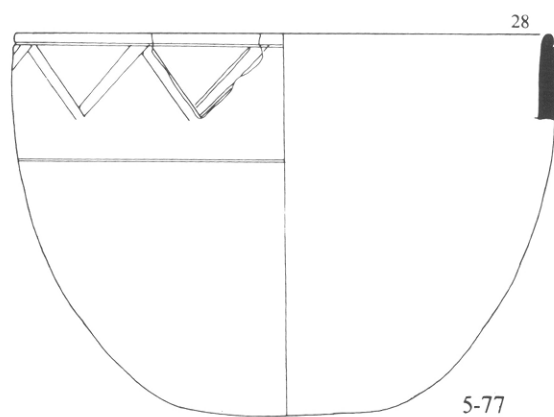
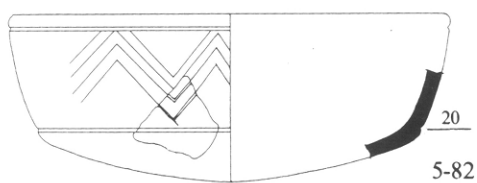
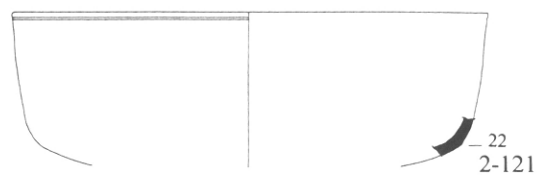
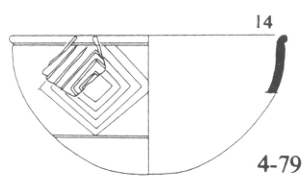
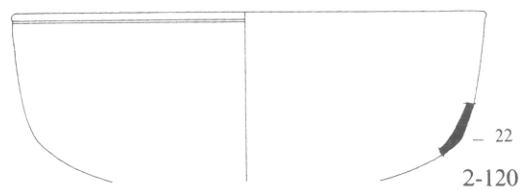
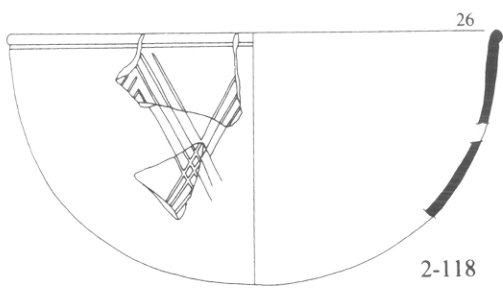

Σχ. 72. Τρίτη περίοδος. Τύποι σκύφων λεπτής κεραμεικής.

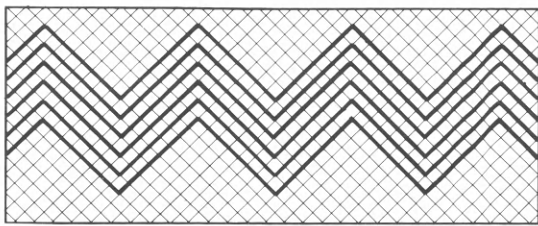

Σχ. 73. Τρίτη περίοδος. Πιθόσχημα άγγεϊα και λαιμοί.

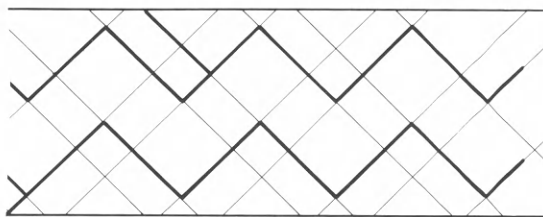
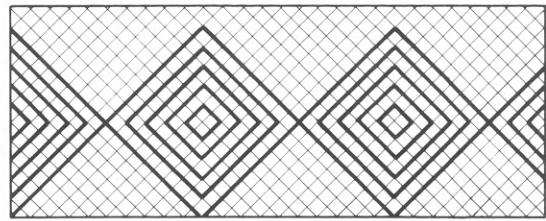

Σχ. 74. Σχήματα ἐγχαρακτῶν ἀγγείων.

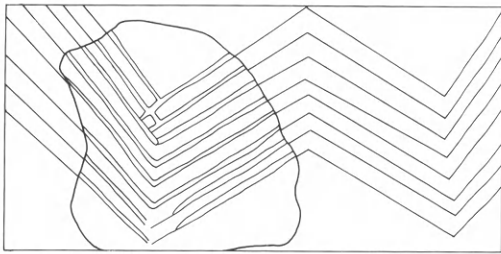
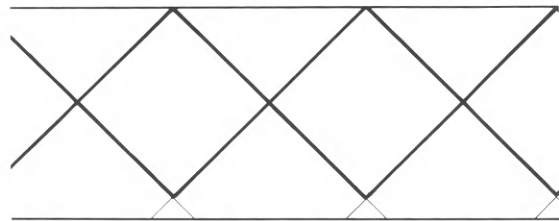

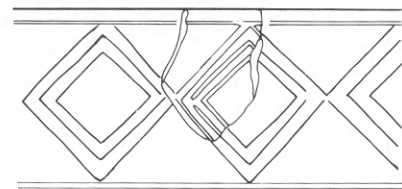
α

β

3-142

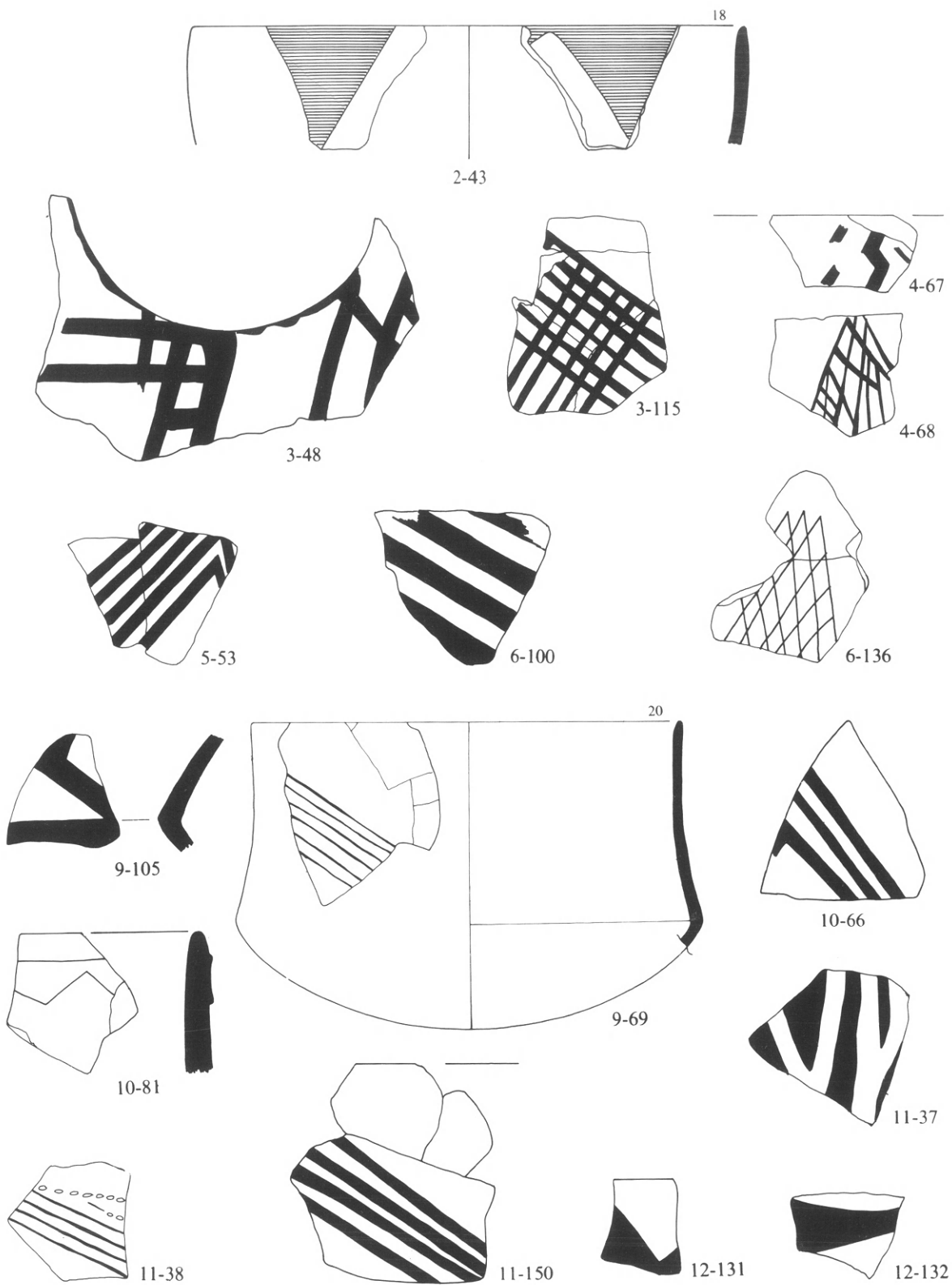
4-114

γ

12-25

Σχ. 75. α'. Κάναβος τυπωμένος με τρίχα ως προσχέδιο για τη χάραξη τεθλασμένων και ρόμβων.
β'. Περίγραμμα τεθλασμένων και ρόμβων τυπωμένο με τρίχα. Με παχειά γραμμή ή τελική χάραξη.
γ'. Συμπληρωμένα θέματα τεθλασμένων και ρόμβων.

Σχ. 76. "Οστρακα με διακόσμηση γραπτή, πτυχωτή και πλαστική, κλ. 1:2. Ἀγγείο 9-69, κλ. 1:3.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΝΕΑ ΜΑΚΡΗ – Η ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ
ΑΡ. 153 ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΤΟ 1995

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ ΜΕΛΟΥΣΑ Ο.Ε.
ΔΙΟΡΘΩΣΗ Γ.Α. ΠΙΚΟΥΛΑΣ
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ Χ. ΤΖΑΝΕΚΑ
ΕΚΤΥΠΩΣΗ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ
ΕΠΑΜ. ΤΑΜΠΑΚΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΣ Γ.Α. ΠΙΚΟΥΛΑΣ